

ARTHVRꝰ : ST : GEORGE . S:T:D

CANCEL : CLOGHERENSIS . 1717

ΑΤΑΙΟΤΗϹ ΜΑΤΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΚΑΙ ΤΟΥΤΟ ΜΑΤΑΙΟΤΗϹ
ΟΜΗΡΟϹ
IO. ALBERTI
FABRICII
BIBLIOTHECA
GRÆCA
HAMBURGI
Sumptu
CHRISTIANI LIEBEZEIT
H. Westphalen in Hamb.

JO. ALBERTI FABRICII,

SS. Theol. D. & Prof. Publ.

BIBLIOTHECÆ GRÆCÆ LIBER V.

DE

SCRIPTORIBVS GRÆCIS CHRISTIANIS,

ALIISQVE QVI VIXERE A CONSTANTINI M. ÆTATE AD CAPTAM A. C. MCCCCLIII. A TURCIS CONSTANTINOPOLIN.

Accedunt LEONIS ALLATII diatribæ de NILIS & PSELLIS eorumque ſcriptis, & de LIBRIS ECCLESIASTICIS Græcorum, notis ac ſupplementis auctæ, atque MICH. PSELLI de omnivaria Doctrina Quæſtiones CXCIII. ad Mich. Ducam Imperatorem, nunc primum editæ ex Apographo Lindenbrogiano, quod exſtat Hamburgi in Bibl. Johannea.

HAMBURGI

Sumtu CHRISTIANI LIEBEZEIT,

ANNO MDCCXII.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

VIRO SUMME REVERENDO
ATQVE
ERUDITISSIMO
GODFR. OLEARIO,
SS. Theologiæ Doct. & Professori meritissimo
in Academia Lipsiensi,
ET ECCLES. CATHEDRALIS MISENENSIS CANONICO,

S. D.
JO. ALBERTUS FABRICIUS.

On possum Lipsiæ nostræ dememinisse, licet jamdiu longius ab ea sejunctus, cujus Patriæ communis Tecum vel ideo mihi dulcior est memoria, quod Tui imaginem simul animo meo semper offert, qua nihil mihi fateor esse jucundius. Atque ob eam maxime caussam annorum in Academia decursorum recordari svave est mihi amœnumque, quod non possum de illis cogitare, ut non simul mentem meam feriat exhilaretque rememo-

 ratio

ratio conſvetudinis Tuæ exoptatiſſimæ, & amicæ illius noſtræ in virtute ac litterarum ſtadio concertationis, qua ad ſcopum communem nobis propoſitum ambo tum non ignaviter contendebamus. Inde ex quo divelli nos contigit, adeo tamen non imminuta eſt amicitia noſtra, vel laxatum aliquo friguſculo mutuæ benevolentiæ charitatisque vinculum, quo animos noſtros florentis juventæ ætas domi obligavit, ut, ſi fieri potuit aliqua acceſſio amori noſtro, arctius etiam ab illo tempore conſtrictum fuerit abſentium & ſeparatorum. Tu enim poſt ſuſceptum, cujus & ego per pauxillum temporis comes fui, iter in cæteras Germaniæ provincias Belgiumque & Angliam, atque ex hoc redux in patriam, pulcherrimisque ſapientiæ, pietatis ac ſolidæ eruditionis theſauris, dignitate etiam ac publicis muneribus auctus, illa edidiſti virtutis ac doctrinæ Tuæ publica documenta,

vulga-

vulgatisque immortalibus ingenii Tui monumentis, nec minus voce quàm ſcriptis ita præclare de Auditoribus Tuis, ita de ſacris atque elegantioribus litteris promeritus es, ut livorem ipſum, præfiſcini dixerim, jam videatur incipere obtrectationum ſuarum ſive pudere ſive pœnitere, etiamſi dolet, quod videt Te ita ſcribere ac docere, uti canere olim ſe ajebat Callimachus dulcius invidia, κρέιττονα βασκανίης. *Ego vero quem hæ virtutes Tuæ ita per ſe in amorem Tui rapiunt, ut, etiamſi nunquam illa mihi felicitas ac voluptas contigiſſet, ut familiariter Te uti potuisſem, tamen in amando & colendo Te voluptatem mihi ſtatuerem maximam, quid non maximopere gaudeam Tua cauſſa, atque honorem amicitiæ Tuæ, quam fovere ac colere ab primo, quo coaluit tempore, neutra ex parte intermiſimus, maximi faciam? Neque ita male de Tuo in me amore ſentio, ut non con-*

fidam, gratum Tibi fore præsens hoc, quod Tibi consecro, volumen, non modo propter pios ac Venerandos illos, Tibique familiares primorum sæculorum Doctores Christianos, quos unos post sacras litteras novi Te ferre in oculis & diligentissima manu versare, quorum monumenta in hoc libro referuntur: sed etiam propter meum offerentis animum, qui cupio hoc, quantum in me est, perenne statuere monumentum meæ in Te observantiæ meique amoris, & pro Heraclito Tuo aliquam rependere vicem, & munere quodam Te referire. Vale, Vir maxime Reverende, & Josephum Tuum, ac, quæ multos ante annos apud Te vidi, expolita Procopii Gazæi commentaria, Tuas vero maxime ipsius in cæteros sacros libros Observationes, rebus privatim ac publice lætis prosperisque quamprimum in lucem profer. Hamburg. VI. Id. April. Anni Christiani cIↄ Iↄ CC XII.

AD LE-

AD LECTOREM.

Scriptorum veterum Christianorum sive Ecclesiasticorum notitia ita multifariam & tam multorum virorum eruditorum stylo tradita est, ut Jo. Andreas Bosius, ingens cum viveret gloria Salanæ Academiæ, librum pæne compleverit recensione Auctorum qui in hoc genere elaborarunt. Post illam publicatam Bosii introductionem, recentissimiq; ab eo laudati Philippi Labbei *S.I. de scriptorib⁹ Ecclesiasticis edita Volumina, in eodem stadio cum laude decucurrerunt Viri præstantissimi, in Gallia quidem candid⁹ miræq; diligentiæ modestiæ ac probitatis scriptor* Seb. Nanus de Tillemont, *qui tamen non ultra prima quinq; sæcula est progressus, uti* Nic. le Nourry *Monachus Ord. S. Benedicti, vir & ipse doctissimus, non ultra secundum:* Lud. Elias du Pin, *Theologus Sorbonicus, cujus quoq; in argumentis breviq; quorumlibet etiam maximæ molis & varietatis scriptorum Ecclesiasticorum tradendo conspectu versata est industria,* Natalis Alexander *Ord. Prædicator. Monachus, sed qui in hac scriptorum Notitia, nisi ubi Criticas controversias de dubiæ fidei monumentis attingit, de industria brevior esse voluit, atq;* Casimirus Oudinus, *Præmonstratensis tum Presbyter, postea Reformatis sacris addictus, qui minus in Græcis, plus in sequioris maxime ætatis latinis monumentis persequendis studii adhibuit. Galliæ quoq; originem debent* Franciscus Combefisius, *Ord. Prædicator. qui Tomo primo Bibliothecæ suæ Concionatoriæ, de scriptoribus bene multis Ecclesiasticis haud contemnendas observationes præmisit, &* Paulus Colomesius *Anglicanæ Ecclesiæ presbyter, cujus non adeo prolixa quidem sed selecta & minime protrita de S. E. paralipomena sæpius viderunt lucem, tum ambo Annalium Ecclesiæ, doctissimi ætate nostra scriptores* Antonius Pagi, *Ord. Minorum Conventus S. Francisci, post absolutum opus suum Aquis sextiis A. MDCXCIX. defunctus, & alter etiamnum ac diu opto superstes Roterodami,* Samuel Basnagius *Flottemanvillæus, qui utrique dum Baronium suum supplent vel castigant, non pauca etiam de Scriptoribus Ecclesiasticis monuere haud pœnitenda. Ex Anglis Venerandus meritis, eruditione ac virtute senex* Gvil. Caveus *omne punctum tulit non modo Vitis SS. Apostolorum Patrumque & tot aliis perennibus ingenii sui monumentis ad Ecclesiam veterem intelligendam & amore prosequendam egregie facientibus, sed & præcipue data in manus hominum Historia Scriptorum Ecclesiasticorum litteraria, quæ à dignis utrisque longiore Vita viris, utrisque eheu in flore ætatis extinctis*

 Hen-

Henrico Warthono & Roberto Gerio *Cavei genero per tria postrema sæcula producta, & secundis jam curis præstantissimi Auctoris locupletata, tertio jam ejusdem studio longe etiamnum auctiorem se sistere publicis usibus gestit. Ex Germanis nostris præter B. D.* Balthasarem Bebelium *in Antiquitatibus Ecclesiæ quatuor priorum sæculorum & laudata in hoc genere scripta Rev. Viror.* Jo. Gotfridi Olearii, *Arnstadiensis Præsulis, cujus Abacus Patrologicus superiore Anno longe prodiit locupletior sub titulo Bibliothecæ Scriptorum Ecclesiasticorum:* Sev. Waltheri Sluteri *Antistitis cum viveret meritissimi Lauenburgensis, atq;* Casp. Sagittarii, *Doctoris Historiarum publici in Academia Jenensi τȣ̃ μακαρίτȣ, memorandum duco inprimis Doctorem quondam meum nunc inter cœlites adscriptum* Tho. Ittigium, *Theologum ac Superintendentem Lipsiensem. Qua ille accuratione & fide, quam insigni apparatu & studio de Patribus Apostolicis & scriptis primi ac secundi sæculi, eorumq; doctrina hæresibus & controversiis commentatus fuerit, quamq; diligenter paullo ante mortem recensuerit Veterum Patrum collectiones & Bibliothecas, ex editis ipsius scriptis jam omnibus patet, speroq; fore ut quæ de tertio etiam & quarto sæculo privatis scholis tradidit, publicæ luci similiter intra breve tempus exponantur. Ut vero post tot tamq; præclaros viros etiamnum auderem in hoc argumento spicilegium moliri, movit me partim, quod Doctoribus Ecclesiasticis omissis hiulca & parum integra fuisset futura mea Græcorum scriptorum Historia: Deinde quod viderem nonnulla mihi esse ad manus, vel præterita aliis, vel quæ curatius aut distinctius forte, præsertim quod ad editiones & versiones Scriptorum attinet, possem explicata adjungere, qua quidem in parte num operæ pretium fecerim, vel in proximo Volumine, quod adhuc Christianis scriptoribus impendendum erit, facturus sim, judicium Tuum erit Lector Benevole. Nec eum mala Tua ut spero gratia hoc cepi consilii, quod cum Græcorum recentium doctissimus* Leo Allatius *capita quædam à me non prætereunda occupasset, fusiusq; explicasset, ego actum agere nolui, sed diatribas ejus de* Nilis, Psellis & de libris Ecclesiasticis Græcorum, *quæ rarius hactenus à studiosis comparari & evolvi potuerunt, integras curavi recudi, cum meis animadversionibus & supplementis, Melodorumq; Græcorum Elencho.* Quæstiones Michaëlis Pselli *ad Michaëlem Ducam Imp. quas antea ineditas, Allatio de Psellis addidi & latine verti, debeo singulari Amplissimi Senatus hujus Urbis beneficio, qui illas ex Bibliotheca publica Johannea mihi liberaliter suppeditavit, & cui illo nomine conceptissimas gratias mecū habebis. Quæ porro in hoc Volumine tibi à me offerantur, si veluti in tabella paucis cognoscere juvat, age hunc indicem percurrere ne gravator:*

Index

Index Capitum
hujus Voluminis qvinti Bibliothecæ Græcæ.

De

BIBLIO-

BIBLIOTHECÆ GRÆCÆ

LIBER V.

DE SCRIPTORIBUS GRÆCIS CHRISTIANIS,

aliisque, qui vixere à Conſtantino M. usque ad captam A. C. 1453. à Turcis CPolin.

CAPUT I.

De Scriptoribus Græcis Chriſtianis ante Conſtantinum M. Imp.

Codex Apocryphus N. T. 1. Cotelerii Patres Apoſtolici. 2. Grabii ſpicilegium Patrum. 3. Teſtamentum XII. Patriarcharum & Acta S. Pauli & Theclæ. ibid. S. Barnabas ejusque Acta & Epiſtola. 4. Scripta Dionyſio Areopagitæ ſuppoſita, ut videtur ab Apollinarii diſcipulis. 5. Eorum interpretes & editiones. 6. Epiſtola MS. ad Timotheum de morte Petri & Pauli. 7. Deperdita ſcripta. 8. De Hermæ Paſtore loca veterum & fragmenta Græca Cotelerio præterita. 9. Editiones. 10. Paſtoris Presbyteri Acta Praxedis

dis

dis Virginis. Pastor Episcopus Gennadio memoratus. 11. *Clemens Rom. eique suppositа scripta & eorum editiones.* 12. *S. Ignatii Epistolæ & Acta.* 13. *Alii Ignatii. ibid. S. Polycarpi & Smyrnensis Ecclesiæ Epist. atque de S. Pionio.* 14. *Justinus Martyr.* 15. *Index scriptorum ab eo allegatorum.* 16. *Martyres Lugdunenses & S. Irenæus.* 17. *Index scriptorum laudatorum à S. Irenæo.* 18. *Theophilus Antiochenus.* 19. *Tatianus & Ammonius.* 20. *Clemens Alex.* 21. *Index scriptorum ab eo laudatorum, plenior quam editus à Clariss. Nurrio.* 22. *Excerpta Theodoti cum latina versione hactenus inedita Francisci Combefis.* 23. *De S. Melitone & scriptoribus aliis sæculi secundi deperditis.* 24. *S. Hippolytus Portuensis* 25. *Alii Hippolyti. ibid. Origenes & de ejus scriptis paralipomena quædam.* 26. *Index scriptorum ab Origene laudatorum.* 27. *Gregorius Thaumaturgus.* 28. *Methodius Patarensis.* 29. *Alii Methodii.* 30. *Archelaus Carrharum Episc.* 31. *De S. Dionysio Alex. & aliis sæculi tertii scriptoribus deperditis.* 32.

I.

POst ea, quæ de scriptoribus sacris Novi fœderis dicta à me libro superiore quarto sunt, & quæ de suppositis Apostolicorum temporum scriptis in Codice Apocrypho Novi Testamenti Hamb. 1703. 8. notare me memini, prima jam deinceps tria à CHRISTO nato sæcula percurrere juvat, non ut Virorum præclarorum quæ in manibus omnium sunt de scriptoribus Ecclesiasticis commentaria compilem, sed præcipua attingendo eruditos eorum labores qualicunque observationum spicilegio augeam, illustrem ve.

2. Ad *primum & secundum sæculum* memorandæ inprimis binæ scriptorum collectiones sunt, una *Jo. Baptistæ Cotelerii*, qui Parisiis A. 1672. fol. Patres Apostolicos edidit, inde Amstelodami A. 1698. Jo. Clerico curante non sine auctario recusos, quoniam prior editio consumtis incendio * plerisque exemplis rarissime conspicitur. In hoc occurrunt SS. *Barnabæ, Clementi, Hermæ, Ignatio & Polycarpo* tributa scripta ad MSS. castigata codices, versioneque & notis eruditissimis illustrata, quibus laudatus Clericus in sua editione animadversiones aliorum quos-

* Vide Tho. Ittigium τὸν μακαρίτην de Bibliothecis Patrum p. 401. & 630. Obiit Cotelerius Parisiis A. 1686. 12 August. ætatis 58. de cujus vita & scriptis præter Ephemerides eruditorum & Bailletum de pueris eruditis p. 353. adeunda Graverolii Epistola Sorberianis præmissa, & Epistola Baluzii ad Bigotium quæ Amstelodamensi Patrum Apostolicorum editioni præfigitur.

quotcunque reperire potuit virorum doctorum & suas quasdam, & Guil. Beveregii Codicem Canonum primitivæ Ecclesiæ vindicatum notasque ad Canones Apostolicos, Jac. Usserii dissertationes Ignatianas & Jo. Pearsonii vindicias Epistolarum Ignatii addidit.

3. Alteram collectionem debemus Viro doctissimo *Jo. Ernesto Grabe* Regiomontano Borusso, cujus spicileginm SS. Patrum & Hæreticorum I. & II. sæculi lucem vidit Oxonii 1698. & 1699. 8. duobus Voluminibus, & præter fragmenta varia ex libris MSS. atque eruditas observationes, Græce & Lat. continet inedita ante *Acta Pauli & Theclæ* è MSS. Bodlejanis, & *Testamentum XII. Patriarcharum* è MS. Cantabrig. quod cum codice Oxon. contulit, addita veteri versione *Roberti Grosthead* Episcopi Lincolniensis ad duos MSS. Codices recensita. Qui singula in utroque hujus spicilegii Volumine comprehensa distinctius nosse volet, præter Ephemerides literarias librum laudati Doctoris mei D. Tho. Ittigii de BibliothecisPatrum p. 699. seq. evolvere poterit, ubi Actis Theclæ, totique adeo illi narrationi fidem detrahit variis argumentis. Testamentũ XII. Patriarcharum recensere atque recudendum dare animus est in codice Pseudepigrapho V. T.

4. De S. BARNABA Apostolo videndus præter alios Tillemontius in Memoriis Hist. Eccles. tum Placidus Puccinellus in vita S. Barnabæ primi Mediolanensis Archi-Episcopi, Mediolan. 1649. 4. & Daniel Papebrochius in Actis Sanctor. ad diem XI. Junii T. 2. p. 421. seqq. ubi exhibentur etiam *Acta & passio S. Barnabæ in Cypro* parum licet digna fide sub ementito nomine *Johannis Marci* Græce ex MS. Vaticano cum Sirleti versione & Papebrochii notis p. 431-436. & *laudatio S. Barnabæ Apost.* auctore *Alexandro* Monacho Cyprio, itidem Græce ex Vaticana Bibl. cum interpretatione Francisci Zini, & ejusdem Papebrochii observationibus p. 436-453. Vetus latina versio Epistolæ quæ sub Barnabæ nomine exstat & cujus editiones retuli libro IV. c. 5. §. 14. in antiquo Corbejensi Codice tribuitur S. *Philastrio* Brixiensi Episcopo, ita enim legendum, in Actis Sanctor. T 2. Junii p. 457. & 460. ubi bis perperam excusum est nomen Philostorgii. Editionibus Epistolæ Barnabæ ibi à me memoratis addenda latina Puccinelli, in vita Barnabæ jam a me laudata, & Germanica ad calcem N. T. ex G. Arnoldi versione excusa Schifbecæ prope Hamburgum 1710. 12.

5. Scripta ambulantia sub nomine S. DIONYSII *Areopagitæ* a)

A 2 qui

(a Ejus meminit S. Lucas Actor. XVII. 34. Plura de hoc Dionysio sed minus certa tradunt

qui primus deinde Athenarum Episcopus b) & Domitiano imperante c) affectus martyrio fuit, licet haud indigna lectu, si cum judicio evolvantur, tamen quatuor primorum sæculorum ignota scriptoribus, atque ut vel ex Theodori presb. libro pro scriptis Dionysii apud Photium Cod. 1. constat, jam olim vocata in dubium, & Dionysii illius nomini haud dubie supposita sunt, ut demonstrarunt Jo. Dallæus libro 1. de Dionysii & Ignatii scriptis Genev. 1666. 4. Alex. Morus ad Act. XVII. 34. Geog. Hackevvillus, Anglus Libro de providentia DEI Lond. 1635. f. 208. seq. Edmundus Albertinus de Evcharistia p. 260. seq. Jac. Usserius in diss. de Dionysio, edita ad calcem ejus libri de Scripturis sacrisque vernaculis p. 281. seq. Wilhelmus Ernestus Tenzelius Exerc. Select. T. 2. p. 285. ubi Schelstrateni, & Tho. Ittigius diss. de Patribus Apostolicis p. 143-165. & in selectis Hist. Eccles. Sæculi 1. capitibus p. 25-43. ubi Laur. Cozzæ d) & Claudii Davidis argumenta convellit. Atque ex ipsis Romanæ Ecclesiæ sociis præter alios Jo. Launojus in judicio de libris Dionysio Areopagitæ inscriptis, Phil. Labbeus T. 1. de scriptor. Eccles. p. 766. seq. Nicolaus le Nourry in Apparatu ad Bibl. Patrum diss. X. Jo. Morinus de sacris Ordinationibus p. 421. seqq & Nanus Tillemontius T. 2. Memor. Eccles. p. 437. seq. qui p. 443. seq. Pearsonii quoque confutat rationes, quibus in Ignatii vindiciis lib. 1. c. 10. vir ille doctus voluit ostendere scripta Dionysio jam supposita esse circa A. C. 330. quod visum etiam Beveregio notis ad Synodicum p. 72. b. Sane ab aliis videntur rectius referri ad sæculum quintum, quandoquidem & Severianis Dionysii Areopagitæ scri-

pta

dunt Vitæ sanctor. & Menæa 3. Octobr. & quæ ex Sim. Metaphraste, Mich. Syngelo, & Methodio sive Metrodoro aliisque leguntur T. 2. Operum Dionysii edit. Corderianæ, ubi & vita S. Dionysii scripta à Petro Halloix ex T. 1. Vitar. scriptorum Orientalium, Duaci 1633 fol. & Martini Delrio vindiciæ Areopagiticæ contra Joseph. Scaligerum Antwerp. 1608. 8. pridem editæ occurrunt. Videndus etiam Andreas Saussæus de Mysticis Galliæ scriptoribus, Paris. 1639. 4.

b) Dionysius Corinthius apud Euseb. III. 4. & IV. 23. Hist. Eccles. Confer Constitutt. Apostol. VII. 46. & ibi Cotelerium.

c) Vide Sirmondum de duobus Dionysiis c. 8. & Tillemontium Memor. Ecclesiast. T. 2. p. 435. Varias de Dionysio Areopagita fabulas excutit B. Jo. Georgius Dorscheus in semestri Tiburtio Dionysiaco p. 32. seq.

d) De Cozzæ Vindiciis Areopagiticis ad Clementem XI. Romæ 1702. 4. editis, vide Acta Er. 1703. p. 401. & de Claudii Davidis diss. sur S. Denis l'Areopagite (Paris 1702. 8.) Act Er. 1704. p. 168. & Ephemerides Parisienses A. 1702. p. 304. seq. ubi argumenta ipsius itidem breviter refutata invenies. Cozzæ libro subjuncta Jo. Novii pro operibus S. Dionysii adversus Laur. Vallam Apologia.

pta A.C. 532. e) in collatione CPolitana jactantibus Catholici responderunt: *illa testimonia quæ vos Dionysii Areopagitæ dicitis, unde potestis ostendere vera esse, sicut suspicamini? si enim ejus erant, non potuissent latere B. Cyrillum. Quid autem de B. Cyrillo dico? quando & B. Athanasius si pro certo scisset ejus fuisse, ante omnia in Nicæno Concilio de consubstantiali Trinitate eadem testimonia protulisset adversus Arii diversæ substantiæ blasphemias. Si autem nullus ex antiquis recordatus est ea, unde nunc possitis ostendere quia illius sint nescio.* Ibidem, ut ab Eulogio apud Phot. Cod. 230. Leontio πράξει octava de sectis, Facundo lib. 1. & Liberato in breviario c. 10. Apollinaristæ arguuntur quod scripta præclarorum Ecclesiæ Doctorum falsaverint, Julioque Episcopo Rom. Epistolam ad Dionysium supposuerint, ut adeo non absurde conjecerit Eduardus Stillingfleetus f) Dionysium istum Apollinaris discipulum sub Areopagitæ nomine scripta sua ex Plotini, Porphyrii, Jamblichi & aliorum Platonicorum g) scriptis incrustata edidisse, dicasseque Timotheo, quo nomine uti notissimus ille S. Apostoli Pauli discipulus fuit, ita memoratur etiam Timotheus quidam inter Apollinaris discipulos à Damaso, Gennadio, Augustino, Theodorito V. 10. Hist. aliisque. Saltim probabilius esse videtur Areopagitæ scripta supposita fuisse ab Apollinaristis (vel ut Morino visum ab Eutychianis) quam à Gregorio M. quæ Clarissimi Dodvvelli suspicio est p. 389. lib. de jure Laicor. sacerdotali. Quin ne lecta quidem à Gregorio Dionysii scripta (licet hom. 34. in Evang. illius dictum memoret) colligunt Petavius de Angelis p. 107. & Jo. Morinus de sacris Ecclesiæ Ordinatt. p. 421.

6. *Dionysii Alexandrini* commentaria in Areopagitam quæ laudantur à Jo. Cyparissiota de Theologia Symb. quæque in Bibl. nobilis Veneti, Collini MSta fuisse testatur Turrianus, non Episcopi illius, medii sæculo tertio clari sunt, sed longe junioris *Dionysii Alexandrini Rhetoris*, ut notatum Edm. Albertino de Eucharistia p. 261. Neque diversa à παραθέσεσι in Dionysium quas alii tribuunt *Johanni Scythopolitano*, quasque *Maximi* Monachi scholiis permixtas Usserius * observavit. Has latine verterat Anastasius Bibl. sed illa versio intercidit. Vertit & Rob. Lincolnien-

e) Baron. ad A. C. 532. n. 39.

f) Respons. ad Cressii Apologiam de fanaticismo Ecclesiæ Rom. c. 2. p. 133.

g) *Platonica quoad potuit decreta persecutus, Christianis ea dogmatibus alligare contendit.* Ita de Dionysio Petavius IV. 10. de DEO. Confer Tho. Galeum ad Jamblichum de Mysteriis Ægyptior. p. 207.

*) Vide ejus diss. de Dionysio quam H. Warthonus edidit ad calcem libri de scripturis sacrisque vernaculis. p. 299.

nienſis. Cæterum *Maximi* ſcholia & *Georgii Pachymeræ*, Maximum plerumque ſecuti, paraphraſis Græce & latine exſtant in editione operum Dionyſii Corderiana. *Johannis Darenſis* Metropolitæ commentarios Syriace ſcriptos necdum editos Jo. Morinus h) ait Maximo & Pachymeræ ingenii acumine & Philoſophicis in re Theologica ratiociniis longiſſime antecellere, verum neutiquam ſcpriptos eſſe ſæculo qnarto, ut Abrahamo Ecchellenſi i) perſuaſum, ſed poſt A. C. 692. *Germani* Patriarchæ CPol. ſcholia in Bibl. Vaticana adhuc ſervantur. *Georgii Hieromnemonis* in Bibl. Medicea. Latine vertit ſcripta Areopagitæ tributa perlataque in Galliam A. C. 827. *Hilduinus* Abbas Sandionyſianus ad Ludovicum Pium Imp. quæ ejus interpretatio præter pauca Areopagiticis ejus k) inſerta interiit. *Johannis Scoti* Erigenæ ad Carolum Calvum, & *Johannis Saraceni* circa A. 1180. clari exſtat, quemadmodum & *Thomæ* Vercellenſis Abbatis circa A. 1240. Paraphraſis ſeu Commentarius in Dionyſium: Scholia Dionyſii Carthuſ. & Hugonis, Alberti M. & Thomæ. *Roberti* quoque *Groſtehead* Lincolnienſis Epiſcopi verſionem & commentarium ſervat Bibl. Collegii corporis Chriſti Oxon. Transtulerunt etiam Dionyſium latine *Ambroſius Camaldulenſis*, *Marſilius Ficinus* Myſticæ Theologiæ quam *Joh. Eccius* quoque & *Carolus Herſentius* illuſtrarunt, & libri de Myſtica Theol. interpres, tum *Joach. Perionius*, *Conradus Clauſerus* & noviſſime *Balthaſar Corderius*. Prima editio Græca lucem vidit Florentiæ in ædibus Philippi Juntæ 1516. 8. præfixo Gloſſario Græcô vocabulorum difficiliorum, quod in MS. Cæſareo etiam reperit Lambecius & male pro inedito habuit. Alias Græcas latinasque à Caveo, Ittigio l) Nourrio & Cozza recenſitas omitto. Corderianam præſtantiſſimam Græco latinam Antvverp. 1634. fol. 2. Vol. (cui A. 1644. defenſio Areopagitæ, auctore *Joanne Chaumontio* acceſſit,) diſtinctius recenſet Labbeus T. 1. p. 260. ſeq.

7. In Bibliotheca Cæſarea præter latinos duos exſtant Codices MSS. Græci tres operum Dionyſii, quos cum Corderiana editione conferri operæ pretium eſſe notat Lambecius quem vide Lib. III. p. 67. ſqq. & in itinere ſacro Cellenſi p. 175. ſeq. Idem Lambecius *Epiſtolam* ibi MS.

h) De ſacris Eccleſiæ ordinationibus p. 423. ſeq.

i) In Epiſtola ad Jo. Morinum apud Rich. Simonem ad Gabr. Philadelphienſem p. 279. & in notis ad Catalogum Hebed Jeſu p. 46. Confer. Hottingeri Bibl. Or. p. 290.

k) Hilduini Areopagitica vide apud Surium ad IX. Octobr.

l) Diſſ. de Patribus Apoſtolicis p. 134. ſeq. Nourrius diſſ. 10 Apparat. ad Bibl. Patrum c. 21. &. Cozza Vindic. Areopagit. part. 2. c. 22.

MS. exſtare refert *ad Timotheum*, *de morte SS. Apoſtolorum Petri & Pauli.* Nam *Epiſtola de Ecclipſi Solis ad Apollophanem* c) quæ latine tantum ex Hilduini Areopagiticis à Corderio T. 2. p. 273. cum Halloixii notis exhibetur, in Codicibus Græcis Cæſareanis etiam exulat. Dionyſii loca plura profert Gregoras lib. 23. Hiſt. quemadmodum & Plotini Maximique.

8. Deperdita Dionyſii hujus ſcripta ſunt, περὶ ψυχῆς, περὶ δικαίου καὶ θείου δικαιωτηρίου περὶ θείων ὕμνων, περὶ νοητῶν καὶ αἰσθητῶν, περὶ θεολογικῶν ὑποτυπώσεων (cujus operis frequenter meminit Dionyſius, Vide T. 1. p. 437. 444. 455. 465. 482. 490. 492. 497.) & περὶ συμβολικῆς Θεολογίας. His Pachymeri in prooemio p. XLIII. memoratis, ex Gyraldo dial. 5. de Poëtis qui id in Commentariis Græcis obſervaſſe ſe ait, adjunges περὶ τοῦ μακαρίου ἱεροθέου de illo nimirum *Hierotheo* præceptore ſuo, ex cujus ἐρωτικῶν ὕμνων affert quædam Dionyſius cap. 4. de divinis nominibus. Anonymus MS. apud Lambecium lib. 3. p. 69. addit περὶ τῆς κατὰ νόμον ἱεραρχίας. Sed addit è male lecto libri de Eccleſ. Hierarchia loco, ut notavit Halloiſius apud Corder. T. 2. p. 379. Idem recte monet librum περὶ τῶν Ἀγγελικῶν ἰδιοτήτων καὶ τάξεων qui c. 4. de divinis nominibus allegatur, haud diverſum eſſe à libro qui exſtat de Cœleſti Hierarchia. Vide etiam ſi placet quæ ibidem Halloiſius ſubjungit de *Actis Martyrii S. Eutropii* ſodalis ſui, quæ cum *Epiſtola ad Clementem* Epiſcopum Romanum miſiſſe Dionyſius traditur apud Vincentium Bellovac. XI. 18. ſpeculi Hiſt.

9. De libro triplici, qui *Paſtoris* titulo ex veteri latina verſione a) exſtat, & viſiones 4. Mandata 12. ac 10. ſimilitudines complexus ab antiquis Scriptoribus tributus eſt HERMÆ ſive illi (quod magis placet) cujus mentio Rom. XVI. 14. ſive Hermæ, Pii Epiſcopi Rom. fratri b) pauca erunt quæ notabo poſt virorum doctiſſimorum induſtriam.

c) In illa Epiſtola pro *Philippo Aridæo* Philippi Medmæi Mathematici nomen reponendum eſt, de quo dixi lib. 3. cap. 5. § 8.

a) *Anaſtaſium* Bibliothecarium verſionis illius auctorem eſſe incerta plane & parum credibilis conjectura eſt Caſp. Barthii, notis ad Hermam. p. 855. neque de *Rufino* conſtat, cum minime neceſſe ſit veteres omnes interpretationes deberi Anaſtaſiis atque Rufinis. Etiam hoc ſine cauſa à Barthio pronunciatum eſſe exiſtimo p. 860. 868 & 870. quod interpres tantum eclogarium egerit. Dubito quoque an multi aſſenſuri ſint doctiſſimo Viro Tho Galeo, qui præfat. ad Opuſcula Phyſica Ethica & Mythologica Pſeudoclementem in libro Paſtoris citat. *Nam Clementis*, inquit, *opus eſſe multa ſunt quæ ſuadent*,

quio-

am. Inprimis afferam loca nonnulla veterum, Cotelerio qui magnum eorum numerum editioni suæ præfixit, præterita. Philastrius hæresi CXXII. *Cum anima facta sit, ex nihilo scilicet ut scriptum est: qui fecit ex nihilo omnia ut essent quæ non erant.* Confer lib. 2. Hermæ mandat. 1. Auctor Homiliæ de aleatoribus ad calcem Operum S. Cypriani: *Dicit enim Scriptura Divina, Væ erit Pastoribus. Quod si ipsi Pastores negligentes reperti fuerint, quid respondebunt Domino pro pecoribus? à pecoribus se esse vexatos? non credetur illis. Incredibilis res est Pastores pati posse aliquid à pecore. Magis punientur propter mendacium suum.* Confer lib. 3. similitudine IX. n. 31. Johannes Sarisberiensis Epistola 172. c) Pastorem Hermæ accenset libris Apocryphis V. T. quod etiam fieri in Codice latinorum Bibliorum ante 800. annos exarato qui in Bibl. S. Germani extat, notatum Rich. Simoni lib. 2. Hist. Crit. N. T. p. 106. Franciscus enim Junius fallitur, qui per Pastorem intellexit librum tertium Maccabæorum, ideoque tacito licet nomine illum perstringit Stephanus le Moyne notis ad Varia sacra p. 1065. ubi illustrat stichometriam Nicephori, in qua veluti in Gelasii decreto & Athanasii synopsi inter Apocrypha N. T. Pastor Hermæ memoratur. Secutus tamen Junii sententiam Petrus Pithoeus est, de latinis Biblior. interpretibus p. 8. His adde locum Didymi in Catena ad Job. VIII. 17. à Patricio Junio edita p. 202. & alium Operis imperfecti in Matth. XIX. 28. quem testimoniis de Herma adjungere jubet ipse Cotelerius ad lib. 3. similitud. 9. §. 2. p. 112. tum loca Origenis T. 14. in Matth. 19. p. 361. edit. Huetii, & tractat. 30. in Matth. 24. in veteri latina versione, quæ præter locum ex Catena MS. in Epistolas Catholicas ad Jacob. I. 6. observavit C. V. Jo. Ernestus Grabe spicilegii Patrum T. 1. p. 303. 304. Denique Bernardus de Montfaucon Sacerdos & Monachus Benedictinus in præclara sua Athanasii editione Tom. 3. ex Codice Colbertino vulgavit Doctrinam sub Athanasii nomine ad Antiochum, nec Cotelerio, nec tunc cum spicilegium ederet doctissimo Grabio visam, in qua fragmenta bene multa Græca Hermæ

d) oc-

b) Ita Pseudo Tertull. 3. adversus Marcion. & liber Pontificalis in vita Pii. Sed antiquiorem esse Hermæ librum scriptum ante excidium Hierosolym. Clemente Romano Episcopo, & ab Irenæo jam pro libro sacro laudatum, recte monuere Pearsonius Vindic. Ignatii lib. 1. c. 4. & lib. 2. c. 13. f. 408. & H. Dodwellus diss. de successione Rom. Pontificum c XI. §. 5.

c) Confer Cotelerii notas ad T. 1. monumentor. Ecclesiæ Græcæ p. 725. & quæ pridem scripsi in Codice Apocrypho N. T.

d) occurrunt, quæ legiſſe neminem pœnitebit: quare ea hoc loco cum adjuncta à me ut conferri poſſit antiqua verſione exhibere integra juvat, cum prius notavero Clariſſ. Nourrium quoque teſtimonia Veterum de Herma exhibere in Apparatu ad Bibl. Patrum edit. in fol. p. 1367. ſeqq. ſed nulla addidiſſe Cotelerianis, præter locum Clementis VI. Strom. p. 638. & alterum Grabio etiam notatum Origenis ad Matth. XXIV. 32.

Fragmenta S. Hermæ ex Doctrina ad Antiochum Ducem, edita ſub nomine S. Athanaſii Alexandrini.

Lib. 2. Mandatum Primum.

Pag. 252. Tom. 3. edit. Benedictin. Πρῶτον πάντων πίστευσον, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς, ὁ τὰ πάντα κτίσας καὶ καταρτίσας καὶ ποιήσας ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. Ὁ μόνος πάντα χωρῶν, μόνος δὲ ἀχώρητος ὤν &c.

Primum omnium crede, quod unus eſt Deus, qui omnia creavit & conſummavit, & ex nihilo omnia fecit. Ipſe capax univerſorum, ſolus immenſus eſt.

Mandatum II.

Pag. 253. Ἁπλότητα ἔχε καὶ ἄκακος γενοῦ, καὶ ἔσῃ ὡς τὰ νήπια τὰ μὴ γινώσκοντα πονηρίαν, τὴν ἀπολλύουσαν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Πρῶτον μὲν μηδενὸς καταλάλει, μηδὲ ἡδέως ἄκουε τοῦ καταλαλοῦντος. Εἰ δὲ μή, καὶ σὺ ἀκούων ἔνοχος ἔσῃ τῆς

Simplicitatem habe, & innocens eſto; & eris ſicut infans, qui neſcit malitiam, quæ perdidit vitam hominum. Primum de nullo male loquaris, neque libenter audias male loquentem. Sin vero, & tu audiens particeps eris

B ἁμα-

d) Græcos Hermæ libros inſpiciendi magno deſiderio flagrabat Grotius Epiſtola 768. qua teſtatur ſe fragmenta Chriſtianorum primi & ſecundi ſeculi diligenter collegiſſe. Forte in Græcis, ſi integra exſtarent, occurreret quod auctor libri Pontificalis memorat *mandatum quod præcepit Angelus Domini cum venit ad Hermam in habitu Paſtoris, & præcepit ei ut S. Paſcha die Dominica celebraretur.* Ad aliud enim opus reſpicere illum ſcriptorem ægre crediderim. Cæterum latina quæ habemus Hermæ antiquiora eſſe Tertulliano, & ab illo lecta perſuadet ſibi Clariſſ. Nourrius Apparatu ad Bibl. Patrum diſſ. IV. c. 6. p. 53. Præterea Cotelerius notis ad lib. 2. mandat. 5. laudat interpretationem Codicis Victorini, ſive Bibliothecæ S. Victoris, *preſſius non raro inhærentem Græcis* ab Antiocho in Homiliarum opere citatis, *magno uſui futuram, ſi quando Hermas, qua linqua ſcripſit, in luminis oras exierit.*

ἁμαρτίας τοῦ καταλαλοῦντος. Πονηρὸν γὰρ πνεῦμά ἐστιν ἡ καταλαλιὰ καὶ ἀκατάστατον δαιμόνιον, μηδέποτε εἰρηνεῦον, ἀλλὰ πάντοτε ἐν διχοστασίαις κατοικοῦν. Ἄπεχε οὖν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ εἰρήνην ἕξεις μετὰ πάντων. Ἔνδυσαι δὲ τὴν ἁπλότητα καὶ τὴν σεμνότητα, ἐν οἷς οὐδὲν πρόσκομμά ἐστι πονηρὸν, ἀλλὰ πάντα ὁμαλὰ καὶ ἱλαρά.

peccati male loquentis de fratre tuo. Perniciosa est delectatio, inconstans dæmonium est; nunquam in pace consistit, sed semper in discordia manet: contine te ab illa, & semper pacem habe cum fratre tuo. Indue constantiam sanctam in qua nulla sunt peccata, sed omnia læta sunt.

Mandatum III.

Ἀλήθειαν ἀγάπα, καὶ πᾶσα ἀλήθεια ἐκ τοῦ στόματός σου ἐκπορευέσθω, ἵνα τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικῇ σοι. Οἱ γὰρ ψευδόμενοι ἀθετοῦσι τὸν Θεόν. Ἔλαβον γὰρ πνεῦμα ἀληθείας καὶ ἐγένοντο οἰκητήρια τοῦ ἀληθινοῦ πνεύματος. (Τοῦτο ἐὰν ψευδὲς ἀποδώσωσιν, ἐμίαναν τὴν τοῦ θεοῦ παραθήκην, καὶ ἐγένοντο ἀποστερηταί.)

Veritatem dilige, & omnis sermo verus ex ore tuo procedat, ut Spiritus, quem Dominus constituit in carne tua, verax inveniatur apud cunctos homines &c. Qui ergo mentiuntur, abnegant Dominum, non reddentes Deo depositum quod acceperunt. Acceperunt enim Spiritum sine mendacio. Hunc si mendacem reddant, coinquinant mandatum Domini, & fraudatores fiunt.

Ibidem.

Ἐὰν τὴν ἀλήθειαν φυλάξῃς, δυνήσῃ σεαυτῷ ζωὴν περιποιήσασθαι.

Si veritatem servaveris, poteris vitam consequi.

Mandatum IV.

Φύλασσε τὴν ἁγνείαν, καὶ μὴ ἀναμενέτω * ἐπὶ τὴν καρδίαν σου περὶ γυναικὸς ἀλλοτρίας ἢ περὶ πορνείας τινὸς, ἢ περὶ τοιούτων ὀνομάτων. Τοῦτο γὰρ ποιῶν ἁμαρτίαν μεγάλην ἐργάζῃ. - - Βλέπε οὖν, ἄπεχε ἀπὸ τῆς ἐνθυμήσεως ταύτης.

Mando, ait, tibi, ut castitatem custodias, & non ascendat tibi cogitatio cordis de alieno matrimonio, aut de fornicatione, hæc enim parit peccatum magnum. - - Vide ergo tu; abstine te ab hac cogitatione.

* Leg. ἀναβαινέτω.

Man-

Mandatum V.

φύλασσε τὴν ἄνειαν, καὶ μακροθυμίαν, καὶ γίνε συνετὸς, καὶ πάντων τῶν πονηρῶν ἔργων κατακυριεύσεις, καὶ ἐργάσῃ πᾶσαν δικαιοσύνην. Ἐὰν γὰρ μακρόθυμος ἔσῃ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατοικοῦν ἐν σοι καθαρὸν ἔσαι, μὴ σκοτούμενον ὑπὸ πονηροῦ πνεύματος, μὴ μιούμενον* ὑπὸ τῆς ὀξυχολίας &c.

Æquanimis esto & patiens, & omnium operum nequissimorum dominaberis, & operaberis omnem justitiam. Quod si patiens fueris, Spiritus Sanctus qui habitat in te, mundus erit, & non obscurabitur ab aliquo nequissimo Spiritu. &c.

Ibidem.

Ἐαν γὰρ λαβὼν ἀψινθίου μικρὸν εἰς κεράμιον μέλιτος ἐπιχέῃς, οὐχὶ ὅλον τὸ μέλι ἀφανίζεται, καὶ τοσοῦτον μέλι ὑπὸ τοῦ ἐλαχίσου ἀψινθίου ἀπόλλυται; -- Ἐὰν δὲ εἰς τὸ μέλι μὴ βληθῇ τὸ ἀψίνθιον, γλυκὺ εὑρίσκεται τὸ μέλι, καὶ εὔχρησον πάντως γίνεται τῷ δεσπότῃ. Βλέπε οὖν ὅτι ἡ μακροθυμία γλυκυτάτη ἐςὶν ὑπὲρ τὸ μέλι, καὶ εὔχρησόν ἐστι τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐν αὐτῇ κατοικεῖ, ἡ δὲ ὀξυχολία τὴν μακροθυμίαν μιαίνει.

Si quis enim assumat absinthii pusillum & mittat in amphoram mellis, nonne totum mel exterminabitur? & tantum mellis à modico absinthio disperit. --Sed si in mel non mittatur absinthium; dulce erit, & in usu Domino suo. Vide enim, quam sit æquanimitas dulcior melle; & utilis erit Domino qui in ipsa commoratur: nam iracundia inutilis est.

Ibidem.

Pag. 253. seq. Ἄκουε δὲ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὀξυχολίας πῶς πονηρά ἐστιν καὶ πλανᾷ τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ, καὶ καταςρέφει τῇ ἑαυτῆς ἐνεργείᾳ. οὐκ ἀποπλανᾷ δὲ τοὺς ὄντας πλήρεις ἐν τῇ πίςει, οὐδὲ ἐνεργῆσαι δύναται εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Κυρίου μετ' αὐτῶν ἐστιν. Ἀλλὰ ἀποπλανᾷ τοὺς διψύχους. Ὅταν γὰρ ἴδῃ τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους εὐςαθοῦντας, παρεμβάλλει

Audi nunc, inquit, nequitiam iracundiæ, quam prava, quamque noxia est, & quo pacto servos Dei evertit. Qui enim pleni sunt in fide, non potest nocere illis, quoniam virtus Dei est cum illis. Evertit enim dubios & vacuos. Quoties autem viderit tales homines, injicit se in corda eorum, & de nihilo aut vir aut mulier amaritu-

* Forte μιαινόμενον, vel μειούμενον.

ἑαυτὴν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οὕτως πικραίνεται ἄνθρωπος ἕνεκεν βιωτικῶν πραγμάτων, ἢ φίλου τινὸς, ἢ περὶ δόσεως καὶ λήψεως ἢ περὶ τοιούτων μιαρῶν πραγμάτων. Ταῦτα πάντα μωρά ἐστιν, καὶ κενὰ καὶ ἀσύμφορα τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. ἡ δὲ μακροθυμία μεγάλη ἐστὶ καὶ ἔχουσα τὴν δύναμιν ἰσχυρὰν καὶ καθημένην * ἐν πλατυσμῷ μεγάλῳ, ἱλαρὰ, ἀγαλλιωμένη καὶ ἀμέριμνος οὖσα δοξάζει τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, μηδὲν ἔχουσα ἐν ἑαυτῇ πικρὸν, παραμένουσα διὰ παντὸς ἐν πρᾳότητι καὶ ἡσυχίᾳ. Αὕτη οὖν ἡ μακροθυμία κατοικεῖ μετὰ τῶν πίστιν ἐχόντων ὁλόκληρος. Ἡ δὲ ὀξυχολία πρῶτον μὲν μωρία ἐστὶν καὶ ἐλαφρία φρενῶν. Εἶτα ἡ μῆνις ἐκ τοσούτων κακῶν συνισταμένη γίνεται ἁμαρτία μεγάλη καὶ ἀνίατος. Ὅταν γὰρ πάντα τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα ἐν ἑνὶ ἀγγείῳ κατοικεῖ, ὅπου καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐ χωρεῖ ἐκεῖνο τὸ ἄγγος, ἀλλ' ὑπερπλεονάζει, τὸ τρυφερὸν πνεῦμα μὴ ἔχον συνήθειαν μετὰ πονηροῦ πνεύματος καὶ σκληρότητος κατοικεῖν, ὑποχωρεῖ † ἀπὸ τοῦ τοιούτου ἀνθρώπου, καὶ ζητεῖ κατοικεῖν μετὰ πρᾳότητος καὶ ἡσυχίας. Εἶτα ὅταν ἀποστῇ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου οὗ κατοικεῖ, γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος κενὸς ἀπὸ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου, καὶ λοιπὸν πεπληρωμένος τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν, καὶ ὅλος ἀποτυφλοῦται ἀπὸ τῆς διανοίας τῆς ἀγαθῆς. οὕτως

dinem percipit, propter res quæ ſunt in uſu, aut pro convictu, aut pro aliquo verbo, ſi quod forte incidit, ſupervacuo, aut pro amico aliquo aut debito, aut pro his ſimilibus rebus ſupervacuis. Hæc enim ſtulta ſunt & ſupervacua & vana ſervis Dei. Æquanimitas autem valida eſt & fortis & habet virtutem magnam, & ſedet in amplitudine magna, hilaris, in pace gaudens, & honorificans Dominum in omni tempore manſuete. Hæc enim æquanimitas habitat cum bene fidentibus. Nam iracundia ſtulta eſt & levis & fatua. De ſtultitia vero naſcitur amaritudo, & ex amaritudine iracundia, ex iracundia vero furor. Hic ex tot malis creatus furor, operatur peccatum magnum & inſanabile. Cum enim hæc omnia in uno vaſe ſunt, ubi & Spiritus Sanctus moratur; non capit hos vas ſed ſupereffluit: quoniam tener Spiritus non poteſt cum malo Spiritu immorari, recedit & habitat cum manſueto: deinde cum receſſerit ab homine cum quo habitabat, fit homo vacuus à Spiritu Sancto, & poſtea repletur ſpiritibus malignis, obcœcatur à cogitatione ** bona. Sic omnibus contingit. Recede ergo tu ab ira-

οὖν

* Καθημένη legit vetus interpres.

† Rectius Antiochus homilia 110. ἀποχωρεῖ.

** Non quaſi ἀγαθὴ διάνοια hominem occœcet, ſed ut bona mente vacuus atque ita cœcus homo relinquatur.

ὖν συμβαίνει πᾶσι τοῖς ὀξυχόλοις. Ἀπέχου οὖν ἀπὸ τῆς ὀξυχολίας τοῦ πονηροῦ δαίμονος. Ἔνδυσαι δὲ τὴν μακροθυμίαν καὶ ἀντίστηθι τῇ ὀξυχολίᾳ καὶ ἔσῃ ἐπαινούμενος μετὰ σεμνότητος τοῖς ἠγαπημένοις ὑπὸ Κυρίου. Βλέπε οὖν μὴ παραλογήσῃ τὴν ἐντολὴν ταύτην. Ἐὰν γὰρ ταύτην φυλάξῃς, δυνήσῃ καὶ τὰς λοιπὰς τηρῆσαι. Ἴσχυε οὖν ἐν αὐταῖς καὶ ἐνδυναμοῦ καὶ νικήσεις, καὶ ζήσεις Θεῷ.

cundia, & indue animæquitatem, & resiste iracundiæ; & invenieris cum pudicitia & castitate à Deo. Vide ergo ne forte negligas hoc mandatum: si enim huic mandato obedientiam præstiteris; & cætera mandata mea, quæ tibi mandaturus sum, poteris servare. Corfirma ergo nunc te in mandatis istis, ut vivas Deo.

Mandatum VI.

Pag. 254. Ἐνετειλάμην σοι ἐν τῇ πρώτῃ ἐντολῇ, ἵνα φυλάξῃς τὴν πίστιν καὶ τὸν φόβον, καὶ ἐγκρατεύσῃ. Ἀπεκρίθην, Ναὶ, Κύριε, οὕτως ἐστίν. Ἀλλὰ νῦν θέλω σοι δηλῶσαι καὶ τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἵνα νοήσῃς τὴν δύναμιν, ἣν ἔχουσιν καὶ ἐνέργειαν, διπλαῖ γὰρ εἰσιν, κεῖται γὰρ ἐπὶ δικαίῳ καὶ ἀδίκῳ. Σὺ οὖν πίστευε τῷ δικαίῳ, τῷ δὲ ἀδίκῳ μηδὲν πιστεύσῃς. Τὸ γὰρ δίκαιον ὀρθὴν ὁδὸν ἔχει, τὸ δὲ ἄδικον στρεβλήν.

Præceperam, inquit, tibi in primo mandato, ut custodires fidem & timorem, & ** pœnitentiam. Etiam, inquam, domine. Sed nunc tibi volo monstrare virtutes horum mandatorum, ut scias effectus illorum, quomodo ipsa posita sunt ad justum pariter & injustum. Tu itaque crede justo, injusto autem tu nihil crede. Justitia enim rectam viam habet; at injustitia pravam.

Ibidem.

Δύο εἰσὶν ἄγγελοι μετὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἷς τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἷς τῆς πονηρίας - - - καὶ ὁ μὲν τῆς δικαιοσύνης ἄγγελος τρυφερός ἐστι καὶ αἰσχυντηρὸς καὶ πρᾷος καὶ ἰσχυρός. Ὅταν οὖν οὕτως * ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, εὐθέως λαλεῖ μετὰ σοῦ περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἁγνείας, περὶ σεμνότητος καὶ περὶ αὐ-

Duo sunt genii cum homine. Unus æquitatis, & unus iniquitatis. - - Æquitatis genius tener est, lenis & verecundus, mansvetus & quietus. Cum ergo in cor tuum ascenderit, continuo loquitur tecum de justitia, de pudicitia, de castitate, de benignitate, de

** Forte *continentiam.*
* Leg. οὗτος.

αὐταρκείας, καὶ περὶ παντὸς ἔργου δικαίου, καὶ περὶ πάσης ἀρετῆς ἐνδόξου. Ταῦτα πάντα ὅταν εἰς τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γίνωσκε ὅτι ὁ ἄγγελος τῆς δικαιοσύνης μετὰ σοῦ ἐστιν. Τούτῳ οὖν πίστευε καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ἐγκρατὴς αὐτοῦ γενοῦ. Ὅρα οὖν καὶ τοῦ ἀγγέλου τῆς πονηρίας τὰ ἔργα. Πρῶτον πάντων ὀξύχολός ἐστι καὶ πικρὸς καὶ ἄφρων, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ, καταστρέφοντα τοὺς δούλους Θεοῦ. Ὅταν αὐτὸς ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γνῶθι αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ. Πῶς Κύριε νοήσω αὐτὸν; Λέγει μοι, ἄκουε καὶ προσεχὴς γίνου. Ὅταν ὀξυχολία σοί τις προσέλθῃ, ἢ πικρία, γίνωσκε ὅτι αὐτός ἐστιν ἐν σοί. Εἶτα λοιπὸν ἐπιθυμίαι πράξεων πολλῶν, καὶ πολυτέλεια ἐδεσμάτων καὶ κραιπαλῶν πολλῶν καὶ ποικίλων τροφῶν καὶ οὐ δεόντων, καὶ ἐπιθυμίαι γυναικῶν καὶ πλεονεξίαι, ὑπερηφανία τε καὶ ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια. Ταῦτα οὖν ὅταν ἐπὶ τὴν καρδίαν σου ἀναβῇ, γίνωσκε, ὅτι ἄγγελος τῆς πονηρίας ἐστὶν ἐν σοί. Σὺ οὖν ἐπιγνοὺς τὰ ἔργα αὐτοῦ, ἀπόστα ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μηδὲν αὐτῷ πίστευε. Ἔχεις οὖν ἀμφοτέρων τῶν Ἀγγέλων τὰς ἐνεργείας. Σύνες οὖν καὶ Ἀγγέλῳ τῆς δικαιοσύνης πίστευσον.

venia, de caritate, de pietate. Hæc omnia cum aſcenderint in cor tuum, ſcito quod genius æquitatis tecum eſt. Huic ergo genio crede & operibus ejus. Accipe nunc & genii iniquitatis opera. Primum amarus, iracundus & ſtolidus eſt, & opera illius perniciosa ſunt, & evertunt ſervos Dei. Cum ergo in cor tuum aſcenderint hæc, intelliges ab operibus ejus, hunc eſſe genium iniquitatis. Quomodo, Domine, intelligam? Audi, inquit, & intellige. Cum iracundia tibi acceſſerit aut amaritudo, intellige eum eſſe in te, deinde cupiditas multorum operum & optimorum ciborum & ebrietatum & appetentia multarum † rerum alienarum & ſuperbia & multiloquia, & ambitio & quæcunque his ſimilia ſunt. Hæc ergo cum in cor tuum ascenderint; intellige genium iniquitatis tecum eſſe. Tu ergo cum cognoveris opera illius, recede ab illis omnibus, & nihil illi crede, quia mala ſunt opera illius, & non conveniunt ſervis Dei. Habes ergo utrorumque Geniorum opera. Intellige nunc, & crede Genio æquitatis, quia doctrina illius bona eſt.

Mandatum VII.

Athanaſ. p. 255. Φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ φύλασσε τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ

Time Dominum, & mandata ejus cuſtodi. Servans enim

ἔσῃ

† Leg. *mulierum & rerum alienarum.*

ἔσῃ δυνατὸς ἐν πράξει, καὶ ἡ πρᾶξίς σου ἀσύγκριτος ἔσται. Φοβούμενος τὸν Κύριον, πάντα καλὰ ἐργάσῃ. οὗτός ἐστιν ὁ φόβος ὃν δεῖ σε φοβηθῆναι. Τὸν διάβολον μὴ φοβηθῇς, ὅτι δύναμις ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν, οὐδὲ φόβος. Ἐν ᾧ δὲ ἡ δύναμις ἦ ἔνδοξος, καὶ φόβος ἐν αὐτῷ. Πᾶς γὰρ ὁ δύναμιν ἔχων καὶ φόβον ἔχει. Ὁ δὲ μὴ ἔχων δύναμιν, ὑπὸ πάντων καταφρονεῖται --- ὁ φόβος οὖν τοῦ Κυρίου ἰσχυρός ἐστι καὶ ἔνδοξος. Φοβήθητι οὖν τὸν Κύριον, καὶ ζήσῃ αὐτῷ, φυλάσσων τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ.

præcepta Dei, eris potens in omni actu, & omne negotium tuum erit incomparabile. Timens enim Dominum omnia bona operaberis. Hic eſt timor quo timere oportet, ut ſalvus eſſe poſſis. Diabolum autem ne timeas, timens enim Dominum dominaberis illius, quia virtus in illo nulla eſt. In quo autem virtus non eſt, is nec timendus quidem eſt: in quo vero virtus glorioſa eſt, is etiam timendus eſt. Nam qui virtutem non habet, ab omnibus contemnitur. - - Timor utique Domini validus & ingens & glorioſus eſt. Time igitur Deum, & vives. Et quicunque eum metuerint, cuſtodientes mandata ejus, eorum vita eſt apud Dominum: non cuſtodientium autem nec vita in illis eſt.

Mandatum VIII.

Ἡ ἐγκράτεια διπλῆ ἐστιν. Ἐπί τινων γὰρ δεῖ σε ἐγκρατεύεσθαι, ἐπί τινων δὲ οὐ δεῖ. - - - Τὸ πονηρὸν ἐγκρατεύεσθαι, καὶ μὴ ποιεῖν αὐτό. Τὸ δὲ ἀγαθὸν μὴ ἐγκρατεύου, ἀλλὰ ποίει αὐτό. Ἄκουε, φησὶν, ἐγκρατεύου ἀπὸ πάσης πονηρίας, ἀπὸ μεθύσματος, ἀνομίας, ἀπὸ τρυφῆς πονηρᾶς, ἀπὸ ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ πολυτελῶν, πλούτου, καυχήσεως, ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑπερηφανίας καὶ ψεύδους καὶ καταλαλιᾶς καὶ ὑποκρίσεως καὶ μνησικακίας καὶ πάσης βλασφημίας. Ταῦτα τὰ ἔργα πονηρά ἐστι τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. Τού-

Abſtinentia duplex eſt: à quibusdam ergo abſtinere oportet, à quibusdam vero non. - - A malo abſtine, & noli id facere. A bono autem abſtinere noli, ſed fac illud. - - Audi, inquit, abſtine ab omni malo, adulteriis, ebrietatibus & comeſſationibus malignis, ab eſca nimia, à lautitia & inhoneſtate, à ſuperbia, ab abnegatione, à mendacio, à detractione, à nequitia ficta, à recordatione injuriæ & à fama peſſima. Hæc enim ſunt opera iniquitatum, à

των

τῶν οὖν τῶν ἔργων δεῖ ἐγκρατεύεσθαι τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ μὴ ἐγκρατευόμενος τούτων, οὐ δύναται ζῆσαι τῷ Θεῷ. Ἄκουε δὲ καὶ τὰ ἀκόλουθα τούτων, καὶ πολλὰ γάρ εἰσι ἀφ' ὧν δεῖ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ ἐγκρατεύεσθαι, κλοπή, ψεῦδος, ἀποστέρησις, ψευδομαρτυρία, πλεονεξία, ἀλαζονεία, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια. Εἰ οὐ δοκῆ σοι πονηρὰ εἶναι ταῦτα; Ἀπεκρίθην, καὶ λίαν πονηρὰ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. - - Ἐγκρατεῦσαι οὖν ἀπὸ πάντων τούτων, ἵνα ζήσῃς τῷ Θεῷ, καὶ ἐγγραφήσῃ μετὰ τῶν ἐγκρατευομένων. Ἃ μὲν οὖν δεῖ ἐγκρατεύεσθαι, ταῦτά ἐστιν. Ἃ δὲ δεῖ σε μὴ ἐγκρατεύεσθαι, ἀλλὰ ποιεῖν, ἄκουε. Πάντων πρῶτον πίστις, φόβος Κυρίου, ὁμόνοια, ἀγάπη, ῥήματα δικαιοσύνης, ἀλήθεια, ὑπομονή. Τούτων ἀγαθώτερον οὐδέν ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα ἐάν τις φυλάσσει καὶ μὴ ἐγκρατεύεσθαι ἀπ' αὐτῶν, μακάριός ἐστιν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Εἶτα τούτων ἀκόλουθα ἄκουε. Χήρας ὑπηρετεῖν, καὶ ὀρφανοὺς ὑστερουμένους ἐπισκέπτεσθαι, ἐξ ἀνάγκης λυτρώσασθαι τοὺς δούλους τοῦ Θεοῦ, φιλόξενον εἶναι, ἐν γὰρ τῇ φιλοξενίᾳ εὑρίσκεται ἀγαθοποίησις. Ἡσύχιον εἶναι, ἐνδεέστερον γενέσθαι, πάντα * ἄνθρωπον πρεσβύτην σέβεσθαι, ἀσκεῖν δικαιοσύνην, ἀδελφότητα συντηρεῖν, ὕβριν ὑποφέρειν, μακρόθυμον εἶναι, ἀμνησίκακον, κάμνοντας τῇ ψυχῇ παρακαλεῖν, ἐσκανδαλισμένους ἀπὸ τῆς πίστεως μὴ ἀποβαλέσθαι ἀλλ' ἐπιστρέφειν καὶ εὐθύμους ποιεῖν, ἁμαρτάνοντας νουθετεῖν, χρεώστας μὴ θλίβειν, ἐνδεεῖς μὴ λυπεῖν, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοιά ἐστιν

quibus abſtinere oportet ſervum Dei. Qui enim ab iis abſtinere non poteſt, vivere Deo non poteſt. Audi nunc, inquit, & ſequentia eorum. Et quidem multa ſunt adhuc, à quibus abſtinere debet ſervus Dei. A furto, ab abnegatione, à falſo teſtimonio, à cupiditate, à ſuperbia & quæcunque iis ſimilia ſunt. Videntur ergo tibi hæc mala eſſe, an non? Equidem valde mala ſunt ſervis Dei. - - Abſtine ergo ab omnibus his ut vivas Deo, & ſcribaris cum abſtinentibus. A quibus ergo debeas abſtinere, illa ſunt. A quibus autem non debeas abſtinere, audi. Primum omnium eſt fides, timor Domini, caritas, concordia, æquitas, veritas, patientia, caſtitas. Jis nihil eſt melius in vita hominum, qui hæc cuſtodierint & fecerint in vita ſua. Deinde horum ſequentia audi. Viduis adminiſtrare, orphanos & pauperes non deſpicere, & ſervos Dei ex neceſſitate redimere, hoſpitalem eſſe. Hoſpitalitate enim invenitur aliquando fructus bonus. Non contradicere, quietum eſſe, humillimum fieri omnium hominum, majores natu colere, ſtudere juſtitiæ, fraternitatem conſervare, contumelias ſufferre, æquanimem eſſe; lapſos à fide non projicere, ſed æquanimes facere, peccantes admonere, debitores non premere, do-

* Interpres legit: ἐνδεέστερον γενέσθαι πάντων ἀνθρώπων.

δοκεῖ σοι ταῦτα ἀγαθά εἶναι; ἢ γὰρ τούτων, εἶπον, ἀγαθώτερον εἶναι δύναται; Γύμναζε οὖν σεαυτὸν ἐν τούτοις, καὶ μὴ ἐγκρατεύου πάντων, καὶ ζήσεις τῷ Θεῷ.

& si qua iis similia. Videntur tibi hæc esse bona; an non? Quid enim melius est, inquam, verbis istis? Vive ergo in his mandatis, & noli ab eis recedere. Si enim custodieris hæc omnia mandata, vives Deo.

Mandatum IX.

P. 256. Ἆρον ἀπὸ σοῦ τὴν διψυχίαν, καὶ μηδενὸς ὅλως διψυχήσῃς αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ θεοῦ, λέγων ἐν ἑαυτῷ ὅτι πῶς δυνήσομαι αἰτήσασθαι παρὰ τοῦ Κυρίου λαβεῖν, ἡμαρτηκὼς τοσαῦτα εἰς αὐτόν. Μὴ διαλογίζου ταῦτα, ἀλλ᾽ ἐξ ὅλης καρδίας σου ἐπίστρεψον πρὸς Κύριον, καὶ αἰτοῦ παρ᾽ αὐτοῦ ἀδιστάκτως, καὶ γνώσῃ τὴν πολυευσπλαγχνίαν αὐτοῦ, ὅτι οὐ μή σε ἐγκαλίπῃ, * ἀλλὰ τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου πληροφορήσει. Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ Θεὸς ὡς οἱ ἄνθρωποι μνησικακοῦντες, ἀλλ᾽ αὐτὸς ἀμνησίκακός ἐστιν καὶ σπλαγχνίζεται ἐπὶ τὴν ποίησιν αὐτοῦ. Σὺ οὖν καθάρισον τὴν καρδίαν σου ἀπὸ πάντων τῶν ματαίων τούτων, καὶ τῶν προειρημένων σοι ῥημάτων, καὶ αἰτοῦ παρὰ Κυρίου, καὶ λήψῃ, καὶ ἀπὸ πάντων τῶν αἰτημάτων σου ἀστέρητος ἔσῃ, ἐὰν ἀδιστάκτως αἰτήσῃς. Ἐὰν δὲ διστάσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, οὐ μὴ λήψῃ τῶν αἰτημάτων σου. Οἱ γὰρ διστάζοντες εἰς τὸν Θεόν, οὗτοί εἰσιν ὡς δίψυχοι, καὶ οὐδὲν ὅλως λαμβάνουσι τῶν αἰτημάτων αὐτῶν. Οἱ δὲ ὁλοτελεῖς ὄντες ἐν τῇ πίστει, πάντα αἰτοῦνται πεποιθότες ἐπὶ τὸν Θεόν, καὶ λαμβάνουσιν, ὅτι ἀδιστάκτως αἰτοῦνται

Tolle à te dubitationem, & nihil omnino dubites. Petens aliquid à Domino, ne dicas intra te: Quomodo vero possum aliquid petere à Domino & obtinere, cum sim peccator tantorum malorum in Dominum. Noli hoc cogitare, sed ex totis præcordiis convertere ad Dominum. Pete sine dubitatione, & scies misericordiam Domini, quod non te derelinquet, sed petitionem animæ suæ adimplebit. Non est enim Deus sicut homines memores injuriarum, & miseretur figmenti sui. Ergo purifica cor tuum ab omnibus viis hujus seculi, & observa prædicta verba tibi à Deo data, & accipies omnia bona quæ petis; & ex omnibus petitionibus tuis nihil deerit tibi, si sine dubitatione petieris à Domino. Qui ergo tales non sunt, omnino nihil impetrant eorum quæ petunt. Nam qui pleni sunt fide, omnia petunt fidentes, & accipiunt à Domino, quia sine dubitatione petunt.

* Ἐγκαταλείπῃ Catena MS. in Acta Apost. apud Grabium T. I. spicilegii Patrum p. 303.

ται μηδὲν διψυχοῦντες. Πᾶς γὰρ δίψυχος ἀνὴρ ἐὰν μὴ μετανοήσῃ, δυσκόλως σωθήσεται. Καθάρισον οὖν τὴν καρδίαν σου ἀπὸ τῆς διψυχίας, ἔνδυσαι δὲ τὴν πίστιν, ὅτι ἰσχυρά ἐστιν, καὶ πίστευε τῷ Θεῷ ὅτι πάντα τὰ αἰτήματά σου ἃ αἰτεῖ λήψῃ. Καὶ ἐὰν αἰτησάμενός ποτε παρὰ τοῦ Κυρίου αἴτημά τι, καὶ μὴ ἀπολήψῃ, μὴ διψυχήσῃς ὅτι τάχιον οὐκ ἔλαβες τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου. Πάντως γὰρ διὰ πειρασμόν τινα ἢ παράπτωμά τι ὃ σὺ ἀγνοεῖς, οὐκ ἔλαβες. Σὺ οὖν μὴ διαλιπῇς εὐχόμενος τὸ αἴτημα τῆς ψυχῆς σου, ἕως οὗ ἀπολήψῃ αὐτό. Ἐὰν δὲ ἐκκακήσῃς καὶ διψυχήσῃς αἰτούμενος, ἑαυτὸν αἰτιῶ, καὶ μὴ τὸν διδοῦντά σοι. Βλέπε οὖν τὴν διψυχίαν ταύτην, πονηρὰ γάρ ἐστιν καὶ ἀσύνετος, καὶ πολλοὺς ἐκριζεῖ ἀπὸ τῆς πίστεως, καίγε λίαν πιστοὺς καὶ ἰσχυρούς. - - Καταφρόνησον οὖν αὐτῆς ἐν παντὶ πράγματι ἐνδυσάμενος τὴν πίστιν τὴν ἰσχυρὰν καὶ δυνατήν. Ἡ γὰρ πίστις πάντα ἐπαγγέλλεται, πάντα τελειοῖ. Ἡ δὲ διψυχία μὴ καταπιστεύουσα ἑαυτῇ, πάντων ἀποτυγχάνει τῶν ἔργων αὐτῆς ὧν πράσσει. - - Σὺ οὖν δούλευε τῇ εὐχῇ σου, τῇ δυνάμει τῆς πίστεως. - - Καὶ ζήσῃ τῷ Θεῷ καὶ πάντες οἱ καταφρονήσαντες. *

Omnis enim dubitans homo, si non pœnitentiam egerit, difficile Deo viver. Purifica ergo cor tuum à dubitatione, & indue fidem, & crede Deo; & omnia quæ petieris, accipies. Sed si petas aliquando petitionem, & non accipias, noli dubitare, quia non cito acceperis petitionem animæ tuæ: forsitan enim propter tentationem aut pro peccato tuo, quod tu ignoras, tardius accipies petitionem tuam. Sed tu noli desinere petendo petitionem animæ tuæ, & accipies. Si autem cessaveris petendo, de te queraris, non de Deo qui non dederit tibi. Vide ergo dubitationem hanc, quam perniciosa sit, & saeva, & multos radicitus evellat à fide, etiam valde fideles & firmos. - - Contemne ergo dubitationem, & dominaberis illius in omni re. Indue firmam fidem & potentem. Fides enim omnia repromittit, & omnia consummat. Dubitatio autem non credit se aliquid impetraturam omnibus operibus suis quæ agit. - - Tu igitur serva virtutem fidei. - - Et vives Deo; & omnes vivent Deo, quicunque hæc egerint.

Man-

* Interpres videtur legisse οἱ ταῦτα φρονήσαντες. Si vero recta est lectio καταφρονήσαντες, intellige τῆς διψυχίας. De qua paullo ante; καταφρόνησον οὖν αὐτῆς.

Mandatum X. (Athanaf. XI.)

P. 257. Ἆρον ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην, καὶ γὰρ αὕτη ἀδελφή ἐστι τῆς διψυχίας, καὶ τῆς ὀξυχολίας. Πῶς, Κύριε, ἔφην, ἀδελφή ἐστιν αὐτῆς; ἄλλο γάρ μοι δοκεῖ ὀξυχολία, καὶ ἄλλο διψυχία, καὶ ἄλλο λύπη. Διὰ τί, φησι, οὐ νοεῖς τὰ λεγόμενά σοι; οὐ νοεῖς ὅτι ἡ λύπη πάντων τῶν παθῶν πονηροτέρα ἐστὶν καὶ δεινοτάτη τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, καὶ παρὰ πάντα τὰ πνεύματα καταφθείρει τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐκτρίβει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ πάλιν σώζει.

Longe fac à te omnem triſtitiam: etenim hæc ſoror eſt dubitationis & iracundiæ. Quomodo, inquam, Domine, ſoror eſt harum? Aliud mihi videtur triſtitia, aliud iracundia, aliud dubitatio. Et ait: Si ne ſenſu, non intelligis. Triſtitia enim omnium ſpirituum nequis ſimus eſt, & peſſima ſervis Dei, & omnium ſpiritus exterminat, & cruciat Spiritum Sanctum, & iterum ſalvum facit.

Ibidem §. II.

Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι οὐ νοοῦσιν οἱ βάλλοντες ἑαυτοὺς εἰς τὰ σαρκικὰ καὶ κοσμικὰ πράγματα. - - Οἱ δὲ φόβον ἔχοντες Θεοῦ, καὶ ἐρευνῶντες περὶ θεοῦ ἔργων, καὶ ἀληθείας, καὶ τὴν καρδίαν ἔχοντες πρὸς Κύριον, πάντα τὰ λεγόμενα αὐτοῖς τάχιον νοοῦσι, καὶ συνιοῦσιν, ὅτι καθαροί εἰσι καὶ ἀμέριμνοι, ἀπὸ πάσης φροντίδος καὶ μερίμνης κοσμικῆς, καὶ οὐδὲν ἄλλο εἰ μὴ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς. Ὅπου γὰρ ὁ Κύριος κατοικεῖ, ἐκεῖ καὶ σύνεσις πολλή. Κολλήθητι οὖν τῷ Κυρίῳ καὶ πάντων νοήσεις. Ἄκουε οὖν πῶς ἡ λύπη ἐκτρίβει τὸ πνεῦμα καὶ πάλιν σώζει. Ὅταν ὁ δίψυχος ἐπιβάληται πρᾶξαί τι καὶ ἀποτύχῃ διὰ τὴν διψυχίαν αὐτοῦ, ἡ λύπη ἐκπορεύεται εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ λυπεῖ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ στενοχωρεῖ αὐτό. Εἶτα πάλιν ὀξυχο-

Hujusmodi non intelligunt quæſtiones divinitatis; obſcurantur enim iis negotiis, & corrumpuntur & confringuntur. - - Qui autem timorem Domini habent, & ſcrutantur de Deo veritatem; cogitationem omnem habent ad Dominum. Omnia, quæ dicuntur eis, percipiunt, & ſtatim intelliguntur, quia habent timorem Domini in ſe. Ubi enim Spiritus Domini inhabitat; ibi & ſenſus multus adjungitur. Adjunge ergo te Domino; & omnia intelliges ac ſenties. Audi nunc inſipiens; quemadmodum triſtitia cruciat Spiritum Sanctum, & quomodo ſalvum facit. Cum dubius inciderit in negotium aliquod, & non provenit illi propter dubitationem;

χολία ὅταν κολληθῇ τῷ ἀνθρώπῳ περὶ πράγματός τινος, καὶ λίαν πικρανθῇ καὶ ποιήσῃ τι κακὸν, πάλιν ἡ λύπη εἰσπορεύεται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ὀξυχολήσαντος, καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ πράξει αὐτοῦ, ᾗ ἔπραξεν, καὶ μετανοεῖ ὅτι πονηρὸν εἰργάσατο. Αὕτη οὖν ἡ λύπη δοκεῖ σωτηρίαν ἔχειν, ὅτι τὸ πονηρὸν πράξας μετενόησεν. Ἀμφότεραι δὲ τῶν πράξεων λυποῦσι τὸν ἄνθρωπον. Ἡ μὲν λύπη, ὅτι ἀπέτυχε τῆς πράξεως, ἡ δὲ ὀξυχολία, ὅτι ἔπραξε τὸ πονηρόν. Ἀμφότερα οὖν λυπηρά ἐστι τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Ἆρον οὖν ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην, καὶ μὴ θλῖβε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν σοὶ κατοικοῦν, μήποτε ἐντεύξηται τῷ Θεῷ, καὶ ἀποστῇ ἀπὸ σοῦ. Τὸ γὰρ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ δοθὲν εἰς τὴν σάρκα ταύτην, λύπην σαρκικὴν οὐχ ὑποφέρει, οὐδὲ στενοχωρίαν. (Λύπη * γὰρ ἡ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι μόνη ἔχει ὠφέλειαν, ἐὰν μὴ πάλιν ἁμαρτήτης.) Ἔνδυσαι οὖν τὴν ἱλαρότητα τὴν πάντοτε ἔχουσαν χάριν παρὰ τῷ θεῷ, καὶ εὐπρόσδεκτον οὖσαν αὐτῷ, καὶ ἐντρύφησον ἐν αὐτῇ. Πᾶς γὰρ ἱλαρὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ ἀγαθὰ φρονεῖ, καὶ καταφρονεῖ τῆς ματαίας λύπης. Ὁ δὲ λυπηρὸς ἀνὴρ πάντοτε ὀργίζεται καὶ ἀνομίαν ἐργάζεται, μὴ ἐντυγχάνων μήτε ἐξομολογούμενος τῷ θεῷ. Πάντοτε γὰρ λυπηροῦ ἀνδρὸς ἡ ἔντευξις οὐκ ἔχει δύναμιν τοῦ ἀναβῆναι ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θεοῦ, ὅτι ἡ λύπη ἐγκάθηται εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Μεμιγμένη οὖν ἡ

tristitia hæc intrat in hominem, & tristem facit Spiritum Sanctum, & vexat eum. Deinde iterum; iracundia cum accesserit homini pro negotio aliquo, vehementer irascitur, & hæc ira intrat in præcordia irascentis, & vexatur in negotio suo quod agit, & postea pœnitet quod male fecerit. Utræque ergo res lædunt Spiritum Sanctum, dubitatio & tristitia. Dubitatio; quia non successit actus ejus: & tristitia; quia fecit iracundiam Spiritui. Aufer ergo tristitiam à te, & noli offendere Spiritum Sanctum, qui in te habitat, ne roget Dominum & recedat à te. Spiritus enim Dei qui datus est in carnem, tristitiam non sustinet. Indue te ergo hilaritate, quæ semper habet gratiam apud Dominum; & lætaberis in eâ. Omnis enim hilaris vir bene operatur, & bona sapit & contemnit inanem tristitiam. Vir autem tristis male facit, quia tristem facit Spiritum S. qui datus est homini hilari. Et iterum male facit quod tristis orat Dominum, & non ante facit exomologesin, & non impetrat à Deo quod petit. Semper enim oratio tristis hominis non habet virtutem ut accedat ad altare Dei - - quoniam tristitia sedet in corde ejus. Cum ergo mixta fuerit ora-

λύ-

* Hæc verba quæ uncis inclusi, neque in veteri latina Hermæ versione, nec in Antiochi homilia 25. ubi mandatum hoc Hermæ affert, leguntur.

λύπη ἡ κοσμικὴ μετὰ τῆς ἐντεύξεως, οὐκ ἀφίησι τὴν ἔντευξιν ἀναβῆναι καθαρὰν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ὥσπερ γὰρ ὄξος οἴνῳ μεμιγμένον τὴν αὐτὴν ἡδονὴν οὐκ ἔχουσιν, οὕτως καὶ λύπη μεμιγμένη μετὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν αὐτὴν ἔντευξιν οὐκ ἔχει. Καθάρισον οὖν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς λύπης πονηρᾶς ταύτης, καὶ ζήσῃ τῷ θεῷ.

tio Viri cum tristitia, non patietur orationem mundam ascendere ad altare Dei. Sicut enim vinum aceto mixtum eandem suavitatem non habet, sic & tristitia Spiritui S. mixta eandem orationem mundam non habet. Munda ergo te à tristitia mala, & vives Deo.

Mandatum XII. (** *Athanasio X.*)

P.256. Ἆρον ἀπὸ σοῦ πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηρὰν, ἔνδυσαι τὴν ἐπιθυμίαν τὴν ἀγαθὴν καὶ σεμνήν. Ἐνδεδυμένος γὰρ τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην, μισήσεις τὴν πονηρὰν ἐπιθυμίαν * (καὶ χαλιναγωγήσεις αὐτὴν καθὼς βούλει.) Ἀγρία γάρ ἐστιν ἡ ἐπιθυμία (ἡ πονηρὰ, καὶ δυσκόλως ἡμεροῦται. Φοβερωτέρα γάρ ἐστιν καὶ λίαν ἑαυτῆς ἀγριότητι δαπανᾷ τοὺς ἀνθρώπους) μάλιστα εἰ ἂν ἐμπέσῃ εἰς αὐτὴν ὁ δοῦλος τοῦ θεοῦ, καὶ ἐὰν μὴ ᾖ συνετὸς, δαπανᾶται ὑπ' αὐτῆς δεινῶς. Δαπανᾷ δὲ τούτους μὴ ἔχοντας ἔνδυμα ἐπιθυμίας ἀγαθῆς, ἀλλ' ἐμπεφυρμένους τῷ αἰῶνι τούτῳ. Τούτους οὖν παραδίδωσιν εἰς θάνατον: Ποῖα, Κύριε, εἰσὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς, τὰ παραδιδοῦντα τοὺς ἀνθρώπους εἰς θάνατον; γνώρισόν μοι, ἵνα φύγω ἀπ' αὐτῶν. Ἄκουσον. - - Πρῶτον πάντων ἐπιθυμία γυναικὸς καὶ πολυτέλεια πλούτου, ἢ ἄλλ

Tolle à te omnem cupiditatem malam, & indue cupiditatem bonam & sanctam. Indutus enim cupiditatem bonam, oderis malam & refrenabis eam sicut volueris. Horrenda est enim cupiditas mala, & difficile mitigatur. Horribilis est valde & fera, & feritate sua consumit homines. Maxime si inciderit in eam servus Dei; & nisi sapiens fuerit, consumetur ab illa pessime. Consumit autem tales, qui non habent vestem cupiditatis bonæ, & implicat illos negotiis hjus seculi, & tradit illos morti. Quæ sunt, inquam, Domine, opera cupidatis malæ, quæ tradunt homines morti? Demonstra mihi, ut recedam ab illis. Audi. Primum - - cupiditas mala est concupiscere uxorem alienam; vel mulierem

** Distinctio varia, & ordo capitum ac mandatorum diversus. Videtur etiam libri 2. mandatum 10. & 11. contrahendum esse in unum, vicissim duodecimum in duo esse distinguenda.

* Hæc uncis inclusa, ex Antiochi Homilia 74. supplevi.

φιλαργυρία, ἐδεσμάτων πολλῶν καὶ ματαίων, καὶ μεθύσματος πολλοῦ, διαφόρων γεύσεων, καὶ ἑτέρων τρυφῶν πολλῶν καὶ μωρῶν, καὶ δόξης ἀνθρωπίνης καὶ ματαίας. Πᾶσα τρυφὴ μωρά ἐστι καὶ κενὴ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ.

mulierem concupiſcere virum alienum; & lautitias concupiſcere divitiarum, & multitudinem ciborum ſupervacuorum, & ebrietatem multam & delicias multas. Fatuæ enim ſunt deliciæ multæ, & voluptates multæ ſuper vacuæ ſunt ſervis Dei.

Ibidem.

(Ἀπέχεσθε * οὖν δεῖ τῶν ἐπιθυμιῶν τούτων, ἵνα ἀπεχόμενοι ζήσητε τῷ Θεῷ) Ἐὰν δὲ δουλεύσῃς τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ, καὶ ὑποταγῇς αὐτῇ, δύνασαι κατακυριεῦσαι τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρᾶς, καὶ ὑποτάξαι αὐτὴν καθὼς βούλει.

Si autem ſervieris cupiditati bonæ, & ſubditus ei fueris, poteris dominari ſuper cupiditatem malam, & erit ſubdita tibi, ſicut volueris.

Ibidem §. III.

Ἤθελον γνῶναι, ποίοις τρόποις δεῖ με δουλεῦσαι τῇ ἐπιθυμίᾳ τῇ ἀγαθῇ. Ἄκουε, φησιν, ἐργάσαι δικαιοσύνην καὶ ἀρετὴν ἀληθείας, καὶ φόβον Κυρίου, καὶ πίστιν καὶ ἀγάπην (καὶ ταπεινοφροσύνην, καὶ ἀκτημοσύνην - - - ἴθην, ποιῆσαι τῆς κοσμικῆς - - ότητος, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια τοῖς προειρημένοις) ταῦτα ἐργαζόμενος εὐάρεστος ἔσῃ δοῦλος τοῦ Θεοῦ. - - Pag. 259. Καὶ συντελέσας τὰς δώδεκα ταύτας ἐντολὰς λέγει ἐμοί, πορεύου ἐν ταῖς ἐντολαῖς ταύταις, καὶ κατακάλει καὶ τοὺς ἀκούοντας] πορεύεσθαι ἐν αὐταῖς, ἵνα ἡ μετάνοια αὐτῶν καθαρὰ γένηται τὰς λοιπὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν.

Vellem ſcire, Domine, quomodo ſervire deberem cupiditati bonæ. Audi, inquit, habe timorem Dei, & fidem in Deo & veritatem ama, & juſtitiam dilige, & fac bonum: hæc operando probatus eris ſervus Domini - - Conſummatis his mandatis duodecim, dixit mihi: Habes hæc Mandata, ambula in his; & audientes homines hortare, ut pœnitentiam agant, & pœnitentia eorum munda fiet reliquis diebus vitæ eorum.

Domine hæc mandata magna & præclara ſunt; & exhilara-

Pag.

* Quæ uncis incluſa ſunt, in veteri latina Hermæ verſione non exſtant, & forte à pſeud. Athanaſio addita ſunt.

Pag. 263. Κύριε, αἱ ἐντολαὶ αὗται μεγάλαι καὶ καλαὶ καὶ δυναταί εἰσιν, δυνάμεναι εὐφρᾶναι τὴν καρδίαν τοῦ δυναμένου τηρῆσαι αὐτάς. οὐκ οἶδα, Κύριε, εἰ δύνανται αἱ ἐντολαὶ ὑπὸ πολλῶν φυλαχθῆναι, διότι σκληραί εἰσιν. Ἐμβλέψας δὲ αὐτὸν ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλῆς αὐστηρίας, εἶπεν. Ἄνανδρε, ἀκηδιαστὲ, ῥαθυμε καὶ ὀλιγόψυχε, οὐκ οἶδας ὅτι ἐὰν ἐν σοὶ ἑαυτῷ προθῇ ὅτι δύνανται φυλαχθῆναι, εὐκόλως αὐτὰς φυλάξεις. Εἰ δὲ ἀναβῇ ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, μὴ δύνασθαι αὐτὰς ὑπὸ ἀνθρώπων φυλαχθῆναι, οὐ φυλάξεις αὐτάς. οὐ νοεῖς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, πῶς μεγάλη ἐστὶ καὶ ἰσχυρὰ καὶ θαυμαστή; Ὅτι ἔκτισεν τὸν κόσμον διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἅπασαν ἔδωκεν αὐτῷ, κυριεύειν πάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Τί οὖν; πάντων τούτων ὁ ἄνθρωπος Κύριός ἐστιν, καὶ πάντων δύναται κατακυριεῦσαι, πῶς οὐ δυνήσεται καὶ τούτων τῶν ἐντολῶν κατακυριεῦσαι; -- pag. 264. ὥστε πασῶν τῶν ἐντολῶν τούτων κατακυριεῦσαι ὁ ἄνθρωπος ὁ ἔχων τὸν Κύριον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἐπὶ τὰ χείλη ἔχοντες τὸν Κύριον, τὴν δὲ καρδίαν πεπωρωμένην, καὶ μακρὰν ὄντες ἀπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν ἑαυτῶν ῥαθυμίαν, ἐκείνοις αἱ ἐντολαὶ αὗται σκληραί εἰσιν, καὶ δυσκατόρθωτοι. Θέσθε οὖν ὑμεῖς οἱ ὀλιγόψυχοι καὶ ἐλαφροὶ τῇ πίστει τὸν Κύριον ἀδιαλείπτως εἰς τὰς καρδίας ὑμῶν, καὶ γνώσεσθε ὅτι οὐδέν ἐστιν εὐκολώτερον αὐτῶν, οὔτε γλυκύτερον, οὔτε ἡμερώτερον. (P. 258.) Βλέπε στερεῶς καὶ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας

re cor hominis poſſunt, qui potuerit cuſtodire mandata hæc. Sed neſcio, Domine, an poſſint mandata hæc ab homine cuſtodiri. Ait mihi: hæc mandata facile cuſtodies, & non erunt dura, ſed ſi tamen in cor tuum poſueris non poſſe ab homine cuſtodiri, non cuſtodies ea. Hæc mihi vehementer iracunde locutus eſt, ita ut conterreret me valde. Vultum enim ſuum mutavarat, ita ut non poſſet homo ſuſtinere iram ejus. Et cum vidiſſet me conturbatum totum & confuſum; cœpit loqui moderatius, & hilarius dicens: Stulte & inſenſate, inconſtans & ignorans majeſtatem Dei, quam magnus quamque mirabilis ſit qui orbem creavit propter hominem, & omnem creaturam ſubjecit homini, & omnem poteſtatem dedit illi, ut dominetur horum mandatorum. Dominari, inquit, poteſt omnium horum Mandatorum, qui habet Dominum in corde ſuo: qui autem habent Dominum in labiis ſuis, & cor illorum obtuſum eſt, & longe ſunt à Domino; illis mandata hæc dura ſunt & difficilia. Ponite ergo vobis qui vacui & leves eſtis in fide, Dominum Deum veſtrum in corde habere; & intelligetis quod nihil facilius eſt his mandatis, neque dulcius, neque manſuetius neque

σου

σου ἐπίστρεφε πρὸς Κύριον, καὶ μὴ φοβηθῇς τὸν Διάβολον, δύναμις γὰρ ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν κατὰ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ. Ὁ θεὸς γὰρ ἐστιν ὁ παρέχων τὴν νίκην. Ὁ Διάβολος μόνον φόβον ἔχει, ὁ δὲ φόβος αὐτοῦ τόνους οὐκ ἔχει. Μὴ φοβηθῇς οὖν αὐτὸν, καὶ φεύξεται ἀπὸ σοῦ. - - - οὐ δύναται γὰρ καταδυναστεύειν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, τῶν ἐξ ὅλης καρδίας ἐλπιζόντων ἐπ' αὐτόν. Δύναται οὖν ὁ Διάβολος παλαῖσαι, καταπαλαῖσαι δὲ οὐ δύναται. Ἐὰν οὖν ἀντιστῇς αὐτὸν, νικηθεὶς φεύξεται ἀπό σου κατῃσχυμμένος. - - - Μᾶλλον φοβήθητι τὸν Κύριον τὸν δυνάμενον σῶσαι καὶ ἀπολέσαι.

ſanctius; convertite vos ad Dominum Deum, & relinquite Diabolum & voluptates ejus; quia malæ ſunt & amaræ & immundæ: & nolite timere Diabolum, quia in vobis poteſtatem non habet. Ego enim vobiscum ſum Nuncius pœnitentiæ, qui dominor illius. Diabolus autem timorem facit, ſed timor illius vanus eſt. Nolite ergo timere eum & fugiet à vobis. - - Non poteſt, inquit, dominari in Dei ſervos, qui ex totis præcordiis in Dominum credunt. Poteſt autem Diabolus luctari, ſed vincere non poteſt. Si enim reſiſtitis illi, fugiet à vobis confuſus. - - Audite ergo me & timete Dominum omnipotentem, qui poteſt vos ſalvos facere & perdere.

Lib. III. Similitud. V. §. III.

Pag. 261. Πρῶτον πάντων φύλαξαι νηστεύειν ἀπὸ παντὸς ῥήματος πονηροῦ καὶ ἀκοῆς πονηρᾶς, καὶ καθάρισόν σου τὴν καρδίαν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ, καὶ μνησικακίας καὶ αἰσχροκερδίας, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ᾗ νηστεύεις, ἀρκέσθητι ἄρτῳ καὶ λαχάνοις καὶ ὕδατι, εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, συμψηφίσας δὲ τὴν ποσότητα τῆς δαπάνης τοῦ ἀρίστου, οὗ ἔμελλες ἐσθίειν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, δὸς χήρᾳ ἢ ὀρφανῷ ἢ ὑστερουμένῳ, πρὸς ὃν δὴ σαφῶς ἐμπλήσας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν, εὔξεται ὑπὲρ σοῦ πρὸς Κύριον. Ἐὰν οὖν τελέσῃς τὴν νηστείαν, ὡς ἐνε-

Primum omnium cave ab omni probro, & turpi verbo, & ab omni noxia cupiditate, & purifica ſenſum tuum ab omni vanitate ſeculi hujus. Si hæc cuſtodieris, erit hoc jejunium juſtum. Sic ergo facies. Peractis quæ ſupra ſcripta ſunt illo die quo jejunabis, nihil omnino guſtabis niſi panem & aquam; & computata quantitate cibi, quem cæteris diebus comeſturus eras, ſumtum diei illius quem facturus eras, repones, & dabis viduæ, pupillo aut inopi;

τειλάμην σοι, ἔσαι ἡ θυσία σου δεκτὴ ἐνώπιον Κυρίου, καὶ ἐγγεγραμμένη ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν ἡμέρᾳ ἀνταποδόσεως τῶν ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν τοῖς δικαίοις.

& ſic conſummabis humilitatem animæ tuæ, ut qui ex eo acceperit ſatiet animam ſuam, & pro te adeat Dominum Deum oratio ejus. Si igitur ſic conſummaveris jejunium tuum, quemadmodum præcipio tibi; erit hoſtia tua accepta Domino, & ſcribetur hoc jejunium tuum. Hæc ſtatio ſic acta eſt bona, hilaris & accepta à Domino.

Lib. III. Similitud. VI. §. I.

Pag. 261. F. Ἦλθον εἰς πεδίον, καὶ δείκνυσί μοι παῖδα νεανίσκον ἐνδεδυμένον σύνθεσιν ἐνδυμάτων κροκαίων βόσκοντα πρόβατα πολλὰ λίαν, καὶ τὰ πρόβατα ταῦτα ἦν ὡσεὶ τρυφῶντα, καὶ λίαν σπαταλῶντα καὶ ἱλαρὰ, σκιρτῶντα ὧδε κἀκεῖ. Καὶ αὐτὸς ὁ ποιμὴν πάνυ ἱλαρὸς ἐπὶ τῷ ποιμνίῳ αὐτοῦ ἦν καὶ περιέτρεχε τὰ πρόβατα. καὶ ἄλλα πρόβατα εἶδον σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα ἐν τόπῳ ἑνὶ, οὐ μέντοι σκιρτῶντα.

Et venimus in quendam campum: & illic oſtendit mihi juvenem paſtorem, veſtitum ſyntheſin veſtimentorum colore coccineo. Paſcebat autem pecora copioſa: & pecora illa velut in voluptatibus erant, & plurimis deliciis; & hilaritate exſultabant, & exſultantia diſcurrebant huc atque illuc. Et ipſe paſtor vehementem ex grege ſuo percipiebat voluptatem; & vultus paſtoris illius valde hilaris erat, inter pecora diſcurrentis.

Ibidem §. II.

Καὶ λέγει μοι. Βλέπεις τὸν ποιμένα τοῦτον; βλέπω, φημὶ, Κύριε. οὗτος, φησὶν, ἄγγελος τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἐστίν. οὗτος ἐκτρίβει τὰς ψυχὰς τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, καὶ καταστρέφει ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἀπατῶν αὐτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις ταῖς πονηραῖς, ἐν αἷς ἀπόλλυνται ἐπιλανθανόμενοι τῶν ἐντολῶν τοῦ

Ait mihi Angelus: Vides autem hunc paſtorem? Video, inquam, Domine. Et dixit mihi: Hic nuncius illecebrarum, dulcedinis & voluptatis eſt. Hic ergo corrumpit mentes ſervorum Dei, & avertit eos à veritate, oblectans cupiditatibus, & pereunt. Obli-

ζῶντος τοῦ Θεοῦ, καὶ πορευόμενοι (ἐν) ταῖς ματαίαις τρυφαῖς καὶ ἀπάταις τοῦ βίου τούτου. Διὸ καὶ ἀπόλλυνται ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου τούτου εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. Λέγω αὐτῷ, οὐ γινώσκω, Κύριε, τί ἐστιν εἰς θάνατον καὶ καταφθοράν. καὶ λέγει μοι. Ἄκουε, φησίν. Ἃ εἶδες πρόβατα ἱλαρὰ καὶ σκιρτῶντα, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπεσπασμένοι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τέλος, καὶ παραδεδωκότες ἑαυτοὺς ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἐν τούτοις οὖν μετάνοια ζωῆς οὐκ ἔστιν, ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' αὐτοὺς βλασφημεῖται. Τῶν τοιούτων ζωὴ θάνατός ἐστιν. Ἃ δὲ εἶδες μὴ σκιρτῶντα, ἀλλὰ καὶ ἐν τόπῳ βοσκόμενα, οὗτοί εἰσιν οἱ παραδεδωκότες μὲν τῇ τρυφῇ καὶ ἀπάτῃ ἑαυτοὺς, εἰς δὲ τὸν Κύριον μὴ βλασφημήσαντες. οὗτοι οὖν κατεφθαρμένοι εἰσὶν ἀπὸ τῆς ἀληθείας. Ἐν τούτοις ἐλπὶς ἔστι μετανοίας, ἐν ᾗ δύνανται ζῆσαι. Ἡ καταφθορὰ οὖν ἐλπίδα ἔχει ἀναστάσεως ἕως τινός. Ὁ δὲ θάνατος ἀπώλειαν ἔχει αἰώνιον. Πάλιν προέβημεν μικρὸν, καὶ δείκνυσί μοι ἕτερον ποιμένα μέγαν, ὡς ἄγριον τῇ ἰδέᾳ, περικείμενον δέρμα αἴγιον λευκὸν καὶ πήραν τινὰ εἶχεν ἐπὶ τὸν ὦμον, καὶ ῥάβδον σκληρὰν λίαν καὶ ὄζους ἔχουσαν, καὶ τὸ βλέμμα εἶχεν πικρὸν, ὥστε φοβηθῆναί με αὐτόν. οὗτος οὖν ὁ ποιμὴν παρελάμβανε τὰ πρόβατα ἀπὸ τοῦ ποιμένος τοῦ πρώτου τοῦ νεανίσκου, ἐκεῖνα τὰ σπαταλῶντα καὶ τρυφῶντα, μὴ σκιρτῶντα δὲ, καὶ ἔβαλλεν αὐτὰ εἰς τινὰ τόπον κρημνώδη καὶ ἀκανθώδη καὶ τριβολώδη, ὥστε ἀπὸ τῶν ἀκανθῶν καὶ

viscuntur enim mandata Dei vivi, & in luxuriis converſantur & deliciis vanis; & corrumpuntur ab hoc Nuncio malo aliqui usque ad mortem, aliqui vero usque ad defectionem. Dico ei: Domine, non intelligo quid ſit *ad mortem*, & quid *ad defectionem*. Audi, inquit. Quæcunque pecora vidiſti valde læta & exſultantia; ii ſunt, qui in perpetuum à Deo diſceſſerunt, & tradiderunt ſe deſideriis hujus ſeculi. Iis ergo non eſt per pœnitentiam regreſſus ad vitam: quoniam quidem adjecerunt ad reliqua delicta ſua, & nomen Domini nefandis inſectati ſunt verbis. Hujusmodi homines morti ſunt deſtinati. Quæ vero vidiſti pecora non exſultantia ſed uno loco veſcentia, ii ſunt, qui tradiderunt ſe quidem deliciis ac voluptatibus, nihil vero nefandum in Dominum locuti ſunt. Hi igitur non defecerunt à veritate; ideoque repoſitam adhuc habent ſpem vitæ in pœnitentia. Defectio enim habet ſpem aliquam redintegrationis; mors vero perpetuo tenetur interitu. Rurſum progreſſi ſumus paululum; & oſtendit mihi paſtorem magnum, & velut agreſtem figuram habentem, amictum pelle alba caprina, peram geſtantem in humero, & manu virgam nodoſam, & valde duram, & flagellum in manu; aſpectum autem tru-

τριβόλων μὴ δύνασθαι ἐκπλέξαι τὰ πρόβατα, ἀλλ' ἐμπλέκεσθαι ταῖς ἀκάνθαις καὶ τριβόλοις, καὶ λίαν ἐταλαιπώρουν δαιρόμενα ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ὧδε κἀκεῖ περιήλαυνεν αὐτὰ, καὶ ὅλως ἀνάπαυσιν αὐτοῖς οὐκ ἐδίδου, οὐδὲ ἵσταντο.

cem & sævum habebat, ut posset terrere aliquos; talis erat aspectus ejus. Hic ergo accipiebat ab illo juvene pastore ea pecora, quæ delicias quidem agebant, sed non exsultabant, & compellebat ea in præcipitem locum quendam, ac spinosum, tribulisque confertum, usque adeo ut de spinis, & tribulis se non possent explicare; sed implicita ibi pascebantur spinis & tribulis: & graves cruciatus experiebantur ex verbis ejus: agebat enim ea, & nec consistendi eis locum ante tempus permittebat.

Ibidem §. *III.*

Βλέπων οὖν αὐτὰ ἐγὼ οὕτως μαστιζόμενα καὶ ταλαιπωροῦντα, ἐλυπούμην ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι οὕτως ἐβασανίζοντο, καὶ ἀνοχὴν ὅλως οὐκ εἶχον: Καὶ λέγω τῷ ἀγγέλῳ μετ' ἐμοῦ λαλοῦντι, Κύριε, τίς ἐστιν οὗτος ὁ ποιμὴν ὁ ἄσπλαγχνος καὶ πικρός; καὶ λέγει μοι, οὗτός ἐστιν ὁ ἄγγελος τῆς τιμωρίας. Ἐκ δὲ τῶν ἀγγέλων δὲ δικαίων ἐστὶν, τεταγμένος δὲ ἐπὶ τῆς τιμωρίας. Παραλαμβάνει οὖν τοὺς ἀποπλανηθέντας ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ πορευθέντας ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτῶν, καὶ τιμωρεῖται αὐτοὺς, καθὼς ἄξιοί εἰσι, δειναῖς καὶ ποικίλαις τιμωρίαις. Λέγω αὐτῷ, ἤθελον γνῶναι, Κύριε, τὰς ποικίλας ταύτας τιμωρίας ποταπαί εἰσιν. Ἄκουε, φησίν. Αἱ ποικίλαι τιμωρίαι καὶ βάσανοι, βιωτικαί εἰσιν βάσανοι. Ἐπὰν γὰρ ἀποστῶσι τοῦ Θεοῦ, νομίζοντες ἐν ἀναπαύσει

Cum viderem ergo sic ea flagellari, & miserias experiri; dolebam pro eis, quia valde cruciabantur; nec ulla requies eis dabatur. Dico ad Pastorem illum, qui erat mecum: Quis est, Domine, hic Pastor tam implacabilis, & tam amarus, qui nullo modo miseratione movetur ad versus hæc pecora? Hic, inquit, Pastor, pro justis quidem Nuncius est, sed præpositus pœnæ. Huic ergo traduntur, qui à Deo aberraverunt & servierunt desideriis ac voluptatibus seculi hujus. Punit ergo eos, sicut meruit unusquisque eorum, sævis variisque pœnis. Vellem, inquam, nosse Domine, varias has pœnas, cujusmodi sunt. Audi, inquit: Variæ pœnæ atque tor-

εἶναι καὶ πλέτῳ, τότε τιμωρῦνται οἱ μὲν ζημιέμενοι, οἱ δὲ ὑστερέμενοι, οἱ δὲ ἀσθενείαις ποικίλαις περιπίπτοντες, ἄλλοι ἀν ἀκαταστασίαις, ἕτεροι ὑβριζόμενοι ὑπὸ ἐλαττόνων, καὶ ἑτέραις ποικίλαις πράξεσι. Πολλοὶ *γὰρ ἀκαταστάντες ἐν ταῖς βελαῖς αὐτῶν ἐπιβάλλονται εἰς πολλὰ πράγματα, καὶ ἐδὲν αὐτοῖς ὅλως ὑποβαίνει, καὶ δυσχεραίνεσιν, καὶ ἐ γινώσκεσιν, ὅτι διὰ τὰ πονηρὰ ἃ ἔπραξαν, ἐκ εὐοδεῦνται, καὶ λοιπὸν αἰτιῶνται τὸν* Κύριον, *καὶ ἐκ ἀνέχονται τὰς λοιπὰς ἡμέρας αὐτῶν, ἐπιστρέψαντες δελεῦσαι τῷ* Θεῷ *ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ.* Ἂν *δὲ μετανοήσωσι καὶ ἀνανήψωσι, τότε συνιῶσι ὅτι διὰ τὰ ἔργα αὐτῶν τὰ πονηρὰ ἐκ εὐοδεῦντο, καὶ ἔτως δοξάζεσι τὸν* Κύριον, *ὅτι δίκαιος κριτής ἐστιν καὶ δικαίως ἔπαθον, καὶ ἐπαιδεύθησαν κατὰ τὰς πράξεις αὐτῶν.*

menta hæc ſunt, homines quotidie in vita ſua patiuntur. Alii enim detrimenta patiuntur; alii diverſas acrimonias; quidam inconſtantiam; alii injurias ab indignis patientes, multaque alia exercitia & incommoda. Plurimi enim inconſtanti conſilio multa conantur, nec quicquam conducit eis, & dicunt in actibus ſuis ſucceſſum ſe non habere. Succurrunt iis ea quæ nequiter fecerunt, & Dominum cauſantur. Cum igitur perpeſſi fuerint omnem vexationem, & omne incommodum, tunc traduntur mihi ad bonam admonitionem, & firmantur in fide Domini, & per reliquos dies vitæ ſerviunt Domino mente pura. Et cum cœperint delictorum agere pœnitentiam, tunc aſcendunt in præcordia eorum opera ſua, in quibus ſe nequiter exercuerunt; & tunc dant Deo honorem, dicentes juſtum judicem eum eſſe, meritoque ſe omnia eſſe perpeſſos juxta facta ſua.

Ibidem §. *IV.*

Ἄκεε *ἐν ἀμφοτέρων τὴν δύναμιν, τῆς τρυφῆς καὶ τῆς βασάνε.* Τῆς *τρυφῆς καὶ τῆς ἀπάτης ὁ χρόνος ὥρα ἐστὶ μία, τῆς δὲ βασάνε ὧραι τριάκοντα ἡμερῶν δύναμιν ἔχεσαι.* Ἐὰν *ἐν μίαν ἡμέραν τις τρυφήσῃ καὶ* * *ἀπαι-*

Audi, inquit, quanta ſit vis utriusque, dulcedinis ac voluptatis. Dulcedinis una hora ſuo ſpatio terminatur: pœnæ vero una hora triginta dierum vim poſſidet. Quicunque igitur uno die

τη-

* Leg. *ἀπατηθῇ.*

τηθῇ, μίαν δὲ ἡμέραν βασανισθῇ, ἐνιαυτοῦ ὁλοκλήρου ἰσχὺν ἔχει ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῆς βασάνου. Ὅσας οὖν ἡμέρας τρυφήσῃ τις, τοσούτους ἐνιαυτοὺς βασανισθήσεται. Βλέπεις οὖν ὅτι [τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ὁ χρόνος οὐδέν ἐστιν, τῆς δὲ τιμωρίας καὶ βασάνου πολύς. Ὁ τρυφῶν καὶ ἀπατώμενος καὶ πράσσων ἃ βούλεται, πολλὴν ἀφροσύνην ἐνδέδυται, ἀντὶ γὰρ τῆς τρυφῆς καὶ ἀπάτης ἑκάστης ἡμέρας, ἀποτίσει βάσανον μεγάλην, ἐνιαυτὸν τῇ ἡμέρᾳ.

perceperit fallacem dulcedinem ac voluptatem, unoque die cruciatus ſit, anni ſpatium dies cruciatus ejus valebit. Ita quot dies perceperit quisque voluptatem, totidem annis cruciatur. Vides igitur, inquit, exiguum eſſe tempus mundanæ dulcedinis ac voluptatis; pœnæ vero, tormentorumque amplius.

Ibidem §.V.

Pag. 263. Καὶ λέγω τῷ Ἀγγέλῳ. Ποῖαι τρυφαί εἰσι βλαβεραί, λέγε μοι. Πᾶσα πρᾶξις σαρκικὴ τρυφή ἐστιν, ὅτι ἡδέως ποιεῖ αὐτήν. Ὁ γὰρ ὀξύχολος τῷ ἑαυτοῦ πάθει τὸ ἱκανὸν ποιῶν τρυφᾷ, ὁμοίως καὶ ὁ μοιχὸς καὶ ὁ μέθυσος καὶ ὁ κατάλαλος, καὶ ὁ ψεύστης, καὶ ὁ πλεονέκτης, καὶ ὁ ἀποστερητὴς, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Τρυφῶσι γὰρ ἐν τῇ αὐτῶν πράξει. Αὗται δὲ αἱ πράξεις βλαβεραί εἰσι τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ. Εἰσὶ δὲ καὶ τρυφαὶ σώζουσαι τοὺς ἀνθρώπους. Πολλοὶ γὰρ ἀγαθὰ ἐργαζόμενοι τρυφῶσιν: αὕτη οὖν ἡ τρυφὴ τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ περιποιεῖται ζωήν, αἱ δὲ προειρημέναι τρυφαὶ βάσανον.

Dixi ei: quæ ſunt, Domine, voluptates noxiæ? Omni, inquit, homini voluptas eſt, quodcunque libenter facit. Etenim iracundus ſatisfaciens moribus ſuis, percipit voluptatem ſuam; & adulter & ebrioſus, & detractor, & mendax, & cupidus, & fraudator, & quicunque iis ſimile aliquid admittit, morbo ſuo parens, percipit ex ea re voluptatem. Hæ omnes dulcedines ac voluptates noxiæ ſunt ſervis Dei. Propter has itaque cruciantur & patiuntur pœnas. Sunt enim voluptates ſalutem hominibus afferentes. Multi enim opera bonitatis facientes percipiunt voluptatem dulcedine ſua tracti. Hæc ergo voluptas utilis eſt ſervis Dei, & vitam parat hujusmodi hominibus. Illæ vero noxiæ, quæ ſupra dictæ ſunt, tormenta & pœnas pariunt.

X. S. Hermæ Editiones.

Prima Jac. Fabri Stapulensis, Paris. 1513. fol. apud Henr. Stephanum avum.

Nic. Gerbelii. Argentorat. 1522. apud Jo. Schottum. 4.

In Orthodoxographis Jo. Heroldi. * Basil. 1555. & Jo. Jac. Grynæi 1569. fol.

In Bibliothecis Patrum T. 3. Paris. 1575. T. 5. 1589. 1610. 1644. 1654. T. 1. Colon. 1618. & Lugd. 1677. fol.

Cum notis Casp. Barthii, post Claudiani Mamerti libros 3. de statu animæ, Greg. Thaumaturgi de anima libellum ex versione Ger. Vossii & incerti Philosophi Christiani celebres de anima opiniones, ex Jo. Tarini versione, Cygneæ 1655. 8. subjecto libello Paciani de pœnitentia.

Cum notis Jo. Baptistæ Cotelerii, inter Patres Apostolicos, Paris. 1672. fol.

Ex recensione & cum notis Jo. Felli Oxoniensis Episcopi Oxon. 1685. 12. una cum Barnaba.

Cum notis Cotelerii & Felli in nova Patrum Apostolicor. editione à Jo. Clerico curata, Amst. 1698. fol.

Belgice, quam versionem ex Zvvickero memorat. B. Ittigius.

Anglice Guil. Wakeo interprete Lond. 1693. & 1710. 8. cum Epistolis Clementis, Barnabæ, Ignatii ac Polycarpi.

Plura de Herma, quem Philippensium Episcopum nonnulli incerta fide tradunt, præter jam laudatos Henschenius IX. Maji T. 2. p. 360. Sam. Basnage ad A. C. 157. Elias du Pin, Tillemontius in Memoriis Eccles. Nourrius in Apparatu, diss. l. 4. aliiq; de Historia & monumentis Ecclesiasticis scriptores, inprimis Ittigius ὁμακαρίτης in diss. de patribus Apostolicis p. 184-206. & in selectis Hist. Eccles. Sec. I. capitibus p. 65. seq. & p. 155-179. quo postremo loco de doctrina in Hermæ libris contenta erudite disserit. Alius Hermes præfectus Urbis, sub Trajano memoratur in Actis Martyrii S. Alexandri I. Romæ Episcopi à quo cum uxore & sorore & filiis & 1250. servis uxoribusque & filiis eorum

* Hinc Labbei error, qui in Hæresiologia editum Hermam falso tradit. Nimirum ab Heroldo editum Hermam legerat vel meminerat, at non in Hæresiologia Heroldi verum in ejus Orthodoxographis Hermas occurrit. Labbeum secutus Nourrius p. 61.

rum baptizatus esse legitur. Vide Acta Sanctor. ad 3. Maji T. 1. p. 371. 373. & 375. ubi Papebrochius notat Acta illa Alexandri, quæ ille latine edidit, exstare in Bibl. Ambrosiana Mediolani Græce reddita, sub Vita titulo S. Hermetis.

XI. Acta Praxedis Virginis, sororisque Pudentianæ & fratrum SS. Novati ac Timothei patrisq; Pudentis Senatoris, quæ præmissa Pastoris Presbyteri ad Timotheum & Timothei ad Pastorem Epistola ediderunt, & Hermæ, Pii Pontificis fratri tribuunt Baronius T. 2. Annal. & Henschenius Act. Sanctor. 19. Maj. indigna esse fide probat Tillemontius T. 2 Memor. Eccles. parte 2. p. 528. seqq. Pastoris cujusdam Episcopi libellum in modum Symboli, memorat Gennadius de script. Eccles. c. 76. Plures Pastores Martyres celebrant Martyrologia. Cæterum de Pœmandro & aliis scriptis sub Hermetis trismegisti nomine ambulantibus, quæ Hermæ Apostolico parum verisimiliter tribuit Sandius in nucleo Hist. Eccles. p. 56. dixi libro 1. c. 7. seq.

XII. DE S. CLEMENTIS Romani Episcopi Epistola ad Corinthios stante adhuc templo, ante Hermæ Pastorem, & Epistolam Barnabæ ut videtur scripta, Epistolaque quæ eidem Clementi tribuitur altera ac vere posteriore dixi l. IV. c. V. §. 14. Nunc de scriptis Clementi suppositis nonnulla subjungere juvat. Nam de Clemente ipso cui circa A. C. 83. Evaristus in Romanæ Ecclesiæ Episcopatu successit, videri possunt Cotelerius in Patribus Apostolicis (qui a) Martyrium etiam Clementis è *Sim. Metaphraste* ad 23. Nov. & *Ephræmi Chersonis Episcopi* Homiliam de miraculo quodam Clementis, Græce & Lat. edidit: alterum etiam ejusdem si nancisci potuisset tractatum additurus memoratum Allatio, & incipientem sic: ἐξελθόντος Φιλίππου τοῦ Ἀποστόλου τῆς Γαλιλαίας.) Caveus in Vitis Patrum & Tillemontius in Tomo 2. memor. Histor. Eccles. videri poterit Philippus Rondininus Faventinus libris duobus b) de S. Clemente Papa & Martyre, ejusque in urbe Roma basilica. Rom. 1706. 4.

Ka-

a) Martyrem Clementem vix quisquam vocat ante Rufinum: unde martyrium ejus in dubium vocat Dodwellus ad Pearsonii Opera postuma p. 213. seqq. Certe Narratio illa quam latine post alios ediderat Lazius 1551. cum Abdia, & Surius 23. Nov. exiguam fidem meretur, licet ejusmodi Acta Clementis legit etiam Gregor. Turonensis de gloria Martyrum c. 35. incertum an habuerit illa Clementis Papæ gesta, quæ à *Jo. Diacono* Romano (circa extremum seculi IX.) scripta testatur Sigebertus de Script. Eccles. c. 106.

b) Acta Eruditor. T. 4. supplem. p. 140.

Κανόνες ἐκκλησιαστικοὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, *SS. Apostolorum Canones LXXXV.* quos *Joh. Zonaræ, Theodori Balsamonis* & *Alexii Aristeni* scholiis illustratos Græce & latine cum notis eruditis edidit *Guil. Beveregius* in Pandectis Canonum, sive magno Synodico, Oxon. 1672. fol. Occurrunt & in Patribus Apostolicis *Cotelerii*, qui præter novam versionem suam notasque addidit veterem interpretationem *Dionysii Exigui*, sed is Dionysius cum aliis antiquis latinis tantum Canones quinquaginta (qui prioribus Græcis 42. respondent) agnoscit. Qua de re uti de variis Canonum horum editionibus vide B. Ittigii Appendicem de hæresiarchis Apostolicæ ætatis p. 161. seq. In editione Patrum Coteleriano-rum Amstelodamensi additæ etiam sunt jam laudatæ à me Beveregii notæ. Græce Canones Apostolicos ad Calcem Novellarum Justiniani subjunxit Georgius Haloander, & latine vertit Norimb. 1531. fol. Clausulam à verbis ταῦτα δὲ περὶ κανόνων διατετάχθω ὑμῖν παρ' ὑμῶν ὦ Ἐπίσκοποι, in Turriani edit. & Græco Latina Gesneri Tiguri 1559. fol. obviam, addidit quoque è MS. Augustano Elias Ehingerus qui Canones Apostolor. cum aliis Conciliorum Canonibus Græce & Lat. edidit 1614 4. Eandem in pluribus Codicibus Græcis reperit Cotelerius, quemadmodum & extat in *Arabica* versione.

Hosce Canones, qui Constitutionum Apostolicarum libris subjici solent, Apostolis auctoribus editos & à Clemente Romano collectos esse multi sibi persuaserunt, pro qua sententia præcipue militant *Franciscus Turrianus* libro primo integro contra Magdeburgenses pro Canonibus Apost. & decretalibus Pontificum Florent. 1572. fol. & novissime *Antonius de Castrovillare*, c) Ord. Minor. S. Francisci de Paula in diss. historico Chronologica & dogmatica pro quinquaginta Canonibus Apostolicis, Rom. 1697. 4.

Illam sententiam ante Natalem Alexandrum sec. I. diss. 18. cui potissimum Castrovillarius respondere studet, validissimis rationibus oppugnavit *Jo. Dallæus* libro tertio de Pseudepigraphis Apostolicis. Hardervic. 1653. 8. Sed nimis videtur ipse in alteram partem canonum illorum antiquitatem deprimere, dum ad quintum & tantum non sextum

c) Vide Acta Erud. A. 1697. p. 523. & Ittigii diss. de Patribus Apostol. p. 212. seq ubi Castrovillarium refellit. Prodiit etiam adversus Canonum Apostolicorum auctoritatem & antiquitatem dissertatio Historico Theologica *D. Jo. Pauli Hebenstreitii.* Jenæ 1701. 4. Cæterum Animadversiones in hos Apostolicos Canones quæ Gallice Ludovico Thomasino ut ajunt auctore prodierunt Antwerpiæ 1698. 8. haud vidi. Canones quos sub Apostolorum nomine legunt Habessini, vide si placet apud Ludolfum Commentar. ad Hist. Æthiopic. p. 304. seqq. Æthiopice & Latine.

tum sæculum illos rejicit, cum verisimillimis argumentis nixa sit opinio, cui lubens assentior, virorum præclarorum, qui sæculo jam tertio canones illos synodicos Apostolicarum, sive Apostolicæ doctrinæ adhærentium Ecclesiarum, editos fuisse sibi persuadent. Confer si placet quæ pro illa sententia disputant Petrus de Marca III. 2. de concordia sacerdot. & Imperii, Schelstratenus in Antiquitate illustrata p.263. seq. Pearsonius parte 1. Vindic. Ignatii c. 4. ac præcipue Guil. *Beveregius* suis ad Canones Animadversionibus, adversus quem cum Matthæus Larroquanus vir & ipse doctus ad calcem suarum ad Pearsonianas Ignatii Vindicias observationum Rothomag. 1674. 8. Dallæi sententiam tueri conatus esset, idem Beveregius doctissimo opere quod Codicem Canonum Ecclesiæ privitivæ vindicatum inscripsit, & Londini 1678. 4. edidit, pluribus argumentis eandem evertit. Recusus est ille Codex Canonum vindicatus in Amstelodamensi Patrum Cotelerianorum editione.

Omitto *novem Canones*, quos velut ab Apostolis in Concilio Antiocheno consignatos, è Codice Græco quem Pamphili Martyris fuisse tradit, vulgavit Turrianus lib. 1. contra Magdeburgenses c.25. Baronius ad A. C. 102. n. 19. & Binius T. 1. Concilior. pluribusque argumentis explodunt Pagius ad A. C. 56. (Baronii 58. Num. 118.) & Natalis Alex. Sec.I. diss. 20. atque ante utrumque Dallæus III. 22. sqq. de Pseudepigraphis Apostolicis.

2. Διαταγαὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, διὰ Κλήμεντος, τοῦ Ῥωμαίων Ἐπισκόπου τε καὶ πολίτου Καθολικὴ διδασκαλία, sive *Constitutionum Apostolicarum libri VIII.* quos Photio olim Cod. 112. laudatos primus è tribus Codd. MSS. d) Calabro, Siculo ac Cretensi *Græce* cum prolegomenis & explanationibus Apologeticis Græce à se scriptis edidit *Franciscus Turrianus* S. I. Venet. 1563. 4. ex officina Jordani Zileti.

Latine post lacinias quasdam sive Epitomen è MS. Cretensi excerptam versamque, à *Carolo Capellio*, *Veneto* Ingolstad. 1546. atque inde in posteriore Conciliorum editione Crabbiana sive Petri Crabbe Colon. A. 1551. editam, prodierunt libri VIII. interprete *Jo. Carolo Bovio*, e) Episcopo Ostunensi, Venet. eodem Anno 1563. 4. Paris 1564. 8. & inter S. Clementis opera ibid. 1568. Colon. 1569. fol.

 atque

d) Alii MSS. Codices in Bibl. Cæsarea occurrunt. Vide Nesselium part. V. p. 20. sqq. 129. & 138. Eclogas Codicis Mazariniani (jam Regii) laudat Cotelerius.

e) Vide Leonardi Nicodemi additiones ad Nicolai Toppi Bibl. Neapolitanam p. 119. Ittigii appendic. ad diss. de Hæresiarch. p.190. seqq.

atque in edit. Conciliorum Suriana Colon. 1567. fol. Deinde ex *Turriani* versione cum ejus scholiis & observationibus, Antvverp. 1578. apud Plantin. fol. & in Conciliorum editionibus Dominici Nicolini Venet. 1585. & Severini Binii Colon. 1606. fol. *Græce & Latine* cum *Turriani* versione recudi curavit Fronto Ducæus ad calcem Canonum Apostolorum & Concilior. commentariis Jo. Zonaræ illustratorum Paris. 1618. fol. atque inde Labbeus T. 1. Concilior. Paris. 1672. fol. Denique cum versione & notis eruditis *Cotelerii* viderunt lucem inter Patres Apostolicos Paris. eodem anno 1672. & Amst. 1698. fol.

Has Constitutiones quibus Apostolicam ætatem tribuunt Turrianus, Boviusque, longe recentiores esse, ac Clementi Rom. suppositas probant, ne alios jam allegem Jo. Dallæus libro 1. ac 2. de Pseudepigraphis Apostolicis, & Natalis Alex. Sec. 1. diss. 18. Vide etiam Ittigii τοῦ μακαρίτου appendicem ad diss. de Hæresiarchis p. 199. seqq. ubi ad testimonia veterum pro Constitutionibus à Turriano allegata respondet. Videtur autem Opus hoc non diu ante Eusebium * esse sub Clementis editum nomine, ac conflatum ex variis secundi & tertii sæculi constitutionibus Ecclesiasticis, διδασκαλίαις, διδαχαῖς, διατάξεσι f) quæ Apostolorum & Apostolicorum virorum Clementis, Ignatii Polycarpi, Hippolyti nominibus ferebantur olim incerta fide, & in antiquis stichometriis memorantur, atque ex parte etiam hoc nomine in Bibliothecis ut Cæsarea g) & Bodlejana supersunt manu exaratæ. Canones Apostolorum vocat auctor Operis imperfecti in Matthæum, ad VI. 3. & XXV. 18. ubi librum octavum allegat, & ad V. 22. *sicut Apostoli in Canonicis suis interpretantur.* Fuisse tamen olim Apostolicarum διατάξεων nomine celebres, quæ in his octo libris longealiter leguntur h) patet vel ex Epiphanii LXX. 10. quem locum respicit ubi Apostolicam constitutionem laudat Apologia Augustanæ Confess. i) Itaque ab Heterodoxis interpolatas Constitutiones jam olim conquesti sunt Patres Trullani Canone 2.

3. 'Ανα-

* Opera πολύστιχα χθὲς καὶ πρώην Clementi supposita testatur Eusebius III. 38. Hist. Petri & Apionis dialogos ibi commemorans.

f) Usser. c. 7. prolegom. ad Ignat. Pearson I. Vindic. Ignat. c. 4. Steph. le Moyne not. ad Varia sacra p. 1072. & Grabe spicileg. Patrum T. 1. p. 40. seqq.

g) Vide Nesselium part. V. Catalog. MSS. p. 20. Grabe p. 285. seq.

h) Usser. prolegomen. ad Ignat. c. 9.

i) Loc. IV. de Ecclesia p. 154. adde Ittigii diss. de Patribus Apostolicis p. 220. seq.

3. Ἀναγνωρισμὸς k) *Recognitionum libri X.* qui latine tantum ex versione *Rufini* exstant, quam in Gaudentii ille Episcopi Brixiensis gratiam composuit. *Paulinum* Nolanum ex Epist. 47. ad Rufin. itidem Clementis interpretationem constat aggressum, sed non videtur ultimam illi manum imposuisse. Testimoniis Origenis, Eusebii & aliorum Veterum de hoc opere, quæ diligentissime ut solet Cotelerius collegit, adde quod illud respicere videtur auctor l) Constitutionum Apostol. VI. 8. tum Sozomenus libro & capite primo m) ubi Clementem inter Historiæ Ecclesiasticæ scriptores principe loco nominat: laudatur & ab Isidoro Hispalensi, lib. de natura rerum c. 17. & 31. atque Originum lib. 3. c. 50. Neque aliud, puto, est *Itinerarium Apostolorum* quod ab Iconoclastis jactatum rejicitur Concil. VII. Act. 5. plerique περιόδους *Petri* vel *Clementis*, alii κηρύγματα, πρὸς Σίμωνα τὸν Μάγον διαλέξεις, πράξεις sive *Acta* vocant, & Græce adhuc sub ἀναγνωρισμοῦ titulo legit Photius Cod. 113. licet Petavius lib. 1. de Trinitate c. 3. §. ult. putat Photium longe depravatiorem editionem recognitionum vidisse, quam quæ hodie superest: forte enim Rufinus, ut consuevit facere, inter interpretandum quædam emollivit atque interpolavit, alia omisit. Unde Ebionismi ab Epiphanio observati pauca admodum * in hodiernis vestigia. Cæterum falluntur Viri docti n) qui præfationem Rufini quæ præmittitur recognitionum libris, suppositam esse sibi persuadent: gravius etiam hallucinatus Anastasius Bibliothecarius o) qui verba Rufini: ut *Clementem nostræ linguæ redderemus*, ita accepit, ac si recognitiones latine scriptæ primum fuissent, deinde amissæ atque à Rufino demum irerum è Græco in Latinam linguam restitutæ. *Bardesanem* vero hæreticum auctorem esse recognitionum ut

E 2

k) In Rufini præf. pro ἀναγνώσεων, legendum ἀναγνωρισμοῦ ex Rufino ipso de adulteratione librorum Origenis, & Photio. Cod. 113. Titulus exinde est, quod in illo opere inter alia narratur quomodo Clemens & pater ejus atque alii fratres se iterum recognoscunt.

l) Confer Grabii spicileg. T. 1. p. 283. seq.

m) Valesf. ad paginam 401. Sozomeni. Cæterum fuit & alius Clemens Historicus & Chronographus Suidæ, Johanni Malalæ, Etymologo & Anonymo Combefisiano in Originibus CPol. laudatus, qui de Imperatoribus Romanis scripsit, & sæculo quarto vixisse videtur.

* Grabe spicileg. T. 1. p. 279. seq.

n) Sixtus Senensis lib. 2. Bibl. S. ubi de Clemente: Bellarminus de Script. Ecclesf. & Jo. Rainoldus in Censura Apocryphorum T. 1. p. 108.

o) Anastasius Epist. ad Johannem Diaconum Collectaneis à Sirmondo editis præmissa, T. 3. Opp. Sirmondi p. 472. Huetius Anastasium secutus p. 246. libri de claris Interpretibus.

ut vir doctissimus p) suspicatur, vel ideo non crediderim, quia fragmentum insigne quod libro nono recognitionum §. 17. sqq. insertum est, ex dialogo Bardesanis de fato producit Eusebius VI. 10. præparat. Potius hinc colligas auctorem recognitionum quisquis fuit Bardesane juniorem q) locaque varia ex aliis scriptoribus operi suo illis non nominatis intexuisse, quemadmodum partem ejusdem loci Bardesanei Cæsarius dialogo secundo inseruit, nec Bardesanem nec recognitiones de nomine allegavit. Clariss. Nourrii porro verba p. 222. Apparatûs ad Bibliothecam Patrum, emendatione indigent: *Bardesanes Syrus fragmentum non minus prolixum* (è recognitionum libris) *in suum adversus Marcionem librum transtulit. Nam Bardesanes ille hunc eundem librum sub Soteris Pontificatu paullo post secundum sæculum medium Antonino Imperatori nuncupavit. Jam ergo pervulgati erant illi recognitionum Clementinarum libri.* Nam primum non constat dialogum de fato compositum fuisse contra Marcionem: Deinde p. 221. rectius scripserat ipse Nourrius: *in recognitionibus reperiri fragmentum ex libro Bardesanis Syri adversus Abydam Astrologum edito, totidem verbis transscriptum.* Notabis etiam Xaverium in Historiam S. Petri Apostoli, quam Persice scripsit, nonnulla ex recognitionibus inseruisse, de quo vide Ludovici de Dieu notas p. 112. seq.

Primus hos libros è Rufini versione edidit *Jo. Sichardus*, Basil. 1526. fol. cum spuriis Epistolis decretalibus Pontificum. Hinc viderunt lucem Parisiis 1541. fol. 1568. 8. &c. Exstant & inter alia Clementina ex recensione *Lamberti Gruteri* Venradii, cum ejusdem scholiis Colon. 1569. fol. quo in volumine post recognitiones sequuntur Canones Apostol. cum duplici versione Dionysii Exigui vetere & nova Greg. Haloandri: Constitutiones Apostolorum ex Bovii versione cum ejusdem scholiis: Epistolæ decretales Pontificum, Epitome historiæ Clementinæ de gestis Petri ex Joach. Perionii versione: Epistolæ Ignatii ex edit. Symphoriani Champerii, S. Polycarpi Epistola, cum duabus Martiali Lemovicensi suppositis: Constantini M. Confessio & edictum, Canonesque Conciliorum Nicæni, CPolitani, Ephesini & Chalcedonensis. &c. Recusæ etiam Recognitiones cum Lamberti præfat. & scholiis sunt in Bibliotheca Patrum edit. Lugdunensis 1677. Tomo II. Sed præstantissima haud dubie operis hujus editio

p) Guil. Cave in Vita Clementis §. 11. T. 1. p. 211. sqq. & in Hist. literaria, ubi de Clemente, & Bardesane.

q) Dodwell. p 443. diss. VI. ad Irenæum & Grabe T. 1. spicileg. p. 278. qui Græca Bardesanis cum latinis in recognitionum Opere, confert p. 290-299.

edito debetur *Cotelerio*, qui in Patribus Apoſtolicis illud ex ſex MSS. Codicibus recenſuit, ſectionibus diſtinxit & doctis notis illuſtravit Pariſ. 1672. Amſt. 1698. fol. Addidit etiam ex tribus Codicibus capita decem libri tertii (à ſecundo ad undecimum) quæ in aliis MSS. & editionibus deſiderantur, forte quod illa Rufinus velut obſcuriora & Ebionitarum gemina argutiis vertere neglexerat. Sex illi Codices MSti quibus Cotelerius uſus eſt ſunt Regius, Sorbonicus, Thuanus, Petri Petiti & Carmelitarum diſcalceatorum. Præter hos Colbertinum ante annos quadringentos exaratum laudat Clariſſ. Nourrius p. 224. Fuit etiam noſtra ætate qui libros recognitionum *Germanice* verteret, quæ interpretatio cum Godfridi Arnoldi præfatione vidit lucem A. 1702. 8.

4. Τὰ Κλημέντια in Athanaſii Synopſi memorata, lectaque auctori Chronici Alex. ac Nicephoro Calliſto conſtabant viginti Homiliis ſive Colloquiis, quibus Pſeudo Petri ad Jacobum & altera ad eundem Jacobum Hieroſol. Epiſcopum Epiſtola Clementis r) nomine præmittitur, in qua opus iſtud vocatur *Κλήμεντος τῶν Πέτρου ἐπιδημιῶν καὶ κηρυγμάτων ἐπιτομή.* Homilias priores XVIII. & undevigeſimam altera parte mutilam primus ex Codice Regis Galliæ Græce edidit, verſioneque latina & notis illuſtravit Cotelerius. Valde corruptum illud exemplar fuiſſe queritur ad Homil. VI. 10. *ut ſi* inquit, *interdum ceſpitem, veniam ab æquo lectore poſſim ſperare.* Multa in hoc opere eadem quæ in recognitionibus, adeo ut pro altera recognitionum editione Rufino memorata habeat doctiſſius Caveus.

5. Breviorem ex hiſce *Epitomen* à *Simeone Metaphraſte* ut videtur compoſitam, cui etiam *vita Clementis* attexitur, primus Græce edidit *Adr. Turnebus* Pariſ. 1554. 4. adjuncta *Joach. Perionii* verſione, quæ legitur etiam inter Clementis ſcripta à Lamberto Grutero edita Coloniæ 1569. fol. Hanc epitomen cum tribus MSS. Bibl. Regiæ non parum inter ſe differentibus contulit, & cum nova ſua verſione Clementinis homiliis ſubjecit Cotelerius in laudata mihi jam toties Patrum Apoſtolicorum editione. Titulus eſt: *περὶ τῶν πράξεων ἐπιδημιῶν τε καὶ κηρυγμάτων τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου ἐπιτομή, ἐν ᾗ καὶ ὁ αὐτοῦ συμπεριειλημμένος βίος πρὸς Ἰάκωβον ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων.*

 6. Cle-

r) Hanc Clementis Epiſtolam vertit etiam Rufinus, cujus interpretationem cum veteri editione & MS. Codice collatam Cotelerius ſeparatim Græcolatinæ ſuæ editioni ſubjunxit. Teſtatur autem Photius Cod. 113. aliis recognitionum Codicibus Epiſtolam ſub Petri, aliis ſub Clementis nomine præfixam fuiſſe.

6. Clementis *Liturgia* ſive *de ritu Miſſæ*, Græce & latine ad calcem Liturgiæ S. Marco tributæ vulgata Pariſ. 1583. 8. eſt libri octavi Conſtitutionum Apoſtolicarum caput 5. cum ſequentibus, usque ad extremum capitis 15.

7. *Compendiolum fidei Chriſtianæ*, cum recognitionibus Clementis editum à Jo. Sichardo Baſil. 1526. fol. eſt lacinia ab Iſidoro Mercatore, qui Epiſtolas decretales Pontificum circa A. C. 790. ſuppoſuit, attexta Epiſtolæ ad Jacobum, quam à Rufino Latine verſam dixi. Vide Blondelli pſeudo Iſidorum p. 28. qui & cæteras *Epiſtolas quatuor decretales* Clementi tributas animadverſionibus ac cenſuris ſuis confixas addidit.

Scripta Pſeudo Clementis deperdita:

1. Priores *decem libri* ante recognitiones miſſi ad Jacobum, lib. V. c. ult. quorum argumentum traditur lib. III. c. 75. Primus ex his fuit *de Vero Propheta*, quem Cæſareâ miſiſſe ſe ait lib. 1. c. 17.
2. Sermones *de providentia & juſto DEI judicio.* Λόγοι περὶ προνοίας καὶ δικαιοκρισίας Θεοῦ, quorum primum allegat Anaſtaſius Antiochenus quæſt. 96.
3. *Revelationes B. Petri Apoſtoli* à diſcipulo ejus Clemente in unum volumen redactæ. Jacobus de Vitriaco Epiſcopus Acconenſis in Epiſtola ad Honorium III. in Spicilegio Dacheriano T. 8. p. 381. Confer quæ de Apocalypſi Petri notata à me ſunt in Codice Apocrypho Novi Teſt. p. 940. ſeq.
4. *Petri cum Apione* (Pliſtonico) *prolixa diſputatio*, Πέτρου καὶ Ἀπίωνος διάλογος Euſeb. III. 38. Hiſt. quem à recognitionibus Clementis recte diſtinguit Grabius T. 1. ſpicileg. p. 271. quique jam Nicephori Calliſti tempore intercidiſſe videtur, quoniam dubitat ille III. 18. Hiſt. an idem ſit cum Clementinis, de quibus paullo ante dixi homiliis.

XIII. S. IGNATIUS Nuranienſis (è Nura Sardiniæ civitate) * Evodii à Petro Apoſtolo ordinati ** in Epiſcopatu Antiocheno ſucceſſor,

* Abulpharajus p. 119 Tentzelii diſſ. ſelect. part. 1. Exercitat. de apophthegmate Ignatii ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσταύρωται, p. 47. Grabe T. 2. ſpicilegii Patrum p. 1.

** Etiam Ignatium S. Petri dextra ordinatum ſcribit Theodoritus Dialogo 1. ſed paſſus eſt S. Petrus ſub Nerone Imp. A. C 66 à quo tempore ad martyrium Ignatii intercedunt Anni 50. De Evodio Vide Acta Sanctor. VI Maji T. 2. p. 98. & Caveum ad A. C. 44. atque Ittigium de patribus Apoſtolicis p. 97. ſeq. ubi Epiſtolam ſub ejus nomine, inſcriptam Φῶς, laudatamque Nicephoro II. 3. Hiſt. rejicit.

ceſſor, Martyrium paſſus A.C. 116. Trajani 19. ut demonſtrarunt Guil. Loydius Epiſcopus Aſaphenſis in diatriba edita à Pagio in Critica Baroniana ad A.C. 107. n.4. ſeq. & ante eum Jo. Pearſonius in diſſ. poſtuma de anno quo S. Ignatius à Trajano Antiochiæ ad beſtias fuit condemnatus, quam poſt notas Pearſonii in Ignatium vulgavit Tho. Smithus p. 58. ſeq. Oxon. 1709. 4. Poſt condemnationem Antiochia Romam vinctus miſſus Ignatius eſt, quo in itinere, Euſebio III. 36. teſte, Epiſtolas ſcripſit ante Euſebium lectas Irenæo atque Origeni, deinde vero quam plurimis aliis, quorum teſtimoniis conſtat illas ipſas quas illi legerunt nos hodie tenere. Ordo Epiſtolarum ex Euſebii teſtimonio hic fuit: 1. *Ad Epheſios* 2. *ad Magneſios.* 3. *ad Trallenſes.* 4. *ad Romanos.* 5. *ad Philadelphienſes.* 6. *ad Smyrnenſes* & 7. *ad Polycarpum*, quam poſtremam ſine magna cauſa Uſſerius Vir præſtantiſſimus rejicit. Hieronymus ordinem neglexit, & Epiſtolas ſeptem enumerare contentus, promiſcue retulit. In Codice Mediceo Græco autem & veteri verſione latina hic eſt ordo: 1. *ad Smyrnæos.* 2. *ad Polycarpum*, 3. *ad Epheſios*, 4. *ad Magneſios*, 5. *ad Philadelphienſes*, 6. *ad Trallianos.* Nam *Epiſtola ad Romanos*, quia Actis Martyrii Ignatiani inſerta legitur, in illa collectione omiſſa eſt. Haſce vero Epiſtolas, prout ab Iſ. Voſſio Græce & Uſſerio latine primum ab interpolationibus liberæ editæ ſunt auctorem non mentiri, ſed genuinum ac pretioſum Antiquitatis Chriſtianæ monumentum eſſe, adverſus *Jo. Dallæum* a) (cujus pleraque argumenta interpolatas ac ſpurias Ignatii Epiſtolas tangunt, Mediceo Codice tum nondum vulgato) *Dav. Blondellum*, b) *Claudium Salmaſium*, c) alioſque Viros doctiſſimos, certiſſimis argumentis probavit

a) Libro 2. de Dionyſii & Ignatii ſcriptis Genev. 1666. 4.

b) Lib. de Epiſcopis & presbyteris, & Epiſtolis ad Iſ. Voſſium, quibus reſpondit Voſſius Epiſtolis ad Blondellum quæ Vindiciis Perſonianis ſubjiciuntur, ſimul etiam confutans quæ Edmundus Albertinus p. 283. lib. de Evchariſtia Epiſtolis Ignatii objecit.

c) Salmaſius in Apparatu de primatu Papæ p. 56. ſeq. & ſub Walonis Meſſalini nomine lib. de Epiſcopis & Presb. cujus quemadmodum & Blondelli objectionibus reſponderunt *Heur. Hammondus* diſſ. 2. de juribus Epiſcopatus Lond. 1651. 4. & *Dionyſ. Petavius* V. 8. dogm. Theol. de Hierarchia Eccleſiaſtica: Ut omittam quæ à Nourrio diſſ. VII apparatus Tillemontio, Natali Alex. & aliis in medium allata ſunt. Contra novas Jo. Oweni objectiones vindicavit ſe Hammondus in libro Anglico qui inſcribitur Anſwer to the animadverſions on the diſſertations touching Ignatius Epiſtles, and the Epiſcopacy in them aſſerted. Lond. 1654. 4. & Tomo ſecundo operum Hammodi, junctim excuſorum Lond. 1684. fol. quatuor Voluminibus.

lavit *Jo. Pearsonius* Episcopus Cestriensis in Vindiciis Ignatii, d) ut ei assentiri haud dubitem, licet Vir doctus *Matthæus Larroquanus* Rothomagensis Ecclesiastes in observationibus ad Ignatianas Pearsonii Vindicias filio Jo. Dallæo inscriptis, e) dispersas ac perofligatas Dallæi patris copias instaurare, etiam atque etiam fuit conatus.

Præter has septem Ignatii τοῦ θεοφόρου Epistolas, solas Antiquitati primitivæ cognitas, non tantum exstant illæ eædem Epistolæ (à quo & quo tempore, ante A. C. 580. saltem, non sane constat) *interpolatæ*, (quas solas genuinas esse, alteras vero illas, quas sinceras esse dixi, ab Athanasio ** decurtatas, inauditum & incredibile *Wilhelmi Whistoni*, novi Arianorum in Anglia promachi paradoxon est singulari scripto nuper f) proditum magis quam demonstratum:) sed etiam *spuriæ* aliæ, antiquioribus scriptoribus ignotæ, *Græce* quidem *quinque*, 1. *ad Mariam* Castabalitidem sive Neapolitanam prope Zarbum (Ciliciæ hæc opida sunt) cujus & ipsius *Mariæ* nomine *Epistola ad Ignatium* fertur, latine primum ab Usserio & Græce ad Is. Vossio edita. 2. *Ad Tarsenses.* 3. *Ad Antiochenos.* *** 4. *Ad Heronem* Diaconum Antiochenum, & 5. *ad Philippenses*, περὶ βαπτίσματος. Ex his eidem Whistono genuinæ videntur scriptæ ad Tarsenses, ad Antiochenos, ad Heronem. Sed nulla hujus sententiæ suæ certa argumenta afferre potuit. Ordo Epistolarum in interpolatis Codicibus Augustano, Gesneriano, Colbertinis Nourrio p. 77. laudatis, aliisque hic est: 1. *Ad Mariam Castabalitidem.* 2. *ad Trallenses.* 3. *Ad Magnesios.* 4. *Ad Tarsenses.* 5. *Ad Philippenses.* 6. *Ad Philadelphienses.* 7. *Ad Smyrnæos.* 8. *Ad Polycarpum Smyrnæ Episcopum.* 9. *Ad Antiochenos.* 10. *Ad Heronem.* 11. *Ad Ephesios* & 12. *ad Romanos.* Deni-

d) Pearsonii Vindiciæ Ignatianæ prodierunt Cantabrig. 1672. 4. & Tomo secundo Patrum Apostolicorum Cotelerii subjectæ sunt in editione Amstelodamensi A. 1698. fol. curante V. C. Joanne Clerico.

e) Larroquani Observationes prodiere sine nomine Auctoris, Rothomag. 1674. 8. male Allixio tribuuntur in Catalogo Bibl. Bigotianæ T. 2. p. 17.

** Ab impatiente librario decurtatas suspicabatur Jo. Morinus de sacris Ordinationibus Part. 3. Exerc. 3. c. 3. qui & ipse interpolatas sinceris præfert. Lectiones interpolatarum editionum quandoque meliores esse Codice Mediceo, disputat etiam Rich. Simon sub Hieronymi le Camus nomine contra Vossium p. 24. quod nec ipse, credo, Vossius negaverit.

f) Lond. 1710. 8. Titulus libri est: *an essay upon the Epistles of Ignatius, by William Whiston, M. A. Professor of Mathematicks in the University tho Cambridge.* Confer de hoc libro si placet Jacobi Bernardi V. C. Novellas Reip. litterariæ mense Augusto A. 1710. p. 196. seq.

*** Ex alia Ignatii ad Antiochenos Epistola Damascenus & Antonius Melissa proferunt duo fragmenta, quæ vide apud Clariss. Grabium T. 2. spicilegii Patrum p. 24.

Denique longe minorem fidem merentur quæ *latine* tantum extant Epistolæ tres, 1. & 2. *ad Johannem* Evangelistam, & 3. *ad Mariam* Virginem cum Mariæ responsoria, de quibus vide si placet post Usserium diss. de Epistolis Ignatii c. 19. quæ à me notata sunt in Codice Apocrypho Novi Test. p. 834-841. *Heroni* quoque Diacono Antiocheno suppositum est *elogium Ignatii*, quod latine edidit Baronius ad A. C. 110. n. 9. ex MS. Vaticano, & ex aliis tribus Codd. Usserius.

De more *Antiphonos hymnos* decantandi, quem Ecclesiæ Antiochenæ à S. Ignatio traditum narrat Socrates VI. 8. Vide Sviceri thesaurum & Meursii, Cangiique glossaria, Theoph. Raynaudum in Oparascevastico T. 7. Opp. p. 457. seq. & Josephum Mariam Carum præf. ad Responsorialia & Antiphonaria Ecclesiæ Romanæ edita Rom. 1686.

Quod in Catalogo librorum Chaldæor. sive Syriacorum Hebed Jesu p. 181 *Ignatius de re fidei* memoratur, nihil aliud videtur respicere quam ejus *Epistolas*, quas *Syriace* secum ex Oriente attulit g) alter Ignatius Antiochenus Patriarcha junior, qui Romæ Gregorio X. Pontifice reformationi Calendarii interfuit, ibique diem obiit. Quamquam Robertus Huntingtonus cum in Oriente versaretur, summo studio Ignatii Epistolas Syriacce versas inquirens, omnino in cassum & absque fructu hoc fecit, ut narrat Tho. Smithus in ejus Vita p. 8. Videtur etiam memorare Labbeus Bibl. nova MSS. p. 253. 255.

In Catalogo Liturgiarum Chaldaicarum sive Syriacarum quem habuit idem Patriarcha, h) memoratur *Liturgia S. Ignatii Græce composita Antiochiæ Anno 27. post ascensionem Domini, quam Chaldæam fecit S. Jacobus Episcopus Rohensis s. Edessenus.*

Ignatii Διδαχη sive διδασκαλία in veteri Stichometria memoratur inter Apocrypha, de qua vide Pearsonium part. 1. c. 4. vindic. Ex hac forte petitum dictum Ignatii quod laudat Chrysostomus hom. XI. in Epist. ad Ephes. & Jo. Antiochenus ap. Coteler. T. 1. monument. p. 176. schisma & perturbationem Ecclesiæ, *crimen* esse *neque martyrii sanguine expiandum.*

Acta Martyrii Ignatiani.

Interpolata habent Græce Metaphrastes 20. Dec. & exinde latine Surius & Bollandus Calendis Februar. Græce & latine in Patribus

F

g) Usser. c. 4 prolegom. in Epistolas Ignatii p. 192, edit. Amst.
h) Vide Usser. c. 1.

bus Apostolicis Cotelerius. *Sinceriora* Jac. Usserius in lucem protulit *latine* ex duplici diversa interpretatione, quam utramque e MSS. Codd. cum notis eruditis vulgavit in Appendice Ignatiana, Lond. 1647. 4. Etiam Græcum Actorum Ignatii exemplar in Bibl. Bodlejana sed interpolatorum reperit, itaque editione indignum existimavit. Hæc vero à *Philone*, *Cajo & Agathopode* Diaconis qui beatum CHRISTI Martyrem è Syria comitati erant, descripta fuisse sibi persuadet, & sane in monumentis hujus generis videntur esse fide dignissima. Post Usserium eadem latine dedere Bollandus in Actis Sanctor. Calendis Febr. T. 1. p. 13. seq. & Cotelerius in Patribus Apostolicis T. 2. *Græce* denique & latine è Codice Colbertino edidit *Theodoricus Ruinartus* in Actis Martyrum selectis Paris. 1689. 4. Atque inde Jo. Ernestus Grabe T. 2. spicilegii Patrum Oxon. 1699. 8 p. 9. Tho. Ittigius in Bibliotheca Patrum Apostolica Lips. 1699. 8. ac denique Tho. Smithus ad calcem Epistolarum Ignatii Oxon. 1709. 4. In his Actis *Epistola* Ignatii ad *Romanos* Græce sincere legitur, quam in Mediceo Codice omissam videre optaverat Is. Vossius, contentus interim interpolatam ex veteri versione latina recensere & castigare.

Editiones Epistolarum Ignatii Interpolatarum & spuriarum.

LATINA trium Epistolarum 1. ad Mariam Virginem, & 2. ac 3. ad Johannem Apost. Colon. 1478. & Paris. 1495. 4. ad calcem quadrilogi de S. Thomæ Becket, Archiepiscopi Cantuariensis, vita, & processu super libertate Ecclesiastica per Her. de Hoscham, Jo. Carnotensem, Wilhelmum Cantuariensem & Alanum Tevvksburiensem.

Undecim Epistolarum (omissis tribus quas jam dixi, & Epistola ad Mariam Castabalitidem necdum reperta) Paris. 1498. fol. una cum scriptis Dionysio Areopag. tributis, & Polycarpi Epistola, ex antiqua versione (ut observat Usserius, Adoni jam Viennensi sec. IX. lecta) edente *Jac. Fabro* Stapulensi. Hinc Argentinæ 1502. & Paris. è Jodoci Clichtovei recensione 1515. tum Basil. 1520. 4. atque iterum separatim Argentor. 1527. Augustæ Vindel. 1529.

Quindecim Epistolarum, addita illis undecim Epistola ad Mariam Castabalitidem & tribus primo loco à me memoratis, edente

Sym-

Symphoriano Champerio cum Areopagita. Colon. 1536. & Joach. Perionio curante 1557. atque cum Clementinis scriptis 1569. fol. Adde editiones Antvverp. 1540. Complut. 1541. Venet. 1546. 8. Paris. 1569. 8. & quæ in Micropresbytico 1550. & Orthodoxographis A. 1555. & in Patrum Bibliothecis obviæ sunt.

GRÆCÆ duodecim Epistolarum 1. edente ex MS. Augustano *Valentino Paceo*, Dillingæ 1557. 8. qui in præf. etiam Germanicæ suæ versionis meminit.

2. Paris. 1558. 1562. 8. apud Guil. Morellium, qui ad calcem, collatione latini interpretis, & doctissimi, ut testatur, hominis consilio plurium locorum castigationes adjunxit. Nitida est hæc editio. Etiam latinam novam versionem edidit 1661. sed quam Vairlenius notat in locis plurimis per vestigia veteris interpretis incedere.

GRÆCOLATINÆ 1. Cum versione sive paraphrasi *Jo. Brunneri* (male *Brumerus* vocatur apud Nourrium p. 153.) Tigurini, Græcis e MS. Codice D. Casparis à Nydprugck descriptis. Tiguri 1559. fol. in Theologorum veterum Græcorum collectione. Conradus Gesnerus qui Græca ad patruelem suum Andream misit, tunc nihil inaudiverat de Pacei editione.

2. Cum *Hieron. Vairlenii* Sylvii interpretatione separatim ad calcem libri subjecta & brevibus scholiis. Antvverp. 1566. & 1572. 8. apud Christoph. Plantinum.

3. Cum eadem versione scholiisque, in Orthodoxographis Jo. Jacobi Grynæi. Basil. 1569. fol.

4. Cum scholiis *Martialis Mestræi*, Theologi. Paris. 1608. 8. qui Vairlenii versionem emendavit, ejusque & Morelli, & Jac. Billii ex lib. 2. sacrar. Observatt. c. ult. notas addidit.

5. Cum Mestræi versione & *Nic. Vedelii* castigationibus, Apologia, notis & dissertationibus. Genev. 1623. 4.

6. Cum Vairlenii & Mestræi scholiis in Auctario Ducæano Græcolat. Bibliothecæ Patrum. Paris. 1624. fol.

GERMANICE per *Martinum Mollerum*, Ecclesiastem Sprettaviensem in Silesia. Gorlitii apud Ambrosium Fritsch, 1592. 8.

Gallice per *Guil. Morellum*, Paris. 1562. 1612. 8. & per *Eudemarium* Rothomag. 1615. 8.

Jacobi Gretseri vindicias duodecim Epiſtolarum Ignatii, alicubi latere teſtatur ſe audiviſſe, Philippus Labbæus. *Iſaacus* quoque *Caſaubonus* nonnullarum Ignatii Epiſtolarum antiquitatem novis ſe tuiturum rationibus pollicitus fuit, quas præmatura Viri doctiſſimi morte interceptas dolet Pearſonius proœm. Vindic. Ignatii.

Editiones Epiſtolarum VII. Ignatii genuinarum.

quæ interpolatas & ſpurias adjunctas fere habent.

GRÆCOLATINÆ 1. Recenſente *Iſaaco Voſſio* è MS. Mediceo, atque additis veteri translatione ab Uſſerio edita, notisque ſuis & Barnabæ Epiſtola. Amſtelod. 1646. 4. Recuſa hæc editio Lond. 1680. 4. Locum Epiſtolæ ad Magneſios erudite illuſtrat Jo. Andreas Boſius Exercitatione Philologica ad 2. Tim. 2. 22. Jenæ 1673 4. capite ſexto, ubi & de Ignatii Epiſtolis veterique ejus interprete plura.

2. *Jac. Uſſerii* caſtigatior, cum nova verſione in Appendice Ignatiana: Lond. 1647. 4. poſtquam interpolatas antea Græce & Latine cum eruditis prolegomenis notisque, & ſinceriorum veteri verſione vulgaſſet Oxon. 1644. 4.

3. *Jo. Baptiſtæ Cotelerii* cum nova verſione ſua & notis, in Patribus Apoſtolicis 1672. fol. & Jo. Clerico curante Amſt. 1698. fol. in qua editione Cotelerii notis etiam animadverſiones & prolegomena Uſſerii, & Jo. Pearſonii vindiciæ Ignatii accedunt. Teſtimonia Veterum diligentiſſime à ſe collecta Cotelerius præmiſit.

4. *Thomæ Ittigii* in Bibliotheca Patrum Apoſtolicorum, cum verſione Cotelerii, ſed ſubjecta ſeparatim, ut in Cotelerii Patribus Apoſtolicis factum, veteri interpretatione, interpolatis ſpuriisque Epiſtolis. Lipſiæ 1699. 8. Hic in diſſ. illi Bibliothecæ præmiſſa non modo de Ignatio ejusque ſcriptis diligentiſſime diſſerit: ſed etiam de doctrina in Epiſtolis contenta videndus in ſelectis capitibus Hiſt. Eccleſiaſticæ ſæculi ſecundi.

5. Cum notis *Jo. Pearſonii* antea ineditis & novis * *Thomæ Smithi*. Oxon. 1709. 4. qua editione & Græcus contextus ad Codicem Mediceum & latina vetus translatio ad MS. Codicem Cantabrig. novo ſtu-

* Obiit Tho. Smithus hoc ipſo Anno 1711.

ſtudio exigitur. Cæterum interpolatæ & ſpuriæ Epiſtolæ à Smitho plane ſunt omiſſæ.

LATINA ex veteri translatione (*Roberti* forte *Lincolnienſis*) ad duorum MSS. Cantabrig. & Montacutiani Codicum fidem edita à *Jac. Uſſerio*, additisque Græcis interpolatis, ſed in quibus interpolationes ex verſione notatæ minio diſtinguuntur. Oxon. 1644. 4. Veterem hujusmodi translationem Epiſtolarum Ignatii, in qua illa de Paulo uxorato deſiderabantur, in Bibl. Vaticana pridem evolviſſe ſe teſtatus eſt Turrianus in Apologia pro Canonibus Apoſtolor. contra Magdeburgenſes, Pariſ. 1573. 8. pag. 8.

GERMANICA per C.D. V.B. A. 1693. 12. apud Jo. Georg. Lipperum, & ad calcem Novi Teſt. editi A. 1711. 12. Schifbecæ prope Hamburgum.

ANGLICA Wilhelmo Wakæo interprete, Lond. 1693. & 1710. 8. una cum Clemente, Barnaba, Polycarpo, Herma.

Alii Ignatii.

P. Egnatius Stoicam ſectam profeſſus. Tacit. XVI. 32. Annal.

Ignatius Martyr Africanus, cujus meminit S. Cyprianus Epiſtola 39. ſcripta A. C. 250. & Martyrologium Rom. 3. Febr.

Ignatius Pro Cos. ad quem S. Nili Epiſtolæ.

Ignatius Grammaticus è Diacono CPolitano Metropolita Nicænus ſub initia Sæculi IX. de cujus Jambis in Adamum, Tetraſtichis fabulas Æſopicas breviter complexis, aliisque ſcriptis dixi lib. 2. c. 9. §. 8. Ejus elegantiſſima piiſſima & mellitiſſima carmina in Deiparam aliosque ſanctos laudat, atque editurum ſe promiſit Allatius ad Euſtachii Antiotheni Hexaëmeron p. 284. Vide & Suidam in Ἰγνάτιος.

Ignatius Patriarcha ab A. C. 847. CPolitanus, cui A. C 858. depoſito Photius ſucceſſit, atque iterum A. 867. Thronum concedere fuit coactus. De illo vide vitam ejus cum variis monumentis & Synodo CPol. A. 854. ſub eo habita illuſtratam à Radero, Ingolſtad. 1604. 4. & recuſam T. 8. Concilior. edit. Labbei, & Chronicon Eccleſiæ Græcæ Philippi Cyprii cum Henr. Hilarii notis p. 107. ſeq. Baronium Tom. IX. Annalium, Martyrologia 23. Octobr. &c.

Ignatius cujus Acroſtichis adverſus imagines legitur in Operibus Theodori Studitæ p. 169. T. V. Opp. Sirmondi.

Ignatius Chrysopolitani Monasterii Abbas, Ignatius Metropolita Claudiopolitanus & Ignatius Lophorum Episcopus, ad quos exstant Photii Epistolæ. Alius item Ignatius Abbas, de quo in Epistolis Theodori Studitæ.

Ignatius Episcopus, cujus colitur memoria 28. Maji in Ruthenorum Ephemeridibus, quas iconibus insignes edidit Papebrochius ante Tom. 1. Act. Sanctor. Maji.

Ignatii nescio cujus commentarios Græcos MSS. in Aristotelis Logica memorat è Scipionis Tetti Catalogo Labbeus Bibl. nova MSS. p. 171.

Ignatius Patriarcha Antiochenus junior, qui Romæ fuit sub Gregorio X. de quo paulo ante feci mentionem.

Ignatius Pragensis, Prior Casinensis monasterii, qui scripsit Vitam & Passionem S. Berthariі Martyris & Abbatis XIX. Casinensis.

Ignatius Squarcialupus Florentinus, Monachus Benedictinus Abbas Casinensis A.C. 1520. extinctus, de quo T. XXI. Bibl. Patrum Lugd. p. 371.

Plures recentiores Ignatios memorat Nicolaus Antonius in Bibl. Hispana, & in his Ignatium Lojolam, Conditorem Ordinis Jesuitici, defunctum A. 1556. & beatorum numero adscriptum à Paulo V. A. 1609. Sanctorumque A. 1622. à Gregorio XV. Festum ejus celebratur 31. Julii, qui dies S. Germano antea sacer erat. Vitam hujus Ignatii post Ribadenciram aliosque novissime scripsit P. Bohourius.

Proxime exspectamus novam Epistolarum S. Ignatii Antiocheni editionem una cum diatriba de Ignatiis ab erudito Viro *Georgio Claudio*, Claudii Jani cujus Albertus Bartholinus de scriptis Danorum meminit filio, qui illius specimen mihi ostendit notis illustratum. Is totus in eo est, ut probet illam, quam sinceram eruditi habent, Ignatii editionem adhuc * quam plurimis in locis interpolatam esse, nihilque pro genuino admittit, nisi quod eodem plane modo sine ulla vel minima mutatione comprobatur suffragio omnium Codicum, quam in rem Florentinum & Augustanum diligenter item contulit, versionum, citationum. Cætera omnia rejicit, & minoribus typis exscribi curabit. In diatriba, quam præfiget, de Ignatiis nonnulla etiam dabit

* Eadem fere Tentzelii sententia p. 63. diss. select. rejecta à Nourrio aliisque.

bit hactenus inedita, Ignatii præcipue Diaconi, quæ ex Bibliotheca Regis Christianissimi descripsit & latine convertit.

XIV. POLYCARPUS Episcopus Smyrnensis à S. Johanne a) Apostolo constitutus, martyrium nono Antonini Pii anno in igne fortiter tulit A. C. 147. b) Proconsulem ut CHRISTO conviciaretur suadentem detestatus his verbis: c) ὀγδοήκοντα καὶ ἓξ ἔτη δουλεύω αὐτῷ, καὶ οὐδέν με ἠδίκησε, καὶ πῶς δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν βασιλέα μου τὸν σώσαντά με; *Sex & octoginta annos ei inservio, nec ulla me unquam affecit injuria, & quomodo possum impie loqui adversus Regem meum & Salvatorem meum?* Acta Martyrii ejus jam olim lecta in Ecclesia & dies natalis celebratus, sepulchrumque hodie etiam quotannis festo ipsius memoriæ consecrato solenniter invisi testatur Tho. Smithus in notitia VII. Ecclesiarum Asiæ p. 53. ubi & mentio ampli quod Smyrnæ adhuc ostenditur Amphitheatri, in quo coronatus martyrio Polycarpus fuit, cujus in memoriam hi Romæ versus in templo S. Stephani in Cælio monte leguntur:

Sir. LI. 6. In medio ignis sum æstuatus.

Phœnicem si quis medio miretur in igne
Emori, & exstructo se reparare rogo.
Obstupeat, Polycarpe, *avidas tibi parcere flammas*
Non ausas sacra te violare face.
Mille nitent tædæ, rutilantque hinc inde favillis,
Atque in te, Dominum, quem colis ipse, colunt.
Præmia nunc majora tibi sed reddit Olympus,
Ignea qui pedibus subjicit astra tuis.

Præ-

a) Irenæus III. 3. atque inde Euseb. IV. 14. & Hieron. de S. E c. 27. Hinc viris doctis per Angelum Smyrnensis Ecclesiæ à S. Johanne Apoc. II. 8. videtur designari Polycarpus, licet in Actis Polycarpi Pionio tributis & apud Suidam Polycarpus Buculo successisse incerta fide traditur.

b) Confer Jo. Pearsonii Opera postuma p. 282. seqq. Neque adeo obstant quæ Clariss. Vir Samuel Basnage huic sententiæ objicit ad A. C. 178. n. 4. Nam & Antoninum utrumq; à veteribus inter se confundi tralatitium est, & verba: LXXXVI *annos ei inservio* nihil aliud tinniunt, quam: *in hanc usque ætatem qua annum attigi sextum & octogesimum.* Atque ita veteres intellexisse, ipsorum testimoniis diserte constat. Quod vero tunc vixerit Polycarpus, cum Apostolus Paulus suas ad Philippenses scripsisset litteras, licet nondum CHRISTO nomen dedisset, ut colligit Usserius ex verbis latinæ Epistolæ §. 11. neque ex illis verbis sequitur (possunt enim de Smyrnensi Ecclesia intelligi) neque Pearsonii sententiæ magis quam Usserii (qui ad A. 169. martyrium Polycarpi rejicit) adversatur. Aliorum objectiones diluit Gabriel Grode-

Præter collectionem Epistolarum Ignatii, quam Polycarpo deberi jam dixi, scripsit ipse complures Epistolas, ex quibus una ad nos pervenit, publice olim, teste Hieron. legi solita *Epistola ad Philippenses* Ignatio defuncto exarata, & pietate Apostolici Viri haud indigna. Eam interpolatam hodie ferri suspicabatur Clariss. Tentzelius diss. select. p. 158. sed parum firmis argumentis nixus, ut à D. Tho. Ittigio d) demonstratum est, & à Guil. Caveo in parte altera Historiæ literariæ, qui Dallæi e) etiam & Larroquani f) argumentis adversus hanc Epistolam allatis respondet. Etiam postremam Epistolæ partem adversus ejusd. Dallæi & Lemonii suspiciones vindicat Nourrius Apparat. ad Bibl. Patrum diss. 8.

Editiones Epistolæ S. Polycarpi ad Philippenses.

LATINE ex veteri versione primus edidit *Jacobus Faber* una cum scritis Dionysio Areopag. tributis, & undecim Ignatii Epistolis Paris. 1498. fol. per Joannem Higmanum & Wolfg. Hopylium. Sæpius inde recusa, ut Argentin. 1502. Paris. 1515. (recensente Jodoco Clichtoveo) tum Basil. 1520. Colon. 1536. & una cum Clementinis Jo. Cochleo curante Ingolstad. 1546. 4. & cum Dionysii scriptis à Joach. Perionio translatis Colon. 1557. & cum Clementinis & Ignatio 1569. Exstat etiam in Micropresbytico Basil. A. 1550. p. 27. in Orthodoxographis p. 95. edit. A. 1655. atque in altera Orthodoxographorum ἐκδόσει A. 1569. & in Bibliothecis Patrum nullius non editionis, & novissime Lugdunensis Tomo secundo.

GRÆCE

deckius ὁ μακαρίτης diss. de anno & die passionis Polycarpi, Gedani 1704. 4. Samuelis Petiti sententiam IV. 6. Var. lect. A. C. 175. passum essePolycarpum contendentis, confutatam vide à Steph. le Moyne prolegom. ad Varia sacra, qui pro A. 167 militat, atque ignis supplicium quod S. Polycarpus subiit à Luciano de morte Peregrini perstringi putat, atque à Themistio ubi novi Empedoclis meminit, cujus tamen verba aliter intelligenda esse notavi lib. 2. c. 12. §. 8.

c) Apud Euseb. IV. 15. Hist.

d) Ittigius diss. de Hæresiarchis Apostolicæ ætatis p. 186. & Appendice ad diss. de Hæresiarchis p. 75. seq.

e) Dallæus de scriptis Dionysio & Ignatio suppositis lib. 2. c. 32.

f) Matthæus Larroquanus p. 64. seq Observat. in Ignatianas Pearsonii vindicias, qui Polycarpo Epistolam illam certissimis argumentis asseruerat part. 1. c. 5.

GRÆCE (sed sect. 10. 11. 12. & 14. mancam) cum veteri *Latina* versione A. 1633. ex Turriani Codice, è quo Sirmundus descripserat, primus publicavit *Petrus Halloix* T. 1. de Vitis scriptor. Orientalium p. 525. Hunc secutæ editiones

Jac. Usserii, qui cum animadvers. suis & Patricii Junii castigationibus ac Smyrnensium de Martyrio Polycarpi Epistola notis illustrata, post Ignatii epistolas, sive in Appendice Ignatiana illam vulgavit. Lond. 1647. 4.

Joach. Johannis Maderi Helmst. 1653. 4. qui præfationem & Usserii Juniique notis suas in Martyrium Polycarpi addidit.

Jo. Baptistæ Cotelerii, qui Græcis novam versionem suam notasque, & veteri Latinæ versioni itidem notas suas addidit in tomo secundo Patrum Apostolicorum Paris. 1672. fol.

Stephani le Moyne in Variis sacris Lugd. Bat. 1685. 4. primum editis & A. 1694. iterum recusis, qui recensuit ex MS. Mediceo cujus apographum à D. Rullæo acceperat, & in quo cum Epistola Barnabæ (p. 218. edit. Vossii) nulla interposita distinctione g) jungitur. Notas uberrimas & doctissimas idem Lemonius in altero Volumine hujus operis adjunxit.

Jo. Clerici in nova editione Patrum Apostolicorum Cotelerii, ubi Usserii & Junii notas Cotelerianis adjunctas & singulis paginis statim substratas habes. Amst. 1698. fol. Tomo secundo.

Tho. Ittigii, in Bibliotheca Patrum Apostolicorum Græcolatina. Lips. 1699. 8. præfixa erudita de Patribus Apostolicis dissertatione.

Tho. Smithi cum ejus notis, ad calcem Epistolar. Ignatii, Oxon. 1709. 4.

ANGLICE in vita Polycarpi, inter vitas Patrum à Clariss. *Guil Caves* concinnatas editasque Londini 1682. fol. atque inde sæpius, & *BELGICE*, *Salomone Bor* interprete Trajecti ad Rhen. 1698. fol. & *GERMANICE* interprete Anonymo Brem. 1701. 4. in iisdem Cavei Vitis Belgice & Germanice recusis.

G Pro-

g) Plura ejusmodi commissionum sive commixtionum in libris MSS. exempla memorat Dodwellus diss. 1. in Irenæum §. 30. Itaque nemo hanc ob causam Polycarpo tribuet quæ Barnabæ esse veterum testimoniis constat. Neque Rullæo hoc in mentem venisse credit Jac. Gronovius præf. ad Melam à se A. 1696. editum.

Prodiit etiam *Anglice* ex interpretatione *GuilWakæi*, præmissa erudita præfat. Lond. 1698. 1710. 8. cum Clementis Rom. Barnabæ & Ignatii Epistolis, Hermæque Pastore. Et *Germanice Martino Mollero* interprete ad calcem Epistolarum Ignatii Gorlitii 1592. 8. & ex nova vers. in Novo Test. Germanice edito apud Hermannum Henricum Hollen, A. 1711. Schifbecæ prope Hamburgum 12. una cum Epistolis Barnabæ, Clementis & Ignatii.

Epistolæ Polycarpi *ad Athenienses* in qua Dionysii Areopagitæ fecerat mentionem, meminit S. Maximus procemio ad Dionys. p. XXXV. Hinc forte Suidas ei Epistolam ad Areopagitam tribuit. Verum de his aliisque Polycarpi sive deperditis sive illi suppositis scriptis; διδασκαλία, libro de obitu S. Johannis &c. Vide Caveum in Hist. literaria & Ittigii diss. de patribus Apostolicis §.91. p.294. seq.

4. Polycarpum interprete Victore Capuano laudans Grotius ad Johann. XVII. 4. respicit *fragmenta* quinque in *Victoris Capuani* Catena in IV. Evangelia, tributa Polycarpo, atque primum edita latine à *Fevardentio* ad Irenæi III. 3. atque inde ab Halloixio, Usserio, Madero, Cotelerio, Clerico, Ittigio.

Acta S. Polycarpi, PIONIO auctori falso tributa, post Petrum Halloixium in vitis Patrum Oriental. T. 1. pressius à se è veteri Codice Græco versa latine dedit Joannes Bollandus in Actis Sanctor. ad diem 26. Januar. Tomo II. qui etiam de Pionio ipso videndus Tomo 1. Febr. p. 37. seqq. Cæterum Acta illa Polycarpi à Clariss. W. Ernesto Tentzelio etiam in diss selectis T. 1. p. 76. seqq latine exhibita, propter multas causas merito viris doctis nullam fidem mereri videntur. Certiora de Polycarpo dabit SMYRNENSIS *Ecclesiæ Epistola ad Ecclesias Ponti*, apud Euseb. IV. 15. Hist. quam ex Menologio Græco h) MS. Barocc. Mensis Februarii integriorem Jac. Usserius & ex eo Tho. Ittigius cum Polycarpi Epistola edidit, sed & I. Baptist Cotelerius in Patribus Apostolicis & Theodoricus Ruinartus in Actis Martyrum selectis, Thomasque Smithus cum Polycarpi Epistola recudendam dederunt, illustraruntque. Godfridus Arnoldus Germanice etiam vertit & una cum aliis selectis Actis edidit. Latinam antiquam versionem sive paraphrasim potius Usserius descripsit è duobus MSS. Cottoniano & Sarisberiensi. Hæc sunt *vetustissima illa Ecclesiæ martyria, quorum lectione*, ut scribit Josephus Scaliger ad Euseb. p. 121. *piorum animus ita afficitur, ut nunquam*

h) Simile MS. in Bibl. Cæsarea. Vid. Lambecium VIII. p. 88.

quam satur inde recedat: quod quidem ita esse unusquisque pro captu suo & conscientiæ modo sentire potest. Certe ego nihil unquam in Historia Ecclesiastica vidi, à cujus lectione commotior recedam, ut non amplius meus esse videar.

E recentioribus præter Bollandum, Halloixium & Annalium conditores consulendi inprimis Caveus in vitis Patrum Anglice, Belgice ac Germanice editis & Tillemontius Tomo 2. Memor. Hist. Eccles. qui de Polycarpo ut solet accurate agit, & licet i) *Acta Pionii* pro veris habet, tamen Acta Polycarpi sub Pionii venditata nomine ut nulla fide digna merito rejicit. Confer etiam si placet B. Theophili Spizelii Academiam JESU CHRISTI p. 23. seqq. Casp. Crucigeri Orationem de Polycarpo T. 3. declamatt. Witebergens. p. 708. seq. Casp. Sagittarium de natalitiis Martyrum cap. 2. Fabulam de S. *Benigno* Divionensi per Polycarpum in Galliam misso refellit Ismaël Bullialdus singulari diatriba Parisiis A. 1657. 8. edita.

XV. JUSTINUS Samaritanus, a) NeapoliSyriæPalæstinæ b) sive Sichemo oriundus, Prisci F. Bacchii Nepos natus videtur A. C. 89. in omni disciplina Philosophorū versatus, Stoicum primo, mox Peripateticum deinde Pythagoricum, ac deinque Platonicum audivit. Hinc per senis cujusdam (Polycarpi forte) sermones accensus cupiditate CHRISTI doctrinæ pernoscendæ, totum se illi dedit, & Philosophum professus Christiana dogmata non imbibit modo, sed & ore ac scripto adversus Judæos Ethnicosque defendit, docuitque alios libenter, ac tandem à *Crescente*, c) Philosopho Cynico, qui Megalopoli Arcadiæ civitate versabatur, ut ipse futurum divinaverat d) delatus, sanguine

G 2 suo

i) Pionium eadem qua Polycarpus persecutione Martyrium obiisse Eusebius diserte testatur in Chron. & IV. 15. Hist. p. 135. Itaq; recte hujus fidem præfert Pearsonius p 302. seq. Opp. postum. licet recentiores atque adeo ipse *Actorum Pionii* auctor sub Decio passum scribant. Hæc Acta licet sincera videntur etiam Ruinarto, qui post Lipomannum Suriumque ac Bollandum (ad 1 Febr.) illa Actis Martyrum selectis inseruit, Tillemontio quoque & Valesio aliisque viris doctissimis: tamen vel ob hunc ipsum ab Eusebio dissensum recte judicio Baronii ad A. C. 254 §. 1. rejiciuntur.

a) Epiphan. hæresi 46. 1 ubi docet etiam triginta annorum fuisse Rustico & Hadriano tertium Coss. h. e. A. C. 119.

b) Justinus ipse in limine Apologiæ majoris. Adde Tenzel. diss. select. T. 1. p. 167. Grabe spicileg Patrum T. 2. p. 134.

c) Justinus ipse sub init. dialogi cum Tryphone.

d) Apologia minore f 46. Confer Tatianum Justini discipulum f. 157. seq. ad Gentes & Eusebium in Chron. & VI 16. Hist. quem sequuntur Hieron. in Catalogo, Syncellus p. 351. Chronicon Alex. aliique. Cæterum Tatianus p 165. Megalopoleos iterum meminit, unde colligas non Romam sed Arcadiæ urbem, cui Dianæ Hymniæ fanum Pausania teste propinquum erat, etiam p. 157. ab eodem intelligi.

suo confirmavit, unde hæsit ipsi *Justini* MARTYRIS nomen, quo facilius ab aliis Justinis e) non martyribus distingui posset, licet & plures fuerint Justini Martyres. f) Martyrium passus est Præfecto urbis Junio Rustico (Anno ætatis 74. CHRISTI 163.) qui anno superiore 162. cum Vettio Aquilino Consulatam gesserat. Passus itaque Justinus Anno tertio M. Aurelii Antonini & L. Veri. *Acta Martyrii* ejus latine edita à Surio & Papebrochio ad 13. April. à Baronio ad A. C. 165. & à Ruinarto in Actis selectis Martyrum: sed Græce & latine à Dan. Papebrochio in Actis Sanctor. T. 1. Junii p. 20. seq. Quod vero non de alio Justino, quem Græci in Typico Sabæ & in Menologiis à nostro distinguunt, sed de Tatiani Magistro intelligenda veniant, satis mihi adversus Papebrochii argumenta ad 13. April. p. 104. seqq. confirmasse videntur Halloixius in vita Justini c. 26. Tillemontius ad Justini vitam nota 13. T. 2. memor. Hist. Eccles. & Grabius p. 141. seq. T. 2. spicilegii Patrum, qui triumviri perinde ut Caveus, Tentzelius & Ittigius, Samuelque Basnagius de Justino ejusque scriptis diligenter disseruere, ne de Natali Alex. Elia du Pin & Labbeo atque aliis dicam. Scripta quæ exstant eo quo Parisiensis editio offert ordine, hæc sunt:

1. *Ad-*

e) Præter Justinium scriptorem latinum pueris etiam notissimum, quem cum nostro Martinus Polonus perperam confudit, & Justinos duos sæculo VI. Imperatores, fuit. 1) Justinus Siculus Episcopus, cujus Epistola ad Petrum Fullonem circa A. C. 483. scripta ad calcem Zonaræ in Canones p. 538 atque inde T. 4. Concil. edit. Labbei p. 1103. prodiit. Huic Justino quæstiones ad Orthodoxos & expositionem fidei tribuebat Clariss. Dodwellus. 2) Justinus Archi-Diaconus ad quem scripsit Gelasius in S. Anshelmi collectaneis T. 18. Bibl. Patrum Lugd. p. 616. 3) Justinus Manichæus quem confutavit Fabius Marius Victorinus editus à Sirmondo Paris. 1630. 8. & Tom. 1. Opp. p. 409. 4) Justinus Abbas Hierosolymitanus cujus mentio in Actis S. Anastasii Persæ sub Chosroë & cui Raynaudus Epistolam ad Zenam ac Serenum tribuit. Acta illa Anastasii habent Surius & Bollandus 22. Januar. 5) Justinus ad quem Martial XI. 66. Omitto Justinos Dominicanum & Lippiensem de quibus Vossius Hist. lat. Aliosque in Gruteri Indice Inscript. Vet. & apud Reinesium p. 410. Epist. ad Hofmannum. Nec minus recentiores, ut Justinium Hispanum Abbatem Casinensem circa A. C. 1522.

f) Præter Justinum Martyrem quem in Græcorum Menologiis à nostro distingui dixi, Justinus fuit Martyr novennis puerulus sub Diocletiano passus, cujus Martyrium versibus descripsit Beda T. 3. p. 266. seq. De hoc Martyrologia 12. Dec. in quibus alius Justinus memoratur Calendis Augusti, alius item 17. Sept. Etiam in Hagiologio Franco Galliæ quod edidit Labbeus T. 2. Bibl. MSS. p. 704. ad 15. Octobr. Ut omittam Justinum Confessorem cujus vitam edidit p. 579. seq.

1. Λόγος (παραινετικὸς) ſive potius ut Damaſcenus in parallel. * Euſeb. Hieron. & Photius, ἔλεγχος πρὸς Ἕλληνας. p. 1-37. Teſte Maximo ad Dionyſium T. 1. p. 455. ipſe inſcripſerat Ἰουστίνου φιλοσόφου τὸν πρὸς Ἕλληνας λόγον. Allegat Stephanus Gobarus apud Phot. Cod. 232. exſtantque verba apud Juſtin. p. 21. edit. Pariſ. Vertit latine ante Perionium, Gelenium, Langum *Jo. Franciſcus Picus* Mirandulanus editum inter alia Pici opera Argentor. 1507. & Baſil. 1528. fol. in Jo. Sichardi antidoto contra hæreſes & in Micropresbytico 1550. & Orthodoxograph. 1555. 1569. atque iterum inter Jo. Franciſci Pici opera Baſil. 1601. fol.

Gallice vertit Martinus du Pin, Pariſ. 1580.

Germanice Caſpar Hedio, cum Hiſtoria Eccleſiaſt. Euſebii, Socratis &c. Argent. 1530. fol. Prodiit & ſeparatim Græce Pariſiis ex Guillardi officina 4. 1539. & latine.

2. Λόγος πρὸς Ἕλληνας. p. 37-40. Hunc primus Græce edidit & Latine vertit *Henricus Stephanus* A. 1592. 4. Sed majore ut videtur parte mutilum, quamobrem in eo non reperias diſputationem de dæmonibus, quam in eo legerunt Tatianus, Hieron. ac Photius, nec verba quæ ex Juſtini κατὰ Ἑλλήνων affert Leontius contra Eutychianos & Neſtorianos libro 2. atque Græce è MS. Bodlejano deſcripſit Grabius T. 2. ſpicilegii Patrum p. 172.

3. Ἀπολογία ά καὶ β' ὑπὲρ χριστιανῶν. *Apologia* brevior, vulgo *prima* ad Senatum Rom. p. 41-52 & Apologia prolixior, vulgo *altera* ad Antoninum Pium. p. 53-102. atque ad unum Imperatorē non ad duos ſe ſcripſiſſe videtur teſtari ipſe Juſtinus tum in Apologia, tum p. 349. dialogi cum Tryphone, ubi ait ἐγγράφως ſe καίπερ προσωμιληκέναι, licet viri docti docent utramque Apologiam pro Chriſtianis à Juſtino ſcriptam eſſe ad Imperatores M. Aurelium Antoninum g) & Lucium Verum, Senatumque Rom. circa A. C. 161. & utramque eſſe veluti unum quoddam opus, ita ut prolixiori illi brevior inſtar appendicis ſubjuncta fuerit. Utramque hanc Apologiam egregium utique Chriſtianæ pietatis monumentum cum Langi verſione paſſim caſtigata notisque

 Vario-

*) Confer Grabium T. 2. ſpicileg. p. 148 ſeq. & Tillemont. nota 6. ad vitam Juſtini.

g) Euſeb. IV. 12. Confer Antonii Pagi Criticam Baronianam ad A. C. 162. Ruinartum in Actis ſelectis Martyrum p. 35. ſeq. & Jo. Erneſti Grabe ſpicileg. Patrum T. 2 p 150. ſeq. & præf. ad Apologiam Juſtini breviorem, cujus lacunam quæ occurrit ſtatim poſt initium, ſupplet ex duobus à Damaſceno ſervatis locis T. 2. ſpicileg. p. 173 ſeq. Cæterum Antonino Pio oblatam à Juſtino Apologiam multis diſputat Valeſius ad Euſebii IV, 16. cujus argumentis Pagius loco laudato reſpondet.

Variorum undique collectis distinctam in sectiones, nitide edidere Oxonienses, prolixiorem quidem recensente *Grabio* 1700. 8. breviorem *H. Hutchino* 1703. 8. qui libellum utrumque adversus Græcos & tertium de Monarchia subjunxit. Adde si placet in loca quædam longioris Apologiæ observationes Latini Latinii p. 36. seq. Bibl. Sacroprofanæ, Jo. Clerici T. 2. Bibl. selectæ p. 328. seq. & meas qualescunque in Novis litterariis Hamburgensibus A. 1703. p. 79. seq. quibus hoc loco paucas tunc promissas adjungam.

Pag. 4. & 5. edit. Ox. *Ast ne quis hæc dicta vocem sine ratione temere prolatam esse existimet, volumus in crimina Christianis objecta inquiri, atque, si ita se habere probata fuerint, pro eo atque par est puniri, seu potius (ipsimet nos) illa punire.* ἀξιοῦμεν κολάζεσθαι ὡς πρέπον ἐστὶ, μᾶλλον ἢ κολάζειν. Geminus locus infra p. 32. κολάζεσθαι ἢ τοὺς οὐκ ἀκολούθως τοῖς διδάγμασιν αὐτοῦ (Χριστοῦ) βιοῦντας, λεγομένους ἢ μόνον Χριστιανοὺς καὶ ὑφ᾽ ὑμῶν ἀξιοῦμεν. *Cæterum eos, qui minus consentaneam præceptis Christi agunt vitam, Christianique solo nomine sunt, a vobis quoque puniri optamus.* Uti vero his posterioribus verbis pœnas à Magistratu Ethnico infligendas Justinus opponit suppliciis sempiternis apud inferos, ita in priore loco sibi ex adverso opponuntur pœnæ à Magistratu inferendæ, & ab ipsis Christianis. Neque objecerit aliquis, integrum non fuisse Christianis in sceleratos animadvertere, nam ut de pœnis Ecclesiasticis nihil dicam, sufficit Justinum his verbis docere, quod Christiani adeo non probent illa scelera, ut, si possent, libenter ipsi severe eadem essent vindicaturi.

Eadem pag. 5. Τὰ πράγματα ἐπάγειν *negotium facessere.* Sic ἐπάγειν κίνδυνον & similia, obvia in Græcis scriptoribus.

Pag. 9. Τί δὴ οὖν τοῦτ᾽ ἂν εἴη ἐφ᾽ ἡμῶν; *quare igitur ita agitur nobiscum?* ut nempe a vobis prohibeamur. Paulo ante enim dixerat: κἀκείνων (indigna de Diis tradentium) τὰ διδάγματα οἱ μετερχόμενοι οὐκ εἴργονται πρὸς ὑμῶν. *Eorumque doctrinam qui propagant, neutiquam prohibentur à vobis.* Infra pag. 18. καὶ ὑπὲρ πάντων ἀνθρώπων ἡγούμεθα εἶναι τὸ μὴ εἴργεσθαι ταῦτα μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ προτρέπεσθαι ἐπὶ ταῦτα. *Atque è re cunctorum hominum esse arbitramur, ut non modo ista addiscere non prohibeantur, sed etiam cohortatione ad ea incitentur.*

Pag. 14. Cum dixisset Justinus ab Ethnicis ipsis, ex Platonis sententia, expectari judicium olim de hominibus habendum a Minoë & Rhadamanto, Christianos vero existimare futurum, ut ante Christi tribu-

tribunal quotquot ſunt homines ſiſtantur : ſubjungit : εἰ μὲν ὖν ἄπιςον ἢ ἀδύνατον τῦτο φησί τις πρὸς ἡμᾶς, ἥδε ἡ πλάνη ἐςὶν ἀλλὰ πρὸς ἕτερον, μέχρις ὖ ἔργῳ μηδὲν ἀδικῦντες ἐλεγχόμεθα. Quorum verborum hic eſt ſenſus : *Si hoc quisquam incredibile eſſe nobis dixerit, aut ita fieri poſſe negaverit, error noſter ſaltim conſiſtet in eo, quod nos alii cuidam (CHRISTO nempe) tribuimus, quod vos Ethnici Rhadamanto & Minoi vindicatis, dum interim in re ipſa nihil peccaſſe aut abſurdi ſtatuiſſe à vobis convinci poſſumus.* Πλάνη ἀλλὰ πρὸς ἕτερον eſt error, quo quis decipitur in *ſubjecto*, neque locum hic habet Langi vel Perionii interpretatio, neque cum Clariſſimo editore neceſſe eſt verba Juſtini corrupta, mutilave ſuſpicari.

Pag. 47. Nihil deeſt, ſed tantum ex ſuperioribus ſubintelligenda vocula καὶ ὅτι.

Pag. 48. Pro ἐν γραφαῖς ςεφάνυς, Meurſius legit ἐν ταφαῖς quod magis placet.

Pag. 54. ἀλλ' ὅτι μὴ διώκονται μηδὲ φονεύονται ὑφ' ὑμῶν κἂν διὰ τὰ δόγματα, vertendum eſt, *ſed quod non perſecutione petuntur à vobis neque occiduntur niſi ob dogmata ſua*, nempe quod Chriſtiani ſunt.

Pag. 61. Clariſſ. Grabius pro βασιλεύοντι ἡρώδῃ & βασιλεὺς ἡρώδης putat Juſtinum ſcripſiſſe ἱερεῖ & ἱερεύς. Sed ſacerdotem nunquam βασιλέα vel βασιλεύοντα dicturus fuiſſet Juſtinus. Itaque verius eſt quod notavit Uſſerius lib. de LXX. Interpretibus p. 32. bonum Virum Juſtinum Philadelphi & Cleopatræ Bibliothecarum Hiſtoriam inter ſe commiſcuiſſe.

P. 66. in verbis : ἐν οἷς οἰκεῖ τὸ παρὰ τῦ θεῦ σπέρμα, ὁ λόγος, nihil mutandum, neque pro σπέρμα legendum πνεῦμα, reſpicitur enim 1. Joh. III. 9. & res eodem recidit, nam per *ſemen* illo in Johannis loco Spiritum Dei intelligendum notat Irenæus IV. 51. Confer Joh. III. 6. Quod porro Spiritus Dei etiam de λόγῳ dicatur, diſerte docet Juſtinus p. 69. & multis aliis veterum teſtimoniis docet Grotius ad Marci II. 8. Petavius de SS. Trinitate p. 79. & Bullus defenſione fidei Nicænæ p 37. ſeq.

Juſtini, Tertulliani & Minucii Felicis pro Chriſtiana religione Apologias, Vincentiique Lirinenſis commonitorium *Anglice* nuper vertit & prolegomenis ac notis illuſtravit *D Reevius* Londini 1710. 8. 2. Vol. *Græce* pridem etiam impreſſæ ſunt Juſtini Apologiæ Rom. à Zannero 8. una cum Gregorii Thavmaturgi, Athanaſii, Baſilii M. Gregorii Naz. & Jo. Chryſoſtomi nonnullis, curante Hieronymo Bunello, S. I.

4. Περὶ

4. Περὶ θεȢ μοναρχίας. p. 103-176. Pars prior hujus libri h) qua unitatem DEI ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν γραφῶν teste Eusebio Justinus demonstraverat, intercidit. In Oxoniensi editione hujus libelli additæ sunt præter alias ineditæ antea atque eruditæ *Johannis Potteri* notæ, quibus facit ut tanto magis Clementem Alex. similiter ab eo illustratum videre peroptemus.

5. Ἀνατροπὴ δογμάτων τινῶν Ἀριστοτελικῶν ad Paulum Presbyterum p. 110-159. Legit etiam, (licet non integram) ac Justino tribuit Photius Cod. 125. Neque illius esse abnuerim, non uni forte Paulo inscriptam, unde plurali numero in præf. utitur: quanquam novi à plerisque & novissime à Nourrio p. 454. sqq. Apparatus in dubium vocari. MStus Codex duabus paginis auctior extat in Bibl. Cæsarea, si credimus Lambecio VII. p. 20. & 106. sed fefellit eum lacinia ex refutatione responsionum Græcarum adtexta, qualis in Græca Rob. Stephani editione occurrit, ut jam Clarissimis Viris i) observatum. Latine vertit *Guil Postellus* Paris. 1552. 8.

6. Ἐρωτήσεις χριστιανικαὶ ἑ πρὸς τȢς Ἕλληνας pag. 159-196. Ejusmodi librum à Justino scriptum esse, ex ejus Apologia breviore p. 47. (quem locum etiam repetit Eusebius IV. 16. Hist.) pulchre observavit Grabius T. 2. spicilegii p. 156. Cæterum hoc quod exstat, post Justini ætatem si non suppositum certe interpolatum esse oportet, ut docet vel repetita p. 160. & 161. sqq. 166. Manichæorum mentio, ut alia jam omittam. Appendicis loco p. 196-199. subjiciuntur aphorismi duodeviginti, Ethnicorum opinionibus oppositi.

7. Ἐρωτήσεις ἑλληνικαὶ ιέ πρὸς τȢς χριστιανȢς περὶ τȢ ἀσωμάτȢ καὶ περὶ ȣ θεȢ, καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, p. 199. sqq. quibus p. 201-216. subjiciuntur ἀποκρίσεις χριστιανικαὶ πρὸς τὰς προρρηθείσας ἐρωτήσεις ἀπὸ (leg. κατὰ ex Photio) τῆς εὐσεβείας τῶν φυσικῶν λογισμῶν. Videtur enim hoc scriptum respicere Photius, quando inter Justini monumenta Cod. 125. ἀπορῶν κατὰ τῆς εὐσεβείας, κεφαλαιώδεις ἐπιλύσεις memorat.

8. Πρὸς ΤΡΥΦΩΝΑ Ἰȣδαῖον, διάλογος, Colloquium de veritate religionis Christianæ cum Tryphone Judæo k) (qui ex bello sub Hadria-

h) Dupin Bibl. des Anteurs Ecclesiastiques p. 58. Grabe p. 153. Tillemont, nota 7. ad vitam Justini, Sam Basnage ad A. C. 165. n. 9.

i) Tentzelio p. 180. diss. select. Grabio p. 155.

k) Hunc esse celebrem illum רבי טרפון R. Akibæ sive præceptorem sive collegam, cujus vita in libro Juchasin & in Zemach David occurrit, verisimiliter suspicantur viri

driano profugus Corinthi multo tempore egerat) per duos dies habitum Ephesi, atque ut p.306. Tryphoni facturum se Justinus promisit, relatum in literas, dicatusque Marco cuidam Pompejo l) quem φίλτατον p.225.371. appellat. In duas etiam partes fuisse à S. Viro divisum, & prioris extremum atque initium posterioris hodie p. 300. desiderari, Sylburgius in notis & Grabius T.2. spicileg.p 161. observavit, qui lacunæ illius bina fragmenta p.174 sq. ex MS. Catena in Psalmos & Damasceni parallelis edidit. Non diu ante Martyrium scriptum à Justino hunc dialogum colligas ex eo, quod p.349. suæ ad Imp. Apologiæ meminit. Cæterum Jo. Harduini m) paradoxon, qui ex omnibus sub Justini nomine ambulantibus scriptis solum hunc dialogum genuinum ejus esse sibi persuasit, non multis credo probabitur: perinde ut nec alterum illud D. Christiani Gotlieb Kochii, n) Vicepræpositi Apenradensis, qui singularibus scriptis dialogum cum Tryphone conatus est Justino eripere, & Origenis discipulo Tryphoni adscribere, nullo certo & explorato adversus tot antiquorum

H testi-

viri docti, Drusius de sectis Judæor. lib 2. c 11. & p.98. D. Carpzovius introduct. Theol. Judaicæ p. 84. Caveus aliique. Tryphonis cujusdam Judæi junioris mentio in S. Epiphanii vita T. 2. edit. Petavii p. 321.

l) Grabius T. 2. spicileg. p. 160. conjicit Marcum hunc fuisse Episcopum illo tempore Hierosolymitanum. Sed is non fuit ultra A. C. 156.

m) Vide Eliæ du Pin Præf. ad T. V. Bibl. Ecclesiastic. & D. Ittigii Observationes supplemento Operum Clementis Alex. subjectas p 207. seq.

n) Kilonii A. 1708. 8. prodiit liber Kochii hoc titulo: *Justini Martyris cum Tryphone Judæo dialogus secundum regulas Criticas examinatus, & νοθεύσεως seu falsitatis & suppositionis suspectus atque convictus.* Eodem anno Sleswici 8. D. Albertus à Felde Bremensis (hodie Theologiæ Professor in Academia Kilonensi) Epistolam ad Kochium edidit, qua ad objectiones ejus respondet. Inde pro Kochio Francofurti 1701. 8. vulgata est Godofredi Wagneri SS. Theol. Studiosi nomine Epistola ad Albertum à Felde de Justini Martyris cum Tryphone Judæo Dialogo, vere, si inscriptioni credimus, supposito. Cumque Viri quidam docti testati fuissent se cum Kochio neutiquam facere, hic Lipsiæ 1704 8. typis exscribi curavit censuram censuræ quam Ernestus Salomon Cyprianus p 249. ad Hieron. de S. E. Jo. Franciscus Buddeus de hæresi Valentin. p.416. & relationum novantiquarum auctores A. 1701. p. 344. de libro ipsi tulerunt. Ab eo tempore invictas quas vocat demonstrationes Kochio Feldenius pro dialogi γνησιότητι vindicanda opposuit, excusas Hamburgi 1707. 8. Denique A. 1709. Flensburgi 8 pro Kochii sententia lucem vidit scriptum cui titulus: demonstrationes Alberti á Felde devictæ & profligatæ à C.T.M. Vide & jam dictas novantiquas relationes Germanice editas A. 1704. p. 423. & A. 1708. p. 505 ac Salom. Ernesti Cypriani Vindicias Justinianas s. diss. Apologeticam pro Justini Dialogo cum Tryphone, Jenæ 1705. 8.

testimonia argumento. Potius optaverim ut dialogus iste Clarissimi Grabii cura recensitus & illustratus propediem in lucem exeat.

9. Ἔκθεσις πίστεως περὶ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας, p.372-390. Citatur à Leontio Byz. Justinus ἐκ τοῦ τρίτου βιβλίου τοῦ περὶ τῆς ἁγίας τριάδος συντάγματος, verbaque ab ipso allata in hac ἐκθέσει leguntur. Laudatur etiam Justini λόγος περὶ πίστεως ab Euthymio in Panoplia tit. 16. & λόγος περὶ τῆς ὀρθῆς ὁμολογίας à Johanne Cyparissiota in Decadibus de Mystica Theologia VII. 1. & 8. & VIII. 10. & à Gemisto Plethone in opusculo contra Latinos apud Petavium VII. 17. de Trinitate §. 9. Tamen & juniores isti testes sunt, & multis argumentis viri docti evicerunt, Justini Martyris expositionem illam fidei esse non posse.

10. Ἀποκρίσεις πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους, περί τινων ἀναγκαίων ζητημάτων, sive solutiones quæstionum CXLVI ad Orthodoxos p. 391-493. lectione certe & accuratiore editione dignæ, variaque præclara continentes, sed longe junioris * scriptoris, sive Justini Siculi sive alterius cujuscunque. Sane exploratum non est quod Allatius de libris Ecclesiasticis Græcorum p. 274. conjicit, interpolatas esse, ut Athanasii quæstiones ad Antiochum & Hodegus Anastasii Sinaitæ.

11. Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον p. 494 -- 502. Primum edita & latine versa ab *Henr. Stephano* 1592. 4. Insignem hanc Epistolam ad Diognetum quem κράτιστον auctor vocat, & Religionis Christianæ pernoscendæ cupidum fuisse testatur, scriptoris Justino antiquioris esse existimavit Tillemontius Hist. Imperatorum T. 1. p. 1035. sqq. & in Memoriis Hist. Eccles. T. 2. p. 366. seq. sed non videntur mihi argumenta illius tanti momenti, ut Justino eam abjudicemus, cujus genium plane redolere Sylburgius quoque notavit. Vide & quæ erudite observat Sam. Basnagius ad A. C. 165. n. 9. Neque alienum ab Justino, ut se Ἀποστόλων γενόμενον μαθητὴν p. 501. vocet, cujus verba ista sic etiam possunt intelligi, ut per illa tantummodo Christianum se factum & Apostolorum doctrinæ aures animumque accommodasse affirmet. De Diogneto M. Aurelii Antonini Magistro uno an duobus hoc nomine, pictore ac Philosopho Capitolinus in Antonini vita c. 4. & Antoninus ipse lib. 1. §. 6.

12. Ἐπιστολὴ πρὸς Ζηνᾶν ⊙) καὶ Σερῆνον, ad Zenam ac Serenum fratres, de vita Christiana: in cujus Epistolæ limine aliam πρὸς Πά-

* Vide argumenta jam notata à Magdeburgensibus Centur. 2. p. 162 seq.

⊙) Alius Zenas νομικὸς, Tit. III. 13. cujus nomine Apocrypha Titi Acta jactantur. Vide Acta Sanctor. T. 1. Januar. p. 163. & Ittigii diss. de Patribus Apostol. p. 100. sqq.

Πάπαν (an Παπίαν?) & aliam item πρὸς ἄρχοντας memorat. MSti Codicis membranacei Sæculo X. ſcripti, inque Bibl. Regia Pariſ. obvii ſpecimen dat Montfauconus p. 279. Palæographiæ. Aliud MS. memorat Mabillonius T. 1. muſei Italici p. 196. hanc enim Epiſtolam intellige, ubi legis Juſtini Orationem, περὶ μὲν τῆς κατὰ πρόβλημά τινων ἀλογίςου παιδείας, quæ ſunt prima Epiſtolæ verba. Natalis vero Alexandri argumenta quibus hanc Epiſtolam Martyri ereptam ivit, excuſſa videre licet in Tentzelii τοῦ μακαρίτου diſſ. ſelectis p. 193. ſeq. ubi & Theoph. Raynaudi perſtringitur ſententia, in erotematis de bonis ac malis libris p. 147. eandem tribuentis Juſtino Abbati Hieroſolymitano. Videtur tamen adhuc eſſe ambigendum. Saltim per Epiſtolam πρὸς ἄρχοντας p) Apologiam Juſtini Martyris intelligi ægre mihi perſuadeo, aliud enim illa argumentum continet, ut omittam quæ objecit Clariſſ. Baſnagius ad A.C. 165. n. 10. Natalem Alex. etiam refellens, qui Monachis ſcriptam hanc Epiſtolam ſibi perſuaſit. Epiſtola ad Zenam legitur quoque latine in Bibliotheca Patrum Aſcetica, quæ in ſex tomos diviſa prodiit Pariſ. 1661. 4. Tomo primo.

Scripta Juſtini deperdita.

1. Σύνταγμα κατὰ πασῶν τῶν γεγενημένων αἱρέσεων. Juſtinus ipſe Apologia longiore p. 70. atque inde Euſebius IV. 11. Hiſt. Theodoritus de hæret. fab. & Cedrenus qui ſub Hadriano illud opus compoſitum ſcribit.

2. Λόγοι κατὰ Μαρκίωνος Phot. Cod. 125. *contra Marcionem inſignia volumina* Hieron de S. E. ſed Irenæus (qui loca inde producit IV. 14. & V. 26.) ſingulari numero σύνταγμα vocat, & Euſebius IV. 11. Hiſt. σύγγραμμα.

3. Ψάλτης, quo in libro pſalmodiæ rationes expoſuiſſe videtur: Meminit Euſeb. IV. 18. Hiſt.

4. Σχολικὸν περὶ ψυχῆς. Euſebius loco laudato, cui adde Valeſium in notis, & Grabii T. 2. ſpicileg. p. 168.

5. Περὶ ἀναστάσεως, ex quo primam partem & luculenta fragmenta ſervavit Jo. Damaſcenus in præclaro parallelorum opere, atque inde Græce & Latine edidit Halloixius in vita Juſtini c. 27. & Grabius p. 177-193. qui Methodii etiam lib. de reſurrect. & Procopii Gazæi in 3. Geneſeos teſtimonia affert. Vide & Petavii dogmata Th. T. 1. de Deo p. 678. 837. Reſurrectionem CHRISTI tota prædicaſſe libertate Juſtinum ſcribit Hieronymus Ep. 84.

p) Euſebius IV. 16. ſimiliter de Imperatoribus quibus Apologiam Juſtinus obtulit: δεδηλωμένοις ἄρχουσι. Et Miltiadis Apologiam πρὸς τοὺς κοσμικοὺς ἄρχοντας memorat V. 17.

6. Ὑπομνήματα εἰς ἑξαήμερον, è quibus loca servavit Anastasius libro VII. in Hexaem. Vide Grabium p. 169. 195. 202. 243. seq.

7. Λόγος περὶ προνοίας καὶ πίστεως ad Euphrasium Sophistam (junioris ut videtur Justini) S. Maximus T. 2. p. 154. & Euthymius part. 2. Panopliæ tit. 15.

Omitto quod Possevinus in Catalogis MSS. Græcorum reperisse se refert memoratam *Justini Philosophi & Martyris explicationem in S. Dionysii Areopagitæ Episcopi Atheniensis Hierarchiam Ecclesiasticam & MYsticam Theologiam.* Nemo enim credet à Justino illustrata scripta, quæ diu post Justini ætatem Dionysio supposita sunt.

Editiones Justini.

GRÆCE ex Bibl. Regia & Regiis typis *Rob. Stephanus* Justini opera edidit Paris. 1541. fol. hoc ordine: 1. Epist. ad Zenam & Serenum. 2. Parænèticum ad Ethnicos. 3. Dialogum cum Tryphone. 4. Utramque Apologiam, breviorem & longiorem. 5. De Monarchia DEI. 6. Expositionem fidei. 7. Eversionem dogmatum Aristot. 8. Quæstiones Christianas. 9. Responsiones ad Orthodoxos & 10. Quæstiones Ethnicorum. Confer de illo itemque alio Bibl. Regiæ Codice & tertio in Collegio Paris. Jesuitarum obvio Nourrium Apparatu ad Bibliothecam Patrum p. 467. seq.

LATINE, interprete *Joachimo Perionio*, Benedictino Cormeriacensi, qui observationes etiam addidit. Paris. 1554. fol. apud Jacobum Puteanum: & in Bibl. Patrum edit Coloniensis A. 1618. T. 2.

Interprete *Sigismundo Gelenio*, Boiemo, quem Justino transferendo immortuum scribit in Præf. Nic. Episcopius, *Hinc factum est*, inquit, *ut alii cuidam docto viro nobis amico, latinæ ac Græcæ linguæ perpulchre gnaro, reliquum ejus auctoris traducendi provincia fuerit tradita, qui non solum libros postremos fecit latinos, sed multos etiam locos in prioribus supplevit.* Basil. 1555. atque inde Paris. 1565. 8.

Ex versione *Jo. Langi* Silesii, qui commentarios etiam addidit: Basil. 1565. fol. Versio illa sine commentariis recusa in Bibliotheca Patrum, edit Lugd. 1677. T. 2.

GRÆCE & LATINE cum versione Joh. Langi, additisque quæ H. Stephanus A. 1592. ediderat Justini λόγῳ πρὸς Ἕλληνας & Epistola ad Diognetum, notisque & indicibus accuratissimis *Frid. Sylburgii.* Heidelberg. ap. Commelin. 1593. fol. Sylburgius Jo. Arcerii, Dav. Hœ-

Hœſchelii & Hieron. Wolfii Obſervationes, & ſelectas Perionii notas, tum quæ Jacobus Billius in ſuis Obſervationum libris ad Juſtinum notaverat, ſuis caſtigationibus & animadverſionibus inſeruit.

Hæc Sylburgii editio recuſa Pariſiis 1615. & 1636. fol. addita *Petri Lansſelii* Gravelingani S. J. diſpunctione animadverſionum in Juſtinum, quas Iſ. Caſaubonus Exercitationibus ſuis ad Baronium inſeruit: & corollarii in vicem ſubjunctis Athenagora, Theophilo Antiocheno, Tatiano & Hermia.

Colonienſi ſive Witebergenſi potius editioni apud Jeremiam Schrey & Henr. Jo. Meyerum A. 1686. fol. quæ Pariſienſes ex aſſe exprimit, adjunctus præterea D. *Chriſtiani Kortholti* τοῦ μακαρίτου ad Juſtinum, Athenagoram, Theophilnm & Tatianum Commentarius, Kiloniæ primum A. 1675. fol. ſeparatim in lucem emiſſus.

Noviſſime vir doctus *Thomas Creech*, cui Lucretius multum debet, novæ Juſtini editioni manum admovit Oxoniæ. Sed mox miſer ipſe deplorandi ſibi fati auctor, etiam ea quæ affecta habuit, voluit aboleri.

Quæ ſingula Juſtini ſcripta tum ab aliis tum à Clariſſ. Grabio edita ſunt, à quo etiam cætera optimi Martyris monumenta recenſita expectamus, ſupra ſuo loco memoravi.

GALLICE Juſtini ſcripta vertit Johannes de Maumont. Pariſ. apud Vaſcoſanum 1554. fol. Apologiam longiorem Chanutus. Pariſ. 1686. 12.

Alia quædam ſcripta Juſtinum ſpectantia.

Vita & documenta S. Juſtini Philoſophi & Martyris, per Petrum Halloix. Duaci 1622. 8. & Tomo ſecundo illuſtrium Eccleſiæ Orientalis ſcriptorum Ibid. 1636. fol.

De Juſtini Doctrina liber Chriſtiani Nifanii adverſus Sandium Francof. 1688. 8. *Juſtinus Philoſophus Chriſtianus & Martyr, exhibitus Veritatis Evangelicæ teſtis & Confeſſor &c.* De doctrina Juſtini Martyris diſſerit etiam B. Ittigius in ſelectis capitibus Hiſt. Eccleſ. ſæculi ſecundi p. 204. ſeq.

De Juſtini Martyris Theologia Morali, Rev. D. Jo. Andreæ Schmidii diſſ. Helmſtad. 1698.

Doctiſſimi Abbatis de Longerue opuſculum de Juſtini Martyris geſtis quod peregiſſe ſe teſtatur diſſ. in Tatianum p.XIV. nondum vidit lucem. Is cum Valeſio ad Euſebii IV.16.perſuaſus eſt Juſtinum, Martyrio coronatum Anno CHRISTI 51. Antonini Pii 13. cui ſententiæ videtur ſuffragari Epiphanius XLVI.1.teſtatus Tatianum novam ſectam prodidiſſe circa duodecimum Annum Antonini Pii. Sed Marcum is Antoninum forte dicere voluit.

XVI. Index ſcriptorum & Heræticorum

à Juſtino Martyre memoratorum, ad paginas editionis Græcolat. Pariſ.

Nota à p. 159-216. quæſtiones ad Græcos & *à p.*391-493. *haberi quæſtiones ad Orthodoxos, quos junioris Juſtini eſſe conſtat.*

 Hippa-

* Marci Antonini esse illud edictum docet Vales. ad Euseb. IV. 13. & Daniel Larroquanus diss. de legione fulminatrice p. 631. seq.

φιλαι-

XVII. S. IRENÆUS aliquo tempore post Domitiani mortem natus a) prima ætate b) puer Smyrnæ S. Polycarpum vidit (non diu postea A.C. 147. c) in persecutione sub Antonino Pio igni traditum) audiitque inde Papiam, d) auditorem Evangelistæ Johannis, hinc sub Pothino Lugduni in Gallia presbyter e) atque à MARTYRIBUS LUGDUNENSIBUS missus cum Epistolis ad Elevtherum Romanum Episcopum, de quibus Eusebius V. 3. Hist. & 4. Deinde Pothini illius prope nonagenarii sub M. Aurelio Martyrium passi successor circa A. C. 178. Scripsit Elevthero eodem Romanæ Ecclesiæ Antistite ipse nondum ut videtur Episcopus, adversus hæreses, sive Gnosticorum genera varia *libros quinque*, quorum primus ἔλεγχον sive *detectionem*, cæteri quatuor ἀνατροπὴν sive *redargutionem* τῆς ψευδωνύμου γνώσεως complectuntur. Valentinianæ hæreseos curiosissimus explorator, antiquiores sectas brevius perstringit; ut notatum Pearsonio 2. Vindic. Ignatii p. 131. Græce scripserat haud dubie, non latine, etsi Græcis magnam partem caremus præter ea, quæ Epiphanius ex libro primo ser-

a) Lib. V. c. 30. σχεδὸν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας γενεᾶς πρὸς τῷ τέλει τῆς Δομετιανοῦ ἀρχῆς. Hæc vere scribere potuit Irenæus, etiamsi postremis demum Trajani annis natus fuit. Confer quæ Clariss. Dodwelli sententiæ, qui jam sub Nerva genitum esse contendit, objiciuntur à doctissimis viris Grabio prolegom. ad Irenæum sect. 1. Sam. Basnagio ad A. C. 178. n. 2. & Massveto diss. 2. ad Irenæum.

b) Irenæus III. 3. & apud Euseb. V. 20. Polycarpi discipulum testatur etiam Hieron. de S. E. c. 35.

c) Vide quæ supra §. 14.

d) Hieron. Epist. 29. ad Theodoram. Videtur etiam Papiam respicere Irenæus V. 3. καὶ μαρτυρούντων αὐτῶν ἐκείνων τῶν κατ' ὄψιν τὸν Ἰωάννην ἑωρακότων.

e) Hinc Pothini presbyterum vocat Hieron. de S. E. De Epistolis Martyrum Lugd. Vide Pearson. II. 13. Vindic. Ignatii & Petav. IV. 5. & V. 7. dogm. Theol. de Ecclesiastica Hierarchia. Ab Episcopo Romano ordinatus deinde totius Galliæ Episcopus, si credimus Quesnello ad Leonem M. diss. V. p. 477. 481. seq. Vide tamen quæ objicit Tillemontius not. 3. ad vitam Irenæi p. 620.

ſervavit, & quæ aliunde viri docti eruerunt. Matthæus Dreſſerus in Epiſtola ad Martinum Cruſium A. 1590. *Promiſit mihi nuper Demetrius quidam Archipresbyter, quem & tu vidiſti, ſe exemplar Irenæi Græcum intra menſes ſex eſſe miſſurum. Ego viciſſim duplum ei pretium pollicitus ſum, ſi promiſſum facit.* Sed minime fecit, quemadmodum & Venetiis & alibi ſpes de reperiendo Græco Irenæi MSto fefellit, licet vel propter Græcum quo Irenæus uſus eſt Novi Teſt. Codicem f) operæ pretium eſſet in lucem proferri, ſi quidem quod ante aliquot annos mihi affirmabat Seraphinus Hieromonachus Mytilenæus, ego autem vix ac ne vix quidem mihi perſuadeo, adhuc in Bibliothecis Græciæ manu exaratus deliteſcit. Quis porro fuerit ἀγαπητὸς ille cui opus ſuum Irenæus inſcripſit, incertum plane eſt, licet *Turibium* g) eum vocat ad A. C. 185. Pſeudo Dextri Chronicon. Parum conſtat quoque, ecquis fuerit auctor verſionis latinæ, quam ab Irenæi ſententia non raro aberrantem, Irenæo ipſi Poſſevinus in Apparatu ſacro perperam tribuit. Poſt A. C. 385. occaſione reviviſcentis in Priſcillianiſtis ψευδωνύμου γνώσεως compoſitam diſputat Dodvvellus. h) Verum non Auguſtinus modo, ſed ante hunc Tertullianus jam illa uſus videtur, ut loca à clariſſ. Grabio in prolegomenis p. XIV. allata ſuadent. Gallum quendam auctorem idem eſſe conjicit ex quibusdam idiotismis, atque librum quintum extrema magna parte mutilum ad nos perveniſſe contendit.

S. Irenæi Editiones.

Ex *Eraſmi* ad tres Codices MSS. recenſione, Baſil. 1526. 1528. 1534. 1548. 1554. 1560. Pariſ. 1545. 1563. 1567. 8.

Cum argumentis notisque *Nicolai Gallaſii*, Genevæ 1570. fol. cum nonnullis Græcis ex Epiphanio fragmentis.

Ex editione *Jo. Jacob' Grynæi*, qui libro primo loca Irenæi ab Epiphanio ſervata repoſuit (parum laudato ſtudio) ex latina verſione Jani Cornarii, vetere interpretatione omiſſa, novaque argumenta addidit. Baſil. 1571. fol. Varias lectiones quas præfatio & titulus promittit, nullas adjectas eſſe video.

f) Confer Jo. Millii prolegomena ad N. T. p. XL. ſeq. & Colomeſii Epiſt. ad Juſtellum p. 127. ubi notat Codicem Cantabrig. & Claromontanum cum Irenæi citationibus convenire, quod nunc per interpretem tantum conjicere licet.

g) Dodwellus diſſ. IV. ad Irenæum §. 7. p. 301. conjicit nomen confictum occaſione Turibii Aſturicenſis, Priſcillianiſtarum oppugnatoris.

h) Dodwell. diſſ. V. ad Irenæum §. 10. p. 406.

Cum commentariis *Francisci Fevardentii* Ord. Minor. Paris. 1575. fol. apud Nivellum, & secunda editione Colon. 1596. fol. cui præter notas locupletiores Fevardentii, accessere Græca fragmenta Irenæi ex Justino, Basilio M. Epiphanio, Eusebio, Theodoreto, Anastasio Nicæno, Melissa, Damasceno & Niceta, cum latina versione Joach. Perionii, Jac. Billii, Joh. Christophorsoni & aliorum: Scholia *Jac. Billii* & notæ *Frontonis Ducæi* S. I. in XVIII. primi libri capita: Fragmenta aliorum Irenæi librorum cum Fevardentii notis, fragmenta quinque Polycarpi ex Victoris Capuani Catena in Evangelia, B. Irenæi encomia ex aliis Patribus collecta, & conflictus Arnobii & Serapionis de DEO trino & uno, deque duabus in CHRISTO naturis in uno supposito, antea ineditus. Recusa est hæc editio Colon. 1625. & Paris. 1639. 1675. fol. quibus postremis editionibus etiam fragmenta alia à Petro Halloixio in c. 15. Vitæ Irenæi T. 2. p. 480. ex Damasceni maxime parallelis adjuncta sunt. Fevardentius ope MS. Codicis Vaticani plura errata sustulit, & libri quinti capita quinque postrema primus vulgavit. Recusa Fevardentii editio, sed sine notis, in Bibl. Patrum Lugdunensi 1677. Tomo Secundo.

Matthias Launojus Senator Antvverpienses emendatiorem Irenæi editionem pridem molitus fuit teste Jo. Drusio centuria 1. Miscell. c. 44. Nonnulla Irenæi loca è veteri Codice emendavit *Latinus Latinius* Bibl. Sacro profanæ p. 183. seq. Plura illustravit *Jacobus Billius* in sacris observationibus I. 33. sqq. & II. 5. Paris. 1585. ad calcem Epistolar. Isidori Pelus. editis, laudatus etiam Fevardentio ad libri 2. Irenæi caput. 1.

Henrici Dodwelli doctissimi Viri, & licet paradoxis quandoque indulgeret cum magna tamen Antiquitatis, Ecclesiasticæ præsertim jactura nupero die V. Junii hoc ipso Anno 1711. denati dissertationes præclaræ in Irenæum viderunt lucem Oxoniæ A. 1689. 8. Illarum *prima* & *secunda* fidem Irenæi & æqualium quoad media cognoscendi ordinaria, quod proximi Apostolicæ ætati essent, & extraordinaria sive dona prophetica & miraculosa pro virili adstruit. *Tertia* de ætate Irenæi, *quarta* de operis adversus hæreses consilio & suscepti tempore, *quinta* de latino interprete, ejus ætate, capitumque quæ non ab

Ire-

Irenæo eſt partitione, & *ſexta* de aliis Irenæi ſcriptis deperditis diſputat, ſubjuncto appendicis in vicem fragmento ex lib. 24. Philippi Sidetæ de Catechiſtarum Alexandrinorum ſucceſſione cum notis, & Synopſi Chronologica rerum in his diſſertationibus expoſitarum.

Editio luculenta & nitida *Jo. Erneſti Grabe*, qui latinam verſionem è quatuor MSS. Codd. emendavit, Græca præter illa quæ Fevardentius, Halloixius & ex Catenis Combefiſius T. 1. Auctarii noviſſimi Bibl. Patrum p. 298. ſeq. Cotelerius ad Barnabæ Epiſt. c. 15. p. 45. ex Cod. Regio, & Alexander Morus in notis ad novum fœdus ex Codice Mediceo ediderant, plura etiam protulit & reſtituit è MSS. tum fragmenta ſcriptorum Irenæi uberiora edidit, & ſingulis paginis Varias lectiones & notas ſelectas Variorum (Fevardentii præcipue) atque ſuas ſubjecit. Præmiſſis poſt vitam Irenæi à Fevardentio ſcriptam novis prolegomenis, in quibus à Dodvvelli rationibus ſubinde diſſentire Grabius non dubitat, licet in opere ipſo eum conſuluiſſe non diffitetur. Poſt indices locupletiſſimos & gloſſarium latino Græcum Cl. V. *Johannis Potteri* ſtudio concinnatum ſubjectum eſt mantiſſæ loco, *Jo. Croji* ſpecimen conjecturarum in quædam loca Origenis, Irenæi, Tertulliani & Epiphanii, editum pridem A. 1632. 8. & à Petavio ad calcem Syneſii A. 1640. oppugnatum, quæ Petavii diatriba etiam Epiphanio Petavii editionis Colonienſis ſive Lipſienſis ſubjuncta legitur.

Denique ex meritiſſimo de Eccleſiaſtica Antiquitate Ordine Benedictinorum Congregat. S Mauri, R. P. *Maſſuetus* Irenæum de integro ad priores editiones & tres Codices MSS. Romanum Card. Ottoboni, binosque Gallicanos, quorum unus Collegii Pariſ. S. I. laudatur etiam à Nourrio p. 574. Apparatus ad Bibl. Patrum: recenſuit, novis fragmentis Græcis, obſervationibus ac notis auxit, copioſosque indices & gloſſaria bina græcolat. & latino græcum, indicesque locupletes ſubjunxit. Pariſ. apud Jo. Baptiſtam Coignardum 1710. fol. Commendant hanc editionem tum alia, tum collectio fragmentorum & reliquiarum, quæcunque de antiquis *Gnoſticis* reperiri potuerunt, tum tres Maſſueti diſſertationes operi præmiſſæ, quarum pri-

ma de hæresibus quas oppugnat Irenæus, altera de illius ætate, vita, scriptis & Martyrio adversus Dodvvellum qui Martyrem fuisse præter rem negat: tertia denique de Irenæi doctrina fuse & erudite disputat, de qua videri quoque poterit B. Ittigius in Hist. Eccles. sæculi secundi selectis capitibus, & Nourrius Apparat. ad Bibl. Patrum Sec. II. diss. 6.

XVIII. Index Scriptorum, Virorum illustrium & Hæreticorum

qui memorantur à S. Irenæo.

Mar-

De S. Irenæo fusius disserunt præter jam laudatos Massvetū, Dodvvellum, Grabium, Fevardentium, Halloixius T. 2. de scriptor. Orientalium Vitis, Tillemontius Tomo 3. memor. Hist. Ecclesiasticæ, Guil. Caveus in Vitis Patrum ex Anglico Belgice ac Germanice editis & in Hist. literaria, Acta Sanctor. ad 28. Junii T. V. p. 535. seq. Theodoricus Ruinar-

nartus in Actis selectis Martyrum p. 59. seq. Theophilus Raynaudus indiculo sanctorum Lugdunensium Lugd. 1629. 8. p. 285. seq. & T. VIII. Opp. Jacobus Severtius in Antistitum Lugdunensium Chronologia Lugd. 1608. 4. sub init. aliique.

Scripta Irenæi deperdita.

Epistola ad *Blastum* περὶ σχίσματ☉. Euseb. V. 20. Hist. Blastus enim *Pascha* non aliter nisi decima quarta Mensis custodiendum esse contendens, latenter volebat Judaismum introducere, ut scribit auctor appendicis ad Tertull. de præscript c. 53.

Epistola ad *Florinum* περὶ μοναρχίας ἢ περὶ τοῦ μὴ εἶναι τὸν Θεὸν ποιητὴν κακῶν, ex qua fragmentum idem Eusebius conservavit. V. 20. Hist. Meminit & Theodoritus 1. de hæret. fab.

Ad eundem *Florinum* in Valentini hæresin jam prolapsum, περὶ ὀγδοάδ☉ sive octonario Æonum numero liber, cui solennem adjurationem ad transscriptores, i) ne quid adderent demerentue vel mutarent, subjunxit, quæ eodem loco apud Eusebium & in Hieronymi Catalogo S. E. c. 35. legitur.

Περὶ ἐπιστήμης λόγος πρὸς ἕλληνας. Euseb. V. 26. ubi συντομώτατον h. e. nervosum quod paucis multa docet, & necessarium, appellat. Hieronymus in catalogo c. 35. eumque secuti Honorius & alii male hoc in duo discerpunt: *contra gentes volumen breve, & de disciplina aliud.*

Λόγ☉ εἰς ἐπίδειξιν τοῦ Ἀποστολικοῦ κηρύγματ☉, ad *Marcianum* fratrem. id.

Βιβλίον διαλέξεων διαφόρων. id. *Varios tractatus* vocat Hieron.

Λόγ☉ sive Epistola nomine fratrum quibus præerat in Gallia, scripta *ad Victorem* Episcopum Rom. *de paschate*, Justin. qv. 115. ad Orthodox. & Euseb. V. 24. Hist. ubi ex illa fragmentum, & apud S. Maximum T. 2. p. 554. Epistolas k) memorat Hieronymus, sed similiter de una tantum intelligendus.

K For-

i) De hoc more adjurationes addendi libris, scripsi olim libro III. Observatt. sacrarum cap. 1. ad locum Apocalypseos XXII. 18. cumque illæ necdum prælo datæ fuerint, lubet cum bona ut spero lectoris venia hoc integrum infra subjungere.

k) Uti *litteras*, ita *Epistolas* quoque plurali numero de unica Epistola dixere veteres, ut Seneca Epist. 33. *Desideras his quoque Epistolis sicut prioribus adscribi aliquas voces nostrorum procerum.* Alia exempla attuli in Codice Apocrypho Novi Test. p. 915. & lib. IV. Bibl. Græcæ c. 5. p. 156. ubi de Epistola S. Pauli ad Philippenses.

Forte etiam Irenæus tunc adhuc Presbyter fuit auctor *Epistolæ* sub *Viennensium & Lugdunensium* nomine scriptæ ad fratres per Asiam & Phrygiam constitutos, cujus partem servavit Eusebius V. 1. 2. 3. Hist. & ex Rufini versione cum notis suis recudi fecit Godfr. Henschenius in Actis Sanctor. T. 1. Junii p. 162. seq. Certe sub Irenæi nomine laudatur ab Oecumenio ad 1. Petr. 3.

Ex Λόγοις Irenæi περὶ πίστεως ad Demetrium Viennæ Diaconum fragmenta apud S. Maximum. Vide Irenæum Grabii p. 467.

Singulare σπούδασμα sive *conscriptionem adversus Marcionis hæresin* promittit Irenæus I. 29. & III. 12. quod & Eusebius V. 8. annotavit, librum illum sibi non visum ita satis innuens. In codice Guelferbytano Catalogi Hieronymiani pro verbis *ad Marcianum fratrem* Clariss. Ernestus Salomon Cyprianus testatur legi *ad Marcionis fraudem*. Sed merito rejicit illam lectionem.

Caji librum περὶ παντὸς Irenæo quidam, alii Justino tribuerunt teste Photio Cod. 48. Idem Cod. 121. notat *Hippolytum* ὁμιλίας Irenæi adversus hæreses misisse in compendium, de quo ut de cæteris quæ jam memoravi deperditis Irenæi scriptis vide accurate differentem Dodvvellum diss. VI. Justinum quoque & Irenæum Apocalypsim S. Johannis intepretatum scripsit Hieron. in catalogo c. 9. Sed, ut multa, scripsit aliud agens. Nam Eusebius tantum de Justino IV. 18. μέμνηται Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως σαφῶς τοῦ Ἀποστόλου εἶναι λέγων. Similiter de Irenæo V. 8. Confer si placet quæ notavi supra lib. IV. c. 5. §. 8. Sic idem Hieronymus prooem. libr. 28. in Esaiam ait Dionysium Alex. scripsisse librum adversus Irenæum, quo mille annorum fabulam irriserit. At Nepoti, non Irenæo opposuerat librum illum Dionysius, ut in Catalogo Hieronymus ipse ex Eusebio recte scribit.

Ex Lib. III. Observatt. Sacr. c. I.

Apocalypſ. XXII. 18. *Si quis ad hæc addiderit, addet ei Deus clades in hoc libro scriptas.*

Hoc loco Apostolus videtur in animo habuisse verba Deuteronomii, capite undevigesimo. Nam quod apud Johannem est, addet ei Deus cla-

clades in hoc libro ſcriptas, *convenit illis apud Moſen Deut. XXIX.* 20. omnia dira, in hoc deſcripta libro, ei incumbant. *Uti quod apud Johannem ſequitur:* adimet Deus ſortem ejus de libro vitæ, deque ſacra urbe & ſcriptis in hoc libro, *reſpondet hiſce in Deuteronomio:* Et ejus nomen Jova de rerum natura deleat, eumque malis modis ab omnibus Iſraëlitarum tribubus, ut ferunt omnia fœderis dira in hujus legis libro ſcripta, ſecernat. *Porro* v. 17. *ejusdem capitis, hæc Johannis verba:* Et qui ſitit, veniat, & qui vult, ſumat aquam vitæ gratis, *neſcio an conferenda ſint cum Deut. XXIX.* 19. *puto enim illis occaſionem dediſſe iſta apud Moſen occurrentia:* ספות הרוה את—הצמאה addere potum ſitienti, *quanquam non nego ad Eſaiæ LV.* 1. *ſimul reſpexiſſe Johannem. Sequitur in Apocalypſi:* Teſtificor vero omnibus oraculi hujus libri dicta * audientibus: *Sic in Deuteronomio, eodem loco:* Qui hujus ſacramenti verba audierit &c. *Denique apud Johannem* v. 16. *Chriſtus ſe* ῥίζαν *vocare videtur oppoſite quaſi ad radicem de qua verſu præcedente XXIX.* 18. *Deuteronomii:* μήτις ἐςὶν ἐν ὑμῖν ῥίζα ἄνω φύουσα ἐν χολῇ καὶ πικρίᾳ.

Sed præterea juvat obſervaſſe diras ejusmodi atque obteſtationes, quales adducto Apocalypſeos loco habentur, libris apponi olim ſolitas non modo à Judæis, eorumque exemplo à Chriſtianis, ſed & à Romanis, Græcis & Barbaris. Ut fallantur viri eruditi, qui id negant, Alexander Morus p. 148. *Cauſæ Dei, & Humfredus Hodius capite XVI. libri, quem adverſus Ariſteæ Hiſtoriam edidit. Atque ita legibus quoque adjectas diras accepimus in eum qui illas abrogare auſus fuiſſet, qua de re, ne alios jam commemorem, luculentus locus extat in diſſertatione Dionis Chryſoſtomi poſtrema p.* 667. *Similiter uti ſtatuis inſcriptæ diræ atque imprecationes, in eos, qui vel loco moverent, vel quocunque modo eis obeſſent, ut patet ex Philoſtrato in vita Herodis Attici p.* 557. *edit. Morelli, cui addes quæ Salmaſius ad inſcriptionem Herodis p.* 9. *ſeq. & ad Hiſtoriam Auguſtam adnotavit. Sic ſepulcris appoſitæ diræ ac obteſtationes, ne violarentur, ut obſervatum Joh. Mabillonio T.* 1. *Muſei Italici p.* 147. *& Aringho T.* 1. *Romæ ſubterraneæ p.* 138. *Ac nuper admodum Thyatiræ reperta in-*

* Quia Johannes non ſcribentes ſed audientes alloquitur, ideo Viro Clariſſ. Johanni Clerico parte 3. Artis Criticæ p. 243 obteſtatio iſta non tam videtur ad librarios pertinere quam ad impoſtores, etſi de librario audiente etiam recte accipi poteſt, qui prohibetur quicquam ſcribere præter ea quæ ſibi dictari audit.

inscriptio † *Græca Fabii cujusdam Zosimi, ejusque uxoris Aureliæ Pontiæ monumento dicata, in qua* 1500. *denariorum pœna illi indicitur qui alium sepulcro intulerit, vel sepulcrum quacunque ratione violaverit, literasve monumento insculptas eraserit.* Dei *etiam* Termini *statuæ iis, qui loco movere ipsas auderent imprecabantur, ut familiæ suæ superessent. Confer rei agrariæ autores p.* 258. 259. *edit. Goësianæ.*

Nusquam autem frequentius quam libris sive præfixas sive ad calcem etiam subjectas invenire est imprecationes, quarum cum aliquot etiam num exempla in editis libris supersint, longe plura tamen in MStis occurrere codicibus, Josephus Scaliger, Isaacus Vossius, & alii viri eruditi testantur. Triplici autem nomine potissium execrationes libris additas reperi, quorum primum est, ne citra voluntatem autoris adderetur aliquid demereturve atque adeo sensus corrumperetur; aut à librario sive per oscitantiam, sive ex malitia in ignominiam aut detrimentum autoris perverteretur, ad aliumque veluti autorem referretur. Alterum est, ne cum solis mystis atque initiatis communicanda, temere profanis oculis proderentur, atque promiscue vulgo propalarentur. Tertia denique causa adjunctarum libris dirarum fuit, ne læderentur, aut auferrentur furto.

Postremi generis exemplum, ut alia jam omittam, extat in MSto codice Bodlejanæ Bibliothecæ quem memorat Georgius Hickesius V.C. in catalogo librorum septentrionalium, quem institutionibus Grammaticæ suæ Anglo Saxonicæ & Mœso Gothicæ nuper adjecit, ex eoque depromtum suis cum animadversionibus recudendum dedit Vir Clariss. Wilh. Ernestus Tentzelius T. 3. *dialogor. menstruorum* A. 1691 *p.* 674. *Ibi in fronte libri, Hickesius hæc verba lecta à se refert:* Hoc Missale Leofricus Episcopus dat Ecclesiæ Sancti Petri Apostoli in Exonia ad utilitatem successorum. Si quis illum inde abstulerit, æternæ subjaceat maledictioni. Fiat. Fiat. Confirma hoc Deus, quod operatus es in nobis. *Eadem Saxonico quoque idiomate ibidem subjici, Hickesius testatur. Similes imprecationes libris subjectas vide apud Joach Fellerum τὸν μακαρίτην in Catalogo MStorum Bibl. Lipsiensis Paulinæ p.* 441. 445. 446.

Secundi generis diræ non inusitatæ sunt in libris Chemicorum & Astrologorum. Ut ab Astrologis initium capiam, formulam ejusmodi adjurationis ex libro IV. Floridorum s. Anthologiorum Valentis Antiocheni (quod * *opus tum heic Hamburgi, tum passim alibi in variis Bibliothecis manu*

† Vide Pauli Ricaut Historiam Status Ecclesiæ Græcæ hodierni cap. 2. p. 86. edit. Middelburg.

* De hoc Vettio Valente, quem & ipse MS. licet mutilum ante 300. annos exaratum ex libris udianis Gaccepi, dictum à me est supra lib. III. c. 20.

manu exaratum delitescit) in lucem protraxit Seldenus ὁ μέγας *notis ad marmora Oxoniensia p.42. editionis ab Humphredo Prideaux procuratæ, tum in Prolegom. ad lib. de Diis Syriis c. 3. p 35. & libro II. de Synedriis c. X. Sect. 4.* Ὁρκίζω σε ἀδελφέ μου τιμιώτατε, καὶ τοὺς μυσταγωγοὺς μου ταύτῃ τῇ συντάξει, οὐρανοῦ μὲν ἀστέρεκτον καὶ κύκλον δυσκαιδεκάζωδον, ἥλιόν τε καὶ σελήνην καὶ τοὺς πέντε πλάνητας ἀστέρας, δι' ὧν ὁ πᾶς βίος ἡνιοχεῖται, αὐτήν δὲ τὴν πρόνοιαν καὶ ἱερανάγκην ἐν ἀποκρύφοις ταῦτα συντηρῆσαι καὶ μὴ μεταδοῦναι τοῖς ἀπαιδεύτοις εἰ μὴ τοῖς ἀξίοις καὶ δυναμένοις διαφυλάσσειν καὶ ἀμείβεσθαι δικαίως, αὐτῷ τε ἐμοὶ Οὐάλεντι τῷ εἰσηγησαμένῳ ἀείμνηστον καὶ ἀγαθὴν φήμην ἀπονέμειν. Καὶ μάλιστα ἐπιγνόντας τὸ ἄφθονον, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας μέρος ὡς ὑπὸ οὐδενὸς ἀνδρὸς ἐπιλελυμένον αὐτὸς ἐφώτισα. Μηδὲ παρέντας τὸ ἐμὸν ὄνομα ἑτέρους ἐπεισφέρειν ταύτῃ συντάξει. Μὴ δὲ λωβῆσαί τινα τῶν προγεγραμμένων ἢ μελλόντων λέγεσθαι, πρὸς τὸ ἀθετῆσαι τοὺς ἐντυγχάνοντας, καὶ μὴ ψόγον ἐπενέγκαι. Καὶ ταῦτα μὲν φυλάσσουσιν, οἱ προειρημένοι θεοὶ πάντες ἐμμενεῖς ἔσονται, καὶ βίος ἀπαθὴς, καὶ καταθύμιος λογισμῶν συντέλεια. Ἐπιορκοῦσι δὲ, τὰ ἐναντία. Μήτε γῆ βατὴ, μήτε θάλαττα πλωτὴ, μήτε τέκνων σπορὰ, τυφλός τε νοῦς. Καὶ πεπαιδευμένος ὑπάρχων ἀσχήμονα βίον καὶ ἀνεπίτευκτον ἀγαθῶν ἐπάγοι. Ἐὰν δέ τις καὶ μετὰ θάνατόν ἐστιν κακῶν τε καὶ καλῶν ἀμοιβὴ, κἀκεῖ τῶν ὁμοίων μεταλάβοιεν. *Julius Firmicus initio libri septimi Matheseos, quam paganus adbuc scripsisse videtur, Mavortium suum jurejurando convenit* per fabricatorem mundi Deum, qui omnia necessitate perpetuitatis excoluit, qui solem firmavit & lunam, qui omnium siderum cursus ordinesque disposuit, qui maris fluctus intra certos terræ terminos coarctavit, qui ignem ad sempiternam sibi substantiam inflammavit, qui terram in medio collocatam æquata moderatione suspendit, qui homines, feras, alites, & omnia animantium genera divina artificii Majestate composuit, qui terram perennibus fontibus rigat, qui ventorum flatus cum quadam facit necessitatis moderatione variari; qui ad fabricationem omnium quatuor elementorum diversitate composita ex contrariis & repugnantibus cuncta perfecit, qui ortum ac occasum ac omnium terræ motuum per animæ descensum & ascensnm immortalitate æternæ perpetuitatis ordinavit: ne hæc veneranda, communia profanis vel imperitis auribus intimentur, sed iis tantum quos animus incorruptus ad rectum vivendi ordinem casto ac pudico præsidio mentis instituit, quorum illibata

fides, quorum manus ab omni ſunt facinorum ſcelere ſeparatæ, integris ſcilicet, pudicis, ſobriis ac modeſtis, ut puro tantum mentis ſplendore decoratis integra ſe ſcientia divinationis inſinuet. *Idem jusjurandum Mavortio in memoriam revocat Firmicus extremo libri octavi. Chemicorum ſimilem adjurationem ex libro ſub Iſidis nomine ad filium Horum (qui illuſtris Pauli Vindingii beneficio una cum aliis Chemicis Græcis etiam apud me ex Bibl. Regis Galliæ Codice manu ſcriptus extat) vulgavit Olaus Borrichius in Hermetis, Ægyptiorumque ſapientia vindicata c. 3. p. 47.* ὁρκίζω σε εἰς οὐρανὸν, φῶς γῆν καὶ σκότος, ὁρκίζω σε εἰς πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ γῆν, ὁρκίζω σε εἰς Ἑρμῆν καὶ Ἀνουβὴν, ὕλαγμα καὶ νεκρὸν δράκοντα τὸν φύλακα, ὁρκίζω σε εἰς τὸν πορθμιον ἐκεῖνον καὶ ἀχαίροντα ναυτίλον, ὁρκίζω σε εἰς τὰς τρεῖς ἀνάγκας καὶ μάστιγας καὶ ξίφος. τούτοις με ἐφορκίσας παρήγγειλεν, μηδενὶ μεταδιδόναι εἰ μὴ μόνον τέκνῳ καὶ φίλῳ γνησίῳ, ἵνα εἶ αὐτὸς σὺ καὶ σὺ εἶ αὐτός. *Eodem in loco ex Chriſtianis artis Chemicæ Magiſtris hanc formulam affert Borrichius:* ὁρκίζω σε, καλὲ παῖ, εἰς μακαρίαν καὶ σεβασμίαν τριάδα, τὸ ἅγιον μὴ ἀποῤῥίπτειν κυσί.

Tertii denique generis diræ, uti ad S. Johannis ſententiam proprius accedunt, ita earum plura operæ pretium eſt exempla in medium adducere. Ariſteas libro de LXX. interpretibus p. 33. editionis à me curatæ narrat Demetrium probata ab omnibus græca Interpretum verſione, juſſiſſe ex more diras imprecari ei, qui aliquid vel addere, vel detrahere, vel mutare auſurus eſſet. Πάντων δὲ ἐπιφωνησάντων, τοῖς εἰρημένοις ἐκέλευσε διαράσασθαι, καθὼς ἔθος αὐτοῖς ἐστιν, εἴτις διασκευάσει προστιθεὶς ἢ μεταφέρων τι τὸ σύνολον τῶν γεγραμμένων, ἢ ποιούμενος ἀφαίρεσιν, καλῶς τοῦτο πράσσοντες, ἵνα διὰ παντὸς ἀέναα καὶ μένοντα φυλάσσηται. *Etiam Euſebius octavo præparationis refert populum jubente Rege Ptolemæo, uno ore imprecatum fuiſſe diras ei qui quicquam in LXX. Interpretum translatione eſſet immutaturus. Ac veriſimile eſt imprecationes illas, de quibus Ariſteas, literis tum temporis conſignatas fuiſſe. Equidem Hodyus hæc omnia à Judæis conficta eſſe non ambigit, ſed cum eodem capite XVI. diras ejusmodi non minus Judæis quam Græcis, Romanisque inuſitatas fuiſſe contendat, ut hæc inter ſe cohæreant, ipſe viderit. Cæteroqui conſtat hodie quoque Judæos libris, quos typis exſcribi curant, imprecationes & anathemata adjungere, feritura ſcilicet eos, qui ſe invitis libros recudere auſi fuerint. Adeo, ut Judæorum malleus Wagenſeilius in telis igneis Satanæ p. 27. miretur, Magiſtratus Chriſtianos hoc illis anathematizandi veluti privilegium publice concedere. Verum & alias diris atque imprecationibus Judæi admodum ſunt liberales, qua in parte convenit eis cum aliis quoque populis orientalibus.*

At

*At enim ut ad illas, de quibus dicere cœpimus, revertamur diras, ex Ethnicis scriptoribus Artemidorus Daldianus in calce secundi librorum quos de vanissimo * argumento scripsit, Deum Vindicem invocare non dubitat super eos, qui ad sua vel addere aliquid, vel quicquam demere ius haud vererentur.* Δέομαι δὲ ὀλίγα τῶν ἐντυγχανόντων τοῖς βιβλίοις μήτε προσθεῖναι, μήτε τῶν ὄντων ἀφελεῖν. Εἴτε γὰρ δύναιτό τις τοῖς ἐμοῖς προσθεῖναι, ῥᾶον ἂν ἴδια ποιήσειεν. Εἰ δέ τινα τῶν γεγραμμένων ταῖς δε ταῖς βίβλοις περισσὰ δοκεῖ, οἷς ἀρέσκεται μόνοις χρήσθω, τὰ λοιπὰ τῶν βιβλίων μὴ ἐξαίρων, Θεὸν ἐπόπτην καὶ φύλακα πάντων νομίζων τὸν Ἀπόλλωνα.

Ex Christianis doctoribus Ecclesiæ S. Irenæus in extremo libri de ogdoade hanc adjurationem subnexuerat: Ὁρκίζω σε τὸν μεταγραψόμενον τὸ βιβλίον τοῦτο κατὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ τῆς ἐνδόξου παρουσίας αὐτοῦ, ἧς ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς, ἵνα ἀντιβάλῃς ὃ μεταγράψω, καὶ κατορθώσῃ αὐτὸ πρὸς τὸ ἀντίγραφον τοῦτο ὅθεν μεταγράψω, ἐπιμελῶς. Καὶ τὸν ὅρκον τοῦτον ὁμοίως μεταγράψεις καὶ θήσεις ἐν τῷ ἀντιγράφῳ. *Quam formulam ** referens Eusebius lib. V. cap. 20. Hist. Ecclesi.* χαριεστάτην σημείωσιν *appellat, quin & addit idem Eusebius:* Atque hæc utiliter ab eo dicta & a nobis commemorata sunt, ut priscos illos & sine controversia sanctissimos viros, tanquam pulcherrimum exemplum exactissimæ diligentiæ semper ante oculos habeamus. *Ita certe hoc placuit Eusebio, ut similem obtestationem suis quoque adtexuerit libris, qualis hodieque in principio Chronici ab Hieronymo translati legitur, quam antiquiores codices literis grandioribus aureis exhibent, ut ab iis qui MSta tractarunt edocti sumus. Consimilem formam Rufinus libris Origenis* περὶ ἀρχῶν *à se translatis præmisit, quam memorat iterum invectiva in Hieronymum prima, conceptam his verbis:* Illud sane omnem qui hos libros vel descripturus est vel lecturus, in conspectu Dei Patris & Filii & Spiritus Sancti contestor atque convenio per futuri regni fidem, per resurrectionis ex mortuis sacramentum, per illum qui præparatus est Diabolo & angelis ejus æternum ignem, sic non illum locum æterna hæreditate possideat, ubi est fletus & stridor dentium, & ubi ignis eorum non morietur, ne addat aliquid huic scripturæ, nec auferat, nec inserat, nec immutet, sed conferat cum exemplaribus unde conscripserat, & emendet ad literam & distinguat, & inemendatum vel indistin-

* Onirocriticon.

** Memorat etiam Hieronymus lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis ubi de Irenæo agit. Sophronius autem Græcus Hieronymi interpres vestigiis ejus Verborum insistere quam ex Irenæo ipso vel Eusebio describere formulam illam maluit.

diſtinctum codicem non habeat, ne ſenſuum difficultas, ſi diſtinctus codex non ſit, majores obſcuritates legentibus generet. *Eandem adjurationem in MSto ſuo codice Hiſtoriæ Euſebii à Rufino latine redditæ offendiſſe ſe memorat Scaliger, neque dubium eſt in veteribus libris manu exaratis formulas ejusmodi paſſim obvias eſſe, qualis occurrit etiam in calce Hiſtoriarum Gregorii Turonenſis. Ælfricus quoque Abbas præfationem verſioni Anglo Saxonicæ capitum XXIV. priorum libri Geneſeos præmiſſam claudit his verbis, apud Warthonum in auctario ad Uſſerii hiſtoriam dogmaticam de Scripturis ſacrisque vernaculis p. 386.* Si quis iſtum librum exſcribere velit, iſtum per Dei nomen obteſtor, ut illum juxta autographum diligenter corrigat. Nollem enim ut per errata ſcriptionis aliquem in errorem ducat. Quod ſi contigerit, diſcrimen non meum erit, ſed illius. Librarius negligens multum affert damni, ſi errata ſua nolit corrigere. *Sic Anaſtaſius Sinaita in hodego per filium Dei objurat librarios, ne omittant ſimilem per omnia imaginem Domini crucifixi, cujusmodi ipſe ſingulari induſtria delineaverat, apographis ſuis inſerere, ut ex MSto codice Bibliothecæ Vindobonenſis notat Lambecius lib. III. de Bibl Cæſarea p. 165. Multa alia exempla prudens omitto, quibus annumerandum etiam illud, quod in codice Anglo Saxonico reperit Georgius Hickeſius:* Hunc Chriſtus excœcet qui hoc obliteraverit. *Et hic Dionyſii Corinthii locus apud Euſebium lib. IV. cap. 23. Hiſt. Eccleſiaſt.* Fratribus, ut ſcriberem, rogantibus ſcripſi Epiſtolas, ſed illas miniſtri Diaboli Zizaniis alia eximentes alia vero adjicientes repleverunt, *οἷς τὸ οὐαὶ κεῖται*, quibus Væ in extremum judicium eſt repoſitum.

Denique in Clementinis à Cotelerio editis legitur conteſtatio pro iis qui librum prædicationum Clementis accipiunt, ne illum temere quibusvis communicent neque addant aliquid aut adulterent &c. Vide T. 1. Patrum Apoſtolicorum p. 603. 604. Orientius quoque in deprecandi, ut vocat, cantico: Quod ſi quem lædit ſpiritalis lectio, Ei licebit lectionem ſpernere, non commutare lectionis formulam. Anguem magiſtrum falſiſatis increpo, ut non adjicat neve demat literam. Si ſcriptor errat in mutanda litera, Ignarus errat, venia à Chriſto præſto eſt, Nam non voluntas verum dextra labitur. Anguem &c. *Edidit Edmundus Martene in nova collectione ſcriptor. Eccleſ. p. 36. Sed hæc hactenus. Nunc inſtitutum perſequamur.*

XIX. TA-

XIX. TATIANUS Syrus * Philosophia artibusque ac disciplinis a) Græcorum diligenter excultus, ac multis peragratis regionibus delatus Romam, obscœna ibi & crudeli superstitione offensus b) Christianis se jungere cœpit, innotuitque Justino Martyri, à cujus ore pependit, c) ac vicissim alios & in his Rhodonem d) Romæ docuit, cæterum commune cum Justino Crescentis Cynici e) odium expertus est. Justino hunc per Crescentem delato & ad supplicium rapto, Tatianus evasit Syriamque repetiit, & circa A. C. 172. & duodecimum M. Aurelii Antonini f) hæresin cœpit prodere, qua nomem suum mirum in modum apud Ecclesiam CHRISTI infamavit. Ex scriptis ejus nihil ad nos pervenit præter λόγον πρὸς ἕλληνας g) scriptum circa A. C. 168. atque Clementi Alex. I. Strom. p. 320. Origeni I. contra Celsum p. 14. Eusebio IV 16. & 29. Hist. & Hieronymo c. 29 de S. E. laudatum, quo probat Græcos illis quos vocent ipsi Barbaris hoc est Orientalibus omnia præclara debere, ὅτι ὐδὲν τῶν ἐπιτηδευμάτων οἷς ἕλληνες καλλωπίζονται ἑλληνικὸν, ἀλλὰ ἐκ Βαρβάρων τὴν εὕρεσιν ἐσχηκός. Quoniam in hoc scripto nonnulla tangit ad temporum rationes facientia, hinc *Chronographus* dicitur Tatianus à Johanne Malala & auctore Chronici Alex.

L &

* Ipse de se Tatianus p. 174. γεννηθεὶς ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων γῇ. Hinc Σύρος τὸ γένος, Epiphanio dicitur. Sæpe enim inter se confunduntur Syvia & Assyria. Confer Allat. p. 7. ad Eustath. in Hexaëm. Damascenus de hæres. c. 46. ἐλέγετο δὲ ἀπὸ Μεσοποταμίας ὁρμᾶσθαι. Unde in Mesopotamia Provincia Syriæ natum colligit Tentzelius ὁ μακαρίτης p. 218. diss. select. Sed habuit illud Damascenus ab Epiphanio qui XLVI. 1. tantummodo testatur Tatianum hæresin proditurum, in Mesopotamia primum anno Antonini duodecimo διδασκαλεῖον προστῆσαι.

a) Ita accipiendum apud Eusebium IV. vocabulum σοφιστεύσας. Ut Tatianus de seipso 170 σοφιστεύσας τὰ ὑμέτερα. quod p. 174. dicit ὁ κατὰ βαρβάρους φιλοσοφῶν, παιδευθεὶς δὲ πρῶτον τὰ ὑμέτερα, & p. 170. τῆς καθ' ὑμᾶς βαρβάρου φιλοσοφίας ἀντεποιησάμην. alibi p. 162. ὁ κατ' ἐπίκουρον σοφιστεύων. Nihil ibi de *eloquentia Magistro*, quem egisse Tatianum persuasere sibi viri doctissimi, etiam è veteribus Hieronymus ac Rufinus, ac forte Theodoretus. Nam Sophistam quidem Tatianum vocat, sed hoc nomine Tatianus solet ipse appellare Philosophos, ut p. 173. πολλοὶ γὰρ κατ' αὐτοὺς σοφισταί. & p. 170. τί δὲ καὶ ἄτοπον κατὰ τὸν οἰκεῖον ὑμῖν σοφιστὴν γηράσκειν ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενον ubi per Sophistam illum non se, ut visum Tentzelio p. 219. sed Solonem vel Socratem intelligit.

b) Tatianus Orat. contra Græcos p. 170. Confer Abbatis de Longerue diss. de Tatiano.

c) Irenæus I. 30. Epiphan. 46. 1.

d) Euseb. V. 13.

e) Tatian. Orat. contra Græcos p. 157. 158. ubi & Justinum θαυμασιώτατον appellat.

f) *Antonini Pii*, scribit Epiphanius XLVI. 1. sed Aurelium Antoninum quoque Pii nomine venisse pluribus testimoniis probat Pagius ad A. C. 162. n. 3.

g) Rufinus & Hieron. *adversus gentes*: sed videtur rectius transferri *adversus Græcos*, quibus Barbaros opponit.

& *Chronicon* ſcripſiſſe à Rufino traditur, ſive χρονογραφίαν ex loco Euſebii VI. 13. Hiſt. Teſtimoniis veterum de Tatiano perquam diligenter collectis & editioni Oxonienſi præmiſſis à Clariſſ. Wortho, addendum eſt hoc Euſtathii Antiocheni in limine Commentarii in Hexaëmeron: Κλήμης μὲν οὖν καὶ Ἀφρικανὸς καὶ πρὸς τούτοις Τατιανὸς, τῶν δὲ ἐκ περιτομῆς Ἰώσηππος καὶ Ἰοῦστος κατὰ Ἴναχον ἀκμάσαι τὸν θεσπέσιον Μωυσέα ἱστόρησαν, ἰδίως ἕκαστος ἐκ παλαιᾶς ἱστορίας ὑποσχὼν τὴν ἀπόδειξιν.

Tatiani Editiones.

Græce è Jo. Friſii Codice (quem ab Arnoldo Arlenio Peraxylo Venetiis acceperat cum alio Codice collatum) primum edidit *Conradus Geſnerus* Tiguri 1546. fol. apud Froſchoverum cum Antonii Meliſſa & Maximi ſententiis, ac Theophilo ad Autolycum. Ab hujus editionis lectionibus ſine cauſa quandoq; receſſiſſe poſteriores editiones, queritur Wilh. Worthus.

Latine eodem Geſnero interprete, qui notas etiam addidit. ibid. eodem anno fol. Recuſa deinde Geſneri verſio in Bibliothecis Patrum, Pariſ. 1575. 1589. 1610. Colon. 1618. & in noviſſima Lugdunenſi 1677. Tomo II.

Græce & Latine cum Geſneri verſione in Orthodoxographis Jo. Heroldi A. 1555. Baſil. fol. & in auctario Bibliothecæ Patrum cum *Ducæi* notis Pariſ. 1624. fol. & cum Juſtino Martyre, Athenagora, Theophilo ad Autolycum & Hermia Pariſ. 1615. & 1636. & Colon. ſive Witebergæ potius 1686. fol. cui poſtremæ editioni additæ B. D. *Chriſtiani Kortholti* notæ, Kilonii antea A. 1675. fol. editæ.

Deniq; ſeparato Volumine, nitidis typis, cum Geſneri verſione, ejusdemq; & Ducæi ac Kortholti integris notis, ſuisq; novis animadverſionibus edidit *Wilhelmus Worth* Archidiaconus Wigornienſis duorum Codicum Regiorum Pariſ. & tertii Etonenſis lectionibus uſus. Oxon. 1700. è theatro Sheldoniano 8. ſubjuncta ad calcem voluminis Hermiæ irriſione gentilium Worthi & Tho. Galei notis illuſtrata. Idem Worthus editioni ſuæ libri Tatianei addidit præter Friſii & Gesneri præfationes, & p. 155. conjecturas Pearſonii, etiam ea quæ de Tatiano ejusque doctrina Georgius Bullus in defenſione fidei Nicænæ, tum Nourrius in Apparatu ad Bibl. Patrum Sec. 2. diſſ. V. nec non Vir eruditiſſimus Ludovicus du Four de

Lon-

Longuerue, Abbas ſeptem fontium in Theraſcia, diſſertatione antea inedita de Tatiano diſſeruerunt. Qui poſtremus in Oratione ad Græcos jam nonnulla ſatis diſerta hæreſeos Tatiani veſtigia ſibi obſervaſſe videtur.

Plura de Tatiano Ittigius diſſ. de hæreſiarchis ſect. 2. c 12. & in ſelectis Hiſt. Eccleſ. ſæculi ſecundi Capitibus, Johannes item Franciſcus Buddeus diſſ. de hæreſi Valentinianorum p. 519. ſq. Hæreſin Tatiani Encratitarum auctoris, ſectatorisque Valentinianorum ac Marcionitarum, oppugnatam olim à *Muſano*, teſtatur Euſebius IV. 28. Eandem refellunt ex antiquis qui exſtant ſcriptoribus Irenæus & Epiphanius.

Suppoſita Tatiano Harmonia Evangelica.

Harmonia Evangelica quam ſæculo VI. ſub Tatiani nomine venditavit * *Victor Capuanus*, quamque latine exhibent Oxthodoxographorum utraque editio & Bibliothecæ Patrum, commentario autem illuſtravit ſæculo XII. poſt CHRISTUM natum Zacharias Chryſopolitanus ** neutiquam eſt Tatiani Evangelium διὰ τεσσάρων, quod longe aliter à veteribus deſcribitur: Neque ad Tatianum veluti auctorem referri poteſt Harmonia altera quæ illi ſolet conjungi, quæque ſub † *Ammonii Alex.* nomine ex Ottomari Luſcinii verſione primum lucem vidit Auguſtæ Vindel. 1523. deinde recuſa Erfurti eſt 1544. 8. ex recognitione Caſp. Bruſchii, in antiqua vero *Theotiſca* verſione male tribuitur Tatiano Alexandrino, cum Tatianus Aſſyrius non Alexandrinus fuerit. Illam verſionem Theotiſcam primus è MS. Franciſci Junii A. 1706. 4. edidit cum notis noſter cum viveret amicus *Jo. Philippus Palthenius* Profeſſor doctiſſimus Gryphisvvaldenſis, præmaturo fato extinctus Ult. Maji 1710. Loca quædam illius Verſionis rectius interpretabitur Vir nobiſſimus *Theodoricus von Stade*, cujus Otfridum & Grammaticam Theotiſcam avide exſpectamus. Vide etiam ſi placet ſpecimen Veteris Harmoniæ Evangelicæ Francice ſcriptæ apud Hickeſium T. 1. Theſauri linguar. ſeptentrional. p. 189. ſq.

* Vide Nourrii Apparat. ad Bibl. Patrum p. 553. ſeq. & quæ pridem notari in Codice Apocrypho Novi Teſt.

** Zachariæ Chryſopol. Commentarius exſtat Tomo XIX. Bibliothecæ Patrum edit. Lugd.

† Hunc Ammonium Alex. Operis *de conſenſu Moyſis & Jeſu*, *Canonumque Evangelicorum* quos deinde Euſebius perfecit auctorem, cum Ammonio Sacca Ethnico Philoſopho Plotini per annos undecim præceptore male confundunt viri docti, ut notatum à me ſupra eſt lib. IV. c. 26. ubi de variis Ammoniis.

Scripta Tatiani deperdita.

Πολύ τι πλῆθος συγγραμμάτων relictum fuisse à Tatiano testatur Eusebius IV. 29. Hist. *infinita Volumina.* Hieron. c. 29. de S.E.

Evangelium διὰ τεσσάρων, amputatis genealogiis & aliis omnibus quæ Dominum ex semine David secundum carnem natum ostendunt. Theodorit. l. 1. c. 20. hæret. fab. Confer Codicem Apocryphum Nov. Test. p. 379. seq. ubi refellitur error eorum, qui cum Evangelio Hebræorum confuderunt apud Epiphan. hæresi 46. Multa etiam de Tatiani Evangelio viri doctissimi Ittigius, Tentzelius &c.

Epistolarum Apostoli Pauli recensio Metaphrastica, ornatioribus verbis nonnulla studens efferre. Euseb. IV. 29. Hist. (Nonnullas Pauli Epistolas plane *repudiasse* scribit Hieron. in Epistolam ad Titum prooemio.)

Ex Veteri Testamento λόγοι selecti, quibus solis utebantur Tatiani sectatores, jactatis contra sub Andreæ, Johannis, & Thomæ nomine scriptis Apocryphis. Epiphan. XLVII. 1.

Πρὸς τοὺς ἀποφηναμένους τὰ περὶ Θεοῦ. *Adversus eos qui rebus divinis fidem detrahunt.* Tatianus ipse p. 173. contra gentes.

Περὶ ζώων, *de animalibus* idem p. 154.

Περὶ τοῦ κατὰ τὸν Σωτῆρα καταρτισμοῦ, de perfectione secundum CHRISTUM. Clemens Alex. III. Strom. p. 406.

Προβλημάτων βιβλίον *Quæstionum liber* super obscuris S. Scripturæ locis, quem examini subjicere instituit Rhodon. vide Euseb. V. 13. Hist.

Alii Tatiani.

Tatianus dux sub M. Antonio militans. Plutarch. in Antonii vita p. 933.

Tatianus orator, πίθηκος cognomento dictus. Vide Cælium Rhodigin. III. 10. Antiq. Lect.

Tatianus ad quem Gregorius Thaumaturgus scripsit librum de anima, de quo infra in Gregorio.

Tatianus cujus beneficentiam laudat Libanius Orat. XV. T. 2. p. 438. & ad quem plures sunt Libanii Epistolæ: haud diversus à Tatiano

Ægypti

Ægypti præfecto & Auguſtali ſub Valente ac Theodoſio : à quo aquæductus Alexandriæ conditus, dictus Tatianus. Plura de eo Jac. Gothofredus in proſopographia Codicis Theodoſiani p.386. ſeq. Meminit Suidas in Οὐάλης.

Tatianus Dulas qui Zephyrii in Cilicia Martyrium obiit ſub Imperatoribus Ethnicis, præſide Ciliciæ Maximo quodam, cujus Acta Martyrii latine dant Lipomannus & Surius 15. Junii, Græce cum Sirleti verſione exhibet Henſchenius T. 2. Act. Sanctor. Junii p.1043-1047.

Alii duo Tatiani Martyres de quibus Martyrologia 16. Martii, & 12. Sept. de altero Phryge etiam Sozom.V. 11. Suid in ἀμάχιος & Τατιανός.

M. Aurelius Polynices Tatianus in Veteri Inſcriptione apud Sirmondum p.266. ad Sidonium.

Tatianus puer in Gruteri theſauro p. MLX. 5.

ATHENAGORAS Athenienſis é Philoſopho Ethnico Chriſtianus paucis veterum memoratur, Methodio apud Epiphanium a) LXIV. 21. & Photium Cod. 234. p.480. atque Philippo Sidetæ in fragmento quod edidit præſtantiſſimus Dodvvellus ad calcem diſſertationum in Irenæum, cujus Philippi hæc ſunt verba: τοῦ διδασκαλείου τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἀθηναγόρας πρῶτος ἡγήσατο &c. *Scholæ præfuit Alexandrinæ primus* Athenagoras, *qui Hadriani floruit temporibus atque Antonini, quibus etiam legatoriam Orationem pro Chriſtianis* τὸν ὑπὲρ χριστιανῶν πρεσβευτικὸν *inſcripſit. Religionem Chriſtianam in ipſo quoque pallio profeſſus & ſcholæ Academicæ præfectus* τῆς Ἀκαδημαϊκῆς σχολῆς προϊστάμενος. *Hic cum ante Celſum in animo haberet Chriſtianos ſcriptis oppugnare, luſtratis eadem mente Scripturis, ut ſuſceptam oppugnationem inſtitueret accuratius, ita ca-*

L 3 *ptus*

a) Athenagoræ nomen pro Athenogene ibi reponendum primus monuit Paulus Leopardus XIX 9. emendationum. Atque Athenogeni quidem, cujus Hymnus ab incerti autoris antiquiſſimo veſpertino, quo etiamnum utuntur Græci, diverſus memoratur apud Baſilium de Spiritu S. c. 29. T. 3. p. 220. Apologiam etiam tribuendam præter rem ſuſpicatus eſt Baronius ad Martyrolog. Rom. 18. Januar. Quemadmodum alius neſcio quis apud Steph. le Moyne notis ad Varia ſacra p. 171. minus ad huc veriſimiliter eam tribuit Juſtino Martyri, forte quia Juſtini ſcriptis in aliquibus editt. addita eſt. Denique Clariſſ. Tentzelius p. 453. diſſ. ſelect. recte retractat quod p. 199. ſibi perſuaſerat alicubi delitescere libros 12. Athenagoræ περὶ τῶν εἰς ἑαυτόν, cum Geſnerus de libris M. Antonini, qui hoc titulo extant, loqui voluerit.

ptus à Spiritu S. est, ut ad exemplum magni Pauli, ex persecutore Doctor effectus sit illius fidei quam fuisset persecutus. Hujus discipulus Clemens Stromateus, Clementisque Pantænus. *Apologiam* videtur scripsisse Athenagoras intra annum CHRISTI 177. & 180. obtulisseque M. Aurelio Antonino & L. Commodo b) quorum nomen in MSS. Codicibus constanter præfixum legitur, etiam in Bononiensi, quem memorat Mabillonius T. 1. Musei Ital. p. 196. Quanquam Clariss. Bælius in Lexico Historico Gallice edito negat unquam oblatam publico Christianorum nomine, sed tantum scriptam privatim ab Athenagora, perinde ut in Gallia ab A. 1684. multi è Reformatis persecutionem passis libellos ejuscemodi supplices & Apologias ad Regem scripserunt edideruntque, Regi nunquam oblatas. Cæterum de Athenagora ejusque scriptis videat lector si placet quæ prolixius commentati sunt eruditi Viri, Pagius & Basnagius ad Baronium, Tillemontius, Caveus, Nourrius, Dodvvellus, Tentzelius atque Ittigius, ne de aliis jam dicam. Mihi quidem suffecerit *Apologiæ* & alterius *libri* insignis *de resurrectione mortuorum* editiones atque interpretes bona fide retulisse. Nam de MSS. Codicibus videndus Nourrius Apparat. ad Bibl. Patrum p. 483.

LIBER DE RESURRECTIONE sive uberiora ex illo libro excerpta *latine* interprete *Marsilio Ficino* sæpius vulgata atque in Ficini operibus Tomo 2. leguntur. Integrum librum post *Georgii Vallæ* versionem Venet. 1498. fol. cum aliis c) variorum scriptis editam primus ex unico MS. *Græce* vulgavit novamque versionem suam addidit *Petrus Nannius*, Paris. 1541. 4. & Lovanii, quæ editio *Græcolatina* repetita in Micropresbytico ex officina Henrici Petri vulgato Basil. 1550. fol. p. 470. & in Orthodoxographis Johannis Heroldi ibid. A. 1555. fol. p. 351. Sed latine hic liber Athenagoræ Nannio interprete subjectus Philoni Judæo ex Gelenii versione edito Basil. 1552. 8. Italice vertit *Hieronymus Faleti* Venet. 1557. 4. apud Aldum. Anglice *Richardus Porderus* Lond. 1573.

APO-

b) Integrum Commodi nomen Lucius Ælius Aurelius Commodus, ut patet ex numis, illo v. g. quem exhibet Tristanus T. 1 p. 718. Non itaque opus est in inscriptione Apologiæ Athenagoræ pro Lucio Ælii nomen reponere, ut suadebat Steph. le Moyne notis ad Varia sacra p. 170.

c) Scripta illa à Georgio Valla junctim edita recensui lib. IV. c. 25. ubi de scriptis Aphrodisei num. 12.

APOLOGIA latine ex *Jo. Langi* versione cum ejus commentario. Ad calcem Justini Martyris Basil. 1565. fol. & ex versione *Suffridi Petri* cum scholiis ejus uberioribus. Colon. 1567. 8. *Græce vero & Latine* cum *Conradi Gesneri* versione ac notis Basil. 1558. 8. *Gallice* per *Guidonem Gaussartum* Paris. 1574. 8.

UTRUMQUE OPUS Latine, Apologia ex *Conradi Gesneri* & liber de resurrectione ex *Nannii* versione recusum in Bibliothecis Patrum, ut Paris. 1575. 1589. 1609. Colon. 1618. & novissime Lugd. 1677. T. 2.

Græce & Latine cum iisdem versionibus ad calcem libri subjunctis ex H. Stephani recensione, qui Apologiæ MS. Codicem Græcum è Bibl. Galliæ, & libri de resurrectione Romæ à Guil. Sirleto accepit, stylumque Athenagoræ plenum hyperbatis, passim parenthesibus distinxit, castigationesque addidit. Paris. 1557. 8.

Cum iisdem versionibus, & Gesneri ad Apologiam, *H. Stephani* ad utraque notis. Tiguri 1559. fol. inter Theologorum aliquot Græcorum veterum Orthodoxorum scripta, quæ sunt Canones SS. Apostolorum & XIII. Conciliorum, Ignatii Epistolæ, Æneæ Gazæi Theophrastus, Demetrii Cydonii de morte contemnenda, Hermiæ irrisio Philosophorum gentilium & Agapeti scheda Regia ad Justinianum Imp.

Cum iisdem versionibus, notisque *Frontonis Ducæi*. In Auctario Bibliothecæ Patrum Paris. 1624. fol.

Cum iisdem versionibus & notis brevibus *Jo. Felli* Oxoniensis Episcopi. Oxon. 1682. 12. è theatro Scheldoniano.

Apologia cum Suffridi Petri, & liber de resurrectione cum Nannii versione, addiditis notis variorum & novis *D. Adami Rechenbergii*, Theologi hodie Lipsiensis animadversionibus. Lips. 1684. 1685. 8. duobus Vol.

Apologia cum Gesneri, & liber de resurrectione cum Nannii versione, notisque integris Variorum, novisque commentariis *Eduardi Dechair*, qui Græca in sectiones divisa ad priores editiones & MSS. 2. Bodlejanum & Etonensem recensuit atque versiones passim castigavit, Baroniique nonnulla (ex Annalibus ad A. C.) & Petri Halloixii ac Dod-

vvel-

vvelli (ex diff. XI. Cyprianic. §. 37. ſq.) & Georgii Bulli (ex defenſione fidei Nicænæ) de Athenagora ſubjunxit. Oxon. è theatro Sheldoniano 1706. 8.

Gallice Arnoldo Ferrono interprete.

SUPPOSITUM ATHENAGORÆ OPUS DE VERO ET PERFECTO AMORE.

Sub Athenagoræ Philoſophi Athenienſis nomine prodiit etiam Gallice, veluti è Græco converſum opus, tributum in libros decem *de vero & perfecto amore*, ſive de caſtis amoribus Theogenis & Charidis, Pherecydisque ac Melangeniæ. Interpres *Fumæus* (Mr. Fumee Seigneur de Genillé) qui codicem Græcum à Lamanæo Protonotario Cardinalis Armaniaci accepiſſe ſe teſtatur, verſionemque ſuam Gallicam eidem Lamanæo 4. Octobr. 1569. inſcripſit, non dubitat auctorem eſſe illum Athenagoram, cujus Apologia & liber de reſurrectione exſtat, quod etiam è ſtylo & colligendi ac differendi ratione putat eſſe perſpicuum. Græco Sophiſtæ ſine tergiverſatione adſcribit Rolandus Mareſius lib. 1. Epiſt. 26. & tanquam veterem ſcriptorem laudat Bochartus Geograph. ſacr. p. 638. At vir illuſtris Gisbertus Cuperus in Harpocrate p. 119. *eum tamen*, inquit *auctorem vix credere auſim genuinum eſſe, licet illud ſentiant illuſtres & præſtantes Viri, quia integra loca ex Plutarcho, Livio, Herodoto, Curtio aliisque auctoribus ad verbum fere deſcripta ſunt. Quod ſi fraus omnis abeſt, plurimi ille Athenagoras faciendus eſt certe, quia tot antiquitatibus aliisque præclaris rebus abundat.* Idem in litteris datis ad me 10. Sept. 1710. *Mirum profecto eſt libros illos amatorios, de quibus agis, non vulgari, & iraſcor eruditis, qui iſtis manus non admovent, cum id facile facere poſſint; non id opto propter hiſtoriolas illas fictas & lepidas, quas juventuti relinquo, ſed quia ſæpe inde clare cognoſcimus ritus & mores, qui in uſu tam Græcis, quam aliis populis fuerunt, temporibus, quibus Auctores fictionum illarum floruerunt. Cum autem mihi annumeres varios ejuscemodi ſcriptores, patere, ut tecum agam de alio talis argumenti, in quo diſputant Viri eruditi. Eſt Athenagoras de vero & perfecto amore, qui ex Græco verſus Gallice editus eſt Pariſiis anno 1599. hoc titulo: Du vray & parfait Amour eſcrit en Grec, par Athenagoras Philoſophe Athenien: contenant les Amours honeſtes de Theagenes & de Charide, de Pherecydes & de Melangenie. M. Baudelot d' Airval pag. 182. de l' Utilité des Voyages, genuinum putat eſſe hunc librum, tribuitque eundem Athenagoræ, qui pro Chriſtianis Apologias ſcripſit. Ill. Huetius in prima editione libelli Gallici, quem de hiſce fabuloſis hiſtoriis una*

cum historia fabulari, cui titulus Zaide, edidit, ejusdem est sententiæ, sed eam in altera ejusdem libelli Latina mutavit; hunc sequitur Tentzelius p. 206. Exerc. Selectar; sed in Addendis in alia omnia abit, & Athenagoræ jam Christiano fabulam illam adscribit p. 452. Comparavi mihi hunc rarum librum, cum juvenis admodum in Galliis essem, eundemque legi ea sedulitate & attentione, quam ab illa ætate quis desiderare posset; & nescio qui fiat, ut & tunc & nunc semper historia illa mihi fuerit sitque suspecta. Non adducam in medium argumenta, quibus Huëtius mutata sententia impugnat Athenagoram illum, quamvis mihi, sancte testor, eadem notata sint; sed dicam tantum multa imo plurima ex auctoribus Græcis & Latinis sumpta esse verbo tenus, id quod Athenagoram, elegantem illum & eruditum Virum, fecisse, mihi non fiet verisimile, maxime cum Latinam linguam, uti puto, ignoraverit. Exemplo uno & altero id docebo. Athenagoras ille p. 200. & aliis describit triumphum, quem Paulus Æmilius duxit splendidissimum de Perse Rege Macedoniæ; sed illam omnem eodem plane ordine narrat nobis Plutarchus p. 272. & 273. adeo ut ovum ovo non sit similius; quæ p. 87. & sequentibus commemorat de Nasamonibus, Psyllis, aliisque Africæ populis, petita sunt ex Herodoti lib. 4. c. 172. & 173. & quod mireris p. 91. Videtur describere pyxidem nauticam, licet obscure, ut scil. lateret, cum illa ætate instrumentum istud utilissimum, nequaquam, quidquid nonnulli velitentur, cognitum fuerit: Quid quod Triumphus navalis Octavii. p 22. petitus videtur ex Livii 45, 42. & Virum illum procul dubio dices non intellexisse quatuordecim remigum versus sive ordines (apud Livium 45, 35.) cum eos p. 23. b. reddat, quatorce rames; *sic quæ p. 32, 36, 39, 40. libri primi, petita sunt ex eodem historico, lib. 45, c. 42. & aliis; lib. 44, 34, lib. 31, 14, & 35, 32; & 38, 10. Peccarem certe in communia studia, si te diutius detinerem, & loquerer de aliis auctoribus, ex quibus personatus ille Athenagoras petiit emblemata sua, & episodia; sed addam tantum, ea quæ p. 67. nobis narrat, omnia ex Livii lib. 45, c. 17, & 18. absque nulla vel levissima mutatione sumpta esse, non secus ac ex Curtio, quæ p. 152. nobis de Ammone propinat. Jam tibi, Vir eximie, do considerandum, an recte hæc historia fabularis attribui possit Athenagoræ; mihi quidem id plane non videtur.* Hactenus Vir eruditissimus.

In præfatione Auctor meminit vastatæ non diu ante, qvam scriberet, Græciæ his verbis: *Et pour cet effet je me suis contenté de ramasser çà & là par nostre ville* (Athenes) *plusieurs memoires pour relever & enrichir une Histoire qui s'en alloit quasi estre mise en oubli pour la longueur du temps & pour les ruines advenües depuis en toutes les provinces de la Grece,*

desquelles nostre ville n'a pû estre exempte, & en a senty un coup si orbe, que à son occasion nous voyons maintenant les sciences & estudes n'avoir plus de vigueur en icelle, & nos eschöles s'en aller du tout perduës. Ex qvibus certum esse conficit Huetius p. 44. libri de origine fabular. Romanensium, auctorem non esse Athenagoram qvi secundo post Christum natum sæculo scripsit, sed alium qvi vixit post direptam ab Alarico Græciam; vel potius post oppressum novissime Græcum Imperium à Turcis, confictum esse existimat hoc opus ab aliqvo è viris doctis Cardinalis Arminiaci familiaribus, nominatim à Gvilelmo forte Philandro. *Mille*, inqvit, *in locis temporum horumce ultimorum agnosco mores & instituta antiquis incognita, quin & agendi ratio Sacerdotum & puellarum Hammoni consecratarum tam similis nostrorum Monachorum & virorum religiosorum conventibus regiminique ita congruens, longe dissentiunt ab iis rebus quas & historia nos edocet de iis temporibus & locis quibus vita Monastica nata est & adolevit. Ea cura quam auctor adhibet in explicandis quibusdam priscis ritibus qui à nostris differant, in hominem tantum recentiorem cadit. - - - Multa adnotat ad priscos auctores qui exstant ad hunc diem eosque illustrat, potissimum vero Herodotum, Plutarchum, Q. Curtium, Jamblichum Philos. & Heliodorum, ex quibus præcipue sic tanquam ex fontibus totam suæ fabulæ hausit materiam. Sed & observationes quoque alias addit illis contrarias & adversas, quas priscus aliquis auctor & rerum antiquarum peritior haud quaquam protulisset - - - Idem in media Græciæ luce litem capitalem instituit eâdem & serie & forma, ac si in ipso Lutetiæ foro institueretur - - Brigittariæ nomen ad exemplum nominis S. Brigitæ Scoticæ virginis haud dubie effictum &c. - - Suam Architectonicæ artis peritiam auctor ad fastidium usque ostentat. - - Sciunt omnes Cardinalem Arminiacum Architectonicæ arti impense fuisse deditum. Philander Vitruvii commentator ipsi cliens erat addictissimus, vir certe in ea arte sæculi sui scientissimus, & literis quoque quas humaniores vocant ornatissimus. Quid quod Architectura falsi illius Athenagoræ ad Architecturam Vitruvii quadrat aptissime?* His non obstantibus, fuere tamen qvi adhuc censerent ampliandum, ut Colomesius in Paralipom. de Scriptoribus Eccles. Sed qvia nemo hactenus fuit qvi Græcum codicem proferret, non difficulter assentior virorum doctissimor. sententiæ tot argumentis nixæ, recentius esse commentum, & de virtutibus vitiisq; hujus dramatis lectores ad eundem Huetium p. 53. seq. ablego, qvi p. 57. seq. præterea observat plane ad imitationem Heliodori totum opus esse compositum, iisdem fere nominibus amantium, eventibus multum similibus,

libus, eodem librorum numero. Huetio adſtipulatur etiam Nicolaus Nourritus T. 2. apparat. ad Bibl. Patrum diſſ. 3. p. 481. Editiones hujus operis, Athenagoræ tributi lectuqve non injucundi duæ prodierunt, priorem ipſe poſſideo, Clariſſ. Baylio etiam memoratam editamqve Pariſiis apud Mich. Sonnium A. 1599. 12. foliorum 380. cum privilegio Regis, & præfatione Bernhardi Sanjorry, Cal. Octobr. 1596. Alteram Pariſ. 1612. apud Dan. Gvillemot excuſam, in Bibliotheca Iſaaci Voſſii evoluiſſe ſe teſtatur præſtantiſſimus Caveus.

Athenagoræ alii.

Fuere & alii Athenagoræ, qvorum decem vel undecim obſervavi. 1) Athenagoras qvi cum Pharnabazo & Apollonide Chio vinctus traditus eſt Macedonibus, teſte Curtio IV. 5. 17. 2) Athenagoras Cymæus ſive Cumanus, cujus meminit Cicero pro Flacco. 3) Athenagoras Argivus cujus mentio apud Sextum Empiricum 1. Pyrrhon. Hypotheſ. p. 27. 4) Athenagoras rei Ruſticæ Scriptor apud Varronem ac Columellam lib. 1. c. 1. 5) Athenagoras Chirurgus cujus meminit Martialis VIII. 41. IX. 97. &c. 6) Athenagoras Mileſius de qvo Diodorus Sic. lib. XX. T. 2. p. 820. ſq. 7) Athenagoras Epiſcopus Byzantinus ab Andrea Apoſtolo nonus, in Philippi Cyprii Chronico Eccleſiæ Græcæ p. 4. 8) Athenagoras cui Boëthus teſte Photio cod. CLIV. dedicaverat librum ſuum περὶ τῶν παρὰ Πλάτωνι ἀπορουμένων λέξεων. 9) Athenagoras princeps Mytilenes, cujus mentio in hiſtoria, ſive dramate potius erotico Apollonii Tyrii p. 694. ſqq. in M. Velſeri Operibus. 10) Athenagoras Rhetor ineptus qvem perſtringit Ammiani Epigramma II. 46. p. 248. Anthologiæ. 11) Athenagoras Regis Philippi Maced. præfectus Liv. XXXI. 27.

XX. THEOPHILUS ex Ethnico a) & ipſe Chriſtianus, atqve hinc Antiochiæ Epiſcopus, b) Erotis ſucceſſor, ſcripſit

M 2 poſt

a) Theophilus ad Avtolycum lib. 1. p. 78. D. Tentzelii diſſ. ſelect. p. 209. ſeq. Caveus, Tillemontius & Halloixius in vita Theophili &c.

b) Ita Euſebius IV. 24. Hiſtor. & Hieron. c. 25. de S. E. atqve in Epiſt. 151. ad Algaſiam. Martyrolog. Rom. 13. Octobr. Etiam in Codice MS. Regis Chriſtianiſſimi libris Theophili hic titulus præfigitur: Θεοφίλου πατριάρχου ἕκτου Ἀντιοχείας πρὸς Αὐτόλυκον Ἕλληνα, περὶ τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως, καὶ ὅτι τὰ θεῖα λόγια τὰ καθ᾽

post M. Aurelii Veri mortem circa A. C. 181. nondiu ante obitum suum *libros III.* περὶ τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως c) *ad Avtolycum* tum adhuc Ethnicum d) cæterum virum eruditum ac librorum helluonem e) qvi noctes solidas inter libros libenter soleret consumere, & veritatis cupidissimum. f)

Primus *Græce* ex Arsenii codice qvem Venetiis Jo. Frisius descripserat, edidit *Conradus Gesnerus* Tiguri 1546. fol. cum Antonii & Maximi locis communibus, Maximi Centuriis & Tatiano. Atqve eodem anno ibidem *latine*, *Conrado Clausero*, non ut Clariss. Nourrius p. 506. affirmat, Gesnero interprete. Gesnerus hoc inscribit titulo: *de DEo & fide Christianorum contra gentes, Institutionum libri tres, ad Avtolycum.* Institutionum libros appellat, qvod Eusebius dixit στοιχειώδη συγγράμματα. Vide Gesneri Epistolam de scriptis à se editis p. 23. b.

Latine

καθ' ἡμᾶς ἀρχαιότερα καὶ ἀληθέστερά εἰσι Αἰγυπτιακῶν καὶ Ἑλληνικῶν καὶ πάντων τῶν ἄλλων συγγραφέων. Eqvidem Gennadius c. 33. de S. E. libros tres de fide sub Theophili Alexandrini nomine titulatos legisse se scribit. Et H. *Dodwello* librorum ad Avtolycum auctor videtur Theophilus Antiochenus junior qvi scripserit post annum CHRISTI 205. sub Severo Imp. qvam sententiam defendit in Observationibus ad Opera postuma Jo. Pearsonii p. 11. seq. tum in singulari diss. adhuc inedita, qvam cum nova qvam jam pridem parat librorum Theophili editione & diatriba sua de Theophilis luci non invidebit V. C. *Gotlieb* sive Theophilus *Schelwigius*, humaniorum litterarum in Gedanensi Gymnasio Professor. Verum libenter assentior Eusebio & Hieronymo, præcipue cum Gennadius titulo illi nec ipse habuerit fidem, & Dodwelli objectionibus jam satisfecisse videantur Tillemontius ad vitam Theophili T. 3. Memor. Hist. Ecclef. nota 2. & Caveus parte altera Hist. literariæ. Idem Dodwellus librum tertium Theophili (qvem *de temporibus* vocat Lactantius lib. 1. c. 23. qvoniam temporum rationes in eo ab orbe condito ad M. Antonini Veri Imperium succincte pertexit) separatim scriptum & ante priores duos Avtolyco missum existimat, ut laudatus Schelwigius me docuit, qvod minus videtur esse à veri similitudine alienum, atq; suboluit etiam Grabio p. 220. T. 2. spicileg.

c) Hunc titulum habent in MS. Regis Galliæ, teste Sirmondo in limine notar. ad Rufini librum de fide. T. 1. Opp. p. 273. Ibidem libros tres de fide, qvos sub Theophili Alex. nomine Gennadio lectos jam dixi, à tribus Theophili ad Avtolycum libris Sirmondus, præter rem, ut opinor, distinguit.

d) Theophilus ad Avtolycum lib. 1. p. 69. b. & lib. 3. 119. a.

e) Lib. 3. p. 119. a. 138. d.

f) Lib. 1. p. 69. b. lib 3. p. 127. b. Scripsisse tamen Avtolycum libros adversus Christianos, ut Tillemontio videtur, ægre mihi persvadeo. Neqve apud Theophilum initio lib. 1. λόγους ita accipere necesse est.

Latine ex eadem Clauſeri verſione occurrit in Bibliothecis Patrum, Pariſ. 1575. 1589. 1609. 1644. Colon. 1618. & Lugd. 1677. Tomo 2.

Græce & Latine cum Clauſeri verſione in Orthodoxographis Jo. Heroldi, Baſil. 1555. fol. p.285. & ad calcem Juſtini Martyris Pariſ. 1615. & 1636. & Coloniæ (Witebergæ) 1686. fol. cui poſtremæ editioni acceſſerunt notæ B. D. *Chriſtiani Kortholti*, jam ante editæ Kiloniæ 1675. fol. Etiam prodierunt Theophili Antiocheni libri in auctario Bibliothecæ Patrum Græcolatino Pariſ. 1624. fol. cum notis *Frontonis Ducæi.* Deniqve Oxoniæ nitidam editionem curavit *Jo. Fellus* Oxonienſis Epiſcopus, A. 1684. 12. cui ad Codicem Bodlejanum emendatæ Clauſeri verſio caſtigata & breves notæ acceſſerunt. Tabula etiam ſubjicitur, ex qva rationes temporum qvas ſeqvitur Theophilus, licet colligere, qvalem exhibet etiam Nourrius in Apparatu ad Bibl. Patrum p. 515.

2. *Commentarios in Evangelium* à Theophilo qvatuor Evangeliſtarum dicta in unum opus compingente Græce ſcriptos legit olim Hieronymus præf. ad Matthæum, atq; nonnulla ex illis producit Epiſt. 151. ad Algaſiam qvæſt. 6. licet c. 29. de ſcript. Eccleſiaſticis teſtatur illos ſibi cum aliorum Theophili voluminum elegantia & phraſi non videri congruere. Exſtant hodie latine ſub Theophili Antiocheni nomine *libri quatuor Commentariorum* ſive potius Scholiorum allegoricorum non in integra Evangelia, ſed in varia Evangeliſtarum loca, à longe juniore aliqvo ſcriptore Catholico poſt Hieronymum, & latine (ut perſpicuis argumentis g) patet) compoſita, in qvibus illa qvidem qvæ è Theophilo Antiocheno Hieronymus h) ſed & multa alia qvæ iisdem verbis latinis apud Cyprianum, Ambroſium, Hieronymum i) leguntur, tum mentio de Monachis p. 170. B. occurrit, ut omittam qvod Chriſtus DEus de DEo, DEus & homo in una perſona p. 174. A. & G. 175. D. iis verbis deſcribitur, qvibus id Theophili ætate vix à

 qvoqvam

g) Lib. 1. p. 167. e. (T. 2. Bibl. Patrum Lugd. part. 2.) ad verba Matthæi V. Jota unum vel unus apex: *per jota Vetus Teſt. ſignificat, jota enim pro decem eſt apud Græcos. Apex autem quatuor literas habens per Evangelium quadruplex, teſtamentum indicat novum.*

h) Grabe T. 2. ſpicileg. p. 221.

i) Albertinus de Eυchariſtia p. 368. Nourry Apparat. ad Bibl. Patrum p. 119.

qvoqvam factum. Utiq; igitur assentior Cotelerio k) Tillemontio l) & aliis viris eruditis, qvi hos Commentarios Theophili Antiocheni esse negant, licet ex Theophili commentariis ab Hieronymo lectis & aliis perantiqvis scriptoribus excerpta continere mihi persvadeo, unde non mirum in illis reperiri qvæ cum Theophili libris ad Avtolycum & aliis vetustissimis monumentis conveniunt, ut monet Richardus Simon libro 3. Hist. Criticæ N. T. p. 7. Editiones horum Commentariorum nullas comperi nisi qvæ in Bibliothecis Patrum exstant Paris. 1589. 1609. 1654. Colon. 1618. & Lugd. 1677. cujus postremæ editionis paginas paullo ante allegavi.

Scripta Theophili Antiocheni deperdita.

Contra Hermogenem. Euseb. IV. 24. Hist. Hieronymus c. 25. de Script. Eccles. Theodorit. lib. 1. de hæret. fab.

Contra Marcionem. Euseb. Hieron. & Theodorit.

Κατηχητικά τινα αὐτοῦ βιβλία. Euseb. qvod Hieron. reddit: *breves elegantesque tractatus ad ædificationem Ecclesiæ pertinentes.* Niceph. IV. 9. θείων μεστὰ κατηχήσεων.

Legi & sub nomine ejus, inqvit Hieronymus, *in Evangelium, & in Proverbia Salomonis Commentarios, qui mihi cum superiorum Voluminum elegantia & phrasi non videntur congruere.*

Alii Theophili.

1. *Theophilus* Comicus Veteris Comœdiæ, de qvo supra lib. 2. c. 22.
2. Theophilus Geographus & Historicus, Josepho, Plutarcho, Ptolemæo & Stephano laudatus, de qvo Vossius in Hist. Græcis.
3. Theophilus qvi de agricultura scripsit, memoratus Varroni & Columellæ.
4. Theophilus nobilis (vel Alexandrinus, ut Syrus auctor Lexici apud Tentzelium p. 208. diss. select. vel) Antiochenus à Petro Apostolo ad Christianam fidem perductus, si credimus scriptori recognitionum Clementis X. 71. Idem nempe κράτιστος ille Θεόφιλος cui S. Lucas Evangelium & Acta Apost. inscripsit, qvemqve * cum Antiocheno nostro Episcopo male confundunt

k) Coteler. notis ad Ignatii Epist. p. 16.
l) Tillemont. ad vitam Theophili nota 1.
* Hunc errorem Nicephoro Callisti præter rem impingit Tentzelius p. 207. diss. select.

dunt Isidorus VI. 1. Orig. Gvil. Tyrius IV. 9. de bello sacro, Jac. de Vitriaco c. 32. Hist. Hierosol. Blondus Decad. 2. lib. 3. p. 214. Christianis Lupus ad Tertull. de præscript. p. 212. aliiqve.

5. Theophilus Cæsareensis Episcopus, Antiocheno Episcopo, cujus Scripta jam retuli, ætate suppar. Ejus relationem de decreto Cæsareensis Synodi A. C. 196. habitæ de Paschate sub falso *Philippi* nomine edidit Bucherius p. 469. ad Victorii Aqvitani Canonem Paschalem. Sub Theophili nomine extat apud Bedam lib. de æqvinoctio T. 2. Opp. p. 222. & in Conciliis Labbei T. 1. p. 596. & emendatius in nova Baluzii collectione p. 13. Suspecta tamen merito videtur Santebeuvio, Bosqveto & Tillemontio qvem vide nota 2. ad vitam S. Victoris Papæ T. 3. memor. Eccles. p. 479. seq. De Theophilo ipso adeundus Eusebus V. 23. & Hieronymus c. 34. Catalogi.

6. Theophilus Areopagitico judicio falsi damnatus, de qvo Tacitus II. 55. Annal.

7. Theophilus Medicus de qvo Galenus de symptomatum differentiis c. 3.

8. Theophilus cui Hippolytus dicavit librum de Antichristo, à Marqv. Gudio editum.

9. Theophilus Alexandriæ ab A. C. 385. ad 412. Episcopus, de cujus scriptis erudite Caveus, cui addes qvæ ex *libro adversus Johannem Chrysostomum* affert Facundus lib. VI. T. 2. Operum Sirmondi p. 595. sq. De Epistolis Paschalibus qvorum ternæ ad Ægypti Episcopos latine ex S. Hieronymi versione leguntur T. 4. Operum Hieron. p. 691. sq. edit. Marcianæi, vide Qvesnellum ad Leonem M. p. 263. 326. sq. 797. 896. Theophili Alexandrini fragmentum *de resurrectione* ex Codice Regio 211. Græc. & lat. protulit Sirmondus ad Rufinum de fide T. 1. Opp. p. 313. Ad Theophilum hunc Ammonius Episcopus Epistolam περὶ πολιτείας ϗ βίου μεγάλου Παχωμίου ϗ Θεοδώρου, scripsit qvæ ex MS. Florentino Græce edita ab Henschenio Appendice ad T. 3. Maji p. 63. & latine Daniele Cardono interprete p. 347. Ad calcem hujus legitur brevis Theophili ad Ammonium Epistola. Ad hunc Theophilum exstant etiam Epistolæ Synesii.

10. Theo-

10. Theophilus Chronographus Joanni Malalæ laudatus, qvem eundem puto cum Theophilo qvi citatur in Chronico Paſchali p. 41. à Theophilo Antiocheno autem diverſum, qvia Malala & Chronici Paſchalis auctor ex eo afferunt qvæ in libris ad Avtolycum non leguntur.

11. Theophilus JCtus, ex triumviris illis qvi Juſtiniani Imp. auſpiciis jus Civile in ordinem digeſſerunt. De illo infra libro VI.

12. Theophilus Protoſpatharius, de cujus ſcriptis itidem infra Libro VI. inter Medicos.

13. Theophilus Michaëlis II. Balbi F. Imperator CPol. ab A. C. 829. ad 842.

14. Theophilus presbyter, auctor forte Paraphraſeos Oraculorum Leonis Imp. qvam Græce ex MS. Amſtelodamenſi edidit Lambecius ad calcem Leonis Oraculorum p. 275.

15. Theophilus Corydalius Græcus recentior Catumſirto laudatus qvi Theologiam in Collegio Græcorum Romæ docuit, licet Cyrilli Lucaris confeſſionem probaret. Vide Rich. Simonis Bibliothecam Criticam T. 3. p. 229.

Alios Theophilos Sanctos & Martyres colligit Theophilus Raynaudus S. I. in Johanne Theophilo T. VIII. Operum p. 239. ſq. Plures exſpectamus à Guil. Schelvvigio, ubi ejus Syntagma de claris Theophilis lucem viderit.

HERMIAS Ἑρμείας cujus διασυρμὸς τῶν ἔξω φιλοσόφων, ſive brevis libellus exſtat, qvo concurruntes adverſa fronte inter ſe Ethnicorum Philoſophorum opiniones ridet, de rerum principiis, de anima, de DEO mira & pugnantia inter ſe tradentes. Theophilo plerumque ſubnectitur, & non plane certa conjectura à præclaro Viro Guil. Caveo ad ſecundi ſæculi extremum refertur, licet Lambecius T. VII. de Bibl. Vindob. p. 54. eumque ſecutus Tentzelius diſſ. ſelect. p. 227. ſeq. auctorem putant longe juniorem, Hermiam * nempe Sozomenum. Ad Tentzelii argumenta reſpondit Caveus parte altera Hiſtoriæ literariæ, contra quem licet tueri ſententiam ſuam conatus eſt Tentzelius in Bibliotheca curioſa, ſive Ephemeridibus litterariis Germanice editis A. 1704. p. 232. ſeq. fateor tamen præter nominis congruentiam nihil valde eſſe in illa Lambecii divinatione quod

* Hunc intellige, quando in Labbei Bibl. nova MSS. p. 387. memorari vides *Hermiæ Salaminii Hiſtoriam Eccleſiaſticam.* Sozomeni nomen integrum fuit *Salamanus Hermias Sozomenus.* Vide Valeſii notas p. 98. De Hermia Syriani diſcipulo, Philoſopho Ethnico Platonico, quemadmodum de Sozomeno qvoq; dicturus ſum infra ſuo loco.

quod eam verisimilem reddat. Quod si sola nominis similitudo sufficit ad hariolandum, non desint alii Hermiæ qvibus non minori specie libellus iste tribui possit, ut Hermias martyr sub Antonino Imp. cujus Acta martyrii Græce ex MS. Mediceo dedit Papebrochius ad 31. Maji T.7. p.424. cum versione Hugonis Bolli Carthusiani: nec minus Hermias quem colloquentem inducit Cyrillus Alex. dialogis de divinitate & incarnatione unigeniti. Verum editiones potius haud invenusti illius libelli, quocunque demum auctore & quocunqve tempore scripti referre præstat. Vidit itaqve lucem primum ex Jo. Jacobi Fuggeri Codice cum versione *Raphaëlis Seileri* Augustani, Basil. 1553. 8. additus Demetrii Cydonii Orationi de morte contemnenda: atqve inter veteres aliquot Theologos Græcos qvos supra retuli in Athenagora, excusos Tiguri A. 1560. fol. Græce & Latine curante Gesnero. Deinde ut latinas editiones in Bibliothecis Patrum repetitas omittam, Græce & latine iterum cum castigationibus Frontonis Ducæi in Auctario Ducæano Paris. 1624. fol. Tomo I. & ad calcem Justini Martyris Paris. 1615. 1636. & Colon. sive Wittebergæ potius 1686. fol. Denique cum Tho. Galei Codice collatus, additis ejusdem Galei qui Theodorito juniorem Hermiam esse existimat, & Wilh. Worthi notis, ad calcem Tatiani Oxon. 1700. 8.

INDEX SCRIPTORUM,

quorum meminere

Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Tatianus & Hermias,

compositus ad paginas edit. Parisiensis Græcolat. quæ notatæ etiam in marginibus editionum Oxoniensium.

Nomina Deorum invenit &

γέ-

Thales H. 177. *ὡς οἱ τὰ ἐκείνου ἀκριβοῦντες μνημονεύουσιν.* A. 25. circa Olymp. L. floruit. T. 174.

Thallus. Th. 138. *κατὰ τὴν θάλλου ἱστορίαν.* 139.

Thamyris T. 179.

Theagenes Rheginus T. 166.

Theodotus. Vide ſupra, Lætus.

Theſtius *Θέστιος* (an Theſpis?) Th. 87.

Thucydidis Hiſtoria. Th. 118. 136.

Timocles Th. 116.

Tyriorum *ἀναγραφαί.* Th. 131. 132.

Xenophon. Th. 136.

Zeno (Cittieus) T. 143. Th. 119.

Zenodotus Grammaticus T. 166.

XXI. *Titus Flavius* a) CLEMENS, patria Athenienſis b) vel ut alii *Alexandrinus*: ex Ethnico Philoſopho Chriſtianus c) atqve inde poſt peragratas Græciam, Calabriam, Italiam, Orientem, Palæſtinam, & Ægyptum Alexandrinæ Eccleſiæ presbyter, d) & poſt Pantænum e) itidem Athenienſem, Magiſtrum ſuum f) qvem Demetrius Epiſcopus Alex. circa A. C. 189. in Indiam miſit, g) Scholæ ibi Catecheticæ præfectus, ſive *κατηχήσεων* Magiſter:

a) Euſeb. VI. 13. Hiſt. Photius Cod. CXI.

b) Epiphan. XXXII. 6. T. 1. p. 213. Meurſius p. 203. ad Palladii Lauſiacam.

c) Euſeb. II. 2. præparat. Evangel. p. 61. Clemens ipſe initio Pædagogi.

d) Euſeb. VI. 11. Hieron. c. 38. de Script. Eccleſ. & Epiſt. 84. ad Magnum. Niceph. IV. 33. Hiſt. Phot. Cod. CXI.

e) Euſeb. VI. 6. Hiſt.

f) Euſeb. V. 11. VI. 13. & Hieron. c. 38. de ſcriptor. Eccleſ. Phot. Cod. 109. Eqvidem ab horum ſententia recedit Philippus Sidetes, & Pantænum Clementis ſucceſſorem fuiſſe ſcribit, Clementem vero *Athenagoræ* ſucceſſorem ac diſcipulum. Pro Philippi Sidetæ ſententia aſſerenda contendit etiam H. Dodwellus qvi Philippi fragmentum edidit, ad calcem diſſ. in Irenæum p. 501. ſq. Sed malo utiqve Euſebio, Hieronymo & Photio accedere. De aliis Clementis præceptoribus qvos tecte innuit ipſe lib. 1. Strom. p. 274. & qvorum nomina ex Myſteriorum diſciplinâ, Hierophantas de nomine prodere vetantium, ſiluiſſe putat idem Dodwellus diſſ. IV. ad Irenæum p. 293. Vide Baronium ad A. C. 185 n 4. Valeſium ad Euſeb. p. 95. Caveum in vita Clementis Alex. §. 2. Steph. le Moyne ad Varia ſacra p. 208. Jo. Clericum in vita Clementis Alex. T. 10. Bibl. Univerſal. p. 181.

g) Pantæno mortuo ſucceſſiſſe ſcribit Hieronymus c. 38. de Script. Eccleſ. Sed vide Tillemont T. 3. Memor. Hiſt. Eccleſ. in vita Pantæni p. 290. & in Vita Clementis Alex. p. 308. & 522.

ſter: Vir ſanctus h) atqve eruditiſſimus. Inter diſcipulos habuit Origenem i) qvi in Catechetæ k) munere etiam Clementi circa A. C. 202. perſecutione Severi Alexandrinâ cedere coacto l) ſucceſſit, & Alexandrum m) Flaviadis in Cappadocia ac poſtea Hieroſolymitanum Epiſcopum, atqve ſi Baronio, n) Combefiſio & Bullo credimus, etiam Hippolytum, Origeni haud ignotum. Qvo anno obierit (ſub Antonino Caracalla & Alexandriæ ut ſuſpicio eſt) nemo veterum tradidit, licet qvarta die Decembris memoriam ejus conſignavit Uſuardi Martyrolygium.

Tria hujus Clementis Scripta Protrepticum, Pædagogum & Stromateon libros Daniel Heinſius pulchre obſervavit referre veterum Myſtagogorum ac Philoſophorum tres gradus ἀποκάθαρσιν, μύησιν ac deniqve ἐποπτείαν. In *Protreptico* enim Clementem primo veluti purgare futuros Chriſtianos à ſordibus adhærentium ſuperſtitionum atqve Ethnicismi, in *Pædagogo* factos jam initiare atqve inſtituere, in *Stromateon* deniqve *libris* ad ſacra maxima & ſupremam DEI contemplatio-

h) Qvanqvam Baronius è Martyrologio Rom. Clementis nomen expunxit, confer Acta Sanctor. T. 6. Maji p. 777. & *ſancti* elogium Clementi datum excuſat Combefiſius T. 1. Bibl. Concionatoriæ, Natalisq; Alexander ideo cenſuram incurriſſe ſe teſtatur virorum religioſorum, qvod ſanctum Clementem appellaſſet, tamen conſtat apud veteres ſcriptores, ne de Uſuardi & juniorum Martyrologiis dicam, paſſim hoc encomio mactari. Ita Epiphanius XXVI. 1. ὡς καὶ ὁ ἅγιος Κλήμης &c. ἱερὸν vocat etiam Alexander Epiſcopus apud Euſeb. VI. 14. & VI. 11. μακάριον πρεσβύτερον ἄνδρα ἐνάρετον καὶ δόκιμον. Nicetæ theſaur. Orthodox. fidei IV. 10. ex Theodoriti lib. 1. de hæretic. fab. c. 1. Clemens dicitur ἱερὸς ἀνὴρ, καὶ πολιπειρίᾳ ἅπαντας ἀπολιπών. Et eidem Theodorito ἱερὸς ἀνὴρ & ob πολυμάθειαν διαβόητος. Auctori Chronici Alex. p. 7. & qvi idem eſt Anonymo ſcriptori de Paſchate qvem Græce edidit Petavius p. 214. Uranolog. Κλήμης ὁ ὁσιώτατος τῆς Ἀλεξανδρέων Ἐκκλησίας γεγονὼς ἱερεὺς, ἀνὴρ ἀρχαιότατος, καὶ οὐ μακρὰν τῶν Ἀποστολικῶν γενόμενος χρόνων. Idem Clemens judicio Hieronymi Epiſt. 84. ad Magnum *omnium eruditiſſimus*. φιλόσοφον τῶν φιλοσόφων vocat S. Maximus diſſ. cum Pyrrho. p. 774. Cyrillus vero Alex. ἄνδρα ἐλλόγιμον καὶ φιλομαθῆ, καὶ ἀναγνωσμάτων ἑλληνικῶν πολυπραγμονήσαντα βάθος, ὡς ὀλίγοι τάχα που τῶν πρὸ αὐτοῦ. VII. in Julian. p. 231. Idem alibi σοφώτατον vocat, & πολυΐστορα, & alio loco: τοῖς ἁγίοις Ἀποστόλοις ἑπόμενον πανταχῆ, πλείστης τε ὅσης ἑλληνικῆς ἱστορίας εἰς ἀκοὴν ἐλθόντα.

i) Euſeb. VI. 6. Hiſt.

k) Id. VI. 3. licet Philippus Sidetes in fragmento qvod edidit Dodwellus Origenem Pantæno non Clementi ſcribit ſucceſſiſſe.

l) Tillemont. p. 392.

m) Euſeb. VI. 14. Hiſt. ex qvo loco conſtat Alexandrum Clementi fuiſſe ſuperſtitem.

n) Baron. ad A. C. 229. 4. Combefiſius T. 1. Bibl. Concionatoriæ ubi de S. Hippolyto, & Bullus defenſione fidei Nicænæ Sect. 3. c. 8. p. 371.

tionem (adde Clementem p. 83. edit. Parif. & 443. d.) admittere. Confer fi placet qvæ in eandem fententiam de Pædagogo ac Stromatibus Clementis obfervat D. Mich. Fœrtfchius Theologus Jenenfis in decade diff. Theologicarum felectarum diff. X. p. 398. feq.

1. *Προτρεπτικὸς λόγος*, ad Gentes liber adhortatorius de Chriftianifmo amplectendo, cujus meminit (ne de Eufebio, Hieronymo, Cyrillo, Theodorito, Photio, aliisqve dicam) Clemens ipfe in limine pædagogi, & difertius etiam VII. Strom. p. 711 ubi ait fe in illo de Gentium fuperftitionibus abunde difputaffe. Ex hoc Clementis protreptico plura in fuos ad Gentes libros transtulit Arnobius, ut Theodoro Cantero pulchre obfervatum. Duos Codices MSS. Græcos unum Regium A. C. 914. exaratum, & alterum Collegii S. I. Parif. memorat Nourrius p. 634. Apparatus ad Bibl. Patrum, Variasqve lectiones editurum fe vel cum alio Clementis futuro editore communicaturum pollicetur, atqve ipfe deinceps loca qvædam feliciter illuftrat.

2. *Παιδαγωγὸς libris tribus ὑποθετικοῖς* Ethicam qvandam Chriftianam perpulchram complexus. Hujus qvoqve operis fui mentionem facit ipfe Clemens VI. Strom. p. 616. ut Eufebium, Hieronymum ac Photium omittam. Videturqve illud fuiffe fructus qvidam *κατηχήσεων* Alexandriæ ab ipfo inftitutarum. Cæterum ut divifionem operis in tres libros Clemens dicto loco agnofcit, fic divifionem in capita, capitibusqve præfixa lemmata, quamvis in MSS. Codicibus obvia alium qvam Clementem videntur habere auctorem. Vide Nourrii Apparatum p. 657. Clauditur Pædagogus Doxologiâ, de qva conferendus Georgius Bullus in defenfione fidei Nicænæ p. 145. Deniqve fubjicitur *Hymnus ad CHRISTUM*, qvem *Antigeni* Martyri Clementis æqvali (nefcio qva fide) tribuit Cangius in appendice ad gloffarium græcum p. 123. voce *λυχνικόν*. Hymnum iftum feparatis foliis cum Herveti verfione & commentario atq; fua Germanica metaphrafi edidit Hamburgi A. 1681. fol. Rudolphus Capellus *ὁ μακαρίτης*. Exftat & Græce & latine inter Poëtas Græcos Chriftianos Parif. 1609. 8. p. 235. cum *Fed. Morelli* verfione. Ibidem Græce & latine occurrunt verfus *ἀδήλου* five incerti in Clementis Pædagogum, qui incipiunt *σοὶ τόνδε κἀγὼ παιδαγωγὲ προσφέρω*, qui in editione Clementis Græca Florentina Græce leguntur ad calcem Pædagogi p. 92. fed in Græcolatinis funt prætermiffi, atque ideo in fupplemento operum Clementis Ittigia-

giano p. 170. iterum recuſi. Tres Codices MSS. prædagogi Clementis evolviſſe & varias lectiones ex iis notaſſe ſe refert Nourrius p. 658. ſeq. ex quibus Regii A. C. 914. exarati (qvo præter protrepticum pædagogo præmiſſum etiam Juſtini Epiſtola ad Zenam & Serenum, atque admonitio ad Græcos, Euſebii de præparat. & adverſus Hieroclem, atque Athenagoræ liber uterque continetur) ſpecimen vide in Montfauconi V. C. palæographia Græca p. 274. Pædagogum in Bibl. Patrum Concionatoria Græce & latine editum ſcribit Nourrius p. 904. Sed latine qvædam Clementis Combefiſius à ſe recenſita Bibliothecæ Concionatoriæ inſeruit, Græce nihil.

3. Τῶν κατὰ τὴν ἀληθῆ φιλοσοφίαν γνωστικῶν ὑπομνημάτων, στρωματεῖς Η. *libri VIII. Stromatum*, o) ſive Miſcellaneorum, Gnoſticas ſecundum veram Philoſophiam Commentationes complectentium, hic enim titulus operis apud Euſebium, VI. 13. Hiſt. Photium Cod. CXI. & Clementem ipſum in extremo libri I. & III. p. 357. 473. & initio libri VI. p. 616. *Alexandro* inſcriptum eſſe hoc opus à Clemente, obſervat Meurſius ad Palladii Lauſiacam p. 204. ex Jo. Damaſceni libri 3. de adorand. imaginibus: τοῦ ἀρχαιοτάτου Κλήμεντος πρὸς Ἀλέξανδρον ἐκ τοῦ ἑβδόμου βιβλίου τῶν στρωματέων. Alexandrum intelligat aliquis illum ex Clementis auditore Cappadociæ atque deinde Hieroſolymatanum Epiſcopum, cui librum de canonibus Eccleſ. inſcripſit teſte Euſebio VI. 13. & de quo videnda Acta Sanctorum ad diem XVIII. Martii. Sed Reineſius lib. 1. Var. lect. c. 22. p. 92. recte animadvertit,

O Da-

o) Clemens 1. Strom. p 278. περιέξουσι δὲ οἱ στρωματεῖς ἀναμεμιγμένην τὴν ἀλήθειαν (Chriſtianam puta) τοῖς φιλοσοφίας δόγμασι. Et p. 279. σιωπῶ γὰρ ὅτι οἱ στρωματεῖς τῇ πολυμαθίᾳ σωματοποιούμενοι κρύπτειν ἐντέχνως τὰ τῆς γνώσεως βούλονται σπέρματα. Lib. VII. p. 767. οὔτ' οὖν τῆς τάξεως, οὔτε τῆς φράσεως στοχάζονται οἱ στρωματεῖς *nec ordinem nec dictionem curant Stromata.* Vide & lib. IV. p. 476. ubi opus ſuum confert ἀπηνθισμένῃ προσφορᾷ ſive εἰρεσιώνῃ ex omni genere florum atque fructuum quondam Athenis Soli aliisque Diis dicari ſolitæ, de qua videndus Tho. Gatakerus in Adverſariis p. 473. Stromata veluti à ſtragularum veſtium varie contextarum colore multiplici petito nomine (vide Caſaubonum p. 15. in Athenæum) Mich. Neander reddit *varietates*, Jo Vindetus *centones*, Samuel Petitus ad Leges Atticas p 145 *florida.* Mottanus Vayerus T. 1. Opp. p. 552. *tapiſſeries.* Ab illo opere Clemens Theodorito Caſſiodoro, & aliis dicitur ὁ στρωματεύς, etſi Clementis exemplo etiam diſcipulum ipſius Origenem X. libros Stromatum ſcripſiſſe conſtat ex Hieronymo, Rufino &c. Atqve Cæſellium Vindicem Grammaticum latinum in Stromateo laudat Priſcianus lib VI. p 685. & 696. Plutarchi στρωματεῖς Euſebius I. præparat. c. 4. 5. & Lamprias in Catalogo ejus ſcriptorum. Videturqve Plutarchum ac Cæſellium reſpicere Gellius, στρωματεῖς memorans in præfat. noctium Atticarum.

Damascenum non scripsisse πρὸς Ἀλέξ. Sed πρεσβ. Ἀλεξ. Scriptum est hoc opus post Commodum (extremo A. C. 192.) defunctum (lib. 1. Strom.) p. 336. cum Clemens ætatis indeflexa adhuc maturitate gauderet, quare 1. p. 274. ait se ὑπομνήματα ἑαυτῷ εἰς γῆρας θησαυρίζειν. Codices illius MSS. præter Mediceum è quo Florentina editio initio libri primi mutila profluxit, vix usquam exstare, notat Montfauconus in Diario Italico p. 64. ubi excerpta prolixa ex Clementis Stromatis in Codice bombycino sæculi XIV. Venetiis apud Antonium Capellum Patricium Venetum reperisse se refert, una cum nonnullis ex protretico & pædagogo. Claromontanus recens Codex cujus Nourrius p. 896. meminit, è Mediceo descriptus videtur, neque alio quam Florentino usi sunt interpres uterque Strozza & Hervetus. Librum septimum claudit Clemens his verbis: καὶ δὴ μετὰ τὸν ἕβδομον τοῦτον ἡμῖν στρωματέα τῶν ἑξῆς ἀπ᾽ ἄλλης ἀρχῆς ποιησόμεθα τὸν λόγον. At loco illius qui hodie sequitur *octavi libri*, in quibusdam Codicibus Photio c. CXI. lectis secutus est liber de quo mox dicam, *quis dives salvetur*: Alii tamen, quos idem vidit Photius, hunc ipsum octavum librum habuerunt, atque in hoc p. 785. exstant verba quæ Clementem Philosophum laudans profert Pseudo Dionysius c. 5. libri de divinis nominibus, ut Albertinus etiam p. 266. Operis de Eucharistia observavit. Octo Stromatum Clementis libros legerunt etiam Eusebius atque Hieronymus. Porro liber iste octavus qui exstat, cum prioribus septem nihil habet commune, sed totus de demonstratione, definitione, divisione & caussis dialectico more disputat. Eundem tamen nos habere quem olim legit Photius non dubito, licet aliud sentire videam Nourrium p. 1289. qui in eo etiam fallitur, quod qvæ de doctrina parum sana Photius notat, de octavo hoc libro accipit, cum de toto stromatum opere istud ille scripserit. Non integrum vero sed imperfectum ad nos librum hunce qvi octavus inscribitur pervenisse, lubentius assentior Tillemontio T. 3. Memor. Hist. Eccles. p. 318. 524. Quod vero Nourrius p. 1308. ex Catena MS. in Genesin notat ab Acacio Cæsareæ in Palæstina Episcopo allegari verba ex octavo Clementis Stromatum libro deperdito, id ampliore consideratione dignum est. Verba hæc sunt: Καὶ ἐν τῷ ὀγδόῳ τῷ στρωματεῖ ἀθετεῖ τὴν περὶ τοῦ προεῖναι τὰς ψυχὰς δόξαν (Cassiani puta quam 3. Strom. p. 466. confutaturum se promiserat) λέγων αὐτῆς τῆς λέξεσιν. Ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἐποίησεν οὐ προόντας. Ἐχρῆν γὰρ καὶ εἰδέναι ἡμᾶς τὸ ποῦ

ἦμεν

ἦμεν καὶ πεποίημεν, καὶ πῶς καὶ διὰ τί δεῦρο ἥκομεν. Εἰ δὲ οὐ πεποίημεν, τῆς γενέσεως ἡμῶν μόνος αἴτιος ὁ θεὸς, ὡς οὐκ ὄντας ἐποίησεν, οὕτως καὶ γενομένους σώζει. Ὁ δὲ τοὺς δερματίνους χιτῶνας τὰ αἰσθητὰ λέγων σώματα, πάντως που καὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς αἰσθητὸν εἶναι ὁμολογήσει, μετὰ τοὺς χιτῶνας γὰρ εἴρηται, μήποτε λάβῃ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ φάγῃ, καὶ ζήσηται εἰς αἰῶνα. Hæc (quod Nourrium præteriit) excerpta ſunt ex ἐκλογαῖς προφητικῶν §. 17. edit. Combeſii. At idem Nourrius recte obſervat in MSS. Jo. Damaſceni parallelorum Codicibus laudari tanquam ex octavo Stromatum libro, quæ iisdem verbis exſtant in ἐκλογαῖς προφητικῶν, quæ Græce libro Stomatum ſubjiciuntur, §. 20. edit. Græcolat. Combefiſii: ἀγάπη ἑκουσίων ἄρχει, ἀκόντων δὲ ὁ φόβος οὗτος ὁ φαῦλος. Ὁ δὲ εἰς ἀγαθὸν παιδαγωγῶν, εἰς Χριστὸν ἄγει, καὶ ἔστι σωτήριος. Laudantur à Damaſceno etiam hæc, octavo Stromatum libro prænotato: Φοβηθῶμεν οὐχὶ νόσον τὴν ἔξωθεν, ἀλλὰ ἁμαρτήματα δι' ἃ νόσος. Καὶ νόσον ψυχῆς οὐχὶ σώματος, (quæ exſtant in eisdem eclogis §. 11.) Et: - - Νόμος ἐστὶ κατὰ τῶν σεμνὰ καὶ θεῖα σεμνῶς καὶ θεοπρεπῶς ὁρᾶν οὐκ ἀξιούντων, κόλασιν ἐπιφέρειν ἀορασίας.

4. Ἐκ τῶν Θεοδότου καὶ τῆς ἀνατολικῆς καλουμένης διδασκαλίας κατὰ τοὺς Οὐαλεντίνου χρόνους ἐπιτομαί. Hæc excerpta Græce ſine verſione ex Florentino exemplari Græcolatinis Clementis editionibus ſubjecta varias locorum S. Scripturæ explicationes Gnoſticas & Valentinianas continent. In his Theodotus p) plus ſimplici vice citatur: mentio & Baſilidis & Valentini ac Valentinianorum, & p. 799. afferuntur verba quæ CHRISTUS dixerit ad Salomen, μέχρι πότε εἶναι θάνατον, ἄχρις ἂν αἱ γυναῖκες τίκτωσιν, quæ ex Evangelio ſecundum Ægyptios petita eſſe conſtat ex Clementis III. Strom. p. 445. 452. 453. *Combefiſius* latine transtulit, ſed veritus eſt edere q) ob hæreſes & errores Gnoſticos qui in illis continentur. Quoniam vero eisdem vix qvisquam hodie poterit moveri, nec tamen inutile ad alios

O 2 ſcri-

p) Theodotum intellige Byzantinum coriarium, à Victore Rom. Epiſcopo excommunicatum, cujus hæreſin perſtringit etiam S. Hippolytus in homilia contra errores Noëti. Cætera veterum de illo loca diligenter excerpſit B. Ittigius diſſ. de hæreſiarchis p. 259. ſeq. qvi p. 243. alterum refert Theodotum Montaniſtam & p. 261. tertium Theodotum trapezitam auctorem Melchiſedecianorum. Videnda etiam de Theodoto Coriario erudita diſſertatio D. Mich. Waltheri τοῦ μακαρίτου edita Witebergæ 1688. ſub titulo *JEſus ante Mariam*, §. 10. ſeq.

q) Vide Combeſiſ. T. 1. Auctar. noviſſ. p. 194. & Rich. Simonis Bibliothecam Criticam Gallice editam T. 1. p. 66.

ſcriptores Eccleſiaſticos illuſtrandos, neque injucundum eſt ſpecimine tam inſigni cognoſcere, qualis fuerit & quam longe petitis S. Scripturæ expoſitionibus ſubnixa hæreticornm iſtorum doctrina, non dubitavi illam Combefiſii verſionem, cujus Apographum beneficio doctiſſimi Viri Erici Benzelii in manus meas incidit, infra cum Lectore communicare. Germanice quidem reddita hæc excerpta edidit Godfridus Arnoldus in Apologia hæreſium, Lipſiæ 1700. fol. Tomo IV. p. 41. ſeq. à quo tempore melior & emendatior, itidem Germanica interpretatio auctore H. G. W. E. M. lucem vidit Ulmæ 1701. 4. cum præfat. Theologi meritiſſimi D. Eliæ Veielii, τȣ͂ μακαρίτȣ.

5. Ἐκ τῶν Προφητικῶν ἐκλογαί. Hæc excerpta poſteriora ſaniora ſunt prioribus, ſed in Græcolatinis Clementis editionibus itidem tantum Græce exſtant, atqve extrema parte mutila. Cæterum cum notis *Franciſci Combefiſii* leguntur Græce & latine in auctario ipſius noviſſimo ad Bibliothecam Patrum, Pariſ. 1672. fol. In his ſubinde refellit Clemens (illum enim auctorem non dubito) errores Heracleonis, Tatiani, Hermogenis: plura etiam refert ex Apocryphis Henochi, & Apocalypſi atqve κηρύγματι Petri; ex Hermæ etiam Paſtoris lib. 2. mandato 5. verba deſumta & illuſtrata videre eſt §. 45. licet de nomine eum non laudat. Dogmatum vero hæreticorum expoſitionem utilem eſſe disputat §. 29. Φέρει δὲ καὶ ἄλλην συγγυμνασίαν ψυχῆς ζητητικῆς ἡ τῆς ἑτεροδόξȣ διδασκαλίας ἔκθεσις, καὶ ἀνεξαπάτητον τῆς ἀληθȣ͂ς τηρεῖ τὸν μαθητήν. Has Eclogas eſſe partem Hypotypoſeon Clementis Alexandrini non abſurde conjiciunt viri doctiſſimi: haud omittendum tamen eſt easdem ab Acacio & Damaſceno, ut è locis pluribus ſupra à me deſcriptis patet, habitas fuiſſe pro octavo Stromatum libro.

Operum Clementis Alex. editiones.

Græce Scripta Clementis hactenus memorata prodierunt è Bibl. Medicea, collato ad Protrepticum & Pædagogum etiam Rodulphi Pii, Antiſtitis Carpenſis Codice, recenſente *Petro Victorio*, cujus præfatio ad Marcellum Cervinum Cardinalem S. Crucis (poſtea per 22. dies Pontificem Max. Marcellum II.) præfigitur. Florentiæ 1550. fol. Hæc editio manu Joſephi Scaligeri paſſim notata fuit in Bibliotheca Clariſſimi Grævii.

Ex

Ex recenſione & cum caſtigationibus *Frid. Sylburgii*. Heidelbergæ ap. Commelin. 1592. fol.

Latine Protrepticus & Pædagogus *Gentiano Herveto*, & libri VIII. Stromatum *Cyriaco Strozza* * interprete, Florent. 1551. fol. apud Laurentium Torrentinum.

Protrepticus, Pædagogus & Stromata ** *Gentiano Herveto* Aureliano & Eccleſiæ Remenſis poſtea Canonico, interprete, cum ejus ſcholiis Baſil. 1556. fol. ap. Froben. & 1566. fol. Pariſ. 1572. & 1590. fol. & deniqve in Bibliotheca Patrum Lugdunenſi T. 3. A. 1677. fol. ex Dan. Heinſii recognitione, & Scholiis Herveti omiſſis.

Græce & latine cum Herveti verſione per Dan. Heinſium recenſita, notisqve & caſtigationibus Frid. Sylburgii & *Danielis Heinſii*. Lugd. Bat. 1616. fol. Hæc editio cum pluribus notis MSS. Davidis Blondelli fuit in Bibliotheca Samuelis Gruteri, Eccleſiaſtæ Harlemenſis.

Recuſa hæc editio additis *Frontonis Ducæi* notis, Pariſ. 1629. fol. & minus emendate 1641. ibid. & Coloniæ, (ſive Witebergæ potius) 1688. fol.

Clementem Alex. emendatiſſimum & auctum ſe habere, & in notis ad ipſum Clementem emendationes Heinſii diligenter examinaturum ſe olim teſtatus eſt *Jo. Crojus* cap. 21. Obſervatt. in Nov. Teſt. p. 172. Sed illa Clementis editio nunqvam prodiit.

In Bibliotheca Jeſuitica leges Clementem Alex. notis illuſtratum à *Jacobo Desbans*, S. I. verum nec illæ notæ editæ ſunt. Hodie novam Clementis & caſtigatiorem editionem, qvæ meliori verſione & notis idoneis eruditorum expectationi ſatisfaciat, præſtolamur Oxoniæ vulgandam à doctiſſimo viro *Joanne Pottero*.

De ſcriptis Clementis Alexandrini diligentiſſime egit nuper *Nicolaus Nourrius* libro tertio integro Apparatus ad Bibliothecam Patrum, nam & Analyſin ſingulorum poſt Abrahamum Scultetum, Eliamqve DuPinium dedit pleniorem, & de doctrina ipſius atqve ad varia Clementis loca obſervationes magno numero,

* Papyrius Maſſonus in Strozzæ vita T. 2. elogior p. 229, *Stromata item Clementis Alexandrini, adoleſcens cum eſſet, primus omnium latinitate donavit.*

** In Gentiani verſione & commentariis plura reprehendit Nourrius qvem vide Apparatu ad Bibl. Patrum p. 902. ſq.

mero, & Chronographicam tabulam addidit qva Clementis ſupputatio cum Euſebiana & Syncelliana confertur, & de auctoribus qvos laudat Clemens copioſius diſſeruit. Pariſ. 1703. fol. p. 622 - 1362. Vide etiam qvæ de Clementis doctrina noviſſime notavit Ittigius in ſelectis Hiſt. Eccleſ. capitibus Sec. II. p. 230. ſeq.

Supplementum Operum Clementis Alex.

Hoc cum præfatione erudita & faſciculo miſcellanearum ad Hiſt. Eccleſiaſticam ſpectantium obſervationum editum, Lipſiæ 1700. 8. ab eodem præclaro Doctore meo *Thoma Ittigio*, complectitur:

1. Librum pium & lectione inprimis dignum qvi inſcribitur τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος. *Quis dives ſalvetur?* Clementi hic diſerte tribuitur ab Euſebio, III. 23. VI. 13. Hieronymo, aliisqve & Photio qvi Codice CXI. teſtatur in qvibusdam exemplaribus hunc libellum fuiſſe loco octavi Stromatum libri. Unde non mirum qvod Anaſtaſius Sinaita in Pſalmum VI. (ap. Combefis T. 1. Auctar. novi p. 966.) ἔκ τινος τῶν στρωματικῶν Clementis λόγων afferre ſe ait narrationem de Johanne Apoſtolo juvenem perditum perſeqvente & ad frugem reducente, qvæ capite ultimo hujus libri exſtat, repetiturqve inde ab Euſebio III. 23. Hiſt. & aliis qvos laudavi ad Abdiam V. 3. p. 536. Codicis Apocryphi Novi Teſt. Meminit iterum Anaſtaſius p. 934. ubi Clementem τὸν ἱστορικὸν Ἀλεξανδρείας appellat. Igitur haud dubie Clementis eſt, non *Origenis*, licet in MS. Vaticano Origenis in Jeremiam homiliis adjunctus, atqve inde ſub falſo Origenis nomine editus eſt à *Mich. Ghislerio* T. 3. Commentar. in Jeremiam (Lugd. 1633. fol.) p. 262. cum verſione *Jo. Matthæi Cariophyli.* Sed in præfat. c. 7. §. 4. ipſe errorem Ghislerius agnovit, & Clementi vindicandum illum librum ſtatuit ſub cujus nomine cum nova verſione & notis edidit *Franciſcus Combefiſius*, nullo alio MS. Codice uſus, in Auctario noviſſ. Bibliothecæ Patrum T. 1. p. 163. Pariſ. 1672. fol. Ex Combefiſii editione recuſus latine in Bibliotheca Patrum Lugd. A. 1677. Tomo III. ac Græce & latine cum ſuccinctis Jo. Felli Oxonienſis Epiſcopi ſcholiis Oxon. 1683. 12. è theatro Sheldoniano, ſed notis Combefiſii omisſis, qvas ſuæ tamen editioni præter Felli ſcholia, & Varias è Ghisleriana & Combefiſiana lectiones Ittigius adjunxit.

2. *Adumbrationes in aliquot Epiſtolas Canonicas*, ex veteri latina verſione, de qua Caſſiodorus c. 8. Inſtitut. divinarum literarum:

In

In Epistolis Canonicis Clemens Alexandrinus Presbyter qui & Stromateus vocatur, id est in Epistola S. Petri prima, S. Johannis prima & secunda & Jacobi r) *quædam Attico* s) *sermone declaravit. Ubi multa quidem subtiliter sed aliqua incaute locutus est: quæ nos ita transferri fecimus in latinum, ut exclusis quibusdam offendiculis purificata doctrina ejus securior potuisset hauriri.* Clementem in Hypotyposeon libris etiam Epistolas Catholicas interpretatum testantur Eusebius IV. 14. Hist. & Photius Cod. 109. Verisimile igitur est ex illo opere t) Cassiodorum adumbrationes hasce qvo ipso forte Vocabulo Græcum ὑποτυπώσεων exprimere voluit, excerpendas curasse, qvas latine Ittigius dedit post editiones in Bibliothecis Patrum Paris. 1575. 1589. 1654. & Lugd. 1677. & post editionem Oxoniensem ad calcem libri de divite salvando 1683. 12.

3. *Fragmenta* Clementis Alex. à Jo. Fello collecta ex Nicetæ in Jobum & Corderiana in Lucam Catena, qvibus alia Ittigius addidit tum ex eadem in Jobum, tam ex Nicetæ in Matthæum Catena, ex Eusebio item atqve Oecumenio. His cæterisqve qvæ in præfatione etiam monet adjungenda esse, addi potest fragmentum Clementis qvod exhibet Catena in Pentateuchum latine edita à Francisco Zephyro p. 146. licet consimilia qvodammodo leguntur V. Strom. p. 564. *Nomen illud Mysticum quod vocant tetragrammaton, quo tantum muniebantur illi quibus adytum pervium erat, sonat Jehovah, quod interpretatur: qui est & qui erit; candelabrum vero quod ad australem plagam adstabat altaris, septem planetas referebat, qui per meridianam regionem circumagi nobis videntur, cui terni utrinque rami consurgunt, quoniam sol quasi Candelabrum mundi medius inter alios planetas divina sapientia libratus sua luce superiores lustrat & inferiores. Ad alteram partem ipsius aræ posita erat mensa, in qua panes proponebantur, quod ex ea parte cœli flatus nobis vitales & almi adspirent.*

Scripta Clementis deperdita.

1. *Hypotyposeon* u) sive compendiosarum S. Scripturæ enarrationum *libri VIII.* ex qvibus petita videntur qvæ hodieqve exstant ex-

r) i. e. Græco.

s) In adumbrationibus qvæ exstant nullæ ad Epistolam Jacobi, sed in Epistolam Judæ leguntur. Et de Epistola Judæ meminit etiam Eusebius VI. 14. ubi Clementis ὑποτυπώσεις refert.

t) Levia sunt qvæ conjecturæ huic opponit Nourrius p. 1320.

u) De hoc vocabulo qvod brevem & succinctam (qvæ compendio & ὡς ἐν τύπῳ fit) expositionem significat, dixi ad Sexti Empirici libros Hypotyposeon Pyrrhoniarum.

excerpta Theodoti, & adumbrationes in aliqvot Epistolas Catholicas, ut jam dixi. Meminit Euseb. I. 12. II. 1. 9. & 15. & VI. 13. & 14. Hist. Hieron. in Catalogo c. 38. Photius Cod. 109. 111. Fragmenta ex illis præter Eusebium locis laudatis & Oecumenium in Epistolas Pauli, servavit Chronicon Alex. p. 224. edit. Cangii, S. Maximus ad Dionys. c. 1. de Mystica Theol. p. 17. & Jo. Moschus in prato spiritali c. 176. qvem locum cum laudasset Baronius ad A. C. 31. n. 40. ut probaret Petrum à CHRISTO baptizatum esse, Richardus Montacutius lib. 2. Originum Eccles. p. 52. *En tibicinem*, inqvit, *ruituro alioqui parieti! Clemens ὁ πολυμαθὴς advocatur in partes ex Hypotyposibus, sed citatus à Sophronio in prato spirituali. Neque enim Baronius Clementis, credo, vidit hypotyposes. Certe magnus auctor Clemens, licet nimis interdum credulus Apocrypticis narrationibus & rumoribus ab incerta traditione. Secundò Criticorum quidam nominatissimi opus illud hypotyposeon nec lectum sibi nec visum, (sed περὶ παντὸς ὄντος καὶ μὴ ὄντος judicant Critici) devocant in quæstionem. Quod si exstaret, multiplici proculdubio doctrina, ut ille alter λόγος στρωματεὺς nos recrearet. Sed an ille antiquissimus & eruditissimus Pater tale aliquid retulerit in hypotyposibus, tum tandem intelligemus, cum Patres Societatis quâ summa pollent gratia & auctoritate apud hodiernum Patriarcham Alexandrinum, illud opus tessellatum in usum publicum Ecclesiæ impetraverint. Scribebat enim aliquando doctissimus Fronto literis ad Clariss. Savilium missis, apud illum Patriarcham librum hunc extare.*

2. Σύγγραμμα Κλήμεντος τοῦ Στρωματέως εἰς τὸν Προφήτην Ἀμώς memorat Palladius in historia Lausiaca p. 147. edit. Meursii.

3. Περὶ προνοίας ex qvo fragmenta apud S. Maximum T. 2. Opp. p. 144. 152. itemqve aliud ex MSS. Reg. apud Clariss. Nourrium p. 1336. seq. Apparatus ad Bibl. Patrum.

4. Περὶ τοῦ Πάσχα σύγγραμμα. Euseb. IV. 26. VI. 13. Hieron. de Script. Eccles. c. 38. Phot. Cod. III. Fragmenta in Chronico Alex. p. 7. edit. Cangii. & in Petavii Uranologio p. 214. In hoc libro testatus Eusebio teste fuit Clemens se à fratribus adactum ad scripto consignandas παραδόσεις qvas ab antiqvioribus Presbyteris acceperat. Per has nolim Constitutionum Apostolicarum Opus intelligere cum doctissimo Beveregio, sed illud ipsum

de

de Paschate opus in qvo traditiones antiqvorum de hoc argumento exposuerat.

5. Διαλέξεις περὶ νηστείας Hieron. *de jejunio disceptatio* qvasi legisset Διάλεξις non Διαλέξεις. Apud Photium tantum est περὶ νηστείας.

6. Περὶ καταλαλιᾶς, Hieron. *de obtrectatione, liber unus.* Phot. περὶ κακολογίας.

7. Προτρεπτικὸς εἰς ὑπομονὴν, ἢ πρὸς τοὺς νεωστὶ βεβαπτισμένους. Euseb. VI. 13. Hist.

8. Κανὼν ἐκκλησιαστικὸς, ἢ πρὸς τοὺς Ἰουδαΐζοντας. Hieron. *de canonibus Ecclesiasticis & adversus eos qui Judæorum sequuntur errorem liber unus, quem propie Alexandro Hierosolymorum Episcopo* προσεφώνησε. Canonum Apostolicorum collectionem, qvæ hodie exstat, per hoc opus ab Eusebio & Hieronymo innui, non crediderim. Sane Photius qvi mox lectos à se Canones Apostolorum Cod. 112. commemorat Clementis Romani sub nomine, inter ea qvæ à Clemente Alex. scripta non ipse legit sed memorari tantum ab aliis meminit Cod. CXI. refert περὶ κανόνων Ἐκκλησιαστικῶν κατὰ τῶν ἀκολουθούντων τῇ τῶν Ἰουδαίων πλάνῃ. Atqve unius non duorum scriptorum hunc esse titulum Eusebius & Hieron. dubitare nos haud sinunt. Fragmentum Clementis ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουδαϊζόντων servatum in Nicephori CPol. Antirrheticis MSS. Græce & latine edidit Nourrius p. 1334. Apparat.

9. Ὅροι διάφοροι. Jo. Veccus de processione Spiritus S. apud Allatium in Græcia Orthodoxa T. 1. p. 248. ἀλλὰ καὶ ὁ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς ἐν οἷς συνέθετο διαφόροις ὅροις ὥστε παντὸς εὐσεβοῦς δόγματος προηγεῖσθαι αὐτοὺς τῷ βουλομένῳ Θεολογίαν μετιέναι, ὁριζόμενος τί πνεῦμα, καὶ ὁσαχῶς λέγεται πνεῦμα, φησί· Πνεῦμα μέν ἐστι λεπτὴ καὶ ἄυλος καὶ ἀσχημάτιστος ἐκπορευτικὴ ὕπαρξις.

10. Plura scripta sua sive memorat sive promittit Clemens ipse, * ut *De Principiis*, III. Strom. p. 431. ἀλλὰ πρὸς μὲν τούτους (Μαρκιωνιστὰς) ὁπότ' ἂν τὸν περὶ ἀρχῶν διαλαμβάνωμεν λόγον, ἀκριβέστατα διαλεξόμεθα. Libro qvis dives salvetur §. 26. ὅπερ ἐν τῇ ἀρχῶν καὶ θεολογίας ἐξηγήσει μυστήριον τοῦ Σωτῆρος ὑπάρχει μαθεῖν. Iterum meminit hujus tractationis III. Strom. p. 434. ἐπειδὰν δὲ περὶ τῶν ἀρχῶν διαλαμβάνωμεν &c. Hic est ἀρχικὸς λόγος de uno DEO qvi per legem & Prophetas atqve Evangelium prædicatur,

P

* Confer Nourrium p. 1337. sq.

tur, qvem promittit IV. Strom. p. 510. licet jam de hoc argumenta qvædam dixerat III. p. 457. seq.

De Prophetia. Strom. V. p. 531. καὶ ὅτι ποτὲ ἐστι τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐν τοῖς περὶ προφητείας κἀν τοῖς περὶ ψυχῆς ἐπιδειχθήσεται ἡμῖν. Adde IV. p. 511. a.

De membris & affectibus, quando de DEO dicuntur, allegorice interpretandis. VI. Strom. p. 580. ἀλληγορεῖσθαι δέ τινα ἐκ τούτων τῶν ὀνομάτων, ὁσιώτερον, ἃ δὴ καὶ προϊόντος τοῦ λόγου κατὰ τὸν οἰκεῖον καιρὸν διασαφήσομεν.

De Angelis. Strom. VI. p. 631. ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐν τῷ περὶ ἀγγέλων λόγῳ προϊούσης τῆς γραφῆς κατὰ καιρὸν διαλεξώμεθα.

De Diabolo. Strom. IV. p. 507. ἀλλὰ πρὸς μὲν τὰ δόγματα ἐκεῖνα εἰ μετενσωματοῦται ἡ ψυχή, καὶ περὶ τοῦ Διαβόλου κατὰ τοὺς οἰκείους λεχθήσεται καιρούς.

Περὶ γενέσεως κόσμου. VI. Strom. p. 698. περὶ τῆς ἀνθρώπου γενέσεως. III. Strom. p. 466. Hinc Eusebius de Clemente VI. 13. Hist. ὑπισχνεῖται δ' ἐν αὐτοῖς καὶ εἰς τὴν γένεσιν ὑπομνηματιεῖσθαι.

De Ecclesiæ unitate & excellentia. VII. Strom. p. 765. ἀλλὰ καὶ ἡ ἐξοχὴ τῆς ἐκκλησίας καθάπερ ἡ ἀρχὴ τῆς συστάσεως κατὰ τὴν μονάδα ἐστίν, πάντα τὰ ἄλλα ὑπερβάλλουσα καὶ μηδὲν ἔχουσα ὅμοιον ἢ ἴσον ἑαυτῇ. Ταυτὶ μὲν οὖν ὕστερον.

De officiis Episcoporum, Presbyterorum, Diaconorum & viduarum videtur promittere se alio opere acturum III. ult. pædagogi p. 265.

De anima ὁπηνίκα ἂν περὶ ψυχῆς διαλαμβάνωμεν. III. Strom. p. 432. adde IV. p. 591.

De resurrectione, II. 20. Pædagog. p. 199. ὡς ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως διὰ πλειόνων δηλωθήσεται. & lib. 1. c. 6. p. 104. ἀλλὰ γὰρ αὖθις ἡμῖν σαφέστερον τοῦτο ἐν τῷ περὶ ἀναστάσεως δηλωθήσεται.

De Nuptiis. ἐν τῷ γαμικῷ διέξιμεν λόγῳ III. 8. Pædagog. p. 237. Nisi forte respicit qvæ II. 10. pædagogi de illo argumento, aut tertio Stromatum disseruit.

De continentia. καὶ τοῦτο ἐν τῷ περὶ ἐγκρατείας ἡμῖν δεδήλωται II. 10. Pædagogi p. 193. In eodem forte λόγῳ disputaverat de eo qvid vere sit turpe & obscœnum, qvod II. 6. Pædagogi p. 169. testatur se fecisse: διειλήφαμεν δὲ βαθυτέρῳ λόγῳ ὡς ἄρα οὔτε ἐν ὀνόμασιν, οὐδὲ μὴν ἐν τοῖς συνουσιαστικοῖς μορίοις καὶ τῇ κατὰ γάμον συμπλοκῇ ἡ τοῦ ὄντως αἰσχροῦ προσηγορία τέτακται. Videtur itidem librum

terti-

tertium Stromatum innuere in qvo p. 434. diserte: ὁ δὲ περὶ ἐγκρατείας ἡμῖν προβαινέτω λόγος.

Adversus hæreses, Strom. IV. p. 510. c. ubi se unum DEUM adversus illas demonstraturum promittit. Contra Philosophorum sententias de summo bono II. Strom. p. 419. Contra Hæreticorum γνῶσιν profanam VII. Strom. p. 722. d. Sed forte non peculiares hi libri fuerunt, verum ut in Stromatis passim facit, ita & in Hypotyposibus hæreticos illos & Philosophos oppugnare potuit.

XXII. Index auctorum, qvi à Clemente Alexandrino citantur.

Compositus à CHRISTOPHORO WOLTERECK, Glückstadiensi.

Chi-

E.

I.

V.

— πρός

XXIII. ἘΚ ΤΩ͂Ν ΘΕΟΔΌΤΟΥ.

Καὶ τῆς ἀνατολικῆς καλεμένης διδασκαλίας κατὰ τὲς ΟΥ̓ΑΛΕΝΤΊΝΟΥ Χρόνες Ἐπιτομαί.

I.

Cuncta hæc Valentiniani erroris, amissa CHRISTI sapientia.

ΠΆτερ, φησὶ, παρατίθεμαί σοι εἰς χεῖρας τὸ πνεῦμά με. Ὃ προέβαλε, φησὶ, σαρκίον τῷ λόγῳ ἡ σοφία, τὸ πνευματικὸν σπέρμα, τῦτο σολισάμενος κατῆλθεν ὁ Σωτήρ. Ὅθεν ἐν τῷ πάθει τὴν σοφίαν παρατίθεται τῷ πατρὶ, ἵνα αὐτὴν ἀπολάβῃ παρὰ τῦ πατρὸς, καὶ μὴ κατασχεθῇ ἐνταῦθα ὑπὸ τῶν στερίσκειν δυναμένων. Οὕτως πᾶν πνευματικὸν σπέρμα τὲς ἐκλεκτὲς διὰ τῆς προειρημένης φωνῆς παρατίθεται, τὸ ἐκλεκτὸν σπέρμα φαμὲν, καὶ σπινθῆρα ζωοποιέμενον ὑπὸ τῦ λόγε, καὶ κόρην ὀφθαλμῦ, καὶ κόκκον σινάπεως, καὶ ζύμην, τὰ δόξαντα καταδιῃρῆσθαι γένη ἑνοποιῦσα εἰς πίστιν.

Valentinianorum nugæ.

2. Οἱ δ' ἀπὸ Οὐαλεντίνε πλασθέντος, φασὶ τῦ ψυχικῦ σώματος τῇ ἐκλεκτῇ ὔσῃ ἐν ὕπνῳ ἐντεθῆναι ὑπὸ τῦ λόγε σπέρμα ἀῤῥενικὸν ὅπερ ἐστιν ἀπόῤῥοια τῦ ἀγγελικῦ, ἵνα μὴ ὑστέρημα ᾖ. Καὶ τῦτο ἐζύμωσεν τὰ δόξαντα καταδιῃρῆσθαι, ἑνοποιῦν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν σάρκα, ἃ καὶ ἐν μερισμῷ ὑπὸ τῆς σοφίας προηνέχθη. Ὕπνος δὲ Ἀδὰμ ἦν λήθη τῆς ψυχῆς ἣν συνεῖχε, μὴ διαλυθῆναι, ὥσπερ τὸ πνευματικὸν ὅπερ ἐνέθηκεν τῇ ψυχῇ ὁ σωτήρ. Τὸ σπέρμα ἀπόῤῥοια ἦν τῦ ἄῤῥενος καὶ ἀγγελικῦ, διὰ τῦτο λέγει ὁ Σωτήρ. σώζε σὺ καὶ ἡ ψυχή σε.

3. Ἐλθὼν ἦν ὁ Σωτὴρ τὴν ψυχὴν ἐξύπνισεν, ἐξῆψεν δὲ τὸν σπινθῆρα. Δύναμις γὰρ οἱ λόγοι τῦ Κυρίε. Διὰ τῦτο εἴρηκεν. Λαμψάτω τὸ φῶς ἡμῶν ἔμπροσθεν ἀνθρώπων. Καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐμφυσῶν τὸ πνεῦμα τοῖς Ἀποστόλοις, τὸν μὲν χῦν καθάπερ τέφραν ἀπεφύσα καὶ ἐχώριζεν. Ἐξῆπτε δὲ τὸν σπινθῆρα καὶ ἐζωοποίει.

Incarnationis humilitas.

4. Ὁ Κύριος διὰ πολλὴν ταπεινοφροσύνην ἐχ ὡς ἄγγελος ὤφθη, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος. Καὶ ὅτε ἐν δόξῃ ὤφθη τοῖς Ἀποστό-

λοις

EXCERPTA THEODOTI PRIORA,

atque ex Orientali ita dicta Doctrina temporibus VALENTINI, Epitomæ.

Interprete FRANCISCO COMBEFIS,

Cujus versio nuc demum videt lucem, descripta ex Avtographo ejus, quod servatur Parisiis in Bibl. P. P. Dominicanorum, via ad S. Honoratum.

I.

PAter, inqvit, *in manus tuas commendo Spiritum meum.* Qvam, inqvit, Sapientia carnem produxit, h. e. semen spiritale, hanc Salvator indutus descendit. Qvamobrem in passione Sapientiam commendat Patri, ut à Patre eam recipiat, nec in terra detineatur ab his, qvi privationem ac defectum ingenerare possunt. In hunc modum omne spiritale semen, i. e. electos commendat eâ qvam diximus voce. *Electum* autem *semen* vocamus & *scintillam* à verbo vivificandam, & *pupillam oculi*, & *granum sinapi*, & *fermentum:* genera scilicet qvæ ex adverso divisa videantur, fidei tamen communione unita. 1. Petr. 2, 9. Es. 42, 3. Deut. 32, 10. Matth 13, 31. & 33.

2. Valentiniani autem ajunt formato corpore animali Electæ animæ somnum dormienti semen virile à Verbo insatum esse, qvod Angelici defluxio est, ne Privatio ac defectus esset. Hocqve adeo qvæ divisa viderentur fermentasse, in unum cogente animam & corpus qvæ & divisa, Sapientiâ autore condita fuissent. Somnus vero Adamo fuit oblivio animæ qvam continebat ne dissolveretur, velut Spiritale qvod Salvator indidit animæ. Semen defluxio erat masculi & Angelici, idcirco dicit Salvator: *Salvare tu & anima tua.* Gen. 19, 17.

3. Veniens igitur Salvator animum è somno excitavit ac *scintillam* accendit. *Ejus* namq; *sermones virtus sunt.* Idcirco, ait, *luceat lux vestra coràm hominibus.* Post etiam resurrectionem insufflando Spiritum Apostolis, pulverem qvidem qvasi favillam exsufflabat ac separabat, scintillam vero accendebat & vivificabat. Joh. 6. 63. Matth. 5. 16. Joh. 20. 22.

4. Dominus præ multa humilitate sensusqve modestia non angeli sed hominis apparuit specie. Cumqve adeo in monte se Apostolis in Majestate conspicuum fecit, non sui causa fecit ut se Matth. 17.

osten-

Transformatio Ecclesiæ causa.

λοις ἐπὶ τοῦ ὄρους οὐ δι᾽ ἑαυτὸν ἐποίησεν, δεικνὺς ἑαυτόν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις ἐστὶ τὸ γένος ἐκλεκτόν· ἵνα μάθῃ τὴν προκοπὴν αὐτοῦ μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς ἔξοδον. Αὐτὸς γὰρ καὶ τὸ ἄνω Φῶς ἦν καὶ ἔστι τὸ ἐπιφανὲν ἐν σαρκὶ, καὶ τὸ ἐνταῦθα ὀφθὲν οὐχ ὕστερον τοῦ ἄνω, οὐδὲ διεκέκοπτο ἢ ἄνωθεν μετέστη δεῦρο, τόπον ἐκ τόπου ἀμεῖβον, ὡς τὸν μὲν ἐπιλαβεῖν, τὸν δὲ ἀπολιπεῖν, ἀλλ᾽ ἦν τὸ πάντη ὂν καὶ παρὰ τῷ πατρὶ κἀνταῦθα· δύναμις γὰρ ἦν τοῦ Πατρός. Ἄλλως τε ἐχρῆν κἀκεῖνον πληρωθῆναι τὸν λόγον τοῦ Σωτῆρος ὃν εἶπεν. Εἰσί τινες τῶν ὧδε ἑστηκότων, οἳ οὐ μὴ γεύσονται θανάτου ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐν δόξῃ. Εἶδον οὖν καὶ ἐκοιμήθησαν ὅ, τε Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης.

5. Πῶς οὖν τὴν μὲν ὄψιν τὴν Φωτεινὴν ἰδόντες οὐκ ἐξεπλάγησαν, τὴν δὲ φωνὴν ἀκούσαντες ἔπεσον ἐπὶ τὴν γῆν; Ὅτι ὦτα * τυγχάνει ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ παρὰ δόξαν φωνὴ μᾶλλον ἐκπλήσσει. Ὁ δὲ Ἰωάννης ὁ βαπτιστὴς τῆς φωνῆς ἀκούσας οὐκ ἐφοβήθη, ὡς ἂν πνεύματι ἀκούσας συνήθει τῆς τοιαύτης φωνῆς, καθὸ δὲ ἄνθρωπός ἐστι μόνον ἀκούσας, κατεπλάγη. Διὸ καὶ λέγει αὐτοῖς ὁ Σωτήρ, μηδενὶ εἴπητε ὃ ἴδετε. Καίτοι οὐδὲ σαρκικοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ Φῶς ἑωράκεισαν, οὐδὲν γὰρ συγγενὲς καὶ οἰκεῖον ἐκείνῳ τῷ Φωτὶ, καὶ ἡ βούλησις τοῦ Σωτῆρος ἐνεδυνάμωσεν τὴν σάρκα εἰς τὸ θεάσασθαι· ἄλλως τε καὶ ὃ ἡ ψυχὴ εἶδεν, μετέδωκεν κοινωνούσῃ τῇ σαρκὶ συμπεπλέχθαι αὐτῇ. Τὸ δὲ μηδενὶ εἴπητε, ἵνα μὴ ὅ ἐστιν ὁ Κύριος νοήσαντες ἀπόσχωνται τοῦ ἐπιβάλλειν τῷ Κυρίῳ τὰς χεῖρας, καὶ ἀτελὴς ἡ Οἰκονομία γένηται, καὶ ὁ Θάνατος ἀπόσχηται τοῦ Κυρίου, ὡς μάτην πειράζων ἐπὶ ἀνηνύτῳ. Καὶ ἔτι ἡ μὲν ἐν τῷ ὄρει φωνὴ τοῖς ἤδη συνιοῦσιν ἐκλεκτοῖς ἐγένετο, διὸ καὶ ἐθαύμασαν μαρτυρουμένου τοῦ πιστευομένου. Ἡ δὲ ἐπὶ τῷ ποταμῷ, τοῖς μέλλουσι πιστεύειν διὸ καὶ ἠμελήθη ἡ φωνὴ, αὐτοῖς προκατεχομένοις ἐπὶ τῇ τῶν νομοδιδασκάλων ἀγωγῇ.

Cur celata transformationis gloria.

Valentinianorum portenta ac deliria.

6. Τὸ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος) οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου οὕτως ἐκδέχονται, ἀρχὴν γὰρ τὸν μονογενῆ λέγουσιν, ὃν καὶ Θεὸν προσαγορεύεσθαι, ὡς καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς ἄντικρυς Θεὸν αὐτὸν δηλοῖ λέγων. Ὁ μονογενὴς Θεὸς ** ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. Τὸν δὲ Λόγον τὸν ἐν τῇ ἀρχῇ, τοῦτον τὸν ἐν τῷ μονογενεῖ, ἐν τῷ νῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ μηνύει τὸν Χριστὸν τὸν Λόγον

* Ex tritissima Herodoti sententia lib. 1. sub init.

** In hodiernis Codd. Græcis Evangelii Johannis est υἱός. Sed Θεός legit etiam Origenes 2. contra Cels. p. 104. & Syrus interpres. Clemens vero noster libro quis dives salvetur p. 76. ὁ μονογενὴς υἱὸς Θεός. Pers. & Æthiop. transferunt ac si legissent μονογενὴς Θεοῦ.

ostentaret, sed propter Ecclesiam, qvæ est *genus electum*, ut 1. Petr. 2, 9. post excessum ejus è carne profectum cognosceret. Ipse enim & in cœlis lumen erat, atqve est qvod apparuit in carne, & in terris visum est: Non illo posterius qvod in cœlo, autve divisum eâ ratione, qvod è cœlis translatum est, qvasi scilicet locum ex loco mutet, atqve alium qvidem conseqvatur, alium autem deserat; Sed erat qvod ubiqve † est & apud Patrem & in †† terris, qvippe Patris Virtus est. Præterea necesse erat impleri, qvod Salvator dixerat: *Sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis in Majestate.* Matth. 16, 27. Luc. 9, 27. Viderunt ergo & obdormierunt Petrus, Jacobus & Johannes.

5. Qvomodo igitur videndo faciem lucidam non obstupuerunt, menteqve perculsi sunt; auditâ autem voce ceciderunt in terram? Qvod nimirum aures plus oculis à fide abhorreant, ac insolita vox majorem terrorem stuporemq; injiciat. Enimvero Johannes Baptista auditâ voce nihil timuit, ut qvi in Spiritu audisset, Joh. I, 33. cui ea vox familiaris erat: qvatenus verò qvis solummodo homo audiat, stupore percellitur. Qvamobrem etiam ait illis Salvator: *Nemini dixeritis, quod vidistis.* Atqvi nec carnalibus oculis Matth. 17, 9. lumen viderant, nulla enim affinitas aut necessitudo luminis (cum hac carne) sed qvatenus Salvatoris virtus ipsa atqve Voluntas, videndi vim roburqve carni tribuit, præterea verò etiam, qvod vidit anima, sociali membrorum vinculo illi * cohærere dedit. Illud autem, *nemini dixeritis*, ne scilicet id qvod erat Dominus intelligentes, se abstinerent ne in eum manus injicerent, essetqve imperfecta dispensatio, & ab eo mors recederet, qvippe qvæ frustra se conari sciret. ** Ad hæc etiam, qvæ in monte facta vox est, qvi jam intelligerent; Idcirco etiam mirabantur qvod illi testimonium perhibebatur cui crediderant: In Jordane autem ad eos facta est qvi credituri erant, qvamobrem etiam ab eis neglecta est, qvi occupati legisperitorum disciplinâ essent.

6. Illud: *in principio erat Verbum, & Verbum erat apud DEum, & DEus erat verbum*, Joh. 1, 1. Valentiniani ita exponunt: *Principium*, unigenitum vocitant, qvem & DEum nuncupari admittunt, ut etiam in se-

† In Græco, *quod semper vel omnino est.* Πάντη & πανταχȣ̃ distingvuntur, Act. 24. 3.
†† In Græco *& ibi*, in monte nempe Thabor, qvi apud Hieronymum dicitur *Itabyrius.*
* Rectius: *quia arctissime cum illis sive cum carne conjuncta erat.* Nam συμπεπλέχθαι h. l. positum pro τῷ συμπ. vel διὰ τὸ συμπεπλέχθαι.
** In Græco additur: ἐπὶ ἀνηνύτῳ *quod non posset perficere*, pro qvo Arnoldus: *quæ frustra tentatura esset eum qui non posset lædi.*

γον καὶ τὴν ζωήν. Ὅθεν εἰκότως καὶ αὐτὸν λέγει τὸν ἐν τῷ Θεῷ τῷ νῷ ὄντα. Ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ ζωὴ ἦν ἡ σύζυγος. Διὸ καί φησιν ὁ Κύριος, Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή.

Valentinianorum profana Theogonia.

7. Ἄγνωστος οὖν ὁ Πατὴρ ὢν ἠθέλησεν γνωσθῆναι τοῖς Αἰῶσι, καὶ διὰ τῆς ἐνθυμήσεως τοῦ ἑαυτοῦ ὡς ἂν ἑαυτὸν ἐγνωκὼς, πνεῦμα γνώσεως οὔσης ἐν γνώσει προέβαλε τὸν μονογενῆ. Γέγονεν οὖν καὶ ὁ ἀπὸ γνώσεως, τουτέστι, τῆς πατρικῆς ἐνθυμήσεως προελθὼν γνῶσις, τουτέστιν ὁ υἱός, ὅτι δι' υἱοῦ ὁ πατὴρ ἐγνώσθη. Τὸ δὲ τῆς ἀγάπης πνεῦμα κέκραται τῷ τῆς γνώσεως ὡς πατὴρ υἱῷ, καὶ ἐνθύμησις ἀληθείᾳ, ἀπ' ἀληθείας προελθὼν ὡς ἀπὸ ἐνθυμήσεως ἡ γνῶσις. Καὶ ὁ μὲν μείνας μονογενὴς υἱὸς εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, τὴν ἐνθύμησιν διὰ τῆς γνώσεως ἐξηγεῖται τοῖς Αἰῶσιν, ὡς ἂν καὶ ὑπὸ τοῦ κόλπου αὐτοῦ προβληθείς. Ὁ δὲ ἐνταῦθα ὀφθεὶς οὐκ ἔτι μονογενὴς, ἀλλ' ὡς μονογενὴς πρὸς τοῦ Ἀποστόλου προσαγορεύεται. Δόξαν ὡς μονογενοῦς. Ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὢν ἐν μὲν τῇ κτίσει πρωτότοκός ἐστιν Ἰησοῦς, ἐν δὲ πληρώματι μονογενής. Ὁ δὲ αὐτός ἐστι τοιοῦτος ὢν ἑκάστῳ οἷος κεχωρῆσθαι δύναται, καὶ οὐδέποτε τοῦ μείναντος ὁ καταβὰς μερίζεται. Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος. Ὁ γὰρ ἀναβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ καταβάς. Εἰκόνα δὲ τοῦ μονογενοῦς τὸν Δημιουργὸν λέγουσιν, διὸ καὶ αὐτὰ τῆς εἰκόνος τὰ ἔργα. Ὅθεν καὶ ὁ Κύριος εἰκόνα τῆς πνευματικῆς ἀναστάσεως ποιήσας τοὺς νεκροὺς οὓς ἤγειρεν οὐκ ἀφθάρτους τὴν σάρκα, ἀλλ' ὡς αὖθις ἀποθανουμένους ἤγειρεν.

Est idem DEItate & humanitate, id nesciunt explicare.

Catholica veritas.

εἷς Θεός.

8. Ἡμεῖς δὲ τὸν ἐν ταυτότητι * Λόγον Θεὸν ἐν Θεῷ φαμὲν ὃς καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς εἶναι λέγεται, ἀδιάστατος, ἀμέριστος. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, κατὰ τὴν προσεχῆ ἐνέργειαν τοῦ ἐν ταυτότητι ** λόγου, τά τε πνευματικὰ καὶ νοητὰ καὶ αἰσθητά. Οὗτος τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐξηγήσατο ὁ Σωτήρ. Καὶ Ἡσαΐας, καὶ ἀνταποδώσω τὰ ἔργα αὐτῶν εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν, εἰς τὴν ἔννοιαν αὐτῶν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ, ἀφ' ἧς πρώτης ἐνεργεῖται πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Ὁ δὲ ἐν ταυτότητι μονογενὴς, οὗ κατὰ δύναμιν ἀδιάστατον ὁ Σωτὴρ ἐνεργεῖ, οὗτός ἐστι τὸ Φῶς τῆς Ἐκκλησίας, τῆς πρότερον ἐν σκότῳ καὶ ἐν ἀγνοίᾳ οὔσης. Καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. Οἱ ἀπό-

στα

* i. e. *idem illud Verbum dicimus Deum in Deo existentem.*

** *Unius ejusdemque Verbi.* Vide tamen Hugonem in confutatione Systematis Fayditiani de SS. Trinitate p. 83. sqq.

qventibus Evangelista manifeste ostendit, dum ait: *Unigenitus DEus, qui est in sinu Patris, ipse enarravit.* Nempe verbum hoc, qvod est in Principio, qvod, scilicet in unigenito in mente ac veritate est, Christum verbum nunciat & Vitam. Unde merito ipsum qvoqve DEum vocat, qvi in DEo mente existat. *Quod factum est in ipso* verbo, *vita* conjux *erat*, qvare etiam ait Dominus: *ego sum Vita.* Joh. 1, 18. Joh. I, 4. Joh. 11, 25. & 14. 6.

7. Ignotus ergo Pater Æonibus innotescere voluit, suiqve ipsius consideratione, ut qvi seipsum cognovisset, Spiritum scientiæ, qvi * in Scientia est, unigenitum produxit. Extitit itaqve & à scientiâ, paternâ scilicet consideratione, qvo Scientia, hoc est filius processu, qvod nimirum Pater per filium cognitus sit. Charitatis autem Spiritus, scientiæ Spiritui concretus ac conjunctus est, ut Pater filio, mentisqve consideratio Veritati: à Veritate procedens haud secus ac Scientia à mentis consideratione. Ac qvidem qvi mansit in sinu Patris unigenitus filius, mentis eam considerationem Æonibus per scientiam enarrat, tanqvam nimirum ipse è sinu productus sit. Ut autem in terris visus est, non jam unigenitus, sed qvasi unigenitus ab Apostolo nominatur, *Gloriam quasi unigeniti;* Qvod cum unus idemqve sit, in Creatura qvidem JEsus *primogenitus*, in plenitudine autem (Cœlorum ** scil.) *unigenitus.* Talis verò cuicunqve loco est, qvalis ab eo capi potest, nec qvi descendit unqvam dividitur ab eo qvi mansit, ait enim Apostolus: *Qui enim ascendit, ipse est qui descendit.* Imaginem verò unigeniti vocant *** Demiurgum, (nos Creatorem dicemus) unde etiam eadem sunt opera imaginis. Qvamobrem etiam Dominus imaginem præstans spiritalis resurrectionis qvos suscitaverat mortuos, non suscitavit carne immunes à corruptione, sed velut qvi rursus morituri essent. Joh. I, 14. Coloss. I, 15. Eph. 4, 10.

8. Nos autem † DEum verbum in DEo per identitatem dicimus existere, qvi & esse dicatur in sinu Patris inseparatus, indivisus, unus DEus. *Omnia per ipsum facta sunt*, per immediatam Virtutem & operationem Verbi, qvod ipsum existit in identitate, tum nimirum spiritalia & qvæ mente intelliguntur, tum qvæ sensu percipi possunt. Hic Salvator *Patris sinum enarravit.* Isaias qvo- Joh. 1, 3. Joh. I, 18.

 qve

* In Græco: *quæ in scientia est*, in actu nempe γνώσεως, ut Pater in actu ἐνθυμήσεως.

** Infra sect. 41.

*** Jam expositis Valentinianorum opinionibus, Catholicum dogma exponere Autor incipit, ut notat Combefisius.

ςατήσαντες καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκ ἔγνωσαν αὐτὸν, καὶ ὁ Θάνατος ἐ κατέσχεν αὐτόν.

Idem ex parte. Fides major & minor.

9. Ἡ πίςις ἐ μία, ἀλλὰ διάφορος. Ὁ γἒν Σωτήρ φησι. Γενηθήτω σοι κατὰ τὴν πίςιν. Ὅθεν εἴρηται τὲς μὲν τῆς κλήσεως ἀνθρώπες κατὰ τὴν παρεσίαν τἒ Ἀντιχρίςε πλανηθήσεσθαι, ἀδύνατον δὲ τὲς Ἐκλεκτές. Διό φησι, καὶ εἰ δυνατὸν, τὲς ἐκλεκτὲς με. Πάλιν ὅταν λέγει, ἐξέλθετε ἐκ τἒ οἴκε τἒ πατρός με, τοῖς κλητοῖς λέγει. Πάλιν τῷ ἐξ ἀποδημίας ἐλθόντι καὶ κατεδηδοκότι τὰ ὑπάρχοντα, ᾧ τὸν σιτευτὸν ἔθυσεν μόσχον, τὴν κλῆσιν λέγει. Καὶ ὅπε ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ δεῖπνον τἒ γάμε τὲς ἐν ταῖς ὁδοῖς κέκληκεν. Πάντες μὲν ἒν κέκληνται ἐπ' ἴσης. Βρέχει γὰρ ἐπὶ δικαίες καὶ ἀδίκες, καὶ τὸν ἥλιον ἐπιλάμπει πᾶσιν. Ἐκλέγονται δὲ οἱ μᾶλλον πιςεύσαντες, πρὸς ἒς λέγει. Τὸν πατέρα με ἐδεὶς ἑώρακεν εἰ μὴ υἱός. Καὶ, ὑμεῖς ἐςὲ τὸ Φῶς τἒ Κόσμε. Καὶ, Πάτερ ἅγιε, ἁγίασον αὐτὲς ἐν τῷ ὀνόματί σε.

Impura hæc omnia, nec Ecclesiastica.

10. Οὐδὲ τὰ πνευματικὰ καὶ νοερὰ, ἐδὲ οἱ Ἀρχάγγελοι οἱ πρωτόκτιςοι, ἐδὲ μὴν ἐδ' αὐτὸς ἄμορφος καὶ ἀνείδεος καὶ ἀσχημάτιςος καὶ ἀσώματός ἐςιν, ἀλλὰ καὶ μορφὴν ἔχει ἰδίαν, καὶ σῶμα ἀνάλογον τῆς ὑπεροχῆς τῶν πνευματικῶν ἁπάντων. Ὡς δὲ καὶ οἱ πρωτόκτιςοι ἀνάλογον τῆς ὑπεροχῆς τῶν ὑφ' αὐτἒ ὁσίων. Ὅλως γὰρ τὸ γεννητὸν ἐκ ἀνέσιον μὲν, ἐχ ὅμοιον δὲ μορφὴν καὶ σῶμα ἔχεσι τοῖς ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ σώμασιν. Ἄῤῥενά τε γὰρ καὶ θήλεα τὰ ἐνταῦθα, καὶ διάφορα πρὸς αὐτά. Ἐκεῖ δὲ ὁ μὲν μονογενὴς καὶ ἰδίως νοερὸς ἰδέᾳ ἰδίᾳ καὶ ἐσίᾳ ἰδίᾳ κεχρημένος, ἄκρως εἰλικρινεῖ καὶ ἡγεμονικωτάτη, καὶ προσεχῶς τῆς τἒ πατρὸς ἀπολαύων δυνάμεως. Οἱ δὲ πρωτόκτιςοι, εἰ καὶ ἀριθμῷ διάφοροι, καὶ ὁ καθ' ἕκαςον περιώριςαι καὶ περιγέγραπται, ἀλλ' ἡ ὁμοιότης τῶν πραγμάτων ἑνότητα καὶ ἰσότητα καὶ ὁμοιότητα ἐνδείκνυται. Οὐ γὰρ τῷδε μὲν πλέον, τῷδε δὲ ἧττον παρέσχηται τῶν ἑπτὰ, ἐθ' ὑπολείπεταί

Angeli à creatione perfecti.

τις αὐτοῖς προκοπὴ, ἐξ ἀρχῆς ἀπειληφότων τὸ τέλειον ἅμα τῇ πρώτῃ γενέσει παρὰ τἒ Θεἒ διὰ τἒ υἱἒ. Καὶ ὁ μὲν Φῶς ἀπρόσιτον εἴρηται, ὡς μονογενὴς καὶ πρωτότοκος, ἃ ὀφθαλμὸς ἐκ εἶδε, καὶ ἒς ἐκ ἤκεσεν, ἐδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπε ἀνέβη, ἐδὲ ἔςαι τις τοιἒτος, ἐδὲ τῶν πρωτοκτίςων, ἔτε ἀνθρώπων. Οἱ δὲ διαπαντὸς τὸ πρόσωπον τἒ πατρὸς βλέπεσιν. Πρόσωπον δὲ πατρὸς ὁ υἱὸς, δι' ἒ γνωρίζεται ὁ πατήρ. Τὸ τοίνυν ὁρῶν καὶ ὁρώμενον

qve: *& retribuam opera eorum in ſinum eorum*, in cogitatio- Eſ. 65. 7.
nem eorum in animâ exiſtentem, ex qvâ primus * efficitur primogenitus omnis Creaturæ. Qvi autem idem ipſe unigenitus eſt, qvô cum indiviſâ Virtute Salvator operatur, hic Lux Eccleſiæ eſt, qvæ prius in tenebris & ignorantia verſabatur, *& tenebræ eam non comprehenderunt.* Apoſtatrices ſcilicet poteſtates ac reliqvi mortales eum non cognoverunt, neqve mors ipſum detinuit.

9. Fides non una eſt, ſed diverſa. Indeqve Salvator ait: *Fiat tibi ſecundum fidem tuam.* Idcirco dictum eſt, qvi vo- Matth. 9 29.
cati fuerant homines, in adventu Anti Chriſti fore ſeducendos, impoſſibile verò eſſe ut ſeducantur Electi. Idcirco ait: *Si fieri* Matth. 24, 24.
poſſet, etiam mei electi. Rurſus cum dicit: *Discedite de do-* Joh. 2, 16.
mo Patris mei, vocatis loqvitur Parabolâ Item ejus qvi peregre profectus ſubſtantiam devoraverat, cui & mactavit vitulum ſa- Luc. 15, 23.
ginatum, ad vocationem perinde pertinet. Ubi etiam Rex ad nuptiarum cœnam eos vocavit qvi in viis ac compitis erant. Matth. 22, 9.
Omnes qvidem ex æqvo vocati ſunt, etenim pluit ſuper Matth. 5, 45.
juſtos & injuſtos, & ſolem ſuum cunctis accendit. Eliguntur verò qvi majori fide ſunt præditi, ad qvos ait: *Patrem meum ne-* Joh. I, 18.
mo vidit niſi filius, &, *Vos eſtis lux mundi*, &: *Pater ſancte,* Matth. 5, 14.
ſanctifica eos in nomine tuo. Joh. 17, 11.

10. Neqve ſpiritalia ac intelligentia, nec qvi omnium primi conditi ſunt Archangeli, qvin ne ipſe qvidem unigenitus informis nullaqve ſpecie imbutus & expers figuræ & incorporeus: Sed formam habet propriam & corpus pro ratione ejus excellentiæ qvæ cunctis Spiritibus ſuperior exiſtit. Uti etiam qvi omnium primi conditi ſunt (Archangeli) pro excellentiâ qvâ præſtant ſanctis, qvi illis ſubjecti ſunt. Omnino enim qvod ortum ac genitum eſt, non caret illud qvidem ſubſtantiâ, etſi non ſimilem formam ac corpus habent cum his corporibus qvæ in hoc mundo exiſtunt. Maſculis enim & fœminis diſtingvuntur qvæ ſunt in terris, atqve inter ſe diverſa ſunt: ibi autem unigenitus qvidem proprieqve intelligendi vi præditus ſpecie propria eſſentiaqve propria utitur ac ſumme pura principaliſſimaqve, ac immediate Patris virtute fruitur. Qvi autem primò conditi ſunt, qvanqvam numero diſtingvuntur, qvatenus ſinguli definiti ſunt ac circumſcripti, veruntamen ſimilitudo unitatem & æqvalitatem & ſimilitudinem attendit. Non enim huic amplius, illi minus ex ſeptem illis collatum fuit, nec qvicqvam

* In Græco: *ex quâ primâ.* A. *primum.*)

νον ἀσχημάτιστον εἶναι οὐ δύναται οὐδὲ ἀσώματον. Ὁρῶσι δὲ ὀφθαλμῷ οὐκ αἰσθητῷ, ἀλλ' οἵῳ παρέσχεν ὁ πατὴρ, νοερῷ.

11. Ὅταν οὖν εἴπῃ ὁ Κύριος· Μὴ καταφρονήσητε ἑνὸς τῶν μικρῶν τούτων. Ἀμὴν λέγω ὑμῖν, τούτων οἱ Ἄγγελοι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς διαπαντὸς βλέπουσιν, οἷον τὸ προκεντημάτων οἷοι ἔσονται οἱ ἐκλεκτοὶ τὴν τελείαν ἀπολαβόντες προκοπήν. Μακάριοι δὲ οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται. Πρόσωπον δὲ τοῦ ἀσχηματίστου πῶς ἂν εἴη; Σώματα γοῦν ἐπουράνια ἔυμορφα καὶ νοερὰ οἶδεν ὁ Ἀπόστολος. Πῶς δ' ἂν καὶ ὀνόματα διάφορα αὐτῶν ἐλέγετο, εἰ μὴ σχήμασιν ἦν περιγεγραμμένα μορφῇ καὶ σώματι; ἄλλη δόξα ἐπουρανίων, ἄλλη ἐπιγείων, Ἄλλη Ἀγγέλων, ἄλλη Ἀρχαγγέλων· ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν τῶν τῇδε σωμάτων, οἷον ἄστρων, ἀσώματα καὶ ἀνείδεα, ὡς πρὸς τὴν σύγκρισιν τοῦ υἱοῦ, σώματα μὲν μεμετρημένα καὶ αἰσθητά, Οὕτως καὶ ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα παραβαλλόμενος· καὶ δύναμιν μὲν ἰδίαν ἔχει ἕκαστον τῶν πνευματικῶν καὶ ἰδίαν οἰκονομίαν, καθὸ δὲ ὁμοῦ τε ἐγένοντο καὶ τὸ ἐντελὲς ἀπειλήφασι οἱ πρωτόκτιστοι, κοινὴν τὴν λειτουργίαν καὶ ἀμέριστον.

Animata cœlestia corpora. Aliis melius inanima.

Error de filio, quem Arius sequebatur.

12. Οἱ πρωτόκτιστοι οὖν τόν τε υἱὸν ὁρῶσι καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὰ ὑποβεβηκότα, ὥσπερ καὶ οἱ Ἀρχάγγελοι τοὺς πρωτοκτίστους. Ὁ δὲ υἱὸς ἀρχὴ τῆς πατρικῆς ὑπάρχει Θέας, πρόσωπον τοῦ πατρὸς λεγόμενος. Καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι νοερὸν πῦρ καὶ πνέματα νοερὰ τὴν οὐσίαν ἀποκεκαθαρμένοι. Φῶς δὲ νοερὸν ἡ μεγίστη προκοπὴ ἀπὸ τοῦ νοεροῦ πυρὸς ἀποκεκαθαρμένου τέλεον, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι, ὁ Πέτρος φησίν. Ὁ δὲ υἱὸς ἔτι τούτου καθαρώτερος, ἀπρόσιτον φῶς, καὶ δύναμις Θεοῦ, καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον τιμίῳ καὶ ἀμώμῳ καὶ ἀσπίλῳ αἵματι ἐλυτρώθημεν, οὗ τὰ μὲν ἱμάτια ὡς φῶς ἔλαμψεν, τὸ πρόσωπον δὲ ὡς ἥλιος, ᾧ μηδὲ ἀντωπῆσαι ἐστὶ ῥᾳδίως.

13. Οὗτος

qvam illis deest ad profectum, qvi à primo statim ortu & à principio qvicqvid est perfectionis adeo per filium acceperunt. Ac ille qvidem *lumen inaccessum* vocatus est tanqvam unigenitus ac primogenitus, *quæ oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt:* nec illi similis qvisqvam futurus, nec in nobilissimis primisq; Spiritibus, nec in hominibus. Porro *Angeli semper vident faciem Patris:* facies autem Patris filius est, per qvem Pater innotescit. Qvod igitur videt & qvod videtur, omnis expers figuræ aut incorporeum esse non potest. Vident autem non sensibili oculo, sed qvalem Pater mentis oculum tribuit.

Tob. 12, 15. 1. Tim. 6, 16. 1. Cor. 2, 9. Matth 18, 10.

11. Cum igitur ait Dominus: *ne contemnatis unum ex his parvulis, dico enim vobis, horum angeli vident semper faciem Patris:* qvasi in antecessum docet qvales futuri electi, dum summo profectu perfectionem nanciscentur. Porro: *Beati mundo corde, quoniam ipsi DEum videbunt.* Ejus autem qvi omni figura careat, quomodo facies sit? Cœlestia itaqve corpora longe speciosa menteqve prædita novit Apostolus; qvonam vero modo etiam distincta illorum nomina diceret, nisi figuris formaque & corpore circumscripta essent. *Alia claritas cœlestium, alia terrestium, alia Angelorum, alia Archangelorum:* Si velut cum terrenis vastisqve corporibus qvasi astris comparaveris, incorporea sunt formæqve expertia, si autem cum filio, certæ mensuræ corpora & in sensum cadentia. Sic & filius ad eum modum cum Patre collatus. Ac qvidem qviqve Spiritus propriam habent virtutem ac propriam providentiæ rationem, qvatenus tum simul conditi sunt, tum prima origine conditi sunt, perfectionem munusqve commune ac indivisum acceperunt.

Matth. 18, 10. 11. Matth. 5, 8. 1. Cor. 15. 40.

12. Prima igitur origine conditi tum filium vident tum seipsos, tumqve etiam inferiora, uti & Archangeli prima vident origine conditos. Filius autem principium est ac origo videndi Patrem, qvi Patris facies appelletur. Atqve angeli qvidem ignis sunt, intelligendi facultate præditi, ac Spiritus intelligentes secundum essentiam depurgati. Ut verò Lux intelligens ab igne intelligente existant, profectus maximus est ejus qvi perfecte depurgatus sit, *in quæ desiderant Angeli prospicere*, inqvit Petrus. Porro filius hâc qvoqve majori pollet puritate, qvi Lux inaccessa ac DEi virtus sit, *cujus* (autore Apostolo) *pretioso & immaculato & incontaminato sanguine redempti sumus*, cujus qvidem vestimenta ut lux splenduerunt, facies autem sicut sol, in qvam intueri haud proclive sit.

2. Petr. 1, 12. 1. Petr. 1, 18. Matth. 17, 2.

13. Hic

13. Οὗτός ἐστιν ἄρτος ἐπουράνιος καὶ πνευματικὴ τροφή, ζωῆς παρεκτικὴ κατὰ τὴν βρῶσιν καὶ γνῶσιν· Τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, τῆς Ἐκκλησίας δηλονότι. Οἱ μὲν οὖν τὸν οὐράνιον ἄρτον φαγόντες ἀπέθανον, ὁ δὲ τὸν ἀληθινὸν ἄρτον τοῦ πνεύματος ἐσθίων οὐ τεθνήξεται. Ὁ ζῶν ἄρτος ὁ ὑπὸ τοῦ πατρὸς δοθεὶς ὁ υἱός ἐστι τοῖς ἐσθίειν βουλομένοις. Ὁ δὲ ἄρτος ὃν ἐγὼ δώσω; φησίν, ἡ σάρξ μου ἐστίν, ἤτοι ᾧ τρέφεται ἡ σὰρξ διὰ τῆς εὐχαριστίας, ἢ ὅπερ καὶ μᾶλλον, ἡ σὰρξ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐστιν, ὅπερ ἐστὶν ἡ Ἐκκλησία, ἄρτος οὐράνιος, συναγωγὴ εὐλογημένη. Τάχα δὲ ὡς ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῶν ἐκλεκτῶν κατὰ τὸ ὑποκείμενον γενομένων, καὶ ὡς τοῦ αὐτοῦ τέλους τευξομένων.

Panis vivus Eucharistia, ipsaque Ecclesia.

14. Τὰ δαιμόνια ἀσώματα εἴρηται, οὐχ ὡς σῶμα μὴ ἔχοντα, ἔχει γὰρ καὶ σχῆμα, διὸ καὶ συναίσθησιν κολάσεως ἔχει. ἀλλ' ὡς πρὸς σύγκρισιν τῶν σωζομένων σωμάτων πνευματικῶν σκιὰ ὄντα ἀσώματα εἴρηται. Καὶ οἱ Ἄγγελοι σώματά εἰσιν, ὁρῶνται γοῦν. Ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ σῶμα. Ὁ γοῦν Ἀπόστολος· σπείρεται μὲν γὰρ σῶμα ψυχικὸν, ἐγείρεται δὲ σῶμα πνευματικόν. Πῶς δὲ καὶ αἱ κολαζόμεναι ψυχαὶ συναισθάνονται μὴ σώματα οὖσαι; Φοβήθητε γοῦν, λέγει, τὸν μετὰ θάνατον δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς Γέενναν βαλεῖν. Τὸ γὰρ φαινόμενον οὐ πυρὶ καθαίρεται, ἀλλ' εἰς γῆν ἀναλύεται. Ἄντικρυς δὲ ἀπὸ τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου διὰ τῶν σωματικῶν μελῶν, σῶμα εἶναι δείκνυται ἡ ψυχή.

Sic & Joannes Thessalon. in VII. Synodo.

Erronea omnia.

15. Ὡς δὲ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου τοῦ πνευματικοῦ, κατὰ προκοπὴν τελειούμενοι. Πλὴν πάλιν εἰκόνας λέγει, ὡς εἶναι σώματα πνευματικά. Καὶ πάλιν ἄρτι βλέπομεν δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Αὐτίκα γὰρ ἀρχόμεθα γινώσκειν, οὐδὲ πρόσωπον, ἰδέα, καὶ σχῆμα, καὶ σῶμα. Σχῆμα μὲν οὖν σχήματι θεωρεῖται, καὶ πρόσωπον προσώπῳ, καὶ ἐπιγινώσκεται τὰ γνωρίσματα τοῖς σχήμασι καὶ ταῖς οὐσίαις.

movenda forte negat.

16. Καὶ ἡ περιστερὰ δὲ σῶμα ὤφθη, ἣν οἱ μὲν τὸ ἅγιον πνεῦμα φασὶν, οἱ δὲ ἀπὸ Βασιλείδου τὸν Διάκονον, οἱ δὲ ἀπὸ Οὐαλεντίνου τὸ πνεῦμα τῆς ἐνθυμήσεως τοῦ πατρὸς τὴν κατέλευσιν πεποιημένον ἐπὶ τὴν τοῦ Λόγου σάρκα.

At non Spiritus ipsa columba.

17. Ἔστιν

13. Hic est panis Cœlestis & cibus Spiritalis eâ ratione qvâ manducatur ac cognoscitur vitam præbens. Lumen hominum, nempe Ecclesiæ. At illi qvidem qvi cœlestem panem (Manna) manducaverunt, mortui sunt. Qvi autem verum Spiritus panem manducat, non moritur: Filius, panis vivus est, à Patre datus his qvi velint manducare. *Panis autem*, inqvit, *quem ego dabo*, *caro mea est*, sive id qvo nutritur caro per Evcharistiam, sive, (qvod & potius) caro ejus corpus est, qvod est Ecclesia panis cœlestis, benedicta coadunata societas. Forte autem, qvod Electi, ratione subjecti ex eadem substantia conditi sunr, & ut qui ejusdem finis consortes erunt. Joh. 6, 49. Joh. 6, 52.

14. Dæmonia corporis expertia dicta sunt esse, non quasi corpus non habeant, nam & figura prædita sunt, eamque ob rem tormentorum ac crutiatus sensum percipiunt: sed habita ratione corporum spiritalium quæ salute donantur, cum umbra sint incorporea seu corporis expertia appellata sunt. Angeli quoque corporei sunt, nam certe videntur. Sed & anima corpus est. Denique ait Apostolus: *seminatur quidem corpus animale, surgit vero corpus Spiritale.* Quonam autem etiam modo quæ torquentur animæ, cum ipsæ corpora non existant, sentiunt dolentque. Denique, *timete*, ait, *eum qui post mortem potest animam & corpus in Gehennam mittere.* Quod enim oculis subjectum est, non igni purgatur, sed in terram resolvitur. Palàm vero Lazari ac Divitis exemplo per membra corporea, esse animam corpus monstratur. 1.Cor.15.44. Math.10.28. Luc. 16. 24.

15. Porro: *sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœlestis*, nempe Spiritalis, per profectum pefectionem adepti. Cæterum imaginem rursus vocat, quod sint corpora spiritalia. Ac rursus: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Statim enim atque incipimus cognoscere, non præsto facies est, speciesque & figura & corpus. Figura itaque figurâ conspicitur, & facies facie, notaque ac insignia ex figuris & essentiis agnoscuntur. 1.Cor.15.49. 1.Cor.13.12.

16. Columba quoque corporali apparuit specie, quam alii quidem dicunt Spiritum Sanctum, Basilidiani vero Ministrum: Valentiniani autem Spiritum considerationis, seu Cogitationis Patris, qui in Verbi carnem descenderit. Luc. 3. 22.

17. Ἔστιν Ἰησοῦς καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Σοφία δι᾽ ὅλων κρᾶσις τῶν σωμάτων δυνατὴ κατὰ τοὺς Οὐαλεντινιανούς. Ἡ γοῦν ἀνθρωπίνη μίξις ἡ κατὰ γάμον ἐκ δυοῖν μεμιγμένων σπερμάτων ἑνὸς γένεσιν παιδίου ἀποτελεῖ. Καὶ τὸ σῶμα εἰς γῆν ἀναλυθὲν κέκραται τῇ γῇ, καὶ τὸ ὕδωρ τῷ οἴνῳ, τὰ δὲ κρείττω καὶ διαφορώτερα σώματα ῥᾳδίαν ἴσχει τὴν κρᾶσιν. Πνεῦμα γοῦν πνεύματι μίγνυται, ἐμοὶ δὲ δοκεῖ κατὰ παράθεσιν τοῦτο γενέσθαι, ἀλλ᾽ οὐ κατὰ κρᾶσιν. Μήτι οὖν ἡ θεία δύναμις διήκουσα τὴν ψυχὴν ἁγιάζει αὐτὴν κατὰ τὴν τελευταίαν προκοπήν. Ὁ γὰρ Θεὸς πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. Ἡ γὰρ δύναμις οὐ κατ᾽ οὐσίαν διήκει ἀλλὰ κατὰ δύναμιν καὶ ἰσχύν. Παράκειται δὲ τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι, ὡς τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι.

Spiritalium mixtio quasi illapsu & insinuatione.

Incarnatio Angelis visa & antiquis Justis.

18. Ὁ σωτὴρ ὤφθη κατιὼν τοῖς Ἀγγέλοις, διὸ καὶ εὐηγγελίσαντο αὐτόν· ἀλλὰ καὶ Ἀβραὰμ καὶ τῷ τοῖς λοιποῖς δικαίοις τοῖς ἐν τῇ ἀναπαύσει οὖσιν ἐν τοῖς δεξιοῖς ὤφθη. Ἠγαλλιάσατο γάρ, φησιν, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμὴν τὴν ἐν σαρκὶ παρουσίαν. Ὅθεν ἀναστὰς ὁ Κύριος εὐηγγελίσατο τοὺς δικαίους τοὺς ἐν τῇ ἀναπαύσει, καὶ μετέστησεν αὐτοὺς καὶ μετέθηκεν, καὶ πάντες ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζήσονται. Σκιὰ γὰρ τῆς δόξης τοῦ Σωτῆρος τῆς παρὰ τῷ πατρὶ ἡ παρουσία ἡ ἐνταῦθα. Φωτὸς δὲ σκιὰ οὐ σκότος ἀλλὰ φωτισμός ἐστιν.

19. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐ κατὰ τὴν παρουσίαν μόνον ἄνθρωπος γενόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχῇ ὁ ἐν ταυτότητι λόγος κατὰ περιγραφὴν καὶ οὐ κατ᾽ οὐσίαν γενόμενος, ὁ υἱός. Καὶ πάλιν σὰρξ ἐγένετο διὰ Προφητῶν ἐνεργήσας. Τέκνον δὲ τοῦ ἐν ταυτότητι λόγου ὁ Σωτὴρ εἴρηται. Διὰ τοῦτο ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν. Ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ, ζωή ἐστιν, ζωὴ δὲ ὁ Κύριος. Καὶ ὁ Παῦλος, Ἔνδυσαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα. Οἷον, εἰς αὐτὸν πίστευσον τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ Θεὸν τὸν ἐν Θεῷ Λόγον κτισθέντα. Δύναται δὲ τὸ, κατὰ Θεὸν κτισθέντα, τὸ εἰς ὃ μέλλει τέλος προκοπῆς φθάνειν ὁ ἄνθρωπος, μηνύειν, ἐπ᾽ ἴσης τῷ ἀπεβάλετο εἰς ὃ ἐκτίσθη τέλος. Καὶ ἔτι σαφέστερον καὶ διαῤῥήδην ἐν ἄλλοις λέγει· Ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου. Εἶτα ἐπιφέρει· Πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Ἀοράτου μὲν γὰρ Θεοῦ εἰκόνα τὸν Λόγον τοῦ ἐν ταυτότητι. Πρωτότοκον δὲ πάσης κτίσεως, γεννηθεὶς ἀπαθῶς, κτίστης καὶ γενεσιάρχης τῆς ὅλης ἐγένετο κτίσεώς τε καὶ οὐσίας. Ἐν αὐτῷ γὰρ ὁ Πατὴρ τὰ πάντα

Qvod se qvasi in corpore inclusit in homine.

Nobis unus Christus & λόγος, DEUS & homo.

17. Est JEsus & Ecclesia & Sapientia juxta Valentinianos, potens mixtio, qvæ per universa corpora diditur. Humana itaqve socialis nuptiarum mixtio ex duobus commixtis seminibus unius infantis ortum efficit, corpus item in terram resolutum terræ commiscetur, & aqva vino. Qvæ autem nobiliora sunt & excellentiora corpora, facilem habent mixtionem. Spiritus itaqve Spiritui miscetur. Arbitror autem id fieri per juxtapositionem. Numqvid igitur Divina virtus pervadens animam, supremi eam profectus sanctitate imbuit? DEus enim Spiritus ubi vult spirat. Etenim virtus non essentiæ ratione pervadit sed virtutis ac potentiæ, Adjacet vero Spiritui, sicut Spiritus animæ. Joh. 4, 24. & 3, 8.

18. Salvator Angelis visus est cum in terras descenderet, qvamobrem etiam ejus adventus nuncium attulerunt. Sed & Abrahæ ac justis reliqvis, cum essent in reqvie (in dextris visus est) *exultavit enim*, inqvit, *ut videret diem meum*, mei scilicet in carne adventus. Hincqve adeo resurgens, justis qvi erant in reqvie, Dominus evangelizavit, eosqve deduxit & transtulit, & omnes in umbra ejus vivent. Umbra enim claritatis Salvatoris qvæ est apud Patrem, ejus in mundum adventus est. Lucis vero umbra, non tenebræ sed illuminatio est. Joh 8, 56.

19. Et *Verbum caro factum est*, non solùm adventu suo factum homo, verùm etiam in principio idem ipsum Verbum (filius nimirum) per circumscriptionem, non ipsâ essentiæ ratione factum: ac rursus caro factum est operando per Prophetas atqve eos afflando. Porro Salvator ejus verbi qvod idem ipsum & filius dictus est, propterea *in principio erat verbum, & verbum erat apud DEum. Quod factum est in ipso, vita erat*, Vita autem Dominus est. Paulus qvoqve: *induito novum hominem qvi secundum DEum creatus est.* Ac si diceret, in illum crede, qvi à DEo secundum DEum in DEo verbum creatus est. Potest autem qvod ita dictum est, *secundum DEum creatus est*, finem profectus designare, qvo homo debet evadere, pari ratione ac illud: amisit in qvem erat creatus finem. Atq; adhuc clarius ac disertius in aliis ait: *Qui est imago Dei invisibilis*, tumq; subdit: *primogenitus omnis creaturæ* Invisibilis qvidem DEi imaginem verbum verbi dicit, ipsius nimirum qvod in identitate existit; primogenitum vero omnis creaturæ, qvod impassibiliter genitus, creator autorqve omnis creaturæ ac essentiæ effectus est. In eo enim Pater omnia condidit, unde & *formam servi* dictus est assumsisse, non Joh. 1, 14. Jo. 1, 1. & 14. Eph. 4, 24. Col. 1, 15. Philip. 2. 7.

τα ἐποίησεν, ὅθεν καὶ μορφὴν δούλου λαβεῖν εἴρηται, οὐ μόνον σάρκα κατὰ τὴν παρουσίαν, ἀλλὰ δὲ τὴν οὐσίαν ἐκ τοῦ ὑποκειμένου. Δούλη δὲ ἡ οὐσία, ὡς ἂν παθητὴ, καὶ ὑποκειμένη τῇ δραστηρίῳ καὶ κυριωτάτῃ αἰτίᾳ.

20. Τὸ γὰρ, πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε, οὕτως ἐξακούομεν, ἐπὶ τοῦ πρωτοκτίστου Θεοῦ λόγου, καὶ πρὸ ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ πρὸ πάσης κτίσεως τὸ ὄνομά σου.

Valentinianorum Creatio.

21. Τὸ, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτοὺς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. Τὴν προβολὴν τὴν ἀρίστην φασὶν οἱ Οὐαλεντινιανοὶ τῆς Σοφίας λέγεσθαι, ἀφ' ἧς τὰ μὲν ἀρρενικὰ ἀγγελικὰ καλοῦσι, τὰ θηλυκὰ δὲ ἑαυτοὺς, τὸ διαφέρον πνεῦμα. Οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ τὸ μὲν ἀρρενικὸν ἔμεινεν αὐτῷ, πᾶν δὲ τὸ θηλυκὸν σπέρμα ἀρθὲν ἀπ' αὐτοῦ Εὔα γέγονεν, ἀφ' ἧς αἱ θήλειαι, ὡς ἀπ' ἐκείνου οἱ ἄρρενες. Τὰ οὖν ἀρρενικὰ μετὰ τοῦ Λόγου συνεστάλη, τὰ θηλυκὰ δὲ ἀπανδρωθέντα ἑνοῦται τοῖς Ἀγγέλοις καὶ εἰς πλήρωμα χωρεῖ. Διὰ τοῦτο ἡ γυνὴ εἰς ἄνδρα μετατίθεσθαι λέγεται, καὶ ἡ ἐκκλησία εἰς Ἀγγέλους.

Fontes Origeniani animorum, blasphemaque alia.

22. Καὶ ὅταν εἴπῃ ὁ Ἀπόστολος. Ἐπεὶ τί ποιήσουσιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; ὑπὲρ ἡμῶν γὰρ, φησιν, οἱ Ἄγγελοι ἐβαπτίσαντο, ὧν ἐσμὲν μέρη. Νεκροὶ δὲ ἡμεῖς οἱ νεκρωθέντες τῇ συστάσει ταύτῃ. ζῶντες δὲ καὶ ἄρρενες οἱ μὴ μεταλαβόντες τῆς συστάσεως ταύτης. Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτιζόμεθα; ἐγειρόμεθα οὖν ἡμεῖς, ἰσάγγελοι τοῖς ἄρρεσιν ἀποκατασταθέντες, τοῖς μέλεσι τὰ μέλη εἰς ἕνωσιν. Οἱ βαπτιζόμενοι δέ, φασὶν, ὑπὲρ ἡμῶν τῶν νεκρῶν, οἱ Ἄγγελοί εἰσιν οἱ ὑπὲρ ἡμῶν βαπτιζόμενοι, ἵνα ἔχοντες καὶ ἡμεῖς τὸ ὄνομα μὴ ἐπισχεθῶμεν, κωλυθέντες εἰς τὸ πλήρωμα παρελθεῖν τῷ ὅρῳ καὶ τῷ σταυρῷ. Διὸ καὶ ἐν τῇ χειροθεσίᾳ λέγουσιν ἐπὶ τέλους. Εἰς λύτρωσιν Ἀγγελικὴν, τουτέστιν, ἣν καὶ Ἄγγελοι ἔχουσιν, ἵνα ᾖ βεβαπτισμένος ὁ τὴν λύτρωσιν κομισάμενος τῷ αὐτοῦ ὀνόματι, ᾧ καὶ ὁ Ἄγγελος αὐτοῦ προβεβάπτισθαι. Ἐβαπτίσαντο δὲ ἐν ἀρχῇ οἱ Ἄγγελοι ἐν λυτρώσει τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν ἐν τῇ περιστερᾷ κατελθόντος καὶ λυτρωσαμένου αὐτόν. Ἐδέησεν καὶ λυτρώσεως καὶ τῷ Ἰησοῦ, ἵνα μὴ κατασχεθῇ τῇ ἐννοίᾳ ᾗ ἐνετέθη τοῦ ὑστερήματος προσερχόμενος διὰ τῆς Σοφίας, ὥς φησιν ὁ Θεόδοτος.

Valentinianorum Paracletus.

23. Τὸν Παράκλητον οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνου τὸν Ἰησοῦν λέγουσιν, ὅτι πλήρης τῶν Αἰώνων ἐλήλυθεν ὡς ἀπὸ τοῦ Ὅλου προελθών.

Χρι-

ſolùm carnem per adventum, verùm & eſſentiam ex ſubjecto. Eſt autem ſerva eſſentia ſeu ſubſtantia, ut qvæ patibilis & obnoxia, nec non efficaci ſummeqve dominatrici cauſæ autoriqve ſubjecta ſit.

20. Qvippe illud: *ante luciferum genui te*, ſic intelligimus de Verbo qvod prima ortum origine eſt, & qvod ejus nomen eſſe dicitur ante Solem & Lunam & omnem Creaturam. Pſ. 110, 3. Pſ. 72, 17.

21. Illud: *ad Dei imaginem fecit illos, maſculum & fœminam creavit eos*, optimam ajunt Valentiniani ſapientiæ productionem vocari, ex qva qvi maſculi ſunt, electio ſunt, fœmina vero vocatio, & qvidem maſculos vocant angelos, fœminas vero ſeipſos præſtans ſemen atqve nobile. Sic & in Adamo qvod virile eſt illi manſit, quicquid vero fœmininum, ſemen ſcilicet, ex illo Eva extitit, ex qva fœminæ ſunt, qvemadmodum ab illo maſculi: maſculi igitur cum Verbo recepti ſunt, fœminæ vero in viros provectæ angelis adunantur & in plenitudinem veniunt, id in cauſa eſt, cur mulier in virum, hujusqve temporis Eccleſia in angelos mutari dicatur. Gen. 1. 27.

22. Cumque ait Apoſtolus, *alioqui, quid facient qui baptizantur pro mortuis*, pro nobis, inqvit baptizati ſunt Angeli qvorum membra ſumus, mortui autem ſumus nos qvorum extincta vita lucis hujus conſtitutione ac ſtatu: Viventes vero & maſculi qvi ejus expertes extitere. Si mortui non reſurgunt, ut qvid & baptizantur? futurum igitur ut reſurgamus, angelis pares, inter viros recepti, membris ut uniamur reſtituti, qvi autem baptizantur pro nobis mortuis, angeli ſunt qui pro nobis baptizantur, ut nos qvoqve qvi habemus nomen non impediamur ingredi in plenitudinem per terminum ac crucem. Idcirco etiam in manuum impoſitione dicunt in fine: *in redemptionem angelicam*, h. e. qvam & angeli habent, ut ſit baptizatus qvi ſuo nomine redemtionem conſecutus eſt, qvo & angelus qvi in illo prior paptizatus eſt. In principio autem baptizati ſunt angeli in redemtione nominis ejus qui ſuper Jeſum in columba deſcendit ipſumq; redemit: opus autem fuit redemtione & ipſi Jeſu, ne detineretur cogitatione defectus cui addictus fuerat accedens per ſapientiam, ut autor Theodotus eſt. 1. Cor. 15, 29.

23. Valentiniani Paracletum, Jeſum vocitant, quod plenus Æonum velut ab univerſo progreſſus venerit. Chriſtus enim relicta à qva erat productus ſapientia auxilium rogavit, propenſaqve

Χριςὸς γὰρ καταλείψας τὴν προβαλȣ̃σαν αὐτὸν Σοφίαν, εἰσελθὼν εἰς τὸ πλήρωμα ὑπὲρ τῆς ἔξω καταλειφθείσης Σοφίας ᾐτήσατο τὴν βοήθειαν, καὶ ἐξ εὐδοκίας τῶν Αἰώνων Ἰησȣ̃ς προβάλλεται Παράκλητος τῷ παρελθόντι Αἰῶνι. Ἐν τύπῳ δὲ Παρακλήτȣ ὁ Παῦλος ἀναςάσεως ἀπόςολος γέγονεν, αὐτίκα μετὰ τὸ πάθος τȣ̃ Κυρίȣ καὶ αὐτὸς ἀπεςάλη κηρύσσειν. Διὸ καὶ καθ᾽ ἕτερον ἐκήρυξε τὸν Σωτῆρα γεννητὸν καὶ παθητὸν διὰ τȣ̀ς ἀρίςȣς, ὅτι τȣ̃τον γνῶναι δυνηθέντες κατὰ τὸν τόπον τȣ̃τον δεδίασιν, καὶ κατὰ τὸ πνευματικὸν ἐξ ἁγίȣ πνεύματος καὶ παρθένȣ ὡς οἱ δεξιοὶ ἄγγελοι γινώσκȣσιν. Ἰδίως γὰρ ἕκαςος γνωρίζει τὸν Κύριον, καὶ ȣ̓χ ὁμοίως πάντες τὸ πρόσωπον τȣ̃ Πατρὸς ὁρῶσιν οἱ ἄγγελοι τȣ́των τῶν μικρῶν τῶν ἐκλεκτῶν τῶν ἐσομένων ἐν τῇ αὐτῇ κληρονομίᾳ καὶ τελειότητι. Τάχα δὲ τὸ πρόσωπόν ἐςι μὲν καὶ ὁ
Facies Patris. υἱός. Ἔςι δὲ καὶ ὅσον καταληπτὸν τȣ̃ πατρὸς δι᾽ υἱȣ̃ δεδιδαγμένοι θεωρȣ̃σι. Τὸ δὲ λοιπὸν ἄγνωςόν ἐςι τȣ̃ Πατρός.

24. Λέγȣσιν οἱ Οὐαλεντινιανοὶ ὅτι ὃ κατὰ εἷς τῶν Προφητῶν ἔσχεν πνεῦμα ἐξαίρετον εἰς διακονίαν, τȣ̃το ἐπὶ πάντας τȣ̀ς τῆς Ἐκκλησίας ἐξεχύθη. Διὸ καὶ τὰ σημεῖα τȣ̃ πνεύματος, ἰάσεις καὶ προφητεῖαι διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιτελȣ̃νται. Ἀγνοȣ̃σι δὲ ὅτι ὁ Παράκλητος προσεχῶς ἐνεργῶν νῦν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς αὐτȣ̃ ȣ̓σίας ἐςὶ καὶ δυνάμεως τῷ προσεχῶς ἐνεργήσαντι κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην.

Idem in utraq; lege Spiritus & DEus.

Angelus. 25. Τὸν Ἄγγελον ὡρίσαντο οἱ ἀπὸ Οὐαλεντίνȣ λόγον ἀπαγγελίαν ἔχοντα τȣ̃ ὄντος. Λέγȣσι δὲ καὶ τȣ̀ς Αἰῶνας ὁμωνύμως τῷ λόγῳ λόγȣς. Οἱ Ἀπόςολοί, φησι, μετετέθησαν τοῖς δεκαδύο ζωδίοις. Ὡς γὰρ ὑπ᾽ ἐκείνων ἡ γένεσις διοικεῖται, ȣ̔́τως ὑπὸ τῶν Ἀποςόλων ἀναγέννησις.

Apoſtoli 12. ſigna ſpiritalia.

26. Ὁρᾶται τὸ ὁρατὸν τȣ̃ Ἰησȣ̃. Ἡ σοφία καὶ ἡ Ἐκκλησία ἦν τῶν σπερμάτων τῶν διαφερόντων ἣν ἐςολίσατο διὰ τȣ̃ σαρκίȣ, ὥς φησιν ὁ Θεόδοτος. Τὸ δὲ ἀόρατον ὄνομα ὅπερ ἐςὶν ὁ υἱὸς ὁ μονογενής. Ὅθεν ὅταν εἴπῃ ἐγώ εἰμι ἡ θύρα, τȣ̃το λέγει ὅτι μέχρι τȣ̃ ὅρȣ, ȣ̔̃ εἰμι ἐγὼ, ἐλεύσεσθε οἱ τȣ̃ διαφέροντος σπέρματος. Ὅταν δὲ καὶ αὐτὸς εἰσέρχηται, καὶ τὸ σπέρμα συνεισέρχεται αὐτῷ εἰς τὸ πλήρωμα διὰ τῆς θύρας συναχθὲν καὶ εἰσαχθέν.

JESUS oſtium & ὅρος terminus.

27. Ὁ ἱερεὺς εἰσιὼν ἐντὸς τȣ̃ καταπετάσματος τȣ̃ δευτέρȣ, τό, τε πέταλον ἀπετίθει παρὰ τῷ θυσιαςηρίῳ τȣ̃ θυμιάματος, αὐτὸς δὲ ἐν σιγῇ τὸ

Æonum voluntate Jesus Paracletus præficitur seculo præterlabenti, in Paracleti vero figura. Paulus resurrectionis Apostolus extitit, statim enim àDomini passione ipse qvoqve prædicatum missus est, idcirco tum secundum hominem Christum ortu genitum mortiq; obnoxium ac patibilem prædicavit propter illos qvi optimi sunt, qvod cum illis datum sit ut eum cognoscerent ut ad hunc locum venerint, metu afficiuntur: tum juxta id qvod spiritale ex Spiritu sancto & Virgine, ad eum modum, qvo qvi dextri sunt angeli cognoscunt. Propria enim singuli ratione Dominum cognoscunt, nec similiter omnes angeli ho- Matth. 18, 10. rum pusillorum electorum, qvi ejus futuri sunt heredita- Hebr. 1, 14. te & perfectione, vident faciem Patris. Forte vero facies qvidem etiam filius est: Est adeo etiam qvicqvid Patris docente Filio comprehensum vident. Qvod autem Patris reliqvum est, id ignotum est.

24. Dicunt Valentiniani, qvem singuli Prophetarum singularem Spiritum ad ministerium habuerunt, hunc super omnes qvi de Ecclesia sunt fuisse effusum, idqve adeo in causa esse, cur (signa Spiritus) sanitates & Prophetiæ per illos fiant qvi de Ecclesia sunt. Nesciunt vero Paracletum, cujus nunc afflatu immediate Ecclesia agitur, ejusdem substantiæ ac virtutis esse cum illo qvi & ipse in Veteri Testamento immediate afflabat & operabatur.

25. Angelum Valentiniani definierunt: Verbum ejus qvod est, habens annunciationem. Ajunt vero etiam Æonas eodem ac Verbum censeri vocabulo, non eadem omnino ratione. Apostoli, inqvit, in duodecim signa translati sunt, eorumqve vicem susceperunt. Qvemadmodum enim generis rerumqve ortus ab illis disponitur, ita regeneratio ab Apostolis.

26. Videtur id qvod JEsu visibile est. Sapientia & Ecclesia ex præstanti erat semine, qvam eum per carnem ac corpusculum induisse autor est Theodotus. Invisibile autem nomen, qvod est unigenitus filius. Unde cum dicit: *Ego sum ostium*, hoc dicit: Joh. 10, 7. ad terminum usqve qvi sum ego, venietis, qvi de præstanti semine estis. Cum vero ipse qvoqve ingredietur, semen etiam una cum eo in plenitudinem ingredietur, qvod videlicet per ostium unà colligatur atqve inducatur.

27. Sacerdos intra secundum velamen ingre- Exod. 28, 38. diens tum laminam ponebat ad altare incensi, tum ipse in Levit. 16, 4. silentio insculptum in corde nomen habens ingrediebatur. Nempe signifi-

ὂν τῇ καρδίᾳ ἐγκεχαραγμένον ὄνομα ἔχων εἰσῄει. Δεικνὺς τὴν ἀπόθεσιν τοῦ καθάπερ πετάλου. Χρυσοῦ καθαροῦ γενομένου καὶ κούφου διὰ τὴν κάθαρσιν τοῦ ὥσπερ σώματος τῆς ψυχῆς ἀπόθεσιν, Ἐν ᾧ ἐγκεχάρακτο τὸ ὄνομα τῆς θεοσεβείας, δι᾽ οὗ ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐγινώσκετο τὸ ὄνομα περικείμενος. Ἀποτίθεται δὲ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ πέταλον τὸ ἀβαρὲς, γενόμενον ἐκτὸς τοῦ καταπετάσματος τοῦ δευτέρου ἐν τῷ νοητῷ κόσμῳ, ὅ ἐστιν δεύτερον ὁλοσχερὲς καταπέτασμα τοῦ παντὸς, παρὰ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος, παρὰ τοὺς λειτουργοὺς τῶν ἀναφερομένων εὐχῶν Ἀγγέλους. Γυμνὴ δὲ ἡ ψυχὴ ἐν δυνάμει τοῦ συνειδότος οἷον σῶμα τῆς δυνάμεως γενομένη μεταβαίνειν εἰς τὰ πνευματικὰ, λογικὴ τῷ ὄντι καὶ ἀρχιερατικὴ γενομένη, ὡς ἂν ἔμψυχον μένη ὡς εἰπεῖν ὑπὸ τοῦ Λόγου προσεχῶς ἤδη καθάπερ οἱ Ἀρχάγγελοι τῶν Ἀγγέλων Ἀρχιερεῖς γενόμενοι, καὶ τούτων οἱ πρωτόκτιστοι. Ποῦ δὲ ἔτι γραφῆς καὶ μαθήσεως κατόρθωμα τῇ ψυχῇ ἐκείνῃ τῇ καθαρᾷ γενομένῃ, ὅπου καὶ ἀξιοῦται πρόσωπον πρὸς πρόσωπον Θεὸν ὁρᾶν; τὴν γοῦν Ἀγγελικὴν διδασκαλίαν ὑπερβᾶσα, καὶ τὸ ὄνομα τὸ διδασκόμενον ἐγγράφως, ἐπὶ τὴν γνῶσιν καὶ κατάληψιν τῶν πραγμάτων, ἔρχεται οὐκ ἔτι νύμφη ἀλλ᾽ ἤδη Λόγος γενόμενος καὶ παρὰ τῷ νυμφίῳ καταλύων μετὰ τῶν πρωτοκλήτων καὶ πρωτοκτίστων, φίλων μὲν δι᾽ ἀγάπην, υἱῶν δὲ διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ ὑπακοὴν, ἀδελφῶν δὲ διὰ τὸ τῆς γενέσεως κοινόν. Ὥστε τὸ μὲν τῆς οἰκονομίας ἦν, τὸ πέταλον παρακεῖσθαι καὶ μανθάνειν εἰς γνῶσιν. Τὸ δὲ δυνάμεως, τὸ θεοφόρον γίνεσθαι τὸν ἄνθρωπον προσεχῶς ἐνεργούμενον ὑπὸ τοῦ Κυρίου, καὶ καθάπερ σῶμα αὐτοῦ γινόμενον.

Et hæc ad errorem spectant abolendorum demum corporum.

Scientia, discere.

28. Τὸ, Θεὸς ἀποδιδοὺς ἐπὶ τρίτην καὶ τετάρτην γενεὰν τοῖς ἀπειθοῦσι, φασὶν οἱ ἀπὸ Βασιλείδου, κατὰ τὰς ἐνσωματώσεις. Οἱ δὲ ἀπὸ Οὐαλεντίνου, τοὺς τρεῖς τόπους δηλοῦσθαι τοὺς ἀριστεροὺς, τετάρτην δὲ γενεὰν τὰ σπέρματα αὐτῶν. Ἔλεον δὲ ποιῶν εἰς χιλιάδας, ἐπὶ τὰ δεξιά.

29. Ἡ Σιγὴ, φασιν, μήτηρ οὖσα πάντων τῶν προβληθέντων ὑπὸ τοῦ Ἀῤῥήτου σεσίγηκεν. Ὃ δὲ κατέλαβεν, τοῦτο ἀκατάληπτον προσηγόρευσεν.

30. Εἶτα ἐκλαθόμενοι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, παθεῖν αὐτὸν λέγουσιν ἀθέως. Ὃ γὰρ συνεπάθησεν ὁ Πατὴρ στερεὸς ὢν τῇ φύσει, φησὶν ὁ Θεόδοτος, καὶ ἀνένδοτος, ἐνδόσιμον, ἑαυτὸν παρασχὼν ἵνα ἡ Σιγὴ τοῦτο καταλάβῃ, πάθος ἐστίν. Ἡ γὰρ συμπάθεια, πά-

Theodotus impietatis notatus quod in Deo ponit passionem.

ſignificans poſitionem velut aureæ laminæ mundæ levisqve effectæ per emundationem velut corporis, animæ poſitionem eſſe: in qvo ſcilicet religioſæ pietatis inſculptum nomen, per qvod Principatibus & poteſtatibus notus erat, qvi nomen geſtabat. Ponit vero corpus hoc, levem laminam, ubi intra ſecundum velamen in mundo intelligibili pervaſit, qvod velamen (ſecundum) plenum ſolidumqve eſt rerum hujus univerſitatis, penes altare incenſi, penes angelos, orationum qvæ in ſublimi offeruntur miniſtros. Nuda vero anima in virtute conſcientiæ velut corpus virtutis effecta ad ſpiritalia tranſit, qvæ vere ratione Verboqve utens Pontificiaqve evaſerit, ut jam velut immediate à Verbo animata, ut ſic loqvar, maneat, qvemadmodum Archangeli angelorum Pontifices effecti, (horumqve iterum qvi primum conditi ſunt.) Ubinam vero adhuc res Scripturæ ac diſciplinæ animæ illi agatur virtusqve præſtetur qvæ pura evaſerit, qvando etiam DEum facie ad faciem videre meretur: Angelicâ itaqve doctrinâ ſuperatâ eoqve nomine qvod ſcripto docetur ac ſupra rerum ſcientiam ac comprehenſionem venit, qvæ non amplius ſponſa ſed jam Verbum evaſerit ſeu Ratio & Sermo, (& apud Sponſum manens) cum prima origine vocatis conditisqve, amicis qvidem præ dilectione, filiis vero ob doctrinam ac obedientiam, poſtremò fratribus ob ortus communionem. Idcirco alterum qvidem, qvod laminam geſtaret, atqve ad ſcientiam diſceret, diſpenſationis erat: alterum vero, qvod homo DEo plenus, DEumq; portans Domini immediato afflatu fiat, ac velut ejus Corpus exiſtat, id nempe virtutis.

28. Qvod ita ſcriptum eſt: *DEus reddens in tertiam & quartam generationem incredulis*, Baſilidiani expo- Deut. 5, 9. Num. 14, 18.
nunt de corporum alligatione ac carcere: Valentiniani vero ſignificari ajunt tria loca ſiniſtra, qvartam vero generationem, eorum ſemina. *Faciens vero miſericordiam in mille*, in iis qvæ ſunt dextra.

29. *Sige*, ajunt, ſive Silentium, qvæ ſit parens omnium qvæ à *Bytho* (profundo) producta ſunt, qvod loqvi non potuit de *Arrheto* (ineffabili) hoc tacuit, qvod vero comprehendit, hoc incomprehenſum appellavit.

30. Deinde parum memores DEi Majeſtatis, pati eum, impie ajunt. Qvod enim Pater, inqvit Theodotus, qvi naturâ firmi pectoris ſit atqve inflexi, miſeratione ductus ac compaſſus eſt, ipſe ſe facilem ac indulgentiorem præbens, ut hoc Sige comprehenderet, paſſio eſt. Etenim compaſſio qvam vocant, cujusdam paſſio eſt ob alterius

πάθος τινὸς διὰ πάθους ἑτέρου. Μὴν καὶ τοῦ πάθους γενομένου τὸ ὅλον· συνεπάθησεν καὶ αὐτοὺς εἰς διόρθωσιν τοῦ παθόντος.

31. Ἀλλὰ καὶ εἰ ὁ καθελθὼν Εὐδοκία τοῦ ὅλου ἦν. Ἐν αὐτῷ γὰρ πᾶν τὸ πλήρωμα ἦν σωματικῶς. Ἔπαθεν δὲ οὗτος, δηλονόθι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ σπέρματυ συνέπαθεν, δι' ὧν τὸ ὅλον καὶ τὸ πᾶν εὑρίσκεται πάσχον. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς τοῦ δωδεκάτου Αἰῶνος πείσεως τὰ ὅλα παιδευθέντα, ὥς φασι, συνεπάθησεν. Τότε γὰρ ἐπέγνωσαν ὅτι εἰσὶν χάριτι τοῦ Πατρὸς, εἰσὶν ὄνομα ἀνωνόμαςον, μορφὴ καὶ γνῶσις. Ὁ δὲ βουληθεὶς Αἰὼν τὸ ὑπὲρ τὴν γνῶσιν λαβεῖν, ἐν ἀγνωσίᾳ καὶ ἀμορφίᾳ ἐγένετο, ὅθεν καὶ κένωμα γνώσεως εἰργάσατο, ὅπερ ἐςὶ σκιὰ τοῦ ὀνόματος, ὅπερ ἐςὶν υἱὸς μορφὴ τῶν Αἰώνων. Οὗτος τὸ κατὰ μέρος ὄνομα τῶν Αἰώνων ἀμέλει ἐςὶ τοῦ ὀνόματος.

Peccatum Diaboli insinuatum, eoq; agnita gratia DEI.

32. Ἐν πληρώματι οὖν ἑνότητος οὔσης, ἕκαςος τῶν Αἰώνων ἴδιον ἔχει πλήρωμα τὴν Συζυγίαν. Ὅσα οὖν ἐκ Συζυγίας, φασὶ, προέρχεται, πληρώματά ἐςιν, ὅσα δὲ ἀπὸ ἑνὸς, εἰκόνες. Ὅθεν ὁ Θεόδοτος τὸν χριςὸν ἐξ ἐννοίας προελθόντα τῆς Σοφίας, εἰκόνα τοῦ πληρώματος ἐκάλεσεν. οὗτος δὲ καταλείψας τὴν μητέρα ἀνελθὼν εἰς τὸ πλήρωμα ἐκρατήθη ὥσπερ τοῖς ὅλοις οὕτω δὲ καὶ τῷ Παρακλήτῳ.

Insulsa de Christo.

33. Υἱόθετος μέντοι γέγονεν ὁ χριςὸς, ὡς πρὸς τὰ πληρώματα ἐκλεκτὸς γενόμενος καὶ πρωτότοκος τῶν ἐνθάδε πραγμάτων. Ἔςιν οὖν ὁ λόγος οὗτος παράκουσμα τοῦ ἡμετέρου ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, πρωτότοκον λέγων τὸν σωτῆρα, καὶ ἔςιν ὡσπερεὶ ῥίζα καὶ κεφαλὴ ἡμῶν. Ἡ δὲ Ἐκκλησία καρποὶ αὐτοῦ χριςοῦ φασὶ τὸ ἀνοίκειον * φυγόντες, συςαλέντος εἰς τὸ πλήρωμα ἐκ τῆς μητρῴας γενομένου ἐννοίας. Ἡ μήτηρ αὖθις τὸν τῆς Οἰκονομίας προηγάγετο ἄρχοντα, εἰς τύπον τοῦ φυγόντος αὐτὴν κατ' ἐπιπόθησιν αὐτοῦ κρείττονος ὑπάρχοντος, ὃς ἦν τύπος τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων. Διὸ καὶ ἥττον γίνεται ὡς ἂν ἐκ πάθους τῆς ἐπιθυμίας συνεςῶσα. Ἐμυσάχθη μέντοι ἐνιδοῦσα τὴν ἀποτομίαν αὐτοῦ, ὥς φασιν αὐτοί.

Duplex Valentinianorum Christus.

34. Ἀλλὰ καὶ εὐώνυμοι δυνάμεις πρῶται προβληθεῖσαι τῶν δεξιῶν ὑπ' αὐτῆς, ὑπὸ τῆς τοῦ φωτὸς παρουσίας οὐ μορφοῦνται. Κατελείφθησαν δὲ ἀριςεραὶ ὑπὸ τοῦ τόπου μορφωθῆναι. Τῆς μητρὸς οὖν μετὰ τοῦ υἱοῦ καὶ τῶν σπερμάτων εἰσελθούσης εἰς

* leg. φυγόντος.

assumpta passionem: qvin & idcirco qvod contigerat passio, ipsum qvoqve universum condolentis affectum passione est, ad ejus emendationem cui passio ipsa obtigerat.

31. Sed etsi is qvi descendit, plena universi voluntas (*Eudocia*) erat. In illo enim erat omnis plenitudo corporaliter. Coloss. 2, 9. Atqve ille passus est, utiqve etiam existentia in illo semina socia ac miserantis affecta passione sunt, qvorum ratione ipsum qvoqve totum universum pati atqve affici invenitur. Sed & duodecimi Æonis passione poenâqve castigata universa, ut loqvuntur, affecta & ipsa pariter passione sunt ac condoluerunt. Tunc enim esse se Patris gratia agnoverunt, esse qvod nominari non possit nomen, formam scientiamqve. Cujus vero Æonis consilium fuit, ut qvod scientia superius est raperet, ignorantiæ ac peccato obnoxius factus est, unde & scientiæ evasit vacuitas, qvod est umbra nominis, qvod est filius, ipse Æonum forma. Hic sigillatim Æonum nominis demum nomen existit.

32. Cum igitur unitas in Pleromate sit, singuli Æones suum pleroma Conjugium habent. Qvæcunqve igitur ex conjugio, inqviunt, procedunt, pleromata sunt, qvæcunqve autem ex uno, imagines ac simulacra. Qvocirca Theodotus Christum qvi ex Sapientiæ intelligentia processerit, pleromatis imaginem ac simulacrum appellavit. Hic porro relictâ matre ascendens ad pleroma captus est uti ab universis sic vero etiam à Paracleto.

33. Adoptatus tamen est Chtistus, ut inter pleromata ascitus atqve electus, rerumqve mundi hujus primogenitus. Est igitur verbum hoc falsa nostri doctrina ac interpretatio ex subjecta materia, dum Salvatorem primogenitum vocat, cum ille velut radix ac caput nostrum existat. Ecclesia vero ipsius Christi, inqviunt, fructus, caventes qvod inconveniens ac absonum est, recepto in pleroma qvi ex materna ortus intelligentia esset, mater rursus dispensationis principem ac ducem produxit, illius figura & ut ejus repræsentatio foret qvi ab ea fugerat, ingensqve melioris illius desiderium esset, qvi figura & character Patris universorum erat, unde etiam minor creditur, ut qvod ex passione ac libidine, cupiditate scilicet formaverit. Execrata tamen est, ajunt illi, cum illius pervicaciam improbosqve mores contuita esset.

34. Sed & sinistræ potestates, ante ab illa productæ qvàm dextræ, lucis adventu non formantur. Relictæ vero sunt sinistræ à Loco formandæ. Matre igitur filioq; cum seminibus ingressis in pleroma,

εἰς τὸ πλήρωμα, τότε ὁ τόπος τὴν ἐξουσίαν τῆς μητρὸς καὶ τὴν τάξιν ἀπολήψεται ἣν νῦν ἔχει ἡ μήτηρ.

35. Ὁ Ἰησοῦς τὸ φῶς ἡμῶν, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, ἑαυτὸν κενώσας, τουτέστιν ἐκτὸς τοῦ ὅρου γενόμενος κατὰ Θεόδοτον, ἐπεὶ Ἄγγελος ἦν, τοῦ πληρώματος τοὺς Ἀγγέλους τοῦ διαφέροντος σπέρματος συνεξήγαγεν ἑαυτῷ καὶ αὐτὸς μὲν τὴν λύτρωσιν ὡς ἀπὸ πληρώματος προελθὼν εἶχεν, τοὺς δὲ Ἀγγέλους εἰς διόρθωσιν τοῦ σπέρματος ἤγαγεν. Ὡς γὰρ ὑπὲρ μέρους δέονται καὶ παρακαλοῦσι, καὶ δι' ἡμᾶς κατεχόμενοι σπεύδοντες εἰσελθεῖν, ἄφεσιν ἡμῖν αἰτοῦνται, ἵνα συνεισέλθωμεν αὐτοῖς, σχεδὸν γὰρ ἡμῶν χρείαν ἔχοντες, ἵνα εἰσέλθωσιν, ἐπεὶ ἄνευ ἡμῶν οὐκ ἐπιτρέπεται αὐτοῖς, διὰ τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἡ μήτηρ συνελήλυθεν ἄνευ ἡμῶν, φασίν. Εἰκότως ὑπὲρ ὑμῶν δέονται.

Alia Angelis ratio orandi, ipsa DEI nostraq; charitas.

36. Ἐν ἑνότητι μέντοιγε προεβλήθησαν οἱ ἄγγελοι ἡμῶν, φασιν, εἰσιόντες, ὡς ἀπὸ ἑνὸς προελθόντες. Ἐπεὶ δὲ ἡμεῖς ἦμεν οἱ μεμερισμένοι, διὰ τοῦτο ἐβαπτίσατο ὁ Ἰησοῦς, τὸ ἀμέριστον μερισθῆναι, μέχρις ἡμᾶς ἑνώσῃ αὐτοῖς εἰς τὸ πλήρωμα, ἵνα ἡμεῖς οἱ πολλοὶ ἓν γενόμενοι, οἱ πάντες τῷ ἑνὶ δι' ἡμᾶς μερισθέντι ἀνακραθῶμεν.

Malorum status atq; bonorum.

37. Οἱ ἀπὸ Ἀδὰμ ἐξελθόντες οἱ μὲν δίκαιοι διὰ τῶν ἐκλισμένων τὴν ὁδὸν ποιούμενοι παρὰ τῷ τόπῳ κατείχοντο κατὰ τοὺς Οὐαλεντινιανούς. Οἱ δὲ ἕτεροι, ἐν τῷ τοῦ σκότους ἐκλισμένῳ ἐν τοῖς ἀριστεροῖς, ἔχοντες συναίσθησιν τοῦ πυρός.

38. Ποταμὸς ἐκπυρεύεται πυρὸς ὑποκάτω τοῦ Θρόνου τοῦ τόπου, καὶ ῥεῖ εἰς τὸ κενὸν τοῦ ἐκλισμένου, ὅ ἐστιν ἡ Γέεννα ἀπὸ κλίσεως τοῦ πυρὸς ῥέοντος μὴ πληρουμένη. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τόπος πύρινός ἐστι. Διὰ τοῦτο, φησί, καταπέτασμα ἔχει, ἵνα μὴ ἐκ τῆς προσόψεως ἀναλωθῇ τὰ πράγματα. Μόνος δὲ ὁ Ἀρχάγγελος εἰσέρχεται πρὸς αὐτόν, οὗ κατ' εἰκόνα καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσῄει. Ἔνθεν καὶ ὁ Ἰησοῦς παρακληθεὶς συνεκαθέσθη τῷ τόπῳ, ἵνα μένῃ τὰ πράγματα, καὶ μὴ προαναστῇ αὐτοῦ, καὶ ἵνα τὸν τόπον ἡμερώσῃ, καὶ τῷ σπέρματι δίοδον εἰς πλήρωμα παράσχῃ.

Inepta somnia.

39. Ἡ Μήτηρ προβαλοῦσα τὸν Χριστὸν ὁλόκληρον, καὶ ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθεῖσα, τοῦ λοιποῦ οὐκ ἔτι οὐδὲν προέβαλεν ὁλόκληρον, ἀλλὰ τὰ δυνατὰ παρ' αὐτῇ παρέσχεν. Ὥστε καὶ τοῦ τόπου καὶ τῶν κλήρων οὓς τὰ Ἀγγελικὰ αὐτὴ προβαλοῦσα, παρ' αὐτῇ κατέχει τῶν ἐκλεκτῶν τῶν Ἀγγελικῶν ὑπὸ τοῦ Ἄρρενος ἔτι πρότερον προβεβλημένων.

40. Τὰ μὲν γὰρ δεξιὰ πρὸ τῆς τοῦ Φωτὸς αἰτήσεως προηνέχθη ὑπὸ τῆς μητρός. τὰ δὲ σπέρματα τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν τοῦ Φωτὸς αἴσθησιν, ὅτε ὑπὸ τοῦ ἄρρενος τὰ Ἀγγελικὰ τῶν σπερμάτων προεβάλετο.

41. Τὰ

tunc Locus, matris poteſtatem ordinemqve recipiet, eum ſcilicet ordinem qvem nunc habet mater.

35. JEſus Lux noſtra, ut loqvitur Apoſtolus, ſeipſum exinaniens, extra ſcilicet terminum exiens, ut exponit Theodotus, qvod Angelus erat, unà ſecum Angelos præſtantis ſeminis pleromate eduxit. Ac ipſe qvidem velut qvi progreſſus eſſet ex pleromate, unus redemtionem habebat, angelos vero ad ſemen emendandum duxerat: angeli enim velut pro parte rogant & obſecrant, qviqve noſtra cauſa detineantur, feſtinantes ingreſſi veniam nobis precantur, ut nos cum iis ingrediamur. Fere enim, cum noſtri opus habeant ut ingrediantur, qvod ſine nobis ingredi non permittantur, idcirco enim ne mater qvidem, ajunt, ſine nobis ingreſſa eſt, merito pro nobis orant.

Joh. 8, 12.
Philip. 2, 7.

36. In unitatem tamen ingreſſi producti ſunt, ajunt, noſtri angeli, ut qvi ab uno proceſſerunt. Qvia vero nos eramus qvi fueramus diviſi, idcirco baptizatus eſt JEſus ut divideretur qvod indiviſum erat, donec nos illis in Pleromate uniret, ut nos multi unum effecti omnes uni commiſceamur qvi noſtra cauſa diſciſus eſt.

37. Adami progenies atqve poſteri alii qvidem juſti, qvi per creata iter habentes à loco diſtinerentur, ut Valentiniani docent: alii vero in tenebrarum condito à ſiniſtris qvi ſenſu ignis excruciantur.

38. Fluvius igneus egrediebatur ſub throno loci, fluitqve in Conditi vacuam cavitatem qvæ eſt Gehenna, & ab igne fluente non impletur. Qvin & ipſe locus igneus eſt, idcirco ait, velamen habet ne ex conſpectu rebus perniciem afferat. Solus vero Archangelus ad eum ingreditur, cujus ſimulacro ſemel in anno Pontifex in Sancta Sanctorum ingrediebatur, ubi etiam JEſus evocatus loco conſedit, ut res manerent, ne ante ipſum everterentur, atqve adeo locum mitigaret, atqve ſemini tranſitum præberet.

39. Mater producto Chriſto integro & ab eo derelicta nihil deinceps integrum protulit, ſed qvæ per ejus facultatem erant, præbuit. Idcirco etiam productis ſine loco & cleris qvaſi hereditatis parte Angelis apud ſe tenet prius jam electis Angelorum à maſculo productis.

40. Dextra qvidem ante lucis petitionem à matre fuerunt producta, Eccleſiæ vero ſemina poſt lucis petitionem, qvando à Patre producta ſunt Angelica ſemina.

41. Τὰ διαφέροντα σπέρματα, φησι, μήτε ὡς πάθη ὧν λυομένων συνελύθη ἂν κατὰ τὰ σπέρματα. Μήτε ὡς κτίσιν προεληλυθέναι, ἀλλ' ὡς τέκνα. Ἀπαρτιζομένης γὰρ τῆς κτίσεως, συναπηρτίσθη ἂν καὶ τὰ σπέρματα. Διὸ καὶ τὴν οἰκειότητα ἔχει πρὸς τὸ φῶς ὃ πρῶτον προήγαγεν, τουτέσι τὸν Ἰησοῦν ὁ αἰτησάμενος τοὺς αἰῶνας χριστός, ἐν ᾧ συνδιυλίσθη κατὰ δύναμιν, καὶ τὰ σπέρματα συνελθόντα αὐτῷ εἰς τὸ πλήρωμα. Διότι πρὸ καταβολῆς κόσμου εἰκότως λέγεται ἡ Ἐκκλησία ἐκλελέχθαι. Ἐν ἀρχῇ τοίνυν συνελογίσθημεν, φασὶ, καὶ ἐφανερώθημεν, διὰ τοῦτο ὁ σωτὴρ λέγει· Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν, μηνύων περὶ τοῦ φωτὸς τοῦ φανέντος καὶ μορφώσαντος, περὶ οὗ ὁ Ἀπόστολος λέγει, ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, τὸν τοῦ διαφόρου σπέρματος. Ὅτε γὰρ ἐφωτίσθη ὁ ἄνθρωπος, τότε εἰς τὸν κόσμον ἦλθεν, τουτέσι ἑαυτὸν ἐκόσμησεν, χωρίσας αὐτοῦ τὰ ἐπισκοτοῦντα καὶ συναναμεμιγμένα αὐτῷ πάθη, καὶ τὸν Ἀδὰμ ὁ Δημιουργὸς ἐννοίᾳ προσχὼν ἐπὶ τέλει τῆς δημιουργίας αὐτὸν προήγαγεν.

Lux Christi.

Mundus Spiritalis: & si DEI, sic quoq; Christi.

Crux distinguens inter fideles & infideles.

42. Ὁ σαυρὸς τοῦ ἐν πληρώματι ὅρου σημεῖον ἐσίν. Χωρίζει γὰρ τοὺς ἀπίσους τῶν πισῶν, ὡς ἐκεῖνος τὸν κόσμον τοῦ πληρώματος. Διὸ καὶ τὰ σπέρματα ὁ Ἰησοῦς διὰ τοῦ σημείου ἐπὶ τῶν ὤμων βασάσας εἰσάγει εἰς τὸ πλήρωμα. Ὦμοι γὰρ τοῦ σπέρματος ὁ Ἰησοῦς λέγεται, κεφαλὴ δὲ ὁ χριστός. Ὅθεν εἴρηται, ὃς οὐκ αἴρει τὸν σαυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ μοι, οὐκ ἔσι μου ἀδελφός. Ἦρεν οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ὅπερ ὁμοούσιον ἦν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ἄξιος, non est me dignus.

43. Λέγουσιν οὖν ὅτι αἱ δεξιαὶ ᾔδεσαν τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν χρισὸν τὰ ὀνόματα καὶ πρὸ τῆς παρουσίας. Ἀλλὰ τὸ σημεῖον, οὐκ ᾔδεσαν, φασὶ, δύναμιν, καὶ δόντος πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ πνεύματος, συναινέσαντος δὲ καὶ τοῦ πληρώματος, ἐκπέμπεται ὁ τῆς βουλῆς Ἄγγελος, καὶ γίνεται κεφαλὴ τῶν ὅλων μετὰ τὸν πατέρα. Πάντα γὰρ ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, θρόνοι, Κυριότητες, βασιλεῖαι, θεότητες, λειτουργίαι. Διὸ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν καὶ ἔδωκεν αὐτῷ ὄνομα ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα πᾶν γόνυ κάμψῃ καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσηται, ὅτι Κύριος τῆς δόξης Ἰησοῦς χρισὸς σωτὴρ, ἀναβὰς αὐτὸς καὶ καταβάς. Τὸ δὲ ἀνέβη τί ἐσιν εἰ μὴ ὅτι καὶ κατέβη; Ὁ καταβὰς αὐτός ἐσιν εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς, καὶ ἀναβὰς ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν.

Atheologica expositio loci Apostolici.

44. Ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν ἡ Σοφία ὅμοιον τῷ καταλιπόντι αὐτὴν φωτὶ, ἐγνώρισεν καὶ προσέδραμεν, καὶ ἠγαλλιάσατο καὶ προσεκύνησεν. Τοὺς δὲ ἄρρενας ἀγγέλους τοὺς σὺν αὐτῷ ἐκπεμφθέν-

41. Præstantia semina, inqvit, neqve ut affectus, qvibus solutis unà solverentur & semina, ac interirent: neqve ut creatura atqve opus processerunt, sed ut filii ac nati. Solutâ enim creatione, unà etiam absoluta sunt & semina, hincq; adeo est, ut & cum luce necessitudinem habeant, qvam primo produxit (JEsum scilicet) Christus qvi expetiit Æonas, in qvo pariter pro virili defæcata sunt, & semina cum illa in Pleroma, *velut dicas cœli axem*, ingressa, qvod nimirum ante mundi molitionem merito Ecclesia dicatur fuisse electa. In principio igitur, ajunt, simul electi ac manifestati sumus. Idcirco ait Salvator: *luceat lux vestra*, significans ac loqvens de ejus luce qvi apparuit ac- Matth. 5, 16. transformatus est, de qvo Apostolus ait: *illuminat omnem* Jo. 1, 9. *hominem venientem in mundum*, qvi nimirum excellentis seminis mundus est. Qvando enim homo illuminatus est, in mundum venit, hoc est, qvasi mundum atqve ornatum accepit depulsis à se qvæ tenebras offundunt & coadmixtis ipsi passionibus, Adamum qvoqve rerum Conditor eum in mente haberet in fine Creationis produxit.

42. Crux signum est termini qvi in pleromate est, separat enim infideles à fidelibus, velut illa mundum à pleromate. Idcirco etiam JEsus per signum in humeros sublata semina in pleroma induxit: JEsus enim seminis humeri nuncupantur, caput vero Christus. Unde dictum est. *Qui non tollit crucem suam & sequitur me, non est* Matth. 10, 39. *frater meus*. Tulit igitur corpus JEsu qvod est Ecclesiæ consubstantiale.

43. Ajunt igitur dextras potestates ante etiam adventum, JEsu ac Christi nomina cognovisse: non tamen signum virtutem scivisse, dante Spiritu omnem potestatem, atqve etiam annuente pleromate, *Consilii angelum* missum esse, ac post Patrem univer- Esai. 9, 6. sorum caput factum esse. In eo enim condita sunt omnia Coloss. 1, 16. visibilia & invisibilia, throni, dominationes, regna, Dei- Philip. 2, 9. tates, ministrationes: qvamobrem etiam DEus exaltavit Ephes. 4, 8 9. illum, & dedit illi nomen qvod est super nomen, ut omne genu flectatur, & omnis lingva confiteatur, qvia Dominus gloriæ JEsus Christus Salvator, qvi ascendit ipse & qvi descendit. Qvod autem ascendit, qvid est nisi qvia & descendit. Qvi descendit, ipse est, in inferiores partes terræ, & qvi supra cœlos ascendit.

44. Videns autem Sapientia illi luci similem qvæ ipsam reliqverat, cognovit atqve accurrit, exultavit & adoravit: masculos autem

φθέντας Θεασαμένη καλυδέσθη καὶ κάλυμμα ἐπέθετο. Διὰ τοῦτο τοῦ μυστηρίου ὁ Παῦλος κελεύει τὰς γυναῖκας φέρειν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους.

45. Εὐθὺς οὖν ὁ Σωτὴρ ἐπιφέρει αὐτῇ μόρφωσιν τὴν κατάγνωσιν καὶ ἴασιν τῶν παθῶν, δείξας ἀπὸ Πατρὸς ἀγεννήτου τὰ ἐν πληρώματι καὶ τὰ μέχρι αὐτῆς. Ἀποστήσας δὲ τὰ πάθη τῆς πεπονθυίας, αὐτὴν μὲν ἀπαθῆ κατεσκεύασεν, τὰ πάθη δὲ διακρίνας ἐφύλαξεν, καὶ οὐχ ὥσπερ τῆς ἔνδον διεφορήθη, ἀλλ' εἰς οὐσίαν ἤγαγεν αὐτάτε καὶ τῆς δευτέρας διαθέσεως. Οὕτως διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιφανείας ἡ Σοφία γίνεται, καὶ τὰ ἔξω κτίζεται. Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ γέγονεν, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδέν.

Valentiniana Mundi corporalis creatio.

46. Πρῶτον οὖν ἐξ ἀσωμάτου πάθους καὶ συμβεβηκότος εἰς ἀσώματον ἐπὶ τὴν ὕλην αὐτὰ μετήντλησεν καὶ μετέβαλεν, εἶθ' οὕτως εἰς συγκρίματα καὶ σώματα, ἀθρόως γὰρ οὐσίαν ποιῆσαι τὰ πάθη οὐκ ἐνῆν, καὶ τοῖς σώμασι κατὰ φύσιν ἐπιτηδειότητα ἐνεποίησεν.

Hæreticorum duplexCreator.

47. Πρῶτος μὲν οὖν Δημιουργὸς ὁ Σωτὴρ γίνεται Καθολικός. Ἡ δὲ Σοφία δευτέρα οἰκοδομεῖ οἶκον Ἑαυτῇ καὶ ὑπήρεισεν στύλους ἑπτά, καὶ πρῶτον πάντων προβάλλεται εἰκόνα τοῦ Πατρὸς Θεόν, δι' οὗ ἐποίησεν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τουτέστι τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια, δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερά. Οὗτος ὡς εἰκὼν Πατρὸς Πατὴρ γίνεται, καὶ προβάλλει πρῶτον τὸν ψυχικὸν υἱοῦ εἰκόνα, ἔπειτα τοὺς Ἀρχαγγέλους, Αἰώνων εἰκόνας, εἶτα Ἀγγέλους Ἀγγέλων ἐκ τῆς ψυχικῆς καὶ φωτεινῆς οὐσίας ἥν φησιν ὁ Προφητικὸς λόγος καὶ Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τῶν ὑδάτων, κατὰ τὴν συμπλοκὴν τῶν δύο οὐσιῶν τῶν αὐτῶν πεποιημένων τὸ εἰλικρινὲς ἐπιφέρεσθαι εἰπών, τὸ δὲ ἐμβριθὲς καὶ ὑλικὸν ὑποφέρεσθαι, τὸ θολερὸν καὶ παχυμερές. Ἀσώματον δὲ καὶ ταύτην ἐν ἀρχῇ αἰνίσσεται, τὸ φάσκειν ἀόρατον. Οὔτε γὰρ ἀνθρώπῳ τῷ μηδέπω ὄντι ἀόρατος ἦν, οὔτε τῷ (Δημιουργῷ) ἐδημιούργει γάρ, ἀλλὰ τὸ ἄμορφον καὶ ἀνείδεον καὶ ἀσχημάτιστον αὐτῆς ὧδέ πως ἐξεφώνησεν.

Archangeli.

materia incorporea

48. Διακρίνας δὲ ὁ Δημιουργὸς τὰ καθαρὰ ἀπὸ τοῦ ἐμβριθοῦς ὡς ἂν ἐνιδὼν τὴν ἑκατέρου φύσιν, φῶς ἐποίησεν, τουτέστιν ἐφανέρωσεν, καὶ εἰς φῶς καὶ ἰδέαν προσήγαγεν. Ἐπεὶ τόγε ἡλιακὸν καὶ οὐράνιον φῶς πολλῷ ὕστερον ἐργάζεται, καὶ ποιεῖ ἐκ τῶν ὑλικῶν. Τὸ μὲν ἐκ τῆς λύπης,

Lux prior sole condita.

πης,

tem Angelos cum illo missos cum vidisset, erubuit, ac velum imposuit. Hujus mysterii causa jubet Paulus ut mulieres potestatem gestent super caput, propter Angelos. 1.Cor.11,10.

45. Mox itaqve Salvator formæ illi ornatum adjecit, affectuum scilicet laborantium improbationem ac medicinam, ostendens qvæ à Patre ingenito in pleromate & ad ipsam usqve essent: amotis vero qvibus laboraverat affectibus atqve vitiis ab eorum immunem labe fecit. Ac qvidem affectus passionesqve discernens servavit, nec velut ab interiori exstirpavit dispositione, sed & ad secundæ substantiam dispositionis traxit, inqve hunc modum per Salvatoris apparitionem facta Sapientia ac qvæ exterius sunt, mundusqve est conditus. Joh.1,3. Omnia enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.

46. Primum igitur ex incorporeo affectu seu passione & accidente in incorporeum, in materiam hæc ablata infudit transtulitqve, sicqve deinde in viventia mixtaqve animantium corpora, nec enim fieri poterat ut affectus vitiaqve ac labes repente substantiam facerent, ac naturalem corporibus indidit utilitatem.

47. Primus igitur universalis Conditor ac opifex Salvator efficitur, tum seqvens Sapientia ædificat sibi domum, subdidit columnas septem, primoqve omnium producit DEum Patris imaginem, per qvem fecit cœlum & terram, cœlestia scilicet & terrestria, dextraq; & sinistra. Hic ut Patris imago Pater efficitur, producitq; primum animalem Christum filii imaginem: tum Archangelos Æonum imagines, ex in Angelos Angelorum ex animali lucidaqve substantia, de qva Propheticus sermo: *& Spiritus DEi ferebatur super aquas*, duplicis substantiæ complexu qvæ ipsæ obseqvuntur, qvod purum supra terram dicens, qvod autem grave & terreni ponderis, qvod nimirum turbidum materiatumqve, subsidere. Qvin hanc qvoqve à principio incorpoream innuit, dum invisibilem dicit. Neqve enim homini invisibilis erat cum is necdum esset, neqve vero opifici, cum illo autore conderetur: sed qvod informis formæqve expers & figuræ, in hunc fere modum enunciavit. Prov.9,7. Gen.1,3.

48. Discretis autem Creator qvæ munda essent ab eo qvod grave crassumqve, velut amborum inspectâ naturâ lucem condidit, hoc est manifestavit, atqve ad lucem speciem produxit. Solis namqve & Cœli lumen diu post formatur, eqve terrenis: è tristitia qvidem substan-

πης, ὀσιῶδες, κτίζον πνευματικὰ τῆς πονηρίας, πρὸς ἃ ἡ πάλη ἡμῖν. Διὸ καὶ λέγει ὁ Ἀπόστολος· Καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε. Τὸ δὲ ἐκ τοῦ φόβου, τὰ θηρία. Τὸ δὲ ἐκ τῆς πλήξεως καὶ ἀπορίας, τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου. Ἐν δὲ τοῖς τρισὶ στοιχείοις τὸ πῦρ ἐναιωρεῖται καὶ ἐνέσπαρται καὶ ἐμφωλεύει, καὶ ὑπὸ τούτων ἐξάπτεται, καὶ τούτοις ἐπαποθνήσκει, μὴ ἔχον τύπον ἀποτακτὸν ἑαυτοῦ, ὡς καὶ τὰ ἄλλα στοιχεῖα ἐξ ὧν τὰ συγκρίματα δημιουργεῖται.

49. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἐγίνωσκεν τὴν δι' αὐτοῦ ἐνεργοῦσαν, οἰόμενος ἰδίᾳ δυνάμει δημιουργεῖν, φιλεργὸς ὢν φύσει, διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· ὑπετάγη τῇ ματαιότητι τοῦ κόσμου οὐχ ἑκὼν, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐλευθερωθήσεται, ὅταν συλλεγῇ τὰ σπέρματα τοῦ Θεοῦ. Τεκμήριον δὲ μάλιστα τοῦ ἀκουσίου τὸ εὐλογεῖν τὸ Σάββατον, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν πόνων ἀνάπαυσιν ὑπερασπίζεσθαι.

Locus Pauli de creatura agit non de creatore.

50. Λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, οὐ τῆς ξηρᾶς ἀλλὰ τῆς πολυμεροῦς καὶ ποικίλης ὕλης μέρος, ψυχὴν γεώδη καὶ ὑλικὴν ἐτεκτήνατο ἄλογον καὶ τῆς τῶν θηρίων ὁμοούσιον. Οὗτος κατ' εἰκόνα ἄνθρωπος. Ὁ δὲ καθ' ὁμοίωσιν τὴν αὐτοῦ τοῦ Δημιουργοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν ὃν εἰς τοῦτον ἐνεφύσησέν τε καὶ ἐνέσπειρεν, ὁμοούσιόν τι αὐτῷ δι' ἀγγέλων ἐνθείς. Καθὸ μὲν ἀόρατός ἐστι καὶ ἀσώματος, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς προσεῖπεν. Μορφωθὲν δὲ ψυχὴ ζῶσα ἐγένετο, ὅπερ εἶναι καὶ αὐτὸς ἐν ταῖς προφητικαῖς γραφαῖς ὁμολογεῖ.

Hominis creatio ex mente hæreticorum.

51. Ἄνθρωπος γοῦν ἐστιν ἐν ἀνθρώπῳ ψυχικὸς ἐν χοϊκῷ, οὐ μέρει μέρος, ἀλλὰ ὅλῳ ὅλος συνὼν, ἀρρήτῳ δυνάμει Θεοῦ. Ὅθεν ἐν τῷ παραδείσῳ τῷ τετάρτῳ * οὐρανῷ δημιουργεῖται. Ἐκεῖ γὰρ χοϊκὴ σὰρξ οὐκ ἀναβαίνει, ἀλλ' ἦν τῇ ψυχῇ θείᾳ οἷον σὰρξ ἡ ὑλική. Ταῦτα σημαίνει, τοῦτο νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου. Τὴν θείαν ψυχὴν αἰνίσσεται τὴν ἐγκεκρυμμένην τῇ σαρκὶ καὶ στερεὰν καὶ δυσπαθῆ καὶ δυνατωτέραν. Καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου, τὴν ὑλικὴν ψυχὴν, σῶμα οὖσαν τῆς θείας ψυχῆς. Περὶ τούτων τῶν δυοῖν καὶ ὁ Σωτὴρ λέγει, φοβεῖσθαι δεῖν τὸν δυνάμενον ταύτην τὴν ψυχὴν καὶ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ ψυχικὸν ἐν Γεέννῃ ἀπολέσαι.

Hæreticorum duplex anima.

* leg. τρίτῳ.

52. Τοῦτο

tia condendo facit ſpiritalia neqvitiæ, adverſus qvæ nobis lucta eſt, unde etiam ait Apoſtolus: *nolite contriſtare Spiritum Sanctum, in quo ſignati eſtis*: ex timoris vero, beſtias, ex ſtuporis autem & anguſtiæ, elementa mundi. Porro ignis elementum in tribus elementis & ſublimis extat & illis inſperſus eſt atqve inhabitat ab iisqve ſuccenditur atqve in eis moritur, non habens certam ac determinatam ſui formam velut reliqva elementa, ex qvibus mixta, corporaqve viventia & animata conduntur. Epheſ. 6, 12, & 4. 30.

49. Qvod autem neſciebat, qvæ per ipſum operabatur, propria virtute ſe creare ac res condere exiſtimans, cum naturâ lubens operetur, idcirco dixit Apoſtolus ſubjectum eſſe vanitati mundi non ultro ſed propter eum qvi ſubjecit in ſpe qvod & ipſe liberabitur, cum collecta fuerint DEi ſemina. Ejus vero qvod non ultro ſed qvaſi invitus ac nolens operetur, indicio eſt, qvod benedixit Sabbato, ac reqviem à laboribus tuetur, ſanctamqve eam haberi jubet. Rom. 8, 20. Gen. 2, 3.

50. Sumpto è terra pulvere non ex arida ſed ex diverſis partibus dividua variaqve materia terrenam animam & materiatam fabricatus eſt rationis expertem, ejusdem cum beſtiarum animabus ſubſtantiæ. Hæc homo eſt, qvi ad imaginem: qvi autem ad ipſius Creatoris ſimilitudinem, ille eſt in qvem inſufflavit & conſpiravit aliqvid ejusdem ſubſtantiæ angelorum operâ illi inſerens. Ac qvidem ratione qvâ inviſibilis & incorporeus eſt, ejus ſubſtantiam vitæ flatum appellavit, ubi vero formam induit, anima vivens effectus eſt, qvod & ipſe in Prophetarum oraculis fatetur. Gen. 2, 7.

51. Eſt igitur homo in homine, animalis in terreno, non pars in parte ſed totum in toto, arcanâ DEi potentiâ ſimul exiſtens: propterea in paradiſo creatur, in tertio cœlo, illuc enim terrena caro non aſcendit, ſed erat animæ, qvæ divina ſit, carnis loco materia. Id ſignificat qvod ita dictum eſt: *hoc nunc os ex oſſibus meis.* Hic enim certe ambage ſignificatur divina anima ipſa in carne latens ſolidaq; & qvæ ægre afficiatur ac potentior exiſtat. *Et caro de carne mea*, terrena anima & materialis, qvæ ſit corpus divinæ animæ. De utraq; hac animâ etiam Salvator loqvitur cum dicit timendum eum, qvi hanc animam atq; hoc corpus animale perdere in Gehenna poteſt. 2. Cor. 12, 4. Gen 2, 23. Matth. 10, 28.

Hæresis abolendæ carnis.

52. Τοῦτο τὸ σαρκίον ἀντίδικον ὁ Σωτὴρ εἶπεν, καὶ ὁ Παῦλος νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου. Καὶ δῆσαι παραινεῖ καὶ ἁρπάσαι ὡς ἰσχυροῦ τὰ σκεύη, τοῦ ἀντιπολεμοῦντος τῇ οὐρανίῳ ψυχῇ ὁ Σωτήρ, καὶ ἀπηλλάχθαι αὐτοῦ παραινεῖ κατὰ τὴν ὁδὸν, μὴ τῇ φυλακῇ περιπέσωμεν καὶ τῇ κολάσει. Ὁμοίως δὲ καὶ εὐνοεῖν αὐτῷ, μὴ τρέφοντας καὶ ῥωννῦντας τῇ τῶν ἁμαρτημάτων ἐξουσίᾳ, ἀλλ' ἐντεῦθεν νεκροῦντας ἤδη καὶ ἐξίτηλον ἀποφαίνοντας ἀποχῇ τῆς πονηρίας, ἵνα ἐν τῇ διαλύσει ταύτῃ διαφορηθὲν καὶ διαπνεῦσαν λάθῃ, ἀλλὰ μὴ καθ' αὐτό τινος ὑποστάσεως λαβόμενον, τὴν ἰσχὺν ἔχῃ παράμονον ἐν τῇ διὰ πυρὸς ἐξόδῳ.

Hæc vitia, non carnis ipsa substantia.

53. Τοῦτο ζιζάνιον ὀνομάζεται συμφυὲς τῇ ψυχῇ, τῷ χρηστῷ σπέρματι. Τοῦτο καὶ σπέρμα διαβόλου ὡς ὁμοούσιον ἐκείνῳ καὶ ὄφις καὶ διαπτερνιστὴς καὶ λῃστὴς ἐπιτιθέμενος κεφαλῇ βασιλέως. Ἔσχεν δὲ ὁ Ἀδὰμ ἀδήλως αὐτῷ ὑπὸ τῆς σοφίας ἐνσπαρὲν τὸ σπέρμα τὸ πνευματικὸν εἰς τὴν ψυχὴν, διαταγείς, φησι, δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου, ὁ δὲ μεσίτης ἑνὸς οὐκ ἔστιν, ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστιν. Δι' ἀγγέλων οὖν τῶν ἀῤῥένων τὰ σπέρματα ὑπηρετεῖται τὰ εἰς γένεσιν προβληθέντα ὑπὸ τῆς σοφίας, καθὸ ἐγχωρεῖ γίνεσθαι· ἅτε γὰρ Δημιουργὸς ἀδήλως κινούμενος ὑπὸ τῆς σοφίας, οἴεται αὐτοκίνητος εἶναι. Ὁμοίως καὶ οἱ ἄνθρωποι. Πρῶτον οὖν σπερματικὸν τὸ ἐν τῷ Ἀδὰμ προέβαλεν ἡ σοφία, ἵνα ᾖ τὸ ὀστοῦν ἡ λογικὴ καὶ οὐρανία ψυχὴ, μὴ κενὴ, ἀλλὰ μυελοῦ γέμουσα πνευματικοῦ.

Semen spiritale DEI.

Nugæ hæreticorum. Non natura sed voluntate boni sumus & mali.

54. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀδὰμ τρεῖς φύσεις γεννῶνται. Πρώτη μὲν ἡ ἄλογος ἦν Κάϊν. Δευτέρα δὲ ἡ λογικὴ καὶ ἡ δικαία, ἧς ἦν Ἄβελ. Τρίτη δὲ ἡ πνευματικὴ, ἧς ἦν Σήμ. Καὶ ὁ μὲν χοϊκός ἐστι κατ' εἰκόνα. Ὁ δὲ ψυχικὸς καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ, ὁ δὲ πνευματικὸς κατ' ἰδίαν. Ἐφ' οἷς τρισὶν ἄνευ τῶν ἄλλων παίδων τοῦ Ἀδὰμ εἴρηται· αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως ἀνθρώπων. Ὅτι δὲ πνευματικὸς ὁ Σήθ, οὔτε ποιμαίνει οὔτε γεωργεῖ, ἀλλὰ παῖδα καρποφορεῖ, ὡς τὰ πνευματικὰ, καὶ τοῦτον ὃς ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα Κυρίου, ἄνω βλέποντα, οὗ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανῷ, τοῦτον ὁ Κόσμος οὐ χωρεῖ.

At hoc non corpus sed mortalitas,

55. Τοῖς τρισὶν ἀσωμάτοις ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ, τέταρτον ἐπενδύεται τὸν χοϊκὸν, τοὺς δερματίνους χιτῶνας. Οὔτ' οὖν ἀπὸ τοῦ πνεύματος, οὔτ' ἀπὸ ἐμφυσήματος σπείρει ὁ Ἀδὰμ, θεῖα

γὰρ

52. Carnem hanc Salvator adversarium vocavit, Paulus qvoqve legem repugnantem legi mentis suæ, monetqve idem Salvator atqve hortatur alligare ac diripere ejus vasa tanqvam potentis adversus cœlestem animam bellum gerentis, jubetqve ab illis liberari dum sumus in viâ, ne in carcerem pœnamqve incidamus: similiter etiam benevole ad eam habeamus, ne alamus, roburq; conferamus peccandi licentiâ, sed inde jam mortificemus exilemq; reddamus ac extenuemus abstinendo à malitia, ut ita cum erir dissolvenda, extirpatam se difflatamq; imprudens inveniat, nullamq; per se existendi facultatem, qva firmum robur ac durabile transeundo per ignem obtineat. Matth. 5, 25. Luc. 10, 5.8. Rom. 7, 23. Matth. 12, 29. Luc. 12, 58. Matth. 5, 25.

53. Hoc Zizanium vocatur concretum animæ, bono scilicet semini. Hoc semen Diaboli, velut ejusdem ac ille substantiæ, serpensqve supplantator, & latro, Regis caput invadens. Habuit vero Adamus ejus obscure animo à Sapientia subseminatum Spiritale semen. *Ordinatum,* inqvit, *per Angelos in manu Mediatoris. Mediator autem unius non est, DEus autem unus est.* Per mares itaqve Angelos ministrantur semina qvæ à sapientia orta & producta sunt, pro eo ac licet capere. Qva enim ratione demiurgus qvi obscure à Sapientia movetur à se ipse moveri existimat, eâdem etiam homines. Primum igitur semen Spiritale in Adamo produxit Sapientia, ut esset ossum anima utens ratione atqve cœlestis, non vacua sed Spiritali plena medullâ. Matth. 13, 25. &c. Gal. 3, 19.

54. Adamo autem nascuntur tres naturæ, prima qvidem rationis expers, ad qvam Cain spectabat, altera vero utens ratione & justa, ad qvam Abel: & tertia Spiritalis, ad qvam Seth. Ac qvidem terrenus est ad imaginem, animalis autem ad DEi similitudinem, postremo Spiritalis ipse ad suam. De his tribus, absqve reliqvis Adami liberis ac natis dictum est: *Hic liber generationis hominum.* Qvod autem Seth spiritalis erat, neqve pastorem agit neqve agricolam, sed Spirituum more filium progenuit, eumqve adeo qvi speravit invocare nomen Domini; qvi oculos sursum intendat, cujus conversatio in cœlo sit, qvem mundus non capit. Gen. 5, 1. Gen. 4, 26. Phil. 3, 20.

55. Tribus in Adamo incorporeis qvartum terrenum superinduit, pelliceas scilicet eas tunicas. Itaqve neqve ex Spiritu neqve ex spiraculo seminat Adamus, ambo enim divina. Ac qvidem per illum, non tamen ab illo utrumqve producitur. Qvod

γὰρ ἄμφω, καὶ δι' αὐτοῦ μὲν οὐχ ὑπ' αὐτοῦ δὴ προβάλλεται ἄμφω. Τὸ δὲ ὑλικὸν αὐτοῦ ἐνεργὸν εἰς σπέρμα καὶ γένεσιν, ὡς ἂν τῷ σπέρματι συγκεκραμένον, καὶ ταύτης ἐν ζωῇ τῆς ἁρμονίας ἀποστῆναι μὴ δυνάμενος. Κατὰ τοῦτο ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ Ἀδάμ.

Naturæ diſcretæ ex mente hæreticorum.

56. Ὁ πρῶτον δὲ ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός. Εἰ δὲ καὶ ἐκ ψυχικοῦ ἔσπειρεν, καὶ ἐκ πνευματικοῦ, καθάπερ ἐξ ὑλικοῦ, πάντες ἂν ἴσοι καὶ δίκαιοι ἐγεγόνεισαν, καὶ ἐν πᾶσιν ἂν ἡ διδαχὴ ἦν· διὰ τοῦτο πολλοὶ μὲν οἱ ὑλικοί, οὐ πολλοὶ δὲ οἱ ψυχικοί, σπάνιοι δὲ οἱ πνευματικοί. Τὸ μὲν οὖν πνευματικὸν φύσει σωζόμενον, τὸ δὲ ψυχικὸν αὐτεξούσιον ὂν ἐπιτηδειότητα ἔχει πρός τε πίστιν καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ πρὸς ἀπιστίαν καὶ φθορὰν, κατὰ τὴν οἰκείαν αἵρεσιν. Τὸ δὲ ὑλικὸν φύσει ἀπόλλυται. Ὅταν οὖν τὰ ψυχικὰ ἐγκεντρισθῇ τῇ καλλιελαίῳ εἰς πίστιν καὶ ἀφθαρσίαν, καὶ μετάσχῃ τῆς ποιότητος τῆς ἐλαίας, καὶ ὅταν εἰσέλθῃ τὰ ἔθνη, τότε οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ (σωθήσεται.) Ἰσραὴλ δὲ ἀλληγορεῖται ὁ πνευματικὸς, ὁ ὀψόμενος τὸν Θεὸν, ὁ τοῦ πιστοῦ Ἀβραὰμ υἱὸς γνήσιος. Ὁ ἐκ τῆς ἐλευθέρας οὐχ ὁ κατὰ σάρκα, ὁ ἐκ τῆς δούλης τῆς Αἰγυπτίας.

57. Γίνεται οὖν ἐκ τῶν γενῶν τῶν τριῶν, τοῦ μὲν, μόρφωσις τοῦ πνευματικοῦ, τοῦ δὲ μετάθεσις τοῦ ψυχικοῦ ἐκ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν.

Reparatio per Christum, ſed ſensu hæretico.

58. Μετὰ τὴν τοῦ θανάτου τοίνυν βασιλείαν, μεγάλην μὲν καὶ εὐπρόσωπον τὴν ἐπαγγελίαν πεποιημένην, οὐδὲν δὲ ἧττον διακονίαν θανάτου γεγενημένην, πάσης ἀπειπούσης ἀρχῆς καὶ θεότητος. Ὁ μέγας ἀγωνιστὴς Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ἑαυτῷ δυνάμει τὴν Ἐκκλησίαν ἀναλαβὼν, τὸ ἐκλεκτὸν καὶ τὸ κλητὸν, τὸ μὲν παρὰ τῆς τεκούσης τὸ πνευματικὸν, τὸ δὲ ἐκ τῆς οἰκονομίας τὸ ψυχικὸν, ὃ ἀνέσωσεν καὶ ἀνήνεγκεν ἅπερ ἀνέλαβεν, καὶ δι' αὐτῶν καὶ τὰ τούτοις ὁμοιούσια. Εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα, εἰ ἡ ῥίζα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι.

Fabulæ hæreticorum.

59. Σπέρμα μὲν οὖν πρῶτον παρὰ τῆς τεκούσης ἐνεδύσατο, οὐ χωρηθεὶς ἀλλὰ χωρήσας αὐτὸ δυνάμει, ὃ κατὰ μικρὸν μορφοῦται. Κατὰ δὲ τὸν τόπον γενόμενος εὗρεν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐνδύσασθαι τὸν προ- ὃν κατήγγελλον οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος, ὄντα εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος.

διὰ γνώσεως. κεκηρυγμένον,

Ἀλ-

vero ejus terrenum eſt, id ad ſemen actumqve generationis valet ac efficax eſt, velut nimirum ſemini commixtum, ac ejusmodi, ut ab hâc invita compage abſcedere non poſſit. In hunc modum Adamus noſter parens exiſtit.

56. *Primus homo de terra terrenus.* Qvod ſi 1. Cor. 15, 7.
etiam ex animali ac Spiritali generaſſet, velut ex materiali terrenoqve, omnes pares ac juſti conditi eſſemus, & in omnibus doctrina eſſet ac ſcientia fulgeremus: idcirco multi terreni ſunt, non multi autem animales, rari vero qvi Spiritales ſunt. Igitur qvod Spiritale eſt, ſuopte genere ac naturâ ſalvatur: qvod autem animale, qvod liberi facultate arbitrii præditum eſt, idoneum eſt atqve habile pro eo ac voluntas elegerit ut credat induatqve incorruptionem, vel ut fidei abſentia & corruptionis labe intereat: qvod deniqve terrenum, ipſum naturâ interitioni devotum eſt peritqve. Poſtqvam igitur qvæ animalis ſubſtantiæ ſunt inſerta fuerint in bonam olivam & fide donentur, & incorruptione ac pingvedine olivæ fuerint impertitæ, gentesqve ingreſ- Rom. 11, 23.
ſæ fuerint, tunc ita omnis Iſraël ſalvus fiet. Porro Spiri- Gal. 4, 26.
talis Iſraël allegorico ac Spiritali ſenſu intelligitur, qvi DEum viſurus ſit, fidelis Abrahæ verus filius, matris liberæ, non qvi ſecundum carnem natus eſt ex ancilla Ægyptia.

57. Fit igitur tribus ex generibus, ut alterum qvidem, nempe Spiritale forma imbuatur, alterum vero, nempe animale ex ſervitute in libertatem transferatur.

58. Poſt mortis igitur imperium magna qvidem illa ac ſpecioſa promiſſione perfectum, qvæ ipſa nihilominus mortis miniſter extiterit, fatiſcente omni principatu & Deitate, magnus pugil JEſus Chriſtus, aſſumta in ſeipſo virtute Eccleſiæ, electis nimirum atqve vocatis, qvod Spiritale eſſet à parente; qvod vero animale ex diſpenſatione ſalva fecit extulitqve qvæ aſſumſerat, ac per ea qvæ illis affinia ſunt & ſimilia. *Si enim delibatio ſancta, etiam maſſa: ſi radix ſancta,* Rom. 11, 16.
etiam rami.

59. Primum igitur ſemen à parente induit, non qvi caperetur ſed qvi caperet, eoqve paulatim per ſcientiam formatur. Ad locum autem cum veniſſet, invenit JEſum Chriſtum induiſſe qvi ante fuerat prædicatus, qvem Prophetæ atqve Lex prænuntiabant, ac imago Salvatoris erat. Qvin & iſte (animalis) qvem induerat Chriſtus inviſibilis erat. Par autem erat ut qvi in mundum venturus eſſet ut in eo conſpi-

Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ ψυχικὸς χριστὸς ὃν ἐνεδύσατο, ἀόρατος ἦν. Ἔδει δὲ τὸν εἰς κόσμον ἀφικνούμενον ἐφ᾽ ὧτε ὀφθῆναι, κρατηθῆναι, πολιτεύσασθαι, καὶ αἰσθητοῦ σώματος ἀντέχεσθαι. Σῶμα τοίνυν αὐτῷ ὑφάναι τῆς ἐκ τῆς ἀφανοῦς ψυχικῆς οὐσίας, δυνάμει δὲ θείας ἐκ κατασκευῆς εἰς αἰσθητὸν κόσμον ἀφιγμένον.

60. Τὸ οὖν πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, τὴν τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου λέγει. Δύναμις δὲ ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, τὴν μόρφωσιν δηλοῖ τοῦ Θεοῦ, ἣ ἐνετύπωσεν τὸ σῶμα ἐν τῇ παρθένῳ.

61. Ὅτι μὲν οὖν αὐτὸς ἕτερον ἦν ᾧ ἀνείληφεν, δῆλον ἐξ ὧν ὁμολογεῖ, ἐγὼ ἡ ζωή, ἐγὼ ἡ ἀλήθεια. Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν. Τὸ δὲ πνευματικὸν
Humana divinaque naturæ. ὃ ἀνείληφεν, καὶ τὸ ψυχικὸν οὕτως ἐμφαίνει. Τὸ δὲ παιδίον ηὔξανεν καὶ προέκοπτεν σφόδρα. Σοφίας μὲν γὰρ, τὸ, πνευματικὸν δεῖξαι, μεγέθους δὲ τὸ ψυχικόν. Διὰ δὲ τῶν ἐκρυέντων ἐκ τῆς πλευρᾶς, ἐδήλου τὰς ἐκρύσεις τῶν παθῶν ἀπὸ τῶν ἐμπαθῶν ἀπαθεῖς γενομένας τὰς οὐσίας σεσῶσθαι. Καὶ ὅταν λέγῃ; Δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀποδοκιμασθῆναι, ὑβρισθῆναι, σταυρωθῆναι, ὡς περὶ ἄλλου φαίνεται λέγων, δηλονότι τοῦ ἐμπαθοῦς. Καὶ προάξω ὑμᾶς, λέγει, τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Αὐτὸς γὰρ προάγει πάντα, καὶ τὴν ἀφανῶς σωζομένην ψυχὴν ἀναστήσειν ἠνίσσετο, καὶ ἀποκαταστήσειν οὓς νῦν προάγει. Ἀπέθανεν δὲ, ἀποστάντος τοῦ καταβάντος ἐπ᾽ αὐτῷ ἐπὶ τῷ
Manichaica. Ἰορδάνῃ πνεύματος, οὐκ ἰδίᾳ γενομένου, ἀλλὰ συσταλέντος, ἵνα καὶ ἐνεργήσῃ ὁ θάνατος, ἐπεὶ πῶς τῆς ζωῆς παρούσης ἐν αὐτῷ ἀπέθανε τὸ σῶμα; οὕτω γὰρ ἂν καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ὁ θάνατος ἐκράτησεν ἄν, ὅπερ ἄτοπον. Δόλῳ δὲ ὁ θάνατος κατεστρατηγήθη. Ἀποθανόντος γὰρ τοῦ σώματος καὶ κρατήσαντος αὐτὸ τοῦ θανάτου, ἀναστείλας τὴν ἐπελθοῦσαν ἀκτῖνα τῆς δυνάμεως ὁ Σωτὴρ ἀπείλεσε μὲν τὸν θάνατον, τὸ δὲ θνητὸν σῶμα, ἀποβαλὼν πάθη, ἀνέστησεν. Τὰ ψυχικὰ οὖν οὕτως ἀνίσταται καὶ ἀνασώζεται. Πιστεύσαντα δὲ τὰ πνευματικὰ ὑπὲρ ἐκεῖνα σώζεται, ἐνδύματα γάμων τὰς ψυχὰς λαβόντα.

62. Κάθηται μὲν οὖν ὁ ψυχικὸς χριστὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ Δημιουργοῦ. Καθὸ καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· κάθου ἐκ δεξιῶν μου, καὶ τὰ ἑξῆς. Κάθηται δὲ μέχρι συντελείας, ἵνα ἴδωσιν εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. Ἐξεκέντησαν δὲ τὸ φαινόμενον ὃ ἦν σὰρξ τοῦ ψυχικοῦ. Ὀστοῦν γὰρ αὐτοῦ οὐ συντριβήσεται, φησί. Καθάπερ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ τὴν

ψυχὴν

conſpicuus foret teneri ſociam vitæ rationem inire, ac corpus ejusmodi qvod ſenſu percipi poſſet admittere. Hincqve adeo corpus illi ex animali inviſibili ſubſtantia, virtute autem ex divina fabrica, venienti in mundum ſenſibilem, contextum eſt.

60. Illud igitur, *Spiritus ſanctus ſuperveniet in te*, Luc. 1, 35. Dominici corporis fabricam dicit, *Virtus* autem *altiſſimi obumbrabit tibi*, DEi formationem ſignificat, qvæ corpus in virgine figura membrisqve diſtinxit.

61. Qvod autem ipſe alius eſſet qvi aſſumſit, manifeſtum eſt, qvibus ita fatetur: *Ego ſum Vita*, *Ego ſum Veritas*, *Ego & Pater unum ſumus*. Qvod vero Spiritale aſſumſit, & qvod animale, in hunc modum ſignificat: *Puer autem creſcebat & proficiebat valde*. Porro Sapientiæ erat, ut qvod Spiritale eſſet oſtenderet: magnitudinis, ut qvod animale. Per ea autem qvæ ex latere fluxerunt, affectuum effluxiones, affectionesqve ex libidinoſis illibidinoſas effectas ſubſtantias ſalutem conſecutas eſſe oſtendebat. Cumqve adeo ait: *Oportet filium hominis reprobari, verberibus affici, & crucifigi*, qvaſi de alio videtur loqvi, de illo nimirum qvi paſſionibus & affectibus obnoxius ſit. *Et præcedam vos*, inqvit, *tertia die in Galilæam*, ipſe enim præcedit omnia, animamqve inaſpectabili ratione ſalvaturum ſe & ſuſcitarum obſcure ſignificavit, eoqve reſtituturum qvo nunc præcedit. Mortuus autem eſt abſcendente Spiritu qvi ſuper eum in Jordano deſcendit, non qvi ut ſeorſim eſſet receſiſſet, ſed qvi ſe ſubduxiſſet, ut & mors vim ſuam exereret, etenim qvomodo præſente vita corpus potuiſſet mori? Sic enim mors ipſius qvoqve Salvatoris potita eſſet, qvod dictu abſurdum eſt. Porro mors militari qvaſi ſollertia doloqve expugnata eſt, emoriente enim corpore ac morte ipſum ſubigente, contracto Salvator ſuperveniente virtutis radio mortem fugavit, ac mortale corpus excuſſis paſſionibus morbisqve ſuſcitavit. Ac qvidem qvæ partis ſunt animalis, in hunc modum ſuſcitat & ad ſalutem reparat: qvæ autem Spiritalis, fide imbuta præſtantiore donat ſalute, nuptiarum veſtimenta animas nacta.

Joh. 14, 6. Joh. 10, 30. Luc. 2, 40. & 52. Joh. 19, 34. Luc. 9, 22. Matth. 26, 32. Act. 2, 24.

62. Sedet igitur animalis Chriſtus in dextera Creatoris, uti etiam David ait: *Sede à dextris meis*, & qvæ ſeſeqvuntur. Sedet autem usqve ad conſummationem, ut *videant in quem confixerunt*. Confixerunt autem qvod oculis ſubje-

Pſ. 110, 1. Act. 3, 21. Zach. 12, 10.

ψυχὴν ὅσȣν ἠλληγόρησεν ἡ προφητεία. Αὐτὴ γὰρ ἡ ψυχὴ τȣ̃ χριςȣ̃ πάσχοντος τȣ̃ σώματος ἑαυτὴν εἰς τὰς χεῖρας τȣ̃ (Δημιȣργȣ̃) παρακατέθετο. Τὸ δ' ἐν τῷ ὀςέῳ πνευματικὸν ȣ̓κ ἔτι παρακατατίθεται, ἀλλ' αὐτὸς σώζει.

63. Ἡ μὲν ȣ̓̃ν τῶν πνευματικῶν ἀνάπαυσις ἐν Κυριακῇ, ἐν Ὀγδοάδι, ἡ Κυριακὴ ὀνομάζεται, παρὰ τῇ μητρὶ ἔχοντα τὰς ψυχὰς τὰ ἐνδύματα ἄχρι συντελείας. Αἱ δὲ ἄλλαι πιςαὶ ψυχαὶ παρὰ τῷ Δημιȣργῷ. Περὶ δὲ τὴν συντέλειαν ἀναχωρȣ̃σι καὶ αὗται εἰς Ὀγδοάδα. Εἶτα τὸ δεῖπνον τῶν γάμων, κοινὸν πάντων τῶν σωζομένων, ἄχρις ἂν ἀπισωθῇ πάντα, καὶ ἄλληλα γνωρίσῃ.

Apocatastasis hæreticorum.

64. Τὸ δὲ ἐντεῦθεν ἀποθέμενα τὰ πνευματικὰ τὰς ψυχὰς ἅμα τῇ μητρὶ κομιζομένῃ τὸν νυμφίον, κομιζόμενα καὶ αὐτὰ τȣ̀ς νυμφίȣς τȣ̀ς Ἀγγέλȣς ἑαυτῶν, εἰς τὸν νυμφῶνα ἐντὸς τȣ̃ ὅρȣ εἰσίασι, καὶ πρὸς τὴν τȣ̃ πνεύματος ὄψιν ἔρχονται αἰῶνες νοεροὶ γενόμενα, εἰς τȣ̀ς νοερȣ̀ς καὶ αἰωνίȣς γάμȣς τῆς Συζυγίας.

65. Ὁ δὲ τȣ̃ δείπνȣ μὲν Ἀρχιτρίκλινος, τῶν γάμων δὲ παράνυμφος, τȣ̃ νυμφίȣ δὲ φίλος, ἑςὼς ἔμπροσθεν τȣ̃ νυμφῶνος, ἀκȣ́ων τῆς φωνῆς τȣ̃ νυμφίȣ, χαρᾷ χαίρει. Τȣ̃το αὐτȣ̃ τὸ πλήρωμα τῆς χαρᾶς καὶ ἀναπαύσεως.

Christi doctrina non uno modo composita.

66. Ὁ Σωτὴρ τȣ̀ς Ἀποςόλȣς ἐδίδασκεν τὰ μὲν πρῶτα τυπικῶς καὶ μυςικῶς, τὰ δὲ ὕςερα παραβολικῶς καὶ ἠνιγμένως, τὰ δὲ τρίτα σαφῶς καὶ γυμνῶς κατὰ μόνας.

67. Ὅτε ἦμεν ἐν τῇ σαρκὶ, φησὶν ὁ Ἀπόςολος, ὥσπερ ἔξω τȣ̃ σώματος ἤδη λαλῶν. Σάρκα ȣ̓̃ν λέγειν αὐτὸν φησὶν ἐκείνην τὴν ἀσθένειαν, τὴν ἀπὸ τῆς ἄνω γυναικὸς προβολήν. Καὶ ὅταν ὁ Σωτὴρ πρὸς * Σαλώμην λέγῃ, μέχρι τότε εἶναι θάνατον, ἄχρις ἂν αἱ γυναῖκες τίκτωσιν, ȣ̓ τὴν γένεσιν κακίζων ἔλεγεν, ἀναγκαίαν ȣ̓̃σαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πιςευόντων. Δεῖ γὰρ εἶναι τὴν γένεσιν ταύτην, ἄχρις ἂν τὸ σπέρμα προσενεχθῇ τὸ προλελογισμένον. Ἀλλὰ περὶ τῆς ἄνω θηλείας αἰνίττεται, ἧς τὰ πάθη κτίσις γέγονεν τῆς καὶ τὰς ἀμόρφȣς ȣ̓σίας προβαλȣ́σης. Δι' ἣν καὶ ὁ Κύριος κατῆλθεν, ἀπὸ μὲν τȣ̃ πάθȣς ἡμᾶς ἀποσπάσων, ἑαυτὸν δὲ εἰσποιησόμενος.

Christus ad Salomen. Hæc ex Apocryphis.

68. Ἄχρι μὲν γὰρ ἦμεν τῆς θηλείας μόνης τέκνα, ὡς ἂν αἰσχρᾶς συζυγίας, ἀτελῆ καὶ νήπια καὶ ἄφρονα καὶ ἀσθενῆ καὶ ἄμορφα, οἷον ἐκτρώματα προσενεχ-

* Vide quæ notavi in Codice Apocrypho Novi Test. p. 335. * seq.

ctum erant, nempe ejus qvod est animale, carnem. Joh 19 37.
Os enim, inqvit, *ejus non comminuetis*, Velut etiam in Adamo Prophetia ossis nomine Spiritali sensu animam induxit. Exod. 12, 46. Ipsa enim Christi anima patiente corpore in manus Patris seipsam commendavit. Qvod autem in osse Spiritale est, jam non commendatur, Luc. 23, 46. sed ipsum salutem præstat.

63. Spiritalium igitur reqvies in * Dominicâ. Dominica autem in octavâ celebratur, qvæ videlicet apud Matrem animas indumenta habent usqve ad consummationem, cæteræ vero fideles animæ apud Creatorem. At in consummatione recedent & ipsæ atqve ad ** octavam concedent: tum nuptiarum cœna ipsa communis omnium qvi salutem conseqventur, donec omnia ad æqvalitatem traducta, seqve alia cognoverint.

64. Exinde vero abjectis Spiritalia animabus unà cum matre sponsum consecuta, consecuta & ipsa sponsos angelos suos in thalamũ intra terminum ingrediuntur, atq; in Spiritus conspectum veniunt intelligentes Æones effecta, in Spiritales æternasq; conjugii nuptias admissæ.

65 Cœnæ autem architriclinus nuptiarumqve pronubus ac Sponsi amicus stans ante thalamum audiens Sponsi vocem, gaudio gaudet. Joh. 2, 8. & 3. 29. Hoc ejus plenum gaudium atqve qvies. Joh. 16, 24.

66. Salvator Apostolus docebat primo in figuris & mysticè, deinde in parabolis obscurâqve ambage, postremo seorsim assumtos clare & nude.

67. Cum essemus in carne, ait Apostolus, velut Rom. 7, 5. qvi jam extra corpus loqveretur. Carnem igitur vocat illam infirmitatem qvæ primæ originis mulieris propagine extitit. Cumq; Salvator ait Salomæ, tamdiu fore mortem qvamdiu mulieres parerent, non qvasi generationem crimini daret qvæ sit necessaria ad salutem fidelium, donec productum fuerit semen qvod ante fuit electum ac prædestinatum: sed primæ originis fœminam obscure significat, cujus passiones morbiqve & vitia creatura fuerunt, qvæ & substantias informes producat, cujus etiam gratiâ descendit Dominus, ut à passione labeqve abstraheret, seqve vero ipsum illi insereret.

68. Qvamdiu qvidem solùm fœminæ filii eramus, velut turpi conjugio, imperfectæ, infantes, stultæ infirmæ atqve informes abor-

* In Græco est: *in Dominica sive Ogdoade, quæ Dominica dicitur.*

** Gr. *recedunt & ipsæ in Ogdoadem* Notissimum hoc nomen inter Æonas Valentinianos.

νεχθέντα, τῆς γυναικὸς ἦμεν τέκνα. Ὑπὸ δὲ τοῦ Σωτῆρος μορφωθέντες, ἀνδρὸς καὶ νυμφῶνος γεγόναμεν τέκνα.

69. Ἡ εἱμαρμένη ἐστὶ σύνοδος πολλῶν καὶ ἐναντίων δυνάμεων. Αὗται δέ εἰσιν ἀόρατοι καὶ ἀφανεῖς, ἐπιτροπεύουσαι τὴν τῶν ἄστρων φορὰν, καὶ δι' ἐκείνων πολιτευόμεναι. Καθὸ γὰρ ἕκαστον αὐτῶν ἔφθακεν τῇ τοῦ κόσμου κινήσει συναναφερόμενον, τῶν κατ' αὐτὴν τὴν ῥοπὴν γεννομένων εἴληχεν τὴν ἐπικράτειαν, ὡς αὐτοῦ τέκνων.

Atqui verius, siderum esse influentias.

70. Διὰ τῶν ἀπλανῶν τοίνυν καὶ πλανομένων ἄστρων αἱ ἐπὶ τούτων ἀόρατοι δυνάμεις ἐποχούμεναι ταμιεύουσι τὰς γενέσεις καὶ προσκοποῦσι. Τὰ δὲ ἄστρα αὐτὰ μὲν οὐδὲν ποιεῖ, δείκνυσι δὲ τὴν ἐνέργειαν τῶν κυρίων δυνάμεων, ὥσπερ καὶ ἡ τῶν ὀρνίθων πτῆσις σημαίνει τι, οὐχὶ ποιεῖ.

71. Τὰ τοίνυν δεκαδύο ζώδια καὶ οἱ ταῦτα ἐπιόντες ἑπτὰ ἀστέρες, τότε μὲν συνοδεύοντες, τότε δὲ ὑπαντῶντες, ἀνατέλλοντες οὗτοι πρὸς τῶν δυνάμεων κινούμενοι κίνησιν τῆς οὐσίας δηλοῦσιν εἰς γένεσιν τῶν ζώων, καὶ τὴν τῶν περιστάσεων τροπήν. Διάφοροι δέ εἰσιν καὶ οἱ ἀστέρες καὶ αἱ δυνάμεις. Ἀγαθοποιοὶ, κακοποιοί, δεξιοὶ, ἀριστεροί, ὧν κοινὸν τὸ τικτόμενον. Ἕκαστον δὲ αὐτῶν γίνεται κατὰ καιρὸν τὸν ἴδιον, τοῦ δυναστεύοντος τὰ κατὰ φύσιν ἀποτελοῦντος, τὸ μὲν ἐν ἀρχῇ, τὸ δὲ ἐπὶ τέλει.

Angelorum pro & contra nos pugna.

72. Ἀπὸ ταύτης τῆς στάσεως καὶ μάχης τῶν δυνάμεων ὁ Κύριος ἡμᾶς ῥύεται, καὶ παρέχει τὴν εἰρήνην ἀπὸ τῆς τῶν δυνάμεων καὶ τῆς τῶν Ἀγγέλων παρατάξεως· ἣν οἱ μὲν ὑπὲρ ἡμῶν, οἱ δὲ καθ' ἡμῶν παρατάσσονται. Οἱ μὲν γὰρ στρατιώταις ἐοίκασι συμμαχοῦντες ἡμῖν ὡς ἂν ὑπηρέται Θεοῦ, οἱ δὲ λῃσταῖς. Ὁ γὰρ πονηρὸς οὐ παρὰ βασιλέως ἐζώσατο λαβὼν τὴν μάχαιραν, ἑαυτῷ δὲ ἐξ ἀπονοίας ἁρπάσας.

Hinc judicium & pœna Angelorum. Error damnatus in V. Synodo.

73. Διὰ δὴ τοὺς ἀντικειμένους οἳ διὰ τοῦ σώματος καὶ τῶν ἐκτὸς ἐπιβατεύουσι τῆς ψυχῆς, καὶ ἐνεχυράζουσιν εἰς δουλείαν. Οἱ δὲ δεξιοὶ οὐκ εἰσὶν ἱκανοὶ παρακολουθοῦντες σώζειν καὶ φυλάσσειν ἡμᾶς, οὐ γάρ εἰσιν τέλεον προνοητικοὶ ὥσπερ ὁ ἀγαθὸς ποιμὴν, ἀλλὰ μισθωτῷ παραπλήσιος ἕκαστος, τὸν λύκον ὁρῶντι προσιόντα καὶ φεύγοντι, καὶ οὐ προθύμως τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν ἰδίων προβάτων ἐπιδιδόναι. Προσέτι δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος ὑπὲρ οὗ ἡ μάχη, ἀσθενὲς ὂν ζῶον, εὐεπίφορόν ἐστι πρὸς τὸ χεῖρον καὶ τοῖς μισοῦσι συλλαμβανόμενον, ὅθεν καὶ πλείω τὰ κακὰ ὑπάρχει αὐτῷ. Διὰ τοῦτο ὁ Κύ-

tivi inſtar editæ proles mulieris filii eramus, Salvatore autem formam præbente viri filii extitimus ac nuptialis thalami.

69. Fatum concurſus eſt multarum ſibiqve adverſantium virtutum. Sunt vero hæ inaſpectæ ſiderum catervæ præſidentes, per qvas dominata vigent. Qvâ enim qvodqve ratione mundi lationibus una abreptum motum nactum eſt, eorum qvæ illo articulo naſcuntur velut filiorum dominatum obtinet.

70. Per inerrantia igitur errantiaq; ſidera invectæ qvæ ortui præſunt inviſibiles poteſtates, generis rerumqve ortus diſpenſant ac proſpiciunt. Sidera vero ipſa qvidem nihil faciunt, dominantium tamen poteſtatum vim operationemqve indicant, ut etiam avium volatus ſignificat aliqvid, & nihil ipſe facit aut præſtat.

71. Duodecim igitur ſigna & qvæ hæc ingrediuntur ac percurrunt ſeptem ſtellæ, qvando qvidem unà comitantur, qvando vero occurrunt, horum ortus qvæ à poteſtatibus moventur, ſubſtantiæ motum ſignificant ut animalia generentur, & ſibi adverſantium caſuum converſionem. Diverſæ autem ſunt tum ſtellæ tum poteſtates, beneficæ, maleficæ, dextræ, ſiniſtræ: his commune eſt qvod naſcitur, harum vero qvodlibet proprio tempore naſcitur & procreatur, præſtante qvi dominatur qvod ille ex natura eſt, partim in principio partim in fine.

72. Ab hoc diſcidio pugnaqve poteſtatum nos Dominus liberat, ac præbet pacem, ne qvid poteſtatum ac Angelorum inſtructa hæc acies noceat: qva nimirum alii pro nobis, alii contra nos ſtant, atqve alii qvidem militibus ſimiles ſunt qvi nobis auxilientur, ut DEi miniſtri; alii autem latronibus. Qvi enim ſceleſtus ac malus eſt, non à Rege ſuccinctus gladium accepit, ſed ſibi ipſe per ſocordiam mentisqve ſuperbiam rapuit.

73. Nempe adverſariorum cauſa alii per corpus resqve exteriores animum invadunt ac ſervituti addicunt: qvi autem dextri ſunt, haud idonei ſunt ut ipſi comites ſalutem præſtent nosqve tueantur ac cuſtodiant, non enim ejusmodi ſunt, ut perfecte curam impendant ac proſpiciant, ſicut & bonus Paſtor; Sed eodem ſe modo Joh. 10, 11. qvisqve habet ac mercenarius, qvi lupum videns venientem, fugam ineat, non qvi alacris animi in periculum ſe ipſe pro ovibus ſuis impendat. Præterea vero etiam homo cujus ergo conflatur pugna, animal imbecillum eſt, ac qvod facile vertatur in vitium, ac proclive his qvæ

 ſunt

ὁ Κύριος κατῆλθεν εἰρήνην ποιήσων τοῖς ἀπ' οὐρανῶν, καὶ τοῖς ἀπὸ γῆς, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος. Εἰρήνη ἐπὶ γῆς καὶ δόξα ἐν ὑψίσοις.

Fati vis eversa in fidelibus.

74. Διὰ τοῦτο ἀνέτειλεν ξένος ἀσὴρ καὶ καινὸς, καταλύων τὴν παλαιὰν ἀσροθεσίαν καινῷ φωτὶ, οὐ κοσμικῷ λαμπόμενος, ὁ καινὰς ὁδοὺς καὶ σωτηρίους τρεπόμενος. Αὐτὸς ὁ Κύριος ἀνθρώπων ὁδηγὸς ὁ κατελθὼν εἰς γῆν, ἵνα μεταθῇ τοὺς εἰς τὸν χρισὸν πισεύσαντας ἀπὸ τῆς εἱμαρμένης εἰς τὴν ἐκείνου πρόνοιαν.

75. Ὅτι δέ ἐσιν, φασὶν, εἱμαρμένη, τοῖς ἄλλοις τὰ ἀποτελέσματα προλεγόμενα δείκνυσιν. Ἐναργὴς δὲ ἀπόδειξις καὶ ἡ τῶν μαθημάτων θεωρία. Αὐτίκα οἱ Μάγοι οὐ μόνον εἶδον τὸν ἀσέρα τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀληθὲς ἔγνωσαν, ὅτι βασιλεὺς ἐτέχθη, καὶ ὧν βασιλεὺς, ὅτι θεοσεβῶν. Τότε Ἰουδαῖοι μόνοι διαβόητοι ἦσαν ἐπὶ θεοσεβείᾳ, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Σωτὴρ πρὸς θεοσεβεῖς κατιὼν ἐπὶ τούτους ἦλθεν πρώτους, τοὺς τότε ἐπὶ θεοσεβείᾳ δόξαν ἀποφερομένους.

Cognitus ex stella Dominus, ac quorum Rex.

76. Ὡς οὖν ἡ γέννησις τοῦ Σωτῆρος γενέσεως ἡμᾶς καὶ εἱμαρμένης ἐξέλαβεν, οὕτως καὶ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ, πυρὸς ἡμᾶς ἐξείλετο, καὶ τὸ πάθος πάθους, ἵνα κατὰ πάντα ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ. Ὁ γὰρ εἰς Θεὸν βαπτισθεὶς εἰς Θεὸν ἐχώρησεν καὶ εἴληφεν ἐξουσίαν ἐπάνω σκορπίων καὶ ὄφεων περιπατεῖν, τῶν δυνάμεων τῶν πονηρῶν. Καὶ τοῖς Ἀποσόλοις ἐντέλλεται, περιϊόντες κηρύσσετε καὶ τοὺς πισεύοντας βαπτίζετε εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, εἰς οὓς ἀναγεννώμεθα, τῶν λοιπῶν δυνάμεων ἁπασῶν ὑπεράνω γινόμενοι.

Baptismi vis in anima.

77. Ταύτῃ θάνατος καὶ τέλος λέγεται τοῦ παλαιοῦ βίου τὸ βάπτισμα, ἀποτασσομένων ἡμῶν ταῖς πονηραῖς ἀρχαῖς. Ζωὴ δὲ κατὰ χρισὸν, ἧς μόνος αὐτὸς κυριεύει. Ἡ δύναμις δὲ τῆς μεταβολῆς τοῦ βαπτισθέντος οὐ περὶ τὸ σῶμα, ὁ αὐτὸς γὰρ ἀναβαίνει, ἀλλὰ περὶ ψυχήν. Αὐτίκα δοῦλος Θεοῦ ἅμα τῷ ἀνελθεῖν τοῦ βαπτίσματος καὶ πρὸς τῶν ἀκαθάρτων λέγεται πνευμάτων, καὶ εἰς ὃν πρὸ ὀλίγου ἐνήργουν, τοῦτον ἤδη φρίσσουσιν.

78. Μέχρι τοῦ βαπτίσματος οὖν ἡ εἱμαρμένη, φασὶν, ἀληθής. Μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔτι ἀληθεύουσιν οἱ ἀστρολόγοι, ἔσιν δὲ οὐ τὸ λουτρὸν μόνον τὸ ἐλευθεροῦν, ἀλλὰ καὶ ἡ γνῶσις, τίνες ἦμεν, τί γεγόναμεν, ποῦ ἦμεν, ἢ ποῦ ἐνεβλήθημεν, ποῦ σπεύσομεν, πόθεν λυτρούμεθα, τί γέννησις, τί ἀναγέννησις.

79. Ἕως

ſunt deteriora offerat momentum; Unde etiam plura illi mala obtingunt. Propterea deſcendit Dominus, ut is qvi è cœlis non è terra pacem præſtaret, qvemadmodum ait Apoſtolus: *pax in terra, & gloria in excelſis.* Luc. 2, 14.

74. Idcirco orta eſt nova & inſolita, ſtella veterem aſtrorum poſitionem ſitumq; ſolvens & evertens, nova ipſa luce, non qvæ mundi ſit, lucens, novasq; & qvæ conducant ſaluti vias tenens. Ipſe nimirum Dominus hominum ductor, qvi in terram deſcendit, ut Chriſti fideles è fato ad illius providentiam transferret.

75. Qvod autem fatum pro aliis ſit, oſtendunt qvæ prædicuntur certi aſtrorum eventus. Perſpicua item probatio eſt ſcientiæ aſtrorum conſideratio. Statim Magi non modo ſtellam Matth. 2. 2. Domini viderunt, verùm & qvod verum eſſet didicerunt, natum ſcilicet Regem, & qvorum ille Rex eſſet nempe DEi cultorum, tum porro ſoli Judæi divini ejus cultus nomine ac religione clari habebantur. Hincqve adeo eſt, qvod Salvator ad religioſos DEiqve cultores deſcendens ad illos primum viſerit qvi eo tempore ſuper religioſo pietatis cultu gloriam retuliſſent.

76. Qvemadmodum igitur Salvatoris nativitas, geneſis nos qvoqve neceſſitate, ſic & ejus baptisma ab igne liberavit, & paſſio à pasſione ac labe, ut in omnibus (pæne) eum ſeqvamur. Qvi Gal 3, 27. enim in DEum baptizatus eſt, in DEum conceſſit, & pote- Luc. 10, 19. ſtatem accepit calcandi ſuper ſcorpiones & ſerpentes, neqvam ſcilicet poteſtates. Apoſtolos qvoqve jubet *circumeuntes prædicate, & eos qui credent baptizate in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti:* Matth 28. in qvos renaſcimur omnibus reliqvis poteſtatibus ſuperiores effecti.

77. Hinc eſt ut baptisma mors ac finis veteris vitæ dicatur, abrenunciantibus nobis malis poteſtatibus. Vita vero ſecundum Chriſtum, cujus ſolus ipſe dominatur: Virtus mutationis ejus qvi baptismo tingitur non circa corpus attenditur, idem enim aſcendit, ſed circa animam Statim DEi Servus, mox ac à Sacro fonte aſcenderit, ipſis qvoqve audit impuris ſpiritibus: in qvem paulo ante afflatum immittebant agebantqve, hunc jam tremunt.

78. Ad baptiſmum ergo usqve, ajunt, fatum veritate nititur: poſt ipſum vero nihil veri Aſtrologi loqvuntur. Non ſolùm autem lavacrum in libertatem aſſerit, verum etiam qvod ſciamus qvales fuerimus, qvales effecti ſumus, ubi eramus aut qvo eramus conjecti, qvo properamus, unde ſumus redemti, qvid generatio.

79. Qvam-

79. Ἕως οὖν ἀμόρφωτον, φασὶν, ἔτι τὸ σπέρμα, θηλείας ἐστὶ τέκνον, μορφωθὲν δὲ μετετέθη εἰς ἄνδρα, καὶ υἱὸς νυμφίου γίνεται, οὐκ ἔτι ἀσθενὴς τοῖς κοσμικοῖς ὑποκείμενος ὁρατοῖς τε καὶ ἀοράτοις, ἀλλ' ἀνδρωθεὶς ἄρρην γίνεται καρπός.

80. Ὃν γεννᾷ ἡ Μήτηρ, εἰς θάνατον ἄγεται καὶ εἰς κόσμον. Ὃν δὲ ἀναγεννᾷ Χριστὸς, εἰς ζωὴν μετατίθεται εἰς Ὀγδοάδα, καὶ ἀποθνήσκουσι μὲν τῷ κόσμῳ, ζῶσι δὲ τῷ θεῷ, ἵνα θάνατος θανάτῳ λυθῇ, ἀναστάσει δὲ ἡ φθορά. Διὰ γὰρ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος σφραγισθεὶς ἀνεπίληπτός ἐστι πάσῃ τῇ ἄλλῃ δυνάμει, καὶ διὰ τριῶν ὀνομάτων πάσης τῆς ἐν φθορᾷ τριάδος ἀπηλλάγη· φορέσας τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, τότε φορεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου.

Ignis baptisma duplex.

81. Τοῦ πυρὸς τὸ μὲν σωματικὸν σωμάτων ἅπτεται πάντων, τὸ δὲ καθαρὸν καὶ ἀσώματον, ἀσωμάτων φασὶν ἅπτεσθαι, οἷον δαιμόνων, ἀγγέλων τῆς πονηρίας, αὐτοῦ τοῦ διαβόλου. Οὕτως ἐστὶ τὸ ἐπ' οὐρανὸν πῦρ διστὸν τὴν φύσιν, τὸ μὲν νοητὸν, τὸ δὲ αἰσθητόν. Καὶ τὸ βάπτισμα οὖν διπλοῦν, ἀναλόγως. Τὸ μὲν αἰσθητὸν δι' ὕδατος, τοῦ αἰσθητοῦ πυρὸς σβεστήριον, τὸ δὲ νοητὸν διὰ πνεύματος τοῦ νοητοῦ πυρὸς ἀλεξητήριον. Καὶ τὸ σωματικὸν πνεῦμα τοῦ αἰσθητοῦ πυρὸς τροφὴ καὶ ὑπέκκαυμα γίνεται, ὀλίγον ὂν, πλεῖον δὲ γενόμενον σβεστήριον πέφυκεν· τὸ δὲ ἄνωθεν δοθὲν ἡμῖν πνεῦμα ἀσώματον ὂν, οὐ στοιχείων μόνων ἀλλὰ καὶ δυνάμεων κρατεῖ καὶ ἀρχῶν πονηρῶν.

Virtus divina in sacramentis.

82. Καὶ ὁ ἄρτος καὶ τὸ ἔλαιον ἁγιάζεται τῇ δυνάμει τοῦ ὀνόματος, οὐ τὰ αὐτὰ ὄντα κατὰ τὸ φαινόμενον οἷα ἐλήφθη, ἀλλὰ δυνάμει εἰς δύναμιν πνευματικὴν μεταβέβληται. οὕτως καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ ἐξορκιζόμενον, καὶ τὸ βάπτισμα γινόμενον, οὐ μόνον χωρεῖ τὸ χεῖρον, ἀλλὰ καὶ ἁγιασμὸν προσλαμβάνει.

Hæreticorum fabulæ de baptismate dæmonum.

83. Ἐπὶ τὸ βάπτισμα χαίροντας προσέρχεσθαι προσῆκεν. Ἀλλ' ἐπεὶ πολλάκις συγκαταβαίνει τισὶ καὶ ἀκάθαρτα πνεύματα παρακολουθοῦντα, τὰ τυχόντα μετὰ τοῦ ἀνθρώπου τῆς σφραγῖδος, ἀνίατα τοῦ λοιποῦ γίνεται, ἃ τῇ χαρᾷ συμπλέκεται φόβος, ἵνα τις μόνος καθαρὸς αὐτὸς καθέλθῃ.

84. Διὰ τοῦτο νηστεῖαι, δεήσεις, εὐχαὶ χειρῶν, γονοκλισίαι, ὅτι ψυχὴ ἐκ κόσμου καὶ ἐκ στόματος λεόντων ἀνασώζεται. Διὸ καὶ πειρασμοὶ εὐθέως ἀγανακτούντων τῶν ἀφ' ὧν τις ἀφῃρέθη, κἂν τις φέρῃ προειδὼς, τάγε ἔξω σαλεύουσιν.

85 Αὐτί-

79. Qvamdiu igitur, ajunt, adhuc semen informe est, fœminæ filius est: ubi autem formatum fuerit, in virum transfertur, ac sponsi redditur filius, non jam infirmus, & qvi iis qvæ seculi sunt visibilibus ac invisibilibus subjectus sit, sed qvi virili auctus robore atqve adultus fructus masculus existit.

80. Qvem mater gignit, in mortem trahitur & in mundum: qvem autem Christus regenerat, in vitam transfertur * octavam, ac mundo qvidem moriuntur, vivunt autem DEo, ut mors morte dissolvatur, vitæqve interitus resurrectione mutetur. Patris enim & Filii & Spiritus Sancti nomine consignatus, ab omni alia immunis virtute est, triumqve nominum vi ab omni qvæ in corruptione versatur liberatus triade est; ut enim imaginem terrestris gestaverat, tunc gestat imaginem cœlestis. 1.Cor.15.49.

81. Ignis, qvâ qvidem parte corporeus est, omnia corpora attingit, qva vero purus & incorporeus, incorporea ajunt incessere, dæmones, angelos neqvitiæ, ipsum diabolum. In eum modum qvi sub cœlo est ignis duplex naturâ est, in qvo partim est qvod mente intelligitur, partim qvod sensu percipi potest: pari etiam ratione baptisma duplex, alterum sensibile, qvod per aqvam sensibilem administratur, ac vim habet extingvendi ignis sensibilis; alterum per Spiritum, qvod ejus ignis qvi mente percipitur averruncus existit. Corporalis item spiritus (ventus) cum modicus est, ignis sensibilis cibus est ac fomes, si autem vehementius flaverit, vim extingvendi habet. Qvi autem è cœlo nobis Spiritus datus est qvi sit incorporeus, nedum elementorum, sed & virtutum, malorumqve principatuum habet imperium.

82. Panis qvoqve atqve oleum, Nominis virtute sanctificatur, non eadem ipsa prout apparent existentia qvæ accepta sunt, sed virtute in ipsam virtutem Spiritalem transmutata sunt. Sic qvoqve aqva qvæ exorcisatur & baptisma efficitur, nedum capit qvod deterius est, sed & sanctificationem assumit.

83. Par erat gaudentes ad baptisma accedere. Qvia tamen sæpius qvibusdam descendentibus etiam impuri Spiritus comites descendunt, unaqve cum homine donati signaculo, deinceps insanabiles existunt. Eam ob rem timor gaudio admiscetur, ut qvis purus solus ipse descenderit.

84. Hinc jejunia, obsecrationes, preces, extensæ manus, geniculationes, qvod anima ex seculo exq; ore leonum servetur. Idcirco etiam mox tentationes ingruunt, indigne ferentib⁹ à qvib⁹ sublata anima sit, ac si qvis re ante animadversâ tulerit, exterius saltem jactant.

* Gr. *in ogdoadem.*

Testatio à baptismo.

85. Αὐτίκα ὁ Κύριος μετὰ τὸ βάπτισμα σαλεύεται εἰς ἡμέτερον τύπον, καὶ γίνεται πρῶτον μετὰ θηρίων ἐν τῇ ἐρήμῳ. Εἶτα κρατήσας τούτων καὶ τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν ὡς ἂν ἤδη βασιλεὺς ἀληθὴς ὑπ' ἀγγέλων ἤδη διακονεῖται. Ὁ γὰρ ἀγγέλων ἐν σαρκὶ κρατήσας, εὐλόγως ὑπ' ἀγγέλων ἤδη δουλεύεται. Δεῖ οὖν ὡπλίσθαι τοῖς Κυριακοῖς ὅπλοις ἔχοντας τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἄτρωτον, ὅπλοις σβέσαι τὰ βέλη τοῦ διαβόλου δυναμένοις, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος.

Baptismi signaculum.

86. Ἐπὶ τοῦ προσκομισθέντος νομίσματος ὁ Κύριος εἶπεν, οὐ τίνος τὸ κτῆμα, ἀλλὰ ἡ εἰκὼν καὶ ἡ ἐπιγραφή; Καίσαρος. Ἵνα οὗ ἐστιν, ἐκείνῳ δοθῇ. Οὕτως καὶ ὁ πιστὸς, ἐπιγραφὴν μὲν ἔχει διὰ Χριστοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ πνεῦμα ὡς εἰκόνα. Καὶ τὰ ἄλογα ζῶα διὰ σφραγῖδος δείκνυσι τίνος ἐστιν ἕκαστον, καὶ ἐκ τῆς σφραγῖδος ἐκδικεῖται. Οὕτως καὶ ἡ ψυχὴ ἡ πιστὴ τὸ τῆς ἀληθείας λαβοῦσα σφράγισμα, τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ περιφέρει. Οὗτοί εἰσιν τὰ παιδία τὰ ἤδη ἐν τῇ κοίτῃ συναναπαυόμενα, καὶ αἱ παρθένοι αἱ φρόνιμοι, αἷς αἱ μέλλουσαι οὐ συνεισῆλθον εἰς τὰ ἡτοιμασμένα ἀγαθὰ, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι.

Notæ Francisci Combefisii.

Superiorem interpretationem eligant, vel ipsi à se meliora afferant nec incastigata relinquant si qua minus sanæ doctrinæ quandoque aliorum oculos offendant: hîc vero potius Valentinianorum totas expositiones aliorumque Hæreticorum videtur Clemens sedulo annotare atque exponere, ut eorum magis videlicet commentatio videatur, quàm ejusdem Clementis ac viri vere Ecclesiastici. Nam propterea illi inscriptum opus aut etiam breviatori Theodoto κατὰ τοὺς Οὐαλεντίνου χρόνους, nisi potius legendum Αἰῶνας, aut nisi alterum pro altero & quasi συνώνυμα vel Clemens vel etiam Theodotus voluit, in DEo & angelis magis Αἰῶνας, in nobis κατὰ τὸ παθητὸν & mortali hoc tempore ac rerum statu χρόνους. Ut sit expositio locorum Scripturæ aut etiam Christianæ Religionis mysteriorum ad mentem Valentini ejusque Æonum & quasi Theogoniæ, non contra eum: quod miror opus à viro Ecclesiastico eo sensu proficisci potuisse, vel certe Eusebium dissimulasse. Quod si ipse hæc ut portentosa & aliena à regula Ecclesiastica, ipsâ ea narratione satis elidi existimavit, uti fere Epiphanius laudato Ancorati opere, debuit certe sensum mentemque suam distinctius promere, & pretiosum à vili separare. Etsi non carent omni venia priscæ adeo ætatis homines, & qui primi Scripturarum agrum sic hæreticorum sentibus horrentem excolendum susce-

85. Confestim à baptismo Dominus figurâ nostri jactatur, ac primùm cum bestiis in deserto versatur. Tum illis superatis earumqve principe, tanqvam jam vere Rex, Angelorum obseqvio fovetur. Qvi enim Angelorum in carne victor extitit, ei merito jam ab Angelis servitur. Operæ pretium igitur est ut Dominicis armis instruamur, ut corpore & animo extra vulnerum aleam simus. Armis inqvam ejusmodi, qvæ *diaboli tela extinguere* possint, ut Apostolus loqvitur. Matth. 4, 11. Eph. 6, 16.

86. Oblato Dominus numismate, non dixit, cujus nam illud juris aut in cujus censu? sed, *cujus est imago & superscriptio? Cæsaris.* Ut cujus esset, illi & daretur. Simili qvoqve ratione fidelis, per Christum, DEi nomen adscriptum habet, Spiritum vero ut imaginem. Muta qvoqve animalia ex signaculo produntur cujus qvodqve pecus sit, exqve illo vindicantur. Sic etiam fidelis anima & qvæ signaculum fidei suscepit, Christi ubiqve impressas notas ac stigmata gestat. Hi nempe pueri sunt, qvi jam in cubili conqviescunt, & prudentes virgines, qvibuscum haud ingressæ sunt, qvæ tardæ fuerunt, in parata bona, in qvæ Angeli desiderant prospicere. Matth. 22, 20. Gal. 6, 17. Luc. 11, 7. Matth. 25, 1. 1. Petr. 1, 12.

---

ceperant, si illorum non multa exstirparunt, suaque ipsis illorum in isto unà quasi pœne conflata ac confusa viderunt. Quanquam probabilius est majori luce Clementem suam lucubrationem digessisse, & quid Ecclesiasticum quidve Valentianum & hæreticum, magis insinuasse, quæ breviator sic non observaverit.

Quis iste Theodotus, nimis incertum, cum hîc etiam Theodotus citetur, qui fuerit Clemente antiquior & ex Valentini secta. Nescio an Theodotus Ancyranus Cyrilli collega adversus Nestorium, satis probatus Nicephoro Patriarchæ in suis Antirrheticis, in istis operam posuisse dici possit, atque hinc nævos contraxisse, ut non satis sanus in fide Deitatis visus sit, ut neque Eusebius cum suo Origene qui ideis aut incertis conjecturis animum pascit sibique divinat, non certe aliquid affert in quo lector conquiescat. Hac cautela opus hoc explicandum suscepi, quicquid in illud à me conferatur, & ut ita in eo aliqua antiquitatis lumina venemus, ut incontaminata nobis fides ac vera Ecclesiastica ex hæreticorum illis fabulis atque figmentis nihil detrimenti sentiant, sed ad ridendas hominum vere stultorum in sapientia sua nænias nugasque magis convalescat. Videndi Epiph. hæresi 31. Irenæus toto late opere adversus hæreses, Tertullianus & alii.

Quod Ἀνατολικὴν διδασκαλίαν *titulus profert, indicio est Europæum potius hominem fuisse qui ita inscripsit, seu sedi ejus subjectum qui Asianos vel Syros hinc notare voluerit. Sic illi* Ἀνατολικοὶ, *ex quibus Valentinianorum illæ faces ac reliquorum primæ fere ætatis hæreticorum.*

§. I. Τὸ πνεῦμά μου) *Animam suam Patri commendat & nos in illa, omnesque electos semenque electorum, quæ & Athanasii, Patrumque aliorum in Catena expositio, est nec aliter intelligendus Ambrosius cum ait:* Spiritus Patri commendatur, ut cœlestia qvoqve ab iniqvitatis vinculo solverentur, *i. e. animæ, quarum cœlestis & à DEo origo. Hæreticorum proclivis error, quod divina & humana in Christo non satis distinguunt, utraque in Christo vera, qui unus ipse verus cum Patre DEus, verusque homo nobiscum. Sic passim Chrysostomus aliique probati Patres.*

4. Διὰ πολλὴν ταπεινοφροσύνην) *Alte satis & orthodoxe de Christi mysteriis, qui se ita exinanivit, ut non Angelus sed homo fieret, quæ extrema vilitas in Creatura intelligente, idem ipse qui in cœlis & qui in terra, nec à se divisus, nempe Deitate qua ubique est, non ita humanitatis quæ circumscripta est ratione.*

6. Ὁ μονογενὴς Θεός) *Etiam Syr.* Θεός, *reliqui forte melius* υἱός, *unigenitus filius, quæ vox non sinit trahi Deitatem verbi ad Valentinianorum* ὁμωνυμίαν, *sed ut vere filius DEusque intelligatur, singularique nativitate qua unus ipse unigenitus humanitate & carne, idem primogenitus & fratres habens, quibus vere communicet. Reliqua, & quod divina quæque nomina res &* Αἰῶνες *ceu aliquid distinctum vereque existens accipiuntur, Valentinianorum deliria.*

7. Ἐν τῷ πληρώματι) *Vox est quâ male usi Valentiniani pro scena quadam & capacitate supra cœlos, uti sic satis explicant, in quo unigenitus pro loci immensitate magnus, hic in terris parvus. Sic deliri homines nihilque minus quam vere* Gnostici *i. e. sapientes excellentique scientia prædití, sed plane insipientissimi bardique, nec aliter eis intellectus sinus Patris.*

10. Οὐδ᾽ αὐτὸς ἄμορφος) *Videtur subaudiri* μονογενὴς Θεὸς *vel* υἱός. *Perinde enim illi corpus assignat & formam, ac quicquid corporum est. Et de Angelis quidem haud aliter argumentatur Johannes Thessalonicensis in VII. Synodo. De DEo autem aut verbo nemo est Catholicorum qui non rideat ac despuat, quicquid olim simpliciores Monachi in Nitria & per Ægyptum istiusmodi fæcibus per nimiam simplicitatem (ne stoliditatem dicam) potati. Altior nobis de DEo cogitatio, quem nullo sensu corporis, ac ne mentis intelligentia nisi ipso donante ad seque trahente ac lumen præbente, tuncque*

etiam

etiam pro nostro modulo nec comprehendendo attingere liceat : quomodo nec videns nec quod videtur corpus est ex insulsa Gnosticorum Philosophia, τὸ νοερὸν *&* νοητὸν *idque longe excellens*, *quæ sic vocibus ex visu acceptis, ut sensuum nobilissimo*, *nostro more significamus.*

§. 11. Ἔμμορφα καὶ νοερά) *Sic nimirum vel Clemens vel Valentiniani colligunt profiteri Paulum esse cœlestia corpora pulchra specie & intelligentia, quod illorum aliam & aliam* δόξαν *dicat*, *quæ similiter futura sit sanctorum resurgentium. Sed* δόξαν *hanc nihil cogit ut aliud intelligamus quam splendorem*, *fulgorem*, *lucem*, *& quod reddidit interpres claritatem*, *ex qua corporea & visibili licuit Paulo arguere ad animarum Spiritalem majorem minoremque gloriam & claritatem*, *nec animarum solùm sed & corporum ac corporalem*, *erit enim altera alteri comes*, *sed illa hujus parens ac origo*, *& quo non facit Pauli exemplum.*

12. Ἄγγελοι νοερὸν πῦρ) *ignis intelligens*, *nec aliter Basilius pluresque sanctorum qui angelos reipsa corporeos volunt*, *eorumque subtilissima esse corpora*, *nec ejusdem rationis ac crassa hæc nostra*, *ex quo sit ut & dicantur Spiritalia*, *& angeli Spiritus sic quasi comparatione*, *qua distinctione consulitur illis Patribus*, *ne aut Scripturæ adversum videantur aut aliquid docuisse quod postea Ecclesia damnaverit. Ad unigenitum autem quod trahunt Valentiniani*, *impium est nec audiendum.*

13. Ὅπερ καὶ μᾶλλον) *Hoc magis & præcipue significare panem illum Cœlestem mysticum ejus corpus*, *quod & illo per Evcharistiam nutriamur*, *ut sic ejus membra adolescamus. Huncque sensum Augustinus egregie prosequitur. Maneat ergo sic antiquo auctore*, *nutriri per Evcharistiam carnem nostram pane illo à Patre dato qui filius est : non umbra aliqua ac figura*, *quod erat panis cœlestis quem vocat*, *a manna distinctus citra* ἀληθινὸν ἄρτον πνεύματος *verum panem Spiritus*, *qui vera ipsa vita edentibus ut non moriantur præbet*, *& quem Spiritus DEique virtus ejusmodi panem præstantiore supra munere efficiat.*

14. Ἐγείρεται) *Quasi resurrectio in eo sita sit quod animæ ipsæ corpora Spiritalia terrenum corpus exuerunt*, *quæ crassa hæresis est ipsi Paulo notata 2. Tim. 2, 18.* qvi dicunt resurrectionem jam esse factam. *Perdet etiam & mittet in Gehennam ipsa hæc quæ videntur corpora*, *sed ubi illa resuscitaverit*, *ut sicut scelerum sic & pœnæ sint animabus quibuscum vixerunt socia. Lazari Historia si quidem vera historia est*, *sic* ἀλληγορεῖται, *ut humano modo significetur divitis epulonis animæ pœna*, *quæ ipsa jam vere torqueatur etsi corpus non est*, *quicquid mysterii sit*, *quod corpus divina virtute ejusque instrumentum vere Spiritus dæmones & animas torquet.*

§.22. Οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νεκρῶν) *Graviore Valentiniani errore quàm Marcion relatus Chrysostomo hom. 40. in 1. Cor. 15. vicarium baptismum hîc insinuat: nam ille alterum pro altero, hominem vivum pro defuncto Catechumeno, ridiculo sane conatu intingebat, & ut jam ille ea adscripta intinctione fidelis censeretur, & cui Ecclesiæ preces prodesse possent. Eundemque vel similem errorem jam tum in Ecclesia Corinthiorum viguisse jactat famosus Scaliger, quo sic in memoriam Christi baptismatis Kalendis Febr. aut etiam VI. Januar. pro charis baptizarentur, ad eum alludere Apostolum, ut sic omni modo & sic quasi ad hominem ex ipso illorum sensu asserat resurrectionem mortuorum: quod certe leve esset, ex inolita prava consvetudine nec errore vacante fidei mysterio præsidium quærere. Valentiniani vero angelos sic baptizari pro hominibus volunt, & salutem consequi cujus nomine angelus aliquis baptizatus sit, quæ meræ sunt næniæ ac nugæ. Chrysostomi expositio, quod nos ipsi qui intingimur* ὑπὲρ τῶν νεκρῶν *baptizemur pro mortuis nostris corporibus, & in fidem resurrectionis illorum, quam ore profiteamur dum Symbolum reddimus, & signo repræsentemus dum aquis immergimur & emergimus, ac piscinam, Pauli phrasi pro sepulchro habemus, in mortem CHRISTI baptizati illique consepulti, ipsa una vera, dignaque Paulo & argumento haberi possit, frustraque est quicquid in eam arietat Scaliger, quod non scriptum sit* ὑπὲρ νεκρῶν βαπτιζόμενοι *sed* ὑπὲρ τῶν νεκρῶν *addito articulo, quod est* δεικτικὸν, *quasi baptizari pro uno aliquo mortuorum, non quasi generatim pro mortuis ad resurrectionis adstruendam fidem. Certe argutus homo, ut vim Græcæ vocis agnoverit, quam hactenus parum adverterunt etiam acutissimi interpretes Jo. Chrysostomus & Græci alii, imo certe adverterent qui in Græcis & tirones sint, sicque vere* ὑπὲρ τῶν νεκρῶν *baptisamur pro nobis ipsis nostrisque corporibus mortuis, ut resurrectionem quæ est in CHRISTO & ad vitam consequamur, non quæ beneficio quasi Creatoris etiam malorum futura est, ut & corpore totoque homine quo peccaverunt pœnas ducant, tametsi eam sic credamus exque Symbolo reddamus, ex quo ipso nugacissimus Aristarchus Christi* εἰς ᾅδου κατάβασιν *descensum ad inferos temere nimis expungit.*

Ibid. Ἐν τῇ χειροθεσίᾳ ἐπὶ τοῦ τέλους) *Manuum hæc admotio in baptismo, de quo superius, vicem ungventi in consignatione diaconica perinde ac in ordinatione, in qua leguntur publicæ scilicet preces, quarum fuit hæc pars aliqua eique successerit, quod ita modo in fine habetur:* πρὸς τὸ ῥυσθῆναι αὐτοὺς σὺν ἡμῖν πάσης θλίψεως ὀργῆς καὶ ἀνάγκης ut nobiscum liberentur ab omni afflictione & angustia. *Fuerit itaque* εἰς λύτρωσιν ἀγγελικὴν, *non absurdo illo sensu quem auctor ponit, quasi Angelo redemptore qui pro nobis bapti-*

baptizatus fuit, sed ut neophyti pari angelis sorte vel etiam illis intercessoribus à malis liberentur, fortesque pugiles sint. Quod si hæretica hæretico Spiritu composita formula & precatio ipsa Valentiniana, nihil nostrâ attinet explicare.

Ibid. Ἐδέησεν λυτρώσεως καὶ τῷ Ἰησοῦ) *Spurcissima blasphemia ὅρος ipse Christus est qua ostium, ut in sequentibus, sine quo & cruce non ejus meritis ingredi velint in cœlos εἰς τὸ πλήρωμα, in quorum sic nomine Angeli baptizati sunt. Ut sic errorem errori nectant, fiatque illorum chaos immensum. Quasi & Christo fuerit damnatio quædam quod carnem assumsit seu illi copulatus est, per quam obnoxius fieret defectui, eumque contingeret τοῦ πληρώματος sensu capi. Facessat ille Theodotus ejus autor dogmatis ac forte totius lucubrationis, quem breviator illaudatum sic bella parte abire non voluit, ac cujus sequentibus passim autoritatem arcessit.*

§. 27. Τί, τὸ πέταλον) *Non solùm laminam auream nomine DEI inscriptam ponebat Sacerdos intra secundum velum ingressurus in die expiationis, verùm etiam reliquum omnem ornatum ex ritu summi Sacerdotii, quod luctus habitu & pœnitentis illuc ingrederetur, ac quasi simplex Sacerdos, nullaque majori pompa à reliquis: quæ vera ac litteralis ratio, nonquam auctor ex sua aut Valentinianorum persona hic ἀλληγορεῖ.*

30. Ὥς φησιν ὁ Θεόδοτος &c. in sqq.) *Esse Theodotum inter Valentini sequaces, clarum, qui, velut alii, sectam auxerit acceptaque dogmata cum ætatis plenæ majori impietate cumulaverit. Absurdus igitur Epitomatori visus, qui ab illo notatur ut impius. Et certe impium quod DEo πάθος tribuit, velut more nostro miserando perturbetur labemque ullam incurrat aut vitium, quod utrumvis (solet) prodere πάθος.*

31. Ὁ δὴ βουληθεὶς Αἰὼν) *Clare hoc peccatum Diaboli ex superbia ejus pœna scelerumque ex illa castigatione, ut se adversus DEum erigant & quasi à se sibi esse & quas possident dotes tribuant: nec alia in istis desint veræ fidei consona, sed fabulis immixta illisque obruta, quibus sic superbi homines & qui scientiæ arcem tenere in Christianis videri vellent, in confusione sua gloriam quærerent, eamque inter Satanæ primogenitos, quasi Apostoli Joannis oraculo haberent.*

§. 45. Τὴν ἔνδον) *Videtur opponere τὸ τῆς ἔνδον, τῷ δευτέρας κτίσεως, ut velit mundum interiorem & quod pleromate continetur quicquid affectuum est passionum, vitiorum, ægritudinum difflasse & exstirpasse, &c. Hæc Valentinianorum Gnosticorumque doctrina, ex illis Origeni disputata & in Ecclesiam invecta.*

17. Ἐνυο-

§. 52. Ἐυνοεῖν αὐτῷ) idem ac Luc. 12. 58. ἀπηλλάχθαι cum illo transigere, res componere, ac litem finire antequam judicio cum illo experiare. Sed durior hæc Valentinianorum allegoria, ut εὐνοεῖν carni, intelligatur qui jam deterit & extenuat, ut ipsa tandem diffleturque & evanescat, nullamque moram faciat dum erit transitura per ignem. De corpore carnis vitaque carnali & peccato nihil abhorreret, metaphora ducta ab iis qui ipsi litem dirimunt sibique donant, aut mitius justum faciunt antequam judicis sententia severiore cogantur.

Hactenus Combefisius.

XXIV. MELITONIS Episcopi Sardensis in Lydia, (non Sardicensis, ut Episcopio dicitur III. Instit. Theol. sect. 5. c. 7.) fragmenta ex Apologetico pro Christianis circa A. C. 170. post L. Veri mortem scripto ad Imp. M. Antoninum, extant apud Euseb. IV. 25. Hist. & in Chronico Paschali quod Alexandrinum vulgo appellant, p. 259. 260. edit. Cangii. Apud Eusebium ibi verba ἐκ τῶν διαταγμάτων rectius forte cum Schurzfleischio τῷ μακαρίτῃ de edictis præfectorum provincialium, quam cum Valesio de jussis Imperialibus intellexeris. Alia Melitonis fragmenta vide si placet apud Halloixium in Melitonis vita T. 2. Scriptor. Or. p. 835.

Ad catalogum scriptorum Melitonis deperditorum qui in laudato Eusebii loco & apud Hieron. de script. Eccles. c. 24. exstat, & de quibus Tillemontius & Caveus in Melitonis vita differunt, notabis quod librum qui ἡ κλεὶς sive *Clavis* inscribitur ajunt MStum extare Parisiis in Bibl. Collegii Claromontani, contineréque explicationem variarum S. Scripturæ vocum ad eum fere modum, ut notat Labbeus T. 2. p. 87. quale in formulis spiritalis intelligentiæ, quæ inter S. Eucherii opera exstant, legere licet. Deinde liber περὶ ἐνσωμάτου θεοῦ non fuit de DEo corpore induto sive de incarnatione Verbi, sed Melito conatus est illo libro probare DEUM esse corporeum. Vide Petavii dogmata Theologica de DEO lib. 2. c. 1. & B. Ittigium de hæresiarchis sect. 2 c. 11.

Liber *de transitu B. Virginis* in Gelasiano decreto & à Beda rejectus, qui latine exstat in Bibliothecis Patrum & in Bibl. Concionatoria Combefisii T. VII. p. 646. non magis est antiqui illius Melitonis, quam Satira adversus Monachos A. 1662. 12. edita Gallice sub titulo *l Apocalypse de Meliton*, de cujus auctore vide P. Bælii respons. ad quæstiones Provincialis T. 1. p. 631. Pluribus argumentis illum librum de transitu B. Mariæ oppugnat Nourrius sect. 2. diss. V. p. 558. sq. ut Natalem

lem Alex. aliosque omittam. Modo suffecerit notasse, gemini plane commatis scriptum cum illo esse *Passionem S Johannis Evangelistæ*, quam sub *Melliti* Laodiceni Episcopi latine edidit Jo. Maria Florentinius ad Martyrologium veteris S. Hieronymi p. 130. Vide qvæ notavi in Codice Apocrypho Novi Test. p. 789. 790. At ab illo Melitonis diversus est, licet non multum diversi argumenti, atq; ut videtur antiqvior liber qvi sub S. Johannis Theologi nomine de transitu B. Mariæ exstat Græce in variis Bibliothecis. Vide Lambecium in Diario sacri itineris Cellensis, latissime de utroq; differentem, & Combefisium T. 1. Auctarii novi Bibl. Patrum T. 1. p. 821. & Bibl. Concionatoriæ T. 1. p. 43. & T. 7. p. 643. seq.

Cæteri deperditi scriptores Græci Christiani seculo secundo sunt 1. PAPIAS S. Joannis discipulus, a) Hierapolitanus in Phrygia Episcopus, qvi eodem fere tempore, qvo Smyrnæ Polycarpus, Martyrium Pergami obiit teste auctore Chronici Alex. p. 258. Confer Henschenium 22. Febr. Ejus *libri quinq;* λογίων κυριακῶν ἐξηγήσεως, sive ut Hieron. c. 18. de Script. Eccles. b) *explanationis sermonum DOMINI*, magnam partem constabant dictis qvæ ab Apostolis vel Apostolicis viris fœminisq; utcunq; accepta meminerat. Vide Eusebium III. 39. Hist. qvi ex illo ipso tamen opere ait apparere qvod fuerit σφόδρα μικρὸς τὸν νοῦν, *valde exili judicio.* Adde Casaubonum XVI. 69. ad Baron. Ex libro primo verba qvædam affert Maximus ad Dionysii c. 2. de cœlesti Hierarchia T. 1. p. 32. Alia Papiæ fragmenta vide collecta ab Halloixio in Papiæ vita T. 1. scriptor. Oriental. & à Grabio T. 2. spicilegii Patrum p. 30. seq. Ab hoc Papia regni piorum in terris millenarii assertores dicti *Papianistæ* l. 5. Cod. de Hæreticis, ut notatum Cotelerio T. 1. monum. Eccles. Græcæ p. 765. Et Papiam in catalogum hæreticorum retulit Bernardus Luzemburgicus libro III. A Cerinthi crasso chiliasmo longe tamen abfuisse Papiam, cumqve eo facientes plures antiquos Ecclesiæ, doctores disputat, D. Petersenius in nube testium de regno CHRISTI lib. 2. p. 73. seq. Vide etiam Nourrium

a) Confer Tillemontium & Caveum in Papiæ vita.

b) Idem Hieron. Epist. 28. ad Lucinium: *Sanctorum Papiæ & Polycarpi volumina falsus ad te rumor pertulit à me esse translata, quia nec otii mei nec virium est tantas res eadem in alteram linguam exprimere venustate.* Elogium Papiæ apud Euseb. III. 36. quod fuerit ἀνὴρ τὰ πάντα ὅτι μάλιστα λογιώτατος, καὶ τῆς γραφῆς εἰδήμων, suspectum est Valesio & Antonio Pagi ad A. C. 116. n. 3. quia in pluribus Codicibus & in Rufini versione desideratur.

Apparatu ad Bibl. Patrum libr. 2. diff. 1. Allegatur Papias ab Anonymo Græco in Combefisii manipulo rerum CPol. p. 22. Alius Papias cum Onesimo Martyr Romæ, de qvo Henschenius 16. Febr. Alius deniqve Papias glossarii Latini auctor, clarus circa A. C. 1063. de qvo dixi in Bibliotheca latina.

2. QUADRATUS post Publium Martyrem Atheniensis c) Episcopus, qvem licet Apostolicis temporibus proximum non minus falso aliqvi per Angelum Philadelphiensis Ecclesiæ, qvam sub Angeli Ecclesiæ Pergamenæ nomine Papiam in S. Johannis Apocalypsi intelligi sibi persuaserunt: Hadriano Imp. circa A. C. 123. Athenis hiemen exigenti librum pro religione nostra obtulit, è qvo fragmentum servavit Eusebius IV. 3. Hist. unde id repetunt Hieronymus de script. Eccles. c. 19. Syncellus p. 348. Nicephorus III. 21. Hist. aliiq; Ex Qvadrato etiam nonnulla produxerat Eusebius Seculo VI. Episcopus Thessalonicensis libris X. contra Andream Monachum, teste Photio Cod. 162. Confer Halloixium & Caveum in Qvadrati vita, Henschenium ad 26. Maji, T. 6. p. 357. sq. qvi Qvadratum Magnesiæ Episcopum & sub Decio martyrem à nostro recte distinguit, Ittigium diss. de Patribus Apostolicis p. 166. seq. & Grabium T. 2. spicilegii p. 119. seq. qvi contra Valesium, Lemonium, Tillemontium aliosqve probe observat non esse distingvendos velut duos Qvadratos, unum Apostolorum discipulum Prophetico charismate ornatum auctorem Apologiæ, & illum de qvo Dionysius Corinthius apud Euseb. IV. 23. Episcopum Athenarum. Alios complures Qvadratos in veterum monumentis obvios refert Lemonius prolegomenis ad Varia sacra, * 9. De nostro autem adscribere juvat locum Hieronymi Epist. 84. ad Magnum Oratorem, qva alii etiam Apologiarum pro Christianis scriptores celebrantur: *Quadratus Apostolorum discipulus & Atheniensis Pontifex Ecclesiæ, nonne Adriano Principi Eleusinæ sacra invisenti librum pro nostra religione tradidit, & tantæ admirationi omnibus fuit, ut Persecutionem gravissimam illius excellens sedaret ingenium.*

3. ARISTIDES Atheniensis Philosophus vir eloqventissimus, eodem qvo Qvadratus tempore Apologeticum pro Christianis Hadriano Imp. Eusebio teste in Chron. & IV. 3. Hist. obtulit, magnam partem *contextum sententiis Philosophorum, quem imitatus postea Justinus*, ut scribit Hieronymus Epist. 84. ad Magnum. Martyrologium

c) Dionysius Corinth. apud Euseb. IV. 23.

gium Rom. 31. Auguft. addit Ariftidem *quod CHriftus JEfus folus effet DEus, præfente ipfo Imperatore, luculentiffime peroraffe.* Confer qvæ de hoc Ariftide aliisqve ejus nominis dixi fupra lib. IV. c. 30. In præfenti adfcribam tantum hæc Colomefii in paralipomenis de fcriptoribus Ecclefiafticis: *Ariftidis Apologetici fragmentum de Dionyfio Areopagita affert Ufuardus* (& Ado 3. Octobr.) *in Martyrologio è Menologio Græcorum. Ex quo, jure mihi videor colligere, à vero prorfus non abhorrere quod refert Clariff. Guilleterius in Itinerario Gallice fcripto, nempe apud quosdam Calogeros qui proxime Athenas in Monafterio Midelli habitunt, extare Bibliothecam, in qua Ariftidis Apologiam latitare credebatur.* Cum hoc non confundendus Ariftides cui Julius Africanus fæculo tertio dicavit Harmoniam genealogiarum CHRISTI apud Matthæum & Lucam, tefte Eufebio VI. 31. Hieronymo c. 63. Photio Cod. 35.

4. AGRIPPA CASTOR fub eodem Hadriano clarus fcripferat ἔλεγχον Gnoftici hæretici Bafilidis ejusqve filii Ifidori. Vide Eufeb. IV. 7. Hift. Hieron. c. 21. de fcript. Ecclef. & indiculo hæref. c. 1. Theodoritum lib. 1. de Hæret. fab. c. 4. Alius fuit Caftor Rhodius χρονογράφος Apollodoro in Bibl. laudatus, de qvo Jonfius lib. 2. de fcriptoribus Hift. Philof. c. 15. Alius Caftor Dejotari gener de qvo P. Bælius in Lexico Hiftorico ubi de Dejotaro, nota N. Alius Antonius Caftor Botanicæ rei cultor peritiffimus, Plinii majoris æqvalis, qvem vide XXV. 2. & XX. 17. Alius deniq; Caftor fub Valentiniano tortus & exuftus, tefte Ammiano XXIX. 5.

5. ARISTO ex *Pella* Palæftinæ opido Judæus atqve inde Chriftianifmi adverfus Judæos propugnator, imperantibus Hadriano & Antonino Pio clarus, fcripfit tefte S. Maximo ad Dionyf. c. 1. de Myftica Theologia T. 2. p. 17. διάλεξιν d) Παπίσκου καὶ Ἰάσωνος, qva Judæum Alexandrinum *Papifcum* cum Chriftiano Hebræo *Jafone* (incertum an illo cujus Act. 17. 5. & Rom. 16. 11. mentio,) difputantem ac deniqve convictum & manus dantem introduxit. Laudant hanc διάλεξιν Origenes contra Celfum IV. p. 199. Hieronymus in Epift. ad Galatas III. 13. & traditt. Hebr. in Genef. V. Opus ex Græco latine pridem (circa S. Cypriani ut videtur tempora) convertit *Celfus* qvidam (incertum an Iconienfis Epifcopus, cujus mentio apud Eufebium VI. 19. Hift. p. 222.) fed

 nihil

d) S. Lucæ illam διάλεξιν tribuit Clemens fexto Hypotypofeon, tefte eodem Maximo.

nihil nec de opere nec de versione exstat præter interpretis præfationem ad Vigilium, qvæ legitur inter Opuscula S. Cypriano adscripta p. 30. edit. Oxon. & paucissima fragmenta qvæ colligit Grabius T. 2. spicilegii Patrum p. 131. seq. qvi etiam ex hac διαλέξει petita esse putat qvæ de obsidione Betheræ & Judæorum post illam expugnatam afflictione ex Aristone Pellæo refert Eusebius IV. 6. Hist. Confer etiam, si placet qvæ de hoc scripto Gvil. Spencerus ad laudatum Origenis locum, & Ittigius in diss. de Patribus Apostolicis p. 91. seq.

6. ABERCIUS S. Papiæ ut ajunt in Episcopatu Hierapolitano successor, in Actis ejus qvæ Græce in Menæis & latine exstant apud Lipomannum & Surium ad 22. Octob. scripsisse fertur *doctrinæ librum* valde utilem, sive *librum de disciplina* in Presbyterorum & Diaconorum suorum usum. Etiam *Epistolam ejus ad M. Aurelium Imp.* Spiritum plane Apostolicum redolentem ex Græco Sirleti e) Codice dare voluit Baronius ad A. C. 163. n. 15. sed elapsam è manibus reperire iterum non potuit. Epistola Antonini ad Abercium legitur in jam memoratis Abercii Actis, Simeonem Metaphrastem (ut agnoscit Allatius p. 130. de Simeonibus) auctorem agnoscentibus. Sed illa Acta licet qvantivis pretii videantur Halloixio in Abercii vita T. 2. scriptor. Oriental. p. 1.-150. tamen exiguam fidem mereri demonstravit Tillemontius nota 3. ad vitam S. Papiæ T. 2. Memor. Hist. Eccles. p. 540. Mentio Abercii Marcelli circa A. C. 230. apud Euseb. V. 16. Hist. Sed Acta illa de longe antiqvioribus loqvuntur temporibus.

7. HEGESIPPUS ἐξ Ἑβραίων πεπιστευκὼς sive ex Judæo Christianus, teste Eusebio IV. 22. Hist. atqve vicinus Apostolicorum temporum, circa eandem qva Irenæus ætatem scripsisse se innuit, defunctus sub initia Imperii Commodi, ut ex auctore Chronici Alex. observarunt viri docti. Eodem Eusebio IV. 8. teste ἐν πέντε συγγράμμασιν τὴν ἀπλανῆ παράδοσιν τοῦ Ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἁπλουστάτῃ συντάξει γραφῆς ὑπομνηματίσας. Hieron. c. 22. de Script. Eccles. *omnes à passione Domini usque ad suam ætatem Ecclesiasticorum Actuum texens historias, multaque ad utilitatem legentium pertinentia hinc inde congregans* qvinqve libros *composuit, ut quorum vitam sectabatur, dicendi quoque exprimeret characterem.* Inter Scriptores Hist. Ecclesiasticæ cum Clemente, Africano & Eu-

e) Baronius qvi Abercium primus latinis inseruit Martyrologiis ad 22. Octobr. scribit Sirletum illam Epistolam in antiqvissimo Codice ut ingentis pretii margaritam custodiisse.

& Eusebio hunc Hegesippum refert Sozomenus libro & capite primo p. 401. Fragmenta præclari hujus operis, & qvod intercidisse inprimis dolendum est, ex Eusebio & Photio colligit Grabius T. 2. spicilegii Patrum p. 205 - 213. & Halloixius in Hegesippi vita T. 2. operis jam sæpe laudati de Scriptorum Orientalium Vitis. De Hegesippo vide etiam, si placet Bollandum ad 7. Aprilis.

Jo. Maria Vicentius incerta fide qvædam de S. Simeone allegat ex Hegesippi *libro de supplemento Evangelicæ veritatis*, de qvo vide Wagenseilii tela ignea Satanæ p. 420. 424. seq. & Allatium de Simeonibus p. 2. De liberiore versione latina librorum Josephi *de bello Judaico*, qvæ corrupto Josippi nomine in Egesippum vulgo refertur, non repetam qvæ dixi lib. IV. c. 6. §. 2. sed tantum addam qvod Carolus Daubusius lib. 1. de testimonio Josephi de CHRISTO p. 16. testatur perinde ut in Ambrosianæ Bibl. Codice, qvem inspexit Mabillonius, sic etiam in Codice Cantabrigiensi ad extremum libri primi exstare hæc verba: *Beatissimi Ambrosii translatio ex Josepho, Liber primus explicit.*

Fuit & Hegesippus Tarentinus mediæ Poëta Comœdiæ, de qvo dixi lib. II. c. 22. & Hegesippus Halicarnassensis, strategus memoratus Diodoro Sic. lib. XX. p. 786. De Hegesippis tribus 1. Historico, 2. Oratore cui orationem de Haloneso tribuunt, & 3. Scriptore ὀψαρτυτικῶν vide Vossium III. de Hist. Græcis p. 371. seq.

8. CLAUDIUS APOLLINARIS, Hierapolitanus in Phrygia Episcopus nascenti circa A. C. 171. Montanistarum hæresi se opposuit, nec multis annis post diem obiit supremum. De illo videndi præter Halloixium Tillemontius Tomo 2. Memor. Hist. Eccles. parte 3. p. 89. sq. & Bollandus ad diem septimum Februarii, licet Baronius in Martyrologio suo Apollinarem hunc ad diem octavum Januarii retulit. Interciderunt ejus:

Insigne volumen pro fide Christianorum ad M. Antoninum Verum. Hieron. c. 26. de Script. Eccles. & Eusebius IV. 27. Hist. ubi post vocabulum λόγος videntur excidisse verba ὑπὲρ τῆς πίστεως, ex Hieronymo & Nicephori IV. 11. supplenda.

Adversus gentes libri V. Euseb. Hieron. & Niceph. qvi dialogi more scriptos innuit. Legit & Photius Cod. XIV.

De veritate libri II. Euseb. Hieron. & Niceph. Incertum num idem opus sub titulo περὶ εὐσεβείας καὶ ἀληθείας legerit Photius, an diversum fuerit *de Pietate* περὶ εὐσεβείας, atqve idem forte cum illo ὑπὲρ τῆς πίστεως jam memorato. In his Scriptis inter alia Catholicam do-

ctrinam de CHRISTO anima humana prædito asseruerat, ut testatur Socrates III. 7. Hist.

Contra Judæos libri II. Euseb. & Nicephorus.

Contra Montanistarum nascentem hæresin Epistolæ. Euseb. IV. 27. & V. 19. Hist. Theodorit. III. 2. de hæret. fab. Hieron. de S. E. c. 41. ubi de Serapione & c. 26. ubi de hoc ipso Apollinari. Adversus eosdem etiam Concilium Hierapoli celebrasse traditur. Vide T. 1. Concilior. edit. Labbei p. 599. Cæterum auctor innominatus cujus fragmenta *contra Montanistas ex libris tribus ad Abercium Marcellum* apud Euseb. V. 16. seq. leguntur, non Apollinaris est, ut persvasum etiam Baluzio p. 5. sq. novæ collectionis Concilior. neq; Apollonius, de qvo Euseb. c. 18. neq; ut Valesio & pluribus aliis placuit ASTERIUS URBANUS, qvi p. 182. apud Eusebium tantum ut testis ab illo Scriptore adducitur, ut Dodvvellus diss. IV. ad Irenæum §. 38. recte observavit: sed alius, qvi scripsit non ante A. C. 212. post Montanum jam defunctum, sive *Rhodon* (qvem adversum Phrygas insigne opus edidisse Hieronymus c. 37. tradit, & c. 39. Miltiadis in illo meminisse testatus,) sive alius.

Contra Severianos Encratitas scripsisse Apollinarem testatur Theodoritus, an peculiari opere, non addit lib. 1. c. 21. de hæreticis fabulis. Hæc contra Montanistas & Encratitas respiciens Hieronymus Epist. 84. ad Magnum, *quid*, inqvit, *loquar de Melitone Sardensi Episcopo, quid de Apollinario Hierapolitanæ Ecclesiæ sacerdote, Dionysioque Corinthiorum Episcopo, & Tatiano & Bardesane & Irenæo Photini Martyris successore, qui hæreseon singularum venena ex quibus Philosophorum fontibus emanarint, multis voluminibus explicarunt.*

De Paschate liber, è qvo fragmenta in Chronico Paschali qvod vulgo Alexandrinum audit p. 6. seq. edit. Cangii. Eadem leguntur in Uranologio Petavii ex eodem loco depromta p. 412. edit. Amstelod.

9. SOTER Episcopus Romanus, cujus intercidit *Epistola ad Corinthios*, qvam perinde ut Clementis Romani ad Ecclesiam Corinthiorum Epistolam publice lectam & legendam scribit Dionysius Corinthius apud Euseb. IV. 24.

Liber contra Cataphrygas sive Montanistas. Vide auctorem Prædestinati c. 26. & 86.

Epistolas duas decretales qvæ sub Soteris nomine hodie latine exstant, supposititias esse nemo dubitat. Plura de Sotere suggerent Scriptores de Vitis Pontificam, & Bollandus 22. April.

10. DIONYSIUS Corinthi ante Bacchyllum Episcopus, Sotere Romanum Episcopatum tenente circa A. C. 170. clarus scripsit varias Epistolas, qvarum titulos & fragmenta qvædam Eusebius IV. 23. servavit. Ex Epistola ejus ad Romanos etiam nonnulla leguntur II. 25. Hist. Confer & Hieron. c.27. Catalogi. Martyrium subiit imperante M. Antonino. Confer Bollandum VIII. Aprilis. Halloixium & Caveum in Dionysii Vita, Grabium T. 2. spicilegii Patrum p. 214. seq. In Liberati breviario c. 10. citatur Dionysius Areopagita Corinthiorum Episcopus. Sed vocabulum Areopagitæ ibi expungendum, ut Warthonus p. 285. ad Usserii diss. de Areopagita observavit.

11. APOLLONII tres, unus Commodo Imperante Romæ passus Martyrium, de qvo Hieronymus Epistola 84. ad Magnum: *Scripsit & Miltiades contra Gentes volumen egregium. Hippolytus quoque & Apollonius Romanæ Urbis Senator* f) *propria opuscula condiderunt.* De *Apologia* ejus pro Christianis qvam in Senatu pronunciavit, videndus Eusebius V. 21. & Hieron. c 42. Catalogi. Cæterum hic Apollonius licet inter Græcos in Epistola Hieronymi refertur, non Græce dixit sed latine, ut idem Hieronymus c. 53. docet. At Eusebius Græce redditam illius Apologiam suæ Martyrum Historiæ inseruerat, sed qvæ hodie non exstat. De hoc Apollonio plura Tillemontius T. 3. memor. Hist. Eccles. & Bollandus ad VIII. Aprilis.

Alter Apollonius, *Ephesi* Episcopus sub eodem Commodo & Severo clarus, adversus Cataphryges & Pepuzianos scripsit, teste auctore Prædestinati c. 26. 27. Fragmenta vide apud Eusebium V. 18. Adversus hunc Apollonium & Soterem Episcopum Romæ pro Montani secta pugnavit Tertullianus, ut idem auctor prædestinati c. 26. & 86. Nimirum ut ex Hieronymo c. 40. Catalogi discimus, librum septimum operis deperditi περὶ ἐκστάσεως proprie adversus Apollonium elaboraverat.

Tertius deniqve Apollonius Episcopus *Corinthiorum* Cerdonis, oppugnator, de qvo auctor Prædestinati c. 23.

12. PINYTUS & ipse sub Antoninis clarus, Cnossiæ in Creta Episcopus, Dionysii Corinthii æqvalis, cujus Epistolæ ad Cnossios de nuptiis & castitate respondit. Vide Euseb. IV. 21. & 23. & Hieron. c. 27. Catalogi, Niceph. IV. 8. & Baron. ad Martyrolog. Rom. 10. Octobr. 13. PHI-

f) Senatorem fuisse hunc Apollonium non sine causa dubitat Stephanus le Moyne, qvem vide prolegom. ad Varia Sacra * 32.

13. PHILIPPUS Gortynæ Metropolis in Creta Episcopus, eidem Dionysio Corinthio apud Euseb. IV. 23. laudatus, σπουδαιότατον λόγον scripsit adversus hæreticum Marcionem. id. IV. 25. Hieron. c. 30. Niceph. IV. 9. Laudatur in Martyrologiis & Sanctorum Actis 13. April. Confer Halloixium in Oriental. Scriptor. Vitis Tomo II. De aliis Marcionis oppugnatoribus vide B. Ittigii diss. de hæresiarchis p. 154. seq. & Wetstenium ad Origenem p. 6.

14. MUSANUS inter Philippi & Pinyti æqvales ab Eusebio IV. 21. memoratus scripsit ἐπιστρεπτικώτατον sive κάλλιστον λόγον ἀποστρεπτικὸν ad fratres qvosdam qvi ad Encratitarum hæresin defecerant. id. IV. 28. Hieron. c. 31. Niceph. IV. 11. Hinc inter Severianorum oppugnatores Musanus laudatur etiam à Theodorito lib. 1. hæret. fab. c. 20.

15. MODESTUS Irenæo apud Eusebium jam præmittitur IV. 21. jam postponitur IV. 25. ubi præ cæteris eum hæresin Marcionis egregie oppugnasse scribit. Librum illum ad suam ætatem perseverasse testatur Hieronymus c. 32. additqve ferri sub nomine ejus & alia συγγράμματα, *sed ab eruditis*, inqvit, *quasi* ψευδεπίγραφα *repudiantur.* Fuere & alii Modesti, ut præter plurimos Martyres hoc nomine & in Hist. Romana atqve antiqvis inscriptionibus obvios, Julius Modestus Hygini libertus Grammaticus, de qvo viri docti ad Svetonium & Gellium: Modestus idem an alius sub cujus nomine libellum de vocabulis rei militaris habemus, item Modestus qvem laudat Philargyrius ad Virgilii 2. Georgic. v. 496. & lib. 3. v. 53.

16. MILTIADES πρὸς τοὺς * κοσμικοὺς ἄρχοντας, h. e. ad Marcum & Lucium, vel ad Marcum & Commodum scripsit *Apologiam pro Christianis.* Vide Dodvvellum diss. IV. ad Irenæum §. 38. Ab illa diversus λόγος πρὸς Ἕλληνας de qvo Hieron. c. 84. *Scripsit & Miltiades contra gentes volumen egregium.* Præterea fuit ipsius liber *adversus Judæos*, & alius *adversus Montanistas*, in qvo inter alia disputavit non decere Prophetam in ecstasi loqvi. Ex illo Anonymus adversus Montanistas Scriptor apud Eusebium V. 17. qvædam retulit fratrem eum appellans: ubi pro Μιλτιάδου male Ἀλκιβιάδου habent qvidam Eusebii Codices. Qvemadmodum verba V. 16. λόγον εἰς τὴν τῶν κατὰ Μιλτιάδην λεγομένην αἵρεσιν rectius Valesio exponit Dodvvellus p. 371. ad Irenæum. Anonymum illum Hieronymus c. 39. *Rhodonem vocat*, sed ibidem parum accurate scribit Apologeticum Miltiadis datum *Principi illius temporis*, cum

* His opponuntur ἄρχοντες Ἐκκλησιῶν sive Episcopi. Euseb. IV. 24 extrem.

cum ex Eusebio debuisset scribere *Principibus*. Ex eo autem qvod Tertullianus Miltiadem *Ecclesiæ Sophistam* vocat c. 5. adversus Valentinianos, non licet concludere eum fuisse Rhetorem, sed Sophista potuit appellari, sive eodem modo qvo Tatianus supra §. 20. atqve à Christiana qvam coluit Philosophia ἀφ' ἧς μετῄει φιλοσοφίας, ut verbis Eusebii de Miltiade utar, sive qvod in Apologetico & libro contra gentes veluti in foro causam Christianorum egit. In Honorii Augustod. Codicibus male scribitur *Melciades*. Cæterum fuit qvidam Rhetor Miltiades nostro prior, cujus apud Senecam controvers. 25. mentio.

17. SERAPION in Episcopatu Antiocheno circa A. C. 190. Maximini successor, ex cujus *Epistola ad Caricum & Ponticum* adversus falsas Prophetias Montanistarum; fragmentum apud Hieron. c. 41. ex Eusebii V. 19. qvi etiam subscriptiones qvasdam aliorum Episcoporum adjunxit. De aliis ejus Scriptis; ut libro *ad Domninum* qvi ad Judæos defecerat, variisqve *Epistolis*, & *libro* cujus præfationem ibidem producit, *contra Evangelium* sub *Petri* nomine falso editum & Docetis probatum, vide Eusebii VI. 12. Serapioni in Episcopatu Antiocheno circa A. C. 214. successit Asclepiades. Confer si placet Halloixium T. 2. de Oriental. scriptorum Vitis.

18. PANTÆNUS Atheniensis ex Stoico Philosopho Christianus & Scholæ Catecheticæ Alex. præfectus, cui Clemens Alex. discipulus ejus successit, licet Clementis Pantænum successorem fuisse à Philippo * Sidete traditur: qvod forte ita verum esse potest, ut post suum ex India reditum, in qvam ad Evangelium propagandum missus erat à Demetrio Alexandrino Episcopo, in Schola Alexandrina iterum docuerit. Hic Pantænus, si à Clemente per *apem Siculam* intelligitur I. Strom. p. 274. non sane ita dicitur qvod Patria esset Siculus, sed potius qvod instar Siculæ apis (erat enim in Sicilia & Hyblæo monte ** mel apiarium celebratissimum) ex Propheticis & Apostolicis scriptis dulcissimum mel nosset componere. Plura de Pantæno Eusebius V. 10. Hieron. c. 36. Photius Cod. 118. & è recentioribus Halloisius, Tillemontius, Caveus. Citatur Pantænus aliqvando in eclogis Theodoti p. 808. ubi Clemens: Πανταῖνος δὲ, inqvit, ἡμῶν ἔλεγεν. & non minus viva voce qvàm διὰ συγγραμμάτων, divinorum dogmatum thesauros exposuisse ab Eusebio traditur. Nullius tamen scripti titu-

* Dodwell. ad Irenæum p. 501. seq.
** Vide Plin. XI. 13. & 14.

lum apposuit Eusebius, forte qvia nullum ipse vidit, uti nec Hieronymus, licet *multos ejus in Scripturam commentarios* extare scribit, Eusebii verba sicuti solet interpretans, non qvæ ipse legerit recensens.

19. RHODON Asianus, à Tatiano Romæ in Scripturis eruditus, male *Corodon* dicitur in indiculo hæresium qvi sub Hieronymi nomine extat, c. 18. ubi Apellem hæreticum ab eo reprehensum legas. *Colloquii cum Apelle* à Rhodone habiti mentio apud Euseb. V. 13. & operis *adversus Marcionitas* mire in seipsis dissidentes *ad Callistionem: commentariorum item in Hexaëmeron*, & voluminis à Rhodone promissi, qvo ἐπιλύσεις sive solutiones qvæstionum è sacris literis à Tatiano propositarum traditurum se recepit. Hieronymus c. 37. addit *adversum Phrygas* sive Montanistas *insigne opus*, putavit enim Rhodonem illius esse auctorem ex qvo fragmenta exhibet Eusebius V. 16. 17. Vide qvæ supra in Apollinari & Asterio Urbano.

20. BACCHYLLUS Corinthiorum Episcopus, Dionysii de qvo supra successor, atqve caput Episcoporum Achajæ (unde Archiepiscopum dici ab auctore Synodici, à Pappo editi observat Caveus) Eusebio V. 22. & 23. memoratur, qvo posteriore loco *Epistolæ de Paschate* ab eo scriptæ meminit, *elegantem librum* vocat Hieronymus c. 44. Idem forte qvi *Bacchylides* apud Euseb. IV. 23.

21. PALMA Episcopus Amastridis & cæterarum Ecclesiarum Ponti, cujus meminit Dionysius Corinthi Episc. apud Eusebium IV. 23. videtur auctor fuisse *Epistolæ de tempore Paschatis celebrandi*, nomine Episcoporum Ponti scriptæ ad Victorem Episcopum Romanum, cujus apud eundem Eusebium V. 23. mentio.

22. THEOPHILUS Cæsareensis. Vide supra in Theophilo Antiocheno, ubi varios Theophilos recensui. Meminit Eusebius V. 22. 23. & 25. Hieron. c. 43. Acta Concilii Palæstini, qvæ sub Theophili nomine extant, suspecta etiam videntur Ittigio appendice diss. de Hæresiarchis p. 53. Clementis Alex. Præceptorem fuisse, recte contra Baronium negant viri docti.

23. POLYCRATES Ephesinæ Ecclesiæ Antistes, atqve caput Episcoporum Asiæ, ex cujus *Epistola* de controverso Paschatis celebrandi tempore *ad Victorem* Rom. Ecclesiæ Episcopum A. C. 196. defunctum, cum Polycrates annum ætatis 65. ageret scriptâ, fragmentum occurrit duplex apud Eusebium V. 25. Pars prioris fragmenti etiam extat apud Euseb. III. 31. & latine apud Hieron. c. 45. de S. E. Apud Eusebium ibi male ἀναζητήσει legitur pro ἀναστήσει. De supposititiis

titiis S. *Timothei Actis* qvæ ad hunc Polycratem falſo referuntur, dixi in Codice Apocrypho N. T. p. 812. ſq. Excerpta ex hoc ſcripto refert Photius cod. 254. nullo laudato nomine autoris, ſed tantum hoc titulo: Ἐκ τῆς μαρτυρικῆς Τιμοθέου τοῦ Ἀποστόλου συγγραφῆς. Et Joh. Bollandus a) teſtatur nullum autoris nomen in Græcis codicibus eſſe præfixum, licet habent illud latina exemplaria jam à Sigeberti Gemblacenſis usqve ætate, hic enim cap. 3. libri de Scriptoribus Eccleſiaſticis, *Polycratem* Epheſiorum Epiſcopum affirmat hiſtoriam de martyrio Timothei conſcripſiſſe. Qvod libenter credit Bollandus, atqve Polycrati Epheſino, ſcriptori circa extremum ſecundi à Chriſto nato ſeculi claro illa Acta vindicat. Verum ſolidioribus argumentis ductus eadem longe poſt Polycratis illius tempora, ſeculo ſexto aut fortaſſis qvinto, à qvodam Epheſinæ Eccleſiæ homine conſcripta eſſe contendit Tillemontius T. 2. memor. ad H. E. p. 265. ſeq. 475. ſeq. Polycrati etiam abjudicant Baronius ad Martyrolog. Rom. 24. Jan. Aubertus Miræus notis ad Sigebertum, Voſſius de Hiſt. Græcis p. 207. Gvil. Caveus in vita Timothei p. 50. ſeq. editionis Anglicanæ & in Hiſtoria literaria, Hermannus Witſius in Exerc. de Timotheo T. 2. Miſc. ſacr. aliiqve. Vide etiam Petrum Halloiſium in vitis Patrum Orientalium T. 1. p. 559. Acta martyrii Timothei ſcripta à Simeone Metaphraſte nihil aliud ſunt qvam Polycrati tributorum liberior paraphraſis, neqve veriſimilis eſt ſententia Leonis Allatii b) qvi etiam altera illa adſcribit eidem Simeoni, cum ante Simeonem à Photio lecta fuerint. Edita ſunt utraqve à Bollando, c) priora Polycrati tributa plus ſimplici vice inter vitas ſanctorum vulgata habentur etiam latine in Petri Pithœi Miſcellaneis Eccleſiaſticis, editis una cum Franciſci Pithoei Codice veteris Canonum Eccleſiæ Romanæ Pariſ. 1687. fol.

24. ATHENOGENES Martyr; de qvo Martyrologia & Acta Sanctor. 18. Januar. *Hymnum* adſtantibus, jam ad ignem feſtinans reliqviſſe traditur, in qvo Spiritum S. DEum celebravit teſte Baſilio de Spiritu S. c. 29. Ab hoc Athenogenis hymno diſerte eodem loco diſtin-

a) Ad 24. Januar. T. 2. Act. Sanctor. p. 566.

b) Lib. de Simeonum ſcriptis p. 126.

c) Latine tantum, non etiam Græce, ut affirmat Clariſſ. Caveus in Hiſt. literar. ubi de Polycrate.

ſtingvit Baſilius hymnum antiqviſſimum vespertinum, cujus auctorem ait ſe ignorare, & qvi ille ipſe videtur qvem hodie adhuc in uſu habet Eccleſia Græca, & Athenogeni male tribuunt viri docti, ut Goarus p.32. ad Evcholog. & Græci in Horologio. Alii minus etiam veriſimiliter auctorem putarunt *Sophronium* Patriarcham Hieroſol. Baſilio longe juniorem. Confer Thomæ Smithi Miſcellanea priora Lond. 1686. 8. edita p.152. è qvo Hymnum illum veſpertinum Græcorum, brevis enim eſt, una cum matutino, qvem & ipſum ſine cauſa Athenogeni viri docti tribuunt, integrum apponere juvat, licet utrumqve etiam dedit Uſſerius diſſ. de ſymbolo Apoſtolico Rom. Eccleſiæ vetere, Oxon. 1660. 4. p.33. De hymno Clementis Alex. qvem Antigeni (Athenogeni, credo, ſcribere voluit) adſcribit Cangius, dixi ſupra p.104. Apud Epiphanium autem LXIV.21. pro Athenogene nomen Athenagoræ reponendum eſſe, multi jam poſt Leopardum docuerunt, & ipſe monui ſupra p. 85.

Ὕμνος ἑσπερινός.

Φῶς ἱλαρὸν ἁγίας δόξης ἀθανάτου Πατρὸς οὐρανίου, ἁγίου, μάκαρος, Ἰησοῦ Χριστὲ, ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν, ἰδόντες φῶς ἑσπερινὸν, a) ὑμνοῦμεν Πατέρα, b) Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα c) Θεόν. d) Ἄξιόν σε ἐν πᾶσι καιροῖς ὑμνεῖσθαι φωναῖς e) αἰσίαις, Υἱὲ Θεοῦ, ζωὴν ὁ διδοὺς, f) διὸ ὁ κόσμος σε δοξάζει.

Hymnus Veſpertinus.

Lumen hilare ſanctæ gloriæ immortalis Patris Cœleſtis, Sancti, Beati, JEſu Chriſte, qvum ad ſolis occaſum pervenerimus, lumen cernentes Veſpertinum, laudamus Patrem & Filium & Spiritum Sanctum Deum. Dignus es tempore qvovis ſanctis vocibus celebrari, Fili Dei, Vitæ dator, qvapropter mundus Te glorificat.

Alia προσφώνησις & εὐχαριστία ἐπιλύχνιος in Conſtitutt. Apoſtolicis VIII 36. ſeq. Præter qvam in iisdem Conſtitutt. II. 59. veſperi dicendus commendatur Pſalmus CXL. (Hebr. 141.) ἐπιλύχνιος ideo à Græcis dictus, & cum hymno ſive εὐχαριστίᾳ ἐπιλυχνίῳ perperam confuſus à ſummo Viro Jacobo Uſſerio: mane vero Pſalmus LXII. (Hebr. 63.) Confer utroqve in loco Cotelerium. * Ver-

a) αἰνοῦμεν. Baſilius.
b) καὶ υἱὸν, Baſil. & ad finem Pſalterii in Bibl. Bodl.
c) Θεοῦ, Baſil. & Pſalter.
d) ἄξιος εἶ, Pſalter.
e) ὁσίαις. id.
f) δι' ὃν κόσμος ἑορτάζει. id.

* Verba Basilii hæc sunt: ἔδοξε τοῖς πατράσιν ἡμῶν μὴ σιωπῇ τὴν χάριν τοῦ ἑσπερινοῦ φωτὸς δέχεσθαι &c. *Visum est Patribus nostris vespertini luminis gratiam haudquaquam silentio excipere, sed mox ut apparuit, agere gratias. Quis autem fuerit autor illorum verborum quæ dicuntur in gratiarum actione ad lucernas,* ὅστις μὲν ὁ πατὴρ τῶν ῥημάτων ἐκείνων τῆς ἐπιλυχνίου εὐχαριστίας, εἰπεῖν οὐκ ἔχομεν, *dicere non possumus. Populus tamen antiquam profert vocem, neque cuiquam visi sunt impietatem committere qui dicunt;* αἰνοῦμεν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα Θεοῦ. *Laudamus Patrem & Spiricum S. DEi.* Subjungit deinde: εἰ δέ τις καὶ τὸν ὕμνον Ἀθηνογένους ἔγνω &c. *Quod si quis etiam novit Athenogenis hymnum, quem tanquam aliud aliquod ἐξιτήριον valedictionis munus τοῖς συνοῦσιν αὐτῷ iis qui præsentes aderant reliquit, festinans jam ad consummationem martyrii per ignem, is novit & Martyrum sententiam de Spiritu.*

Ὕμνος Ἑωθινός.

Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ ** καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Αἰνοῦμέν σε, Εὐλογοῦμέν σε, Προσκυνοῦμέν σε, Δοξολογοῦμέν σε, Εὐχαριστοῦμέν σοι διὰ τὴν μεγάλην σου δόξαν. Κύριε Βασιλεῦ ἐπουράνιε, Θεὲ Πατὴρ παντοκράτωρ, Κύριε Υἱὲ μονογενὴ, Ἰησοῦ Χριστὲ καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Κύριε ὁ Θεὸς, Ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, ἐλέησον ἡμᾶς, ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν. Ὁ καθήμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐλέησον ἡμᾶς, Ὅτι σὺ εἶ μόνος ἅγιος, Σὺ εἶ μόνος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, Ἀμήν.

Hymnus Matutinus.

Gloria in excelsis Deo, & in terra Pax, Hominibus bonæ voluntatis. Laudamus Te, Benedicimus Te, Adoramus Te, Glorificamus Te, Gratias agimus Tibi, propter magnam gloriam Tuam. Domine Deus, Rex cœlestis, Deus Pater Omnipotens. Domine Fili unigenite JEsu Christe, Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris, Qvi tollis peccata mundi, Miserere nobis. Qvi tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram. Qvi sedes ad dextram Patris, Miserere nobis. Qvoniam Tu solus sanctus, Tu solus Dominus, Tu solus altissimus JEsu Christe, cum Sancto Spiritu, in gloria Dei Patris. Amen.

Καθ' ἑκάστην ἡμέραν εὐλογήσω σε, καὶ αἰνέσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Καταξίωσον Κύριε καὶ τὴν ἡμέραν ταύ-

** Constitutiones Apostolicas VII. 47.

την ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι ἡμᾶς. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, καὶ αἰνετὸν καὶ δεδοξασμένον τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς αἰῶνας, Ἀμήν. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Εὐλογητὸς εἶ Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Κύριε, καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ. Ἐγὼ εἶπα, Κύριε, ἐλέησόν με, Ἴασαι τὴν ψυχήν μου ὅτι ἥμαρτόν σοι. Κύριε πρὸς σὲ κατέφυγα, Δίδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά Σου, ὅτι Σὺ εἶ ὁ Θεός μου, Ὅτι παρά σοι πηγὴ ζωῆς. Ἐν τῷ Φωτί σου ὀψόμεθα Φῶς. Παράτεινον τὸ ἔλεός σου τοῖς γινώσκουσίν σε. Ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς.

25. HERACLITUS cujus εἰς τὸν Ἀπόστολον ſive *in Pauli Epiſtolas* commentaria memorat Euſebius V. 27. Hiſt. & Hieronymus c. 46. ubi *Heraclius* appellatur, & in Græco interprete Ἡράκλειος. Sed forte ex corrupto Hieronymi codice Græcum interpretem aliqvis ita interpolavit. Nam ab Hieronymo etiam ſcriptum olim fuiſſe *Heraclitus*, conjicias ex Freculfo, Honorio Auguſtodunenſi & aliis Hieronymi deſcriptoribus. Apud Nicephorum qvoqve IV. 35. Hiſt. Ἡράκλειτος, ubi eum θεῖον ἄνδρα vocat, atqve ait primum fuiſſe qvi in Apoſtolum ſcripſerit, ὃς καὶ εἰς Ἀπόστολον πρῶτος σπουδάζειν ἐπέβαλλε. *Heraclium* tamen habent etiam Rufini Codices.

26. BARDESANES Edeſſenus cum Valentinianis primum ſentiens, ſed poſtea illius & aliarum hæreſeon oppugnator, auctorqve variorum *dialogorum* Syriaca lingva ſcriptorum, qvi Græce deinde à diſcipulis Bardeſaniſtis verſi fuerunt, atqve in his dialogi *de fato*, ad Antoninum (M. Antoninum ** Imperatorem) ex qvo fragmentum inſigne apud Euſebium VI. 10. præparat. Confer ejusd. Euſebii Hiſt. IV. ult. Epiphan. hæreſi 56. Phot. Cod. 223. p. 342. ſq. 364. Hieron. c. 33. Wetſtenium ad Origenem contra Marcionitas d. 49. ſeq. & Frid. Struntzii Hiſt. Bardeſanis & Bardeſaniſtarum, Witeb. 1710. 4. Ex Bardeſane Babylonio nonnulla de Philoſophis Judæorum refert Hieron. 2. in Jovinian. p. 206. & Porphyrius fragm. de ſtyge. Etiam HARMONIUM Bardeſanis filium multa Syriaco ſermone ſcripſiſſe tradit Theodoritus I. 23. hæret. fab. erroresqve utriusqve confutatos ab Ephraimo Syro, qvi etiam Cantica Harmonii ſacra ab erroribus liberavit. id. IV. 29. Hiſt.

27. MA.

** Non Helagabalum, ut Dodwell. IV. 35. ad Irenæum, & Grabius T. 1. ſpicileg. p. 317.

27. MAXIMUS de qvo Nicephorus IV. 35. Hist. ex Eusebii V. 27. Μάξιμος δὲ τῷ ᾀδομένῳ ζητήματι τοῖς αἱρεσιώταις, πόθεν ἡ κακία, καὶ περὶ τοῦ γενητὴν ὑπάρχειν τὴν ὕλην, λύσεις ἀναντιῤῥήτους παρέσχε. *Unde malum, & quod materia à DEO facta sit.* Hieron. c.47. Vide infra ubi de Dialogo Origeni tributo contra Marcionitas. Rufinus Eusebii interpres & Honorius *Maximinum* vocat, qvo nomine fuit illa ætate Episcopus Antiocheus.

28. CANDIDUS *in Hexaëmeron* scripsit teste Eusebio V. 27. & Hieronymo c. 48. ac primus qvidem si Nicephoro credimus. Sed præter Philonem Judæum hoc jam fecerat Justinus Martyr, ut supra notare me memini.

29. APION, itidem *in Hexaëmeron.* Euseb. & Hieron. c. 49. Male *Appius* apud Rufin.

30. SEXTUS, qvem *de resurrectione* scripsisse Eusebius V. 27. & Hieron. c. 50. referunt: forte est ille Ecclesiasticus Philosophus Sextus, qvem laudat S. Maximus ad c. 5. Dionysii de Mystica Theol. T. 2. p. 55.

31. ARABIANUS sub Imp. Severo inter scriptores Christianos clarus, licet nec Eusebius V. 27. nec Hieronymus c. 31. argumentum ejus monumentorum prodidit. Male *Brabianus* Βραβιανὸς in Hieronymi & Sophronii Codicibus.

32. BUDAS *de LXX. hebdomadibus* Danielis scripsit & χρονογραφίαν perduxit usqve ad Annum decimum Severi h. e. CHRISTI 202. Euseb. VI. 7. Hieron. c. 52. ubi *superiorum temporum* non est intelligendum de temporibus LXX. hebdomades præcedentibus, nihil enim tale apud Eusebium.

De HÆRETICIS primi & secundi à CHRISTO nato seculi, eorumqve erroribus disserere non est mei instituti, & in omnium manibus sunt qvæ de illo argumento commentati sunt etiam novissime viri Clarissimi Tillemontius, Natalis Alex. & Nourrius in Apparatu ad Bibl. Patrum & Ittigius noster in dissertatione de Hæresiarchis ævi Apostolici & Apostolico proximi, Lips. 1690. 4. ejusqve appendice, ibid. 1696. 4. Qvoniam vero iidem Hæresiarchæ etiam monumenta qvædam reliqvisse traduntur, universa licet hodie deperdita, eorum brevem elenchum hoc loco subjicere juvat.

SIMONIS Magi & CLEOBII ἰῶδη βιβλία memorantur in Constitutt. Apostol. VII. 16. Ex Simonianis pauca fragmenta exstant

exſtant, qvæ ex Hieronymo in Matthæi XXIV. & Moſe Barcepha III. 1. de paradiſo exhibet Grabius T. 1. ſpicilegii Patrum. p. 307. ſeq. Simonis *cum Petro Apoſtolo diſceptationem* ſive ἀντιῤῥητικοὺς λόγους ut vocantur Dionyſio lib. de de divinis Nom. c. 6. refert præter Pſeudo Marcellum falſumqve Abdiam Pſeudo Clemens in recognitionum libro 2. ſeq. De Simonitarum & aliorum Hæreticorum falſis *Evangeliis* videat lector ſi tanti eſt qvæ collegi pridem in Codice Apocrypho Novi Teſt. qvemadmodum & de CERINTHI *Apocalypſi.*

DOSITHEI Samaritani libros à Doſitheanis ſua adhuc ætate jactatos memorat Origenes Tomo XIII. in Johannem p. 219. Legit etiam Eulogius apud Photium, qvi videndus Cod. 230. pag. 466. 467. 468.

NICOLAITARUM βιβλία τινὰ ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἰαλδαβαὼθ ποιητευόμενα deteſtatur Epiphanius XXV. 3. p. 78.

BASILIDIS Alexandrini † *Evangelium* atqve *libri* 24. ἐξηγητικῶν *ſive Commentariorum* in illud Evangelium, itemqve *Prophetæ Barcabbas & Barcoph*, atq; *Odæ* veteribus memorantur, de qvibus ſcriptis vide Valeſium ad Euſebii IV. 7. Caveum ad A. 112. atqve inprimis Grabii ſpicilegium T. 2. p. 37. ſeq. qvi fragmenta etiam à ſe collecta exhibet ex Clemente Alex, Origene atqve Archelai diſp. cum Manete. Baſilidianorum mira ſigilla ac myſticæ figuræ paſſim adhuc in veteribus gemmis exſtant, qvales exhibent vel illuſtrant Johannis Chifletii Abraxas Proteus, Kircherus T. 2. Oedipi part. 2. p. 459. ſeq. Joannes Macarius in diſqviſitione poſtuma de gemmis Baſilidianis, Godfridus Wendelinus Epiſtola ad Jo. Chifletium, Georgius Francus in diſſ. de Abracadabra Sereni Sammonici, Montfauconus p. 180. Palæographiæ Græcæ. ISIDORUS Baſilidis filius ſcripſerat libros ἐξηγητικῶν in Prophetam Παρχὼρ ſive Βαρκὼφ à patre ſuo confictam, & librum περὶ προσφυοῦς ψυχῆς, & ἠθικὰ ſive παραινέσεις, ex qvibus fragmenta à Clemente Alex. & Epiphanio ſervata exhibet & illuſtrat Grabius T. 2. ſpicilegii p. 65. ſeq.

VALENTINI etiam fragmenta idem p. 50. ſeq. emendatiora exhibet, ſcripſerat enim ille *Pſalmos, Epiſtolas, Homilias & Evangelium.* Num librum etiam qvi *Sophia* inſcriptus fuerit, neſcio an ſatis firmiter probatur ex his Tertulliani c. 2. adverſus Valentinianos: *Do-*

† Alius Baſilides Pentapolitanus Epiſcopus, ad quem ſcripſit Dionyſius Alex. Alius Baſilides Paphlago, de quo Baſilius Epiſt. 72. 73.

Docet ipsa Sophia, non quidem Valentini sed Salomonis. Notum enim est inter Valentini æones fuisse etiam Sophiam, qvemadmodum & inter Cabbalistarum Sephiroth Sophia locum nobilem occupat, è qva Judæorum Cabbala Valentinianorum æonum συζυγίας repetitas esse, probe observavit Rev. Joh. Franciscus Buddeus, in diss. erudita de Hæresi Valentiniana, qvæ introductioni ejus ad Philosophiam Hebræorum subjicitur.

HERACLEONIS ἐξηγητικὰ *in Evangelia* Lucæ & Johannis ab Clemente Alex. & Origene memorantur & impugnantur. Vide Grabium T. 2. spicileg. p. 83. seq. qvi EPIPHANIS qvoqve fragmenta ex *libro de justitia* p. 61. seq. exhibet, servata ab eodem Clemente. Et p. 69-80. fragmentum prolixum PTOLEMÆI Gnostici ex Epistola ad Floram, adversus Legem Mosaicam, qvod Epiphanius hæresi XXXIII. 3. seq. servavit.

MARCIONIS * *antithesium volumen*, opus ex contrarietatum oppositionibus Antitheses cognominatum, & ad separationem Legis & Evangelii coactum memorat Tertullianus IV. 1. contra Marcionem, & toto illo libro confutat. Itaq; apud Hieronymum 1. adversus Rufin, male legebatur ἀρτιώσεις *Marcionis* pro ἀντιθέσεις, ut à Gravio recte animadversum & in nova Hieronymi editione qvam curavit Marcianæus, emendatum. Præterea Marcion rejectis cæteris sacris libris duo συντάγματα suis commendavit, *Evangelium Lucæ* & *Apostolicum* sive Epistolas decem Pauli, ambo variis modis interpolata, de qvibus prolixe Epiphanius hæresi XLII. & idem Tertullianus, qvi etiam *Epistolarum* Marcionis mentionem facit lib. 1. contra Marcion. c. 1. & lib. 4. c. 4. & de carne CHRISTI c. 2.

MONTANI, ALCIBIADIS, ** THEODOTI, ATTALI, nec minus mulierum PRISCÆ sive PRISCILLÆ & QUINTILLÆ atqve MAXIMILLÆ *prophetiæ, visiones & revelationes* passim memorantur, qvibus plurimum tribuit Tertullianus (Episcopum etiam Romanum illas agnovisse testatus c. 1. adversus Praxeam) & auctor Actorum SS. Perpetuæ ac Felicitatis, qvem tamen Montanistis adscribere veretur Dodvvellus diss. IV. Cyprianicæ §. 8. seq. & Ruinartus in Actis selectis Martyrum. Et Tertulliano illa acta lecta fuisse negat Conringius in Epistolis ad Furstenbergium

* Alius Marcion Smyrnæus, qui de simplicium medicamentorum effectibus scripsit teste Plinio XXVIII. 4.

** Vide Euseb. V. 3.

Episcopum Paderbornensem, qvas si placet vide p. 28. seq. Montani scholæ deberi partem *Oraculorum* qvæ velut *Sibyllina* hodie circumferuntur, virorum qvorundam doctissimorum sed parum verisimilis est hariolatio, ut notavi supra lib. 1. c. 33. n. 16. Pauca qvædam Prophetiarum Montani fragmenta apud Epiphan. hæresi XLVIII.

PROCLUS sive PROCULUS qvi *contra Valentinianos* scripsit teste Tertull. c. 5. contra Valentinianos, *virginis senectæ & Christianæ eloqventiæ dignitas*, idem Montani assecla, in Theodoriti codicibus male Patroclus, qvem Cajus teste Photio Cod. 48. & Euseb. II. 25. III. 31. Hist. impugnavit. Confer Stephanum le Moyne notis ad Varia sacra p. 939. 943.

JULII CASSIANI, qvi Valentini discipulus & Docetarum promachus fuit, *ἐξηγητικῶν* volumina & librum *περὶ ἐγκρατείας ἢ περὶ εὐνουχίας* memorat, ex iisqve nonnulla producit Clemens Alexandrinus.

De PHILUMENÆ *revelationibus* sive *Φανερώσεσι* qvas jactavit APELLES, & de Apellis ipsius *libris Syllogismorum* adversus Mosis historiam, qvorum duodeqvadragesimum allegat Ambrosius lib. de Paradiso c. 5. vide B. Ittigii diss. de hæresiarchis p. 158. Meminit etiam Origenes Homilia 2. in Genesin: *Apelles discipulus Marcionis, sed alterius hæreseos magis quam ejus quam à Magistro suscepit inventor extitit. Is dum assignare cupit scripta Mosis nihil in se Divinæ sapientiæ, nihilque Sancti Spiritus continere, exaggerat hujusmodi dicta &c.* Omitto de falso Apellis Evangelio qvod Hieronymus procemio in Matth. commemorat sive de corruptione sacris Evangeliorum libris ab Apelle illata, qvam alteri etiam Marcionis discipulo LUCANO tribuit Origenes 2. contra Celsum p. 77. *μεταχαράξαντας δὲ τὸ Εὐαγγέλιον ἄλλους οὐκ οἶδα ἢ τοὺς ἀπὸ Μαρκίωνος, καὶ τοὺς ἀπὸ Οὐαλεντίνου, οἶμαι δὲ καὶ τοὺς ἀπὸ Λουκανοῦ.* Hic utrum idem sit cum LUCIO sive *Leucio Charino*, Apocrypharum *Periodorum Apostolicarum* auctore, qvas recenset Photius Cod. 114. & de qvibus in Codice Apocrypho Novi Test. à me dictum est, eruditi viderint.

De HERMOGENE ac THEODOTO nihil habeo qvæ addam clarissimi Cavei observatis, iisqve qvæ de Theodotis supra in Clemente Alexandrino dicta sunt. Itaqve jam ad tertii à CHRISTO nato sæculi scriptores Christianos progredi juvat.

XXV.

XXV. S. HIPPOLYTUS Doctor Ecclesiæ γλυκύτατος καὶ εὐνέστατ@ * *dulcissimus & perspicuus maxime*, discipulus S. Irenæi, ut Hippolyto ipso teste Photius Cod. 121. scribit: Sed qvod ibidem Origenis a) familiarem & ἐργοδιώκτην facit, licet Hieronymi suffragio c. 61. Catalogi, & Syncelli p. 358. confirmetur, error est ex male intellectis Eusebii VI 23. verbis haustus, atqve ab Valesio ad Euseb. & Huetio in Origenianis p. 11. confutatus. Similiter parum exploratum, qvod recentiores qvidam b) nescio qvo auctore tradunt Hippolytum Clementis Alex. fuisse discipulum. Cumqve Episcopum c) fuisse constet, nomen urbis Eusebius tacuit, Hieronymus scire se potuisse negavit. Portus Romani, non Ostiensis in Italia sed celebris in Arabia hoc nomine emporii Episcopatum gessisse doctissimi Viri Stephani le Moyne conjectura est, qvi de Hippolyto ejusqve Scriptis copiose disseruit in prolegomenis notisqve ad Varia Sacra, & præter Tillemontium ac Caveum de hoc est consulendus. Idem Arabem natione fuisse contendit, & ultra Alexandri Severi tempus ad Philippi Arabis usqve d) (qvi A. C. 244. regnare cœpit) Imperium ætatem produxisse. Martyrium Hippolyti aqvis ut ajunt mersi celebrant Martyrologia 22. Augusti. Prudentius autem hymno XI. περὶ στεφάνων res trium Hippolytorum Martyrum e) inter se confudisse arguitur à Baronio ad Martyrolog. Chamillardo & Cellario ad Prudentium, Caveo, Sam. Basnagio aliisqve, licet omnia ad unum Portuensem referenda contendit Theodoricus Ruinartus qvi illum Prudentii hymnum cum notis suis exhibet in Actis selectis Martyrum pag. 155. seq. Epistolæ Dionysii Alex. Romam διὰ Ἱππολύτου perlatæ meminit Eusebius extremo libri VI. Hist.

* Chrysost. homil. de Pseudoprophet. T. 6. p. 401.

a) Vide supra in Clemente Alex. Baronium ad A. C. 229.

b) Origene præsente homiliam de laudibus JESU CHRISTI habuisse Hippolytum scribit Nicephorus IV. 31. Hist. & ante eum Hieronymus c. 61. Catalogi.

c) Coteler. T. 2. monument. p. 639.

d) Admodum ætate profectum Hippolytum fuisse oportet, S. Irenæi discipulum, si Philippi Arabis ætatem attigit. Neqve martyrium apte convenit temporibus Philippi, qvod alii vel ad A. C. 230. Alexandri Severi IX. vel (ut Dodwellus diss. XI. Cyprian. §. 49.) ad A. C. 235. Maximini I. vel plane ad 250. sub Decio collocant. Certe Noëti hæresin perstrinxit Hippolytus, qvam non multo prius erupisse Epiphanius testatur. Vide Tillemontium in Hippolyti vita, & in hæresi Noëti.

e) Hippolyti Antiocheni presbyteri, Hippolyti militis qvem S. Laurentius baptizavit, & Hippolyti Portuensis. Vide Baron. ad Martyrolog. Rom. 30. Jan. & 13. ac 22. Augusti, Chamillard. ad Prudentium p. 278.

1. A. C. 1551. non procul ab æde Laurentiana ad urbem Romam effossum antiqvum marmor, atqve Cardinalis Cervini (postea Marcelli II. Pontif. Max.) studio collocatum in Bibl. Vaticana, in qvo statua sedens Episcopi, & descriptus ex utroqve latere sedis sive cathedræ litteris Græcis, præter Catalogum scriptorum Hippolyti *Canon Paschalis*, periodi XVI. Annorum, incipiens ab Anno 1. Alex. Severi, qvi est CHRISTI 222. Hic *Græce* primùm editus atqve illustratus est à *Josepho Scaligero* * VII. de emendat. temporum p. 721. insertus etiam ex *Pighii* Apographo, sed sine notis, thesauro Inscriptionum *Gruteri* p. CXL. seq. *Latine* cum commentario *Ægidii Bucherii*, & veterum de Hippolyto testimoniis prodiit in Bucherii doctrina temporum Antvverp. 1634. p. 295. Sed præter Petavium II. 61. doctrinæ temporum, inprimis conferenda *Francisci Blanchini* Veronensis doctissima diatriba, qvâ canonem hunc Paschalem Scaligero & Bucherio minus intellectum illustrat felicissime. Rom. 1703 fol. Titulus libri est: *De Calendario & Cyclo Cæsaris, ac de Paschali Canone S. Hippolyti Martyris dissertationes duæ, ad Clementem XI. Pontificem Max.* Per vocabula ἐν ἐρήμῳ, Ἔσδρα, Ἔξοδος, Ἰωσίας &c. non lectiones Paschales denotantur ut viris doctis f) persvasum, sed Paschata ipsa in V. T. memorata, & secundum Hippolyti Canonem certis assignata terminis. Astronomus etiam sagacissimus *Jo. Dominicus Cassinus* in Academia Regia Paris. A. 1696. animadversiones suas in Hippolyti Canonem è scripto recitavit, de qvibus vide Jo. Baptistam du Hamel in Regiæ scientiarum Academiæ Historia lib. IV. p. 414. seq. Adeundus etiam Henricus Noris diss. 2. de Epochis Syro Macedonum p. 117-119. edit. Lipsiens. Antonius Pagi & Samuel Basnage ad A. C. 222. Meminere Canonis Paschalis Hippolyti & ἑκκαιδεκαετηρίδος Anatolius Alex. in suo Canone Paschali qvem Bucherius edidit, p. 439. Eusebius VI. 22. Hist. & ex eo alii, ut Hieron. c. 61. Catalogi, Niceph. IV. 31. Isidorus VI. 17. Orig. Syncellus p. 358. 315. &c. Eusebii verba sunt σύγγραμμα de Paschate memorantis: ἐν ᾧ τῶν χρόνων ἀναγραφὴν ἐκθέμενος καί τινα κα-

* Scaligeri opus de emendat. temporum primum vidit lucem Paris. A. 1583. fol. deinde auctius recusum Lugd. Bat. apud Plantin. 1598. atqve inde Genev. 1629. Gruteri inscriptiones lucem viderunt ex Commelini officina A. 1600. & nuper cum insignibus observationibus splendide recusæ Amstelod. 1707.

f) Confer Tentzelii diss. de ritu lectionum sacrarum §. 19. seq. le Moyne not. ad Varia Sacra p. 947. Ephemerides Paris. A. 1706. p. 919.

κανόνα ἑκκαιδεκαετηρίδ@ περὶ τοῦ πάσχα προθεὶς ἐπὶ τὸ πρῶτον ἔτ@ Αὐτοκράτορ@ Ἀλεξάνδρου τοὺς χρόνους περιγράφει. Ex qvibus apparet Canonem hunc fuiſſe clauſulam operis de Paſchate, in qvo tempora Hippolytus digeſſerat usqve ad primum Alex. Serveri annum, à qvo Canon incipit. λόγον πρῶτον περὶ τοῦ ἁγίου πάσχα συγγράμματ@ laudat, & qvædam ex illo affert Chronicon Alex. p. 6. edit. Cangii. Hippolyti memorata in laterculo marmoreo ἀπόδειξις χρόνων τοῦ πάσχα κατὰ τὰ ἐν τῷ πίνακι eſt ipſe Canon Paſchalis. At χρονικὸν deſinens in Alexandro Severo, magnam partem ſupereſſe videtur adhuc latine, editumq; eſt à Labbeo nihil tale ſuſpicante T. 1. Bibl. novæ MSS. Pariſ. 1657. fol. p. 298-309. atqve emendatius à Cangio ad calcem Chronici Paſchalis p. 413. Adde collectionem Hiſtoricam ex Anonymo qvi ſub Alexandro Severo vixit apud Caniſium T. 2. Antiqv. Lect. & Schelſtratenum in Tomo 1. Antiqvitat. Eccleſ. illuſtratæ p. 521. ſeq. ac qvæ præter Cangium in præf. Thomas Galeus apud Caveum parte 2. Hiſt. literar. & Dodvvellus diſſ. de ſucceſſ. Pontif. p. 200. ſeq.

2. Ἀπόδειξις περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου ad Theophilum qvendam, è Codice Rhemenſi & Ebroicenſi Græce typis luculentis edita Pariſ. 1661. 8. à *Marquardo Gudio* g) Holſato, poſtea potentiſſ. Daniæ Regi à Conſiliis. Confer Varias Lectiones in Gudii Epiſtolis pag. 49. ſeq. & Epiſtolas *Tan. Fabri* libro 2. Epiſt. 70. p. 323. ſeq. qvi multis locis librum illum emendat atqve illuſtrat, à *Combefiſio* etiam cum latina verſione & notis ſuis vulgatum in Auctario noviſſimo Bibliothecæ Patrum Pariſ. 1672. fol. T. 1. p. 26. & latine recuſum in Bibl. Patrum Lugd 1677. T. 27. p. 1. *De Antichriſto* ſcriptum Hippolyti memorat Hieronymus in Catalogo c. 61. & Photius Cod. 202. qvi λόγον περὶ Χριστοῦ καὶ ἀντιχρίστου vocat. Qvod autem Hippolyti nomine *Jo. Picus* Græce & Latine Pariſ. 1557. 8. in lucem dederat *de Conſummatione Mundi ac de Antichriſto & ſecundo adventu Domini* περὶ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου καὶ περὶ τοῦ Ἀντιχρί-

Cc 3 στου

g) Batavum vocat Combefiſii exemplo Tillemontius T. 3. memor. Hiſt. Eccleſ. parte 2. p. 18. At Caveus parte 2. Hiſt. literar. Hamburgenſem, uterqve minus recte. Fallitur etiam in eo doctiſſimus Caveus, qvod Hippolyti expoſitionem in Suſannam à Gudio editam ſcribit. Cum autem ille de Antichriſto liber ab eo vulgatus eſſet, Combefiſius A. 1662. in Bibl. Concionatoria T. 1. p. 19. *Produxit*, inqvit, *anno ſuperiori ingenuus ſupraque ætatem eruditus ac literarum avidus adoleſcens Marquardus Gudius* περὶ νοθείας *minus ſuſpectum Hippolyti opus, ſicque antiquo Epiſcopo dignum & Martyre.* Ex Epiſtolis Gudii p. 17. conſtat Petrum de Marca & Henricum Valeſium ipſi ut hoc Hippolyti opuſculum ederet, auctores fuiſſe.

ςȣ καὶ εἰς τὴν δευτέραν παρȣσίαν τȣ̃ Κυρίȣ ἡμῶν Ἰησȣ̃ Χριςȣ̃, eodem Combefisio judice *sequioris Græciæ monumentum est, ac plane stramineum, nihil ævi illius sinceritatem redolens, aut venam magni cum simplicitate Theologi satis que in Scripturis versati.* Grotius Appendice de Antichristo p. 60. *norint*, inqvit, *lectores esse suppositiтіum, nam nomina usurpat quarto demum sæculo recepta.* Recusa Pici versio latina est Colon. 1563. 8. apud Maternum Cholinum, & ad calcem Justini Mart. Paris. 1575. & in Bibliothecis Patrum cujuscunq; editionis: etiam Græce & Latine in auctario Bibl. Patrum Ducæano Paris. 1624. T. 2. Gallice interpretatus fuit Nicolaus le Clerc, Paris. 1566. & 1579.

3. *De Susanna & Daniele* fragmenta, è Catena MS. edita Græce à *Combefisio* cum latina versione T. 1. auctar. noviss. Bibl. Patrum p. 50-56. & latine ex Combefisii interpretatione T. 27. Bibl. Patrum Lugd. p. 9. *De Daniele* scripsisse Hippolytum Hieronymus c. 61. auctor est. & Photius Cod. 202. ἑρμηνείαν εἰς τὸν Δανιὴλ, hoc est εἰς πολλὰ τȣ̃ Δανιὴλ *in plura Danielis loca*, ut Syncellus p. 358. qvi pag. 218. citat Hippolyti γράμμα τὸ κτ̃ τὴν Σωσάνναν καὶ τὸν Δανιήλ. Adde p. 230. Hippolyti brevem Commentarium *in somnium Nabuchodonosoris*, MS. in Bibl. Chigiana memorat Mabillonius T. 1. musei Italici p. 95. Vide fragmentum apud Anastasium Sinaitam qvæst. 48. & qvæ Hieronymus affert in c. IX. Danielis ex Hippolyto de LXX. hebdomadibus. Apud Chaldæos qvoqve ferri Hippolyti expositionem in Danielem minorem & Susannam testatur Hebed JEsu, num. 16. Catalogi.

4. *Demonstrationem adversus Judæos* Ἀπόδειξιν πρὸς τȣ̀ς Ἰȣδαίȣς sive ejus fragmentum latine ex *Francisci Turriani* versione vulgavit *Possevinus* in Apparatu sacro, ubi de Hippolyto disserit. Venet. 1603. Colon. 1608. fol. & novissime *Carolus Josephus Imbonatus* Mediolanensis in Bibliotheca latino Hebraica Rom. 1694. fol. pag. 74.

5. *De DEo trino & uno & de Mysterio incarnationis contra hæresin Noeti.* h) Sub Homiliæ nomine latine edidit ex sua versione *Gerardus Vossius* Tungrensis, ad calcem Gregorii Thavmaturgi, Mogunt. 1604. 4. pag. 58-68. notis etiam subjectis. Atqve inde sine notis prodiit in Bibl. Patrum Colon. 1618. & Lugd. 1677. Tomo 3. & in supplemento Morelliano Paris. 1639. T. 1. pag. 620. Videndum est fuerit

h) Epiphanium Hæresi 57. qvæ est Noëtianorum ex Hippolyto, licet non nominato, multa ad verbum repetisse notat Tillemontius, qvod forte in Marcione & aliis etiam hæresibus appareret, si Hippolyti opus adversus hæreses integrum haberemus.

fueritne hæc ultima pars operis Hippolyti *adversus hæreses* XXXII. qvod teste Photio Cod. 121. multa ex S. Irenæi sermonibus succincte tradidit, & à Dositheanis facto initio, desiit in Noëtianis. Ex Hippolyti *memoria hæresium* duo loca servavit Gelasius lib. de duabus naturis. Aliud auctor Chronici Paschalis qvod Alexandrinum vulgo vocant pag. 6. *Contra Nicolaitas* scripsisse innuit Gobarus apud Phot.cod. 232. & Theodoritus III. 1. de hæret.fab. *Contra Valentinianos* Epiphan. XXXI. 33. *Contra Cajanos* infra num.27. *Contra Marcionem*. infra num.17. *Contra Montanistas* Gobarus apud eundem Photium. Hippolytum contra hæresin Noëti Græce edere voluit Holstenius.

Ex hoc de hæresibus opere fortassis etiam petita fragmenta octo *de Theologia & incarnatione adversus Beronem* i) *& Helicen* hæreticos qvæ latine ex *Turriani* versione primus vulgavit *Henricus Canisius* Ingolstad. 1604. 4. Tomo V. (non I. ut habet Labbeus) Antiqvæ Lect. p. 154. atqve inde exhibent Bibliothecæ Patrum Colon. & Lugd. T.3. ac Paris.1654. T.4. parte 2. Eadem fragmenta latine pridem vertit Anastasius Apocrisiarius, inq; collectaneis Anastasii Bibliothecarii edidit Paris. 1620. 8. p. 209. Sirmondus, additis è Turriani Codice Græcis, atq; ita Græce & Latine leguntur etiam in Tomo III. Operum Sirmondi Paris. 1696. fol. p. 583. Nihil esse in his fragmentis Hippolyto vel haud congruens vel indignum video, adeoqve assentior Bullo, Tillemontio & aliis viris doctis, qvi pro genuinis ejus habent. Ex S. Hippolyti *Martyris de sermone Theologiæ* sive *Deitatis* hoc fragmentum affertur in Concilio Lateranensi A. C. 642. Consultat. 5. *Velle habet DEUS, non enim non velle: quoniam hoc vertilis est & eligentis, sed sempiternam voluntatem Dei sequuntur quæ fiunt, cui & facta manent salva.*

6. Fragmentum insigne libri in laterculo marmoreo memorati πρὸς Ἕλληνας καὶ πρὸς Πλάτωνα, ἢ καὶ περὶ τοῦ παντὸς qvem Arsenius pridem editurum se præfat. ad Josephum receperat, *Josepho* ab aliis, vel *Justino* Martyri, aut *Irenæo* vel *Cajo* presbytero k) tributum,

i) De Berone hæc Hippolytus fragmento V. Βήρως γάρ τις ἔναγχος μεθ' ἑτέρων τινῶν τὴν Βαλεντίνου φαντασίαν ἀφέντες χείρονι κακῷ κατεπάρησαν, λέγοντες τὴν μὲν προσληφθεῖσαν τῷ λόγῳ σάρκα γενέσθαι ταυτεργὸν τῇ θεότητι διὰ τὴν πρόσληψιν. Pro Ἥλικος Codex Regius & Colbertinus Nicephori CPol. MS. contra impugnatores Imaginum, à quo & ipso Hippolyti fragmenta teste Sirmondo laudantur, legit Ἡλικίωνος τῶν αἱρετικῶν pro quo suspicor legendum ἡλικιωτῶν, αἱρετικῶν ut sensus sit: *adversus Beronem & Hæreticos alios ejus æquales.*

k) Confer quæ pro hac sententia Dodvvellus diss. VI. ad Irenæum p. 463. seq.

tum, ſed Hippolyto à viris doctis aſſertum Græce l) ut ex Italia acceperat primus edidit *David Hœſchelius* in notis ad Photium p.923. Auguſtæ Vindel. 1601. fol. & recuſum Genev, 1613. Rothomag. 1653. fol. Deinde cum ſua verſione *Stephanus le Moyne*, in variis Sacris p.53. Lugd. Bat. 1685. 1694. 4. Cum eadem interpretatione etiam recudendum dedi in Appendice ad Opera Joſephi Lipſ. 1691. fol. Confer de hoc opere Photium Cod.48. Ittigium Prolegomenis ad Joſephum ſub fin. & le Moyne not. ad Varia ſacra p.930. ſeq.

7. Hippolyti *Didaſcalia* qvæ in Bibl. Bodlejana inter Codices Baroccianos num. 26. & 185. exſtat manu exarata, teſte Pearſonio Vindic. Ignat. pag. 60. & 62. atqve Grabio T. I. ſpicilegii Patrum pag. 285. & διατάξεις τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διὰ Ἱππολύτου in Bibl. Vindob. de qvibus Lambecius Lib. VIII. pag. 429. qvasqve in lucem edi optat. Dodvvellus diſſ. ad Irenæum p.50. & 463. maximam partem jam vulgatæ ſunt in octavo Conſtitutionum Apoſtolicarum libro, qvamvis nonnulla aliter qvandoqve leguntur, ut Grabius, monuit, qvi p. 286. illa ſpicilegio Patrum tertii ſeculi inſerturum ſe pollicitus eſt. Hoc reſpici putant viri docti in laterculo marmoreo ſcriptorum Hippolyti, ubi περὶ χαρισμάτων Ἀποστολικὴ παράδοσις memoratur. Vide Stephanum le Moyne p. 1076.

8. *Canonum Eccleſiaſticorum* XXXVIII. qvos ſub Abulidis ſive Hippolyti nomine habent Æthiopes, capita ſive titulos ex Gallicis Wanslebii latine translatos exhibet Jobus Ludolfus commentario ad Hiſt. Æthiopicam p.333. 334. Forte his reſpondet ac geminus eſt liber *de regimine* * (Eccleſiaſtico puta) qvem ſub Hippolyti Epiſcopi nomine in Catalogo librorum Chaldæorum ſive Syrorum num. 16. commemorat Hebed JEſu.

9. Hippolyti Epiſcopi *in S. Theophania* edere voluit Holſtenius teſte Lambecio T. I. de Bibl. Vindob. p. 111. Eandemqve homiliam Chriſtiano Daumio ad manus fuiſſe notat Ittigius in diſſ. de feſto Nativitatis CHRISTI p. 395. poſt appendicem diſſ. de hæreſiarchis. Habuit & Tho. Galeus, teſte Caveo. Incipit: πάντα μὲν καλὰ καὶ καλὰ λίαν.

Scripta

l) Non Græce & Latine, ut legas apud Clariſſ. Caveum.

*) Tho. Galeus Hippolyti librum περὶ ἡγεμονίας putat eſſe qui ſub Joſephi nomine legitur de Maccabæis περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ.

Scripta Hippolyti deperdita, vel certe inedita.

In laterculo marmoreo scriptorum Hippolyteorum, observationibus Scaligeri & Bucherii, sed præcipue Stephani le Moyne, Cavei, & qvæ apud Caveum leguntur Ed. Bernhardi & Tho. Galei illustrato, præter ea qvæ jam num. 1. 4. 6. 7. memoravi, nominantur:

10. Εἰς τοὺς ψαλμούς. Meminit Hieron. & Niceph. Fragmenta apud Theodoritum dialog. 1. & 2. & auctorem Catenæ in Psalmos qvæ MS. in Bibl. Medicea. Operis hujus hypothesin sive præfationem MS. se habere testatus est Tho. Galeus. Habuit & Alexander Morus, qvi laudat notis ad Novum fœdus, ad Hebr. X. 5. Etiam Hippolyti expositio MS. Psalmi IX. 24. in Bibl. Bodlejana.

11. Εἰς τὴν ἐγγαστρίμυθον, *de Saule & Pythonissa.* Hieron. & Niceph.

12. Ἀπολογία ὑπὲρ τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου καὶ Ἀποκαλύψεως. *De Apocalypsi,* Hieron. & Niceph. Εἰς τὴν ἐν Πάτμῳ τοῦ Θεολόγου Ἀποκάλυψιν. Syncell. p. 358. *Apologia pro Apocalypsi & Evangelio Johannis,* Hebed JEsu in Catalogo libror. Chaldæor. Commentarium Hippolyti in Apocalypsin Oporinus Principi Palatino Ottoni Henrico donavit, teste Mich. Neandro in Erotematibus lingvæ Hebrææ pag. 454. Cæterum per commentarios in Apocalypsin, Sixto Senensi etiam memoratos Rivetus II. 11. Crit. S. intelligit librum de Antichristo, de qvo supra.

13. Προτρεπτικὸς πρὸς Σεβήρειναν, ad fœminam aliqvam nomine Severinam, Sam. Basnage ad A. C. 222. n. 10. sive ut Steph. le Moyne pag. 1105. Σεβήραν Philippi Arabis conjugem. πρὸς βασιλίδα τινὰ Theodorit. dialog. 2. & 3. Juliam Mammeam intelligit Baronius ad A. C. 229. n. 10.

14. ᾠδαὶ εἰς πάσας τὰς γραφάς. Odæ & carmina in omnes S. Scripturæ libros. εἰς παντοίας παλαιᾶς καὶ νέας γραφάς. Syncell. p. 358.

15. Περὶ Θεοῦ, καὶ περὶ σαρκὸς ἀναστάσεως. *De resurrectione.* Hieron. & Niceph. IV. 31. Sed pro Θεοῦ Ed. Bernhardus & Tho. Galeus malint Χριστοῦ, qvia de laude Domini Salvatoris homiliam Hippolyti memorant Hieron. & Niceph. IV. 31. Hist. Fragmentum ex

Hippolyti *περὶ ἀναστάσεως καὶ ἀφθαρσίας* apud Anastasium Sinaitam c. 23. Hodegi.

16. Περὶ τ᾽ ἀγαθȣ̃, καὶ πόθεν τὸ κακόν. Forte *contra Marcionem*, qvod memorat Euseb. VI. 22. & Hieron. Nicephorus IV. 31. ἀντιῤῥητικὸν πρὸς Μαρκίωνα vocat. Laudat & Theodoritus lib. 1. de hæret. fabulis c. 25. Syncell. p. 358.

Laudantur prætera.

17. Εἰς τὴν ἑξαήμερον Euseb. VI. 22. & Hieronymo c. 61. Catalogi. Nicephoro IV. 31. Syncello p. 358. Hippolyti & Basilii vestigiis institisse Ambrosium, in iis qvæ de eodem argumento scripsit, notat Hieronymus Epist. 65.

18. Εἰς τὰ μετὰ τὴν ἑξαήμερον. Euseb. VI. 22. Syncell. pag. 358. Niceph. IV. 31. Vereor ne ex his Eusebii verbis Hieronymus c. 61. commentarium *in Exodum* exsculpserit, licet is separatim etiam commentarium in ἑξαήμερον & *in Genesin* commemorat, ex qvo vide qvæ affert Epist. 125. ad Damasum. qv. 3. de Isaaco & Rebecca: & Leontius Byz. 1. contra Eutychem, de Bileami benedictionibus. Extant & fragmenta Hippolyti in Catena MS. in Genesin in Bibl. Cæsarea Codice VII. Theolog.

19. *In Canticum Canticorum.* Euseb. Hieron. Syncell. Niceph Theodorit. dial. 2. Anastasius Sinaita qv. 41. Vide & fragmentum insigne apud Lambecium VIII. p. 390.

20. *In Capita quædam Ezechielis.* Euseb. Syncell. Niceph. Extat MS. in Bibl. Bodlejana Hippolyti *de dimensione templi Salomonis.*

21. *In Zachariam.* Hier. in Catalogo & in Zachariam, atqve Nicephorus.

22. *In Esaiam.* Hieron. Niceph. & Theodorit. dialog. 1.

23. *In Danielem.* Vide supra num. 3.

24. *De Proverbiis.* Hieron. & Niceph. Exstat MS in Bibl. Bodlejana Hippolyti expositio in illud: *Sapientia ædificavit sibi domum.*

25. *De Ecclesiaste.* Hieron. Ex hoc fuerit qvod in Ecclesiastæ II. 24. servat MS. Bibl. Bodlejana.

26. *Contra omnes Hæreses σύνταγμα βιωφελέστατον.* Niceph. IV. 31. Hieron. Photius Cod. 121. Vide qvæ supra n. 5.

27. *Capita adversus Cajum*, hæreticum puta de qvo Irenæus I. 35. Hebed JEsu in Catalogo libror. Chaldæorum.

28. Loca qvædam *Evangelii Matthæi* illustrasse Hippolytum innuit Hieron. procemio in Matthæum. Atqve Epist. 28. ad Lucinium:

De

De Sabbato utrum jejunandum sit, & de Eucharistia an accipienda quotidie, scripsit & Hippolytus vir disertissimus.

29. Λόγοι sive *Homiliæ*, ut in illud, *Dominus pascit me.* Theodorit. dialog. 1. *In Helcanam & Annam*, sive principium 1. libri Samuelis. id. dialog. 2. *De distributione talentorum.* id. dial. 2. *De duobus latronibus*, id. dialog. 3.

His adde 30. βιβλιδάριον Hippolyti τοῦ γνωρίμου τῶν Ἀποστόλων, è qvo narrationem de virgine Corinthiaca affert Palladius in Hist. Lausiaca pag. 152. edit. Meursii. Γνώριμον τῶν Ἀποστόλων laxius sumto hoc elogio vocat etiam Cyrillus Scythopolitanus in vita S. Euthymii pag. 82. Chronicum Hippolyti laudans, de qvo supra num. 1.

Alii Hippolyti.

Hippolytus Thesei filius, de qvo Euripides in Hippolyto Coronato. Nam ejus Hippolytus καλυπτόμενος & Sophoclis Hippolytus intercidit.

Hippolyti duo Martyres, Romæ sub Valeriano Imp. circa A. C. 261. de qvibus acta S. Laurentii & Martyrologia 13. August. & 2. Dec. Et tertius Carthaginiensis in Africa, de qvo 3. Febr.

Hippolytus sub Fabio Episcopo presbyter Antiochenus, Novatianismi labe pridem infectus, sed qvi Ecclesiæ redditus cum martyrium imperante Decio subiret, à schismate Novati adstantes dehortatus est. Vide Prudentium περὶ στεφ. hymno XI. v. 19. seq. & Baronium & Florentinium ad Martyrolog. ac Bollandum 30 Januar. è quibus videbis res Hippolyti Episcopi cum hoc Antiocheno passim confundi.

Hippolytus Nonnus post Ibam Episcopus Edessenus, qvi Pelagiam de lupanaribus ad Ecclesiam & castitatem vitæ convertit imperante Theodosio juniore. Vide Baron. ad Martyrolog. 22. Aug. & 8. Oct. & 2. Dec. Hujus Nonni res cum Hippolyto Portuensi confundit Petrus Damiani lib. 1. Epist. 9. ad Nicolaum II. Confer Lemonii prolegom. ad Varia Sacra * 31.

Hippolytus Senator Romanus, si credimus Hieronymo qvi eum inter scriptores Ecclesiasticos qvi Christianam Religionem adversus gentes defenderunt cum Apollonio commemorat Epist.

 84.

84. ad Magnum. Nisi hic unus è duobus Hippolytis Martyribus Romanis, de qvibus supra. Aut vero ex Hippolyto Episcopo, ut Tillemontii suspicio est, Hieronymus fecit Senatorem.

Hippolytus Cous, à Svida laudatur in ἠβός.

Hippolytus Thebanus seculo XI. clarus, Auctor *Chronici* à CHRISTO nato ad sua tempora. Citat Eusebium, Eustathium, (Antiochen.) Georgium (Syncellum) Chronologos. Gregorium item Nicomediensem, & Basilium M. ac Patres Nicænos, Simeonemqve Metaphrasten a) qvem velut tunc adhuc superstitem Κύριον Συμεῶνα vocat. Laudatur Hippolytus Thebanus à Mich. Glyca pag. 227. Codino & aliis. Ex ejusdem Chronico habet etiam Nicephorus qvæ male II. 3. Hist. Hippolyto Portuensi tribuit. Fragmenta illius Chronici post Sambucum b) Canisium c) & Lambecium d) ampliora è MSS. Vaticanis Græce & latine dedit Emanuel Schelstratenus in Antiqvitatibus Ecclesiæ illustratis Rom. 1692. fol. p. 510---513. Sed & opusculum qvod *de XII. Apostolis* sub Hippolyti nomine è Codice Regio laudat Cotelerius ad lib. IX. recognitt. Clementis §. 29. atqve integrum vulgavit cum versione sua & notis Franciscus Combefisius in Auctario novo Bibl. Patrum T. 2. Paris. 1648. fol. 831. & qvæ *de LXXII. discipulis* habet Baronius ad Martyrolog. Roman. IX. April. & in Annalibus ad A. C. 44. n. 38. & A. 58. n. 56. allegans libellum Hippolyti qvem Græce habuit Sirletus, ex Hippolyti Thebani Chronico petita videntur. Il-

a) Confer Allat. de Simeonum scriptis p. 37. seq. Steph. le Moyne notis ad Varia sacra p. 1081 seqq. Caveum in parte altera Hist. literariæ ad A. C. 933. Combefisii manipulum rerum CPol. p. 3. & 4.

b) Jo. Sambucus edidit latine, Patav. 1556. 8. typis Gratiosi Perchacini, sub titulo *libelli de ortu & cognatione Virginis Mariæ.*

c) Henr. Canisius Bavarico Codice usus, Græce & Latine T. 3. Antiqu. lect. Ingolstad. 1603. 4. p. 40. Ex Canisii editione latine cum ejus notis legitur in Bibl. Patrum Colon. T. IX. A. 1618. & in supplemento Bibl. Patrum Paris. 1639. apud Morell. Tomo 2. p. 806. & T. 15. Bibl. Patrum Lugd. p. 240.

d) Lambecius Græcè è Codice Vindob. T. 3. p. 46. Vide eundem p. 98. seq. & T. 4. p. 150. T. 5. p 109 seq. T. 7. p. 341. T. 8. p. 63. & Allatium de ætate & interstitiis in collatione Ordinum apud Græcos p. 50. Etiam Hippolyti Historici fragmentum, in quo Salome Josephi βιωτικὴ γυνὴ appellatur, à Salmasio sibi communicatum refert Andreas Rivetus T. 3. Opp. p. 640. Allegat & Turrianus in Apologia pro domo Lauretana adversus Vergerium, & in scholiis ad l. 2. Constitutionum Apostol.

Ille de duodecim Apoſtolis libellus è Combefiſii verſione latine recuſus eſt T.3. Bibl. Patrum Lugd. p.265. cum quo conferendi indiculi de iisdem Apoſtolis ſub Dorothei vel Sophronii vel Epiphanii, vel nullo etiam Auctoris nomine extantes in MSS. editiqve cum Oecumenio in Epiſtolas Pauli, vel à Cangio ad calcem Chronici Paſchalis p. 434.437. à Caveo in parte 1. Hiſt. litterariæ ad A.C. 303. & à Cotelerio ad Conſtitutt. Apoſtol. lib. 2. c. ult. Conferendus etiam cum Baronianis illis, libellus Pſeudo Dorothei de LXXII. diſcipulis. Hippolyti Chronologiam Evangeliorum & χρονογραφικὰς διδασκαλίας memorat Montfauconus p. 261. & 511. Palæographiæ Græcæ.

Hippolytus Florentinus Ord. Minor. qvi circa A.C. 1249. ſcripſit de miraculis S. Æmilianæ ſive Humilianæ Florentinæ de Cerchis, qvod ſcriptum exſtat in Actis Sanctor. ad XIX. Maji T.4. p. 403.

XXVI. ORIGENES Alexandrinus, à Philoſopho Platonico hujus nominis cui Plotinus aſſurrexit, diverſus, a) licet & ipſe Philoſophiæ b) atqve humanioris omnis litteraturæ callentiſſimus. Natus eſt circa A. C. 185. (Commodi VI.) patre Leonida, c) qvi Martyrium ſubiit A. C. 202. (Severi X.) Cumqve à duodevigeſimo ætatis anno ſæculares & ſacras litteras in patria multis ad ipſum concurren-

a) Vide quæ ſupra l.IV. ad Vitam Plotini ſcriptam à Porphyrio c. 3. & 14. & ad Eunapii Porphyrium p.46. Meminit & alterius Origenis illius Longinus apud Porphyr. in Plotini vita c 20 Hieroclis apud Phot. Cod. 215. p. 285. & Proclus II. 4. Theol. Platon. Fuit & Origenes ad quem S. Nili Epiſtola III. 280 & Origenes Monachus Antonii diſcipulus. Sozom. VI. 30. Palladius Lauſiaca (cap. de Pambone) qui p. 26. Presbyterum & Oeconomum vocat. At enim commentitii ſunt 1.) Origenes hæreſiarcha quem ab Adamantio diverſum faciunt Auguſtinus & Jo. Damaſcenus, Epiphanio (qui dubius ſaltem fuit) nimium tribuentes. Vide Cotelerium notis ad Damaſcen. T. 1. monument. Eccleſ Græc p 778 Huetium p 5. Origenianor. & Latinum Latinium in Bibl. ſacra & Profana p.78 2.) Origenes Epiſcopus Manbagenſis, Juſtiniani Imp ætate in Synodo CPol. ob Metemphychoſin aſſertam negatamque reſurrectionem damnatus, de quo Eutychius T. 2. Annal. p. 171. 175. 3.) Origenes Syrus ab auctore Prædeſtinati c 42. confictus, cui c. 43. novo errore Origenem Origenianorum auctorem ſubjungit, ab eoque diſtinguit Origenem Catholicum tractatorem. De Adamantio juniore Marcionitarum adverſario vide infra, ubi de dialogo Origeni tributo contra Marcionitas. De Adamantio Judæo Iatroſophiſta cujus Phyſiognomica exſtant, dixi lib. 3. c. 6. §. 38.

b) Euſeb VI 18. Hiſt. Hieronymus de S.E. cap. 54. Vincentius Ler. c. 23. commonitorii. Suid. in Ὠριγένης. Cedrenus &c.

c) Euſeb. VI. 1. Epiphan. LXIV. 1. Confer Martyrologia & Henſchenium 22. April.

rentibus exposuisset, Grammaticæ disciplinæ professione se abdicavit, atqve Clementi Alex. præceptori suo d) in munere *Catechetæ* sive Magistri *κατηχήσεων publici* successit, docuitqve ibi, donec circa A. C. 231. ætatis 46. per invidiam Episcopi Demetrii paulo post defuncti Alexandria expulsus, aliqvo tempore deinde versatus est Cæsareæ, ubi circa A. C. 228. ætatis 43. ordinatus presbyter ab illius regionis Episcopis Alexandro & Theoctisto e) fuerat. Antiochiam circa A. C. 218. vocavit Julia Mammæa Alexandri Severi mater f) ab eo edoceri cupiens, à qvo tempore Philippo etiam Arabi ejusqve Conjugi Severæ per litteras innotuit. Interim sub Maximino & maxime sub Decio urgente persecutione multis modis vexatus g) inqve varia loca profugere coactus deniqve obiit Tyri A.C. 253. † ætatis 70. paullo ante Galli & Volusiani obitum. Vir Athanasio etiam judice * *θαυμαστὸς καὶ φιλοπονώτατος*, utiqve qvam plurimorum egregiorum operum atqve innumerorum scriptorum auctor, unde & *Adamantium* cognomento ac *Philoponum* vel *Chalcenterum*, vel *τὸν συντάκτην* aut *συνταχτήριον* appellatum fuisse constat. *Origenem post Apostolos Ecclesiarum Magistrum nemo nisi imperitus negat*, inqvit Hieronymus præf. ad librum de nominibus Hebr. Atqve proœmio tradit. Hebr. in Genesin; *Vellem cum invidia nominis ejus habere etiam scientiam Scripturarum.* Eqvidem inter Sanctos confessores CHRISTI nomen eximium mereri poterat, multa & gravia pro ejus nomine libenter passus, & magnis in Ecclesiam meritis, præclarisqve in Sacras literas & adversus Ethnicos atqve hære-

d) Euseb.VI. 6. Photius Cod. 118.
e) Theotecnum vocat Photius loco laudato.
f) Euseb VI. 21. Hist. qui Origenis Epistolarum ad Philippum Arabem ac Severam etiam meminit VI. 36 Confer Tillemont. ad vitam Orig. nota 16.
g) Euseb.VI. 39. Plura de Origenis vita qui desiderat, librum sextum Eusebii Hist. & primum Origenianorum Huetii adire poterit, ne dicam omnes qui de rebus Ecclesiæ tertii sæculi, vel de scriptoribus Ecclesiasticis scripserunt, Tillemontium præcipue T.3. memor. Hist. Eccles. parte 3. ac Caveum tum in Patrum vitis tum in Hist. litteraria. De dogmatibus Origenis fuse disputat præter Natalem Alex. Sec. 3. c. 3. artic 12 & diss 16. idem Huetius libro secundo: Centuriatores Magdeb. T. 3 p. 181. sq. aliiq; peculiaribus scriptis infra à me laudandis. *Ego miror*, inquit Sulpicius Severus dialog. 1. c. 6. *unum eundemque hominem tam diversum à se esse potuisse, ut in ea parte qua probatur neminem post Apostolos habeat æqualem, in ea vero qua vere reprehenditur, nemo deformius doceatur errasse.* Hinc illud apud Cassiodor. c. 1. institut. divinar. *ubi bene, nemo melius, ubi male, nemo pejus.*
† Confer Euseb. VII. 1. Hist. & Sam. Basnage ad A. C. 203. n. 12. & 18.
* Athanas. apud Socratem VI. 13. Hist.

hæreticos monumentis vitaqve proba & abſtinente inclytus, tamen qvi vivus admirationi fuit Chriſtianis omnibus, poſt mortem tot & tam gravium errorum, tamqve atrociter poſtulatus condemnatusqve h) eſt, ut tota forte Eccleſiaſtica Hiſtoria nullum præbeat aliud ſimile exemplum Viri qvi διὰ εὐφημίας καὶ δυσφημίας ſimiliter inclaruerit. Neqve ideo negaverim in ejus Scriptis reperiri qvæ vel Arianis vel Pelagianis grata eſſe potuerunt, multa etiam alia mira & parum ſolida placita ab eo ingeri, ne dicam allegoriis aliqvando plus juſto indulgeri: certum tamen eſſe pariter exiſtimo alia illius commodam pati interpretationem ſi æqvus lector accedat, alia (qvod Pamphilo Martyri olim multisqve aliis animadverſum fuit,) ab hæreticorum fraude eſſe interpolata, alia deniqve Philoſophorum & Hæreticorum theoriis conſentanea tantum proponi ab eo, ut à Clemente in Hypotypoſeon libris Magiſtro Origenis factum eſt, non affirmari ac ſtatui. Itaqve & Athanaſius de Synodi Nicænæ decretis T. 1. p. 277. diſtingvit inter ea qvæ Origenes ſcripſerit ζητῶν καὶ γυμνάζων & qvæ ὡς αὐτὸς φρονῶν καὶ ὁρίζων. Unde inconſtans in decretis ſuis ac παλίμβολος qvibusdam viſus eſt, ut Timotheo presbytero & S. Maximo. Vide Cotelerii monumenta T. 3. pag. 417. 643. & Rufinum invectiva 1. p. 386. edit. Marcianæi. Hæc ſi obſerves, multa accuſationum capita concident. Allegoriæ vero ſic ab Origene afferuntur, ut litteralem Scripturæ ſenſum tamen nemo forte veterum vel inqviſiverit attentius, vel majore luce perfuderit: nec obſcurum eſt tot illuſtres Origenis criminatores & condemnatores ſtrenue tamen ejus uſos commentationibus, eaqve ad verbum in ſua ſcripta transtuliſſe. De æterna ſalute Origenis perplacet mihi Jo. Dallæi modeſtia i) bene de illa ſperantis neqve audentis

h) In Synodo CPol. ſecunda anathematiſmo II. A. C. 553. Confer Evagrium IV. 38. & ibi Valeſ. Henricum Noris diſſ. de Synodo V. cap. 6. ubi Halloixium refellit, acta Synodi V. corrupta nomenque Origenis inſertum cauſantem, quibus ſexta & ſeptima Synodus in errorum tracta fuerit, p. 390. Origenis defenſi. Imperatorum reſcripta ac Principum reſponſum adverſus Origeniſtas memorant Hieron. 1. adverſus Rufin. & Anaſtaſius Papa Epiſt. ad Johannem Hieroſol.

i) Jo. Dallæus adverſus Cottibium, à quo Origenes *ſanctus* vocatus erat: quod cum Eccleſiæ moribus contrarium eſſe oſtendiſſet, negat tamen ideo ſe Origenem damnatis ad æternos ignes addicere: *A Dieu ne plaiſe, qu' une ſi injuſte preſomtion me ſoit jamais entrée dans l' eſprit. Je laiſſe au Seigneur ſes ſecrets, & ne ſuis pas ſi hardi que de m' emanciper à definir ce que nul homme ne peut ſavoir avec une certitude de*

dentis eum ſempiternis ſuppliciis adſcribere, licet in prato Spirituali c. 26. qvod citatur à VII. Synodo & à Johanne Diacono lib. 2. c. 45. vitæ B. Gregorii narratur revelatio, qva Origenes viſus eſt in Gehenna ignis cum Ario & Neſtorio: & licet Jo. Picus Mirandulæ Comes à Cenſoribus l) notatus olim fuit, veluti temerarium aliqvid ac hæreſin ſapiens ſtatuiſſet, qvod ſcripſerat *rationabilius eſſe credere Origenem eſſe ſalvum, quam credere ipſum eſſe damnatum.*

Scripta Origenis, Græce edita.

α) *EXEGETICA*, ſive qvæcunque ex *Commentariis* Origenis in S. Scripturam Græce reperire potuit, Græce & Latine cum notis edidit illuſtris Vir *Petrus Daniel Huetius* * Rothomagi 1668. fol. 2. Vol. recuſa Pariſ. 1679. & Coloniæ (Francofurti) 1685. fol. ex officina Chriſtiani Genſchii. In illo opere poſt præclariſſimum Origenianorum opus in libros tres diſtinctum, qvibus de vita, doctrina & Scriptis Adamantii copioſe atqve erudite Huetius diſſerit, hæc Origenis ſive ſcripta integra ſive ſcriptorum laciniæ ac fragmenta extant:

1. Fragmenta *commentariorum in Geneſin.* c. I. verſ. 12. 14. 16. ex Euſebii VII. 20. & VII. 11. præparat. atqve ex Philocalia, cum verſione *Franciſci Vigeri* & *Jo. Tarini.* p. 1-17.

2. Fragmenta *Commentariorum in Exodum* c. XX. 27. ex eadem Philocalia, cum *Tarini* verſione, p. 17-25.

3. *Fragmentum Homiliæ II. in Leviticum* (ſed diverſæ ab illis in Leviticum Homiliis qvæ in latinis Origenis editionibus exſtant) p. 26. ex eadem Philocalia.

4. *Fragmen-*

de foy. Mais au reſte s'il nous eſt permis de juger de ces choſes par les apparences, je croy d'Origene ce que j'en ſouhaite, que Dieu, dont les miſericordes ſont infinies, luy à pardonné ſes erreurs, & n'a pas laiſſé perir avecque les infideles un vaiſſeau qu'il avoit orné de dons admirables, & dont tout ce que nous avons des veritables ouvrages ne reſpire qu'une foy & une pieté ſinguliere, & ou les erreurs meſmes dont ils ſont quelques fois tachez (car on ne le peut nier) ſont toujours accompagnées d'une modeſtie & d'une humilité raviſſante, pour ne point parler de ſes vertus & de la pureté de ſa Vie. Confer plura in hanc ſententiam apud Bælium in dictionario, ubi de Origene.

k) Bellarmin. II. 8. de purgatorio.

l) Vide Jo. Pici Apologiam p. 131. ſeq. Operum.

* Laudat Bochartus T. 1. Hierozoici p. 956.

4. *Fragmentum Commentariorum in Josuam* c. XV. p. 26. ex eadem Philocalia.

5. *Homilia in I. Regum c. 28. de Engastrimytho* pag. 28-37. cum versione *Leonis Allatii*, qvi primus ediderat cum Eustathii Antiocheni contra Origenem & suo de Eugastrimytho syntagmate, ad calcem Eustathii in Hexaëmeron Lugd. 1629. 4. Recusa etiam in Criticis sacris in S. Scripturam curante Joh. Pearsonio editis Lond. 1660. fol. Tomo VIII. atqve inde Amstelodami, & Francof. 1696.

6. *Fragmenta Commentariorum in Psalmos* ex Epiphanii hæresi LXIV. 6. & 10. Origenis Philocalia & Eusebii VI. 25. Hist. cum versione *Petavii, Tarini, Henr. Valesii*, p. 37-51. Utinam similiter *scholia* Origenis *in Psalmos* qvæ Græce MSS. exstant in Bibl. Vindobonensi, & aliud ὑπόμνημα in Psalmos qvod habuit doctissimus Vir Tho. Galeus, in lucem proferantur.

7. *Fragmentum parvi tomi in Canticum*, qvem juvenis scripserat. Et aliud *ex secundo in Canticum Tomo*. pag. 51. 52. ex Philocalia, cum Tarini versione.

8. *In Jeremiam Prophetam Homiliæ XIX.* duæ primores & 4. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 16. 17. cum *S. Hieronymi* (in latinis editt. sunt 1. 13. 14. 5. 6. 8. 7. 9. 10. 11. 12. 4.) ad 2. Codices Regios emendata, cæteræ, 3. 5. 6. 7. 15. 18. 19. cum *Balthasaris Corderii* versione p. 53-198. Illas septem * primus ediderat è Codice Vaticano, una cum Catena Patrum Græcorum & commentario suo in Jeremiam *Michaël Ghislerius* Romanus, fateturq; in versione qvam addidit elaboranda operam suam contulisse *Leonem Allatium* & *Jo. Matthæum Caryophilum*. Lugd. 1629. fol. Postea universas XIX. è Codice Scorialensi, in qvo perperam ad *Cyrillum Alex.* referebanrur, Græce edidit suamqve versionem addidit *Balthasar Corderius* S. I. A. 1648. 8. Antvverp. apud Plantin. (non Parisiis, ut calami vel memoriæ lapsu scripsit præstantissimus Caveus.) Additum est ab Huetio p. 198. 199. *Fragmentum Homiliæ 39. in Jeremiam* ex Origenis Philocalia, cum versione *Tarini*. Sed omisit Origenis fragmenta qvæ exstant in Catena *in threnos*, qvam latine Antonius Agellius Rom. 1598. 4. & Græce ac latine Ghislerius Tomo tertio commentariorum in Jeremiam publicaverat.

* Addidit Ghislerius etiam octavam, sed illam deinde agnovit esse Clementis Alex. librum de divite salvando, ut supra in Clemente dixi.

9. *Fragmentum Tomi XX. in Ezechielem.* p.200. seq. ex eadem Philocalia. Vide & Mersennum p.1321. in Genesin.

10. *Fragmentum ἐξηγητικῶν in Hoseam.* p.201. 202. ex eadem Philocalia.

11. *Fragmentum Tomi I. in S. Matthæum* (ex Eusebii VI. 25. Hist.) p. 204. & *Tomi II.* (ex Philocalia) p.204. cum *Valesii* & *Tarini* versione. Atqve ineditus hactenus in Matthæum Tomus XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. cum *Huetii* versione, qvi hos primus è Bibl. Reginæ Christinæ eruit, collato etiam Codice Regis Christianissimi, & post minus accuratam *incerti*, minusq; integram *Erasmi* (qvæ jam in Matth. XVI. 12. p.273. edit. Huetii desinit) versionem, de integro reddidit latine p.205-500. à Matth. XIII. 36. ad XXII. 33. Alia fragmenta habet Bulengerus contra Casaub. part.2. diatriba 3. p.166. 167. 191.

12. *In Evangelium S. Johannis Tomus I. & II.* cum versione *Ambrosii Ferrarii* Mediolanensis, Monachi Cassinensis T.2. p.1-85. *Fragmenta quarti & quinti Tomi*, ex Philocalia, cum *Tarini* versione, & ex Eusebii VI. 25. Hist. cum versione *H. Valesii* p.85-92. Tomus VI. X. XIII. XIX. XX. XXVIII. & XXXII. (desinens in Joh. XIII. 33.) cum versione *Ambrosii Ferrarii*, ex *Joach. Perionii* interpretatione subinde suppleta. p.92-422. Græca primus Huetius è Codice Regio edidit. Fallitur Labbeus qvi T.2. p.144. de Script. Eccles. ait in his tomis Arianorum & Manichæorum mentionem fieri. Hoc enim verum est de homilia secunda qvæ in Johannis Evangelii initium latine tantum exstat inter Homilias diversas sub Origenis nomine. Ferrarius ** secutus est Codicem Venetum Bibl. S. Marci, in qvo novem isti tomi à librario ut lectoribus fucum faceret discerpti sunt in tomos continuos duos & triginta. Ex Origene *in Lucam* nonnulla profert Bulengerus libro laudato p.158. 222. & *in Johannis VI.* p.251.

13. *Fragmentum Homiliæ quartæ in Acta Apostolor.* p.422. seq. ex Origenis Philocalia, cum versione *Jo. Tarini.*

14. Fragmenta Tomi I. & IX. ἐξηγητικῶν in Epistolam ad Romanos. p.423-429. ex eadem Philocalia.

15. *Fragmenta duo homiliarum in Epistolam ad Hebræos*, ex Eusebii VI 25. cum versione Henr. Valesii, p.430.

Alia

** Prodiit *Ferrarii* versio Venet. 1551. 4. & in Genebrardi edit. operum Origenis atque in Basileensi, A. 1557. 1571. *Perioniana* Paris. fol. Ferrarius inter vertendum quædam de industria omisit, quibus lectores offendi putavit. Vide quæ post Huetium in illo notat Sandius p 37. nuclei Hist. Eccles. & in appendice p.7.

Alia Origenis fragmenta complura ex Catenis editis & MSS. collegerat *Franciſcus Combefiſius*, atqve ad Huetium miſerat, verum ille tametſi collectanea hæc non indigna luce judicaret, tamen nec illorum editioni, nec aliis uti receperat Origenis ſcriptis qvæ Græce exſtant recenſendis junctimve vulgandis manum admovit. Qvemadmodum etiam *Herberti Thorndicii* Angli, & Gallorum *Jo. Tarini*, atqve *Jo. Auberti* conatus ſimiles in herba perierunt.

β) Opus præclarum lectuqve digniſſimum *contra Celſum*, † Philoſophum Epicureum, pro veritate Religionis Chriſtianæ, *libris VIII.* qvod ſexagenario major * Origenes ſcripſit ad ἐργοδιώκτην ſuum ** *Ambroſium* Alexandrinum, qvo hortante illud circa A. C. 247. ſusceperat. Hoc *latine* extat in antiqvioribus Origenis editionibus ex verſione *Guil. Perſonæ*, ſeparatim edita primum Romæ A. 1481. fol. Melior *Sigismundi Gelenii* verſio comparet primum in editione Operum Origenis Baſilienſi A. 1557. atqve deinde in cæteris. *Græce* primus è Codicibus duobus Palatino & Boico cum notis edidit vir egregius *David Hœſchelius* Auguſtæ Vindel. 1605. 4. una cum *Gregorii Thaumaturgi* Orat. in Origenem, & adjuncta ad calcem libri verſione Gelenii. Hæc è regione Græcis appoſita atqve à *Guil. Spencero* Cantabrigienſi hinc inde caſtigata legitur in editionibus Cantabrigienſibus A. 1658. & 1677. 4. qvæ Spenceri etiam eruditas annotationes & Thavmaturgi Oratione omiſſa, Origenis Philocaliam annexam habent. Deniq; elaboratiſſima *Eliæ Boherelli* interpretatio *Gallica* lucem vidit Amſtelod. 1700. 4. in non paucis locis latinâ Gelenianâ accuratior. Additæ notæ & conjecturæ ad Græca Origenis, qvibus plurima loca haud infeliciter emendantur & caſtigantur, ratione ubiq; habita paginarum editionis Cantabrig. Cæterum errata typorum indicemq; in notas & præfationem pluribus exemplaribus ſubtractam à typographo qveritur Boherellus apud Basnagium Bellovallium in Hiſtoria Operum eruditor.

 A. 1700.

† De hoc Celſo qui ſub M. Antonino vixit, dixi lib. IV. c. 33. is opus ſuum contra Judæos & Chriſtianos falſo titulo inſcripſerat λόγον ἀληθῆ, nomen mutuatus ab Antiphonte, de cujus λόγοις περὶ ἀληθείας quibus Providentiam ſuſtulerat, confer ſi placet lib. II. c. 26. In quibusdam Codicibus Origenis quoque opus inſcribitur: ὁ κατὰ τοῦ Κέλσου ἀληθὴς λόγος.

* Euſeb. VI. 36. Hiſt.

** Hic eſt nobilis ille Alexandrinus per Origenem ab hæreſi Valentiniana & Marcionitarum ad Eccleſiam reductus, qui pro facultatibus quibus abundabat Origenis ſcripta egregie promovit, tachygraphosque ac calligraphos illis excipiendis deſcribendisq; aluit. Vide Euſebium VI. 18. & 23. Hiſt. Hieron. de S. E. cap. 56. & Symellum p. 358

A. 1700. p. 419. Locum Origenis lib. VI. p. 295. seq. περὶ ἑπτὰ ἀρχόντων δαιμόνων sive de septem Angelis principalibus celebratis apud Ophianos, illustrandum sumsit Jo. Crojus in specimine conjecturarum & observationum ad qvædam Irenæi & Origenis loca, à qvo dissentientem videre licet Petavium appendice notarum in Synesii Opera.

γ) Φιλοκαλία sive *electa* ex Origenis Scriptis, de variis qvæstionibus Sacras litteras spectantibus, qvæ in *Theodori Tyanensis* Episcopi *† gratiam capitibus XXVII. digessere Gregorius Naz. & Basilius M. *Latine* vertit ediditqve *Gilbertus Genebrardus*), in sua Operum Origenis editione Tomo II. Paris. 1574. & recusa 1604. 1609. fol. *Græce* è Regio Codice cum nova versione & notis suis edidit *Jo. Tarinus* Andegavensis, Paris. 1618. 4. adjunctis Zacharia Scholastico de mundi Opificio, Anastasio Sinaita de hominis creatione ad DEI similitudinem, & Christiani Philosophi (incertum an ejusdem Anastasii) δόξαις sive celebrioribus opinionibus de anima, qvas latine è Tarini versione Barthius p. 472. Claudiano suo Mamerto subjunxit. Philocaliæ Codex MS. sed septem capitibus postremis mancus exstat in Bibl. Vindobonensi, qvem cum Tarini editione negligentius curata conferri operæ pretium esset judice Lambecio III. p. 74. Cum Tarini versione & notis, notisqve paucis *Gvil. Spenceri* Philocalia Græce & latine editionibus contra Celsum Cantabrigiensibus A. 1658. & 1677. 4. subjicitur. Recensuit etiam ad MSS Codices & nova versione donavit *Tho. Galeus*, sed fatis prohibitus, qvod dolendum, edere non potuit. En tibi scripta Origenis è qvibus Philocalia illa excerpta est, qvam à *Jo. Leunclavio* etiam & *Bonaventura Vulcanio* latine versam scribit Abrahamus Scultetus parte 1. Medullæ Patrum libro sexto, qvi totus est de Origenis scriptis, pag. 152.

In Genesin tomus III. p. 44. & 67 - 75. edit. Cantabrig.

In Exodum σημειώσεις. p. 101 - 109.

In Leviticum Homilia II. p. 21.

In Josuam Homilia XX. p. 39. seq.

In Psalmum I. Tomus p. 21 - 24. *In Psalmum IV.* p. 94 - 101. *In Psalmum L.* p. 20.

In Canticum Tomus II. p. 110. *Tomus parvus in Canticum, quem juvenis composuit.* p. 31.

In

*† Naz. Epist. 88.

In Jeremiam homilia XXXIX. p. 37. seq.

In Ezechielem Tomus XX. p. 38.

In Oseam ἐξηγητικά. p. 32 - 34.

In Matthæum Tomus II. p. 30. seq.

In Johannem Tomus IV. p. 24. seq. *Tomus* V. p. 26 - 30.

In Acta, Homilia IV. p. 32.

In Epistolam ad Romanos, Tomus I. pag. 90 - 93. *Tomus IX.* p. 34 - 37.

Tomi contra Celsum p. 46 - 49. 67. 75 - 82.

Περὶ ἀρχῶν *liber III.* p. 50 - 67. *liber IV.* p. 1 - 20.

Epistola ad Gregorium Thaumaturgum. p. 41 - 43.

Locus ex *Dialogo contra Marcionitas* sect. IV. p. 92. (sed qvi apud Eusebium VII. 22. Præparat. è *Maximi* libro περὶ ὕλης refertur) pag. 82 - 90.

δ.) Σύνταγμα περὶ εὐχῆς, *de precatione liber* ad *Ambrosium* suum & *Tatianam* ætate jam profectam fœminam, Tatiani forte ad qvem Gregorius Thaumaturgus librum de anima misit, sororem. Hunc Pamphilo in Apologia pro Origene laudatum librum primi edidere Oxonienses A. 1686. 12. è Codice Reginæ Christinæ Holmiensi (è qvo Huetius ejus editionem pridem receperat, & qvi nunc servatur Cantabrigiæ in Bibl. Collegii S. Trinitatis,) una cum latina versione & brevibus notis, subjunctaqve *paraphrasi* brevi *Orationis Dominicæ*, sub Origenis vel alterius Doctoris Græci συγχρόνου nomine edita Græce & Latine à *Fed. Morello*, Paris. 1601. 8. Addidit Morellus Græce & Latine ejusdem auctoris (Petri Laodiceni ut videtur) *paraphrasin* sive *Scholia in Cantica B. Virginis Zachariæ & Simeonis*, sed hæc Oxonienses omiserunt. Omisit etiam *Jo. Rodolfus Wetstenius* filius, qvi librum de precatione Paraphrasinqve Orationis Dominicæ secundum Oxoniensem editionem recudi curavit, latina tamen versione * non uno loco emendata, & B. *Marci Diadochi sermone contra Arianos* vulgato primum è Codice insigni Basileensi (qvo S. Athanasii scripta continentur) una cum latina versione Jo. Rodolfi Wetstenii, parentis. Basil. 1694. 4.

ε.) Προτρεπτικὸς εἰς μαρτύριον. *Sermo exhortatorius ad Martyrium*, scriptus durante Maximini persecutione, ad *Ambrosium*, & *Protocte-*

 tum,

* Versionem illam nec elegantem nec perspicuam, nec Græcis satis conformem esse notaverat Tillemontius p. 258. Basileensi editioni in qvibusdam exemplis Amstelodami nomen est præfixum.

tum, ** & ex MS. Basileensi primum editus à *Jo. Rud. Wetstenio* filio cum versione & notis. Basil. 1674. 4. p. 162 - 218. Meminere hujus libri Eusebius, Hieronymus atqve exinde alii. Trithemius etiam latine se vidisse innuit, nescio qvo interprete.

ϛ'. *Epistola ad Africanum* περὶ τῆς κατὰ Σωσάνναν ἱστορίας, *pro historia Susannæ*, scripta circa A. C. 238. atqve à Wetstenio è Codice MS. Parentis sui, una cum exhortatione ad Martyrium edita primum integra Græce & lat. p. 222-247. notisqve illustrata post *Julii Africani* ad Origenem Epistolam, qvam cum initio Epistolæ Origenis responsoriæ è Codice A. Schotti Græce ediderat *Hœschelius* Augustæ Vindel. 1602. 4. cum Hadriani Isagoge sacrarum litterarum, Hesychii Hiero. sol. στιχηρῷ in Esaiam & 12. minores aliorumqve in majores Prophetas, & fragmento Chrysostomi de Susanna. Aliud Epistolæ Origenis fragmentum qvod pag. 225. edit. Wetstenii legitur, publicaverat Græce *Patricius Junius* ante Jobum στιχηρὸν subjunctum Catenæ Patrum Græcorum in Jobi librum. Lond. 1637. fol. Epistolam utramq; integram ex versione *Gentiani Herveti*, qvi Sirleti codice usus est, habes etiam in latinis Origenis editionibus, qvas Genebrardo debemus, Tom. 2. Aliam versionem suam Epistolæ utriusqve Africani & Origenis in præfatione suorum ad Esaiam commentariorum publicavit *Leo à Castro*, Salmanticæ 1570. fol. pag. 89. seq. Laudant has Epistolas Eusebius VI. 31. Hieron. c. 63. Catalogi, Photius, Svidas itemqve alii.

ζ'. Διάλογος κατὰ Μαρκιωνιστῶν ἢ περὶ τῆς εἰς θεὸν ὀρθῆς πίστεως *Dialogus contra Marcionitas* & Valentinianos, in codice Wetstenii & Bodlejano in qvinqve *** sectiones divisus, unde Trithemius memorat *libros quinque Origenis adversus hæreticos, quorum initium: Adamantius dixit.*

** Illos duos alloquitur his verbis p. 200. Νῦν ὥσπερεὶ πομπεύεις αἴρων τὸν σταυρὸν τοῦ Ἰησοῦ, ἱερὲ Ἀμβρόσιε, καὶ ἀκολουθῶν αὐτῷ τῷ προάγοντι ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς, ἵνα αὐτός σοι συμπορευθεὶς αὐτός σοι δῷ καὶ στόμα καὶ σοφίαν, καὶ σοὶ τῷ συναγωνιστῇ αὐτοῦ Πρωτόκτητε. Protoctetus ipse Presbyter Cæsareensis fuit, ut ex Eusebio VI. 28 Hist. constat. Apud Hieron. c 56. Catalogi male vocatur *Theoctistus*, licet error ille apparet etiam in Græca versione quæ Sophronio tribuitur. Sed è Freculfo colligas Hieronymum scripsisse: *cui* (Ambrosio) *cum Protocteto Presbytero liber Origenis de Martyrio scribitur.*

*** Jo. Picus in *duas* sectiones dividit; de recta in DEUM fide & 2. de resurrectione. Laurentius Humfredus in *tres.*

dixit. Hunc *latine* è variis codicibus verterunt *Jo. Picus* ſenator Pariſ. 1555. *Joachimus Perionius* Tomo 1. edit. Operum Origenis Genebrardinæ: & qvi ſinceriore MS. uſus eſt *Laur. Humfredus* Anglus, cujus verſio in Origenis operibus edi cœpit Baſil. 1557. *Græce* primus è Codice parentis ſui edidit *Jo. Rodolphus Wetſtenius*, cum verſione qvam ex illis Humfredi & Pici compegit & multis locis novam fecit, notasqve addidit. Baſil. 1674. 4. cum protreptico ad Martyrium & jam memorata ad Africanum Epiſtola. Cæterum Origenem auctorem eſſe hujus Dialogi affirmare non auſim, propter rationes ab Huetio p. 276. Origenianor. allatas, licet Origeni tribuitur ab Anaſtaſio Sinaita qv. 48. aliisqve. Inprimis perſpicuus eſt locus p. 30. qvo probatur auctorem vixiſſe non ante Conſtantium M. qvem ſuperioribus Imperatoribus opponit his verbis: ἃ γὰρ ἐκεῖνοι καθεῖλον, αὐτὸς ἀνῳκοδόμησεν, ὃς ἐκεῖνοι ἐμίσησαν, οὗτος ἠγάπησεν, ὃς ἐκεῖνοι ἐτίμων ναοὺς τε καὶ εἴδωλα, αὐτὸς καθεῖλε. Neqve huic objectioni ſatisfecit doctiſſ. Wetſtenius, licet in præfat. multus eſt in eo, ut hunc dialogum Origeni adjudicet. Sane veriſimilis eſt Tillemontii conjectura, qvi nota 13. ad vitam Origenis T. 3. Memor. Hiſt. Eccleſ. auctorem putat juniorem Adamantium, qvem ab Origene Theodoritus diſerte præf. lib. 1. & c. 25. ubi Marcionitarum adverſarios refert, diſtingvit: qvod facit etiam Sophronius Hieroſol. apud Photium Cod. 231. Niſi dicere malimus Adamantio vel Origeni ab aliqvibus tributum fuiſſe ideo, qvia Adamantius colloqvens in eo hæreticosqve oppugnans inducitur, verum auctorem autem eſſe *Maximum* τῆς χριστοῦ διατριβῆς οὐκ ἄσημον ἄνδρα Euſebio laudatum VII. 2. præparat. ſiqvidem qvæ ibi ex Maximi libro περὶ ὕλης affert, iisdem verbis in hoc dialogo p. 82. leguntur, ut jam ſupra ex Philocaliæ ſcholio annotavi. At ita Maximum illum Euſebio non valde vetuſtiorem ſed prope æqvalem ejus fuiſſe oporteret, certe ſcripſiſſe tunc, cum Conſtantinus M. jam CHRISTO nomen dediſſet idolaqve & idolia evertere cœpiſſet. Ab eodem Euſebio autem V. 27. Hiſt. Eccleſ. refertur inter ſcriptores qvi labente ſæculo ſecundo floruere, ubi idem illius opus πόθεν ἡ κακία contra Hæreticos (Marcionitas puta) commemorat. Veriſimilius igitur eſt Adamantium ex Maximo verba illa Dialogi mutuatum fuiſſe.

η. *Hebraicorum Nominum S. Scripturæ & menſurarum interpretatio.* Hanc cum Hieronymi & nova ſua verſione, è Codicibus Regiis & Colbertinis primus *Græce* vulgavit *Jo. Marcianæus*, notis etiam ſuis additis

T.2. Opp. Hieronymi p.182. 246. Parif.1699. fol. Confer fi placet qvæ de hoc libro Origenis dixi lib.IV. c.35. §.1. Hic eft de qvo Juftinus Junior qv. 86. ad Orthodox. *εἴρηται τῷ Ὠριγένει ἀνδρὶ ἐπισταμένῳ τὴν τῶν ἑβραίων διάλεκτον, πάντων τ' ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς φερομένων Ἑβραϊκῶν ὀνομάτων καὶ μέτρων ἡ ἑρμηνεία.* Laudat etiam qv. 82. Qvod vero Hebraicæ linguæ peritum Origenem fcribit, hoc Eufebius qvoqve VI.16. Hift. atqve inde Svidas & alii teftantur eum *καὶ τὴν ἑβραΐδα γλῶτταν ἐκμαθεῖν.* Inprimis audiendus Hieronymus qvi c. 54. Catalogi ait eum *contra ætatis * gentisque suæ naturam, Hebræam linguam edidicisse,* ita qvidem ut qvemadmodum Epiftola 25. ad Paulam idem refert, *Græcia tota in illo mirata sit* qvod *in paucis non dicam mensibus sed diebus ita Hebrææ linguæ vicisset difficultates, ut in discendis canendisque Psalmis cum matre contenderet.* Vincentius Lerinenfis p.301. commonitorii de Origene: *cujus scientiæ cum Græca concederent, Hebræa quoque elaborata sunt*, five elaboratum ab eo eft, ut Hebræa etiam addifceret. Ac Judæos ab Origene de intelligentia facrarum litterarum confultos ex eodem Hieronymo & ipfo Origene conftat: *Certe etiam Origenes* inqvit ille 1. contra Rufin. p.137. *Patriarchen Huillum* (an Hillelen?) *qui temporibus ejus fuit, nominat, & trigesimum tomum in Esaiam illius expositione concludit, & cum aliter prius sensisse se dicat, doctum ab illo id quod est verius confitetur. Octogesimum quoque nonum Psalmnon qui inscribitur Oratio Moysi hominis DEi, & reliquos undecim, qui non habent titulos, secundum Huilli expositionem ejusdem Moysi putat, nec dedignatur Hebræam Scripturam interpretans per singula loca quid Hebræis videatur inserere.* Origenes in Exod. pag. 103. Philocaliæ *ὡς καὶ ἑβραῖος ἡμῖν ἀπήγγειλε.* In Pfal. 1. id. p. 22. *χαριεστάτην παράδοσιν ὑπὸ τοῦ Ἑβραίου ἡμῖν καθολικῶς περὶ πάσης θείας γραφῆς παραδεδομένην περιστάξομεν.* Et in Epiftola ad Africanum p.228. narrat fe de vocabulis Hebraicis *πρίνῳ* & *σχίνῳ* in hiftoria Sufannæ refpondentibus, non paucos Hebræos confuluiffe: *οὐκ ὀλίγοις Ἑβραίοις ἀνεθέμην πυνθανόμενος.* & p. 229. *μέμνημαι μέντοιγε φιλομαθεῖ Ἑβραίῳ καὶ χρηματίζοντι παρ' αὐτοῖς σοφοῦ υἱῷ, ἀνατραφέντι ἐπὶ τῷ διαδέξασθαι τὸν πατέρα συμμίξας περὶ πλειόνων.* In Jeremiam homil. 19. pag. 185. *καὶ πρῶτον χρήσομαι παραδόσει Ἑβραϊκῇ, ἐληλυθυίᾳ εἰς ἡμᾶς διά τινος φυγόντος διὰ τὴν Χριστοῦ πίστιν*

(Ἑβραίου

* Hoc univerfe de illis temporibus, quibus raro aliquis Chriftianorum Hebraica attingebat, non de annis atque ætate Origenis intelligendum. Cæterum ad virorum doctorum argumenta quibus Origenem Hebraice vel prorfus fuiffe imperitum, vel vix primas literas Hebraismi attigiffe contendunt, non difficulter refponderi poteft, ut ex parte jam fecit Tillemontius nota 3. ad Origenis vitam.

(Ἑβραϊϛ δηλονότι.) Qvod vero homilia 12. in Genesin legitur: *Esau, ut ajunt qui Hebræa nomina interpretantur, vel à rubore, vel à terra id est rubrus vel terrenus, vel ut aliis visum est factura dictus videtur,* respicit librum *Philonis* Judæi, qvi ante Origenem interpretationem nominum Hebraicorum scripserat, de qvo dicere me memini lib.IV. c.4 num.42.

θʹ.) Deniqve sub Origenis nomine prodiit *liber primus* τοῦ κατὰ πασῶν αἱρέσεων ἐλέγχου, qvem sub titulo *fragmenti Philosophumenon* ex Codice Florentino primus edidit, versionemqve & notas qvibus Origeni illud vindicat addidit V.C. *Jacobus Gronovius* thesauri Antiqvitatum Græcarum Tomo X. p.257. Lugd.Bat.1701.fol. Minus recte videtur inscribi fragmentum Philosophumenon, nam Philosophumena qvidem qvibus sententiæ Philosophorum veterum Physicorum, Ethicorum, Dialecticorum & Barbarorum succincte recensentur, integra sunt, sed Philosophumena ista librum primum constituebant, adeoqve fragmentum sunt majoris operis, qvod adversus hæreses universas scripserat auctor nescio qvis, certe Episcopus, neqve enim unqvam *Origenes* vel *Didymus* ** vel alius presbyter aut inferioris ordinis Clericus, nedum *Aëtius*, Ethnicus (ut ex Theodorito non ab re colligas) Scriptor de se dixisset, ὧν (Ἀποστόλων) ἡμεῖς διάδοχοι τυγχάνοντες τῆς τε αὐτῆς χάριτος μετέχοντες ἀρχιερατείας τε καὶ διδασκαλίας καὶ φρουροὶ τῆς Ἐκκλησίας λελογισμένοι οὐκ ὀφθαλμῷ νυστάζομεν, οὐδὲ λόγον ὀρθὸν σιωπῶμεν. Licet vero hæc verba non male forte qvadrant in *Epiphanium* qvi Episcopus fuit, & cui Philosophumena illustris Huetius p. 277. Origenianor. tribuit, fateor tamen hanc viri docti conjecturam parum mihi videri credibilem, cum aliud Epiphanii de hæresibus duplex opus exstet, unum prolixius & alterum brevius, nec verisimile sit tertium etiam hoc de eodem argumento scriptum ab eo fuisse compositum, in cujus procemio mentio qvidem fit alterius succinctæ dogmatum hæreticorum redargutionis, sed qvæ neutri Epiphanii satis belle convenire videtur. Adscribam verba, qvoniam emendatione ea indigere existimo. ὧν (αἱρετικῶν) καὶ πάλαι μετρίως τὰ δόγματα ἐξεθέμεθα, οὐ κατὰ λεπτὸν ἐπιδείξαντες, ἀλλὰ ἁδρομερῶς ἐλέγξαντες, μὴ ἂν ἄξιον (ita lego pro ἀνάξιον) ἡγησάμενοι

** Didymo Alex. Philosophumena sub Origenis nomine edita tribuit nescio quis sub litteris C. A. H latens, in dissertatione inserta Actis Eruditorum A. 1710. p.166. seq Sed licet sectarum volumen ab eo editum fuisse constat, tamen nec ipse fuit Episcopus. Aëtium auctorem suspicabatur Tho. Galeus Vir doctiss. At de placitis Philosophorum scripsisse quidem Aëtium ex Theodorito novimus, sed ἔλεγχον hæresium scripsisse, cujus hæc Philosophumena exordium sunt, nemo veterum scripsit.

νοι τὰ ἄῤῥητα αὐτῶν εἰς φῶς ἄγειν, ὅπως δι' αἰνιγμάτων ἡμῶν ἐκθεμένων τὰ δόξαντα αὐτοῖς αἰσχυνθέντες &c. Poſt Gronovium cum ejus verſione & notis, novisqve ſuis animadverſionibus Philoſophumena hæc ſeparatim edidit amicus noſter *Joh. Chriſtophorus Wolfius* hodie Profeſſor digniſſimus in Academia Witebergenſi, qvi pro ſuo in me amore librum hunc mihi inſcripſit. Hamburg. 1706. 8. Evoluiſſe ſe eundem manu exaratum pridem teſtati ſunt vel fragmenta ex eo produxerunt Lilius Gyraldus dialogis de Poëtis & in aliis ſcriptis ſuis, Conimbricenſes in Phyſica Ariſtotelis p. 176. Holſtenius qvi edere etiam voluit, Jo. Mabillonius in itinere Italico p. 168. Allatius de ſcriptis Socratis p. 81. Alexander Morus ad Novum fœdus pluribus locis & in Eſaiæ LIII. præcipue Menagius ad Laërtium Caroli de Montchal Archiep. Tholoſani Codice uſus, ad lib. I. ſect. 34. 116. II. 7. 9. III. 8. 69. VII. 60. 149. 157. VIII. 34. 39. IX. 5. 19. 20. 30. 33. 44. 61. & 18. ubi Pſeudorigenem appellat. Noviſſime præſtantiſſimus Montfauconus in Diario Italico p. 210. narrat ſe in Bibliotheca Barberina evolviſſe Origenis Philoſophumena in Codice recenti, ejusqve varias lectiones eruiſſe & cum aliis Codicibus contuliſſe, ut ea opera purgatiora dare in promtu ſit. Novi etiam laudatum Wolfium in itinere qvod poſt editum hunc libellum in Belgium & Angliam ſuſcepit, alios Codices vel Apographa inſpexiſſe & locis non paucis meliorem illum dare jam poſſe.

ί.) Omitto fragmentum libri *περὶ τοῦ παντὸς* Origeni itidem falſo à qvibusdam tributi, de qvo ſupra in Hippolyto dictum eſt.

Scripta Origenis latine tantum edita.

1. *In Geneſin Homiliæ XVII.* Rufino interprete, licet Codices qvidam Hieronymi nomen habeant præfixum. Confer Huetii Origeniana p. 245.
2. *In Exodum Homiliæ XIII.* interprete eodem Rufino.
3. *In Leviticum Homiliæ XVI.* Rufino interprete, qvas ſub falſo *Cyrilli Alex.* nomine edidit è Jacobi Fabri Codice Jodocus Clichtoveus, & in latinis Cyrilli pariter & Origenis editionibus reperire licet.
4. *In Numerorum librum Homiliæ XXVIII.* ex ejusdem Rufini verſione, qvi *Scholia* etiam ſive ut ipſe vocat *excerpta* Origenis admiſcuiſſe ſe, atqve alioqvi intervertendum magna ſe ut qvidem ſolet, uſum eſſe libertate innuit.

5. *In*

5. *In librum Josuæ*, *Homiliæ XXVI.* interprete Rufino.
6. *In librum Judicum Homiliæ IX.* interprete Rufino. Meminit Origenes ipse prologo Commentar. in Canticum.
7. *In 1. Regum cap. 1. & 2. Homilia I.* interprete Rufino.
8. *Commentariorum in Jobum libri III.* satis licet prolixi, sed qvi non ultra dimidium capitis tertii progrediuntur. Origeni (qvicqvid disputet p. 30. nuclei Hist. Eccles. Sandius, in appendice p. 40. ipse sua cædens vineta) suppositi & post Luciani martyrium h. e. post A. C. 311. scripti sunt ab auctore qvi Homousianis infestum se testatur. Utrum vero fuerit aliqvis è Lucianistarum secta, an Maximinus Arianus Episcopus contra qvem Augustinus scripsit, tanqvam parum certum definire non audeo. Latini scriptoris esse, post Erasmum credidit etiam Albertinus p. 353. de Eucharistia, qvibus assentiri nolim propter ea qvæ observat Huetius p. 273. Origenianorum. Certe erravit Genebrardus qvando hos Commentarios Græce scripsit exstare in Regis Galliæ Bibliotheca.
9. *Scholia in librum Jobi integrum*, qvæ è Codice Regis Galliæ primus vertit Joachimus Perionius, atqve suæ Origenis operum editioni Genebrardus inseruit. Nonnullos Perionii lapsus notavit Jacobus Billius lib. I. Observatt. sacrar. c. 8. atqve longe plures libro 2. unde repetiit Possevinus T. 2. Apparatus S. p. 193-201. & licet hæc qvoqve Scholia Origeni præter rem tribuantur, tamen qvia antiqvi scriptoris & lectu digna sunt, etiam Græca è Codice Regio proferri in lucem & novæ qvam concinnandam svadet omnium Origenis operum editioni adjungi optat Rich. Simonius lib. 1. Epist. select. 10. p. 103. In his qvoqve scholiis Luciani Martyris & Homusiastarum & Manichæorum mentio fit, unde auctorem esse Origene juniorem constat. Vide Huetium p. 274.
10. *In Psalmum XXXVI. XXXVII. XXXVIII. Homiliæ IX.* Rufino interprete.
11. *In Canticum Canticor. homiliæ duæ* interprete Hieronymo, cujus Epistola ad Damasum præfigitur, & *aliæ homiliæ qvatuor* sive potius prologo præmunita primorum duorum capitum expositio continua, qvali in *tomis* Origenes uti consvevit, Rufino interprete. Hanc Origenis esse negant Dallæus c. 34. de scriptis Ignatii, Larroqvanus in animadversionibus ad Pearsonianas Ignatii Vindicias p. 83. seq. & P. Baltus S. I. in defensione SS. Patrum Platonismi accusatorum

rum p.361. aliiqve: sed argumentis melioribus Origeni asseritur à Pearsonio part. 1. Vindic. Ignatii c.7. & ab Huetio p.248.

12. *In Esaiam Homiliæ IX.* Hieronymo interprete.

13. *In Jeremiam Homilia secunda & tertia* ex illis qvatuordecim qvæ exstant ex versione Hieronymi. Nam cæteræ duodecim Græce etiam habentur, ut dixi supra p. 217. num. 8.

14. *In Ezechielem Homiliæ XIV.* Hieronymo interprete.

15. *In Matthæum tractatus vigesimus secundus usque ad trigesimum quintum* ex antiqva versione sive *Bellatoris* presbyteri, sive *Epiphanii* Scholastici, seu cujusvis deniqve alterius à Matth. XXII. 34. usqve ad initium capitis XXVIII. Nam præcedentes tractatus viginti & unus Græce ab Huetio editi sunt, ut dixi supra p. 218. num. 11. unde patet præter Origenis mentem fecisse qvi tomos singulos distraxerunt in plures tractatus.

16. *In Lucam Homiliæ XXXIX.* à juvene Origene scriptæ, teste Hieronymo atqve Interprete. Neqve tanti sunt rationes ob qvas Origeni abjudicantur à Dallæo de scriptis Ignatii p.439.seq. ejusqve hyperaspiste Matthæo Larroqvano in animadversionibus ad Pearsonianas Ignatii vindicias pag. 94. sq. Vide Tillemontii notam 37. ad Origenis vitam, & Natalem Alex. Sec. 3. c. 4. artic. 2. p. 606. sq. edit. in fol.

17. *In Epistolam ad Romanos libri X.* abbreviati ex viginti tomis, ut Cassiodori Codices c.8. Inst. divin. legunt, sive ut Rufinus qvindecim, eodem Rufino (non Hieronymo, cui in edit. tribuitur) interprete, cujus Epistola ad Heraclium præfixa est.

18. *Homiliæ decem in diversos* Matthæi & Johannis locos, qvarum decima est, de Maria Magdalena. Hæ à Jac. Moerlino primum collectæ & in latinis editionibus Origenis sæpius excusæ, nomen Adamantii mentiuntur. Vide Huetium pag.275. D. Gerhardi Patrologiam pag. 139. 140. & de Homilia ultima Baronium ad Martyrolog. 22. Jul. qvi eam latino scriptori tribuit, qvemadmodum Casaubonus XIV. 11. ad Baron. juveni & à declamationibus recenti.

19. Περὶ ἀρχῶν * *de principiis libri IV.* cum anacephalæosi, Rufino interprete, cujus præmittitur prologus ad Macarium (Romanum) qvo

* Libros περὶ ἀρχῶν scripserunt etiam Longinus, Porphyrius, & cujus opus ad huc MS. superest, Damascius.

qvo se profitetur alia in his libris omisisse, alia mutasse. Qvod exemplis etiam docet Huetius p. 266. seq. & notavit jam olim Hieronymus 1. contra Rufin. p. 135. qvi ideo Pammachio rogante fideliorem illius operis versionem elaboravit, sed qvæ jam pridem temporum injuria amissa est. Valde male ob hoc opus audiit Origenes, qvod Græce legit adhuc Photius Cod. 8. Fragmenta occurrunt in Philocalia & in Justiniani Imp. Epistola de Origenis erroribus T. 5. Concil. edit. Labbei p. 672. sq. & apud Photium Cod. 235. Locum etiam ex exemplari MS. affert Græce Fullerus IV. 13. Miscell. sacr. Cæterum ex laudato Hieronymi loco constat etiam Rufinum suæ versioni nonnulla ex *Didymi* commentariolis qvi Origenis propugnator fuit, exaggerata & firmiora posuisse.

20. *Lamentum* sive threnus qvo de erroribus suis pœnitens inducitur, non magis Origenem auctorem agnoscit, vel Hieronymum interpretem, qvam Hieronymus auctor est Epistolæ qva deplorat qvod aliqvando cum Origene sensisset.

Alia haud dubie fuit Epistola ad Fabianum Episcopum Romæ de qva Rufinus in extremo invectivæ 1. in Hieron. *Ais etiam ipsum Origenem pro his dictis pœnituisse, libello pœnitentiæ ad Fabianum,* * *tunc urbis Romæ Episcopum dato: & tamen post pœnitentiam, post centum & quinquaginta annos mortis suæ in jus eum trahis & ad damnationem vocas.* Certe in lamento non legitur qvod Hieronymus Epist. 65. ad Pammach. testatur Origenem in Epistola ad Fabianum qva pœnitentiam egit cur talia scripserit, *caussas temeritatis in Ambrosium retulisse, quod secreto edita in publicum protulerit.* Non igitur Hottingerus reprehendendus, sed Labbeus qvi Hottingerum tam acerbe reprehendit, T. 2. pag. 145. qvod *libellum de pœnitentia Origenis* distinxerat à lamento, qvod tamen verissimum est. Atqve hic libellus, qvi intercidit (non lamentum, junioris ætatis fœtus) à Gelasio inter Apocrypha refertur, nec veluti Origeni suppositus, adscribitur Apocryphis (nam Eusebius qvoq; VI. 36. testatur Origenem scripsisse ad Fabianum, aliosqve plures ἄρχοντας Ecclesiarum, περὶ τῆς κατ' αὐτὸν ὀρθοδοξίας) sed propter Origenis scilicet in erroribus pertinaciam, fide indignus judicatur.

21. *Epistola S. Barbæ ad Origenem & Origenis ad S. Barbam* qvas latine affert Halloixius p. 46. sq. Origenis defensi, ipse videtur ex ingenio

 nio

* Romam venisse Origenem ut sibi persuaserat Baronius, recte negant Tillemontius & Pagi ad A. C. 246. n. 2

nio ſuo confinxiſſe. Vide Tillemontii Hiſt. Imperatorum T. 3. ad perſecutionem Maximini nota 1. p. 809.

22. *Libellus de ſingularitate Clericorum* Origeni male in qvibusdam Codd. adſcriptus & inter Cypriani opera eſt editus. Vide Huetium pag. 277. ſq.

Editiones latinæ Operum Origenis.

Prima *Jacobi Merlini* qvatuor diviſa partibus Pariſ. 1512. 1519. fol. 2. Vol. cum Apologia pro Origene, ſuper qva licet privilegio Regis Ludovici XII. munita editio eſſet, magnæ ipſi moleſtiæ creatæ ſunt à Maſſæo, Natali Bedda & aliis Theologis Facultatis Pariſienſis, unde A. 1522. nova Apologia Apologiam illam tueri eſt coactus. Confer Rich. Simonis Epiſtolas ſelectas l. 1. Epiſt. 10. p. 95. ſq. & Morlerii Doctoris Sorbonici librum Gallice editum, eſſais de literature pour la connoiſſance des livres A. 1703. menſe Novembr. p. 257. Recuſa Merlini editio Pariſ. 1522. 1530. Etiam editio Veneta Anni 1516. memoratur in Bibl. Bigotiana, & opuſcula varia Origenis, latine apud Aldum excuſa in fol.

Secunda *Eraſmi* * qvi illi immortuus, itaqve poſt ejus obitum abſoluta à Beato Rhenano Baſil. 1536. fol. & auctior ſubinde edita ibidem 1551. & cum Laur. Humfredi præfat. 1557. ac deniqve cum Simonis Grynæi prolegomenis ad Tho. Eraſtum A. 1571. fol. 2. Volum.

Tertia plenior *Gilberti Genebrardi*, Pariſ. 1574. 2. Vol. atqve iterum 1604. 1619. Hanc editionem diligenter recenſet Labbeus, qvem ſi placet vide. Vide etiam Huetium p. 232.

Scripta, deperdita Origenis.

Biblia V. T. Hexapla, Octapla, Tetrapla de qvibus dixi lib. III. c. 12.

Univerſos propemodum S. Scripturæ libros illuſtraverat Origenes, qvem *longe minorem in Novo quam Veteri Teſtamento eſſe judicat S. Ambroſius* Epiſt. 73. ad Clementianum: ſive *tomis* & *commentariis* prolixioribus & accuratioribus, ſive brevibus *ſcholiis*, ſive deniqve *Homiliis* qva-

* Obiit Eraſmus V. Id. Jul. Baſileæ A. 1536. cujus vitam Rhenanus inſeruit præfationi ad Origenem dicatum Hermanno Archi-Epiſcopo Colonienſi.

qvarum aliæ extemporales ex ſenis ore à notariis exceptæ, aliæ meditatæ. Vide Sixtum Senenſem lib. IV. Bibl. S. Valeſium ad Euſeb. p. 129. & Huetium p. 237.

Commentariorum in Geneſin libri XII. Euſeb. VI. 24. ubi ex *nono*, & III. 1. ubi ex *tertio* locum affert. Meminit & Origenes ipſe lib. de precatione p. 76. Fragmentum ex libro 1. ſervavit Chalcidius ad Timæum Platonis p. 372. ſeq. Plura expreſſit Ambroſius in Haxëmeron. Porro Codices qvos vidit Hieronymus, librum XII. in duos diſtinxerunt, unde is *tredecim libros commentariorum* Origenis in Geneſin numerat qv. 1. ad Damaſum & Epiſt. 29. ad Paulam apud Rufin. invectivâ 2. Namqve ex Euſebio duodecim numerant Svidas in Ὠριγένης & Niceph. XV. 5. Cæterum fallitur Tillemontius qvi nota 30. ad vitam Orig. ex loco libri VI. contra Celſum p. 309. ſq. colligit tomos in Geneſin, qvatuor tantummodo prima capita expoſuiſſe. Ἐξηγητικὰ vocat Origenes ipſe p. 187, 190.

Homiliarum Myſticarum in Geneſin libri II. Hieron. Epiſt. 29. ad Paulam apud Rufin. invectiva 2.

Tomi in Exodum, & *ſcholia* qvæ *excerpta* vocantur ab Hieronymo. Expoſitionis ſuæ meminit etiam ipſe Origenes IV. contra Celſ. p. 195.

Scholia & Homiliæ in Leviticum ab editis Homiliis diverſæ. Vide Huetium p. 240.

Octo Homiliæ in Deuteronomium. Caſſiodor. c. 1. divinar. Inſtit.

Homilia de duabus meretricibus, & aliæ qvædam *Homiliæ* Caſſiodoro c. 2. memoratæ *in 1. & 2. Reg. in 2. Paralip. & Esdræ libros duos* ſive Esdram & Nehemiam.

In Jobum Homiliæ qvas olim vertit *Hilarius* Confeſſor, ut *in Esdram Bellator* presbyter. Fragmenta in catena ad Jobum à Paulo Comitolo & Patricio Junio edita.

In Pſalmos ſcholia, Homiliæ quædam & Commentarii. Commentarios in primos XXV. Pſalmos Alexandriæ elaboratos notat Euſebius VI. 26. ſed in totum Pſalterium multis voluminibus ſcripſiſſe ante Euſebium, Theodorum Heracleotem, Aſterium Scythopol. Apollinarem Laodicenum & Didymum Alex. docet Hieron. Epiſt. 89. ad Auguſtin. (edit. novæ 74.) addens Hilarium Pictavienſem & Ambroſium Origenis veſtigiis inſtitiſſe.

In Proverbia Commentarii. Fragmenta duo apud Pamphilum in Apologia & aliud in Catena Mazariniana ad Luc. VIII. 4.

In

In Ecclesiasten explonationes, si credimus Sixto Senensi & Possevino, Methodium lib. de resurrect. testem laudantibus. Certe Origenem suis in Ecclesiasten commentariis confutasse se testatur Hieronymus Epist.65. ad Pammach.

In Canticum Canticorum Tomus unus qvem juvenis composuerat. Vide Philocaliam p. 31.

In Canticum Canticorum tomi octo posteriores. Hieron. prologo Homil. in Canticum.

In Esaiam tomi XXX. (è qvibus vigesimus sextus jam Hieronymi ætate desiderabaur, & Tomus trigesimus desinebat in cap.30. 6. vide Euseb. VI. 32.) *Homiliæ XVI.* & *scholia* sive σημειώσεις.

Libri II. de visione τετραπόδων ad Gratam, Origeni suppositi teste Hieron. præf. ad Esaiam.

In Jeremiam Homiliæ XXIV. ex illis 45. Cassidoro & Rabano Mauro memoratis. Confer Tillemontium in Origenis vita p.238.seq.

In Threnos tomi V. Euseb. VI. 24. Hist. licet in Nicephoro legas tomos IX. Ex his fragmenta qvædam exstant in Catena ab Agellio & Ghislerio edita.

In Ezechielem Tomi XXV. Euseb. VI. 32. Confer Tillemont. p. 239. seq.

In Danielem expositio. Origenes ipse tract. 29. in Matth. adde Huetium p. 242.

In quosdam ex duodecim Prophetis scripsisse se & in Esaiam atqve Ezechielem testatur Origenes VII. contra Celsum p. 339. atqve cæteros similiter se expositurum. Tomos XXV. in duodecim Prophetas reperit Eusebius VI. 36.

In Matthæum Tomi primi X. atqve *ultimus XXV. & Homiliæ quædam* itemqve *scholia.*

In Marcum scripsisse se testatur Origenes tractat. 35. in Matth. Cæterum commentarius qvi in qvibusdam Codicibus Origeni, in aliis Cyrillo Alex. tribuitur, & qvem è Codice Regio daturum se Græce promisit Huetius p. 250. *Victoris Antiocheni* Presbyteri est, Chrysostomo cujus meminit junioris. Sub Victoris nomine qvoqve latine Theodorus Pelta-

tanus edidit Ingolstad. 1580. 8. una cum Tito Bostrensi in Lucam. Inde latine recusus est in Bibliothecis Patrum Parisiens. Colon. & Lugd. Tom. IV. Deniqve Græce & latine vulgatus à Petro Possino Rom. 1673. fol. una cum catena in Marcum. Vide de hoc commentario Huetium pag. 274. Rich. Simonis Hist. Crit. N. T. lib. 3. p. 80. & 426. seq. & Eliam du Pin in Bibliotheca Script. Eccles. T. 4. p. 74. Victor Presbyter allegatur etiam in Catenis ad Lucam Regia, Mazariniana & Corderiana, ut Combefisio in Bibl. Concionatoria notatum.

In Lucam Tomi V. Hieron. prolog. in Homilias ad Lucam à se versas.

In Johannem Tomi III. IV. V. VII. VIII. IX. XI. XII. XIV. usqve ad XVIII. XXI. usqve ad XXVII. tum XXIX. XXX. XXXI. Libros duos & viginti visos à se testatur Euseb. VI. 24. sed forte legundum duos & triginta, ut apud Hieron.

In Acta Apostolorum, Homiliæ. Vide Philocaliam p. 32.

In 1. ad Corinthios Commentarii sive *tomi.* Hieron. Epist. 58. ad Pammach. Origenem primo loco ponit inter eos qvi hanc Epistolam latissime fuerunt interpretati. Cæterorum nomina sunt: Dionysius, Pierius, Eusebius Cæsareensis, Didymus & Apollinaris. Meminit & Origenes ipse tractat. 23. in Matth. & homil. 17. in Lucam.

In Epistolam ad Galatas, quinque Tomi, tum scholia & tractatus sive *Homiliæ* variæ. Præterea decimum stromatum suorum librum commatico super explanatione ejus sermone complevit, teste Hieronymo procemio ad Galatas, ubi Origenis commentarios secutum se non diffitetur.

In Epist. ad Ephesios tomi III. Hieron. 1. adversus Rufin. & in Epist. ad Ephes.

In Epist. ad Colossenses, tomi qvorum *tertium* laudat Pamphilus Apologia pro Orig.

In 1. ad Thessalonicenses ἐξηγητικά. Meminit præter Hieron. Origenes ipse lib. 2. contra Celsum p. 101.

In Epist ad Titum. Fragmenta in Pamphili Apologia.

In Epist. ad Hebræos tomi & Homiliæ. Idem Pamphilus, & Eusebius VI. 25.

In Apocalypsin expositio promissa ab Origene tractat. 30. in Matth.

Homiliæ quamplurimæ. Mille & eo amplius tractatus in Ecclesia locutum scribit Hieron. Epist. 65.

Libri II. de resurrectione Euseb. VI. 24. *alii de resurrectione dialogi duo.* Hieron. Epistola ad Paulam apud Rufin. invectiva 2. Confer Huetium p. 264. 266. De resurrectione scripsisse se Origenes ipse testatur V. contra Celsum p. 244. Meminit & Pamphilus in Apologia.

De libero arbitrio, Origenes ipse VII. in Epist. ad Rom. Nisi respicit librum tertium περὶ ἀρχῶν.

Acta concertationis cum Beryllo sive *dialogus* qvo Berylli Bostrensis in Arabia Episcopi errorem coarguit, qvi negabat Christum aliam qvam Pater habere personam. Vide Euseb. VI. 33. & Hieron. c. 61. de S. E. Socratem III. 7.

Dialogus cum Candido Valentiniano, in qvo duos andabatas digladiantes se spectasse scribit Hieron. 2. adversus Rufin. p. 150.

Dialogus cum Basso Agnomone cujus in Epistolas Africani & Origenis de Susanna mentio, licet in litteras relatum esse non æqve constat: uti nec qvæ disputavit *contra Arabas Psychopannychitas*, teste Euseb. VI. 37.

Adversus varios hæreticos, ut Apelleitas & Basilidem, Encratitasqve & Helcesaitas, tum Hermogenem, Isidorum, Menandrum, Nazarenos, Nicolaitas, Severum, Simonem & Valentinum. Atqve si Nicephoro X. 36. credas, etiam contra Marcellum Galatam ac Porphyrium. Vide Huetii Origeniana p. 265. & Tillemontium in vita Orig. c. 12. & 36.

Parva labyrinthus contra Artemonem & Theodotianos, qvam Origeni qvidam tribuerunt, sed qvæ auctorem potius habuit Cajum presbyterum Romanum, de qvo vide Cavei Hist. litterar. ad A. C. 210.

Concertatio cum hæretico quodam Ephesi, ab hæretico illo conficta & Origeni supposita, ut ipse apud Rufinum de adulteratione libror. Origenis qveritur in Epistola ad charos suos Alexandrinos.

Episto-

Epistolarum ultra centum συναγωγὴ, qvæ ab Eusebio collecta & in libros digesta non sine magno historiæ illorum temporum detrimento intercidit. Vide Euseb. VI. 36. Hist. In his fuere præter Epistolam ad Jul. Africanum, & alteram ad Greg. Thavmaturgum qvæ extat in Philocalia, Epistola ad Philippum Imp. ejusqve conjugem Severam: ad Fabianum Rnmanum aliosqve Episcopos de fide sua: ad amicos Alexandrinos, ad Beryllum Bostrorum in Arabia Episcopum, ad Tryphonem discipulum suum. Vide Tillemont. vitam Origenis c. 24. & 36. & Huetium p. 267. seq.

Libellus de Pascha cujus meminit Anatolius Alex. Episcopus Laodicensis præf. ad Canonem paschalem: *Sed & Origenes omnium eruditissimus & calculi componendi perspicacissimus, quippe qui & χαλκευτὴς* (leg. *χαλκέντερος*) *vocatus libellum de Pascha luculentissime edidit.* Ibidem nonnulla exinde producit. Omitto qvæ de *Astrolabio* & breviario Origenis nescio ubi latente incerta fide qvidam tradiderunt.

Stromatum libri X. ad Clementis Alex. imitationem scripti, & Philosophorum Ethnicorum placita cum sacrorum librorum dogmatis conferentes. Meminit ipse in Joh. p. 237. & Eusebius VI. 24. ac sæpius Hieronymus.

Monobiblia. Hieron. apud Rufin. invectiv. 1.

Deniqve juvenis etiamnum Alexandriæ non modo disciplinas liberales & προπαιδεύματα docuit, atqve ad varias Philosophorum sectas intelligendas auditores suos introduxit, sed & teste Eusebio VI. 18. τὰ περὶ τούτοις συγγράμματα διηγήσατο, ὑπομνηματιζόμενός τε καὶ θεωρῶν ἕκαστα.

Eusebius idem VI. 32. Hist. testatur se accuratum scriptorum Origenis indicem texuisse in vita Pamphili Martyris: qvod se fecisse qvoqve Hieronymus c. 54. Catalogi narrat in Epistola ad Paulam, qva Origenis opera contra Varronis ponens contulerit. Sed nec hæc Epistola præter fragmentum apud Rufin. 1. invectiva, neqve vita Pamphili integra ad nos pervenit. Corruptam Bibliothecam Origenis & Pamphili in membranis instaurare conatus est Evzoius Thespesii Rhetoris cum Gregorio Naz. auditor, & postea Episcopus Cæsareensis, ut idem Hieron. c. 113. de Script. Eccles. auctor est.

*Tabella Chronologica * scriptorum plerorumque Origenis.*

A. C.	ætat. Origenis	
210.	26.	ὑπομνήματα in Philoſophos variarum ſectarum. Euſeb. VI. 18. (*Alexandriæ.*)
		tomus in Canticum à juvene ſcriptus.
217.	33.	inchoata Hexapla, Tetrapla &c.
228.	44.	Epiſtola ad Julium Africanum de Hiſtoria Suſannæ.
ante A. 231.	47.	tomi in Pſalmos 25. primores. Euſeb. VI. 24.
		Libri duo de reſurrectione.
		Tomi V. in threnos. Primi V. tomi in Johannem. Primi VIII. in Geneſin. In Exodum. In Judices.
		Libri IV. de Principiis.
		X. libri Stromatum.
		Liber de precatione.
		Homiliæ in Lucam.
235.	51.	Protrepticum ad Martyrium.
poſt A. 237.	53.	tomi poſteriores in Johannem & in Geneſin.
238.	54.	tomi XXX. in Eſaiam, (*Cæſareæ Paleſtinæ*) Euſeb. VI. 32.
240.	56.	tomi XXV. in Ezech. & V. in Cantic. (*Athenis.*)
		Epiſtola ad Greg. Thaumaturgum quæ legitur in Philocalia.
241.	57.	Homiliæ IX. in Pſal. 36. 37. 38. tomi poſtremi V. in Canticum, (*Cæſareæ.*)
poſt A. 244.	60.	Homiliæ variæ extemporales quas à notariis excipi permiſit, ſexagenario major. Euſeb. VI. 36.
		tomi XXV. in Matth. & XV. in Epiſt. ad Rom.
		Tetrapla, Hexapla, Octapla perfecta (*Tyri*) Epiphan. de ponderibus & menſur. n. 18.
		XLV. homiliæ in Jeremiam. XIV. in Ezechiel.
		Homiliæ in Geneſin, Exodum, Leviticum, Numeros.
		Tomi in I. ad Theſſalonicenſes.
247.	63.	In Prophetas minores.
		Epiſtola ad Fabianum & alios Epiſcopos de fide ſua.
249.	65.	libri VIII. contra Celſum.
		Homiliæ in Joſuam.
poſt A. 251.	67.	Epiſtolæ variæ.

Hæc

* Confer Huetium pag. 269. ſq. Tillemontii not. 41. ad Origenis vitam, & Sam. Baſnage ad A. C. 203. n. 22. ſeq. & A. 336. n. 3.

Hæc de ſcriptis Origenis dixiſſe ſufficiat, *ex quo uno ſi ſalvus perduraſſet, plus lucis* Dallæo * judice *nobis quam ex reliquis* (Patribus) *aliis, & à quo forſan potius quam à cæteris omnibus haberemus in quo acquieſceremus. Sed paucula ſunt & maximam partem fœde lacera & miſere immutata quæ ſub illius nomine feruntur. Magni enim & mirandi iſtius viri monumenta, neq; temporum neq; hominum injuriam ſuperare potuerunt. Atq; haud ſcio annon horum invidia gravius eum afflixerit, quam ipſa tot ſæculorum vetuſtas quæ ab ipſius morte ad nos fluxerunt.* Utinam ſcripta Origenis inedita qvæ apud Græcum Epiſcopum in Chio Inſula vidiſſe affirmavit vir doctus *Fr. Vernonius* Anglus, in publicos Eccleſiæ uſus proferantur.

Scripta Varia Origenem ſpectantia.

Gregorii Thavmaturgi Panegyricus in Origenem Præceptorem ſuum, de qvo infra inter Thavmaturgi Opera.

Pamphili Martyris & *Euſebii* Apologia pro Origene libris VI. è qvibus primus è Rufini verſione, in latinis Origenis editionibus & inter Hieronymi Opera: atqve ex cæteris excerpta pauca apud Photium Cod. 118. extant. Idem Cod. 117. recenſet *Anonymi* opus Euſebio poſterioris & in qvinqve libros diſtributum pro eodem Origene. Qvemadmodum ex *Antipatri Boſtrenſis* confutatione Apologiæ Pamphili qvædam leguntur in Actis Concilii Nicæni T. 7. Concil. edit. Labbei p. 368.

Rufinus de depravatione librorum, præcipue Origenis, liber, in latinis Origenis editionibus.

Jo. Pici Mirandulani diſſ. de ſalute Origenis, p. 131. ſq. Operum, *Jacobus Mœrlinus* in Apologia pro Origene, & Apologia Apologiæ tribus libris conſtante & adhuc inedita, de qva Huetius p. 230. Origenianor. *Eraſmus* de Origenis Vita, phraſi, docendi ratione & operibus Origenis cum ſingulorum librorum Cenſuris T. VIII. Opp. p. 362. ſeq. & ante editiones Origenis Eraſmianas: Georgius Wicelius in Hagiologio. Gilberti Genebrardi collectanea editioni Operum Origenis à ſe curatæ præmiſſa.

Petri Halloixii Origenes defenſus, ſive Origenis vita, virtutes & documenta libris IV. Leodii 1648. fol.

A letter of reſolution concerning Origen and the chief of his Opinions, by *C. L.* Esqvire. Lond. 1661. 4. Recuſus hic liber dignus examine accuratiore in volumine primo collectionis variorum opuſculo-

* Jo. Dallæus de uſu Patrum c. 1. pag. 6.

sculorum qvæ prodiit Londini A. 1708. 8. sub titulo *Phœnix, or a revival of scarce and valvable pieces.* Poterat etiam addi libellus itidem Anglice editus Lond. 1683. 12. sub titulo: *the future state, or a discourse attempting some display of the Souls happiness in regard to that eternally progressive knowledge or eternal increase of knowledge and the consequences of it, which is amongst the blessed in heaven.* Qvo in libello paginarum 159. explicatur doctrina Origenis lib. 2. περὶ ἀρχῶν c. ult. de beatitate animarum sempiterna, qvam consistere putat in faciendis majoribus semper in æternum incrementis scientiæ & cognitionis, contemplatione primò operum DEI in hac terra, deinde in aëre, atqve globorum cœlestium infinito numero, ac deniqve DEI ipsius.

Histoire de Tertullien & d'Origene par Mr. *de la Motte.* Paris. 1675. 8.

Stephani Bineti S. I. de salute Origenis, & an plerumqve illustriora ingenia sint perversiora. Paris. 1629. 8vo. 1631. 12.

De erroribus Origenis multa è veteribus *Methodius* apud *Epiphanium* & *Photium* : *Hieronymus* in Epistolis & contra Rufin. *Justinianus Imp.* Epistola ad Mennam qvæ latine ex Codice Antonii Augustini primum edita à Baronio ad A. C. 538. n. 34-82. recusaqve Græce & Lat. T. V. Concil. p. 635. ubi & p. 679. altera Epistola ad Synodum CPol. adversus Origenem & ejus sectatores.

Paganinus Gaudentius de dogmatum Origenis cum dogmatis Platonis comparatione, Florent. 1639. 4. subjunctis salebris Tertullianeis, & Vita Christianorum ante tempora Constantini M. Confer si placet qvæ de Platonismo Origeni objecto novissime disseruit P. Baltus S.I. in defensione SS. Patrum Platonismi accusatorum lib. 2.

Jo. Fechtii (hodie Theologi Rostoch.) Exercitatio Historico Theologica de Origene & Origenianis, habita Witebergæ sub præsidio D. *Jo. Meisneri*, editaqve A. 1665. 4.

Jo. Henr. Horbii (Pastoris deinde ad S. Nicolai Hamburgensis) Historia Origeniana. Francof. 1670. 4.

Jo. Francisci Buddei (hodie Theologi Jenensis) exercitatio de allegoriis Origenis Witeberg. 1689. 4. & in ejus parergis Historico Theol. p. 139. *Godfridi Tilmanni* Allegoriæ in Sacram Scripturam ex Origene & aliis collectæ. Paris. 1574. 8.

Petri Zornii Hamburgensis de Evnuchismo Origenis Adamantii exercitatio, qva illum in dubium vocat (contra nimis perspicua repetitaqve Veterum testimonia.) Giessæ Hassorum, præside D. Jo. Henrico Majo Theologo Giessensi, 1708. 4. Cæterum evirationem tum temporis non fuisse Canonicum Ordinationis impedimentum disputat Natalis Alex. sec. 3. diss. 15. qv. 1. Contrarium visum Samueli Basnagio T. 2. Annal. p. 231.

Histoire des mouvemens arrivez dans l' Eglise au sujet d' Origene & de sa Doctrine, par le *Lovis Doucin*, S. I. Paris 1700. 12. Videndus etiam *Jo. Garnerius* ad Marium Mercatorem T. 1. & *Henricus Noris* in Hist. Pelagiana & diss. de qvinta Synodo. *Casp. Sagittarius* introduct. ad Historiam Eccles. p.113. sqq. ubi de Origenistis & adversariis Origenis.

Jo. Vindetus Anglus in libro erudito de vita functorum statu p.40. promisit Origenis ac Plutarchi vitas & decretorum parallelismum. Idem p.39. docet dogma de Metempsychosi per calumniam Origeni impactum fuisse, qvod probat etiam *Jo. Baptista Crispus* de Philosophis caute legendis p.464. seq. Sic idolis sacrificasse Origenem ut traditum Epiphanio, LXIV. 2. fabulis adscribunt Baronius, Huetius, Raynaudus, Valesius, Halloixius, Tillemontius, & novissime Sam. Basnagius qvem vide ad A. C. 203. n. 20. Sed verissimum esse contendunt Natalis Alex. Sec. III. diss. 15. Antonius Pagi ad A. C. 251. n. 6. seq. Petavius ad Epiphan. & Huetius p. 22. Origenianor.

Scripta de Operibus Biblicis Origenis, Tetraplis, Hexaplis atqve Octaplis, notisq; Criticis & asteriscis allegavi supra lib. III. cap. 12. §. 12. 13. qvibus addes qvæ Clarissimus Vir *Jo. Ernestus Grabius* novissime observavit in Epistola ad doctiss. Millium de genuino LXX. Interpretum exemplari & tribus novæ edit. speciminibus Oxon. 1705. 4. tum in prolegomenis ad novæ suæ luculentæ editionis Græcæ Bibliorum volumen primum & tertium, & deniqve in diss. A. 1710. 4. vulgata *de variis vitiis LXX. Interpretum versioni ante B. Origenis ævum illatis, & remediis ab ipso in Hexaplari ejusdem Versionis editione adhibitis, deque hujus edit. reliquiis tam Manuscriptis quam prælo excusis.*

XXVII. *INDEX Scriptorum & Hereticorum.*

ab Origene in scriptis Græce editis memoratorum.

C. denotat libros contra Celsum, edit. Cantabrig. H. a. b. Commentarios ab Huetio Græce ac Latine editos duobus tomis: M. dialogum contra Marcionitas & qvæ ipsi subjuncta sunt. O. librum de Oratione edit. Wetstenianæ Basil. ac deniqve P. Philocaliam edit. Cantabrig.

Archi-

Philo

XXVIII.

XXVIII. S. GREGORIUS, alio nomine *Theodorus*, a) nobilibus & opulentis parentibus Ethnicis b) natus Neocæsareæ Ponti: post illorum obitum cum juvenis qvatuordecim annorum c) jam aliqvo Christianismi amore tangi cœpisset, ac deinde latinæ lingvæ atqve eloqventiæ Græcæ studiis imbutus, Legum Romanarum addiscendarum causa Berytum d) peteret, una cum Firmiliano patricio Cappadoce, e) Episcopo postea Cæsareensi, fratreqve suo Athenodoro, itidem deinde Episcopatu Ponti functo f) deflexit Cæsaream Palæstinæ, ibiq; detentus ab Origene, per octo annos g) ab ejus ore tum in illa urbe tum Alexandriæ h) tum iterum Cæsareæ pependit, & ab illo ad CHRISTUM adductus i) Philosophicisqve primum disciplinis imbutus, tum præsertim Sacram doctrinam edoctus est. Cæsareâ circâ A. C. 239. decedens Origenem præsentem, convocata magna freqventia celebravit, eiq; gratias egit insigni sermone Panegyrico

a) Hujus nominis non facit mentionem Greg. Nyssenus, neq; Basilius. Sed Eusebius VI. 30. Hist. ubi celeberrimos ex Origenis discipulis ait fuisse Theodorum ὅς ἦν αὐτὸς ἔτι ὁ καθ᾽ ἡμᾶς ἐπισκόπων διαβόητος Γρηγόριος, & fratrem ejus Athenodorum. Hieronymus c. 65. de S. E. *Theodorus qui postea Gregorius appellatus*, Sophron. Θεόδωρος ὃς ὕστερον ἐκλήθη Γρηγόριος. Pro quo Suidas: Γρηγόριος ὁ καὶ Θεόδωρος. Notum est adultos in baptismate novum nomen frequenter adscivisse, quo de ritu vide Josephum Vicecomitem lib. 2. c. 13. de ritibus baptismi, Edmundum Martene, aliosque. Ex Theodoro & Gregorio male duos diversos Origenis discipulos facit Nicephorus V. 20. reprehensus eo nomine à Caveo in vita Thavmaturgi c. 3.

b) Gregorius ipse panegyr. in Origenem p 183. edit. Moguntin. & Gregorius alter, Nyssenus in laudatione Gregorii Thavmaturgi T. 2. p. 969. d. 970. a.

c) Thavmaturgus ipse p. 183.

d) Id. p. 186. 187. 188. Fallitur itaque Hieronymus scribens Gregorium Beryto Cæsaream transiisse, & Socrates IV. 27. qui Gregorium ad Origenem pervenisse tradit, postquam ἐν τῇ Βηρύτῳ νόμους ἐμάνθανε. Cæterum Berytum Phœniciæ urbem, tum temporis celeberrimam fuisse Juris scientiæ addiscendæ palæstram, multis veterum testimoniis constat, ut ad Eunapium notavi.

e) Nyssenus p. 974.

f) Euseb. VI. 30. VII. 14. & 28. Hist. Theodoritus II. 9. hæret. fabularum. Cæterum Suidæ in Γρηγόρ. memoratum περὶ σαρκώσεως καὶ πίστεως λόγον, non Athenodoro (quem Sophistam Suidas appellat) tribuerim cum Tillemontio T. 4. memor. Hist. Eccles. p. 621. in Thavmaturgi vita c 2. Sed Gregorio fratri. De Athenodoro illo videndus Baron. ad Matyrolog. Rom. 18. Octobr. & Bollandus ad 9. Febr.

g) Ita Thavmaturgus ipse p. 170. videtur innuere, licet quinquennium tantum memorat Hieronymus ex Eusebii VI. 30. Hist.

h) Vide Tillemont p. 669.

i) Hieron. de S. E. c. 165. Suidas in Γρηγόρ.

co qvi etiamnum extat, & à Pamphilo k) Apologiæ Origenis pridem insertus fuit. Origenis ad Gregorium Epistolam habes c. 13. Philocaliæ. Absens inde à Phædimo Episcopo Amaseno l) consecratus est primus Episcopus Neocæsareensis, licet vix septendecim * tum in illa urbe essent Christiani. In Episcopatu suo inter varias persecutiones tam felicibus successibus usus est, ut vix totidem Neocæsareæ superessent Ethnici, m) cum vita excederet imperante Aureliano, ** hoc est non ante A. C. 270. Interfuit una cum Athenodoro fratre suo Episcopis n) Pauli Samosateni hæresin Antiochiæ A. C. 265. redarguere gestientibus. A virtute & doctrinæ præstantia *Magni*, o) à miraculis *Thavmaturgi* sive *τερατεργε̃* & *alterius Mosis* p) cognomen tulit. *Martyrem* nemo ante Rufinum dixit, celebrant tamen Martyrologia & Menologia 17. Novembr. Et late accepto vocabulo Martyrem vocari recte monet Lambecius T. 2. pag. 270. Ex scriptis ejus hæc ad nos pervenere:

1. *Πανηγυρικὸς εὐχαριστίας* sive *προσφωνητικὸς ad Origenem*, Cæsareæ Palæstinæ circa A. C. 239. dictus extat, Græce cum versione & notis, in edit. Gerh. Vossii p. 169 - 224. Sed latinam versionem *Sirmondi* esse testatur Labbeus T. I. p. 374. idq; se ex ipso Sirmondo accepisse jam grandi ætate. Observant & alii cæteris à Vossio Tungrensi Episcopo translatis videri cultiorem. Editum qvoqve ab *Hoeschelio* sub idem tempus hunc panegyricum cum brevibus notis Græce & Latine ad calcem

k) Vide Socratem IV. 27.

l) Nyssenus p. 976. seq. Niceph. VI. 17.

* Basilius de Spiritu S. c. 29. Nyssenus p. 977.

m) Id p. 1006. seq.

** Apud Suidam pro *Juliani* nomine *Aurelianum* ex MSS Codicum fide reposuit Clariss. Kusterus. Ita & menologia 17. Nov.

n) Euseb. VII. 28. Hist. & Theodoritus II. 9 hæreticar. fabular.

o) Magnum passum nominant Basilius Epist. 62. sq. & de Spiritu S. c. 29. Nyssenus & alii. Miracula ipsius Nyssenus plura refert, plura etiam p. 1009. quod incredibilia videri possint prætermittere se testatus. Nonnulla itidem suæ Eusebii Hist. versioni inseruit Rufinus, ut Basilii, Socratis & aliorum veterum testimonia omittam. Mich. Pselli *πρὸς τὸν Πρωτοσύγγελλον περὶ τε̃ ἁγίε Γρηγορίε τε̃ Θαυματεργε̃* nondum vidit lucem.

p) Basilius de Spiritu S. ad Amphiloch c 29. T. 2. p. 220. etiam ab ipsis veritatis hostibus hæreticis *δεύτερον Μωυσῆν* appellatum testatur. Idem elogium ei tribuit Nyssenus p. 975.

cem librorum Origenis contra Celſum, Auguſtæ Vindel. 1605. 4. idem Labbeus notavit. Meminit hujus Orationis Hieronymus c.65. de Scriptor. Eccleſ.

2. *Metaphraſis in Eccleſiaſten*, male *Nazianzeno* tributa in variis MSS. ut illis de qvibus Lambecius lib.III. p.182.187. 190. &c. atqve inter Orationes Greg. Nazianzeni ſæpius edita Græce & latine ex *Jac. Billii* verſione, Orat. LIII. Sed Gregorio Thavmaturgo recte vindicavit Voſſius ex teſtimoniis Hieron. de S. E. c.65. & in c.4. Eccleſiaſtæ, atqve Rufini VII. 25. Hiſt. Eccleſ. ac Svida, licet latine tantum ex interpretatione jam laudati Billii eam exhibuit: Græcolatinæ enim tunc Nazianzeni editiones nondum lucem viderant. Eadem in Eccleſiaſten Metaphraſis pridem ſub vero Gregorii Neocæſareenſis titulo prodierat latine ex Verſione *Jo. Oecolampadii* in Micropresbytico Baſil. 1550. fol. p.119. & in Orthodoxographis utriusqve editionis, ut Patrum Bibliothecas ne memorem. Prodiit itidem Græce cum notis Antvverp. 1614. 8. una cum Catena Græcorum Patrum in Proverbia Salomonis & Pſelli paraphraſi in Canticum Canticorum, additaqve latina verſio qvam Andreas Schottus contexuit ex duabus illis Jacobi Billii & Johannis Monachi Brigittiani, hoc eſt Oecolampadii, qvi aliqvando inter Monachos S. Brigittæ nomen ſuum fuit profeſſus. Illam Thavmaturgi Metaphraſin notis qvibusdam in Pariſienſi edit. Græcolatina operum Gregorii Thavmaturgi etiam illuſtravit *Fronto Ducæus*.

3. *Expoſitio fidei*, qvam * à S. Johanne Evangeliſta acceptam refert Gregorius Nyſſenus in laudatione Gregorii Thavmaturgi p.378. repetitq; qvinta Synodus T.2. edit. Binianæ Colon 1618. p.774. & Nicetas lib.1. theſauri Orthodoxæ fidei c.32. Eandem qvoniam brevis eſt, hoc loco integram dabo cum verſione Rufini, qvi eam latinæ verſioni Euſebii Hiſt. VII. 25. ad ædificationem, ut ait Eccleſiæ, inſeruit.

Εἷς Θεὸς Πατὴρ λόγου ζῶντος, Σοφίας ὑφεστώσης καὶ δυνάμεως καὶ χαρακτῆρος ἀϊδίου. Τέλειος τελείου γεννήτωρ, πατὴρ υἱοῦ μονογενοῦς. Εἷς

Unus DEUS *Pater Verbi viventis, Sapientiæ ſubſiſtentis & Virtutis ſuæ & figuræ, perfectus perfecti genitor Pater filii unigeniti.* Unus Dominus,

Ii *ſolus*

* Narratio illa de revelatione Gregorio facta parum credibilis videtur B. Dorſcheo Heptade diſſ. VI. Cæterum hæc eſt *Gregorii Thaumaturgi Apocalypſis*, ad quam Elias Cretenſis notat reſpicere Nazianzenum Orat 37. p.609. Eadem laudatur & à S. Germano atque in definitione Apocriſiariorum Gregorii IX. Papæ: tum à Johanne Vecco & Georgio Metochita in Allatii Græcia Orthodoxa T.2. p.484. 735. 952. 986. & 1056.

solus ex solo, † *figura & imago Deitatis, verbum perpetrans*, q) *Sapientia comprehendens omnia, & virtus qua tota creatura fieri potuit. Filius verus Veri & invisibilis ex invisibili, & incorruptibilis ex incorruptibili, & immortalis ex immortali, & sempiternus ex sempiterno.* Unus Spiritus Sanctus *ex DEO substantiam habens, & qui per Filium apparuit, imago filii perfecti, perfecta: viventium causa, sanctitas sanctificationis præstatrix, per quem DEUS* r) *super omnia & in omnibus cognoscitur, & Filius per omnes.* Trinitas *perfecta, majestate & sempiternitate & regno* s) *minime dividitur neque abalienatur. Igitur neque * factum quid aut serviens in Trinitate, neque superinductum tanquam antehac* t) *quidem non subsistens, postea vero superingressum. Neque ita defuit unquam Filius Patri, neque Filio Spiritus Sanctus, sed invertibilis* u) *& immutabilis eadem Trinitas semper.*

κύριος, μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς ἐκ Θεοῦ. Χαρακτὴρ καὶ εἰκὼν τῆς Θεότητος, λόγος ἐνεργός. Σοφία τῆς τῶν ὅλων συστάσεως περιεκτικὴ, καὶ δύναμις τῆς ὅλης κτίσεως ποιητικὴ, υἱὸς ἀληθινὸς ἀληθινοῦ Πατρός. Ἀόρατος ἀοράτου καὶ ἄφθαρτος ἀφθάρτου καὶ ἀθάνατος ἀθανάτου καὶ ἀΐδιος ἀϊδίου. Καὶ ἓν πνεῦμα ἅγιον ἐκ Θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχον, καὶ δι' υἱοῦ πεφηνὼς δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις. Εἰκὼν τοῦ υἱοῦ, † τελείου τελεία. ζωὴ ζώντων αἰτία, πηγὴ ἁγία, ἁγιότης ἁγιασμοῦ χορηγός, ἐν ᾧ φανεροῦται Θεὸς ὁ Πατὴρ ὁ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι, καὶ Θεὸς ὁ υἱὸς ὁ διὰ πάντων. Τριὰς τελεία δόξῃ καὶ ἀϊδιότητι καὶ βασιλείᾳ μὴ μεριζομένη μηδὲ ἀπαλλοτριουμένη. Οὔτε οὖν κτιστόν τι ἢ δοῦλον ἐν τῇ Τριάδι, οὔτε ἐπείσακτόν τι ὡς πρότερον μὲν οὐχ ὑπάρχον, ὕστερον δὲ ἐπεισελθόν. Οὔτε οὖν ἐνέλιπέ ποτε υἱὸς Πατρὶ, οὔτε υἱῷ πνεῦμα, ἀλλ' ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος ἡ αὐτὴ τριὰς ἀεί.

Hanc

† Antiquum Psalterium MS. latinum aureis scriptum literis, quod Hadriano I. Papæ donavit Carolus M. apud Lambec. T. 2. p. 270. legit: *ex solo DEO.*

q) Id. *penetrans*, minus bene.

† Alii ut Concilior. editores distinguunt sic: εἰκὼν τοῦ υἱοῦ τελείου, τελεία ζωὴ ζώντων, αἰτία, ἁγιότης κ. τ. λ.

r) Psalterium vetus apud Lambec. *Deus solus.*

s) Gregorius Naz. Orat. 37. p. 609. Θεὸν τὸν Πατέρα, Θεὸν τὸν υἱὸν, Θεὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρεῖς ἰδιότητας, Θεότητα μίαν δόξῃ καὶ τιμῇ καὶ οὐσίᾳ καὶ βασιλείᾳ μὴ μεριζομένην, ὥς τις τῶν μικρῷ πρόσθεν Θεοφόρων ἐφιλοσόφησεν. Idem Orat. 40. p. 663. οὐδὲν τῆς τριάδος δοῦλον, οὐδὲ κτιστὸν οὐδὲ ἐπείσακτον, ἤκουσα τῶν σοφῶν τινος λέγοντος.

* Hæc & quæ sequuntur, male pro Nysseni non Thaumaturgi verbis habuere Nysseni editores, hosque secutus Elias du Pin T. 1. Bibl. scriptor. Eccles. p. 185. itaque & illa omisit Clariss. Caveus in Thaumaturgi vita §. 7. ubi hanc ἔκθεσιν fidei, Græce & Anglice exhibet.

t) Psalter. apud Lambec. *ante hoc*, minus bene.

u) Id. *inconvertibilis*, & deinde: *semper manet.*

Hanc fidei confessionem Petavius non negat esse Thavmaturgi (ut scribit Labbeus p.373. cum altera τῇ κατὰ μέρος πίστει eam confundens) sed agnoscit, & *illustre monumentum traditionis Ecclesiasticæ ac Catholicæ de Trinitate professionis* appellat prolegom. ad dogm. Theol. de Trin. c.4.n.5. In qvibusdam Codd. Hieronymi c.65. de S. E. inter Thavmaturgi scripta memoratur etiam *de fide*, sed in plerisqve & in Græca versione & apud Freculfum desideratum. Apud Honorium Augustod. est: *& alias de fide Epistolas*, pro qvo Baronius ad A. C. 266. n.20. ex Hieronymo citat: *& aliæ hujus vulgo feruntur Epistolæ, & de fide.*

Diversa ab hac fuit Gregorii expositio fidei ad *Ælianum*, qvem ab idolis ad CHRISTI fidem reducere conatus est. De illa Basilius Epist. 64. cujus verba sicut à Facundo Hermianensi lib. X. T.2. Opp. Sirmondi p.740. latine transferuntur, adscribam: *Immiserunt qvoddam experimentum per Epistolam ad unanimem nostrum, Anthimum Tyanorum Episcopum, quod magnus Gregorius dixerit in expositione fidei* Πατέρα καὶ υἱὸν ἐννοίᾳ μὲν εἶναι δύο, ὑποστάσει x) δὲ ἕν, Patris & Filii personas intellectu qvidem esse duas, subsistentiam autem esse unam. *Hoc autem quia non dogmatice dictum est, sed certative* (οὐ δογματικῶς ἀλλ' ἀγωνιστικῶς ἐν τῇ πρὸς Αἰλιανὸν διαλέξει) *in sermone ad Gelianum, non potuerunt conspicere qui in subtilitate sensuum semetipsos beatificant. - - Rursus vero pagano satisfaciens non arbitrabatur opus esse subtilitatis ratiocinatione circa verba. Est etiam ubi & consentiendum sit consuetudini contradicentis, ut non ad necessaria reluctetur. Quapropter & multas invenies* ibi voces qvæ nunc hæreticis maximam *virtutem præbeant, sicut* creaturam & facturam, *& si quid tale est. Multa autem dicta & de conjunctione quæ ad hominem facta est, ad Divinitatis referunt rationem qui inerudite audiunt Scripturas, quale est & hoc quod ab his circumfertur.*

Diversa etiam est, at Gregorio Thavmaturgo supposita expositio fidei altera prolixior, ἡ κατὰ μέρος πίστις, qvæ latine tantum extat ex versione *Francisci Turriani*, & cum ejus scholiis in edit. Gerh. Vossii Moguntina pag. 15-26. Hic mihi videtur esse, ὁ περὶ σαρκώσεως καὶ πίστεως λόγος qvem memorat Svidas in Γρηγόρ. Locum ejus Græce ex Anastasio emendatiorem producit Sirmondus ad Facundi lib. X. cap. 6. ex eadem πίστει Leontius de sectis p.540. act. 10. affert verba: τῇ φύσει ἐδίδου, ὅτε ἐβούλετο, ἐνεργεῖν τὰ ἴδια. Ac libro *in eos qui proferunt quædam Apollinarii falso inscripta nomine Patrum* T. IX. Bibl. Patrum Lugd. p.707.

Ii 2 no-

x) Confer ad hunc locum Petav. Dogm. Theol. de SS. Trinitate lib.1. c.4. §.10. & Bulli defens. fidei Nicænæ sect. 2. cap.12.

notavit multos ex orthodoxis habere hanc κατὰ μέρος πίστιν qvæ tamen sit Apollinarii, & p.712. nonnulla ex eo allegat, sub Apollinarii nomine. Neqve Leontius tantum sed Evagrius qvoqve III. 31. auctor est qvosdam ex hæresi Apollinarii vel Eutychis vel Dioscori, cum vellent suam hæresin confirmare, Apollinarii λόγους Gregorio Thavmaturgo vel Athanasio, & Epistolas Julio Episcopo Romano supposuisse. In hac certe κατὰ μέρος πίστει ut Sabellianorum, Arianorum & Nestorianorum (licet Sabellio tantum nominatim rejecto) errores diserte improbatos videas, sic nonnulla etiam leguntur qvæ Apollinaris & Eutychis dogmatibus haud obscure favent. *Et quia nonnulli,* inqvit, *turbas nobis excitarunt nitentes evertere fidem nostram in CHRISTUM Dominum nostrum, non confitentes DEum esse incarnatum, sed hominem DEO copulatum, idcirco confessionem edimus de fide quam diximus, rejicientes contradicentium perfidiam. DEUS enim humana carne incarnatus puram habet propriam operationem, cum sit mens passionibus animæ & carnis invicta, & carnem ac carnis motus divinæ ac sine peccato moderans. Qui non solum à morte teneri non potuit, sed etiam mortem delevit. Et est DEUS verus, qui carnis expers in carne apparuit, perfectus vera & divina perfectione. Non duæ personæ neque duæ naturæ, neque enim quatuor adorari dicimus, DEUM & filium DEI, & hominem & Spiritum Sanctum. Idcirco eos anathematizamus, qui sic impii sunt, qui hominem in divina laudatione ponunt.* p.22. edit. Vossii.

Appendix hujus κατὰ μέρος πίστεως videntur vivis doctis esse *duodecim de fide capitula* sive *Anathematismi*, cum addita singulis ἑρμηνείᾳ, in qvibus & ipsis ad Apollinarii sententiam spectare possit videri qvod τέλειον hominem à CHRISTO assumtum negat c.3. & 8. sed si anathematismi hi omnes sunt ab una manu, ut qvidem videntur, nec Gregorium Thavmaturgum nec Apollinarium illum hæreticum auctorem habere possunt, nam non modo Nestorii & Eutychis κυρίας δόξας explodunt, sed & anathematismo 10. ac præcipuæ 11. diserte Apollinaris hæresis confoditur, & corpus à λόγῳ assumtum, nec ἄψυχον nec ἀνόητον, sed tale ut omnino τέλειον ἄνθρωπον constituat, definitur. Itaqve in prioribus capitibus illud tantum negatum est sensu Nestoriano, ne duas nempe in CHRISTO personas agnoscamus. Prodierunt hi Anathematismi primum latine ex *Turriani* versione in Apparatu sacro Antonii Possevini, deinde Græce & latine in lectionibus Antiqvis Henrici Canisii, qvi Græca à Possevino accepisse se testatur, Tomo 3. p.1. Ingolstad. 1603. 4. Deinde in editionibus Thavmaturgi cum Vossii editoris versione & scholiis, atqve in Moguntina qvidem p.29-40.

4. Ex

4. Ex *Epistolis* qvas Gregorium scripsisse Hieronymus ac Suidas testantur, restat unica *Canonica* ad πάπαν sive Episcopum qvendam Ponti, scripta de iis qvi in Barbarorum (Boranorum * qvæ Scythica gens est) in regionem illam circa A. C. 258. incursione idolothyta comederant, seu qvi in captivitate idolis sacrificaverant, aut alia peccaverant. Hi sunt Canones Gregorii Thaumaturgi, qvi probantur in Concilii sexti CPol. in Trullo A. C. 680. habiti can. 2. Atqve *primi decem* qvidem nemini suspecti de fraude sunt, sed *undecimum* rejiciunt pleriqve, qvoniam nec in Græco Nomocanone illum Vossius reperit, nec in collectione canonum à Gregorio Patriarchæ CPol. facta ** Morinus, licet eum agnovit & interpretatus est Theodorus Balsamon, & in suo Codice reperit auctor versionis latinæ qvæ in Orthodoxographis legitur, & Antonius Augustinus qvi inter canones pœnitentiales vulgavit Tarracone 1584. 4. Paris. 1641. fol. & ex Sirleti Codice Vossius Græce edidit, adjuncta latina versione *Gentiani Herveti* & commentario *Balsomonis*, latine tantum, ex ejusdem Herveti versione Paris. 1561. fol. edita. Ille Balsamonis commentarius Græce etiam additus est à Beveregio Oxon. A. 1672. T. 2. Pandect. Canonum p. 24. ex Parisiensi Ducæana Canonum & Balsamonis editione A. 1620. fol. *Zonaræ* commentarios etiam addidit Beveregius ex edit. Græcolatina Paris. A. 1622. ad calcem Thaumaturgi. Pro γνησιότητι canonis undecimi multis pugnat Natalis Alex. diss. 18. Seculi 3. Sed magis probat gradus pœnitentium memoratos in illo canone esse satis antiqvos, qvam canonem ipsum non esse Gregorianis assutum.

5. Λόγος κεφαλαιώδης περὶ ψυχῆς, *de anima* ad Tatianum qvendam, Tatianæ fortassis cujus Origenes libro de precatione meminit fratrem. Hunc primus edidit Vossius pluribus MSS. Codd. usum se testatus, addita latina versione sua scholiisqve pag. 135-145. latinam versionem recudi etiam curavit Caspar Barthius ad calcem librorum Claudiani Mamerti de eodem argumento. Cygneæ 1655. 8. p. 460. Ex alia versione extat in Bibl Patrum Paris. 1589. T. 3. Clarissimus Nourrius hunc libellum in Codice MS. forte offendens sine auctoris nomine, ac de Tatiano Justini Martyris discipulo cogitans pro inedito habuit, & in prima editione Apparatus sui ad Bibl. Patrum T. 2. pag 734. velut primus vulgavit. Sed in altera editione omisit, sive qvod ipse in Thaumaturgi scripta incidisset, sive monitus à B. Ittigio

* Vide Zosimum lib I. c. 33. Tillemont. p. 695.
** Morin. lib. 6. de sacramento pœnitentiæ c. 1. §. 9.

gio in supplemento Operum Clementis Alex. p. 227. cujus cum laude eum meminisse video.

6. *Fragmenta* qvædam Gregorii Thavmaturgi occurrere in Catena ad *Jeremiam* Ghisleriana T. 1. p. 788. 796. 831. 839. jam notavit præstantissimus Caveus. Illa non ex commentario in Prophetam sed ex homilia qvadam vel Epistola videntur esse repetita.

7. *Homilias quatuor*, unam in sancta Theophania & baptismum CHRISTI, & tres in annunciationem B. Virginis, Græce ex MS. Cod. Biblioth. Cryptæferratæ cum versione sua Vossius edidit. Latine easdem ex Vossii versione exhibet Combefisius in Bibl. Patrum Concionatoria. Homiliam in Epiphania Græce in Chrysostomo suo Savilius Tomo VII. Ex alia versione Homiliam in Theophania habes in Bibl. Patrum Paris. 1575. Harum Homiliarum nulla non videtur nomen ac titulum Gregorii Thavmaturgi mentiri. Secundam qvidem in Annunciationem, Procli CPol. esse suspicatur Vincentius Riccardus notis ad Orat. VI. Procli: tertiam sub Chrysostomi nomine latine edidere Lipomannus ac Surius, ut Labbeo etiam observatum.

Editiones Gregorii Thavmaturgi.

Elias du Pin T. 1. Bibl. novæ scriptor. Ecclesiasticor. tradit scripta qvædam Gregorii Thavmaturgi ex *Francisci Zini* versione prodiisse Venetiis 1574. & Romæ 1594. qvas editiones non vidi, & vereor ne error sit, qvoniam constat Zinum Gregorii Nysseni qvædam vertisse, qvæ infra suo loco referam.

Pauca Gregorii Thavmaturgi cum nonnullis Orationibus & Epistolis Justini Mart. Athanasii, Basilii M. Nazianzeni & Chrysostomi Græce edidit Romæ 8. Hieronymus Brunellus S. I.

Universa qvæ exstant Thavmaturgi scripta junctim, pleraqve Græce ac Latine edidit *Gerhardus Vossius*, Tungrensis Episcopus, additis aliorum veterum scriptis qvæ à Labbeo T. 1. p. 375. sq. & ab Ittigio in lib. de Bibliothecis & Catenis Patrum p. 668. seq. recensentur.

Latine ex Vossii editione recusa sunt in Bibliotheca Patrum edit. Colon. 1618. & Lugd. 1677. Tomo III.

Melior Græcolatina editio, pleniorqve est Parisiensis A. 1621. fol. cui adjuncta scripta Macarii Alex. & Basilii Seleuciensis, Canonicæqve SS. Patrum Epistolæ Jo. Zonaræ Commentariis illustratæ.

Vita

Vita Gregorii Thavmaturgi scripta à Nicolao Maria Pallavicino S. J. vidit lucem Rom. 1649. 8.

XXIX. METHODIUS disertus & eruditus scriptor etiam *Eubulius* dictus fuit, si Epiphanio credimus LXIV. 63. qvanqvam mirum est neqve ab aliis Scriptoribus hoc nomen ei tribui, & in convivio Virginum à Methodio Eubulium diserte distingvi. Episcopum fuisse multis veterum testimoniis constat, Olympi Lyciæ primum, atq; ut Leontius auctor est Patarensem, itidem in Lycia ac deniq; Tyri. Martyrium obiit in Diocletiani persecutione circa A. C. 311. in Chalcide Syriæ, celebraturqve in Martyrologiis ad 18. Sept. & in Menologiis 20. Jun. qvæ capite plexum memorant. Præ cæteris de Methodio videndi Tillemontius Tomo V. memor. Hist. Eccles. parte 3. & Allatius diatriba de Methodiis. Scripta ejus (deperdita maximam partem) hæc ab Hieronymo memorantur cap. 83. de Scriptoribus Ecclesiasticis, nam Eusebius qvidem de Methodio utpote Origenis memoriæ iniqviore dicere omisit:

1. *Adversus Porphyrium* a) *libri*, qvos alibi b) testatur processisse ad decem millia usqve versuum. Veterum testimonia de hoc Methodii opere collegit Jacobus Godofredus ad Philostorgium p. 348. Utrum κατὰ πόδα responderit Porphyrio, dubitat Holstenius lib. de vita & scriptis Porphyrii c. XI. Cæterum jam pridem intercidit exceptis paucissimis fragmentis, qvæ ex Jo. Damasceni parallelis & Nicetæ catena in Jobum Combefisius excerpsit p. 442. sq.

2. *Symposium decem Virginum* περὶ τῆς ἀγγελομιμήτου παρθενίας καὶ ἁγνείας Dialogus de Virginitate, Greg. Nysseno libello de imagine & similitudine DEI in homine T. 2. p. 26. & Photio etiam lectus Cod. 237. atqve integer editus primum ab *Allatio*, qvi versionem & diatribam de Methodiis addidit Rom. typis de propaganda fide 1656. 8. deinde à *Petro Possino* S. I. Paris. 1657. fol. una cum nova versione additis Variis Lect. è Codice Mazariniano typis Regiis Lupareis, unde Possinum *interpretis Luparei* nomine innuit *Combefisius*, qvi & ipse cum versione sua & notis recudi fecit in Auctario novissimo Bibliothecæ Patrum T. 1. Paris. 1672. fol. cum antea in Methodio suo A. 1644. fragmenta & excerpta tantum dedisset. Locum etiam produxerat Allatius ad Eustathium Antioch. p. 256.

3. De

a) De Porphyrii libris XV. adversus Christianos, & aliis ejus oppugnatoribus dixi supra lib. IV. c. 27. p. 197.

b) Hieron. Epistola 84. ad Magnum Oratorem.

3. *De resurrectione opus egregium contra Origenem.* Fuit dialogus in plures libros distributus ad Theophilum qvendam, qvem κράτιστον appellat apud Epiphan. T. 1. p. 540. 560. 590. In hoc Methodius & Auxentius introducuntur disputantes cum *Proclo* & *Aglaophonte* Origenis partes tuentibus. Fragmenta amplissima extant apud Epiphanium hæresi LXIV. & Photium Cod. 234. nonnulla etiam apud Damascen. Orat. 3. de imagin. & in parallelis. Vide collecta Græce & Latine à Combefisio c) in Methodii operibus: & latine in Bibl. Concionatoria feria 4. qvatuor temporum qvadragesimæ.

4. *Adversus eundem Origenem, de Pythonissa.* Origenis de hoc argumento & Eustathii contra Origenem diatriba extat, edita ab Allatio, sed Methodii periit. Confer Huetii Origeniana p. 184.

5. *De Avtexusio* d) περὶ αὐτεξουσίου, καὶ πόθεν τὰ κακά, *de libero arbitrio, & unde mala,* ac qvis eorum auctor, adversus Valentinianos, & Origenem, qvod MS. habuit & cum versione sua editurum se recepit Allatius diatriba de Methodiis p. 340. & ad Eustathium Antiochenum p. 45. 46. Combefisius ampla ejus dedit excerpta ac fragmenta ex Photii Cod. 236. ex Jo. Meursii Variis divinis p. 91. Lugd. Bat. 1619. 4. & ex MS. qvod à Sirmondo acceperat.

6. *In Genesin commentaria,* ex qvibus nonnulla adhuc fragmenta in Catenis MSS. Vide Allatium de Mathodiis p. 340. 352. 357.

7. *Commentaria in Canticum Canticorum,* è qvibus nihil extat.

Præter hæc ab Hieronymo memorata scripta λόγον περὶ μαρτύρων laudat, ex eoqve breve fragmentum producit Theodoritus dialogo 1. qvi ἄτρεπτος inscribitur, p. 66. edit. Lipsiens. Photius verò Cod. 235. exhibet ἐκλογὴν sive excerpta libri περὶ τῶν γενητῶν *de creatis*, in qvo Methodius contra Origenem disputat, qvem *Centaurum* appellat, qvod nempe sacra profanis atq; Christiana Ethnicis miscuisset dogmata. Ut in aliis Methodii monumentis Hieronymus nitidum ac compositum sermonem, ita & in hoc Photius elegantiam copiamqve celebrat. Sub initium hujus ἐκλογῆς mentio ξενῶνος, qvod vocabulum de Ecclesia tanqvam communi Christianorum hospitio A. Schottus interpre-

c) Seriem editionis operum Methodii Combefisianæ Paris. 1644. fol. Amphilochii & Andreæ Cretensis scriptis junctæ diligenter recenset Labbeus T. 2. de scriptoribus Eccles. p. 88. seq. Latine recusa est Tomo tertio Bibl. Patrum edit. Lugd. 1677.

d) Apud Honorium Augustodunensem & Trithemium male legas: *de animæ exitu.* Methodii apospasmation de autexusio quale Meursius edidit, exstat etiam MS. in Bibl. Vindob. vide Lambecium III. p. 74.

pretatur. Μαργαρίτας μὲν ἢ ξενῶν, τὰ μυστικώτερα τῆς Θεοσδότε θρησκείας μαθήματα. Hinc Methodius poſtea dialogo qvo palinodiam cecinit ſuarum in Origenem invectivarum, titulum præfixit ξενῶν, teſte Socrate VI. 13. Hiſt. Nam licet Socratem hac in re falſum exiſtimavit Baronius ad A.C. 402. n. 17. & Allatius de Methodiis p. 331. tamen ejus fidem non adeo firmis argumentis in dubium vocari notatum ab Huetio in Origenianis p. 197. Valeſio ad Socratem & Antonio Pagi in Critica Baroniana T. 2. p. 48.

Qvæ præterea ſub Methodii hujus nomine feruntur monumenta, ſuſpecta pleraqve ſunt eruditis, vel qvæ ad juniorem aliqvem Methodium referri debeant. Non dubitem tamen *Homilam de Simeone & Anna* ſive in feſtum ἀπαντήσεως Methodio noſtro tribuere, qvam primus Græce & Latine una cum aliis tribus homiliis Athanaſii, Amphilochii & Chryſoſtomi edidit *Petrus Pantinus*, Tiletanus, Decanus Capituli Bruxellenſis, Antvverp. e) 1598. 8. Nam ſub initium ſtatim, Convivii Virginum meminit his verbis: πάλαι ἱκανῶς ὡς οἶόντε διὰ βραχέων τὰ περὶ παρθενίας ἐν τοῖς περὶ ἁγνείας συμποσίοις κατεσχωκότων ἡμῶν. Eandem homiliam Combefiſius Græce & Latine in Methodio ſuo edidit, & latine inſeruit Bibliothecæ ſuæ Concionatoriæ, ex MS. Codice caſtigatiorem. Legitur etiam latine in Bibl. Patrum Colon 1618. & in ſupplemento Bibliothecæ Patrum Morelliano Pariſ. 1639. T.1.p.604. Non ignoro eqvidem plures viros doctos cumqve his noviſſime Clariſſ. Oudinum p. 22. ſeq. ſupplementi de ſcriptoribus Eccleſiaſticis contendere acriter, Methodio Confeſſori illam eſſe tribuendam: confer D. Ittigii librum de Bibliothecis Patrum p.619 Non video tamen qvi objectioni de Convivio Virginum qvod haud dubie Methodii Tyrii eſt, ſatis faciant.

Homiliam εἰς τὰ βαΐα ſive *in ramos palmarum*, qvam inter Chryſoſtomi homilias Græce ſub titulo εἰς τὸν εὐλογημένον edidit Savilius, Methodio Tyrio itidem ex MSti Cod. fide Allatius adſcribit. Combefiſio frigidiuſcula videtur, qvi eam Græce & Latine in ſuo Methodio, latine in Bibl. Concionatoria edidit ex Codice Regio caſtigatam. Holſtenius diſſ. de ſcriptis Prophyrii p. 63. ubi de Methodii Tyrii opere deperdito adverſus Porphyrium diſſerit, addit diſertiſſimi ſcriptoris homi-

 lias

e) Perperam Beughemius in incunabilis typographiæ p 95. Methodii Homilias A. 1498. Græce & Latine editas à Pantino, retulit inter libros ante A. C. 1500. excuſos. Unam enim tantum A. 1598. Pantinus edidit.

lias nonnullas non ſine publico damno in Bibl. Vaticana latitare: Idem Lambecio teſte T. I. de Bibl. Vindob. p. 111. prælo deſtinavit Methodii in occurſum CHRISTI & Simeonis, nec non in ramos palmarum, & convivium decem Virginum atqve de libero arbitrio: unde conſtat ipſum qvoqve Homiliam in ramos palmarum ad Methodium Tyrium velut auctorem retuliſſe.

Apocalypſis ſive *Revelationes*, Methodii haud dubie junioris ſunt, ac diſerte Patriarchæ CPolitano hujus nominis tribuuntur in Codice Hottingeri, videruntqve lucem latine qvidem Auguſtæ Vindel. 1496. 4. cum *Wolffgangi Aytingeri* Clerici Auguſtani commentario, & Baſil. 1498. cum additionibus ejusdem Aytingeri & *Sebaſtiani Brand* ſive *Titionis* Argentinenſis, & 1516. 4. & Viennæ Auſtriæ 1547. 4. cum prolegomenis & commentario *Wolffgangi Lazii*. Et ſine commentariis inter Orthodoxographa Joh. Heroldi Baſil. 1555. fol. p. 387. (ubi Methodius male *Epiſcopus Cyri* dicitur pro *Tyri:*) & in Bibliothecis Patrum. Pariſ. 1575. 1654. Colon. 1618. & Lugd. 1677. T. 3. Græce & Latine prodierunt in editione Orthodoxographorum poſteriore Baſil. 1569. fol. Tomo primo. Itaqve perperam pro ἀνεκδότοις habet Hottingerus p. 98. Bibliothecarii qvadripartiti. Hic eſt *liber* Methodii *de noviſſimis diebus* Trithemio memoratus, in Codice Vindobonenſi inſcribitur: τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Μεθοδίου Ἐπισκόπου Πατάρων καὶ Μάρτυρος περὶ τῶν Σαρακηνῶν καὶ Ῥωμαίων παρατάσεως καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας καὶ ἀντιλήψεως καὶ περὶ τῆς παντελοῦς ἐκτόξεως καὶ ἀφανισμοῦ τῶν Σαρακηνῶν, καὶ περὶ τῆς τοῦ κόσμου συντελείας, vide Lambecium IV. p. 201. VI. p. 41. 167. VII. p. 269. Exinde fortaſſis fuerunt qvi Methodio neſcio qvam *exegeſin in Apocalypſin Johanis* adſcripſerunt, qvæ neqve occurrit usqvam neqve apud veteres memoratur. Nam qvæ Andreas Cæſareenſis in Apocalypſin ex Methodio repetit, ex ejus Convivio virginum accepit: & qvod apud Simlerum aliosqve legas Methodium in Apocalypſin extare in Bibl. Vindobonenſi & Auguſtana Græce, de revelationibus qvas jam dixi intelligendum, qvibus in Codice Hottingeri ſubjicitur

Chronicon, χρονικὸν βασιλέων τῶν ἀπὸ συστάσεως κόσμου τὰς τοῦ κράτους ἡνίας διοικησάντων, ὅπως τε ἕκαστος τούτων διῆξε, καὶ μέχρι πόσου ὁ τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνος διήρκεσε, καὶ ἐν ποίῳ τέλει τὸν βίον ἠμείψαντο. Sed illud teſte Hottingero p. 99. 100. deſinit in noviſſimis Cantacuzeni temporibus, h. e. circa A. C. 1355. cum *Methodii Chronicon*, CPolitani puta Patriarchæ qvem etiam Confeſſorem vocant, laudetur non modo

modo à Trithemio sed & à Mariano Scoto, qvi jam medio sæculo undecimo clarus fuit.

Methodium *in Evangelium Matthæi* non vidi qvi memoraret præter Possevinum lib. 2. Bibl. selectæ p. 106. Nam in Collectaneis in *Epistolam ad Romanos* Basil. 1537. excusis qvæ ex Methodio desumta esse dicuntur, sunt ex libro ejus de resurrectione & excerptis à Photio servatis Cod. 234.

XXX. *Alii Methodii.*

Methodius Presbyter Hierosolymitanus, cujus Homiliam integram in festum Hypapantes editurum se promisit Allatius p. 34. ad Eustath. in Hexaëm.

Methodius ArchiEpiscopus Pannoniensis Ecclesiæ cum S. Cyrillo fratre Apostolus Slavorum sive Moravorum, Bulgarorumqve ab A. C. 863. & qvi Worsiovium primum Bohemiæ ducem ad CHRISTI sacra perduxit circa A. C. 894. De eo Acta Sanctor. IX. Martii, Baronius Tomo X. Annal. Antonius Pagi in Critica Baroniana Tomo III. & Jo. Georgius Stredovvsky in sacra Moraviæ Historia sive vita SS. Cyrilli & Methodii, edita Solisbaci A. 1710. 4. In Epistola 195. Johannis Papæ VIII. scripta A. C. 878. Romam citatur hic Methodius rationem redditurus qvod cantaret Missas Slavica lingva. Etiam SS. litteras Methodii ac Constantini sive Cyrilli studio in Slavonicam lingvam translatas esse pleriqve tradunt. Vide Usserium de Scripturis & Sacris vernaculis p. 118. 371. seq. & Jacobi le Long Bibliothecam sacram parte 2. pag. 342. seq. edit. Lipsiensis. Sane ex ejusdem Joannis Papæ Epistola 247. constat illa ætate sacros libros Slavonica lingva extitisse & in sacris cœtibus lectos fuisse. Idem videtur Methodius Monachus, qvem artis pictoriæ peritum & descripta graphice Judicii extremi imagine Principem Bulgarorum Bodorum permovisse ut superstitione Ethnica ejerata Christianam religionem amplecteretur, narrat Cedrenus p. 443.

Methodius Confessor & Patriarcha ab A. C. 842. CPol., A. C. * 846. 14. Junii defunctus, Imaginum propugnator cujus vita ab Anonymo auctore scripta Græce cum Allatii versione & Henschenii Analectis

* Anton. Pagi ad A. C. 847. n 17.

ctis legitur in Actis Sanctor. T. 2. Junii p. 960. seq. Vide etiam Baronium ad Martyrolog. Roman. 14. Junii, ubi Methodium Patarensem à Tyrio perperam distingvit. Effigiem ejus exhibet Goarus p. 126. ad Evchologium. De scriptis ejus videndus Clariss. Caveus, cui spicilegii in vicem addes, qvod *Encomium S. Agathæ* Virginis latine ex Leonhardi Ponte versione editum est latine à Combefisio in Bibl. Concionatoria & à Bollando ad V. Febr. & Græcum exstat MS. in Bibl. Veneta S. Marci scamno 29. Cod. π. λόγ. ϛ. atqve incipit: ἐπειδή με τὸ θαῦμα πρὸς τὸ λέγειν ἐξέγειρε. Vitam *uxoris S. Theophanis* Hegumeni & Confessoris à Methodio scriptam testatur auctor vitæ Theophanis apud Henschenium in Actis Sanctor. ad 12. Martii. *Canon sive constitutio ac* διατύπωσις *pœnitentialis de iis qui abnegarunt, per diversos modos & ætates*, latine ex Herveti versione extat in appendice Balsamonis p. 88. seq. & in Bibliothecis Patrum Paris. 1575. 1589. 1654. & apud Baron. ad A. C. 842. n. 21. Græce vero & latine in Evchologio Goari p. 876. qvi huic Methodio illam vindicat, notasqve addidit p. 886. seq. In eadem Balsamonis Appendice p. 96. occurrit etiam latine Methodii *Canon* sive constitutio *de segregationibus Monachorum Studitarum.* Homilia *in eos qui dicunt quid profuit filius DEI crucifixus? & ad eos quos pudet Crucis CHRISTI*, sive bina potius ex illis fragmenta qvæ Græce & latine Gretserus in Opere de Cruce edidit, extant etiam latine in Bibl Patrum Coloniensi T. 15. A. 1622. & in supplemento Parisiensi A. 1639. T. 1. p. 835. Tertium habes apud Allatium p. 349. de Methodiis. *Encomium Dionysii Areopagitæ* Codices qvidã male tribuunt nescio cui Metrodoro, nam Methodio vindicat Anastasius Bibliothecarius Epistola ad Carolum Calvum qvæ subjicitur Hilduini Areopagiticis apud Surium ad IX. Octobr. & Flodoardus III. 18. ubi inter Hincmari scripta: *de passione S. Dionysii à Methodio CPol. Græce dictata, & ab Anastasio Rom. sedis latine scripta.* Encomium illud non ex antiqvioribus monumentis sed ex Hilduino ut videtur maximam partem repetitum Petrus Franciscus Chifletius etiam suæ diss. de Dionysio Areopagita inseruit. Paris. 1676. 8. Idem cum Petri Lansselii versione latina primum lucem vidit in editione operum Dionysii Lansseliana Paris. 1615. fol. Apud Hottingerum MS. fuit: τοῦ ἁγίου Μεθοδίου Πατριάρχου περὶ τῶν ἀπὸ συστάσεως κόσμου συμβάντων καὶ τῶν μελλόντων συμβαίνειν εἰς τὸ ἑξῆς. Falluntur igitur qvi *vel Chronicon*

vel

vel *Revelationes* Methodio Tyrio tribuunt. Confer Hottingeri Bibliothecarium qvadripartitum p. 98. 99. & qvæ ſupra in Methodii Patarenſis ſive Tyrii ſcriptis notavi.

Methodius junior A.C. 1240. per * trium menſium ſpatium Patriarcha Cpolitanus, ex illis qvi ab Ephræmo Chronologo apud Allatium de conſenſu utriusqve Eccleſiæ p.725. referuntur extra CPolin Patriarchatu functi.

Μεθόδιός τις καὶ μοναχὸς καὶ θύτης,
Μονῆς προεστὼς τῆς Τηκίνθου τότε.

Methodius qvi ſcripſit de Miraculis S. Nicolai Myrenſis in Lycia Epiſcopi, Græce MS. in Bibl. Colbertina, incipit: καλὸν ἡμᾶς ὦ θεῖκῶν ἀσμάτων προγαστισαί. Latine typis excuſam teſtatur Baronius ad A. C. 326. n. 86. Vidiſſe illam ſe negat Tillemontius nota 1. ad vitam Nicolai T.6. memor. Hiſt. Eccleſ. parte 3. p.955. Si recte memini, exſtat in Bonini Mombritii Actis Sanctor. qvæ jam mihi non ſunt ad manus.

Methodius Monachus circa A. C. 1270. de qvo Acta Sanctor. Februarii T.1. p.602. ſeq. Hic occaſione ſchiſmatis CPolitani (qvo alii Joſephum alii Arſenium Patriarcham ſectabantur) ſcripſit libellum adhuc ineditum & Allatio de Methodiis p. 383. memoratum, qvo exemplis ex Hiſtoria Eccleſiaſtica adductis probavit populos non debere ſejungere ſe à ſuis præſulibus, etſi injuſte depoſitorum ſucceſſoribus, modo de fide recte ſentiant. Incipit: ἰστέον ὡς παραιτησαμένου τοῦ μεγάλου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἀναχωρήσαντος. Aliud ejusdem argumenti ſcriptum neſcio qvo auctore Græce & latine vulgavit V. C. Humfredus Hody Oxon. 1691. 4. qvod editurum ſe promiſerat Cotelerius III. monument. Eccleſiæ Græcæ p. 645. Illud ſcriptoris Nicephoro Calliſto antiqvioris eſſe ipſe deinde Hodyus agnovit, ut infra in Nicephoro dixi.

Methodius Grammaticus, freqventer laudatus ab auctore magni Etymologici.

Omitto recentiores, ut Methodium qvem de ortu & occaſu Imperii Romani eleganti libello ſapienter admodum diſſeruiſſe ſcribit Naudæus in Bibliographia politica cap. 7.

* Vide Georgii Acropolitæ Chronicon p. 133.

XXXI. ARCHELAUS, Carrharum a) celeberrimæ in Mesopotamia Urbis Episcopus, in eadem Urbe atqve deinde in Diodoride vico *disputationem* habuit imperante Probo circa b) A. CHRISTI 278. *cum Manete* sive *Manichæo*, qvi exinde à Regis Persarum ex cujus vinculis se proripuerat, militibns comprehensus non qvidem propter hæresin, sed qvod filii Regis morbo mederi cum recepisset, mortem ejus accelerare esset visus, crudeli supplicio affectus & vivus excoriatus fuit de qvo Epiphanius LXVI. 12. *Acta* illius *disputationis* Archelaus ipse consignaverat *Syro* sermone, qvæ translata in Græcum jam Hieronymi ætate ferebantur, ur ipse memorat c. 72. de S. E. *Græcæ* versionis auctor fuisse videtur *Hegemonius* ὁ τὰς Ἀρχελάȣ πρὸς τὸν Μανιχαῖον ἀντιλογίας γράψας teste Heracliano Chalcidensi Episcopo apud Photium Cod. 85. Nisi dicere malimus hunc in Epitomen redegisse Archelai acta, atqve illius modo Epitomes *latinam* veterem versionem ad nos pervenisse, qvod exinde colligit Clariss. Zaccagnius, qvoniam in hac non leguntur qvæ ex Archelai disceptatione cum Manete profert Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi VI. & qvod p. 68. & 100. auctor horum Actorum ab Archelao se distinguit ac diversum innuit. Porro *duos libros contra Manetem* h. e. Acta disputationis in duas partes tributa ab Archelao missos esse ad Tryphonem c) Diodoridis (qvi in agro Carrhensis vicus erat) presbyterum testatur Epiphanius LXVI. 11. Insigne fragmentum Actorum disputationis cum integra Archelai ad Diodorum Epistola ex veteri versione latina edidit *Henr. Valesius* notis ad Socratem d) p. 197-203. ex Codice MS. monasterii Bobiensis qvi nunc est Mediolani in Bibl. Ambrosiana. Communicaverat hoc cum Valesio *Emericus Bigotius*, qvi sub extremum præfationis ad Palladium de vita Chrysostomi testatur se comparando Græca Epiphanii, qvæ hæresi LXVI. 25-31. ex Archelao retulit, nonnullos

a) Ita enim pro corrupto, Κασχάρων, Καλχάρων vel quod proxime accedit Καςχάρων legendum apud Epiphanium, Socratem, Petrum Siculum, Photium cujus libri IV. contra Manichæos MSS. exstant in Bibl. Johannea Hamburgensi aliosque. Urbis sub Valeriano & Gallieno nuper expugnatæ meminit Archelaus p. 40. edit. Zaccagnii.

b) Vide clariss. Zaccagnii præfat. ad monumenta Vetera.

c) Tryphonem vocat Epiphanius & Photius. Sed in Actis Archelai p. 68. & 80. appellatur Diodorus.

d) Socrates ex Archelai disceptatione cum Manete affert quædam lib. 1. Hist. c. 22. Cæterum aliud agentes Benedictini scripserunt in notis ad S. Ambrosium T. 2. p. 639 Manichæum deliramenta sua ab Archelao mutuatum,

nullos locos in Græco correxisse, plures in latina versione, voluisseqve Græce & latine edere, ut ex collatione appareret qvanti faciendæ sint antiqvæ versiones & qvantum utilitatis ex illis redundet, sed postea duxisse satius relinqvere ea his qvi novam Epiphanii vel Socratis editionem aggressuri essent. Interim egregie hanc spartam ornavit doctissimus vir *Laur. Alexander Zaccagnius*, præfectus dignissimus Bibliothecæ Vaticanæ, qvi Rom. 1698. 4. in collectaneis e) monumentorum veterum Ecclesiæ Græcæ & latinæ primo loco p. 1-102. non modo Acta Archelai cum Manete longe integriora latine edidit ex Cod. MS. Casinensi, ad Bobiensem & Casanatensem subinde emendato, sed etiam Græca ex Epiphanio suis locis, atqve eruditas notas suas addidit, locaqve Veterum atqve præfationem doctam præfixit. Qvanqvam longe, ut dixi integriora hæc Acta sunt, tamen & ipsa in fine mutila & vel librarii vel Epitomatoris fastidio subinde decurtata esse videntur.

XXXII. DIONYSIUS ex Ethnico Christianus, Origenisqve auditor atqve inde circa A. C. 231. post Heraclam Catecheseon Magister ac deniqve circa A. 248. Episcopus Alexandrinus, anno Gallieni duodecimo (CHRISTI 265.) defunctus, de cujus magni viri vita & Scriptis non repetam qvæ Tillemontius T. IV. memor Hist. Eccles. part. 2. & Caveus in Patrum Vitis atqve in Historia litteraria observarunt. Tantum notabo 1.) *Commentarios in Dionysium Pseudo Areopagitam* falso tribui huic Dionysio, * de qvibus supra §. 6. dixi. 2) Nec tamen suppositam ** illi videri, sed potius genuinam ejus esse *Epistolam ad Paulum Samosatensem* & responsionem ad decem ejus propositiones, licet eam rejiciunt viri doctissimi Valesius ad Euseb. p. 155. seq. Elias du Pin, T. 1. p. 516. Gvil. Caveus, aliiqve, etiam Harduinus ad Epistolam Chrysostomi ad Cæsarium p. 9. qvi Eutychiano alicui tribuit. Primus eam edidit Franciscus Turrianus vertitq; latine & notas addidit, præmisso Catalogo deperditorum Dionysii Operum Rom. 1608. 8. unde recusa in Bibl. Patrum latine Paris. 1654. T. XI. Colon. 1618. & Lugd. 1677. T. III. Græce & lat. in auctario Ducæano Paris. 1624. T. 1. & in Conciliis Labbei T. 1. p. 849. 3.) *Epistolam de resurrectione Dominica & Paschalis*

e) De aliis S. Ephræmi Gregorii Nysseni & Euthalii Sulcensis scriptis in hac collectione comprehensis infra, suo loco.

* Commentitia sunt Dionysii Alex. in Dionysium Corinthium scholia, Halloixio memorata. Vide Pearsonium part. 1. Vindic. Ignatii c. 10.

** Vide Tillemontium nota VIII ad Vitam Dionysii Alex. & Stillingfleeti vindication of the Doctrine of the Trinity p. 35.

ſchalis jejunii termino editam eſſe à *Theodoro Peltano* S. I. Ingolſtad. 1580. una cum autore Antiocheno, & latine à Franciſco Combefiſio in Bibl. Concionatoria: perperamqve hanc apud Labbeum & Tillemontium diſtingui ab *Epiſtola Canonica ad Baſilidem* Epiſcopum Pentapolitanum, qvæ ſæpius edita eſt latine cum Balſamonis commentario ex Herveti verſione & in Bibl. Patrum, & Græce ac latine T. 1. Concil. Labbei p. 831. & inter Epiſtolas SS. Patrum Canonicas cum Zonaræ & Balſamonis commentariis Pariſ. & Oxoniæ vulgatas. 4.) *Epiſtolas duas* qvas veluti ineditas ſub Dionyſii nomine MSS. in Bibl. Cæſarea exſtare teſtatur Lambecius III. p. 18. eſſe inter Epiſtolas Iſidori Peluſiotæ editas I. 39. & III. 219. ut Clariſſ. Caveo notatum. 5.) Apud Euſebium VII. 26. Hiſt. ubi librorum qvatuor Dionyſii Alex. ad Dionyſium Rom. adverſus Sabellium mentio, (ἐλέγχȣ καὶ ἀπολογίας vocat Athanaſius) Valeſium verba: ὁμωνύμῳ Διονυσίῳ, male reddere: *gentili ſuo*, pro *cognomini ſuo.* 6.) De iisdem libris intelligenda hæc Hieronymi adverſus Rufin. *Dionyſium Alexandrinæ Urbis Epiſcopum virum eruditiſſimum qvatuor voluminibus diſputantem adverſus Sabellium in Arianum dogma delabi.* Unde *fons Arii* dicitur Gennadio c. 4. dogm. Eccleſ. Recte tamen de CHRISTO ſenſiſſe docent Bullus in defenſione fidei Nicænæ, Baronius Martyrolog. ad 17. Nov. & Steph. le Moyne notis ad Varia Sacra p. 235. ſeq. Atqve jam olim eum ab impacto Arianiſmo defendit S. Athanaſius ſingulari Apologia pro Dionyſio ſcripta, qvæ adhuc exſtat, & ex illo Facundus X. 5. licet S. Baſilius Epiſt. 41. ipſum dum nimis Sabellio inſtat incautum contrario errore abreptum eſſe ſcripſit. 7) Ex libris περὶ Φύσεως qvorum Euſebius VII. 26. Hiſt. meminit, inſignia fragmenta de providentia Numinis adverſus Epicurum, legi XIV. 23-27. de præparat. Hos Dionyſius inſcripſerat Timotheo τῷ παιδί, qvod malim vertere *filio*, qvam *puero*. De hoc Timotheo Euſebius VII. 40. 8.) Libros II. ad Nepotem Ægypti Epiſcopum videri intelligi ab Hieronymo præf. ad lib. 18. in Eſaiam, qvando ſcribit mille annorum fabulam à Dionyſio Alex. deriſam in libro contra Irenæum. De illo opere videndus Euſebius VII. 24. ſeq. 9.) Commentarii *in primam partem Eccleſiaſtæ* ex ipſo Dionyſio meminit Euſebius VII. 26. & allegat Procopius Gazæus in Geneſ 3. p. 76. Etiam *in priorem ad Corinthios Epiſtolam* ſcripſiſſe innuit Hieronymus Epiſt. 52. 10.) Singulare opus contra Origenem non crediderim à Dionyſio Alex. elucubratum, Origenis diſcipulo & admiratore, præcipue cum non modo non

non meminerint veteres etiam Origenis adverſarii, ſed etiam Socrates teſtetur Methodium fuiſſe primum, qvi adverſus Origenem ſtrinxerit calamum. Videndum itaqve num illa qvæ apud Anaſtaſium Sinaitam qv. 23. afferuntur de paradiſo terreſtri, ſub nomine Dionyſii Alex. ἐκ τῶν κατ' Ὠριγένους, Dionyſii noſtri ſint an potius alterius, vel certe deprompta ex aliqvo ſcripto in qvo obiter ſententiam ſuam tradidit, non ex inſtituto oppugnandum Magiſtrum ſuum ſibi ſumſit. Sed jam Catalogum Epiſtolarum Dionyſii Alex. qvarum apud veteres mentio, literarum ordine digeſtam ſubjiciemus.

Ad fratres per *Ægyptum* conſtitutos de pœnitentia. Euſeb. VI. 46. & de peſtilentiali morbo id. VII. 22. & *tertia Paſchalis*. id.

Ἐπιστρεπτικὴ objurgatoria ad gregem ſuum *Alexandriæ*. id. Alia ad compresbyteros Alexandriæ. id. VII. 20.

Ad *Ammonem* Berenicenſem Epiſcopum, adverſus Sabellium Euſeb. VII. 26. Hieron. c. 69. Catalogi de S. E.

Ad *Ammonem* & *Euporum* id.

Ad *Armenios* (qvorum Epiſcopus *Meruzanes*) de pœnitentia. Euſeb. VI. 46.

Ad *Baſilidem* Epiſcopum Pentapolitanum Epiſtolæ variæ. Euſeb. VII. 26.

Ad *Cornelium* Epiſcopum Romanum. Euſeb. VI. 46.

Ad *Dionyſium* Rom. presbyterum (& poſtea Epiſcopum) Euſeb. VII. 7. ſeq. Athanaſ. de ſententia Dionyſii, Euthymius in panoplia. Et *altera de Luciano* Euſeb. VII. 22. *tertia paſchalis*. id.

Ad *Domitium* ac *Didymum* Epiſtola Paſchalis. Euſeb. VII. 20.

Ad *Euphranorem*. id. VII. 26. Athanaſ. de ſententia Dionyſii.

Ad *Fabium* Antiochiæ Epiſcopum de pœnitentia. Euſeb. VI. 41. 42. 44. Syncell. p. 366. Niceph. V. 29. ſq. Male in Hieronymi Codicibus & alibi *ad Flavianum*, πρὸς Φλαβιανόν.

Ad *Flavium* Epiſtola Paſchalis cum canone octo annorum. Euſeb. VII. 20.

Ad *Germanum* Epiſcopum qvi ei obtrectatus fuerat. Euſeb. VI. 40. VII. 11. Niceph. VI. 28. Syncellus p. 365.

Epiſtola περὶ γυμνασίου *de exercitatione*. Euſeb. VII. 22.

Ad *Hermammonem*. Euſeb. VII. 1. & 10. Ad eundem & fratres in Ægypto degentes. VII. 22.

Ad *Hieracem* Epiſcopum Ægyptium Epiſtola Paſchalis. Euſeb. VII. 22.

Ad fratres *Laodicensis* Ecclesiæ, cui præerat *Thelymidres* Episcopus id. VI. 46.

Ad *Novatianum* causantem qvod invitus Romæ Episcopus ordinatus esset. Euseb. VI. 45 & Hieron. c. 69. Catalog. qvi exordium ejus refert his verbis: *Dionysius Novatiano fratri salutem: si invitus, ut dicis, ordinatus es, probabis, cum volens secesseris.* Apud Eusebium vero ubi male *ad Novatum* exhibent Codices, Pearsonius p. 31. Annal. Cyprian. pro σχίσαι legit θῦσαι. Sed vocabulum σχίσαι haud dubie rectum est, qvod legit Rufinus: *sustinere martyrium ne scindatur Ecclesia*, Syncellus qvoqve p. 374. & Nicephorus VI. 4. Verum ex eodem Nicephoro, Syncello & Rufino certissime apparet verba qvædam excidisse, locumqve legendum esse sic: καὶ ἦν οὐκ ἀδοξοτέρα τῆς ἕνεκεν τοῦ μὴ εἰδωλολατρῆσαι γενομένης, ἡ ἕνεκεν τοῦ μὴ σχίσαι μαρτυρία. Vocula ἕνεκεν bis repetita librario oscitanti fraudi fuit, effecitqve ut verba qvæ post prius ἕνεκεν seqvebantur, omitteret.

Contra *Paulum* Samosatenum, ad Episcopos Antiochiæ A. C. 265. congregatos qvibus interesse propter corporis infirmitatem non potuit, Epistola scripta paulo ante mortem. Euseb. VII. 27. Theodorit. II. 8. hæretic. fab. Nicetas lib. 4. thesauri. Niceph. VI. 24. 27.

Ad *Philemonem* Presbyterum Rom. de baptismo. Euseb. VII. 7.

Ad *Romanos* διακονικὴ de officio Diaconi per Hippolytum missa. Euseb. VI. 46. Altera de pace, & tertia de pœnitentia. Alia itidem ad Confessores Romæ constitutos qvi Novatiano adhuc favebant; & binæ aliæ ad eosdem, Ecclesiæ unitati redditos. Euseb. ibid.

Ad *Sixtum* Papam, Stephani successorem de baptismo Epistolæ tres. Euseb. VII. 5. 6. & 9.

Epistola de Sabbato. id. VII. 22.

Ad *Stephanum* Episcopum Rom. de rebaptizatione hæreticorum. Euseb. VII. 4. seq.

Ad *Telesphorum*, adversus Sabellium. Euseb. VII. 26. Athanas. de sententia Dionysii Alex

Libri de pœnitentia ad Cononen Episcopum Hermopolitanum meminit Eusebius VI. 46. & Syncellus p. 375. ubi male Κόλλωνα legitur, & in editione Catalogi Hieronymiani Lipsiensi cum variorum notis edita, *ad Canonem.*

Libri de tentationibus, ad Euphranorem mentio in Historia Eusebii lib. VII. 26. proqvo nomine apud eundem Hieronymum male *ad Euphran* legitur, ubi Epistola Dionysii ad eum scripta refertur. *Li-*

Libellum de Martyrio ad Origenem, Decii perſecutione graſſante ſcriptum, memorat Euſebius VI. 46. Hiſt. Et ad vivum Origenem ſcripſiſſe Dionyſium Alex. & poſt fata eum laudaſſe, teſtatur Gobarus apud Photium. Cod. 232.

Cæteri ſcriptores Græci Chriſtiani ſæculo tertio, quorum vel omnia vel pleraque ſcripta interciderunt, memorantur hi:

1. CAJUS S. Irenæi * diſcipulus, presbyter Romanus, atqve inde Epiſcopus Athenienſis, nam apud Photium Cod. 48. pro ἐθνῶν Ἐπίσκοπον legendum videtur Ἀθηνῶν. Scripta ejus tria celebrari in veterum ſcriptis reperio, *Parvam Labyrinthum* adverſus *Artemonis* & *Theodoti* hæreſin, qvem librum *Origeni* qvidam perperam tribuerunt teſte Photio & Theodorito II. 5. hæretic. fabular. Vide Euſeb. V. 28. & Niceph. IV. 21. Jo. Pearſonii Opera poſtuma p. 148.

Διάλογον ſive διάλεξιν contra *Proclum* ſive *Proculum* Montaniſtam. Euſebius II. 25. III. 31. & VI. 20. Hiſt. Hieronymus de S. E. c. 59. Photius, Niceph. &c.

Λόγον περὶ τῆς τοῦ παντὸς οὐσίας, qvem alii Flavio Joſepho, Juſtino Martyri alii, alii Irenæo adſcripſerunt ut Photius teſtatur. De eodem argumento ſcripſerat etiam Hippolytus, cujus libri forte pars adhuc ſupereſt, ut ſupra dixi, niſi fragmentum illud ſit ex libro qvem περὶ τῆς τοῦ παντὸς οὐσίας ſcripſiſſe ſe in calce Labyrinthi Cajus teſtatus eſt. In eodem Cajus, ut ex Photio conſtat, de CHRISTO ut DEO vero & inenarrabili ejus generatione, Catholico more diſſeruit, unde eum inter vindices ante Nicænos fidei Nicænæ non immerito refert Georgius Bullus p. 159. ſeq. & Gardinerus pag. 149. Hypotypoſeos fidei Catholicæ circa SS. Trinitatem.

* In calce Epiſtolæ Smyrnenſium de S. Polycarpi martyrio: ταῦτα μετεγράψατο μὲν Γάϊος ἐκ τῶν Εἰρηναίου μαθητοῦ τοῦ Πολυκάρπου, ὃς καὶ συνεπολιτεύσατο τῷ Εἰρηναίῳ. Ἐγὼ δὲ Σωκράτης ἐν Κορίνθῳ ἐκ τῶν Γαΐου ἀντιγράφων ἔγραψα. Hinc Cajum domo Corinthium fuiſſe & cum Irenæo Romam profectum ſuſpicatur Stephanus le Moyne ad Varia ſacra p. 937. Idem Mediolanenſium fuiſſe Epiſcopum conjicit p. 944. Sane diverſus fuit à Cajo qui Romæ Epiſcopatum tenuit ab A. C. 283. ad 296. Cæterum à Joſepho Medo in clavi Apocalyptica perperam Cajum noſtrum hæreſeos Alogorum poſtulari notavit D. Ittigius diſſ. de hæreſiarchis p. 262.

2. ALEXANDER Episcopus Cappadociæ atqve inde in Episcopatu Hierosolymitano S. Narcisso 116. annorum seni succenturiatus, Martyrium obiit Cæsareæ, imperante Decio. Vide Eusebium VI. 11. Socratem VII. 36. Martyrologia & Acta Sanctor. 18. Martii. Menologia 15. Maji. Hieronymus c. 62. de S. E. has ejus Epistolas memorat, plures etiam ab eo scriptas testatus:

Ad Antinoitas ex Eusebii VI. 11. ubi verba ἐν ἰδίαις Ἐπιστολαῖς capienda sunt de unica Epistola.

Ad Antiochensem Ecclesiam, qvam in vinculis scripsit, & per Clementem Alex. misit Antiochensibus gratulatus de novo Episcopo suo Asclepiade. Euseb. ibid.

Ad Origenem ex Eusebii VI. 14.

Pro Origene contra Demetrium Alexandriæ Episcopum, ex Eusebii VI. 19. p. 222. Ex Bibliotheca qvam in Ælia civitate condidit hic Alexander, egregie profecisse se idem scribit VI. 20.

3. Sextus * JULIUS AFRICANUS Syrus ex Emaunte sub Antonino Helagabolo & Alex. Severo clarus, de cujus *Cestorum* libris, qvorum fragmenta qvædam Græce edita sunt, dixi lib. III. c. 24. Illa latine vertere cœpit *Julianus Puchardus*, non ita pridem A. 1705. Parisiis denatus, sed non perfecit, neqve interpretationem suam edere voluit, qvod existimaret qvædam in illis obvia rectius vulgo ignorari. *Zachariæ Lundii* Commentarium MS. in Africani cestos servari accepi Hafniæ à Clarissimo Wolfio Regiæ Bibl. custode. In illis fragmentis c. 29. auctor testatur vidisse se Bardesanem Parthum, qvem diversum mihi esse persvadeo à Bardesane scriptore. Nam & huic minus convenit illa jaculando pingendi sagittarumq; ictibus formam ejus qvem vellet pulchre describendi ** sollertia, qvam in suo Africanus prædicat, & hic Parthus fuit, alter Babylonius: Deniqve qvi sub Antonino vixisse scriptorem docent Porphyrius & Eusebius, si Elagabolum & non Marcum Philosophum intellexissent, perinde ut Hieronymus c. 63. ubi de Africano disserit, nota qvadam addita Antonini nomen distinxissent. Præ-

* Sextum unus vocat Suidas.

** Quod ζωγραφῆσαι βέλεσιν vocat Africanus, apud Philostratum lib. 2. de vita Apollonii c. 28. p. 81. dicitur σκιαγραφῆσαι βέλεσιν. Magisque admirandum hoc quam quod in veteri Inscriptione apud Gruterum p. DLXII. de Sorano Batavo; *emissumque arcu dum pendet in aëre telum ac redit, ex alta fixi fregique sagitta.* Vel quod de Domitiano Suetonius c. 19. *in pueri procul stantis præbentisque pro scopo dispansam dextræ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocue evaderent.*

Præcipuum Africani opus fuit *Chronographia*, Annorum 5623. ſive libri V. de temporibus, ab Orbe condito usqve ad A. C. 221. Olymp. 250. 1. Grato & Seleuco Coſſ. Ex illo licet hodie deperdito multa Euſebius in ſuo Chronico & Syncellus, Jo. Malala, Theophanes, Cedrenus aliiqve Chronologi, atqve in his auctor Chronici Paſchalis qvod Alexandrinum vulgo vocant, tum latino barbarus ſcriptor excerptorum utiliſſimorum ex Euſebio, Africano & aliis, qvæ Scaliger edidit ad calcem Chronici Hieronymiani p. 58. ſq. At enim liber *de diviſionibus & generationibus gentium*, Caniſio T. 2. Antiqv. Lect. p. 579. atqve emendatius à Labbeo T. 1. Bibl. nov. MSS. p. 298. editus latine, qvem Julii Africani eſſe ſuſpicati ſunt Voſſius III. de Hiſt. lat. part. 4. c. 3. p. 756. & Sandius ad Voſſium p. 279. ſeq. potius referendus eſt ad *Hippolytum* Portuenſem Africani æqvalem, de qvo ſupra in Hippolyto dicere me memini. Qvanqvam Africani etiam Chronicon fuere qvi latine interpretati ſunt, & fortaſſe ut Dodvvellus diſſ. de ſucceſſione Pontificum p. 98. ex antiqvo MS. latino Chronici Euſebiani Codice Mertonenſi colligit, anteqvam Euſebii Chronicon verteret Hieronymus. Illi interpretes vel etiam librarii aut qvi deſcribendum ſibi Africani opus curaverunt, diverſis deinde temporibus ad ſuam cujusqve qva vixit ætatem continuarunt ſeriem Conſulum, aliaqve pro ſuo qvisqve captu addiderunt vel omiſerunt interpolaruntue. Ceſtos Africani cum Chronologia confundit Petavius XII. 40. de doctrina temporum, qvod ipſe retractat VIII. 2. ad Uranolog. Africanum ἐν ταῖς χρονογραφίαις laudat etiam Maximus ad Dionyſii pſeudo Areopagitæ Epiſtolam IV. Alia veterum loca Africanum laudantia, qvoniam à viris doctis Scaligero & Valeſio ad Euſeb. Allatio ad Euſtathium Antiochen. p. 5. ſeq. Labbeo, Tillemontio, Caveo & Wetſtenio *** allata ſunt, omitto.

Ex eodem Africani opere petita videtur qvam MS. in Bibl. Vindobonenſi exſtare teſtatur Lambecius T. 5. p. 297. διήγησις Ἀφρικανοῦ περὶ τῶν ἐν Περσίδι γενομένων διὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ. Incipit: Ἐκ Περσίδος ἐγνώσθη ἀπ' ἀρχῆς ὁ χριστός. οὐδὲν γὰρ λανθάνει τοὺς ἐν αὐτῇ νομομαθεῖς ἅπαντα φιλοπονοῦντας. Ὅσα γὰρ κ. τ. λ. Vide & Africani fragmenta apud Lambecium lib. I. p. 141. & lib. III. p. 39.

Etiam *Acta Martyrii Symphoroſæ* filiorumqve ejus ſub Hadriano paſſorum in MSS. Codicibus Julio Africano tribuuntur, & ſub ejus nomine latine à Mombritio Mediolanenſi Tomo 2. Act. ſanctor. & in poſtrema

*** Wetſten. notis in Epiſt. ad Origenem de Suſanna p. 148. ſeq.

Surii editione ad 18. Julii edita sunt. Vide Baron. ad Martyrolog. Rom. 18. Jul. *Et qvidem fieri potuit*, inqvit Theodoricus Ruinartus qvi iterum recudi curavit in Actis selectis Martyrum p. 17. *ut in Africani libris de Chronographia inserta fuerint.* Sed in temporibus à CHRISTO nato longe breviorem qvam in antecedentibus ætatibus fuisse testatur Photius Cod. 34. itaqve si verum est Eusebii, qvod in iisdem Actis additur testimonium, qvod Africanus acta Martyrum qvotqvot Romæ & per Italiam passi erant, literis consignaverit, in alio hoc opere qvam in Chronographia fecerit.

Deniqve Hebed JEsu in Catalogo librorum Chaldæorum num. 15. affirmat exstare *B. Africani, Episcopi Emaus commentarios Novi Test. & Chronicon.* Sane Origenes p. 244. Epistolæ de Susanna Africanum laudat ut πολλὰς διατριβὰς ἔχοντα ἐν ταῖς ἐξετάσεσι καὶ μελέταις τῆς γραφῆς. Et *Julius* qvidam subinde in Catenis allegatur, & in Catena Corderiana in Johannem vocatur Julius Episcopus. Laudatur & Julii commentarius in Johannem à Mose Barcepha Syro de paradiso. Confer Pauli Colomesii de scriptoribus Ecclesiasticis paralipomena.

De *Epistola ad Origenem* scripta *de Susannæ Historia* & Origenis ad Africanum responsione qvæ Græce & latine exstat, dictum est abunde supra in Origene. Meminere illius Euseb. VI. 31. Hist. Hieron. in Catalogo c. 63. Photius Cod. 34. Nicephorus V. 21. & Svidas in Ἀφρικανὸς & Σωσάννα.

Ex *Epistola ad Aristidem*, qva Matthæi & Lucæ narrationes *de genealogia CHRISTI* inter se conciliantur, profert nonnulla Eusebius lib. 1. Hist. c. 7. atqve ex illo Nicephorus lib. 1. c. 11. seq. & Catena MS. in Lucam apud Lambecium III. p. 62. Licet traditionem ab Africano in illa Epistola laudatam pro suspecta habet Dodvvellus p. 38. ad Irenæum. Laudat illam Epistolam Eusebius iterum VI. 31. ac præter Hieronymum, Photiumqve ac Nicephorum V. 21. Augustinus II. 7. retractationum.

Africanum *de bellico apparatu* MS. de qvo Casaubonus ad Svetonii Cæsarem c. 31. & Salmasius Epist. 123. ad Isaacum Vossium, intellige partem *Cestorum* Africani tum adhuc ineditam, sed non ita pridem Græce Parisiis vulgatam. Eodem refer qvod scribit Gassendus ad A. 1622. Peirescium *obtinuisse tum ex Vaticana tum ex Ambrosiana Mediolenensi exempla quædam Africani aliorumque Tacticorum in gratiam Lud. Machalti viri strenui, auctorumque militarium & Mathematicorum studiosi.* Et qvod librum septi-

septimum Cestorum, qvi est de re militari, habuisse MS. traditur Holstenius apud Morhofium lib. 1. Polyhistoris p. 69. Ex cestis etiam petita sunt qvæ sub Africani nomine in Geoponicis & Hippiatricis Græcis leguntur, ac fortasse nostrum respexit Fulgentius III. 7. Mythologicon, ubi Africanum iatrosophistem laudat. Certe in Cestis ἰατρικὰς & φυσικὰς δυνάμεις atqve ἰάσεις contineri jam olim Eusebius in Chron. & Svidas in Ἀφρικανὸς notarunt. Inter edita cestorum capita est etiam illud 57. περὶ κρυφίας Ἐπιστολῶν εἰσπομπῆς qvod laudat Is. Vossius ad Justini II. 10. qvem vide etiam ad Catullum pag. 30. ubi de Africano qvædam erudite observat, & inter alia affirmat στρατηγικῶν qvæ supersunt fragmenta constituisse sextum ac septimum Cestorum librum.

Qvæ Jo. Trithemius ab Africano scripta refert *de S. Trinitate*, *de circumsione*, *de Attalo*, *de Pascha*, *de Sabbato*, nullus veterum qvod qvidem sciam commemorat.

Commentum absurdum de *Abdiæ* Babylonici libris ex Hebraico per *Eutropium* nescio qvem Græce, atqve inde à Julio Africano latine versis, & qvæ in Abdia ipso lib. VI. c. 20. de *Cratonis* discipuli Apostolorum *libris decem Actuum Apostolicorum* per Julium Africanum latine translatis leguntur, rejectum à me videre, si tanti est, licet in Codice Apocrypho Novi Test. parte 2.

Julium nostrum Africanum Cestorum & Chronologiæ scriptorem in duos vel tres præter rem distrahunt viri docti. In longe plures autem Hendreichius in pandectis Brandenburgicis. Fuere tamen à nostro distincti 1) Julius Africanus Orator, qvem concitatiorem sed in cura verborum nimium & compositione nonnunqvam longiorem & translationibus parum modicum fuisse scribit Qvintilianus X. 1. 2) Oratoris nepos Julius Africanus de qvo Plinius VII. 6. Epist. 3) Sextus Cæcilius Africanus JCtus, & alter junior Papiniani discipulus, de qvibus dixi in Bibl. latina. Illud vero lepidum, qvod Africanum Poëtam cœcum Ennio laudatum exsculpit Hendreichius ex Lactantii lib. 1. Institut. divinar. c. 18. cum ibi Lactantius afferat versus Ennii, qvibus loqvens inducitur Scipio Africanus, jactansqve clades generi hnmano à se illatas his verbis:

Si fas cædendo cœlestia scandere cuiquam est,
Mi soli cœli maxima porta patet.

Qvibus deinde Lactantius subjungit: *O quantis in tenebris Africane versatus es, vel potius Poëta,* (Enni) *qui per cædes & sanguinem patere hominibus ascensum in cœlum putas.*

4. AM-

4. AMBROSIUS Alexandrinus *primum Marcionites, deinde ab Origene* * *correctus, Ecclesiæ Diaconus & confessionis Dominicæ gloria insignis fuit. Hujus industria & sumtu & instantia ad hunc infinita Origenes dictavit volumina,* (ut libros ad Celsum, & plures in Scripturam sacram commentarios & adhortationem ad martyrium.) *Sed & ipse, quippe ut vir nobilis non inelegantis ingenii fuit, sicut ejus* ad Origenem Epistolæ *indicio sunt. Obiit ante mortem Origenis, & in hoc à plerisque reprehenditur, quod vir locuples amici senis & pauperis moriens non recordatus sit.* De hoc Ambrosio Martyrologia & Acta Sanctor. 17. Martii. Eusebius VI. 23. Hist. Photius Cod. 121. (ubi qvæ de Ambrosio Eusebius scripserat, Hippolyto ** perperam tribuit) Epiphanius LXIV. 3. Svidas in Ὠριγένης (ubi ex Cedreno p. 208. locum Epistolæ Origenis de hoc Ambrosio affert) Nicephorus V. 15. &c. Uxori hujus Ambrosii, *Marcellæ* Origenes inscripsit librum de precatione.

5. TRYPHON Origenis discipulus, cujus librum *de vacca rufa* Numeror. XIX. & *de dichotomematibus* Abrahami Genes. XV. laudat Hieronymus c. 57. Apud V. C. Thomam Galeum fuit MS. εὐχὴ τοῦ ἁγίου Τρύφωνος, hujus an junioris non possum dicere. Videndum aliusne fuerit Diodorus Tryphon, qvem iis qvi Manetem confutarunt accenset Epiphanius ac Photius, & ad qvem libros duos contra Manetem misit Archelaus de qvo supra.

6. GEMINUS sive GEMINIANUS presbyter Antiochenus, æqvalis Origenis laudatur Eusebio in Chronico & inter scriptores Ecclesiasticos refertur ab Hieron. c. 63. qvi pauca scripsisse testatus nullius libri nomen sive titulum apposuit.

7. BERYLLUS Bostrenus in Arabia Episcopus, CHRISTUM anteqvam homo ex Maria nasceretur nullam *** subsistentiam propriam habuisse neqve postea aliam qvam Patris habere divinitatem inhabitantem docuit, qvam ejus sententiam confutavit Origenes & Beryllum ad Ecclesiæ sententiam reduxit. Vide Eusebium VI. 33. cujus temporibus scripta Berylli & Origenis adversus eundem & Synodi adversus

* Hieron. c. 56. de Script. Eccles. adde cap. 61. ubi de Hippolyto.

** Confer Stephani le Moyne prolegom. ad Varia sacra.

*** Vide ejusdem le Moyne notas ad Varia sacra p. 233. seq. & 1113. seq. & Novellas Reip. literariæ A. 1700. mense Februario p. 175 seq. Verba Eusebii qvibus Berylli hæresin exprimit sunt: μὴ προϋφεστάναι κατ᾽ ἰδίαν οὐσίας περιγραφὴν, *secundum propriam essentiæ circumscriptionem non præextitisse*, id est non fuisse ante Mariam, qvæ postea ipsissima Photini ac Socini hæresis fuit. Nicephorus V. 22. ex ejusdem Berylli sententia: μήτινα ὑπόστασιν οὐσίας ἰδίαν κεκτῆσθαι.

versus illum congregatæ monumenta adhuc exstabant. Dialogum Origenis & Berylli in qvo hæresis ejus arguebatur, & Berylli Epistolas in qvibus Origeni gratias agit, memorat Hieronymus c. 60. de S. E. Confer Eusebium VI. 20. ubi testatur Beryllum reliqvisse διαφόρους φιλοκαλίας, σὺν ἐπιστολαῖς καὶ συγγράμμασι, qvæ verba Valesius interpretatur, qvod *præter Epistolas & lucubrationes varia quoque elegantis ingenii monumenta reliquerit*, atqve in notis monet se per φιλοκαλίας intelligere non electa & floridorum libros qvalis exstat Origenis Philocalia, sed Hymnos & poëmata. Verum Nicephorus V. 15. Hist. Eusebii verba sic accipit, ut in ipsis illis Epistolis ac συγγράμμασι φιλοκαλίας illas qværendas esse innuat, dum scribit Beryllum φιλοκάλου σπουδῆς συγγράμματα post se reliqvisse.

8. NEPOS Episcopus Ægypti composuerat *Psalmos* sive Hymnos sacros qvibus multos ex fratribus sive Christianis suæ ætatis vehementer delectatos scribit Dionysius Alex. apud Eusebium VII. 24. testatus se ipsum ideo & propter fidem ac diligentiam & studium Scripturarum probare eum atq; diligere. Ἐν ἄλλοις μὲν πολλοῖς ἀποδέχομαι καὶ ἀγαπῶ Νέπωτα, τῆς τε πίστεως καὶ τῆς φιλοπονίας καὶ τῆς ἐν ταῖς γραφαῖς διατριβῆς, καὶ τῆς πολλῆς ψαλμῳδίας, ᾗ μέχρι νῦν πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν ἐνθυμοῦνται. Solum hoc in Nepote improbat Dionysius, qvod libris duobus qvibus titulum fecerat ἔλεγχον ἀλληγοριστῶν promissiones divinas in sacris literis & Johannis Apocalypsi factas non allegorice sed ad literam, de millenario annorum in his terris per delicias corporales transigendo explicaverat. Hanc ejus sententiam confutavit Dionysius ἐν τοῖς περὶ ἐπαγγελιῶν, nihilominus illo ipso in opere non dubitat *fratrem* adhuc appellare Nepotem. ἀναγκαῖον καὶ ἡμᾶς ὡς πρὸς παρόντα τὸν ἀδελφὸν ἡμῶν διαλεχθῆναι Νέπωτα. Duorum librorum Dionysii adversus Nepotem meminit etiam Hieronymus c. 69. ut Nicephorum VI. 21. cæterosqve juniores omittam. Nec dubium est à pseudo Gelasio illum ἔλεγχον ἀλληγοριστῶν proscribi, ubi librum Nepotis in decreto de Apocryphis memorat, per Apocrypha non modo intelligens scripta supposita & commentitia, sed etiam ea qvorum nulla debet esse propter errores auctoritas in Ecclesia. Alius fuit Nepos Episcopus Hierosolymitanus post Cyrillum. Niceph. XIV. 30.

9. CORNELIUS Episcopus ab A. C. 251. Romanus, atqve non diu pòst in Galli Imp. persecutione propter CHRISTUM

exul & mox 18. Cal. Octobr. A. 253. * Martyrio coronatus, scripserat Græce Epistolas complures, è qvibus duæ qvæ solæ supersunt latine ad Cyprianum atqve inter ** Cyprianicas leguntur, à Cypriano videntur è Græco translatæ esse. Octo Epistolæ Cypriani qvas adhunc Cornelium scriptas Hieronymus c. 66. testatur, omnes ad huc supersunt. Eusebius VI. 43. memorat ejus Cornelii literas ad Fabium (Flavianum pleriqve alii Episcopum illum Antiochenum appellant) unas *δηλούσας τὰ περὶ τῆς Ῥωμαίων συνόδου καὶ τὰ δόξαντα πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ τὰς αὐτόθι χώρας.* Alteras *περὶ τῶν κατὰ τὴν Σύνοδον ἀρεσάντων* & tertias *περὶ τῶν κατὰ Νοουάτον † πραχθέντων*, ex qva postrema Epistola Eusebius loco illo insignia fragmenta servavit. Qvod Hieronymus Epistolam qvartam qvoqve Cornelii ad Flavianum memorat *valde prolixam, & Novatianæ hæreseos causas & anathema continentem*, inde factum puto, qvod pro diversa à jam memoratis Epistola præter rem habuit illam, cujus fragmenta apud Eusebium leguntur.

10. DIO-

* Vide Schelstratenum Antiqv. Eccles. T. 1. p. 197. 419.

** edit. Fellianæ 49. 50. Pamel. & Rigalt. 46. 48. Erasm. & Manut. lib. 3. Epist. 11. & 12.

† *Νοουατιανὸν* videtur scripsisse Eusebius, uti legit etiam Hieron. Fuit certe Novatianus presbyter ille Romanus, adversus qvem celebrata Synodus Romana A. C. 251. Novatus nomen est Carthaginiensis presbyteri, cujus & ipsius in illo schismate fuere partes. Vide Beveregii notas ad Synodicum magnum p. 69. sq. Pearsonii Annales Cyprianicos, Tillemontium &c. De Novatiani qvi latine scripsit monumentis dicere non est hujus loci, neq; habeo qvæ addam virorum doctorum de illo observatis, nisi qvod librum illius de Trinitate nuper admodum tanqvam eximium præ cæteris Antiqvitatis monumentum nova editione Anglis suis commendavit Arianismi confessor Wilhelmus Whiston, in Volumine qvod inscripsit sermons and essays upon several subjects, Lond. 1709. 8. Qvanqvam Novatianum Catholici de CHRISTO dogmatis assertorem fuisse, ex hoc ipso libro licet à Macedonianis olim etiam velut in patrocinium erroris sui laudato, probant Stephanus le Moyne notis ad varia sacra p. 229. seq. Georgius Calixtus §. 50. de Mysterio SS. Trin. è Veteri Test. Gregorius Bullus in defensione fidei Nicænæ p. 225. Samuel Gardinerus in Hypotyposi doctrinæ Patrum ante Nicænor. de SS. Trinitate p. 105. seq. Natalis Alex. diss. IX. Sec. 2. artic. 4. & Petavius de DEO p. 82. lib. 1. c. 11. §. 10. licet lib. 1 de Trinitate c 5. §. 5. non diffitetur parum accurate de Mysterio illo locutum auctorem illius libri, qvem Novatianum esse ibi & p. 81. & de angelis p. 91. negat, eo præcipue argumento ductus qvod c. 13. hæreseos Sabellianæ circa A. C. 255. exortæ meminit. Sed ex hoc tantum seqvitur, post schisma librum hunc à Novatiano fuisse compositum. A sectatoribus ejus jactabantur *ὑπομνήματα* de martyrio sive Confessione Novatiani sub Decio & Valeriano, qvæ falsitatis arguit Evlogius apud Photium Cod. 182. Confer Jo. Felli notas ad Cypriani Epistolam LXI.

10. DIONYSIUS Romanus Episcopus ab 24. Jul. A. C. 259. ad 26. Dec. A. 269. de cujus scriptis nihil constat nisi qvod Athanasius de Synodis Arimin. T. 1. p. 918. meminit Synodi ab illo congregatæ, litterarumqve ad Dionysium Alex. scriptarum super eo, qvod hic Alexandrinus CHRISTUM ποίημα dixisset & Patri ὁμοούσιον negasset, qvam criminationem ille à se avertit in libello ἐλέγχου καὶ ἀπολογίας, & in alia Epistola, cujus pars ibidem ab Athanasio affertur, & libro de decretis Synodi Nicænæ T. 1. p. 274. ubi deinde pag. 275. subjungit locum Dionysii Episcopi Romani κατὰ τῶν τὰ Σαβελλίου φρονούντων.

11. EUSEBIUS ex Alexandrinæ Ecclesiæ Diacono * Episcopus Laodicenus, Dionysii Alexandrini, de qvo supra, æqvalis, diversus sane ab Eusebio Alexandrio cujus *Homilias XVIII.* in Bibl. Cryptæ ferratæ repertas habuit & ex illis fragmenta attulit Turrianus in defensione Epistolarum Pontificum, cujus fragmenta occurrere etiam in Jo. Damasceni parallelis, notatum Colomesio in paralipom. de scriptoribus Ecclesiasticis. Habuit & nonnullas Holstenius teste Lambecio lib. 1. de Bibl. Vindob. p. 112. & Allatius de Simeorum scriptis: exstantqve in Galliæ, Italiæ, Germaniæ & Angliæ Bibliothecis, qvarum tituli apud Caveum in diss. de dubiis scriptoribus videantur. Cæterum homiliarum istarum Allatio, Turriano, Holstenio visarum auctorem non fuisse veterem illum Eusebium Alexandrinum tertii scriptorem sæculi, patet vel inde qvod hic nunqvam fuit Alexandrinus Episcopus, at enim in Codice Cæsareo in qvo Oratio περὶ μνείας ἁγίων *de commemoratione Sanctorum* exstat, diserte illa adscribitur Eusebio Episcopo Alexandrino, ut testatur Lambecius lib. V. p. 24. qvi p. 22. etiam Eusebii Episcopi Alexandrini λόγον περὶ νηστείας *de jejunio* memorat. Illa περὶ μνείας ἁγίων eadem est qvam habuit Turrianus, & Holstenius edere voluit, & qvam sub Eusebii Episcopi nomine pridem latine ex *Caroli Fabiani* interpretatione vulgavit Thomas Galletus, unde inserta est Supplemento Bibl. Patrum edit. Morell. 1639. T. 1. p. 826. & Bibliothecæ Patrum Lugd. T. 27. p. 479. Ac qvoniam inter Alexandriæ Ægypti Episcopos sive Patriarchas nullus occurrit Eusebius, veritati consentameum videtur qvod scripsit Turrianus, auctorem harum homiliarum fuisse Episcopum alterius cujusdam Alexandriæ in Asia, vixisseqve qvarto sæculo, si fuerit hic μέγας ille Εὐσέβιος Ἀλεξανδρείας

Mm 2

* Vide Eusebii Hist. VII. c. 11. p. 261. & c. 32. p. 285.

δρείας ad qvem Macarius ſcripſerat qvæſtiones ſuas qvarum fragmentum in MStis Anonymi locis communibus Aſceticis de qvibus Lambecius lib. V. p. 154. ſeq. Neſcio qvem *librum doctrinarum ſacrarum* Euſebii Alexandrini Laodiceæ Epiſcopi inter libros aliqvot Arabice & Syriace ſcriptos, qvi tempore Gregorii XI. dicuntur ſub terram defoſſi, & poſtea oblati ſunt venales Epiſcopo Herbipolenſi, memorat Poſſevinus in Apparatu S. Omitto Euſebium Alexandrinum Rhetorem de qvo Eunapius in Proæreſio p. 125.

12. MAGNETES *pervetuſtus auctor ante mille & trecentos annos Evangelicæ Apologiæ libros Græce ſcripſit ad Theoſthenem adverſus Gentiles Evangelii calumniatores.* Hæc Poſſevinus in Apparatu S. *Fragmenta aliquot*, (Colomeſii hæc obſervatio eſt in paralipomenis de S.E.) *ex Bibliotheca D. Marci Veneta in ſcriptis ſuis affert Codicum ille MSS. helluo Franciſcus Turrianus, ſed inprimis in Apologia pro Epiſtolis Pontificum. Unum etiam obſervaſſe mihi videor in Poſſevini Moſcovia* (qvi perinde ut Coccius à Turriano petiiſſe videtur.) *Auctorem hunc laudant Græci in reſponſionibus ad Cardinalem de Gviſe.* Clariſſ. Caveo hic *Magnes* videtur eſſe Hieroſolymitanus Presbyter qvem Germanus Patriarcha CPol. in dogmatico MS. ad Anthimum teſtatur interfuiſſe Concilio Antiocheno adverſus Paulum Samoſatenum A.C.265. Utinam hos libros aliqvis bono Eccleſiæ in lucem proferat, ſive Magnetem illum Hieroſolymitanum presbyterum ſive Macarium Magnetem auctorem habeant, cujus fragmenta exſtant in Nicephori CPol. antirrheticis MSS.

13. DEMETRIUS qvem inter teſtes pro defendendo Origene laudavit auctor Anonymus apud Photium Cod. 117. una cum Dionyſio Alex. Clemente, aliisqve, fuit Epiſcopus Alexandrinus ex Origenis hiſtoria notiſſimus, de cujus ſcriptis nihil alioqvi mihi compertum.

14. THEOGNOSTUS Alexandrinus Origenis diſcipulus & poſt illum Catecheſeon in ſchola Alexandrina Magiſter atqve ἐξηγητὴς Athanaſio laudatus, & Photio Cod. CVI. qvi ejus *ſeptem libros Hypotypoſeon* recenſet. Vide Athanaſium de decretis Synodi Nicænæ T. 1. p. 274. & in illud qvicunqve dixerit verbum p. 755. Henr. Dodvvellum ad fragmentum Philippi Sidetæ p. 511. & qvæ pro vindicanda Theognoſti doctrina diſputat Georgius Bullus in defenſione fidei Nicænæ p. 227. ſeq.

15. ANA-

15. ANATOLIUS Alexandrinus in Epiſcopatu Laodiceno Euſebii, de qvo jam memoravi, ſucceſſor. De illius ſcriptis vide ſi placet qvæ dicta à me ſunt libro III. cap. 11. ubi & fragmenta qvædam ſub illius nomine edidi, & lib. IV. p. 19. Nunc juvat tantum notare qvod ipſe apud Euſeb. VII. 32. p. 287. mentionem facit Judæorum ſcriptorum ut Philonis, Joſephi, & *Muſæi*, atq; antiqviorum *Agathobuli* & *Ariſtobuli* Paneadenſis unius ex illis qvi in gratiam Ptolemæi Philadelphi libros Legis Græce interpretati ſunt. Deinde ab hoc Anatolio diverſum eſſe 1) Anatolium Ethnicum Jamblichi Magiſtrum, cui Porphyrius qvæſtiones Homericas inſcripſit, tum 2) Anatolium Berytium JCtum, de qvo Eunapius in Proæreſio, & ad qvem Libanii exſtant Epiſtolæ, 3) Anatolium qvi in Geoponicis freqventer allegatur & in Hippiatricis, & cui fragmentũ de Antipathiis & ſympathiis lib. IV. c. 29. ſupra à me vulgatum tribuit V. C. D. Jo. Rendtorfius. Nec minus 4) Anatolium CPolitanum qvi interfuit Synodo Chalcedonenſi & cujus nonnulla leguntur in Græcorum Octoecho. 5) Anatolium ad qvem directa eſt Hieronymo tributa præfatio qvæ Victorini Commentario in Apocalypſin præmittitur. 6) Anatolium Epiſcopum Lerinenſem circa A. 484. de qvo Vicentius Barralis p. 369. ſeq. 7) Anatolium Timothei Æluri Patriarchæ Alex. fratrem &c.

16. PIERIUS presb. & Catecheta Alexandrinus, fuit Præceptor Pamphili Martyris, ut Photius teſtatur, Martyr & ipſe cum fratre ſuo Iſidoro, unde Martyrologia eum colunt 4. Nov. Inter Criticos ſacros & emendatores textus Græci Novi Teſtamenti laudatur à Richardo Simone præf. ad lib. 1. Hiſt. Crit. N. T. Is ob alias etiam cauſas Origenes junior dictus eſt, de qvo vide Dodvvellum ad fragmentum Philippi Sidetæ p. 508. ſeq. De ſcriptis hujus Pierii Photio Cod. 119. & Hieronymo Epiſt. 52. laudatis nihil habeo qvod addam præſtantiſſimi Cavei induſtriæ. Doctrinæ puritatem aſſerit Georgius Bullus in defenſione fidei Nicænæ p. 262.

17. De PAMPHILI presb. Cæſareenſis ac Martyris vita tres libros ſcripſerat *Euſebius* ſummus ejus amicus, à qvo & Pamphili nomen adſcivit. Illos memorat Euſebius ipſe lib. 6. cap. 32. & lib. 7. Hiſt. c. 32. p. 288. & de martyribus Palæſtinæ p. 336. atqve intercidiſſe multi mecum dolebunt. Fragmentum de Martyrio Pamphili qvod A. C. 309. ſub Maximino alacriter ſubiit, ex tertio ut putat illius

 ope-

operis deperditi Eusebiani libro servatum Græce è MS. Mediceo, cum latina versione exhibet Papebrochius in Actis Sanctorum Calendis Junii p. 64-70. Sed & qvæ ex Metaphraste de Pamphilo Surius vulgaverat, ex illis Eusebii libris maximam partem petita esse viri docti sibi persvaserunt. De Bibliotheca & διατριβῇ sive schola qvam Cæsareæ Palæstinæ instituit de Codicibus scriptorum sacrorum Græcæ interpretationis qvos cum Eusebio emendavit, deq; aliis præclaris monumentis qvæ sua manu descripta reliqvit, qvemadmodum etiam de aliis rebus ad hunc Martyrem pertinentibus accurate ac diligenter disseruit Tillemontius Tomo V. memor Hist. Eccles. parte 3. Scripta ipse reliqvit nulla, præter qvasdam *Epistolas* & *Apologiam pro Origene* qvam cum Eusebio composuit, à qvo etiam post Pamphili mortem additus est liber sextus. *Primus* liber ex Rufini versione inter Origenis & Hieronymi Opera sæpius prodiit. Cæteri exceptis qvæ Photius Cod. 118. servavit fragmentis perierunt. Perierunt etiam Pamphili Epistolæ. S. Hieronymum qvi Pamphili nullas in illa Apologia partes fuisse contendit, multis refellit in notis ad memorias suas laudatus Tillemontius pag. 358. seq.

18. LUCIANUS Antiochenus presbyter, de qvo ut de aliis hujus nominis dixi lib. IV. c. 16. neqve in præsenti habeo qvæ adjungam, nisi qvod Stephanus le Moyne notis ad Varia sacra p. 541. ex Hieronymo observat *editionis LXX. interpretum à Luciano recensitæ* de qva lib. 3. c. 13. §. 14. dictum est, usum obtinuisse olim per totam fere Asiam minorem ab Antiochia Thraciam & Byzantium usqve, idqve probat è Lactantio Nicomediensi: Clarissimus vero Grabius uti Epistolâ ad Joh. Millium non dubitat in editione Græcorum Bibliorum Romana hodie legi librum Judicum ex interpolatione *Hesychii* Alexandrini, sic in prolegomenis ad T. 3. Biblior. Græcorum Oxoniæ à se editorum cap. 1. §. 7. seq. confirmat librum Jobi in Codice MS. Alexandrino ex Luciani recensione exstare. Video etiam Jacobo Duporto præf. ad Psalmos felicissime Carmine Græco à se expressos verisimile visum qvod in MS. Vaticano editio Luciani exhibeatur. Et Is. Vossius præf. ad appendicem de LXX. Interpretibus scripsit Lucianeæ editionis qvæ in multis etiam exstet Orientis Ecclesiis, exemplar habere Reginam Christinam, à qvâ illud se impetraturum speret. De eadem videnda Athanasii synopsis Scripturæ, auctarium Theodoriti p. 6. & Euthymius præfat. in Psalmos p. 193. Svidas in Λουκιανός. Ex recentioribus

tioribus Hottingerus pag. 230. fasciculi, & Jo. Morinus Exerc. Bibl. pag. 218. 221. Ex *Epistola ad Antiochenos*. fragmentum servavit auctor Chronici Alex. p. 648. Præterea *brevis fidei formula* qvæ incipit πιστεύομεν ἀκολούθως τῇ Εὐαγγελικῇ καὶ ἀποστολικῇ παραδόσει exstat apud Athanasium de synodis Ariminensi & Seleuciensi T. 1. p. 892. & Socratem II. 10. qvam Synodi Antiochenæ A. C. 341. Patres, Luciani esse affirmarunt apud Sozomenum III. 5. *Feruntur*, inqvit Hieron. c. 77. Luciani *de fide libelli*, *& breves ad nonnullos Epistolæ*. *Apologiam* ad præsidem ante Martyrium A. C. 311. Nicomediæ dictam, cujus meminit Eusebius IX. 6. Rufinus in latina sua versione ex Actis ut videtur Martyrii ejus, qvæ ad Johannem presb. Nicomediensem referunt, excerptam exhibet. Non Capite truncatum sed alio mortis genere extinctum contendit Combefisius ad S. Maximum T. 2. p. 718. Ab Eusebio dicitur ἀνὴρ τὰ πάντα ἄριστος, βίῳ τε ἐγκρατὴς καὶ τοῖς ἱεροῖς μαθήμασι συγκεκροτημένος. Et à Sozomeno τάτε ἄλλα εὐδοκιμώτατος καὶ τὰς ἱερὰς γραφὰς εἰς ἄκρον ἠκριβωκώς. Plura de illo Martyrologiorum scriptores, Surius ac Bollandus 7. Januar. & Ruinartus in actis selectis p. 559. seq. Arii hæresi prælusisse multi arguunt, aliis cum Baronio eum vel excusantibus vel defendentibus. Vide Tillemontium Tom. IV. memor. part. 3. & Valesium ad Theodoritum p. 6.

19. HESYCHIUS Ægyptius Episcopus patria ut videtur Alexandrinus iisdem qvibus Lucianus temporibus *Græcam versionem librorum sacrorum recensere* aggressus, qvam ejus ἔκδοσιν ab Ægypti & vicinarum regionum Ecclesiis receptam Hieronymus testatur, iisdem qvibus Lucianus temporibus Martyrium subiit. Eundem suspicor primum esse auctorem *Glossarii* Græci Biblicas voces tam diligenter explicantis qvod sub Hesychii Alexandrini nomine habemus. Vide si placet qvæ dixi lib. IV. c. 35. §. 4.

20. PHILEAS Episcopus Thmuitanus & Martyr librum de Martyrum laude composuit teste Hieron. c. 78. illum nimirum ex qvo fragmenta servavit Eusebius VIII. 10. Hist.

De Hæreticorum tertii sæculi scriptis ut nonnulla etiam subjungam, PAULUS Samosatenus Episcopus ab A. C. 260. Antiochenus & propter hæresin deinde A. C. 270. ab Episcopis qvos semel iterumqve

simula-

ſimulationibus ſuis * eluſerat, depoſitus, diligenterq; diſtingvendus tum ab altero Paulo Antiocheno ejusdem fere ætatis, de qvo Euſebius VI. 2. Hiſt. p. 203. & à Paulo Paulicianorum auctore, qvi Manichæorum hæreſin Sæculo VII. inſtauravit. Hujus vero, de qvo jam dicere inſtitui, ſectatores dicti ſunt Paulianiſtæ, & Samoſateniani. In Epiſtola Synodica ** apud Euſebium VII. 30. deſcribitur Paulus iſte ut valde ſuperbus & arrogans, & qvi concionanti ſibi applaudi diligenter & oraria concuti *** volebat: Ibidem traditur Hymnos CHRISTO cani ſolitos abrogaſſe ὡς δὴ νεωτέρους καὶ νεωτέρων ἀνδρῶν συγγράμματα, at inſtituiſſe mulieres qvi feſto Paſchatis die *hymnos* in ipſius Pauli laudem in Eccleſia canerent, εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐν μέσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ μεγάλῃ τοῦ Πάσχα ἡμέρᾳ ψαλμῳδεῖν παρασκευάζων, ὧν καὶ ἀκούσας ἄν τις φρίξειεν. Pauli *decem quæſtiones* ſive *propoſitiones* cum Dionyſii Alexandrini reſponſione & confutatione editas eſſe dixi ſupra p. 263. Sed Epiſtola qvam ſibi à Paulo ſcriptam Dionyſius memorat, una cum aliis ejus ſcriptis intercidit, & jam Athanaſius negat Epiſtolam Pauli ad Epiſcopos Antiochiæ congregatos ſe potuiſſe conſeqvi, de Synodis Arimin. p. 915. & 922. T. I. edit. Lipſ.

SCYTHIANUS Saracenus † Manichæi anteambulo, diſcipulum habuit TEREBINTHUM, qvi alio nomine deinde

* Vide Euſebium VII. 28. ſq. Hiſt. & Theodorit. II. 9. hæretic. fab. In Synodo A. 270. convictus eſt ab *MALCHIONE* Presbytero, qvi antea Rhetorum Scholæ apud Antiochenſes præfuerat, ut narrat idem Euſebius VII. 29. Ex diſp. Malchionis qvædam affert Leontius lib. I. contra Neſtor. Confer è recentibus inprimis Tillemontium Tomo IV. memor. parte 2.

** Fragmentum illius Epiſtolæ ab Euſebio prætermiſſum exhibet Baluzius in nova collect. Concilior. pag. 22. A Malchione ſcriptam tradit Hieronymus c. 71. De Malchione hoc Menologia 28. Octobr.

*** De illo more conſules Caſaubonum ad Vopiſci Aurelianum c. 48. Matthæum Larroqvanum lib. I. Adverſarior. ſacrorum c. 37. & Jo. Baptiſtam Ferrarium de veterum acclamationibus & plauſu lib. 2. cap. 7. & 8.

† Hunc Scythianum Manetis adhuc ætate vixiſſe non dubito, licet ætate ac ſenio eum præceſſit. Neqve obſtat qvod Apoſtolorum temporibus propiorem faciunt veteres qvidam, aut cum Manete confundunt. Certe ex Manetis Epiſtola ad Scythianum fragmentum à me infra afferetur. Nec aſſentior Pearſonio qvi p. 116. ad Symbolum Zaranem Scythiano juniorem facit, & Manichæorum familiæ inſerit. Qvin imo fuit Zaranes antiquus legislator Perſarum ac Magus Pythagora antiqvior, aliis Zarades vel Zaratus. Vide Tollii iter Italicum p. 135.

BUDDAM † se vocavit, scripsitqve ei (hoc est ab eo dictatos) qvatuor libros, unum *Mysteriorum*, alium *Capitulorum*, tertium *Evangelium* & novissimum omnium *thesaurum*, ut legas in Actis Archelai cum Manete p. 96. qvæ & ipsa inscribuntur *thesaurus verus* veluti qvæ falso illi opponantur. Eorundem qvatuor librorum mentio apud Cyrillum Hierosol. Catechesi VI. p. 57. Epiphanium LXVI. 2. Socratem lib. 1. c. 22. Hist. Svidam in Μάνης, Cedrenum, & Photium MS. lib. 1. contra in Manichæos, cujus verba dedi in Codice Apocrypho Novi Test. p. 141. Magiæ, Astrologiæ & artis Medicæ peritum & Magicis libris sedulum testatur Epiphanius T. 1. p. 620. adde 629. seq.

MANES sive * MANICHÆUS cujus hæresis circa A. C. 278. erupit, ut supra in Archelao notavi, acceptis sibiqve ma-

 gnam

† Buddæ nomine apud Indos notari sapientem, scribit Andreas Mullerus Greifenhagius in Observationibus Sinicis p. 16. Et fuit eo nomine in India vir sapiens antiqvissimis temporibus, unde Indorum Philosophos τοῖς Βϩτ7ᾶ παραγγέλμασιν obseqventes, eumqve ut DEum venerantes memorat Clemens Alex. 1. Strom. p. 305. Illum cum Manetis Magistro perperam confundit Vossius p. 7. libri de sectis Philosophor. Manetem gente Brachmanem sive Indum fuisse tradit è Cedreno Svidas.

* Manes Chaldaica sive Babylonica lingva מאן σκεῦος significat, monente Epiphanio LXVI. 1. Persica lingva ut scribit Photius MS. sonat τὸν ὅσον ὁμιλητικὸν καὶ πρὸς διάλεξιν δραστήριον. Sic & Cyrillus Hierosol. Qvam tamen significationem hodie in lingva Persica ignorari notat Thomas Hyde pag. 284. Historiæ relig. veterum Persarum. Qvi p. 281. probat significationem vocabuli Persici *Máni*, qvo *pictor* denotatur & Manetem artem pictoriam exercuisse contendit. Latinis antiqvis *Manum* bonum est, de qvo Vossii Etymologicum in *Manes*. Sed hoc nihil ad Manetem sive Manichæum, qvod nomen sibi imposuisse illum hæresiarcham ex Hebraico מנחם ut *paracletum* se jactaret, affirmant Jacobus Usserius in Annalibus ad A. M. 3232. & Gatakerus Adversar. Miscell. c. 35. Phrygium etiam nomen *Manes*, de qvo Casaubonus XIII. 5. ad Athenæum. At pro Manete sive Manichæo à discipulis suis vocabatur *Mannicheus*, qvasi manna fundens, (non à *mannacha* reqvies, ut eidem Hydeo persvasum.) Vide Augustin. XIX. 22 in Faustum & Fulleri II. 18. Miscell. Neqve tamen verisimile est in Codice Justinianeo leg. 4. de hæreticis & Manichæis pro verbis *Manichæos seu Manichæas vel Donatistas meritissima severitate persequimur*, legendum esse *Manichæos seu Mannicheos*, ut nuper conjiciebat Nobilissimus & sagacissimus Bynkershoekius in Observatt. Juris Romani. Nam ne urgeam in Basilicis etiam legi Μανιχαίας & in aliis etiam legibus ut lib. XVI. Cod. Theodos. tit. 5. l. 7. *si qui Manichæus Manichæave*: non possum mihi persvadere Imperatorem recepto ac notissimo Manichæorum nomini aliud affecta-

tum

gnam partem vindicatis ** Scythiani libris varia & ipſe ſcripſiſſe à veteribns traditur, ut ſunt:

Λόγος περὶ πίστεως, ex qvo fragmentum apud Epiphan. T. 1. pag. 630. LXVI. 14.

Μυστήρια, liber ſectionibus ſive *τμήμασι λόγων* XXII. pro numero litterarum Alphabeti Syriaci diviſus & fortaſſis Syriace ſcriptus. Epiphan. LXVI. 13. In illo inſtituit evertere Legem ac Prophetas. Vide formulam receptionis ſive anathematiſmos Manichæorum in Jac. Tollii itinere Italico p. 142. & Petrum Siculum pag. 20. Ab hoc myſteriorum libro diverſam *τὴν τῶν κεφαλαίων βίβλον*, una cum aliis Manichæorum libris rejicit Timotheus presbyter CPol. de iis qvi ad Eccleſiam accedunt, ubi etiam memorat librum *τῶν εὐχῶν* ſive precum, atq; cujus etiam apud Petrum Sic. & in formula receptionis mentio, *τὴν τῶν Γιγάντων πραγματείαν*, qvam oppugnaverat Heraclianus teſte Photio, ubi *ἡ γιγάντειος βίβλος* vocatur. Cod. 85.

Θησαυρὸς ζωῆς. Memorat Formula receptionis & Epiphan. ibid. Ex libro ſeptimo theſauri verba qvædam producit Auguſtinus libro de natura boni contra Manichæos c.44. Meminit etiam lib. 1. Actor. cum Felice cap. 14.

Μικρὸς Θησαυρός. Epiphan. loco laudato.

Περὶ

tum & admiratoribus ejus ſolis probatum addere voluiſſe. Cæterum Diogenis ſervus etiam dictus Manes teſte Laërtio VI. 55. Seneca cap. 8. de tranqvill. & Æliano XIII. 28. Hiſt. & freqvens hoc nomen in ſervis, ut notatum præclaræ eruditionis viro Hadriano Relando parte 2. diſſ. Miſcellan. p. 193. ſq. cui adde Menagium ad Laërt. V. 55. & VI. 55. Utrum Manes proprium hæretici nomen fuerit, video dubitantes Pearſonium p. 116. ad Symbolum Apoſt. & Gvil. Beveregium doctiſſimum Epiſcopum nuper Aſaphenſem notis ad Canonem 95. Trullanum p. 163. ſeq. qvoniam in Oriente qvilibet hæreticus *Min* ſive *Minæus*, & apud Arabes mendax *Man* appellatur. Et Epiphanius atqve Auguſtinus aliud etiam nomen Manetis, *Cubricum* memorant, (קב-ריקא *σκεῦνος κενόν* vel קב רוחא *σκεῦος τοῦ πνεύματος*, ut *Manichæus* מנא חיה *σκεῦος τῆς ζωῆς* ex ſententia Steph. le Moyne p. 634. ad Varia Sacra) de qvo eundem Fullerum ſi placet conſules. Sed nec deſunt qvi à Manete demum (qvod nomen à *μανία* derivant ſcriptores Græci Eccleſiaſtici, & *μανιῶδες ὄνομα* vocat Epiphanius LXXVIII. 3.) factum eſſe putant, ut Minæus pro hæretico & pro mendace Man uſurpetur. Vide Rev. Joannis Wulferi theriacam Judaicam p. 100. Certe veterum conſenſus vix videtur pati, ut Manetis nomen ſive Manichæi, proprium hæreſiarchæ fuiſſe dubitemus. Adde Scaliger. ad Euſeb. num. MMCCXCIII.

** Archelaus Actis cum Manete p. 98.

Περὶ Ἀστρολογίας. id. Astrologiæ judiciariæ studium Manichæis tribuitur in præfat. Arab. ad Concil. Nicæn. Confer Augustin. IV. 3. Confess. & V. 7. VII. 6.

Epistola ad Marcellum virum illustrem, cum Marcelli responsione apud Epiphanium exstat LXVI. 6. ex Actis Archelai cum Manete p. 6. edit. Clariss. Zaccaginii.

Epistola fundamenti scripta ad aliqvem qvem dilectissimum fratrem vocat. Eam singulari libro confutavit S. Augustinus, cui tota passim inserta legitur. Vide & ejusd. Augustini Acta cum Felice Manichæo & lib. de natura boni c. 42. 46. &c. Germanice illam Epistolam exhibet Godofredus Arnoldus in Historia sive Apologia hæresium T. IV. p. 54. seq. Incipit his verbis: *Manichæus Apostolus JEsu Christi* * *providentiâ DEi Patris. Hæc sunt salubria verba ex perenni ac vivo fonte, quæ qui audierit & eisdem primum crediderit, deinde quæ insinuant custodierit, nunquam erit morti obnoxius, verum etiam æterna & gloriosa vita fruetur. Nam profecto tantus est judicandus qui hac divina instructus cognitione fuerit, per quam liberatus in sempiterna vita permanebit. De eo dilectissime frater audisti, de quo mihi significasti, dicens nosse te cupere* &c.

Ἐπιστολῶν βιβλίον sive ὁμάς. Vide formulam receptionis apud Tollium p. 142. Petrum Siculum p. 30.

Ἡ τῶν Ἀποκρύφων καὶ ἡ τῶν ἀπομνημονευμάτων βίβλος. id.

Legis Christianorum libros à Manichæo corruptos testatur Archelaus p. 99. qvanqvam Photio MS. teste Manichæi in textu ipso sacro non multa immutarunt, τοῖς ῥήμασι μὲν καὶ ὀνόμασιν οὐδὲν μέγα παραλλάττοντες οὐδὲ κατακιβδηλεύοντες τοῦ λόγου τὸ σχῆμα (καθάπερ Οὐαλεντῖνος καὶ ἕτεροι.) - - τὰ ῥητὰ μηδὲ παρενθήκαις μήτε προσθήκαις ἀναίδην λυμαινόμενοι. Verùm corruptos esse libros sacros Novi fœderis calumniabantur, è qvibus nonnullos plane repudiabant, ut Acta Apostolorum & qvidam ex illa secta Epistolas etiam Catholicas, Petri præsertim, ut qvi CHRISTUM abnegasset. Idem Photius MS. lib. 1. & Augustinus de utilitate credendi c. 2. & 3. adde Rich. Simonis Hist. Crit. N. T. lib. 1. pag. 7. seq. & Jo. Millium in prolegomenis ad Novum fœdus.

* Simile & aliarum ejus Epistolarum exordium fuisse testis Augustinus XIII. 4. contra Faustum.

*Fragmenta quædam * ex Epistolis Manetis ** sive Manichæi.*

Ex cod. Collegii Ludovici Magni Soc. Jes. Parisiis, in qvo multa veterum Patrum testimonia congesta sunt adversus eos, qvæ unam duntaxat in CHristo naturam confitentur, Cap. ult.

Μάνου Πέρσου ἐκ τῆς πρὸς Ζεβηνᾶν αὐτοῦ ἐπιστολῆς.

Μία τοῦ φωτός ἐστιν ἁπλῆ καὶ ἀληθὴς ἡ φύσις, καὶ μία αὐτοῦ ἡ ἐνέργεια. τὸ φῶς γὰρ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐκ ἔλαβεν· οὐ γὰρ οὐσίας ἥψατο σαρκὸς, ἀλλὰ ὁμοιώματι καὶ σχήματι σαρκὸς ἐσκιάσθη, ἵνα μὴ κρατηθῇ διὰ τῆς οὐσίας τῆς σαρκὸς καὶ πάθῃ καὶ φθαρθῇ, τῆς σκοτίας φθειρούσης αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν τὴν φωτεινήν. πῶς οὖν ἔπαθε, μήτε τῆς κακίας κρατουμένης, μήτε τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ σκοτισθείσης;

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς.

Ἁπλῆ φύσις οὐκ ἀποθνήσκει, καὶ σκιὰ σαρκὸς οὐ σταυροῦται. μίαν οὖν ἔχων ἔμεινε τὴν φύσιν καὶ ἐνέργειαν τὸ φῶς μηδὲν παθοῦσαν τῷ ἐπισκιάσματι τῆς σαρκὸς οὐκ ἔχοντι φύσιν κρατουμένην.

Manis Persæ ex Epistola ad Zebenam. Una lucis est simplex & vera natura, & una ejus operatio. Lux enim in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Non enim essentiam carnis attigit, sed similitudine & figura carnis fuit obumbrata, ne comprehenderetur ab essentia carnis & pateretur ac corrumperetur, tenebris operationem lucis corrumpentibus. Qvomodo igitur passa esset, cum nec malitia eã comprehenderit, neqve operationem ejus tenebræ obscuraverint.

Ejusdem ex eadem Epistola. Simplex natura non moritur, & umbra carnis non crucifigitur. Perpetuo igitur unam naturam & unam operationem lux habere perseveravit, nihil patientem ab umbra carnis, qvæ naturam neutiqvam comprehensam tenet.

Ex Cod. Regio Paris. 2378. ad calcem operum S. Nicephori CPol.

Μάνου ἐκ τῆς πρὸς Σκυθιανὸν ἐπιστολῆς. ἐν ἑτέροις δὲ Βαλεντίνου τοῦ διδασκάλου Μάνεντος ἐπιγέγραπται.

Manis ex Epistola ad Scythianum (in aliis inscribitur : Valentini, qui Manis Magister † fuit.) Sempiternæ Lucis

Ὁ δὲ

* Hæc fragmenta ad doctissimum virum Jo. Ernestum Grabium cum magna harum litterarum jactura nuper die XIV. Novembris hoc anno 1711. extinctum missa pridem Parisiis à R. P. Michaële le Qvien, benevole mecum communicavit Collega meus honoratissimus *Jo. Fridericus Wincklerus*, in Gymnasio Hamb. Orientalium lingvarum Professor, pietatis atqve eruditionis laude celebratissimus.

** Uti nomen hæresiarchæ in nominandi casu jam Manes est jam Manichæus, sic in genitivo reperio non tantum Manis, Μάνεντος, & Manetis, sed etiam *Manæ*, ut in veteri versione Actorum Archelai p. 23.

† Magister, qvod Manes similia cum Valentino docuit, non qvod eum audivit.

Ὁ δὲ τοῦ ἀϊδίου φωτὸς υἱὸς τὴν ἰδίαν οὐσίαν ἐν τῷ ὄρει ἐφανέρωσεν, οὐ δύο ἔχων φύσεις, ἀλλὰ μίαν ἐν τῷ ὁρατῷ καὶ ἀοράτῳ.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Κούδαρον Σαρακηνὸν ἐπιστολῆς.

Ἰουδαίων βουλομένων ποτὲ λιθάσαι τὸν Χριστὸν καὶ τῆς παρανομίας αὐτῶν τὴν τόλμαν εἰς ἔργον ἀγαγεῖν, ἔδειξε σαφῶς τὴν αὐτοῦ οὐσίαν ὁ τοῦ ἀνωτάτω φωτὸς υἱὸς, καὶ μέσος αὐτῶν διελθὼν οὐχ ὡρᾶτο· ἡ γὰρ ἄϋλος μορφὴ συσχηματισαμένη τὸ εἶδος τῆς σαρκὸς, ὁρατὴ μὲν οὐκ ἦν, ἐψηλαφᾶτο δὲ οὐδαμῶς, διὰ τὸ μηδεμίαν ἔχειν κοινωνίαν τὴν ὕλην πρὸς τὸ ἄϋλον, εἰ καὶ σαρκὸς ὡρᾶτο μορφή.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ὀδᾶν ἐπιστολῆς.

Τῶν Γαλιλαίων δύο φύσεις ὀνομαζόντων ἔχειν τὸν Χριστὸν, πλατὺ καταχεόμεθα γέλωτα, οὐκ εἰδότων, ὅτι ἡ οὐσία τοῦ φωτὸς ἑτέρᾳ οὐ μίγνυται ὕλῃ. ἀλλ' ἔστιν ἀκραιφνὴς ἑνωθῆναι ἑτέρᾳ οὐσίᾳ μὴ δυναμένη, κἂν δοκῇ ταύτῃ συνῆφθαι. ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ προσηγορία ὄνομά ἐστι καταχρηστικὸν, οὔτε εἴδους, οὔτε οὐσίας ὑπάρχον σημαντικόν. τὸ δὲ ἀνώτατον φῶς τοῖς ἑαυτοῦ συνουσιούμενον ἔδειξεν ἑαυτῷ ἐν τοῖς ὑλικοῖς σώμασι σῶμα, μία ὢν αὐτὸς φύσις τὸ πᾶν.

Filius propriam essentiam in monte manifestavit, non duas habens naturas sed unam in visibili & invisibili.

*Ejusdem ex Epistola ad Cudarum *** Saracenum.* Cum Judæi aliqvando vellent CHRISTUM petere lapidibus, & sceleratam audaciam suam re ipsa exeqvi, essentiam suam perspicue demonstravit supremæ Lucis Filius, & medius inter ipsos digressus non conspiciebatur. Immaterialis enim forma qvæ speciem carnis sibi configuraverat, non erat visibilis & neutiqvam tangebatur, qvia nullam habet communionem materia cum immateriali, licet carnis forma cernebatur.

Ejusdem ex Epistola ad Odan. (an Addam vel Buddam?) Qvando Galilæi duas naturas nominant atqve in CHRISTO esse affirmant, effuse rideamus, nesciunt enim naturam lucis materiæ alii non misceri, sed sincera est ac simplex neqve uniri alteri naturæ potest, licet illi conjungi videatur. Cæterum CHRISTI appellatio, per abusionem ita dicitur, cum nec speciem nec naturam significet. Suprema vero lux suis essentialiter inhærens, sibi ipsi inter materialia corpora corpus demonstravit, cum sit una universum natura.

*** *Coudarum*, Κόνδαρον Labbeus in conspectu Operum Jo. Damasceni p. 53.

Qvi cum Manichæo faciebant distingvebantur in *Electos* & *Auditores*. Ex electis fuere *Duodecim Magistri* qvibus præerat *tertius decimus, Magistrorum princeps*. Augustin. hæresi 46. His succedebant LXXII. Episcopi, qvi presbyteros creabant & Diaconos. id. De electis vide Epiphan. LXVI. 53. Hi velut de genere sacerdotum habebantur. Augustin. XXX. 5. contra Faustum. Signaculo sinus, oris & manus firmati, conjugio & carnibus abstinebant & nefas ducebant fruges manibus demetere. Augustin. hæresi 46. Epist. 74. & c. 10. seq. de moribus Manichæor. Dicti & *Illuminati* sive *Macarii* & *Catharistæ*, *Agonistæ* sive *Agonistici*. Longe inferioris conditionis erant *Auditores*, è qvibus per novem annos fuit Augustinus. Nonnulli ex Manichæis dicti *Mattarii* qvod in mattis dormirent. Augustin. V. 5. contra Faustum. Fuerunt etiam in illis *Solitarii* Cod. Theodos. XVI. 5. lege 9. sive *Monachi* à Victore Vitensi lib. 2. memorati. Vocantur etiam Manichæi *Encratitæ*, *Apotactitæ*, *Hydroparastatæ*, *Saccophori*. Cod. Theodos. XVI. 5. lege 7. & 9. *Alcuanitæ* ab *Acua* qvodam Mesopotomio Epiph. LXVI. 1. & Nicetas IV. 33. Damasceno ἀκουῖται, hæres. 66. *Phantasmatici*. Prudent. Apotheos. v. 953. seq. *Atingani*. Scal. ad Euseb. p. 241. ex Hist. Miscella, Cedreno, Zonara & Balsamone: Adde Novellam Manuelis Comneni de Melchisedecianis, Theodotianis & Atinganis, memoratam Labbeo Bibl. nov. MSS. pag. 190. *Pauliciani* sub extremum sæculi VII. à Paulo Samosateno (non prisco illo sæculi III. hæretico sed) Joannis fratre & Callinices Manichææ mulieris filio. Ab illo Joanne & Paulo dicti etiam Παυλοϊωαννῖται. De his Photius MS. & Euthymius part. 2. panopliæ tit. 21. Idem Photius sectatores hujus hæreseos nominat Baanem, à qvo Βααανῖται. Basilium. Armenium Connum qvi se vocavit Timotheum. Canacarem. Carbeam. Chrysocherem. Constantinum qvi sibi imposuit nomen Silvani, Pauli Apost. discipuli. Genesium Pauli filium, qvi & ipse se Timotheum nominavit. Josephum qvi se vocabat Epaphroditum. Michaelem. Sergium qvi se Tychicum vocavit, à qvo Σεργιῶται, & ex cujus Epistolis qvædam Photius recitat, qvemqve interemptum refert An. M. 6343. h. e. A.C. 835. Simeonem qvi se appellavit Titum. Theodotum. Zachariam. Zosimum.

Mani-

Manichæi nonnulli, quorum apud Veteres mentio.

A*cuas* Meſopotamius, à qvo Manichæi dicti Acuanitæ. Epiphan. LXVI. 1.

Adamantus Manichæi diſcipulus, Photio & aliis præter Addam & Adimantum memoratus.

Addas ſive *Buddas* auctor pſeudo Evangelii, qvod è Marci IV. 21. μόδιον inſcripſit confutati à Diodoro Cilice libris XXV. de qvibus Photius Cod. 85. Fuit itidem unus è duodecim Manetis diſcipulis: cæterorum undecim hæc ſunt nomina apud Petrum Siculum & Photium MS. lib. 1. contra Manichæos: *Adamantus*, *Adimantus*, *Agapius* (male *Alogius* apud Timotheum presb. p. 452. edit. Combefiſii) auctor Heptalogi, vide Petrum Siculum p. 30. *Aphthonius*, *Gavriabius*, *Hermas*, *Heraclides*, *Hierax*, *Siſinius*, *Thomas*, *Zarvas*. Apud Epiphanium LXVI. 5. videtur male pro ιβ eſſe ſcriptum κβ ac ſi XXII. hubuiſſet diſcipulos. In Anathematiſmis à Jac. Tollio editis p. 142. *Adamantus* ille (Petro Siculo Ἀδάμαντος) bis dicitur *Adas*, qvi una cum Adimanto ſcripſerit contra Moyſen ac Prophetas. Præterea cæteris additur *Ariſtocritus*, auctor libri cui titulum fecit Θεοσοφίαν. *Baræas*, *Hilarius*, *Innæus*, *Olympius*, *Paapis* & *Salmæus*.

Adimantus Manetis diſcipulus, contra qvem ſcripſit B. Auguſtinus, qvem vide etiam in libris de adverſario legis ac Prophetarum qvi proprio nomine *Addam* dictum teſtatur lib. 2. extremo. Ille Adimantus ſolus poſt Manichæum ſtupendus dicitur Fauſto, ejusdem ſectæ homini, de qvo infra.

Agapius cujus ſcripta ad *Uraniam* uxorem refert Photius Cod. 179. Vide & ſupra in Adda.

Alexander Lycopolita, ex Lyco Thebaidis, Ægyptius, qvi poſtea Manichæos oppugnavit.

Aphthonium, *Hieracem* & *Heraclidem* ἐξηγητὰς τῶν Μάνεντος συγγραμμάτων vocant Anathematismi Manichæorum à Tollio & Cotelerio editi.

Ariſtocritus auctor libri qvem inſcripſit Θεοσοφίαν, in qvo conatus eſt oſtendere Ethniciſmum, Judaiſmum & Chriſtianiſmum eſſe unum idemque dogma. id.

S. Augu-

S. Auguſtinus qvi novem annos inter auditores Manichæorum fuit, at diruptis & derelictis illorum laqveis Catholicæ Eccleſiæ gremio ſe reſtitutum gaudet c. 1. libri de duabus animabus & in aliis contra Manichæos ſcriptis.

Buddas. Vide ſupra in Addas. Cæterum Buddæ nomine apud Indos notari ſapientem, jam ſupra notavi ex Andreæ Mülleri Obſerv. Sinic. p. 16.

Cajus Patriarcha Alexandrinus. Eutych. T. 2. Annal. p. 148.

Callinice mater Joannis & Pauli, auctoris Paulicianorum. Cedren. p. 356.

Clementianus qvi Manichæi nomen femori ſuo inſcriptum geſſit, teſte Victore Vitenſi lib. 2. de perſecut. Vandalica.

Conſtantius qvi deinde ad Eccleſiam rediit & Pelagianis fortiter reſtitit. Auguſtin. de moribus Manichæor. c. 20. Proſper in Chronico & Martyrolog. Rom. 30. Novembr.

Fauſtus Milevitanus Afer, cujus Volumen libris XXXIII. confutavit Auguſtinus. Epiſcopum Manichæorum vocat V. 3. confeſſ. & novem annos à ſe auditum teſtatur c. 6.

Felix cum qvo diſceptavit, qvemqve ad Eccleſiam reduxit Auguſtinus Honorio ſeptimum Conſule h. e. A. C. 407. Vide libros duos Auguſtini de Actis cum Felice.

Fortunatus Manichæorum presbyter, contra qvem ſcripſit ſive cum qvo diſceptavit per biduum præſente notario idem Auguſtinus Arcadio Auguſto ſecundum & Rufino Viro Clariſſimo Coſſ. hoc eſt A. C. 392. Adde Poſſidium in vita Auguſtini c. 6.

Gavriabius Manetis diſcipulus. Vide ſupra in Adda.

Heraclides, Hermas & Hierax, Hilarius, Innæus Manetis diſcipuli. Vide in Adda & Aphthonio. Hermeam à Manete miſſum in Ægyptum, Thomam in Judæam, & Addam εἰς τὰ ἀνωτερικὰ μέρη, ex Archelai p. 22. ſcribit Epiphanius LXVI. 12. Addam contuliſſe ſe in Scythiam, Thomam cum Manete manſiſſe, narrat idem Archelaus p. 98. Thomæ Syriam, Addæ Orientem obtigiſſe, legas apud Epiphan. LXVI. 31.

Johannes Patriarcha Alexandrinus. Eutych. T. 2. Annal. p. 187.

Juſtus ſive *Juſtinus* contra qvem exſtat Victorini liber à Sirmondo editus.

Leucius Charinus ſive *Seleucus* Apocryphorum Actuum Apoſtolicorum ſcriptor, de qvibus dixi in Codice Apocrypho N. T.

Olympius Manetis discipulus. Vide supra in Adda.

Papus Πάπος cujus apud Alexandrum Lycopolitam mentio. In Anathematismis Manichæor. videtur dici Παάπης.

Philo presbyter, qvem Manichæorum fabulas populo DEi proposuisse indignatur S. Nilus lib. 2. Epist. 321.

Salmæus Manetis discipulus. Vide supra in Adda.

Sebastianus Athanas. T. 1. p. 704.

Secundinus, contra qvem scripsit Augustinus. Secundini ad Augustinum Epistola præmittitur, qvam Germanice etiam exhibet Godfridus Arnoldus in Apologia hæresium T.IV. p. 58. una cum Manichæi Epistola & Fortunati confessione qvas utrasqve confutat Augustinus.

Sisinius Manetis discipulus & Petro Siculo teste διάδοχος. Vide supra in Adda.

Thomas cujus meminit Alexander Lycopolita p. 4. Evangelium Apocryphum sub Thomæ Apostoli nomine composuisse legitur in Anathematismis Manichæorum, & apud Petrum Siculum. Licet Evangelii Thomæ jam apud Origenem mentio qvi ante Manetis hæresin diem obiit. Vide & supra in Adda & Heraclide. De Evangelio Philippi & infantiæ CHRISTI, de Actis Andreæ Apostoli & aliis libris Apocryphis, ut Epistola * ad Laodicenses per Manichæos temere jactatis, dixi in Codice Apocrypho Novi Test.

Tyrbo Manichæi discipulus. Epiphan. T. 1. p. 623. 624. 625. 627. & 642. ex Archelai Actis cum Manete pag. 8. 9. &c. ad Ecclesiam reductus & Diaconus ordinatus ab Archelao. id. p. 68.

Zarvas, Manetis discipulus. Supra in Adda.

Auctores veteres qui de Manichæis, vel adversus illorum hæresin scripserunt. Deperditis præfixus est astericus.

ANathematismi hæreseos Manichæorum, iis proponi soliti qvi ab illa ad Ecclesiam redeunt, ex MS. Regio Græce & latine apud Cotelerium ad lib. IV. recognitionum Clementis c. 24. & ex Cæsareo

Oo MS.

* Epistolam Pauli ad Laodicensis inter scripta à Manichæis jactata refert Timotheus presbyter CPol. libello de iis qvi ad Ecclesiam ab hæreticis veniunt.

MS. in Jacobii Tollii insignibus itineris Italici Traject. 1696. 4. p. 126. Vide & Jac. Goarum ad Evchologium Græcorum p. 885. 890. seq.

Alexandri Lycopolitæ ex Ethnico Manichæi atqve inde ad Ecclesiam reducti liber πρὸς τὰς Μανιχαίου δόξας *adversus Manichæorum placita.* Græce & lat. è Bigotii Apographo edidit Combefisius T. 2. auctar. noviss. Paris. 1672. fol. Exstat & MS. in Bibl. Cæsarea teste Lambecio T. 4. p. 210. Habuit & Allatius p. 30. & 36. ad Hexaëmeron. Videtur scripsisse sæculo qvarto. Meminit Photius MS. lib. 1. contra Manichæos.

* *Apollinaris* Laodicenus. Epiphan. LXVI. 21.

Archelai Acta cum Manete, latine versa exstant, de qvibus supra. Ad hæc acta B. Ittigius recte referebat qvod auctor libelli Synodici à Pappo editi memorat *Concilium Mesopotamicum* qvo Manes damnatus fuerit.

Athanasius Alexandrinus lib. contra omnes Hæreses T. I. p. 1082. seq. Inter Manichæorum oppugnatores Athanasium laudat Epiphanius LXVI. 21. Vide & infra in Serapione.

Auctor Prædestinati hæresi XLVI.

Augustinus de hæresibus c. 46. & in pentateucho † T. 1. variisq; scriptis in Tomo VI. antiqviorum, & octavo novæ editionis à Monachis Benedictinis curatæ.

Cedrenus, *Michaël Glycas*, *Auctor Chronici Alex.* & *Georgius Syncellus*, *Jo. Malala*, *Eutychius*, *Gregorius Abulpharajus*, & alii Annalium scriptores.

* *Basilii* librum contra Manichæos laudat Augustinus lib. 1. contra Julianum Pelagianum. T. 7. p. 944.

Cyrillus Hierosolymitanus Catechesi VI.

Jo. Damascenus hæresi LXVI. & dialogo contra Manichæos, qvem post Emanuelis Margunii Græcolatinam edit. Patav. 1572. Jo. Leunclavius etiam utraqve lingva edidit Basil. 1578. 8. cum Manuelis Comneni legatione ad Armenios, aliisqve scriptis.

Didy-

† Pentateuchum Augustini Paulinus vocat Epistola 4. hos ejus qvinque libros adversus Manichæos: de libero arbitrio, de Genesi, de moribus Ecclesiæ Catholicæ, de moribus Manichæorum & de vera religione. Manichæos subvertit etiam *Leo* Magnus ut testatur S. Prosper de promissionibus f. CXI. edit. Lugd. 1539. fol.

Didymus Alexandrinus contra Manichæos, cujus fragmentum latine ex Turriani versione vulgavit Possevin⁹ in apparatu S. ad calcem literæ D. & Canisius T. 5. Antiqv. lect. Idem Græce & latine ex Emerici Bigotii qvod ex Italia attulerat apographo Combefisius in auctario novissimo Bibl. Patrum Paris. 1672. fol. parte 2. p. 21 - 32. Integrum hunc librum ad nos haud pervenisse, argumento est qvod in Damasceni parallelis ex Didymo contra Manichæos qvædam allegantur, qvæ in editis non extant. Græce locum produxerat etiam Petrus Possinus ad Nili Epistolas p. 342.

* *Diodori* Tarsensis Cilicis libri XXV. contra Manichæos & Addæ *μόδιον*. Phot. Cod. LXXXV.

Ecbertus Schonaugiensis Cœnobii Monachus & presbyter medio seculo XII. clarus in sermonibus XIII. adversus Catharos & excerptis ex Augustino contra Manichæos. Colon. 1530. 8. & in Bibl. Patrum Lugd. Tom. 23.

Evodii Uzalensis liber de fide sive de unitate Trinitatis contra Manichæos exstat inter Augustini Opera. Confer Sirmondum c. 1. Hist. Prædestinatianæ.

Eusebius Cæsareensis VII. 31. Hist. & forte in singulari opere deperdito qvia ab Epiphanio LXVI. 21. inter Manichæorum oppugnatores refertur. Nicephorus VI. 31. seq.

* *Eusebius* Phœnix Emisenus. Epiphan. T. 1. p. 638. Theodorit. lib. 1. c. 28. hæretic. fabul.

Euthymius panopliæ adversus omnes hæreses, qvæ latine exstat T. XIX. Bibl. Patrum Lugd. part. I. tit. 9. ex Athanasio, Basilio, Gregorio Nysseno & Chrysostomo, & part. 2. tit. 21 ex Photio.

* *Georgius Laodicenus*. Meminit Epiphan. Theodoritus lib. 1. c. 28. hæret. fab. & Photius Cod. 85. adde Allatium pag. 306. de Georgiis.

Gregorii Nysseni contra Manichæos Syllogismi X. T. 3. Opp.

* *Hegemonius* ὁ τὰς Ἀρχελάυ πρὸς τὸν Μανιχαῖον ἀντιλογίας γράψας. Phot. Cod. LXXXV.

* *Heliodorus* presbyter libro de natura rerum exordialium. Gennad. c. 6. de S. E.

* *Helpidii* & *Nebridii* adversus Manichæos certamina Augustino memorata. Confess. VI. 11. VII. 2.

* *Heracliani* Episcopi Chalcedonis libri XX. contra Manichæos eorumqve ζῶν Εὐαγγέλιον Phot. Cod. LXXXV.

Leontius lib. de sectis pag. 433. *Libanius* Epist. ad Priscianum apud Valesi. pag. 13. ad Socratem.

Moses Bar Cepha lib. de Paradiso p. 423. seqq.

Muhamed ben Isaac MS. de qvo Hottingerus T. 1. Hist. Eccles. p. 149.

* *Nebridius*. Supra in Helpidio.

Nicetas Choniates IV. 33. thesauri Orthodoxæ fidei.

* *Origenes* licet Manete antiqvior in Valentinianis & Marcionitis etiam Manichæorum hæresin anteqvam nasceretur oppugnaverat. Atqve ita capiendus Epiphanius LXVI. 21.

Petri Siculi (qvi Baronio & Possevino male *Lucas*) Historia Manichæorum & Paulicianorum ad Archi-Episcopum Bulgariæ circa A. C. 870. scripta & è MS. Vaticano Græce & latine edita à Matthæo Radero S. I. Ingolstad. 1604. 4. & latine in supplemento Bibl. Patrum Paris. 1639. & T. IX. Colon. 1618. & T. 16. Lugd. 1677.

Philastrius hæresi LXI. LXXXVII. XCIX.

Photii patriarchæ CPol. libri IV. contra Manichæos & Paulicianos MSS. Græce in Bibl. Johannea Hamburgensi. Eorum Epitome in Euthymii Panoplia part. 2. tit. 21. integros editurum se recepit Clariss. Zacagnius post D. Abrah. Hinckelmannum τὸν μακαρίτην, cujus vide detectionem fundam. Bohemiani p. 52. & 123.

Mich. Psellus libro de operatione Dæmonum contra Manetem & Evchitas.

Serapionis Thmuitani Episcopi liber contra Manichæos laudatus Photio Cod. 85. etiamnum extat, de qvo infra in Tito Bostrensi. Principium ejus libri sed sub *Athanasii* nomine adducit Facundus XI. 2. Qvæ vero ex Serapione profert Sixtus Senensis, in edita Turriani versione & Græco codice Holsteniano haud extant, ut jam notavi in Codice Apocrypho Novi Test. p. 3. Neqve forte Elias du Pin T. 2. Bibl. Eccles. p. 73. si legisset Græce, accusasset scribendi genus tanqvam simplex nimis ac neglectum, *fort simple & fort peu etudié.*

Socrates lib. 1. Hist. Eccles. c. 22. *Svidas* in Lexico. *Theodoritus* hæret. fab. lib. I. c. 26. V. c. 9. *Timotheus* presbyter p. 114. sq. edit. Meursii.

Titi Bostrensis libri IV. contra Manichæos, è qvibus primi duo integri cum tertii initio & Serapionis libro contra Manichæos, extant Græce MSti in Bibl. Johannea Hamburgensi. Latine ex Turriani versione pridem in Canisii Lect. Antiqv. Tomo V. prodierunt, & recusi sunt in Bibliotheca Patrum Lugd. T. 4. Libri tertii major

pars

pars & qvartus totus intercidit. Qvæ exſtant, illa Græce & latine dabit V. C. Jacobus Basnage, cui novam longe meliorem editionem Lectionum Antiqvarum Caniſianarum notis & diſſertationibus illuſtratum molienti Apographon Græci Codicis pro ſuo bonas litteras juvandi ſtudio lubens transmiſit laudatus paullo ante mihi Collega meus honoratiſſimus Jo. Fridericus Wincklerus. Donec illud opus prodeat, juvat librorum qvatuor argumenta è Codice Holſteniano Græce & latine hoc loco adſcribere:

Argumenta IV. librorum Titi Boſtrenſis † adverſus Manichæos, è MS. Codice Holſteniano.

Ὑπόθεσις τοῦ πρώτου λόγου.

Ὁ πρῶτος περιέχει λόγος ἔλεγχον καὶ ἀνασκευὴν τῶν μάλιστα κεφαλαίων τοῦ δόγματος τῶν Μανιχαίων, ὡς ἀλλοτρίως πάντη πρὸς τὰς κατὰ φύσιν κοινὰς ἐννοίας ἐχόντων.

Argumentum primi libri.

Primus liber continet confutationem præcipuorum capitum doctrinæ Manichæorum, utpote qvæ ſunt aliena penitus & cum communibus notionibus pugnantia.

Ὑπόθεσις τοῦ δευτέρου λόγου.

Ὁ δεύτερος ἀποδείκνυσιν, ὡς οὐκ ἔκ τινος τῆς γε μὴ οὔσης ἀνάρχου κακίας καὶ ἐναντίας τῷ Θεῷ ἀρχῆς ἄνθρωπος πλημμελεῖ. Καὶ ὡς οὐδὲν κατ' οὐσίαν ἐν τοῖς οὖσι κακοῖς, οὔτε μήν τις ἀνισότης ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐστι. Καὶ ὡς μάτην καὶ λίαν ἀσεβῶς κακίζουσι τὴν τῶν ὅλων οἰκονομίαν. Καὶ ὅλως τὸν περὶ προνοίας ἅπαντα λόγον κεφαλαιωδῶς περιλαμβάνει, ἀποδεικνὺς, ὡς οὐδεμία ἀνάγκη δευτέραν τινὰ καὶ ἐναντίαν ἀρχὴν τῷ Θεῷ ἐκ τῶν πραγμάτων ὑπονοεῖν.

Argumentum ſecundi libri.

Secundus liber demonſtrat non peccare hominem ex malo qvodam principio principii experte & DEo contrario, qvale qvidem nusqvam exiſtit. Et nullum eſſe malum ſecundum ſubſtantiam in iis qvi male ſunt, nec ullam inæqvalitatem in noſtris rebus, & temere atqve vehementer impie gubernationem univerſi tanqvam malam reprehendi. Deniqve omnem de providentia disputationem ſummatim complectitur, docetqve minime neceſſe eſſe ex rebus ſuſpicari ullum dari alterum principium DEo contrarium.

† Meminit Titi contra Manichæos Hieronymus de Script. Eccleſ. cap. 102. & Photius cod. 85. & 232.

Ὑπόθεσις τοῦ τρίτου λόγου.

Ὁ τρίτος ὑπὲρ τοῦ Νόμου καὶ τῶν Προφητῶν ποιεῖται λόγον, ὡς παρὰ τοῦ Θεοῦ πάσης τῆς παλαιᾶς διαθήκης δοθείσης, καὶ ὡς οὐδὲν τῶν αὐτόθι πεπραγμένων τε καὶ λελεγμένων εὔλογόν τινα κατηγορίαν ἔχει τοῦ ποιήσαντός τε καὶ λαλήσαντος. Καὶ ὡς συνῳδὰ πάντα τῇ καινῇ διαθήκῃ, ὡς μηδὲ ἐντεῦθεν ἀνάγκην εἶναι δευτέραν τινὰ καὶ ἐναντίαν ἀρχὴν τῷ Θεῷ ὑπονοεῖν.

Argumentum libri tertii.

Tertius liber pro Lege & Prophetis disputat, qvod totum Vetus Testamentum à DEo datum sit, & nihil horum qvæ in eo facta aut dicta sunt probabilem locum præbeant accusandi eum qvi illorum fecit aliqvid vel dixit. Et qvod omnia cum Novo Testamento sint consentientia, ut nec ex hac parte necesse sit cogitare aliqvod alterum principium DEo contrarium.

Ὑπόθεσις τοῦ τετάρτου λόγου.

Ὁ τέταρτος ἐξαιρεῖ καὶ τὴν καινὴν Διαθήκην τῆς ἐκείνων κατὰ Θεοῦ βλασφημίας, ὡς οὐδὲ πρὸς αὐτὴν παντελῶς ἐχόντων τινὰ κοινωνίαν, καὶ ὡς μάτην ἐκβιάζονται μέρη γε τινὰ ταύτης πρὸς σύστασιν τῆς αὐτῶν ἀσεβείας. Καὶ ὡς ἡ κατὰ τὸν διάβολον ὑπόθεσις οὐδὲν αὐτοῖς συναίρεται πρὸς ἃ λέγουσι κατὰ Θεοῦ.

Argumentum libri quarti.

Qvartus liber Novum Testamentum ab illorum in DEUM blasphemia defendit, & qvod nihil prorsus cum illo (testamento) commune habeant, & frustra qvædam illius per vim trahere conentur ad impietatem suam stabiliendam. Neqve dogma Christianorum de Diabolo * favere Manichæis, iisqve qvæ adversus DEum illi proferunt.

* *Tryphon*, Origenis discipulus. Epiphan. T. 2. pag. 176. Photius MS. lib. I. contra Manichæos.

Fabii Marii Victorinii liber adversus *Justinum* sive ut Labbeus p. 24. Bibl. nov. MSS. *Justum* Manichæum. Paris. 1630. 8. & Tomo I. Opp. Sirmondi p. 409.

Zachariæ Scholastici ac deinde Metropolitæ Mytilenæi circa A. C. 530. clari, brevis disputatio de duobus principiis adversus Manichæos, latine Turriano interprete in Canisii lect. Antiqvis T. V. p. 143. & in Bibliotheca Patrum Lugd. T. IX. p. 794.

Scripto-

* Ita puto reddendum illum locum, neqve enim placet qvod habet Turrianus: *id quod diabolice subjiciunt*. Sed & in aliis subinde ab ejus interpretatione recessi.

Scriptores recentiores, qui ad idem argumentum faciunt.

Præter Historiæ Ecclesiasticæ conditores, Centurias Magdeburgenses ejusq; Epitomatorem Luc. Osiandrum, tum Hottingerum, Tillemontium, Natalem Alex. & auctores Annalium ad A. C. 277. Baronium, Spondanum, Pagium, Sam. Basnage, eosque qui de Hæresibus tractandum in se susceperunt, ut Gabrielem Prateolum, Conradum Schlusselburgium aliosque, quibus addere licet B. D. Thomæ Ittigii prælectiones MSS. de rebus Seculi III. propediem ut spero typis excudendas, & Guil. Caveum parte præcipue altera Historiæ literariæ Scriptorum Ecclesiasticorum:

PEtrus *Bælius* in Dictionario Historico Critico, & responsione ad quæstiones hominis è Provincia: idem oppugnatus à Jo. Clerico in Parrhasianis, & Bibl. selecta, Jac. Bernardo, Isaaco Jaqueloto, aliisque & novissime ab illustri Leibnitio in acutissimo opere cui titulus: *Essais de Theodiceé sur la bonté de Dieu, la liberte de l'Homme & l'origine du mal.* Amst. 1710. 8.

D. Balthasar Bebelius Antiquitatt. Eccles. Seculi III. pag. 929 - 942. & Sec. IV. Tomo II. p. 1321-1331.

Jo. Henrici Horbii Historia Manichæorum Argentorat. 1670. 4.

Thomas Hyde in præclaro opere de religione Veterum Persarum Oxon. 1700. 4. capite in primis XXI.

D. Jo. Adamus Scherzerus in programmatis p. 43. sq. ubi differit de dogmate Manichæorum animas post mortem per scapham lunæ vel per solem deduci ad DEum opinantium, de quo vide sis etiam D. *Christiani Thomasii* Historiam sapientiæ & stultitiæ parte 1. p. 56. seq. Hinc Solem & Lunam venerabantur Manichæi ὀυχ θεὰς, ἀλλ' ὡς ὁδὸν δι' ἧς ἐστιν πρὸς θεὸν ἀφικέσθαι, ut docet Alexander Lycopolita.

Cyriaci Spangenbergii Historia Manichæorum libris III. Ursellis 1578. 4.

Ægidii Strauchii Manichaismi recensio Historica. Witeberg. 1661. 4.

Johannes de Turrecremata jussu Pii II. collegit tractatum 50. veritatum contra quinquaginta errores Manichæorum, teste Gabriele Prateolo in elencho hæresium p. 311.

Frag-

Fragmentum Historiæ Manichæorum à *Gerhardo Johannis F. Vossio* Hugonis Grotii * svasu scribi cœptæ prodiit in tomo sexto sive ultimo ejus Viri operum junctim excusorum Amstelod. 1702. fol.

Jo. Wigandi scripta de Manichaismo renovato, utpote magis comparata ad invidiam Flacianis conflandam, quam illustrandam Manichæorum veterum historiam, ac similia aliorum prætereo.

Jo. Christophori Wolfii, Professoris hodie in Academia Witebergensi Manichæismus ante Manichæos, & in Christianismo redivivus. Hamburg. 1707. 8.

CAPUT II.

De Scriptoribus quarti sæculi, S. Athanasio & Ephraimo Syro.

Vitæ S. Athanasii Scriptores. 1. Plures eo nomine. 2. Editiones. 3. Scripta Athanasii in tomo primo editionis Clariss. Montfauconi, cum variis observationibus. 4. Scripta in tomo secundo sive primi parte secunda. 5. In tomo tertio quo dubia & supposita continentur. 6. Supplementum scriptorum Athanasii in nova collectione SS. Patrum à Montfaucono editum. 7. Scripta Athanasii deperdita. 8. De S. Ephræmo ejusque scriptis Syriacis, nondum in lucem editis. 9. De iis quæ Græce exstant. 10. De iis quæ latine tantum hactenus prodierunt. 11. Alii Ephræmi. 12.

I.

CUm similem in modum quo tria prima à CHRISTO nato secula hactenus persequutus sum, quarti etiam & sequentiam scriptores Græcos attingere animus esset, nundinæ imminentes nimis breve temporis spatium relinquunt mihi, atq; adeo pleraq; in proximum Volumen differre jubent. Lubet itaqve ex quarto sæculo duos solos illos scriptores recensendos adhuc in præsenti deligere, quorum præclaras editiones novas nuper à Viris doctissi-

* Vide Grotii Epist. 45. 46.

doctiſſimis accepimus, S. Athanaſium & S. Ephraimum, cæteros prima quaque occaſione daturus, ſi DEus valetudinem porro benigniter mihi firmaverit.

S. ATHANASIUS Alexandrinus post Alexandrum A.C. 326. 17. April defunctum Epiſcopus, & Arianæ hæreſeos inter graviſſimas perſecutiones conſtans & ſtrenuus oppugnator obiit A. C. 373. 2. Maji, ut præter alios notavit Quesnellus ad Leonem M. p. 503. Vitam ejus fuſe ac diligenter ſcripſere Gallico quidem idiomate *Godfridus Hermantius*, (Tillemontii memoriis tum adhuc ineditis uſus) libris XII. Paris 1671. 4. duobus Vol. & *Tillemontius* tomo memoriarum Eccleſiaſticarum octavo, ibid. 1702. 4. demum vulgato: latine vero *Papebrochius* in Actis ſanctor. ad 2. Maji T. I. p. 186. ſqq. ad 258. & in Addendis, tum T. 7. p. 546. ſqq. qui p. 548. etiam vitæ Athanaſii ab Adelperto, Priore S. Udalrici Auguſtano ſcriptæ meminit. *Benedictini* in limine Voluminis primi luculentæ ſuæ Operum Athanaſii editionis, in quo habentur etiam Græce & Latine Nazianzeni Oratio XXI. in Athanaſium, tum Vita ejusdem incerto ſcriptore, qvæ incipit ἄλλοι μὲν ἄλλα τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ὑπομνήματα, itemque alia ex Photii Cod. 258. & tertia ex Metaphraſte qvæ etiam legitur latine apud Surium ad 2. Maji: denique quarta latine ex Arabico verſa interprete V. C. Euſebio Renaudoto, Elogiaque Athanaſii à Petro Felckmanno collecta ex antiquis Scriptoribus. Omitto vitam Athanaſii ſcriptam à Jo. Tortelio Aretino, præmiſſamqve opuſculis Athanaſii Latine editis Pariſ. 1520. & in tomo tertio Lipomanni de vitis ſanctorum recuſam: & Antonii Probi orationem Athanaſianam Lipſ. 1584. 4. Et qvæ accuratiore ſtudio de Athanaſio tradidere viri Clariſſimi Caveus in vitis Patrum Anglice editis T. 2. & in Hiſt. literaria, tum Ant. Pagius in Critica Baroniana, & noviſſime Sam. Baſnagius in Annalibus. Conradus qvoqve Samuel Schurzfleiſchius ὁ μακαρίτης Witebergæ A. 1690. ſingulari diſſ. cui generalis titulus: *ex Hiſtoria Eccleſiaſtica*, eſt præfixus, Athanaſii cauſam egit, objectasqve ei criminationes qvasdam diluit. Bernardus vero Montfauconus tomo ſecundæ collectionis novæ Patrum Pariſ. 1706. fol. animadverſiones XXII. eruditas in vitam & ſcripta Athanaſii præmiſit, in qvibus plerumqve diſſidet à Tillemontio, cujus octavus Memoriarum tomus demum poſt Athanaſium à Benedictinis in lucem editum prodiit.

II. Plures fuere Athanasii, nam præter sex Martyres hoc nomine, de qvibus Bollandus T. 1. Act. Sanctor. ad 13. Januar. p. 768. & Athanasium Corinthi Archi-Episcopum de qvo T. 2. Maji p. 54. fuit Athanasius presbyter Alex. cujus libellus ad Leonem Papam adversus Dioscorum Græce exstat & latine in Actis Synodi Chalced. Act. 3. Athanasius A. 1290. Patriarcha CPol. latinorum hostis de qvo Allatius p. 182. seq. de libris Eccles. Græcorum, Boivinus ad Niceph. Gregoram p. 750. sq. 760. &c. Athanasius Ancyranus, Episc. A. 372. denatus, Paterqve cognominis de qvo S. Basilius Epist. 54. Athanasius Patriarcha Alex. cui Georgius Pachymeres inscribit suos in Areopagitam commentarios. Athanasius Præpositus Paulopetrii circa A. C. 818. Vide Theodori Studitæ Epist. II. 13. Athanasius Theodori Studitæ discipulus de qvo in ejus vita mentio. Ad eum Epistola Theodori 48. lib. 1. Athanasius Anazarbensis Arianus, cujus meminit S. Athanasius de Synod. Arian. T. 1. edit. Lips. p. 886. ubi fragmentum ex ejus scripto ad Alexandrum Episcopum Alex. Athanasius Hieromonachus, cujus manu descriptum A. C. 1459. octœchum servat Bibliotheca Cæsarea. Lambec. V. p. 286. Omitto Athanasium vivum exustum sub Valente Ammian. XXIX. 3. Athanasium Thaumaturgum de qvo Act. Sanctor. T. I. Junii pag. 326. seq. Athanasium Scholasticum cujus de criminibus ajunt MS. exstare in Bibl. Vaticana, Athanasium Byz. Rhetorem A. C. 1640. clarum de qvo alibi dixi, Athanasium Synadenum qvem memorat Allatius de consensu pag. 837. aliosqve.

III. *Editiones S. Athanasii.*

Latinè

Opuscula qvædam *Omnibono Leoniceno* interprete. Vincentiæ 1482.

De 40. variis qvæstionibus liber *Jo. Reuchlino* interprete, cum ejus annotationibus. Hagenoæ 1519. 4. & Rom. 1523.

Opuscula Athanasii ex *Ambrosii Camaldulensis* & aliorum versione Paris. 1520. & Argent. 1522.

Opuscula alia ex interpretatione *Erasmi*. Basil. 1527. & Tomo VIII. Erasmi Operum.

Ex variorum interpretatione Colon. 1532. 8. & eodem anno, Lugduni. Præfationes Editionibus A. 1482. 1520. & Lugdunensi 1532.

1532. præmiſſas Montfauconus exhibet in T. 2. novæ collectionis Patrum.

Athanaſii opera à *Petro Nannio* collecta & latine verſa. Baſil. * 1556. & 1564. qvatuor tomis, qvorum tres primores à Nannio, qvartus ab aliis verſa continet. & Pariſ. 1572. & 1581. qvibus in editionibus qvinqvepartitis Vita S. Antonii cum dialogis V. de Trinitate, Beza interprete, & Epiſtola ad Ammonium acceſſit. Atqve iterum Pariſ. 1608. & 1612. ex recenſione & cum notis marginalibus *Frontonis Ducæi*. Baſileenſem Nannii editionem recenſet Bellarminus de ſcriptoribus Eccleſ. Pariſienſes Poſſevinus.

Epiſtola ad Amunem, Feſtalisqve undeqvadrageſima & ad Rufinianum. Pariſ. 1574.

Nonnullo S. Athanaſii homiliæ, in Bibliotheca Concionatoria Franciſci Combefis. Pariſ. 1662. fol.

Græce & latine.

Cum verſione Petri Nannii, & aliorum, Heidelbergæ ex officina *Commelini* 1601. fol. 2. Vol. additâ à *Petro Felckmanno* appendice notisqve & Variis Lect. ex Codice Doxopatri Baſileenſi, collato cum aliis MSS. Græca in hac edit. ex Codicibus Palatinis & Auguſtanis expreſſa ſunt, additiq; egregii indices. Hæc editio recenſetur à Poſſevino in Apparatu.

Pariſienſis Anni 1627. fol. duobus Vol. curante *Jo. Piſcatore* qvæ utut nitida, tamen in Græcis & verſione haud pauca mutavit ſatis infeliciter, Benedictionorum & Baluzii præf. ad opuſcula poſtuma Petri de Marca judicio, & Varias lectiones Felckmanni minime contemnendas omiſit, indicesqve minus accuratos ac locupletes, Caveo notante, exhibet. Recenſet hanc editionem Labbeus & ex Labbeo Hendreichius in pandectis Brandenburg.

Lipſienſis 1686. fol. qvæ Coloniæ nomen falſo præſcriptum habet, Pariſienſem ex aſſe refert, niſi qvod minus emendata eſt, adjunctumqve habet ſyntagma doctrinæ qvod anno priore ediderat Pariſiis Andreas Arnoldus Norimbergenſis.

* Paucæ qvædam Latini Latinii in hanc edit. obſervationes leguntur in ejus Bibliotheca ſacro profana p. 181.

Parisiensis Anni 1698. fol. tribus Vol. plenior longe accuratiorqve, ad MSS. Codices diligenter recensita, divisa in sectiones, & ordine temporum disposita, versioneqve vel nova vel longe castigatiore (est enim non raro ubi Nannius * etiam, præclare licet de Athanasio promeritus, cespitavit) & notis eruditis, indicibus locupletissimis, pluribusqve novis Athanasii opusculis & Onomastico sive Lexico vocum minus obviarum locupletata, curante post *Jac. Lopinum* A. 1693. 22. Dec. denatum, ejusdem ordinis Benedictini, Monacho doctissimo *Bernardo de Montfaucon.* De hac editione licet in Actis Eruditorum Lipsiensibus, in Ludolphi Neocori Bibl. Novorum librorum, in Jac. Bernardi Novellis Reip. litterariæ, aliisqve diariis sive Ephemeridibus A. 1699. dicta non pauca fuerint, operæ pretium tamen existimavi eandem hoc loco paullo diligentius recensere, subjungereq; qvæ post illam deinde ab eodem Montfaucono edita Athanasii scripta sunt, annotatis ad ea qvæ prius jam vulgata exstabant, paginis editionis Lipsiensis qvæ Parisiensem Anni 1629. ex asse exprimit. Nota illius editionis erit præmissa L litera. Primum à Montfaucono editis præfixus asteriscus.

IV. TOMO PRIMO.

1. *Libri duo adversus gentes*, quorum posterior est *de incarnatione.* περὶ ἐνανθρωπήσεως sive ἐνσωματώσεως τοῦ θεοῦ λόγου. p. 1.-97. L. I. p. 1. Hos ante ortam hæresin Arianam scriptos libros præclaros lectuque dignissimos latine veterunt præter Nannium *Omnibonus Leonicenus*, & *Ambrosius Camaldulensis.* Conjecturam Petri Allixii, qui ad scriptorem antiquiorem, qvi ad sæculi secundi finem floruerit, referre eosdem malebat, refellit Clarissimus Caveus.
2. *Expositio fidei*, sive ut à Facundo XI. 2. appellatur *Symboli expositio.* p. 99-102. L. I. p. 240.
3. *In illud* Matth. XI. 22. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo*, adversus pravam Eusebianorum interpretationem. p. 103-108. L. I p. 149.
4. *Encyclica ad Episcopos Epistola* A. 341. scripta super ordinatione Pisti & Gregorii, quos Arianos sub Constantio Eusebiani in sedem Alexandrinam surrogarant. p. 110-118. L. I. p. 942.

5. *Apo-*

* Notarunt hoc Hermantius præf. ad vitam Athanasii ac Montfauconus ad Athanasium passim, & in Palæographia Græca p. 343.

5. *Apologia contra Arianos* (in prioribus editt. *Apologia secunda*) scripta circa A. C. 350. p. 123-205. L. 1. p. 719. Hujus primam partem ante Nannium verterat *Erasmus*, omissa qvam Athanasius optimo consilio addidit egregia monumentorum veterum collectione, è qva singularis lux Historiæ Ecclesiasticæ horum temporum accenditur. Ex his Epistola ad Dionysium * p. 195. à Montfaucono primum è MS. Regio edita est, & p. 159. addita Epistola Sardicæ Synodi ad Episcopos Ægypti & Libyæ, qvam prior Parisiensis T. 1. p. 760. omiserat.

6. *Epistola de decretis Synodi Nicænæ*, quod recte hæresin Arianam damnaverit. p. 208-242. L. I. p. 248. In hac Epistola p. 253. edit. Lips. alterius, prioris ad eundem scriptæ meminit: εἰ καὶ φθάσας διὰ τῆς προτέρας ἐπιστολῆς τῆς πρὸς σὲ γραφείσης πλατυτέρῳ τῷ κατ' αὐτῶν ἐλέγχῳ χρώμενος. & p. 261. καὶ σὺ δὲ γράφων ἐδήλωσας.

7. *De Dionysii Alexandrini Episcopi sententia* quod non senserit cum Ario. p. 243-262. L. I. p. 548.

8. *Epistola ad Dracontium* Monasterii præfectum, qui Episcopus Hermopoleos electus aufugerat, scripta A. C. 354. vel 355. p. 263-268. L. I. p. 954.

9. *Epistola Encyclica ad Episcopos Ægypti & Libyæ*, contra Arianos, scripta A. C. 356. p. 270-294. L. I. p. 283. Ex hoc etiam repetita *contra Arianos oratio brevis* L. II. p. 22. in edit. Monfauconi p. 283. seq.

10. *Apologia ad Imperatorem Constantium*, scripta eodem Anno 356. p. 295-319. L. I. p. 673.

11. *Apologia de fuga sua*, cum à Syriano Duce persecutionem pateretur. Scripta A. C. 357. vel 358. p. 320-336. L. I. p. 701.

12. *Epistola ad Serapionem* a) Episcopum Thmuitanum scripta A. 358. *de morte Arii*. p. 340-342. L. T. 1. p. 670.

13. *Epistola ad Monachos*, veluti prologus ad Historiam rerum gestarum ab initio Arianismi ad A. C. 357. Arianorumqve dogmatum confutationem. p. 343. 344. L. I. p. 808.

14. *Historia Arianorum* usqve ad A. 357. initio mutila & à rebus Anni 335. incipiens. p. 345-395. L. I. p. 810-868. à verbis: Αὐτοὶ δὲ ὧν ταῦτα ἐμηχανήσαντο. [Depositio Arii & sociorum ab Alexandro Alexandriæ Archi Episcopo p. 396. sq. quam primus è Codice Regio Græce

a) Male πρὸς Ἀπίωνα *ad Apionem* legitur apud Theodoritum lib. 1. c. 14. Hist. Eccles.

cum Latina versione sua vulgaverat Cotelerius notis ad Constitutt. Apostolicas Lib. VIII. c. 28. & Encyclica ejusdem Alexandri Epistola p. 397-402. quæ minus emendate occurrit apud Socratem l. I. c. 6. Gelasium lib. 2. Hist. Concilii Nicæni cap. 3. Nicephorum VIII. 8. & in Hist. tripartita lib. 1. c. 13.]

15. Λόγοι sive *libri quatuor adversus Arianos.* p. 405-645. L. I. 306. Nonnulli qvinque numerant (atque ita Photius Cod. 140.) una computata Epistola Cyclica ad Episcopos Ægypti & Libyæ (supra num. 9.) Confer Petavium de incarnatione lib. V. c. 15. §. 9.

V. *TOMO SECUNDO, sive Tomi primi parte posteriore.*

16. *Ad Serapionem Thmueos Episcopum, Epistolæ IV.* è qvibus prima, tertia & quarta est de divinitate Spiritus S. secunda de Filii divinitate. p. 647-714. In prioribus editionibus perturbato admodum ordine leguntur hæ Epistolæ *prima* L. T. 1. p. 173. *secunda* I. p. 166. *tertia* II. p. 10. *quarta* II. p. 16. & I. p. 970. in illud Matth. XII. 32. *quicunque dixerit verbum contra filium hominis.* primam vertit ac secundam Nannius, tertiam Erasmus, qvartam incertus.

17. *Epistola de Synodis* Arimini in Italia & Seleuciæ in Isauria celebratis, scripta A. C. 359. p. 716-769. L. I. p. 869.

18. *Tomus ad Antiochenos* missus A. 362. p. 770-777. L. I. p. 570. Male Epistolam inscribunt nonnullæ priores editiones.

19. Joviniani Imp. b) Epistola ad Athanasium de ejus restitutione scripta A. 363. Athanasii *ad Jovinianum de fide.* Arianorum ad Jovinianum ἐντυχίαι sive petitiones adversus Athanasium. p. 779-784. L. I. p. 245. II. p. 27. *colloquia* vocaverat prior interpres *Jo. Lampadius.*

20. *Vita S. Antonii* ad Monachos in peregrina regione versantes, scripta circa An. 365. pag. 793 - 866. L. II. 450. Primus ex Boico Codice non emendatissimo non tantum Græce (ut est apud præstantiss. Caveum) sed cum versione sua & notis ediderat *Dav. Hæschelius*, additis ex H. Savilii Codice Variis Lect. Augustæ Vindel. 1611. 4. Benedictini ad MSS. Codd. plures recensitam ediderunt cum versione nova sua, & antiqva

b) Memorat Epiphanius LXVIII.

qva *Evagrii* Presbyteri Antiocheni ad Innocentium miſſa & jam olim lecta Hieronymo, quam poſt Mombritii, Surii aliorumque editiones emendatius vulgarunt Rosvveidus in Vitis Patrum T. 1. p. 35. ſeq. & Bollandus 17. Januar. T. 2. Act. Sanctor. p. 107. De MS. Codice Cæſareo vide Lambecium lib. V. p. 297.

21. *Epiſtolæ duæ ad Orſiſium Abbatem*, excerptæ ex auctore vitæ S. Pachonii (in appendice ad Acta Sanctor. T. 3. Maji p. 49. 50.) Et *Narratio ad Ammonium* Epiſcopum & alios de fuga ſua ſub Juliano Auguſto (ex eadem appendice p. 71.) p. 867-869.

22. *Tomus de Incarnatione DEI Verbi* περὶ τῆς ἐνσάρκου ἐπιφανείας τοῦ θεοῦ λόγου, *& contra Arianos*, ſcriptus poſt A. 364. pag. 871-888. L. I. pag. 595.

23. *Epiſtola* Epiſcoporum Ægypti & Libyæ nonaginta & B. Athanaſii contra Arianos *ad Afros Epiſcopos* ſcripta circa A. 369. p. 891-900. L. I. pag. 931.

24. *Epiſtola ad Epictetum* Corinthi Epiſcopum, contra hæreticos de incarnatione CHRISTI perverſa ſentientes. Scripta circa A. 371. p. 901-910. L. I. p. 581. Exſtat apud Epiphanium LXXVII. 3-13. Allegatur à Ratramo c. 9. de partu Virginis, T. 1. ſpicilegii Dacheriani p. 342. ubi male *ad Epitectum* legitur.

25. *Epiſtola ad Adelphium* Epiſcopum Onupheos Lychnorum & Confesſorem, contra Arianos. Scripta circa eundem annum 371. p. 911-917. L. I. p. 155.

26. *Epiſtola ad Maximum Philoſophum*, eodem ſcripta tempore. p. 918-920. L. I. pag. 162.

27. *De Incarnatione CHRISTI contra Apollinarium libri duo.* pag. 922-955. L. I. pag. 614. 633.

28. *Epiſtola* brevis *ad Presbyteros Johannem & Antiochum* & alia *ad Palladium Presbyterum* ſcriptæ ſub extremum Anni 371. vel initum 372. pag. 956. ſeq. L. I. p. 951. 952.

29. *Epiſtola ad Amunem* Monachum περὶ ὀνειρωγμοῦ & ex *Epiſtolâ undequadrageſima feſtali* c) fragmentum de libris Canonicis S. Scripturæ: atqve *Epiſtola ad Rufinianum* Epiſcopum. pag. 959-964.

Hæ

c) *Nonam Paſchalem* Athanaſii *Epiſtolam* vocat Turrianus lib. I. pro Canonibus Apoſtolor. c. 11. Fuerit hæc ex Epiſtolis Athanaſii feſtalibus S. Hieronymo memoratis in Catalogo S. E.

Hæ Epiſtolæ inter alias Canonicas ante prodierant Græce & latine Gentiano Herveto interprete cum ſcholiis *Theodori Balſamonis* Pariſ. 1620. fol. & in Synodico Magno ſive Pandectis Canonum Gvil. Beveregii T. 2. pag. 36. Oxon. 1672. fol. Vertit etiam *Jo. Curterius.*

30. *Epiſtolæ duæ ad Luciferum* Calaritanum poſt A. C. 355. ſcriptæ, & *Latine* tantum inter Luciferi ſcripta ſervatæ, una cum *Epiſtola ad Monachos* de vitandis Arianis & his qvi cum illis communicant. Scripta poſt A 364. p. 965-967.

31. * *Fragmentum ex Epiſtola feſtali*, data A. 356. (quales compluresAthanaſius in exilio ſcripſerat in cœtu fratrum legendas, illisque ſolandis comparatas) p. 968. *Latine* tantum ex Codice Colbertino.

32. *Liber de Trinitate & Spiritu S.* itidem *Latine* tantum p. 969-981. male Vigilio Tapſenſi tributus à Chifletio. Incipit: *His qui Filium DEI creatum eſſe profitentur, nequaquam de Spiritu S. dabimus reſponſum.*

33. *Ad Marcellinum* Epiſtola præfixa Interpretationi Pſalmorum. p. 982-1003. L. I. p. 959. Verterat ſed mire decurtatam *Angelus Politianus.* Etiam *Jo. Reuchlino* interprete prodiit Antvverpiæ 1537. una cum Joh. Campenſis enchiridio Pſalmorum. Præfigitur itidem (ſed initio mutila) Catenæ Pſalmorum à *Balthaſare Corderio* Græce & Lat. Antvverp. A. 1643. fol. editæ. Noviſſime ex Codice antiquiſſimo Alexandrino Græce in ſua LXX. Interpretum editione vulgavit & Pſalmis præfixit V. C. *Jo. Erneſtus Grabe.* Quoniam in hac Epiſtola Athanaſii ne verbum qvidem de inſcriptionibus Pſalmorum legitur, itaque Benedictini merito judicant aliud fuiſſe S. Hieronymo laudatum Athanaſii opus *de titulis Pſalmorum.*

34. * *Expoſitiones in Pſalmos*, qvarum exigua apoſpaſmatia qvædam verterat Politianus, atqve priores editiones Græce & Latine exhibuerant, Daniel item Barbarus nonnulla & Corderius vulgaverant in Catenis Patrum ad Pſalmos: ſed Benedictini longe copioſiores in totum Pſalterium, licet nec ita plenas aut integras) è Codicibus Regiis & Colbertinis Catenarum & expoſitionum in Pſalmos offerunt p. 1009-1239. Mediolani in Bibl. Ambroſiana occurrunt commentaria Athanaſii in Pſalmos Græce deſcripta ex Codice Bibl. Scorialenſi, & Latine reddita ſive ab Antonio Giggeo ſive alio qvodam. Ex illis argumentum in Pſalmos dignum lectu, & ſupplementa qvædam commentariorum dedit Montfauconus in Collectione

ctione nova Patrum T. 2. p. 70-101. *Animadvertendum est*, inquit idem Vir Clariss. in Diario Italico p. 12. *alium etiam commentarium in ista Bibliotheca, nec non in Museo Justiniano Venetiis* (adde p. 69.) *occurrere, qui Athanasii nomen præfert, at Athanasii Magni esse nequit.* Istius initium est: Μακάριος ἀνὴρ &c. αὕτη ἡ προφητεία πληροῦται εἰς τὸν Ἰωσὴφ τὸν Ἀριμαθίας. Athanasius in Psalmos ex versione latina *Eliæ Ebingeri*, qvi Codice Græco Bibl. Augustanæ usus fuit, extat MS. in Bibl. Johannea hujus urbis Hamburgensis. Habuit etiam Athanasii in Psalmos Commentarium Græce descriptum Wagenseliius ὁ μακαρίτης, unde asservat eundem Lipsiæ in patria mea thesaurus librarius Amplissimi Senatus. Expositionem Athanasii in Psalmos *Serviana lingua* (est hæc Slavica dialectus) MS. in Bibliotheca S. Salvatoris Bononiæ, atqve *Arabice* una cum Epistola ad Marcellin. in Bibl. Ambrosianæ Codice 300. annorum memorat idem Montfauconus ad Athanas. T. 1. p. 1005. & 1006.

35. *Fragmenta* commentariorum Athanasii *in Psalmos* à Petro Felckmanno collecta è Nicetæ Metropolitæ Heracleæ συναγωγῇ ἐξηγήσεων in priores Psalmos 72. MSta in Bibl. Palatina. pag. 1241-1262. L. II. pag. 511.

36. * *Fragmenta* variorum Athanasii scriptorum ex Nicetæ Heracleotæ catena in Jobum, auctiora & emendatiora ex codice Regio 2434. pag. 1262-1265.

37. Fragmenta expositionis Athanasii *in Canticum Canticorum* (ex Commentariis Variorum in Canticum qvæ Græce edidit Meursius Lugd. Bat. 1617. 4.) p. 1265.

38. * *Fragmenta* Athanasii ex Catenis *in Matthæum* Marcum, Lucam 1. ad Corinth. & ad Hebr. editis & MSS. pag. 1266. seqq. & ex Euthymii Panoplia p. 1274. seqq.

39. * Brevis expositio Symboli, è Codice Vaticano & Regio pag. 1278. seq.

40. * Fragmentum *adversus Apollinarium* è Codice Vaticano. p. 1279.

41. *Fragmentu* Athanasii è Theodorito, Gelasio, Synodo VI. Damasceno & Catena MS. in Lucam, collecta à Felckmanno pag. 1282-1289.

42. * *De novem Herodis morbis, de falsis Prophetis*, de sensu dicti Matth. V. 28. *qui respicit mulierem*, fragmenta expositionis Athanasii

Alex. *in Matthæum* è Codice Baroniano p. 1289. seq. cum fragmento expositionis *in Psal* 148. p. 1291. sq. & alio ex Cod. Vaticano 790. n. 12. ἐκ τῆ κτ̃ αἱρέσεων. p. 1292.

43. * Alia *fragmenta* qvædam, in qvibus Græcum *Epistolæ ad Eupsychium* (latine tantum inter Felckmanniana editum p. 1287.) & *Epistolæ dogmaticæ ad Antiochenos* ex Concilio Lateranensi, alia item ex Facundo Concilio Hispalensi pag. 1293 - 1295.

VI. TOMO TERTIO.

Dubia:

44. *De incarnatione* περὶ σαρκώσεως τῦ Θεῦ λόγυ, (ex Cyrillo Alex. ad Augustas, T. 5. Opp. parte 2. pag. 47.) pag. 1. seq. Incipit: ὁμολογῦμεν τὸν ὑὸν τῦ Θεῦ, τὸν πρὸ αἰώνων κ. τ. λ. L. T. 2. pag. 30. Vertit *Jo. Lampadius.*

45. *Testimonia ex S. Scriptura* de communione naturali essentiæ Patris, Filii & Spiritus S. pag. 3 - 28. L. I. p. 209.

46. *Epistola Catholica* ad Episcopos Ægypti, Syriæ, Ciliciæ, Phœniciæ & Arabiæ. p. 29. sq. L. I. p. 570. in qva hoc esse σύμβολον fidei suæ confitetur: ὁμοούσιος ἡ τριάς, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Μαρίας γενόμενος ἄνθρωπος. ὁ δὲ μὴ συντιθέμενος, ἀνάθεμα ἔςω. En paucis verbis, qvæ fusius explicantur in symbolo *Quicunque*, qvod vulgari appellatione Athanasianum vocamus.

47. *Refutatio hypocriseos* in Epistola *Meletii & Eusebii Samosatensis* ad Jovianum Imp. (scripta A. C. 363. & à Socrate III. 25. Hist. relata) p. 31. seq. L. I. p. 572.

48. *De Incarnatione verbi* Epistola, cujus auctor Nestorianam hæresin Pauli Samosateni vestigiis insistentem videtur perstringere. p. 33. seq. L. II. p. 591. Incipit: Ἐλύπει μὲν τὴν ἁγίαν Σύνοδον Παύλυ τῦ Σαμοσατέως ἡ καινοτομία.

49. *De æterna Filii & Spiritus S. cum DEo existentia* contra Sabellianizantes (πρὸς τὺς Σαβελλίζοντας) pag. 37 - 48. L. I. pag. 650. Hunc librum ex homilia 27. Basilii contra Sabellianos, Arium & Anomœos magnam partem descriptam esse notat Montfauconus.

50. Quod

50. *Quod unus sit Christus* Homilia in Natalem Christi. p. 49-53. L. I. pag. 664. Etiam in hac videtur pugnari adversus Nestorianos, & aliis etiam argumentis abjudicaverat eam Athanasio Petavius IV. 1. §. 7. de Trinitate.

51. *De Sabbato, Dominica die, circumcisione & baptismate.* pag. 55. L. I. p. 964. Athanasio fortasse haud indignum opusculum. Adde qvæ latine leguntur L. II. p. 640.

52. *Homilia de semente*, Matth. XII. 1. seq. qvæ incipit: ἐν ἡμέρᾳ σαββάτῳ συνήχθημεν p. 60. L. I. p. 1060.

53. *In illud* Matth. XXI. 2. *profecti in pagum* &c. p. 73. L. I. p. 983.

54. *Homilia* in Matth. XXVII. 33. seq. *de passione & Cruce Domini* p. 80. L. I. p. 992. Vertit Erasmus.

55. *Liber de virginitate & ἀσκήσει.* p. 110. L. I. p. 1043. Sub Athanasii nomine aliqvid ex hoc libro allegatur in Epistola Hadriani Papæ ad Carolum M. T. 7. Concil. p. 916. Vertit Erasmus. Athanasio abjudicant præter Erasmum, Abr. Scultetum aliosqve Chamierus T. 2. panstratiæ XIX. c. 4. §. 3.

56. *Synopsis S. Scripturæ* p. 126. L. II. p. 55. Eximium hoc opus latine vertit *Wolfgangus Musculus*: Athanasio abjudicare non audet Godfr. Hermantius in vita Athanasii T. 1. p. 509. seq. 722. seq. nec Tillemontius, artic. 37. not. 45. nec ipse dubito auctorem illius esse Athanasium sed alium annisqve centum nostro juniorem, illum nimirum Alexandrinum Episcopum medio sæculo qvinto clarum, in cujus gratiam Euthalius Sulcensis Episcopus Acta Apostolorum & Epistolas recensuit. Sane argumenta Euthalii à Jo. Henr. Bœclero * partim, deinde integriora à Clariss. Zaccagnio ** vulgata hinc inde cum synopsi Athanasiana verbotenus conspirant. Cæterum argumenta qvibus vetustiori & magno Athanasio hæc Scripturæ S. synopsis, licet alioqvi præclara & lectu inprimis digna abjudicatur, vide apud Montfauconum in præfat. & animadversione XV. ad vitam & scripta Athanasii T. 2. collectionis Veterum Patrum, ubi inter alia ostendit per πυκτία τῶν θείων γραφῶν qvæ ad Imp. Constantium misisse se testatur Athanasius in Apologia ad eum scripta, nihil intelligere aliud qvam libros

* In editione Græca Novi Test. Argentorat. 1645. 12.

** In nova collectione veterum monumentum Rom. 1698. 4.

bros ipſos ſacræ Scripturæ. Prior prologus Eccleſiaſtico Siracidis in plerisqve editt. præmiſſus depromtus eſt ex hac Synopſi Athanaſiana.

Suppoſita.

57. *Diſputatio contra Arium in Concilio Nicæno* p. 206. L. I. p. 111. Ita vulgo inſcribitur, licet potius contineat διάλεξιν junioris cujusdam in diverſorio habitam. Vertit Omnibonus Leonicenus.

58. *Contra omnes hæreſes*, Arianos, Tropicos ſive Pnevmatomachos, Paulum Samoſat. Manichæos, Marcionem, Valentinum, Baſilidem, Hieracam, Novatum, Phryges ſive Montaniſtas, & Apollinariſtas. p. 230. L. I. p. 1077.

59. *In hiſtoriam Melchiſedech* 239. L. I. pag. 7. vertit *Jo. Lampadius.* Merito tanqvam indignum Athanaſio rejicit Leydeckerus de Rep. Hebræorum T. 1. p. 63.

60. *Ad Imperatorem Jovinianum.* p. 241. L. II. p. 34. Vertit *Jo. Lampadius.* Male priores editt. venditant pro reſponſione ad Epiſtolam Joviniani, de qva ſupra num. 19.

61. *Definitiones.* p. 242. L. II. p. 42. Ex his definitionibus qvædam leguntur inter S. Maximi opera, qvæ vero de Etymologia traduntur, iisdem verbis exſtant in Anaſtaſii Sinaitæ Hodego p. 62. atqve ita qvidem ut inde petita appareat, pleniora enim ibi leguntur.

62. * Διδασκαλία ſ. *Doctrina ad Antiochum Ducem* πρὸς Ἀντίοχον Δοῦκαν ſive ἄρχοντα p. 252. à Montfaucono primum edita Græce ex Cod. Colbertino 4249. addita latina verſione & brevibus notis. Ex hoc libro deſumſi fragmenta Græca Hermæ Paſtoris qvæ dedi ſupra cap. 1.

63. * *Ad* eundem *Antiochum*, *de pœnis inferni*, opusculum itidem primum à Montfaucono editum p. 264. Græce & latine.

64. *Quæſtiones ad Antiochum* ſive reſponſiones ad qvæſtiones CXXXVI. qvarum ultima non contemnendis adverſus Judæos argumentis disputat. p. 268. L. II. p. 331. Ex his, qvadraginta vertit latine & cum annotationibus ſuis edidit *Jo. Reuchlinus* Hagenoæ 1519. 4. Rom. 1523. alias interpretati ſunt *Valentinus Ampelander* & *Joannes Lampadius.*

65. Bre-

65. * Breves reſponſiones ad *quæſtiones XXXVI. in Evangelia*, editæ primum è Codice Regio 2431. cum Latina Montfauconi verſione p.306. ſubjuncto p.310. fragmento ex qvæſt. 42. ad Antiochum, & Orat. 3. contra Arianos.

66. *Dicta & interpretationes CXXX. parabolarum Evangelii* p.311. L. II. p.394. In prioribus editionibus numerantur capita CXXXIII. qvoniam in duo diſcerptum eſt caput LXXX. & LXXXIX. & CXIX. pleraq; autem harum interpretationum excerpta ſunt è ſcriptoribus Athanaſio junioribus ut Theodorito, & qvæſtionibus ad Antiochum & Chryſoſtomo. Confer (ut loca à Montfaucono annotata omittam) qvæſtionem CVII. (in prioribus editt. CIX.) cum Chryſoſtomi Homil. 10. in 2. ad Timoth.

67. *Quæſtiones aliæ XX.* cum ſuis reſponſionibus p.335. L.II. p.436. vertit *Jo. Lampadius.*

68. *Hiſtoria imaginis Berytenſis* p. 344. L. T. 2. p.627. poſt A. C. 765. qvo contigiſſe traditur, ſcripta à juniore qvodam Athanaſio, in Syria Epiſcopo, ut notat Baronius ad Martyrolog. Rom. IX. Novembr. Legitur à Græcis Dominica Orthodoxiæ ſive reſtitutionis imaginum 1. Qvadrageſ. Cæterum Græci Codicis MS. ab vulgatis diverſi initium, & antiqvam anonymi interpretis verſionem antea ineditam è MSS. Bibl. Cæſareæ profert Lambecius lib. 1. p. 126. 128. Aliam Anaſtaſii Bibliothecarii verſionem dedit Baronius ad A. C. 787. num. 23. ſeq. & Binius T. 3. Concilior. edit. A. 1618. in Actis Concilii ſecundi Nicæni A. C. 787. habiti Græce & latine editis, Actione IV. pag. 548. atqve inde in recuſis Tomo VII. Concil. edit. Labbeanæ. Alia legitur in prioribus Binii editionibus. Montfauconus in ſua qvam recenſemus Athanaſii editione duo diverſa Græca exemplaria, qvæ è Palatinis Codicibus ediderat Nannius, utraqve donavit latina verſione, & cum codicibus Colbertinis contulit, atq; præter Latinam relationem è Concilio Nicæno ſecundo, ſubjunxit p. 354. veterem latinam verſionem ejusdem narrationis ex MS. Codice S. Germani à Pratis n. 108. Confer etiam de hoc ſcripto, Magni Athanaſii nomen & ætatem abſurde mentiente, Jo. Reiskium de imaginibus CHRISTI p. 137. 145. ſeq. & Rev. Jo. Wulferi theriacam Judaicam p. 137.

69. * *Ex libro contra latinos, quod Spiritus S. ex Patre ſolo procedat.* p.355. à Montfaucono primum editum fragmentum è Codice Regio

2271. & latina versione donatum. Forte est junioris Patriarchæ CPolitani Athanasii, latinorum non obscuri adversarii sub extremum sæculi XIII.

70. *Syntagma Doctrinæ* ad Monachos omnesq; Christianos tam Clericos qvàm Laicos p. 360. L. II. p. 699. Hoc primus è Codice Is. Vossii Græce edidit & versione ac notis illustravit Andreas Arnoldus Christophori F. additis Valentiniani & Marciani Impp. Epistolis duabus ad Leonem M. & Theodori Abucaræ tractatu de unione & incarnatione, Paris. 1685. 8. Nonnulla hujus syntagmatis loca illustrat Cotelerius tomo 3. monumentor. p. 554. 662. & 665. & alteri potius qvam Magno Athanasio vindicandum esse existimat, qvæ Montfauconi qvoqve & ipsius Is. Vossi & plerorumq; eruditorum est sententia, licet qvarto seculo scriptum esse non dubitat Papebrochius T. 7. Act. Sanctor. Maji p. 546. seq.

71. * *Institutio Monastica, sive eorum qui in quiete vitam agere cupiunt*, p. 364. primum edita à Montfaucono è Codice Regio 2937. & latine reddita.

72. * *Epistolæ duæ ad Castorem* Aptensem in Gallia Narbonensi Episcopum *de canonicis cœnobiorum constitutionibus* p. 366. ex duodecim libris *Jo. Cassiani* de hoc argumento græce versis excerptæ & Magno Athanasio perperam tributæ. Has quoqve è Codicibus Roma transmissis Montfauconus primus Græce edidit & Latine vertit. Legit opus Cassiani Græce Jo. Climacus gradu IV. & Epitomen istam, qvod eruditum editorem fugit, Photius Cod. 197. exstatq; eadem Græce MSta in Bibl. Vindobonensi. Vide Lambecium IV. p. 167. & V. p. 276.

73. *Homiliæ* qvæ Athanasii nomine circumferuntur:

1. * *in Nativitatem præcursoris, in Elisabet & in Deiparam.* Primum edita à Montfaucono p. 387. è Codice Colbertino, & Latine versa. Incipit: χώραν μὲν ἀποχειροτωθείσαν.
2. *in Annunciationem Sanctiss. Deiparæ.* p. 393. L. I. pag. 1028. incipit: τοὺς θείους ἱεροκήρυκας. Præmisitqve illi Montfauconus eruditam Baronii Epistolam ad Tho. Stapletonum, qva homiliam hanc post Monothelitas exortos scriptam probat.
3. *in censum sive descriptionem S. Mariæ & in Josephum.* p. 404. L. II. pag. 645. Vertit Lucas Holstenius. Incipit: ὥσπερ οἱ τὴν χρυσίτην γῆν.

4. in

4. * *in nativitatem CHRISTI*, edita primum à Montfaucono è MS. Barocciano, cujus apographum accepit à V.C. Joanne Millio. pag. 410. Incipit: μυστήριον ξένον βλέπω. Excerpta in eadem leguntur ex homilia Chrysostomi de Nativitate, T. V. Savil. Etiam alias duas homilias ejusdem argumenti Codex Baroccianus Athanasio tribuit, qvæ in Chrysostomianis leguntur.

5. *in occursum* sive *præsentationem D. N. JESU CHRISTI.* p. 416. Ediderat primus Combefisius ex Codd. Regio & Mazarin. T. 1. auctarii novi Patrum p. 497. Paris. 1648. fol. Post Nestorii & Eutychis hæresin scripta, qvorum nominetenus etiam meminit. Incipit: τὰ τῆς παρούσης ἱερᾶς πανηγύρεως.

6. *in cæcum à nativitate.* Joh. IX. p. 427. L. II. p. 679. incipit: πολυσπούδαστόν ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις. Vertit Holstenius.

7. *in* Matth. XXI. 2. *Ite in castellum quod contra vos est* pag. 435. L. II. pag. 654. incipit: πάλιν ἡμᾶς εὐεργετῶν ὁ Κύριος. Vertit Holstenius.

8. *in* Luc. XIX. 36. *Eunte autem illo substernebant vestimenta* p. 439. L. II. p. 661. incipit: ἐὰν τὰ καθέκαστα τῶν ἐξ ἀρχῆς. Eundem hujus & superioris homiliæ auctorem ab Athanasio diversum esse Montfauconus non dubitat. Vertit Holstenius.

9. *in sanctam quintam feriam & proditionem Judæ.* pag. 444. L. II. p. 669. Incipit: τοῦ σωτῆρος τὰ πάθη πένθος μετὰ Ἰουδαίων. Vertit Holstenius.

10. *in Passionem Domini in Parasceve*, p. 447. L. II. pag. 506. Incipit: μέγα μετ' οὐρανὸς δημιούργημα. Primus Græce cum versione sua vulgaverat Petrus Pantinus Tiletanus, cum aliis Methodii, Amphilochii & Jo. Chrysostomi homiliis Antvverp. 1598. 8. In Codicibus annorum plusqvam octingentorum legi, sed stylum ab Athanasiano plane absimilem esse, observat Montfauconus.

11. *in SS. Patres & Prophetas & in S. Ecclesiam, atque in Psal. XXXV.* pag. 450. L. II. pag. 692. Incipit: ἡ ποδηγοῦσα πίστις εἰς τὴν ὁδὸν τῆς θεογνωσίας. Vertit Holstenius.

12. *in sanctum Pascha.* pag. 455. primus cum versione sua ex Cod. Reg. edidit Combefisius in auctario novo T. 1. pag. 531. Incipit: εἰ ταῖς τῶν ἀγγέλων ἐνῆν πρὸς τὸ παρὸν χρήσασθαι γλώτταις.

13. *in sanctum Pascha homilia altera* & in recens illuminatos sive baptizatos, Sabbato in Albis. p.458. L.II. p.673. Vertit post Holstenium Combefisius & in jam dicto auctario novo p.539. ex MSS. Reg. & Segvieriano recensuit. Incipit: χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν.

14. *in assumtionem Domini nostri JESU CHRISTI*, pag.462. L.II. p.1. Vertit post Jo. Lampadium Combefisius in auctario novo pag. 551. Incipit: ἡ μὲν τῆς ἀναστάσεως μνήμη. Hanc cum duabus præcedentibus Basilio Seleucienfi Viri docti tribuunt. At Garnerius T.2. ad Marium Mercatorem p.324. ait charactere Nestorii se prodere, florido ac interdum pæne poëtico, metaphoris efferente sese, & apostrophis qvasi animato, Scripturæ testimoniis iisqve literali sensu acceptis, nisi qvando ad hæresin detorqventur, subinde distincto.

15. * Encomium in S. Andream Apostolum. p.466. Primus è Codice Toinardi edidit Montfauconus. Incipit: ὁρῶν τὴν λαμπρὰν ταύτην ἀγέλην.

16. * Sermo de officiis Christiani hominis ex Cod. Colbert. 5104. primùm ab eodem Montfaucono vulgatus & latine versus p.469. Incipit: τρία ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς παρὰ χριστιανοῦ.

74. *Dialogi quinq; de SS. Trinitate* p.472. L.II. p.158. Athanasio ab aliis, ab aliis rectius S. Maximo tributi, & cum Theodori Bezæ versione primum editi apud H. Steph. Græce & latine A.1570. 8. deinde à Felckmanno & aliis inter Athanasii, hinc à Combefisio inter S. Maximi scripta: deniq; parum verisimili Garnerii suspicione in Theodoriti Operum auctario, sive Tomo qvinto vulgati.

75. *Sermones sive opuscula varia viginti contra diversas hæreses* p.541. L.II. pag. 260. Ex his duo priora qvibus dialogus duplex cum Macedoniano continetur, videntur eundem auctorem habere cum præcedentibus qvinqve dialogis. Tertium Epistola est ad Eustathium qvam sequuntur cætera septendecim, tributa Theodorito à Jo. Dallæo in disp. de fidei ex Scripturis demonstratione p.48. & 146. ex Photii Cod.46. sed ex Marii Mercatoris testimonio ad Eutherium Tyanensem Nestorii sectatorem refert Jo. Garnerius, in auctario Theodoriti p.254. & ad Marium Mercatorem T.2. p. 276. uti priora duo Theodoriti esse non dubitat. Montfaucono adhuc videtur esse ambigendum. Vertit latine Abrahamus Scultetus.

76. Syn-

76. * *Syntagma varii argumenti ad quendam Politicum*, p. 585. editum primum à Monfaucono ex Vaticano Codice 850. qvem exſcripſit D. Joannes Gvillot. Latinam verſionem Montfauconus addidit. Incipit: ἐπειδή σοι τῷ περιδεξίῳ καὶ μεγαλεπιβόλῳ τῆς φύσεως.

77. * Λόγος διακελευτικὸς *in DEi mandata, pro iis qui ſæculo renunciarunt & ſalutem volunt conſequi.* p. 591. itidem primum editus, è Codice Vaticano 658. Incipit: ἀγαπητοὶ φροντίσωμεν,

78. * Διδασκαλία *ad Monachos, lenis & ſpiritualis*, p. 595. primum edita è Codice Vaticano 1148. Incipit: τὸν πιστεύοντα τῷ Κυρίῳ καὶ προσιόντα ἑαυτῷ.

79. * Ἐξηγητικὸν *de templo Athenarum*, ſcriptum futile, prolatum ſimiliter è Codice Vaticano 1198. p. 598. Incipit: ut qvæſt. 136. ad Antiochum: τοὺς τὰς θείας γραφὰς μὴ ἐπισταμένους.

80. * *De corpore & anima* apoſpasmation, qvam pulchram Athanaſii tractationem vocat Codice Sfortiamo uſus Gerardus Voſſius ad Gregor. Thaumaturg. pag. 120. Hoc itidem ex Cod. Vaticano 700. primus Græce edidit atqve ut cætera qvæ jam à num. 76. retuli latine reddidit Montfauconus.

81. *De unita Deitate Trinitatis, ad Theophilum libri VIII.* pag. 604. L. II. p. 550. Græce non exſtant, videnturqve latine ſcripti & à Vigilio Tapſenſi, ut Petrus Franciſcus Chifletius ſibi perſvaſit, vel ut Montfauconus ab Idacio Claro fortaſſis ſub Athanaſii nomine editi, unde tanqvam Athanaſii allegantur ab Ratramno III. 6. contra Græcos, Hincmaro, Ænea Pariſienſi, Theodulfo Aurelianenſi, aliisqve. Ordo librorum in editt. & MSS. varius eſt. Atqve qvi liber VIII. eſt in editione Montfauconi, in prioribus occupat libri decimi locum, undecim enim libros illa numerant cum Montfauconus octo illis libris velut peculiaria opuſcula ſubjiciat pag. 624. *De fide unitatis & Trinitatis*, qvod in aliis editionibus eſt libri undecimi initium. Deinde *de Ariana & Catholica confeſſione*, qvod eſt in aliis editt. liber octavus: Tum pag. 628. *de fide ſua*, qvod aliæ editiones inſcribunt librum IX. Qvæ in editione Lipſienſi T. 2. pag. 588. à verbis: *His qui Filium DEi creatum eſſe profitentur*, usqve ad finem libri XI. p. 602. leguntur, à Montfaucono exhibita fuerunt ſupra num. 32.

82. Vigilii Tapſenſis ſub Athanaſii nomine ſcripta latine *diſputatio cum Ario, coram Probo judice* p. 614. L. II. p. 603. Eam ex pleniore

 Chi-

Chifletii editione qvoqve ſubjunxit Montfauconus pag. 642. qvæ inſcribitur *altercatio S. Athanaſii Epiſcopi contra Arium, Sabellium vel Photium hæreticos.* Vigilius Chifletii vidit lucem Divione 1664 4. hæc vero disputatio Athanaſii ſub Vigilii nomine exſtat etiam in Georgii Caſſandri Operibus p. 460. additas habens varias Lectiones ex veteri Codice Petri Pithoei.

83. *Epiſtolæ* Athanaſii nomine *ad Romanos Pontifices* & Pontificum ad Athanaſium, nempe *ad Liberium*, Græce & latine. p. 668. L. I. p. 243. Cæteræ latinè. *ad Marcum Papam* p. 665. L. II. p. 628. *ad Julium Papam* p. 669. 673. *ad Felicem* p. 675. Confer his Epiſtolis additas cenſuras & animadverſiones Blondelli in ejus pſeudoIſidoro pag. 436. ſeq.

84. *Vita & geſta S. Syncleticæ* Græce & Lat. pag. 681. Hanc Latine ex verſione Davidis Colvilli ediderat Bollandus ad qvintum Januarii T. 1. pag. 242. Græce cum verſione ſua Cotelerius T. 1. monumentor. Eccleſiæ Græcæ pag. 201. cujus adde notas p. 754. In aliis Codicibus & apud Nicephorum Calliſtum VIII. 40. Athanaſio, in aliis Polycarpo Aſcetæ, in aliis deniq; Arſenio Pegadenſi tribuitur, ita enim ſe habet clauſula hujus vitæ certe antiqvæ & in vitis Patrum & à Jo. Climaco, aliisqve laudatæ in editione Montfauconi ex ſchedis Combefiſianis: ἕως ὧδε πεπλήρωνται οἱ ἐκ τῆς ἁγίας παρὰ τοῦ μακαρίου Ἀρσενίου τοῦ Πηγάδων ἐξεληλυθότες λόγοι, καθὼς καθ' εἱρμὸν κεῖνται ἅπαντες.

85. *Exhortatio ad Monachos*, Latine pag. 709. L. II. pag. 619. Incipit: *Et ſi quid gloriari in CHRISTO licet*, atqve ab Holſtenio etiam vulgata eſt in appendice ad Codicem Regularum Pariſ. A. 1663. 4. & Latine ab Athanaſio ſcriptam perſuaſit ſibi Papebrochius in Actis Sanctor. Maji T. 7. pag. 546.

86. *Exhortatio ad Sponſam CHRISTI*, itidem Latine, pag. 711. & in eadem codicis Regularum appendice Holſteniana, atqve in Actis Concilii Aquisgranenſis A. C. 816. T. 7. Concil.

87. *Epiſtola ad Epiſcopum & clerum Perſarum*, qva ei mittit Epiſtolam Dionyſii Alex. ad Paulum Samoſatenum, qvæ & ipſa adjicitur pag. 716. Latine ex veteri verſione. Hanc Athanaſio tributam Epiſtolam Roma ad Montfauconum miſit Claudius Stephanotius.

88. *Symboli* Athanaſiani formulæ qvatuor *Græcæ* non parum inter ſe diſcrepantes pag. 728. ſeq. *una* ex Felckmanni editione ad fidem Pa-

latino-

latinorum Codicum L. II. pag. 31. *altera* primum vulgata à Gilb. Genebrardo libro 3. de SS. Trinitate Parif. A. 1569. 1585. 8. *tertia* qvam poft Nic. Brylingium & Mich. Neandrum H. Stephanus in rudimentis fideiChriftinæ in lucem edidit A. 1565. 12. à qva parum abit qvam ex Codice Laz. Baifii dedit idem Genebrardus, & qvam in poftrema Conciliorum editione Tom. 2. Labbeus exhibet. *Quarta* deniqve paullo uberior, ex Patricii Junii apographo vulgata ab Ufferio in diff. de Romanæ Ecclefiæ Symbolo, Lond. 1647. 4. Easdem formulas videre licet in Wolfgangi Gundlingii notis ad Euftratii Johannidis Zialovvski, Rutheni delineationem Ecclefiæ Græcæ pag. 69. feq. *Latinæ* formulæ antiqvæ, ejusdem Symboli qvæ in MSS. Codd. nihil ferme differunt, varias lectiones Codicis Colbertini addidit Montfauconus, atqve duas *veteres* verfiones *Gallicas* ex MSS. adjunxit, qvarum altera infcribitur: *Canticum Bonefacii. Ce chant fut St. Anaftaife qui apoftoilles de Rome.* Cæterum *Commentarius* in Athanafii Symbolum qvem pag. 735. Montfauconus protulit è Codice Bibl. S. Germani à Pratis n. 199. qvingentorum circiter annorum, qvædam fimilia habet qvidem, diverfus tamen eft à Commentario *Richardi Pampolitani* Eremitæ Anglofaxonis circa A. C. 1420. cujus Commentarius exftat in Tomo 26. Bibl. Patrum edit. Lugd. pag. 624. Veterem *Anglicam* Metaphrafin Rhythmican vulgavit V. C. Georgius Hickefius in thefauro lingvarum Septentionalium T. 1. pag. 233. *Anglofaxonica* verfio exftat in Guil. Wottoni confpectu brevi operis Hickefiani pag. 77. De antiqvis *Germanicis* Otfridi & aliorum verfionibus vide Lambecium II. pag. 460. 760. 763. & Tentzelii præf. *Hebraice* verfum à Julio Marcello Romano MS. in Bibl. Vaticana memorat Imbonatus in Bibl. Latino Hebraica pag. 149. Sed omitto recentiores verfiones ut *Arabicam* a Niffelio editam Lugd. Bat. 1656. 4. una cum Cantico Canticor. De auctore hujus Symboli multa & diverfa ac pugnantia inter fe tradiderunt viri eruditi, ex qvibus hoc faltem videtur effe certũ, non fuiffe compofitum ab Athanafio, fed diu poft fæculo qvinto Latine primitus fcriptum & deinde à variis Græce translatum, qvi vel cum Græcis negarunt Spiritum S. à Filio procedere, ut à qvibus formula Græca prima & qvarta profluxit, vel id cum Ecclefia Occidentali profiterentur, ut in fecunda & tertia formula fit. Utrum vero auctor fit *Vigilius Tapfenfis*, ut videtur

detur esse verisimillimum & persvasum est Paschasio Qvesnello diss. 14. ad Leonem M. p. 733. & 913. & Antonio Pagi ad A. C. 340. num. 8. an *Vincentius Lirinensis*, ut contendit Josephus Antelmius in disqvisitione de Symbolo Athanasiano Paris. 1693. 8. non est plane exploratum, nedum ut constet de auctore qvem alii minus verisimiliter volunt, *Hilario* Pictav. vel *Eusebio Vercellensi*, vel *Athanasio* Nemetum Episcopo circa A. C. 640. cui symbolum tribuit Sandius appendice ad nucleum Hist. Eccles. pag. 35. vel *Anastasio*, vel *Bonifacio* deniqve. Conferre interim licebit Vossii diss. 2. de symbolis, Nic. Serarii & Henrici Nicolai diatribas, præcipue vero Wilhelmi Ernesti Tenzelii judicia eruditorum de symbolo Athanasiano studiose collecta & inter se collata, Gothæ 1687. 12. Tillemontium T. 8. memor. hist. Eccles. pag. 667. & Montfauconi diatriben in symbolum *quicunque*, formulis qvatuor Græcis præmissam. Antiqvissimum testimonium Symboli Athanasio tributi est Synodi Angustodunensis A. C. 663. *Si quis presbyter, Diaconus, Subdiaconus vel Clericus Symbolum quod Sancto inspirante Spiritu Apostoli tradiderunt, & fidem sancti Athanasii Præsulis irreprehensibiliter non recensuerit, ab Episcopo condemnetur.* Alia est *Symboli expositio* qvæ vere Athanasii est, Facundo laudata, de qva dixi supra num. 2.

89. * *De S. Trinitate* opusculum p. 739. primum editum ex MS. Regio 2358. & Latina versione à Montfaucono donatum. Incipit: μίαν φύσιν δόξαπε πατρὸς καὶ ὑῦ καὶ ἁγίυ πνεύματ☉ τὴν θεότητα. Videtur compositum saltem post Synodum Chalcedonensem.

90. * *De ratione Paschæ* tractatus p. 741. 742. à Clariss. Muratorio ex Bibl. Ambrosiano ad Montfauconum transmissus latine, qvi etiam latini potius qvam Græci scriptoris, nedum Athanasii esse suspicatur.

VII. *SUPPLEMENTUM scriptorum S. Athanasii, Græce & latine cum notis primum in lucem editum in nova collectione Patrum Montfauconiana Tomo II. Paris. 1706. fol.*

Eugenii Diaconi Ancyrani legatio ad Athanasium pro causa Marcelli Ancyrani & confessio fidei Ecclesiæ Ancyranæ ad eum missa circa A. C. 371. primumqve edita ex Apographo Bibl. Ambrosianæ qvod

ex

ex codice Scorialensi descriptum fuerat pag. 1 - 4. confer præmissam doctissimi editoris de Causa Marcelli Ancyrani diatribam.

91. Athanasii *περὶ πίστεως λόγος ὁ μείζων sermo major* sive *liber de fide* initio mutilus. p. 5 - 19. ex Codice Bibl. Mediceæ. Fragmenta hujus libri ex Theodorito & Gelasio jam dederat Montfauconus T. 1. p. 1282. Hunc idem putat esse Athanasii libellum in qvo CHRISTUM *hominem Dominicum κυριακὸν ἄνθρωπον* vocari notavit Rufinus Apologia pro Origene. Formulam eandem retractavit Augustinus. Confer Billii notas ad Nazianz. T. 2. p. 1273. seq. Athanas. T. 1. p. 97. 98. edit. noviss. & Sirmondum T. 2. Opp. p. 758.

92. *Fragmenta duo* ex Codice V. C. Stephani Baluzii p. 20. 21. unum de repudiato propter Pauli Samosateni abusum homousii vocabulo, & alterum de scelere Stephani Antiocheni qvod iisdem prope verbis narrat Nicephorus IX. 23. tangitqve Theodoritus II. 9. Hist. Subjunxit Montfauconus ex eodem Codice Baluziano breve apospasmation Athanasii longe junioris Hagioritæ, sive Monachi, sacri montis Atho incolæ.

93. *Epistola ad Monasticam vitam agentes*, Græce ex Codicibus Mediceo & Regio, qvæ latine tantum ex veteri qvæ uberior est interpretatione latina prodierat T. 1. p. 967.

94. *Fragmenta* commentariorum sive sermonum *in S. Matthæi Evangelium*, plura & meliora ex MSS. & Catenis, qvam supra, num. 38. prodierant. pag. 24 - 41. Neqve dubitat jam amplius Montfauconus apospasmation supra num. 42. editum de novem Herodis morbis, vere esse Athanasii.

95. *Fragmenta* commentariorum sive sermonum *in Evangelium S. Lucæ*, triplo auctiora ex MSS. Codd. & Catena edita in lucem p. 42 - 48.

96. *Homilia* magno Athanasio ut videtur, perinde ut duæ qvæ seqvuntur supposita *in Canticum Canticorum*, ex MS. Ambrosiano. pag. 49 - 54. Incipit: ποθητοὶ οἱ λόγοι.

97. *Homilia de patientia*, 56 - 63. Incipit: ὁ ἡμέτερος διδάσκαλος Παῦλος. Ex eodem MS. Codice.

98. *Homilia εἰς τὰ βαΐα, in ramos palmarum.* p. 63 - 65. Incipit: Φερμητόν, ἀγαπητοί, μυστήριον σήμερον. Ex MSS. Ambros. & Ottobon.

99. *In dictum* 2. Cor. XII. 2. *Novi hominem raptum ad tertium cœlum, & 7. datus est mibi stimulus carnis Angelus Satanæ* p. 65 - 68. ex MS. Bibl.

Monasterii S. Basilii Romæ. Non videntur hæc esse magni Athanasii.

100. *Argumentum in Psalmos*, & *commentariorum fragmenta* in priores Psalmos LXXV. eruta ex Apographo Ambrosiano qvod ex Codice Scorialensi descriptum fuit. p. 70-101.

101. *Fragmentum contra Macedonianos*, & alia *contra Novatianos*, atqve *de amuletis* sive περιάπτοις aliaqve varii argumenti ex Codd. MSS. Regiis & Colbertinis. p. 102-106.

VIII. *Scripta S. Athanasii deperdita, vel inedita.*

Contra hæreses. Vide T. 1. edit. noviss. p. 1292. *contra Valentinianos* id. p. 1274. *contra Macedonianos*, Montfauconi supplement. p. 102. *contra Novatianos*, id. p. 103.

Ad Monachos, *Arianorum dogmatum confutatio.* T. 1. p. 342. 956.

Contra Ursacium & Valentem liber. T. 1. p. 1287. ex Hieronymo.

Contra Arianos, *super dicto*, *nunc anima mea turbata est.* T. 1. p. 1286.

Disputatio cum Ario in Synodo Nicæna. T. 3. p. 205.

Ad Jovinianum. T. 1. pag. 778.

Liber de titulis sive inscriptionibus Psalmorum. T. 1. p. 981. 1287.

Commentariorum in Psalmos bona pars.

In Ecclesiasten & Cantica Canticorum. Phot. Cod. 139.

In Cantica Mosis & Mariæ sororis, MS. in Bibl. Ambros. vide T. 1. p. 1006. & 1008.

In Matthæum. T. 1. p. 1266. seq. 1289. & supplement. p. 24.

In Lucam. Vide supplement. p. 42.

In Joannem. Meminit Thomas Aqvinas, notante Clariss. Caveo.

Sermones Consolatorii ad virgines T. 3. p. 110. ex Theodoriti II. 4. Hist.

Synodicon. T. 1. p. 716. ex Socratis lib. 1. c. 13. Hist. Nomina Episcoporum qvi Concilio Nicæno interfuere in Synodico illo lecta, olim à Socrate, leguntur etiam hodie in Athanasii Epistola ad Ægyptios & Africanos, inserta Apologiæ contra Arianos qvæ secunda vulgo dicitur.

Epistolæ variæ de qvibus Photius Cod. 32. testatus illis additam fuisse Apologiam pro fuga, qvæ exstat. Exstant & aliæ Athanasii Epistolæ, sed plures interciderunt, ut *ad Eupsychium* de qva T. 1. pag. 1287. 1293.

1293. *ad Rufinianum*, Act. I. Synodi II. Nicænæ & *Epistolæ festales* qvarum ad qvadraginta octo olim numeratæ fuerunt. Vide Montfauconi prolegomena ad Cosmam Indopleusten cap. 6. & T. I. Athanas. p. 968. Et *Epistolæ Canonicæ*, ut de qva T. 3. pag. 125. ex Balsamone ad Can. 27. Carthag.

Homiliæ variæ &c.

IX. S. EPHRAIM Nisibenus, Syrus, Jacobi Nisibeni discipulus, Diaconus, atq; si auctori Prædestinati hæres. 57. & Menologio Græcor. 28. Jan. fides, etiam presbyter Edessenus, A. C. 375. denatus, vir ardore pietatis & sacra eloqventia insignis de qvo Acta Sanctor. T. 1. Febr. pag. 49. sqq. S. Chrysostomus sermone de falsis Prophetis T. 6. pag. 401. * Palladius Lausiaca pag. 113. Sozomenus III. 16. & qvæ ex Greg. Nysseno, a) Amphilochio atqve aliis præfixa Operibus Ephræmi sunt ab Gerardo Vossio: Metaphrastes item atqve Anonymus in Ephraimi vita, qvi Græcæ editioni Oxoniensi Ephræmi subjiciuntur:

Σύρων

* Elogium qvod Chrysostomus sive Jo. Nestevtes Ephraimo tribuit, qvia insigne est, adscribendum putavi: Ποῦ Εὐόδιος ἡ εὐωδία τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων διάδοχος; ποῦ Ἰγνάτιος τὸ τοῦ Θεοῦ οἰκητήριον; ποῦ ὁ Διονύσιος τὸ πετεινὸν τοῦ οὐρανοῦ; ποῦ Ἱππόλυτος ὁ γλυκύτατος καὶ εὐνούστατος; ποῦ Βασίλειος ὁ μέγας καὶ μικροῦ δεῖ τῶν Ἀποστόλων ἰσόρροπος, ποῦ Ἀθανάσιος ὁ ἅγιος καὶ πλεονέκτης τῶν ἀρετῶν; ποῦ Γρηγόριος ὁ δεύτερος Θεολόγος καὶ ἀήττητος στρατιώτης, καὶ ὁ τούτου συνώνυμος; ποῦ Ἐφραὶμ ὁ πολὺς ἡ παραμυθία τῶν ἀθυμούντων, ἡ παιδαγωγία τῶν νέων, ἡ χειραγωγία τῶν μετανοούντων, ἡ κατὰ αἱρετικῶν ῥομφαία, τὸ δοχεῖον τοῦ πνεύματος; *ubi Ephraim ille magnus obtorpescentium excitator, afflictorum consolator, juvenum ix disciplina instructor atque excitator, dux pœnitentium, framea ac spiculum adversus hæreticos, & Spiritus S. habitaculum?*

a) Greg. Nysseni ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον πατέρα ἐφραίμ. T. 2. Opp. pag. 1027. Amphilochii comparatio inter Basllium M. & Ephraimum. Confer quas laudat W. E. Tenzelius diss. de Ephraim Syro. Arnstad. 1685. & in dlff. selectis recusa. Tillemontius tomo VIII. Memor. Hist. Eccles. Mich Hoyerus monachus Augustinianus lib. de vita S. Ephræmi, Duac. 1640. 12. Jo. Morinus de sacris Ecclesiæ ordinationibus pag. 490. &c. Etiam ab Eusephio Pamphili memoratum Ephraimum scripsit Photius Cod. 196. sed Eusebium pro Sozomeno nominasse conjicit Cotelerius ad T. 3. monument Eccles. Græc. pag. 536. licet Eusebius etiam meminisse Ephræmi potuit, si audimus subscripticnem Græcam antiqui MS. CPolitani apud Vossium pag 813. quo S. Ephræm dicitur ἠσκῆσαι ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ πρώτου βασιλέως, ἠκμᾶσαι δὲ μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Οὐάλεντος, ὑφ᾽ οὗ καὶ ἐτελειώθη.

Σύρων δὲ παῖδες φασὶν ὑπὲρ τὰς χιλιάδας λόγων αὐτὸν ἀναγράψαι. Phot. Cod. 169. *Multa Syro ſermone compoſuit*, inqvit Hieronymus c. 115. Catalogi, & *ad tantam venit claritudinem, ut poſt lectionem Scripturarum publice in quibusdam Eccleſiis ejus ſcripta recitarentur.* Andreas Maſius præf. ad Moſen Barcepham de paradiſo, qui Ephraimum non ſemel laudat; *Mihi doctor meus Syrus ſæpe ſolebat dicere nullius alterius Scriptoris plura præſtantioraq; de rebus ſacris volumina apud Syros ferri quam Ephræmi, ut mihi cum Auguſtino noſtro conferendus videretur ἐν τῇγε πολυγραφίᾳ.* Univerſos S. Scripturæ libros *ἀκριβῶς ἑρμηνεῦσαι πρὸς λέξιν* illorumq; abditos ſenſus lumine ſpiritus illuſtraſſe teſtatur Nyſſenus in ejus vita p. 1033. (T. 2. Pariſ. 1615.) Ex his *Commentarios in Geneſin & Exodum* cum 52. *homiliis* Syriaco ſermone nactus eſt D. Robertus Huntingtonus, ut ex ejus Epiſtolis pag. 8. & 10. apparet. Hebedjeſu in Catalogo librorum Chaldæorum n. 60. *Ephræm Magnus*, inqvit, *qui Propheta Syrorum (& οἰκουμενικὸς διδάσκαλος.) cognominatus eſt, edidit commentarios in libros Geneſios, Exodi, Sacerdotum ſive Levitici, Joſue filii Nun, Judicum, Samuelis, libros Regum, Davidis, Iſaiæ, Duodecim & Jeremiæ, Ezechielis & beati Danielis. Extant etiam ejus libri & Epiſtolæ de fide Eccleſiæ atque ejusdem Orationes metricæ* (*τριακοσίας μυριάδας ἐπῶν* memorat Sozomenus III. 16. adde de Hymnis ejus Theodoritum IV. 29. Hiſt. Morinum de ſacris Eccleſiæ Ordinationibus p. 419. 490.) *adhortationes, cantica, officia defunctorum omnia, appoſitiones Alphabeti*, b) *diſputationes cum Judæis, nec non adverſus Manichæum, Bardaiſanem, Marcionem & Ophitas, demum diſſolutio impietatis Juliani.* Servantur nonnulla Ephræmi lingua Syriaca etiam in Bibliothecis Angliæ, & jam pridem Jacobus Golius ex Oriente ſcripta Ephræmi non pauca in Belgium ſecum attulit, & Uſſerius Ephræmum *de ſapientiæ amore* & alia ejus Syriace ſcripta Lugdunum Batavor. transmiſit è qvibus nonnulla punctis animaſſe vocalibus & latine vertiſſe ſe teſtatur *Lud. de Dieu* præf. ad Comment. in Acta Apoſtolor. Confer W. E. Tenzelii τοῦ μακαρίτου diſſ. ſelect. pag. 289 ſq *Inſtitutio Ephræmi ad Monachos* exſtat Syriace MS. in Bibl. Cæſarea ut notavit Lambecius T. 1. p. 171. Habui & ipſe unam alteramqve Homiliam Ephræmi Syriaca lingva deſcriptam ex Codice Bibl. Bodlejanæ qvam mecum & haud paucas Græcas communicavit doctiſſimus vir qvi Oxoniæ è MS. Codd. deſcripſit Jo. Adolphus Hofman-

b) Punctorum vocalium inventionem litteris Syriacis apponi ſolitam Ephræmo Syri tribuunt. Vide Abr. Ecchellenſis notas ad Ebed JEſu Catalogum. Negat tamen illum inventorem Jo. Morinus lib. 2. Exerc. Bibl. 18. c. 9. pag. 547. ſeq.

Hofmannus, Plœnensis. Illas ego Syriace & Latine ut ederentur misi Lipsiam ad Rev. D. Godfridum Olearium, neqve ingratum spero fore viris eruditis videre, qvatenus Syriaca versio sacrorum librorum præcipue N. T. distet ab illa c) qva S. Ephraimus usus est. *Precationes binas* Ephræmi habes in Severi Alex. sive Antiocheni potius libello de ritibus baptismi & sacræ Synaxis, qvem Syriace & Latine edidit Guido Fabricius Boderianus Antvverp. 1572. 4. p. 127. seq. Bardesanis hæresin ab Ephraimo Syro confutatam testatur Theodoritus I. de hæreticis fabulis.

X. *Græca* versio antiqva scriptorum non paucorum Ephræmi, Iuculentis & majoribus theatri Sheldoniani typis A. 1709. fol. in lucem edita est Oxonii ex Cod. MS. Bodlejanis curante V. C. *Eduardo Thwaites*, qvam editionem qvia latina versione destituitur, ita recensebo, ut illlis Homiliis & scriptis qvæ latine etiam exstant, paginas adscribam latinæ versionis *Gerardi Vossii*, Præpositi Tungrensis, ex editione qvæ ad manus mihi est Coloniensi A. 1603. fol.

Gr. pag. 1. *περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν de virtutibus & vitiis.* Lat. T. 1. pag. 25. Ad Monachos Metebenos directum hunc librum testatur Photius Cod. 169. Verterat ante Vossium *Franciscus Zinus.*

12. *ἔλεγχος αὐτῷ καὶ ἐξομολόγησις. Reprehensio sui ipsius atque confessio* T. 1. pag. 68. Hæc primum locum occupavit inter λόγους Ephræmi undeqvinqvaginta laudatos Photio.

15. *πρὸς καθαίρεσιν ὑπερηφανίας. ad eversionem superbiæ.* T. 1. pag. 88.

19. *λόγος κατανυκτικός. Sermo de compunctione animi.* T. 3. pag. 590.

28. *λόγος ἀσκητικός. Sermo Asceticus* T. 3. pag. 539.

46. *κατὰ μίμησιν τῶν παροιμιῶν. Ad imitationem proverbiorum.* T. 3. pag. 509.

47. *περὶ φόβου. De timore DEI.* T. 3. pag. 510.

76. *πρὸς διόρθωσιν τῶν ἐμπαθῶς διαγόντων καὶ τιμὰς ἀπαιτούντων, ad eorum correctionem qui vitiose vivunt & honores appetunt.* T. 1. pag. 92. Vertit & *Zinus.*

c) Andreas Mullerus pag. 27. seq. de versionibus Syriacis sacror. libror. recte non audet affirmare versionem Syriacam N. T. quam hodie habemus illam ipsam esse in quam Ephraim Syrus & Jacobus Nisibensis olim commentati sunt.

Gr. pag. 82. ἔλεγχος αὐτοῦ καὶ ἐξομολόγησις. *Confessio & sui ipsius reprehensio* Lat. T. 3. pag. 599. Incipit: ἐν πολλοῖς ὑμῖν ἀδελφοὶ δοκῶν χρησιμεύειν. Vertit idem *Zinus*.

100. περὶ τῶν παθῶν. *De passionibus* sive *perturbationibus animi* T. 1. pag. 130.

102. περὶ μετανοίας *de pœnitentia* T. 1. pag. 144.

106. περὶ κατανύξεως *de compunctione*. T. 1. pag. 138.

* 110. λόγος κατανυκτικός. Incipit: ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν ὄρθρου λίαν ἀναστὰς, ἐπορευόμην ἐγὼ σὺν τοῖς.

112. λόγος ἕτερος κατανυκτικός. *Sermo alius de compunctione*. T. 1. p. 135.

* 115. λόγος παραινετικός. Incipit: πρόσεχε σεαυτῷ, ὦ νεότης, πρὸ τοῦ σε ἀσκῆσαι, μήποτε παρέλθωσιν.

119. εἰς πατέρας τελειωθέντας. *In sanctos Patres qui temporibus suis consummati sunt*. Tom. 3. pag. 766.

122. λόγος ἕτερος εἰς πατέρας τελειωθέντας. *Sermo alius in sanctos Patres suo tempore defunctos*. T. 3. pag. 769.

125. τοῦ αὐτοῦ λόγου τετρασύλλαβα ἤτοι μέτρον. *Ex eodem sermone tetrasyllaba Oratio, sive metrum*. T. 3. pag. 772.

126. λόγος ἑπτασύλλαβος ἤτοι μέτρον. *Sermo Heptasyllabus sive aliud metrum*. T. 3. p. 773.

126. περὶ φόβου ψυχῶν. *De timore animi* T. 1. p. 66. Vertit ante Vossium *Zinus*.

129. εὐχὴ ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Ἐφραὶμ διδασκαλίας *Precatio ex S. Ephræm Doctrina*. T. 1. pag. 247. Vertit & *Zinus*.

130. ὑπομνηστικὸν, ἤτοι ἐπιστολή. *Admonitoria Oratio in formam Epistolæ*. T. 2. pag. 275.

134. περὶ ψυχῆς ὅταν πειράζηται ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, πῶς ὀφείλει μετὰ δακρύων τῷ θεῷ προσεύχεσθαι. *Quomodo anima cum lacrymis ad DEum recurrere debeat tentationis tempore*. T. 1. pag. 62.

135. ἐξομολόγησις ἤγουν προσευχὴ πρὸς θεόν. *Confessio sive precatio ad DEum*. T. 1. pag. 250.

136. εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, *in secundum adventum Domini nostri JESU CHRISTI*. T. 1. pag. 239. Ephræmi λόγους de hoc argumento laudat Nyssenus pag. 1035.

140.

Gr. pag. 140. περὶ ἀρετῆς πρὸς νεώτερον ἀσκητὴν κεφάλαια δ. *Adhortationes IV. de virtute ad Monachum novitium* Lat. T. 2. pag. 280.
150. περὶ ἀρετῆς κεφάλαια δέκα. De virtute Capita decem. T. 2. pag. 293.
159. πρόσεχε σεαυτῷ. *Attende tibi ipsi* Capita XII. T. 2. p. 307.
176. ὅτι οὐ δεῖ γελᾷν καὶ μετεωρίζεσθαι, ἀλλὰ κλαίειν καὶ πενθεῖν ἑαυτούς. *Non esse ridendum neque gloriandum, sed lugendum & plorandum nosmet ipsos.* T. 1. pag. 104. Laudat Photius Cod. 169.
179. συμβουλία περὶ πνευματικοῦ βίου πρὸς νεόφυτον ἄρχοντα, *Consilium de vita spiritali ad novum Abbatem*, Capita XCVI. T. 1. pag. 47. Vertit ante Vossium *Zinus.*
191. μακαρισμοί. *Beatitudines.* T. 1. pag. 168. Vertit idem *Zinus.*
196. μακαρισμοὶ ἕτεροι. *Beatitudines aliæ.* T. 1. pag. 173. Vertit idem *Zinus.*
200. κεφάλαια ἑκατόν. Ἐρώτησις πῶς κτᾶταί τις τὴν ταπεινοφροσύνην. *Capita centum. Quæstio de modo acquirendæ humilitatis.* T. 2. pag. 446. Laudat Nyssenus pag. 1035. Meminit & Photius Cod. 169.
220. εἰς τὸν βίον τοῦ μακαρίου Ἀβραμίου *De vita B. Abraamii Eremitæ.* T. 3. pag. 749.
Adde in notis pag. 450. περὶ τῆς ἀνεψιᾶς αὐτοῦ Μαρίας *de Maria nepte Abraamii* T. 3. pag. 755.
234. εἰς τὸν πάγκαλον Ἰωσήφ. *de laudibus Josephi Patriarchæ.* lat. T. 3. p. 632.
247. εἰς τὴν μεταμόρφωσιν τοῦ Σωτῆρος. *In transfigurationem Salvatoris.* T. 3. p. 686.
253. περὶ κρίσεως καὶ κατανύξεως *de judicio extremo & de compunctione.* T. 1. p. 233.
257. περὶ ὀρθοῦ βίου *de recta vita*, *Capita XC.* T. 1. p. 40.
264. Λόγοι παραινετικοὶ πρὸς ἀσκητάς. *Adhortationes quinquaginta ad Monachos.* T. 2. p. 334.
343. Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωάννην μονάζοντα περὶ ὑπομονῆς &c. *Epistola ad Johannem Monachum de patientia*, &c. T. 2. p. 271.
* 347. εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Incipit:

ἀδελφοί μου φιλόχριστοι, ἀκούσατε περὶ τῆς δευτέρας καὶ φοβερᾶς παρουσίας.

Gr.pag. 359. εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου, καὶ περὶ συντελείας, καὶ εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Ἀντιχρίστου. Lat. *in adventum Domini, & de seculi consummatione & adventu Anti-Christi.* T. 1. p. 219.

365. Διαθήκη. *Testamentum.* T. 3. p. 785. Vertit & *Julius Clemens*, cujus interpretatio exstat apud Surium Cal. Febr. Ad verba hujus testamenti p. 366. ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ μου οὐ κατηρασάμην, respicit Nyssenus in vita Ephræmi p. 1033. & p. 1039. ad verba testamenti p. 367. οὐχ ὑπῆρχε τῷ Ἐφραὶμ βαλάντιον &c. 368. μὴ ἐγκωμιάσητε, μή με πολυτελεῖ ἐνθάψητε ἱματισμῷ &c. & qvæ p. 1045. sq. de viro qvi pretiosa veste corpus Ephræmi tegere volebat. Confer testamentum p. 369. edit. Græcæ.

376. Εἰς τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρὸν, καὶ εἰς δευτέραν παρουσίαν καὶ περὶ ἀγάπης καὶ ἐλεημοσύνης. *In pretiosam & vivificam Crucem Domini, & in secundum Ejus Adventum, & de charitate atque eleemosyna.* T. 3. p. 699. Græce ex Codice Bavarico hanc Homiliam primus ediderat & latinam versionem suam addiderat *Gretserus* T. 2. de Cruce pag. 472.

384. λόγος κατὰ αἱρετικῶν, ἐν ᾧ καὶ ἀπόδειξις ἐκ φανερῶν ὑποδειγμάτων τοῦ τε μαργαρίτου καὶ τῶν λοιπῶν συνάγουσα τὸ πιστὸν, ὅτι δίχα τῶν φυσικῶν νόμων ἡ ἁγία Θεοτόκος τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν ἐπὶ σωτηρίας τοῦ κόσμου καὶ συνέλαβε καὶ ἐκύησε. *Sermo contra hæreticos, de margarita pretiosa.* T. 3. p. 664.

* 398. περὶ γλωσσαλγίας καὶ παθῶν. Incipit: λεπρὰ γέγονεν ὡς χιὼν ἡ Μαριὰμ, ἵνα καταγνωσθῇ. Ejusdem argumenti sed diversa homilia latine exstat T. 1. p. 97.

399. Ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν Βασίλειον. *Magni Basilii Cæsareensis Encomium* T. 3. p. 722. Basilio d) adhuc superstite scriptum. Confer Acta Sanctor. T. 1. Febr. p. 51. & T. 2. Junii pag. 809. Baronium ad Martyrolog. Rom. 14. Junii. Hoc Encomium è Codice Regio Græce

d) Obiit S. Basilius A. C. 379. Hic Homil. 2. in Hexaem. pag. 24. testatus se à Syro quodam de vi vocabuli *mer achephet* Gen. 1, 2. pro συνέθαλπε καὶ ἐζωογόνει edoctum, Ephraimum utique intelligere videtur.

Græce primus ediderat *Cotelerius* T. 3. monumentor. Ecclef. Græcæ p. 54. addita latina fua verfione.

Gr. pag. 405. εἰς τὴν γυναῖκα τὴν ἁμαρτωλὸν τὴν ἀλείψασαν τὸν Κύριον μύρῳ *in mulierem peccatricem quæ Dominum unxit.* Lat. T. 3. pag. 711.

411. Ἐγκώμιον εἰς τοὺς ἐνδόξους μάρτυρας τοὺς ἐν ὅλῳ κόσμῳ μαρτυρήσαντας. *In gloriofos martyres in toto mundo paffos martyrium* T. 3. pag. 740. Nonnulla Ephraimi poft Voffium atqve inter alia hanc homiliam ex Græcis Codicibus de integro vertit *Francifcus Combefifius* in Bibl. Concionatoria, qvam fi placet vide.

415. εἰς τὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαάκ. *In Abrahamum & Ifaacum.* T. 3. p. 624.

* 419. περὶ τῆς Κύρας Σαλῆς. De Ifidora fimplici in Tabenufiotico Thebaidis Monafterio. Incipit: ἐν τούτῳ τῷ μοναστηρίῳ τῷ τῶν γυναικῶν γέγονε παρθένος.

420. Λόγος εἰς τὸν Προφήτην Δανιὴλ, καὶ εἰς τοὺς ἁγίους τρεῖς παῖδας, καὶ πρὸς τὸν λέγοντα ὁ καιρὸς πονηρός ἐστι, σωθῆναι οὐ δυνάμεθα. *In S. Danielem Prophetam & tres pueros, & in eos qui dicunt, quia tempora mala funt, ideo falvari nequimus.* T. 3. p. 648.

* 422. περὶ τῶν ὀκτὼ λογισμῶν. Incipit: Γίνωσκε, τέκνον, ὅτι ὀκτώ εἰσιν λογισμοὶ πάντες οἱ τὰ κακὰ ἐνεργοῦντες.

* 423. περὶ τοῦ τέλειον εἶναι τὸν μοναχόν. Incipit: εἰς μάχην δυνατῶν μὴ γίνου κατ' αὐτῶν εἰς ἀταξίαν νεωτέρων.

* ibid. περὶ τοῦ ἐμφυσήματος. Incipit: οὕτως ἐστὶν ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώματι, ὡς δεσμὸς φυσικὸς δυσδιάλυτος.

424. περὶ ὑπομονῆς *de patientia* T. 1. p. 153.

428. περὶ μακαρισμοῦ καὶ ταλανισμοῦ *de beatitudinibus & miferiis* T. 1. pag. 177. Vertit & *Zinus*.

429. περὶ πίστεως *de fide* Tom. 1. pag. 80.

* In notis pag. 455-462. λόγος περὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καὶ μετανοίας (al. κρίσεως καὶ ἀναστάσεως) καὶ ἀγάπης * καὶ εἰς τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Incipit: ἀγαπητοὶ μηδὲν προτιμησώμεθα πλέον τῆς ἀνυποκρίτου ἀγάπης. Sequuntur pag. 459. feq. ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις de extremo judicio, qvæ latine occurrunt apud Voff. pag. 185. feq. 188. feq.

XI. Nunc referre placet qvæ Gerardus Vossius latine edidit, Græce necdum vulgata. Sunt autem hæc:

T.1.pag.1. *De Sacerdotio.* Incipit: *o miraculum stupendum.* Hic λόγος περὶ ἱερωσύνης Græce exstat in MS. Opusculorum S. Ephræmi in Bibl. Patrum Congregat. Oratorii Paris.

4. *Ad quem pertineat dictum Apostoli* 1. Cor. VII. *melius est nubere quam uri.* Incipit: *Apostolum audi dicentem.*

6. *Apologia ad fratrem quendam de Heli sacerdote.* Incipit: *Cum Scriptura de Heli sacerdote attestatur.* Hic inter XLIX. Ephræmi λόγους Photio Cod. 169. lectos fuit qvadragesimus secundus ὡς δίκαια πέπονθεν ἠλεὶ ὁ ἐν τῷ νόμῳ ἱερεὺς, πρὸς τὸν περὶ αὐτοῦ τούτου ἐπιδιστάζοντα.

9. *De festis diebus & de dignitate divinorum Mysteriorum.* Incipit: *Saltem ne prorsus infructuosi inveniamur.*

10. *De charitate.* * Incipit: *Bene ait Dominus, quoniam onus meum leve est.* Græce in MS. Vindob. Vide Lambec. T. 3. p. 108.

13. *Encomium in Psalmos.* Incipit: *Et hæc quidem ac his plura de charitate.* Græce in eodem MS. Vindob.

14. *De orando DEUM* sive *de oratione.* Incipit: *vere beatum est non peccare.*

15. *De amore pauperum.* Incipit: *Huc agite ergo fratres charissimi.*

17. *De jejunio.* Incipit: *Esto studiosus paupertatis CHRISTI, ut in cœlesti patria ejus divinitate diteris.* Græce in MS. Vindob.

18. *Quomodo intelligendum illud Matth. XXIV. Duo erunt in agro &c.* Incipit: *Audisti quod duo erunt in agro.*

ibid. *De his quæ præsens hæc nostra vita in se continet.* Incipit: *Cogitemus fratres.* Græce in MS. Vindob.

19. *De mansionibus beatis.* Incipit: *Salvator noster mansiones multas.*

20. *De locis beatis.* Incipit: *Hæc ipsa præcepta complentes.*

22. *De non suspiciendis rebus hisce momentaneis & in Psal. LXXII.* Incipit: *Cum mens nostra ad lubricitatem sit prona.*

23. *Ode*

* Λόγους Ephræmi περὶ ἀγάπης laudat Nyssenus in Orat. de Ephræmo p. 1035.

T.1.pag.23. *Ode optime fluens, in eos qui quotidie peccant & quotidie pœnitentiam agunt.* Incipit: *Quousque o amice inimicum sustines.* Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. pag. 106.

59. *De non scandalizando proximo, & de recta vitæ ratione.* Incipit: *Non decet eos qui ad pietatis studium accedunt.*

61. *De vera atque perfecta renunciatione.* Incipit: *qui vitam quietam excolit.*

71. *Adhortatio ad pietatem.* Incipit: *Charissime, Divina gratia Christianus es*

73. *Sermo ad pietatem bonaque opera CHRISTI athletam excercens.* Incipit: *Qui se vere Domino consecrare cupiunt.* Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. p. 107.

76. *De Divina gratia.* Incipit: *Enitere ut Divinam gratiam jugiter in mente tua habeas.* Vertit ante Vossium *Zinus.*

85. *Adversus eos qui dicunt terræ motus à terræ inflatione fieri.* Incipit: *Dicite nobis qui vestro è pectore verba depromitis.*

86. *Ne decipiamur Gentilium erroribus.* Incipit: *Adjiciam autem & hoc dictis, Mortalitate gliscente in urbe CPoli.*

97. *de morbo linguæ & aliis vitiis.* Incipit: *Diversæ in cunctis hominibus sparsæ reperiuntur cupiditates.* Vertit & *Zinus.*

107. *Quod ludicris rebus abstinendum sit Christianis.* Incipit: *In rebus ludicris non esse tempus à Christianis consumendum omnes novimus.*

110. *De iis qui animas ad pudicitiam pelliciunt dicuntque nihil mali esse.* Incipit: *Ad Prophetam Ezechielem Dixit DEus.*

115. *De abstinendo à cupiditatibus carnalibus, & de certamine ac de multa securitate ad fratrem qui excidit.* Incipit: *Qui in Medicorum curantur officinis.*

117. *De abstinendo ab omni consuetudine perniciosa & de continentia. Atque an bonum sit de aliorum rebus curiosum esse?* Incipit: *Bonum est unumquemque sibi attendere.*

120. *Adversus improbas mulieres.* Incipit: *Nulla par fera improbæ ac maledicæ fœminæ,*

123. An-

T. I. pag. 123. *Antirrheticon sive controversia de virginitate & continentia.* Incipit: *fratrem sive sororem aggrediens Dæmon improbus.* Verterat ante Vossium *Zinus.*

125. *De castitate.* Incipit: *Castitatem, dilecte frater, palmæ similem existima.* Verterat idem *Zinus.*

126. *De virginitate.* Incipit: *De virginitate & animæ sanctificatione* &c. Nyssenus de S. Ephræmo pag. 1035. τίς τοῖς περὶ παρθενίας προσομιλήσας οὐχ ἁγνὸν ἑαυτὸν ψυχῇ τε καὶ σώματι θεῷ ἀγωνίζεται παραστῆσαι;

133. *De compunctione.* Incipit: *Edessena ex urbe benedicta.* Vertit ante Vossium *Zinus.*

141. *De compunctione & salute animæ.* Incipit: *Venite cuncti fratres bonum à me peccatore Ephræm consilium accipite.* Convenit ex parte qvæ p. 233. seqvitur & Græce in MS. Cæsareo occurrit. Vide Lambec. T. 3. p. 108.

148. *De pœnitentia & confessione* Incipit: *Discamus o peccatores quid sit misericordia.* Verterat & *Zinus.*

150. *De pœnitentia & confessione.* Incipit: *Ne ergo vano percellamur timore.*

ibid. *De pœnitentia & patientia.* Incipit: *Quis obsecro secum cogitans.*

157. *Sermo adhortatorius de patientia & compunctione.* Incipit: *Creator noster DEUS.*

161. *De patientia, & consummatione seculi ac secundo adventu Domini.* Incipit: *Illustris est vita justorum.* In qvodam MS. Vaticano refertur ad S. Chrysostomum.

179 - 185. *Aliquot interrogationes ac responsiones.* Incipiunt: *Quomodo blasphematur DEUS?* Græce in MS. Cæsareo. T. 3. Lambec. p. 108.

187. *De abrenunciatione in S. baptismo facta.* Incipit: *abrenunciatio quam in baptismo facimus.*

197. *De recordatione mortis, & de virtute ac divitiis.* Incipit: *Morem oportet gerere illi qui dicit, consolamini invicem & ædificate alterum.*

200. *De resurrectione mortuorum.* Incipit: *Quid sibi vult sermo ille scriptus, nihil intulimus in mundum.*

214. *Ad-*

T. 1. pag. 214. *Adversus illos qui dicunt resurrectionem mortuorum non esse.* Incipit : *cum Ethnicis sentis.*

228. *De iis quæ post crucis apparitionem in judicio revelanda sunt.* Incipit : *Audistis charissimi.*

231. *De judicio & retributione.* Incipit : *Adeste fratres mei omnes, & me Ephræm* &c. Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. p. 106. num. decimo sexto.

242. *De futuro judicio.* Incipit : *Si quando peccatum aliquod perpetraturus sis.*

245. *Threni sive lamentationes de divina retributione.* Incipit : *immensam atque ineffabilem DEI benignitatem cernis, anima mea.* Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. p. 105.

247. *De die judicii, threnus.* Incipit : *exquisitum judicium, æquissimi judicis.*

Ibid. *Alia lamentatio ex S. Ephræmi Doctrina.* Incipit: *Recordatus sum diei illius, atque contremui.*

248. *Alia lamentatio ad Animam negligentem.* Incipit : *Anima, obsecro ne concidas.*

249. *Pia animæ pœnitentis & ad DEUM recurrentis precatio ex doctrina S. Ephræm.* Incipit : *Hei mihi, hei mihi, maximis peccatis prægravato.*

p. 252. *Oratio ad DEUM.* Incipit : *DEus juste & laudabilis.* Additæ ibidem aliæ precationes ex variis Ephræmi homiliis editis excerptæ.

T. 2. præmittuntur *variæ S. Ephræmi sententiæ* ex ejus vita & collationibus SS. antiqvorum Patrum selectæ. Confer *Apophthegmata Ephræmi* qvæ Græce & latine dedit Cotelerius T. 1. monument. Eccles. Græcæ. p. 431. sq.

p. 261. *Narratio ad Monachos de sua conversione* Incipit : *S. Abbas Ephræm accedentibus ad ipsum fratribus de seipso utilitatis caussa enarravit.* Propter hoc ipsum exordium Natalis Alex. Hist. Eccles. Sec. IV. f. 136. facile ait se adduci ut hoc scriptum Ephræmi non esse credat.

267. *Canticum spiritale in laudem & amorem doctrinæ ac Sapientiæ.* Ex Syriaco traductum. Incipit : *Largire o DEUS doctrinam amanti doctrinam.*

T. 2. p. 468. *De Monachis ac de turture.* Incipit: *turturi viduato comparavit te seculo abdicatum Propheta o Monache.*

470. *De perfectione qua præditum esse decet Monachum.* Incipit: *Anno præterito ad me accessere quidam.*

479. *De panoplia spiritali ad religiosos ac Monachos.* Incipit: *Panopliam eiusmodi possidere debet.*

483. *De agone spiritali.* Incipit: *in luctaminibus hujus sæculi.* Antiqva latina versio edita in Clariss. Zaccagnii monumentis Ecclesiæ Veteris p. 114.

487. *Sermo Asceticus & exhortatorius ad fratres.* Incipit: *Fratres, adsvescamus benedictionibus.* Græce in MS. Vindob. Lambec. T. 3. p. 105.

493. *Sermo paræneticus de secundo Domini adventu.* Incipit: *Resipiscamus & pœnitentiam agamus, fratres.*

T. 3. p. 561 - 584. *Sermo* sive *liber de pœnitentia.* Incipit: *Pœnitentia fertilis est fructus.*

617. *De universali resurrectione & extremo judicio.* Incipit: *Gloria omnipotenti DEO, qui os nostrum* &c. Antiqva versio latina edita à Zaccagnio p. 106.

621. *Pia & humilis ad DEUM oratio.* Incipit: *Hei mihi, hei mihi Domine, tanta sunt vitia atque peccata mea.*

623. *In Noë & de continentia* &c. Incipit: *nonnullos à maligno dracone capi errantes.*

629. *In Lothum, & de tranquillitate ac securitate.* Incipit: *Cum homines voluptatibus dediti cor suum* &c.

650. *In Jonam Prophetam & de pœnitentia Ninevitarum.* Incipit: *Jonas Hebræus ex mari reversus.*

661. *In S. Heliam Prophetam, & in viduam Sareptanam.* Incipit: *Silentium præbete mihi, o fratres.*

678. *Adversus eos qui Filii DEi naturam curiose scrutari nituntur.* Incipit: *Rex cœlestis, immortalis Dominus.*

692. *De passione Salvatoris nostri JESU CHRISTI.* Incipit: *Eloqui pertimesco, & linguæ instrumento* &c.

697. *Threni S. Virginis Matris Mariæ super passione Domini.* Incipit: *Stans juxta crucem pura & immaculata Virgo.*

705. *De S. DEi genitricis Virginis Mariæ laudibus.* Incipit: *Inviolata integra planeque pura ac casta Virgo.*

708. *Ad*

T. 3. p. 708. *Ad S. DEi genitricem Oratio.* Incipit : *Immaculata & intemerata , incorrupta & prorsus pudica.*

727. *Encomium in SS. quadraginta Sebastenos Martyres* qvi sub Licinio passi sunt. Incipit: *imaginem SS. Martyrum describere cupio.* Confer Lambec. T. IV. p. 74. Surium & Acta Sanctor. IX. Martii, & Combefisii Bibl. Concianatoriam Tomo VIII.

744. *Sermo de laudibus SS. CHRISTI Martyrum.* Incipit: *Imperitus & insipiens horridus & incultus pictor.*

761. *De S. Juliano Monacho & Anachoreta Edesseno.* Incipit: *Optimus hic atque fortissimus inter pietatis pugiles.* Confer de hoc Juliano Acta Sanctor IX. Junii T. 2. pag. 175. seq. Meminit hujus vitæ ab Ephræmo scriptæ Sozomenus.

775. *Sermo in eos qui in CHRISTO obdormierunt & de vanitate hujus vitæ.* Incipit: *quid ita hodie, charissimi, serio seduloque simul hic congregati sumus?*

Hæc latine Vossius Tungrensis, MSS. Græcis Codicibus Vaticanis & Sfortiano atq; duobus Cryptæ ferratæ usus, qvorum unum à *Jona* qvodam jussu *Niconis* scriptum A. C. 531. ex subscriptione sibi persuasit in præf. & pag. 812. sed in numero illo errorem esse notat Bernardus de Montfaucon V. C. in Palæographia Græca pag. 48. Meminit is p. 78. etiam Colbertini Codicis, qvemadmodum Codicem qvi in Bibl. Patrum Oratorii exstat, laudat Richardus Simon T. 2. Epistolarum Gallice editarum Epist. 14. pag. 82. & notis ad Gabrielem Philadelphiensem pag. 286. Codices Regios Labbeus in Bibl. nova MSS. nec dubium ex Cæsareanis MSS. de qvibus Lambecius T. 1. pag. 117. seq. T. 3. pag. 104. seq. & T. 4. atqve 5. pluribus locis itemqve T. 8. plura posse Græce proferri qvæ Vossius tantum latine extulit, nonnulla etiam qvæ ab illo plane sunt prætermissa, ut T. 4. Lambec. pag. 170. memoratur S. Ephræmi λόγος περὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ μισοκάλου δαίμονος. Incipit : πατέρες καὶ ἀδελφοὶ ἀκούσατε, πολλάκις γὰρ ἐχθρὸς ὑποβάλλει τῷ ἀνθρώπῳ, λέγων, ἀκμὴν νεώτερος εἶς, ἀπόλαυε τῶν ἐπιθυμιῶν σου. Illud qvidem *de Spiritu S.* volumen qvod Græce evolvisse se testatur S. Hieronymus, & animum sublimis ingenii etiam in translatione cognovisse, cap. 115. de S. E. nusqvam hodie exstat qvod sciam, neqve illa εἰς τὸν παράδεισον δογματικὰ qvæ allegat Syncellus pag. 15. & Syra lingua legisse Moses Mar-

 denus

denus videtur. *Græcorum quanta foret utilitas*, inqvit Combefisius in Bibl. Concionatoria, *vel pauca illa prodent quæ Græcum nactus Codicem interpretatione nova post Vossium repræsentavi. Ea mente ac sensu Galliæ clerus ad Comitia generalia ex more congregatus JOANNI AUBERTO Collegii Laudunensis Præposito pro ipsius quo fungebatur ejusdem Cleri Interpretis munere jusserat ut Ephræmi sanctissimi opera utraque lingua vulgaret. Cœpta editio Vitreanis typis, nec ultra sexaginta folia perducta, cum segnius agenti Auberto mors incidit, atque illius irritum conatum fecit.* Ad illam editionem perficiendam nomine cleri Gallicani Vaticanos Codices expetenti Abbati cuidam, usum eorum negatum legas in Tillemontii memoriis Hist. Eccles. Tomo VIII. pag. 750. Laudandus sane Vossius Tungrensis qvod tot pia præclari Doctoris opuscula undiqve collegit & versione atqve scholiis eruditis illustravit, etsi Græca simul ab eo edita multi eruditi optarunt; Cæterum notandum non omnia Vossium è Græcis vertisse, aut primum transtulisse, sed usum esse antiqvioribus latinis qvas in Bibliothecis reperit versionibus. Confer ejus scholia ad sermon. de transfiguratione Domini T. 3. p 691. seq. tum etiam editis Ambrosii Camaldulensis (cujus præfationem qvoqve ad Cosmum Medicem sua ad Pontificem Sixtum V. Epistola imitatus est, ut notatum Lambecio lib 1. pag. 123.) & Petri Francisci Zini, Juliiqve Clementis. Quod vero Ambrosii & Zini qvorum versiones interpolavit ne meminisse qvidem dignatus est, haud minus ideo reprehensionem virorum doctorum incurrit, qvam qvod partes in Codicibus qvibus usus pro lubitu divulsit ac discerpsit. Antiqva versio latina duorum S. Ephræmi sermonum à Clariss. Viro *Laurentio Alexandro Zaccagnio* * edita è Codicibus Vaticano & Casanatensi illa ipsa est qvam paucis interpolatam Vossius pag. 617. & 483. exhibuerat, ut conferenti apparebit. Atq; ante aliqvot sæcula jam sermones varios S. Ephræmi latine fuisse translatos constat vel ex *Vincentio Bellovacensi* qvi XV. 87. speculi Hist. refert se legisse S. Ephræmi *opuscula de pœnitentia, de luctaminibus sæculi, de compunctione cordis, de beatitudine animæ, de resurrectione & de die judicii.* Eadem *Jo. Trithemius* commemorat, additqve alia *de contritione cordis, de cogitationibus, de prædicatione dura, de celebratione dura & Planctum super Edessenam urbem.* Nam de Spiritu S. volumen ex Hieronymo repetitum non à Trithemio inspectum existimo, qvia alioqvi prima verba libri adjungere, ut in aliis fecit, non intermisisset.

Qvæ

* In Collectaneis monumentorum Veterum Ecclesiæ Græcæ, Rom. 1698. 4.

Qvæ *Ambrosius Camaldulensis* vertit hæc sunt : 1. *De pœnitentia.* Incipit : *Dilectissimi , nihil sanctæ charitati præferamus , multa enim negligendo peccavimus diebus singulis & horis & momentis.* 2. *de charitate & extremo judicio.* 3. *de judicio & resurrectione.* 4. *de vita & exercitatione Monastica.* 5. *quod non oporteat ridere sed flere & lugere.* 6. *ad animam negligentem.* 7. *ad Monachos de SS. Patribus qui illo tempore requieverunt.* 8. *de armatura Monachi & quod oporteat Monachum veluti militem in acie semper assistere.* 9. *de pœnitentia & conversione.* 10. *de secundo Domini adventu.* 11. *de timore DEI.* 12. *de angustia qua premitur anima cum ex pugna contra se hostis, infirmior fit.* 13. *de compunctione.* 14. *de passione Domini Salvatoris.* 15. *ad eos qui Filii naturam scrutari volunt.* 16. *de Antichristo.* 17. *de virginitate.* 18. *de laudibus Martyrum.* 19. *Laudatio S. Josephi Patriarchæ.* Prodierunt Argentorati typis Martini Schureri A. 1509. 4. & 1585. 8. Ex his Ephræmi sermonibus sunt qvos *Gallice* dedit *Petrus Cueveret.* Paris. 1520. sub titulo *la fleur de predication.* Germanice vero *Jo. Schwaigerus*, *Mogunt.* 1565. 8. Male sermones XXI. ex Ambrosii versione numerat Lambecius T. 1. p. 121. eumqve secutus Warthonus appendice ad Cavei hist. literar. pag. 84. edit. Genevens. Unde fallitur etiam Tentzelius p. 281. diss. select. qvi tamen eodem loco recte editionem Opusculorum Ephræmi Coloniensem A. 1547. 8. apud Novesium, alios qvam ab Ambrosio translatos sermones complecti observat , in qva Vossius *sermonem de transfiguratione*, incerto interprete legit.

Petrus Franciscus Zinus Canonicus Veronensis Venet. 1574. hæc à se Ephræmi opuscula latine versa in lucem edidit , plura etiam pollicitus : 1.) *De timore animi.* 2.) *Preces.* 3.) *De virtutibus & vitiis.* 4.) *De gratia DEI.* 5.) *de linguæ morbo & cæteris vitiis.* 6.) *De compunctione.* 7.) *De pœnitentia & confessione.* 8.) *Reprehensio sui ipsius atque confessio.* 9.) *De charitate.* Incipit : *Si tibi ea potestas concessa sit , frater charissime , ut omnibus linguis loquaris.* 10.) *De vita spirituali ad novum Abbatem capita XCIII.* 11.) *De exercitatione.* Incipit : *qui te ad virtutem ac pietatem exerces , attende tibi & cave ne dies tuos in rebus inanibus consumas.* 12.) *Eorum correctio qui cum vitiose vivant , honores petunt.* 13.) *De virginitate & castitate.* 14.) Alius sermo *de castitate.* 15.) *Beatitudines* LV. 16.) *Beatitudines aliæ.* 17.) *De recta vitæ ratione capita LXXXIX.* Incipiunt : *Si rectam vivendi rationem diligis, humilitatem amplectere.* 18.) *De beatitudine & miseria.* Nonnulla Ephræmi opuscula ex Zini interpretatione Dillingæ etiam prodiisse scribit

Simlerus, & ex eo Labbeus T. 1. p. 285. de S. E. Nimirum A. 1562. atqve adeo ante editionem Venetam qvam recensui. *Sunt enim mihi ad manus* (accuratissimi Ittigii verba sunt præf. ad librum de Bibliothecis Patrum p. LXXIII.) *divina quædam S. Ephrem opera è Græca lingua in latinam versa Petro Francisco Zino interprete, Dillingæ 1562. apud Sebaldum Mayer.* At enim Tentzelius p. 281. diss. select. negat qvod Dillingana editio Zino debeatur, *quæ enim Dillingæ A. 1563. impressa mihique ad manus sunt, obstetricante* Jacobo Menchusio Belstano *lucem publicam adspexerunt, qui in dedicatione refert duos sibi ad manus fuisse antiquos Codices latinos MSS. ob Varias Lect. nonnihil discrepantes. Duabus quoque partibus absolvuntur opuscula Ephremi ab ipso edita, prior constat libellis* qvinqve de tremendo die judicii & resurrectione universali, de jucunditate & gaudio supernorum civium & regni cœlorum, de munditia animæ & laudibus CHRISTI, *posterior continet* monita B. Ephrem de defectu religionis, de pœnitentia. *Gallice* vertit pleraqve *Franciscus Fevardentius* Paris. 1579. 1583. 1590. 1602. 8.

Gerardi Vossii Tungrensis editio qvam totam recensent Labbeus Caveusqve, primum lucem vidit Romæ tribus Vol. qvorum I. 1589. II. 1593. * & III. 1597. fol. prodiit. Recusa Colon. 1603. & 1619. (cujus editionis exemplaribus qvibusdam præfixus A. 1675.) & Antvverp. 1619. Sermones aliqvot ex ejusdem interpretatione prodierant Romæ 1582. 4. & Ephræmus de passione CHRISTI & threni sanctiss. Virginis prope crucem stantis ibid. 1585. 12. Parisiensem editionem Operum Ephræmi ex Vossii versione memorat Combefisius in Bibl. Concionatoria, memoriæ ni fallor lapsu pro Antvverpiensi, nisi Claudii de Chautelou Bibliothecam Asceticam Parisiis A. 1661. 4. sex volominibus editam intellexit, cujus tomo 2. & 3. multa Ephræmi latine continentur. Qvæ in Vossiana editione desiderantur Ephræmi *Cantica in Nativitatem Domini & Epiphaniam* sive *de Maria & Magis*, ex Syriaco latine reddita per *Abrahamum Ecchellensem*, vulgavit *Jo. Baptista Marus* ** presbyter Romanus J. U. D. & Collegiatæ Ecclesiæ S. Angeli in foro piscium Canonicus. Rom. 1645. 4

XII. Cum

* Emendandæ Tentzelii diss. selectæ p. 279. ubi legitur editionem Anni 1589. recusam auctius A. 1593.

** Idem Marus edidit sermones aliqvot S. Augustini è Bibl. Vaticana & Barberina cum notis Rom. 1644. 4. Ejus sermonem in natali S. Johannis Baptistæ. ibid. 1647. 4. Acta SS. Martyrum Patermuthii Copretis & Alexandri. 1645. 4. Victoris Papæ III. sermones. 1615. 8. & Petri Damiani Opuscula de Viris illustribus Casinensibus. 1655. 8.

XII. Cum Ephræmo Syro, de qvo hactenus dixi, non confundendus Ephraim itidem Syrus ex Comite Orientis Antiochiæ (circa A. C. 526. teste Theophane & Evagrio IV. 6.) Episcopus A. 545. cujus mentio in vita Simeonis Stylitæ junioris T. 5. Maji p. 317. 335. qviqve laudatur Actione X. Concilii Chalcedon. & ex cujus scriptis excerpta ap. Photium Cod. 228. & 229. ubi verba ὃς τῶν ἱερῶν τῆς Ἀντιοχείας ἡγεῖτο, A. Schottus † male vertit *qui de sacris Antiochiæ legibus narrat*, sensus enim est sacra tunc Antiochiæ moderatum sive Ecclesiæ Episcopum fuisse, ut notavit Pearsonius part. 1. Vindic. Ignatii cap. 10. Vixit adhuc A. C. 546. qvo subscripsit Justiniani Imp. edicto adversus tria capitula *sui potius honoris quam veritatis dilector*, ut scribit Facundus sub extremum libri IV.

Ephræmus CPolitanus qvi versibus Jambicis Chronicon scripsit, MS. in Bibl. Vaticana, ex qvo subinde qvædam allegat Allatius de consensu utriusqve Ecclesiæ pag. 699. 701. sq. 725. 776. & de Psellis p. 42. Scripsit circa Sæculi XIV. ut videtur initia.

Ephræmi Chersonis Episcopi (Al. Archi-Episcopi & Martyris) sermonem περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Κλήμεντος p. 90. de Simeonum scriptis memorat Allatius. Incipit: ἐξελθόντος Φιλίππου τοῦ Ἀποστόλου Γαλιλαίας. Alium sermonem memorat idem pag. 93. & 96. περὶ τοῦ θαύματος τοῦ εἰς παῖδα γενομένου παρὰ τοῦ ἱερομάρτυρος καὶ Ἀποστόλου Κλήμεντος. Incipit: Θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν ἁγίοις αὐτοῦ εὔκαιρον μετὰ τοῦ Προφήτου. Hunc posteriorem latine dedit Surius 29. Nov. Græce & latine Cotelerius T. 1. Patrum Apostolicor. ad calcem Clementinorum pag 811. edit. Amst.

Ephraim Monachus & Hegumenus in Monasterio S. Pauli Latris in Patruo cujus mentio in nota codici antiqvo Græco Operum Ephræm Syri adjuncta apud Montfauconum p. 78. Palæographiæ Græcæ.

Ephraim Mylassæ in Caria Episcopus, & ab hoc diversus

Ephraim Cariæ, Monachus, unus è Melodis sive Hymnographis Græcorum.

ADDEN-

† Decepit Schottus, Usserium, Sirmondum, Blondellum, Rivetum & Albertinum p. 886. de Evcharistia, qvos reprehendit Colomesius p. 68. Observ. sacrar.

ADDENDA ET EMENDENDA.

PAg. 5. v. ult. adde: Anaſtaſii verſio latina ſcholiorum ad Dionyſium edita qvidem non eſt ſed MS. adhuc exſtat in Codice Colbertino de qvo Nourrius p. 210. Apparatus ad Bibl. Patrum, & in Bituricenſi de qvo Labbeus T. 1. de Script. Eccleſ. p. 67. ſeq. In Præfatione ad Carolum Calvum præmiſſa teſtatur Anaſtaſius ſe ſigno Crucis ſcholia Maximi à Johannis Scythopolitani Antiſtitis ſcholiis diſtinxiſſe.

Pag. 7. De *S. Hierotheo* ex cujus Θεολογικαῖς ςοιχειώσεσι & ἐρωτικοῖς ὕμνοις qvædam affert Dionyſius cap. 3. & 4. de divinis Nom. vide Halloixium T. 1. Scriptor. Oriental. p. 600. ſeq. Nic. Antonium lib. 1. Bibl. Vet. Hiſpan. c. 19. pag. 87. ſeq. & Tho. Ittigii τȣ̃ μακαρίτȣ diſſ. de Patribus Apoſtolicis p. 121. ſeq. Celebratur in Menologiis & Martyrologiis 4. Octobr.

Pag. 8. Veterum locis, Hermæ verba laudantium adde Clementis Eclogas ἐκ τῶν προφητικῶν §. 45. edit. Combefiſii, uti habes verba ex lib. 2. mandato 5. In Eccleſiis δεδημοσιευμένον Hermæ librum ſcribit Euſebius III. 3. Hiſt. qvod Valeſius reddit, *publice legi.* Rufinus: *in nonnullis Eccleſiis legitur.*

Pag. 32. Canones Apoſtolorum κανονικαὶ διατάξεις vocantur in Concilio Nicæno II. T. 3. Binii p. 486. ubi Canon 53. laudatur. *Plurimos conſenſum non præbere facilem* fatetur Dionyſius Exiguus in præf. ad verſionem ſuam, qvam in gratiam Laurentii cujusdam veteris translationis confuſione offenſi concinnavit. *A quibusdam Apocryphas dici* agnoſcit etiam Iſidorus Mercator in præf.

Pag. 33. De Canonibus Antiochenis qvi præter rem ad Apoſtolos referuntur, adde hæc Concilii Nicæni II. T. 3. Binii p. 485. ἐν τῇ κατὰ Ἀντιόχειαν συνόδῳ τῶν ἁγίων Ἀποςόλων εἴρηται τȣ̃ μηκέτι πλανᾶσθαι εἰς τὰ εἴδωλα τȣ̀ς σωζομένȣς, ἀλλ᾽ ἀντεικονίζειν τὴν Θεανδρικὴν ἀχειραντον ςήλην τȣ̃ Κυρίȣ ἡμῶν Ἰησȣ̃ Χριςȣ̃.

Pag. 43. Conſtitutiones Apoſtolicas apud Arabes & Abyſſinos ferri notavit Stephanus le Moyne notis ad Varia Sacra p. 685. Ex Arabico transtulit nuper V. C. Jo. Gagnierius, & paullo ante obitum A. 1711. in lucem edidit Vir inopina & dolenda jactura hiſce litteris ereptus Jo. Erneſtus Grabe. De Canonibus Apoſtolicis apud Abyſſinos, vide Jobi Ludolfi commentar. ad Hiſt. Æthiop. p. 330.

Pag. 38. v. ult. Epistolam pseudoEvodii, Φῶς inscriptam, Rev. D. Jo. Andreas Schmidius in Historia Sæculi primi fabulis variorum maculata, Helmst. 1700. 4. p. 5. refert ad Evodium Uzalensem. Sed Evodius iste latine scripsit. Præter hunc fuit & alius Evodius Monachus Græcus de qvo Caveus in diss. de scriptoribus dubiis, tum Evodius Consul A. C. 386. qvo nihil unqvam justius fuisse scribit Severus Sulpicius in vita S. Martini c. 20. Neutri tamen horum qvicqvam cum illo Epistolæ suppositiæ auctore commune esse existimo.

Pag. 33. Brevior Justini Apologia dicitur etiam προτέρα ab Eusebio IV. 17. Hist.

Pag. 56. Apud Gorionidem Tryphonis nomen non scribitur טרפון sed תריפון

Pag. 59. v. ult. Κοσμικοὺς ἄρχοντας Eusebius opponit ἄρχουσιν Ἐκκλησιῶν, qvo nomine Episcopos appellat in extremo capitis 24. libri V.

Pag. 60. v. 1. Commentarios in Genesin scripsisse Justinum notatur in Centuriis Magdeb. II. 10. p. 163. auctore laudato S. Hieronymo. Sed non memini ubi hoc testetur Hieronymus.

Pag. 69. lege *Renatus Massvetus.*

Pag. 73. v. ult. Etiam ad alios ἄρχοντας Ἐκκλησιῶν similiter litteras ab Irenæo, pacis ut nomen ejus sonat studiosissimo missas Eusebius testatur. Alius Irenæus junior, ad qvem plures S. Ambrosii Epistolæ.

Pag. 76. adde adjurationem in sepulchro T. Flavii Dionysii, apud Montfauconum p. 424. Diarii Italici. Et *p. 79.* adde adjurationem Anastasii Sinaitæ in Hodego p. 218. qva librarios obtestatur ut imaginem crucifixi eo in loco singulari qvodam modo à se delineatam addere ne negligant, etsi Gretserianæ editionis illam à genuina imagine Anastasiana, qvalis in Cæsareo Codice exstat, plurimum discrepare docet Lambecius III. p. 165.

Pag. 95. Cum Theophilo, cui Hippolytus librum de Antichristo dicavit, idem forte κράτιστος Θεόφιλος qvem alloqvitur Methodius apud Epiphan. T. 1. p. 540. 560. 590. De Theophilo Alexandrino confer Raynaudum T. 8. Opp. p. 242. seq.

Pag. 79. adde Hermiam Abydi Episcopum, qvi interfuit Concilio Chalcedonensi.

Pag. 99. in Indice, adde: Crescens Cynicus, T. 157.

Pag. 104. Antigeni Martyri. An Athenogeni? Latine eundem hymnum Possevinus excudi curavit in calce Tomi 1. Bibl. selectæ.

Pag. 112. Fragmentum insigne ex Clementis Alex. libro 1. περὶ προνοίας exstat apud Anastasium Sinaitam qvæst. XCVI.

Pag. 188. Alius *Abercius* qvem Alphei Apostoli F. ajunt fuisse. Vide Papebrochium T. 6. Maji p. 368.

Pag. 193. Qvæ de antiqviore *Serapione* Martyre sub M. Antonino feruntur in Actis Apocryphis Meletii Ducis T. 5. Maji pag. 443. tanqvam parum certa omitto.

Pag. 194. Scriptoribus deperditis Sæculi II. addendus ANONYMUS, cujus jambos adversus Marcum hæreticum profert S. Irenæus lib. 1. & ex eo Epiphanius hæresi XXXIV. emendavit Scaliger ad Euseb. num. 2156. Vide & Stephanum le Moyne not. ad Varia sacra p. 684.

Pag. 196. Tho. Smithi Miscellanea priora Londini recusa sunt A. 1710. 8. Smithus ipse anno post extinctus.

Pag. 199. pro BUDAS, leg. JUDAS.

Pag. 201. Ex Ægyptiaca Theologia hæresin Valentini patria Ægyptii repetit Illustris D. Hooperus, Episcopus Bathoniensis & Wellensis in conjecturis de Valentinianorum hæresi, editis Lond. 1711. 4.

Pag. 203. S. Hippolytus Arabum Metropolitanus dicitur in Actis S. Aureæ sub Alexandro Imp. passæ. Vide Acta Sanctor. T. 7. Maji p. 319.

Pag. 225. C. A. H. est Christophorus Augustus Heumannus, qvi eandem de auctore Philosophumenon conjecturam suam produxit in schediasmate de libris anonymis p. 61. seq.

Pag. 259. De sacris libris Slavonica lingva Sec. IX. lectis vide etiam Papebrochium in propylæo ad Acta Sanctorum Maji p. * 137. seq. & in paralipomenis p. 70.

Pag. 263. Epistola Dionysii Alex. ad Paulum Samosatenum edita etiam latine est à Cariss. Montfaucono inter S. Athanasii opera, ut notavi p. 314. in Athanasii Scriptis num. 87.

F I N I S.

LEONIS ALLATII DE NILIS ET EORUM SCRIPTIS DIATRIBA.

recusa
ad editionem Romanam
Anni MDCLXVIII.
adjectis supplementis & animadversionibus
JO. ALBERTI FABRICII.

HAMBURGI,
Apud CHRISTIANUM LIEBEZEIT.

Reverendo,
&
de Ecclesiastica omni atque litteraria re meritissimo Seni
GUILELMO CAVE,
SS. Theol. Professori & Canonico Windesoriensi,

S. D.
JO. ALBERTUS FABRICIUS.

Quissimum esse judico, VIR VENERANDE, extare aliquod publicum pignus observantiæ in Te meæ, & grati animi testimonium. Cum enim immortalibus scriptis Tuis jam pridem devinxeris Tibi omnes, quicunque veteris Ecclesiæ monumentorum studio ducuntur, (ecquis autem illis non libenter animum intendat paullo humanior Christianus?) me certe ita obligasti, ut pro tam multis quæ in iisdem me egregia docuisti docesque quotidie, nullas satis dignas gratias Tibi me posse persolvere, lubens agnoscam ac profitear. Atque hoc commune habeo cum optimo cive ac Doctore quondam meo præstantissimo, nunc beatis cœlitibus adscripto D. THOMA ITTIGIO, qui donec vita frui ipsi licuit, Te inter præcipua ætatis nostræ ornamenta suspexit, & quantopere amicitiam Tuam coleret, publice etiam libenter est testatus. Accipe igitur & à me tesseram ac prædem meæ meritorum tuorum æstimationis hoc Allatii de Nilis opusculum, Tibi pridem ex merito etiam laudatum, meo autem qualicunque studio jam expolitum, quod ubi Tibi probari intellexero, cætera etiam docti illius Viri de Psellis, Simeonibus, Georgiis, Methodiis & de libris Ecclesiasticis Græcorum scripta similiter suppleta & illustrata prælis subjici curabo. Interim ut amorem Tuum plus semel jam testatum mihi serves, etiam atque etiam te rogo, uti neque ego desinam apud DEUM pro salute Tua vota facere, eumque precari ut vires ac valetudinem Tibi firmet, quo diutius Ecclesiæ Tuæ Anglicanæ esse decori & rem litterariam quod facis insigniter ornare atque amplificare possis. Vale, Vir meritissime. Scripsi Hamburgi VII. Cal. Octobr. Anni Christiani cIↃ IↃccXI.

STEPH. GRADIO SUO
LEO ALLATIUS.

ANimadverti ſæpe, Collega ſuaviſſime STEPHANE GRADI, inter cæteros litterarios labores meos maxime placere tibi, maximeque probari, quos ad Scriptorum omnis litterarum generis memoriam aſſerendam collocavi, non ſolum ut monumenta eorum temporis injuria male mulctata ſuæ integritati, ſuoque nitori reſtituerem, in lucemque proferrem; ſed etiam ut illos inter ſe diſtinguerem, providerem que ne quis aliena vel gloria frueretur, vel invidia laboraret. Uſu enim venit, ut noſti, ſæpiſſime, ut homines errore ducti alios pro aliis temere, & inexplorato accipiant. Quo fit, ut veri Auctores operum à poſſeſſione famæ laboribus vigiliisque ſuis partæ dejiciantur; adeoque præcipuus virtutis doctrinæqne fructus intereat, & ut viri ingenio & eruditione præſtantes illud à Thucydide propoſitum εἰς ἀιεὶ κτῆμα ſecuro animo ſpectare non poſſint, nec ſatis audacter cum Flacco gloriari poſſint,

Exegi monumentum ære perennius,
Regalique ſitu Pyramidum altius.

neque poſt editos laborioſo nixu ingenii ſui partus manſuro illorum delectari fructu, eaque cogitatione obruta ſuſceptorum in pariendo dolorum memoria ad concipiendos alios aliosque fœtus exurgere.

Hujus autem, quem dixi, erroris præcipuus fomes exiſtit ex Homonymia ſcriptorum, cui idcirco obviam ire enumerando diligenter ſingulos eodem vocabulo inſignes, & ſua cuique facta, ſua ſcripta tribuendo, genus ſcribendi videtur non mediocris de re litteraria meriti. Quod quidem à Græcis propoſitum habemus. Nec vero, ut mea fert opinio; hanc eandem diligentiam in Latinis Scriptoribus requireremus, ſi integris eorum monumentis inter tot litterarias clades liceret frui.

Cæterum hoc ſcribendi genus cui quæſo convenientius eſt, quam viro, qui rem Catholicam agit, cum hac in parte videatur cauſa Eccleſiæ Catholicæ laborare, & adverſariorum telis inprimis patere. Nam cum ad veritatem Religionis rite perſuadendam magnum momentum poſitum ſit in fide monumentorum à ſanctis Viris conſcriptorum, cumque petita inde argumenta ad ſtabiliendas veras Eccleſiæ notas validiſſima ſint, hoc tam egregium telum imbelle plerumque & ſine

ictu

ictu faciunt absurdæ quædam, & ineptæ auditiones, quæ in hoc genere passim occurrunt in libris: eoque fit, ut veris & solidis hac de re scriptis auctoritas desit. Neque enim alio ad tuendam pertinaciam suam clypeo hæretici in hujusmodi controversiis uti solent, quam ut audacter negent vera esse scripta, quibus Catholica dogmata asseruntur. Quin ultro nos insimulant levitatis, & ridendos esse contendunt, causamque suam egregie se præstare credunt objiciendis nobis laudatis monumentis, quorum titulo inscripta circumferuntur plurima vere absurda & levia.

Quandoque itaque sanctissimi Anachoretæ Nili epistolas ex variis Bibliothecis hinc & illine depromptas in lucem consilium est proferre, statui illis adjicere Dissertationem de omnibus Scriptoribus, qui hoc idem vocabulum ferunt.

Hoc tantum interim addam, nihil me in hoc argumento adducere, quod tibi novum sit atque incompertum. Non sum talpa; video senticetum & fateor, nec erubesco. Et tu, nec de hoc dubito, unam hanc mihi candide noxam mittes, alio enim scopo lapidem movi. Transmitto Tibi hanc Diatribam, non ut me magistro aliquid de novo perdiscas, non ut eruditionem tuam adaugeas At qui? ut castiges, retexas, immutes, nubes demas, tandem ut capta mentis severitate configas, & si lubet, prorsus aboleas. Laudabis ergo propositum. Utere, dum polles, dominio, & ipse jam ad opus ipsum manus admoveo.

Ante me alii quoque adnotarunt sub hoc nomine NILI multos extitisse scriptores Theologos, Patres, Episcopos, cum Martyrii, cum confessionis laudibus præstantissimos. Id non inficior; verum est. Et ne circa alia, atque alia tempora erremus, eadem ætate, iisdemque temporum spatiis scribebant, & cum Nilo, Nilo Scholastico, Nilo Diacono, Nilo Monacho per litteras colloquebatur Isidorus Pelusiota, & Nilus hic noster, cujus nunc epistolas publicamus, de quibus nihil præter ea, quæ laudati viri scripsere, exploratum habemus; sicuti incompertum est, an aliquid scripserint. Ut autem ordine rem aggrediamur ante alios uti ætate antiquior, & Corona Regia illustrior, primum sibi locum habeat I.

NILUS REX ÆGYPTI.

APPROBATIONES.

CUm plures extiterint cognomines Nili, qui de dogmatibus Fidei varie admodum, & diverse scripserunt, ut Orthodoxi secerni ab Heterodoxis queant, Vir Clarissimus & eruditissimus LEO ALLATIUS Diatribam hanc de Nilis contexuit, in qua ætatem, qua vixerunt, fidem, quam sectati sunt, libros, quos concinnarunt, & alia id genus in eorum plenam cognitionem ad liquidum ostendit, scriptorum autoritate solidissime fultus. Quæ elucubratio eruditione non minus, quam styli lepore condita, utilitatem simul, ac voluptatem, quibus cunque eam evolverint, certo allatura est. Quapropter cum Rev. mus P. Magister Sacri Palatii mihi injunxerit, ut meum de illa judicium proferam, inhæsitanter autumo, quam dignissimam esse, ut quam primum per manus omnium pervolitet, mediisque typis lucem conspiciat. Romæ in Monasterio S. Stephani supra Cacum die 5 Maji 1667.

D. Clemens TOSIUS Abbas Silvestrinus, & S. Cong.nis Indicis Consultor.

Imprimatur

Fr. Hyacinthus Libellus, Sac. Palat. Apost. Mag.

NILI, de quibus agitur in hac DIATRIBA.

I. Nilus Ægypti Rex, cujus nomine notatus est Nilus Ægypti fluvius. *(etiam civitas & regio hoc nomine.)*
II. Nilus Proconsul, Pansophii Martyris Pater. *(sub Decio Imp.)*
III. Nilus Ægyptius Episcopus & Martyr. *(sub Diocletiano A.C. 310.*
IV. Nilus Eparchus Constantinopolitanus, ex Eparcho Monachus & Asceta, cum Theodulo Filio. *(sub Theodosio juniore.)*
V. Nilus Abbas. *(incertæ ætatis.)*
VI. Nilus Scholasticus, & Poëta. *(incertæ ætatis.)*
VII. Nilus Junior dictus Rossanensis, *(sive Roscianensis, fundator Monasterii Cryptæ Ferratæ circa A. C. 980. clarus.)*
VIII. Nilus Patriarcha *(CPolitanus circa A. C. 1380.)*
IX. Nilus Damyla, Hieromonachus. *(post. A.C. 1400.)*
X. Nilus Philosophus. *(incertæ ætatis.)*
XI. Nilus Archimandrita Doxapatrius. *(circa A.C. 1140.)*
XII. Nilus Siculus. *(circa A. C. 1270.)*
XIII. Nilus Italicorum dogmatum propugnator *(Circa A. 1090.)*
XIV. Nilus Cabasila Archiepiscopus Thessalonicensis *(circa A. C. 1340.* & illius occasione de Nicolao Cabasila ejus patruo. *(sororis filio.)*
XV. Nilus Ægyptius Monachus *(idem cum propugnatore dogmatum Joannis Itali, circa A.C. 1090.)*
XVI. Nilus Chius Metropolita Rhodi. *(circa A. C. 1360.)*
XVII. Nilus Xanthopulus. *(postremis imperii Græcorum temporibus.)*
XVIII. Nilus Tarchaniota Monachus. *(non diversus forte à Nilo Damyla, post A. C. 1400.)*
XIX. Nilus Triclinius *(circa A. C. 1350.* & Nilus Historicus suppositius *(quo instigante Cantacuzenus Historiam suam scripsit circa A. C. 1360.)*
XX. Nilus Hieromonachus, *(& librarius circa A. C. 1445.)*

His addi possunt, ex ipso Allatio, Nilus Patrarum Episcopus & Martyr. Nili ad quos scribunt Isidorus Pelus. & Nilus Asceta &c. Nilus Ancyranus qui composuit Martyrium S. Theodoti Ancyrani circa A. C. 304. passi de quo Allatius p. 86. de Simeonibus, editum Græce è Codice Vaticano cum Papebrochii versione & notis T. IV. Maji 18. p. 149. Et latine Sirleto interprete T. 7. Lipomanni. Tum Nilus Diaconus Alexandrinus, qui subscripsit depositioni Arii. Denique Nilus qui Monasterium S. Mariæ novæ Hodegetriæ in Calabria condidit circa A. C. 1090. de quo vide Palæographiam Græcam Clariss. Montfauconi p. 384.

No-

I. NILUS REX ÆGYPTI.

Nilus Rex Ægypti, a) ex quo Nilus Ægypti pervulgatus, & præcelebratus omnium ſermonibus fluvius hoc proprio ſignatus eſt nomine, poſtquam memoratus Rex in illum ſeſe, cauſa non una apud omnes eſt, immerſit. Nilus fluvius primo dictus fuit b) Oceanus, poſtea Ἀετὸς, *Aquila*, deinde Melas, c) tum Ægyptus, d) tum Trito, & tandem Nilus. Plutarchus de Fluminibus, προσηγορεύθη δὲ Νεῖλος δι' αἰτίαν τοιαύτην. Γαρμαθώνη τῶν κατ' Αἴγυπτον βασίλισσα τόπων, ἀποβαλοῦσα τὸν ὑὸν αὐτῆς χρυσοχόαν ἀκμῇ ἔφηβον, μετὰ τῶν οἰκετῶν ἐθρήνει συμπαθῶς τὸν προειρημένον. Ἴσιδος δὲ αἰφνιδίως ἐπιφανείσης τὴν λύπην πρὸς καιρὸν ὑπερέθετο, καὶ προσποιητὴν χάριν σκεψαμένη τὴν Θεὸν ὑπεδέξατο φιλανθρώπως. ἡ δὲ τὴν διάθεσιν τούτων ἀμείψασθαι βουλομένη τῆς εὐσεβείας, Ὄσιριν παρεκέλευσεν, ὅπως ἀγάγῃ τὸν ὑὸν αὐτῆς ἐκ τῶν καταχθονίων τόπων. Τούτου δὲ ταῖς δεήσεσι τῆς γυναικὸς συμπεριενεχθέντος, κέρβερος, ὃν ἔνιοι καλοῦσι φοβερὸν, ὑλάκτησε. Νεῖλος δὲ τῆς Γαρμαθώνης ἀνὴρ αἰφνιδίως ἔνθεος γενόμενος ἑαυτὸν ἔρριψεν εἰς ποταμὸν καλούμενον Αἴγυπτον, ὃς ἀπ' ἐκείνου Νεῖλος προσωνομάσθη. *Sumpſit verò poſtea nomen Nili ea de cauſa. Garmathone Ægypti Regina amiſſo Chryſochoa filio, nondum pubertatis annos ingreſſo, eum cum domeſticis amare lugebat, cum Iſide ei ſubitò apparente moerorem ad tempus remittere coacta fuit. Eam igitur humaniſſime excepit, fingens præſentiam illam ſibi gratiſſimam eſſe;*

a) Ab eodem dicta etiam videtur *Nilus* Ægypti urbs, cujus Epiſcopus Chæremon memoratur ab Euſebio VI. 42. Hiſt Eccleſ. Apud Porphyrium quoq; 2. περὶ ἀποχῆς p. 125. Theophraſtus laudat τὴν ἱερωτάτην ὑπὸ τοῦ Νείλου κτισθεῖσαν χώραν.

b) Diodor. Siculus lib. 1. c. 19 & 63.

c) Latinis *Melo*. Vide Stephani le Moyne Epiſt. ad illuſtrem Virum Gisb. Cuperum, de Melanophoris p. 261. & Gilberti Gaulmini notas ad vitam Moſis p. 247

d) Homerus Odyſſ. δ'. 477. & ibi Euſtath. Diodoro Siculo quidem, qui fluvio nomen dedit non Νεῖλος dicitur ſed Νειλεύς. Sed & Vulcani quem Philoſophiæ inventorem celebrari legas à Laërtio in limine proœmii, pater *Nilus* apud eundem Laërtium & Ciceronem 3. de natura Deor. c. 21. & 22.

quæ cum debitas ejus pietati gratias reddere vellet, Osiridi præcepit, ut filiam ex infernalibus locis reduceret. Eo autem ad mulieris preces se conformante, Cerberus, quem aliqui Φοβερὸν, *id est tremendum appellant, allatravit. Unde Nilus Garmathones vir repentino percitus furore in fluvium Ægyptum decidit, qui ab eo Nilus est denominatus.* Eustathius in Dionysium Periegetam; e) Τινὲς δὲ Νεῖλον φασὶν ὠνομάσθαι ἀπὸ Νείλου τινὸς ἀπογόνου Ἄτλαντος, βασιλεύσαντος τῶν ἐκεῖ. ἄλλοι δὲ, ὅτι Μέλας πρότερον καλούμενος μετεκλήθη Νεῖλος, ἀπὸ τινὸς Νείλου βασιλικοῦ παιδὸς ἐκεῖ ῥίψαντος ἑαυτὸν. τινὰς μέντοι ἀπό τινος Νειλασίου κεκλῆσθαι αὐτὸν εἰπόντας, οὐκ εὖ λέγοντας ἀπελέγχει ὁ Ἀῤῥιανός. *Alii narrant, Nilo nomen impositum à Nilo, Atlante oriundo, qui in illas regiones imperium tenuit. Alii Melam prius dictum â quodam Regio Filio Nilo, Nilum sibi nomen adscivisse, qui in illum semetipsum conjecit. Alios, qui illum à Nilasio quodam Nili nomen inditum perperam tradunt, refutat Arrianus.* Anonymus Scholiis in Carmina de septem orbis Miraculis: καὶ τὸν Ἄιγυπτον παραῤῥέων Νεῖλος ἀπὸ τινὸς Νείλου υἱοῦ Μανθώνης (corrigo, Γαρμαθώνης ex Plutarcho) ἐμβαλόντος ἑαυτὸν τῷ τοιούτῳ ποταμῷ. *Et Ægyptum circumfluens Nilus à quodam Nilo Garmathones filio nomen habuisse, qui in eum se conjecerat, tradunt.*

II. Nilus Proconsul, Pansophii Martyris Pater.

POst Regem, inter Nilos secundum locum occupat Nilus Proconsul ob dignitatem, quod ex se natum Pansophium, opum copia, & usu rerum laudabilium continuo, ad summum tum prophanarum, tum sacrarum disciplinarum apicem perduxit, & quod Anachoretam mente ab his infimis abstracta, & solis divinis colloquiis laute & bene aucta vita tandem cæde pro Christo gloriosissimum Ecclesiæ Martyrem exhibuit. Menæa Græcorum: f) *Alexandrinus hic erat Pansophius, Nilo Patre, dignitate Proconsule natus; opum copia, indolis dexteritate, & virtute paterna ad summum pervenit. Post Patris obitum facultatibus in pauperes profusis, solitudinem petiit, & terrenis commodis abdicatis, Christum solum secutus, annos septem & viginti in locis desertis exegit, cum solo assidue Deo colloquens, & mente ab his infimis abstracta in cœlo conversans. Cum igitur tanta virtus diutius latere non posset, ad Augustalem, Alexandriæ Præ-*

e) Ad vers. 222.
f) Confer Acta Sanctor. T. 1. Januarii p. 996.

Præfectum, qui Decii imperio bellum Christianis intulerat, delatus est. Ad eum perductus, ex ipsissmet eorum fabulis inanes, & fallaces gentilium superstitiones redarguit, & supremum fastum repressit. Quare immaniter cæsus lauream martyrii adeptus est. Et Pansophium amplius cædite impostores; sic enim illi plures plectetis coronas. Hæc Menæa Græcorum ad decimum quintum Januarii. Sed hujus scriptum nullum reliquum est. Et de scriptoribus Nilis Diatriba Allatii est. Procul avius erras, mi Lector. Scopus siquidem Allatii est, non tantum Nilos, qui scripto aliquid mandarunt, commemorare, sed eos etiam, qui eminenti aliqua virtute, vel dignitate, vel alia speciosa causa conspectiores fuere: ideoque Nilis & Nilum Ægypti Regem, & Nilum Proconsulem, & Nilum Episcopum & Martyrem adjecit, licet eorum nulla Commentaria scriptis demandata extent. Præterea quando omnia hunc Pansophii Patrem deficerent; an pertenuis libellus est, quem nobis concinnavit, & propria cura, atque studio documentum in posterum statuit, ut nobis omnibus Christianis vitæ morumque esset exemplar?

III. Nilus Ægyptius Episcopus & Martyr.

NIlus Aegyptius Episcopus & Martyr. De quo Eusebius lib. 8. cap. 22. g) Ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων δεινός τις ὢν καὶ πονηρὸς βασιλεῖ κοινοῦται, ὅσα δοκεῖν εἰς διαβολὴν καταγράφων· εἶτ' ἐπιστὰς ὁ τοῖς μετάλλοις ἐπιτεταγμένος, ὡς ἂν ἐκ βασιλικοῦ νεύματος διελὼν τὴν τῶν ὁμολογητῶν πληθὺν, τοῖς μὲν Κύπρον, τοῖς δὲ τὸν Λίβανον οἰκεῖν ἔνειμεν. Εἶτα τέσσαρας τοὺς μάλιστα δοκοῦντας αὐτῶν κορυφαίους ἐπιλεξάμενος ἐπὶ τὸν ἐφεστῶτα τοῖς αὐτοῦ στρατεύμασιν παραπέμπεται. Πηλεὺς ἦν, καὶ Νεῖλος ἐπίσκοποι Αἰγυπτίων, καὶ πρεσβύτερος ἄλλος, καὶ ἐπὶ τούτοις ὁ τοῖς πᾶσι διὰ τὴν περὶ πάντας σπουδὴν γνωριμώτατος Πατερμούθιος, οὓς ὁ στρατοπεδάρχης, ἄρνησιν τῆς εὐσεβείας αἰτήσας, καὶ μὴ τυχὼν, τῇ διὰ τοῦ πυρὸς τελειώσει παραδίδωσιν. *Præfectus provinciæ vir sævus, & improbus, Imperatorem fecit per litteras certiorem, & in iisdem ea, quæ ad eorum famam violandam maxime valere putabat, perscribit. Unde qui metallorum venis praeerat, eo accessit, & tamquam ex Imperatoris mandato Confessorum segregavit multitudinem, sicque distribuit, ut deinceps alii Cyprum, alii Libanum incolerent. Deinde quatuor ex eorum numero eximens, qui principem locum inter eos tenere videban-*

g) Lib. de Martyribus Palæstinæ c. 13. p. 343. edit. Valesii.

debantur, ad Magistrum Equitum mittit. Quorum duo Peleus & Nilus appellabantur, Aegyptiorum Episcopi, tertius Presbyter fuit. His etiam quartus accessit Patermuthius, vir propter singulare erga omnes studium facilè clarissimus. Ex quibus Magister equitum religionis & fidei in Christum inficiationem postulat, atque haud compos voti factus, eos ignis incendiis cremandos tradit. Et Callixtus lib. 7. c. 16. h) Αἰγύπτιοι δὲ ἕτεροι Πηλεὺς καὶ Νεῖλος Ἐπίσκοποι μεθ' ἑτέρων οὐκ ὀλίγων τὴν διὰ πυρὸς ἐδέξαντο ὁλοκάρπωσιν. *Peleus autem, & Nilus Aegypti Episcopi, cum quibusdam aliis non paucis igne sunt combusti.* Menologium Græcorum ex Interpretatione Guilielmi Sirleti editum inter antiquas lectiones Canisii, i) die 17. Septembris: *Eodem die Natalis sancti Petri* k) *& Nili, qui apud Palæstinam martyrium compleverunt. Commota siquidem adversus Christianos persecutione, ex Aegypto comprehensi sunt Petrus,* l) *& Nilus Episcopi, & duo celeberrimi Patremateus,* m) *Elias, & una cum illis centum viri: ex Palæstina vero quinquaginta. Cumque illi centum persuaderi non possent, ut Christi fidem abnegarent, effossis oculis, & ad metalla traditi ita beatum finem acceperunt.* Corrigenda hic in pluribus exscriptorum, seu typothetarum negligentia ex superiori Eusebii, & Calixti testimonis. De Patermuthio vide Palladium in Hist. Ægyptiaca.

IV. Nilus Eparchus Constantinopolitanus, ex Eparcho Monachus & Asceta, cum Theodulo filio.

SEd adest jam Nilus noster Asceta, cujus meminit Nicephorus Callixtus Hist. Ecclesiasticæ l. 14. c. 54. virtute, doctrina, atque eloquentia præstantissimi, quam Michaël Neander quasi nullius pretii hominem n) *quendam* vocat. Menologium Basilianum Bibliothecæ

h) Habuit hæc Nicephorus ex Eusebii VIII. 13. Hist. p. 308. edit. Valesii. Confer Usuardi, Adonis & alia martyrologia 19 Septembr.

i) Tomo V. Adde si placet Menologium ab Ughello editum T. 6. Italiæ sacræ p. 1076. & Menæa Venetiis excusa Græce, Septembr. p 247. seq.

k) Leg *Pelei.*

l) *Peleus.*

m) *Patermuthus*, pro quo *Parimadii* nomen in Martyrologio Hieronymiano Florentinii 19. Sept. sed Πατερμούθιος etiam apud Phot. Cod. 118.

n) In opere aureo, præf. ad Nili paræneses hæc sunt Neandri verba: *Meminit Nili cujusdam Nicephorus &c.*

cæ Vaticanæ 14. Januarii: Ἄθλησις τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν τῶν ἐν Σινᾷ ὄρει τελειωθέντων. Ἀπὸ διαφόρων τόπων καὶ χωρίων οἱ ἅγιοι οὗτοι ὑπάρχοντες ἀφῆκαν τὸν κόσμον, καὶ συγγενεῖς, καὶ πλοῦτον, καὶ ἀπῆλθον ἐν τῷ ὄρει τῷ Σινᾷ, καὶ ἐγένοντο Μοναχοὶ, δουλεύοντες μόνῳ τῷ Θεῷ, καὶ τρεφόμενοι ὑπὸ βοτανῶν ἀγρίων. Μετὰ τούτων δὲ ἁγίων ἦν καὶ ὁ ἅγιος Νεῖλος, ὁ γενόμενος ἔπαρχος Κωνσαντίνου πόλεως, ἀνὴρ σοφὸς, καὶ εὐλαβής. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς διὰ τὸν Χριστὸν ἀφῆκε καὶ τὴν δόξαν, καὶ τὸν πλοῦτον, καὶ ἐγένετο εἷς τῶν πτωχῶν μοναχῶν. Ἀλλ᾽ ὁ διάβολος φθονήσας διήγειρε τὸ ἄγριον ἔθνος, τῶν Βλεμμύων κατὰ τῶν ἁγίων πατέρων. οὗτοι δέ εἰσιν οἱ ἀπὸ Ἀραβίας ἕως Αἰγύπτου κατοικοῦντες τὴν θάλασσαν ἐρυθρὰν, καὶ ἐλπίζοντες εὑρεῖν πλοῦτον, ἦλθον κουρσεῦσαι τοὺς μοναχούς. ὡς δὲ οὐδὲν εὗρον, εἰ μὴ ψιάθια μόνα, καὶ τοὺς ἁγίους τρίχινα φοροῦντας, καὶ οὕτως ἐτελειώθησαν. *Certamen sanctorum Patrum nostrorum, qui in monte Sina finem suæ vitæ sortiti sunt. Ex diversis urbibus & oppidis cum essent hi, mundo, parentibus, & divitiis renunciatis, cum perveniſſent ad montem Sinai, Monachi effecti sunt, & soli Deo inserviebant, herbis silvestribus vitam sustinentes. Cum his sanctis vitam ducebat Beatus Nilus in urbe Constantinopolitana quondam Eparchus, vir doctus, & in Deum piissimus. Quia & ipse propter Christum, & gloria & divitiis dimissis pauperculorum Monachorum habitum induit. Verum tamen Diabolus invidentia tortus immanem Blemmydum gentem concitavit contra sanctos Patres. Blemmydes sunt ab Arabia usque Aegyptum Maris Rubri accolæ, qui divitiarum expectatione erecti ad diripiendos Monachos progressi sunt. Cum vero nihil amplius comperissent, quam tegeticula ex junco, Sanctosque ipsos ex pilis confectis indumentis circumvestitos, in rabiem versi eos culpæ exortes contrucidarunt. Et sic vitæ finem posuere.* Supra laudatus Callixtus loco dicto; τῷ δὲ θεσπεσίῳ Νείλῳ πατρὶς ἡ τῆς Κωνσαντίνου ἐτύγχανε πόλις, ἧς τῷ περιόντι τῆς εὐγενείας, καὶ ἔπαρχος ἐχρημάτισε. πλούτῳ δὲ βαθεῖ, καὶ δυναστείᾳ περιρρεόμενος ἀσκητικὴν ἀντηλλάττετο ἀγωγήν. *Admirando Nilo patria Constantinopolis fuit, cujus etiam propter egregiam generis nobilitatem Præfectus fuit. Potentia, & opibus affluens, asceticam illis prætulit vitam.* Et Græcorum Menologium; οὗτος πολὺς ἦν ἐν λόγοις ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαυρικίου ἔπαρχος Κωνσαντίνου πόλεως γνωριζόμενος, σεμνῇ δὲ γυναικὶ συζευχθεὶς, καὶ δύο τέκνα ἄρρεν τε, καὶ θῆλυ o) ἀποτεκὼν, τὴν ἑαυτοῦ πέπεικε σύζυγον τὴν Κωνσαντίνου πόλιν καταλιπεῖν, καὶ τοῖς Αἰγύπτου μοναστηρίοις κατασκηνῶσαι, μερίσασθαί τε τὰ τέκνα, καὶ τὸν μὲν παραλαβεῖν τὸν υἱὸν Θεόδουλον, τὴν δὲ τὴν ἑαυτῆς θυγατέρα, καὶ οὕτω ποιήσαντες διέστησαν ἀπ᾽ ἀλλήλων,

 καὶ

o) Imo utrumque marem, ut Nilus ipse in c. 2. narrationis disertissimæ de cæde Monachorum in monte Sina & captivitate Theoduli filii.

καὶ ἐπεὶ ὁ μακάριος Νεῖλος τὸ ὄρος μετὰ τοῦ υἱοῦ κατειληφὼς συνῆν τοῖς πατράσιν, καὶ τὰ ἑξῆς. *Celeber hic fuit hominum ſermonibus, imperante Mauritio, p) urbis Conſtantinopolitanæ præfectura clarus. Qui honeſtiſſimæ matronæ junctus matrimonio, duobus ex illa ſuſceptis liberis mare & fœmina, uxori perſuaſit, ut Conſtantinopoli relicta in Aegypti monaſteria immigraret, partitique inter ſe liberos, ipſe quidem Theodulum filium, illa filiam ſuam abducerent. Quo facto ab invicem ſeſe disjunxerunt. Hinc cum beatus Nilus occupato monte cum filio ſanctorum Patrum conſuetudine frueretur, quidam ferarum inſtar repentes atque irruentes barbari ejus filium Theodulum cum multis aliis captivum abduxerunt.* Et Martyrologium Romanum: *Pridie Idus Novembris Conſtantinopoli S. Nili Abbatis, qui ex Præfecto urbis factus Monachus ſub Theodoſio juniore doctrina & ſanctitate floruit.* Et tandem Menologium Sirleti die XII. Novembris. *Natalis S. Patris noſtri Nili. Hic fuit ſub Imperatore Mauritio, ſanctarum literarum eruditione, & ſanctitate morum inſignis, qui cum orationis facultate & rectæ vitæ exemplo plurimos ad virtutis ſtudium excitaſſet, in pace quievit.*

Hic ut virus pravæ religionis, & petulantium ſectariorum in pura claraque exulceranda veritate Catholica animum infrænem proſpicias, & in Callixtianæ Hiſtoriæ verbis ſuperius adductis interpretandis malitiam, cum de noſtro Nilo ſermonem habet, repeto tibi verba Nicephori. Τῷ δὲ θεσπεσίῳ Νείλῳ πατρὶς ἡ Κωνσταντίνου ἐτύγχανεν πόλις, ἧς τῷ περιόντι τῆς εὐγενείας καὶ ἔπαρχος ἐχρημάτισε, πλούτῳ δὲ βαθεῖ, καὶ δυναστείᾳ περιρρεόμενος, τὴν ἀσκητικὴν ἀντηλλάττετο ἀγωγήν. *Admirando Nilo patria Conſtantinopolis fuit, cujus etiam propter egregiam gentis nobilitatem Præfectus fuit. Potentia & opibus affluens, Aſceticam illis prætulit vitam.* Quorum illa ſententia eſt; licet nobilitate, dignitate, opibus, & rebus aliis clariſſimus, & in Urbe omnium præcipua, viribus præemineret, nihilominus amore Chriſti omnibus renunciavit, & Aſceticam amplexatus, in Deo ſuo & Chriſto ſpem collocavit. Quod in tanti Viri laudes reponendum eſt, easque eximias, aſſertore Callixto. Quid autem qui carni & mundo deſerviunt, & bonam Chriſtianorum educationem, & carnis excruciationem diſſipant, ex verbis iſtis Callixti Magdeburgenſes q) convertunt?

p) Rectius ſub Theodoſio juniore vixiſſe ſcribit Martyrolog. Romanum. Quam ſententiam Allatius infra pluribus confirmat, & Joſephus Maria Svareſius Epiſcopus Vaſionenſis in libro Chronologico de Vita S. Nili Abbatis p. 647. ſeq.

q) Centur. V. c. 10. p. 698.

tunt? *Nilus Vir generis nobilitate, & virtutum ornamento praclarus Monachus, Urbis Constantinopolitanæ indigena, & Præfectus postremis Junioris Theodosii temporibus. Cumque potentia & opibus afflueret, atque etiam alio modo Ecclesiæ & Reipublicæ rectè & multum servire, prodesseque potuisset, tamen ex sinistro Scripturarum intellectu, & perversa illorum temporum superstitione, relicta legitima sua erga præclara vocatione, Monasticen est amplexus.* Et hæc quidem si uti sua testarentur, moderate ferenda à Catholicis essent, qui Hæreticorum petulantiam perspectam habent: verum cum addunt ea referre r) Auctore Nicephoro lib. 14. cap. 54. quis bene toleraverit? scriptori crimini haud obnoxio crimen tam atrox etiam cum mendacio, ut obcæcatos mente, & rudes fallere possint, appingere, quis tolerabiliter tulerit? sed hoc dandum est Hæreticis, qui ex se veluti aranei tela fingunt. Ad hæc adjiciunt eadem Centuria cap. 10. post illa insulsa de Nilo Episcopo & Martyre, quæ posterius videbimus, de Capitulis sancti Nili: *De bonis operibus præcepta exposita secundum seriem Decalogi, quibus insertæ sunt sententiæ de præmiis bonorum operum, & pœnis malorum. Quæ etiam in Gnomographis quibusdam græcis continentur. Cæterum de fide, aut aliis doctrinæ partibus nihil dicit. Sed incommode loquitur, potu aquæ frigidæ justificari misericordem.* Quis nunc voce non contenderet? O homines fœneos, infelices, & fricti ciceris emptores, qui nec scripta legere, nec lecta intelligere, neque discernere valetis. Destituti ventis, remos saltem adhibere quis vetat? Quis asseveravit Nilum de fide, & aliis doctrinæ partibus nihil dicere? Quis Nilo vitio dederit, quod de præmiis bonorum operum & pœnis malorum scripserit? Quis Nilo Constantinopolitano attribuerit dictum de potu aquæ frigidæ? Adeat scripta. In illis præclarissima & præstantissima de fide, & de doctrina Catholica, si cæcus non est, reperiet: nec illum aversabitur judicio, quod de præmiis bonorum operum, & pœnis malorum dictaverit. Sed istis opertissimis infamia criticis concedamus, dum alia scriberet Nilus, in nonnullis de dogmate siluisse. Tum advertendum est, eum sæpe sæpius cum plumbeis hominibus egisse, & ad dogmata intel-

r) Facile fit pro Centuriarum scriptoribus excusandis respondere, Nicephorum ab illis laudari auctorem non omnium quæ præcesserunt, sed tantum modo quod monasticem amplexus sit Nilus, vir nobilis & CPolitanus Eparchus; Facillimum fit quoque innumera afferre exempla è Baronio, Bellarmino & aliis Romanæ Ecclesiæ Doctoribus illustrissimis, qui ubi veteres scriptores allegant, plura etiam de suo interserere non dubitarunt. At nolo cum Allatio contendere, nedum certare maledictis, sed omnia hujuscemodi, judicio sani & eruditi lectoris libenter permitto.

intelligenda ineptisſimis, & tantummodo corporis exercitationibus ut Deum ſibi conciliarent deditisſimis: quare ſuperiora & elevatiora illa myſteria evolvenda non erant. Dum vero cum præſtantibus ingenio tractabat, tum expurgatis disſidiis, & diſcusſis nebularum dubiis, ſecundis ventis in æthera elatus, myſteria fidei fundebat. Non credis? Percurre libros, & admiraberis genii dexteritatem in rebus tractandis. Et ut finem orationi imponam, cui fidens, quæ Roſſanenſi Nilo hiſtoria defert, tu ad Conſtantinopolitanum Chryſoſtomi diſcipulum detrahis? Dictum de aqua frigida, Roſſanenſis diſcipulus Roſſanenſi non invitis manibus dat. Tu quingentis annis milleſimum mutilas, nec tot annorum ſpatium decurtatum exhorreſcis? Audi illius diſcipulum, ex quo Baronius s) ſua habet. *Dicit Nilo Roſſanenſi Nicolaus Protoſpatharius. Pater quare dicit evangelium;* t) *quod quicunque parvum calicem aquæ frigidæ dederit, non amittet mercedem ſuam? Reſpondit ille: Propter hoc dictum eſt illis, qui nihil habent, ut nullus excuſetur, qui nec habet ligna, quibus calefaciat aquam. Quid vero facietis vos, qui pauperibus frigidam aquam aufertis?* Chriſtus eadem pronunciat, ut oſtenderet, ſic enim Doctores, iique maximi tradunt, exiguum & facile beneficium, & fere nullius æſtimationis apud homines, tamen habere conſtitutam mercedem à Deo, eamque non exiguam; quæ enim Deus promiſit, parva eſſe non poſſunt; majora ſunt, quam æſtimari poſſent ab iis qui recepturi ſunt. Aqua frigida ſatis indicat ſtudium & diligentiam in beneficio exhibendo, quamvis exiguo. Aeſtimat enim Deus opera magis ex ſtudio, & divina mentis incitatione, quam ex rei magnitudine. Hæc dicit Chriſtus, & Nilus identidem eadem revocando pronunciat. An videri poteſt commodius & aptius? Chriſtus loquitur, qui pleno pectore & per ſe ſapit. Dicito tu commodius, qui diviniori mente, & conſilio ſapis. Nilus Chriſti verba repetit; & tu Nilum incommode loqui non vereris aſſerere, dum ait potum aquæ frigidæ juſtificare miſericordem: & vulgi reprehenſionem non reformidas? Ita tandem & Evangelium & Chriſti verba ad libitum tuum confingito, redditoque incudi verſus

s) Ad A. C. 976. n. 3.

t) Matth. X. 42. ubi quidam Codices legunt ποτήριον ὕδατος ψυχρȣ̃ ut notavit Rich. Simon diſſ. Critica de MSS. Novi Teſt. p. 55. Cæterum ὕδατος recte etiam ſub intelligitur, ut aquæ apud latinos. Sveton. Claudio c. 40. *De quæſtore quidam Candidato inter cauſas ſuffragationis ſuæ poſuit, quod pater ejus frigidam ægro ſibi tempeſtive dediſſet.*

versus male tornatos, ut incommodis, quæ mentem tuam dilacerant, mederi valeas.

Doctissimus Possinus in Menologii Græci verbis *Mauricium* in *Marcianum* u) demutat; quod apte cadit in rem. Qui enim potuit sub Mauritio, qui imperium iniit anno Domini 583. communi spiritu frui, qui Johannis Chrysostomi discipulus, & æqualis fuisse asseritur, cujus obitus anno 407. ab Historicis ponitur? Vixisset utique minimum annos 175. demptis etiam annis, quibus ad obtinendas disciplinas Chrysostomo adhæsisse negandum non est. Et quis crederet Nilianæ ætatis adeo diuturnæ spacia? Hic idem Possinus in Præfatione sua in epistolas Nili ad Eminentissimum Barberinum aliam notat de Nili ætate Caryophili hallucinationem. *Quarum primum antiquitas ea est, cui qui mille annos imputare satis habuerit, detraxisse de vera summa deprehenditur annos fere trecentos, totum nimirum intervallum, quo Arcadii Principatus, vera & certa ætas Nili nostri antecedit Mauritium Augustum, quo tamen imperante floruisse scripsisseque Nilum. Vir alioquin doctus hallucinatus est.* Et addit in margine: *Johannes Matthæus Caryophilus Præfatione in vitam sancti Nili junioris.* Verba Caryophili sunt: *Ut autem Nilus hic noster Italo-Græcus Rossanensis, Junioris titulum habuerit, parata illi quædam fuit admirabilis convenientia cum antiquiori Nilo, quem pietatis Monasticæ splendor, & præclara ingenii monumenta de vitæ solitariæ instituto immortalem reddiderunt. Vixit is imperante Mauritio, & Prætorem Constantinopoli egit, deinde paribus cum uxore votis, regulam ipse quidem Monasticam professus est in Aegypto, una cum filio Theodulo & sacerdos fuit, uxor vero cum filia recessit in fœminarum monasterium; & uterque sanctitatis lauream adeptus est. At verò Nilus Junior licet sacerdos nunquam fuerit, tamen relicta uxore tantos in Monastica professione fecit progressus, ut plane Monachorum Eremitarum institutor evaserit, & Basilii magni ordinem in Italia mirifice illustrarit. Scripta vero ejus etsi nulla extant, multas tamen & egregias ab eo fuisse elucubratas epistolas, testatur qui præclaram hanc vitæ ejus historiam posteritati mandavit.* Et Chrysostomi fuisse discipulum habeo ex Callixti historia lib. 14. cap. 30. Νεῖλός τε ὁ θεσπέσιος ἀσκητὴς, ὅτε τοῦ Πηλουσίου Ἰσίδωρος, καὶ ὁ πολυθρύλλητος ἀσκητὴς Μάρκος, Ἰωάννῃ τῷ πάνυ μαθητευθέντες. *Insuper Nilus Ascetes venerandus, Isidorus Pelusiota, & decantatus Monachus Marcus, Joannis Magni discipuli.* Bellarminus de scriptoribus: *S. Nilus Joannis Chrysostomi discipulus vixit tempore Theodosii Junioris.* Gretserus de cruce l. 1. c. 35. Labbæus in sua Bibliotheca, & Johannes Andreas Quenstadt.

 Sed

u) Ita & Svaresius in Nili vita p 692 & 698 seq. & 702.

Sed quid in indaganda Nili ætate externorum teſtimonia conqviro? Ipſe ſibi Nilus teſtis locuples eſt, & ætatem ſuam firmiſſime aſſeverat, & ſub quo ſpiritum ducebat Imperatore indicat. Legantur, ſi volupe eſt, ipſius ad Arcadium Imperatorem literæ, quas hic cum aliis edimus, edidítque Poſſinus, cujus de exilio Johannis in ipſa ſententiam ponit in crimine. x) Ἰωάννην οὐκ εὐλόγως εἰς ἐξορίαν ἐξέπεμψας ἐκ πολλῆς ἐλαφρίας τοῖς μὴ ὑγιαίνουσι τὸ φρονεῖν Ἐπισκόποις παραπεισθείς. *Johannem non recte in exilium amandaſti præ multa levitate ab inſanis quibusdam Epiſcopis male perſvaſus.* Et; y) πῶς ἐπιθυμεῖς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῶν συχνοτάτων σεισμῶν, καὶ τῆς ἐπελεύσεως τοῦ αἰθερίου πυρὸς ἀπηλλαγμένην ἰδεῖν, μυρίων ἀτοπημάτων αὐτόθι γενομένων, καὶ νομιτευομένης τῆς κακίας σὺν παῤῥησίᾳ πολλῇ, ἐξορισθέντος τοῦ στύλου τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ φωτὸς τῆς ἀληθείας, σάλπιγγος τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννου; *Quomodo cupis Conſtantinopolin creberrimis terræ motibus, & immiſſione frequenti æthereorum ignium liberatam cernere, cum innumerabilia iſtic piacula committantur, & auctoritatem ſibi plenam fiducia liberrima invidia & furor exerceant, exterminata Eccleſiæ columna, luce veritatis, & tuba Chriſti Joanne.* &c. Hinc ſi Mauritium intruderemus, non ſine magno conatu magnas nugas diceremus, & Nilum hunc noſtrum, centum & octuaginta annis majorem pinguiore minerva affirmaremus, eoque præcipue, ſi tum ſanctum hominem & adultum artibus, & non in ipſo ſui ortu has Arcadio dediſſe Epiſtolas pro comperto poneremus.

Caryophili oſcitantiam videtur extenuare Gulielmus Sirletus in Menologio Græcorum Latine à ſe reddito, quod oculis quoque ſequi poteris die 12. Novembris: *Natalis ſancti Patris Nili. Hic fuit ſub Imperatore Mauritio.* &c. Quin imo ipſe Caryophilus extra omnem culpam ſe ponet, ſi teſtimonium ipſius Nili cera miniata non notabitur. Et quis in cauſa Nili ſcripta ipſins Nili improbaverit vel ſententiam exploſerit? Sit ergo in medio, & de ſua ætate litem præfiniat, ex Epiſtola ad Zoſarium Tribunum l. 1. ep. 57. Μηδὲ ἀπατάτω Ἰουδαῖος λέγων, δι᾽ ἑτέρας ἁμαρτίας ἀπηλλωτριῶσθαι τῆς Παλαιστίνης, οὐ γὰρ δι᾽ ἄλλας ἁμαρτίας, διὰ δὲ τὴν κυριοκτονίαν πεπόνθασι τὰ ἀνήκεστα, πρώην μὲν γὰρ εἰδωλολατροῦντες, καὶ τοὺς προφήτας φονεύοντες, καὶ τοῖς δαίμοσι τὰς θυγατέρας, καὶ τοὺς υἱοὺς θύοντες, τοῖς ἀλλοφύλοις εἰς αἰχμαλωσίαν ὑπὸ Θεοῦ παρεδίδοντο, καὶ μετ᾽ ὀλίγα ἔτη τῷ θείῳ βουλήματι πάλιν ἐπανήγοντο εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. ἀφ᾽ οὗ δὲ τὸ ἀνίατον τετολμήκασι πρᾶγμα, εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὰς χεῖρας ἐπιβα-

x) Lib. 3. Epiſt. 279. edit. Allatii.
y) Lib. 2. Epiſt. 265.

ἐπιβαλεῖν, παντελεῖ πηρώσει ἐκδέδονται. ἰδοὺ λοιπὸν πεντακοσιοςὸν ἔτος, καὶ οὐδαμοῦ θεία τις ἐπισκοπὴ, οὐκ ἀντίληψις, οὐ παρηγορία, οὐ προφήτης νουθετῶν, καὶ σηρίζων, ὥσπερ ἐν Βαβυλῶνι Ἰεζεκιὴλ τε καὶ Δανιὴλ, καὶ οἱ ἄλλοι. οὐκέτι γὰρ αὐτοῖς θέλει προσομιλεῖν ὁ Θεὸς βδελυττόμενος τούτους. *Ne te seducat Judæus asserens, propter alia peccata spoliatum se esse Palæstina; neque enim ob alia peccata, sed propter Domini necem, multa gravia, quibus nulla medicina est, perpessi sunt. Etenim ante illa tempora Idola colentes, Prophetas trucidantes, Dæmonibus filias filiosque sacrificantes, alienigenis in captivitatem à Deo tradebantur, & paucos post annos, ita Deo annuente, in terram promissionis reducebantur. Ex quo vero immedicabile facinus, in Filium Dei manus apponentes, perpetrarunt, perpetuo excidio traditi sunt. En itaque qvingentesimus annus, & nusquam divinum subsidium, non auxilium, non consolatio, non Propheta instruens, & confirmans, quemadmodum in urbe Babylone Ezechiel & Daniel, & alii; non enim cum illis, ab eis abhorrens, Deus colloqui vult.* Integrum corpus Epistolæ sacro sanctæ appositum est. Ab eo tempore, quo Judæi præsenti animo in Dei Filium manus superponentes de eo capitalem cædem fecerunt, ideoque perpetuo excidio traditi sunt, est annus quingentesimus, non contractis litteris, aut brevibus numerorum notis, sed extensis & illæsis characteribus designatus, ne Scriptoris oscitantiæ mendum tribuatur. Ab anno Nativitatis Domini z) quingentesimus, est Anastasii Imperatoris decimus, Symmachi Papæ secundus. Annus quo exulavit Johannes Chrysostomus est Domini quadringentesimus quartus, Arcadii Imperatoris decimus, Innocentii Papæ tertius. Ergo si scribebat hic Nilus Johanne Chrysostomo nondum mortuo, ut superius vidimus, erat cum hæc posteriora scriberet annorum nonaginta trium, quibus si appingas annos minimum triginta, quibus sub Magistro Chrysostomo, mores ad mollitiem idoneos exuit, & artibus ingenuis instructus auctoritatem, & dicendi libertatem consecutus, Imperatorum labes & maculas non communi vitupera-

(B) 2 tione,

z) Imo memoratur auctori Epistolæ quingentesimus annus ab Hierosolymæ excidio, quod ut notum est in annum à nativitate CHRISTI septuagesimum incidit. Igitur Epistolam illam circa A. C 570. duodecim annis antequam Mauricius Imperii habenas capesseret, ab alio scriptam esse & longe juniore oportet quam à Nilo Chrysostomi discipulo. Neque id sane mirum, cum viri docti jam observarint Epistolas quæ sub Nili nomine feruntur, syllogen esse non modo epistolarum sed etiam excerptorum è variis scriptis tum ipsius Nili, tum aliorum. Cujus rei non inficianda quædam exempla in medium attulit eruditissimus vir J. Baptista Cotelerius notis ad librum secundum recognitionum quæ ambulant sub nomine Clementis Romani sect. 20. p. 509.

tione, sed ingenuitate libera reprehendere posset, annos tum centum viginti tres numerabat: Forsan hoc non videbitur absurdum. Forte enim ita tulit natura locorum, continentia, & affectio animi, quæ sanitati corporis nequaquam nocent.

Ego cum in bene nata Regni Neapolitani Provincia Basilicata sequiori nomine dicta immorarer, cognovi de plebeja fæce, auctos tamen divitiis duos, & cum iis pariter habitavi. Erant illi duramento corporis prævalidi, compactis nervis firmissimi, dentibus fere omnibus constipati, &, ut verbo expediam, athletis ipsis robustiores. Hi ante primam lucem tres vel quatuor horas, hyberno etiam tempore, cum ventorum algoribus, & nivium tumulis omnia congelascunt, experrecti, subito cubili exultantes præ lætitia egrediebantur: & post agitatorum brachiorum motibus pectus & latera tundebant in orbem contusa; & ductim in se vini, quod in illa regione & svavitate, & lubentia, & gratia aliorum omnium longe præstantissimum est, liquore inverso, arrepta perula ea panem niveum, quandoque etiam sordidum, vel rubidum, ut sors tulerat, neque enim lenocinia quærebant cupiditatum, inferebant. Tandem falce stramentaria, vel ligone humeris superposita, ædibus facessentes, in agrum devolabant: atque per totum diei spatium consummabant multum operæ, exercentesque frangebant se laboribus, dempta tantummodo hora, qua epulis domo abductis uti lautis conviviis & sumptuosis vacabant, donec inclinato sole sub noctem domum regressi, & cœnati, & jam dormitantes super lectum procumbebant, de novis laboribus soliciti. Et horum alter centum quindecim; alter centum, & viginti vitæ suæ annos compleverant. Quot autem annis post meum è Basilicata abscessum vitæ illis adaucti sint, nondum comperi: nulla equidem me hujus cupiditas tenuit. Id vero, quod narraturus sum, me mihi pæne eripuit. Puerulus, ex Insula Chio Romam cum materno avo Michaële Neurida contendens, cum ob exilem ætatem Romæ in Collegium Græcorum aditus remoraretur, sanctionibus id Collegii perneganti-bus, Paulæ Calabriæ apud Illustrissimum Marium Spinellum constiti, qui me eximia charitate complexus, oculitus amavit, & Præceptoribus humanioribus artibus tinctis, ut ferebat illa ætas, instruendum tradidit. Dum circa trivia animi relaxandi gratia cum sociis annexis pererro, occurrit properanti anilitate cana desipiens senex, cadaverosa facies, & plane morticinium. Illius ad latus pueri, senes; juvenes, & ex vili fæce homi-

hominum plures, qui perridiculis illius gestis, dictisque oblectati concomitabantur. Inquiro quid hoc rei esset? Omnes, & maxime prudentiores respondent, illum Acheronticum esse senem, ideoque truncum, & album colorem ab atro non ultra discernere. Propterea que ex malis illius astantes ludos sibi facere. Jam enim compleverat annos centum & triginta. Ego puerulus nihil cum animo tum agitavi. At subgrandes & mente senes aderant, in jocos transfusi: Bene sese res habet, clamitant. Et quis teste oculato hoc ita esse non convicerit? Alii, non ad testes, qui nulli sunt, sed ad monumenta Ecclesiastica provocamus. Arrisit dictum omnibus, continuoque; ad Ecclesiam progressi, advocato Parocho, librum, in quo sacro lavacro intinctorum nomina consignantur, curiose examinant, & anno 1461. nomen adnomenque hominis, de cujus ætate ambigebatur, dilucide expresseque reperiunt, indeque colligebatur anno vitæ ipsius * 1520. vel circa, Sancto Francisco familiarissime usum, multasque res sermonibus una inter se agitasse. Et is tandem senex delirus celeri gradu per scalas ædium properans, antequam ego Paula abscederem, præceps in caput dejectus animam effudit. Et hæc de Macrobiis usu meo exploratis adduxi, ut quingentesimum memoratum à Nilo in hac Epistola conjectura satis probabili, & deinceps vitam ejusdem diuturniorem, de cujus longinquitate nihil certum refertur, proxime ad verum accedere colligeremus. Quod si commodum non videbitur, dicemus in ea epistola Nilum numerum integrum & completum pro incompleto atque truncato usurpasse, ut adjunctione simili incrementum suæ demonstrationi contra Judæos conciliaret; cujus exempla in sacris quoque litteris frequentia sunt: sed *summa sequor fastigia rerum.* Sed Mauritii anni perquam longissime remoti sunt. Tum enim Nilus prorogasset terminos vitæ ad annum 176. Ego quidem hoc formido credere, & cujus fide credam? Credo Deum hoc posse; an fecerit, ex ingenio quisque suo addet, vel demat fidem.

Sed hallucinatus est Caryophilus. Esto. Sed cum Græcis in Menologio Græcorum, nunc quoque adde, accuratissimo Sirleto, qui, ut verosimile est, non ex propriis, sed ex Codicibus Græcis, illisque forte antiquissimis, cum quibus hallucinari maluit in sua Interpretatione, quam demendo nomen Mauritii, de mala fide suæ Interpretationis in crimen vocari, & accersitus judicio de sui purgatione commentaria scribere. Quid si diceret alium esse hunc

(B) 3 Nilum,

* Lege 15. aut 20. & intellige S. Franciscum de Paula. Cæterum non exputo quomodo natus A. 1461. possit Allatii ætate fuisse tantum annorum 130.

Nilum, & non Constantinopolitanum? Idneque ex Græcorum Menologio, neque ex Sirleto evincitur, cum Constantinopolitani scripta, & res gestæ majori sua parte descripta eodem die utrinque tribuantur.

Fuerunt alii quoque in hujus Nili laudibus effusiores. Franciscus Zinus Epistola ad Augustinum Valerium, Episcopum Veronensem, de S. Ephraem, Nilo, Marco, & Esaia: *Neque ipsi Episcopatui tuo essent indecores. Sunt enim homines frugi, exigui sumptus, & magnæ utilitatis. Tacere sciunt in loco, & cum opus est, loqui. Valent ingenio. Magno sunt rerum usu, doctrina, & prudentia præditi singulari, cum domesticis tuis propter sanctos suavesque mores jucunde versabuntur. Si invisendæ Tibi erunt Ecclesiæ tuæ, vel in civitate, vel in tota Diœcesi, quo quidem visitationis munere omnium gravissimo, & laboriosissimo diligentissime fungeris: si Monasteria Virginum aut Monachorum, si Seminaria tua, vel antiquum Acoluthorum ab Eugenio IV. Summo Pontifice institutum, & à Superioribus Episcopis, & Canonicorum Capitulo bene semper administratum, à te verò mirificè auctum, atque exornatum, vel novum incredibili studio, cura & diligentia tua ex Decreto & institutis sancti Tridentini Concilii erectum & locupletatum: si Derelictorum, & Derelictarum loca, in quæ summo cum Dei honore, & totius civitatis commodo, & lætitia omnes utriusque sexus Pauperes, passim antea vacantes ita congessisti, ut nullus amplius inops & mendicus in urbe vagari comperiatur: si hospitalia, quorum præcipuam tu curam geris: si lites, discordiæ, inimicitiæ dirimendæ, si pax inter cives concilianda, ubique semper dulci quadam suavitate & eloquentia illa Christiana, quam tu in præclara illa tua Rhetorica Ecclesiastica tam eleganter docteque tradis &c.* Et Epistola ad Aloysium Lipomannum, Opusculis Nili & Marci præfixa: *Sunt profecto Abbates isti auctoritate graves, plurimo rerum usu, & doctrinis cœlestibus eruditi. Admiraberis acrem eorum in corrigendis vitiis gravitatem, eximiam in docendis virtutibus, & bonis moribus diligentiam, singularem in exponendis scripturis eruditionem. Perversas hujus ætatis in religione de fide, & gratia, & operibus opiniones, atque alios errores, & hominum flagitia ita norunt, sic insectantur, atque coarguunt, ut non multis sæculis procul ab hominum consuetudine in tenebris prope sepulti jacuisse, sed nobiscum assidue versati esse videantur.* Photius in Bibliotheca Cod. 201. & alii, quos infra videbimus. Nunc vero non abs re fuerit duo in hunc Sanctum Disticha a) ex Codd. MSS. præmittere:

Νεῖλος

a) Eadem ex Codicibus Regiis produxerat *Labbeus* Bibl. nova MSS. p. 95.

Νεῖλος μὲν ἄρδει τῆς ἀνύδρου τὰς νάπας,
Νεῖλος δὲ πιστῶν ἐκπαίνει καρδίας. b)
Νείλου μὲν ποταμοῖο ῥόος χθόνα εἶδε ποτίζειν.
Νείλου δ' αὖ Μοναχοῖο λόγος φρένας εἶδεν ἰαίνειν. c)

Nec non & illa ex Menologio Græcorum :

Αἴγυπτον ἄρδει Νεῖλος, ἀλλὰ καὶ κτίσιν
Λόγῳ κατάρδει καὶ θανὼν Νεῖλος μέγας.

Interpretatus eſt d) doctiſſimus Posſinus:

Nilus Canopum, major hic fonte ingenii
Orbem univerſum, & mortuus Nilus rigat.

Honeſtiſſimæ Matronæ matrimonio junctus duos ex illa ſuſcepit filios, marem & fœminam. Uxor ab eodem inducta una cum Filia in Aegypti monaſteria immigrat. Ipſe cum Theodulo filio Sinæum montem occupat, ut Sanctorum Patrum conſuetudine frueretur. Theodulus à barbaris captivus factus poſt multa vitæ pericula ac laniatus, tandem ab Epiſcopo redimitur, & ſancta & religioſa vita perfunctus animam Deo reddidit. Hunc Græci uti reliquos ſanctitate eximios viros, venerantur & colunt die decima quarta Januarii. Menologium Baſilianum: τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδούλου. οὗτος ὑπῆρχεν υἱὸς Νείλου τοῦ σοφοῦ τοῦ γεγονότος μὲν Ἐπάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καταλιπόντος δὲ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου, καὶ ἀπελθόντος ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, καὶ μονάσαντος μετὰ τοῦ υἱοῦ, τῶν δύο δὲ ὑπαρχόντων ἐκεῖ, καὶ τὴν ἀσκητικὴν πολιτείαν διανυόντων, ἐξαίφνης ἐπιπεσόντων τῶν βαρβάρων, καὶ δεξαμένων κατασφάζειν τοὺς ἁγίους πατέρας, ὁ μὲν Νεῖλος ἠδυνήθη φυγεῖν, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδουλος ἐκρατήθη αἰχμάλωτος μετὰ ἄλλου ἑνὸς νέου, καὶ δεθέντες ἐσύροντο. Ἠπλήκευσαν δὲ οἱ βάρβαροι, καὶ ἐβούλοντο σφάξαι τοὺς νέους, καὶ θῦσαι τῷ πρὸ τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντι ἄστρῳ, καὶ ὁ μὲν εἷς ἔφυγεν. Οἱ δὲ βάρβαροι κοιμηθέντες, τοῦ ἡλίου ἀνατείλαντος, καὶ τοῦ ἄστρου κρυβέντος, οὐκ ἔσφαξαν τὸν

b) *Nilus fluvius rigat arida & ſaltuoſa loca,*
At Nilus noſter *fidelium corda fæcundat.*

c) Vertit Jacobus Billius:
Arva rigat Nilus fluvius, ſed pectora ſermo,
Ex Monachi Nili qui fluit ore, rigat.

d) Svareſius p. 702. ſic:
Perluit exundans Ægyptum Nilus, at omnem
Mortuus hic Nilus ſermonibus irrigat orbem.

τὸν Θεόδουλον. Βουλόμενοι δὲ πωλῆσαι, δύο μόνους χρυσίνους ἐλάμβανον, καὶ γυμνώσας ὁ εἷς τὸ ξίφος, ἤθελε σφάξαι, τότε ἠγόρασεν αὐτὸν ὁ Ἐπίσκοπος, καὶ ἀπέλυσε, καὶ καλῶς βιώσας ἐκοιμήθη. *Hoc eodem die commemoratio S. Patris nostri Theoduli. Hic erat filius sapientis Nili Eparchi Constantinopolitani, qui mundana gloriola renunciata, in montem Sinæum progressus, una cum filio Monachum induit. Dum ibi immorarentur in ascetica disciplina elaborantes, derepente Barbaris irruentibus, & sanctos illos Patres contrucidantibus, Nilus in fugam se dedit, filius Theodulus, & alius ejusdem cum illo ætatis ducti, evinctique ducebantur: sed cum certum in locum ex itinere barbari divertissent, statuerunt juvenes mactare, eosque stellæ ante solem exorienti hostias immolare: sed unus quidem ex his fuga salutem petiit. Barbari vero gravi sopore sepulti, cum exorto sole stella evanuisset, ab occidendo Theodulo manus abstinuerunt; cum postea de eo pecunia commutando decrevissent, nec ultra duo solique aurei offerrentur, unus ex illis nudato gladio eum conficere tentabat: tum Episcopus eum à barbaro mercatus, in libertatem exemit, qui cum perquam optime vitam duxisset, obdormivit in Domino.* Et Sirletus in Menologio Græcorum: *Eodem die 14. Januarii, Theoduli. Hic fuit filius Nili Viri sapientis, qui relicto sæculo, in montem Sinam se contulit, ubi cum filio vitam Monachi exercuit.*

Multa ingenii monumenta posteris liquisse certum atque indubitatum est, quorum pars non exigua typorum præsidio lucem videt, pars in Manuscriptis apud decantatissimas Bibliothecas manuscripta latet, pars etiam temporum injuriis deperdita est. Neque enim illi copiose loquens sapientia, neque rerum in Scripturis obscurarum explanatio, neque bonas artes moresque subserendi studium, illudque supremum defuit. Nicephorus Callixtus l. 14. c. 54. Λόγου δὲ δυνάμει κρατῶν, καὶ τῇ θείᾳ νευρούμενος χάριτι, συγγράμματα διάφορα καταλείπει πρὸς ἄσκησιν ὑπαλείφοντα, οὕτω φράσεως καὶ νοημάτων μετέχοντα, ὡς τὸν ἀναγινώσκοντα χάριτος ἀφράστου ἔμπλεω καθιστᾶναι. *Et cum eloquentiæ vi polleret, divinæque gratiæ nervis validus esset, scripta varia, quæ vitæ Monasticæ exercitium instruunt, reliquit, verbis & sententiis ita composita, ut Lectoris animum gratia incredibili recreent.* In omni recto studio & humanitate versatus Philippus Labbæus in nova Bibliotheca: *Nili Constantinopolitani S. Johannis Chrysostomi discipuli multa jacent opuscula in Parisiensibus, aliisque Bibliothecis, quæ ut audio parantur publicæ utilitati ab erudito Interprete.* Et pag. 95. *Nili Patriarchæ Constantinopolitani opera varia in Regiis* 378. 498. 615. 932. 944. 722. 1067. 1662. 1387. 1388. 2005. 2218.

2218. *Multa quoque ejusdem S. Nili opuſcula erant in Bibliotheca Sirletiana, quæ aliis memoranda relinquo.* Ita Labbæus hic & alibi: Joſias Simlerus in Epitome Gesnerianæ Bibliothecæ, Georgius Draudius in Bibliotheca claſſica.

Hunc ſanctum Nilum noſtrum Aſcetam alii atque alii nuncupant Archiepiſcopum, & Epiſcopum Conſtantinopolitanum, perinſigni manuſcriptorum pravitate decepti. Johannes Andreas Quenſtadt: e) *Conſtantinopolinatus eſt Nilus Monachus, Johannis Chryſoſtomi diſcipulus, qui multa ſcripſit de inſtitutione Monachorum, teſte Nicephoro lib. Hiſtor. 14. cap. 53. Quædam ejus extant in Bibliotheca Patrum To. V. edit. 2. Separatim vero extat liber S. Nili de Chriſtiana Philoſophia, quo nomine Monaſticam ſignificat.* Photius in Bibliotheca Cod. 201. *Lectus eſt Nili Monachi Liber:* τρισὶ καὶ πεντήκοντα f) καὶ ἑκατὸν κεφαλαίοις διαιρούμενος, τὸν τῆς προσευχῆς δὲ ἐν τούτοις ὁ θεῖος ἀνὴρ ἀναπλύσσει τύπον, πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα αὐτοῦ ἀξιόλογα, ποικίλας ὑποθέσεις ὑποβαλλόμενα, εἴς τε τὸν ἐπιστολιμαῖον τρόπον, καὶ εἰς τὸ συγγραφικὸν ἀνηγμένα συγγράμματα φέρεται, τήν τε κατὰ τὰ ἔργα τελειότητα, καὶ τὴν ἐν λόγοις μαρτυρούμενα δύναμιν. *In centum & quinquaginta tria capita diviſus, quibus precandi formulam Vir ille divinus expoſuit. Feruntur ejusdem & alia plura lectu digna diverſi argumenti opuſcula, partim Epiſtolæ, partim Hiſtoriæ * forma conſcripta, quæ non operum † tantum perfectionem inſignem, ſed in dicendo quoque facultatem ejus teſtantur.* Ibidem alia ejusdam Nili Andreas Scottus g) recenſet Opuſcula, quæ in *Italia, Bibliotheca Regia,* & *Auguſtana* dicuntur extare. Dubitat nihilominus, an unius Nili ſint omnia.

(C) Excer-

e) Lib. de Patriis illuſtrium virorum p. 445.

f) In *Turriani* editione κεφαλαίων Nili περὶ προσευχῆς capita ſunt 148. In *Zini* & *Svareſii*, rectius 153. Cauſa diverſitatis eſt non quod capita quædam ibi deſint ſed quod in Turriani editione ex cap. 10. 11. & 51. 52. & 66. 67. & 68. 69. & 74. 75. contracta in unum ſunt capita 10. 50. 64. 65. & 70. Nonnulla etiam auctiora apud Svareſium leguntur ut 26. 114. Nonnulla aliter ut 35. προσευχή ἐστιν ἀνάβασις νοῦ πρὸς τὸν θεόν. Pro quo Turrianus: *Oratio ſine diſtractione eſt ſumma intelligentia mentis.* Turriani editio latina in Bibliothecis Patrum Bignæanis repetita eſt, etiam in noviſſima Lugdunenſi A. 1677. curante *Philippo Deſpont*, presbytero Pariſ. T. VII. p. 1151. Apud Svareſium p. 475. etiam præmittitur Epiſtola, in qua Nilus ipſe diſertam mentionem capitum 153. facit. Incipit: πυρέττοντά με φλογμῷ τῶν ἀκαθάρτων παθῶν. * Malim *commentarii.* † *In rebus & factis.*

g) Ex Turriano, hæc nempe, *de nihil poſſidendo*, περὶ προσασιάς, *de Philoſophia Chriſtiana, de virtutibus & vitiis. De comparatione vitæ Monachorum qui in ſolitudine & qui in civitate degunt. De cæde SS. Martyrum Monachorum in monte Sina. Librum* item *Epiſtolarum* quæ in Italiæ Bibliothecis exſtant.

Excerpta ex ejusdem orationibus h) *in pascha* prima, & secunda, *in Ascensionem* Domini prima, secunda, & tertia satis prolixa totidem verbis exscribit idem Photius in eadem Bibliotheca. Hic non absque oscitantiæ nota designandus est supinus error Gesneri & Simleri, in Bibliotheca, qui opuscula Theologica Nili cum Capitibus Diadochi confundunt. *Sancti Nili Orationes Monasticæ, in Vaticana. Opuscula quædam Theologica, & Capita Φωτικῆς.* Et quod magis est Magdeburgenses Cent. 5. c. 10. *Nili Monasticas orationes extare Græcas Romæ in Vaticana. Item opuscula quindecim Theologica, & Cap. Φωτικῆς. It. librum ad Bariclem Episcopum.* Et infra: *Præbet tamen propemodum conjecturam, quod scriptum quoddam Capita Φωτικῆς commemoratur. Et Nicephorus* &c. Si ullus alius, plane Photius ipse, i) ne hic multorum testimoniis rem traham, similem errorem, aperte profligat. Namque ait, πατέρα δὲ τοῦ λόγου Διάδοχον ἡ ἐπιγραφὴ λέγει, Φωτικῆς τῆς ἐν τῇ παλαιᾷ Ἠπείρῳ Ἐπίσκοπον. *Auctorem ejus inscriptio ipsa facit Diadochum Photices illius, quæ est in vetere Epiro, Episcopum.* Et infra k) dum agit de Sophronii Hierosolymitani Patriarchæ Epistola Synodica: Καὶ ὁ τῆς Φωτικῆς Ἐπίσκοπος ὄνομα Διάδοχος. *Et Photicæ Episcopus nomine Diadochus.*

Omnia istius Nili Opuscula, quæ pleraque sunt, nondum quisquam justum in volumen redegit. Sunt nihilominus partim Latine reddita, editaque. *Oratio ad Deum* contra Barbarorum incursiones, bella intestina, famem, pestem, & mortis vim præsentem, *Johanne Sambuco* Pannonio Interprete. Princip. *Omnipotens Domine Deus, pater ingeniti Filii.* Edita latine tantum Patavii anno 1555. l) extatque MS. in Biblioth. Imperatoris Viennæ.

Petrus Franciscus Zinus Veronensis in latinum convertit, & publicavit Venetiis anno 1557. m) hæc quæ sequuntur, in 8:

Ad

h) Eadem excerpta *Franciscus Combefisius* latine Bibliothecæ suæ Concionatoriæ Paris. 1662 fol editæ inseruit. Orationes in Ascensionem memorantur etiam Joanni Damasceno in Eclogis.

i) Cod. 201.

k) Cod. 231.

l) In 4. sed hoc scriptum rectius refertur ad Nilum Patriarcham CPol. circa A. C. 1380. de quo infra. Codex Græcus Vindobonensis incipit: Δέσποτα κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ. Confer si places Lambecium Lib. VIII. de Bibl. Vindob. p. 526. seq.

m) Est mihi etiam in manibus editio eorundem Nili opusculorum à *Zino* translatorum, quæ cum Ephræmi, Marci & Esaiæ scriptis Asceticis prodiit Venet. 1574. 8. apud Bologninum Zalterium. Versionem suam Nili opusculorum Zinus inscripsit Aloysio Lipomanno. Vide & Bibliothecam Patrum Margarini Bignæi Paris. 1575. Tomo tertio. Lugdunensem Tomo septimo, ut alias jam omittam.

Librum Nili *Asceticum, sive de vita & moribus Monachorum*, Pr. *Multi ex Græcis, & ex Judæis non pauci.*

Ad Monachos institutionem n) P. *Victus intemperantiam jejunium tollit.*

Adversus vitia Orationes Octo. o)

De gula Orat. 1. P. *Principium flos est proficiendi.*

De Luxuria Orat. 2. P. *Pudicitiam parit temperantia.*

De Avaritia Orat. 3. P. *Avaritia malorum est omnium radix.*

De Ira Orat. 4. P. *Ira furori atque insaniæ affinis est.*

De Tristitia Or. 5. P. *Spiritus voluptatem ignorat Monachus.*

De Acedia Or. 6. P. *Animi debilitas est Acedia.*

De inani gloria Or. 7. P. *Inanis gloria est animi perturbatio rationi contraria.*

De superbia Or. 8. P. *Superbia est animi tumor, sanie plenus.*

Diversa capita p) P. *Dei timorem ac studium retine.*

De Oratione Capita CLIII. *Qui odoriferum cupit thymiama.*

Ad Juniores Monachos Institutionem. P. *Juvenis colat quietem in corpore.*

(Inter Epistolas ab Allatio editas Græce & lat. III. 303.)

Ad Anastasium Episcopum Epistolam q) *Johannes Sacerdos admirandus Ecclesiæ Constantinopolitanæ.* (Inter Epistolas ab Allatio III. 294. & in Possini edit. (quæ presbyterum tantum vocat, Epist. 254.)

(C) 2 *De*

n) Liber Asceticus & παραίνεσις πρὸς Μοναχοὺς (quam Evagrio forte rectius vindicant Rosweidus & Holstenius: vide Svaresium p. 626.) Græce & Latine cum Svaresii versione prodiit inter S. Nili opuscula edita Romæ 1673. fol. p. 1-84 & 553-556.

o) Hæc *Zini* interpretatio recusa in Bibliothecis Patrum. Sed Græce librum hunc de octo vitiosis cogitationibus περὶ τῶν ὀκτὼ λογισμῶν (sive ut in Mediceo Codice περὶ τῶν ὀκτὼ τῆς πονηρίας πνευμάτων) ex Codice Regis Christianissimi primus edidit novaque versione donavit *Franciscus Combefisius* in auctario novissimo Bibl. Patrum, Parif. 1672. fol. T. I. p. 303. Incipit. ἀρχὴ καρποφορίας, ἄνθος. Occurrit & Græce ex Codice Barberino descriptus, addita versione nova latina p. 456 ad 474. in collectione operum S. Nili quam Romæ 1673. fol. dedit Josephus Maria Svaresius, Episcopus Vasionensis. Denique *Emericus Bigotius* recensuit ex Codice Mediceo, atque ex eadem Bibliotheca nactus antiquam præclaram ejusdem libri versionem latinam, ante mille elaboratam annos, Græce & latine cum Evagrii Pontici scripto ejusdem argumenti subjecit Palladio de vita Chrysostomi Parif. 1680. 4.

p) Eadem capita parænetica sed additis nonnullis, latine ex alia versione leguntur in Orthodoxographis, Basil. 1555. fol p 414 ad 416. sub titulo: Nili Episcopi & Martyris Gnomæ. Incipiunt: *Timorem pariter & desiderium erga DEUM habere necesse est.*

q) In qua mira quædam Johannis sacerdotis circa Missæ sacrificium visio declaratur.

De nimis diuturna Præfectura r) P. *Tradunt rerum naturalium observatores.*

In Bibliotheca Patrum Veterum s) Coloniæ edita:

Ex quodam *Parænetico libro* t) Fragmentum. P. *Numquid Angelos, vel Potestates &c.*

De octo vitiosis cogitationibus. u)

De gula. P. *de octo vitiosis cogitationibus s. affectibus.*

De Fornicatione P. *Fornicationis Spiritus per carnis.*

De Avaritia. P. *Externum est avaritiæ bellum.*

De Ira. P. *Ira cum semel pectus obsederit.*

De tristitia. P. *Cum improbat tristitiæ spiritus.*

De Acedia. P. *Acediæ spiritus mœroris spirtum.*

De inani gloria. P. *Inanis gloriæ affectus multiplex est.*

De superbia. P. *Gravissimus, atque omnium truculentissimus.*

De oratione, Capita CL. sect. CXLVII. Latine tantum Interprete Francisco Turriano, qui cum Diadochi Photices Episcopi Capitibus de Perfectione spirituali edenda curavit Antvverpiæ typis Plantinianis anno 1575. in 12. unde in Bibliothecas veterum Patrum à Margarino Bignæo deducta.

Liber Asceticus. x)

Institutio ad Monachos.

Orationes octo adversus 8. primaria vitia.

Brevis institutio ad Juniores Monachos.

Epistola ad Anastasium Presbyterum, cum duobus fragmentis. y)

Tractatus *de octo vitiosis cogitationibus*, z) Latine Interprete Jacobo Billio, Prunæo, S. Michaëlis in Eremo Cœnobiarcha, qui illum cum

r) Breve fragmentum T. 7. Bibl. Patrum edit. Lugd. p. 1174. est Epistola III. 241. Allat. at Possini. 355.

s) Tomo V. Colon. A. 1618.

t) Vide Svaref. ad Nili Opuscul. p. 635. seq.

u) *Jacobo Billio* interprete. Quod scriptum longe diversum est ab altero ejusdem argumenti, de quo jam dictum fuit.

x) Hunc Germanice etiam vertit & ad calcem Scriptorum S. Macarii edidit Gotfridus Arnoldus Goslar. 1702. 8.

y) In Bibl. Patrum Paris. 1589. T. 1. legitur S. Nili *de Monachis ob pecuniam obambulantibus* fragmentum, latine.

z) Occurrit etiam latine Tom. V. Bibl. Patrum Bignæanæ A. 1589. 1654. & Lugd. A. 1677. T. VII. p. 1174. At Græce è duobus codicibus Regiis cum latina interpretatione edidit *Cotelerius* Tomo 3. monumentor. Ecclesiæ Græcæ Paris. 1686. 4. p. 185. seqq. Incipit: περὶ τῶν ὀκτὼ κακίας λογισμῶν.

cum Johannis Damafceni Operibus edidit Parifiis anno 1577. Subjecitque Eugenii a)opufcula, de eodem argumento.

Græce vero & Latine edita funt: Ejusdem κεφάλαια ἢ παραινέσεις, *Capita* feu *Præceptiones fententiofæ*, Francifco Turriano Interprete, & prioris b)Interpretationis correctore, collatis tribus pervetuftis exemplaribus, & fcholiis appofitis. Florentiæ apud Bartholomæum Sermaretellium 1578. in 8. Una cum Diadochi Epifcopi Photices in vetere Epiro Illyrici Capitibus centum de Perfectione Spirituali. Et hæc græce. c) Latine vero Lugduni Batavorum ex officina Plantiniana 1590. in 8. & d) Bafileæ apud Robertum Winter, & Coloniæ apud Gymnicum. Item Græce & Latine in linguam Latinam traductæ, & teftimoniis tum facris tum profanis illuftratæ, opera & labore Stephani Schoningii, e) Franeckeræ excudebat Aegidius Radæus, Ordinum Frifiæ Typographus 1608. in 8. Addita funt Agapeti Capita Parænetica, & Ariftorelis liber de virtutibus, & vitiis, eodem Stephano Interprete & expofitore. Eædem à Michaële Toxita carmine redditæ excufæ funt Argentorati à Cratone Mylio. Epitomator Gesnerianus: qui tamen in Epitome nullam hujus verfionis mentionem facit, ficuti nec Gesnerus in Toxita.

Χρυσᾶ Νείλου Ἐπισκόπου καὶ Μάρτυρος. *Capita, f. præceptiones fententiofæ* f) κεφάλαια ἢ παραινέσεις, Lugduni Batavorum ex officina Plan-

(C) 3

a) Lege *Evagrii*, Pontici nimirum, cujus & Nili opufcula fic inter fe confundi notat Svarefius ad S. Nili opufcula p. 613. ut difficillime internofcantur.

b) Zini, de qua fupra.

c) Græce & latine exftant inter opufcula Nili junctim edita à Jofepho Maria Svarefio Rom. 1673. fol. p. 475-511. præmiffa Epiftola ad amicum cui illa κεφάλαια ρνγ' Nilus transmifit.

d) Tria diverfa Nili fcripta hoc loco confundit Allatius. Nam Gnomæ illæ felectiores quas Bafileæ & Coloniæ editas fcripfit Gefnerus in Bibl. illæ funt quas in Orthodoxographis A. 1555. latine extare dixi, & incipiunt: *timorem pariter & defiderium erga DEUM habere neceffe eft.* *Schoeningius* vero edidit vertitque 229 illas fententias quas χρυσᾶ Nili mox Allatius apellat, quæque non modo diverfæ funt ab illis Gefnero memoratis, fed etiam à capitibus five præceptis fententiofis 148. quæ vertit *Turrianus.*

e) Perperam *Petrus Schoeningius* dicitur apud Clariff. Caveum.

f) Has fententias Nili 229 à *Jo. Hontero* è Moldavia allatas primus edidit cum verfione fua & notis *Mich. Neander*, A. 1558. deinde recufæ funt Græce & lat. cum Neandri (non Zini ut Labbeus T. 2. de Script. Ecclef. p. 124. & Svarefius p. 625. ad Nili opufcula, ubi è Codice Barberino additamentum quoddam fententiæ 97. fubjunctum Græce & Latine exhibet, fententiis ipfis in collectione fua omiffis) verfione in Tomo

Plantiniana apud Franciſcum Raphelengium 1590. in 8. Eadem ſub titulo: Aurea Nili Epiſcopi & Martyris Parænetica, interprete Nicolao Glaſſero, Hamburgi excudebat Paulus Langius. Anno 1614. in 8. Ἀρχὴ σωτηρίας ἡ αὐτοῦ κατάγνωσις. *Initium ſalutis eſt ſui ipſius condemnatio.* De iis interpres: g) *Clarum eſt illud Phocylidis:* παῖδ' ἔτι ἐόντα χρεὼν δὴ καλὰ διδασκέμεν ἔργα. *Hinc & Ageſilaus ea diſcenda eſſe pueris dixit, quibus nati grandiores facti uti poſſint. Sunt igitur illi potiſſimum eligendi, quibus juventus, & in literis proficiant, & mores pietate condiantur. De Nili libello non eſt, quod dubitemus, quin ad omnia hæc poſſit plurimum. Eſt enim elegantia politus, virtutum præceptis gravis, antiquitatis auctoritate pius, prorſusque aureus. Conſtat vero eum in vetuſtiſſima quadam Bibliotheca in Walachia Transſylvaniæ finitima à doctiſſimo viro Johanne Hontero Coronenſi inventum, & ad Clariſſimum Nicolaum* h) *Neandrum de antiquitatis ſtudiis optime meritum, ut in lucem prodiret, miſſum fuiſſe, à quo emendatus integritati & nitori reſtitutus, primumque cum aliis editus fuit opuſculis. Quis vero hujus libelli ſit Auctor, cum plurium ejusdem nominis Epiſcoporum, Martyrum, doctrinaque præſtantium virorum in hiſtoria mentio fiat Eccleſiaſtica, non liquido apparet. Duo enim Nili auctore Nicephoro fuerunt Ægyptii. Alius* i) *Theſſalonicenſis, qui poſt Caroli M. vixit tempora. Fuit & Nilus quidam Scholaſticus. Iſtius vero, cui Opuſculum hoc Neander adſcribendum putat, mentionem facit Nicephorus l.14. c.54. Ex quo conſtat admirando iſti Nilo patriam fuiſſe Conſtantinopolin, cujus etiam propter egregiam nominis celebritatem Præfectus fuit. Sed relicto tali ſtatu ad vitam ſe contulit Monaſticam. Dicendi quoque facultate, præclarisque doctrinæ dotibus inſtructus cum fuerit, variis ingenii monumentis nominis ſui memoriam ad poſteritatem propagavit.* Hic obſerva verba, *Duo Nili Auctore Nicephoro fuerunt Aegyptii.* Unus tantum * Nicephoro Ægyptius eſt.

Has

Tomo I. Orthodoxographor. Grynæi A. 1569. p 169 Et in opere Neandri aureo Lipſiæ 1577. 4 tum in auctario Bibl. Patrum Ducæano Pariſ 1624. fol. Tomo 2. Cum *Stephani* vero *Schoeningii*, Scholæ Doccumenſis in Friſia Occidentali Rectoris non ſane meliore verſione (cujus notis etiam illuſtratæ prodierant Franequeræ 1608. 8) recudi curavit *Chriſtianus Weiſius* ὁ μακαρίτης, Gorlici 1679 8. Neandri interpretatio occurrit etiam in Bibliothecis Patrum 1575. & 1589. Pariſ. & A. 1610. T. 4 & 1654 T. 13. & Lugd. A. 1677. T. 7. p. 1147 Latinis verſibus reddidit Antonius Meierus Uleteranus Flander, Cameraci 1561 4. Germanice interpretatus eſt & S. Macario ſubjunxit Godfridus Arnoldus. Goslar. 1702. 8.

g) Glaſerus.

h) Leg. *Michaëlem.*

i) Diverſus puta ab illis Nicephoro memoratis. * Fallitur Allatius. Vide Niceph. VII. 16.

Has easdem Parænefes k) edidit græce & latine Paulus Minerva Barenfis Dominicanus, cum Scholiis Sive Commentariis. Neapoli apud Conftantinum Vitalem 1604. in 4. Quid in illis illuftrandis egerit, ipfe enarrat ad lectorem : *Quidquid igitur in illis reperies, ex fanctorum Patrum doctrina exhauftum effe judices ; ideo & cunctos citavimus: cumque ad Politicam & Moralem vitam perquam maxime ordinarentur ; ad illas roborandas, firmandasque, Ethnicorum quoque Philofophorum axiomata perftrinximus, ut fciant, qui laxatis vitæ habenis illam provinciam ducunt, legem Chriftianam, legem effe virtutum, quam ex ethnicis plerique naturali illuftrato lumine profequuti, miris extulerunt encomiis. Quid fi Chriftiani nati fuiffent? Sanctitate quidem nimia pollerent.* Hic tamen talis tantusque Vir, de harum Paræneſeon Auctore difputans, illis Nilum Afcetam, & Conftantinopolitanum exuit; acceptas defert Nilo Epifcopo & Martyri. Incertum fiquidem eft, ut notatur in Bibliothecæ fanctorum Patrum To. 3. Bafileæ l) impreffo ; an hic Nilus Epifcopus Ægyptius fuerit, cujus meminit Eufebius l. 8. c. 14. Et effe illum Ægyptium, patet ex ipfa Infcriptione Νείλου Ἐπισκόπου, καὶ μάρτυρος κεφάλαια ἢ παραινέσεις. *Nili Epifcopi & Martyris, capita five Parænefes.* Licet Margarinus de la Bigne Nilum Epifcopum abraferit, Nilum Monachorum Patrem infcripferit, quem fententiarum harum auctorem facit; folo Nicephori Callixti teftimonio fultus, hoc vel folo argumenro. Scribit Nicephorus, *Nilum Monachum capita collegiffe, aliqua quidem fufius, multa autem compendiofius tractata.* Ergo; qui hæc Capita fcripfit, non fuit Nilus Ægyptius Epifcopus. Non tamen inde pervincit, Capita hæc non effe Epifcopi & Martyris. Fieri enim poteft, ut uterque capita concinnarit, eaque diverfe; quod & aliis viris fanctiffimis, & Græcis fcriptoribus fuit folemne. Et Antonius Monachus in Meliffa plures ex Nilo absque alio cognomine fententias, alias ex Nilo Epifcopo fignat. Ergo erunt iftæ Nili

k) Non omittenda & Pirkhaimeri editio, de qua Rev. Joannes Godfridus Olearius in Abaco Patrologico p. 336. edit primæ: *funt etiam ad manus Nili Epifcopi & Martyris, uti titulus habet, Theologi antiquiffimi fententiæ morales è Græco in Latinum verfæ juxta tenorem Codicis pervetufti è Græcia elapfi, editaque Argentorati ex ædibus Schurerianis à* Bilibaldo Pirkhaimero *Norimbergenfi interprete, hoc quidem elogio præfixo:*

His paucis redolet quicquid cecinere Prophetæ,
Et Lex, & quicquid facra Sophia docet.

Sed hæ fententiæ ab illis Pareneticis à Neandro, Grynæo & in Bibl. PP. editis ordine nonnunquam haud leviter, numeroque differunt.

l) Leg. *Parifiis.*

Nili Episcopi & Martyris, & non alterius: quandoquidem Nili Episcopi sententiæ ordinatæ cernuntur, ut in earundem paraphrastica catena ab eodem Paulo digesta ostenditur. Quod autem absque titulo Nilo attributæ sunt, id errore Auctorum factum esse, qui Nili non Episcopi eas esse crediderunt. Sic ergo & titulo Episcopi & Martyris ex Græca Inscriptione, Nilum Capitum Scriptorem esse Nilum, eumque Episcopum & Martyrem. Neque dicendum est, inscriptionem esse confictam: tum enim nulli libri titulo credendum esset. Adde Sixtum Senensem, qui nullum de hujusmodi sententiis verbum in Nilo fecerit, cum illius in Job Commentariorum meminerit; licet hæc ratio non videatur tanti momenti, si quis responderit, Sixtum Senensem, non eam sibi provinciam sumpsisse omnia scripta Nili commemorandi, sed ea tantummodo, quæ sacrorum librorum explicationem continerent. Petrus etiam Biccordatus in sua Historia Scholastica de Nilo Asceta, & ejus scriptis sermonem habens, de istis Parænesibus nec verbum quidem. Tandem uti validissimam rationem ex Mutii Justinopolitani Episcopi Historia testimonium adducit, qui Nilum Episcopum & Martyrem harum Parænescon facit Auctorem, cum sub nomine Nili uti legitimi Auctoris nonnullas particulas ex hoc opere depromptas recitat. Hinc Paulus ovans ascendit in Capitolium: *Quis autem alterius Nili, non autem Episcopi & Martyris affirmabit, cum testimonium hoc sit præstantissimum? Aut dicas Mutium inconsulto scripsisse? Aut Nilo Episcopo attribuisse, Nilo autem non Episcopo abstulisse? Nisi enim sub Nili Episcopi & Martyris titulo legisset, utique non affirmaret esse Nili Episcopi. Quid enim erat in causa, ut Mutius Nilo Episcopo attribueret, Nilo autem non Episcopo auferret?* Sed postmodum remissius enunciat, objici posse, sententias non esse Nili Episcopi & Martyris, sicuti sibi à nonnullis objectum fuisse testatur: sub persecutione posito Episcopo tempus non adfuisse edendi libri: In ejus actis nullam harum Parænescon mentionem factam. Respondet, martyrium, & persecutionem non interpolasse scriptionem librorum, exemplisque pluribus ostendit. Hinc concludit, Margarinum de la Bigne non recte Nilo Episcopo & Martyri quod suum erat abstulisse, Nilo verò non Episcopo tribuisse. *Quod si attulerit postremum, nempe quod plerique viri hac tempestate doctissimi tenent oppositum, scilicet quod non sint Nili Episcopi & Martyris, sed alterius Nili, respondemus, quod ex alia parte adsunt centum alii viri præstantissimi autumantes, Nilum Episcopum & Martyrem harum sententiarum Paræneticarum auctorem.*

Sed

Sed ut unde Paulus exegit Apologiam, inde ego exordiar. Non esse Nili Episcopi, sed alterius, tenere doctissimos Viros, respondet, ex alia parte centum alios præstantissimos Viros tenere Nilum Episcopum esse. Et tamen non multo ante cum illustrium Scriptorum testimonis id tutari conaretur, non ultra tres produxit, Antonium Monachum in Melissa, Petrum Riccordatum, & Mutium Justinopolitanum, qui de Episcopatu Nili harum Parænescon Scriptoris ne verbum quidem obducunt. Et jam derepente in contrarium perducuntur. Sed esto, eas Nilo Episcopo concesserint: An propterea Nilo Ascetæ vel Monacho denegarunt? Nihil minus. Asceta sub aliis atque aliis titulis innotuit, quibus ab exscriptoribus scripta illius cohonestata sunt. Hinc in multis sub nomine Nili præfixo designatur nullus alius, quam Constantinopolitanus iste, uti hoc nomine insignior. Aliis Monachus est, aliis Asceta, aliis Abbas, aliis Episcopus, aliis Archiepiscopus, & quod admirabilius est Constantinopolitanus, aliis Martyr. Quare si ex inscriptionum titulis fas est nobis varios quoque Auctores fingere; quot nobis Nili assurgent? Vel in quot Nilos unus noster Nilus misere discerptus congemiscet? Ex variis officiis, dignitatibus, professionibus, curis, sortibus variæ quoque personæ uni eidemque homini imponuntur, & variis inductis rationibus, varie quoque perscribuntur in monumentis, neque propterea à se ipsis distant, vel minimum mutantur. Et Nilum nostrum fuisse Ascetam res ipsa docet; Sacerdotem cum Theodulo filio, in hoc de Nilis Tractatulo probamus; & Martyrem quoque, & Episcopum fuisse, & si vis etiam Archiepiscopum quid vetat? Sed hoc non est scriptis relatum. Quid tum? Quæ litteris mandata non sunt, & tamen credimus, & sine ullo dubio tenemus ita fuisse? Et forte hæc omnia in Nilo nostro reperiremus, si res gestas illius tempus edax nobis reliquas fecisset. Et forte etiam qui futuri sunt obtinebunt, cum videamus in dies singulos similia è latebris in lucem suscipi, & publicæ commoditati procrescere. Non ex alienis advocabo argumenta. Ex vita S. Nili Episcopi & Martyris, quam ex Johannis Christoforsoni Interpretatione recitas, de scriptis dicti Sancti, minus quam nihil est, & tamen tua largitate Auctor est Parænescon. Unde id expiscaris eum illas scripsisse? Potuit scribere. Scripsere alii ejusdem ætatis & dignitatis viri. Concedo nec invitus. At scripsisse, nisi meliora indicia proferantur, non dicam. Et etiam si Nilus

Episcopus scripserit: an Episcopus & Martyr hic tuus ille idem est? Nilos eo tempore plures fuisse, & inter eos Episcopos & Martyres, & scripsisse etiam ad posteritatem Commentarios, nemo prudens negaverit. An non insulse quis concluderet: (sit pro exemplo Nilus Patrarum Episcopus & Martyr;) Huic operi præfigitur titulus, *Parænefes Nili Episcopi & Martyris.* Ergo Nilus hic nullus alius est, quam Patrarum Episcopus. *Nam si Nili Ascetæ essent, non esset additio, expressioque Episcopatus & Martyrii. Si Græca Interpretatio absque titulo, & agnominatione legeretur, Nili utique non Episcopi essent sententiæ. Non enim est intelligibile, ut Nili non Episcopi fuerint, Et quis Nilo Episcopo & Martyri attribuat?* Et tamen similia in hoc eodem Nilo Asceta ante oculos obversantur. In nonnullis ejusdem Tractatibus præfigitur, *Nili Archiepiscopi Constantinopolitani.* Repudiandus itaque est Nilus Asceta, & Nilus Archiepiscopus Constantinopolitanus investigandus. In nonnullis, Nili Abbatis, rejiciendus itaque est Asceta, & Nilus Abbas perscrutandus. Sed Nilus Asceta, non fuit neque Episcopus, neque Martyr. Unde id habes? Nec etiam sub nomine Sacerdotis innotescit, & tamen sacerdotio præditum fuisse ex eodem perdisco. *Sed Sixtus Senensis nullam de hujusmodi sententiis mentionem fecit.* Esto, verum est, *cum nec de aliis Tractatibus fecerit, sed de iis tantum, qui in sacrorum librorum explicatione versantur.* Quare itaque ipsius in Cantica Canticorum, in Evangelium Lucæ, in Psalmos, & in alias sacræ Scripturæ libros explicationes non commemoravit, quas ad hæc tempora Manuscripti Codices retinent? Non dici potest, Nili in Job Commentaria prolixa fuisse, in aliis hinc inde & ipsius operibus recollectas expositiones: cum in Job eodem modo se habeat, & in Canticum Canticorum sit Commentarius integer.

Nili Monachi Eremitæ *Historiam*, sive *Narrationes*, m) *quibus cædes Monachorum montis Sinæ, & captivitas Theoduli ejus filii describitur.* *Εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ Μοναχῶν, καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Θεοδούλου* extractam ex Codice 74. Mſ. Caroli de Monchal Archiepiscopi T lofani, & eidem nuncupatam, cum nova sua interpretatione & Notis, sub Titulo: *Nili opera quædam nondum edita*, Parisiis
n) publicavit doctissimus Petrus Possinus, apud Sebastianum Cramoysi Typo-

m) Distinctio in septem narrationes non à Nilo est, sed à Possino.

n) A. 1639. Ejusdem narrationis jam ante Possinum interpretationem sed minus præclaram minusque ut ex *Metaphraste* integram ediderant *Aloysius Lipomannus*, et *Laur. Surius* ad 14. Januar. Ab eo tempore emendatius post Possinum è Codice Mazarini-

Typographum Regium in 4. Addidit ejusdem Nili *laudationem in Albianum* o) græcè & latine. De hac historia Menologium Græcorum 12. Novembris. Καὶ ἐπεὶ ὁ μακάριος Νεῖλος τὸ ὄρος μετὰ τοῦ υἱοῦ κατειληφὼς συνῆν τοῖς πατράσιν, βάρβαροί τινες ἐξαίφνης ἐπελθόντες ὡς θῆρες τὸν υἱὸν Θεόδουλον σὺν ἄλλοις πλείστοις αἰχμάλωτον ἔλαβον, ὃν ὡς αἰχμάλωτον θρηνεῖ πλέον τοῦ καθήκοντος, καθὼς ἐν τῷ παρ' αὐτοῦ συντεθέντι συγγράμματι ἐμφέρεται. *Hinc cum Beatus Nilus occupato monte cum filio Sanctorum Patrum consuetudine frueretur, quidam ferarum instar repente irruentes Barbari ejus filium Theodulum cum multis aliis captivum abduxerunt; cujus casum lamentatur Pater, plusquam deceret talem virum, quemadmodum in Commentario hac de re scripto cernere est.* Nicephorus Callistus dicto loco: p) Μεθ' ὧν καὶ τὸ ἐν τῷ Σινάιῳ ὄρει τῶν θείων πατέρων μαρτύριον ἀναγράφεται οὕτω λαμπρῶς τε ἅμα καὶ περιπαθῶς, ὡς ἱκανὸν εἶναι ἐντεῦθεν θηρᾶσαι, οἷος καὶ κατ' ἄμφω γέγονεν ὁ ἀνὴρ ἔν τε λόγων καὶ ἀρετῆς περιουσίᾳ, ἐκεῖ δὲ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν καὶ τοὺς παῖδας μετρίως διέξεισιν ἐκτραγῳδῶν λίαν περιπαθῶς τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτῶν, βαρβάρων καταδραμόντων, οἳ Βλέμμυες ἐκαλοῦντο, καὶ φόνον οὐκ ἐλάχιστον δεδρακότων, ὃ καὶ ἥδυσμά τι πνευματικὸν τοῖς φιλομαθέσι καταλέλειπεν. *Scripsit quoque Divinorum Patrum in monte Sina obitum & martyrium, facundia & effatu* q) *tanto, ut satis inde colligere liceat, quam eximia doctrina juxta & virtute Vir is fuerit, ubi etiam suas & filiorum res paucis commemorat miserabiliter, veluti in Tragœdia, captivitatem etiam deplorans, cum barbari Blemmyes excursione sua cædem ingentem fecere: qvod opusculum tanquam spirituale quoddam oblectamentum studiosis reliquit.* Cum græce legeretur διηγήματα, occasionem arripuit eruditissimus Possinus distinguendi

(D) 2 librum

zariniano Græce & Latine edidit *Franciscus Combefisius* in lectis triumphis Martyrum Paris. 1660. 4. Latine Jo. Bollandus quoque (non Græce & Latine, ut Labbeus affirmat T. 2. de Scriptoribus Eccles. p. 125. & ex Labbeo infra noster) ad diem 14. Januar. Tom. 1. p. 954. seq. narrationem illam qualem Surius dederat, collatam cum MS. Vaticano cum brevibus notis suis A. 1643. edidit, distinctam in capita 15. sectiones 62. adde quæ idem p. 1113. seq. ubi ex Possiniana quam elegantem & pleniorem fatetur, nonnulla supplet. *Gallice* vertit *Nicolaus Sudorius* (le Sueur.) Varias lectiones è quatuor Græcis MSS. Codicibus Vaticano, Barberino, Altempsiano (qui cum Sfortiano comparatus) & Palatino translato in Bibl. Vaticanam ex marginibus Codicis Barberini descriptas ad calcem Epistolarum Nili edidit *Allatius* Rom. 1668. fol.

o) In MS. Barberino, cujus Varias Lectiones etiam in hac laudatione obvias Allatius loco jam memorato udidit, dicitur *Albianes Monachus Eremita.* Monachum Nitriensem fuisse constat.

p) Lib. 14. c. 54.

q) *affectu.*

librum in ſeptem narrationes, cum hoc arbitraretur aliquo Lectoris commodo, nullo Auctoris aut operis detrimento fieri poſſe.

De ea, quæ apud Lipomanum edita eſt, interpretatione, illud eſt præſtantiſſimi Petri Poſſini interpretationis ſuæ arbitrium; *Hoc unum modo initio receperam: hocque illi, quo magno merito nihil non apud me poſſunt, mecum duntaxat egerant: ut veterem, quæ pridem à Lipomano eſt edita, hujus opuſculi interpretationem recenſerem, & cum Græco compararem. Sed cum aliquot jam paginis paſſim interpolatam, ac recantatam à me illam interpretationem amicis in ſpecimen obtuliſſem, quod ſcribenti prius mihi, hoc legentibus idem ipſis viſum fuiſſet: me, ſi pergerem ut cœperam, exhauriendis illis laboris illiberaliſſimi faſtidiis, magno meo tædio nullam tamen alienam gratiam relaturum. Et certe, ut quam omittere non poſſum, celerrime ſaltem, quod verecundiæ unum ſupereſt, tranſigam reprehenſionem laboris alieni, id quam breviter, tam vere licet affirmare, nullum omnino labis, flagitiive genus, quod in eo genere caveri debeat, in iſta eſſe verſionis perverſiſſimæ deproperatione prætermiſſum. Nam & obſcurata paſſim eſt Auctoris ſententia, & non raro ad libidinem interpretis ficta, & detorta. Jam omnibus fere paginis miſerrimum in modum per ſummam licentiam lacerata fœdiſſime, mutilataque oratio ſcriptoris, tum à capite ad calcem nullo non loco ita cooperta contaminataque maculis barbaræ cujusdem infantiæ, ut opus veterum judiciis arce dignum, rus hodie merum, rureque inficetius videatur. Quæ ſi quis à me dicta criminoſius exiſtimet, non ego tamen apud eum perdam aquam prolixa approbatione cauſæ meæ, certis unaquaque de re teſtimoniis proferendis. Sed ſi tanti putet rem totam cognoſcere, & Latina illa veteris interpretis cum Græco Auctoris conferre, ut ad alia conniveat, næ is tamen, ſi quam habet æquitatem, cum non tantum commata, aut comprehenſiones totas, ſed paginas, atque adeo tractationes integras conſcio ſilentio prætéritas toto paſſim in opere perſpiciet, & illum quisquis eſt, interpretem ſcripſiſſe feſtinanter, & non calumnioſe me accuſaſſe judicabit. Atque hinc ſatis intelligis, Lector optime, quam non leviter, aut cupide conſilium interpretationis ordiendæ novæ, ſed neceſſario ſuſceperim.* Hæc cum animadvertiſſet neſcio quis in calce Codicis editi Barberini appinxit: *Tres iſti manuſcripti Codices ita concordant, ut ex uno exemplari quaſi deſcripti eſſe videantur omnes, alioquin ab edito longe diſcrepantes: multa enim mutant, nonnulla addunt, plurima recidunt, in quibus Simeonis Metaphraſtæ manum facile agnoſces, qui ſcripta ejusmodi de Virorum Sanctorum rebus geſtis antiqua & ſatis longa interpolare, atque mutare amavit. Porro iſtam ejus editionem, quam Codices illi repræ-*

ſen-

ſentant, ſecuta eſt vetus Interpretatio Latina à Lipomanno primum evulgata, quam Pater Poſſinus in Præfatione ita exagitat, mitius fortaſſe facturus, ſi diſcrepantias, atque etiam errores non ab Interprete, ſed à Simeone Metaphraſte interpolatore proficiſci, uti factum oportuit, animadvertiſſet. Hæc in Poſſinum, Lipomani editionem, & Simeonis Metaphraſtæ nomen per ora hominum magnifice incedens traduntur. Sed condonandum eſt viro, qui quantum valeat Poſſini judicium, & Metaphraſtæ dignitas in rebus Eccleſiaſticis promovendis ex publicarum privatarumque rerum adminiſtratione, peritiaque plena, & an albus vel ater fuerit, ignorat. Quis enim, niſi nugas ſomniare voluerit, aliisq; garrire tentaverit, Simeonem Metaphraſtem nobili equeſtrique genere natum, miniſtrum inter primarios militiæ Conſtantinopolitanæ, ab Epiſtolis & Secretis Imperatoris, oratione ſoluta & vincta non abſque eloquentia, & dexteritate præcipuum, jactabit: errores & diſcrepantias à tali tantoque viro profectas fuiſſe, & vitas antiquorum Sanctorum interpolaſſe contendenti, & tantum nomen lædenti, veniam concedet, ſed non proſperandam? Sed parum peritis uſu, & de facili pronunciantibus omnia non invitis manibus danda ſunt.

Dicimus ergo, & firmiter aſſeveramus, Metaphraſten nullo modo vitas Sanctorum interpolaſſe, ſic, ut multa immutaverit, plurima addiderit, alia reciderit. Sed immutavit cautior factus, quæ aliorum ſcriptorum monumentis alio prorſus modo ſe habuiſſe, & contra jus fasque fuiſſe dignovit. Addidit ab aliis edoctus digna ſcitu, præterita tamen ab antiquis vitarum ſcriptoribus. Recidit aliorum ſcriptis relata, ſed nimia, ſed ſupervacanea, ſed fabuloſa, ſed ridicula, & perverſorum hominum malitia ſuperinducta. Et hoc, mi Vir, interpolare vitas Sanctorum eſt? Et hoc ne erit, vitas locis quibusdam immutaſſe, intercidiſſe, illisque addidiſſe? Metaphraſtes vitas rectè ſapienterque dictatas, intactas reliquit, ex aliorum ſtudiis ac laboribus nullam ſibi famam emendicans, ſed à capite ad calcem rerum geſtarum, uti geſtæ ſunt, expoſitionem, proprio ſtylo genereque dicendi ita expediit, ut nullis aliorum ſcriptorum periodis, addo formulis & notis, uſum fuiſſe ab arte oratoria inſtructus dignoſcere poſſit. Ita eſt. Proſtant Sanctorum antiquorum vitæ ab aliis ante Metaphraſten publicatæ, quæ poſtmodum ab eodem facultate dicendi ſingulari in meliorem atque accuratiorem tenorem editæ ſunt, quales multas in mea de Simeonibus Diatriba luculenter deſignavi. Sume in manus,

nus, attentius lectita, æque beneque judica, tum demum sententiam profer. Planus fueris, si Metaphrasten virorum Sanctorum res gestas antiquas, & satis longas interpolasse, atque immutasse enunciaveris, & doctissimi Possini de hac historia Nili latine apud Lipomanum redctum non esse, intelligens, prudensq; judicium, aut injuria illam vexasse. Cui siquidem notum non est, in exscribendis antiquorum voluminibus exscriptorum incuriam, neq; in doctrina neque in eruditione excellentiam, & si Codices, quibus innitebantur, depravati distortis literis, sive ambiguis confusi, verba similitudine syllabarum vitiosa, multa etiam vel malignitate addita, vel spatio temporis fugientia, intrusisse? Iniquum est similia Metaphrastæ attribuere. Et ne nimius sim, vide quæ de Metaphraste in dictando, atque verbis struendis studio, apposite in Elogio ipsuis construit Psellus, Diatriba nostra de Simeonibus, & eorum scriptis, in qua multa de hac eadem re ex aliis, atque aliis Auctoribus collegimus. Et ne nos similia nostra imaginatione agitare belluli ac festivi saperdæ suspicentur, habeto tibi, Lector, quæ pro eodem Metaphraste Lipomanus scriptis memoriæ prodidit. *De Metaphraste autem communis priscorum virorum Ecclesiæ Orientalis sententia, vitas Sanctorum ex diversis Auctorum libris eum in unum volumen redegisse, & quæ alicujus viri erant inscriptæ, sub hoc titulo reliquisse; quæ vero ab aliis descriptæ erant, rudi tamen, & insulso stylo, eas ipsum multis laboribus, & sudoribus exornasse, & eruditione sua exposuisse, prout Theodorus Balsamon, & Psellus: ideoque & Metaphrastæ nomen fuisse adeptum, μεταφράζειν enim Græce, Latine est, scripturam aliquam dilucidioribus verbis, sensu tamen & materia retentis interpretari. Quæ autem à nemine adhuc scriptæ fuerant, sed quasi per manum, & traditionem à Patribus acceptæ, & pro veris habitæ, has ipse eleganti & condito stylo descripsit, & legendas Ecclesiæ proposuit, tantaque auctoritate liber hic in lucem prodiit, ut apud Orientalem Ecclesiam, qui Sanctorum vitas præter unum Simeonem Metaphrastem scripserit, nec quæratur, nec reperiatur. Quin imo in suis Menæis, & sacris Sanctorum, vitas recitat, non alias quam ex istis desumptas legit, adeo pro certis, veris, & authenticis, ab omnibus, & omnium auctoritate confirmatis. Imo nec Ecclesiæ Græcæ Preces, Orationesque Metaphrastæ, post Basilii & Chrysostomi supplicationes statim locasset, si recentis temporis auctor is esset. Nec à Balsamone allegaretur, qui ultra 400. annos floruit, & Psello, qui ultra quingentos. Denique nec in Concilio Florentino ad confirmandum dogma fidei inter Doctores Ecclesiæ citaretur. Hæc fuerant reliqua, quæ de hoc Viro notanda erant.* Et in Præfatione Tomi V. *Illud quidem primum*

mum eſt, omnes has Vitas de Græco in Latinum noſtro hortatu, noſtrisque ſuppetiis à Gentiano Herveto, Gallo, Viro docto recens fuiſſe translatas, easque nunc primum Occidentalem Eccleſiam ſuſcipere, quæ quali quantoque theſauro huc usque; ob earum ignorationem privata fuerit, poſtquam totum volumen percurreris, tu ipſe judex optimus eſſe poteris.

Et hoc quidem Lipomanus, ſi priora atteris oculatus à fronte ſimul, & occipitio, ſi poſteriora quinti Tomi, plus cimicem ſanguinis, ut ita dicam, quam illum rationis habuiſſe dices. Quid enim inconſultius fieri potuit, quam Vitas Sanctorum univerſas, quæ nullum Auctorem titulo præferebant, nulla ad liquidum explorata veritate, Simeoni Metaphraſtæ appingere? Unde poſtmodum tot famæ vulnera, & notas innoxio homini, & ab omni culpa remotisſimo, pravisſimi, & pesſime diffamati hæretici, & fabulas fabuloſorum mangones concriminati ſunt? De quibus nos alibi fuſius. Nunc tantum illis addam de illius ætate, quod Nicephorus Gregoras in Vita ſanctæ Theophanonis Leonis filii Baſilii Macedonis Imperatoris Conſtantinopolitani uxoris; de ſtudiis reſtitutis ab eodem Leone in Urbe Byzantina agens; τόγε μὲν τῶν λόγων κράτος, εἴπερ δή τι τῶν ἁπάντων ἄλλως, καὶ τότε μᾶλλον, εἴπερ ἄλλοτέ, ποτε, μεγάλην ἔσχε τὴν ἀκμὴν, ἀμφοῖν τοῖν βασιλέοιν μάλα τοι πλείστην δεδωκότων αὐτοῖς τὴν ῥοπὴν, καὶ τιμήν. Καὶ ἦν ὁρᾷν ὁσίων ἀνδρῶν συναλλαγὰς, καὶ σοφῶν ῥητόρων θέατρα, καὶ πᾶσαν λόγων ἀρετῆς ἐπίδειξιν, ἀθροιζομένων ἁπανταχόθεν πολλῶν, καὶ ποιούντων ἄλλην Σωκρατικήν τε, καὶ Πλατωνικὴν Στοὰν καὶ Ἀκαδημίαν, καὶ Λύκειον τὰ βασίλεια. Διὰ δὴ ταῦτα καὶ πολλὴν τὴν ἐπίδοσιν εἴληφε τότε καὶ ἡ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας εὐπρέπεια. οὐ γὰρ μόνον ὁ βασιλεὺς πολλὰς τῶν ἐτησίων ἑορτῶν, καὶ πανηγύρεων οἰκείοις ἐκόσμησε λόγοις, καὶ ᾠδαῖς, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς τῶν τότε ἐλλογίμων τὰ ὅμοια πράττειν ἐκέλευσεν, ὧν εἷς ἦν, καὶ ὃς τότε ἄλλα μετέφρασε πρὸς τὸ εὐφραδέστερον, καὶ τοὺς πλείους, τῶν τε τῆς ἀρετῆς Ἀσκητῶν, καὶ ἀθλητῶν συνεγράψατο βίους. *Et dictionis quidem Oratoriæ robur, & eodem tempore, ſi quicquam alias, tum magis ac magis ingentem acceſſionem fecerat, cum ambo Imperatores maximum illi vigorem honoremque attribuiſſent. Quare jam obvii cuicunque erant Sanctorum hominum congreſſus, ſcientiſſimorum oratorum theatra, & omnis facultas dicendi ſingularis, & copia, cum ex locis omnibus plerique accurrerent, & novam Socraticam, atque Platonicam Stoam exhiberent, & Regiam ipſam novam Academiam, & Lyceum, Prytaneumque. Inde vero multo tum augmento tunc invaluit divinæ Eccleſiæ ſpecies, & nitor. Neque enim tantummodo Imperator plerosque in annos ſingulos dies feſtos ac ſolemnitates propriis orationibus coho-*

neſta-

nestavit, & Canticis, sed & multos alios qui tum vitam agebant præstantes viros similia peragere imperavit: quorum unus erat, qui & alia facundius in aliam dicendi copiam conscripsit, & quam plurimas virtutis Ascetarum & Athletarum vitas monumentis commendavit, unde & Metaphrastæ nomen obtinuit. Eadem ad verbum expressit idem Gregoras in vita Michaëlis Syncelli exposita, quæ facili negotio in manu fuerint eandem vitam percurrenti, ne semel ea parum cautus, & alia animo obversans excidisse r) malignus Metaphrastæ laudum obtrectator, in suspicionem veniat. Et Constantinus Meliteniota Orat. 2. de processione Spiritus Sancti. Ἐπεί περ κατ' οὐδὲν λείπονται τῶν λογίων ἀνδρῶν, εἰς συνιδεῖν ἠβούλοντο τούτου τὴν ἔννοιαν, καὶ ἄλλως δὲ κἂν ὤκλαζέ τι πρὸς αὐτὸ τούτοις ὁ λογισμὸς, εἶχον σκέψασθαι πάντας καθ' ἑαυτοὺς καὶ τὸν συγγραψάμενον, ὅ τι κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πρώτου σχίσματος ὢν, καὶ τὴν ἀντιλογίαν γινώσκων τοῦ δόγματος, οὐκ ἂν οὕτω συνετίθει, καὶ συνέταττε τὸ τοιοῦτον ῥητὸν, εἰ πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ αὐτὸς ἐπίσης τοῖς πολλοῖς διεφέρετο. *Cum non multum longe ab eruditis Viris abirent, si modo illius sententiam capere vellent. Et alia quoque ratione licet cogitatio ipsorum circa hoc vel minimum claudicaret, poterunt in se Scriptorem considerare, qui cum in ipso primo Schismatis exortu viveret, & dogmatis contradictionem calleret, nunquam hoc modo concinnasset, vel dictum composuisset, si cum Latinis & ipse æque atque alii simultates exercebat.* Et hic vitæ Dionysii Areopagitæ scriptor per eundem Auctorem Meliteniotam est Simeon Metaphrastes. Audi. Καὶ ὁ τὰς τῶν ἁγίων δὲ πολιτείας, καὶ τὰς αὐτῶν ἀθλήσεις ἀφηγησάμενος μεταφραστικῶς, εἰς τὸ τοῦ Ἀρεοπαγίτου μαρτύριον, Διονυσίου φημὶ τοῦ τῶν ἀποῤῥήτων ἐκφάντορος. *Et qui vitas & res gestas Sanctorum, eorumque certamina variato stylo enarravit, in Dionysii Areopagitæ martyrio, dico secretorum revelatoris.* Collige longe procul ab omni dubio. Metaphrastes eo tempore vigebat, cum primum Schisma inter Græcos & Latinos de processione Spiritus Sancti ex solo Patre, emergens Græcorum cum Latinis arctissimam necessitudinem perturbavit, adeo ut de eadem processione ex solo Patre Leo ipse Imperator, de schola Photii homo, in gratiam sui Photii stylum exercuerit. Et ætatem Metaphrastæ anxie, & amplius quærimus, & eum recentissimum, & Ludi Magistrum, & Fabularum anilium concinnatorem verbis clarissimis perhibebimus?

Nos, ait Salmasius, *διήγησιν illam* (nempe de cæde Seniorum Patrum) in Præfatione ad Lectorem ad Opuscula Nili de primatu Papæ,

r) Constructio verborum hiulca, nec satis apte quadrans: Sensus tamen utcunque patet.

Papæ, *Latinam factam brevi, si Deus dederit, edituri* s) *sumus. De Albiano*, quem laudibus prosequitur Nilus, suspicionem Possini, lege apud ipsum: sive etiam legas *Albianum*, sive *Albinum*, sive *Albanum*, parum refert.

Historia de interemptis in Sina monte Monachis legebatur manuscripta in Bibliotheca Sirletana Cod. 39. MS. & nunc legitur in Vaticanis Codd. 117. 118. 1790. 1806. & Palatino 351. *Bollandus* ad diem 24. Januarii Sanctorum Martyrum in monte Sina à Barbaris occisorum certamen refert à S. Nilo conscriptum Græce, t) & à se, vel alio quopiam innominato Latine redditum, & brevibus pro more Notis illustratum.

Ejusdem Sancti Nili *Epistolas* 355. ex Bibliotheca Medicea idem *Petrus Possinus* eruit, & Latine versas Græce & Latine publicavit cum Notis, nuncupavitque Eminentissimo Principi Francisco Barberino; & Didymi fragmentum addidit contra Manichæos, & Simeonis Abbatis Sancti Mamantis in Xerocerco Dissertationem, de Altercationibus animi & corporis Græce & Latine à se versa. Parisiis ex Typographia Regia 1657. in 4. De his Epistolis, deque eorum Interprete Possino suspicor intelligendum esse Labbæum, u) cum scribit; *Nili Archiepiscopi Constantinopolitani multa habentur in Codd. MSS. quas audio typis parari ab erudito Interprete.* Ipse vero rem indignissimam facerem, si conatu tanti x) Principis fœcundam quæsturam subsecutam, ventis abripiendam non invitis manibus concesserim. Princeps is magnarum artium disciplinis instructissimus, tantorum Patrum aliorumque antiquissimorum Commentarios, sive illi Græca sive Latina copia dicendi emineant, non semel atque iterum, sed sæpius, dum per publica & Ecclesiastica negotia licet, maturo judicio, ac considerate præ manibus tenere, ac lectitare gaudet: indeque factus instructior, mores & consuetudines moderatur, antiquitatem Ecclesiasticam reparat, de fide opiniones examinat, & quæ novi Reformatores inter incautos disseminant, oculatus ad omnia discidit. Inter tot alios Patres, eosque sanctissimos unus is Nilus, quem sæpe numero

(E) per

s) Nunquam equidem à Salmasio hoc factum est.

t) Hæc ex Labbei T. 2. de Script. Eccles. p. 125. Allatius. Cæterum latine tantum non etiam Græce illam narrationem editam à Bollando jam supra notavi.

u) Bibl. nova MSS. p. 101. Idem p. 89. *Nili P. CP. Sancti Johannis Chrysostomi discipuli multa latent opuscula in Parisiensibus aliisque Bibliothecis, quæ ut audio, parantur publicæ utilitati ab erudito interprete.*

x) Francisci Barberini.

per mentem versaverat, dignus visus est, qui ad compescenda hæreticorum ora, maleque sanorum hominum vitam pessime tornatam incudi reddendam non sine succo Attico, & eloquentia singulari, typis Græce & Latine mandaretur. Idque ut commodius fieret, elegit Virum Clarissimum *Lucam Holstenium*, tum Bibliothecæ Vaticanæ Præfectum, & me licet Holstenianæ virtuti imparem, tanti laboris comitem, ut simili opella ad templum honoris induceret, impertitur. Sententia pronunciata, sortito Holstenius ejus Opuscula reliqua, ego Epistolas capio. Studia Holstenii excessus è vita y) fatalis disrumpit, nec vita superstes propagavit. Cum non omnes in uno Codice Epistolæ sed in pluribus vage dispersæ haberentur, collatis, ut potui, Romanis voluminibus, fascem in unum, obviam factas coëgi, adnotatis earum variis Lectionibus in Studiosorum gratiam, quas mihi alii atque alii Codices obtulerunt. Tum me in earum dedi versionem, cujus nunc utcunque factæ, idem munificus in publica commoda Princeps editionem demandat. z) Et res hæc per judicium enunciata videtur ab eruditissimo Francisco Combefis in recensitis Auctoribus Bibliothecæ Patrum Concionatoriæ, in Nilo: *Epistolæ Nili dari potuerant à Doctissimo Viro Leone Allatio, si factum satis esset votis Eminentissimi Cardinalis Francisci Barberini, mihi ipsi ad prælum offerentis, cum eum Regia Lutetia hospitem haberet: quippe longè plures, excepta viri opera, Græcarum rerum indagine & peritia nostro ævo facile principis.*

Antequam ad alia progrediar, illud oblivioni dare consentaneum nullo modo mihi videtur, quod præstantissimus Vir, & in scriptis antiquorum evolvendis sagacissimus Emericus Bigotius sæpe admonuit, Epistolam S. Nili ad Xenonem Memorialium à Possino editam editione Parisiensi num 260. extractam fuisse ex S. Basilii expositione in Psalm. 32. Ea in meis est l. 1. ep. 36. & incipit: Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἀγαπᾷ ἐλεημοσύνην, καὶ κρίσιν. Examinavi diligenter, & rem meram esse comperi. Sententia eadem est, verba quoque ut plurimum eadem. Nilus tamen noster plerisque immutatis & additis fecit

y) Obiit vir longe doctissimus Romæ 4. Non. Febr. A. C. 1661. ætatis 65. nec quicquam ex promissis Nili scriptis in lucem edidit.

z) Epistolæ Nili Rom. 1668. fol. cum Allatii versione editæ & in quatuor distributæ sunt libros, quorum primus 333. secundus tertiusque singuli totidem, quartus 62. continent. Ex his duæ postremæ ad Olympiodorum Eparchum & Heliodorum Silentiarium laudantur in Syndo secunda Nicena Actione 4 quas Suaresius Allatio indicaverat. Habes itaque Epistolas Nili 1061. licet nonnullæ singulæ in plures distractæ videntur, quemadmodum l. 1. 63. seq. ut omittam exempla allata à Svaresio p. 634.

fecit suam. Quod in Patribus novum non est. Semper etenim in ea Ecclesia recentiores Patres, antiquiores uti venerabundos,* & augustiora capita assiduo die noctuque percurrentes, quidquid ad mores instituendos, & sacra elogia patefacienda opportunum, & obviam cupiditati irrepsisset, adnotabant in scedis, tum demum fortuna oblata, studia sese exercitantium promoventes aliis quoque communicabant. Quod Nilum fecisse non in hac epistola tantum, sed in aliis permultis, quæ curiosioribus constabant, a) verisimile est. Ut vero modum discas, & possis imitando consectari, post lectam Nili epistolam habeto tibi Basilii ipsius** verba, & cum Nilanis compara: Ἀγαπᾷ ὁ θεὸς ἐλεημοσύνην, καὶ κρίσιν, οἱονεὶ πάρεδρον ἑαυτῷ τὴν ἐλεημοσύνην ποιησάμενος, καὶ περιβληθεῖσαν τῷ βασιλικῷ τῆς κρίσεως θρόνῳ οὕτω προσάγει εἰς κρίσιν ἕκαστον. Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς Κύριε, Κύριε τίς ὑποστήσεται; Οὔτε ἡ ἐλεημοσύνη ἄκριτος, οὔτε ἡ κρίσις ἀνελεήμων, πρὸ τῆς κρίσεως οὖν ἀγαπᾷ ἐλεημοσύνην, καὶ μετὰ τὴν ἐλεημοσύνην ἔρχεται ἐπὶ τὴν κρίσιν, ταῦτα δὲ ἀλλήλοις συνέζευκται, ὁ ἔλεος μετὰ τῆς κρίσεως, ἵνα μήτε ὁ ἔλεος μόνος χαυνότητα ἐμποιήσῃ, μήτε μόνη ἡ κρίσις ἀπόγνωσιν ἐνεργάσηται, βούλεταί σε ἐλεῆσαι, καὶ τῶν ἑαυτοῦ οἰκτιρμῶν μεταδοῦναι ὁ κριτὴς, ἀλλ' ἐὰν εὕρῃ σε μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ταπεινὸν, συντετριμμένον, πολλὰ μετακλαύσαντα ἐπὶ τοῖς πονηροῖς ἔργοις, τὰ γενόμενα κρυφῇ ἀνεπαισχύντως δημοσιεύσαντα, δεηθέντα ἀδελφῶν συγκαμεῖν σοι πρὸς τὴν ἴασιν, ὅλον ἐλεεινόν σε γενόμενον ἐὰν ἴδῃ, ἄφθονόν σοι τὴν ἑαυτοῦ ἐλεημοσύνην ἐπιχορηγεῖ. Ἐὰν δὲ καρδίαν ἀμετανόητον, φρόνημα ὑπερήφανον, ἀπιστίαν τοῦ αἰῶνος τοῦ μέλλοντος, ἀφοβίαν τῆς κρίσεως, τότε ἀγαπᾷ ἐπί σοι τὴν κρίσιν. ὡς γὰρ ἰατρὸς ἐμμελὴς,

* Forte *venerandos*, vel *venerabundi.*

a) Forte *constabunt.* Cæterum operæ pretium est hoc loco adscribere observationem integram præstantissimi Cotelerii, in notis ad Patres Apostolicos T. 1, p. 509. edit. Amstelod. *Ex recognitionibus Clementis lib. 2. c. 20. observavi desumtam fuisse Epistolam Nili ad Asclepium Grammaticum, Possiniana editionis 323. Allatianæ 24. lib. 3. Pari modo Epistolam ad Xenonem acceptam fuisse à Basilio, edocti sumus per Emericum Bigotium, eximiæ eruditionis hominem. Sed & (ut pauca de multis dicam, Nili Epistola 32. lib. 1. est sententia Gregorii Naz. Orat. 21. p. 382. A at 234 Epist. ejusdem libri expressa est ex Irenæi lib. 1. c. 1. p. 19. 21. apud Epiphanium hæres. 31 n. 16. 17. Epistolam vero 247. ad verbum leges in eodem Irenæi capite p. 33 B. Epiphan. n. 24. Jam libri 3. Epistola 6. formata fuit ex Basilii loco quem in hisce notis protuli Atque Epistola ad Chionium verba habet Basilii ejusdem 13. homilia exhortatoria ad baptismum, in fine. Nili certe non pauca Epistolæ excerpta magis sunt quam Epistolæ, forsan non sine fraude, aut saltem errore Graculorum. Conferas etiam velim illam 193. libri 2. cum §. ult. Epistolæ 8 Dionysii Pseudo Areopagitæ de Carpo.* Vide sis & Swaresium ad S. Nili opuscula p 633. seq.

** Basilius in Psal 32. T. 1 p. 201. seq. edit. Grecolat. Paris. 1618 fol.

καὶ φιλάνθρωπος καταντλήμασι πρότερον καὶ περιπλάσμασιν ἁπαλοῖς πειρᾶται κατασεῖλαι τὸ οἴδημα, ἐπειδὴ δὲ ἴδῃ ἀνενδότως, καὶ σκληρῶς ἀντιτυποῦντα τὸν ὄγκον, ῥίψας τὸν ἔλεον, καὶ τὴν μαλακὴν ἀγωγὴν, αἱρεῖται λοιπὸν τὴν τοῦ σιδήρου χρῆσιν. Ἀγαπᾷ οὖν ἐλεημοσύνην ἐπὶ τῶν μετανοούντων, ἀγαπᾷ δὲ καὶ κρίσιν ἐπὶ τῶν ἀνενδότων. Τοιοῦτόν τι καὶ ὁ Ἠσαΐας b) λέγει τῷ θεῷ ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη σου εἰς σταθμόν. Καὶ γὰρ κἀκεῖνος τὴν μετὰ κρίσεως ἐλεημοσύνην παρίστησι ζυγῷ καὶ σταθμῷ κατὰ τὴν ἑκάστου ἀξίαν ἀντιμετροῦντος. Hoc etiam antiquiſſimis Scriptoribus & ante Chriſtum natis in more fuiſſe poſitum, ex Clemente Alexandrino, & aliis ſatis fuſe probavi in Tractatu c) meo de conſcribendis epiſtolis. Quare hic plura dicere ſuperſedeo.

Ejusdem extant *expoſitiones in Canticum Canticorum*, una cum Nyſſeni Gregorii, Maximi Commentariis, Carminibus politicis Michaëlis Pſelli Græce & Latine eodem *Zino* d) interprete, Tomo II. Auctarii Bibliothecæ Veterum Petrum Græco-Latini Anno 1624. & To.XIII. e) Morellianæ editionis. In Bibliothecæ Scoriacenſis Indice, opera & ſtudio Alexandri Barvarii f) facto extat *Catena in Cantica Canticorum, & in eam Enarrationes Theodoreti præſertim, Gregorii Nyſſeni, Nili, Euſebii, Maximi, & Pſelli verſibus politicis.* Labbæus g) 177. Idem pag. 274. *Enarrationes in Cantica Canticorum, Nili* in Bibliotheca Regia Cod. 278. Idem pag. 306. *Nili nonnulla Opuſcula. Enchiridion Chriſtianum cum Interpretatione*, in Codice Regio 2218.

Joſias Simlerus in Epitome Gesneriana ſcribit, Nilum Epiſcopum Conſtantinopolitanum librum ſcripſiſſe h) *adverſus Græcæ ſuperſtitionis ſectatores.* Notan-

b) Eſ. XXVIII. 17.

c) Hic Allatii liber, quantum mihi conſtat, non vidit lucem.

d) Prodierat expoſitio illa in Canticum Canticorum latine ex verſione *Petri Franciſci Zini*, Canonici Veronenſis, Venet. 1574. 4. Græca primus in lucem è MSS. Pariſ. A. 1624. protulit Fronto Ducæus.

e) Pariſ 1654. p. 681.

f) Leg *Barvoëtii*.

g) Bibl. nova MSS.

h) Habuit hoc Simlerus à Nicephoro, qui præſtantiſſimum illud è ſcriptis Nili fuiſſe teſtatur lib. XIV. cap. 54. una cum altero ad Eulogium. Ἄριστοι δὲ αὐτῷ καὶ ἕτεροι λόγοι πεπόνηνται, πνευματικῆς οὐκ ἄμοιροι χάριτος· ὧν οἶμαι πάντων τὰ πρῶτα φέρεσθαι, ὃν πρὸς Ἕλληνας ἐπιγράφει, καὶ τὰ πρὸς Εὐλόγιον. Liber Aſceticus ad Eulogium Monachum duplex exſtat, & Græce ac Latine editus eſt à Joſepho Maria Svareſio inter alia Nili opuſcula Rom. 1673. fol. Sed λόγος πρὸς ἕλληνας, quod dolendum, intercidit.

Notanturque alibi *Sententiæ Morales ex Græco in Latinum versæ à Bilibaldo Pircheimero.* Argentiæ 1416. i)

Et tandem Labbæus pag. 382. ubi agit de scriptis Nicolai Cabasilæ, Nili ex Præfecto Constantinopolitano Monachi *Enchiridion Pœnitentiale.* Incipit; Ὁ ἑκουσίως φονεύσας ἔχει ἐπιτίμιον. Desinit: περιέπιπτουσι πλημμελήματα. *Horologium Monasticum.* Incipit; Ἐπὰν παιδείας οἱ ἅγιοι γεγόνασι. Desinit: ἀλλὰ καὶ λίαν ἐνοχλεῖσθαι. *Instructio Monastica* hoc principio exorta; τοῦ τοὺς μὴ εἰδότας. Desinit; κἂν ὕμνοις καὶ αὐτοῖς ἀναγκαῖοί εἰσι. Et pag. 101. Capitulis 53. in Cod. Regio 1788 Est edita inter k Epistolas.

Sed longe longeque plurima, & permulto etiam clariora supersunt edenda hujus sanctissimi viri opuscula, quæ faxit Deus, ut tandem aliquorum studio & diligentia in lucem veniant, quæ hac subjecta notione testata in omne tempus venient.

Duas, quas postremas vidimus epistolas ad Heliodorum, & Olympiodorum, in septima Synodo Generali Act. 4. uti Nili germanus partus scripto redditæ sunt, ad eorum errorem reprimendum, qui asserebant, Nilum contra Imagines scripsisse. Et postremam ad Olympiodorum, ab eisdem depravatam fuisse corroboratur. Ipsi enim pro eo quod dixit Nilus: *Hinc & inde pinge,* DEALBA posuerunt. Et ex duabus convincitur. Ecce ostensum est liquido, quia ipse Sanctus, & egregius Pater Nilus sanctas Icones suscipiebat: accusatus autem est à Pseudosyllogo illo, quod contra Iconas loquutus fuerit.

Tract. l) Ὅτι διαφέρουσι τοῖς ἐν πόλεσιν ἀσκουμένων οἱ ἐν ἐρήμῳ ἡσυχάζοντες, κἂν πολλοῖς τῶν ἀπείρων τὸ ἐναντίον δοκῇ. *Qui in eremis acquiescunt, multo illis esse præstantiores, qui in civitatibus recoluntur, licet multi in experti contrarium teneant.* P. τέχνης μὲν ἁπάσης τὰ τεχνητὰ κρίνοντες, ἄπειροι.

Περὶ ἀκτημοσύνης πρὸς Μάγνον Διάκονον Ἀγκύρας. Ita legunt nonnulli Codices. Alii legunt: πρὸς Μάγναν. m) Alii πρὸς Μαγνησίλαν τὴν Διάκονον Ἀγκύρας. Alii, πρώην μὲν πρὸς τοὺς ἀμελέστερον μετιόντας τὸν μονα-

(E) 3 δικὸν

i) Leg. 1516 Dixi de hac editione supra p. 23.

k) Incipit: ἐὰν μηδείς σε διώκῃ τύραννος inter Possinianas Epist. 41. & inter Allatianas lib. 3. Epist. 71 confer Svaresium ad Nili opuscula p. 628. seq. usque ad pag. 633. singula capita ex illis 53. per Possini & Allatii collectiones dispersa indicantem.

l) Editus hic est à Svaresio inter S. Nili opera Græce & Latine p. 377-407. Rom. 1673. fol. atque inde latine in Bibl. Patrum Lugdunensi Tomo 27. p. 240.

m) Sic Svaresius (qui Græce & Latine hoc scriptum edidit p 233-320) *ad Magnam Ancyræ Diaconissam.* Latine legitur T. 27. Bibl. Patrum Lugd p 212. Initio hujus libri aliud suum asceticum ad Monachos scriptum Nilus memorat: πρώην μὲν πρὸς τοὺς ἀμελέστερον μετιόντας τὸν μοναδικὸν βίον γράφοντες λόγον.

διικὸν βίον. De hac Magna Diacono vide Palladium, in n) Lausiacis.

Ἀσκητοῦ παραίνεσις. P. μάθε σὺ ὁ μονάζων καὶ πιστὸς ἄνθρωπος.

Λόγος ἀσκητικὸς o) περὶ τῆς ἐν χριστῷ φιλοσοφίας. P. φιλοσοφεῖν ἐπετήδευσαν μὲν καὶ ἑλλήνων πολλοί.

Πρὸς νεωτέρους Μοναχοὺς διδασκαλία. P. δεῖ τὸν νέον ἀσκεῖν σὺ μάτος ἡσυχίαν.

Κεφάλαια διάφορα. P. ἀλλ' ὑμᾶς ὦ μακαριώτατοι μετὰ τῶν ἄλλων.

Πρὸς Εὐλόγιον p) P. οἱ τὸν οὐράνιον χῶρον τοῖς πόνοις νεμόμενοι.

Πρὸς Ἀγάθιον μονάζοντα q) P. ἔθος ἔχοντί μοι τὰ πολλὰ τὰς ἀκαίρους τῶν ἑλλήνων.

Ἐπιστολὴ ἔχουσα κεφάλαια νγ'. P. Ἐὰν μηδεὶς διώκει σε τύραννος ἕλλην. Sunt adtextæ ad alias * epistolas, quas jam edidi.

Περὶ προσευχῆς. P. τέλος πασῶν ἐντολῶν προσευχή.

Γνῶμαι r) ἐπάγουσαι τῶν φθαρτῶν καὶ προσκολλῶσαι τοῖς ἀφθάρτοις τὸν ἄνθρωπον, κεφάλαια ριέ. P. Ὁδὸς εἰς ἀρετὴν ἡ τοῦ βίου φυγή.

Ἄλλαι.

n) Cap. 135. Confer Svaresium ad Nili opuscula p. 604. seq.

o) In edit. Svaresiana Operum Nili p. 1-84. Græce & Latine occurrit cum laudati *Suaresii* versione. Idem liber latine ex interpretatione *Zini* sæpe prodierat, ut supra p. 18. 19. dictum est. Etiam in Bibl. Patrum edit. Lugd. Tom VII. p 1156. Hic est Nili liber *de Christiana Philosophia* quem ab *Isidoro Clario* latine versum descripsisse se narrat Jo. Mabillonius T. 1. musei Italici p. 171.

p) Ad Eulogium Monachum tractatus Asceticus duplex Græce & Latine in edit. Operum Nili Svaresiana p. 408-455. latine in Bibl. Patrum Lugd. T. 27. p. 246.

q) Ad Agathium Monachum de virtute colenda & vitio fugiendo, ad exemplum *Peristeriæ* clarissimæ illa ætate matronæ. Gr. Lat. in editione Svaresiana p. 85-231. & latine in Bibl. Patrum Lugd. T. 27. p. 183. De Peristeria illa confer Svaresium p. 596.

* Vide paullo ante notam k.

r) Sententiæ hæ CXXXV. Græce & Latine editæ à Svaresio p 557-575. Edidit & idem Svaresius Allatio non memorata Nili opuscula, quorum tituli:

Λόγος ἠθικὸς καὶ πολυμερὴς, ἐν ᾧ νουθεσίαι πνευματικαί. p. 321-326. Incipit: πολυμερὴς καὶ πολύτροπος πρόκειται τοῖς πιστοῖς ὁ ἀγών. Latine in Bibl. Patrum Lugd. T. 27. p. 230.

Περὶ διαφόρων λογισμῶν, capita 27. Græce & Lat. edit. Svaresii p. 512-542. incipit: τῶν ἀντικειμένων δαιμόνων. Latine in Bibl. PP. T 27. p. 256.

Κεφάλαια κατ' ἀκολουθίαν, similitudines XXXIII Gr. Lat p. 543-548. Lat. p 262. incipit: ἴκτερός ἐστιν ἕξις χειρίστη ψυχῆς. Alia Nili κεφάλαια metro ἡρωελεγείῳ occurrunt cum scholiis Græcis interlinearibus & marginal. ad huc ineditis MSS in Bibl. Vindob. Cod. Theolog. 289 p. 77-86. Eadem κεφάλαια fuerunt etiam apud V. C. Tho. Galeum, incipiunt:

Ἀνθεμόεις παράδεισος ὁ τῶν ἁγίων χορός ἐστιν
Ὀδμῆς ἡδείης πείρατα πιμπλάμενος.

Πᾶς οὖν ὃς παθέεσσιν &c.

Ἄλλαι. P. Φόβον ἔχε θεȣ̃ καὶ πόθον.
Κεφάλαια. P. ἐὰν ἀφελήσεις τινά.
Ἀσκητικά. P. Οἱ γὰρ μετεωρότερον ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς ἀτυχοῦντες.
Κεφάλαια νηπτικά. P. πάντα μὲν ὁρᾷ ὁ Θεός.
Περὶ ἐργασίας νοός. P. τὴν ἀρχὴν τῆς κατὰ θεὸν ὠφελείας ποιεῖσθαι ἔχομεν.

Et alia minutiora, ῥήσεις, καὶ χρήσεις apud varios Auctores, quas colligere poteris ex *rebus sacris* s) Leontii, & Johannis Presbyterorum, ex Anastasio Sinaita, ex variis Quæstionibus, ex Melissa.

Locorum sacræ Scripturæ interpretationes varias ex Catenis t) in Exaëmeron, in Deuteronomium, in Jobum, in Psalmos, in Cantica Canticorum apud Procopium, in Evangelium, & Lucam, & potissimum in ea, quæ est contexta à Macario Chrysocephalo Episcopo Philadelphiæ, & Niceta Diacono Magnæ Eclesiæ.

Præterea plura ejusdem legas in Johannis Climaci Scala, in Ecloga Patrum περὶ νήψεως καὶ προσοχῆς u) inter alios memoratur etiam Nilus ex Epistolis, in dubiis & solutionibus de variis Theologicis quæstionibus ex sanctis Patribus. In Eclogis Parallelis Johannis Damascani, addit Labbæus pag. 283. *Cum dicta Patrum laudantur, etiam sententiæ Nili suum locum habent.* Et Bonaventura Vulcanius ad Lectorem in Nili Thessalonicensis Tractatum de primatu Papæ: *In Catalogo Bibliothecæ Patriarchæ Constantinopolitani, citantur Nili Monachi* x) *Orationes decem contra Mahomed.*

In

Πνευματικαὶ γνῶμαι κέ καθ' ἀλφάβητον. Incip. ἄτοπόν ἐστι καὶ διώκοντα τὰς τιμὰς, φεύγειν τοὺς πόνους. Gr. Lat. p. 548-551. Lat. p. 263.
Ἕτεραι γνῶμαι κς'. Incip. ἀρχὴ ἀγάπης ὑπόληψις δόξης. Gr. Lat. p. 252. 253. Lat. p. 263. Confer quæ ex Codice Barberino addidit Svaresius p. 625.
Λόγος εἰς τὸ ῥητὸν (Luc. XXII. 36.) νῦν ὁ ἔχων βαλάντιον κτλ. Incipit: τὸ προκείμενον ῥητόν. Gr. Lat. p. 575-590. Lat. in Tomo 27. Bibl. Patrum Lugd. p. 266.
Omitto narrationem de Pachone p. 355 & sermonem dogmaticum de SS. Trinitate p. 358-376. quæ itidem Græce & Latine inter Nili opuscula Svaresius (ex Codd. MSS. autoritate p. 610.) edidit, sed quæ Evagrio Pontico à Viris doctis tribuuntur.

s) Leontii locos communes Theologicos & Johannis Damasceni parallela intelligit, Anastasii item Sinaitæ quæstiones, & locos communes Antonii Melissæ.

t) Confer Svaresium ad Nili opuscula p. 636. seq.

u) Προσευχῆς.

x) Has Orationes à juniore quodam Nilo compositas esse temporis ratio docet, & agnoscit Allatius infra. A Svaresio, etiam p. p. 697. annotatum est, in Bibl. Barberina & Vaticana exstare sub Nili nomine MS. Λόγον εἰς τὴν προσκύνησιν τῆς ἁγίας ἁλύσεως τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων Πέτρου. Incipit: ὅσοι τῷ τοῦ κορυφαίου

In Philippi Solitarii Dioptra latinitate donata à JacoboPontano, & Ingolſtadii impreſſa, anno 1604. in 4. inter alios Patres adductos locum ſuum habet & Nilus. Tandem Nilus ipſe lib.3. Epiſt. 11. ad Polychronium Diaconum refert ſe, eo efflagitante librum ſatis amplum *περὶ κατανύξεως de Compunctione* concinnnaſſe. Non dolebit cordi meo Epiſtolæ Lectio, ſi bene prius expurgatus, rebusque mundanis ſuperior factus es. Quare hic eam tibi dabo. *Μακαρίζω σε τῆς πρὸς θεὸν φιλίας, καὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ ἀφθάρτου, καὶ οὐρανίου, καθότι τοὺς περὶ κατανύξεως ψυχῆς y) ἀπαιτεῖς ἡμᾶς λόγους. Σημεῖον δέ ἐστί τι τοιοῦτον αἴτημα τῆς ἐν ψυχῇ καθαρότητος, οὐ γάρ ἐστι δυνατὸν μὴ πρότερον ἐκκαθαρθέντα καλῶς καὶ τῶν βιωτικῶν ἁπάντων ἀνώτερον γενόμενον εἰς ταύτην τῶν λόγων τὴν ἐπιθυμίαν ἐλθεῖν, καὶ τοῦτο ῥᾴδιον συνιδεῖν ἐκ τῶν καὶ πρὸς ὀλίγον τούτῳ κατεχομένων τῷ ἔρωτι, οἳ τοσαύτην ἀθρόον δέχονται τὴν μεταβολὴν, ὡς εὐθέως πρὸς οὐρανὸν μεταστῆναι, καὶ αἰθεροβατεῖν τῇ μακαρίᾳ γνώμῃ. Ὅθεν προθύμως ἐγὼ δεξάμενος τὸ ἐπίταγμα τῆς σῆς εἰλικρινοῦς ἀγάπης, βιβλίον ὁλόκληρον περὶ κατανύξεως συντάξας ἀπέσταλκα ὑμῖν τε καὶ τοῖς σὺν ὑμῖν διατρίβουσι φίλοις θεοσεβέσι δυσωπῶν, καὶ παρακαλῶν ὑμᾶς παῤῥησίαν πρὸς τὸν θεὸν ἔχοντας, ταῖς ὁσίαις ὑμῶν ἀμείψασθαι προσευχαῖς. Δύνασθε γὰρ, εὖ οἶδα, ὑπὲρ ἡμῶν ἐξιλεοῦσθαι τὸ θεῖον. Ob amicitiam erga Deum, amoremque nulli corruptioni obnoxium, ac cœleſtem, fortunatum te judicio: quod à nobis de Compunctione animi ſermones expoſcis. Hæc autem efflagitatio puritatem, quæ in animo eſt, indicat. Neque enim fieri poteſt, ut is, qui non prius expurgatus bene, rebusque omnibus mundanis ſuperior factus eſt, in ſermonum ſimilium deſiderium incidat. Idque ex iis, qui vel minimo temporis intervallo ejusmodi amore corripiuntur, facile comprehendi poteſt, cum illico tantam immutationem admittant, ut ſtatim in cœlum transvehantur, & beata mente gradiantur in æthere. Hinc ipſe avide ſinceræ tuæ dictionis imperium arripiens, librum integrum de Compunctione concinnatum vobis, illisque, qui una cum vobis commorantur, iis amicis transmiſi, inſtanter petens, rogansque vos, qui apud Deum in aliqua eſtis auctoritate, ſacris precibus mercedem rependere. Poteſtis enim, quod bene novi, Numen nobis propitium reddere.*

Et de ſcriptis hujusce Viri præterea addam, quæ Nicephorus Hiſtoriar. lib. 14. cap. 54. ſcribit: *Ἄρισται δὲ αὐτοῦ καὶ ἕτεροι λόγοι πεποίηνται πνευματικῆς οὐκ ἄμοιροι χάριτος, ὧν οἶμαι πάντων τὰ πρῶτα φέρεσθαι*

ρεσθαι

φαὶς τῶν Ἀποστόλων θείῳ ἔρωτι γενόμενοι κάτοχοι. Sed & iſtam in celebritate catenarum Petri, homiliam junioris cujusdam Nili eſſe mihi perſvaſerim.

y) Confer quæ de compunctione ſcribit Nilus lib. 4. Epiſt. 1-6. & lib. 3. Epiſt. 33. 243. &c.

ρεσθαι ὃν πρὸς ἕλληνας ἐπιγράφει, καὶ τὰ πρὸς Εὐλόγιον, κεφάλαια δὲ συντάττει, ἄλλα μὲν εἰς πλάτος ἠπλωμένα, πολλὰ δὲ συντεμὼν εὐσύνοπτον οἷον καὶ πρόχειρον τὸν πνευματικὸν καρπὸν, οἷόν τι νέκταρ ἢ ἀμβροσίαν προβάλλεται. *Alios item libros optimos, edidit ſpiritualis gratiæ non expertes. Inter quos primas eum ferre puto, quem adverſus gentiles ſcripſit, & rurſum qui ab eo* ad Eulogium z) *compoſiti ſunt. Capita autem collegit aliqua quidem fuſius, multa compendioſius tractata: in quibus ſpiritualem fructum, perinde atque nectar aut ambroſiam aliquam, oculis ſubjectam, ita ut facile percipi poſſit, propoſuit.*

Inter ſcripta noſtri Nili, quidam illud quoque videntur recenſere, quod ſub *Epicteti* Philoſophi nomine ſæpius editum eſt, prænominaturque *Enchiridion*, & à plurimis doctisſimis Viris, Angelo Politiano, Thoma Nogiorgio, a) Hieronymo Wolfio è Græco in latinum converſum & ſæpius promulgatum, & tandem cum Cebetis tabula, & aliis una cum vita Pythagoræ, ſententiis ad intelligibilia ducentibus, & Antro Nympharum, quod in Odyſſea deſcribitur, ſtudio, & diligentia Clariſſimi, eruditiſſimique Lucæ Holſtenii, Cantabrigiæ, typis Academiæ, impenſis Johannis Morden, anno 1655. in 8. Et quia Politiani Codices, quibus idem interpres uſus fuerat, videbantur eſſe corrupti, ut veræ ſententiæ Vir alias in vertendo felix & doctiſſimus, vix umbram ſit aſſecutus, ex alterius Interpretatione pauca illa Politiani ſuppleta ſunt Genevæ apud Hæredes Euſtachii Vignon 1594. in 8.

Hoc Enchiridion b) demptis tamen nonnullis, quæ gentilismum ſuperent, Deorum nempe nominibus, Jovis, Fati, Fortunæ, & aliorum Philoſophorum gentilium &c. Et nonnullis immutatis ad ſententiam honeſtiorem & probiorem, & Chriſtianis inſtitutis convenientiorem legitur. Sed ſi molem Libri conferas cum alteratis, paucula

 cula

z) Libros ad Eulogium editos eſſe, itemque capita, ſuis ſupra locis annotatum.

a) Naogeorgio. Confer ſi placet quæ de editionibus Enchiridii Epicteti dicta ſunt lib. IV. Bibl. Græcæ cap 6.

b) Enchiridion ita interpolatum ſub Nili nomine à Svareſio editum eſt inter ejus opuſcula Græce & Latine Rom. 1673 fol. p. 327-353. Latine etiam occurrit in Bibl. Patrum Lugd. T. 27. p. 231. & ad calcem Theoph. Spizelii τοῦ μακαρίτου de pio ſeceſſu hominis literati. Gallice tranſtulit Michael Mourgues S. J. Pariſ. 1700. 12. Variis porro in locis differt hæc quæ ad Nilum refertur interpolatio Enchiridii Epicteti à paraphraſi Chriſtiana quam Græce & Latine, nullo auctoris nomine adſcripto vulgavit cum notis Mericus Caſaubonus Lond. 1659. 8. & Jacobus Gronovius V. C. A. 1683. emendavit è MS. Mediceo.

cula indicantur, imo colorem etiam & ſpeciem priſtinam, quam illis dedit primus Auctor, retinent, ut non aliud eſſe exiſtimetur. Quod à Nili noſtri genuinis fœtibus alienum eſt, ideoque ambiguum habetur. Ut ſi quidem verum fatear, in immutatis neque ſuccum, neque colorem dictionis Nilanæ, neque ſpeciem intuemur. Et Nilus alias eloquentiſſimus, & Chriſtianæ Philoſophiæ promus condus, ut ex aliis ſuis ſcriptis deprehenditur, non videtur veroſimile à Stoica Philoſophia præſidia vitæ Chriſtianæ emendaſſe. c) Et quomodo id agere ſuſtinuiſſet Vir Chriſtianæ religionis exemplar ipſiſſimum? An non in alieno choro pedem poſuiſſet, ſi ex gentilium moribus, & Stoica Philoſophia Aſcetis modum imponere conſtituiſſet? Et quomodo qui in hoc Tractatu nomina antiquorum Philoſophorum ita aſpernatus eſt, atque abhorruit, ut ea data opera ex hoc Tractatu deleverit, ab iisdem præcepta vivendi omnibus virtutis numeris abſolutiſſima, & quibus nihil poterat, vel addi, vel demi, petiiſſet? An non id fuiſſet calidum & frigidum ex eodem ore efflare? Vide ipſe manuſcriptum Codicem Græcum, illumque vetuſtiſſimum Nili ſcripta opera continentem: in eo ſinguli Tractatus, etiam minutiores infixum habent nomen Nili, alia etiam & in fine poſt poſitum. In *Enchiridio*, quod inter illos legebatur, neque in fronte, neque in calce eo nomine obſignatum, tantummodo illud referebat, *Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον. Epicteti Enchiridion.* Non eſſe Nili videlicet, ſed Epicteti, à quocunque ſit vitiatum. Adde his. Ita hoc *Enchiridion Epicteti*, cum eo, quod Nilo neſcio qua ratione adjudicatur, eandem labem paſſum fuiſſe. Cum de illo non inconſulto ſtatutum dictumque ſit, Epicteti non eſſe. Mihi ſit præ omnibus unius Simplicii auctoritas, qui Præfatione in dictum Enchiridion ſic ſcribit: *Arrianus vitam & obitum Epicteti prolixis verbis eſt perſecutus. Unde cognoſci poteſt, qui Vir ille fuerit. Idem Arrianus & hunc Libellum, quod Enchiridion inſcribitur, compoſuit: deinde lectis ex Epicteti ſermonibus Philoſophiæ locis maxime neceſſariis, & animos permoventibus, ut ipſe teſtatur in Epiſtola ad Masgalenum, cui opus ipſum dedicavit ut amiciſſimo ſuo, & maximo operis admiratori. Quæ ferme eadem & iisdem vocabulis paſſim in Arriani ſcriptis de Epicteti exercitationibus inveniuntur.* Περὶ μὲν τοῦ βίου τοῦ Ἐπικτήτου, καὶ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς Ἀῤῥιανὸς ἔγραψεν, ὁ τὰς Ἐπικτήτου διατριβὰς ἐν πολυστίχοις συνταξάμενος βιβλίοις, καὶ ἀπ' ἐκείνου μαθεῖν ἐστιν, ὁποῖος γέγονε τὸν βίον ὁ ἀνήρ. Τὸ δὲ βιβλίον τοῦτον τὸ Ἐπικτήτου Ἐγχειρίδιον ἐπιγεγραμμένον, καὶ τοῦτο αὐτὸς συνέταξεν

c) Leg. *emendicaſſe.*

ταξεν ὁ Ἀῤῥιανὸς, τὰ καιριώτατα, καὶ ἀναγκαιότατα ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ κινητικώτατα τῶν ψυχῶν ἐπιλεξάμενος ἐκ τῶν Ἐπικτήτου λόγων, ὡς αὐτὸς ἐν τῇ πρὸς Μασσαληνὸν ἐπιστολῇ ἔγραψεν ὁ Ἀῤῥιανὸς, ᾧ σύγγραμμα προσεφώνησεν ὡς ἑαυτῷ μὲν φιλτάτῳ, μάλιστα δὲ τὸν Ἐπίκτητον τεθαυμακότι, τὰ δὲ αὐτὰ σχεδὸν, καὶ ἐπ' αὐτῶν ὀνομάτων σποράδην ἐν τοῖς Ἀῤῥιανοῦ περὶ τῶν Ἐπικτήτου διατριβῶν ἐν τοῖς γραφομένοις εὑρίσκεται. Hinc Salmasius Notis in Simplicium colligit: *Ergo hujus Enchiridii Auctor, qui & Dissertationum, nempe Arrianus. Sed mirum ut in hodiernis Dissertationibus ea non reperiantur, quæ de vita & morte Epicteti memoriæ mandasse Arrianum hic Simplicius testatur. Ita multa etiam ex Enchiridio à Stobæo citari, quæ aut omnino in hoc Manuali non habentur, aut aliter scripta habentur.* Et Daniel Heinsius concinit Epistola ad Theodorum Grasvvinckelium: *Cum ingenti voluptate, pariter & cura legi Epictetum: Enchiridion inprimis, quod ab Arriano ex oraculis divini Viri concinnatum hic nunc habes.* Et compertiora de Epicteti Enchiridio quærimus? Hoc idem de Nilano affirmandum non est. Considera rem attentius: tum demum judicium da; ad hæc testes, si potes. Sed inter ejus scripta locum habet. At cujus nomen præferat, edicito. An hic libellus tantum extraneo Auctori suppositus supposititius fuerit?

Illud quoque animadvertendum est, Nilum hunc nostrum Ascetam à plerisque *Martyris*, ab aliis *Episcopi* titulo insigniri. Notat Nicolaus Classerus: d) *Et si de Nili Martyrio non constat, ex eodem tamen Auctore, ut etiam ex Osiandri Annalibus manifestum est, illum cum filiis* (lege e) cum filio) *à Barbaris perpessum esse. Inter Martyres igitur hoc nomine fortassis refertur. Circa annum Christi 309.* f) *floruisse existimatur. Interpretationem verò latinam adjeci hanc qualemcunque, ut eam cum illa Neandri, si forte in manibus, conferre liceat, quo utriusque collatione plus luminis accedat. In decurias quoque pueriliter distinctas habebis sententias, eum in finem, ut versio Latina Græco textui postposita commodius respondeat.* Et plane de Martyrio, licet, opere ipso Martyrium non subierit, neque pro una fide Christi sanguinem effuderit, neque vitam exposuerit; certum est tamen, & ex ejus scripto satis apertum, eum id agendi semper cupidissimum fuisse. De Episcopatu ipse existimo, illum post tot calamitates, nonnullos Episcopos considerata tanti viri virtute & doctrina

(F) 2 saltem

d) Nic. Glaserus præf. ad Nili sententias Hamb. 1614. 8.

e) Filios quidem duos habuisse se Nilus testatur narrat. 2. p. 13. & 15. sed alter apud matrem manserat.

f) Imo 409.

ſaltem in Aegypti partibus , in quibus ſimilium hominum ſumma penuria erat, conſilio inter ſe inito in tantam dignitatem, & merito, extuliſſe. Sed hæc mera ſuſpicio eſt. Eſto, certe id negari non poteſt, aliquod certum indicium habuiſſe eos , qui primi tanto viro Epiſcopi titulum attribuerunt. Non diſſimilis eſſet ſuſpicio de Theodulo illius filio , qui nullis ſacris ordinibus ante captivitatem conſpicuus erat, ſi vocarem illum Diaconum, & tamen ille de ſe dicit , ab Epiſcopo coactum ſimilem ordinem obtinuiſſe: & vere promotus eſt. g) Ὡς δὲ ἂν μὴ δόξαι βίαν προσάγειν ὑπονοίᾳ τῆς ὑπὲρ τοῦ παιδὸς δεδομένης τιμῆς, μηδὲ δεσποτικώτερον ἀπαιτεῖν τὴν πειρατὴν παραμονὴν, πράττειν ἐπέτρεπε πᾶν τὸ δοκοῦν κατὰ γνώμην, ἐν τοῦτο μόνον τυραννήσας ἡμᾶς, τὸ τὸν ζυγὸν ἐπιθεῖναι τὸν ἱερατικὸν μὴ βουλομένοις, ἡμεῖς μὲν γὰρ τὸ βάρος λογιζόμενοι τῆς λειτουργίας ἀσχάλλοντες ὀδυρόμεθα, καὶ οὐκ εἴχομεν πρὸς τὸ ἐπιτεθὲν ἄχθος ἀνεκτῶς ὑπὲρ ἡμᾶς, ὃ καὶ μόλις τοῖς ἁγίοις ἁρμόζει, ὅσον εἰς πολιτείας λόγον, κἀκείνοις γὰρ ἐφάνη βαρὺ, καὶ ὁμολόγησαν καλούμενοι, ὑπερβαίνειν αὐτοὺς τὸ ἀξίωμα, καὶ Θεῷ ἀντίλεγον ἐπὶ πολὺ προβαλλόμενοι τὸ ἀνάξιον, καὶ παρῃτοῦντο τὴν χειροτονίαν, τὸ ἀσθενὲς προφασιζόμενοι, καὶ τὸ πλέον τῶν νῦν ἁπάντων ὄντες ἐπιτήδειοι πρὸς τὸ ἔργον, καὶ ἐξ ἀσκήσεως τῶν καλῶν παῤῥησίαν ἔχειν ἐν τῇ λατρείᾳ πρὸς τὸν δεσπότην μᾶλλον δυνάμενοι. ἐκεῖνος δὲ πρέπειν ἔλεγεν τοῖς πόνοις τὸ γέρας, καὶ τοῖς καμάτοις τοῦ ἀγῶνος, ὡς ἐνόμιζεν ἐδίδου μισθὸν τὸ ἀξίωμα. Ex verſione Petri Poſſini, *Idem tamen, ut nolle nos vidit , modum poſuit officio ; ne recordari pretii redimendo puero impenſi, & herili jure tanquam mancipium retinere velle videretur. Ea gratia arbitrio noſtro, utrum vellemus , permiſit , unum hoc tantum amice perſeverans blanda tyrannide obtinuit , ut nobis recuſantibus ſacerdotalis officii jugum imponeret. Nos enim onus reputantes tanti miniſterii , hoc ejus conſilio contriſtati deflebamus , nec ferebamus facile tantam imponi nobis molem officii , quod tam emendatam, & ſublimem cæleſtis vitæ rationem exigit, qualem vix Sancti ipſi præſtare de ſe audeant. Illis quippe ipſis quoque grave hoc munus viſum eſt. Neque id diſſimularunt, cum eo ſunt vocati, majorem eſſe dignitatem illam , quam ut ſibi conveniret ; id ipſum etiam diu excuſare auſi apud offerentem hunc honorem Deum, deprecantes impoſitionem manuum, indignitatis & imbecillitatis propriæ conſcientia : tametſi omnibus, qui nunc ſunt , haud paulo eſſent iidem ad id munus aptiores , & propter diuturnam profeſſionem ſanctioris vitæ , virtutumque uſum majori fiducia ad tractationem myſteriorum, & functionem ſacrificii poſſent accedere. Quibus ille contra remunerandas ſibi videri ajebat hujus dignitatis titulo labores in tam difficili certamine,*

g) Nilus narrat. 7. p. 124.

tamine, cujus victoribus hoc addere præmii loco sibi placere. Postremo cum discedere illinc, & domum reverti decrevissemus, idem ille viatico quantum in longam illam viam opus erat, liberaliter instructos, votis insuper oneratos, cum Dei gratiam nobis itineris comitem, & longum domi, postquam eo pervenissemus, pacis fructum comprecaretur, sic demum officiosissime dimisit. Nihil jus ostentans suum, & beneficium redemptionis, neque potestatem in caput pretio emptum sibi acquisitam gloriatus; quod minus humanus forte quispiam alius faceret: imo illam ipsam videbatur calamitatem venditionis, consolatione multa levans. En hic Theodulus, & quod magis est, Nilus ipse in sacerdotem post tot labores operosos atque molestos laurea sacerdotis ab Episcopo, & ejus arte & marte evinciuntur, cum antea nulla dignitate Ecclesiastica effulgerent. Quare non & Nilus ob has easdem speciosas animi dotes, & doctrinarum præstantiam, & enavatam operam pro Christiana Republica consequi potuit præmium ab antiquæ Religionis exemplari Episcopo? Ego certe non dubito, licet id in scriptis relatum non sit, assecutum fuisse. Ut hinc merito ab illius ævi scriptoribus, quibus pervulgatiores, & percelebratiores erant titulis non Martyris tantum, sed & Episcopi insignitus posteritati accesserit: & si quæ de eo Commentaria pertractabant, extabuerint, & ad nihilum funditus redierint. Nisi quispiam perhorridus, & incultus id quoque dicere audeat, exscriptorum incuriam Nilum illum Ægyptium Episcopum & Martyrem cum hoc nostro Constantinopolitano confudisse. *Defunctum tandem hunc Nilum Justinus posterior inde translatum in fundamento sacratioris Mensæ*, narrat Nicephorus lib. 14. cap. 54. *in eo, quod ab ipso Petro & Paulo Apostolorum Principibus ad orphanotrophium constructum est, templo reponit.* Ὃν τέλος τοῦ βίου χρησάμενον Ἰουστῖνος ὁ ὕστερος ἐκεῖθεν ἀνακομίσας ἐπὶ τῷ βάθρῳ τῆς ἱερᾶς τραπέζης τοῦ παρ' αὐτοῦ δομηθέντος οἴκου Πέτρῳ καὶ Παύλῳ τοῖς κορυφαίοις τῶν Ἀποστόλων ἐν τῷ ὀρφανοτροφείῳ κατέθετο.

V. Nilus Abbas.

Nili Abbatis λόγος συμβουλευτικὸς πρὸς Θεόδωρον Ἀββᾶν τὸν Βυζαντέα ἐκ τῆς αὐτοῦ Θεοδώρου ἀναφορᾶς. *Oratio exhortatoria ad Abbatem Theodorum Byzantinum ex relatione ipsius Theodori*, habetur in Codice Vaticano 733. P. διηγήσατο ἡμῖν ὁ Ἀββᾶς Θεόδωρος ὁ Βυζαντεύς, ὅτι ἀπῆλθον πρὸς τὸν Ἀββᾶν Νεῖλον. Sed estne Nili Constantinopolitani? Ego pen-

pendeo. Pietatis & Religionis affinitas factum instat. Phrasis, & genus dicendi tenue, sententiarum quoque despicientia abnegat. Ne opponas familiaria colloquia. Noster Nilus cum infimis sermonem faciens, non remittit spiritus, sed æquali diffluens eloquentia concionatoris, populi animos quoquo vult asportat, & vinculis continuis illigat, & constabilit.

VI. Nilus h) Scholasticus.

NIli Scholastici Tetrastichon legitur i) in Satyri imaginem, ex crustis sectis parvis marmoreis factam apud Antiochenos:

Πάντες μὲν σάτυροι φιλοκέρτομοι. εἰπὲ δὲ καὶ σὺ,
τί πρὸς ἕκαστον ὁρῶν τόνδε γέλωτα χέεις;
Θάμβος ἔχων, γελόω, πῶς ἐκ λίθου ἄλλοθεν ἄλλης
Συμφερτὸς γενόμην ἐξαπίνης σάτυρος;

Ut hic insereretur hic Nilus, non videbatur tanti momenti. Nilus tamen est, & fortasse scripsit alia, quæ ad manus temporis injuria non pervenere: & Tetrastichon elegans est. Vide, quæ Johannes Brodæus ibidem adnotavit.

In Bibliothecis nobilium quorundam Constantinopolitanorum feruntur extare, *Nili Monachi*, quem inclytum Philosophum inscribunt; *Dogmatica Panoplia contra omnes Hæreses,* k) *& decem orationes contra Mahometem.* l) Quis sit Nilus iste, juxta cum ignarissimis scio. Comperio tamen certis indiciis, si quia m) scripsit contra Mahometem idem ille est, qui Panopliam composuit, nullo modo esse Ascetam nostrum, multo Mahomete antiquiorem.

VII. Nilus Junior Rossanensis.

ALius est Nilus Junior Rossanensis. Hujus βίος ἐκδοθεὶς πάλαι ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ, καὶ συνασκητοῦ τῷ πατρὶ ξυγγραφέως. *Vita scripta olim Græce*

h) Inter Nili Ascetæ Epistolas à Possino & Allatio editas leguntur etiam missæ ad Nilum Scholasticum.
i) Libro IV. Anthologiæ Epigrammatum, p. 480. edit. Wechel.
k) Possevinus in Catalogis MSS. Apparatui sacro subjectis p. 46.
l) id. p. 44.
m) leg. *qui.*

Græce à contubernali, & synasceta ejus discipulo. Latinitate donata à *Johanne Matthæo Caryophilo*, Archiepiscopo Iconiensi. Romæ n) apud Hæredem Bartholomæi Zannetti edita in 4. P. ἔχεις, ὦ φιλευσεβὲς ἀνερ, ἕ παμμάκαρ@ Νείλε ἕ νέου. Autumant plerique viri doctissimi Scriptorem hujus Vitæ fuisse *Bartholomæum* hujus S. Viri socium & discipulum. Caryophilus Præfatione ad Lectorem : *Bartholomæum (suspicantur multi, quidam etiam asserunt, Virum & ipsum sanctissimum, Nili civem, & sapientiæ ejus, & pietatis hæredem, cujus opera Venerandum Cryptæ Ferratæ Monasterium absolutum, & ædes* B. *Virgini extructa est.* Vossius de Historicis græcis: o) *Circa annum 1020. vixit ille, qui in literas retulit vitam Præceptoris sui sanctissimi Patris Nili. Eum ex Codice Monasterii Cryptæ Ferratæ eruit, latineque vertit* Federicus Metius *Episcopus Thermularum. Pleraque se inde hausisse in Annalibus suis profitetur Baronius ad Annum* 1475. p) Vita extracta ex græcis longissime diversis Codicibus, repertis in hujusce ordinis monasteriis, & aliis Bibliothecis. Est à tribus summis Viris latine reddita, Cardinali Sirleto, Matthæo Caryophilo Archiepiscopo Iconiensi, & Episcopo Thermularum Federico Metio, duobus postremis Collegii Græcorum alumnis. Sirletana inter Codices Vaticanos exultat; Caryophilina in manus omnium græce & latine typorum beneficio, ut supra adnotavimus, sparsa est; Metianam Patres Romani Oratorii in sua Bibliotheca tenent, ex qua Cardinalis Baronius, quæ decimo Tomo Annalium de hoc Nilo, & de rebus gestis illius exponit, desumpsit. Si res examinas, nihil interest inter unam & aliam, sed in quibus distinctio deprehenditur, qui eam Italice interpretatus est, ediditque Romæ *Nicolaus Balduinus* q) apud Impressores camerales anno 1628. in 4. liberam sibi facultatem fecit, atque suo licere voluit arbitrio, suoque genio eligendi post lectas, & bene consideratas lactiones, quod aptius judicaverat, assumendi. Neque enim merum & purum sibi Interpretis munus, ut ipsemet ait, neque scriptoris imitandum proposuit: alterius quippe partes, ubi visum est, excessit, alterius integra non est executus, sed suum in usum vertit, quod in scriptore quisque desiderat, nihil à veritate absonum, & præterea rectum dicendi modum, & copiam. Multa enim ex Sirleta-

n) A. 1624.
o) Lib. IV. c. 19.
p) Leg A. 976. n. 2.
q) Leg *Balduccius*. Vita di S. Nilo, fondatore del Monasterio di Grotta Ferrata, etiam in 8.

letana ſuæ narrationi attexuit, uti integriora, in quibus Caryophilina violata eſſe videtur. Græca manuſcripta legebatur in Sirletana Cod. 1205. De hoc tanto Viro, maturo judicio Caryophilus noſter occinit: *Cæterum fuiſſe ſingularem in eo Juniorem Nilum, quod Graciæ deficientis extiterit quaſi ſerotinus flos, tanta eſt laus, tam excellens prærogativa, ut merito ſchiſmaticorum mentibus pervicaci duritie exſiccatis Nilus ipſe ſit exundans ad irrigandos eorum animos Aegypti Nilo abundantior & felicior. Quando perditiſſimus Photius omnium Schiſmatis malorum conſarcinator, & architectus Romanam cavillabatur eccleſiam, & Pontificis Romani auctoritatem oppugnabat, ob additamentum, ut ſchiſmatici vocant, ad ſymbolum & dogma ipſum de Spiritus Sancti proceſſione, & à Filio, atque ob jejunium ſabbati: tunc Nilus tanta obſervantia Romanam proſequebatur eccleſiam, tam religioſus erat ſummorum Apoſtolorum gloriæ venerator, & cultor, ut ad ſe venientes curationis gratia Romam ad Apoſtolos transmitteret, tanquam ad perennem pietatis, & religionis fontem, ſeque indignum diceret, qui Principes Apoſtolos vel ſolo nomine appellaret.* Et hæc de Nilo ſanctiſſimo Caryophilus. Quid porro de vitæ ſcriptore? *Omnia narrationis hiſtoricæ lineamenta in ea comperies, & veritatem non coloribus pigmentisque venuſtatam, ſed nude ſimplicitatis puritate conſpicuam. Monachi vitam Monachus ſcribit; Magiſtri diſcipulus. Quis nam ille fuerit, non plane conſtat.*

An aliquid ſcripſerit, non nemo dubitavit. Ego eum & multa ex aliis libris transcripſiſſe, & de ſuo commentatum fuiſſe, ex hac vita r) comperio. Ὁ δὲ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νεῖλος ὑποστρέψας ἐν τῷ σπηλαίῳ αὐτοῦ, καὶ καθεσθεὶς ἐν ὑπομονῇ, καὶ καρτερίᾳ πολλῇ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν τρία ψαλτήρια γεγραφώς. Τότε γὰρ λέγεται πεληρωκέναι ἓν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν διὰ τεσσάρων ἡμερῶν, ἐλύθη τοῦ χρέους τοῦ διὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ. *Nilus in ſuam ſpeluncam reverſus, ſedensque in patientia, & tolerantia, intra paucos dies tria exſcripſit Pſalteria (fertur enim in ſingula quatuor inſumpſiſſe dies) & liber à debito manſit, quod propter Chri-*

r) Nihil quidem ex primis locis ab Allatio adductis colligas aliud, quam librarii ac calligraphi partibus functum Nilum, & Codices deſcripſiſſe. Sed & juſſu ejus deſcriptum Volumen adhuc ſervatur in monaſterio Cryptæ Ferratæ, ut teſtatur Clariſſ. Montfauconus in admirandæ induſtriæ atque eruditionis opere quod Palæographiam Græcam inſcripſit p. 45. ubi ad calcem ejus hæc legi teſtatur: Μνήσθητι Κύριε Ἰησοῦ τῷ γράψαντι Παύλῳ χαριζόμενος αὐτῷ ὑπομονὴν καὶ ταπείνωσιν δι' ὧν τῷ σῷ ἐλέει σωθῆναι δύνηται, εὐχαῖς τῷ ἐπιτρέψαντι πατρὶ κυρίῳ ΝΕΙΛΩ, καὶ τοῖς ἀναγνῶναι μέλλουσιν ἐν τῇδε τῇ θεοπνεύστῳ βίβλῳ, Ἀμήν. ἥτις πεπλήρωται ἐν ςυϥδ' ἔτει (Anno Græcor. 6494. h. e. CHRISTI 986.) μηνὶ Νοεμβρίῳ κζ. ς τῆς ἑβδομάδος ἡμέρᾳ.

Christi præceptum contraxerat. Item : Κηρὸν δὲ πήξας ἐπὶ τῷ ξύλῳ δι' αὐτοῦ τῶν τοσούτων βιβλίων τὸ πλῆθος ἐκαλλιγράφησε. *Sed infixa cera in ligno, per illum tot librorum copiam tam eleganter exscripsit.*

In Valle lucis rogatus à Monachorum Præposito, ut græco sermone officium in Ecclesia eorum decantaret, licet prius præ humilitate recusasset, ut simul tamen consolatione permulcerentur omnes per eam, quæ communis est, fidem, ivit in sententiam Præpositi. Καὶ τυπώσας ἀπὸ καρπῶν χειλέων αὐτοῦ ὑμνῳδίαν πρὸς τὸν ὅσιον πατέρα ἡμῶν Βενέδικτον, περιέχουσαν πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ τεράστια γεγραμμένα, παραλαβών τε πάντας τοὺς ἀδελφοὺς ὑπὲρ τοὺς ἑξήκοντα ὄντας ἀνῆλθεν ἐν τῷ Μοναστηρίῳ Κασσίνου, καὶ τὴν ἀγρυπνίαν ἐτέλεσε παναρμονίως, εἶχε γὰρ ἀδελφοὺς μεθ' ἑαυτοῦ συνετοὺς, καὶ ἱκανοὺς, ἔν τε ἀναγνώσει, καὶ ψαλμῳδίᾳ, οὓς αὐτὸς κατ' ἀμφότερα ἐξεπαίδευσεν, μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ κανόνος συνῆλθον πρὸς αὐτὸν πάντες οἱ Μοναχοὶ μετὰ παραθέσεως τοῦ Ἀββᾶ αὐτῶν. *Et compositis hymnis de fructu labiorum suorum in sanctum Patrem nostrum Benedictum, quibus cuncta vitæ ejus admiranda opera comprehendebantur, & convocatis universis fratribus, erant autem supra sexaginta, in Monasterium Cassini ascendit, & pernoctavit egregie modulando : habebat enim apud se fratres acris ingenii apte legentes, & canentes, quos ad utrumque ipse satis instruxerat. Peracto officio convenerunt ad ipsum omnes Monachi Abbate suo permittente.* Hoc totum id innuit, Nilum ritu suæ Ecclesiæ composuisse Officium, & quod magis est, & non fit nisi ex propriis componentis viribus, eum lingua græca de rebus gestis & miraculis S. Benedicti scripsisse. Quod inde manifestius elicitur : Πολλάκις γὰρ εἴπου ηὕρισκε χρῆσιν, ἢ γνώμην, εἴτε τροπάριον ἐκ τῶν κανόνων, κατόρθωσιν ἤθους διδάσκοντα, προσκαλούμενος τοὺς ἀδελφοὺς, ὥσπερ τινὰ κλῆρον διεδίδου αὐτοῖς τοῦ ἀποστηθίζειν αὐτὰ, τοῖς μὲν ἰσχύουσι τὰ ὑψηλὰ, τοῖς δὲ ἀσθενεστέροις τὰ ἐλαφρά, καὶ ἑκάστῳ πρὸς τὸ πάθος, ᾧ ἐπλεονεκτεῖτο, καὶ τὸ ἔμπλαστρον τοῦ μαθήματος ἐπετίθει. *Sæpe enim ubi in dictum, aut sententiam incidisset, aut in modulum ex officiis sanctorum, quod ad corrigendos mores aliquid contineret, fratres advocabat, & quasi hæreditariam portionem distribuebat, ut memoriæ mandarent, validis quidem sublimia dans, tenuioribus vero levia, & unicuique ut affectu laborabat, ita emplastrum documenti apponebat.*

Cum hæc scripserit, alia quoque composuisse pernegandum non est. Et ut magis pateat, ex eadem Vita eundem scripsisse Epistolas ad Theodoram Virginem p. 53. ad Judices p. 64. ad Ameram in urbem Panormitanam pag. 120. manifestum est. Sed hæc

minutiora ſunt, & lampyrides non ſunt, niſi nocte conſpicuæ. At etiam luce clara lampyrides non deſinunt eſſe lampyrides. Quin etiam linguam oculi præcidant pag. 151. Αὐτὸς μὲν οὖν ἄχθος μέγα ἡγεῖτο, καὶ σφόδρα ἀπεςρέφετο τὴν τῶν ἐνδόξων τῆς γῆς συντυχίαν, ὥσπερ πρόξενον κακοδοξίας, καὶ ψυχικῆς ζημίας. ἠνάγκαζε δὲ τοῦτο καταδέχεσθαι ἡ τῶν παρ' αὐτῶν ἀδικουμένων, καὶ πλεονεκτουμένων ἐνόχλησις, οὓς πολλάκις διὰ γραφῆς αὐτοῦ καὶ μόνης ἐκ τῶν φαρύγγων αὐτῶν ἀνέσπασε, καὶ εἴ τις ἂν τὰς τοιαύτας ἐπιςολὰς αὐτοῦ συνελέξατο, πάνυ ὠφέλιμον καὶ χρησιμωτάτην βίβλον ἐξ αὐτῶν συςῆσαι ἠδύνατο. *Et ipſe quidem ægerrime ferebat, & magno ſtudio devitabat commercia Principum terræ, ut originem inanis gloriæ, & perniciem animæ. Cæterum cogebatur id tolerare ob moleſtiam, quam exhibebant injuriam paſſi, & injuſte ab illis oppreſſi, quorum ſæpe multos ex eorum faucibus, vel per epiſtolam ſolam, extraxit. Et ſi quis colligeret hujusmodi ab eo ſcriptas Epiſtolas, librum poſſet conficere valdè utilem, & magno uſui futurum.* Volumen hoc litterarum nimio plus eſt. Indica tu majora, ſi vales.

EST præterea Nilus Græcus vir ſanctitate, & multarum rerum præſenſu, & prædictionibus clariſſimus, qui cum in Monaſterio Vallis Lucis quindecim annos in communi vita, ſpirituque manſiſſet, tandem demortuus dies ſuos obiit. Chronicon Caſinenſe c. 17. s.) *Nilum virum ſanctiſſimum Adalbertus Sclavorum Epiſcopus relicto Epiſcopatu ſuo ex licentia Romani Pontificis, in Monaſterium quod dicitur Vallis Lucis, cum aliquot Græcis fratribus converſantem perceperat, ſatis devote profectus eſt, à quo dum ejus genibus provolutus opportuna conſilia quæreret, ſeque ab illo non poſſe recipi cognoviſſet; pro eo enim quod ita de Monaſterio noſtro receſſerat, aſſerebat prædictus Pater, non audere ſe illum retinere, ne forte ob hoc & ipſe cum ſuis inde expelleretur. Conſilio tandem ipſius Romam reverſus in Monaſterio S. Bonifacii Martyris aliquamdiu converſatus eſt, nec multo poſt iterum ad Epiſcopatum ſuum à Pontifice Romano directus.* In geſtis Adalberti apud Surium T. 2. die 23. Aprilis leguntur hiſce congruentia: *Adalbertus montem feſtivus* t) *deſcendit eo quem in Philoſophia Chriſti perfectiorem diſcipulum invenit Patrem Nilum calida ſpe petiit; ſub quo parvulus factus jugum Chriſti ferre, & obedientiæ aureas literas parare ſatagebat, amplexusque genua ſenis, in hac firmus hærebat. Non negat Pater Nilus. At, inquit, homo ego ſum Græcus. Melius conveniunt, cum quibus hoc agas, Monachi Latini. Redeas Romam nutricem ſanctorum filiorum. Quare nobilem Abbatem amicum* no-

s) Abbas tum Caſinenſis Monaſterii fuit Aligernus, defunctus A. C. 986.

t) Leg. *feſtinus.*

nostrum Leonem. Dic me misisse te rudem discipulum ad talem Magistrum. Hoc duce itineris ad prælia Dei securus accede. Sub hoc patrono contra adversaria cuncta animæ ad Deum progrediens salvus enatabis, & majori flamma, qui nunc in te ardet ignis, accensus excrescet. Quotidie in te Deus tuus, & Dei Filius. Fecit, ut homo Dei bonus dixit, atque Romam pergens in Monasterio sancti Bonifacii Monachalem vestem accepit, &c. Et discipulus Beati Nili in vita ejusdem Nili: *Cum igitur mortuus esset æternæ memoriæ Aligernus, qui recte, & religiose Monasterium S. Benedicti administravit; ejus loco Præfectus fuit quidam, qui ignorabat S. Nilum, qualis esset, vel ut verius dicam nec ipsum Deum cognoscebat: quod declarabit id, quod breviter dicam. Cum aliquando ad ipsum B. Nilus accessisset, invenit casu ipsum in Monasterio inferiori, in quo est pulcherrimum sacellum sancti Germani, aquarum pulchritudine circumdatum. Invenit autem ipsum cum insignioribus Monachis magni Monasterii lotum, & in cœnaculo comedentem. Cum itaque expectaret ipsum Beatus Nilus in Ecclesia cum suis fratribus, audit, quod Citharœdus quidam ingressus erat in cœnaculum, citharam pulsans. Tunc Beatus Nilus dixit ad eos, qui secum erant: Memoria tenete fratres verbum hoc, quod brevi tempore veniet ira DEI super homines istos. Surgite, & hinc discedamus. Et hoc cum dixisset, recessit: nec annus transivit, & Præpositus ipse, Manso scilicet, defectionis, sive seditionis causa captus: eruti sunt ei oculi, & Monachi gravi morbo oppressi, alii quidem usque ad mortem afflicti sunt, alii perierunt. Citharœdus ille profectus, ut saperet, captus est, & post multa tormenta eruti sunt illi oculi, & sic omnes biberunt calicem iræ Domini, juxta S. Nili prædictionem. Beatus itaque Nilus cum in Monasterio, quod dicitur Vallis Lucis, stetisset quindecim annos, recessit inde.* Agit etiam de excœcatione hujus Abbatis Petrus Damiani Ep. 8. ad Mainardum Episcopum Eugubinum. Ex dictis nulli dubium remanet, hunc Nilum Græcum, quæ u) prænotavimus Rossanensem esse. Valle lucium, in quo per tot annos commoratus est, & reliqua omnia, quæ consideratione dignissima sunt, Imperatores, sub quibus vitam duxit, Adelardus Episcopus Sclavorum sanctissimus, cujus in familiaritate versatus est, hoc idem evidentissime probant.

VIII. Nilus x) Patriarcha.

IN Synodico MS. quod legebatur apud Thessalonicenses Dominica Orthodoxiæ, & conservatur hodie in Bibliotheca Vaticana, comme-

 mo-

u) Lege *quem*. Dominica Orthodoxiæ est 1. Quadragesimæ. Vide Cangium.

x) In Bibl. Cæsarea extat MS. τȣ̃ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Νείλȣ Ἀρχιεπισκόπȣ Κωνςαντινȣπόλεως τȣ̃ ἐλεήμενος εὐχὴ ἱκετήριος. πρὸς Θεὸν ἥτις προσήκει λέγεσθαι ἐπὶ βαρ-

moratur quidam Nilus Patriarcha, qui strenue pro Ecclesia Christi, & rectis illius dogmatibus & sermone, & reipsa, & doctrinis, & Commentariis, & optimis operibus decertavit. Νείλου τȣ̃ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένȣ ἁγιωτάτου, καὶ ἀοιδίμȣ Πατριάρχȣ, τȣ̃ στεῤῥῶς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιάς χριστȣ̃, καὶ τῶν ὀρθοδόξων αὐτῆς δογμάτων, καὶ λόγοις καὶ πράγμασι, καὶ διδασκαλίαις, καὶ συγγράμμασι, καὶ εὐποιΐαις ἀγωνισαμένȣ ἡ μνήμη. Nilus hic mihi ante oculos obversatur, illeque Patriarcha: sed cujus Patriarchii, nubes violant, y) & nubilum cœlum obducunt. Quid indignius, aut insulsius sileri potuit? de Nilo Asceta, licet multis ille scriptis de omni re Ecclesiam Dei veluti tot lampadibus illustraverit, nondum eum neque per suspicionem Patriarcham fuisse assequor. Quare cum de hoc altum sit apud edita Triodia silentium, licet multis Commentariis & exercitiis tutatus fuerit rem Ecclesiasticam, de eo quoque nihil ultra dicimus. Convincunt tamen Constantinopolitanum fuisse verba Simeonis Thessalonicensis Dialogo contra Hæreses. Ἔτι δὲ καὶ παρὰ τῶν συμπονησάντων αὐτῷ (Γρηγορίῳ τῷ θεσσαλονικεῖ) πλείστων μὲν καὶ ἄλλων, ἐξαιρέτως δὲ τȣ̃ πεφιλημένȣ θεῷ Φιλοθέȣ, τȣ̃ τῆς Κωνσταντίνου φημὶ λαμπροῦ πατριάρχου, καὶ τȣ̃ μετ' αὐτὸν σοφωτάτου Νείλου τῆς αὐτῆς αὐτῷ ἀρχιερατεύσαντος ἐκκλησίας. *Prætereaque ab iis, qui eundem cum eo (Gregorio Palama Thessalonicensi) laborem susceperunt, pluribus quidem & aliis sed potissimum à Deo dilecto Philotheo, Constantinopolitano inquam clarissimo Patriarcha, & illius successore sapientissimo Nilo ejusdem Ecclesiæ summo Antistite.* Onuphrius tamen in Chronico z) non post Philotheum, sed post Macarium Patriarcham Constantinopolitanum in Patriarchatu sedisse scribit annis viginti, & post Nilum, Antonium quartum.

IX. Nilus Damyla.

Nili a) Hieromonachi cognomento Damylæ Patris spiritualis in Monasterio Cercossenorum *Tractatus ad Maximum & Præcepta de servanda recta fide.* It:

βαρβάρων, ἐπιδρομῇ καὶ ἐμφυλίῳ πολέμῳ καὶ λιμῷ καὶ λοιμῷ καὶ θανάτȣ πληγῇ. Hæ preces à Jo. Sambuco latine tantum editæ Patavii 1555. in 4. (non in fol. ut habet Labbeus T. 2. de script. Eccles. continuatores Gesneri secutus) ab Allatio supra perperam inter scripta Nili ascetæ referuntur primo statim loco.

y) an *velant.*

z) Sic & alii complures, & Georgius Cyprius in Chronico Ecclesiæ Græcæ, p. 277. ubi Nilus hic per viginti annos (Labbeo per octo tantum) Patriarchatum CPolitanum tenuisse traditur, defunctus circa A. C. 1386.

a) Confer, si placet, quæ de hoc notavi infra ad cap. XVIII. de Nilo Tarchaniota.

It: περὶ τῆς ἐν τῇ θείᾳ τριάδι τάξεως, καὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος, καὶ ἄλλων τινῶν ζητημάτων. *De ordine in divina Triade, de processione Spiritus sancti, & aliis nonnullis Quæstionibus.*

Item ejusdem *Collectanea ex sanctissimis Patribus de processione Spiritus Sancti* in Cod. Regio 1819. Sic Labbæus b) noster de Damyla Nilo. Nec est aliud quod expectes ab Allatio, qui nec vidit, nec examinavit Codices.

X. Nilus Nomine.

Nilus nomine tantum nobis pervulgatus de *Ratiocinationibus*, latine tantum, Interprete *Johanne Baptista Rasario* Lugduni c) in folio post Ammonium in Voces, Magentinum in libros de Interpretatione, & in Priora, atque Epitomen Porphyrii in universam Aristotelis disserendi artem.

XI. Nilus Doxapatrius.

Nilus Archimandrita Doxapatrius scribebat sub Rege Rogerio, in Sicilia Anno Dom. 1143. Quæ ipsius vidi, sunt; *De quinque Patriarchalibus sedibus.* d) Sic enim se habent ipsius Antelogia: Σύγγραμμα

b) Bibl. nova MSS. p. 89.

c) A. 1547.

d) Hoc Nili scriptum è Codice Levini Warneri, quem Bibliothecæ Leidensi ille legavit, editum est Græce & Latine in variis sacris *Sephani le Moyne* Lugd. Bat. 1685. & 1694. 4. pag. 211-267. A Frid. Spanhemio communicatum sibi prædicat Lemonius Confer ubi lubebit Spanhemii Opera T. 2. p. 502. Fragmenta ex eadem Doxopatri notitia ediderat Allatius lib. 1. de consensu Eccles. Occid. & Or. cap. 24. & ex Allatio Rich. Simon ad calcem Hist. Criticæ editæ Gallice de fide & ritibus Orientalium. Allegatur & ab Allatio de consensu p. 255. 522. Tempus non repugnat eundem hunc esse Doxopatrium cujus *Nomocanon* MS. exstat Romæ in Codice Patrum S. Basilii, de quo V. C. Bernhardus de Montfaucon in Diario Italico p. 217. seq. & in Palæographia Græca p. 62 & 302. Titulum libri quoniam quis ille Doxopater fuerit nos docet, adscribam: Νομοκάνον ὅλους τοὺς κανόνας τῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν ἑπτὰ συνόδων, καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, καὶ ἑτέρων Θεοφόρων πατέρων. ἑρμηνευθὲν προτροπῇ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου Κομνηνοῦ, παρὰ τοῦ λογιωτάτου διακόνου τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ νομοφύλακος, τῆς τῶν Ῥωμαίων βασιλείας, πατριαρχικοῦ νοταρίου καὶ πρωτοπροέδρου

γενόμενον παρὰ Νείλου Ἀρχιμανδρίτου τοῦ Δοξαπατρὶ, κατὰ κέλευσιν τοῦ εὐγενεστάτου μεγάλου Ῥηγὸς Ῥογερίου, περὶ τῶν πέντε πατριαρχικῶν θρόνων, καὶ τῶν ὑπ' αὐτοὺς Ἀρχιεπισκοπῶν, καὶ Μητροπόλεων, καὶ τῶν ὑπὸ τὰς μητροπόλεις Ἐπισκοπῶν, καὶ τῶν ἐνοριῶν ἑκάστου πατριαρχικοῦ θρόνου, καὶ πῶς, καὶ πότε συνέστη ἕκαστος πατριαρχικὸς θρόνος, καὶ περὶ τῆς τάξεως αὐτῶν, καὶ περὶ τῶν ἰδικῶν ἑκάστου ὀνομάτων, καὶ πῶς τὸν λόγον ἐπέχουσι. συνεγράφη δὲ ἔτει, ς' χνά, Ἰνδικτιῶνος ς'. Ρ. πανευγενέστατε αὐθέντα μου, καὶ τὰ ἑξῆς. *Nili Archimandritæ cognomento Doxapatrii de quinque Patriarchalibus*, &c. P. *Nobilissime Domine mi*, &c. Alia quoque scripsisse satis ipse indicat, ibidem. Ὅτι ἐν τῷ Καστελλίῳ Πανόρμῳ ἔγραψα πρὸς τὴν σὴν ἀντίληψιν.

XII. Nilus Monachus Siculus.

TEempore Michaëlis Palæologi, e) cum Johannes Despota non tantum omnibus belli dotibus eminentissimus sui seculi, sed in Deum piissimus, & verum religionis exemplar, & munificentissimus in pios usus, & ædificia sacra extruenda profundens vigeret, Monachus quidam Nilus ex Sicilia cum aliis à pedibus servis Constantinopolim deveniens, magno Romanorum malo, docebat parsimoniæ attendendum esse. Rem ita exponit Georgius Pachymeres libro 3. cap. 21. ἐπεὶ δὲ οἱ ἀμφὶ τὸν Μοναχὸν Νεῖλον, ὃς ἐκ Σικελίας μὲν ὥρμητο, ἐπὶ κακῷ δὲ τῆς τῶν Ῥωμαίων πολιτείας ἐπέστη διδάσκων γλισχρεύεσθαι, καὶ προμηθεῖς εἶναι τοὺς ἀνθρώπους περὶ τὴν δόσιν, μήπως λαθών τις μετρίως τῶν πραγμάτων ἔχων, λαβὼν, τῷ μὲν διδόντι τὴν, τοῦ κακῶς οἰκονομεῖν τὰ οἱ προσόντα προστρίψοι μέμψιν, τὴν δὲ χάριν ἐκείνην οὐκ ἐπὶ μισθῷ, ἀλλ' ἐν κενοῖς γενέσθαι παρασκευάσοι, ὡς ἐντεῦθεν μηδένα διδόναι τῶν πάντων ἐξ ἀνάγκης ἐχόντων τι, διότι καὶ τοῦ εὖ πάσχειν κατὰ τὸν ἐκείνων νόμον, ἀπείργοιτ' ἂν εὐπρεπῶς, καὶ οὕτως ὁ τῆς μεταδόσεως ἀσθενοίη νόμος. Ὦ πῶς ταῦτά τις καὶ ἐξαγγείλοι, ἰδίου καιροῦ χρήζοντα; Ὁ γοῦν δεσπότης ἔχων πρὸς τοῖς ἄλλοις καλοῖς καὶ τὸ φιλομόναχον, ἐκείνους που παρεισφρήσαντας τῇ οἰκίᾳ ὡς ἀρετῆς φίλους δέχεται, κἀντεῦθεν σύγχυσίς τις ἐπὶ μικρὸν περὶ τὰς τῶν οἰκείων δόσεις ἐκ τῆς ἐκείνων διδασκαλίας ἐπη-

πρωτοσυγκέλων Δοξαπάτρου. Neque longe ab hac ætate remotus Nilus Monachus, ad quem Mich. Glycæ Epistola, quam edidit Allatius de consensu utriusque Ecclesiæ p. 1194. Sed dubito idemne an alius sit Doxopater cujus carmen Jambicum in Arium de laudibus Athanasii, præfixum Codici MS. Operum Athanasii Basileensi, manu ipsius Doxopatri scripto edidit Felckmannus appendice ad edit. Athanasii Commelinianam, atque inde Parisienses ante T. 1.

e) Hic præfuit Græcorum Imperio ab A. C. 1260. ad 1282.

ἐπηκολȣ́θει. Hæc ita vertit doctiſſimus Petrus Poſſinus : *Iſtud tamen ejus*, Johannis Deſpotæ, *incenſum large donandi ſtudium paululum refrigerarunt ſectatores Nili Pſeudomonachi è Sicilia huc magno malo Romanæ Reipublicæ profecti, docentes parſimoniæ attendere, ſuadentesque hominibus magna circumſpectione in dando uti, ne fortè quis clam, alioquin habens, quod ſatis ipſi eſt, & callide ſimulata egeſtate pecunia emungens, parum cautum miſericordem, labem illi allinat multum facilis, & ſua inconſulte dilapidantis : prætereaque illud fraudet fruſtra ſperata mercede talis operis, quippe quod non jam ipſi ad præmium imputandum, ſed inter vana, & otioſa numerandum ſit. Ex hujusmodi doctrina credita receptaque neceſſario ſequebatur, ut nemo aliquid habentium, quidquam alteri donaret, ſicque omnis ex ex eleemoſynis, quo ſpes, ratioque victus, ac ſtatus plerorumque tenuium continetur, hac iſtorum prava diſciplina funditus exterminaretur è conſuetudine usque hominum, illo plauſibili prætextu inquirendi anxie ante largitionem, verene, an ſimulate egerent, qui petebant, nullum jam erogationi beneficæ locum relinquente : atque adeo hac arguta cavillatione tota lex eleemoſynarum abrogaretur. O quis hujus perniciem dogmatis ſatis explicet! Ad quod utique proprio ejus argumenti commentario eſſet opus. Itaque Deſpota, cui laudes inter cæteras inerat amor multus, veneratioque Monachorum, quosdam è Nili ſectariis eam vitam profitentes, & ſe inſinuantes in ejus domum, facile in conſuetudinem recepit, varios bonos ex veſte æſtimans ; Unde contigit longe deinceps manare parcius pravæ iſtius doctrinæ quodam obice prohibitum fontem beneficentiæ inopum ex illo greges haurire ſolitorum antea tam benigne irrigantem.* Manifeſte comperi, & manu teneo, indignum hunc eſſe, qui cum aliis Nilis in hac Diatriba locum habeat. Sed cum de Nilis ſermo ſit, qui unici fuerunt ad gloriam, vel infamiam ; hic quoque qui Pachymeris calculo minus commode audiit, obticendus non fuit.

XIII. Nilus Italicorum dogmatum Propugnator.

NIlus quidam nomine tantum notus ſub Alexio Comneno f) Conſtantinopolim perveniens, in eaque commorans, cum Armenis conjunctus, multas hæreſes ſparſit : & cum in illis aſſerendis defendendisque pertinaciſſime inhæreret, una cum ſociis plena Synodo

f) Hic Comnenus Imperium tenuit ab A. C. 1081 ad 1118. Cæterum Nilus iſte non diverſus à Nilo Ægyptio Monacho, de quo infra num. XV.

nodo condemnatus est. Ut res sese habuit, fuse narrat Anna Comnena Alexiad. l. 14. g) ἐπεὶ δὲ τὴν ἐκκλησίαν ὥσπερ τι ῥεῦμα κακίας ὁ Νεῖλος ἐκεῖνος ἐπικλύζων πολὺν τὸν σάλον ταῖς τῶν ἁπάντων ἐνεποίει ψυχαῖς, μετ' οὐ πολὺ τῆς τῶν τοῦ Ἰταλοῦ h) δογμάτων καθαιρέσεως ἀναφανείς, καὶ πολλοὺς ταῖς δίναις τῆς αὐτοῦ κακοδοξίας ἐβύθισεν. Ἀνὴρ δὲ οὗτος δεξιὸς μὲν τὴν ἀρετὴν ὑποκρίνεσθαι, οὐκ οἶδα μὲν οὖν ὅθεν, τέως δ' οὖν τῇ μεγαλοπόλει ἐφοίτησε, καὶ ἐγγωνιάζων Θεῷ μόνῳ δῆθεν καὶ ἑαυτῷ προσανεῖχε διὰ παντός, ταῖς ἱεραῖς βίβλοις ἐνασχολούμενος, ἀμύητος δὲ πάσης ἑλληνικῆς παιδείας ὤν, καὶ μηδὲ καθηγητήν τινα ἐσχηκώς, ἀρχῆθεν τὸν ὑφαπλοῦντα τούτῳ τὸ τῆς θείας γραφῆς βάθος ἐνεκεκύφει μὲν τοῖς τῶν ἁγίων συγγράμμασιν, ἄγευστος δὲ πάσης παιδείας λογικῆς ὢν ἐπεπλάνητο περὶ τὸν νοῦν τῶν γραφῶν, οὐκ ἀγεννῆ δέ τινα χορὸν ὑποσυρόμενος ἐν μεγάλαις οἰκίαις εἰσέδυ διδάσκαλος αὐτοχειροτόνητος τὸ μέντοι, διὰ τὴν ἐπιφαινομένην αὐτῷ ἀρετὴν, καὶ τὸ κατεσκληκὸς ἐκεῖνο, ἦθος, τὸ δὲ καὶ διὰ τὴν ὑποκεκρυμμένως ἐμφαινομένην αὐτῷ τάχα γνῶσιν, ἔνθεν τοι καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀγνοήσας μυστηρίου, καὶ μήθ' ὅτι ἐστὶν ἕνωσις ἁπλῶς συνιέναι δυνάμενος, μήθ', ὅτι ἐστὶν ὅλως ὑπόστασις εἰδώς, οὔτε διακεκριμένως ὑπόστασιν, ἢ ἕνωσιν νοεῖν δυνάμενος, μήτ' αὖθις ἡνωμένως καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, μήθ' ὅπως ἐθεώθη τὸ πρόσλημμα παρὰ τῶν ἁγίων διδασκόμενος, πόρρω τοῦ ὄντος ἐξενεχθεὶς, φύσει τοῦτο θεωθῆναι ἐδόξαζεν ἀπατώμενος. Οὐδὲ τοῦτο διέλαθε τὸν Αὐτοκράτορα, ἀλλ' ὡς ᾔσθετο τὰ περὶ τούτου ὀξύρροπον ἐπινοεῖ τὴν βοήθειαν, καὶ τὸν ἄνδρα μετακαλεσάμενος, πολλὰ τοῦ θράσους, καὶ τῆς ἀμαθίας ἐμέμφετο, καὶ πολλὰ τοῦτον ἐλέγξας τήν τε καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν τοῦ θεανθρώπου λόγου τρανῶς ἐδίδασκε, καὶ τὸν τῆς ἀντιδόσεως τρόπον παρίστα, καὶ ὅπως ἐθεώθη τὸ πρόσλημμα μετὰ τῆς ἄνωθεν ἐδίδασκε χάριτος. Ὁ δὲ τῆς ἰδίας ψευδοδοξίας ἀπρὶξ εἴχετο, καὶ πρὸς πᾶσαν κάκωσιν, στρεβλάς τε, καὶ δεσμὰ, καὶ ξεσμοὺς σαρκὸς ἑτοιμότατος ἦν, ἢ ἀποστῆναι τοῦ μὴ θεωθῆναι φύσει διδάσκειν τὸ πρόσλημμα. Εἶχε δὲ τότε καὶ πολλοὺς τῶν Ἀρμενίων ἡ μεγαλόπολις, οἷς τῆς ἀσεβείας ὑπέκκαυμα ὁ Νεῖλος ἐκεῖνος ἐγίνετο, ἐντεῦθεν διαλέξεις τε συχναὶ πρὸς τὸν Τιγράνην ἐκεῖνον, καὶ τὸν Ἀρσάκην, οὓς ἐπιπλέον τὰ τοῦ Νείλου δόγματα πρὸς ἀσέβειαν ἠρέθιζε. Τί τὸ ἐντεῦθεν; Τὴν ἀσέβειαν πολλῶν ἐπιγεναμένην ψυχὰς ὁρῶν ὁ Αὐτοκράτωρ, καὶ ἀλλήλοις τὰ τοῦ Νείλου καὶ τῶν Ἀρμενίων ἐπιπλεκόμενα, καὶ ἁπανταχῆ τὸ φύσει θεωθῆναι τὸ πρόσλημμα λαμπρᾷ φωνῇ κηρυττόμενον, ἀθετουμένας τε τὰς τῶν ἁγίων πατέρων περὶ τούτου γραφὰς, καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν ἀγνοουμένην, σχεδὸν στῆσαι τὴν σφοδρὰν τοῦ κακοῦ ῥύμην βουληθεὶς,

g) Libr. 10. sub init. pag. 269. seq.

h) De hoc Johanne, Mich. Pselli discipulo ejusque dogmatis vide Antonium Pagi ad A. C. 1083. n. 8. seq. & Allatium de utriusque Ecclesiae consensu p. 632.

θεὶς, τὰς τῆς ἐκκλησίας λογάδας συναγαγὼν, σύνοδον περὶ τούτου γενέσθαι κοινῇ συνεσκέψαντο. Καὶ παρῆν τηνικαῦτα ἅπαν τὸ τῶν ἀρχιερέων πλήρωμα, καὶ αὐτὸς ὁ πατριάρχης Νικόλαος i) καὶ ὁ Νεῖλος εἰς τὸ μέσον μετὰ τῶν Ἀρμενίων ἵστατο, καὶ τὰ τούτου ἀνεκαλύπτοντο δόγματα. Καὶ ὃς λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ταῦτα ἐδίδασκεν, καὶ ἰσχυρῶς αὐτῶν διὰ πλειόνων ἀντείχετο. Τί τὸ ἐντεῦθεν; Ἡ σύνοδος, ἵνα πολλῶν ἀπαλλάξῃ ψυχὰς τῆς διεφθαρμένης αὐτοῦ διδαχῆς, αἰωνίῳ τοῦτον καθυπέβαλεν ἀναθέματι k) καὶ τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν κατὰ τὰς τῶν ἁγίων παραδόσεις ἐμφανέστερον ἀνεκήρυξεν. Μετὰ τοῦτον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν σὺν τούτῳ καὶ Βλαχερνίτης δεδημοσιεύετο, ἀσεβῆ καὶ ἔκφυλα τῆς ἐκκλησίας φρονῶν, κἂν ἱερωμένος ἦν. Ex Interpretatione Petri Possini: *Interea non longe post condemnationem pravorum dogmatum Itali, cujus superius meminimus, exortus est ejus amentiæ successor,* Nilus *nomine, homo virtutis simulator callidus, qui cum eluvie quadam malitiæ Ecclesiam inundasset, & hominum animos in præsens periculum adduxit naufragandi circa fidem, & non paucos errorum haustos verticibus irreparabili mersit interitu. Is nescio unde Constantinopolin profectus tristem illic, ac à vulgo secretam vitam exercuit, Deo videlicet uni, sibique assidue attendens, sacrisque Libris volutandis otium absumens. Funditus rudis erat Græcæ omnis eruditionis. In divinis vero litteris vi quadam irrupuerat; nemine unquam adhibito, qui primos ipsi aditus muniret ad intimam notitiam arcanorum illorum sensuum. Tamen erat multus in lectitandis operibus Sanctorum. Verum cum differendi arte nulla, nulla ratiocinandi methodo initiatum ingenium afferret, necessario fiebat, ut excluderetur sacris adytis, & toto, quod ajunt, cælo ab exacta intelligentia divinorum aberraret oraculorum, ac dogmatum. Congregavit nihilominus numerum nonparvum admiratorum sui: ad quos in magnas ædes convocatos concionabundus prodibat, suis ipse unius suffragiis declaratus Doctor: auctoritatem ipsi apud præoccupatos favore animos facile quantamvis conciliante primum egregia specie virtutis; deinde asperitate cultus, victusque, squalore ostentata vultus, ac vestium: postremo sublucentes ex arcano, & imperitorum præstringentes animos eruditionis scintillæ, quasi latentis ex industria, & exuberanti copia modestiæ custodiam frustrantis. Tali ille sui suorumque fiducia in rei maximæ temere definiendæ præcipitem audaciam prolapsus, homo, nec quid esset Unio, quid hypostasis, nec quomodo ista jungi componique possent in hypostaticam unionem,*

(H) *didi-*

i) Nicolaum intellige tertium (Grammaticum cognomine) qui Patriarcha CPol. fuit ab A. C. 1084. ad 1111. de quo confer Lambecium VI. p. 302. & Antonii Pagi Critica Baron. ad A. 1089. n. 8. & A. 1117. n. 27. 31. &c.

k) Illius anathema legi etiam in Triodio Dominica Orthodoxiæ sive prima Quadragesimæ notavit Allatius lib. 2. de consensu Ecclesiæ Occid. cum Orientali c. 10. §. 4. Conf. quæ infra num. XV.

didicisset unquam: nec qua ratione assumpta natura divinitatis esset facta particeps, ex Commentariis Sanctorum, quæ sine intelligendi fructu triverat, percipere potuisset: docere ac profiteri palam cœpit, Humanitatem Christi, natura fuisse deificatam, *longe in eo quidem ultra veritatis Catholicæ gyros evagatus. Hæc nec ignorare, nec dissimulare Imperator potuit, sed errori viri celebris, quippe lubrico ad sui propagationem malo, ratus occurrendum remedio non lento, istum ipsum pravæ doctrinæ auctorem accersit, objurgataque non perfunctorie audacia, imperitiaque ejus, multis deinde, qua testimoniis, qua rationibus convicit pervicacem: eique, si sentire posset, manifeste demonstravit: quid esset hypostatica unio Verbi cum Humanitate; tum quatenus, & qua ratione facta esset communicatio proprietatum inter naturas ambas exposuit: deinde humanitatem assumptam, non utique natura propria, sed gratia superna fuisse deificatam copiose docuit, superbo hæretico contumacia se interim involvente sua, & adeo non manus dante manifestæ veritati, ut se ad vincula, tormenta, mutilationem perferendam corporis, atque ad quodvis incommodum subeundum paratissimum ostenderet potius, quam ut sibi extorqueri pateretur id aut sentiendi apud se, aut apud alios prædicandi libertatem, quod profiteri cœperat; nempe, Humanitatem Christi natura fuisse deificatam. Erant tum Constantinopoli Armeni permulti, quibus ad non orthodoxe sentiendum pronis, novum ad ipsum impetum, atque incitamentum admovebat hic Nilus. Inde frequentes collocutiones cum Tigrane illo, atque Arsace, qui præ cæteris oratione, ac consuetudine Nili ad nefariam prave sentiendi sententiam pertrahebantur. Hinc Imperator pereuntium animarum interitu commotus, quas plurimas malè sanæ doctrinæ impunè serpentis contagio corrumpebat: factione pravè sentientium eo firmiori facta, atque ad nocendum valentiori, quod malas per se seorsim Nili & Armenorum causas in unam implicasset, conflassetque corpus præpotentis jam sectæ: cujus tanta vis esset, atque autoritas, ut passim abrogatis traditionibus Patrum veterum, doctrina Catholica de Unione Hypostatica ferè ignoraretur: palam vero voce sublata, ac libera personaret impium dictum asserentium: Humanitatem assumptam natura fuisse deificatam. Hæc, inquam, Imperator reputans, & tempus esse statuens expediendæ opis, si quam afferre posset, ad tantum discrimen, recente pernicie sistenda, Ecclesiæ proceres unam in synodum convocat: ut collatis consiliis atque sententiis de præsenti rerum statu decernerent. Convenit universus Episcoporum cœtus una cum ipso Patriarcha Nicolao. Sistitur coram illis Nilus cum Armenis. Edere jubentur de Incarnatione Verbi quid sentiant. Tum ille improbus superiora illa, quæ retulimus, palam asseruit: impudentiæ profitendi errandi temeritatem adæquante; adeo ut etiam pluribus verbis adstruere male prolata conaretur.*

tur. In sententias ut deinde itum est; Synodus satis comperta Nili contumacia, ne lues corrupti membri ad sanorum perniciem serperet, perpetuum in ipsum velut damnatæ doctrinæ pertinacem assertorem anathema conclamavit: Unionem verò Hypostaticam juxta Sanctorum traditiones manifestius explicatiusque prædicavit. Post hunc, aut potius cum hoc damnatus & Blachernita est, impia & ipse alienaque ab Ecclesia sentiens, quamquam Sacerdos erat.

XIV. Nilus Cabasila, Archiepiscopus Thessalonicensis.

N*Ilum Cabasilam Archiepiscopum Thessalonicensem fuisse legimus;* scribit Neander de eo, vocatque *Virum eruditum & Papatui minime æquum, propterea quod plurimis ejus scriptis, tum idolomaniam, tum etiam superbiam, qua se supra DEUM & Ecclesiam extulit, acerrime confutarit.* Johannes Matthæus Caryophilus Præfatione in Nili Junioris vitam: *sed utinam post duos hosce inclytos Nilos non extitisset tertius, qui egregium virtutis nomen bonis omnibus affluentissimæ fontem falsarum exhiberet aquarum, Thessalonicensis Antistes, & vani loquentiæ schismaticorum antesignanus. Hujus perniciosissima dicta, & sententias una cum suis confutationibus, DEo dante, post sancti Patris historiam videbis edenda, ut palam fiat omnibus, quid intersit inter Nilos & Nilum; denique inter avitam Græcorum Theologiam, & schismaticorum absonas novitates.* Quod promisit, præstitit in partem Caryophilus, diuturniori equidem vita dignus: sic enim reliqua ipsius Nili contra Romanam ecclesiam dictata de statu dejecisset, & dissolvisset mendacia. Extat ejusdem Nili Tractatus, quo nititur explicare: *Nullam aliam hactenus fuisse causam, quam quod universali Concilio Papa rei controversæ legitimam cognitionem cedere non vult; quin solus ipse tanquam Magister, atque arbiter controversiæ sedere vult: alios autem tanquam discipulos dicto audientes esse, & hoc ab Apostolorum & Patrum legibus & actionibus esse alienissimum.* Ejusdem *de Papæ primatu, libri duo*, ex Bibliotheca Vaticana, Bonaventura Vulcanio Interprete. His accessit *de Igne Purgatorio* liber singularis, eodem Interprete, Lugd. Batav. apud Franciscum Raphelengium 1595. in 8. Græce & Latine Hanoviæ typis Wechelianis apud Claudium Marnium 1608. in 8. Hunc eundem Tractatum conversum in Latinum sermonem per Illyricum l) scribit Epitomator Gesnerianus. Ejusdem

(H) 2 *clara*

l) Est mihi in manibus Nili Thessalonicensis libellus de Primatu Romani Pontificis, Græce cum versione Matthiæ Flacii Illyrici editus Francofurti apud Davidem Zephelium

clara & brevis ad Latinos responsio tanquam Enchiridion quoddam propositum his, qui adversum illum pugnare volunt. In illo de Primatu Papæ agit, ex vetustissimis Conciliis m) aliisque vetustis monumentis illum refutans, ut ostendat eum nec divini juris esse, sed tantum à Patribus & Imperatoribus concessum, nec tamen talem, & tantam rem suæ præeminentiæ esse, quantam Papa nunc nullo sibi jure usurpat. Verum est, hunc infamem & sexcentorum flagitiorum maculis notissimum schismaticum, sive potius hæreticum, similia, imo pejora scripta posteris tradidisse; sed quibusnam documentis probabilibus, aut necessariis, vel ut expressius dicam, amentatis hastis? Levia sunt, & nihili, & non re, sed ad gratiam nequissimorum hominum argumenta contorta, quod ex conclusione operis manifesto colligitur. Κεφάλαιον τῶν λεγομένων, ἕως μὲν ὁ πάπας σώζει τὴν τάξιν, καὶ μετὰ τῆς ἀληθείας ἕστηκε, καὶ τῆς πρώτης, καὶ κυρίας ἀρχῆς οὐκ ἀφίσταται. καὶ κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀρχιερεὺς ἄκρος, καὶ Πέτρου, καὶ πάντων Ἀποστόλων διάδοχος, καὶ δεῖ πάντας αὐτῷ πείθεσθαι, καὶ οὐδὲν, ὃ τὴν τιμὴν ἐκείνου χωρεῖ. Εἰ δὲ τῆς ἀληθείας ἀποχωρήσας, οὐ βούλεται πάλιν πρὸς ἐκείνην ἐπανιέναι, τὴν τῶν καταδίκων πείσεται. *Summa dictorum hæc est: Quamdiu quidem Papa ordinem servat, & cum veritate stat, à primo, & proprio principatu non removetur, & caput erit ecclesiæ & summus Pontifex, & Petri, reliquorumque Apostolorum successor, omnesque ei obedire oportet: nihilque est quod ipsius honori detrahat. Si vero à qua semel veritate recesserit, ad eam redire noluerit, damnatorum pœnis erit obnoxius.* Fulget Orichalcum, sed pallens aurum melius est. Nondum vel à Nilo, vel ab ullo alio rationibus conquisitis probatum est, nec probabitur in posterum à quoquam, Papam ordinem non servasse, & veritatem missam fecisse. Quanam ergo ratione à primo, & proprio principatu remotus est? ideoque nec caput Ecclesiæ, nec summus Pontifex, nec successor Pe-

lium 1555. 8. Testatur Flacius hunc se libellum à probo & fide digno homine accepisse ex satis vetusto codice descriptum Venetiis. Fallitur itaque Richardus Simon qui lib. IV. Bibliothecæ Criticæ p. 24. Vulcanium primum hujus libri editorem fuisse affirmat. Editionem vero Basileensem Græcolatinam A. 1544. 4. Guil Caveo V. Cl. memoratam haud vidi, & extare non credo. Certe quod Casimirus Oudinus p. 627. supplementi de scriptoribus Ecclesiasticis scribit primum illo anno 1544. typis Oporinianis prodiisse Nilum cum Flacio contra Brunum, neutiquam ita se habet, cum invectiva Conradi Bruni in Centurias Magdeburgenses edi primum cœptas A. 1559. ad quam Flacius respondet, lucem demum viderit A. 1565. Flacii refutatio invectivæ A. 1566.

m) Nili argumentis pugnantem Macarium Ancyranum producit Allatius de consensu utriusque Ecclesiæ lib. 1. c. 27. §. 2.

Petri, nec Apoſtolorum eſt ? conſtituant in oculis hominum, quod illud tandem ſit, quod ipſius honori detraxit. Nec à Nilo diſſidet reliqua Schismaticorum cohors. Et de his alias fuſius: modo ſatis ſit attrectaſſe.

De hoc Nilo Theſſalonicenſi Bonaventura Vulcanius Ep. ad Lectorem præfixa dicto Opuſculo; *De Auctore hujus ſcripti variant Doctorum ſententiæ. Varietas hinc nata, quod Nilo multi fuerunt cognomines.* Subdit Neander: ** *Nilus quando vixerit, non ſatis conſtat. Vixit ſane poſt Caroli Magni primi Germanorum Imperatoris tempora; ſeptimæ namque Synodi aliquoties mentionem facit.* Eſto: vixerit poſt Caroli M. tempora, cum ſeptimæ Synodi nomen attingat. Non ſatis conſtat interim, quo tempore vixerit? Salmaſius de Opuſculis Nili Theſſalonicenſis ad Lectorem ſcribit, ſibi conſtare, hunc Nilum eſſe recentiſſimum, Thomæ enim Aquinatis in aliis ſcriptis ſuis, quæ nondum edita ſunt, meminit, & Thomas ille recentiſſimus eſt. Poterat tamen certiora tempora præfinire; dum à Thoma Aquinate ad hunc Nilum non breve temporis ſpatium intercedat. Hunc ergo Nilum nos ſub Johanne Cantacuzeno vixiſſe figimus, una cum Nicolao Cabaſila, ad quem uti πρὸς τὸν αὐτοῦ ἀνεψιὸν n) ejusdem *Nili* extat *epiſtola Theologica* cujus Principium: περὶ ἐννοίας τῶν συγγραμμάτων σου in Codice Vaticano 632. Demetrio Chryſoloræ, Demetrio, & Prochoro Cydoniis fratribus, pro quo Prochoro extat Demetrii Oratio ad Philotheum Patriarcham. Princip. Νῦν μόλις ἔργον ἀνδρὸς ἀπεδείξω, μὴ μέχρι πολλοῦ. Et quod magis rem probat, legitur etiam modo in Bibliothecæ Vaticanæ Codd. 673. 674. & 1222. Johannis Cantacuzeni reſponſio ad dicta Prochori: Περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας θεοῦ, *De eſſentia & operatione divina.* Princip. περὶ μὲν οὖν τῶν τῆς ἐνεργείας τοῦ θεοῦ εἰδῶν κατὰ τὴν ἐν προοιμίοις ἐπαγγελίαν. Item ejusdem Ἀντιρρητικὰ πρὸς τὰ προαγόμενα ῥητὰ τῶν ἁγίων ὑπὸ Προχόρου τοῦ Κυδώνη. *Antirrhetica ad dicta Patrum allata à Prochoro Cydonio.* Principium: ὅλως μὲν οὐκ ἔδει, ὦ οὕτως ἀπολογήσασθαί με πρὸς τὰ λεγόμενα. Probant etiam eandem ætatem aliæ Com-

 men-

** Eadem Flacii verba ſunt, præfat. àd Nili libellum.

n) In Bibl. Cæſarea teſte Neſſelio p. 353. extat etiam Nili hujus Epiſtola ad ſororis ſuæ filium Nicolaum Cabaſilam, de Oratione ejus encomiaſtica in S. Martyrem Demetrium: Ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς μητρὸς θείου Κυρῷ Νικολάῳ τῷ Καβασίλα, ἁγιωτάτου μητροπολίτου θεσσαλονίκης, Κυροῦ Νείλου. Principium hujus Epiſtolæ non eſt à verbis: ἡ δὲ αἰτία δηλὴ δι' ἣν καὶ ὧδε τέτακται, ut legas in appendice ad V. C. Guil. Cavei Hiſt. literariam, ſed verba illa librarii ſunt, quibus rationem manifeſtam eſſe ait quare in Codice illo Cæſareo Orationibus Cabaſilæ, Nili Epiſtola ſubjungatur.

mentationes eodem tempore concinnatæ, uti Demetrii Chrysoloræ. Κατὰ λατίνων λόγος συνοπτικὸς, ἀφ᾽ ὧν ἐποίησε Νεῖλος Ἀρχιεπίσκοπος θεσσαλονίκης. Principium: Ἀρχαία δόξα τῆς ἐκκλησίας ὡς ἐκ τοῦ ὑιοῦ τὸ Πνεῦμα. Item ejusdem διάλογος ἀναιρετικὸς τοῦ λόγου, ὃν ἔγραψεν Δημήτριος ὁ Κυδώνης κατὰ τοῦ θεσσαλονίκης Κυρίου Νείλου τοῦ Καβασίλα. Principium: Μέγας μὲν ὁ τῶν ὁμοφύλων καθ᾽ ἡμῶν πόλεμος, & tandem, ne plura huc aggeram, Demetrii Cydonii πρὸς τοὺς τοῦ Καβασίλα ἐλέγχους κατὰ τῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος κεφαλαίων τοῦ μακαρίου θωμᾶ, Principium: ἡ μὲν κατὰ Λατίνων προθυμία τοῦ ἀνδρὸς τούτου μεγάλη καὶ θαυμαστή. Et ne patientia tua abutar, videsis per te ipsum Cantacuzenum in Historia, & potissimum lib. 4. cap. 16. Ibi narrat Imperator Cantacuzenus se molestiis exsolvi cupientem, ac genus vivendi placidum, minimeque negotiosum suspirantem, cum statuisset translato Imperio Monachorum instituta sectari, ad hanc secessionem socios addidisse Nicolaum Cabasilam, & Demetrium Cydonem, *qui externæ sapientiæ fastigium attigerant, & moribus Philosophantes vitam cælibem, conjugaliumque perturbationum expertem amplexi fuerant. Quocirca præcipuum gratiæ, amicitiæ, & familiaritatis locum apud Imperatorem obtinebant.* Notat præterea Salmasius ibidem non mediocriter errare virum eruditissimum, o) qui Nilum Thessalonicensem eundem facit cum Nicolao quodam Methones Episcopo, & binominem hunc Nilum fuisse dicit, quod usus esset Codicibus, qui tractatus alios quosdam ejusdem, aut non multum absimilis argumenti continebant, quibus interdum nomen Νικολάου additum Καβασίλα refert. Nec alio argumento Nilum, & Nicolaum eundem putat. Ponit argumentum in fabulas Salmasius, & non dissimili exemplo explodit. Se quoque in Codice Palatinæ Bibliothecæ Nicolai Methonensis disputationes aliquot adversus Latinos; item Dissertationem Basilii Thessalonicensis Metropolitani invenisse, & hoc eodem usum argumento, ex Nilo, Nicolao, & Basilio, ex his tribus Geryonem unum & triplicem creare potuisse. Nam quod idem adstruere ex styli affinitate conatur, id quale sit, se non ignorare, qui plura scripta ejusmodi recentium Græcorum Patrum tum ma-

nu

o) Bonav. Vulcanium in præf. ad Nili librum de primatu Papæ editum à se è MS. Bibl. Vaticanæ & latine redditum Lugd. Bat. 1595. 8. apud Raphelengium. Subjunxit porro Vulcanius Græce & Latine initium disceptationis Græci & quorundam καλδηναρίων (*Cardinalium*) atque Excerpta quædam ejusd. argumenti ex aliis Nili scriptis, & libellum de igne purgatorio, ejusdem ut credibile est Nili, nisi Marco Ephesio illum tribuere malis. Latine denique subjunxit Excerpta è Synodo Florentina.

nu exarata, tum excusa legit, ut argumento, ita stylo similia: nec tamen unquam ex eo Auctores, qni diversi erant, confundendos esse statuisse, sed id tandem conjecisse, eadem illos ætate vixisse, qui stylo iidem pene viderentur.

Eruditissimus hic Vir, cujus nomen obticuit, & conjecturas de Nilo & Nicolao redarguit Salmasius, est Bonaventura Vulcanius, cujus dicta accuratiori examine supponenda sunt, & hic non gravabor apponere nonnulla ex ejusdem Præfatione ad lectorem, præfixa Tractatui Nili Episcopi Thessalonicensis de Papæ Romani primatu. *Codex meus MS. in fronte libri expresse præ se fert nomen* Νείλου Ἀρχιεπισκόπȣ Θεσσαλονίκης *sed cum in eodem Codice sint alii non absimiles ab hoc argumento Tractatus, in iis reperio interdum nomen* Νικολάȣ τῆς Μεθώνης Ἐπισκόπου, *interdum etiam additum nomen* τȣ̃ Καβασιλᾶ. *Quo fit ut mihi pene persuadeam binominem hunc nostrum Nilum fuisse, h. e. Nilum, & Nicolaum hunc, unum atque eundem Auctorem fuisse. Neque hoc me à sententia dimoverit, quod hic Methonensis Episcopus, alter vero Thessalonicensis Archiepiscopus fuerit. Usitatum enim hoc & olim, & hodie, ut Episcopi ab uno ad alium digniorem, aut alioquin ad Archiepiscopatum promoveantur. Accedit huc, quod quæ hodie extant Nicolai Methonensis Lucubrationes, vel typis excusæ, vel manu exaratæ plane cum stylo & filo orationis hujus Nili conveniant. Excusus autem extat Nicolai Methonensis Tractatus inter Liturgicos Auctores, è manuscriptis vero ejusdem operibus, quæ in nonnullis Italiæ & Hispaniæ Bibliothecis extant, vidi illius orationes VII. de vita in Christo, quas nonnulli, quod quidem pro me maxime facit, Nilo adscribunt, neque mea quidem sententia falluntur. Extat etiam apud me præclarum ejusdem Nicolai Methonensis opus, quo Theologiam Platonicam Procli, quæ constat Propositionibus CCXI. in quarum plerisque, ille dubium, accuratior ne Philosophus, an acrior Christi hostis, principia religionis Christianæ Philosophicis rationibus, & demonstrationibus evertere conatur, doctissime confutat. Titulus libri sic habet:* Νικολάου Ἐπισκόπου Μεθώνης ἀνάπτυξις τῆς Θεολογικῆς στοιχειώσεως Πρόκλου τȣ̃ Λυκίȣ Πλατωνικοῦ φιλοσόφου. &c. Nicolai Episcopi Methonensis confutatio Theologicæ informationis Procli Lycii Platonici Philosophi. *Hi, inquam, libri à Nicolao Methonensi conscripti, Nili hujus nostri stylum tersum sane atque elegantem proxime referunt. Horum te Candide Lector monitum volui, liberum tibi de tota re judicium relinquens.*

Eruditissimus hic vir, quisquis ille fuit, cum Nicolaum Cabasilam, & Nilum unum facit, & postremum obliterata memoria Cabasilæ, mirum non est, si Methonensem in locum illius detruserit.

Inter

Inter Nicolaum Cabaſilam, & Methonenſem magnum eſt temporis intervallum. Methonenſis ſiquidem multo Cabaſila antiquior. Si Methonenſis ut Epitomator Geſnerianus tradit, florebat anno 1230. ſub Laſcaribus, qui ſcripſit pleraque contra Pontificios, quæ in Bibliothecis manuſcripta leguntur, ſicuti etiam ejusdem Oratio ad eos, qui hæſitant, ajuntque conſecratum panem & vinum non eſſe Corpus & ſanguinem Domini noſtri JEſu Chriſti, & legitur hodie in Bibliotheca ſanctorum Patrum Margarini Bignei: Cabaſila vero florebat anno 1314. Inter Methonenſem itaque atque Cabaſilam intermedii ſunt anni, ſi quæ ſtatuit Epitomator vera ſunt, 84. & ut liquidius res diluceat, Johannes Veccus florebat ſub Michaële Palæologo primo anno 1371. Sed Veccus multo antiquior Cabaſila, ſcribit, & plane diſſolvit argumenta Methonenſis contra Proceſſionem Spiritus etiam ex filio, poſt tot annos. Ergo Methonenſis Nicolaus, & Nicolaus Cabaſila, non poſſunt eſſe unus, & idem auctor. Adde, Nicolaus Cabaſila, licet ſententiam Nili de Proceſſione Spiritus Sancti adverſus Latinos ſecutus ſit, ac foverit, nihil tamen de eo argumento adverſus Eccleſiam Romanam ad hunc diem ab eo ſcriptum & concinnatum inveniri in Bibliothecis, quod ipſe ſciam.

Edita ſunt p) Nili Archiepiſcopi Theſſalonicenſis græce & latine Oratio demonſtrans, *non aliam diſſidii Eccleſiarum Latinarum, & Græcanicarum eſſe cauſam, quam quod Papa ejus, quod controverſum eſt, cognitionem, ac judicium ad Oecumenicam Synodum deferre detractat: Sed ipſe ſolus controverſiæ Magiſter, ac judex ſedere velit, reliquos vero diſcipulorum inſtar dicto audientes habere, quod quidem ab Apoſtolorum, & Patrum legibus actionibusque eſt alienum.* Item ejusdem *de Primatu Papæ*, quibus acceſſerunt alia nonnulla de controverſiis à Græcis, opera & ſtudio Claudii Salmaſii, q) & Bonaventuræ Vulcanii, cum nonnullis Notis, Hanoviæ typis Wechelianis apud Claudium Marnium, & Hæredes Johannis Aubrii 1608. in 8. Hoc etiam opuſculum Matthias r) Illy-

p) Prodierunt etiam Græce Londini, ſine temporis nota in 4. cum Meletii Alex. atque Georgii Coreſii Chii & Gabrielis Philadelphienſis ſcriptis adverſus latinos.

q) Salmaſius tum vix quatuordecim annos natus erat cum Nilum ederet uſus Codice Palatino & altero Ludovici Servini. Sed nec ſenem poſtea hujus operæ puduit, nam libro ſuo de primatu Papæ Lugd. Bat 1645. 4. excuſo Nilum iterum ſubjunxit, quemque Nilo comitem dederat Barlaamum Monachum *περὶ τῆς τοῦ πάπα ἀρχῆς*.

r) Flacius.

Illyricus verſum ex Græco in Latinum ſermonem vertit, ut ſcribit Epitomator Gesnerianus. Hoc ſchismatici s) opus negari non poteſt à veneno, eoque perquam peſtifero ſuffuſa lingua dictatum fuiſſe, ideoque acceptiſſimum Hæreticis acceſſiſſe. Sed quas ille blasphemias in Romanam eccleſiam evomit, & argumenta, quibus in illis diſſeminandis effundit tenebras, à multis exploſa ſunt in ipſa Florentina ſynodo, & poſt Synodum ab aliis perdocte, atque erudite; & nunc demum t) infirmata, atque perfracta funditus ſunt à Johanne Matthæo Caryophilo Epiſcopo Iconienſi in Confutatione Nili Theſſalonicenſis, edita Pariſiis græce & latine, 1626. in 8.

Quæ ipſe vidi, ſunt; *βιβλίον κατὰ Λατίνων, ἐν ᾧ περιέχεται ἀπάντησις πρὸς Λατίνους ὥσπερ ἐγχειρίδιόν τι προκείμενον τοῖς βουλομένοις ἀγωνίζεσθαι πρὸς ἐκείνους. Adverſus Latinos certatio inſtar Enchiridii, illis deſerviens, qui cum eisdem concertare cupiunt.* Principium: τῶν ἐν τῇ θεολογίᾳ δογμάτων, τὰ μέν ὅσα ῥητῶς κείμενα. Quæ modeſtius locutus eſt ipſis Hæreticis: neque enim ipſe vidi quod Epitomator u) inſufflat: *Adverſus Papæ tyrannidem & Latinos. Omnia hæc græce manuſcripta extant, & latine edita ſunt verſa ab Illyrico.*

Περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος λόγοι Λατίνων, ἐξ ὧν οἴονται τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον. *De Spiritu Sancto argumenta Latinorum, quibus ſe demonſtrare putant, Spiritum ſanctum ex Filio quoque procedere.* Princip. πρῶτον μὲν ἀρχαία τίς ἐστι δόξα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Πρὸς τὸ συμπέρασμα, ἢ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Λόγος α. *Ad Concluſionem, ſive de Spiritu Sancto* x) *Oratio prima.* Pr. καὶ ταῦτα ἐστὶν ἡ τῶν Λατίνων ἐκκλησία συνηγοροῦσα τῇ δόξῃ τῇ ἑαυτῆς.

s) Nili.

t) Inſiſtit Caryophilus veſtigiis Bellarmini, qui contra Nilum diſputat lib. 1. de Romano Pontifice c. 22. & 27. Prodierunt libri duo Nili de primatu Papæ etiam in Melchioris Goldaſti primo volumine Monarchiæ S. Romani Imperii, Hanov. 1612. fol. Caryophili autem liber recuſus im Bibliotheca maxima Pontificia Jo. Thomæ de Rocaberti Archi-Epiſcopi Valentini Tomo XIV. Rom. 1698. fol.

u) Epitomator Geſneri Bibl. Simlerus, qui quod omnia illa Nili verſa latine & edita ab Illyrico eſſe ſcribit, miror: neminem enim reperi qui illa viderit, præter librum de quo ſupra dixi de primatu.

x) Λόγος rectius fortaſſe redditur *liber* ſive *diſſertatio.* Videat porro Allatius qui p. 858 de conſenſu Eccleſiæ Or. & Occid. Nilo libros XLIX. de proceſſione Spiritus S. contra latinos tribuit. Sane XLIX, argumenta Latinorum propoſuit & diſſolvere conatus eſt Nilus hoc in opere, quod MS. extat in Bibl. Cæſarea, aliisque ut Baſileenſi, Veneta SS. Joannis & Pauli, aliisque. Vide Neſſelium Catalogo Bibl. Vindob. p. 181.

Λόγος β΄. Pr. ὅτι καὶ ἡ τῶν Ἀποστόλων παράδοσις.

Λόγος γ΄. Pr. Ἔπειγε μὴν καὶ ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῶν.

Λόγος δ΄. Pr. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας, καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου.

Λόγος ε΄. Pr. καὶ μὴν καὶ ἐκ τῆς ἁγίας, καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου.

Λύσεις τῶν προτάσεων τῶν Λατίνων, ἐξ ὧν συνάγειν οἴονται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι. *Solutiones propositionum Latinorum, quibus se concludere opinantur, Spiritum Sanctum ex Filio procedere.* Pr. πάντα μᾶλλον, ἢ τὰ τοιαῦτα γένοιτ' ἂν ἀληθῆ.

Ὅτι οὐκ ἔστι Λατίνοις συλλογισμοῖς χρωμένοις ἀποδεῖξαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον. *Latinos non posse suis Syllogismis demonstrare Spiritum Sanctum ex Filio procedere.* Pr. λοιπὰ δὲ οἱ συλλογισμοὶ, οἷς τοσοῦτον ἰσχύος μέτεστιν.

Λύσεις τῶν συλλογισμῶν τῶν Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος. *Solutiones argumentorum Latinorum de processione Spiritus Sancti.* Pr. τοῦτο δὲ καὶ ἐξ ἀναντιῤῥήτων λόγων δῆλον ἐστίν.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματός τινα. *Ejusdem de processione Spiritus Sancti excerpta.*

De mole immensa hujus Niliaci voluminis Bessario Cardinalis apud Syropulum in Concilii Florentini hist. sect. 6. c. 12. y) ad Græcos: Ὅμως εἰ τὸ περὶ προσθήκης λέγει ὁ Καβασίλας φύλλα τέσσαρα, καὶ οἱ λόγοι οὓς εἴπομεν ἡμεῖς εἰς αὐτὸ, εἰσὶ βιβλίον ἓν, ὡς δὲ τὸ περὶ τῆς δόξης, ἐνθα γράφει ἐκεῖνος βιβλίον ὁλόκληρον, οὐ δυνησόμεθα καὶ ἡμεῖς εἰπεῖν, πολλὰ, καὶ καλά; *Nec enim nos oportet Latinos expavescere, si quidem Cabasilas, cum de additamento scriberet,* z) *tantum unius libri folia implevit: quæ nos hic de eodem argumento fudimus, surgunt ad volumen. Ergo ubi Cabasilas ipsum dogma illustrando integrum Codicem confecit, numquid nos in illud item dogma non poterimus multo præclariora,* a) *quam quæ hactenus evulgare?*

Quid vero in prægrandi hoc opere, vastaque scriptionis mole peregerit hic Nilus, & quomodo in mari & pelago malorum contra Latinos sua direxerit, in corde concenturiaverit, & scripto copias instruxerit, non inconsiderate nobis distinxit in Protheoria hujus operis

y) In historia Concilii Florentini à Rob. Creyghtono edita p. 160. Nili Cabasilæ mentio fit his verbis: ἔχομεν δὲ εἰς τοῦτο παράδειγμα τὸν ἅγιον τὸν Καβασίλαν ὃς μετὰ τὸ ἐλέγξαι διὰ πολλῶν τὴν τῆς δόξαν, ὕστερον χωρεῖ κατὰ προσθήκης.

z) In græco est *quatuor folia implevit.*

a) In græco est: *multa ac præclara.*

operis Nicolaus Cabasila dicti Nili ex Fratre Nepos, quam, ne in illis perquirendis oleum & operam perdas, hic apponemus. Προθεωρία ἐκτεθεῖσα σαφῶς ἄγαν παρὰ τοῦ ἀδελφιδοῦ τοῦ τὴν ἀρχὴν ταύτην πραγματείαν συστησαμένου διὰ βραχέων ῥημάτων, ὡς οἷόν τε τὸ πᾶν τῆς ὑποθέσεως ἐκτιθεμένη. Τοῦτο τὸ βιβλίον συνέστη μὲν κατὰ τῆς τῶν Λατίνων καινοτομίας, τηρεῖ δὲ ἐκείνην τὴν τάξιν τῶν λόγων ἐκτεθέντων ἁπάντων, δι' ὧν Λατῖνοι συμπεραίνειν δοκοῦσι τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην. Πρῶτον μὲν πρὸς τὸ συμπέρασμα τῶν Λατίνων ὁ λόγος, τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ διὰ πάντων ἀληθὲς εἶναι, δεικνύων ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ ἅγιον πνεῦμα, δείκνυσι δὲ μαρτυρίαις τῆς ἁγίας γραφῆς, καὶ τῶν ἁγίων πατέρων, οἷς πιστεύειν ὥσπερ ἡμῖν, οὕτω καὶ Λατίνοις ἀνάγκη, ἀπὸ γὰρ τῶν πρώτων ὑποθέσεων τῆς πίστεως, τῶν κυριακῶν, καὶ ἀποστολικῶν λόγων, καὶ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ τῶν διαδόχων τῶν Ἀποστόλων, καὶ θεολόγων σχεδὸν ἁπάντων τὴν ἀλήθειαν συμπεραίνει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὴν ὕπαρξιν ἔχειν. Τούτου δὲ δειχθέντος ἐν πέντε λόγοις, ἐπὶ τὰς προτάσεις χωρεῖ, τοῦτο γὰρ ἀρχαῖον ἔθος τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπειδὰν ὑπὲρ τῶν ὀρθῶν δογμάτων τοῖς αἱρετικοῖς πολεμεῖ δεικνύναι πρῶτον τὴν ἀληθῆ περὶ θεοῦ δόξαν, ἔπειτα τὰς τῶν ἀντικειμένων λύειν ἐνστάσεις, ὃ μάλιστα φανερὸν τὰ πρακτικὰ τῶν οἰκουμενικῶν διελθοῦσι συνόδων. Ἐπεὶ δὲ αἱ προτάσεις Λατίνων, αἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς γραφῆς, καὶ τῶν θεολόγων, αἱ δὲ ἀπὸ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, καὶ περὶ τὰ ὄντα γνώσεως εἰσὶν εἰλημμέναι, διττὸς καὶ ὁ πρὸς αὐτὰς οὗτος λόγος, καὶ ὁ μὲν δείκνυσι τῶν θείων ἐννοιῶν τῆς γραφῆς καταψευδομένους, καὶ τοὺς πατέρας, δι' ὧν ἔγραψαν, μηδεμίαν βοήθειαν διδόναι Λατίνοις, τοὺς δὲ ἀτόπους συλλογισμοὺς τὸ δεύτερον ἐλέγχει βιβλίον. Ὡς ἂν δὲ πανταχόθεν ἀναφανῇ τὴν ἀλήθειαν μεθ' ἡμῶν εἶναι, καὶ μαρτυρίαι προσετέθησαν ἀπὸ τῶν πρακτικῶν τῆς οἰκουμενικῆς ὀγδόης συνόδου, δι' ὧν φαίνεται κοινὴν γενέσθαι δόξαν τῆς ἐκκλησίας ἁπάσης, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς τὴν ὕπαρξιν ἔχειν. Ἐπὶ γὰρ βασιλείας τοῦ Μακεδόνος, καὶ Φωτίου πατριάρχου, καὶ πάπα Ἰωάννου, οἰκουμενικῆς κατὰ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν συγκροτηθείσης σύνοδον, καὶ κοινῇ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος σκεψαμένης ἀνεφάνη, τὴν προσθήκην τῶν Λατίνων ἄτοπον εἶναι, καὶ ἀναθέματος, καὶ τῶν τοιούτων ἀξίαν. Ἐφεξῆς τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας κατέστη, καὶ Γραικοὶ Λατίνοις ἐπείσαντο τὴν προσθήκην ἀπὸ τοῦ συμβόλου περιελοῦσιν. Ἐπεὶ δὲ διαστάντες αὖθις χεῖρον ἡνώθησαν, καὶ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας ἡ βδελυρία καταχέει Λατίνων, ἄλλα τε καλὰ τῶν παρ' ἡμῖν παρὰ τῶν τηνικαῦτα προστατῶν διεφθάρη, καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον ἠφανίσθη τῶν ὑπομνημάτων τῆς οἰκουμενικῆς ταύτης συνόδου, φευγόντων τὸν ἔλεγχον τὸν ἐκεῖθεν, καί τοι καὶ κανόνες παρ' ἡμῖν εἰσιν οἰκουμενικῆς ὀγδόης συνόδου, καὶ Λατῖνοι γενέσθαι σύνοδον οἰκουμενι-

κὴν ὀγδόην ὁμολογοῦσιν. Οὕτω δὲ τοῦ βιβλίου τῆς κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην ἱστορίας ἀφανισθέντος, ὀλίγα τινὰ μέρη παραλειφθέντα, ἄλλα ἀλλαχόθεν συναγαγὼν τῷ κατὰ τῶν Λατίνων συντάγματι παρέθηκεν ὁ μακάριος Νεῖλος, ὁ τόδε ποιησάμενος τὸ βιβλίον, ὡς ἐναργεῖς μαρτυρίας τῆς ἀληθείας. Φαίνεται γὰρ ἀπὸ τούτων συστῆναί τε οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἐφ' ὧν ἔφην χρόνων, καὶ τὴν προσθήκην Λατίνων τοῦ τῆς πίστεως περιαιρεθῆναι συμβόλου, καὶ τὴν συμφωνίαν, καὶ τὴν εἰρήνην τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ τούτοις γενέσθαι. Sic Schismatici celebrant ſua Pitheia, & ſi fuerint affinitate devincti, aut alio dignitatis titulo innixi, mirum eſt, quantum turgeſcant, & quaſi alis ſubannexis ad altiora repentino impetu pervolent, & ad abdita quæque aliorum penetrent, & extra proprios limites ſubſultent: adeo ut inſanire ſæpe ſæpius reperiantur. Quis crederet Nilum hunc Theſſalonicenſem, de Proceſſione Spiritus à Patre ſolo ſcribentem in ea exiſtimatione apud ſuos fuiſſe, ut vel hoc illius ſolummodo ſcripto, tot eruditorum, & rebus divinis exercitatiſſimorum hominum cohortes tum in Italia florentes ducerent proſternendos & opprimendos? Et nihilominus neglectis aliis antiquioribus, ex quibus ſua Cabaſila conſarcinat, antequam Conſtantinopoli diſcedant, in plena Synodo unus Cabaſila Nilus propoſitus eſt, illis qui diſputandi onus in ſe erant ſuſcepturi, ut ſcripta illius evulgarentur, & examinarentur. Sic enim Sgyropulus ſect. 3. c. 7. Ὅμως δὲ μετὰ πολλοὺς λόγους τοιούτους ἔδοξε καλὸν, ἵνα ἀναγινώσκηται τὸ βιβλίον τοῦ ἁγίου τοῦ Καβασίλα, καὶ ἐξ ἐκείνου ἐκλέγωνται, καὶ σκέπτωνται, ἐν οἷς δεῖ. Ἀνεδέξαντο δὲ τὸν τοιοῦτον ἀγῶνα ὁ Ἱερομόναχος κύριος Μάρκος ὁ Εὐγενικὸς, καὶ ὁ δηλωθεὶς Σχολάριος, b) καὶ συνήρχοντο ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, μετὰ καὶ ὀλίγων τινῶν ἐκ τῶν προειρημένων, καὶ ἐσκέπτοντο, καὶ ἐγύμναζον τὰ ζητήματα. *Verumtamen poſt multos hac illac ſatos ſermones, viſum eſt etiam rationi cenſentaneum, ut noſtri libros evolvant, ac præcipue ſancti Cabaſilæ, è quibus tanquam fœcundiſſimo promptuario permulta dogmata noſtro uſui profutura decerpantur. Quam moleſtiam in ſe ſuſceperunt Marcus Eugenicus Hieromonachus, & qui modo perorarat Scholarius; qui Imperatoris in-* *con-*

b) Hic Georgius Scholarius in prooemio ſyntagmatis ſui Græce in 4. Londinenſibus typis editi, inter recentes Græcos qui adverſus Latinos bene ſcripſerunt, primum locum Nilo noſtro tribuit: τῶν δὲ ὑστέρων ἁπάντων βέλτιον μὲν καὶ ἱκανώτερον καὶ τῷ μεγέθει τῆς ὕλης ταύτης συμμέτρως μάλιστα μὲν ὅτε θεσπέσιος Νεῖλος, καὶ ὁ ἱερὸς Θεοφάνης, μετ' αὐτοὺς δὲ καὶ τῶν ἱερῶν Γρηγορίων οἱ ὁμώνυμοί τε καὶ ἀκριβεῖς ὀπαδοὶ συνεγεγράφαντο. Demetrius quoque Chryſoloras Nili opus in ſynopſin contraxit, & Demetrium Cydonium qui Nilum confutandum ſumſerat dialogo ſingulari confutavit, de quo Allatius de conſenſu p. 862, atque infra in hoc ipſo libello p. 71.

conspectu coierunt cum aliquibus prædictorum , & scrutati diligenter Cabasilæ lucubrationes , & monumenta litteraria , quæstiones eruerunt publicæ examinationi reservandas. Ita vertit Creyghtonus. *Ut nostri librum evolvant Cabasilæ*, illi est ; *ut nostri libros evolvant , & præcipue sancti Cabasilæ , è quibus tamquam è fœcundissimo promptuario.* In nonnullis aliis raro, at in Creyghtono inscitia continuo confidentiam parit. Sed similia negligenda sunt. Ante hunc Nilum Cabasilam in Græcia adversus Latinos de Processione Spiritus sancti à solo Patre Tractatus edidere, Photius Patriarcha, Nicolaus Methonensis, Johannes Phurnus, Andronicus Camaterus, Theophylactus, & de eo nullus dubitat ; quorum argumenta digessit , & lynceis oculis contemplatus , & efficacissimis rationibus discussa meritissimo jure fœdavit , atque contrivit Johannes Veccus. c) Quare si tuus iste Sgyropulus, & quos ipse ad Consilium vocatos fuisse tradit, in arte & facultate Theologica excelluissent, & in summa rerum ignoratione versati non fuissent, ad hos provocassent , non ad Cabasilam. Sed nil mirum : Graculus quærit Graculum. Quid vero Thessalonicenses in Synodico Manuscripto , quod novi illius editores uti profanum & impium rejecerunt ? Νείλου τοῦ ἁγιωτάτου Μητροπολίτου θεσσαλονίκης τοῦ λόγοις ἅμα, καὶ ἔργοις , καὶ θείοις συγγράμμασι ἀγωνισαμένου ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας χριστοῦ, καὶ τὴν τοῦ Βαρλαὰμ, καὶ Ἀκινδύνου d) κενοφωνίαν θεοσόφοις λόγοις, καὶ ἀποδείξεσι ἀναντιῤῥήτοις καταισχύναντός τε , καὶ διελέγξαντος αἰωνία ἡ μνήμη. *Nili sanctissimi Archiepiscopi Thessalonicensis , qui sermonibus simul , & actionibus & Commentariis divinis pro ecclesia Christi : & Barlaami, & Acindyni vanos strepitus à Deo datis sermonibus, quibus resisti non poterat, demonstrationibus dilucidavit, & in vituperationem adduxit , & in crimine posuit , sempiterna memoria.* Nec alio pacto Simeon Thessalonicensis Dialogo contra Hæreses : καὶ ἔτι ἑτέρου Νείλου θειοτάτου ἀνδρὸς τοῦ τῆς θεσσαλονικέων τὴν προεδρίαν μὲν εἰληφότος, μὴ πρὸς αὐτὴν δὲ φθάσαντος ἐλθεῖν, κατὰ δὲ τῆς τῶν Λατίνων καινοτομίας λαμπρὰ, καὶ ἀληθῆ λίαν, καὶ ἰσχυρὰ συγγραψαμένου , καὶ κατὰ τῆς δυσήνου ταυτησὶ τοῦ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου αἱρέσεως. *Nec non cum alio Nilo viro divinissimo, & Urbis Thessalonicensis æque summo Antistite , cujus tamen sedem adipiscendi potestas non fuit. Licet contra Latinorum novum facinus splendida, & fidei plenissima , & valde robusta Commentaria concinnaverit, nec non contra infelicem hanc Barlaami , & Acyndini hæresin.* Ride sodes Thessalonicensium putidas ineptitudines in Synodico.

(I) 3 Quod

c) Editus ab Allatio T. 2. Græciæ Orthodoxæ.
d) Possevinus in Catalogo Codicum MSS. Bibliothecæ S. Mariæ in Vallicella in Urbe , refert Nilum contra Barlaamitas & Acyndinianos.

Quod in Nilo uti præstantissimum agnoscebant, & quod ille plenissime defendit, Processionem nempe ex solo Patre Spiritus Sancti, obticent, ne injurii viderentur in Latinos, inque infamiam adducerentur, quod Latinorum opinionem palam populo criminarentur; de re minima & contemptissima, & de qua non erat apud Græcos una sententia, condemnatione nempe Barlaami & Acyndini, contra quam Nilus an quidquam scripserit, adhuc dubitatur; licet in Palamitarum sententiam iverit, eum dilaudant. Quod etiam in aliis dictæ Civitatis Pontificibus de novo Synodico additis peragunt. Hi siquidem adversus Latinorum opinionem scripta, ac si nulla fuerint, silent; in aliis, quæ Latinos non offendunt, verbosissimi sunt. Sed de his alias plenius, memoratis etiam Pontificibus. Quantum tandem Nilus hic valuerit ad res Theologicas exponendas, lege Tractatum Georgii Trapezuntii ad Johannem Cuboclesium de Processione Spiritus Sancti etiam ex Filio, Græce & Latine à me editum To.I. Græciæ Orthodoxæ. Non suppœnitebit te similis lectionis.

Johannes e) Spondanus in Annalibus Anno 1622. scribit: *Fuit postea Nicolaus Cabasila factus Episcopus Thessalonicensis, cujus extant plura scripta, sed fuligine schismatis Græcanici perfusa; adversus quem idem ipse Demetrius f) Græce Latineque doctus scripsisse dicitur pro sancto Thoma Aquinate, quem Cabasila primus impetierat, cujus & aliqua opera in Latinum sermonem vertit, sicut & Augustini, & alia, quem & Volaterranus, & alii uti virum doctum, æque ac sanctum laudant. Sunt autem, qui prædictum Nicolaum confundunt cum Nilo itidem dicto Cabasila, Archiepiscopo Thessalonicensi, qui hac eadem ætate vixit. Qui sive fuerit idem, sive alius, sive ante, sive post Nicolaum eam sedem occupaverit, de quo video controverti, nec tamen, admodum refert. Scripsisse reperitur duos Tractatulos contra Primatum Romani Pontificis, quos Hæretici exosculantur.* Vide Lector scriptoris Annalium Ecclesiasticorum in pauxillulis verbis imperitiam. Non interdistinguit etiam quod oculorum sensu percipit. Videt titulum Libri, quem exosculantur hæretici, & nomen Auctoris præfixum, & promptissimum oculis non internoscit. Hoc est in sole caligare, & ipsa cœcitate cœciorem esse. Libelli contra Romani Pontificis Primatum Auctor Nilus est. Alia pleraque sub Nicolai Cabasilæ nomine prostant, passim, & ubique. Perperam ergo judicant, qui Nicolaum cum Nilo confundunt, & Spondanus cum illis. Et cum alius Nicolaus, alius Nilus sit; si histo-

ri-

e) Henricum Spondanum dicere voluit Allatius.

f) Demetrius Cydonius, adversus quem scripsit alter Demetrius, Chrysoloras.

ricus expertus esse vis, quanam illi ætate vixerint, & qui ante, sedem Thessalonicensem, & qui post, sedem Constantinopolitanam occupaverit, enodandum tibi erat. Sed tu satis ampliter controversiæ respondisti, *id parum admodum referre.* Acute admodum, sed ridicule. Quicunque deinceps futurus si incertus alicujus sententiæ fuerit, ad evellendum scrupulum responso hoc Spondanico, ampliter, & ex oraculo satisfaciet; *id parum admodum referre. Nicolaus plura, sed fuligine schismatis Græcanici perfusa.* Plura scripsisse, verum est, quæ Catholici in linguam Latinam versa, uti Catholicis contra Hæreticorum deliramenta opportuna, atque conducibilia ediderant. Et si quid illi excidit incauto, quod nonnullis visum est, non satis ut omnibus tutum, iidem ipsi Catholici excusare conati sunt. Sed dixit nescio quis, *non dealbarent Æthiopem.* Non semper feriet, quodcunque minabitur arcus. Et Spondanus ipse in his suis Annalibus qnot mendacia, quot falsa, quot perperam, & ex ingenio insimulata, maligne atque calumniose conspergit, quæ volumen requirant, & nescio an etiam expurgata æstimationem commererentur? Nihil itaque Nicolai est, quod Primatum Papæ invadat. Et Demetrius iste Cydonius non scripsit pro S. Thoma contra Nicolaum, qui nunquam in dictum Sanctum linguam exacuit, sed contra Nilum qui id egerat, ut ex titulis librorum, qui ad hunc diem supersunt, g) colligitur. *Δημητρίου τοῦ Κυδώνη πρὸς τοὺς Καβασίλα ἐλέγχους, καὶ τῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος κεφαλαίων τοῦ μακαρίου θωμᾶ.* Cui postea pro Nilo Cabasila responidt Demetrius Chrysolora. *Δημητρίου τοῦ χρυσολωρᾶ, κατὰ Λατίνων λόγος συνοπτικὸς, ἀφ' ὧν ἐποίησε Νεῖλος Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης.* Et: *Τοῦ αὐτοῦ διάλογος ἀναιρετικὸς τοῦ λόγου, ὃν ἔγραψε Δημήτριος ὁ Κυδώνης κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης κυροῦ Νείλου τοῦ Καβασίλα.* Alius itaque est Nilus Cabasila, qui scripsit contra Sanctum Thomam, alius Nicolaus. Et Nilum ante Nicolaum absque ulla dubitatione susceptum in lucem, Nicolaum postea certum est, cum Nilus Nicolaum Epistola Theologica ad eundem Nicolaum *ἀνεψιὸν* h) vocet, & Nicolaus semetipsum Nili *ἀνεψιὸν*, nominet.

Reliquum est, antequam ad alios Nilos transcendam, ut notem offusam scriptoribus de scriptis horum Nili, & Nicolai Cabasilæ caliginem, etiamsi extra argumentum paululum vagare videar. Quod enim

g) Vide Allatium de Consensu lib. 2. c. 18. §. 12.
h) Confer. Georgium Phranzam lib. 2. Hist. cap. 5. & Allatinm de consensu utriusque Ecclesiæ p. 858.

enim Nicolai est, multi Nilo; quod Nili, Nicolao attribuant. Quare designabo opera ipsius Nicolai legitima ab insititiis.

Nicolaus Cabasila schismaticus Græcus Romanæque Ecclesiæ hostis, primum Sacellii curator, tum Archiepiscopus Thessalonicensis, vixit seculo Christi 14. i) circa annum 1350. Ejus meminit Johannes Cantacuzenus Imperator lib. 3. cap. 73. & 99. De eo plura Hervetus, Gretserus, Pontanus, Possevinus, & inter antiquiores Simeon Thessalonicensis Dialogo contra Hæreses: *Ὧν δὴ πατέρων αἱ θειόταται συγγραφαὶ καὶ ἔτι τοῦ μακαρίου ἐκείνου Καβάσιλα τοῦ τὴν καλὴν νίκην ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ ἁγιότητι βίου συγησαμένου Νικολάου κατὰ τὴν κλῆσιν, καὶ Θεοφάνους δὲ τοῦ Νικαίας ἄλλου σοφοῦ, καὶ ὁμολογητοῦ νέου, καὶ Ἰσιδώρου Θεσσαλονίκης, οὐδὲν ἀπολειπομένου τοῦ σοφοῦ τὰ θεῖα Πηλουσιώτου ἐκείνου, καὶ ὁμώνυμα τὰ τῆς εἰρημένης αἱρέσεως ἀκριβῶς παριστῶσιν. Quorum Patrum divinissima scripta. Adde his & Beati illius Cabasilæ, qui ob pietatem, & vitæ integritatem à victoria præclara nomen obtinuit, Nicolai: & Theophanis quoque Nicæni sapientis, novique Homologetæ, & Isidori Thessalonicensis in divinis rebus exponendis clarissimi, &* k) *Pelusiotæ cognominis qui de dicta hæresi sagaciter, & ad vivum pervestigant, atque expendunt, & alii.* Sunt ejusdem Opuscula:

Ἑρμηνεία κεφαλαιώδης εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν. *Compendiosa Interpretatio in divinum Officium, sive Liturgiam*, Gentiano Herveto Interprete Latine tantum excusa est Venetiis anno 1545. l) apud Alexandrum Bruviolum. Græcus vero textus ex Bibliothecæ Regiæ Codicibus primum prodiit in Auctario Bibliothecæ Veterum Patrum anno 1624. m) cura Frontonis Ducæi: unde postea transiit in Tom. 12. Bibliothecæ Morellianæ. Hervetus in ea, quam in hunc librum præscripsit, Præfatione, excusare nititur Cabasilam, *sed dealbat Aethiopem. Constat enim*, & adnotat, n) *manifestissime illum fuisse Schismaticum, & odio in Romanam Ecclesiam incensum, librum*

i) Aliquanto antiquiorem minus recte facit & ad A. 1290. refert magnus Usserius p. 155. de Scripturis sacrisque vernaculis.

k) In Græco est: *Pelusiotâ illo in divinarum rerum peritia nihil inferioris.*

l) Imo 1548. 8. Et deinde Antwerp. 1560. Extat etiam latina Herveti interpretatio in Bibliotheca Patrum Paris. A. 1654. T. 12. p. 444. & in Lugdunensi T. 26. p. 173.

m) T. 2. p. 200. Hoc opus videtur etiam respicere Allatius quando p. 123. contra Hottingerum inter Græcos qui de azymis contra latinos scripsere, Nicolaum Cabasilam laudat. Ex Cabasilæ expositione Missæ passim loca producit in eodem libro p. 76. 89. seq. 109. seq. 134. 145. 153. 204. &c.

n) Ducæus, puta.

librum hæreticum de processione Spiritus Sancti contra S. Thomam Aquinatem composuisse, & multa fundi sui ubique judicia prodidisse, Et Possevinus in Apparatu; *De Processione Spiritus Sancti cœcutiit. Quæ quidem cœcitas illum adegit, ut temere, atque imperite ausus fuerit de eodem argumento scribere adversus D. Thomam Aquinatem, Virum, cujus corrigiam calceamenti in rebus Theologicis, ne posset quidem, ut ita dicam, solvere. Quamobrem liber omnino amandandus est. Idem dicimus de libello, qui in Bibliotheca Vaticana prænotatus est,* Ἔλεγχος κατὰ Λατίνων. *In libro autem de divino altaris sacrificio, id commodo fuit, quod contra Hæreticos nostri temporis divini sacrificii testimonium ab ipsis latinæ Ecclesiæ hostibus, inde apparuit. Attamen pleraque in eo libro dicta sunt, quæ hominem solidæ Theologiæ imperitum satis arguunt. Quem cum Gentianus, qui eum vertit, voluisset cum catholicis Theologis conciliare, pietatem quidem suam ostendit, verum enim vero etiam suos errores quadamtenus indicavit, sed non omnino profligavit. De Quibus vide Gentiani Herveti Præfationem ad suam versionem, & adeo cave vigesimum nonum, & trigesimum caput ejusdem libri Cabasilæ, ex quibus imprudens fortasse quispiam posset facile colligere, aliud sentire Græcos de verbis consecrationis, quam Latina Ecclesia sentiat.* Laudo quæ de verbis consecrationis in Nicolao Cabasila adnotavit Possevinus. Eadem verbis Nicolai adductis funditus evertit & profligavit Petrus Arcudius in Concordia Sacramentorum lib. 3. cap. 28. Sed eundem Nicolaum de Processione Spiritus Sancti contra S. Thomam & Ecclesiam Romanam commentatum fuisse o) usque adeodum non comperi, licet id percuriosius investigarim. Restituatur igitur ab infamia in integrum. Et licet Nili scriptorum adversus Ecclesiam Romanam argumentum brevissime operi præfixerit, p) non tamen ipsum in eos injurium fuisse fatebimur. Quare demonstrandum est, eum contra S. Thomam, & Ecclesiam Romanam scripsisse, ne ut affinis sceleri condemnetur.

Περὶ τῆς ἐν χριστῷ ζωῆς βιβλία ϛ'. *De vita in Christo libros sex.* In quibus præcipue agitur *de Baptismo, sacra Unctione, & Eucharistia.* Latine tantum prodierunt anno 1604. Ingolstadii in 4. cum *Philippi Solitarii Dioptra, seu regula rei Christianæ ad Callinicum Monachum, Johannis Carpathii documentis spiritualibus, & aliis opusculis* Jacobo Pontano Interprete; qui etiam adjecit ejusdem Cabasilæ *Orationem contra Fœneratores.* Quæ omnia postea translata sunt in Bibliothecam veterum Patrum Coloniensem, q) & Morellianam Appendicem. Arcudius lib. 2. Concordiæ cap. 21.

 explo-

o) Fatetur tamen hoc Allatius lib. 2. de consensu p. 858. seq.

p) Hoc exhibuit auctor supra p. 67. seq.

q) Etiam in Lugdunensem T. 26. p. 136. Cæterum *Orat. in fœneratores* Græce etiam lucem

explodit ipsius Nicolai Cabasilæ sententiam de iteranda confirmatione: quem videre poteris, si libet. Scribit Possevinus in Apparatu: *Vide notas Jacobi Gretseri nostri Theologi, qui eundem Cabasilam in reliquis scriptis errantem, ab erroribus purum in his sex de vita in Christo conatur ostendere.*

Τοῦ αὐτοῦ σημασία εἰς τὴν ὅρασιν τοῦ Προφήτου Ἰεζεκιὴλ, ἐν ῇ ἐπὶ τῶν τεσσάρων ζώων ὁμοίωμα θρόνου, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θρόνου ὁμοίωμα, ὡς εἶδος ἀνθρώπου. Ejusdem r) *expositio in visionem Jezechielis Prophetæ,* in

cem vidit, quamvis haud integra, Augustæ Vindel. 1595. 4. edente *Davide Hæschelio*, ex Codice MS. Maximi Margunii. Integram cum oratione S. Epiphanii in sepulturam CHRISTI Græce & Lat. vulgavit *Simon Simonides*, Regni Poloniæ Cancellarius, Samoscii 1604 4. Etiam libri (non sex tantum quos Pontanus vertit, sed septem) de Vita CHRISTI Græce MSS. extant in Variis Bibliothecis, ut Cæsarea, Regis Galliæ &c. Septimi initium a Lambecio affertur hoc: ὁποῖος γίνεται ὁ μεμυημένος τὴν ἀπὸ τῶν μυστηρίων χάριν φυλάξας τῇ παρ' ἑαυτοῦ σπουδῇ. Ἐπεὶ δὲ εἴρηται τίς γενόμενος ὁ μυηθεὶς καὶ τίνα τὴν ὁδὸν ἐλθών. Loca Græce ex hoc opere producunt Petrus Arcudius in Concordia sacramentorum, Allatius contra Creyghtonum p. 422. seq. 531. &c. contra Hottingerum p. 94 seq. 97. 108 De hoc opere intelligenda quæ leges in Casaubonianis ab amico nostro V. C. Jo. Christophoro Wolfio cum nuper in Anglia versaretur descriptis & in hac urbe editis p. 39. *Exstat in Regia Bibl. liber MS. continens* λόγους *XIII. Nic. Cabasilæ & unum Maximi Planudæ* εἰς τὴν θεόσημον ταφὴν χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ. *Cabasilæ primi septem* λόγοι *sunt instar* λόγων κατηχητικῶν, *quibus initiandi præparantur ad sacrorum Mysteriorum trium* βαπτίσματος, μύρου, εὐχαριστίας *participationem. Itaque cum Catechesibus Mystagogicis Cyrilli Hierosolymitani, & Ambrosii libris ejus argumenti & similibus aliis convenit.* Confer Causauboni Exerc. XVI. ad Baron. n. 30. ubi lemmata septem librorum, περὶ τῆς ἐν χριστῷ ζωῆς Græce producit è Codice Regio, & magna cum voluptate à se lectos testatur.

r) Hæc & quæ deinceps referuntur Nicolai Chamaëtæ monumenta pleraque MSta etiam exstant in Bibl. Cæsarea Vindobonensi. Exstant etiam hæc Allatio præterita: 1. Εἰς τὸν ἐν ἁγίοις πατέρα ἡμῶν μέγαν ἱεράρχην μυροβλύτην καὶ θαυματουργὸν Νικόλαον. Incipit: ἐπεὶ δὲ πάντα ἀπήντησεν ἡμῖν παρά σου, ὦ ποιμένων ἄριστε &c. 2. Εἰς τὴν πάνσεπτον καὶ ὑπερένδοξον κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας δεσποίνας ἡμῶν καὶ παναχράντου θεοτόκου. Incipit: τοῦ νῦν ἀγῶνος ὡς οὐδὲν ἂν γένοιτο μεῖζον &c. 3. Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον ὁσιομάρτυρα Ἀνδρέαν τὸν νέον ἐν Ἱεροσολύμοις τὸν τοῦ μαρτυρίου δρόμον διηνυκότα. Incipit: ἐγὼ δέ σου πῶς ἂν εἴποις ἐρῶν ὦ χριστοῦ μάρτυς Ἀνδρέα &c 4. Προσφώνημα εἰς ἔνδοξον τοῦ χριστοῦ μεγαλομάρτυρα Δημήτριον τὸν μυροβλύτην. Incipit: Οὐδὲν οἶμαι τῶν ἀτόπων, ὦ μαρτύρων ἀκρότης, εἰ πολλῶν καὶ μεγάλων ἐπαινεσάντων τὰ σὰ, καὶ ἡμεῖς πρὸς τοὺς κατά σου θορύβους &c. 5. Εὐχὴ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν χριστὸν, τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ λόγον. Incipit: ὑμνοῦμεν σε, εὐλογοῦμεν σε, δοξολογοῦμεν σε. Εὐχαριστοῦμεν σοι Κύριε, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν Ἰησοῦ χριστὲ, ὁ Θεὸς ἡμῶν ὑπὲρ τῶν ἀγαθῶν &c 6. *De Magistratuum civilium iniquis ausis circa res sacras,* περὶ τῶν παρανόμως τοῖς ἄρχουσιν ἐπὶ τοῖς ἱεροῖς τολμώντων. Incipit: τοὺς μὲν πονη-

in qua super quatuor animalia similitudo throni, & super similitudinem throni, similitudo veluti ipsius hominis &c. Princip. πᾶσα προφητεία, καὶ θεωρία, καὶ ὅρασις εἰκόνες ἦσαν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπιδημίας.

Τοῦ αὐτοῦ σημασία εἰς τὴν ὅρασιν τοῦ προφήτου Ἰεζεκιὴλ, ἐν ᾗ τὰ ὀστᾶ τὰ ξηρὰ τῶν ἀνθρώπων τὸ πρότερον ἀπολαμβάνουσιν εἶδος. *Expositio visionis Jezechielis Prophetæ, in qua ossa arida hominum priorum recuperant speciem.* Pr. τὴν τοῦ θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀποδημίαν.

Ἐις τὰ ἅγια καὶ σωτήρια πάθη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ. *In sanctam & salutarem passionem Domini nostri Iesu Christi.* Pr. Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων ὅλων κύκλος (locum inde producit Allatius contra Creyghtonum p. 425.)

Ἐις τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, *In ascensionem Domini nostri Jesu Christi.* Pr. αἱ χάριτες μὲν ἐπὶ τῶν προτέρων χρόνων ἐξ οὐρανοῦ.

Ἐις τὴν γέννησιν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου. *In Nativitatem sanctissimæ Deiparæ.* Pr. καὶ πρῶτα μὲν τὸν θεὸν ἐνταῦθα καλῶμεν.

Ἐις τὸν εὐαγγελισμὸν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου. *In annunciationem Sanctissimæ Deiparæ.* Pr. εἴ ποτε δεῖ χαίρειν ἄνθρωπον (καὶ σκιρτᾶν.)

Ἐις τὸν μεγαλομάρτυρα Δημήτριον τὸν θαυματουργὸν (καὶ μυροβλύτην.) *In magnum Martyrem Demetrium miraculorum effectorem.* s) Pr. πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων οὐδὲ συνιδεῖν ῥαδίων.

(K) 2 Ἐις

πονηροὺς τῶν ἀρχόντων οἱ γνώμης μοχθηρίᾳ λύουσιν τοὺς νόμους, καὶ δικαίων ὑπερορῶσιν, ὡς ἂν μὴ τῷ ἀγνοεῖν ὅ, τι δεῖ ποιεῖν ἁμαρτάνοντας, ἀλλ' ἑκόντας πονηρευομένους καὶ κακουργοῦντας &c. 7. Τῇ εὐσεβεστάτῃ Ἀυγούσῃ (Ἄννῃ τῇ Παλαιολογίνῃ) περὶ τόκου de usura. Incipit: πολλαχόθεν ἐπιδειξαμένη τῶν ἔργων, ὦ μεγίστη βασίλισσα &c. 8. Ἀθηναίοις, περὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς ἐλέου βωμοῦ. Incipit: ἥκω νῦν, ὦ Ἀθηναῖοι &c. 9. Κατὰ τῶν Γρηγορᾶ ληρημάτων. Incipit: Ὁ δὲ σοφώτατος Γρηγορᾶς, ὥσπερ οὐκ ἀρκούντων αὐτῷ τῶν Βυζαντίων εἰς θαῦμα, καὶ Θεσσαλονικέας ἐνάγει πρὸς τοὺς ὕμνους τοὺς ἑαυτοῦ &c. 10. *De criterio veritatis contra Pyrrhonem*, κατὰ τῶν λεγομένων περὶ τοῦ κριτηρίου τῆς ἀληθείας, εἰ ἔστι, κατὰ Πύῤῥωνος τοῦ καταράτου. Incipit: ζητοῦσι δὲ πρῶτον, εἰ ἔστι κριτήριον ἀληθείας. &c. 11. *Solutio quinque argumentorum quibus Rhetoricam inutilem esse disputant Sceptici.* Λόγοι τῶν βουλομένων ἀποδεικνύειν ὅτι ἡ περὶ τὸν λόγον σοφία μάταιος. α λόγος. ἐνδέχεται &c. λύσεις τῶν τοιούτων ἐπιχειρημάτων &c. 12. Ἐις τὸν Αὐτοκράτορα (Andronicum Palæologum II.) ἐγκώμιον. Incipit: ἄτοπόν τι νομίζω &c 13. Τῇ εὐσεβεστάτῃ Ἀυγούσῃ Oratio encomiastica ad Annam Palæologinam, Imperatricem. Incipit: Νόμος μὲν ἅπασιν ἕλλησιν ἔκειτο &c Pleraque hæc exstant etiam in Codice Regis Galliæ, quem memorat Labbeus Bibl. nova MSS. p. 296.

s) Locum ex hac Oratione affert Allatius contra Hottinger. p. 203.

t) Edidit Græce & Latine Godfridus Henschenius in Actis Sanctorum die V. Aprilis T. 1. Locum inde produxerat Allatius contra Hottinger. p. 204.

Ἐις τὴν ὁσίαν Θεοδώραν τὴν θαυματουργόν. t) *In sanctam Theodoram miraculorum effectricem.* Pr. Ἐμοὶ δὲ πολλῶν τὰ σὰ θαυμαζόντων ὦ μυροβλύτις.

Ἐξήγησις εἰς τὸ γ. τῆς μεγάλης συντάξεως Πτολεμαίου. In lib. tertium Magnæ Constructionis Ptolemæi. P. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ συντάγματι σκοπός ἐστιν. Basileæ u) 1530. fol.

Ejusdem Κανὼν Ἰαμβικὸς μετὰ σχολίων τῇ ἑορτῇ τῶν θεοφανείων. Ἕτερος κανὼν ἰαμβικὸς μετὰ σχολίων εἰς τὴν πεντηκοστήν.

Ejusdem Nicolai Cabasilæ laudatur à nonnullis Liber περὶ συλλογισμῶν. *De Syllogismis.* Pr. x) Σκοπός ἐστι τῷ συντάγματι διδάξαι τὸ εἶδος τοῦ συλλογισμοῦ. Mediolani in Bibliotheca Ambrosiana patet sub nomine Nicolai.

Alii fide nescio cujus Codicis Vaticani laudant Cabasilæ τοῦ σοφωτάτου λόγους πή. *Orationes LXXXVIII.* Nilone, an Nicolao assignandas, ipsi viderint. Mihi anxie pervestiganti Codices Vaticanos, eas videre nondum licuit. Quare judico oculis potius habendam fidem, quam auribus.

Doctissimus Labbæus in Dissertat. historica de scriptoribus ecclesiasticis To.2. p.114. advertit : *Oratio in tres Theologos Basilium, Gregorium, & Johannem Chrysostomum, non est hujus Cabasilæ fœtus, sed Philothei Patriarchæ Constantinopolitani, de quo nihil observavit noster Bellarminus.* Legitur in Cod. Vaticano 809. p. 100. Φιλοθέου Πατριάρχου y) λόγος ἐγ-

u) Una cum Magna Syntaxi Ptolemæi ac Theonis Alex. Græcis in Ptolemæum commentariis. p. 151. seq.

x) Cabasila de Syllogismis, in Codice Cæsareo incipit: Ἄτομόν ἐστι τὸ ἓν ἀριθμῷ, οἷον ὅδε ὁ ἄνθρωπος.

y) Hæc Philothei Oratio à Jac. Pontano Græce ac Latine una cum Dioptra Philippi Solitarii Ingolstad. 1604. 4. & hinc in auctario Ducæano Paris. 1624. T. 2. p. 313. & Latine T. 26. Bibl. Patrum Lugd. p. 217. edita longe diversa est ab Oratione Cabasilæ in eosdem sacros triumviros, quæ MS. est in Bibl. Cæsarea atque incipit: Οἶμαι γε τῶν ἐννομωτάτων καὶ δικαιοτάτων εἶναι τὴν γινομένην τοῖς πατράσι πᾶσαν νέμειν τιμήν. Εἴπερ δέ τινας τῶν ἁπάντων πατέρας &c. Nam & ab aliis laudatam esse illam beatorum Doctorum trigam à Johanne Euchaitarum Metropolita, (vide Allat. p. 112. de Simeonum scriptis) Theodoro Metochita, & Matthæo Camariota aliisque, observarunt Viri doctissimi. Confer Acta Sanctorum T. 2. Junii p. 933. seq. ubi de festo quod in honorem communem Basilii, Nazianzeni & Chrysostomi à Græcis die 30. Januarii celebratur auctore Johanne Metropolita Euchaitarum, temporibus Alexii Comneni litem ambitiosam quæ inter Basilitas, Gregoritas & Joannitas orta fuerat, ita componente, ut diceret tres illos simul sibi visos adesse, testatos se unum esse apud DEUM, itaque nec sui causa contendendum de prærogativa, sed cultum ipsorum communem uno die conjungendum. Confer etiam, si placet, Nicolai Rayæi tractatum præliminarem Actis Sanctor. T. 2. Junii præmissum.

ἐγκωμιαστικὸς εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας Βασίλειον, τὸν μέγαν, Γρηγόριον τὸν θεολόγον, καὶ Ἰωάννην τὸν χρυσόστομον. Pr. Τοὺς διδασκάλους ἡμῶν ἐπαινέσωμεν.

Neander Epitomator Gesnerianus, & alii inter Nili Thessalonicensis Tractatus, libros etiam *de vita in Christo* reponunt. Quos & omnia hæc se vidisse scribit apud amicum in amplo & antiquo volumine, quæ seu ipsi, seu alii, quibus id negotii dabitur, aliquando cum studiosis communia facient. Quidquid fuerit de eorum editione, neque enim modo anxius id exquiro, meum est à supino Neandri, & aliorum errore Lectores eximere. Libri siquidem de vita Christi Nicolai Cabasilæ sunt, non Nili. Idque ut videas, Librorum Nicolai notam hic libens, ut vides, attexui. Et hæc adnotavi, ne Cabasilarum uno cognomine, unum quoque Scriptorem Nilum, sive Nicolaum constituas, quemadmodum vir alter eruditissimus z) apud Salmasium, ut supra vidimus de Nilo Thessalonicensi, & Nicolao Methonensi, unum Nilum fingebat. Labbæus addit in Bibliotheca Nova, *Nili Thessalonicensis ad Nicolaum Cabasilam Epistolam* a) in Cod. Regio 1759. Nec non; *Nicolai Cabasilæ Chamaetæ Epitaphium* b) *Nili Thessalonicensis Archiepiscopi avunculi sui : & aliquot ejusdem epigrammata* in eod. Cod. Reg. 1759.

(K) 3 Huic

z) Vulcanius, supra p. 63.

a) In Bibl. Cæsarea Nicolai etiam Cabasilæ sedecim exstant Epistolæ, quarum primæ sex ad patrem, 7. Δουκοπούλῳ τῷ Μανικαΐτῃ. 8. ὡστιαρίῳ θεσσαλονίκης τῷ Συναδηνῷ. 9. & 12. τῷ ταρχανειώτῃ. 10. τῷ μεγάλῳ Σακελλαρίῳ. 11. τῷ παπᾷ κυρῷ Δοσιθέῳ τῷ Καραντηνῷ. 13. τῷ ὑπομνηματογράφῳ. 14. & 15. τῷ Κυδώνῃ, ad Demetrium Cydonium. 16. ad incertum. Vid. Nesselium p. 368.

b) In eadem Bibl. Cæsarea exstant Nicolai Cabasilæ tredecim Epigrammata ἡρῶϊκὰ sive carmine Heroico. Primum ex his εἰς τὸν τοῦ ἑαυτοῦ θείου τάφον κυροῦ Νείλου τοῦ θεσσαλονίκης, incipit: Νείλου κυδαλίμοιο τάφος ὅδε σῶμα καλύπτει. 2) In Isidorum Patriarcham CPol. 3) in Lucæ XXIV. 29. *Mane nobiscum, nam advesperascit.* 4) in Psal. CXX. 5. *Heu mihi quia peregrinatus sum longe.* 5) in Es. III. 5. *Vestem habes, dux noster esto.* 6) in exceptionem reliquiarum S. Theodoræ. 7–12) Acrostichides in S. Martyrem Demetrium, S. Andream juniorem, S. Eudocimum: iterum in S. Demetrium Martyrem, in recentes Martyres Hierosolymitanos & in S. Gregorium Palamam Archi-Episcopum Thessalonicensem. 13) In divina CHRISTI præcepta Matth. V. 21. seq. Feruntur præterea sive in hac sive in Regis Christianissimi Bibl. hæc inedita Nicolai Cabasilæ monumenta: 1) πρὸς τὴν ἐρώτησιν τοῦ, τίς ὁ σκοπὸς τῆς τοῦ κυρίου ἐνανθρωπήσεως; incipit: εἰ καὶ φιλόχρυσοι καὶ φιλόϋλοι ἄνθρωποι &c. Nessel. p. 429. 2) εἰς τό. ὢ τῆς καινῆς μίξεως, ὢ τῆς παραδόξου κράσεως (Naz. Orat. XXXVIII. T. I. p. 620.) Incipit: ἐρωτᾷς ὦ φίλων ἄριστε, τί ἐκεῖνο ὅ φησιν ὁ ἐν θεολογίᾳ μέγας Γρηγόριος &c. 3) εἰς τὴν ἱερὰν στολὴν explicatio duplex sacrarum vestium in divina Liturgia usitatarum. Confer Lambecium lib. V. p. 211. 216. & 347. seq. 4) Labbeus

Huic Nilo, & Nicolao Cabaſilæ adjici poteſt tertius Demetrius Cabaſila itidem Theſſalonicenſis. Nec prætereundum, per eadem tempora unam urbem in Græcia Theſſalonicam tot extuliſſe viros facultate dicendi ſingulares, & doctrinis conſpicuos præter hos tres Cabaſilas, Theodulum Magiſtrum, Acindynum, Theodorum Cutelem, Demetrium Cydonium, Balſamonem, Protonotarium Lampenum, & pleroſque alios, quos eorundem ad Nicephorum Gregoram, & Gregoræ ad eoſdem Epiſtolæ in ſolem & pulverem produnt in Manuſcriptis Codicibus: de quibus altera vice agendum eſt.

XV. Nilus c) Monachus Aegyptius.

IN adnotatis quibusdam poſt Theſaurum Nicetæ Choniatæ, in quibus nonnulli in Eccleſia Græcorum, docti equidem viri, ſed qui data opera opiniones fidei catholicæ adverſas in vulgus ſpargere non dubitarunt, ideoque contra eos pronunciatum eſt, legi Nilum quendam Monachum Aegyptium: *Εἶπον ἂν καὶ ὅσα Νεῖλός τις μονάζων τὸ ἐπιτήδευμα, τὴν γένυν εὔσταχυς, τὸ γένος Αἰγύπτιος τῆς ὀρθῆς ἀλλότριος πίστεως, καὶ ἄχνην τινὰ καὶ ἰλὺν ἀπόβλητον, ὡς ἀπὸ Κανωβικοῦ στόματος τῶν ἐκείνου χειλέων ἀπέπλυσεν, οὐχ ὥρᾳ πελαγίζων, μᾶλλον μὲν οὖν, καὶ εἰς πήχεις αἰρόμενος πολύχοα τὰ βλάσφημα ἐπηγγέλλετο. ὅτι δ᾽ ἀπέλιπον ἡμᾶς αἱ βίβλοι, καὶ τῆς ἡμετέρας μνήμης ἀπέπλησαν, ὅσα ὡς φρύνος, ἢ διψὰς, θηρία λιβυκὰ, καὶ θανάτῳ πρόσπολα, ὁ Νεῖλος οὗτος ἰοφόρα κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐξεμημέκει ῥήματα, σιγῇ τὰ κατ᾽ αὐτὸν παραδεδώκοιμι.* *Enarrarem etiam quæcunque Nilus quidam, inſtituto Monachus, barba promiſſa ſpiſſaque conſpicuus, genere Aegyptius, rectæ fidei hoſtis, purgamenta quædam frumenti, & lutum rejectitium, veluti è Canobico ore propriis labiis conſpuit, non maturè inundans, quinimo in cubitus, & ulnas ſeſe erigens blasphemias valde numeroſas palam, profitebatur. Quando vero illius libris caremus, & è noſtra memoria effluxerunt quoscunque ille uti rubeta venenoſa, aut dipſas, feræ Libycæ, & mortem miniſtrantes, ſanie venenoque delibratos* d) *ſermones, contra pietatem evomuit, ſilentio, quemadmodum & facta illius, venti abripiant.* Et ad hunc ipſum ſpectare

beus in Bibl. nova MSS. teſtatur in Bibl. Regis Galliæ exſtare Collectanea ex actis Conciliorum & SS. Patrum Canonibus, cum interpretationibus zonaræ, Balſamonis, *Cabaſilæ*, Studitæ Svidæ & aliorum.

c) Hic idem eſt Nilus Italicorum dogmatum propugnator, de quo ſupra num. XIII.

d) Delibatos.

ctare videtur Anathema dictum in Nilum Monachum in Synodico recitari solito in Ecclesia Græcorum Dominica Orthodoxiæ. Τοῖς δογματισθεῖσιν ἀσεβῶς παρὰ τοῦ ἀμονάχου Νείλου, καὶ πᾶσιν τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῷ ἀνάθεμα. *Placitis, & sententiolis contra pietatem à Nilo Monachismi rebelle, & defectore pronunciatis, & reliquis omnibus, qui cum eo sentiunt, Anathema.* Iisdem e) cum Choniata vixisse temporibus nullus dubito.

XVI. Nilus Metropolita Rhodius.

NIlus Metropolita Rhodius. Eum tamen genuit, & aluit Chios insula, quod idemmet suo testimonio planum facit Oratione in S. Matronam Chiam, ipso fere initio: Οὐ ξένα τῆς παρούσης ἡμῖν πανυγύρεως, οὐδ' ἀλλότρια τῆς ἡμῶν ἐπιφανοῦς ταύτη πόλεως, ἡμέτερον γὰρ ἡ εὐφημουμένη καθέστηκε βλάστημα, καὶ τῆς ἡμετέρας καὶ αὐτη ὄρπηξ καθέστηκε. Ματρῶνα γὰρ ἱερὰ τοῦ συλλόγου τούτου κεχρημάτικε πρόξενος, καὶ ταύτης ἡ θεοτίμητος ἑορτὴ, τὴν παροῦσαν πανήγυριν συγκεκρότηκεν. Ματρῶνα, οὐχ ἣν πάλαι φέρουσι βίβλοι, καὶ ἣν ἡ θεσσαλονικέων μὲν προήνεγκε, καὶ ἐξεθρέψατο πόλις, Παλαιστίνη δὲ τῶν τῆς ἀρετῆς καλῶν ἐκείνης ἀπολελαύκει, καὶ πλήρη τῷ θεῷ τῶν ἀσκητικῶν ἱδρώτων παρέπεμψεν, ἀλλ' ἣν ὅπερ ἄνωθεν ᾐνιξάμην ἡ καθ' ἡμᾶς νῆσος αὐτη θεοδώρητον ἔσχεν ἀκρέμονα, ἣν προήγαγεν μὲν αὐτη εἰς φῶς, καὶ προσήγαγε θεῷ ὥσπερ ἱερόν τι, καὶ τίμιον ἀκροθίνιον. *Non aliena sunt à nobis præsentis celebritatis mysteria, nec nostræ præclarissimæ hujus urbis extranea. Cujus enim laudes prosequimur, nostrum utique germen est, & civitatis nostræ ramus frondescens; namque sancta Matrona cœtum hunc colligit, & ejusdem à Deo honoratus dies festus festum solemne hoc explicat. Matrona, non quam antiquornm Annales referunt, & quam Thessalonicensium urbs in se procreatam eduxit, & Palæstina bonorum illius consors Asceticis sudoribus honestam Deo transmisit; sed quam, quod supra innui, Insula hæc nostra à Deo sibi datum surculum possedit: quem protulit ista in lucem, & Deo uti sacras atque honorabiles primitias consecravit.*

Nilum hunc scripsisse contra Latinos, disco ex Racendyta in Dialogo Johannis Plusiadeni. Interrogatus enim, ut numeraret nominatim Doctores, quibus suasus à Latinis se sejunxerat, respondet: Ἔχομεν Φώτιον πρῶτον κατὰ Λατίνων ἐκθέντα βιβλίον, μετ' αὐτὸν δὲ πολλοὺς καὶ καλοὺς, τὸν φιλόσοφον Μιχαὴλ τὸν ψελλὸν, Νεῖλον Καβάσιλαν, Μεθώνης

e) Nihil impedit fuisse paulo antiquiorem, quod in illum Johannis Itali sectatorem Nilum pulchre quadrat.

νης Νικόλαον, Νεῖλον Ῥόδου, Μοσχάμπαρά τινα, Φουρνῆν τὸν Φιλόσοφον, Καματηρὸν τὸν γενναῖον, Βαρλαάμ τινα Μοναχὸν Καλαβρὸν, Παλαμᾶν τὸν σοφὸν, Θεοφύλακτον Βουλγαρίας, ἄλλον Βουλγαρίας Ματθαῖον, καὶ ἄλλους πλείστους, οὓς οὐ καταλέγω, διὰ τὸ μὴ μηκύνειν τοὺς λόγους. *Habemus Photium, qui contra Latinos primus librum conscripsit. Post eum multos & probos: Philosophum Michaëlem Psellum, Nilum Cabasilam. Methonensem Nicolaum, Nilum Rhodium, Moschampara quendam, Phurnem Philosophum, Camaterum generosum, Barlaamum quendam Monachum Calabrum, Palamam sapientem, Theophylactum Bulgariæ, alium Bulgariæ Matthæum, & alios plurimos, quos non recenseo, ne sermonem protraham.*

Philippus Labbæus in nova Bibliotheca notat in Cod. Regio 901. & in 1727. legi Nili Rhodii *de versibus Anacreonticis.*

In Bibliotheca Regia Escuriali scribitur asservari, ut ex Indice illius MS. discitur: Νείλου Μητροπολίτου Ῥόδου τοῦ Διασωρηνοῦ, περὶ λίθων, περὶ κατασκευῆς μύρου Μωσαϊκοῦ, περὶ γεννήσεως τεχνικῆς, περὶ χρόνου βισέκτου. *Nili Metropolitæ Rhodii Diasoreni, de lapidibus, de Confectione unguenti Mosaici, de generatione artificiosa, de Anno Bisexto.* V. 14. Si idem fuerit cum superiori, jam habemus illius agnomen.

Scripsit Orationem cum elegantia & copia singulari *de laudibus & virtutibus S. Matronæ.* Pr. Οὐ ξένα τὰ τῆς παρούσης ἡμῖν πανηγύρεως. Est à me latine reddita.

Enarrationem Synodorum. f) Inter Oecumenicas recenset Photianam commentitiam, ejusque decreta de unione Occidentalium & Orientalium, de restitutione Photii; & sententiam de Processione Spiritus Sancti ex solo Patre summopere laudat, & additionem in symbolo *Filioque* configit. Prætereaque Synodum contra Barlaamum & Acyndinum sub Johanne Palæologo Andronici filio inter easdem Oecumenicas Synodos collocat, & Palamitas tuetur. An præter jam dicta aliquid contra Latinos scripserit, ut ex dictis Racendytæ supra adductis colligitur, vel aliquid aliud diversum ab iis, quæ in enarratione Synodorum somniat: ignotum mihi plane est. Schismati tamen addictissimum fuisse ex iis, quæ in Synodis enunciat, conjectura non levi prospicio.

XVII.

f) Edita est hæc de IX. Synodis Oecumenicis Synoptica enarratio Græce & Latine à Christoph. Justello Paris. 1615. 4. ad calcem Nomocanonis Photiani: & à Gvil. Voëllo atque Henrico Justello filio in Bibliotheca Juris Canonici veteris Paris. 1661. fol. T. 2. p. 1155.

XVII. Nilus Xanthopulus.

POstremis Imperii Græcorum temporibus inter Græcorum Psalmodos recensetur Nilus Xanthopulus, qui multa Troparia, Hymnosque in Ecclesia vario modo concinendos composuit. Ipse legi ipsius Troparia in tres Hierarchas Basilium, Nazianzenum, & Chrysostomum sacris Officiis modulate decantandos. Hinc ex cognomine, cum nomen nullum esset, non alium esse, quam eum, qui sub Xanthopuli g) cognomine, quatuor nobis Epistolis elucet in Codice Vatic. 112. quarum alterius P. εἰδ' ἡμῖν σοι τῷ τῆς ἑταιρείας σφοδρῷ. 2. Ἅπασι μὲν ἀρετῆς εἴδεσι διαλάμπειν. 3. Ἴσως εἰδέναι χάριν ἐμοὶ λογίζῃ. 4. ἐμοὶ πολλάκις πειρωμένῳ σοίγε ἀντεπιστέλλειν, credidi. Sed arbitratum repressit Theodorus Xanthopulus, in cujus doctissimi viri obitum in eodem Codice legitur Monodia à Georgio Galesiota non ineleganter scripta, cujus illud est P. Ἄνδρες οἵτε τοῖς βασιλείοις ἤθεσι, καὶ παιδεύμασιν ἐντεθραμμένοι. Quare cum eadem ætate Nilus hic, & Theodorus vigerent Xanthopuli; & Epistolæ tantum sub Xanthopuli cognomine innotescant, næ ipse non effugerem inconsideratissimæ temeritatis notam, si Nilo eas adscriberem. Decernant oculatiores, & in aliorum scriptis evolvendis fortunatiores.

XVIII. Nilus Tarchaniota h) Monachus.

GRæci antequam in Italiam profectionem facerent in Synodo Constantinopoli coacta decernunt, ut supra diximus, libros Cabasilæ sæpius evolvendos, examinandosque, aliorum etiam elucubrationes, quæ ad rem facerent, & ex Monte Atho, aliisque ex locis viros idoneos eligerent, Latinorum objectis promptius responsuros. Inter eligendos

cum

g) Fuit & Xanthopuli cognomen Nicephoro Callisto, ut Ignatium Xanthopulum prætercam, de quo Georgius Claudius, Claudii Jani F. Danus in erudita de Ignatiis diatriba, quam manuscriptam mihi cum in hac Urbe versaretur monstravit, quamque præmittere instituit novæ suæ Epistolarum Ignatii editioni, quas collatis Florentino & Augustano Codd. veterique interprete puriores & ab interpolationibus sinceriores parat in lucem emittere.

h) Inter Nili Cabasilæ Epistolas sedecim quæ MSS. extant in Bibl. Cæsarea, IX. & XII. est ad Tarchaniotam.

cum Nili Tarchaniotæ mentio incidisset, Imperator hominem, & illius commercium rejecit, timens, ne quis Monachellus dicax, & ad audendum projectus, in Synodo contra rem bene gestam, maledice, contumeliaque dicens, magna Græcis detrimenta afferret. Syropulus sect. 3. c. 7. ἐν τούτοις ἐσκέπτοντο καὶ περὶ προσώπων ἁρμοδίων πρὸς τὴν σύνοδον ἀφικέσθαι, καί τινος περὶ τοῦ ἱερομονάχου i) κυρίου Νείλου τοῦ Ταρχανειώτου εἰρηκότος, ὡς χρησίμου πρὸς τὴν σύνοδον ὄντος, ἔφη ὁ βασιλεὺς, δειλιῶ μήποτε εὑρεθῇ τι καλογέρειν, καὶ φωνήν τινα ῥίψῃ ἐκεῖσε, ἥτις ἡμῖν μεγάλην προξενήσει βλάβην. Quæ ita vertit Creyghtonus: *Tertia demum sollicitudo illis incubuit, de personis idoneis ad Synodum eligendis: & cum quidam Domini Nili Tarchaniotæ Hieromonachi mentionem injecisset, tanquam viri docti, & perutilis ad has Theologicas quæstionum ventilationes. Respondit Imperator, se magnopere pertimescere, ne Nilus severioribus Pænitentiariorum moribus imbutus, minus flexibilem se præberet ad nostras qualescunque opiniones & vota: & forte aliquid interdum effutiret subrusticum, & insulsum, quod sibimetipsi dedecus, nobis invidiam & damnum propagaret.* Primum hic aspis à vipera venenum mutuatur. Syropuli malevolentia, atque improbitas, ut considerate, prudenterque agentem Imperatorem incesto ore lueret, sua vitiosissima interpretatione fenestram ad nequitiam patefacit. Idque ut videas; undenam id hausit Creyghtonus, Nilum hunc fuisse, *doctrina conspicuum, & perutilem ad has quæstionum ventilationes? Nilum severioribus Pænitentiariorum moribus imbutum, minus flexibilem se præbiturum ad Græcorum opiniones & vota? subrusticum, & insulsum*

i) Forte hic ipse est Nilus Hieromonachus clarus post millesimum & quadringentesimum à CHRISTO annum, *Damyla* dictus in seculo, antequam inter Monachos nomen profiteretur suum, Italus gente & in Monasterio Hieræ Petræ Carcasinorum in Creta insula versatus, de quo obiter ex Labbeo supra Allatius cap. IX. sed ab eo tempore plenius de ipso edoctus plura refert lib. 2. de consensu utriusque Ecclesiæ c. 18. p. 859. 870. Illo loco, hæc etiam ejus Scripta memorantur: ἔκθεσις παρὰ τῶν θείων γραφῶν, συναθροισθεῖσα Νείλου ἱερομονάχου, Δαμυλᾶ τοῦ κατὰ κόσμον ὀναμαζομένου, πρὸς τοὺς ἀντιλέγοντας ὅτι τὸ πανάγιον πνεῦμα οὐκ ἐκ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ' ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ. Incipit: τῷ εὐλαβεστάτῳ ἐν χριστῷ πατρὶ καὶ ἀδελφῷ σοφωτάτῳ τε καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ Μαξίμῳ τῷ ἀπὸ Γραικῶν ἔχοντι τοῦ γένους σειρὰν, Ἰταλὸς ὁ ἁμαρτωλὸς Νεῖλος. Sequuntur in MSS. περὶ Δαμάσου Πάπα, καὶ ὅτι ὁμόπιστος ὑπῆρχεν ἡ πρεσβυτέρα Ῥώμη μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν Χριστοφόρου τοῦ Πάπα, ὡς προϊὼν ὁ λόγος δηλώσει. Περὶ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς τῆς ἐπιλεγομένης πρώτης καὶ δευτέρας συνόδου, τῆς ἐν ταῖς ἡμέραις συναθροισθείσης Φωτίου τοῦ ἁγιωτάτου Πατριάρχου, προστάξει βασιλικῇ κατὰ Νικολάου τοῦ τότε Πατριάρχου. Ex his fragmenta dat Allatius de Consensu p. 622. 857. 916. 1375. seq. contra Hottinger. p. 441. de Synodo Phot. p. 178.

ſum, quod ſibimetipſi dedecus propagaret? Nihil horum in Syropulo eſt. Si contra Allatium crocitas, prode Græca Syropuli. Non potes. Fatere igitur hacce tua interpretatione, cum una & continua ſit, & hoc tenore diſpoſita, te nugas, non interpretem agere. Et ſtultum quoque eſt, te, quod Imperator per contemptum Nilo appingit, ut tuo Syropulo auram affles, in laudem eamque maximam convertere. Καλογέρων, mi homo, eſt Monachus pertenuis, puſillus, & licet Monaſtico habitu emineat, eſt tamen homuncio, quod Græci recentiores modo καλογεράκι efferunt; & in vita S. Nili Junioris, καλογήρεον, & καλογηρίζτιν. Καθὼς δὲ ἔφης περὶ τοῦ με ἀποκουρεῦσαί σε, εὐτελὲς καλογηρίτζιν εἰμὶ ἐγὼ μηδένα κεκτημένος βαθμὸν ἱερατικόν. Et hæc tua ſunt. Conſectarium, quod è Syropulo tuo aſſumis, plenum ſceleris, & malevolentiæ eſt, quicquid tu cum eo concinens colligis. *Unde Nilus iſte à Palæologo Johanne repudiatur quaſi minus flexibilis ad ſuum, quem pro virili ſatagebat, Latiniſmum. Quod acriter perſtringit in Palæologo noſter Auctor ad ultima verba hujus Capitis.* Id Syropulus expreſſerat: Ἐντεῦθεν οὖν ἔδει στοχάζεσθαι τοὺς συνετοὺς, τίνα σκοπὸν εἶχεν ὁ βασιλεὺς, καὶ ὅπως εἰ δεῖ γενναῖόν τι ἐνυπάρχον τοῖς ἡμετέροις. οὐκ ἂν εἰς τοσοῦτον κρημνὸν ὤθει τὴν ἐκκλησίαν. Quæ tu vertis: *Unde prudentioribus fas eſt conjectare, quo affectu, qua ſententia erga noſtrates noſter Imperator eſſet animatus, qui ſi quid nobile & generoſum in noſtratibus animadvertens foviſſet; nunquam in tot præcipitia ac ſcopulos Eccleſiam naufragam intuliſſet.* De malignitate Syropuli non agam hic multis, cum pluribus ſpeciatim & proprie de ea ediſſerendum ſit in ſecunda Parte pro hiſtoria Concilii Florentini. Modo illud conſideret Lector. Qui proponit Nilum, unus eſt è vulgo, & multitudine infima, cui nec nomen eſt, nec agnomen, & qui indignus habitus eſt, ut memoria ejus in hac hiſtoria poſteris innoteſceret. Ideoque fuit Syropulo, τινὸς; tibi *quidam*, nullo rerum uſu clarus. Qui rejicit, Imperator in omni vero ſtudio, & humanitate enutritus atque verſatus, oculatus ad omnia, & *cujus dotes eximias*, verba ſunt Syrop. ſect. 2. cap. 4. *ſemper ſum admiratus, & longe imparem me fateor ejus laudibus enarrandis.* Ἐγὼ δὲ πάντα τὰ τοῦ θαυμαστοῦ βασιλέως θαυμάζων, καὶ οὐδὲ ἱκανὸν ἐμαυτὸν κρίνων πρὸς τοὺς ἐπαίνους ἐκείνου. Qui Conſilio & Congregationi illi aderant, non puto fuiſſe truncos, & capita cerebro vacua. Illi omnes ſi commodis Græcorum aptum Nilum hunc cognoviſſent, ſi non omnes, ſaltem unus quiſpiam Imperatori refragatus fuiſſet. Nihilominus omnibus ad unum lingua excidit, & judicium Imperatoris ſubſecuti ſunt, & Nilus ex-

pulſus. Et nos Syropuli extra Synodum ſententiæ uti Magiſtri, & ſecretorum cordis conſcii, & divinorum eloquiorum ἐκφάντορος affigemur?

XIX. Nilus Triclinius.

His fere æqualis fuit Nilus Triclinius, virtute, dicendi arte, & prudentia conſpicuus. Eum Barlaamus Monachus Italus concertationum, & controverſiarum quæ inter ipſum, & Gregorium Palamam verſabantur, judicem ſibi eligit, & in illius ſententiam, & vota, utcunque illa ſive in ſui, ſive in Palamæ favorem ſubſcripſerit, libentiſſima inclinatione voluntatis ſe propenſurum ſpondet, & conſilio aſſenſurum. Barlaamus Epiſtola ad eundem Nilum: Ἀρετῇ τε, καὶ λόγῳ καὶ συνέσει παντοίᾳ κεκοσμημένον εἰδώς σε, κριτὴν ἀξιῶ γενέσθαι τῶν ἐμοὶ πρὸς τὸν θεσπέσιον συμβεβηκότων Γρηγόριον, οὐχ᾽ ἵνα κρίνῃς, ὁπότερος σοφώτερος, ἢ μᾶλλον σπουδαῖος, ὃς γὰρ οὐδεμίαν ἐμαυτῷ σοφίαν, ἢ ἀρετὴν ξύνοιδα, πῶς ἂν κατὰ ταῦτα παραβάλλεσθαί τῳ ἀξιώσαιμι; οὐδ᾽ αὖθις, ἵνα τι τῶν οὐ καλῶν αὐτοῦ καταψηφίσῃ, κατηγορίαν γὰρ οὐδεμίαν κατ᾽ αὐτοῦ φέρω, ἀλλ᾽ ἐπὶ ἀσέβειάν μου ἐν τῷ πρὸς ἐμὲ αὐτοῦ λόγῳ καταγινώσκει, δέομαί σου ἵν᾽ ἀκούσας καὶ τὴν ἐμὴν περὶ τούτων κρίνῃς, πότερον, εἰ τοιοῦτός εἰμι, οἷον αὐτός με ὑπείληφεν, ἢ οὐ τοιοῦτος. διηγησάμενος δὲ ἐξ ἀρχῆς ἁπλῶς καὶ ἀληθῶς τὰ συμβεβηκότα, ἔπειτα καὶ τὴν κατ᾽ ἐμοῦ κατηγορίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἧς ἕνεκα σοῦ κριτοῦ ἐδεήθην, δῆλον ποιήσω. An hic idem ſit, ad quem ſcribit k) Michaël Glycas, cujus verba nos de Perpetua conſenſione Orientalis & Ocidentalis Eccleſiæ lib. 3. cap. 15. num. 8. exſcripſimus, ad liquidum exploratа veritas non eſt.

Digniſſimum circumſpectione eſt, quod primus omnium in Nomenclatore ſuo Robertus Conſtantinus infercit, Nilum quendam hiſtoricum: quod poſterioris ævi Scriptoribus etiam eruditiſſimis fucum fecit. Voſſius de Hiſtoricis Græcis: *Alius citra dubium eſt Nilus Chryſoſtomi diſcipulus, de quo Lib. 2* Georgius Draudius in Bibliotheca Claſſica: *Nili hiſtorici libri de Hiſtoriis Regum extant Bononiæ ad S. Salvatorem, principio tamen mutilati. Dicitur tamen nobiliſſimum quendam in Italia principem habere; ſed in medio ejus Codicis aliquid deeſſe. Ajunt eosdem extare in Vaticana.* Michaël Neander: *Nili etiam cujusdam Græcum hiſtoricum in Bibliothecis Italicis aſſervari ajunt.* Bonaventura Vulcanius Præfat. ad Lectorem in Tractatum Nili Theſſalonicenſis de primatu Papæ:

k) Alium hunc & antiquiorem Nilum fuiſſe non dubito, cum Glycas Sæculo duodecimo clarus Barlaamum anteceſſerit annis amplius ducentis.

pæ: *Sunt qui & Nili cujusdam græcam historiam in Bibliothecis Italicis asservari scribant.* Nec alia sunt, quæ tradit Gesnerianus Epitomator, & Gesnerus sub nomine Nili Historici. Labbæum illis verbis: *Nili historia in Bibliotheca Pontificia*, hunc eundem Nilum Historicum Roberti Constantini intelligere existimo. Diversum hunc esse Nilum Historicum, si quis tamen est, & perquam longissime, nullus dubito. Sed quis nam hic tandem fuerit? Dicam sine fuco & pigmentis. Neque enim mihi mango Medicus, ut proverbio fertur, neque muscerda piper erit. Est hic Johannes Cantacuzenus Græcorum Imperator, qui Græce non ineleganter, an vere, judicent alii, historiam de rebus à se gestis contexuit, & qui tandem rerum humanarum pertæsus, & in administrando Imperio difficultatibus aggravescentibus defatigatus, primum abjectis clypeo & hasta ut ita dicam, Monachum induit, & Josaphati sibi nomen adscivit. Sed quid hic commune Josaphati cum Nilo? Cum Cantacuzenus à negotiis publicis remotus sive veræ gloriæ umbras captans, & eo potissimum quod non deerant, qui gesta ab eo magnifice, sapienter, fortiter, & feliciter, ore, & quod magis est, scripto lacerarent, animum induxisset literis mandare, ut malevolorum objectis responderet, & genium l) frangeret, sub nomine Nili, utcunque emutili, m) inflammatæ cupiditati ignem submittit, & ad scriptionem compellit Christodulum quendam. Is erat ipse Johannes Cantacuzenus, qui tanto oneri non gravate sese subjicit, & verbis obligat, & tandem promissa exequitur, & historiam exorditur. Lector conferat has Epistolas, n) & videbit: & ex verbis illis Nilianæ Epistolæ, errorem irrepsisse plane comprehendet. Τά τε ἐπὶ τῶν βασιλέων γεγονότα, τά τε ἐφ' ἡμῶν. *Te porro nos hac molestia expedire, & summa cum brevitate, quæque sub Imperatoribus illis, quæque nostro ævo contigerunt, exponendo.* Hinc illa, *Nili Historici de Historiis Regum.* Non est igitur, quod nos excruciemus, quod Bononiensis Codex mutilus suo principio est, neque tempus teramus in expiscando, quis nam sit ille in Italia princeps nobilissimus similis Thesauri possessor, vel quonam ex Codice defectum in medio referciamus, cum jam integer, omnibusque suis partibus absolutus, editus sit Latine Ingolstadii o) ex Typogr. Adami Sertorii per

l) *Genuinum.*

m) *Ementiti.*

n) Nili ad Christodulum & Christoduli ad Nilum Epistola Historiæ Cantacuzeni præmittitur.

o) A. 1603. fol.

Jacobum Pontanum de Græco in Latinum converſus, ex Bibliotheca Bavarica cum Notis & Indicibus neceſſariis: & nunc tandem Græce & Latine Pariſiis p) typis Regiis apud Sebaſt. Cramoyſi in Fol.

Poſſevinus in Bibliotheca Meſſanenſi notat; *Fragmentum cujusdam libri Nili, continens Acta ſeptem Conciliorum* q) *& diſputationes ſacras.* Retulit autem Bartholomæus Spatafora, exemplum integrum hujus fuiſſe miſſum ab Annibale Spatafora ad Cardinalem Mendozam.

His addendi ſunt ex Catalogo MSS. Codicum Conſtantini Barini, quod etiam adnotaverat Bonaventura Vulcanius in Præfat. Nili Theſſalonicenſis de de primatu Papæ: *Nili Monachi & Jnclyti Panoplia dogmatica contra omnes hæreſes.* Nec non ex Catalogo Cod. MSS. Johannis Suzi. *Nili Monachi de Pane Fermentato cap. CXX.*

XX. NILUS HIEROMONACHUS.

EXtremus me vocat Nilus Hieromonachus ſcriptor Librarius Typici, quod numero 784. definitur in Vaticana. Sic enim ille in calce Codicis notam expoſuit: χειρὶ ἁμαρτωλοῦ γραφέως r) Νείλου τάχα ἱερομονάχου γραφεῖσα, ἐν τῇ πόλει τῇ λεγομένῃ Τηφέρει, ἐξ ἐπιτροπῆς καὶ μόχθου θωμᾶ τοῦ Συριανοῦ, καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες, καὶ ἐντυγχάνοντες αὐτῇ εὔχεσθε τῷ γράψαντι σὺν τῷ κεκτημένῳ αὐτήν. Ἐγράφη ἐν τῇ χώρᾳ Ῥωσίας, πόλει ᾗ λεγομένῃ Τηφέρει ἐν τῇ μονῇ τῶν ἁγίων μεγάλων Μαρτύρων θεοδώρου τοῦ Τήρωνος, καὶ θεοδώρου τοῦ στρατηλάτου. *Codex hic exſcriptus eſt manu peccatoris Nili fortaſſe Hieromonachi Scriptoris in Civitate Tepheri, hortatore, & ſuaſore Thoma Syriano. Qui legitis & manu tractatis, pro ſcriptore & poſſeſſore ipſius Deum orate. Scriptus eſt in Regione Ruſſia in urbe Tepheri, in Monaſterio Sanctorum magnorum Martyrum Theodori Teronis, & Theodori copiarum Ductoris.* Ad hæc obſervo illud, τάχα ἱερομονάχου, *forte Hieromonachi*, non ita enunciatum eſſe, quaſi Nilus iſte dubitaret de ſua ordinatione, nec eſſet certus, an ſacri ordines illi ab Epiſcopo collati, revera ſubſi-

p) A. 1645. fol.

q) Confer quæ ſupra in Nilo Rhodio p. 80.

r) In Bibl. Vindobonenſi teſte Lambecio lib. 4. p. 84. ad calcem Codicis MS. S. Chryſoſtomi in Paulum legitur: Τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ἐτέλεσα ἐγὼ παντλήμων Νεῖλος ἱερομόναχος τήνδε τήν βίβλον κατὰ τὸ ἔτος ϛϡνγ unde de ætate hujus Nili conſtat, nam annus Græcorum 6953. reſpondet anno CHRISTI 1445. Etiam Gregorii (Naz.) Orationes manu Nili ſcriptas in Codice Bibl. Laurentianæ quæ Florentiæ eſt, meminit V. C. Bernhardus Montfauconus in Palæographia p. 105.

ſubſiſterent: verum tamen de hoc teſtatus pronuncians demiſſo animo & humili, ſua comprimens, & eruens irrogantiam, ideoque ſe ſimilium ordinum indigniſſimum reputans, more illius ævi illud τάχα *fortaſſe*, orationi indidit. Ad hunc modum in Cod. 779. Theodulus Trapezuntius Epiſcopus: Ἐγράφησαν αἱ βίβλοι αὗται, ὅ τε τὸ μηνᾶιον σὺν τὰ ἰδιόμελα τοῦ χρόνου ὅλε, τριώδιον δὲ καὶ ὀκτώηχος, μετὰ δὲ καὶ ἐκλεκτὲς κανόνας τῶν ἁγίων διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τάχα δὲ καὶ ἀναξίε Ἐπισκόπου θεοδούλου τοῦ ποτε τραπεζοῦντος ἐν τῇ Μοσχοβίων πόλει μετὰ ἀσθενείας, καὶ μερίμνας, καὶ κόπου πολλοῦ, καὶ οἱ τὸ βιβλίον ἀναγινώσκοντες, εὔχεσθε ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ψυχῆς, ὅπως τύχω ἐλέες ἐν τῇ φοβερᾷ τῆς κρίσεως, ἵνα καὶ ὑμεῖς τὸν μισθὸν λήψεθε, παρὰ τοῦ φιλανθρώπου, καὶ ἐλεήμονος θεοῦ ἡμῶν. Ἐτελειώθη τῷ ς ϡ. ις. μηνὶ Αὐγέςῳ, ἡμέρα β'. *Codices hi deſcripti ſunt, Menæum ſcilicet cum Idiomelis ejus anni, Triodium, nec non octechus, & alii ſelecti Canones Sanctorum, manu mei peccatoris & indigni, fortaſſe vero & indigni Epiſcopi Trapezuntis in urbe Moſchobiorum, cum membra data eſſent ad languores, & longioribus ægritudinibus vacillarent, non ſine multo labore. Qui librum legitis, orate pro mea anima, ut miſericordiam nanciſcar in horrendo die judicii, & vos mercedem aſſequamini ab humano, & miſericorde DEO noſtro. Finitus eſt hic liber anno* 6900. (eſt annus Chriſti 1342. s) ſecundum calculum eccleſiæ Latinæ) *menſis Aug.* 16. *Feria ſecunda.* Et Georgius Phrantza ſuæ hiſtoriæ titulum præfixit; Οἰκτρὸς γεώργιος ὁ Φραντζὴς πρωτοβεστιάριος, καὶ γρηγόριος τάχα Μοναχὸς ταῦτα ἔγραψεν, ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν καί τινων μερικῶν γεγονότων, ἐν τῷ τῆς ἀθλίας αὐτε ζωῆς χρόνῳ. *Georgius Phranza Protoveſtiarius & Gregorius fortaſſe Monachus hoc ſcripſit, de rebus ſuis & aliis particularibus ſucceſſibus, tempore ſuæ miſeræ vitæ.*

s) Imo 1392.

F I N I S.

NOMI-

NOMINA EORUM
ad quos ſcriptæ exſtant
NILI MONACHI
EPISTOLÆ.

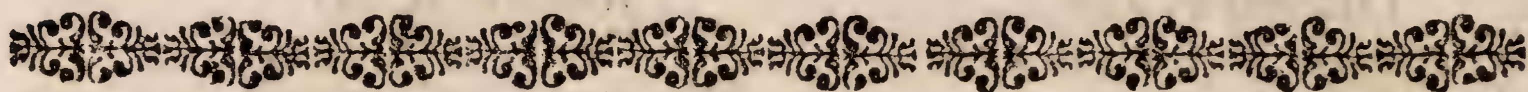
Andro-

De-

Hierio

Pto-

Theo-

INDEX EORUM

ad quos scripsit

ISIDORUS PELUSIOTA

Qui eodem quo NILUS tempore in Ægypto vixit.

Depromtus ex editione Epistolarum Isidori Paris. 1638. fol.

Ale-

Cy-

Gor-

N.

O.

Ori-

V.

Va-

FINIS.

LEONIS ALLATII De PSELLIS & eorum ſcriptis Diatriba.

I.

PRimus omnium * ſit Michaël Amorianus; ** poſt Leonem Armenium Imperator Conſtantinopolitanus, qvem alii Τραυλὸν Balbum dixere, nos Ψελλὸν, (idem enim erit, qvicqvid alii dicant) vocabimus. Svidas, Ψελλὸς ἀσήμως, ἀνάρθρως λαλῶν, Τραυλός. *Pſellus, obſcurè, inarticulate loquens, Balbus.* Sed ne cognomina, ſumma etiam religione conſervanda, in alias ejusdem ſignificationis voces immutare, etſi non novo exemplo, videamur, en teſtem omni exceptione majorem, ea propè tempora ſcribentem, Nicetam, qvi & David dicebatur, Paphlagonem, in vita S. Ignatii Patriarchæ, qvi dictum Imperatorem non alio qvàm Pſelli cognomine inſignit. Μιχαὴλ γὰρ, ὃν καὶ Ψελλὸν φασι, δομέστικος τῶν Ἐξκουβίτων ὢν τότε, καὶ ὡς τυραννίδα μελετῶν διαβληθεὶς καὶ κατακλεισθεὶς διὰ τῶν αὐτοῦ συνωμοτῶν. *Etenim Michaël, quem Pſellum nominant, Excubitorum tunc Domeſticus de affectato regno delatus, & in cuſtodiam datus à commilitonibus ſuis, & ſociis conjurationis, &c.* Hic tamen in poſterioribus Hiſtoricis ſub Τραυλοῦ Balbi nomine innoteſcit: in Chriſtianæ fidei dogmata, res Eccleſiaſticas, & præcipuè in adorationem ſacrarum Imaginum voce, & opere verè Ψελλὸς blæſus, verè τραυλὸς balbus.

 II. Alter

* Non omittendus erat omnibus ab Allatio memoratis antiqvior *Simon Pſellus*, Flavii Joſephi πρόπαππος ſive atavus, cujus ipſe meminit in limine vitæ ſuæ.

** Amorium Phrygiæ opidum, qvo oriundus Michael Balbus obiit A. C. 829. menſe Octobri. cum imperaſſet annos VIII. menſes 9. & dies totidem.

II. Alter Michaël Psellus in Antro Insula, doctus vir, in cognoscendis, atqve tradendis optimis artibus, ac disciplinis studium omne suum posuerat; multis ipse nominibus commendandus, sed eo præcipuè, qvod solus, cæteris omnibus in deploratissima Græcia, somno, ac luxu marcescentibus, emortuas Musas omnes non intermisit, sed accuratiùs pertractavit, volentibusqve Philosophiæ fontes aperuit. Ab hoc Leo Byzantius, Joannis Patriarchæ Constantinopolitani Nepos, stirpe Morocharzaniorum, cognomento Philosophus, post studia puerilia liberalium disciplinarum elementa hausit, ut refert Joannes Scylitza in Historia Orientali & ex Scylitza Cedrenus in Synopsi, τὰ μὲν οὖν γράμματα ἔλεγεν ὁ Λέων, καὶ ποιητὰς μυηθῆναι κατὰ τὴν Βασιλίδα, ῥητορικὴν δὲ, καὶ φιλοσοφίαν, καὶ ἀριθμῶν ἀναλήψεις, καὶ τὰς τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν ἐφόδους κατὰ τὴν νῆσον Ἄντρον γενόμενος· Ἐκεῖσε γὰρ σπουδαίῳ τινὶ ἐντυχὼν ἀνδρὶ Μιχαὴλ τῷ Ψελλῷ, καὶ τὰς ἀρχὰς μόνον, καί τινας λόγους, καὶ ἀφορμὰς λαβὼν παρ' αὐτοῦ, ἐπεὶ μὴ ὅσον ἐβούλετο εὕρισκε, περιενόστει τὰ Μοναστήρια, καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς ἀποκειμένας βίβλους ἀνερευνῶν τε, καὶ πορίζόμενος, καὶ σπουδαίως ἐμμελετῶν πρὸς τὸ τῆς τοσαύτης γνώσεως ὕψος ἀνεβιβάσθη. Id est, *Literis, & Poëtis Leo, ut ipse ferebat, initiatus fuit Byzantii. Rhetoricam, Philosophiam, Arithmeticam, & reliquas Scientias in Antro Insula didicit, ibi versatus cum Michaële Psello, præstante viro, ab eoque principiis tantum, & quibusdam præceptis, occasionibus discendi instructus, neque tantum, quantum desiderabat adeptus, Monasteria pervagatus est, librosque in iis repositos perquirens, atque scrutans, studioseque meditans ad tantæ doctrinæ fastigium evasit.* Leonem primis literis initiatum, Musisqve litasse Byzantii vides.

III. Profanis tamen studiis, Gentiliumqve disciplinis addictissimus, rem Christianam omnino neglexerat, adeo ut multis aliis, & præsertim Constantino discipulo, visus sit, repudiata Christianorum fide, in Gentilismum, & futiles antiqvorum Græcorum τελετὰς animum applicasse, cultumqve exosculatum, Deos improbe adorasse. Viri ingenium convitiis Constantinus acriter verberavit, & Carmine Elegiaco insectatus est, qvod ita clausit:

Ταῦτα δὲ Κωνσταντῖνος ὁ σῆς γάλα Καλλιοπείης,
Καλὸν ἀμελξάμενος φησὶν ἐπισταμένως,
Ὅς ῥα τῆς κραδίης μυστήρια λεπτολογήσας,
Ὀψὲ μόγις κακίην κευθομένην ἐδάην. id est:

Hæc

Hæc vero Constantinus, qui tuæ lac Calliopes pulchrum ebibit, expertus dicit: Qui tui cordis arcana intimè expendens, tandem aliquando iniquitatem occultam percepi. Discipuli calumniam Psellus ægrè tulit, & carmine Jambico, eoqve prolixo, qvo se Christi asseclam, & Gentium hostem palam fatetur, injuriam propulsavit. Carmen elegantissimum, sicut & alia ejusdem inedita apud me sunt; & tibi non invidissem, sed brevitatis studio in alia magis necessaria ducor. Ut tamen melius res Christianas pertractaret, Photio Patriarchæ post Ignatii restitutionem, ad mysteria nostræ fidei addiscenda, totum se tradidit, à qvo divina doctrina instructus, prioribus studiis vale dixit, qvod ipse Elegiaco illo carmine refert:

Ἔῤῥε μοι ὦ τρὶς τάλαινα Πολύμνια. ἔῤῥετε Μοῦσαι,
Αὐτὰρ ἐγὼν ἀπὸ νῦν Ῥητορικῆς ἔραμαι,
Φώτιον Ἀρχιερῆα γεροντοδιδάσκαλον εὑρὼν,
Ὅς με γάλακτ' ἔθρεψεν θείων ναμάτων. id est:

Vale mihi O ter miseranda Polymnia. Vale Musæ. Ipse enim nunc demum Rhetorices desiderio teneor, cum Photium summum Præsidem senem magistrum adinvenerim, qui me lacte enutrivit divinarum scaturiginum. Vocat Photium γεροντοδιδάσκαλον, vel qvod senex, vel qvod senem erudiret, ambo qvippe erant ætate provectiore. Idqve commodius Leoni successit, inter Aulæ primates non postremo. Nam Photius dignitate spoliatus in Regia Basilii Macedonis vitam agens, Leonem, ac Constantinum, cæterosqve Basilii filios ad humanitatem, eloqventiam, & alias disciplinas informabat. Hinc etiam aditus Leoni ad diviniora studia capessenda datus est. Id habeo ex Constantino Porphyrogenneta * de vita, & rebus gestis Basilii Macedonis. Οὐ μὲν οὐδὲ περὶ τοῦτο διέλιπε φιλοφρονούμενος αὐτὸν, Φώτιον, καὶ τιμῶν διὰ τὴν ἐν αὐτῷ παντοδαπὴν σοφίαν τε, καὶ ἀρετήν. ἀλλὰ κἂν εἰ τῆς καθέδρας μετέστησεν, οὐδὲν τὸ δικαίου θέλων ἄγειν ἐπίπροσθεν, ὅμως τῶν εἰς παραμυθίαν οὐδὲν ἐνέλιπε παρεχόμενος. Ὅθεν κἂν τοῖς βασιλείοις διατρίβειν αὐτῷ δοὺς τῶν οἰκείων παίδων ἀπέδειξε παιδευτὴν, καὶ διδάσκαλον. Id est: *Neque vero antea humanitatis in eum, Photium, studia prætermiserat: quinimmo propter omnimodam in eo Sapientiam, ac virtutem honoribus auxit. Et licet à Patriarchali sede dimovisset, justitiæ primas concedens, attamen omnia in eum, quibus solari posset, officia contulit. Unde & in Regiam evocatum propriorum filiorum Informatorem, ac Magistrum constituit.*

* In Allatii Symmictis p. 83.

IV. Leo itaqve, ſive tradendæ Philoſophiæ munere, ſive præſtantia, qva & ipſe in Philoſophicis alios ſuperabat, Philoſophi ſibi cognomen vindicavit. Id cum Eccleſiaſticæ Parens Hiſtoriæ in Annalibus adnotaſſet, anno Domini DCCCLIX., Michaëlem Pſellum floruiſſe, non incongruè affirmavit. Eo namqve tempore Michaël Pſellus non illaudatus vir in philoſophandi Scientia probabatur, à Michaële altero Pſello ſub Conſtantino, & Michaële Ducis, diverſus, qvos parum cautè pleriqve confundentes, miſerè hiſtoriæ ordinem, ac tempora perturbarunt, adeò, ut non nemo in pauciſſimis verbis qvam plurima mendacia, & nugas legentibus obtrudat. Ne nimius ſim, en Gregorii Gyraldi verba de Poet. hiſtor. Dialogo 5. *Fuit quidem non incelebris Leo ille, qui Baſilii Filius, Philoſophus cognominatus eſt, qui circiter annum DCCCLXXXVII., à verbo DEi corporato, Byzantii, & Orientis annis XXV. imperium tenuit, cujus filius Conſtantinns Ducas fuit, qui & de Chriſtiana religione probe ſenſit, & optimis artibus, & diſciplinis operam naviter impendit. Hujus Conſtantini liber ille celebratus eſt, quem moriens Romano filio reliquit, in quo ſummam totius Imperii, ſociorum fœdera, hoſtium vires, quæ, & quantæ eſſent, aliaque omnia ad Imperium ſpectantia complexus eſt: quem librum hodie Venetorum Respublica in ſua peculiari Bibliotheca diligentiſſime cuſtodiri facit. Hujus quoque Conſtantini tempore, vir cum in omni liberalium artium ſcientia, ſed & peregrinarum floruit M. Pſellus, cujus innumerabiles penè libri curioſorum, & ſtudioſorum manibus teruntur. Ad hunc certè Conſtantinum Pſelli de victus ratione, hoc eſt, de Diæta, & de auro conficiendo, hoc eſt, Chryſopœia libri extant, quos quidam non ſanè indoctus Conſtantino magno datos perperam etiam ſcripto credidit: ut Commentaria mittam, quæ in Zoroaſtris Chaldaica Symbola leguntur, & Canones Aſtronomicos, &c.* & paucis interjectis: *Fuit & hujus Conſtantini Ducæ filius, & M. Pſelli diſcipulus, Michaël Ducas Imperator Conſtantinopolitanus, qui à fame, & penuria, quæ in exordio ejus principatus Conſtantinopolitanam urbem invaſerat, Parapinaceus cognominatus fuit. Hic quidem Michaël cætera ignavus, ac ſocors niſi quod bonis artibus ſub Pſello profecit, atque inprimis in factitandis verſibus, qua in re Græca illum Imperatorem commendat hiſtoria.*

V. Miror hominem ſanæ mentis tam inconſideratè locutum. Leo Philoſophus, Leo illi eſt Imperator, Baſilii filius. Error. Certum eſt Leonem Imperatorem humanioribus, Philoſophicis, ſacrisqve ſtudiis addictiſſimum plurima, qvæ etiam extant, laudabiliter in diſciplinarum omni genere conſcripſiſſe: ideoqve σοφὸν ſapientem ſcili-

ſcilicet cognominatum, at nunqvam illi Philoſophi nomen attributum ab eruditioribus eſt. Ex Leone itaqve uno Philoſopho, altero ſapiente unum facit Leonem, eumqve filium Baſilii. Imperitiùs lapſus eſt Auctor Theatri vitæ humanæ Vol. 21. lib. 2. pag. 3759. *Litteris Leo Philoſophus Imperator initiatus fuit Byzantii, Rhetoricam, Philoſophiam, Arithmeticam, & reliquas Scientias in Antro Inſula didicit, ibi verſatus cum Michaële Pſello. Cedrenus.* Ingens ſanè Imperatoris, & ardens ſtudium, licet auctoritas, & facultates nullæ, qvi relicta domo neglectisqve ſummi faſtigii opibus, in Inſulam Antrum pro capeſſendis diſciplinis ad magiſtrum Pſellum pererraverit. Nonne multo facilius, præmio, qvod poterat, maximo propoſito, Pſellus vocatus acceſſiſſet? Falſum etiam eſt id aſſerere Cedrenum, qvi Philoſophum Leonem à Leone Sapiente & Imperatore diverſum novit. Et Cedreni verba de Leone Philoſopho ſunt, qvæ ſupra adduximus.

VI. Pergit Gyraldus. *Cujus* Leonis ſcilicet, *filius Conſtantinus Ducas fuit.* Qvis id dixit? Conſtantinus Ducas longè ab his temporibus vixit. Neqve Conſtantinus Leonis filius Ducæ ſibi cognomen unqvam adſcivit, ſed Porphyrogennetæ, qvo maximè gaudet, & geſtit. Ducæ cognomen poſt centum ſexaginta ad minus annos in Imperio cepit. *Qui & de Chriſtiana religione probè ſenſit.* De Conſtantino Duca fortè verum fuerit. Verùm qvanam ratione Conſtantinus Leonis Filius Schiſmatis propugnator de Chriſtiana religione probè ſentire potuit, judicent alii. Conatus illius in vindicando ab injuriis Photio, vel ſolo Unionis Tomo, à Leunclavio in Jure Græco-Romano Lib. 2. edito, ſatis ſuperqve liqvet. *Hujus Conſtantini liber ille celebratus eſt, quem moriens Romano filio reliquit.* Eum ex Codice Bibliothecæ Palatinæ, qvi Baptiſtæ Egnatii olim fuiſſe perhibebatur, deſcriptum, Græcè, & Latinè edidit Joannes Meurſius, cum aliis ejusdem Conſtantini opuſculis, Lugduni Batavorum apud Elzevirum 1627. in 8. Verùm is non Ducæ, ſed Porphyrogennetæ fuit. *Hujus quoque Conſtantini tempore floruit Michaël Pſellus.* Si de Pſello, cujus innumerabiles, ut ipſe ait, libri circumferuntur, ſermo eſt, fallit. Ille etenim non eo tempore vixit: ſi de præceptore Leonis Philoſophi, licet non fallat, ille tamen innumerabilium librorum editione non celebratur. De qvo, an aliqvid * ſcripſerit, adhuc dubitamus. *Ad hunc certè Conſtantinum Pſelli de victus ratione, hoc eſt, de diæta.* Hoc qvo-

* Præter Carmina, ut illa de qvibus ſupra §. 3.

qvoqve falsum est. Nam Psellus qvi de victus ratione conscripsit, Constantino * Ducæ, vel si placet, Constantino Monomachio librum nuncupavit. *Et de auro conficiendo.* Nihil minus. Libellum etenim illum ad Patriarcham Michaëlem Cerularium, cujus hortatu illum conscripserat, misit. *Quos quidam non sanè indoctus.* Optimè hic aliorum ineptias abdicat, & nonnulla Pselli Commentaria, non tamen Leonis Philosophi magistri, recenset. Subdit, *Fuit & hujus Constantini Ducæ filius, & Michaëlis Pselli discipulus Michaël Ducas Imperator Constantinopolitanus, qui à fame, & penuria Parapinaceus ** cognominatus fuit.* Nugæ. Constantini, Leonis filii, nullus fuit filius Michaël, sed Romanus, cui librum, ut Gyraldus supra dixerat, moriens, de administrando Imperio reliqvit. Et Michaël iste sub Psello præceptore Constantinum Ducam Patrem cognoscit. Annon benè tractat historiam Gyraldus? An non benè de Psello, atqve his Imperatoribus meritus, qvos fœdissimè commiscendo confundit, & loco suo ejectos ad alia tempora conjicit?

VII. Possevinus item, dum Scripta recentioris Pselli ad veterem illum Leonis præceptorem transfert, satis male antiqvitatem accipit. *Michaël Psellus, qui Leonis, cognomento Philosophi, fertur fuisse præceptor, pleraque scripsit, tum ad Theologiam, tum ad Philosophiam, atqve ad alias disciplinas, sive Mechanicas, sive Medicas spectantia; si tamen omnia, qvæ illi adscribuntur, legitima sunt illius Opera.* Nec plus sapit Franciscus Bosquetus, Præfat. ad Lectorem in Michaëlis Pselli de Legibus Syntagma; *Michaëlem Psellum, qui præter propter annum Christi DCCCL. Leonis Philosophi Imperatoris* &c.

VIII. Et sane parum caute Andreas Schottus Præfat. ad Psellum in Cantica Canticorum, & Gerhardus Vossius de Historicis Græcis Lib. 2. C. 26. Cæsari Baronio & Bellarmino imponunt, sibi & aliis persuasisse conatos, floruisse Psellum, Christi Anno DCCCLIX, qvo Constantinopoli Imperator Leo Philosophus fuit, quem & Psellus Literis informavit. Licet enim de Psello verum sit, nec in eo Baronius fallitur, fuit enim vere eo tempore Psellus qvidam, Literatura insignis; nunqvam tamen Baronius eum Psellum, Leonem Imperatorem literis imbuisse affirmavit, sed Leonem Philosophum longe ab Imperatore Leone diversum. *Baronius*, dicunt, *à Psello, non Leonis æquali, sed multo recentiore, Simeonem Metaphrastam oratione Panegyrica celebratum narrat.* ita est. Sed non dixerat unicum tantum Psellum extitisse. Et nos ad qvem-

* Aliter tamen ipse Allatius infra § XI.

** Qvod πινάκιον sive qvarta pars modii eo tempore ementibus subtraheretur. Vide Cangium in πινάκιον.

qvemnam Psellum oratio illa referri debeat, certo affirmare non possumus. Conjectura tamen, eaqve levissima ducimur, hunc recentiorem esse illius Auctorem; qvod & plura scripserit in omni disciplina, & Scriptorum gloria celeberrimus fuerit. An vero senior ille aliqvid scripto tradiderit, certo non constat.

IX. Ego vero nullus dubito, si verum fateri velimus, Psellum illum sub Basilio Macedone, multa philosophica scripto consignasse, eaqve nunc affinitate nominis indistincta sub recentioris Pselli nomine circumferri. Scripta namqve omnia, qvæ Psellum patrem indidigitant, cum & tractandi ratione, & inveniendi acumine, nec eadem dicendi forma, nec figurarum coloribus gestiant, sed alia incomptam illam, & Græcam Philosophiam, non barbaram scilicet, sed virilem, & qvæ suo splendore nitescat, præ se ferant; alia cum Musis ludant, & Gratiis, & verborum flosculis, & compto periodorum instructu hilariter subsiliant; diversos sibi parentes pro genii diversitate reposcunt. Et licet magni viri aliqvando rerum excelsarum parturitione defatigati videantur destitui, & in alias, atqve alias se dicendi formas convertere, semper tamen in illis vis qvædam naturæ, à semetipsa nunqvam degenerans, inclarescit, qva nasuta ingenia, & acres Operum judices verum Auctorem expiscantur. Qvamvis deturpata facie, & pedibus distortis Ganymedes claudicet, non ita in alium virum migrare poterit, ut Ganymedes esse non cognoscatur: adhuc lineamenta illa, & pessime exceptas pulchritudinis scintillas, & latentes in membris radios, si fungus omnino non es, prompte dignoscas. Sæpeqve in confracto, exeso, ac partibus mutilato marmore cælum Praxitelis deprehendi. Cum itaqve in hisce Operibus longe diversa sint omnia, non uni adscribentur parenti, & qvæ junioris Pselli non erunt, ad antiqviorem esse referenda plane judico. Præcipua illa erunt, qvæ Aristotelis libros plerosqve per modum Paraphrasis, non ineleganter exponunt. Semperqve de Dialogo illo, in qvo operationes Dæmonum asseruntur, deqve ejus Auctore subdubitavi. Stylus florido solidior, res extra Peripateticorum scholas, cum Platonis, & Zoroastræ sententiis affinis, & magica illa nugamenta alterum à Psello recentiore Psellum indicant. Hic in Dialogo Marcus in Chersone Insula commorans Peregrino magiæ arcana exponit: Leo Philosophus Philosophica, ac reliqvas scientias in Antro Insula à Michaële Psello edocetur. Video Leonis historiam sub alienis nominibus qvasi perso-

na-

natum in Theatrum educi. Illud etiam, qvod se dicit Timotheus à paterno Avo audisse de Euchaitarum pessimis moribus, annon magis senioris Pselli ætati, tunc cum Massalianorum hæresis, ut de Hæresibus narrat Joannes Damascenus, crudelissimè in Ecclesiam DEi grassabatur, qvæ tempore junioris propè extincta langvebat, videtur convenire? Adde Dialogo Tractatum * de Dæmonibus, nondùm editum Græcè, qvod sciam, ex Græcorum sententia, uterinum dixeris, ac germanum fœtum, & Leonem Philosophum, ac Joannem ejus consangvineum magiæ insimulatos, & accusatos tradunt Historici, qvam verisimile est non ab alio, qvàm à Michaële illo Psello didicisse.

X. Libellus etiam Pselli de Lapidibus à Maussaco editus, vel huic seniori Psello, si me conjectura non fallit, tribuendus est, vel certè nulli. Audi qvid ipse dicat, dum in fine Auctores, qvi de Lapidum virtutibus causas reddidere, enumerat, post omnes subdit, τῶν δὲ οὐ πολὺ πρὸ ἡμῶν ὁ ἐκ τῆς Ἀφροδισίας Ἀλέξανδρος, ἄνθρωπος περὶ πάντων ἁπλῶς εἰπεῖν, καὶ τῶν ἀποῤῥήτων τῆς φύσεως προχειρότατος. id est: *Ex his autem, qui paulo ante nos vixerunt Alexander Aphrodisiensis, ad omnia etiam Naturæ occultiora enucleanda, ut plura pancis complectar, promptissimus.* Annè paulò ante tempora Pselli, qvi sub Constantino, & Michaële Ducis florebat, Alexander Aphrodisiensis, qvi sub Antonino, & Severo scribebat, vixisse dicendus est? si octingentorum, & qvinqvaginta annorum spatium modicum temporis intervallum Psello est, qvod erit longum? Ergo vel hic Libellus Psello huic seniori vindicandus est, vel si sexcenti etiam & plures anni diuturniora tempora sunt, ideoq; nec seniori tribuendus, alius nobis Opusculi Auctor qværendus est sedulò: ne Psellum, dum hæc scriberet, dormitasse nugacissimè fateri cogamur.

XI. Liber etiam Medicus & Therapeuticus Pselli, qvem Constantino Porphyrogennetæ, nisi nos ludit inscriptio, nuncupavit, fortè Psello seniori tribuendus est, si vitam eò usqve protraxit; certè recentiori tempora negant.

XII. Verisimile itaqve est, Psellum hunc plura in Philosophicis, ac Rhetoricis composuisse. At non scripsit, inqvies, qvicqvid de aliis sit, in Simeonem Metaphrastem Panegyricum, ut Baronius somniat,

* De hoc infra §. 39. Laudat & Allatius diss. de Engastrimytho c. 2. & 16.

niat, cum illum Pſellus recentior ſcripſerit. Qvare Baronius falſus eſt, & in Pſello, qvem in aliud tempus amandat, & in Metaphraſte, qvem ob imaginarium Pſellum annis ferè ducentis, anteqvam eſſet, ſuam Eccleſiæ operam contuliſſe in enarrandis Sanctorum vitis contendit. Nec feliciori eventu Bellarminus de Scriptoribus Eccleſiaſticis, ſæculo 9, anno 850. Jacobus Gaulterus in tabula Chronologica, ſæculo 9. pag. 598. Jacobus Gretſerus de Imaginibus manu non factis c. 19. & alii, Baronium ſecuti ſunt.

XIII. Hic hiſtoriæ Eccleſiaſticæ hoſtes, & Simeonis Metaphraſtæ acerrimi defenſoris oppugnatores, tantorum virorum lapſu triumphare ſibi videntur. Sed nulla id evidenti ratione conantur, ni me mea fallit opinio. Pſelli tempora Baronius non diſtinxit, at qvonam ipſi modo diſtinguunt? Ipſi Panegyrim illam in Metaphraſtem juniori Pſello, ſed qvonam argumento adjudicant? prorſus nullo. Auctorem illius Orationis Pſellum alterum eſſe, non Leonis Philoſophi Magiſtrum nunqvam evincent. Scripſit ille plurima, ut veriſimile eſt, qvare non & hanc Orationem ſcribere potuit? & ſcripſiſſe argumento hoc ad probandum firmiſſimo, ni me Codices Manuſcripti fallunt, ni ipſi, qvi contrarium adſtruunt, lapides ſunt, demonſtrabo. Concedant & concedere debent Orationis parentem cognomento Pſellum fuiſſe, vixiſſeqve non diu poſt Metaphraſtæ tempora. En illius verba: * Ἔδειξε γὰρ κἂν τῷ τέλει ὁποῖος αὐτῷ ὁ διεσπουδασμένος βίος ἐτύγχανεν ὤν. Οὐ γὰρ ὥσπερ τετμῆσθαι αὐτὸν οἱ συνεωρακότες φασὶν, οὐδὲ διῃρῆσθαι, ἀλλ᾽ ἐδόκει ὥσπερ τινὸς δέσμης ἐλευθερούμενος, καὶ εὐμαρῶς πρὸς τοὺς ἄγοντας ἀγγέλους ἀνατεινόμενος νεύματι. Id eſt: *Nam vel in fine oſtendit, qualem vitam egerat. Non enim eum veluti abſciſſum, aut diviſum fuiſſe dicunt ij, qui viderunt: ſed videbatur veluti à quodam vinculo liberari, & hilari nutu ſe extendere ad ducentes Angelos.* Neqve negare poterunt, Nicetam, qvi & David dicebatur, Paphlagonem, D. Ignatio Conſtantinopolitano æqvalem, iiſdem cum ſenioris Michaëlis Pſelli temporibus, ſcriptis editis celeberrimum, vixiſſe. Ipſe hoc de ſe, in principio vitæ Ignatii à ſe conſcriptæ, tradit. Nicetam hunc eundem cum Niceta Serrone faciunt pleriqve Codices Vaticani. Expoſitionem ſiqvidem in Carmina Gregorii Nazianzeni, ejusdem, qvi & in alia Gregorii commentatus eſt, Nicetæ, Serronis ſcilicet, qvod & plurimi Codices Manuſcripti confirmant, huic Nicetæ Davidi tribuunt. Habent enim ſatis evidenter, Νικήτα φιλοσόφου τοῦ Παφλαγονίας,

* Apud Allatium de Simeonibus p. 335. qvem vide etiam p. 48. ſeq.

νίας, Ἑρμηνεία εἰς τὰ ἔπη τοῦ Θεολόγου. & Νικήτα τοῦ καὶ Δαυὶδ, ἐξήγησις εἰς τὰ αὐτά. *Nicetæ Philosophi Paphlagoniæ expositio in Carmina Theologi, & Nicetæ, qui & David, expositio in eadem.* Neqve ab his diversi sunt Codices M. S. Augustani; confirmatqve editio Veneta sub anno 1563. Ut hinc videas una tot Manuscriptorum Codicum conspiratione, non unius exscriptoris oscitantia illarum expositionum immutatum, sed continuata serie pluribus comprobatum, Auctorem Nicetam fuisse, qvi & David, & Paphlago philosophus dicebatur. Serron itaqve Nicetas, & David auctoritate horum Codicum unus est, & idem Auctor. Eo præ, seqvere mi Gaffarelle. Nicetas, præter expositiones in Gregorii Orationes, & alia ingenii sui in omni genere Doctrinarum, erudita sanè, & docta monumenta, in D. Lucæ Evangelium, qvatuor libris distinctam, satis uberem, & luculentam Catenam ex pluribus Patribus, & Scriptoribus Ecclesiasticis venustè admodum concinnavit; inter eos non infimi sunt Simeon Metaphrastes, & Psellus. fateri possumus ergo, Psellum hunc, qvi sub Constantino Duca floruit, esse? Apage. Meræ nugæ. Ante Nicetæ tempora obiisse eum certò constat. Eum de novo post Nicetam revixisse probent ipsi, si poterunt.

XIV. Argumentum hoc sanè efficax, mihi in præsentia, ut verum fateor, non satisfacit. Nec fide Manuscriptorum Codicum, qvos supra recensui, Nicetam Davidem eundem esse cum Niceta Serrone, Catenæ in Lucam compilatore probatum satis puto: longum enim temporis intervallum inter utrumqve intercessisse existimo. Nam Nicetas Serron, Diaconus primum magnæ Ecclesiæ, & Magister, seu Doctor, Catenæ in Lucam, Matthæum, & alios auctor, & Heracleensis postea Archiepiscopus, iisdem eum Theophylacto Archiepiscopo Bulgariæ temporibus floruit, ad qvem nonam Theophylacti epistolam, inter impressas à Meursio, legi. Sed de his alius erit inqvirendi locus.

XV. Qvod si Novatorum doctrinis insistere vellem, Metaphrastes in ultima Christianæ Ecclesiæ antiqvitate ipsis etiam Apostolorum discipulis σύγχρονος fuit, tantum abest ut recentissimus sit. Nodus qvem nescio, an unqvam expedient adversarii. Gesnerus, & ejus Epitimator suspicantur, Hippolytum Thebanum, Chronici Ecclesiastici Scriptorem, cujus fragmentum Canisius in Antiqvit. Tom. 3. nobis Græcè & Latinè exhibuit, illum esse, cujus Hieronymus meminit in libro de Viris illustribus, Portuensem dumtaxat, nec incongruè; cum & Nicephorus Callistus Histor. Eccles. lib. 2. c. 3. Glycas, * & Theo-

* Glycæ etiam sunt qvos sub Metochitæ nomine Annales Meursius edidit. Hippolytus vero Chronici auctor floruit seculo XI.

Theodorus Metochita in Annalibus, ea, qvæ ſunt Hippolyti Thebani, tribuant Hippolyto Portuenſi Epiſcopo, ſubſtituantqve pro Thebano Portuenſem. Verum Portuenſis ſub Alexandro Imperatore, anno ſcilicet Chriſti CCXXIX., martyrium paſſus eſt. Eſt ergo Metaphraſtes antiqvior, cum Metaphraſtæ Simeonis in Chronico mentio fiat, & ſuſpicione ipſorum unà cum diſcipulis Apoſtolorum floruit. Plures jam hic Metaphraſtas parturient, omnium tamen recentiſſimum vitas Sanctorum ſcripſiſſe dicent. Nugæ, & ſomnia.

XVI. Metaphraſtes Simeon unicus eſto, Thebanus à Portuenſi, uti eſt, Hippolytus diverſus exiſtimetur; & nos perqvàm obſcura illius tempora, & vitæ inſtitutum aliunde qvàm à tempore Pſelli, &, ſi fieri poteſt, ab eodem etiam Metaphraſte inqviramus. Auctor vitæ Sanctæ Theoctiſtæ Lesbiæ, Lippomano, & Surio, * aliisq; ſine ulla hæſitatione, qvamvis neſcio qvis ad incertum Auctorem transmittat, Metaphraſtes hic eſt. Comprobaturq; certiſſimo ipſius Pſelli teſtimonio. Pſelllus namqve, dum, in Metaphraſtem Canone, commentationes Metaphraſtæ inſinuat, ſcribit illum conſilio, atq; monitu Parii Anachoretæ munus aggreſſum ſcribendi, primum omnium colloqvium illud compoſuiſſe, & Theoctiſtæ Virginis vitam graphicè admodùm celebraſſe, Ode 6. Τὸ πρῶτον σου σύγγραμμα ἐκ προνοίας θεϊκῆς, καὶ ὁμιλίας γέγονε τοῦ ἱεροῦ πρεσβύτου, καὶ μοναστοῦ, Συμεὼν θεσπέσιε, ὃν ἐν Πάρῳ τῇ νήσῳ τεθεώρηκας. & Ἀξίως ἐξύμνησας τῆς Λεσβίας τὰ λαμπρὰ, καὶ θεῖα ἀγωνίσματα Θεοκτίστης τῆς ὄντως Ἀγγελικὸν, μικροῦ καὶ ἀσώματον τελεσάσης πανσόφως τὸ πολίτευμα. Id eſt: *Prima tua commentatio ex divina providentia, & colloquio facta eſt ſacri Senis, & Anachoretæ, Simeon admirabilis, quem in Paro Inſula conſpexiſti. Et pro dignitate laudaſti Lesbiæ illuſtria, & divina certamina, vere Theoctiſtæ, à DEo fabricatæ, quæ Angelicam, & tantum non incorpoream abſolvit ſapienter vitæ rationem.* In hac autem ſcriptione, & colloqvium Senis in Paro, & adhortamenta, & vita Theoctiſtes pro humani ingenii tenuitate exponuntur. A ratione ergo alienus eſſet, qvicunqve ſcriptum hoc Metaphraſtæ eſſe genuinum denegaret. At in hoc vitæ inſtitutum ejusdem, & ætatis tempora planè, & ſine ullis ambagibus proponuntur. Fruſtra itaqve ex alio, nec ab ipſo Simeone, de Simeone teſtimonium qværimus. Diſcamus verò à Simeone, eum non à ducenda uxore abhorruiſſe, ſed ex illa liberos etiam procreaſſe, civilibusqve muneribus functum, tunc demum cum Himerio, ducendarum copiarum peritiſſimo, Legatum ad

* Ad X. Novembr.

ad Arabas, qvi Cretam invaſerant, miſſum fuiſſe: &, cùm non liceret per ventos ulteriùs, Parum ad navigaſſe, & cum ſene illo Anachoreta cognomine, à qvo & res geſtas Theoctiſtes ea conditione, ut omnia ſcriptis mandaret, perceperat, collocutum familiariſſimè, ſuæqve legationis finem fortunatum, ob eamqve munera ab Imperatore reportanda, præſagiente divino illo Sene, audiſſe: poſt abſolutam navigationem, ſcribendo ea, qvæ viderat, & audierat, præcepta Senis adimpleſſe. Illa ergo tempeſtate vivebat, cum Arabes Ægei Inſulas, & oras Græciæ maritimas non infidelici eventu, miſera tamen Græciæ calamitate, ac clade afflixerunt. Sed tunc potiſſimùm, cum in Arabas claſſe, ac ferro Himerius, ipſe verbo, ac muneribus expugnandos mittitur, tunc cùm nondum ad ſcriptionem animum adjeciſſet. Sed iſta evenere temporibus Leonis ſapientis, Baſilii Macedonis filii, ſi Cedreno, Curopalatæ, Zonaræ, aliisqve hiſtoricis Græcis fides habenda eſt. Ergo tunc Simeon iſte Metaphraſtes, vitarum ſcriptor, floruit, muneribus, ac dignitatibus, auctus. Et, ſi qvid conjectura augurari licet, Simeon ille à ſecretis ſub hoc Leone, qvi aurum à Rhodophyllo relictum, Leoni Tripolitæ infami Apoſtatæ obtulerat, ut eum ab excidio Theſſalonicenſi averteret, ideoqve ab Imperatore Patricii, & Secretarii primarii dignitatibus condecoratus, nullus alius eſt, qvàm Simeon iſte noſter Metaphraſtes, qvi Logothetæ nomine à Pſello, ut dicemus inferiùs, & ab aliis inſignitur.

XVII. Metaphraſtes ergo Simeon ſcriptionem exorſus eſt eſt ſub Leone, & ſub Conſtantino Porphyrogenneta, Leonis Filio, & Nepote Romano, ætate etiam ipſe provectiore aſſiduis laboribus abſolvebat: ut ex illius oratione de exportatione manus dextræ Joannis Baptiſtæ apud Lippomanum, & Surium * colligi poterit. Ait enim ea ætate ſub Conſtantino, & Romano Imperatoribus à Jobo Diacono manum Antiochia Byzantium delatam fuiſſe. Id autem ſub dictis Imperatoribus eveniſſe confirmant Cedrenus, & Zonaras in Conſtantino Porphyrogenneta.

XVIII. Errat ergo Gerardus Voſſius, & alii, qvi putant Simeonem Metaphraſtem ſub Conſtantino Duca, vel ſaltem circa ea tempora floruiſſe: erraſſeq; Baronium, & Bellarminum, cum Simeon, ut Voſſius ipſe putat, ducentis annis poſterior vixerit, qvàm illi exiſtimarunt.

XIX. Qvantum præterea immaniter hallucinatus ſit Hoſpinian9, dum Metaphraſtas, & Pſellos pro arbitratu, ut ita dicam diſcerpſit, abun-

* Ad XXIX. Auguſti.

abunde ſatis oſtendit Jacobus Gretſerus de Imaginibus manu non factis c. 19. Conferam & ex meo nonnulla, præter jam dicta, ad meſſem tam uberem, ut veritas clarius elucescat. Fuit Metaphraſtes non * trivialis Conſtantinopoli ludi magiſter, ſed genere clarus, illuſtri familia natus, divitiis abundans, in Aula Imperatoria celebris, à ſecretis, & conſiliis intimis, & poſt mortem etiam miraculis illuſtris. Pſellus in eundem, Καὶ τόγε θαυμασιώτερον, ὅτι καὶ γένους εὖ ἔχων, καὶ τὰ τῆς εὐκλείας οἴκοθεν κεκτημένος, βαθεῖτε πλούτῳ κομῶν, καὶ οἷς ἄν τις πρὸς παιδεύσιν ἀποκνήσειεν. *Et quod eſt admirabilius; & propter qvod illum quiſpiam magis fuerit admiratus, cum eſſet genere clarus, & ex illuſtri familia natus, & abundaret divitiis, & iis, quæ ſegniorem effecerint quempiam ad diſciplinas &c.* Hinc idem Pſellus ejusdem Officium compoſuit, qvod ab Eccleſiaſticis in ejus ſolemnitate, ſicuti fieri amat in aliis Sanctis, decantaretur, in eo Oda 3. ſcribit, Ενδιαπρέψας ἐν ἀρχαῖς ταῖς τῆς κάτω Συγκλήτου ὡς ἀνὴρ βουληφόρος τὸ πολίτευμα τὸ σὸν ἐκτήσω ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὴν ἄνω Σύγκλητον ἐκόσμησας. *Cum terreni Senatus dignitatibus condecoratus fuiſſes, veluti Vir Conſiliarius, vitæ ducendæ rationem in cœlis acquiſieras, & ſupernum ſenatum decoraſti.* Sæpeqve Logothetam nominat. Ode prima: Μέλος μοι εὔρυθμον δίδου Λόγε Θεοῦ, εὐφημεῖν ὁρμήσαντι τὸν θεράποντα τὸν σὸν Συμεῶνα τὸν Μεταφράστην τὸν κυρίως Λογοθέτην ἀξιάγαστον. *Melos mihi concinnum exhibe Verbum DEi, cum celebrare inceperim ſeruum tuum Simeonem Metaphraſtem, proprie Logothetam admirabilem.* Et alibi: Εὐφημήσωμεν πάντες ἐπαξίοις ᾠδαῖς τὸν μέγαν Θεοῦ θεράποντα Συμεῶνα τὸν ἅγιον Λογοθέτην. *Celebremus omnes condignis cantibus magnum DEI ſeruum Simeonem Sanctum Logothetam.* Fuit ergo Logothetæ officio conſpicuus, qvod qvid nam fuerit, pluribus alii exponere conati ſunt: eos, qvi plura deſiderat, videre poterit. Satis mihi erit pro hac re ſtabilienda elegantiſſimi item, ac prudentiſſimi, licet ſeqvioris ſeculi ſcriptoris, Joannis Cinnami teſtimonium; in qvo vertendo, illuſtrandoq; diu me exerceo, ** ſperoq; laborem hunc meum, propter pulcherrimam hiſtoriam, ad hunc diem cum vetuſtate luctantem, meis vigiliis, & amicorum opera, è ſcopulo in tranqvillum illatam, hiſtoricæ veritatis ſtudioſis non ingratum futurum. Is itaqve Hiſtor. Romanæ lib. 4. de rebus geſtis Manuelis Comneni, de Richardo Antri Domino verba faciens, ſcribit, Ὡς δὲ τῶν πυλῶν ἀλογιστήσαντες Γιβενάτζιόν τε αὐτὸ ὁμολογίᾳ ἔσχεν, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν προσιόντες ἐσκέπτοντο. Κόμησί τε ἄλλοις, καὶ δὴ καὶ τῷ Γυλιέλμου Καντζηλαρίῳ συγγεγονώς, ὃν Λογοθέτην εἴποι ἄν τις ἑλληνίζων ἀνὴρ, ἐπὶ Τράνιν σὺν αὐτοῖς ἦλθεν, ὡς ἀντιβοεῖ τὴν πόλιν ἀναρ-

* Confer Allatium de Nilis p. 29. edit. noſtræ.
** Cinnamus Allatii nunqvam prodiit. Exſtant editiones Corn. Tollii & Cangii.

ναρπασόμϑρῷ. *Cum vero portæ Urbis parum caute custodirentur, Juvenalium ipsum in ejusdem fidem se dedidit. Hinc pro occupandis cæteris cum Comitibus aliis, nec non Guilielmi Cancellario, qvem Logothetam Græca qui lingua expresserit, consilium inibat, & Tranim usque tum illis processit, quasi primo impetu Urbem direpturus fuisset.* Alium hujus vocis significatum, anteqvàm majestas illa Imperii statis Veterum officiorum formis abrogatis, exteris barbarorum moribus, nova omnia approbando, cessisset, lege apud Procopium in Historia Arcana.

XX. Vitis, ut hoc etiam hic obiter notem, à Simeone conscriptis aliqvas à Junioribus esse adjectas observarunt Baronius, & Bellarminus, & alii, cum Viri illi post Simeonis tempora vixerint. At eas à Psello, recentiore nempe, annexas in lucem vulgatas opinatur Andreas Schottus, Præfatione ad Lectorem, in Cantica Canticorum. Unde id habuerit Schottus non liqvet, etsi verum sit Psellum, sive Simeonis æmulatione, sive religione in Sanctos, perplures Sanctorum vitas non ineleganti stylo accuratissime descripsisse, utinam puerilibus argumentis neglectis, in qvibus nonnunqvam totus esse videtur, in istis seriis pertractandis plures, qvam fecit, horas insumpsisset. Illius in sanctos conatus in Catalogo operum infra recensebimus.

XXI. Tertius fuit Michaël Psellus, Michaëlis Ducæ præceptor, qvi maxime omnium de Republica literaria meritus honorificam sui apud posteros memoriam consecravit, ita ut reliqvos alios ejus cognomines acumine ingenii, eruditionis copia, profunditate scientiarum, argumentorum varietate, multitudine scriptorum, & splendore gloriæ obruerit. Qvare, aliorum extincta, &, ut ita dicam, obliterata memoria, ipse solus nomen illud meruisse videtur. Sic Poëtam, & Oratorem cum dicimus, Homerus nobis, atqve Demosthenes, de Græcis loqvor, statim sese offerunt, mentisqve oculis repræsentant.

XXII. Fuit Patria Constantinopolitanus, è Consulum, ac Patriciorum prosapia, qvamvis non tam felici fortuna. Ipse id ait de se in Epitaphio Matris. Τῷ τοίνυν ἐμῷ πατρὶ τὸ μὲν ἄνωθεν γένος ἐς τοὺς ὑπάτους ἀνῆκτο, καὶ Πατρικίους. Τὰ δὲ κατ' ἐκεῖνον πράγματα οὐχ οὕτω δεξιῶς εἶχεν. *Patris igitur mei genus antiquum ad Consules, & Patricios referebatur, res vero ipsius non nimis prospere se habebant.* Post duas fœmellas tertio ipse partu, multis Matris suspiriis, & ad DEum precibus effusis, in lucem editur. Mirum est, qvod in ejus ortu narratur, nullas eum lacrymas profudisse, neq; usqvam postea in maximis etiam necessitatibus plorasse, sed sem-

ſemper ætate illa tenella lætos, ac puniceos oculos habuiſſe: tantum parentis,nullisq; aliis qvam maternis, ad qvæ vel uſu, vel ſententia ferebatur, uberibus inhiaſſe. Qvinqvennis præceptori traditur, adeoqve robuſtè ſtudiorum pondus excepit, ut ludicra omnia, præter literarum ſtudium, qvo ſummopere delectabatur, ſordeſcerent. En illius affectum ejusdemmet verbis expreſſum: Ἐντεῦθεν οὖν ἡ μήτηρ πρὸς τὰ κρείττω χειραγογουμένη εἰς πέμπτον ἔτος τελέσαντα διδασκάλῳ ἐφίστησι. Καὶ ἦν μοι τὸ μάθημα οὐ μόνον τὸ εὔχερὲς, ἀλλὰ καὶ ἡδὺ ἀντ' ἄλλης τινὸς παιδιᾶς. Ἠνιώμην γοῦν, εἰ μέ μοι διὰ πάσης ἡμέρας διδοίη τὰ παιδικά. καὶ ἦν μοι παιδιὰ μὲν ἡ σπουδὴ, σπουδὴ δὲ παιδιὰ, οὐχ ὡς ταῦτα παίζοντι, ἐκεῖνα δὲ σπουδάζοντι. &c. Id eſt: *Hinc igitur mater ad meliora manuducens quinto ætatis anno magiſtro commendat. Et erat mihi diſciplina non tantum facilis, ſed dulcis præ quolibet alio ludo. Ægrè itaque ferebam, ſi mihi per totum diem delicias non ſuggereret. Eratque mihi ludus ſtudium, ſtudium ludus, non quod hoc ludibrio haberem, illi vero incumberem.* Ætate grandiore, dum inter parentes non convenit, cuinam ſtudiorum generi eſſet addicendus, Joannes Chryſoſtomus & Apoſtoli, Matri in ſomniis viſi, decernunt. Hinc diſciplinarum, qvam voluptatum cupidior, æqvalibus in ſtudio ſuperatis,non longo intervallo ad ſuprema qvæqve doctrinarum culmina gradum fecit, omnibusqve innotuit. Hæc ipſe prolixe nimis, Oratione in Matrem, proſeqvitur, & ex eo Anna Comnena Alexiados lib. 5. breviſſime concinnavit, dum de Italo verba faceret, Καὶ Μιχαὴλ ἐκείνῳ τῷ Ψελλῷ ἐν ὑστέρῳ προσωμίλησεν, ὃς καὶ πάνυ τοι παρὰ διδασκάλοις σοφοῖς ἐφοίτησε. διὰ φύσεως δὲ δεξιότητα, καὶ νοὸς ὀξύτητα, τυχὼν μέντοι καὶ Θεοῦ ἀρωγοῦ. πρὸς τούτοις διὰ τὴν θερμοτάτην ἱκεσίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐπαγρυπνούσης συχνῶς τῷ ἐν τῷ ναῷ τῆς Κυρίας τῆς Θεοτόκου σεπτῷ εἰκονίσματι, καὶ θερμοῖς τοῖς δάκρυσιν ὑπὲρ τοῦ παιδὸς ἐκκαλουμένης, εἰς ἄκρον σοφίας ἁπάσης ἐληλακὼς, καὶ τὰ Ἑλλήνων, καὶ Χαλδαίων ἀκριβωσάμενος, γέγονε τοῖς τότε χρόνοις περιβόητος ἐν σοφίᾳ. Id eſt: *Tandemque in Michaelis Pſelli conſuetudinem venit, qui præceptores, ſapientes oppido, nactus, naturæ dexteritate, & intellectus acumine, DEO quoque illi coadiuvante, adhuc & matris intenſiſſimis precibus, ſæpius in templo Domini ante Deiparæ venerandam imaginem invigilantis, ſpiſſisque pro filio lacrymis exorantis, ad univerſæ ſapientiæ culmen pervenit, & Græcorum ac Chaldæorum decretis accuratiſſime conquiſitis, ea tempeſtate celebre ſapientiæ nomen conſecutus eſt.* Subdit deinde inter Italum, & Pſellum diſſidia exorta. Medicinæ qvoq; operam dedit, ut ipſe de ſe Oratione in Matrem, ſæpius laudata, affirmat, dum de Patre moribundo loqvitur. Ὡς δὲ καὶ τοῖς δακ-

δακτύλοις τὰς τῆς ἀρτηρίας κινήσεις ἐτεκμηράμην. ἐσπούδαζετο γάρ μοι μακρόθεν ἡ περὶ τούτου τέχνη. *Ut verò & digitis arteriæ motus observavi: jam enim diu aliquid in eam artem studii, & operæ contuleram.* Studium in capessendis disciplinis, & omnibus addiscendis ardens, ac pertinax, ipse Libello de Admirabilibus Lectionibus in fine explicat. Ἐγὼ δὲ οὐ περὶ ἐργασίας ἕνεκα, νὴ τὴν ἱεράν σου ψυχήν, ἀλλὰ φιλομαθείας τὰ πλείω τῶν μαθημάτων συνελεξάμην. Ἐγένετο γάρ μοι ἡ φύσις ἀκόρεστος πρὸς ὁτιοῦν σπούδασμα. καὶ οὐδὲν ἄν με βουλοίμην διαλαθεῖν. ἀλλ' ἀγαπώην ἄν, εἰ καὶ τὰ νέρθεν εἰδείην τῆς γῆς. καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ πολλοὶ περὶ τοῦτο μὲν ἐσπούδακα, ἐκεῖνο δὲ ἀπωσάμην. ἀλλὰ καὶ τῶν φαύλων, ἢ ἄλλως ἀποτροπαίων ἐπιγνῶναι τὰς μεθόδους ἐσπούδακα, ἵν' ἔχω ἐντεῦθεν ἀντιλέγειν τοῖς χρωμένοις αὐτοῖς. Id est: *Ego verò, non curiositatis ergo, ita sacrum tuum animum DEUS sospitet, sed amore discendi pleraque ex disciplinis collegi. Namque natura cujuscunque studii avida, nunquam scientiis potuit saturari. Nullamque vellem esse, quod mei notitiam fugeret; nec molestum mihi foret, etiam si subterranea, noscerem. Neque ut plurimi, in hoc tantùm incumbo, illud verò negligo, sed & pravorum etiam, & abominandorum mihi notitiam comparo, ut inde habeam, quod ea usurpantibus opponam.* Pluraq; de hoc Orat. de Matre, in qvâ singula qvæqve ad fastidium usqve enumerat. Ea Lector, ne ipse fastidio sim, videat.

XXIII. Intereà satis ætatis, ac prudentiæ habens, in Aula Imperatoribus innotuit, qvi in maximis negotiis proficuam illius operam experti sunt. Nam Michaël Stratioticus inter selectos ex Patribus Conscriptis Viros, qvos Comneno Isaacio ad rebelles in concordiam redigendos misit, Psellum qvoqve nostrum legavit, non contemnendo elogio celebratum à Zonara tomo 3. Στέλλονται τοίνυν πρὸς τὸν Κομνηνὸν πρεσβεύσοντες ἄνδρες τῶν ἐκκρίτων τῆς Συγκλήτου βουλῆς· οἷοι ἦσαν ὁ πρόεδρος Κωνσταντῖνος ὁ Λειχούδης, ὁ πρόεδρος Λέων ὁ Ἀλωπός, καὶ Μιχαὴλ ὁ σοφώτατος Ψελλὸς τῶν φιλοσόφων ὢν ὕπατος. *Legantur igitur ad Comnenum selecti Viri ex Patribus Conscriptis, Constantinus Lichudes præses, Leo Alopus præses, & Michaël Psellus, sapientissimus Princeps tunc Philosophorum.* Et Cedrenus in Synopsi: Ἐκεῖ δὲ αὐτῷ γενομένῳ φθάνουσι καὶ πρεσβευταὶ βασιλέως ὁ πρόεδρος Κωνσταντῖνος ὁ Λειχούδης, Θεόδωρος ὁ Ἀλωπὸς, Κωνσταντῖνος ὁ Ψελλὸς ὁ τῶν φιλοσόφων ὕπατος. οὗτοι γὰρ οἱ τρεῖς ἄνδρες ἐπὶ σοφίᾳ, καὶ λόγου δυνάμει τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἀνθρώπων διαφέρειν δοκοῦντες, καὶ ἀσυγκρίτως ὁ Ψελλὸς ἐξελέγησαν εἰς τὸ πρεσβεῦσαι, καὶ προσεδόκησεν ὁ βασιλεὺς μεγάλα καταπράξασθαι διὰ τῆς ἐκείνων

δυσ-

εὐστομίας, καὶ χάριτος. *Ibi ei occurrerunt Legati Imperatoris præſes Conſtantinus Lichudes, præſes Theodorus Alopus, Conſtantinus Pſellus, Philoſophorum Princeps. Etenim hi tres Viri ſapientia, & facundia, omnium qui tunc vivebant, primi habiti, & quidem extra comparationis ſortem Pſellus, ad eam legationem fuerant delecti; quod Imperator eorum eloquentia, & gratia ſe maxima conſecuturum ſperabat.* Ubi exſcriptoris incuria, pro Michaële, Conſtantinus irrepſit. Et in eo falſæ legationis accuſatur ab eodem inferius, Λέγεται δὲ ὅτι καὶ οἱ πρεσβευταὶ παραπρεσβεύσαντες ἄλλο τε ἄλλως λάθρα τῷ Κεκαυμένῳ προσιόντες παρεκάλουν ἔχεσθαι τῆς ἐνστάσεως, καὶ μηδόλως ἐνδοῦναι. Τοῦτο δὲ αὐτοὺς ποιῆσαι, καὶ οἱ καλῶς εἰδότες ἐπληροφόρουν ἄνδρες οὐχ οἷοί τε ψεύδεσθαι, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Κομνηνὸν πληροφοροῦντες ἐνωμότως, ὡς ἅπαν τὸ ἀστυκὸν πλῆθος περικακῶς εἰς αὐτὸν ἔχει. καὶ ὡς εἰ μόνον ἐγγίσει τῇ πόλει, τὸν γέροντα ἐξωθήσαντες, μετ' ἐπινικίων, καὶ ὕμνων αὐτὸν προσδέξονται. *Ac proditum eſt memoriæ, ipſos etiam legatos prævaricatos fuiſſe, & modò hunc, modò illum diverſis temporibus Cecaumeno ſuaſiſſe, ut oppugnaret acriter oblatas conditiones, neque quicquam concederet. Et quidem hoc eos egiſſe pro certo perhibent ij, quibus iſta optimè ſunt nota, & à mendacij ſuſpicione ſunt immunes, ajuntque eos interpoſito jurejurando affirmaſſe Comneno, ardenter eum ab urbana multitudine diligi; ac, ſi tantum acceſſiſſet ad Urbem, fore ut ipſum ea, ſene exturbato, cum gratulatoriis victoriæ, & imperii carminibus excipiat.*

XXIV. Iſaacius Comnenus, cum Michaëlem Cerularium, Patriarcham Conſtantinopolitanum, abdicare niteretur, aliorum, & Pſelli præcipue opera, qvi, in eum Oratione conſcripta, multorum, ac variorum facinorum reum fecit, uſus eſt. Zonaras ibidem, Εἶτα καὶ καθαιρέσει ὑποβαλεῖν αὐτὸν διὰ φροντίδος ἐτίθετο, καί τισι τῶν Ἀρχιερέων συνεργοῖς πρὸς τοῦτο ἐκέχρητο, καὶ τῷ Ψελλῷ αἰτιαμάτων πολλῶν, καὶ ἀλλοκότων συναγωγεῖ, ἃ ἐν τῷ κατ' ἐκείνου λόγῳ συνήθροισέ τε, καὶ συνεγράψατο, δηλοῖ τε διά τινων τῷ ἀνδρὶ ἀπείπασθαι τὴν Ποιμαντικὴν, ἵν' ἑκὼν δοκεῖ παραιτεῖσθαι, ὡς εἰ μὴ τοῦτο, καὶ ἄκων αὐτὴν ἀφαιρεθήσεται, εἰς μέσον κατ' αὐτοῦ προτιθεμένων αἰτιαμάτων. *Deinde de abrogando illi Patriarchatu cogitans, opera quorundam Epiſcoporum utitur, & Pſelli, variarum, & abſurdarum criminationum coacervatoris, quas in Oratione contra illum ſcripta congeſſit, & per quoſdam Viro ſignificat, ut ſimulet ſe ultro Pontificatu cedere, quem alioquin invitus cum publica infamia ſit amiſſurus.*

XXV. Diogeni Imperatori infensus, primus ipse inter Senatores, & Joannes Cæsar, & filii, Eudociam Imperatricem in Monasterium trudunt; Michaëlem Ducam Imperatorem denunciant, Diogenem jam revertentem imperio abdicant, auctore, & adjutore consiliorum eodem Psello. Zonaras, in Romano Diogene: Ὁ γοῦν Καῖσαρ Ἰωάννης καὶ οἱ ἐκείνου υἱοὶ ἀεὶ, ὡς εἴρηται, ἐγκοτοῦντες τῷ Διογένει ἁρπάζουσι τὸν καιρὸν, καὶ προσλαβόμενοι τῶν τῆς Συγκλήτου ἐνίους, ὅσοι ὁμοφρόνουν αὐτοῖς, ὧν ἐξῆρχεν ὁ ὑπέρτιμος Ψελλὸς, δύσνους καὶ αὐτὸς τῷ Διογένει τυγχάνων, τὴν Βασίλισσαν Εὐδοκίαν εἰς τὴν παρ' αὐτῆς δομηθεῖσαν Μονὴν κατὰ τὸν ἐν τῇ Προποντίδι πορθμὸν περιορίζουσιν, τὸν δὲ Μιχαὴλ ἀνακηρύττουσιν Αὐτοκράτορα, &c. *Joannes igitur Cæsar, ejusque filii Diogeni semper, ut dictum est, infesti, arrepta occasione, quibusdam etiam ex Senatu sui facinoris, quorum Psellus vir honoratissimus princeps erat, & ipse Diogenis inimicus, adhibitis, Imperatrice Eudocia in Monasterium, quod ipsa circa fretum Propontidis struxerat, relegata, Michaëlem Imperatorem appellat.*

XXVI. A puero itaqve liberaliter educatus, animo circa artes, doctrinasqve gestiente, fructus, qvas ab eis expetebat, decerpsit, non breves, atqve incertos, sed uberes, & tempestivos. Eloqventiam enim, horridam tunc, & incultam, excoluit, nec ad perniciem, & pestem convertit, sed ad salutem. Tandem philosophandi rationem omnem complexus, in loco illo uberrimo, ac feracissimo, frugiferam sibi, & aliis diligentiam expertus, extraxit malorum radices; de natura & rebus occultis optime, planeqve disseruit, qvod verum & qvod falsum est in oratione, aperuit, summisqve Imperatoribus fuit & vivendi præceptor, & dicendi. Ad labores impiger, diu noctuq; aut aliqvid conscribendo, aut legendo, tempus insumebat: nec vires consenuerant, nec defecerat animus. Et cum munus optimum, fructuosissimumqve qvod possit afferri Principibus, illud esse existimaret, si doceantur, atqve erudiantur, summa ope nitebatur, ut Michaëlem Ducam instrueret, bonisqve moribus informaret. Qvo qvis potest in vita humana, vel desiderare melius, vel optare præstantius? Coërcenda est Principum libido, refrænandusqve furor, neqve alia via id conseqvi possumus, qvam doctrina, & eruditione. Hominis decus est ingenium, ingenii lumen eloqventia, eloqventiæ candor philosophia, philosophiæ rectrix, ac magistra pietas, qvæ nisi præceptorum monitis fulciatur, in ignorantiæ tenebras prolapsa, ruinam facit.

XXVII. Non potuit tamen effugere calumniam Zonaræ 3. Annal. Καὶ ἦν τῶν ἀνθρώπων σύντριμμα, καὶ ταλαιπω-
ρία,

εἰα, καὶ ὁ τούτων ἐπιστρεφόμενος οὐδαμοῦ. ὁ γὰρ Βασιλεὺς παιδαριώδεσιν ἐσχόλαζε πράξεσι, τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων καὶ ὑπερτίμου Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ, λόγοις τῷ δοκεῖν αὐτὸν ἐμβιβάζοντος, καὶ διδάσκοντος, νῦν μὲν τὴν Γραμματικὴν τέχνην; καὶ μέτρα, καὶ διαλέκτους, νῦν δ' ἵνα κατὰ ῥήτορας διαλέγοιτο, νῦν δ' ἱστορίαις αὐτὸν προσεθίζοντος. Ἄλλοτε δὲ φιλοσόφων θεωρημάτων ἀκροᾶσθαι παρασκευάζοντος. Ὁ δὲ πρὸς οὐδὲν ἐπεφύκει. Τούτοις οὖν ὁ Ῥωμαίων Αὐτοκράτωρ προσετηκώς, ὑφ' ἕτερον καὶ τοῦτον ἕνα τὴν τῶν κοινῶν κυβέρνησιν ἐπιήσατο, καὶ νόμος ἦν τὸ τῷ Λογοθέτῃ δοκοῦν. *Homines atterebantur, & ærumnis premebantur: & nemo erat, cui illa curæ essent. Nam Imperator puerilibus rebus occupatus, à principe Philosophorum, & honoratissimo Michaële Psello ad literarum studia deduci videbatur; ac modo in Arte Grammatica versibus, & linguarum differentiis erudiebatur, modo declamationibus rhetoricis, modo historiis assuefiebat, modo ad audienda philosophica præcepta parabatur, quamvis ad hæc omnia ineptus. Hujusmodi igitur studiis Romanorum Imperator affixus, rerum administrationem alteri, eique uni commisit, ut legis auctoritatem haberet, quod Logothetæ visum esset.* Et inferius: Μηδενὸς δὲ προνοουμένου τῶν κοινῇ συμφερόντων, ὁ γὰρ Βασιλεὺς περὶ λόγους ἠσχόλητο, καὶ ἰάμβους συντιθέναι πρὸς τοῦ Ψελλοῦ ἐδιδάσκετο, σιτοδεία τοὺς ἐν πόλει ἐπίεζεν. *Nemine autem bonum publicum curante, nam Imperator studiis vacans, Jambos scribere à Psello docebatur, urbanos annonæ penuria premere cœpit.* Ita nil tam sanctum * est, qvod calumnia tentare non audeat, & qvod laude dignum est, ex improviso, fraudulenterqve irrepens nescio qvis criminose dilacerat. Et hominum turba cœca veluti oraculo plaudit, misera sane, duraqve prudentissimorum hominum conditione. Sub aliis item Imperatoribus Græcorum imperio jam senescente, doctrinisqve omnibus in barbariem commutatis, cum, proh dolor! inertia pro sapientia erat, vitam ipse fama clarissimus transegit, jucundus amicis, egentibus utilis, omnibus deniqve carus.

XXVIII. Illius tamen fidei causam, defensionemqve non susceperim, si, qvæ de eo Josephus Methonensis Episcopus Apologia contra Marcum Ephesium tradit, vera sunt. Illum enim annumerat Schismaticis Photio, Cabasilæ, Palamæ, Camatero, Phurnio, Moschambari, Bulgariæ, Nicolao Methonensi, & Panareto, qvi dicto, & scripto Latinam Ecclesiam insectati sunt. Καὶ σὺ μὲν συνήφθης, ὡς φῇς, τοῖς ἁγίοις σου πατράσιν, καὶ διδασκάλοις Φωτίῳ τῷ πρώτῳ σχισματικῷ μᾶλλον δὲ αὐτουρ-

* Non adeo reprehendendum Zonaræ judicium, si studiorum deliciis ita fuit edoctus indulgere Princeps, ut illis intentus imperii curam aliis relinqueret.

γῶ, καὶ δημιουργῷ τοῦ σχίσματος, καὶ τῆς διαιρέσεως, Καβασίλᾳ, Παλαμᾷ, Καματηρῷ, Φουρνῇ, Ψελλῷ, Μοσχάμπαρι, Βουλγαρίᾳ, Νικολάῳ Μεθώνης, Παναρέτῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς μετὰ τὸ σχίσμα, καὶ τὴν πολλὴν ἔριν κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας εἰποῦσι. *Et tu quidem, ut ais, Sanctis tuis Patribus, ac Doctoribus te adjunxisti, Photio Schismaticorum Principi, immo vero auctori, & opifici schismatis, & dissidii: Cabasilæ, Camatero, Phurnio, Psello, Moschambari, Bulgariæ, Nicolao Methonensi, Panareto, & cæteris qui post schisma, & multam contentionem in Romanam invecti sunt Ecclesiam.* Sanè Photii, Cabasilæ, Palamæ, Nicolai Methonensis, aliorumqve in Ecclesiam Latinam commentationes nugacissimas non sine tædio, ac stomacho legi. Pselli similem disputationem ad hunc diem non offendi, & fortasse nec ille conscripsit. Verum tamen est in Expositione fidei ad Michaêlem Ducam, dum de processione Spiritus Sancti verba facit, eum affirmare ex solo Patre procedere, qvo vel solo nomine illius in recentiorum Græcorum placitis propugnandis pertinacia, & ad pervicaciora qvæqve audendum, si occasio se tulisset, animus innotescit.

XXIX. Tandem jam senex exauctorato Michaële Duca, ipse qvoqve à Botaniata Nicephoro dignitatibus spoliatus, monachum induens, solum vertere coactus est; nec multo post, sive senio, sive etiam mœrore vitam posuit: idqve conjicio ex verbis Annæ Comnenæ Hist. lib. 5. Sed iis præcipue, Ἔνθα καὶ τοῦ Ψελλοῦ, μεταχωρήσαντος Βυζαντόθεν μετὰ τὴν ἀπόκρεσιν, (lego ἀπόκαρσιν,) αὐτὸς φιλοσοφίας ἁπάσης προέστη διδάσκαλος. *Ubi & Psello post comam detonsam Byzantio secedente, ipse Italus universæ Philosophiæ magister creatus est.*

XXX. Qvidqvid tamen sit, maximis eum Laudibus exornarunt, præter Annam Comnenam, Joannes Scylitza, & Cedrenus in proœmio Historiæ, ὑπέρτιμος Ψελλὸς, *honoratissimus Psellus*, & in Stratiotico; & Zonaras locis supra adductis, & in Isaacio Comneno, Πολὺς τὴν γλῶτταν ὁ σοφώτατος Ψελλός. vim dictionis, cum non intellexisset Interpres, πολλὴν τὴν γλῶτταν, *verbosum* reddidit. Apage sapientissimum istum, si verbosus est. Græci cum admirandum aliqvem, nec cum vulgaribus comparandum innuunt, dictione illa πολὺς utuntur. Hinc aptissime diceres, & ad Atticæ eloqventiæ normam, Πολὺς τὰ θεῖα Γρηγόριος, *eximie sanctus* * *Gregorius* Πολὺς τὴν θείαν γραφὴν Michael Ghislerius, *Disciplina rerum divinarum eruditissimus, & ingenio, prudentiaqve in sacris literis exponendis acutissimus.* Πολὺς τὴν φιλοσοφίαν Fortunius Licetus, *Illis, qui ad Philosophiam spectant, quam maxime potens: pauci* ut *sint* qvi *tantis Philo-*

* Malim, *rerum divinarum apprime peritus.*

Philosophiæ dotibus præditi sint. Πολὺς τὰ μαθηματικὰ Petrus Gassendus, *in rebus Mathematicis tractandis ingeniosus, eorumque difficultatibus enodandis consultissimus.* Πολὺς τὰ ἰατρικὰ Gabriel Naudæus, *Rebus medicis nimium pollens, multum versatus, supra plerosque alios exercitatus, nimio jam imbutus usu, & liberaliter institutus.* Πολὺς τὴν παιδείαν Nicolaus Villanus. *Præclara eruditione, atque doctrina ornatus: eruditione, & florentibus studiis nunquam non satis instructus, magnus.* Πολὺς τὴν ἐπιστήμην, Renatus Moreau, *in perfectissima disciplina probatissimus, & incredibili quadam ingenii magnitudine ad quascunq; disciplinas instructissimus.* Πολὺς τὴν ἱστορίαν Jacobus Philippus Thomasinus, *ad scribendas historias maxime illustris: in illustranda antiquitate sedulo studio apprime clarus, singularis.* Πολὺς τὸν νοῦν Joannes Bourdelotius. *Pleno pectore sapiens: sapientia munitam mentem egregie gerens; considerate omnia perficiens.* Πολὺς τὴν ποίησιν Joannes Rhodius, *in poeticis studiis mirifice versatus; admirabili quodam ad Poesim studio concitatus, præstantissime cum omnibus Musis rationem habuit.* Πολυς τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν φρόνησιν Dominicus Molinus, *virtute ipsa excellentissimus.* An non Ciceronianum illud infert? *Talis est vir, ut nulla res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non & consilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere possit*: & similia. Sic Psellus dictus est, πολὺς τὴν γλῶτταν, qvasi diceres *magnus, multus, admirandus eloquio, eloquentia singulari.* Σοφώτατος etiam passim audit, *sapientissimus*, & à Glyca in Annalibus, & à Metochita in Historia. Et illius sententiis, qvi eum secuti sunt, Scriptores sua Commentaria non minus qvam aliorum Patrum testimoniis illustrarunt. Inter alios præcipui sunt Niceta Serron, Catena absolutissima in Evangelium Lucæ; Macarius Chrysocephalus in Magno alphabeto, ubi ex diversorum Patrum dictis Evangelia perfectissime interpretatur; & Joannes Diaconus Magnæ Ecclesiæ Tract. Τίς ὁ σκοπὸς τῷ Θεῷ τῆς πρώτης τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως, καὶ τῆς δευτέρας ἀναπλάσεως διὰ τοῦ Θεοῦ.

XXXI. Illud interim animadvertere debemus, Gesnerum in Bibliotheca ridicule satis argutari, eundem esse Michaëlem Ephesium, & Michaëlem Psellum. *Mihi quidem aliquando conjectura occurrit eundem existimandi Michaëlem Ephesium, & Michaëlem Psellum. Nam præter commune prænomen, utrumque constat recentiorem fuisse, Christianum, Peripateticum, Aristotelis paraphrastem.* Multi alii ejusdem prænominis recentiores, Christiani, & Peripatetici, Aristotelis paraphrastæ, nova hacce argumentandi ratione Pselli erunt, inepte. Verum est utrumqve recentiorem esse, Christianum, an æqve Peripatetici, dubium;

certum omnino paraphrastes non esse: ni Scholia, & Expositiones textus breuissimas, una cum Paraphrasi confundere velimus. Conferantur utriusqve in Aristotelem commentationes, qvamvis sententia in multis conveniant, in modo, ac methodo exponendi Aristotelem longè diversi sunt. Psellus continua textus paraphrasi sententiam aperit, Ephesius non nisi difficilioribus operam dat; clara, apertaqve, uti cuiqve obvia, negligit.

XXXII. At qvisnam sit iste Ephesius Michaël, qvi in enodando Aristotele tantoperè etiam elucubrationibus editis, insudavit, qvæsiere multi. Sed frustra operam contriverunt. Ubi nullum rei vestigium apparet, si venatori res non succedit, laudem ille pro conatu, non, qvod non invenerit, reprehensionem promeretur. Verùm dum ego etiam omnia pervestigo, si qvid subodoratus sum, in medium afferam, donec meliora ab aliis producantur. Sensuum, ac enarrationum similitudo hos duos Auctores unum ab alio adjutum fuisse satis indicat, vel utrumq; ab alio, & ex uno fonte utriusq; monumenta corrivari. Cumqve à qvo Psellus sua hauserit non habeam, utiqve Ephesium ex Pselli, sive ore, sive monumentis, qvamvis verosimilius ex ore, sua habuisse, esseqve Michaëlem Ducam Parapinaceum dictum, Pselli discipulum, si conjectura aliqvid valeo, existimo. Hic enim, dum summam Imperii teneret, â Psello edoctus, illo amisso, in Ephesum delatus, illius Ecclesiæ Antistes consecratur. Zonaras in Botaniata. Ὁ μέν τοι προβασιλευκὼς Μιχαὴλ, ὡς εἴρηται, τὴν τρίχα καρεὶς, καὶ ψήφῳ συνοδικῇ Μητροπολίτης Ἐφέσου κεχειροτόνητο, καὶ ἅπαξ φοιτήσας ἐκεῖ ἐπανῆλθε, καὶ ἐν τῇ τοῦ Μανουὴλ Μονῇ ἐποιεῖτο τὴν δίαιταν. *Michael verò, pridem Imperator, tonsa coma, ut dictum est, Concilii suffragiis Ephesi Metropolita creatur. Et cum semel eò venisset, reversus, in Manuelis monasterio vitam egit.* Constantinus Manasses:

Τῇ γαμετῇ τοῦ Μιχαὴλ ζεύγνυται νόμῳ γάμου,
Καὶ ταῦτα γέρων τρυφερᾷ, πέμπελλος νεαζούσῃ.
Αὐτὸν δὲ βαρυνόμενον, καὶ δυσαναχετοῦντα
Τῆς Ἐφεσίων πόλεως Ποιμένα καθιστᾷ.

Antecessoris Michaelis conjugem sibi matrimonio copulat, senex mulierem teneram, & delicatam, capularis, & funeri destinatus vegetam, atque juvenem. Quemque sortem suam ægrè, molesteque ferentem, ac deplorantem, Ephesinæ Urbis pastorem Imperator constituit. Et Ephræm in Chronico:

Ὁ Μι-

Ὁ Μιχαὴλ δὲ γίνεται μελαμφόρος,
Εἶτ' Ἀρχιθύτης, καὶ Πρόεδρος Ἐφέσου.

Michael verò nigris vestimentis indutus sacrificiorum princeps, Præsulque Ephesi fit. In eo otio, si gregem Christi pascere otium est, multa in varias Disciplinas, nec dubito, conscripsit, qvæ nomine Michaëlis Ephesii, qvietis potiùs amans, memor turbarum, non Imperatoris, exemplo etiam aliorum Imperatorum, voluit, ut hominibus innotescerent. Non placet? dictum indictum esto. Ἐπανίτω πρός με τὸν τεκόντα τὸ ἀποκύημα. *Redeat ad me Auctorem fœtus hic meus.*

XXXIII. Hic ergo Psellus, ut doctrina præstantissimus, ita omnium πολυγραφώτατος fuit. Ausim dicere neminem, ea, vel subseqvente ætate, Græcè vel invenisse acriùs, vel ordinasse aptiùs, vel locutum eloqventiùs, vel profundiùs res pertractasse. Nulla fuit scientia, qvam ipse vel notis non illustraverit, vel compendio non tentaverit, vel optima methodo non expedierit. Eorum, qvæ scripsit qvæqve ad notitiam meam pervenere, qvædam edita sunt, qvædam adhuc inedita: de editis primum sermonem instituam. Edita sunt:

XXXIV. Pselli *de victus ratione, deque facultatibus, & succi qualitate, elementorum, libri duo* ad Constantinum * Imperatorem, Latinè, Georgio Valla Interprete, unà cum Rhazæ de pestilentia libro, & Joannis Manardi Ferrariensis in Artem Galeni expositione: Basileæ apud Andream Cratandrum anno 1529. in 8.

XXXV. Ejusdem *Jambos in vitia, & virtutes.* Item, *Anagogas in Tantalum, Allegoriam de Sphinge, Anagogam in Circem, quæ volebat Ulyssem transformare*, Arsenius Monembasiæ Episcopus Romæ ** primus vulgarat. Deinde pluribus locis restituta, atqve interpolata, à Conrado Gesnero, Basileæ edidit Joannes Oporinus *** anno 1544. in 8vo. unà cum Heraclidis Pontici Allegoriis in Homeri fabulas de Diis,

* Ducam vel Monomachum, ut Allatius notavit supra §. VI. non Porphyrogennetam ut Gyraldus p. 282. de Poëtis. Prodierunt etiam hi libelli de victu humano una cum aliis variorum scriptis ab eodem G. Valla versis Venet. 1498. fol. ut editiones Colon 1526. 8 & Basil. 1557. 8. omittam. In libellis istis Imperatoris jussu collectis nullum scriptorem laudat Psellus præter p. 8 Galenum. De eodem argumento sed plane diversus liber Simeonis Sethi extat ad Michaëlem Ducam Imp. cui valde simile scriptum aliud Psello tributum de quo Allatius infra §. 51.

** Græce in 8. ad calcem Apophthegmatum, Leoni X. inscriptorum.

*** Græce tantum, non Græce & Latine ut à Clarissimo Caveo in Hist. literaria scriptorum Eccles. proditum, licet Heracliti Allegoriis latina illarum Gesneri versio subjuncta.

Diis, de qvibus vide infrà in Joanne Psello. Obiter & hic animadvertendum est, carmina illa, qvæ Federicus Morellus Lutetiæ anno 1608. 8vo. unà cum Theodori Prodromi dissertatione de Sapientia Græcè edidit, esse excerpta, non nullis tantum verbis immutatis, ex his Pselli Jambis. Ea sub Ἀνωνύμου nomine Ἰάμβους ἠθοποιΐκοὺς Morellus vulgaverat. Nihil minùs. Phronesi tantùm excepta, reliqva sunt de Philosophia, Rhetorica, & Grammatica, qvæ qvantum spectent ad mores, judicent alii.

XXXVI. Ejusdem *Paraphrasin in Aristotelis librum* Περὶ Ἑρμηνείας, *de Interpretatione*, edidit Græcè Aldus Venetiis, cum Ammonio, & Magentino 1503. in fol. eandem latinitate donatam, * cum ejusdem Pselli Compendio *in quinque voces Porphyrii, & Aristotelis prædicamenta* Basileæ excudit Robertus Winter 1542. 8vo. Qvæ ultima prius anno 1540. Græcè Parisiis edita fuerunt, unà cum ejusdem *Introductione in sex Philosophiæ modos*, & anno 1541. 12. Ibidem per Jacobum Foscarenum Michaëlis filium latinitate donata. In alio Codice manuscripto Paraphrasis titulus ita habetur, παράφρασις τοῦ περὶ Ἑρμηνείας ἀπὸ φωνῆς τοῦ Κυροῦ Βεστάρχου καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τοῦ Ψελλοῦ. *Paraphrasis in librum de Interpretatione, ex ore Domini Bestarchæ & Principis Philosophorum Pselli.* Hinc Virum Vestarchatus etiam dignitate, undè postea Vestarches nobilissimæ familiæ nomen irrepsit, insignitum fuisse colligimus.

XXXVII. Ejusdem liber, ** de qvatuor Mathematicis scientiis, Arithmetica, Musica, Geometria, Græce & Latinè editus cum aliis Auctoribus, Wittembergæ 1560. nec non Basileæ per Joannem Oporinum 1556. 8vo. Gvilielmo Xylandro Augustano Interprete, cum nonnullis ejusdem Xylandri Annotationibus in eundem. Qvibus accessit Xylandri de Philosophia, & ejus partibus Carmen, & nonnulla alia Carmina diversi argumenti. Opus hoc primus Romæ Græcè imprimendum curavit Arsenius Monembasiæ Episcopus, in qva editione scripserat, incertum esse, Pselli ne an Euthymii cujusdam opus

* Latina versio paraphraseos Pselli in lib. περὶ ἑρμηνείας, studio quorundam amicorum Nic. Martimbosii prodiit Paris. 1539. 4 Editiones quoque Venetam 1541. fol. & Basileensem A. 1542. memorat Labbeus. Extat & Pselli introductio in sex philosophiæ modos & Compendium qvinqve vocum Porphyrii & de decem Categoriis, Venet. 1532. eum versione Jacobi Foscareni.

** Hunc librum (in quo multa è Theone delibata) Psellus testatur se scripsisse Anno Græcorum 6516. h. e. CHRISTI 1008.

opus esset, plerisqve tamen Pselli videri. Καὶ ταῦτα τῷ ταύτης πατρὶ, εἴτε Ψελλὸς ὢν, ὡς τοῖς πλείοσι δοκεῖ, εἴτ' Εὐθύμιος, χαριζόμενος. Impressus qvoqve est * Parisiis Græcè anno 1545. 12. per Jacobum Bogardum. Non multò post Elias Vinetus, qvod nullus ante eum, anno 1553. primus Latinum fecit, Parisiisqve anno 1557. edendum curavit, postrema ejus parte, qvæ est de Astrologia, omissa, tum qvod antiqvis illis egeret Græcorum tabulis, qvarum rationes suis temporibus non satis congruebant, tum qvod esset mendosa præter alias, & ex ea se haud dum, ut ipse præfatur, ex sententia explicare potuerit, cujus loco Procli sphæram substituit. Editum hoc idem Opus ex Vineti interpretatione Turnoni apud Claudium Michaëlem, anno 1592. Post Vinetum Xylander suam interpretationem aggressus est.

XXXVIII. Ejusdem tractatus Περὶ Χρυσοποιΐας, *de auri conficiendi ratione*, ad Michaëlem Cerularium Patriarcham Constantinopolitanum, Dominico Pizimentio Vibonensi interprete, unà cum Democrito Abderita, Synesio, Pelagio & Stephano Alexandrino, de magna, & Sacra Arte editus est Patavii apud Simonem Galignanum 1572. in 8. Dicti Auctores cum plerisqve aliis de eadem Arte, inter qvos præcipui erunt Zosimus, Olympiodorus Christianus; & carmine Heliodorus, Hierotheus, Theophrastus, Archelaus, & alii non contemnendi lingva Latina, Græcè, & Latinè unum nostrum Variorum antiqvorum Volumen, cum nostris de eadem re Tractatulis, ni meis studiis semper Musæ adversæ fuerint, Chymicæ artis deditis non injucundum, conflabunt. Animadvertendum etiam, à Pizimentio malè Epistolam Pselli ad Xiphilinum directam, ** qvi Joannes dicebatur, non Michaël, nisi velimus dicere Psellum eundem Tractatum mutato solo nomine amicis pluribus divenditasse, qvod aliis etiam solemne fuit. Et, ne alios recensendo, tempus conteram, satis mihi erit unum

(Dd) tan-

* Venetiis quoque Anno 1532. 8. qvæ editio Græca occurrit Romæ in Bibl. Barberina. Latina vero Xylandri interpretatio recusa Lugd. Bat. 1647. 8. Libellum Pselli de Musica, ex hoc Tetrabiblo Lampertus Alardus cum latina sua interpretatione subjecit libro suo de veterum Musica Schleusingæ 1636 12.

** Etiam in Græco Codice Regio Paris. cujus Apographum beneficio Illustris Viri Pauli Vindingii possideo, nomen Xiphilini extat: τοῦ μακαρίτου καὶ πανσόφου Ψελλοῦ Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἁγιώτατον Πατριάρχην Ξιφιλῖνον περὶ χρυσοποιΐας. At in Codice Vindobonensi ad Michaëlem (Cerularium) dirigitur, τοῦ λογιωτάτου καὶ πανσόφου ὑπερτίμου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Ψελλοῦ περὶ χρυσοποιΐας πρὸς τὸν πατριάρχην Κύριον Μιχαήλ.

tantum in medium afferre, qvod ob dignitatem Auctoris, mirum nonnullis videbitur. Qvis enim credet Isocratem Oratorum illud, ac Rhetorum numen, qvasi rerum argumentis destitutum, inopiaqve artis adeo rudem, unam, eandemqve Orationem, ejus nomine solum immutato, ad qvem direxerat, paucisqve aliis, pluribus, raro exemplo, inscripsisse, qvod licet sileant libri Rhetorum in hunc diem editi, forte tanti magistri reverentia, non tacuit tamen Auctor illi σύγχρονος Epistola ad Philippum Regem. Locum eo libentiùs hic adscribo, qvia pulcherrimus est, & rarus, * & à nullo, qvod sciam, observatus. Ὁμοίως δὲ καὶ Ἰσοκράτης ἐπειδὴ νέος μὲν ὢν εἰς τὸν δῆμον μετὰ Τιμοθέου καθ' ὑμῶν ἐπιστολὰς αἰσχρὰς ἔγραφεν, νυνὶ δὲ πρεσβύτης ὤν, ὥσπερ ἑκὼν, ἢ φθονῶν τὰ πλεῖστα τῶν ὑμῖν ὑπαρχόντων ἀγαθῶν παραλέλοιπεν. Ἀπέσταλκε δέ σοι λόγον, ὃν τὸ μὲν πρῶτον ἔγραψεν Ἀγησιλάῳ, μικρὰ διασκευάσας ὕστερον ἐπώλει τῷ Σικελίας τυράννῳ Διονυσίῳ. τὸ δὲ τρίτον τὰ μὲν ἀφελὼν, τὰ δὲ προσθεὶς ἐμνήστευσεν Ἀλεξάνδρῳ τῷ Θετταλῷ, τὸ δὲ τελευταῖον νῦν πρὸς σὲ γλίσχρως αὐτὸν ἀπηκόντισεν. Id est: *Similiter & Isocrates juvenis adhuc, unà cum Timotheo, contra vos Epistolas probris plenas ad populum scriptitabat; nunc senex, sive volens, sive invidentia percitus res vestras quàm plurimas, easque bonas silentio præteriit. Misitque ad te Orationem, quam primùm Agesilao inscripserat, & paucis immutatis Dionysio Siciliæ Tyranno venalem exhibuit, tertiùm multis additis, multisque detractis Alexandro Thessalo despondit, nunc tandem ad te illiberaliter, ut ita dicam ejaculavit.* Elegantissimam hanc, & reliqvas Socratis, & aliorum Socraticorum Epistolas Latinas jam anteà à me factas, antiqvitatis vestigatoribus qvamprimùm communicabo. Sed ad rem, Lilius Gyraldus Dialogismo 8. narrat, Libellum hunc, qvem vocat aureolum, inter pervetustos Codices Græcos repertum, manuqve sua exscriptum Pico Mirandulæ se tradidisse, exornasseqve hoc Epigrammate:

Si velut Æsonides Nepheleia vellera quæris,
Non per Cyaneas illa petenda petras.
Si quæ Tantaleis latuerunt ædibus Atrei,
Non ea Tantalea fraude paranda tibi.
Hesperidum si mala cupis servata Dracone,
Non opus Herculeo, Pice, labore tibi.
Si quidquid nigris auri defertur ab Indis,
Non est cum trucibus pugna futura feris.

Si

* In Epistolis Socraticorum ab Allatio editis p. 66.

Si quidquid Lydis, vel Iberis voluitur undis,
Non tibi per gentes longa terenda via est.
Omnes ecce tibi ignotos quacunque parandos,
Thesauros, parvo Codice Psellus habet.

Hinc freqvens illius mentio, & dictorum examen apud Joannem Franciscum Picum in libris de Auro, sed præcipuè cap. 2. lib. 2. *Democriticæ sectæ, & Abderiticæ inter Aristotelis Interpretes Michaël Psellus non solum meminit, sed à se revelata scribit ejus arcana. Hic enim post Rhetorica, Historica, Poëtica, Mathematica, scripsit & Chymica, nec non & Medica, quæ Constantino Imperatori dicavit.*

XXXIX. Ejusdem περὶ ἐνεργείας Δαιμόνων, *de operatione Dæmonum* liber è Græco in Latinum † conversus est à Petro Morello * Turonensi, editusqve Latinè cum Præfatione Francisci Feuardentii Parisiis apud Gulielmum Chaudiere 1577. 8. & anno 1615. Lutetiæ Parisiorum notis à se illustratum primus Græcè (ex duobus MStis suo & Morelli) edidit Gilbertus Gaulminus, cum interpretatione Latina ejusdem Morelli. Plura item ex eodem Dialogo excerpta, Latina facta Joanni Medici, unà cum aliis ex Jamblicho, Proclo, Porphyrio, Marsilius Ficinus nuncupaverat. Gesnerus scriptum reliqvit, Psellum duos de Dæmonibus libros scripsisse, qvos Diegus Hurtadus Venetiis possidebat, excusiqve erant Latinè in Officina Aldi. De Hurtado nihil dico. De officina Aldi falsum est ibi hos duos libros de Dæmonibus esse impressos, cum in illa editione nihil aliud contineatur, qvàm excerpta illa Ficiniana, sæpiùs ** multis in locis edita, eodem ordine, ac distinctione. Gaulminus conjectat ex verbis ipsius Pselli in fine Dialogi de Dæmonibus, libros duos scripsisse, qvod latuisse interpretes Morellum, & Ficinum, ideo maxime, qvod in excerptis è Psello, qvæ cum excerptis

† In Bibl. Gallica Crucimanii p.405. Gallica etiam versio hujus libri à Morello edita memoratur, Paris. apud Guil Chaudiere 1573. additis capitibus 33. & 36. libri quarti Nicetæ de Colossis Asiæ. Librum Pselli accepit Morellus è Bibliotheca Jacobi S. Andreani, Canonici S. Mariæ Paris.

* Morelli versio latina extat etiam in Bibl. patrum edit. Lugd. T. 18. p 589 Hinc Græce & Latine cum Gaulmini notis hunc librū minus emendate recudi curavit B. Dan. Hasenmullerus, Kilon. 1688. 12. Vide & si placet Cardanum c 93. de rerum varietate T. 3. Opp. p. 319. sq. Jo. Clericum Bibl. Universal. T. 15. p. 118. sq & Vignolium Marvillum T. 2. Miscell. litterar. p. 306. Dialogi titulus Τιμόθεος ἢ περὶ ἐνεργείας Δαιμόνων. Vide Fulvium Ursinum in Lyricor. fragmentis p. 179. & Lambec. lib. VII. p. 138.

** Confer lib. 1. Bibl. Græcæ c. 7. § 4.

pariter ex Jamblicho, Proclo, & Porphyrio edita sunt, aliqva ultimo captite afferat, qvæ desumpta ex secundo illo, si qvis est, libro videri possunt. Optima conjectura, & veritati consentiens; qvæ enim in eo capite continentur, uum, ut manifestum legenti esse potest, in hoc Dialogo non habeantur, ex alio libro desumpta esse necesse est. Sunt autem, ne diutius te detineam Lector, ex tractatu ejusdem Pselli in hanc eandem rem sub hoc titulo, Τίνα περὶ Δαιμόνων δοξάζουσιν Ἕλληνες. *Quænam sint de Dæmonibus opiniones Græcorum*: cujus principium tale est, ὁ μὲν ἡμέτερος λόγος προαιρέσεις καὶ τοῖς Αγγέλοις δίδους. Qvi an unus sit cum secundo Hurtadiano non ausim affirmare: & præsertim in hoc Scriptore, cui non defuere vires eloqventiæ, nec argumentorum copia, qvibus eandem rem non semel, sed pluries pertractaret; ut videre est in aliis ab eo conscriptis. Porro hos duos de Dæmonibus Libros alii tribuunt Michaëli Ephesio, ut scribit Possevinus in Apparatu. Eorum in Latinum versio incerti legitur in Cod. 3122, Manuscripto Vaticano: & de Dæmonibus excerpta ex Psello per Joannem Jacobum Bartholotum Parmensem Physicum, Codice 5376. Vide qvæ nos etiam supra * diximus.

XL. Ejusdem *In Oracula Chaldaica expositio*, ** cujus potissimam partem Nicephorus Gregoras, suis in Synesii Libellum de Insomniis Commentariis, verbo tenus tacito Pselli nomine, transscripsit. Nec non ejusdem, *Brevis dogmatum Chaldaicorum declaratio*, *** Græcè, & Latinè primùm edita est à Francisco Patricio in Nova Philosophia de Universis * in Zorastre, imperfectè tamen, & confusè, cum utrumqve commentarium eadem sententia concludat, sic enim claudit: Τούτων δὲ τῶν δογμάτων τὰ πλείω, καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ Πλάτων ἐδέξαντο, οἱ δὲ περὶ Πλωτίνον, καὶ Πορφύριον, καὶ Ἰάμβλιχον, καὶ Πρόκλον πᾶσι κατηκολούθησαν, καὶ ὡς θείας φωνὰς ἀσυλλογίστως ταῦτα ἐδέξαντο. *Horum autem dogmatum plurima & Aristoteles, & Plato susceperunt. Plotinus verò, & Porphyrius, & Jamblichus, & Proclus omnia sunt secuti, & tanquam divinas voces ea susceperunt.* Patricius in Psellum ita animadvertit: *Similia his Psellus postea tradidit, utinam sicuti prolixius, ita & diligentiùs, sed qualiacunque sint, non inutilia cognitu fuerint.* Neq; hic silen-

* Supra § 9.

** Inscribitur etiam in Codice quem habeo MS. τοῦ σοφωτάτου Ψελλοῦ ἐξήγησις εἰς τὰ λόγια ζωροάστρου.

*** Ἔκθεσις κεφαλαιώδης καὶ σύντομος τῶν παρὰ χαλδαίοις δογμάτων.

* Ferrariæ 1591. Venet. 1593. fol.

lentio prætereundum eſt, primam Expoſitionem in Chaldaica Oracula ab aliis Proclo Lydio * adſcribi, ſic enim adnotatur ab illius exſcriptore in Codice DLXXII. Vaticano, Ἀλλαχȣ̃ εὗρον, Πρόκλȣ Λυδίȣ Ὑποτύπωσις. *Alibi inveni, Procli Lydii Hypotypoſis.* Nec dubito Proclum, rebus hiſce addictiſſimum, libellum de hac eadem re conſcripſiſſe. Sed ſive Procli, ſive Pſelli Opella ejusmodi ſit, nulli bono fuerit id noſſe. Eandem eſſe exiſtimo in Bibliotheca Reginæ Galliæ, qvæ prius fuerat Joannis Laſcaris, poſtea Petri Strozzæ; primò autem Cardinalis Rodolphi, ut ſcribit Draudius in Bibliotheca Claſſica. Nec alia videtur qvæ in Bibliotheca Antonii Auguſtini habebatur Cod. 219. *Pſelli explicatio dogmatum apud Aſſyrios.* Abſolutius poſteà cum Sibyllinis Oraculis, aliisqve Pariſiis prodiit ſtudio Joannis Obſopæi ** 1599. in 8vo. Eorundem Opuſculorum, diverſa ab edita, in Latinum verſio habetur Manuſcripta Cod. 3122. Vaticano, Incerti.

XLI. Ejusdem *Commentarios* *** *in octo libros Ariſtotelis de Phyſica auſcultatione*, ex interpretatione *Joannis Baptiſtæ Camotii*, Cardinali Herculi Gonzagæ conſecratos, edidit Venetiis Federicus Turriſanus Latinè 1554. in folio. Eos MSSCtos Græcè extitiſſe in Bibliotheca Didaci Hurtadi, Cæſarei ad Venetos Oratoris, refert Geſnerus in Michaële Pſello, & Poſſevinus in Apparatu. In alios etiam Ariſtotelis libros ſcripſiſſe manifeſtum eſt ex iisdem, qvi Viennæ ſcribunt fuiſſe ejusdem *Epitomen Philoſophiæ Ariſtotelicæ de Generatione, & Corruptione, & de Meteoris. Item Expoſitionem in Metaphyſica Ariſtotelis. Latentque ejusdem*, ſcribit Andreas Schottus Præfat. in Cant.Cantic. *Pſelli plurima in ejusdem Ariſtotelis Phyſicam, primamque Philoſophiam, in Cæſaris Auguſti Viennæ Bibliotheca.*

XLII. Ejusdem liber περὶ δυνάμεων τῆς ψυχῆς *de Facultatibus Animæ*, cujus illud eſt Principium: Ὅτι τῶν ψυχικῶν δυνάμεων, αἱ μὲν εἰσὶν ἄλογοι, ſub Anonymi nomine, & titulo Δόξαι περὶ ψυχῆς. *De anima celebres opiniones*, qvaſi à libro longiore, & perfecto Ἐκλογαὶ, καὶ

 Χρη-

* Lycium non Lydium fuiſſe Proclum teſtatur in ejus vita Marinus, qui commentarios Procli in λόγια memorat c. 26. qvemadmodum & Simeon Magiſter de alimentorum facultatibus p. 141. edit. Martini Bogdani, tum Proclus ipſe p. 359. in Politiam Platonis.

** Etiam 1589. & 1601. Pariſ. in 8. Et ad calcem editionis oraculorum Sibyllinorum luculentæ cum notis Servatii Gallæi, Amſterd. 1689. 4.

*** Videtur hos ſcripſiſſe in gratiam Michaëlis Ducæ, qvem diſcipulorum optimum appellat.

χρηστομαθείᾳ editus est Græcè & Latinè, à Joanne Tarino Andegavo versus, cum Origenis Philocalia; Zachariæ Scholastici, Episcopi Mitylenensis, de mundi Opificio; & Anastasii Sinaitæ, de hominis ad imaginem DEi, & similitudinem creatione, Lutet. Paris. ap. Sebastianum Cramoysi 1624. 4. Illum vetusti Codices MSS. Psello vindicant, nec à Pselli orationis structura longè abest. Et, ni fallor, idem ipse est, qvem Psello tribuunt, *de animo secundum variam Philosophorum opinionem*, in Augustana Bibliotheca in Armario II. Index Augustanus: & in Bibliotheca Imperatoris Viennæ, Spachius. Nec alius forsan est, qvi in Bibliotheca Regis Gallorum, *Pselli de anima*, legitur.

XLIII. Ejusdem Annotationes in aliqvot Gregorii Nazianzeni loca, cum Eliæ Cretensis Episcopi, & aliorum, studio & opera Jacobi Billii Latinæ factæ sæpiùs editæ sunt, cum Gregorii Nazianzeni Operibus.

XLIV. Ejusdem Oratio Paneyrica in Simeonem Metaphrastem edita * Latinè à Surio die 27. Novembris. Extat Græcè manuscripta in Cod. Vaticano DLXVIII. qvæ incipit, τ̀ μέγαν ἐν βίῳ, καὶ λόγῳ Συμεὼν ἐπαινεῖν προελόμενοι, cum aliis ejusdem Pselli in eundem, qvæ non multo infrà adnotabimus.

XLV. Ejusdem Carmina ** in Cantica Canticorum interpretatus est Franciscus Zinus Veronensis; excusa sunt cum Theodoreti, Maximi, Nili explicationibus Rom. 1563. fol. separatim Venetiis, apud Hieronymum Polum. 1573. in 4. & sæpiùs cum Theodoreti Operibus. Tandem Antvverpiæ cum Catena Patrum, & Thavmaturgo in Ecclesiastem, à Peltano apud Gasparem Bellerum 1615. in 8. In hac editione primum caput Latinè convertit Andreas Schottus, à secundo Zini utitur interpretatione. Opusculum inscribitur Nicephoro Botaniatæ, Constantinopolitano Imperatori; qvem στεφηφόρον, id est *coronam gestantem*, Imperatorem scilicet appellat, ut & alios Imperato-

* Græce & latine vulgavit Allatius libro de Simeonum scriptis p. 221-23. Ἐγκώμιον εἰς τὸν Μεταφράστην Κύριον Συμεῶνα, & p. 236-244. Officium in commemorationem ejusdem Simeonis à Psello compositum. Ἀκολουθία συντεθεῖσα ὑπὸ τοῦ ψελλοῦ. Hunc juniorem Psellum auctorem esse Panegyrici in Simeonem Metaphrasten, probat Bollandus præf. ad T. 1. Sanctor. Januarii p. XVII. Nec diffitetur Allatius ipse hoc loco & diatriba de Simeonibus p. 68.

** Ἑρμηνεία illa in Canticum Canticorum versibus scripta est Politicis. Latina versio Schotti & Zini occurrit etiam in Bibl. Patrum Paris. 1654. T. 13. & edit. Lugd. T. 18. Græce & Latine extat in auctario Ducæano Paris. 1624. Tomo 2. una cum altero commentario in idem canticum è Gregorii Nysseno, S. Nilo & Maximo, per eundem ut volunt Psellum collecto.

peratores in aliis Opuſculis compellare conſvevit, qvidqvid alii ſomnient. Ea primus è tenebris eruta Græcè publicavit Joannes Meurſius, cum Polychronii, Euſebii, & aliorum in eadem Cantica expoſitionibus, Lugd. Bat. 1617. 4. Martinus Delrius Iſagoge in Cant. Cantic. cap. 5. refert Pſellum deficere in illa expoſitione, cujus eſt, ut ipſe ait, nimis conciſus abbreviator: & oſcitanter nimis decipitur, dum ait Pſellum citari à Theodoreto, ab antiqviſſimo recentiſſimum, & qvi nonniſi poſt octingentos ferè annos ſcripſerat. Commentarius item in Cantica ex tribus Patribus, ab eodem Pſello, ſi Index Bavaricus Cod. 99. fraudi non eſt, ſæpiùs cum Theodoreto Latinè editus, collectus eſt. En verba Indicis: *item*, Commentarius *ex tribus Patribus Gregorio Nyſſeno, Nilo, & Maximo, collectore Pſello.*

XLVI. Ejusdem ad Michaëlem * Imperatorem capita qvædam Theologica, *de Trinitate, & perſona Chriſti*, Græcè & Latinè, cum notis Joannis Wegelini. Auguſtæ Vindel. apud Georgium Viller, & Sebaſtianum Mylium 1608. in 8vo.

XLVII. Ejusdem Libellum, *de Lapidum virtutibus*, Philippus Jacobus Mauſſacus ** primus vulgavit, Latinè vertit, & emendavit, editus eſt Toloſæ Græcè & Latinè anno 1615. 8. Verum libellum hunc ante Mauſſacum Latinè & Italicè redditum ab Adriano Spigelio Philoſopho & Medico, & Gymnaſii Patavini Anatomico, apud Liberalem Cremam Philoſophum, ac Medicum Tarviſinum præſtantiſſimum conſervari ad hunc diem, Epiſtola ſua mihi, utriusqve amiciſſimus, Jacobus Philippus Thomaſinus ſignificavit. Libelli item meminit Caſaubonus in Ælii Spartiani Antoninum Caracallam Notis. Et Juſtus Ricqvius *** in Epiſt. Centuria nova. epiſt. 29. in Saregica Bibliotheca inter alia Opuſcula Manuſcripta illum ſe vidiſſe refert.

XLVIII. Ejusdem *Synopſis Legum* verſibus Jambicis, & Politicis edita eſt Græcè, Latina interpretatione, & notis illuſtrata, opera & ſtudio Franciſci Boſqveti Narbonenſis, ex Bibliotheca Archiepiſcopi Toloſani, Pariſiis apud Joannem Camuſat. 1632. 8. in nonnullis

* In Catalogo Bibl. Barberinæ T. 2. pag. 253. perperam, ad M. Comnenum. Hæc capita Theologica integriora lector ad calcem hujus libelli Allatiani reperiet.

** Plutarcho de fluminibus, Pſelli libellum ſubjecit Mauſſacus, teſtatus illum ſe edere ex apographo Jacobi Sirmondi, Epiſt. dedicatoria ad Gaulminum.

*** Juſtus Rycquius Epiſtola ad M. Velſerum data Romæ 1610. *Mihi Bibliothecam nuper Saregicam excutienti opuſcula quædam Græca calamo exarata in manus venerunt* Maxi-

lis Codicibus inscripta † Imperatori Michaëli Ducæ. Alius Codex Vaticanus, ut notat idem Bosqvetus, habet, Alexium, τȣ͂ σοφωτάτȣ Ψελλȣ͂ εἰς τȣ̀ς νόμȣς πρὸς τ̀ Βασιλέα Κύριν Ἀλέξιον. Et vetus Sirmondi, Nicephorum, Ἀρχὴ σὺν Θεῷ τῶν πολιτικῶν στίχων τȣ͂ νόμȣ ἐκτεθέντων παρὰ τȣ͂ Κυρίȣ Μιχαὴλ τȣ͂ Ψελλȣ͂, πρὸς τ̀ Πορφυρογέννητον Κύριον Νικηφόρον. Μὴ βȣλόμενον προσέχειν τοῖς νόμȣ μαθήμασι διὰ τὸ κεχυμένος τȣ́τȣ πέλαγος. Titulus, vel Porphyrogennetæ cognomine, Nicephoro Botaniatæ adnexo, suspectus est. Non dubito tamen Libellum, rerum summam gerentibus adeò necessarium, pro opportunitate diversis Imperatoribus inscripsisse, ut præcipuas Juris regulas, ex ipsis Juris totius fontibus compendio pertractatas, & carmine qvasi lenocinio emollitas, absqve longioris lectionis tædio, si liberet, percurrerent; ut de ejusdem Chrysopœia supra diximus. Ex his nonnulla sub Scholiorum nomine vulgata olim fuere à Leunclavio Juris Græco-Romani tomo 2. in Synopsi Legum Michaëlis Attaliotæ, tit. præsertim 16. 25. 28. 32. 37. 40. 42. 48. 83. qvi, cùm non animadvertisset numerum carminum, tanqvam solutam orationem, excudit indistinctè.

XLIX. Ejusdem ad eundem ** Michaëlem Ducam carmina Politica, *de Dogmate*, Græcè idem Bosqvetus cum Synopsi legum edi curavit, à Jacobo Sirmondo accepta, unde legitur, *de septem Sacris Synodis Oecumenicis* Tractatus, * editus Latinè tom. 3. Conciliorum, parte prima p. 400. Coloniæ Agrippinæ 1606. industria Severini Binii; & Græcè sub Joannis Pselli nomine, cum Theodori Prodromi, & Nicephori Callisti versibus, Basileæ apud Joannem Bebelium 1536. scri-

Maximi Planudæ & clarorum aliqvot virorum Epistolæ centum. Psellus de gemmarum virtutibus. Incerti cujusdam (*Empedocli vulgo tribuuntur*) versus Jambici de fixarum stellarum sphæra, à Demetrio Triclinio emendati. Parecbolæ qvædam eorum quæ in excusis Athenæi codicibus desiderantur. Incerti in librum Aristotelis de coloribus commentarius. Caniclei liber contra Plotinum, ejus forte cujus scriptum de immortalitate animæ ἀνέκδοτον Cardanus lib de rerum varietate laudat. Sallustii Philosophi in Heracliti problemata Homerica summarium: Excerpta ex Gemisti Plethonis Monodia, de immortalitate animæ. Ejusdem defensio Aristotelis contra Scholarium. Michaëlis Apostolæ pro Plethone liber, super substantia Aristotelica, contra Gazam. Demetrii Triclinii de metris Poëticis liber. *Dispice quæso an aliquid sit cedro & pumice dignum.* Hæc ille,

† Ita etiam in Codice Vindobonensi, cujus meminere Lambecius & Nesselius part 2. p 29. & in alio Codice è qvo ante Bosqueti editionem versus nonnullos produxit Allatius ad Eustathii Hexaëmeron p. 280

** In MS. Cæsareo, ad Constantinum Monomachum. Vide Lambec. VI. p. 163.

* Totus absolvitur versibus politicis 71.

in 8vo. Qvem Joanni * etiam tribuit Joannes Tilius Engolismensis, in Apostolorum, & Sanctorum Conciliorum Decretis, impressis Parisiis per Conradum Neobarium 1540. In hunc ipsum Tractatum scripsit Franciscus Feuavardentius; & Bellarminus tradit Psellum in eodem hallucinatum, in tempore, qvo celebrata est prima Constantinopolitana Synodus, qvæ fuit secunda ex qvatuor primis; in Ephesina, qvæ fuit tertia, Tom. I. Controvers. 4. de Conciliis cap. 5.

L. Ejusdem *de Nomocanone* Carmina Græcè edidit cum superioribus Bosqvetus, qvæ cum laxiora sint, alterius esse multùm dubitavi: nec fefellit me animus, nam in alio Manuscripto Codice Constantino Psello tribuuntur. Κωνσαντίνȣ προέδρȣ, καὶ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων τȣ͂ Ψελλȣ͂ εἰς τὴν Νομοκανόνȣ ὑπόθεσιν. In Bibliotheca etiam Antonii Augustini Codd. 154. & 175. eidem Constantino Psello tribuuntur. Sed cujusnam opus sit non videtur tanti, ut in ejus Auctore inqvirendo diutiùs immoremur.

LI. Sub ejusdem nomine circumfertur Syntagma ἐκλελεγμένον ἀπὸ τῶν ἰατρικῶν βιβλίων, περὶ δυνάμεως τροφῶν, καὶ ὠφελείας, καὶ βλάβης, *de Cibariorum facultate, utilitate, & noxa, ex Medicis libris collectum*, ad Constantinum Monomachum per literarum ordinem, cujus illud est principium, πολλῶν, καὶ λογίων ὦ μέγιστε. Illud Simeoni Setho ** magistro Antiocheno tributum, & à Gyraldo latinè redditum Græce, & Latine Isingrinius Basileæ excudit in 8. 1538. Cum vero non tantum sententiæ, sed verba etiam ipsa in utroqve reperiantur, existimo, Collectaneis Pselli nonnulla Simeonem à se, inter legendum animadversa, addidisse, vel qvempiam tertium ab utroqve confecisse, qvod ex Indice Manuscripto *** colligi poterit: Σύνταγμα περὶ τροφῶν δυνάμεων τȣ͂ Ψελλȣ͂, καὶ Συμεὼν τȣ͂ Μαγίστρȣ. *Syntagma de alimentorum viribus Pselli, & Simeonis Magistri.* Neqve enim adduci possum, ut credam, Psel-

(Ee) lum

* In MS. Cæsareo Michaëlis Pselli esse perhibetur: Τȣ͂ Ψελλȣ͂ Κυρίȣ Μιχαὴλ περὶ τῶν ἁγίων καὶ οἰκȣμενικῶν ἑπτὰ Συνόδων πρὸς τὸν Βασιλέα τὸν Μονομάχον.

** Simeoni huic vindicat, & ex duobus MSS. Jac. Mentelii integriorem hujus libri editionem cum versione & notis dedit Martinus Bogdanus, Paris. 1658. 8. Vide & Allatium de Simeonibus, p. 181. Pselli librum una cum Simeonis libro ad MSS. Codices recensito edere voluit Georgius Hieron. Welschius. Vide ejus Epistolam IX.

*** Sic etiam Codex Cæsareus de quo Lambecius VI. p. 161. Idem memorat Pselli περὶ διαίτης ad Imp. Constantinum Monomachum. Incipit: καὶ τȣ͂το τῆς σῆς ἔργον προνοίας καὶ μεγαλοφυȣ͂ς ἐπινοίας καὶ φιλανθρωπότητος ἐπίταγμα, Κωνσαντῖνε θειότατε καὶ μέγιστε Αὐτοκράτορ κ. τ. λ.

lum ſua à Setho, eruditiorem, eloqventioremqve à minus erudito, & eloqvente mutuatum. Aliorum ſiqvidem laboribus meliores, non deteriores evadere conamur. Et Pſellus Sethianis illis, veluti aliena pluma amictus, candidiſſima ſua deturpaſſet. Viderat id qvoqve Gyraldus, Epiſtolaqve nuncupatoria omnibus ſignificavit. *De eadem*, ſcribit, *ferme re, & facultate ad Conſtantinum, hujus, ut puto Michaëlis Ducæ parentem, Michaël Pſellus Libellum ante ſcripſerat, cujus eſt exemplum apud Meletium, Græcum totius Medicinæ Scriptorem, non eodem modo argumento, ſed iisdem interdum pene verbis. Hunc ego Symeonem, multis licet in locis depravatum, & mancum, cum Latine qvoqve modo vertiſſem; adjutus inprimis ipſius Pſelli libello, tum ejusdem altero à Georgio Valla in Latinum peſſime converſum, tibi in omni medicæ facultatis.* &c. Recte omnia, ſi illud excipias, Conſtantinum Monachum parentem Michaëlis Ducæ fuiſſe, qvippe qvi diverſus omnino ſit à Conſtantino Duca Michaëlis parente.

LII. Eidem Pſello librum περὶ Ποδάγρας, *de Podagra* à nonnullis Codicibus tribui video, cujus illud eſt initium: Ἐπεὶ ὥρισε πρός με ὁ κράτιστος, καὶ ἅγιος, capitibus qvadraginta ſex concinnatum; qvi, cum ad Palæogos, qvorum juſſu fuerat conſcriptus, directus ſit, niſi Pſellum alium fingere, cui tribui poſſit, velimus, certè Pſelli non eſt. Auctor tempore Michaëlis Palæologi vivebat, cui à valetudinis cura erat, ut ipſe fatetur: Ἐπεὶ τοίνυν ἐκέλευσέ με ὁ θειότατος Βασιλεὺς, εἰμὶ δ' αὐτὸς ἀπὸ τῶν ἰατρῶν αὐτοῦ, καὶ τὴν αὐτοῦ φύσιν, καὶ τὴν κρᾶσιν, καὶ ἰδιότητα κατὰ τὸ δυνατὸν εἰδὼς, διὰ τὸ μὴ πρὸς ὀλίγον καιρὸν συνεῖναι αὐτῷ, τὰ πρὸς ἐμὴν ἀνήκοντα δύναμιν κατὰ τοῦτο τῷ ὁρισμῷ τούτου πειθόμενος ἤδη γράφω. *Quandoquidem igitur hoc mihi imperavit ſanctiſſimus Rex, è cujus Medicis ſum unus, ideoque naturam ejus, temperamentumque novi, præſertim cum diù cum eo verſatus fuerim, pro ea, quæ mihi eſt ſcientia, de hoc morbo, ut ejus obediam mandato, tractare incipio.* Et, ſi res in eo petractatas, modum, & formam dicendi conſideras, aliaqve: à dicendi, tractandiqve ratione Pſelliana longè abſunt. Vidi poſteà editum Latinè ſub nomine Incerti ab Henrico Stephano, * inter Auctores Medicos, Tom. 2. ex verſione Marci Muſuri ad Scaram Trivultium, cujus de eo hoc eſt judicium: *Quod ſicut Auctor, quisquis hæc ediderit, infans, & elinguis erat, ut qui neſciret, ſi quid vel arte didiciſſet, vel uſu compertum habuiſſet, exprimere &c.* Et ante aliqvot annos, Græcè editum Pariſiis in 8vo 1558. apud Gvilielmum Morelium, *Demetrio Pepagomeno* vindicatum; & ſeor-

* Paris A. 1567. fol.

ſeorſim Latinè ex interpretatione doctiſſimi cujusdam Viri, qvem ipſe non nominat. Cùm vero in multis Pſello tribuatur, licet illius non ſit, inter alia Pſelli monumenta edita locum habeat.

LIII. Et hæc Pſelli Opera* edita ſunt, qvæ mihi videre contigit. An alia item ſint nondum novi. Illud ſcias Lector, alias item eſſe nonnullorum ex hiſce Operibus editiones, qvas libens, volensqve omiſi. Satis ſit præcipuarum commeminiſſe. Utinam & alia, qvæ jam latent, eandem cum iſtis fortunam experirentur. Sed qvandò peſſimorum hominum neqvitia id fieri neqvit, en aliqvorum adhuc ineditorum Catalogum hic attexam; qvorum mihi memoria ſuppetit, & qvo dicuntur eſſe in loco aperiam, ut, ſi detur aliqvandò facultas, tibi poſſis tantos Theſauros comparare. Laudaboqve Auctores, ut unde id habeam, tibi compertum ſit, & ſi qvæ fraus deprehendetur, habeas tu etiam, in qvos crimen referas. De qvibus exactum tibi judicium, certamqve narrationem non promitto, cùm ea præ manibus non fuerint. Illud certum eſt, ex his nonnulla eſſe bis, terve repetita, qvædam etiam typis excuſa. Qvia tamen ex ſola tituli notitia, eaqve varia, de toto tractatu non poſſumus ſententiam ferre, & unum ab alio diſtingvere, qvemadmodum in aliis invenimus, ita tibi damus, qvæ certò edita ſunt omnino prætereuntes, ſit ergo:

LIV. Pſelli liber *contra Eunomium*, Romæ in Vaticana ſervatur: Geſnerus in Bibliotheca, Gilbertus Gaulminus notis in eundem περὶ ἐνεργείας Δαιμόνων, & Franciſcus Fevardentius Præfatione in Petri Morelli interpretationem ejusdem libelli de Dæmonibus.

Scholia ejusdem in dictum quoddam Baſilii, Romæ; Geſnerus ibidem.

Epitome librorum Moyſis in 4to. MS. in Bibliotheca Imperatoris Viennæ: Geſnerus.

Dioptra, id eſt Perſpectiva, continens qvatuor ſermones in qvibus animus, & corpus diſputant, in Bibliotheca Auguſtana: Geſnerus

* Adde his ab Allatio recenſitis 1.) Σύνοψιν εἰς τὴν Ἀριστοτέλους Λογικήν qvam Græce & latine edidit Elias Ehingerus Auguſtæ Vindel. 1597. 8. obſervans Petri Hiſpani ſummulam, magna parte ex hoc Pſelli opuſculo petitam eſſe. 2.) Μονῳδίαν in templum Sophiæ CPol. terræ motu quaſſatam, quam edidit Allatius notis ad Georgium Acropolitam p. 281. ſeq. 3.) Breve Carmen Jambicum in depoſitionem Jo. Chryſoſtomi. Vulgatum Græce ab Allatio in Excerptis Græcor. Sophiſtarum ac Rhetorum p. 400. Rom. 1648 8. Idem ex Oratione inedita ad Conſtantinum Monomachum producit nonnulla p. 102. de recentiorum Græcorum templis,

rus & Index Auguſtanus: Plut. 6. num. 12. Hæc an eadem ſit cum Philippi ſolitarii Dioptra, jam edita Latinè, non poſſum divinare, & fortè Indicis Auctor, Pſelli præfantis * nomine deceptus, totum Dioptræ opus, à vero Scriptore Philippo avulſum, Pſello imprudenter nimis ſuppoſuit. Philippi tamen eſſe apparet, cùm eam, ex Bibliotheca Auguſtana depromptam, cum Cabaſila, Philotheo, Joanne Carpathio, & Glyca Latinam vulgaverit Jacobus Pontanus Ingolſtadii, ex Typographia Adami Sertorii 1604. in 4to.

LV. *Quæſtiones Theologicæ cum Reſponſionibus*, ad Michaelem Ducam, qvibus & ad Phyſiologiam pertinentia continentur, fol. in Bibliotheca Auguſtana, in Armario VI. Index Auguſtanus MS. infra etiam idem Index hæc habet; *Pſelli ad Michaëlem Comnenum varia capita Theologica: περὶ ἐνυποστάτου, de Anima, de Virtutibus, & Phyſica de ſenſibus; de ſimilitudine, & diſſimilitudine liberorum cum parentibus; de Embryone; de ſomniis; de circulis cœleſtibus; de Meteoris; de Lunæ Eclipſi; de Solis calore; de ſtellis; de Dioſcuris; de pluvia, grandine, nive, pruina, rore; de Typhone, & Ecnephia ventis, de Fulmine; de partibus Mundi; de Terræ motibus; de Tempeſtatibus, de ſalſedine maris; de Imbribus; de Fluminibus; de Stellarum luce; Quid neceſſitas, contingens, tempus, materia, forma, elementum? Qvid Encyclopædia? de Literarum inventoribus; de Amazonibus; de nominibus menſurarum; de circulorum initiis; quæ habeant cœlum, mare, ſol; de ortu ſolis triplici, deque igne cœlitus ad Philoſophi preces delapſo; de Potidea, Arcadia; de Ariſtotele, Cleanthe, Anaxagora; de Eubæa, Sicilia.* Gesnerus item, *ejusdem de fide ad Michaëlem Ducam, juncta ejusdem Epitome Philoſophiæ Ariſtotelicæ, id eſt Phyſicæ, de Generatione & Coruptione, de Meteoris, cum ſupplemento Gregorii Nicæni ad Petrum fratrem in 4. MS. in Bibliotheca Imp. Viennæ.* Idem habet Iſrael Spachius in Nomenclatore ſcriptorum Philoſophicorum, & Philologicorum. Item Romæ in Bibliotheca Sancto-Silueſtrina in Monte Qvirinali eſt ejusdem hic liber MS. Græce, qvem ego vidi, titulus erat: Ψελλοῦ πρὸς τὸν Βασιλέα Κύριον Μιχαὴλ τὸν Δούκαν.** *Pſelli ad Imperatorem Dominum Michaëlem Ducam*, capita erant, α, Ὁμολογία τῆς πίστεως. β. περὶ Ὀνομάτων τινῶν λεγομένων ἐν τῷ τῶν Χριστιανῶν δόγματι. γ, περὶ ἐνυποστάτων. δ, περὶ ὁμοουσίου. ε, περὶ ὁμοϋποστάτου. ς, περὶ οὐσιώδους ἑνώσεως, καὶ διαφορᾶς. ζ. περὶ ὑποστατικῆς ἑνώσεως, καὶ διαφορᾶς. η, περὶ σχετικῆς ἑνώσεως. θ, περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος.

ι, περὶ

* Etiam hoc ipſum ex temporum ratione in dubium vocat, neque perſuadere ſibi poteſt Allatius, Mich. Pſellum in Philippi qvi A. C. 1105. ſcripſit Dioptram præfatum fuiſſe. Vide infra cap. antepenult.

** Hoc ſcriptum habes infra ad calcem Præſentis diatribæ.

ι, περὶ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως. ια, περὶ θείας ἑνώσεως. ιβ, περὶ φύσεως. 1. *Professio fidei.* 2. *De quibusdam nominibus in Christianorum dogmate usurpatis.* 3. *De * enypostasibus.* 4. *De Homousio.* 5. *De Homoypostato.* 6. *De essentiali unione, & differentia.* 7. *De Hypostatica unione, & differentia.* 8. *De relativa unione.* 9. *De sancta Triade.* 10. *de modo ** retributionis.* 11. *De divina unione.* 12. *De natura.* Qvæ omnia an unum opus sint, vel diversa, judicabunt, qvi legent. Ego existimo unum esse, attamen in uno Codice abundantius contineri; ex omnibus tamen unum posse confici perfectum, & omnibus partibus absolutum. Qvæ provincia non esset omnino eruditis Viris contemnenda. Consule etiam, qvæ nos de hoc eodem Opere inferius dicemus: Obiter tamen hic animadvertam titulum secundi Augustani non carere nota falsitatis, qvi nobis pro Michaële Duca, Michaëlem Comnenum obtrudit, cujus auctoritate deceptus Wœgelinus in sua editione retinuit, & in Notis, Constantini Ducæ filium Michaëlem inter Comnenos, mira ἀνιστορησία refert, cum omnino esset immutandus, reclamantibus cæteris Codicibus, qvi omnes uno ore Michaëlem Ducam proponunt, cui Capita illa nuncupavit. Marqvardus Freherus in Chronologia Imperii Utriusqve: *Ad Michaëlem Ducam scripsit Michaël Psellus ea ætate in Jure, & Philosophia scientissimus, & πολυγραφώτατος Synopsim legum versibus Politicis; extat M. S. in Bibliothec Palatina, & Constantinopolit. Ejusdem Pselli ad hunc Ducam responsiones ad diversas quæstiones Theologicas & doctrina omnifaria, CXCIV capitibus comprehensa; in Bibliotheca Palatina.* Codices hi, sicut & reliqvi Græci, & Latini Manuscripti decantatissimæ illius Bibliothecæ, meis laboribus, *** vigiliis integri, incolumesqve in Vaticana asservantur. Qvod certe omni admiratione dignum est, Deiqve summi muneri ascribendum, in tam vasto itinere, sævissimo tempore, tempestate hyberna, ac pluvia, rerum omnium penuria, per Oppida, ac ditiones hostium tantum Librorum numerum sartum tectum Romam importatum ita, ut ne schedula qvidem perierit. Sed ad Psellum.

LVI. Opuscula qvædam *in Passionem, & sepulturam Christi. Libellus dictus, Antichristus; de Paradiso; in Natalem Christi*, in 4. Biblioth. Imperatoris Viennæ. Gesnerus, Possevinus.

* Lege: *enypostatis.*

** Vertendum erat: *de modo communicationis idiomatum.*

*** De Palatinis Codicibus qvos Pontifici Gregorio XV. donavit Imperator Ferdinandus II. in Vaticanam Bibl. A. 1623. translatis, gloriatur Allatius passim, uti ad Eustathium Antiochenum in præf. & in notis p. 151. atqve in animadversionibus ad Antiquitates Hetruscas p. 58.

Ἐις τὴν ϛαύρωϛιν τȣ̃ Κυρίȣ. *In Cruxifixionem Domini*, in Bibliotheca Cardinalis Columnæ, Gretſerus notis in Orationem Macarii Chryſocephali de exaltatione S. Crucis Tom. 2. de Cruce. Non conſtat, an de hac intelligat amplificator Geſnerianæ Bibliothecæ, *Georgii Nicomediæ Archiepiſcopi* de *Cruce*, *quam falſo quidam Pſello adſcripſere Græcè MS. in 4. Biblioth. Imper. Viennæ.*

Compendioſa expoſitio *in Ariſtotelis libros de Naturali Auſcultatione*, extat in Bibliotheca Didaci Hurtadi. Geſnerus. In Bibliotheca Bavarica Cod. 145. Index Bavaricus, & in Bibliotheca Imperat. Viennæ, Iſrael Spachius.

Synopſis Logicæ Ariſtotelis, in 4. in Bibliotheca Auguſtana in Armario num. 5. Index Auguſtanus.

Expoſitio in Metaphyſica Ariſtotelis, in Italia, Geſnerus.

Commentarius in Ariſtotelis verba, Ars artium, & ſcientia ſcientiarum, &, *quomodo omnia à Philoſophia dependeant*, in Italia, Geſnerus.

In Pſychogoniam Platonis, in Italia, Geſnerus: in Bibliotheca Auguſtana fol. in Armario v, Index Auguſtanus MS. in Bibliotheca Imper. Viennæ in 4. Iſraël Spachius.

Expoſitiones variæ in varios Platonis locos, in Bibliotheca Bavarica Cod. 165. Index Bavaricus.

Συνοπτικὸν σύνταγμα τῆς φιλοσοφίας, in Bibliotheca Joannis Sambuci, Geſnerus.

Varia Philoſophica, Romæ in Vaticana. Geſnerus. *Phyſica, Aſtronomica, Muſica, Arithmetica, Geometrica, junctis opinionibus de Anima*, in 4. Biblioth. Imperat. Viennæ, Geſnerus.

Interpretationes dubiorum naturalium, Bibliothecæ Imperat. Viennæ, in 4. Geſnerus, & Iſraël Spachius: *Solutio unius, atque alterius quæſtionis Aſtrologicæ*, Biblioth. Auguſtana, 4. in Armario, Index Auguſtanus Manuſcriptus.

LVII. Inter Libros, qvos Bibliothecæ LugdunoBatavæ Joſephus Scaliger legavit, in Indice Græcorum Manuſcriptorum in fol. legitur cum Heronis Geometrica, *Pſelli quædam Aſtrologica:* An eadem, vel diverſa cum ſuperioribus, non poſſumus divinare. An etiam illa ſunt, qvæ ſub illo Libello de qvatuor ſcientiis mathematicis continentur? Sed ſuſpendo judicium.

Expoſitio Mathematices in Timæo Platonis, de animæ generatione, ſive eſſentia, fol. Bibliotheca Auguſtana in Armario. Index Auguſt. MS. An eadem cum Pſychogonia?

Opus

Opus Græcum ex Libris medicinalibus, ordine Alphabeti, Romæ, in Vaticana. Gesnerus, Paschalis Gallus, & Joannes Georgius Schenckius in Bibliotheca Medica.

Ecloga utilis ex libro Parallelorum. Ibidem. Gesnerus, & Spachius.

Encomia diversa. Ibidem, Gesnerus.

Monodia, Romæ in Vatica Gesnerus.

Explicatio in librum Dioscoridis, in Bibliotheca Manuëlis Eugenici, & Joannis Suzii. Antonius Verderius in Supplemento, & Schenckius in Bibliotheca Medica.

Ænigmata, in Biblioth. Bavarica Cod. 38.

LVIII. Meursius *Historiarum Opus* Psellum scripsisse autumat, illudqve laudari à Zonara tom. 3. in Isaacio Comneno, & in Romano Diogene, item à Theodoro Metochita Histor. Sacræ lib. 2. Cedreno, Joanne Curopalata in Historiæ suæ initio, Michaële Glyca in Annalibus semel, atqve iterum. Erat etiam in Catalogo exhibito à Grammatico, apud Antoninum Verderium, in Supplemento.

Gaulminus de Pselli scriptis hæc habet: *alia illius in Regia pariter, & Vaticana extare certum est; ut ψυχογονίαν Platonis, ἐπιτομὴν τῆς ἰατρικῆς, Comment. in Aristotelis Categorias, Metaphys. lib. περὶ ἑρμηνείας, Porphyrii quinque voces, contra Eunomium librum unum, de legibus duos, μονῳδίαν, ἐγκώμια diversa. Epistolas item elegantes laudat in Adagio ἄκαπνα θύειν Casaubonus in Athenæum.*

LIX. Plura etiam enumerat Antonius Verderius in Supplemento Bibliothecæ Gesnerianæ, ex Bibliothecis CPolitanis. Nam inter alia apud Johannem Suzium erant, Michaëlis Pselli *Explicatio in Psalterium Davidis. In Gregorium Nazianzenum.* In Catalogo à Grammatico exhibito, *Medicinale Michaëlis Pselli. Liber Philosophicus. In philosophica Aristotelis. Astronomicum. Explicatio in Mysticam Philosophiam. In quinque voces Porphyrii. In Topographica Strabonis, & Ptolemæi. In Arithmetica. In Galeni explicationem in quatuor libros resolutionis Hippocratis. Menandri Comediæ XXIII,* ὁ Thesauros! *explicatæ à Michaële Psello.* In Bibliotheca Regis Christianissimi. *In Elenchos Sophistarum. Scholia in definitiones. De motu temporis. De circulo Solis, & Lunæ. De inventione diei Paschatit. De Angelis, & Dæmonibus. De novis morborum appellationibus. De notis spirituum. De divisione animalium. In salutationem Angelicam. In physica Aristotelis*: præter alia multa, qvorum supra meminimus. Infra qvoqve nonnulla alia recensebimus. Et in Bibliotheca Antonii Augustini, Pselli *Apophthegmata*, Cod. 227. *Explicatio Mathematica speculationis in Platonis*

tonis Timæum. Absoluta enarratio de Lemmate. Explicatio de Platonica aurigatione animorum, & de militia Deorum, in Phædrum. Explicatio nodi difficilis, quo pacto ex quinque ſecuplum eſt, & quod circa quinque ſecuplum eſt, & quod circa quinque figuras alia figura non ſtatuatur contenta ſub æquis lateribus & rectangulis inter ſe æqualibus, Cod. 191.

LX. Hæc ſunt, Lector, Pſelli monumenta, qvæ hactenus, ut mihi videtur, in iſtis Bibliothecis repoſita latent, qvæ non ſolùm videre, ſed etiam qveas, ut ita dicam, uſurpare: uſurpabis enim, dum conferendi, interpretandi, edendiqve copia data, ipſe in tantum ſcriptorem ſtudium, & tempus inſumes. Scriptioni meæ finem hic imponere peropportunum videbatur; habes enim ni fallor exactam Pſelli ſcriptorum enumerationem; tamen, ne Rempublicam literariam fraudare videar, de qva benè mereri ſemper ſollicitus ſum, en tertium hic adſcribam Catalogum Librorum Pſelli, qvos, dum ſemper aliqvid novi avidus capto, mihi legiſſe contigit. Mirum enim eſt, ut animus ad res novas ſemper geſtiat, nullis laboribus, nullis ſuccumbens vigiliis. Scio aliam hominibus beatitatem paratam, ad qvam totis conatibus contendere unusqvisqve debet: qvod ſi neſcirem, in ſola optimorum Scriptorum lectione collocandam eſſe exiſtimarem: & in illis conſervandis occupatum ſummam ducerem felicitatem. In qvibus omnem noſtram diligentiam, indulgentiamqve conſumi jucundiſſimum, ac digniſſimum eſt. Mihi ſanè lumen ſolis, dies, vitaqve ipſa erunt ingrata, & amara, ſi, qvæ legam, non habeam: ſi monumenta clariſſimorum virorum defeceriut; præ illorum namqve dignitate, & ſvavitate, divitiæ, voluptates, & qvidqvid apud homines in pretio eſt, ſordes ſunt, & nugæ. Hæc itaqve ſitis, ſive furor (liceat propenſi ad literas animi cupiditatem, qvæ neſciat modum, ita appellare) dum mihi aſſiduè novos Auctores inveſtigandi ſtudium ingerit, ſemper novum qvid ingenio objicit; qvod poſtqvam didici, angor, & doleo, me illo, tanto tempore fruſtratum fuiſſe. Hinc magis, ac magis impellor concitatioribus ſtimulis. Dabo igitur tibi, Lector, ſine fuco, & fallaciis numerum Librorum Manuſcriptorum Pſelli, qvi jam latent in Bibliothecis, nec lucem viderunt, & eorum ſimul principia, ut rerum harum tibi notitiam habeas dilucidiorem. Ad Rhodum ipſam & ſaltum.

LXI. Viſi igitur, aut lecti Pſelli à me Libri ſunt: Στίχοι πολιτικοὶ, περὶ Γραμματικῆς πρὸς Κύριν Κωνσταντῖνον τὸν Μονομάχον. *De Grammatica ad Conſtantinum Monomachum, Carmina Politica*, P. Μελέτω σοι Γραμματικῆς, καὶ τῆς ὀρθογραφίας.

Πρὸς

Πρὸς τὸν αὐτὸν, περὶ Ἀντιστοίχων. *Ad eundem, de Antistoechis.* P. ἄγγαρος γὰρ ὁ ἄγγελος, ἀγῆλαι δὲ ζεμνῶσαι. Hæc duo à plerisqve in unum veluti corpus digeri, & sub Grammatices nomine laudari, novi, Codex tamen Vallicellanus in duo dividit, secundo primum, aliis etiam aliorum interjectis, primo secundum tribuens locum; & argumentum utriusqve diversam etiam poscit tractationem. Nec in unum Grammaticæ regulæ, & dictionum expositiones, nisi confundas omnia, coalescunt. Meminit Casaubonus in Athenæum lib.2.c.26. *Psellus in versibus politicis, qvibus obscuriores voces exposuit.* Auctorem horum esse Psellum Michaëlem nullus dubito. Meursius * tamen Joannem, cui de virtutibus ac vitiis Jambos tribuit, horum Auctorem insinuat; cum existimet Joannem esse qvem in ἡγήτορες laudat Svidas, λέγει δὲ καὶ ὁ Ψελλὸς, ἡγητορία πέφυκε τῶν σύκων ἡ παλάθη. Eundem Psellum sæpius à Suida laudatum inveni, in Δέρτρον. Δέρτρον, τὸ ἐντέρου τὸ λεπτὸν λέγει ὁ Ιπποκράτης. φησὶ καὶ ὁ Ψελλὸς, τὸ δὲ ἐντέρου τὸ λεπτὸν κατονομάζει δέρτρον. & Γνώρας, Γνώρας ὁ ἀλλότριος, τοῦ Ψελλοῦ, Γνώρας ὁ ἀλλότριος, καὶ γέρδης ὁ ὑφάντης. Qvæ cum in his de Grammatica, & Antistœchis legantur, non alium horum, qvam Joannem Auctorem Meursius nobis intrudit.

Τί ἐστι Βαβουζικάριος. *Quid sit Babutzicarius.* P. Ὁ μὲν τοι Βαβουτζικάριος ἐξ.

Περὶ τοῦ Γιλλοῦς, de Gillo. P. Ἡ δὲ Γιλλὼ τοῦτο δὴ τὸ ἀρχαῖον. καὶ.

Πόθεν τὸ τοῦ Κεράτη ὄνομα. *Unde nomen Cornuti originem habuerit.* P. Τέτριπται ἐν συνηθείᾳ τοῦ βίου τὸ τοῦ Κεράτη ὄνομα.

Τί σημαίνει τὸ Καίσαρος ὄνομα. Qvid sibi velit Cæsaris nomen. P. Τὸ τοῦ Καίσαρος ὄνομα.

Εἰς τὸ, εἴ τι ἔφθασεν. *In illud, si quid advenit.* P. Ἔφθασέ τις εἰπὼν, ὅτι ἔφθασεν.

Ἐξήγησις εἰς τὸ, Λίγξε βιὸς, νευρὴ δὲ μεγάλ' ἴαχεν. *In illud, Stridit arcus, nervus autem valde sonuit.* Homeri Iliad. δ. v. 125. P. Ἔστι μὲν οὐδ' ὅπερ εἰρήκειν εὐθὺς ἐρωτηθείς.

Εἰς τὴν ἐν Νικομηδείᾳ λεγομένην ἀκοήν. *In Intellectionom sic dictam, quæ Nicomediæ est.* P. Θαυμάζουσιν οἱ πολλοὶ τὸ ἐν Νικομηδείᾳ ἠχεῖον.

Τίς ἡ διάκρισις τῶν Συγγραμμάτων, ὧν τῷ μὲν ἡ Χαρίκλεια, τῷ δὲ ἡ Λευκίππη ὑπόθεσις καθεστήκατον. *Quænam sit Scriptionum differentia, quarum alteri Chariclea, alteri Leucippe argumento sunt.* P. Πολλοὺς οἶδα καὶ τῶν ἀγαν.

LXII. Περὶ παραδόξων ἀκουσμάτων. *De mirabilibus auditionibus.*

 P. Μηδὲ

* Meursius ad Psellum in Canticum Canticor. p. 177.

P. Μηδὲ καινῶν ἀναγνωσμάτων εἴης. Libellum Schediasmate * illustravimus.

Ἐγκώμιον εἰς τοὺς Κόρρεις. *Laus Cimicum.* P. Οἱ δὲ πολλοὶ τοὺς Κόρρεις κακίζουσιν.

Ἐγκώμιον εἰς τὴν Φθεῖρα. *Laus Pediculi.* P. Ἀλλ᾽ ὁ φθεὶρ ἴσως τῇ Ψύλλῃ.

Ἐγκώμιον εἰς τὴν Ψύλλαν. *Laus Pulicis.* P. Τὸν Κώνωπά φασιν ὡς Ἐλέφαντα, καὶ ἵνα γε καθ᾽ ὁδόν. Hujus meminit Joannes Tzetzes chiliad. II. Histor. 185.

Ὁ Μιχαὴλ μὲν ὁ Ψελλὸς Ψύλλας ἐγκωμιάζει.

Ἡμῶν πρὸ χρόνων ἑκατὸν ἀκμάζων ἐν τῷ βίῳ.

Michaël quidem Psellus Pulices laudat, annis ante nos centum florens in vita.

Πρὸς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Σέργιον, εἰπόντα μήποτε δηχθῆναι ὑπὸ Ψύλλης. *In discipulum Sergium, qui dixerat, nunquam se morsum à Pulice.* P. Καὶ ὡς ἀληθῶς ἄπορον, εἰ πάντων.

Πρὸς τὸν αὐτοῦ Παπᾶν. *Ad suum Papam.* P. Καὶ ποταπὸς Παπᾶς ὁ Παπᾶς.

Ἐγκώμιον εἰς τὸν οἶνον. *Laus Vini.* P. Οὐκ οἶδα πότερον ὡς ἀνθοσμίαν.

Πρός τινα Κάπηλον μεγάλαυχον, καὶ φιλοσοφοῦντα διάκενα. *In Cauponem quendam superbum, & frustra philosophantem.* P. Ἀλλὰ ποίας ταῦτα φιλοσοφίας, λογιώτατε ἀδελφέ.

Εἴς τινα Κάπηλον, γενόμενον νομικόν. *In Cauponem leges pertractantem.* P. Εἶτα εἴ σέ τις δικάζειν ἐπιτετραμμένον.

LXIII. Levissima ista sunt, & minus seria; at ostendandi ingenii causa, & eloqventiæ divitias, & vim, qvæ res auget laudando, vituperandoqve rursus affligit: &, qvod spectabilius est, parva pro magnis approbat, itemqve magna attenuat, & ad minima deducit. Licuit semper, & antiqvis, & subsecutis deinceps temporibus eloqventissimo cuiqve, & nunc licet. Argumenta similia, infames materias, vel inopinabiles nuncupabant. Flagitiosa siqvidem si commendarent, ἄδοξα, καὶ ἄτοπα, si præter hominum opinionem, παράδοξα aggredi dicebantur. Ranarum pugnam Homerus; unus è sapientibus Græciæ Pittacus Molam laudavit; Dio Prussæus exornavit Psittacum; Polycrates Mures; Teredinem Clitarchus; Muscam Lucianus; Themison Plantaginem; Marcion Raphanum; Erasistratus Lysimachiam; Pythagoras Bulbos; Diocles Rapam; Phanias Urticam; Cato Brassicam; Mortem Alcidamas; Aristophanes Paupertatem; Febrem Qvartanam Phavorinus; Synesius calvitium; alii

* Neqve libellus Pselli, neqve Allatii schediasma hoc vidit lucem.

alii Salem, qvod ridet Plato in Convivio, alii Vomitum, Ollas, Insecta, & qvæ sunt hujus generis, qvæ Plutarchus & Isocrates, & nostra tempestate alii magnifica, ac diserta Oratione laudibus prosecuti sunt; hic qvidam Ovum, ille Asinum, alius Ebrietatem, alius Stultitiam, alius Mendacium, & qvid non? qvæ in unum Volumen sub Theatri Joco-serii nomine congessit Gaspar Dornauus, * & publicavit non sine Appendice. Et qvod magis mirere, Wittembergæ Bruno qvidam Nolanus impiè præconium Diaboli recitasse dicitur; & qvidam alius, qvem nominare prætermitto, Lictoris publici: verùm pro tanto in Acherontis Ministros beneficio, reliqvi Italiæ Lictores, ne ingrati esse viderentur, datis ad Laudatorem literis, gratiam referre conati sunt, officia sua polliciti, cum tempus adfuerit, benè, & benignè sese illi præstituros. Non mirum itaqve si Psellus etiam noster, sui experiendi gratia, in contemptissimis istis stylum exercuit. Memini me fusè admodum in Rhetoricis dubitasse, difficilius ne sit, ideoqve præstantius, & admirabilius res viles, minimas, vel etiam malas dicendo exornare, an qvæ his contraria, ut Virtutem, Sapientiam, & Viros his ipsis celebres, & illustres. Nunc, ut Lectorem, lectione operum Pselli defessum sublevemus, pauca ex multis illis adducemus pro utraqve parte ex ingenio afferenda. Isocrates similes conatus verbis etiam acerbissimis, pluribus in locis, insectatur; Plato deridet in Convivio; Synesius in Epistolis improbat; eoqve præcipuè, si qvæ totis viribus consectamur, improba dicacitate vituperentur; ut de Carneade vituperante Justitiam traditur. Adde; sicut longè præstabilius esset de rebus utilibus mediocres opiniones habere, qvàm supervacanearum exqvisitam cognitonem; & paululum eminere in magnis, qvàm in parvis, præsertim iis, qvæ vitam nihil juvant, excellere; ita & in dicendo philosophandum est. Et qvis nescit gravitatem scurrilitati, res serias ludis, & jocis esse laboriosiores? idqve ex eo intelligitur, ut dicebat Isocrates in Helenæ laudatione, qvod neminem unqvam illorum verba defecerint, cum hi universi longè tenuiùs dixerint, qvàm argumenti magnitudo postulat, adeò de rebus luculentis difficile est aliqvid afferre in medium, qvod nemo ante usurparit; de rebus autem contemptis, & humilibus, qvicqvid in buccam venerit, omne

(Ff) 2 pro-

* Hanoviæ 1619. fol. Dornaviano Operi licebit addere dissertationum ludicrarum & amœniorum scriptores varios Lugd. Bat. 1644. 12. & admiranda rerum admirabilium encomia. Noviomagi Batavor. 1666. 12.

proprium fuerit. Videtur tamen magis egregium primum: primi enim eloqventiæ magiſtri, qvi ſibi laudi laudem comparare, & omnes in ſui admirationem trahere ſtuduerunt, ſimilia argumenta uſurparunt, Homerus, Gorgias, Protagoras, aliiqve non pauci, & poſt hos multo plures. Atqve has materias veteres adorti ſunt, non Sophiſtæ ſolum, ſed Philoſophi qvoqve, ut probat A. Gellius lib. 17. c. 12. & Philoſtratus in Vitis Sophiſtarum. Nec dicendum eſt, tot eruditos homines in hac re fuiſſe deceptos: eorum apud omnes æſtimatio ſingularis id negat. Et, dum materiæ difficultate magis exercentur ingenia, magis etiam lucent: etenim ubi deficit materia propter improbitatem, aut tenuitatem, ibi eloqventiæ lumina, & vires magis intenſæ vehementiora ſpicula in audientium animos contorqvent; ſuiqve copia in maxima inopia ingerunt admirationem. Magis enim facundiæ opes in rebus laude carentibus oſtentantur. Hinc omnibus, ſibiqve iſti Scriptores perſuadent, Ὡς εἰ περὶ πονηρῶν πραγμάτων ἔχουσί τι λέγειν, περὶ τῶν καλῶν, καὶ ἀγαθῶν ῥαδίως εὐπορήσουσι. *Se, cum de rebus adeo improbatis verba ſuppetant, ad res præclaras exponendas luculenta oratione facile abundaturos.* Nec male Sidonius Apollinaris: *Nam moris eſt eloquentibus Viris ingeniorum facultatem, negotiorum probare difficultatibus; & illic ſtylum peritum, quaſi quendam fœcundi pectoris vomerem figere, ubi materiæ ſterilis argumentum, velut arida ceſpitis macri gleba jejunat.* Nec minutæ beſtiolæ minus neceſſariæ exiſtimantur. Nam eæ qvoqve in ſuo genere pulchræ ſunt, & aliqvid decoris univerſitati rerum, tamqvam in communem Rempublicam, pro ſua portione, conferunt; ut præter alios animadvertit Ariſtoteles 1. de partibus Animal. cap. 5. Divinus qvippe Artifex ita magnus eſt in magnis rebus, ut minor non ſit in paruis. Recteqve à Plinio lib. II. Natur. Hiſtor. cap. 2. ſcriptum eſt: *In magnis corporibus; aut certe majoribus, facilem Officinam ſeqvaci materia eſſe: in paruis, atque ſua exilitate nullis, multam rationem, immenſam vim, inextricabilem perfectionem; & rerum naturam nunquam magis, quam in minimis totam eſſe.* Eoqve ſpectat illud D. Auguſtini lib. 22. de Civit. Dei cap. 24. *Ea plus habent admirationis, quæ molis minimum. Plus enim Formicularum, & Apicularum opera ſtupemus, quam immenſa corpora Balænarum.*

LXIV. Sed de parvis pauca hæc etiam ſatis. Cætera Pſelli perſeqvamur.

Εἰς τὸν αὐτοῦ ἔγγονον ἔτι νήπιον ὄντα. *In ſuum Nepotem adhuc infantem.*

P. Οὐκ ὄψομαί σε ἴσως φίλτατόν μοι βρεφύλλιον.

Ἐγκώ-

Ἐγκώμιον εἰς τινὰ Νικόλαον Μοναχὸν, γενόμενον Καθηγούμενον τῆς ἐν Ὀλύμπῳ Μονῆς. *Laus cujusdam Monachi Nicolai, qui in Olympi Monasterio Præses fuerat.* P. Ὑψηλότεροι μὲν τῆς ἀπὸ τ.

Ἐγκώμιον εἰς τὸν Μοναχὸν Ἰωάννην τὸν Κρουστλᾶν τὸν ἀναγνόντα ἐν τῇ ἁγίᾳ Σορῷ. *Joannis Crustulæ Monachi laus, qui in S. Urna legerat.* P. Τί τοῦτο, εὐθὺς γὰρ εἰς δεδυκότα με τὸν ναόν.

Ἔπαινος τοῦ Ἰταλοῦ, *Laus Itali.* P. Ὡς εὖ τῷ Ἰταλῷ. εἰ δὲ βούλοιτο.

Πρὸς τοὺς μαθητὰς, περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως. *Ad Discipulos, de eodem argumento,* P. Οὐδεὶς παρ' ἡμῖν οὔτ' αἰχμητὴς, οὔτ' ἀκοντιστής.

Πρὸς τοὺς βασκαίνοντας αὐτῷ, *Contra sui Obtrectatores.* P. Ὑμεῖς μὲν οὕτως, λέγω δὲ τούς.

Πρὸς τοὺς αὐτούς. *In eosdem.* P. Οὐδ' ὑμῖν βασκανίας περιλελείψεται ἀφορμή.

Κατά τινος λοιδορήσαντος αὐτὸν ἀφανῶς. *Contra quendam, qui illi clanculum maledixerat.* P. πρὸς τὴν λοιδορίαν ὁ λόγος.

Πρὸς τοὺς μαθητὰς ἀπολειφθέντας τῆς ἑρμηνείας τοῦ περὶ Ἑρμηνείας. *Ad Discipulos, qui interpretioni libri Aristotelis de Interpretatione non interfuerunt.* P. Πρὸς τοὺς ἀπολειφθέντας ὁ λόγος.

Ὅτι ἐβράδυναν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ τῇ τῆς σχολῆς συνελεύσει. *Cum discipuli tarde ad Conventum scholasticum processissent.* P. Οὐδὲν καινὸν ποιεῖτε οἵ τε δοκοῦντες ὑμῖν φιλόσοφοι.

LXV. Μονῳδία ἐπὶ Ῥωμανῷ Ῥαιφερενδαρίῳ, *in Romanum Referendarium, Monodia.* P. Πολλοὺς ἐγὼ τῶν φίλων τεθνηκότας.

Μονῳδία εἰς τὸν Πρόεδρον Κύριν Μιχαὴλ τὸν Ῥαδηνὸν, *in Antistitem Dominum Michaelem Radenum, Monodia.* P. Τοῖς μὲν ἄλλοις τῷ.

Μονῳδία εἰς τὴν τοῦ Ἀκτουαρίου Ἰωάννου ἀδελφὴν, *in Actuarii Joannis sororem, Monodia.* P. Ὦ ποίας ὁ Δαίμων ἀφορμὰς λόγων.

Μονῳδία εἰς Ἰωάννην τὸν Πατρίκιον ὁμιλητὴν αὐτοῦ ὄντα, *in Joannem Patricium discipulum, Monodia.* P. Κωφὸν ἡμῖν τὸ ἀκροατήριον.

Ἰωάννῃ Βούρτζῃ Βεστάρχῃ, τελευτήσαντος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, *ad Joannem Burtzem Bestarcham, ob obitum illius Fratris.* P. Οὐκ οἶδα τίνα σοι.

Ἐπιτάφιος εἰς τινα φίλον αὐτοῦ, καὶ συμμαθητὴν, *in quendam Amicum, & Condiscipulum, Oratio funebris.* P. Ἐγὼ μὲν ᾤμην ἀνακωχήν.

Ἐπιτάφιος εἰς τὴν θυγατέρα Στυλιανὴν πρὸ ὥρας τοῦ γάμου τελευτήσασαν, *in filiam Stylianam, quæ ante nuptiarum tempus mortem obiit.* P. Θυγατέρα τῷ λόγῳ τιμῶν.

Ἐπιτάφιος εἰς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, *in Matrem, Oratio funebris*. P. Τὸ ἐγκώμιον, ἀλλ' οὐχ ὡς.

Ἐπιτάφιος εἰς Εἰρήνην Καισάρισσαν. *In Irenem Cæsarissam, Oratio funebris*. P. Ἐγκωμιάζειν κατὰ ταυτὸ, καὶ θρηνεῖν ἐπιτάφια.

LXVI. Ἐγκώμιον εἰς τὴν Δέσποιναν. *Laus * Imperatoris*. P. Ἔδει ποτὲ τὸν εὐδαίμονα ταύτην.

Εἰς τὸν Βασιλέα τὸν Διογένην ὡς ἐκ προσώπου τινὸς τοῦ πολίτου. *In Diogenem Imperatorem; loquitur unus è Civibus*. P. Νῦν πρῶτον ὁπλίτην Βασιλέα τεθέαμαι.

Πρὸς Βασιλέα τὸν Δουκᾶν, *in Ducam Imperatorem*. P. Δέσποτά μου ἅγιε, ἀνεθεώρησα.

Δημηγορία εἰς τὸν Βασιλέα τὸν Δοῦκαν. *In Ducam Imperatorem, Concio*. P. Εἰ καὶ περὶ τῆς μεγάλης τῆς ῥοπῆς.

Ὡς ἀπὸ προσώπου τοῦ Βασιλέως. *Tamquam ex Imperatoris persona*. P. Παντοδαπόν τι χρῆμα, καὶ πολυέραστον βασιλεύς.

Προσφωνηματικὸς πρὸς τὸν Κύριον Μιχαὴλ τὸν Δουκᾶν. *In Dominum Michaëlem Ducam Prosphonematicus*. P. Αέλυταί μοι τῆς ἀφωνίας.

Σελέντιον δημηγορικὸν παρὰ βασιλέως Μιχαὴλ τοῦ Δουκᾶ. *Silentium pro concione dictum ab Imperatore Michaële Duca*. P. Εἰ καὶ πολλοῖς τῶν Βασιλέων ἔθος ἐστὶν ἐξ ὑψηλοτέρου.

Σελέντιον ἐκφωνηθὲν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς Βασιλίσσης Κυρίας Θεοδώρας. *Silentium dictum sub Imperio Dominæ Theodoræ*. P. Η. τῶν ἀρετῶν Βασιλὶς μετὰ τῆς τῶν ὡρῶν Βασιλίδος.

Χρυσόβουλον, *Aurea Bulla*. P. Οὐ θαυμαστὸν εἴ τις τὸν μέγαν θεώμενος ἥλιον ἀπείρῳ φωτί.

Λόγος ὑποθήκην φιλίας εἰσηγούμενος τοῖς ἀνεψιοῖς τοῦ Πατριάρχου Κυροῦ Μιχαήλ. *Oratio, præcepta amicitiæ tradens Nepotibus Patriarchæ Domini Michaelis*. P. Πολλάκις ἐθαύμασα ὅτι με τῶν ἄλλων.

Πρὸς τὸν οἰκεῖον Γραμματικόν. *In proprium Grammaticum*. P. Ὑπέρ σου πρὸς τοὺς κατά σου τὸν λόγον πεποίημαι.

LXVII. Λόγος εἰς τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ τιμίου λειψάνου ἁγίου Πρωτομάρτυρος Στεφάνου, ἐκδοθεὶς αὐτοσχέδιος. *Oratio in Translationem venerandarum reliquiarum Sancti Protomartyris Stephani; dicta ex improviso* P. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ πατὴρ πάντων τῶν ἐλπιζομένων.

Λόγος ἐπὶ τῷ ἐν Βλαχέρναις γεγονότι θαύματι. *In Miraculum in Blachernis patratum, Oratio*. P. Οὐ πολιτικὸν τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος τό.

Εἰς

* *Augustæ.*

Εἰς τὰ θαύματα τοῦ Ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ. *In Miracula militiæ Principis Michaelis.* P. Σκοπὸς μὲν καὶ τέλος ἐναγομένοις ἡμῖν πρός.

Εἰς τὴν μεγάλην Κυριακὴν, ἑορτὴν τῆς ἁγίας Ἀγάθης, καὶ εἰς τὰς μαθητρίας αὐτῆς. *In magnam Dominicam, diem festum S. Agathæ; in Discipulas illius.* P. Οὐ τὰ σπουδαῖα μόνον αἱρεῖται.

Βίος τοῦ ὁσίου Πατρὸς Αὐξεντίου. *Vita S. Patris Auxentii.* P. Ἀρχὴ μὲν ἡμῖν τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐκ τοῦ παλαιοῦ πλώματος.

Πρὸς τὸν πρωτοσύγκελον, περὶ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ. *Ad Protosyncellum, de S. Gregorio Thaumaturgo.* P. Μὴ θαυμάζης ὁ ἐμὸς μουσηγέτης, εἰ τερόν τι, καὶ λαμπρὸν φθέγξομαι. In Protosyncellum hæc etiam Carmina Pselli leguntur:

Σύγκελος ὡς ζώσιμος, ἀλλὰ τοῦ Λόγου,
Καὶ πρῶτος ὡς Πρόεδρος, ἀλλὰ τοῦ Πόλου,
Πᾶς οὖν τις αὐτὸν πρωτοσύγκελον λέγε,
Ὡς Οὐρανοῦ Πρόεδρον, ὡς Θεοῦ φίλον.

LXVIII. Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς Συμεῶνα τὸν Μεταφράστην. *In Simeonem Metaphrastem,* * *Oratio Panegyrica,* P. Τὸν μέγαν ἐν βίῳ, καὶ λόγῳ Συμεὼν ἐπαινεῖν προελόμενος. In qvem & officium, die ipsi sacro in Ecclesia decantandum, concinnavit. Troparia in laudibus, & Vesperis conscripsit, P. Γέρας τὸ λαμπρὸν, τὸ περίβλεπτον ὕψος. & Canonem pro Matutinis horis confecit, cujus ea fuit Acrostichis, Μέλπω σε τὸν γράψαντα τὰς Μεταφράσεις. P. Μέλος μοι εὔρυθμον δίδου. Simeonis verò memoria celebratur iiii. Kal. Decembris, eodem ipso die, qvo Stephanus vitam martyrio finiit, ut canitur Ode 9. Εἰρηνικῶς τρισμακάριε ἐξεδήμησας κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ κλεινὸς Στέφανος τελεῖται ὁ ὁσιομάρτυς. *Quiete ter beate transmigrasti eo ipso die, quo inclytus Stephanus Martyrio DEo consecratur.* Loqvitur tamen non de Stephano Protomartyre, sed de juniore alio; qvi sub Constantino Copronymo pro Sanctarum Imaginum cultu cum aliis vario suppliciorum genere vitam effudit.

Αἰνίγματα πρὸς Μιχαὴλ τὸν Δουκᾶν. *Ad Michaelem Ducam Ænigmata,* versibus Politicis, & Jambicis composita, apud me sunt num. XLI. nescio an omnia, P. Ἔστι τι ζῶον λογικὸν, δέσποτα στεφηφόρε.

Ἐπι-

* Hæc Oratio una cum officio in Simeonem Græce & Latine edita ab Allatio ad calcem dissertationis de Simeonibus. Parif. 1664. 4.

Ἐπιστολαὶ, * *Epistolæ*, circiter 33. qvarum prima incipit: ὁ πτωχὸς οὗτος ἠγαπημένε μοι ἀνεψιέ. eas sequuntur nonnulli Jambi, cum aliis styli exercitandi gratia conscriptis. Pselli Epistolas in Bibliotheca Bavarica asservari Cod. 165. discimus ex ejus Indice, & apud Joannem Suzium, & Manuelem Eugenicum, ex Antonio Verderio in Supplem. erant & apud Antonium Augustinum Cod. 191. qvarum qvinqve priores ad Cæsarem, ad Æmilianum Patriarcham Antiochiæ tres; ad Leonem primum Sacellarium unica; & ad Xiphilinum unica. Eas pereruditas appellavit Casaubonus Animadvers. in Athenæum lib. 1. cap. 8. & tempore etiam ipsius Pselli, Magnus Drungarius magni æstimabat, si Psello ipsi credimus, Epistola ad eundem: Πάλαι ποτὲ ἀπέτεκον ἐγὼ ἄγαλμα σοφίας ἐπήρατον, ὡραίας Ἐπιστολὰς, αἷς δὴ σὺ περιτυγχάνων πολλάκις, εἶτα δὴ καὶ θαυμάζων ἴσως τῆς χάριτος, οἴει τοιαύτας με καὶ αὖθις ἀποτεκεῖν δύνασθαι. Διὰ τοῦτο σὺ μὲν ἐρᾷς τῶν ἐμῶν ὠδίνων. ἐγὼ δέ σοι ἐκφῦσαι τὸν τόκον οὐ βούλομαι. Id est: *Multo abhinc tempore sapientiæ specimen amabile, pulchras Epistolas genui, quas ipse cum sæpius accepisses, forte earum gratias admiratus, similes me, & rursum edere posse existimas. Propterea tu quidem fœtus meos exoptas; ego verò tibi partum excludere renuo.*

LXIX. Λόγος σχεδιασθεὶς πρὸς Πόθον Βεστάρχην ἀξιώσαντα τοῦτον γράψαι, περὶ τοῦ Θεολογικοῦ Χαρακτῆρος. *Oratio ex tempore ad Pothum Vestarcham, qui Psellum rogarat, ut de Theologico charactere scriberet.* P. Μὴ θαυμάσῃς, Πόθε μοι φίλτατε, εἰ τῶν. Duæ de hac Materia ad Pothum Orationes indicantur in Bibliotheca Antonii Augustini Cod. 191. An hæc una in duas divisa sit; vel verè binas scripserit, mihi non liqvet.

Paraphrasis in Homeri Iliada, soluto ** *sermone*, P. Τὴν εἰπὲ μῆνιν ὦ Θεὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πηλέως. ita tamen, ut singuli versus seorsim redditi sint. Eam habuisse etiam Joannem Oporinum Basileensem, tradit Gesnerus.

Ἐξήγησις εἰς τὰς ε´ φωνὰς τοῦ Πορφυρίου. *Expositio in quinque voces Porphyrii.* P. Διατί ἀπροσδιορίστως.

Ἐξήγησις εἰς τὰς Κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους. *Expositio in Prædicamenta Aristotelis.* P. Τῶν πραγμάτων, τὰ μὲν κοινωνεῖ.

Διδασκαλία σύντομος, καὶ σαφεστάτη, περὶ τῶν δέκα Κατηγοριῶν, καὶ τῶν Προτάσεων, καὶ τῶν Συλλογισμῶν, περὶ ὧν τις προδιδαχθεὶς εἰς πᾶσαν μὲν καὶ ἄλλην ἐπιστήμην, καὶ τέχνην, ἐξαιρέτως δὲ εἰς τὴν ῥητορίαν

* Ex his, novem Pselli Epistolæ ab Allatio post idem de Simeonibus Syntagma vulgatæ Græce & Latine.

** Versibus politicis.

τορίαν εὐκλεᾶς ἐμπορεύζεται. *Doctrina compendiosa, & quàm maximè dilucida, de decem Prædicamentis, Propositionibus, & Syllogismis, quorum notitia prius habita, in quamlibet scientiam, & artem, sed Rhetorum potissimum, facili negotio cuique aditus patebit.* P. Ἐπειδὴ πᾶσιν οὐκ οἶδ' ὅθεν εἰπεῖν τὴν τῆς Διαλεκτικῆς.

Εἰς τὴν Πορφυρίου Εἰσαγωγὴν, καὶ τινα τῶν Ἀριστοτέλους Κατηγοριῶν. *In Introductionem Porphyrii, & Prædicamenta Aristotelis.* P. Πολλοὶ μὲν πολλαχῶς τῶν ἀρχαίων.

Ἐξήγησις εἰς τὸ περὶ Ἑρμηνείας Ἀριστοτέλους. *In Aristotelis librum, de Interpretatione, expositio.* P. Ὁ σκοπὸς τοῦ περὶ Ἑρμηνείας ἐστὶ διαλαβεῖν περὶ Προτάσεων, diversa ab edita, qvemadmodum & seqventes.

Ἐξήγησις εἰς τὸ περὶ Ἑρμηνείας Ἀριστοτέλους. *In Aristotelis librum, de Interpretatione, expositio.* P. Θέσθαι νῦν ἀντὶ τοῦ ὁρίζασθαι.

Σύνοψις, καὶ Μετάφρασις σαφεστάτη τῆς διδασκαλίας τοῦ περὶ Ἑρμηνείας. *Synopsis, & Metaphrasis quam dilucida doctrinæ libri, de Interpretatione.* P. Διαλαμβάνει περὶ προτάσεων.

Εἰς τὸ περὶ Ἑρμηνείας ἔκδοσις ἐπίτομος. *Libri, de Interpretatione, compendiosa expositio.* P. Τὰ εἴδη τοῦ λόγου πέντε τὸν ἀριθμόν.

Ψελλοῦ, καὶ ἄλλων Σχόλια, καὶ Ἀποσημειώσεις εἰς τὸ πρῶτον τῶν προτέρων Ἀναλυτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. *Pselli, & aliorum Scholia, & Annotationes in primum priorum Analyticorum Aristotelis.* P. Καὶ τὸ δέκατον πρόβλημα.

Ἐξήγησις εἰς τὸ πρῶτον, καὶ δεύτερον τῶν προτέρων Ἀναλυτικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους. *Expositio, in primum, & secundum priorum Analyticorum Aristotelis.* P. Ἐν τῷ πρώτῳ εἰπεῖν.

Ἐξήγησις εἰς τὸ πρῶτον τῶν ὑστέρων Ἀναλυτικῶν. *Expositio in primum posteriorum Analyticorum.* P. Σκοπός ἐστιν ἐνταῦθα τῷ Ἀριστοτέλει.

Προλεγόμενα εἰς τοὺς Σοφιστικοὺς Ἐλέγχους τοῦ Ἀριστοτέλους. *In Sophisticos Elenchos Aristotelis, Prolegomena.* Ὅτι μὲν ὁ περὶ Ἀποδείξεως λόγος. In alio vero exemplari ista Michaëli Ephesio tribuuntur.

LXX. Τίνα περὶ Δαιμόνων δοξάζουσιν Ἕλληνες. *Quæ de Dæmonibus Græci opinentur.* P. Ὁ μὲν ἡμέτερος λόγος προαιρέσεις καὶ τοῖς Ἀγγέλοις διδοὺς. Et hunc puto esse alterum * librum de Dæmonibus, ex qvo Marsilius excerpsit ea, qvæ leguntur ultimo capite apud ipsum, eoq; magis ducor in hanc sententiam, qvod in meo Codice statim post hunc Tractatum seqvitur Dialogus de Dæmonibus, in qvo interloqvuntur Timotheus, & Thrax, de qvo superius in Libris editis Pselli egimus.

Εἰς τὴν Ψυχογονίαν τοῦ Πλάτωνος. *De animi generatione apud Platonem.* P. Τὸ μὲν λεγόμενόν ἐστιν, ὅτι οὐ μάτην.

(Gg) Locus

* Vide supra §. 39. p. 28.

Locus ex Physicis, de anima, & mente. P. Νῦς ἐστιν ἕξις ψυχῆς.

Περὶ ψυχῆς. *Variæ Quæstiones, de anima.* P. Νοερὰ μὲν ὖν ἡ ψυχὴ, νοερὸς.

Περὶ τῶν πέντε δυνάμεων τῆς ψυχῆς, *de quinque facultatibus animæ.* P. Νῦς μὲν ἐστὶν ὁ Θεόθεν κατὰ φύσιν κινέμενος.

Περὶ τῆς χώρας τῆς γῆς. *De situ Terræ, figura, & magnitudine.* P. Ἡ γῆ τὴν μέσην τῦ παντὸς ἔλαχε χώραν. Non me latet tamen, in alio Manuscripto Opusculum hoc Nicephoro Blemmidæ tribui.

Πότε ἐκλείπει ὁ Ἥλιος, καὶ πότε ἡ Σελήνη, καὶ πῶς τὴν ἔκλειψιν ἀμφοτέρων συμβαίνει γίνεσθαι. *Quando deficit Sol, & quando Luna, & quomodo utriusque defectus contingat.* P. Ἐι μὲν τὺς τρόπυς ἐρωτᾷς τῶν ἐκλείψεων.

Περὶ Θυτικῆς. *De sacrificandi ratione.* P. Περὶ τῆς Θυτικῆς ἐπιστήμης ἠξίωσας.

Περὶ Χρυσοποιΐας πρὸς τὸν Πατριάρχην Κύριν Μιχαήλ. *De auri conficiendi ratione, ad D. Michaëlem Patriarcham.* P. Ὁρᾷς ὁ ἐμὸς δεσπότης ὅ με ποιεῖς, ἡ τῆς ἐμῆς ψυχῆς τυραννίς. Vide supra in editis. §. 38.

Περὶ Σφυγμῶν. *De Pulsibus.* P. Ἥκω δή σοι καὶ τὸ περὶ Σφυγμῶν.

Ἀποσημείωσις Πυρεττόντων, *Nota de Febrientibus.* P. Ἐι κατεκλίθη ὁ νοσῶν ἐν ἀρχῇ.

LXXI. Ἰατρικὸν πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον. *Medicinale ad Constantinum Porphyrogennetam.* P. τὰς προσταχθείσας ἐπιτομὰς παρὰ τῆς σῆς θειότητος. Tractatus prooemii mihi copiam fecit, Vir τετράγωνος Melchior Inchofer, Messana delati; Ipsum, qvia adhuc ineditum est, ut modum etiam tractationis habeas, hic apponam. Τὰς προσταχθείσας ἐπιτομὰς παρὰ τῆς σῆς θειότητος, ἐκ Θεῦ Αυτοκράτωρ, περὶ τῆς τῶν Ιατρικῶν Θεωρημάτων συναγωγῆς ἐσπέδυσα κατὰ τὸ δυνατὸν διὰ συντομίας ὁμῦ, καὶ σαφηνείας πᾶσαν τὴν ἰατρικὴν ἐπελθεῖν, μηδὲν κατὰ δύναμιν τῶν ἀναγκαίων ὑπερορᾶν, ἕκαστον ἐκθέμενος τῶν παθημάτων, πρῶτον μὲν τὰς αἰτίας ὑπαγορεύων σαφῶς, δεύτερον τὰς σημειώσεις δι' ὧν ῥαδίως γνωσθήσονται, εἶθ' ἑξῆς τ̀ θεραπείαν, δι' ἣν πάντα κατὰ τέχνην θεραπεύσομεν, πρότερον ἀπὸ κεφαλῆς δεξάμενοι, διὰ τὸ ἐκεῖσε ἱδρύεσθαι τὸ ἱερὸν τῆς λογικῆς ψυχῆς. *Jussu tuo mihi, divinissime Imperator, compendia de meditationum Medicarum collectione demandata, pro virium mearum modulo, compendiose, atque perspicue, omnem Medicinæ facultatem percurrens, nullumque ex necessariis negligens, sed universos morbos exponens, absolvere nisus sum. Primum enim causas aperte enuncio; secundo, per quas non difficulter dignoscentur, notas; tandem media, per quæ*

omnia

omnia artificiose curabimus. Prius à Capite, quod in eo sacra pars animæ rationalis inhæreat, exordiamur. Ex ungue Leonem, & ex hoc disce cætera. Liber tamen contemnendus non est, sed sæpe sua breuitate expeditus, & remediis à probatissimis Scriptoribus delectis, transscriptisqve & populari loqvendi forma proficuus. Pselli tamen utcumqve non est. Neqve enim in dicendo acrimoniam, nec in re expedienda solertiam Psellianam præ se fert. Nec patitur id Imperator, cui Tractatus inscribitur. Sive enim Constantinum Porphyrogennetam primum, sive secundum, qvi cum Basilio Imperio præfuit, intelligas, Psellus Auctor esse non potuit, qvem sub Imperio Alexii Comneni vivum adhuc deprehendimus, nisi tunc primum, & natum, & libros componentem dicere velimus; & tunc etiam vitam ejus ultra centesimum annum productam fateri cogemur. Qvodsi triginta annos natus & amplius ad minus, ut verisimile est, (Auctorem enim, allatum exordium ætate provectum, experimentis celebrem, artisqve exercitio eruditum innuit) Tractatum illum conscripsit, jam Psellum ultra centum, & qvadraginta annos vixisse, ad hunc diem inauditum, dicendum est. Qvare vel hic Psellus alius est à Michaëlis Ducæ Præceptore, vel Psellus omnino non est.

LXXII. Διδασκαλία παντοδαπὴ, * καὶ πάντως ἀναγκαιοτάτη ἐν ἑκατὸν ἐνενήκοντα πρὸς τοῖς τέσσαρσι κεφαλαίοις θεωρουμένη, χωρὶς τῶν διατεθέντων ἑτέρων διαφόρων λόγων, καὶ στίχων πρὸς διαφόρους ὑποθέσεις, ἐκτεθεῖσα, πρὸς τὸν εὐσεβέστατον, καὶ ἀοίδιμον Βασιλέα Κύριν Μιχαὴλ τὸν Δοῦκαν Αὐτοκράτορα γεγονότα. *Doctrina omnifaria, & omnino necessaria centum nonaginta quatuor capitibus comprehensa, præter alios varios discursus, & Carmina ex tempore dictata ad argumenta varia; ad piissimum, & celebrem Imperatorem Dominum Michaelem Ducam.* P. Πιστεύω εἰς ἕνα πατέρα τῶν πάντων ἀρχήν. Capita, qvæ in ea continentur, sunt seqventia. α, Περὶ Ὀνομάτων τινῶν λεγομένων ἐν τῷ τῶν Χριστιανῶν δόγματι. β, Περὶ Οὐσίας, καὶ Φύσεως, γ, Περὶ Ἐνυποστάτων. δ, Περὶ Ὁμοουσίου. ε, Περὶ Ὁμοϋποστάτου. ς, Περὶ Ἐνυποστάσεων. ζ, Περὶ Οὐσιώδους ἑνώσεως, καὶ διαφορᾶς. η, Περὶ ὑποστατικῆς ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς. ι, ια. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος. ιβ, Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως, ιγ, Περὶ τῆς θείας ἑνώσεως. ιδ, Περὶ Φύσεως ἀπαθοῦς. ιε, Τίς ὁ Θεὸς. ις, Εἰ ἄπειρον τὸ Θεῖον καὶ πῶς ἄπειρον. ιζ, Πῶς οἶδεν ὁ Θεὸς τὰ μεταβαλλόμενα πράγματα. ιη, Ἀπὸ ποίου πρώτου στοιχείου ἤρξατο τὸν Κόσμον ποιεῖν ὁ Θεὸς. ιθ, Πόθεν ἔννοιαν ἔσχον Θεοῦ ἀν-

* Hujus prima aliqvot capita Græce & latine vulgavit Woegelinus, ut dictum est supra §.46. & integram communicabo cum lectore infra ad hujus diatribæ calcem.

ἄνθρωποι. κ, Πότεροι πλείους οἱ Ἄγγελοι, ἢ οἱ ἄνθρωποι. κα, κβ, κγ, κδ, κε, κς, κζ, κη. κθ, Περὶ Νοῦ. λ, λα, λβ, λγ, λδ, λε, λς, λζ, λη, λθ, μ, μα, μβ, μγ, μδ, με, μς, μζ, Περὶ ψυχῆς. μη, Εἰ μεταβάλλοι ψυχὴ εἰς Ἄγγελον. μθ, Εἰ ἄναρχος ἡ ψυχή. ν, Ἀκριβέστερον περὶ ψυχικῶν δυνάμεων. να, Πῶς ὁ Πλάτων γεννητὴν ὁμοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ ἀθάνατον ἀποφαίνεται; νβ. Τίς ἡ Πλατωνικὴ Ψυχογονία. νγ, Διατί ἡ Ψυχὴ μέση τῶν μεριστῶν, καὶ ἀμερίστων λέγεται. νδ, Ποίαν Ψυχὴν ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ γεννᾷ. νε, Τίς ἡ τῆς Ψυχῆς δύναμις. νς, Ποῖαι αἱ τῆς Ψυχῆς δυνάμεις, καὶ τίνες. νζ, Τί ἐστι Φύσις. νη, Τίς ἡ διαίρεσις τῶν κοινῶν ἐνεργειῶν τῆς Ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα. νθ. πότε ἡ ψυχὴ τῷ κυουμένῳ ἐνοῦται σώματι; ξ, Πῶς ἐνοῦται τῷ σώματι ἡ Ψυχή. ξα, Περὶ τῆς ἀλόγου Ψυχῆς. ξβ, Τίς ἡ Βούλησις, καὶ τίς ὁ πρακτικὸς Λογισμός. ξγ, Περὶ προαιρέσεως, καὶ προσοχῆς. ξδ, Πότερον ἡ Ψυχὴ λύεται ἀπὸ τοῦ σώματος, ἢ τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς Ψυχῆς. ξη, Πῶς συνέχεται ἡ Ψυχὴ ἐν τῷ σώματι. ξς, ξζ, ξη. ξθ, ο, οα, οβ, ογ, οδ, οε, ος, οζ, οη, οθ, π, πα, Περὶ Ἀρετῶν. πβ, Τίνι διαφέρει Ἀρχὴ, καὶ Στοιχεῖα. πγ, Περὶ τῶν Ἀρχῶν, τί εἰσι. πδ, Περὶ Ἰδεῶν. πε, Περὶ Δαιμόνων, καὶ Ἡρώων. πς, Περὶ Ὕλης. πζ, Περὶ Αἰτιῶν. πη, Περὶ Σχημάτων. πθ, Περὶ Χρωμάτων. ϙ, Περὶ Μίξεως, καὶ Κράσεως. ϙα, Περὶ Γενέσεως, καὶ Φθορᾶς. ϙβ. Περὶ Σωμάτων. ϙγ, Περὶ Ἐλαχίστων. ϙδ, Περὶ διαφορᾶς Γνώσεων. ϙε, Πῶς οὐκ ἀεὶ μετέχομεν τοῦ Θεοῦ, ἀεὶ ἐνεργοῦντος αὐτοῦ. ϙς, Διατί ὅλως ἐστὶ τὸ Κακόν. ϙζ, Τελεώτερον περὶ τοῦ Κακοῦ. ϙη, Εἰ ἐστί τι ἐν Ἀγγέλοις Κακόν. ϙθ, Εἰ ἐν τόπῳ τὸ Ἀσώματον. ρ, Εἰ κακὸν ἡ Ὕλη. ρα, περὶ τῆς πρὸς τὸ Θεῖον τῶν ὄντων ἐπιστροφῆς. ρβ, περὶ Χρόνου. ργ, περὶ Κινήσεως. ρδ περὶ Ἀνάγκης. ρε, περὶ Εἱμαρμένης. ρς, περὶ Τύχης, καὶ Αὐτομάτου. ρζ, περὶ Αἰῶνος, καὶ Χρόνου. ρη, περὶ τῶν ε Αἰσθήσεων. ρθ, Εἰ ἀληθὲς τὸ καταβασκαίνεσθαι τινὰς ὑπὸ τῶν ὁρώντων. ρι, πῶς Ἐκλείψεις γίνονται. ρια, πῶς ἄῤῥενα, καὶ θήλεα γίνεται. ριβ, Διατί γυνὴ πολλάκις συνουσιάζουσα οὐ συλλαμβάνει. ριγ, Διατί δίδυμα, καὶ τρίδυμα γίνεται. ριδ, πόθεν γίνονται τῶν γονέων αἱ ὁμοιώσεις, καὶ αἱ πρὸς τούτους ἀνομοιότητες. ριε, Εἰ καὶ τὸ ἔμβρυον ζῶον, καὶ πῶς τρέφεται τοῦτο. ρις, πῶς οἱ ὄνειροι γίνονται. ριζ, περὶ Ὑγείας, καὶ Νόσου, καὶ Γήρως. ριη, Διατὶ οἱ νηστεύοντες διψῶσι μᾶλλον, ἢ πεινῶσι. ριθ, Διατί πεινῶντες, ἐὰν πίνωσι, διψῶντες δὲ, ἐὰν φάγωσιν ἐπιτείνονται. ρκ, Εἰ ἔστι τι ἐκτὸς τοῦ Οὐρανοῦ. ρκα, περὶ τῆς τοῦ Ἀνθρώπου οὐσίας. ρκβ, Εἰς πόσους κύκλους διαιρεῖται ὁ Οὐρανός. ρκγ, περὶ τοῦ φαινομένου ἐν τῷ Οὐρανῷ Γαλακτοειδοῦς κύκλου, καὶ λεγομένου Γαλαξίου. ρκδ, περὶ τῶν φαινομένων ἐν τῷ Οὐρανῷ διαφόρων πυρίνων Φασμάτων. ρκε, περὶ τῶν φαινομένων ἐν τῷ Οὐρανῷ Χρωμάτων αἱματωδῶν, καὶ Χασμάτων. ρκς περὶ τῆς οὐσίας Ἡλίου, καὶ εἰ πολλοί εἰσιν Ἥλιοι. ρκζ, περὶ μεγέθους Ἡλίου, καὶ Σελήνης, καὶ Γῆς. ρκη, περὶ ἐκλείψεως ἡλίου. ρκθ, περὶ ἐκλείψεως Σελήνης. ρλ, Εἰ θερμὸς ὁ Ἥλιος. ρλα, Τίς ἡ οὐσία τῶν Ἀστέρων. ρλβ, περὶ τῆς τῶν Ἀστέρων φορᾶς, καὶ κινήσεως. ρλγ, ποταπὰ τῶν ἀστέρων τὰ σχήματα. ρλδ, περὶ τάξεως Ἀστέρων. ρλε, πόθεν φωτίζονται οἱ Ἀστέρες. ρλς, περὶ ἐπισημασίας Ἀστέρων, καὶ πῶς γίνεται χειμὼν, καὶ θέρος. ρλζ, πόσος ἑκάστου τῶν πλανητῶν

νητῶν ὁ χρόνος τῆς περιόδου. ρλη, περὶ τῶν ἄστρων τῶν καλουμένων Διοσκούρων. ρλθ' περὶ Κομήτου. ρμ, περὶ Ὑετοῦ, καὶ χαλάζης, καὶ Χιόνος, πάχνης, καὶ Δρόσου. ρμα, περὶ Δρόσου, αὖθις, καὶ πάχνης. ρμβ, περὶ Ἴριδος. ρμγ, περὶ τῆς Ἅλω. ρμδ, περὶ Ῥάβδων. ρμε, περὶ Παραλλήλων. ρμς, περὶ Ἀνέμων. ρμζ, περὶ Τυφῶνος. ρμη, περὶ Ἐκνεφίου. ρμθ, περὶ κεραυνῶν. ρν, περὶ Πρηστῆρος. ρνα, πῶς συνέστη ὁ Κόσμος. ρνβ, Εἰ ἓν τὸ πᾶν. ρνγ, περὶ Κενοῦ. ρνδ, περὶ Τόπου. ρνε. περὶ χώρας. ρνς, εἰ ἔμψυχος ὁ Κόσμος. ρνζ, Εἰ γεννητὸς ὁ Κόσμος, καὶ ἄφθαρτος, ρνη, Εἰ τρέφεται ὁ Κόσμος. ρνθ, περὶ τάξεως Κόσμου. ρξ, Τίς ἡ αἰτία τοῦ τὸν Κόσμον ὅλον ἐγκλιθῆναι. ρξα, πόθεν ἄν τις γνοίη Ἑλληνικαῖς ἀποδείξεσι τὴν Κόσμου συντέλειαν. ρξα, Τίνα δεξιὰ τοῦ Κόσμου, τίνα ἀριστερά. ρξγ, περὶ μεταβολῆς τῶν τῆς Γῆς μερῶν. ρξδ, περὶ Σεισμῶν. ρξε, περὶ τοῦ μεγάλου Χειμῶνος. ρξς, Διατί ἁλμυρὸν τὸ τῆς Θαλάσσης ὕδωρ ἐστί. ρξζ, Τίς ἡ αἰτία τοῦ ἐν τῇ Θαλάσσῃ γλυκὺ ὕδωρ εὑρίσκεσθαι. ρξη, Διατί τὸ Θαλάττιον ὕδωρ οὐ τρέφει τὰ δένδρα. ρξθ, Διατὶ τῆς Θαλάσσης ἐλαίῳ καταῤῥαινομένης, γίνεται καταφάνεια, καὶ γαλήνη. ρο, Τίς ἡ αἰτία δι' ἣν ὅταν εἰς τὴν Θάλασσαν ἐμπέσῃ κεραυνὸς, ἅλες ἐξωθοῦσιν. ροα, περὶ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ παλιῤῥοίας. ροβ, Διατί ὑπὸ τῶν ὑετίων ὑδάτων μᾶλλον, ἢ τῶν ἐπιῤῥύτων τὰ δένδρα, καὶ τὰ σπέρματα πέφυκε τρέφεσθαι. ρογ, Διατί τῶν ὀμβρίων ὑδάτων εὐωδέστερα τοῖς σπέρμασι τὰ μετὰ βροντῶν, καὶ ἀστραπῶν ὕδατα. ροδ, περί τινων λιμνῶν. ροε, περὶ ποταμῶν. ρος, περὶ Νείλου ἀναβάσεως. ροζ, Διατὶ μόνος ποταμῶν ὁ Νεῖλος αὔρας οὐκ ἀναδίδωσιν. ροη, περὶ τῶν μεγίστων Βασιλειῶν. ροθ, περὶ Χυμῶν. ρπ, Διατί παραβάλλουσιν ἅλας οἱ νομεῖς τοῖς θρέμμασιν. ρπα, Διατὶ τὴν χροιὰν ὁ πολύπους ἐξαλλάττει, αἷς ἂν πέτραις προσομιλήσει. ρπβ, Διατὶ τῆς ἄρκτου ἡ παλάμη τῆς χειρὸς φαγεῖν γλυκυτάτη. ρπγ, Διατὶ Δωριεῖς εὔχονται κακὴν χόρτου συγκομιδήν. ρπδ, Διατὶ ἡ ἄρκτος οὐκ ἐσθίει τὰ δίκτυα, ὅταν ἁλίσκηται. ρπε, Διατί ἡ Τευθὶς φαινομένη σημεῖον χειμῶνος ἐστί. ρπε, Διατὶ τὸν μὲν σῖτον ἐν πηλώδει φυτεύομεν γῇ, τὴν δὲ κριθὴν ἐν καταξήρῳ. ρπζ, Διατὶ ἡ Ἄμπελος οἴνῳ ῥαινομένη μάλιστα τῷ ἐξ αὐτῆς ἀναξηραίνεται. ρπη, Διατὶ τὰ ῥόδα μᾶλλον ἀνθεῖ δυσωδῶν τινων παραφυτευομένων αὐτοῖς. ρωθ, Διὰ τίνα αἰτίαν τὸ τῶν ἀγρίων συῶν δάκρυον ἡδύ, τὸ δὲ τῶν ἐλάφων ἁλμυρόν. ρζα, Διὰ τίνα αἰτίαν αἱ χάλικες, καὶ αἱ μολυβδίδες ἐμβαλλόμεναι ψυχρότερον τὸ ὕδωρ ποιοῦσιν. ρζα, διὰ τίνα αἰτίαν ἀχύροις, καὶ ἱματίοις ἡ χιὼν διαφυλάττεται. ρζβ, Τί ἐστιν ὁ Βούλιμος. ρζγ, Τίς αἰτία δι' ἣν εὔθρυπτα γίνεται τὰ ἐν τῇ συκῇ κρεμαννύμενα κρέατα, Id est, 1. *De nonnullis nominibus, quæ in Christianorum dogmate usurpantur.* 2. *De essentia, & natura.* 3, *De Enhypostatis.* 4, *De consubstantiali.* 5, *De homoypostato.* 6, *De enypostasibus,* 7, *De essentiali unione, & differentia.* 8, 9, *De relativa unione, & differentia.* 10, 11, *De Sancta Triade.* 12, *De modo retributionis.* * 13, *De divina unione.* 14, *De natura, quæ pati nequit.* 15, *Quis sit DEUS.* 16, *Si infinitum est Numen, & qua ratione infinitum.* 17, *Quomodo DEUS*

(Gg) 3

* Vide supra §. 55 pag. 37.

DEUS cognoscat res, quæ mutantur. 18, *A quo primo elemento DEUS exorsus est Mundum conficere.* 19. *Unde sententiam de DEO homines acceperint.* 20, *Quinam numerosiores Angeline, an Homines?* 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, De Mente. 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, *De Anima.* 48, *Si mutatur Anima in Angelum.* 49, *Si sine principio Anima est* 50, *Accuratius de facultatibus Animæ.* 51, *Quomodo Plato genitum simul, & immortalem Animum decernat.* 52, *Quæ sit Platonica Animorum generatio.* 53, *Quare anima media partibilium, & impartibilium dicitur.* 54, *Quem nam Animum Plato generat in Timæo.* 55, *Quæ sit Animæ facultas.* 56, *Quales sint Animi facultates: & quæ.* 57. *Quæ sit divisio communium operationum Animi ad Corpus.* 59, *Quando animus generando unitur Corpori.* 60, *Quomodo Corpori Animus uniatur.* 61, *De Anima rationis experte.* 62, *Quæ sit voluntas, & quæ operativa cogitatio.* 63, *De electione, & attentione.* 64, *Utrum Animus à Corpore, an Corpus ab Animo dissolvatur.* 65. *Quomodo contineatur Animus in Corpore.* 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, *De Virtutibus,* 82, *In quo differat Principium ab Elementis.* 83, *De Principiis, quid sint.* 84. *De Ideis.* 85, *De Dæmonibus, & Heroibus* 86, *De Materia.* 87, *De Causis,* 88, *De Figuris.* 89, *De Coloribus.* 90, *De Mixtione, & Temperamento.* 91, *De Generatione, & Corruptione.* 92, *De Corporibus.* 93, *De Minimis.* 94, *De differentiis Cognitionum.* 95, *Quomodo non semper DEUM participamus, cum ille semper operetur.* 96, *Quare omnino Malum sit.* 97, *Absolutius de Malo.* 98, *Si est in Angelis aliquod Malum,* 99, *Si in loco Incorporeum sit.* 100, *Si Malum Materia.* 101, *De rerum ad DEUM conversione.* 102, *De Tempore.* 103, *De Motu.* 104, *De Necessitate.* 105, *De Fato.* 106, *De Fortuna, & Casu.* 107, *De Sæculo, & Tempore.* 108, *De quinque Sensibus.* 109, *An verum sit nonnullos fascinari à videntibus.* 110, *Quomodò Eclipses fiant.* 111, *Quomodò Mares, & Feminæ generentur.* 112, *Quare Mulier sæpius Virum experta non concipit.* 113, *Quare gemini, & tergemini nascuntur.* 114, *Unde Parentum similitudines, & dissimilitudines fiant.* 115, *An Embryum animal sit; & qua ratione nutriatur.* 116, *Quomodò Somnia fiunt.* 717, *De Sanitate, & Morbo, & Senectute.* 118, *Quare qui jejunant, sitiunt potius, quàm esuriunt.* 119, *Quare qui esuriunt, si bibant, at qui sitiunt; si comedant, distenduntur.* 120, *An sit aliquid extra Cœlum.* 121, *De Hominis essentia.* 122, *In quot circulos Cœlum dividatur.* 123, *De apparente in Cœlo lacti simili Circulo, Galaxia dicto.* 124, *De apparentibus in Cœlo diversis igneis Spectris.* 125, *De apparentibus in Cœlo Coloribus sanguineis, & Voraginibus.* 126, *De essentia Solis, &*

an

an plures Soles. 127, *De magnitudine Solis, & Lunæ, & Terræ.* 128, *De Eclipsi Solari.* 129, *De Eclipsi Lunari.* 130, *An Sol calidus sit.* 131, *Quæ sit essentia Stellarum.* 132, *De Stellarum latione, & motu.* 133, *Quales sint stellarum configurationes.* 134, *De ordine Stellarum.* 135, *Unde lumen habeant Stellæ.* 136, *De significatione Stellarum, & quomodo fiat hyems, & æstas.* 137, *Quantus sit cujuscunque Planetæ circuitus tempus.* 138, *De Stellis, Dioscuris nuncupatis.* 139, *De Comete.* 140, *De Imbre, & Grandine, Nive, Pruina, & Rore.* 141, *De Rore rursum, & Pruina.* 142, *De Iride.* 143, *De Area.* 144, *De Baculis.* 145, *De Parallelis.* 146, *De Ventis.* 147, *De Typhone.* 148, *De Ecnephia.* 149, *De Fulminibus.* 150, *De Prestere.* 151, *Quomodò Mundus coaluit.* 152, *An unum Universum,* 153, *De Vacuo.* 154. *De Loco.* 155, *De Terra.* 156, *An mundus animatus.* 157, *An Mundus factus sit, & incorruptibilis.* 158, *An Mundus nutriatur.* 159, *De ordine Mundi.* 160, *Qua causa Mundus universus inclinatus sit.* 161, *Unde nam gentilium demonstrationibus, Mundi finis habeatur.* 162, *Quæ dextra Mundi, & quæ sinistra.* 163, *De transmutatione Terræ partium.* 164, *De Terræmotibus.* 165, *De magna hyeme.* 166, *Quare aqua Marina est salsa.* 167, *Qua causa in Mari aqua dulcis inveniatur.* 168, *Quare aqua Marina arbores non nutriat.* 169, *Quare in Mare oleo effuso, Mare dilucidum fiat, & quietum.* 170, *Qua causa, cùm in Mare fulmen ceciderit, sal emergat.* 171, *De fluxu, & refluxu Euboico.* 172, *Quare aquis pluvialibus magis, quam currentibus arbores, & semina nutriantur.* 173, *Quare ex aquis pluvialibus, quæ cum tonitru, & fulgure decidunt, magis semina irrorant.* 174, *De nonnullis Lacubus.* 175, *De Fluminibus.* 176, *De Nili incremento.* 177, *Quare inter flumina Nilus solus ventos non efflat.* 178, *De maximis regnis.* 179, *De Humoribus.* 180, *Quare pastores recens natis animantibus sal inspergant.* 181, *Quare Polypus colorem saxorum, quibus sese applicaverit, induat.* 182, *Quare palma Ursæ ad comedendum suavissima est.* 183, *Quare Dorienses precantur, malum herbarum proventum.* 184, *Quare ursa capta, rete non comedit.* 185, *Quare Loligo visa tempestatem præsagit.* 186, *Quare Triticum in lutosa, Hordeum in arida terra seminamus.* 187, *Quare Vitis vino, & præcipuè si suo, aspergatur, exsiccatur.* 188, *Quare Rosæ magis efflorescunt, si malè olentia unà cum ipsis inseminentur,* 189, *Quare Porcorum agrestium lacrymæ dulces, Ceruorum salsæ sunt.* 190, *Quare lapilli, plumbique laminæ injectæ frigidiorem aquam efficiunt.* 191, *Quare paleis, & indumentis Nix conservatur.* 192, *Quid sit Bulimos.* 193, *Quare Carnes in ficu appensæ teneriores fiant.* Ex hisce CLXII. capita in lingvam versa latinam à nescio qvo, ostendit mihi acerrimi ingenii Vir Jo. Jacobus Buccardus.

'Επι-

LXXIII. Ἐπιλύσεις σύντομοι Φυσικῶν ζητημάτων πρὸς Μιχαὴλ τὸν Δοῦκαν ἐν Βιβλίοις δυσί. *Solutiones compendiosæ Naturalium quæstionum, ad Michaelem Ducam libris duobus.* P. Ὁ μὲν Πλούταρχος, μέγιστε, καὶ θειότατε Βασιλεῦ. Capita lib. I. περὶ τοῦ σφαιροειδῆ εἶναι τὴν Γῆν. περὶ τοῦ κεῖσθαι αὐτὴν ἐν μέσῳ τοῦ παντός. περὶ μεγέθους τῆς Γῆς. Ὁρίζοντος καταγραφή. Capita secundi. περὶ τῶν μεταξὺ τῆς γῆς, καὶ τοῦ οὐρανοῦ Στοιχείων, καὶ τῶν περὶ ταῦτα παθῶν. περὶ Ἀέρος, καὶ Πυρὸς, καὶ Νεφῶν, καὶ Ὑετῶν, καὶ Ἀστραπῶν, καὶ Βροντῶν. περὶ Σεισμῶν. περὶ Κομήτων Ἀστέρων. περὶ Ἀνέμων. περὶ Ἴριδος. περὶ Ἅλω. περὶ σχήματος Οὐρανοῦ. περὶ Κόσμου, εἰ ἔμψυχος ὁ Κόσμος, καὶ προνοίᾳ διοικούμενος. περὶ τάξεως Κόσμου. περὶ τῆς τοῦ Κόσμου ἐγκλίσεως. περὶ τοῦ, εἰ ἐστὶ κενὸν ἐκτὸς τοῦ Κόσμου. Εἰ ἄφθαρτος ὁ Κόσμος. Τίνα δεξιὰ Κόσμου, καὶ τίνα τὰ ἀριστερά. Τίς ἡ τοῦ Οὐρανοῦ οὐσία. περὶ τῶν ἐν Οὐρανῷ νοουμένων Κύκλων. περὶ οὐσίας Ἀστέρων. περὶ σχήματος Ἀστέρων. περὶ τῆς τῶν Ἀστέρων Φορᾶς. πόθεν φωτίζονται οἱ Ἀστέρες. πῶς γίνονται οἱ τέσσαρες καιροί. περὶ μεγέθους Ἡλίου, καὶ Σελήνης. περὶ τῆς τοῦ Ἡλίου ἐκλείψεως. περὶ οὐσίας, καὶ Φωτισμῶν Σελήνης, καὶ σχήματος. περὶ ἐκλείψεως Σελήνης. Ἔτι περὶ ἐκλείψεως Σελήνης. Εἰς πόσους κύκλους διαιρεῖται ὁ Οὐρανός. περὶ τῆς τῶν Ἀστέρων Φορᾶς, καὶ κινήσεως. πόθεν ἄν τις γνοίη Ἑλληνικαῖς ἀποδείξεσι τὴν τοῦ Κόσμου συντέλειαν. *Terram esse sphæricam, in medio Universi sitam. De Terræ magnitudine. Orizontis descriptio. De Elementis inter Terram, & Cœlum, & eorum affectibus. De Aëre, & Igne, & Pluviis, & Fulminibus, & Tonitruis. De Terræmotibus. De Cometis. De Ventis. De Iride. De Arcu. De figura Cœli. De Mundo. An Mundus animetur, & providentia gubernetur. De ordine Mundi. De inclinatione Mundi. An extra Mundum vacuum sit. An Mundus incorruptibilis. Quæ dextra Mundi, & quæ sinistra. Quæ Cœli essentia. De circulis, quos in Cœlo imaginamur. De Stellarum essentia. De Stellarum figura. De Stellarum latione. Unde Stellæ lumen habeant. Quomodo fiant quatuor tempestates. De magnitudine Solis, & Lunæ. De defectu Solis. De essentia, & illuminationibus Lunæ, & figura. De defectu Lunæ. Adhuc; De defectu Lunæ. In quot circulos Cœlum dividatur. De Stellarum latione, & motu. Quomodo quis ex Gentium demonstrationibus Mundi finem cognoscet.* Ejusdem argumenti est, & alius ejusdem Tractatus, Ἀπορίαι Φυσικαὶ, καὶ Λογικαί. *Dubia naturalia, & logica,* qvi incipit: Πολλοὶ μὲν πολλαχῶς τῶν ἀρχαίων, & alii sub diversis titulis, & principiis, qvi eadem ut plurimum continent. Neqve ab his diversa videntur, qvæ sub variis titulis in Bibliotheca Regis Gallorum leguntur. *Solutiones Quæstionum ad Michaelem Ducam. Epitome Quæstionum Physicarum. Quæstionum Capita CXCI. Quæstiones Theologicæ, & Physicæ. De DEO ad Michaelem*

lem Ducam. Ψελλȣ φιλοσοφικά, ex qvibus omnibus, ut etiam ante diximus, unum abſolutum confici poterit Opus.

LXXIV. Ἀντιγραφὴ, προσερωτήσαντος τινὸς Μοναχȣ περὶ ὁρισμȣ τȣ Θανάτȣ. Reſponſio ad Monachum qvendam, de terminatione mortis. P. Οὐχ ὡς ἠπόρηϛο τὸ προβληθὲν παρὰ σȣ ζήτημα. Eadem fortè ſunt, qvæ ejusdem: *De termino vitæ*, leguntur in Bibliotheca Regis Gallorum.

Διατί τῆς Κοσμοποιΐας κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα τὴν ἀρχὴν εἰληφυίας ὁ χρόνος ἀπ᾽ ἀρχῆς τȣ Σεπτεμβρίȣ μηνὸς ἀπάρχεσθαι λέγεται. *Qua nam ratione Orbis conditus, cum menſe Martio principium habuerit, ab initio menſis Septembris tempus exordiri dicatur.* P. Διὰ τὸ καλεῖσθαι χρόνος ὁ χρόνος.

Περὶ τȣ ἀποπομπαίȣ Κριȣ. *De Hirco emiſſario.* P. Ἐρώτησας πλεονάκις τȣ ἔτȣς ὁ Ἀρχιερεύς.

Περὶ τȣ διατί οἱ Ἄγγελοι πτερωτοὶ, καὶ ἐστεμμένοι, καὶ ἀνθρωπόμορφοι, καὶ σφαῖραν ἐν τῇ χερσὶ φέροντες. Καὶ δι᾽ ἣν αἰτίαν μνήμην αὐτῶν ποιȣμεθα τῇ δευτέρᾳ τῆς Ἑβδομάδος ἡμέρᾳ, τῇ τρίτῃ δὲ τȣ Προδρόμȣ, καὶ καθεξῆς, ἕως τῶν ἑπτά. *Quare Angeli alati, coronati, figura humana, & ſphæram in manibus geſtantes, depingantur, & quare eorum commemoratio fit feria ſecunda hebdomadæ, feria verò tertia Præcurſoris, & ſic deinceps per ſeptem dies.* P. περὶ μὲν τȣ ἀνθρωπομόρφȣς εἶναι τȣ̀ς.

Εἰς τὸ Θεολογικὸν ῥητὸν, Διατί μονὰς ἀπ᾽ ἀρχῆς εἰς δυάδα κινηθεῖσα μέχρι τριάδος ἔστη. *In Theologicum dictum, quare unitas à principio in binarium mota in ternario conſedit.* P. Οὐκ ἀποκρύψομαι πρὸς ὑμᾶς, ὦ φίλτατοι. In idem dictum legi & Georgii Acropolitæ Interpretationem.

Λύσις τῆς κοινῆς ἀπορίας ἁπάντων τῶν ἔξω τȣ ἡμετέρȣ δόγματος τῶν Χριστιανῶν, ἣν ȣ̓́τω προσφέρȣσι λέγοντες. Τίς ἦν ἀναγκαία χρεία ἡ καταπείγȣσα τὴν παναιτίαν ȣ̓ρανόθεν κατελθεῖν, καὶ τῷ ἀνθρωπείῳ γένει συγκαταβῆναι, καὶ τεχθῆναι, καὶ πάντα τὰ ἀνθρώπινα πάθη ὑποστῆναι, καὶ σταυρωθῆναι, καὶ ταφῆναι, καὶ ἀναστῆναι; Τί γὰρ οὐκ ἠδύνατο νεύματι μόνῳ σῶσαι τὸν ἅπαντα κόσμον, καὶ μὴ κενȣ̃σθαι τῆς ἰδίας δόξης, μηδὲ τὸ ἐλάχιστον. Τȣ̃το γὰρ ἦν καὶ τȣ ὕψους τῆς Θεότητος ἄξιον, καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις λυσιτελέστερον. *Enodatio communis dubii omnium extra Chriſtianorum fidem viventium, quod ſic proponunt: Quæ erat neceſſitas omnium cauſam compellens, ut de Cœlo deſcenderet, propter humanum genus ſe demitteret, naſceretur, mortalium paſſiones ſubiret, crucifigeretur, ſepeliretur, reſurgeret? An non nutu ſolo poterat univerſum ſalvare; absque eo, quod propria dignitate, vel minimum exueretur? Hoc quippe erat, & apice divinitatis dignum, nobisque mortalibus*

libus magis expediens. P. Ταύτην τὴν ἀπορίαν οὐκ Ἀγαρηνοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ Ἕλληνες.

LXXV. Εἰς τὸ, ἡ καλὴ τὸν ὡραῖον. *In illud, Pulchra formosum.* P. Κατ' ἔλλειψιν τοῦ, ἀπέτεμε.

Εἰς τὸ λεγόμενον ἐν τῇ ἑορτῇ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ, Σήμερον τὰ ἅγια Κουμδουρα, καὶ αὔριον ἡ Ἀνάληψις: *In illud, quod in solemni Ascensionis Christi die dicitur, Hodie sancta Cundura, & cras Ascensio.* P. Οὐκ ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων μόνον.

Τί τὸ κατ' εἰκόνα, καὶ τί τὸ καθ' ὁμοίωσιν, *Quid sit secundùm imaginem, & quid secundùm similitudinem.* P. Ἁπάντων τῶν γινομένων μόνος.

Ὁ πατὴρ οὐσίας, ἢ ἐνεργείας ὄνομα, *Pater Essentiæ ne, an Actionis nomen sit?* P. πρὸς ἕτερον αὖθις πρόβλημα.

Ἑρμηνεία εἰς τὸ, Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐλέησον ἡμᾶς. Ἀμήν. *Expositio in illud*, Domine JEsu Christe DEus noster, miserere nostri, Amen. P. παντὸς δογματικοῦ.

Περὶ τῆς συντελείας τοῦ Αἰῶνος. *De fine sæculi.* P. Εὗρον ἐν τῇ Ἑρμηνείᾳ τῆς ἀποκαλύψεως.

In loca difficiliora Basilii, Expositio.

In loca difficiliora Nazianzeni, Expositio.

Εἰς τὰς Ἐπιγραφὰς τῶν Ψαλμῶν, *In Inscriptiones Psalmorum.* P. Τῶν ἐν τοῖς Ψαλμοῖς.

Εἰς τὰς Ἐπιγραφὰς τῶν Ψαλμῶν, καὶ τὸ Διάψαλμα, *In Inscriptiones Psalmorum, & Diapsalma*, Carmine politico. P. Οὐκ ἔστι τὸ Ψαλτήριον, Δέσποτά μου, βιβλίον.

LXXVI. Στίχοι διάφοροι *Carmina varia*, vario metro, sed Jambica acutissimè, & felicissimè. Nonnulla hic ex pluribus veluti in gustum describam.

Εἰς τὸν Βασιλέα Κύριν Ῥωμανὸν τὸν Γέροντα, Στίχα ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν λέξεων δηλοῦντες τὸ ὄνομα, *in Imperat. D. Romanum seniorem Carmina, quæ in principiis dictionum nomen manifestant.*

Ῥοδοκρινοπρόσωπος, Ὡραῖος, Μέδων
Ἄκλισι Νίκης Οὐρανοῖ Σκηπτουχίαν.

Εἰς τὸν Βασιλέα Κύριν Βασίλειον ὅμοιοι, *in Imperatorem D. Basilium similia.*

Βέβαιον

Βέβαιον Ἄστρον, Σεμνὸν Ἴλασμα λίαν.
Ἔλαμψεν Ἰσχὺν Οἴακας Σκηπτουχίας.

Εἰς τὸ Φλάμουλον τοῦ Μονομάχου ἔχον ἱστορισμένους τὸν ἅγιον Γεώργιον, τὸν Βασιλέα ἔφιππον φέροντα λόγχην, καὶ τοὺς βαρβάρους διώκοντα. *In Monomachi flammulum, in quo erant depicti S. Georgius; & Imperator equo insidens; lanceam gestans, & barbaros fugans.*

Μάρτυς, Βασιλεῦ, Ἵππε, Λόγχη, Βάρβαροι,
Σύμπνει, δίωκε, σπεῦδε, πλῆττε, πίπτετε.

Illud etiam *in Ulyssis certamina:*

Φυγὼν Οδυσσεὺς τὸν μαχησμὸν Ἰλίου,
Πλῆθος, δόλους τε Λωτοφάγων Κικόνων,
Κύκλωπος ὀξὺν ὄμμα τοῦ Βροτοκτόνου,
Τὴν Λαιστρυγόνων ὠμότητα, καὶ Κίρκης
Τρόπους ἀδήλους, καὶ μεμηχανευμένους,
Ἅδην τὸν φρικτὸν, καὶ τῶν Σειρήνων φθόγγον
Πέτρας τε πλαγκτὰς, καὶ Χαρύβδεως στόμα.
Σκύλλης τὸ δεινὸν, καὶ βίαιον, ὡς ἔφην,
Υἱοῦ χερσὶ τέθνηκεν ἐν τῇ Πατρίδι.

Πρὸς ἀναίσθητον Λοίδορον. *In maledicum insensatum.*

Καὶ βάτραχοι φωνοῦσιν, ἀλλ' ἐκ τελμάτων,
Καὶ Κύνες ὑλακτοῦσιν, ἀλλὰ μακρόθεν,
Καὶ Κάνθαροι παίζουσιν, ἀλλ' ἐν κοπρίαις,
Οὐκοῦν, τί καινὸν, εἰ λαλοῦσιν οἱ λίθοι.
Μικρὸν παραλλάττοντες ἀδρῶν Βατράχων.

Hos Vir omnium calculo doctissimus, ac disertissimus Gaspar de Simeonibus è Græco in Latinos pariter Jambicos feliciter transtulit, uno tantùm versu auctiores; & sanè meliores omninò fecit; dum Psellus ipse, in sententia sese implicans, comparationem æqvat parùm qvidem aptè; ut docto, & ingenuo cuiqve, qvi Græcos cum Latinis conferat, patere potest. Ii autem sunt:

Turpis coaxat Rana, sed cœno cubans;
Latrat molestus voce, sed procul, Canis;
Scarabæus ater ludit, at fimo latens:
Putenti & absens ore dum jacis jocos,
His unus impar haud eras tribus, fores,
Majore monstro, stolide, ni loquax lapis.

Περὶ Σεληνιασμοῦ. *De Seleniasmo.* P. Σεληνιασμὸς φυσικόν τι τυγχάνει.

Πρὸς τὸν Μοναχὸν Σαββαΐτην σκωπτικοί. *In Monachum Sabbaitam Scoptici.* P. πρὸς τὸν σατάν σε τὴν ἔχιδναν τοῦ βίου.

Παράφρασις διὰ στίχων Ιαμβικῶν εἰς τὸν Κανόνα τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κοσμᾶ τοῦ Μαϊουμᾶ Επισκόπου, ὃν ἐκεῖνος συνέθηκε ψάλλεσθαι τῇ ἁγίᾳ, καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ. *Paraphrasis Carmine Jambico in Canonem S. P. nostri Cosmæ Majumæ Episcopi, quem ille composuit, ut sancta, & magna feria quinta caneretur.* P. Πόντος μέλας πρὶν τέτμηται, τετμημένη.

LXXVII. Multa sunt, ut vides, hujus Auctoris hæc, qvæ vides, scripta. Non tamen explent sitim, sed adhuc * anxius sortem meam accuso, qvod non habuerim omnia. Relatum namq; mihi est ab homine fide

* Post diatribam de Psellis à se editum Allatius de Simeonibus p 69. testatur se nactum Codicem satis antiquum, licet madore infirmatum Pselli Orationum quarundam, quarum initia ibi apponit. *Primæ* principium tribus στίχοις mutilum est, διδόασι γὰρ ὑποψίαν ὧν οὐχὶ τὸ ἑκάστου. *Secundæ*: ἔδει ποτὲ, θειότατε βασιλεῦ, τὴν πάντα κρίνουσαν φιλοσοφίαν. *Tertiæ*: ὦ βασιλεῦ ἥλιε, καὶ τίς ἄν με καταιτιάσαιτο ταύτην σοι προσφυῶς τὴν κλῆσιν. *Quartæ*: ὦ βασιλεῦ προσθήκης ἄτερ καὶ συναφῆς, καὶ μόνε τῶν ὄντων ἀπαράμιλλε. *Quintæ*: μὴ θαυμάσῃς ὦ Βασιλεῦ, εἰ πλείστων λογίων ἀκροασάμενος. *Sextæ*: Μέγιστε βασιλεῦ, τὸν ὁρατὸν τοῦτον κόσμον, τὸ μέγα τοῦ θεοῦ δημιούργημα. *Septimæ*, ὡς ἐκ τοῦ βασιλέως τοῦ Μονομάχου πρός τινα σοφὸν κατηχούμενον, incipit: ἀνέγνων τὸ γράμμα σου λογιώτατε ἢ σοφώτατε, καὶ τῷ ἀμυθήτῳ κάλλει. Ex illis Orationibus patere notat Allatius Psellum sub Constantino Monomacho dicendi gloria & varia disciplinarum scientia clarum floruisse, atque ut ipsius de se Pselli verbis utar, τὴν μὲν φιλοσοφίαν σβεσθεῖσαν αὐτὸν ἀνάψαι extinctam antea Philosophiam restituisse ac novum ejus veluti lumen accendisse, privata industria, non ab alio edoctum. Ὅσον ἐγὼ μὲν πρὸς τὴν τέχνην τῶν λόγων, καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀπένευσα, καὶ μαθημάτων ἡψάμην, οὐ παρ' ἄλλου λαβὼν, ἔσβεστο γὰρ αὐτοῖς ὁ πυρσός. ἀλλ' ἐγὼ αὖθις τοῦτον ἀνάψας καὶ τοῖς ποθοῦσι διαπυρσεύσας. Hæc Allatius ibidem ex Oratione funebri edita Pselli in Joannem Xiphilinum Patriarcham. Plura Pselli monumenta manu exarata superesse in Codice Mazariniano testatur Combefisius qvem vide pag. 293. manipuli Originum rerumqve CPolitanar. Non pauca etiam servat thesaurus librarius Cæsareus Vindobonensis, atque in his Librum παραδόξων ἀκουσμάτων ad Mich. Cerularium Patriarcham CPol. è quo prolixum locum affert Lambecius VII pag. 222-224. tum libellum de divinatione ex ossibus humerariis mactatarum ovium vel agnorum, & de auspicio, περὶ ὠμοτοπλατοσκοπίας καὶ οἰωνοσκοπίας: Incipit: Ὁ Σωκράτης ἐκεῖνος ὁ Σωφρονίσκου, τοῖς Πλατωνικοῖς ἐντυχὼν διαλόγοις, οὗτος μέν, φησιν, ὁ νεανίας, περὶ Πλάτωνος ἄγει ἔνθα καὶ βούλεται κ. τ. λ.

fide digno, & chirographo ſignificatum, in Bibliotheca qvadam hic Romæ multa hujus Auctoris Manuſcripta neglecta jacere. Forſan aliqvando, id enim totis viribus conabor, dabitur poteſtas viſendi, legendi ac demum conferendi cum aliis. Qvod ſi fiet, polliceor tibi fidem meam, mi Gaffarelle, me de omnibus te ſincere commonefacturum. Interim his fruere.

LXXVIII. Michael etiam Pſellus præfatur in Philippi Solitarii Dioptram, qvæ jam edita eſt Latina, ex interpretatione Jacobi Pontani, Ingolſtadii in 4. Qvod tamen vel exſcriptorum incuria, vel alicuius, qvi verba Pſelli in tractatum illum accommodare voluit, contigit. Mihi certe non videtur Michaël Pſellus, qvi ſub Monomacho, & Ducis floruit, eo usqve vitam protraxiſſe, ut poſt Philippi obitum, de qvo non tanqvam tunc recens extincto loqvitur, in ejusdem Dioptram, licet etiam μακροβιώτατον fecerimus, præfari potuerit. Philippus enim anno 1105, ſcribebat, ut ipſe fatetur,

Ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ἄχρι δὴ καὶ τῆς δεῦρο.
Πεπλήρωνται τὰ χίλια, πρὸς δὲ καὶ ἑκατόν τε,
Καὶ πέντε ἐπὶ τούτοις γε, ἕως καὶ τοῦ νῦν, ἔτη,
Ἂν δ᾽ ἀριθμῇς ἐκ τῆς ταφῆς τῆς τούτου, καὶ τοῦ πάθους
Πεφύκασί τε χίλια ἑβδομήκοντα δύο.

Ecce enim à Chriſto usque in præſentem diem completi ſunt mille, & centum, & inſuper ad hæc tempora anni quinque. Si vero computas à ſepultura, & paſſione illius, ſunt mille ſeptuaginta duo. Anno videlicet ſexto decimo Alexii, ut idem ait inferius,

Ὁμοῦ τε ἔτη γίνονται ἀπὸ Χριστοῦ τὸ πάθος
Χίλια ἑβδομήκοντα, καὶ δύο δὲ πρὸς τούτοις,
Τοῦ Ἄνακτος ἑκκαίδεκα Ἀλεξίου ἀρτίως

Simul anni fiunt à Chriſti paſſione mille ſeptuaginta duo, Imperatoris Alexii ſexdecim completi. Nec potuit illo eodem anno Philippus ingentis ſtudii, ac laboris Opus abſolviſſe. At abſolverit, ſtatim ne ad manus omnium potuit pervenire, adornariqve Præfatione etiam Pſelli? Qvod ſi momento eodem factum id eſſe affirmabimus, Pſellus certe plus annis centum natus ſcribebat, & veriſimilius eſt alium ab hoc Pſello fuiſſe. De Notis ſive Scholiis, qvæ ex Pſello in Dioptra inſeruntur, non

moror; vel enim à præfante Psello, ex antiqviori Psello, ut affinis gloriam propagaret; vel à scribente, vel legente adnexa sunt; ni eundemmet, cujus illa Præfatiuncula est, eorundem Scholiorum Auctorem agnoscere velimus. Illud etiam mihi nec satis planum, nec certum est, Annum 1105, cum Dioptra scribebatur annum Alexii sextum decimum fuisse, cum, si rectè annorum series computetur, fuerit annus illius Imperii 25, rerum enim potitur anno 1081. Idqve pro Tractatuli hujusce brevitate innuisse sat fuit.

LXXIX. Meursius, Notis in Carmina Pselli in Cantica Cantic. notat post hunc Psellum alium etiam fuisse Michaëlem Psellum, Virum militarem, sub Theodoro Lascari, cujus meminerit Georgius Logothetes in illis verbis: Ὁ δὲ Βασιλεὺς Θεόδωρος, ἐπεὶ περὶ τῶν γεγενημένων ἐπύθετο, ἔσπευσε πρὸς τὴν Ἕω παλινοστῆσαι. καὶ ἀφεὶς ἐν Θεσσαλονίκῃ, καὶ τοῖς κατὰ Δύσιν μέρεσιν εἰς φύλαξιν τὸν πατρόπαππον θεῖον αὐτοῦ Λάσκαριν, καὶ Μιχαὴλ τὸν Ψελλὸν μετὰ μικροῦ στρατεύματος, ὅσον εἰς τριακοσίους ἠριθμημένους, τοῦ τε Πρελάπου, καὶ τὰ πέριξ, ἀφῆκε Θεόδωρον Καλαμπάκην, ὃν καὶ Τατᾶν τῆς Αὐλῆς κατωνόμαζον τὸν δὲ Κωνσταντῖνον τὸν Χαβαρὰν εἰς ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβάνου, ἐμὲ δὲ πάντων προΐστασθαι. *Theodorus Rex, iis cognitis, in Orientem protinùs redire maturas, Lascare Patris Avunculo, & Michaële Psello cum exiguis copiis, utpotè trecentis, in Occidentis præsidium relictis Perilapo, & vicino tractui Theodoro Calampaci, quem Tatam Aulæ cognominabant, Constantino Chabaræ Albani Præfecturam demandavit; mihi autem supremum in omnes imperium tradidit.*

Sed, ut verum fatear, mendum in hoc loco inesse suspicabar. Cùm enim reliqvorum omnium, qvibus exercitum demandaverat, Imperator, nomina & cognomina apponantur, Lascaris solum nomen, non ex more suo, tacuisse videbam. Deinde, cùm alia, nec minoris considerationis, unius tantùm curæ demandasset, nulla videbatur ratio duos in minimo negotio præfecisse, & ridiculum sanè est, tam exiguas copias, trecentos scilicet, Viris duobus commendasse. Immò alia ejusdem Auctoris, de eodem argumento Editio, Lascaris nomen nobis ingerit, nec Psellum comminiscitur; & cùm sæpiùs in rei gestæ narratione horum omnium notitia, & cognomina, ad fastidium usqve, repetat, Psellum istum nunqvam nominat. Duas siqvidem ejusdem Historiæ ἐκδόσεις, Editiones, conscripsit, alteram, qvam Theodorus Dousa Græcè, & Latinè publicavit, brevem, concisam, non narrantem, sed tantùm digito rem monstrantem,

tem, ideoqve perobſcuram, & decurtatam, qvam ſi alterius compendium dixeris, non errabis à ſcopo; alteram diffuſam, non præcipua ſolùm, ſed minima qvæqve, oratorio qvandòqve more, exponentem, & qvaſi commentario, obſcura, & ardua illuſtrantem. Hanc, qvæ Pſellum non habet; cui elucidandæ nonnullas horas impendi, diutiùs apud me, maximo Reipublicæ Literariæ damno, immorari non patiar, ſed, cùm primùm per vires licebit, uſui publico excudetur. Libentiſſimè hic plura Auctoris adſcriberem, ut qvid inter utramqve Editionem interſit, facta collatione agnoſceres, ſed nimis longa oratione proſeqvitur, & iter ſuum âd Prilapum, ſpatio trium menſium peractum; & Prilapi expugnatiouem; tandem infelicem hujus expeditionis finem; de qvibus in editis nec verbum qvidem eſt. Pauca tamen pro jam adſcripto loco, * veluti in guſtum dabo. Ὁ μὲν οὖν Βασιλεὺς Θεόδωρος, ἐπεὶ τῶν γεγενημένων ἐν τῇ τῶν Μουσουλμάνων ἐπύθετο χώρᾳ, οὐ περὶ τούτων μᾶλλον ἔχων φροντίδα, ἢ περὶ τῶν αὐτοῦ, κίνδυνον γὰρ οὐ μικρὸν ἐπισυμβαίνειν τοῖς Ρωμαϊκοῖς ὑπετόπασε χώροις, ἔσπευσε πρὸς τὴν Ἕω παλινοστῆσαι. Καὶ δὴ πᾶσαν τὴν Ρωμαϊκὴν στρατιὰν μεθ' ἑαυτοῦ προσλαβὼν τῆς πρὸς τὴν Ἕω φερούσης ἐφήπτετο, Καταλελοίποι δὲ ἔν τε τῇ Θεσσαλονίκῃ καὶ τοῖς κατὰ Δύσιν μέρεσιν, ὡς πρὸς φύλαξιν δῆθεν τῆς χώρας τὸν πρὸς πάππου θεῖον αὐτοῦ τὸν Λάσκαριν Μιχαὴλ, μικρόν τι, καὶ εὐζωόπλον ἐκ Παφλαγόνων στράτευμα ἐπιδοὺς αὐτῷ, κἀκ τοῦ Σκυθικοῦ, ὅσον εἰς τριακοσίους ἠριθμημένον. τοῦ δὲ Πριλάπου, καὶ τῶν περὶ αὐτὴν στρατευμάτων τὸν ὃν εἶχε Σκουτέριον Ξυλέαν ὠνομασμένον, φερωνύμως τὴν κλῆσιν, νὴ τὴν θέμιν, ἔχοντα. εἰς δὲ τὸν Βέλεσον, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν τὸν Καλαμπάκην Θεόδωρον, ὃν καὶ Ταταν τῆς Αὐλῆς κατωνόμαζον. τὸν δὲ Χαβάρωνα Κωνσταντῖνον εἰς ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβάνου κατέστησεν. ἐμὲ δὲ Πραίτωρα χειροτονήσας πάντων αὐτῶν ἀφῆκεν περιΐστασθαι. Τοῦτο δὲ, ὡς οἶμαι, πεποίηκεν, ἵνα τῇ ἐξ αὐτοῦ μακροτέρᾳ ἀποδημίᾳ εἰς λήθην, ὧν ἐπεπόνθειν γενοίμην. Οὐδὲ γὰρ εἶδε μέ ποτε μετὰ τὰς πληγὰς ἐλευθεριάσαντα, καὶ λόγοις χαροπωτέροις, ὡς εἰώθειν, πρὸς αὐτὸν χρήσασθαι. Ἵνα γοῦν τῇ χρονίᾳ ταύτῃ διατριβῇ τῆς ψυχῆς ἡ σκυθρωπότης διαλυθείη μοι, πέπραχε τοῦτο. Τάχα δὲ καὶ ὡς δυσχεραίνων ἦν, τὴν ξυναυλίαν μου βαρυνόμενος· προσέκρουον γὰρ αὐτῷ πολλάκις, ἐφ' οἷς ᾔδειν οὐ κατὰ τὸν δίκαιον λόγον διαπράττεσθαι θέλοντι. Ὁ μὲν οὖν Βασιλεὺς πρὸς τὴν Ἕω ἀπῄει, ἐγὼ δὲ καταλελείμμην τοῖς ἐν Δύσει. &c. *Imperator itaque Theodorus de rebus à Muſulmanis in eorum ditione geſtis certior factus, magis ſuis, quàm illis animum advertens, ingens inde Romanis regionibus imminere periculum ſuſpicatus, in Orientem quàm celerrimè pedem retulit, cum univerſis Romanorum*

* Georg. Acropolita p. 76, ſeq. edit. Allatii. Pariſ. 1615. fol.

norum copiis iter ad ea loca ingressus. Thessalonicæ verò, & in aliis Occidentis partibus in custodiam dumtaxat Avunculum Michaëlem Lascarim, consignata illa exigua, nec ampla Paphlagonum manu, & ex Scythis non ultra trecentis, reliquit. Prilapi, & vicinorum exercituum Scuterium, Xyleam dictum, digno, ædepol, cognomine; Belessi, tractusque circa ipsum, Calampacem Theodorum, quem Tatam Aulæ nuncupabant; Constantinum Chabaronem Albano præfecit; me Prætorem creatum omnibus hisce praeesse jussit, non alio, ni fallor, scopo, quàm ut longiori ab eo discessu præteritorum malorum obliviscerer. Namque post plagas acceptas, nunquam me liberius dicere, quæ sentirem, nunquam verbis hilarioribus more meo uti conspexerat. Ut ergo longa ista mora mœrorem è pectore demerem, id egerat; fortasse etiam mei contubernii, quod fastidiebat, tædio. Sæpe enim in iis, quæ ille contra jus, fasque intentabat, ipse adversabar. Imperator itaque in Orientem processit; ego in Occiduis partibus remansi. Suspicionem auxit Ephræmius in Chronico, qvi, cum non sententiam tantum, sed verba etiam Acropolitæ carmine exprimat, licet alios accuratissime enumeret, de Michaële hoc Psello verbum nullum facit;

Πλὴν διαθεὶς εὖ τὰ κατὰ τὴν Ἑσπέραν Ἄναξ,
Μετὰ στρατιᾶς ἐκτρέχει πρὸς τὴν Ἕω,
Λιπὼν στρατηγοὺς κατὰ Θεσσαλονίκην
Μιχαὴλ Λασκάριον ἄνδρα γεννάδα,
Ἐν δὲ Πριλάπῳ Σκουτέριον Ξυλέαν,
Ἐπωνυμίαν ἀτρεκῆ κεκτημένον.
Ἐν δ' αὖ Βελεσσῷ τοῖς περικύκλῳ τόποις
Φύλακα Θεόδωρον τὸν Κωλαμπάκην.
Ἰλλυριῶν δὲ Χαβάρον ἐπιστάτην.
Πρὸ τοῖσδε Γεώργιον Ἀκροπολίτην.
Ἄρχοντα πάντων, καὶ Πρόεδρον δεικνύει,
Πρόσθεν τιμήσας τῇ Πραίτωρος ἀξίᾳ.

Nihilominus rebus occiduis benè compositis Imperator cum exercitu in Orientem convolat, Ducibus relictis Thessalonicæ Michaële Lascari Viro strenuo; Prilapi Scuterio Xylea, cognomine suo equidem non dissimili; Belessi, & locis vicinis custode Theodoro Calampace; Illyricorum verò Chabarone Præfecto. Insuper Acropolitem Georgium omnium præsidem, ac primatem constituit, priùs Præto-

Prætoris dignitate insignitum. Tandem, præter omnem suspicionem, apertè evicit locum illum depravatum esse, & mancum, Codex perantiquus Vaticanus, in qvo editio Dousiana continetur; qvi Psellum hunc nec de nomine qvidem novit. Locum hic exscribam; ut anteà editum à Dousa * mutilum, & hiulcum, ope emendatissimi Codicis integres, ac impleas. Ὁ δὲ Βασιλεὺς Θεόδωρος, ἐπειδὴ περὶ τῶν οὐ γεγενημένων ἐπύθετο, ἔσπευσε πρὸς τὴν Ἕω παλινοστῆσαι, καὶ ἀφεὶς ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ, καὶ τοῖς κατὰ Δύσιν μέρεσιν εἰς φυλακὴν τὸν πρὸ πάππου θεῖον αὐτοῦ τὸν Λάσκαριν Μιχαὴλ μετὰ μικροῦ στρατεύματος ὅσον εἰς τριακοσίους ἠριθμημένον. τοῦ δὲ Πελλάπου, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν στρατευμάτων τὸν, ὃν εἶχε Σκουτέριον Ξυλέαν ὠνομασμένον. εἰς δὲ τὸν Βελεσσὸν, καὶ τὰ περὶ αὐτὸν τὸν Καλαμπάκην Θεόδωρον, ὃν καὶ Τατᾶν τῆς Αὐλῆς καλῶν ὀνόμαζον, τὸν δὲ Χαβάρωνα Κωνσταντῖνον εἰς ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβάνου, ἐμὲ δὲ πάντων ἐπιστασίας. &c. Hæc autem non ideò à me dicta sunt, ut Psellum istum eo tempore fuisse negem; potuit enim esse, & fortè fuit; sed ut ostendam ex hisce Georgii verbis certò id affirmari non posse.

LXXX. Fuere & alii Pselli: inter eos præcipuus Joannes Psellus. Meursius hujus putat esse Jambos, qvos cum Heraclide Pontico vulgavit olim Gesnerus; errasseqve eum, cùm Michaëli tribuit. Sed Michaëli tribuit etiam Andreas Schottus, Præfatione in Cant. Cantic. *Certè Jambicis de Virtutibus, & vitiis gnomas composuit, quæ cum Heraclidis Pontici Allegoriis Homericis hodiè leguntur.* Non æqvè benè.

Ejusdem etiam edita sunt Carmina, Εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας, Βασίλειον, Γρηγόριον, καὶ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον. Item Εἰς τὰς ἁγίας ἑπτὰ Συνόδους, cum Theodori Prodromi carminibus, & Xanthopuli. Basileæ apud Bebelium 1536. in 8vo. Verùm Opusculum, de septem Synodis, esse Michaëlis Pselli anteà indicavimus.

Item Constantinus Psellus, cujus *Lexicum in Evangelistas*, sive *Brevem expositionem difficilium in iis locorum*, ait extare MS. Græcè in Bibl. Imperat. Viennæ in 4to. Gesnerus, & Possevinus. Legi etiam ipsius

Ἔκθεσιν πίστεως, *Expositionem Fidei*, qvæ incipit, Πιστεύω εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, qvæ etiam in Bibliotheca Antonii Augustini Cod. 166. manuscripta habebatur.

* p. 48. edit. Theodori Dousæ, Lugd. Bat. 1614. 8.

Leoni Allatio Polyhistori Eruditiss.
JACOBUS PHILIPPUS TOMASINUS.

ECQUID meditaris reconditæ literaturæ Vir], antiqvitatis acerrimus indagator, Græci idiomatis promus condus? Nulla enim, præ fervido ingenii impetu, laboribus tuis qvies, aut moderatio, qvin jugiter labantes literas suffulcias, qvin editis Lucubrationibus Typographiam dites, vetustiores, ac latentes Scriptores in lucem revoces, jamq; temporum injuria obliteratos, tuis meditationibus illustres, cum publico liberaliter communices, iisq; veluti perpetuis tuæ benevolentiæ pignoribus recrees. In qvorum numero cum me tam benigne censere volueris, neq; hic meum in Te cultum premere possum, aut debeo. Qvin mihi summopere gaudeo de laborioso Simeonis Metaphrastæ indicio, qvod à multis diu desideratum, frustraqve qvæsitum tuo ingenio non sine Sacrorum Doctorum face omnis ascribet posteritas. Ut inde magnæ sanctitatis, & doctrinæ Viro, ac Sanctis ipsis, qvorum ille gesta recensuit, summa in cœlis lætitia accedat, & impia in terris Hæreticorum cohors, catholicis ea in re monumentis adversata, jam tandem conticescat; neq; ideo non aptissime illud Sacri Vatis per te usurpemus; *Videbunt recti, & lætabuntur, & omnis iniquitas oppilabit os suum.* Nec sane ingrata erit Eruditis tua de Psellis Diatriba, ad qvam, qvia nihil aliud conferre valeo, hoc saltem latere Te nolo, Adrianum Spigelium Philosophum, ac Medicum Clariss. hujus olim Gymnasii Anatomicum, horis subcisivis inter varios, gravissimosqve labores Medicos, & Chirurgicos, Libellum Pselli Græcum *De virtutibus Lapidum* Latino, & Etrusco sermone vertisse, qvem ejus Gener Liberalis Crema Philosophus, & Medicus Taruisinus præstantissimus, me parario, tuis, sicubi opus, usibus obtulit. Qvæ, bono eventu ut prodeant omnia, DEum precor. O Numen, serva obsecro hæc nobis bona. Patavii Kalendis Augusti MDCXXXIV.

Typographus Lectori.

NE subseqventes pagellæ otiosæ essent, placuit mihi, ex infinito pene Græcorum Carminum numero, qvibus Auctor noster, dum per gravioros curas licet, cum Musis, amœnissime ludit, nonnulla illius Epigrammata Græca hic adjungere.

EX

Ex Epigrammatis
LEONIS ALLATII.

De Eudocia Theodosii Junioris Uxore.

Μῆλον ἰδὼν κάλλιστον Ἄνακτι Γεωργὸς Ἀνάσσῃ
Ὤπασ᾽ Ἄναξ, Παυλίνῳ δῶρον Ἄνασσα φίλῳ,
Ὅς ἐπαγασσάμενος μεγέθους τε, φυῆς τε, κρατοῦντι
Δῶκε, πρέπειν φάμενος τοῖα Μέδουσι γέρα.
Ὡς δ᾽ ἐνόησεν Ἄναξ, τί δ᾽ ἔοργας, ἀνείρετο, Μῆλον,
Ξύγγαμε. ἡδ᾽ ἀδεῶς, Μῆλον, ἔφη, κατέβρων.
Ἡ νημερτὲς ἔφης; καὶ ἐπὶ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι
Σὴν κεφαλὴν, μάρτυν καὶ Θεὸν ἦγε λόγου.
Χώσατο δὴ τότ᾽ Ἄναξ, στηθέων τ᾽ ἄπο Μῆλον ἐρύσσας,
Εἶπε, βίοις τώς σοι οὐμὸς ἄτιμος ἔφυ.
Τιννύμενός τ᾽ ἐδάιξε λυγρῷ Παυλῖνον ὀλέθρῳ.
Ἡδ᾽ αὐλῆς ἐκτὸς ξεῖνον ἄλαινε πέδον.
Καὶ βίον ἠγήλαζεν ἀμώμητός περ ἐοῦσα,
Οὔτι κατ᾽ αἶσαν ἄκρων ἐνναέτις Συρίης.
Ὦ κράτος ἠρανίης μεταμώλιον. ἦ ῥὰ θεμέθλοις
Οὐτιδανοῖς ἔσῃς, πᾶσιν ἄθυρμα, γέλως.
Τὴν δηίων, φιλίων τε κακαὶ προσέκαμψαν ἐνιπαὶ
Τὴν τ᾽ αὐτοῖσιν ἄχρι Μῆλον ἔσεισε βάθροις.

De Demonassa Cypri Regina.

Ἄρρεσι πρὸς δυσὶ, καὶ κούρῃ μιᾷ ὄλβιος οὖσα,
Δημώνασσα νόμους τρεῖς Κυπρίοισι θέτο.
Μοιχὶς κειραμένη πορνευέτω. αἶψα δ᾽ ἑταίρη
Μοιχευθεῖσα, τρίχας κειραμένη Θυγάτηρ.
Βοῶν. ἀρότην κτείναντι κακὸς ξίφει οἶτος ἐπέσθω.
Καὶ εἷς ἐξ υἱέων ἔφθιτο βοῦν ὀλέσας.
Χερσὶ δαμεὶς σφετέραις, ἄταφος κυσὶ κύρμα γενέσθω.
Καὶ τρίτου αὐτοφόνου ῥίφθεν ἄθαπτα μέλη.
Οὐδὲ δύαις ὀκλάσασα σιδήρεως, ἄλλον ἐπ᾽ ἄλλῳ
Θεσμὸν ἀεὶ θεμένη ἦγεν ἀνασσομένους.

Μέχρις βοῶν γοόωσαν ὀλωλότα μόσχον ἰδοῦσα,
Ὅν ποτε πῆμα σαφῶς φράσατ' ἐν ἀλλοτρίοις.
Καὶ χαλκὸν τήξασα, φλογέαισιν ἐνέπεσε δίναις.
Ἆ πόσον σοφίης φέρτερός ἐστι τύχη.
Οὐ θρόνος, οὐ βασίλειον ἐπήρκεσεν, οὐ μένος ἀνδρῶν.
Τίς δ' οὐκ οἶδε πέλειν παίγνια ταῦτα τύχης;
Μέσφα κάκ' ἠγνοίησε μακαρτάτη. ὦ πολύολβοι
Φῶτες ἀϊδείῃ, κάμμοροι ἴδμο σιωῇ.

De Mulieris Constantinopolitanæ pudicitia celebri.

Θάρσει, μηδέτι τάρβει, ἄκοιτις ἔειπεν ὁμεύνῳ,
Εὖτ' ἂν ἀναιδήτων βαῖν' ἀέκουσα τρόπιν.
Αἰνῶς γὰρ κραδίην ζηλήμονι τήκετο πυρσῷ
Εὔνις, ἐν ἀλλοτρίων χερσὶ δάμαρτα λάων.
Εἶπε γυνὴ, καὶ νεῦσε νέοις. οἱδ' ἄσσον ἰόντες
Γηθόσυνοι, σχεδίην φίλεον ἐρχομένην.
Ἀλλ' ὅτε δὴ πόδα νηὸς ἄκροις παρὰ χείλεσιν ὦσεν
Μέλλε τ' ἐπεμβαίνειν πρὸς βυθὸν ἆλτο ῥόου
Ἄνθορε, καὶ βρυχίοισιν ἀποσπασθεῖσα διαύλοις,
Ἀνδρὶ γάνος, θάμβος πειρομένοισι νέμε.
Ὦ φλογὸς, ὦ πυρῆς ὦ τῶν κατεπάφλασεν ἦτορ
Ἐνδομύχων θείου, σωφροσιώης τε πόθων.
Οὓς ὕβρις, οὓς ξίφος οὓς οὐκ εὔνασε λοιγὸς ὀλέθρου,
Οὐδὲ μὲν οὐδ' ἀπλέτου σβέσσε ῥοός πελάγους.

In Funere Angeli Grylli Abbatis.

Sub Tabula Religionis Divi Benedicti.

Κῦδος ἔην τεκέεσσιν. ἐμοὶ Βενέδικτος ἐν ἀρχῇ,
Καὶ νῦν γηραλέῃ Ἄγγελος εὐρὺ κλέος.

Sub Tabula Mœroris.

Πένθος ἐγώ ποτ' ἔολπα νόον πρὸς γήθεα τρέψαι.
Γρύλλου δ' οἰχομένου γήθεος ἐλπὶς ἔδυ.

Sub Tabula Poëseos.

Ἄσμασιν ἡδὺ κέρασσαν, ὄνειαρ ἐφ' ἡδεῖ πολλοί.
Χρείην, ἡδὺ, σέβας Γρύλλος ἔκλαξε μόνος.

MICHA-

MICHAELIS PSELLI

Διδασκαλία παντοδαπή

Sive

De Omnifaria Doctrina.

Capita & Qvæstiones ac Responsiones

CXCIII.

Ad MICHAELEM DUCAM,

Imperatorem CPol.

Ex Apographo Lindenbrogiano, qvod exstat Hamburgi in Bibl. S. Johannis, Græce nunc primum editæ & Latine versæ

à

JO. ALBERTO FABRICIO.

Τοῦ Πανσοφωτάτου, καὶ τιμιωτάτου
ΜΙΧΑΗΛ τοῦ ΨΕΛΛΟΥ,
Διδασκαλία παντοδαπή.

α΄.

Πιστεύω εἰς ἕνα πατέρα τὴν πάντων ἀρχὴν, καὶ αἰτίαν, οὐκ ἔκ τινος γεννηθέντα ἀναίτιον καὶ ἀγέννητον μόνον, ὑπάρχοντα πατέρα φύσει τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ καὶ προβολέα τοῦ ἁγίου πνεύματος. καὶ εἰς ἕνα υἱὸν τὸν μονογενῆ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. καὶ εἰς Πνεῦμα ἅγιον, οὐ γεννώμενον ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐκπορευόμενον, παράκλητον ὀνομαζόμενον ὡς τὰς τῶν ὅλων παρακλήσεις δεχόμενον, κατὰ παντὸς ὅμοιον τῷ πατρὶ καὶ υἱῷ, ἐκ τοῦ πατρὸς μὲν ἐκπορευόμενον, δι᾽ υἱοῦ δὲ μεταδιδόμενον καὶ μεταλαμβανόμενον ὑπὸ πάσης κτίσεως. Τούτων δὲ τῶν τριῶν ὑποστάσεων Πατρὸς, Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος, μία ἀρχὴ, μία φύσις, μία θεότης, μία μορφὴ, μία οὐσία καὶ δύναμις.

β΄. Περὶ ὀνομάτων τινῶν λεγομένων ἐν τῷ τῶν Χριστιανῶν δόγματι.

Οὐσία καὶ φύσις ἐπὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος τὸ αὐτὸ, ἀμφότερα γὰρ κοινὰ καὶ καθολικά. καὶ κατὰ τριῶν ὑποστάσεων λεγόμενα. Τούτων μία φύσις, καὶ οὐσία μία, καὶ μία ἐκτύπωσις, μία θεότης, μία χάρις, μία ἰσότης, μία δόξα, μία ὁμολογία, καὶ μία δύναμις.

Ὑπόστασις πάλιν καὶ πρόσωπον τὸ αὐτό. οἷον ὑπόστασις καὶ πρόσωπον ὁ Πατὴρ, ὑπόστασις καὶ πρόσωπον ὁ Υἱὸς, ὑπόστασις καὶ πρόσωπον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Δόξαζε οὖν τρία πρόσωπα, ἤτοι τρεῖς ὑποστάσεις. μίαν δὲ φύσιν τῶν αὐτῶν καὶ οὐσίαν. Οἱ οὖν ἅγιοι πατέρες ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τάττουσι τὸ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως καὶ μορφῆς ὄνομα. καὶ πάλιν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν χαρακτῆρα. μία οὖν θεότης, μία φύσις, μία οὐσία, μία μορφή. καὶ πάλιν τρία πρόσωπα, τρεῖς ὑποστάσεις, καὶ τρεῖς χαρακτῆρες, τρεῖς ἰδιότητες. Ἔστι δὲ ἰδιότης ἐπὶ μὲν τοῦ πατρὸς, ἡ ἀγεννησία. ἐπὶ δὲ τοῦ υἱοῦ, ἡ γέννησις. ἐπὶ δὲ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἡ ἐκπόρευσις.

γ΄. Περὶ ἐνυποστάτων.

Πρόσεχε τῷ ὀνόματι τούτῳ, Δέσποτά μου. πολυσήμαντον γάρ ἐστι, τὸ δὲ κυρίως αὐτὸ σημαινόμενον, δυσκολώτατον. λέγεται οὖν ἐνυπόστατα, πᾶσα ὕπαρξις εἴτε σωματικὴ εἴτε ἀσωματικὴ; καθ᾽ ὃ ὑφέστηκεν, ὥστε κατὰ τοῦτον

τὸν

MICHAELIS PSELLI

De Omnifaria Doctrina.

CAPUT I.

CRedo in unum Patrem, principium omnium & causam, ex nullo factum & solum causæ expertem atqve ingenitum: naturâ Patrem unigeniti Filii sui, & Spiritus S. emissorem: Et in unum Filium unigenitum, Dominum nostrum JEsum Christum. Et in Spiritum S. non natum ex Patre, sed ex essentia ejus procedentem, dictum Advocatum utpote qvi voces precesqve omnium excipit, per omnia similem Patri & Filio, qvi ex Patre qvidem procedit, sed per Filium datur, & ab omni creatura * accipitur. Harum trium personarum Patris Filii & Spiritus S. unum principium, una est natura, una divinitas, una forma, una essentia & potentia.

2. *De vocabulis quibusdam, in Christianorum dogmate usurpari solitis.*

Essentia & natura in sancta & consubstantiali Trinitate unum idemqve denotat, ambo enim communia sunt & universalia, & de tribus personis dicuntur, qvarum una natura & una substantia, una forma, una divinitas, una gratia, una paritas & æqvalitas, una gloria, una confessio & una potentia.

Hypostasis & persona similiter unum & idem significant, nam ita Pater v. g. Hypostasis & persona est, Hypostasis & persona Filius, Hypostasis & persona Spiritus S. Glorifica igitur tres personas sive Hypostases, unam vero naturam earundem atqve essentiam. Sancti qvippe Patres pro uno eodemqve ponunt vocabula essentiæ & naturæ & formæ: ac vicissim idem illis est persona, character & Hypostasis. Una itaqve est Divinitas, una natura; una essentia, una forma. Nec minus tres sunt personæ, tres Hypostases, tres proprietates. Est autem proprietas Patris qvidem qvod sit ingenitus, Filii qvod genitus est à Patre, Spiritus S. qvod procedit.

3. *De enhypostatis sive his quæ personæ sive Hypostasi insunt.*

Attende, Domine mi, huic vocabulo ἐνυποςτάτȣ, plura enim significat, & qvid proprie denotet, non adeo dictu facile est. Dicuntur enim inesse Hypostasi qvæcunqve res sive corporales sive incor-

* Hominibus puta, ut Marc. XVI. 15. κηρύξατε τὸ Ἐυαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει.

τὸν λόγον εἴποις ἀνθρώπου καὶ τὸ χρῶμα καὶ τὴν οὐσίαν ἐνυπόστατον, κυρίως δὲ τὸ μὲν χρῶμα ἑτεροϋπόστατον. οὐκ ἔχει γὰρ ἰδίαν ὕπαρξιν, ἀλλ' ἐν σώματι ὑφέστηκεν. ἡ δὲ οὐσία κυρίως ὑπόστασις, ἀλλ' οὐκ ἐνυπόστατος. ἀλλ' ὅμως καταχρηστικῶς λέγονται καὶ ταῦτα ἐνυπόστατα. Πάλιν λέγεται ἐνυπόστατον ὁ καθ' ὅλου ἄνθρωπος, ὅπερ ὀνομάζουσιν οἱ ἔξω φιλόσοφοι εἰδικώτατον. ἐνυπόστατος δὲ λέγεται ὁ καθ' ὅλου ἄνθρωπος, ὡς ἐν ταῖς ὑποστάσεσι θεωρούμενος. Οἷον, ἐν τῷ Πέτρῳ καὶ τῷ Παύλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς μερικοῖς ἀνθρώποις. Τρία οὖν ταῦτα τοῦ ἐνυποστάτου λεγόμενα σημαινόμενα οὐ πάνυ δύσκολα εἰς κατάληψιν. περὶ τοῦ τετάρτου τοῦ δυσκολωτέρου ἐφεξῆς ἐροῦμεν.

δ'. Περὶ ἐνυποστάτου.

Ἐνυπόστατόν ἐστι τὸ ἄλλῳ διαφόρῳ κατὰ τὴν οὐσίαν εἰς ἑνὸς σύστασιν προσώπου καὶ μιᾶς γένεσιν ὑποστάσεως συγκείμενον καὶ συνυφιστάμενον, μὴ μέντοιγε καὶ καθ' ἑαυτὸ γνωριζόμενον. Πρόσεχε, Δέσποτά μου τῷ ὁρισμῷ τοῦ ἐνυποστάτου. Ἡ ἁγία καθολικὴ ἐκκλησία ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, μίαν ὑπόστασιν δογματίζει καὶ δύο φύσεις. ὑπόστασιν τὸν σαρκωθέντα υἱὸν, φύσεις δὲ θεότητα, καὶ ἀνθρωπότητα. Τὸ οὖν σῶμα τὸ ἔμψυχον καὶ ἔννουν, ὃ προσελάβετο ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς χριστὸς, οὐ καλεῖ ὑπόστασιν, ἵνα μὴ εὑρεθῇ λέγουσα δύο ὑποστάσεις, ὅπερ ἐφλυάρει Νεστόριος ὁ αἱρετικὸς, ἀλλ' ὀνομάζει ἐνυπόστατον, ὡς ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ ὑποστάσει τὸ εἶναι καὶ τὸ ὑποστῆναι λαβὸν καὶ μηδ' ὡς ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ προυποστάν. αὐτὸς γὰρ ὁ χριστὸς μία ὢν ὑπόστασις. μᾶλλον δὲ, ἵνα σαφέστερον εἴπω, αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ μία ὢν ὑπόστασις τῆς ἁγίας τριάδος, γέγονε καὶ τῷ σώματι, ᾧ προσελάβετο, ὑπόστασις, ὥστε τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἐνυπόστατον μὲν, οὐχ ὑπόστασις δέ.

ε'. Περὶ ὁμοουσίου.

Ὁμοούσια λέγεται ὅσα ταῖς μὲν ὑποστάσεσι διῄρηνται ἀπ' ἀλλήλων τῇ δὲ οὐσίᾳ ἥνωνται. οἷον ἐγὼ καὶ σὺ καὶ πάντες οἱ κατὰ μέρος ἄνθρωποι, ὑποστάσεις ἐσμὲν διῃρημέναι ἀπ' ἀλλήλων, ὑπὸ δὲ μίαν οὐσίαν ἀναγόμενοι κατὰ τὸν κοινὸν λόγον τῆς ἀνθρωπότητος, κατὰ γοῦν τὸν λόγον τοῦτον ἐσμὲν ὁμοούσιοι. Ὁ πατὴρ οὖν καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, κατὰ μὲν τὰς ὑποστάσεις διῄρηνται, ἄλλος γὰρ ὁ πατὴρ, καὶ ἄλλος ὁ υἱὸς, καὶ ἄλλο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. κατὰ δὲ τὴν οὐσίαν ἥνωνται. Οὐσία δέ ἐστιν ὁ κοινὸς λόγος τῶν ὑποστάσεων, ἤτοι ἡ μία θεότης, ἡ μία φύσις, ἡ μία μορφή. Ὁμοούσια οὖν ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα

incorporales respectu ejus in qvo sunt, qvo sensu hominis & color & essentia inesse Hypostasi dicitur, proprie tamen color ab altero habet qvod subsistit, non enim gaudet ipse subsistentia propria, sed subsistit in corpore: Essentia vero proprie ipsa est Hypostasis, non vero inest Hypostasi. Attamen & hæc subsistentibus inesse dicuntur. Vicissim dicitur etiam inesse subsistentibus homo universe consideratus, qvem Philosophi externi speciem specialissimam vocitant. Inesse autem subsistentibus sive individuis dicitur, qvod in illis observatur, v. g. in Petro, Paulo & aliis singulis hominibus. Tria hæc significata τȣ̃ ἐνυπαρχόντος non adeo difficilia comprehensu sunt, de qvarto difficiliore jam sum dicturus.

4. *De Enhypostato, sive personaliter unito.*

Enhypostatum illud sive personaliter unitum est, qvod naturæ alteri essentia differenti in personæ unius sive Hypostaseos constitutionem & compositionem additum est & coëxistit, nec per se sive seorsim subsistere cognoscitur. Attende, Domine mi, definitioni enhypostati. Sancta Ecclesia Catholica in incarnatione Christi unam personam & duas naturas docet. Personam, Filium incarnatum, Naturas vero, divinitatem & humanitatem. Corpus igitur anima & mente præditum qvod Dominus noster JEsus Christus assumsit, non vocat personam, ne inveniatur duas ponere personas, ut hæreticus Nestorius nugatus est, sed vocat enhypostatum, sive unitum personali ratione, utpote qvod in Filii persona & ut sit, & ut subsistat accepit, nec per momentum antea substitit. Sive potius, ut perspicue magis dicam, Filius ipse DEi cum esset una ex personis SS. Trinitatis, etiam corpus qvod assumsit in personam suam suscepit, ut corpus Domini personæ qvidem unitum esset, at persona non esset.

5. *De consubstantiali.*

Consubstantialia dicuntur, qvæcunqve subsistentiam qvidem habent separatam, subsistentia vero communi junguntur. Sic ego & tu & singuli homines, personæ invicem distinctæ sumus, sed sub una substantia & communi humanitatis notione comprehendimur; eoqve respectu sumus consubstantiales. Eundem in modum Pater, Filius & Spiritus S. personis qvidem distincti sunt, alius enim est Pater, alius Filius, & alius Spiritus S. essentia vero junguntur. Essentia nempe communis est personis ratio, una Divinitas; una natura; una forma. Con-

τὸ ἅγιον, ὡς τῆς αὐτῆς καὶ μιᾶς τυγχάνονται οὐσίας. διῄρηνται μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἥνωνται δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν ἤτοι φύσιν. Διὰ τοῦτο οὖν λέγονται ὁμοούσια, κατὰ ὁμοφυῆ.

ς'. Περὶ ὁμουποστάτων.

Ὁμουπόστατα λέγονται, ὅσα διαφέρει μὲν ἀλλήλων κατὰ τὴν οὐσίαν, εἰς μίαν δὲ καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἀλλήλοις συντίθεται, οἷον σὺ ὁ βασιλεὺς Μιχαὴλ, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος. Ταῦτα δὲ τὰ μέρη ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα διάφορα εἰσὶ κατὰ τὴν οὐσίαν. Ἄλλη γὰρ οὐσία ψυχῆς, καὶ ἄλλη σώματος. Ὁμουπόστατα δὲ κατὰ τὴν χριστιανικὴν δόξαν. Οὔτε γὰρ ἡ ψυχὴ προγενεστέρα τοῦ σώματος, οὔτε τὸ σῶμα πρεσβύτερον τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ὁμοῦ ψυχὴ καὶ σῶμα, ὥστε ὅσα διαφέρει κατὰ τὴν οὐσίαν, ὁμόχρονα δὲ καὶ συνάλληλα ὑφέστηκεν, ὁμουπόστατα καὶ ἐστι καὶ ὀνομάζεται. οὐκ εἰσιν οὖν ὁμουπόστατα ὁ Πατὴρ, ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. εἰ καὶ μηδὲν τούτων πρεσβύτερον καὶ νεώτερον. ἐπεὶ οὐ διαφέρουσι κατὰ τὴν οὐσίαν. Ὁμοούσια δὲ καὶ εἰσὶ καὶ ὀνομάζονται.

ζ'. Περὶ οὐσιώδους ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς.

Οὐσιώδης ἕνωσίς ἐστιν, ἡ τὰς πολλὰς ὑποστάσεις εἰς μίαν οὐσίαν συνάγουσα. οἷον οἱ κατὰ μέρος πάντες ἄνθρωποι διῃρημένοι εἰσὶ κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἡνωμένοι δὲ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἤτοι τὸν λόγον τῆς ἀνθρωπότητος. Αὕτη οὖν ἡ ἕνωσις τῶν ὑποστάσεων κατὰ τὴν μίαν οὐσίαν λέγεται οὐσιώδης ἕνωσις. Οὐσιώδης δέ ἐστι διαφορὰ, ὅταν αἱ ἑνωθεῖσαι φύσεις εἰς μίαν ὑπόστασιν ἀσύγχυτοι καὶ ἀμείωτοι μένωσιν. Οἷον αἱ δύο φύσεις τοῦ χριστοῦ, ἤτοι ἡ θεότης καὶ ἡ ἀνθρωπότης εἰς μίαν συνελθοῦσαι ὑπόστασιν οὐ συνεχύθησαν οὐδὲ ἐμειώθησαν, ἀλλ' ἔχουσιν οὐσιώδη τὴν διαφοράν. ἑκάστη γὰρ τῶν δύο φύσεων ἄφυρτός ἐστι καὶ ἀσύγχυτος κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον. καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων, οὐ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, μία γὰρ ἀμφοῖν ἡ ὑπόστασις, ἀλλὰ κατὰ τὴν οὐσιώδη διαφοράν.

η' Περὶ ὑποστατικῆς ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς.

Ὑποστατικὴ ἕνωσίς ἐστιν ἡ τὰς διαφόρους οὐσίας καὶ φύσεις εἰς ἓν πρόσωπον καὶ μίαν τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν συνάγουσά τε καὶ συνδέουσα. οἷον ἐπὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ ὑποστατικὴ ἐγένετο ἕνωσις. Αἱ γὰρ δύο φύσεις αὐτῷ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν ἀσυγχύτως ἡνώθησαν. Ὑποστατικὴ δέ ἐστι διαφορὰ, ὅταν αἱ ὑπὸ τὴν μίαν οὐσίαν ὑποστάσεις διῄρεινται ἀπ' ἀλλήλων εἰς ἀριθμὸν καὶ πλῆθος ἐπὶ τοῖς χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασιν. οἷον σὺ καὶ ἐγὼ καὶ πάντες οἱ κατὰ μέρος ἄνθρωποι τοῖς χαρακτηριστικοῖς ἰδιώμασι διαφέρομεν ἀλλήλων κατὰ τὰς ὑποστάσεις. ὡς φέρε εἰπεῖν

ἐγὼ

ſubſtantiales igitur ſunt Pater, Filius & Spiritus S. tanqvam qvi unius ejusdemqve ſunt eſſentiæ. Diſtingvuntur perſonis ut dictum eſt, ſed unum ſunt eſſentia & naturâ. Ideo conſubſtantiales atqve ejusqve naturæ appellari conſveverunt.

6. *De ſimul perſonam conſtituentibus.*

Simul perſonam conſtituentia differunt qvidem eſſentia, ſed in unam eandemq; perſonam coaluerunt, ut Tu Michaël Imperator compoſitus es ex anima & corpore. Hæ vero partes anima & corpus eſſentiâ inter ſe differunt: Alia enim animi alia corporis eſſentia eſt. Ex Chriſtianorum vero ſententia ſimul perſonam hæc conſtituunt, neq; anima antiqvior eſt corpore, neq; corpus animâ vetuſtius, ſed ſimul anima corpusqve, ut qvæ differunt eſſentiæ ratione, contemporanea tamen ſunt & mutuo ſubſiſtunt, ſimulq; perſonam conſtituentia & ſunt & appellantur. Non vero ſimul perſonam conſtituentes ſunt Pater, Filius & Spiritus S. licet nullus horum antiqvior eſt vel junior, ſiqvidem eſſentiæ ratione non differunt. Conſubſtantiales autem & ſunt & nominantur.

7. *De eſſentiali unitate & differentia.*

Eſſentialis unitas eſt, qva multæ hypoſtaſes in unam eſſentiam colliguntur, ut ſinguli homines perſonis diſtincti, ſed uniti eſſentia ſive communis humanitatis ratione. Hæc igitur hypoſtaſeon unitio in unam eſſentiam, dicitur unitas eſſentialis. Eſſentialis vero differentia eſt, qvando junctæ & unitæ in uuam hypoſtaſin naturæ inconfuſæ & haud imminutæ manent, ut duæ naturæ in Chriſto, divinitas & humanitas in unam conjunctæ perſonam non confuſæ neq; imminutæ ſunt, ſed eſſentiali differentia diſtingvuntur. Singulæ enim harum naturarum inconfuſæ & impermixtæ ſunt ratione eſſentiæ, differunt autem invicem non qvoad perſonam, una enim utrisqve hypoſtaſis, ſed eſſentiali differentiâ.

8. *De Perſonali unione & differentia.*

Perſonalis unio eſt, qvæ diverſas eſſentias & naturas in unam perſonam & unam eandemqve hypoſtaſin colligens ac conſtringens, ut in incarnatione Domini noſtri JEſu Chriſti Unio interceſſit perſonalis. Duæ enim naturæ in ipſo in unam eandemqve perſonam inconfuſe ſunt unitæ. Perſonalis vero differentia eſt, qvando ſub una & communi eſſentia comprehenſæ perſonæ invicem numero diſtinguntur, & proprietatibus tanqvam certis notis plures conſtituunt, qvemadmodum Tu & ego atq; qvivis alii homines proprietatibus & characteribus diſtincti ab invicem ſumus, & perſonaliter differimus. Sic verbi gratia ego ſum paulo

ἐγὼ μὲν εἰμὶ μακρὸς, μελάγχρους, ὑπόψελλος. Σὺ δὲ μεσῆλιξ, λευκὸς, τὸν προφορικὸν λόγον ὑγιής. ὡσαύτως καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ μέρος ἄνθρωποι τοῖς τοιούτοις ἰδιώμασιν ὑποστατικὴν διαφορὰν ἔχουσιν.

θ'. Περὶ σχετικῆς ἑνώσεως καὶ διαφορᾶς.

Σχετικὴ ἕνωσίς ἐστι φιλικὴ διάθεσις, ἢ θελημάτων ὁμονοητικὴ ὁμόνοια. Οἱ γοῦν φιλίαν πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες, κατὰ τὸ εἶδος τῆς φιλίας λέγονται ἔχειν σχετικὴν ἕνωσιν. Ὁ γοῦν θεήλατος Νεστόριος ὁ αἱρετικὸς μὴ δεχόμενος τὸ ἐκκλησιαστικὸν δόγμα, ὅτι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐγένετο ἄνθρωπος καὶ ἡνώθη τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, τὴν μὲν καθ' ὑπόστασιν ἀπηρνεῖτο, ἐφλυάρει δὲ ὅτι ἡ ἁγία Μαρία ἐγέννησεν ἄνθρωπον ψιλὸν, πρὸς ὃν εἶχεν ὁ Θεὸς ἐξ αὐτῆς τῆς γεννήσεως φιλικὴν διάθεσιν, καὶ ὡμολόγει μὲν ἕνωσιν. οὐχ ὑποστατικὴν δὲ, ἀλλὰ σχετικήν. ὅθεν οὐ μίαν ὑπόστασιν ὁ δείλαιος ἐδογμάτιζεν, ἀλλὰ δύο, διῃρημένας μὲν ἀλλήλων καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, ἡνωμένας δὲ ἀλλήλαις κατὰ φιλίαν, ἢ ταῦτα βουλίαν, ἢ γνωμικὴν διάθεσιν, ἢ ὅσα τοιαῦτα ἐληρώδει ἐκεῖνος.

ι'. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος.

Ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία τὸν Πατέρα δογματίζει ἀγέννητον, τὸν δὲ Υἱὸν γεννητὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευτὸν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. ὀνομάζει δὲ τὸν υἱὸν λόγον τοῦ πατρὸς καὶ ἀπαύγασμα, διὰ τὸ ἄνευ συνδυασμοῦ ἀπαθῶς, ἀχρόνως, ἀῤῥεύστως, καὶ ἀχωρίστως γεγεννῆσθαι ἐκ τοῦ πατρός. Υἱὸν δὲ καὶ χαρακτῆρα τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, διὰ τὸ τέλειον καὶ ἐνυπόστατον καὶ κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ πατρὶ εἶναι πλὴν τῆς ἀγεννησίας. Μονογενῆ δὲ, ὅτι μόνος ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐγεννήθη. Εἰ γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἀλλ' οὐ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς. ἄλλος δὲ τρόπος ὑπάρξεως οὗτος. ἡ δὲ γέννησις καὶ ἡ ἐκπόρευσις, ὡς δὲ καὶ ἡ ἀγεννησία οὐ σημαίνει οὐσίας διαφορὰν, οὐδὲ ἀξίωμα, ἀλλὰ τρόπον ὑπάρξεως.

ια'. Περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος.

Ὁ μὲν Πατὴρ ἄρτιος καὶ ἀγέννητος, οὐ γὰρ ἔκ τινος, ἀλλ' ἐξ ἑαυτοῦ τὸ εἶναι ἔχει. Ὁ δὲ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννητῶς. Τὸ δὲ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ αὐτὸ μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου, ἀλλ' ἐκπορευτῶς. Ἅμα δὲ καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησις, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκπόρευσις. Τίς δὲ ὁ τρόπος διαφορᾶς γεννήσεως καὶ ἐκπορεύσεως, οὐκ οἶδεν οὐδείς. Διαφέρουσιν οὖν αἱ ὑποστάσεις μόναις ταῖς ὑποστατικαῖς ἰδιότησιν, ἤτοι τῇ ἀγεννησίᾳ καὶ τῇ γεννήσει καὶ τῇ ἐκπορεύσει, ἀδιαιρέτως καὶ ταῦτα διαιρούμεναι. Ἕκαστον δὲ τῶν τριῶν προσώπων

τελείαν

procerior, fusco colore, & subbalbus. Tibi statura mediocris, cutis candida, nihil in lingvæ usu & elocutione vitii. Similem in modum & singuli alii homines proprietatibus ejusmodi, velut personali differentia distinguuntur.

9. *De relativa unione & differentia.*

Relativa unio est amica & consentiens animorum voluntatumqve conspiratio. Qvi igitur amicitiam invicem colunt, ratione hujus amicitiæ, relativa unione juncti esse dicuntur. Nestorius itaqve hæreticus à furiis agitatus cum respueret Ecclesiasticum dogma qvod affirmat DEum ipsum factum esse hominem & naturæ nostræ unitum, illam unionem personalem negavit, & nugatus est hominem nudum natum esse è sancta Maria, qvem ab ipsa usqve nativitate DEus amore esset prosecutus: adeoqve confessus qvidem est unionem, non personalem autem sed relativam, unde non unam personam miser ille docuit, sed duas, essentia & persona invicem distinctas, junctas vero amore & eadem volendo ac sentiendo, & qvæ plura hujuscemodi ille deliravit.

10. *De SS. Trinitate.*

Sancta & Catholica Ecclesia Patrem docet ingenitum, Filium genitum ex Patre, & Spiritum ex solo procedentem Patre non ex Filio, qvem vocat *Verbum Patris & Splendorem*, qvia sine coitione, impassibiliter, nec in tempore, & sine defluxu ac separatione natus est ex Patre, *Filium* vero & *characterem personæ Patris*, qvia perfectus est & propriam personam habet, & per omnia similis est Patri, nisi qvod ille est ingenitus, *unigenitum* etiam, qvod solus ex Patre natus est. Nam licet Spiritus S. qvoqve ex solo Patre procedit, at non per generationem sed per processionem, qvæ alia est existendi ratio. Generatio autem & processio qvemadmodum etiam (ut ita dicam) ingenerabilitas non essentiæ denotat differentiam aut dignitatem; sed modum existendi.

11. *De SS. Trinitate.*

Pater qvidem perfectus & ingenitus, non enim ex alio sed ex seipso habet qvod est. Filius autem à Patre per generationem, & Spiritus S. ipse etiam ex solo Patre, sed per processionem. Simul vero & pariter ex Patre & genitus est Filius & Spiritus S. processit. Qvæ porro sit differentiæ inter generationem ac processionem ratio, nemo unus novit. Differunt igitur personæ solis personalibus proprietatibus, ingenerabilitate, generatione & processione, atqve indistinctæ invicem ita à se distinguuntur. Qvælibet autem trium personarum perfectam hypostasin sive subsistentiam habet: hisqve tribus perfectis hy-

τελείαν ἔχει ὑπόστασιν. Ἐν γὰρ τρισὶ τελείαις ὑποστάσεσι μία ἁπλῆ οὐσία ὑπερτέλειος καὶ προτέλειος. Παράκλητον δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ τὸν Υἱὸν ὀνομάζομεν, ὡς τὰς τῶν ὅλων παρακλήσεις δεχόμενον. Τὸ μέντοι Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς φαμὲν ἐκπορεύεσθαι, δι' υἱοῦ δὲ μεταδίδοσθαι. *

ιβ. Περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀντιδόσεως.

Πρόσεχε, Δέσποτά μου, τῷ ὀνόματι, λίαν γάρ ἐστι καὶ δυσκολώτατον καὶ ἀναγκαιότατον. Ὅθεν καὶ διὰ πληόνων σοι κατὰ βατὸν ῥηθήσεται. Ὀφείλεις εἰδέναι, θειότατε βασιλεῦ, ὅτι ὅταν μὲν λέγωμεν θεότητα ἢ ἀνθρωπότητα, ὅλην τὴν φύσιν δηλοῦμεν τῆς θεότητος, καὶ ὅλην τὴν φύσιν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅταν δὲ λέγωμεν θεὸν καὶ ἄνθρωπον, οὐ πάντοτε τὰς ὁλότητας δηλοῦμεν τῶν φύσεων, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τὰς ὑποστάσεις καὶ τὰ πρόσωπα. Ὅταν μὲν οὖν εἴπω ἁπλῶς οὕτως, πιστεύω εἰς Θεὸν, μηδὲν ἄλλο προσθεὶς, ὅλην ἐδήλωσα τὴν θεότητα. Ὅταν δὲ εἴπω, ὁ θεὸς ἐγένετο ἄνθρωπος, οὐ τὴν θεότητα ἐσήμανα, ἀλλὰ μόνον τὸ τοῦ υἱοῦ ὄνομα. Καὶ πάλιν, εἰ μὲν εἴπω, ὁ Θεὸς διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐσαρκώθη, ὅλην ἐδήλωσα τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐὰν δὲ εἴπω, ἄνθρωπος ἦν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ Αὐσίτιδι, μόνον τὸν Ἰὼβ ἐδήλωσα. Πρόσεχε τῷ δόγματι ἀκριβῶς. Ἐπεὶ οὖν τοῦ κυρίου Ἰησοῦ χριστοῦ δύο μὲν τὰς φύσεις ὁμολογοῦμεν, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, μίαν δὲ ὑπόστασιν, σύνθετον ἐξ ἀμφοτέρων. Ὅταν μὲν οὖν αὐτὰς τὰς φύσεις ἀναθρανῶμεν, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα λέγομεν. Ὅταν δὲ ἐκ τῶν φύσεων συντεθεῖσαν ὑπόστασιν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου, χριστὸν ὀνομάζομεν, καὶ θεὸν καὶ ἄνθρωπον, καὶ θεὸν σεσαρκομένον. Ποτὲ δὲ θεὸν μόνον καὶ υἱὸν ἀνθρώπου· καὶ οὔτε θεὸν μόνον λέγοντες χωρίζομεν αὐτὸν τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε ἀνθρώπου υἱὸν κατονομάζοντες χωρίζομεν τοῦ Θεοῦ, ὁ αὐτὸς γάρ ἐστιν ὅλος θεὸς καὶ ὅλος ἄνθρωπος. Θεότητα μὲν γὰρ λέγοντες, οὐ κατονομάζομεν αὐτῇ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος ἰδιώματα. οὐ γὰρ φαμὲν θεότητα παθητὴν ἢ κτιστήν. οὐδὲ πάλιν λέγοντες ἀνθρωπότητα, νοοῦμεν ἐπ' αὐτῆς τὰ τῆς θεότητος ἰδιώματα. οὐ γὰρ φαμὲν ἀνθρωπότητα ἄκτιστον. Ἐπὶ δὲ τῆς μιᾶς ὑποστάσεως οὐχ οὕτως· ἀλλὰ θαῤῥούντως ὁμολογοῦμεν καὶ μόνως θεὸν καὶ μόνως ἄνθρωπον, ἢ τὸ συναμφότερον χριστόν. ἀλλὰ καὶ θεὸν λέγοντες καὶ ἄνθρωπον νοοῦμεν, ἢ ἄνθρωπον λέγοντες καὶ Θεὸν ὁμολογοῦμεν, καὶ τὸν αὐτὸν λέγομεν καὶ τὸν θεὸν παθητὸν, καθ' ὃ ἄνθρωπος

καὶ

* Huc usque editio Joh. Wœgelini, Augustæ Vindelicorum A. 1611. in 8vo. Quæ sequuntur, nunc primum prodeunt.

postasibus una simplex essentia, omnem supergrediens atq; antecellens perfectionem, constat. Paracletum deniqve vocamus & Filium & Spiritum S. qvia uterqve omnium precationes excipit. Et Spiritum ex Patre affirmamus procedere, à Filio autem dari.

12. *De ratione communicationis Idiomatum.*

Attende, Domine mi, vocabulis, valde enim difficilis res est & necessaria, qvamobrem & pluribus à me tibi qvantum fas erit exponetur. Scire oportet, Imperator Augustissime, qvod qvando dicimus Divinitatem & Humanitatem, totam * naturam significamus Divinitatis & totam naturam Humanitatis. Quando autem dicimus DEum & Hominem, non semper integras denotamus naturas, sed qvandoqve etiam Hypostasin & personam. Si igitur simpliciter dicam *Credo in DEum*, nec qvicqvam aliud addam, totam significavi Deitatem. Cum autem dico: *DEus homo factus est*, non Deitatem totam significo sed tantum Filium. Ac vicissim si dicam, *DEus hominus causa carnem induit*, totum significavi genus humanum. Cum autem dico: *Homo erat in regione Ausitide*, solum Jobum innuo. Diligenter attende huic doctrinæ capiti. Qvandoqvidem igitur Domini nostri JEsu Christi duas confitemur naturas, Divinitatem & Humanitatem, unam agnoscimus personam ex utrisqve compositam. Cum porro ipsas naturas consideramus, Divinitatem & Humanitatem dicimus. Cum vero compositam ex naturis Hypostasin, ab utraqve Christum vocamus DEum & hominem atqve DEum carne indutum. Aliqvando autem DEum modo & Filium hominis appellamus, & nec DEum modo cum dicimus, sejungimus ab homine, nec qvando filium vocamus hominis, eum à DEo separamus, idem enim & DEus integer & integer homo est. At cum dicimus Deitatem, non una nominamus Humanitatis proprietates: Neqve enim affirmamus Deitatem esse passibilem vel creatam. Uti nec vicissim qvando dicimus humanitatem, sub eâ intelligimus proprietates Divinitatis, neqve enim humanitatem affirmamus esse increatam. Sed circa personæ unitatem aliter res se habet. Audacter siqvidem separatim confitemur Christum DEum, iterum separatim Hominem, nec minus confitemur utrumqve. Nam & DEum qvando dicimus, Hominem subintelligimus, & qvando dicimus Hominem, confitemur DEum. Et eundem dicimus DEum passibilem, qvatenus homo est; & puerum antesecularem & principii expertem, qvatenus est DEus. Atqve hæc fert communicationis idiomatum ratio,

* i. e. DEum universe, tribus constantem personis, & totum genus humanum.

καὶ παιδίον προαιώνιον καὶ ἄναρχον, καθ' ὃ θεός. Καὶ οὗτος ἐστὶν ὁ τρόπος ἀντιδόσεως ἑκατέρας φύσεως ἀντιδιδούσης τῇ ἑτέρᾳ τὰ ἴδια διὰ τὴν τῆς ὑποστάσεως ταυτότητα, καὶ τὴν εἰς ἄλληλα αὐτῶν περιχώρησιν. Τοῦτο, Δέσποτά μου, πλάνην ἐμποιεῖ πολλὴν τοῖς αἱρετικοῖς, μὴ δυναμένοις διαγνῶναι τὸ βάθος τῆς οἰκονομίας.

ιγ. Περὶ τῆς θείας ἑνώσεως.

Ὀφείλεις εἰδέναι, Δέσποτά μου Βασιλεῦ, ὡς ἡ τῆς θεότητος φύσις πᾶσα τελείως ἐστὶν ἐν ἑκάστῃ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, πᾶσα ἐν Πατρὶ, πᾶσα ἐν Υἱῷ, πᾶσα ἐν ἁγίῳ Πνεύματι. Καὶ ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει οὖν τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος υἱοῦ τοῦ θεοῦ, πᾶσαν καὶ τελείαν δογματίζομεν τὴν φύσιν τῆς θεότητος ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων ἑνωθῆναι πάσῃ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. οὐ μὴν λέγομεν, ὅτι αἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας θεότητος, πάσαις ταῖς τῆς ἀνθρωπότητος ὑποστάσεσι καθ' ὑπόστασιν ἡνώθησαν. Πάσῃ δὲ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει φαμὲν ἑνωθῆναι πᾶσαν τὴν τῆς θεότητος οὐσίαν. κατ' οὐδένα γὰρ Λόγον κεκοινώνηκεν ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ σαρκώσει τοῦ θεοῦ λόγου, εἰ μὴ καθ' εὐδοκίαν καὶ βούλησιν. Πᾶσα οὖν ἡ φύσις οὐ κατὰ μερῶν ἐν τῇ τοῦ χριστοῦ ὑποστάσει συνεργεῖται τῷ θεῷ.

ιδ. Περὶ φύσεως ἀπαθείας.

Ὀφείλεις ὁμολογεῖν ὅτι ἡ φύσις τοῦ λόγου ἐσαρκώθη ἤτοι ἡνώθη σαρκί. οὐ μὴ ὅτι ἡ φύσις τοῦ λόγου ἔπαθε σαρκὶ, ἀλλ' ὅτι ὁ Χριστὸς ἔπαθε σαρκὶ, ὅτι μὲν γὰρ ὁ θεὸς ἄνθρωπος γέγονε, καὶ ἄνθρωπος ὁ θεὸς ὁμολογοῦμεν. καὶ ὅτι ἡ θεότης ἡνώθη τῇ ἀνθρωπότητι ἐν μιᾷ τῶν αὐτῆς ὑποστάσεων, μεμαθήκαμεν, ὅτι δὲ ἡ θεότης ἄνθρωπος γέγονεν, ἢ ἐνηνθρώπησεν, οὐδαμῶς ἀκηκόαμεν. Ἐπεὶ δὲ οὖν δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, δύο αὐτοῦ καὶ τὰ θελήματα πάντως τὰ φυσικὰ, καὶ θελητικός ἐστιν ὁ αὐτὸς κατ' ἄμφω τῶν αὐτοῦ φύσεων. Τὴν γὰρ φυσικῶς ἐνυπάρχουσαν ἡμῖν θελητικὴν δύναμιν ἀνέλαβε. Δύο οὖν καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ φαμὲν, εἶχε μὲν γὰρ ὡς μὲν Θεὸς καὶ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, τὴν θείαν ἐνέργειαν, καὶ ὡς ἄνθρωπος γενόμενος καὶ ἡμῖν ὁμοούσιος, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τὴν ἐνέργειαν.

ιε. Τίς ὁ Θεός;

Οὔτε ὁ οὐρανὸς Θεὸς, οὔτε ὁ ἥλιος, οὔτε ἄλλο τι τῶν ὁρωμένων, ἀλλ' οὐδὲ ὁ πολυτίμητος καὶ πολυθρύλλητος νοῦς. οὐδὲ ἰδέα τις κατὰ Πλάτωνα χωριστὴ σωμάτων. ἀλλ' οὐδὲ φύσις ὅλως ἐγκόσμιος, ἀλλ' οὐδὲ ζωὴ, οὐδὲ φῶς, οὐκ ἀσωματότης, οὐκ ἀϋλία; οὔτε αἰσθήσει θεατὸς οὔτε νῷ ληπτός. ἀλλά τις ἑτέρα φύσις ἀνεξερεύνητος, καὶ αὐτοῦ δύναμις, ἤτε φρουρητικὴ ἤτε ζωογόνος, ἤτε ἀναγωγικὴ, καὶ ἁπλῶς πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ τοῦ ἄπειροί εἰσι καὶ ἀνέκληπτοι,

καὶ

tio, qvavis natura cum altera proprietates suas communicante propter personæ identitatem, & illarum mutuam inter se ut ita dicam permeationem. In hoc, mi Domine, multa errant Hæretici, dum Oeconomiæ in Christo profunditatem dignoscere neqveunt.

13. *De Divina unione.*

Nosse debes, Domine mi atqve Imperator, qvod natura divina integra est in qvalibet persona Deitatis, integra in Patre, in Filio integra, & integra in Spiritu S. Cum itaq; incarnatus est ex S. Trinitate, Filius nempe DEi, integram ac perfectam docemus naturam Deitatis in unam personam unitam esse cum integra natura humana: neutiqvam vero dicimus tres personas sanctæ Deitatis omnibus personis humanis unitas esse personaliter, integræ vero naturæ humanæ integram Deitatis substantiam unitam esse affirmamus. Nulla enim ratione Pater & Spiritus S. cum incarnatione Verbi communicavit, nisi complacendo & volendo. Integra igitur natura, nec pars ejus tantum in Christi persona operatur divina operatione.

14. *De naturæ divinæ impassibilitate.*

Fateberis utiq; naturam Verbi incarnatam sive carni unitam esse Non ideo natura Verbi passa est in carne, sed Christus in carne passus est, DEum enim hominem & hominem DEum factum esse confitemur. Didicimus qvoq; Divinitatem esse unitam humanitati in una persona humana: Deitatem autem hominem esse factam, vel incarnatam, aut humana indutam natura neutiqvam audivimus. Cum vero duæ sint Christi naturæ, etiam duæ sunt ejus naturales Voluntates, & ipse voluntate gaudet secundum utramqve naturam, siqvidem & facultatem volendi, qvæ nobis naturaliter inest, assumsit. Duplices igitur & operationes ipsius esse affirmamus. Ut DEus enim & consubstantialis Patri divina gaudet operatione, sed tanqvam homo factus & consubstantialis nobis, humanæ operationis non est expers.

15. *Quis DEus?*

Neqve cœlum DEus, nec Sol neqve aliud qvicqvam eorum qvæ cernuntur, sed neqve honoratissima ac celebratissima hominum vocibus mens, neqve Idea à corporibus ut docet Plato separata ac sejuncta, neqve natura Mundi, neqve Vita aut lumen, neq; incorporalitas ut ita dicam & immaterialitas. Neqve sensu visibilis neq; mente perceptibilis est, sed alia imperscrutabilis natura, & potentia ejus, conservatrix da-

καὶ αὐτὸς ἄπειρος καὶ κατὰ ἀρχὴν καὶ κατὰ τέλος. καὶ τὸ μὲν ἄνω αὐτοῦ ἄναρχον ὀνομάζεται, τὸ δὲ κάτω ἀτελεύτητον, τὸ δὲ ξύμπαν αἰώνιον. Ἄπειρος οὖν τὴν δύναμιν ὁ Θεὸς, ἄναρχός τε καὶ ἀτελεύτητος καὶ αἰώνιος. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ θεολόγος Γρηγόριος τῷ ὄντι θεολογικῶς διορίζεται.

ιϛ. Πῶς οἶδε Θεὸς τὰ μεταβαλλόμενα πράγματα.

Οὐχ ὡς ἔχει τὰ πράγματα γινώσκει ὁ Θεὸς ταῦτα, ἀλλ' ὡς ἔστιν αὐτὸς κατ' οὐσίαν. οἷον εἰσὶ τὰ πράγματα μεριστὰ, ὁ δὲ Θεὸς ἀμέριστος. ἀμερίστως οὖν οἶδε τὰ μεριστά. καὶ πάλιν τὰ πράγματα ἀλλοιωτὰ καὶ μεταβλητὰ, ὁ δὲ Θεὸς ἀναλλοίωτος καὶ ἀμετάβλητος. Ἀναλλοίωτος οὖν οἶδε τὰ ἀλλοιωτὰ, καὶ τὰ μεταβλητὰ ἀμεταβλήτως. Οὕτως καὶ τὰ ὑπὸ χρόνον αἰωνίως οἶδε, καὶ τὰ ἐνδεχόμενα ἀναγκαίως, καὶ τὰ σωματικὰ ἀσωμάτως. ἀλλ' οὐκ ἐπειδὴ γινώσκει ὁ Θεὸς ἀσωμάτως τὸ σῶμα, ἠλλοιώθη ἐκεῖνο καὶ ἀσώματον γέγονεν. ἀλλ' ἡ μὲν τοῦ Θεοῦ γνῶσις κατὰ τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν γινώσκει τὰ πράγματα. ἐκείνων δὲ ἕκαστον μένει ὅπερ ἐστι. Πρὸς γοῦν τοὺς ἀποροῦντας καὶ λέγοντας εἰ ᾔδει ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ τὰ ἐντεταλμένα παραβῆναι, πῶς εἰκὸς ἦν ἐκεῖνον γενέσθαι ἀναμάρτητον; Ὃ γὰρ ἐγίνωσκεν ὁ Θεὸς, πῶς ὁ πρωτόπλαστος ὑπερβῆναι ἠδύνατο; Πρὸς γοῦν τοὺς τοῦτο ἀποροῦντας ἀποκρίνου εὐθὺς, ὅτι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἰδίαν ἰδιότητα οἶδε καὶ τὰ γενόμενα καὶ τὰ γενησόμενα. Καὶ πάλιν οὐκ ἀλλοιοῦται τὰ πράγματα, εἰ ἐκεῖνος κρειττόνως αὐτὰ ἐπίσταται. Ἐπειδὴ τοίνυν ἠπίστατο ὅτι πεσεῖται ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν ὁ Ἀδὰμ, οὐχ ἡ γνῶσις αὐτοῦ αἰτία τῆς ἁμαρτίας τῷ ἀνθρώπῳ ἐγένετο. Οὐ γὰρ ἀφείλετο αὐτοῦ τὴν ἰσοῤῥοπίαν τῆς γνώμης καὶ τὴν τοῦ καλοῦ αἵρεσιν, εἴπερ ἐβούλετο, ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς ἠπίστατο τὸ ἐσόμενον, τῷ δὲ Ἀδὰμ οὐκ ἀφῃρέθη ἡ ἐπὶ τὸ καλὸν ὁρμή. καὶ ὁ μὲν Ἀδὰμ ἀόριστον εἶχε τὴν ἐπὶ τὰ ἐναντία ῥοπήν. Ὁ δὲ Θεὸς ὡρισμένως ἐγίνωσκε τὸ ἀόριστον. ὡς γὰρ τὸ σῶμα ἀσωμάτως οἶδεν, οὕτω μὲν καὶ τὸ ἀόριστον ὡρισμένως.

ιζ. Ἀπὸ ποίου πρώτου στοιχείου ἤρξατο τὸν κόσμον ποιεῖν ὁ Θεός.

Μωυσῆς μὲν ὁ θεόπτης οὐρανῷ ἅμα καὶ γῇ τὰ πρεσβεῖα δίδωσι τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως. Τῶν δὲ παρ' ἕλλησι σοφῶν ἄλλοι ἄλλως ᾠήθησαν. Οἱ μὲν γὰρ τὴν γῆν πρῶτον παράγουσιν ὡς κέντρον τοῦ οὐρανίου κύκλου, ἐπεὶ καὶ τοῦ ἐπιπέδου κύκλου τὸ κέντρον πρεσβύτερον. Ἕτεροι δὲ εἰς τὰ τέσσαρα στοιχεῖα καὶ τὸ πέμ-

trixqve vitæ & productrix, & ſemel ut dicam, omnes ipſius facultates infinitæ ſunt & principii ratione, & finis. Atq; illius qvidem reſpectu ſine principio eſſe dicitur, ratione hujus vero ſine fine, hoc eſt omnino æternus. Infinita igitur poteſtate DEus, & principii finisqve expers & æternus eſt, qvod & *Gregorius* Theologus vere theologice docuit.

16. *Quomodo præſcit DEus res mutationibus obnoxias?*

Non qvales ſunt res tali cognitione cognoſcit eas DEus, ſed qvali ipſe eſt eſſentia. Sic v. g. res ſunt partibus diviſibiles, DEus partium & diviſionis expers, res itaqve partibus diviſibiles impartibili ratione cognoſcit. Porro res ſunt alterationi & mutationi obnoxiæ, DEus inalterabilis & haud mutabilis. Mutabilia igitur & alterabilia cognoſcit inalterabiliter & immutabiliter. Ita etiam res temporarias æterna cognoſcit ratione, corpora item ratione incorporali. Non autem ideo qvia DEus corpora incorporali ratione cognoſcit, ideo corpus mutatur, fitq; incorporale. Sed DEus qvidem ſcientiâ ſuâ res pro divinæ eſſentiæ ratione cognoſcit, illarum autem qvælibet qvod eſt manet. Ad hos igitur qvi movent dubium, qværuntqve ſi DEus præſciverit Adamum mandata eſſe transgreſſurum, qvomodo fieri potuerit ut Adamus non peccaret? qvod enim DEus præſcivit, id Protoplaſtus qvomodo potuit evitare? Ad hoc dubium in promtu tibi ſit reſpondere, qvod propria DEus virtute novit & qvæ ſunt & qvæ futura ſunt, nec mutantur tamen res, etſi ille perfectiore illas ratione ſcit. Qvandoqvidem igitur ſciebat Adamum fuiſſe prolapſurum in peccatum, ejus cognitio non fuit homini cauſa peccandi. Non enim eripuit ei æqvilibritatem ad opinandum, & boni ſi vellet eligendi facultatem, ſed DEus qvidem ſciebat qvid futurum eſſet, Adamo autem non erepta erat animi ad bonum inclinandi potentia. Et Adamus qvidem ad contraria indefinito modo ſe habebat: DEus autem indefinitum definita cognoſcebat ratione. Sicut enim corpus incorporaliter, ſic & indefinitum definite novit.

17. *Quodnam primum elementum, à quo mundum condere cœpit DEus?*

Moyſes qvidem, qvi DEum vidit, Cœlo ſimul & terræ primum locum aſſignat in Mundi originibus. Inter Græcorum vero ſapientes alii aliud opinati ſunt. Nonnulli enim terram præferunt tanqvam centrum circuli cœleſtis, qvod etiam in plano centrum ſit circulo prius & antiqvius. Alii univerſum mundum diſtingvunt in qvatuor elementa, & qvintum æthereum genus corporis: qvatuorqve illa ſub æthere diſpoſita, pulcherrimum vero æthereæ naturæ cœlum primum omnium factum eſſe affirmant. Qvi vero fa-

πέμπτον σῶμα· τὸ αἰθέριον τὸν σύμπαντα διαιρῦντες κόσμον καὶ τὸ τετράςοιχον ὑπὸ τῦ αἰθέρος διοικεῖσθαι νομίζοντες. Τὸ δὲ κάλλιςον δὲ τῦ αἰθέρος ὁ ὐρανὸς, ὃν πρῶτον τύτων γεγενῆσθαι φασίν. Ὅσοι δὲ ἀγέννητον τὸν κόσμον σαφῶς ἀπεφήναντο, ὁμῦ τὸ πᾶν εἶναι ἀκολύθως ἑαυτοῖς λέγυσι. Δεῖ δὲ μᾶλλον οἴεσθαι τὸν ὐρανὸν πρῶτον γεγενῆσθαι, ὡς καὶ κρεῖτἰον σῶμα καὶ τῶν ἄλλων περιληπτικόν.

ιή. Πόθεν ἔννοιαν ἔσχον Θεῦ ἄνθρωποι;

Ἔννοιαν ἔσχε Θεῦ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς τῶν ὄντων τάξεως, ἀπὸ τῆς ἰσονομίας τῶν φύσεων, ἀπὸ τῆς εἰς τὰ πάντα διοικύσης προνοίας. Ἥ τε γὰρ τῶν μεγάλων φωςήρων ἀνατολὴ καὶ δύσις ἐν τοῖς αὐτοῖς καιροῖς ἀεὶ ὁμοίως ἔχυσα, καὶ οἱ τῶν ἀςέρων δρόμοι τὴν ταυτότητα σώζοντες, καὶ ἡ τῦ ὐρανῦ περιφορὰ καὶ περίοδος κυκλοτερὴς πάντα σφίγγυσα καὶ συνδέυσα, καὶ τ' ἄλλα ὡσαύτως ἔχοντα ἐν ἀλλήλοις σώμασι, προνοητήν τινα τῦ παντὸς εἶναι ἀνακηρύτἰυσιν. εἰ γὰρ τυχαία καὶ αὐτόματος ἦν ἡ τῦ κόσμυ σύμπλεξις, ἦν ἂν καὶ τὰ μέρη τῦ κόσμυ ἀτάκτως καὶ ἀλόγως φερόμενα. Νῦν δὲ ἡ εὔρυθμος τῦ παντὸς κίνησις, καὶ τὸ μηδὲν ἀλόγως ἢ τὴν κίνησιν ἔχειν ἢ τὴν ἡσυχίαν, ἀλλὰ πάντα ἐναγώγως ἡνιοχεῖσθαι, τὸν Θεὸν ἡμῖν ἀναδείκνυσι ποιητὴν τῦ παντός.

ιθ. Πότερον πλείυς οἱ ἄγγελοι ἢ οἱ ἄνθρωποι;

Ἐλάτἰυς τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὸ πλῆθος οἱ ἄγγελοι. σκόπει γὰρ, ὅτι πάντες οἱ ἀριθμοὶ οἱ πλησιάζοντες τῇ μονάδι, ἐλάτἰυς εἰσὶ κατὰ τὸ ποσὸν τῶν πορρωτέρων ἀριθμῶν. Οἷον ἡ διὰς, ἡ τριὰς καὶ ἡ τετρὰς ἐλατἰότεραι εἰσὶ τῶν εἴκοσι καὶ τριάκοντα. Ὥσπερ ὖν οἱ ἐγγύτεροι τῆς ἑνάδος ἀριθμοὶ ἐλάτἰυς εἰσὶν, οἱ δὲ πορρωτέρω, πλείυς, ὕτως οἱ ἐγγύτεροι τῦ ἑνὸς καὶ μόνυ Θεῦ, ἔλατἰον ἔχυσι τὸ ποσόν· οἱ δὲ πορρωτέρω, πλέον. ἐγγύτεροι δὲ τῦ Θεῦ ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, καὶ αἱ περικείμεναι δυνάμεις. Πορρωτέρω δὲ οἱ ἄνθρωποι. ὥςε πλείυς εἰσὶ τῶν ἀγγέλων οἱ ἄνθρωποι, ὅθεν καὶ οἱ μὲν ἄγγελοι ἤδη κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἐπερατώθησαν, τοῖς δὲ ἀνθρώποις εἰς τὸ ἄπειρον προχεῖται ἡ γέννησις. ςαθήσεται δὲ αὐτὴ κατὰ τὸν τῆς συντελείας καιρόν.

κ'. Περὶ νῦ.

Οὐ πᾶς νῦς μετέχεται ὑπὸ πάσης ψυχῆς. ὁ δὲ πρῶτος νῦς ὑπ' ὐδεμιᾶς ψυχῆς μεθεκτός ἐςιν. Ὁ γὰρ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα νῦς καὶ πάντων δημιυργὸς, πῶς ἂν ὑπὸ ψυχῆς μετασχεθείη τινός; πάσης γὰρ νοερᾶς πληθύος καὶ τῦ πλήθυς τῶν νοῶν ἡγεῖταί τις νῦς. καὶ ἀμέθεκτος καὶ πρῶτος μὲν νῦς ὗτος ἐςι καὶ ὀνομάζεται. μετὰ δὲ τὸν ἀμέθεκτον νῦν, ὁ μεθεκτὸς μὲν, ὐχ ὁ ἐγκόσμιος

δὲ,

ctum mundum haud obscure negant, universum simul existens congruenter propriæ opinioni statuunt. Fas autem potius existimare primo loco factum cœlum, utpote corpus præstantius, & qvod cætera complectitur atqve comprehendit.

18. *Unde homines notitionem DEi acceperint?*

Notionem DEi hauserunt homines ex ordine rerum, ex naturæ æqvalibus legibus, ex providentia ad omnia pertingente. Magnorum enim luminum ortus & occasus iisdem temporibus eodem semper se habens modo, & cursus siderum eandem servantes rationem, & circumrotatio cœli circularis omnia colligens ac constringens, aliaqve qvæ in aliis corporibus consimiliter se habent, prædicant esse qvendam qvi universi curam gerit eiqve providet: Si enim forte & casu mundus coaluisset, partes ejus sine ordine & ratione ferrentur, nunc vero motus universi certo numero & ordine constitutus, & qvod nihil sine ratione vel movetur vel qviescit, sed omnia facile ac commode regi se patiuntur, DEum nobis universi factorem conditoremqve demonstrant.

19. *Pluresne sint Angeli an Homines?*

Pauciores multitudine sunt Angeli qvam Homines. Vide enim qvomodo numeri omnes qvo propiores sunt unario, eo minores sunt numeris longius ab illo distantibus. Uti binarius, ternarius & qvaternarius minores sunt vicenario & tricenario. Sicut igitur propiores unario numeri sunt minores, longius vero remoti majores & numerosiores, sic qvæ uni & soli DEo propiora sunt, eadem pauciora qvoqve sunt, qvæ vero longius distant, plura sunt numero. Propiores autem DEo sunt Angeli, Archangeli, & his proximæ Potestates. Longius ab illo absunt homines. Igitur plures sunt homines qvam Angeli, unde & Angelorum numerus jam est finitus & circumscriptus, hominum vero generatio in infinitum effunditur, qvæ tamen & ipsa sistetur in seculorum consummatione.

20. *De mente.*

Non qvælibet mens ab anima qvacunq; participatur. Principalis mens à nulla anima participari potest. Qvæ enim omnibus rebus mens præstantior est, & omnium opifex, qvomodo ab anima ulla participetur? Omnis enim intelligibilis multitudinis & multitudinis mentium princeps est mens qvædam nullius animæ particeps. Atq; hæc prima mens est & nominatur. Post hanc nullius participem animæ succedit mens non mundana qvidem sed supramundana & à mundo separabilis. Deinde mundana, nam secundum Græcorum sententiam ipse etiam

δὲ, ἀλλ' ὁ ὑπερκόσμιος καὶ χωριστὸς τοῦ κόσμου. εἶτα ὁ ἐγκόσμιος. ἐπεὶ κατὰ τοὺς τῶν Ἑλλήνων λόγους καὶ αὐτὸς ὁ κόσμος ἔμψυχος ἅμα καὶ ἔννους ἐστί· καὶ ἡ ἐγκόσμιος ψυχὴ οὐκ εὐθὺς μετέχει τοῦ ὑπερκοσμίου νοὸς, ἀλλὰ πρώτως τοῦ ἐγκοσμίου. Ἔστιν οὖν ἡ τάξις καὶ ὁ ἀριθμὸς καὶ τὰ ὀνόματα οὕτως· ὁ ἀμέθεκτος νοῦς, ὁ ὑπερκόσμιος, καὶ ὁ ἐγκόσμιος.

κα. Ἔτι περὶ νοῦ.

Πᾶς νοῦς ἑαυτὸν νοεῖ. ἀλλ' ὁ πρῶτος νοῦς καὶ ἀμέθεκτος ἑαυτὸν μόνον. οὐδὲ γὰρ ἔχει τι πρὸ αὐτοῦ, ἵνα ἐκεῖνο νοήσῃ. Τὰ δὲ μετ' αὐτὸν οὐκ ἂν νοήσειεν. ἀλλ' ἔχει τούτων τὴν νόησιν ἀνοησίᾳ κρείττονι νοήσεως· καὶ ἔστιν, ὅτι οὗτος νοῦς, νοῦς ἅμα καὶ νοητόν. νοῦς μὲν ὡς νοῶν ἑαυτὸν, νοητὸν δὲ, ὡς νοούμενον ὑφ' ἑαυτοῦ. Ὁ δὲ μετὰ τὸν ἀμέθεκτον μεθεκτὸς νοῦς ἑαυτόν τε ἅμα νοεῖ, καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ νοῦν. Πᾶς γὰρ νοῦς ἢ ἑαυτὸν νοεῖ, ἢ τὸ ὑπὲρ ἑαυτὸν, ἢ τὸ μεθ' ἑαυτόν. ἀλλ' εἰ μὲν τὸ μεθ' ἑαυτὸν νοεῖ, κατὰ τὸ χεῖρον ἐπιστρέφει. εἰ δὲ τὸ ὑπὲρ ἑαυτὸν νοεῖ, εἰ μὲν διὰ τῆς ἑαυτοῦ γνώσεως, ἑαυτὸν ἅμα κἀκεῖνο γνώσεται. εἰ δὲ ἐκεῖνο μόνον, ἑαυτὸν ἀγνοήσει νοῦς ὤν. ἀλλὰ τὸ πρὸ ἑαυτοῦ γινώσκων, γνώσεται καὶ ἑαυτόν. ἔστιν ἄρα καὶ ἐν τῷ νῷ νοητὸν, καὶ ἐν τῷ νοητῷ νοῦς, καὶ ὁ μὲν ὁλικώτερος, ὁ δὲ μερικώτερος.

κβ. Περὶ νοῦ.

Πᾶς νοῦς καὶ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, αἰώνια ἔχει. ὅλη γὰρ ἅμα ἐστὶν ἡ οὐσία τοῦ νοῦ καὶ οὔτε αὔξεται οὔτε μεγεθύνεται, οὐδὲ ὃ σήμερον ἐστὶ χθὲς οὐκ ἦν. καὶ ἡ νόησις δὲ αὐτοῦ ὁμοία ἐστὶ τῇ οὐσίᾳ. Πληρεστάτη γὰρ καὶ ὅλη, καὶ ὁμοῦ πάντα νοεῖ, καὶ οὔτε τὸ παρεληλυθὸς ὁρᾷ, οὔτε τὸ μέλλον ὡς ἐσόμενον οἶδεν, ἀλλ' ἐν τῷ ἐνεστῶτι πάντα οἶδεν, οὐ κινούμενος, οὐ συλλογιζόμενος, οὐχ ὥσπερ ἡ ψυχὴ προτάσεις τιθεὶς καὶ ἐπάγων συμπεράσματα, ἀλλ' ἐν τῷ ἑνὶ πάντα ἐπιστάμενος. ἀκίνητος γὰρ ὤν, οὐκ ἂν ὑπὸ χρόνου μετρεῖτο, οὔτε κατὰ τὴν οὐσίαν, οὔτε κατὰ τὴν ἐνέργειαν. Εἰ οὖν καὶ ἡ οὐσία τούτου αἰώνιος καὶ ἡ ἐνέργεια, καὶ ἡ μέση τούτων οὖσα δύναμις αἰωνίαν τὴν ὑπόστασιν ἐκληρώσατο.

κγ. Περὶ νοῦ.

Πᾶς νοῦς οὐσία ἐστὶν ἀμέριστος. Τὸ γὰρ μὴ ἔχει μέγεθος, τὸ μὴ ὂν σῶμα, τὸ μὴ κινούμενον πάντως καὶ ἀμέριστον. πᾶν γὰρ τὸ μεριζόμενον ἢ

κατὰ

mundus anima ac mente præditus eſt. Et anima mundi non ſtatim continet ſupramundanam mentem, ſed primo mundanam. Ordo igitur & numerus atq; nomina ſic ſe habent: Mens cujus nulla anima compos & particeps fieri poteſt, tum mens ſupramundana, ac deniq; mundana.

21. *De mente.*

Omnis mens ſeipſam intelligit. Sed prima mens qvæ à nullo participatur, ſe intelligit ſolam. Neqve enim habet aliqvid ſe prius, qvod intelligat. Qvæ vero poſt ſunt, non qvidem intellexerit, ſed habet eorum cognitionem ſine intelligentia, per genus perceptionis qvod intelligendi actu eſt præſtantius. Ac mens talis, intellectus ſimul eſt & intelligibile. Intellectus qvidem, qvatenus ſe ipſe intelligit, intelligibile vero, qvatenus à ſeipſo intelligitur. Qvæ hinc poſt imparticipabilem mentem mens participabilis ſuccedit, ſeipſam ſimul intelligit & illam priorem ſe ipſa mentem. Omnis enim mens vel intelligit ſeipſam, vel qvod ſupra ſe, vel qvod infra ac poſt ſe eſt. At qvando hoc qvod infra ſe eſt intelligit, ad deterius ſe convertit. Qvando autem intelligit id qvod ſupra ſe eſt, atqve per ſui ipſius cognitionem, ſeipſam pariter & illud cognoſcet: ſi vero illud ſolum, ſeipſam ignorabit mentem eſſe. Sed utiq; dum id qvod ſe prius eſt cognoſcit, cognoſcet etiam ſe ipſam. Eſt igitur & in mente intelligibile, & in intelligibili mens ſive intellectus alius univerſalior, particularior alius.

22. *Iterum de mente.*

Mens eſſentiam, potentiam & operationem æterna habet. Eſſentia mentis ſimul tota eſt, neqve augetur neqve in majorem magnitudinem creſcit, neqve qvod hodie eſt heri non erat, & intellectio ejus eſſentiæ eſt ſimilis. Pleniſſima enim & tota intelligit & omnes res ſimul, & nec præterita tanqvam præterita, neq; futura tanqvam futura cognoſcit, ſed omnia intelligit tanqvam præſentia, non movetur neqve unum ex alio colligit, neqve ut anima ponit præmiſſas ex qvibus inducat concluſiones, ſed ſimul ſcit omnia. Cum enim immobilis ſit, nec à tempore menſuratur, neqve qvoad eſſentiam neqve qvoad operationes. Qvod ſi igitur eſſentia ejus æterna & æterna eſt operatio, etiam media inter has potentia æternam ſubſiſtentiam ſortita eſt.

23. *De mente.*

Omnis mens eſt ſubſtantia partes nullas habens. Qvod enim caret magnitudine, neqve eſt corpus, nec movetur, omnino etiam in partes dividi neqvit. Qvicqvid enim in partes dividitur, dividitur vel magnitudinis vel multitudinis ratione. Qvoniam vero mens omni modo ſempiterna, & corporibus ſublimior eſt, partes

κατὰ τὸ μέγεθος μερίζεται, ἢ κατὰ τὸ πλῆθος. εἰ δὲ ὁ νοῦς κατὰ πάντα αἰώνιος καὶ ἐπέκεινα σωμάτων, ἀμέριστος ἄρα ἐστί. Πόθεν δὲ; ὅτι ἀσώματος ὁ νοῦς, ὅτι ἑαυτὸν νοεῖ, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπιστρέφει, σῶμα γὰρ αὐτὸν οὐδὲν νοεῖ. πόθεν δὲ δῆλον, ὅτι αἰώνιον; ὅτι οὐ μερίζεται ἡ νόησις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν ταυτότητί ἐστι διηνεκεῖ, ὥσπερ ἡ οὐσία. ἔστι δὲ πάντων ὑποστάτης; οὐχὶ πᾶς νοῦς, ἀλλ' ὁ ἀμέθεκτος καὶ δημιουργὸς κόσμου. Ὑφίστησι δὲ προσεχῶς μὲν τὰ ἴδια καὶ ἀμετάβλητα, εἶτα δὴ καὶ τὰ μεταβλητὰ, καὶ ἔγχρονα, οὐχ ὅτι τὰ μὲν πρῶτα ποιεῖ, τὰ δὲ ὕστερα, ἀλλ' ἐν μιᾷ ῥοπῇ ἅπαντα. ἐκεῖνα δὲ κατὰ τὴν ἑαυτῶν τάξιν καὶ ἰδιότητα πρόεισι. Τὰ μὲν, κατὰ τὴν νοερὰν ἰδιότητα, τὰ δὲ κατὰ τὴν φυσικὴν κίνησιν.

κδ΄. Περὶ νοῦ.

Ὅτι ὁ μετὰ τὸν ἀμέθεκτον νοῦς, ἤτοι ὁ μεθεκτὸς καὶ τὸν πρῶτον νοῦν νοερὸν ἔχει ἐν ἑαυτῷ, Καὶ τῶν μετ' αὐτὸν πάντων νοερὰν τὴν εἴδησιν ἐκληρώσατο. Κατὰ γὰρ τὸ μέτρον τῆς ἰδίας οὐσίας καὶ τὰ πρῶτα ἔχει καὶ τὰ ὕστερα ἑαυτῷ. ὅθεν καὶ τὸν ἀμέθεκτον νοῦν νοερῶς νοεῖ. Εἰ γὰρ καὶ ἀμέθεκτος, ἀλλ' ἐμφάσεις τινὰς δίδωσι τοῖς μετ' αὐτὸν τῆς ἰδίας ὑπάρξεως. Καὶ τὴν ψυχὴν δὲ καὶ τὰ φυσικὰ οἷα δὴ νοερῶς οἶδεν. οὐ γὰρ ὡς ἔχουσι φύσεως τὰ νοούμενα, οὕτως νοεῖ. Οὔτε γὰρ κρειττόνως οἶδε τὰ χείρονα, οὔτε χειρόνως τὰ κρείττονα, ἀλλ' ἀμφότερα νοερῶς. Οὐδὲ γὰρ συμμεταβάλλει τοῖς νοουμένοις. Πρὸς μὲν γὰρ τὸ κρεῖττον οὐ δύναται, πρὸς δὲ τὸ χεῖρον οὐ βούλεται. ὡς οὖν ἔχει φύσεως οὕτω καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτὸν νοεῖ, καὶ τὰ μετ' αὐτόν. οὐ μὲν ἐκεῖνα ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ἀλλὰ τὰς ἐκείνων αἰτίας. Καὶ ὡς τὰ νοητὰ νοερῶς ἔχει, οὕτω καὶ τὰ αἰσθητὰ νοερῶς.

κέ. Περὶ νοῦ.

Πάντα τὰ νοερὰ εἴδη, οἷον ψυχαὶ, νόες, ἄγγελοι, ἀρχάγγελοι, δυνάμεις, καὶ ὅσα τοιαῦτα, καὶ ἐν ἀλλήλοις εἰσὶ, καὶ καθ' ἑαυτὸ ἕκαστον. Καὶ οὔτε τὸ ἐν ἀλλήλοις σύγχυσιν ἔχει, οὔτε τῷ καθ' ἑαυτὸ εἶναι ἕκαστον, μερισμὸν λαμβάνουσι. Φοιτᾷ γοῦν πάντα διὰ πάντων, καὶ ἐν ἑαυτῷ ἐστιν ἕκαστον. Τὰ μὲν σώματα, καθ' ἑαυτά ἐστι ἕκαστον, καὶ οὐ δι' ἀλλήλων φοιτᾷν δύναται διὰ τὴν παχυμέρειαν. τὰ δὲ ἀσώματα καὶ νοερὰ εἴδη ἐκτὸς παχύτητος ὄντα καὶ μεγέθους, δι' ἀλλήλων φοιτῶσι. Καὶ αὖθις ἀσύγχυτα μένουσιν. Ἐν ἀλλήλοις γοῦν εἰσι πάντα τὰ νοερὰ εἴδη ἡνωμένως, καὶ χωρὶς ἕκαστον διακεκριμμένως, ὥσπερ δὴ καὶ τὰ θεωρήματα ἐν μιᾷ ψυχῇ.

Πᾶς

partes etiam nullas habet. Unde vero constat mentem non esse corpus? qvoniam se ipsa intelligit, atqve in se ipsam reflectitur. Corpus enim seipsum intelligit nullum. Unde porro constat æternam esse mentem? qvoniam intelligentia ejus non partibus divisa est, sed qvemadmodum essentia in perenni identitate manet. Omnia porro subsistere facit mens, non qvaliscunq; qvidem, sed illa imparticipabilis & effectrix mundi. Facit autem subsistere inprimis qvidem propria & mutationi nulli obnoxia, deinde etiam mutabilia & temporaria, non tamen ita ut illa prius faciat, hæc posterius, omnia enim uno facit momento. Suo porro ordine & secundum proprietatem suam illa procedunt, alia proprietatem intelligibilem, alia naturalem motum servantes.

24. *De eodem argumento.*

Mens participabilis qvæ est post illam imparticipabilem, habet in se * primam mentem intelligibilem, & omnium inferiorum intelligibilem cognitionem sortita est. Nam pro mensura propriæ essentiæ & prima habet & semet inferiora. Unde imparticipabilem qvoqve illam mentem intelligibiliter cognoscit: Licet enim illa sit imparticipabilis, tamen inferioribus dat qvasdam existentiæ suæ perspicuas significationes. Sed & animam hæc intelligibiliter cognoscit, & res naturales, siqvidem non cognoscit res qvas intelligit secundum naturam qva illæ sunt præditæ, neq; deterius meliora, sed utraqve intelligibiliter: Neqve rebus qvas intelligit se conformat, præstantiori enim non potest, & deteriori non vult. Pro sua igitur qvam ipsa habet natura & superiora se & inferiora intelligit, neq; ista in se, sed istorum habet causas, atq; ut intelligibilia intelligibiliter, sic & sensibilia intelligibiliter in se habet.

25. *De mente.*

Omnes species intelligibiles, ut animæ, mentes, Angeli, Archangeli, Potestates & qvæ sunt ejus generis alia, tum in aliis invicem sunt, tum qvodlibet est per se, neqve qvod in aliis invicem sunt confusionem affert, neqve qvod per se sunt singula, divisionem. Omnia igitur per omnia permeant, nec minus unumqvodqve est per se. At enim corporum qvodlibet per se est, nec per alia potest ob crassitiem permeare. E contrario incorporalia & intelligibilia utpote crassitiei & magnitudinis expertia, invicem se permeant, ac nihilominus inconfusa permanent. Omnes igitur species intelligibiles sibi invicem insunt atqve unita sunt, nec minus separata sunt ac disjuncta, sicut in anima cogitationes.

* h. e. cognoscit atqve intelligit illam pro suo modulo.

κϛ΄. Περὶ νοῦ.

Πᾶς νοῦς πλήρης ἐστὶ τῶν θείων εἰδῶν, οἷον, ἀγαθότητος, ὁσιότητος, δικαιοσύνης, ταυτότητος, ὁμοιότητος καὶ τῶν λοιπῶν, ἀλλ᾽ ὁ μὲν θειότερος νοῦς ὁλικωτέρων ἐστὶ περιεκτικὸς εἰδῶν, ὁ δὲ ταπεινότερος μερικωτέρων, οἱ μὲν γὰρ ἀνωτέρω θείαις δυνάμεσι χρῶνται μείζοσιν, οἱ δὲ κατώτεροι πληθυνόμενοι, μᾶλλον ἐλαττοῦσι τὰς δυνάμεις, ἃς ἔχουσι. τὰ γὰρ τῷ ἑνὶ συγγενέστερα ἐλαττότερα μὲν εἰσὶ τῷ πλήθει, τῶν ὑφ᾽ ἑαυτὰ, τῇ δυνάμει δὲ ὑπεραίρει. τὰ δὲ τοῦ ἑνὸς πορρωτέρω, ἔμπαλιν τῷ μὲν ποσῷ πληθυντικώτερά εἰσι, τῇ δὲ δυνάμει ἐλαττότερα. πᾶν μὲν γὰρ τὸ πληθυνόμενον ἐλαττοῦται κατὰ τὴν δύναμιν, πᾶν δὲ τὸ ἑνούμενον τῇ μὲν δυνάμει μεγαλύνεται, ἐλαττοῦται δὲ κατὰ τὴν ποσότητα, ἡ μὲν γὰρ ἕνωσις δυναμικωτέρα, ἡ δὲ διαίρεσις πληθυντικωτέρα. Καὶ ἡ μὲν ἕνωσις, ἐλάττω κατὰ τὴν ποσότητα. ἡ δὲ διαίρεσις ἀσθενεστέρα κατὰ τὴν δύναμιν.

κζ. Περὶ ψυχῆς.

Τρίτον ἐστὶ τὸ πάθος τῆς ψυχῆς. Καὶ τὸ μὲν ἀκρότατον αὐτῆς, τὸ τοῖς νοητοῖς ἡνωμένον, νόησις ὠνόμασαι. Τὸ δὲ ἔσχατον τὸ τῶν αἰσθητῶν γνωσικὸν, διὰ μέσης τῆς κοινῆς αἰσθήσεως δόξα λέγεται. τὸ δὲ μέσον τὸ ἀνιέναι καὶ κατιέναι πεφυκὸς, διάνοια. Καὶ μέχρι μὲν τούτων, ὁ ἄνθρωπος, ἤτοι νοῦς, διάνοια, δόξα. μετὰ δὲ ταῦτα εἶναι τὸ ζῶον. ἡ μὲν γὰρ πολυποίκιλος φύσις, ἡ δὲ τῆς θείας μοίρας ὑπάρχουσα, ἡ μέν γε ἐπιθυμία πολυκέφαλον θηρίον; ὁ δὲ θυμὸς λεοντώδης, ὁ δὲ λόγος ὁ ἀληθὴς ἄνθρωπος. Ἐστὶ δὲ τούτου καὶ ἄλλος θειότερος ἄνθρωπος καὶ ἀληθέστερος, ὁ νοερός, ὃν αὐτάνθρωπον προσαγορεύουσιν οἱ τῶν εἰδῶν φιλοθεάμονες. Τρίτον οὖν ὁ ἄνθρωπος, ὁ μὲν νοερὸς καὶ μονοειδὴς, ὁ δὲ λογικὸς καὶ τριμερὴς καὶ τριδύναμος, ὁ δὲ αἰσθητικὸς καὶ πολυειδὴς καὶ παντοδαπός. τὸ δὲ λογιζόμενον καὶ τὸ θεωροῦν ἡμεῖς ἐσμὲν, ἡμεῖς γὰρ καὶ ψυχὴ ταυτόν.

κή. Περὶ ψυχῆς.

Τῶν παρ᾽ ἕλλησι σοφῶν τὴν ψυχὴν, Πλάτων μὲν καὶ Ἀριστοτέλης, ὡς ὀργάνῳ φασὶ χρῆσθαι τῷ σώματι. δεῖ γάρ, φησιν Ἀριστοτέλης, τὴν μὲν τέχνην χρῆσθαι τοῖς ὀργάνοις, τὴν δὲ ψυχὴν τῷ σώματι. οἱ δὲ ἐκ Περιπάτου φιλόσοφοι, ὡς ἔνυλον εἶδος μιγνύουσιν αὐτὴν τῷ σώματι καὶ διαπλέκουσιν. Οἱ δὲ περὶ Κλεάνθην καὶ σῶμα ταύτην ἀποφαίνονται. δυναμένην μέν τοι γέ ποτε καὶ τοῦ φαινομένου χωρίζεσθαι σώματος. Πλωτῖνος δέ φησι μὴ ἀναγκάζεσθαι δέχεσθαι τὴν ψυχὴν

τὰ

26. *Adhuc de mente.*

Omnis mens divinis plena est ideis, ut bonitatis, sanctitatis, justitiæ, identitatis, similitudinis, cæterisq; : At divinior mens integriores ideas continet, viciſſim qvo inferior est eo minores illarum partes. Superiores enim majoribus divinis facultatibus utuntur, inferiores vero mentes dum multiplicantur, facultatibus qvas habent utuntur imbecillioribus. Qvæ enim unitati proxima ſunt, multitudine qvidem ab inferioribus vincuntur, potentiâ autem præstant. Viciſſim qvæ ab unitate longius recedunt, numero plura, sed potentia minora ſunt. Qvicqvid enim in multitudinem abit, potentia minuitur, sed qvod unitur, potentia augetur ac crescit, licet numero minuatur. Unitio enim valentior est, diviſio multitudinis procreatrix: Unitio minor numero, diviſio potentiâ infirmior.

27. *De anima.*

Tres ſunt animæ paſſiones. Prima qvidem & ſumma qvâ intelligibilibus conjungitur, intelligentia appellatur. Infima qvâ res ſenſiles per ſenſum communem cognoſcimus, dicitur opinio. Media, qvæ aſcendendo & deſcendendo colligere apta nata est. Atqve homo qvidem hactenus, mens, ratiocinatio, opinio: qvod ſupereſt animal est, natura varia ac multiplex, pars divinæ ſortis particeps, pars concupiſcentia multiceps beſtia, & ira qvalis est leonum: Sed verus homo ratio est. Exiſtit porro & alius homo divinior veriorqve, intelligibilis, qvem αὐτάνθρωπον ipshominem ſive ideam hominis vocant qvi idearum ac ſpecierum contemplatione oblectantur. Triplex igitur homo datur, unus intelligibilis iſte & unicus ac ſimplex, alter rationabilis tribus facultatibus ac veluti partibus conſtans, tertius ſenſibilis & multiplex variusqve. Sumus autem id qvod ratione & conſideratione utitur, anima enim cujusqve is est qvisqve.

28. *De anima.*

Inter Græciæ Sapientes Plato & Ariſtoteles ajunt animam corpore uti tanqvam inſtrumento. *Ars enim*, inqvit Ariſtoteles, *inſtrumentis, anima corpore indiget.* At Peripatetici Philoſophi animam, velut formam materiæ, inhærentem corpori implicant ac permiſcent. Cleanthes & animam ſtatuit corpus eſſe, utpote qvæ poſſit à corpore qvod oculis cernitur ſeparari ac ſecedere. *Plotinus* negat neceſſe eſſe ut anima corporis paſſionibus afficiatur, nam nec artificem ea qvæ inſtrumentis ſuis

τὰ πάθη τοῦ σώματος. Ἐπεὶ μηδὲ τεχνίτης τὰ πάθη τῶν ὀργάνων ὑποδέξαιτ' ἄν ποτε. αἰσθήσει δὲ χρῆσθαι φησὶν ἀναγκαῖον, τὸ γὰρ διὰ σώματος ἐνεργοῦν, ἔχει τὴν αἴσθησιν, ἵνα δι' αὐτῆς γινώσκῃ τὰ ἔξωθεν. Εἰ οὖν ἡ ψυχὴ ἀσώματος, τὰ πάθη τοῦ σώματος οὐ διαβήσεται ἐπ' αὐτήν. Εἰ δὲ καὶ ἔρχεται, οὐκ εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἔρχεται, ἀλλ' εἰς τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἐνεργείας.

κθ. Περὶ ψυχῆς.

Μίγνυται τὰ μιγνύμενα ἢ κιρνάμενα ἀλλήλοις ὥσπερ τὰ ὑγρὰ, ἢ διαπλεκόμενα ὥσπερ ὅτε ἀὴρ καὶ τὸ φῶς. εἰ δὲ ἐφάπτοι τὸ μόνον, τῇ μὲν οὐσίᾳ κεχώρισαι, ταῖς δὲ ἐνεργείαις μέμικται. Καὶ Ἀριστοτέλης διὰ τοῦτο τὴν ψυχὴν ποιεῖ διττὴν, τὴν μὲν κεχωρισμένην, τὴν δὲ ἐν σώματι τὴν ὑπόστασιν ἔχουσαν. πλὴν οὐχ ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται ἡ ἐν τῷ σώματι οὖσα εἴπερ κέκραται τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ ἔμψυχον σῶμα. Τὸ γὰρ σῶμα διὰ τὴν ψυχὴν αἰσθητικὸν γέγονε, καὶ ὀρεκτικὸν καὶ τῶν ἄλλων παθῶν δεκτικόν. Πλάτων δὲ τὴν ἀληθινὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς ἑαυτῆς φησιν εἶναι. Τὸ γὰρ ἐν ἄλλῳ τὴν ὑπόστασιν ἔχον εἶδος, ποιότητα οὐσιώδη καλεῖ, ἀλλ' οὐκ οὐσίαν.

λ. Περὶ ψυχῆς.

Διαφόρως ὁρίζεται τὴν ψυχὴν ὁ φυσικὸς καὶ διαλεκτικὸς, ὁ μὲν γὰρ φυσικὸς ἀντιλαμβάνεται τῆς ψυχικῆς οὐσίας, καθόσον ἐστὶ σωμάτων ἀχώριστος. ὁ γοῦν φυσιολόγος ἐπιστημονικὸς ὢν, καὶ γὰρ ἀχώριστον εἴσεται καὶ ὅπως ἀχώριστον. Ὁ δὲ διαλεκτικὸς καὶ τοὺς οὐσιώδεις λόγους καθ' ἑαυτοὺς ὄντας ἐπινοεῖ. ὁ δὲ μαθηματικὸς ἐξ ἀφαιρέσεως τούτων ἐπισκέπτεται, ὁ δὲ πρῶτος φιλόσοφος περὶ τῆς χωριστικῆς ζωῆς τῆς ψυχῆς πραγματεύεται. Δεῖ δὲ ζητεῖν πότερον οὐσία ἡ ψυχὴ ἢ οὔ. Καὶ ἡ οὐσία δυνάμει, ἢ ἐνεργείᾳ. Καὶ σῶμα ἢ ἀσώματος, ἢ ἄμφω τρόπον τινά, καὶ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων τῇ ψυχῇ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐννοεῖν. ἡ δὲ λογικὴ ἡμῶν ζωὴ ἣν προσαγορεύει νοῦν Ἀριστοτέλης, ἐν τῇ πρὸς τὸ σῶμα νεύσει χωριστή τε ἅμα ἐστὶ καὶ ἀχώριστος.

λα. Περὶ ψυχῆς.

Ψυχὴ ἑαυτὴν γνοῦσα, καὶ ὅτι θεῖον ἔχει ἀξίωμα, πόρρω μὲν τῆς φύσεως ἵσταται. πάντων δὲ τῶν σπερμάτων προέχει. πολὺ δέ τι τούτων πρότερον πάντων σωμάτων κεχώρισαι, καὶ ἐφ' ἑαυτῇ ἕδρᾳ ἄνω που καθημένη τῶν φυσικῶν λόγων καὶ τῶν σπερματικῶν, εἰπεῖν δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ παντός. οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς τῶν

contingunt unqvam persentiscere. Necessario autem uti sensibus animam. Nam ut per corpus operetur, sensum habere auxiliatorem, ut per illum externa cognoscat. Qvandoqvidem igitur incorporalis anima est, passiones corporis ad eam non pertingent, qvod si pertingant non essentiam ejus afficient, verùm facultates & operationes.

29. *De anima.*

Qvæ miscentur, vel ita miscentur inter se, ut confundantur, qvemadmodum humores: vel ut modo implicentur mutuo ac permeent, uti aër & lux, si qvis qvæ singula consideret, illa qvoad essentiam distincta, operationibus permixta deprehendet. Hinc Aristoteles duplicem ponit animam, aliam separatam, aliam qvæ in corpore subsistit. At non sentit anima se corpori esse permixtam, sed corpus animatum. Corpus enim animæ beneficio habet qvod sentit appetitqve, atqve aliarum est affectionum particeps. Itaqve Plato statuit ipsi animæ esse veram propriamqve substantiam, qvæ enim in alio subsistit forma, ab eodem qvalitas essentialis, non substantia appellatur.

30. *Adhuc de anima.*

Aliter Physicus aliter Dialecticus animam definiunt; Physicus animæ substantiam considerat qvatenus non est à corpore separata. Naturæ siqvidem scientiam professus, spectabit animam haud sejunctam â corpore, & qvatenus haud sejuncta est. Dialecticus vero etiam rationes essentiæ illius in se spectatas expendit, & Mathematicus abstracta à corpore contemplatur: Sed primus Philosophus de separabilitate vitæ ab anima est sollicitus. Qværere nimirum oportet num substantia sit anima necne, & potentiane an actu substantia sit. Atqve utrum corpus sit an incorporalis, an utrumqve? Qvodammodo etiam ex iis qvæ animæ adsunt substantiam ejus intelligere fas est. Cæterum vita nostra rationabilis, qvam mentem Aristoteles appellat, pro sua ad corpus inclinatione & separabilis est & inseparabilis.

31. *De anima.*

Anima qvæ seipsam cognoscit & qvod divina gaudet prærogativa, longe distat à natura corporum, omnibusqve præstat seminibus. Multo etiam ante hæc ab omnibus corporibus distincta est, atqve in propria sede supra omnes naturales ac seminales rationes, dixerim etiam ipsius

ἄστρων ἀποῤῥοίας τῷ σώματι παραγίνεται. ὔτε ἀπὸ φύσεως εἰς γένεσιν ἔρχεται, ὔτε σωματικοὶ λόγοι ταύτην εἰς τὸ σῶμα ἐξακοντίζουσιν, ἀλλ' ἄνωθεν ἀπὸ Θεοῦ κάτεισιν. Ἀγνοήσασα δὲ ἑαυτὴν, καὶ ὅτι τῆς ἄνωθεν εὐγενείας ἐστὶ καὶ ἐλευθέρα καθέστηκεν, δουλοπρεπῶς θητεύει τῷ σώματι, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀπόλλυσιν. καὶ ὁ μέγας αὐτῆς ὀφθαλμὸς ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ καλύμματος καταχώννυται, ἢ ἀποσβέννυται.

λβ. Εἰ μεταβάλλει ψυχὴ εἰς ἄγγελον.

Οὐ μεταβάλλει τὰ κατ' οὐσίαν ἕτερα εἴδη τῆς ζωῆς εἰς ἄλληλα. οὐ γάρ ἐστιν ὅμοια τὰ γεννητὰ καὶ μεταβλητὰ τοῖς ἀμεταβόλοις. ἀλλὰ ψυχὴ ἄγγελος μὲν ἢ ἀρχάγγελος γενέσθαι οὐ δύναται, μιμεῖται δὲ ὅσον εἰκὸς τὰς ἐνεργείας αὐτῶν. καὶ πρὸς τὰ ὑπερέχοντα γένη ἀπεικονίζεται, ἐπεὶ καὶ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγένηται, ἡ δὲ εἰκὼν ὁμοίωσιν ἔχει τὸ παράδειγμα. εἰ δὲ ὁμοιοῦται θεῷ, πολλῷ μᾶλλον ταῖς ὑποδεεστέραις δυνάμεσιν. Καὶ πᾶσα μὲν ψυχὴ, κατ' εἰκόνα πεποίηται Θεοῦ, οὐ πᾶσα δὲ ἔχει τὸ καθ' ὁμοίωσιν. Τὸ μὲν γὰρ κατ' εἰκόνα, δύναμίς ἐστι πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐργασίαν, καὶ οἷον ἀρχή τις, ἀφορμὴ τῶν ἀγαθῶν πράξεων, καὶ οἷον σκιαγραφία τῶν ἀρετῶν. τὸ δὲ καθ' ὁμοίωσιν ἐνεργεία ἐστὶν αὐτὸ τέλος καὶ ἀπηρτισμένη εἰκών. οὐ πάντες δὲ ὁμοίως τὸ καθ' ὁμοίωσιν ἔχομεν, ἀλλ' οἱ μὲν μᾶλλον, οἱ δὲ ἔλαττον.

λγ. Εἰ ἄναρχος ἡ ψυχή.

Οὐκ ἔστιν ἀρχὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ, οὐδὲ ἀγέννητος οὔτε ὡς ἄνευ ἑτέρας αἰτίας αὐτὴ πρὸ τῶν ἄλλων ὑπάρχουσα. Τίς δὲ ἡ αἰτία; ἀφ' ἧς πρώτης εἴρηται, παντί γε τοῦτο σαφὲς, ὡς ἡ δημιουργικὴ, ἀρχὴ γὰρ αὕτη πάσης τῆς τῶν ὄντων ἀπογεννήσεως. τίς δὲ ἡ πρόοδος αὐτῆς; Καὶ πῶς προῆλθεν; ἡμεῖς μὲν οὐσιοποιοῦμεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐμφυσήματος ᾧ ἐνεφύσησεν εἰς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον ὁ Θεός. Ἕλληνες δὲ ποικιλώτερον περὶ τούτου διεξίασιν, ὥσπερ δὴ καὶ περὶ τῶν ἄλλων, ὅτι διὰ μόνην τὴν τελειότητα ἀπογεννᾷ τὰ παραγόμενα ὁ Θεός. καὶ ἵνα τὸ ξύμπαν τέλειον ἀποδείξῃ, ὁμοῦ μὲν πάντα παράγει. ἕκαστον δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν τάξιν πρόεισιν. Τὸ ὂν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἡ ζωὴ ἀπὸ τοῦ ὄντος. ὁ νοῦς ἀπὸ τῆς ζωῆς. ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ νοῦ. Ἐστὶ οὖν, φασὶν, ἡ ψυχὴ νοῦ γέννημα, ἄχρονος ἐξ αὐτοῦ προϊοῦσα.

Universi collocata. Neqve enim ex defluxione siderum in corpora venit, neqve naturali sive corporali more generatur, neqve seminales rationes eam in corpus ejaculant, sed à DEo desuper descendit. Qvæ vero seipsam ignorat, neqve scit cœleste suum genus esse ac nobile, liberaqve conditione se conditam ac constitutam, illa mancipii in morem corpori inservit, libertatemqve perdit: & magnus ipsius oculus à naturali velamine obruitur aut extingvitur.

32. *Num anima in Angelum mutetur.*

Qvæ diversis per essentiam generibus vitæ prædita sunt, non inter se invicem permutantur, neqve enim mutabilia, qvæqve generantur, sunt similia illis qvæ nullam mutationem recipiunt. Anima vero Angelus qvidem vel Archangelus fieri neqvit, qvantum tamen fas est, eorum imitatur actiones, atqve præstantioribus generibus se assimilat, siqvidem & facta est ad imaginem DEI: imago porro ad similitudinem exemplum sibi habet propositum. Qvod si DEO assimilatur, multo magis iis qvæ infra DEUM sunt potestatibus. Et omnis qvidem anima ad imaginem facta est, ut vero similitudinem etiam referat, non habet omnis anima. Ad imaginem enim factam esse, significat facultatem pulchra & honesta facta edendi, & principium atqve ansam bonarum actionum, qvandamqve veluti adumbrationem virtutis. Ad similitudinem vero, effectum ipsum, & finem atqve imaginem perfectam & absolutam. Neqve vero omnes æqvaliter illud ad similitudinem habemus, sed alii magis, alii minus.

33. *Num principii expers sit anima.*

Non est ipsa sibi principium anima neqve ingenita, neqve citra aliam causam præ aliis existens. Qvæ porro prima ejus causa sit, nemini non est perspicuum, creatrix nempe illa, qvæ omnium rerum generationis est principium. Qvis vero ejus progressus, & qvomodo processit? Nos qvidem substantiam ejus repetimus ab insufflatione, qva DEUS in primum hominem illam inspiravit. Ethnici autem varia subtilitate hac de re uti etiam de aliis disputant, ajuntqve per solam perfectionem suam DEUM omnia qvæ producuntur procreare, atqve ut universum perfectum absolvat, omnia procreare simul, ita ut unumqvodqve secundum proprium ordinem procedat: Ens à seipso, Vita ab Ente, à Vita Mens, à Demiurgo sive procreatice Mente anima. Ajunt igitur animam esse progeniem Mentis sine tempore ex illa profectam.

34. *Accura-*

λδ. Ἀκριβέστερον περὶ ψυχικῶν δυνάμεων.

Οἱ μὲν πολλοὶ τῶν φιλοσόφων, ἁπλῶς οὕτε δυνάμεις ψυχῆς ὀνομάζουσι. Χρὴ δὲ οὕτως διαιρεῖν, ὡς εἰσὶ νοεραὶ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, αἱ μὲν νοεραὶ, καὶ εἰς τὸν κρείττονα ἀναγόμεναι τῆς ψυχῆς τὸν ἄϋλον νοῦν. αἱ δὲ πληρούμεναι αὐτοῦ τοῦ νοῦ τὴν ψυχὴν, ὅστις ἐξ ἀϊδίου αὐτῇ συνυπάρχει. αἱ δὲ ὁρίζουσαι τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ὅλας καὶ διατάττουσαι κατὰ τὴν νοερὰν νόησιν, αἱ δὲ διαθεσμοθετοῦσαι ὥσπερ νόμοι τινὲς ἔμψυχοι τὰ δεύτερα τῆς ζωῆς εἴδη μετὰ τὸν νοῦν. καὶ αἱ μὲν ἀγαθοειδεῖς, αἱ δὲ τῷ καλῷ ἀποσεμνυνόμεναι. Ἰάμβλιχος δὲ ὁ φιλόσοφος περιττότερος τοῦ δέοντος ὢν, κατάγει τὴν λογικὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἄχρι τῆς γῆς, καὶ ἐν ἑκάστῃ μερίδι τοῦ παντὸς ἀλλάττει τὰς δυνάμεις αὐτῆς, καὶ ἄλλας μὲν αὐτῆς ἐν οὐρανῷ τίθεται, ἄλλας δὲ ἐν τοῖς στοιχείοις, ἄλλας δὲ ἐν τῷ παχεῖ σώματι.

λε. Πῶς ὁ Πλάτων γεννητὴν ὁμοῦ τὴν ψυχὴν καὶ ἀθάνατον ἀποφαίνεται.

Ἀγέννητον μὲν τὴν ψυχὴν ὁ Πλάτων οἴεται δι' ἣν ἔχει οὐσίαν καὶ ζωὴν, οὐ γὰρ ὑπὸ χρόνον, οὐδὲ μὴ οὖσα, φησὶ, γεγένηται. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔχει ἄπειρον τοῦ εἶναι δύναμιν, ἀλλ' ἀεὶ δέχεται ταύτην ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων οὐσιῶν, κατὰ τοῦτο γεννητὴν δογματίζει. τὸ μὲν γὰρ ὂν ἀγένητον. πᾶν δὲ τὸ γινόμενον γενητόν. ἀεὶ μὲν οὖν ἐστιν ἡ ψυχὴ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν ζωὴν, καὶ διὰ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν αἰώνιος. γινομένη δὲ ὡς μὴ δυναμένη δέξασθαι τὴν ἀπειρίαν τοῦ εἶναι, ἀλλ' ἄνωθεν ἀπειρουμένη, καὶ ἐπινοουμένην αὐτῇ τὴν ἀθανασίαν ἔχουσα. οὐ γὰρ ἐπὶ σωμάτων μόνων ἡ γένεσις, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ψυχῶν, καθόσον αὐταὶ χρόνου μετέχουσι. πᾶσα γὰρ μεταβατικὴ κίνησις συνεζευγμένον ἔχει τὸν χρόνον. ὁ γάρ τοι Πλάτων πρὸ τῆς ψυχῆς τοὺς νοῦς ἔτι τοὺς ἐγκοσμίους καὶ τοὺς ἀσχέτους, καὶ τὸν θεῖον διάκοσμον τίθησιν.

λς. Τίς ἡ Πλατωνικὴ ψυχογονία.

Τῆς ψυχῆς ἄλλη μὲν ἡ οὐσία, ἄλλη δὲ ἡ δύναμις, ἄλλη δὲ ἡ ἐνέργεια. τῆς οὖν ψυχογονίας τρία πρόσωπα ταῦτα καὶ κεφάλαια. καὶ ἄλλη μὲν αὐτὴ ἡ ὕπαρξις, ἄλλη δὲ ἡ ἁρμονία, ἄλλο δὲ τὸ εἶδος τὸ ἐκ τούτων ἀποτελούμενον. Καὶ γὰρ τοῦ πυρὸς ἄλλη μὲν ἡ οὐσία, καθ' ἣν ἐστὶν, ἄλλη δὲ ἡ δύναμις, ἄλλη δὲ ἡ ἐνέργεια καθ' ἣν τὰ μὲν ξηραίνει, τὰ δὲ θερμαίνει. Καὶ ἡ μὲν ὕπαρξις τὸ εἶναι αὐτῇ ἀφορίζεται, ἡ δὲ ἁρμονία τὸ οὐσιῶδες αὐτῆς πλῆθος ἁρμόζει. εἶδος δὲ ἐστὶ τὸ ἐκ τούτοιν τοῖν δυοῖν ἀποτελούμενον. πρώτη μὲν οὖν αὐτῆς ὕπαρξις. δευτέρα

34. *Accuratius de Animæ facultatibus.*

Multi Philoſophorum ſimpliciter ne qvidem facultates animæ appellant. Fas vero eſt ita diſtingvere, qvod mentales animæ facultates ſunt, ſive qvæ utpote mentales mentem animæ immaterialem adducunt ad præſtantiora, ſive qvæ animam mente qvæ ab æterno illi coëxiſtit replent, ſive qvæ determinant animæ facultates integras & ſecundum mentalem intellectum disponunt, ſive tanqvam leges qvædam animatæ dirigunt ſecundas vitæ poſt mentem ſpecies, atq; boni honeſtive ſtudio ſunt exornatæ. *Jamblichus* vero Philoſophus modum qvodammodo excedens animam rationalem à DEO usq; deducit in terram, & in qvalibet parte Univerſi alias ei facultates tribuit. Alias igitur ei adſcribit in cœlo, in elementis alias, alias deniqve in craſſis corporibus.

35. *Quomodo Plato ſimul docet animam & genitam eſſe & immortalem?*

Ingenitam eqvidem *Plato* animam opinatur ratione eſſentiæ qva gaudet & vitæ, non enim in tempore & poſtqvam non extitiſſet factam eſſe affirmat. Qvatenus autem non habet infinitam eſſendi facultatem, ſed eam ſemper à ſuperioribus eſſentiis accipit, hac ratione docet eam genitam eſſe. Qvod enim * eſt, ingenitum eſt, qvicqvid vero fit, eſt genitum. Anima igitur ſempiterna eſt ratione eſſentiæ vitæqve, & juxta hanc conditionem æterna: fit autem, qvatenus infinitam eſſentiam non capit, ſed deſuper habet ut infinita ſit, & deſtinatam tenet immortalitem. Non enim corpora ſolum generantur ſed etiam animæ, prout & ipſæ temporis participes ſunt. Omnis ſiqvidem motus & mutatio tempus ſibi habet adjunctum. Nam & Plato ante animam ponit adhuc mentes intramundanas, & à corpore abſtractas, & divinam illarum ſeriem.

36. *Qvalis animarum generatio ſecundum Platonem?*

Animæ alia eſſentia, alia eſt facultas, alia operatio. Tres igitur hæ ſpecies ac tria veluti capita generationis. Alia itidem ejus eſt ſubſtantia, alia harmonia, & alia deniqve ſpecies qvæ ex his reſultat ac perficitur. Nam & ignis alia eſſentia eſt qvâ eſt, alia facultas, effectus alius qvo hæc qvidem arefacit, alia calefacit. Atqve ſubſtantia qvidem rationem eſſendi ejus determinat, harmonia vero eſſentialem ejus coaptat multitudinem, ſpecies vero ex duobus illis fit emergitqve. Prima

* Tanqvam τὸ αὐτοόν vel ὄντως ὄν qvod eſt per ſe ac ſemper.

τέρα ἡ ἁρμονία. τρίτη ἡ ἰδέα. τετάρτη ἡ δύναμις. πέμπτη ἡ ἐνέργεια, ἕκτον καὶ τελευταῖον τὸ ἐκ τούτων εἶδος.

λζ. Διὰ τί ἡ ψυχὴ μέση τῶν μεριστῶν καὶ ἀμερίστων λέγεται;

Τῶν μὲν νοητῶν ἰδιώματα ταῦτα, τὸ ὄντως ὄν, τὸ αἰώνιον, τὸ τέλειον, καὶ ἕτερα τοιουτότροπα. Τῶν δὲ αἰσθητῶν ἕτερα ἄττα τὰ ἰδιώματα· τὸ ἔγχρονον κατὰ τὴν οὐσίαν, τὸ μεριστὸν, τὸ ἄλλου προσδεὲς, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Μετὰ δὲ τούτων ἐστὶ τὸ οὐκ ὄντως ὂν, τὸ κατ' οὐσίαν μὲν αἰώνιον, κατὰ δὲ τὰς ἐνεργείας ἐν χρόνῳ, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. ἡ οὖν ψυχὴ οὔτε ὄντως ὄν ἐστιν, οὔτε ὄντως μὴ ὄν, διὰ ταῦτα μέσην τὴν ψυχὴν φαμὲν τῶν τε αἰωνίων καὶ τῶν αἰσθητῶν, οὔτε καθαρῶς αἰωνίαν οὖσαν οὔτε μὴν ἐναργῶς αἰσθητὴν ἀλλ' ἐξ ἀμφοτέρων μικτὴν, καὶ οἷον ἐκ τῶν ἀκροτήτων κεραννυμένην. Καὶ εἰ μὲν ἦν ὄντως ὂν, ἦν ἂν ἀμέριστος, εἰ δὲ ὄντως μὴ ὂν, ἦν ἂν μεριστή. Ἐπεὶ δ' μὴ ὄντως ὂν ἐστι, μέση ἐστὶν ἀμερίστου καὶ μεριστοῦ.

λη. Ποίαν ψυχὴν ὁ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ γεννᾷ;

Τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν ὁ Πλάτων κατὰ τὸν φιλόσοφον Πρόκλον ἐν τῇ τοῦ Τιμαίου βίβλῳ γεννᾷ, καὶ αὕτη γὰρ τὸ ἀμέριστον ἔχει καὶ τὸ μεριστόν. Καὶ μέση ἐστὶ τοῦτε ἐγκοσμίου νοῦ, καὶ τοῖς περὶ τοῖς σώμασι μεριστῆς οὐσίας. ὥσπερ γὰρ ἡμεῖς οἱ τῷ Ἀποστολικῷ λόγῳ ἑπόμενοι ἀρχάς τινας καὶ δυνάμεις, καὶ κυριότητας καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἢ μείζονα ἢ ἐλάττονα μέσον ἡμῶν καὶ θεοῦ τιθέαμεν, οὕτω δὴ καὶ τῶν ἑλλήνων οἱ δῆθα σοφώτεροι ἑνάδα τινὰ ἐξῃρημένην ἐδογμάτισαν, καὶ μετὰ ταῦτα ὄντα, καὶ ζῶντα καὶ νοοῦντα τινὰ, εἶτα ὑπερκοσμίους νοῦς, καὶ αὖθις ἐγκοσμίους. καὶ μετὰ τούτους τὴν ὅλην ψυχήν. Καὶ μετὰ ταύτην τὴν τοῦ παντός. καὶ τέλος τὰς μερικάς. καὶ τὸν ψυχικὸν ἐν ταύτῃ συμπληροῦσι διάκοσμον.

λθ. Πόσαι αἱ τῆς ψυχῆς δυνάμεις καὶ τίνες;

Τῆς ψυχῆς ἡ μὲν ἀντιληπτική τίς ἐστι δύναμις, καθ' ἣν τῶν ὄντων ἀντιλαμβάνεται, ἡ δὲ παθητικὴ, καθ' ἣν διατίθεται οἰκείως καὶ ἀλλοτρίως, ἡ δὲ πρακτικὴ, καθ' ἣν πρὸς τὰς πράξεις ἑκουσίως ὁρμᾷ. καὶ τῶν δυνάμεων τούτων ἄλλαι μὲν ἀπόλυταί εἰσι καὶ μόνης τῆς ψυχῆς, ἄλλαι δὲ τῆς ψυ-

χῆς

ma igitur est animæ substantia, altera, Harmonia: tertia idea, qvarta facultas, qvinta operatio, sexta deniqve & ultima qvæ ex his resultat forma ac species.

37. *Quare anima media sit inter partibilia atqve impartibilia.*

Intelligibilium rerum proprietates hujuscemodi sunt: ut sit vere ens, æternum, perfectum, atqve alia consimilia. At sensibilium aliæ variæ sunt proprietates, veluti qvod secundum essentiam suam sint in tempore, partibilia, & alterius indigentia, & plura hujus generis. His succedit qvod non vere ens est, sed essentia qvidem est æternum, operationum vero respectu habet ut sit in tempore, & qvæ his sunt consentanea. Atq; ita Anima neqve vere ens est, neq; vere non ens, ideo mediam illam esse dicimus inter æterna & sensibilia, utpote non pure existentem æternam, nec omnino sensibilem, sed ex utrisqve mixtam, ac veluti ex duobus extremis temperatam. Qvod si vere ens esset, impartibilis esset, si contra vere esset non ens, esset partibilis. Qvandoqvidem autem non vere ens, media est inter impartibilem partibilemqve.

38. *De cujus animæ generatione agit in Timæo Plato?*

De generatione Animæ Universi Plato in Timæo tractat, ut videtur Philosopho *Proclo*: illa enim habet ut & indivisibilis sit & divisibilis, media nempe existens inter mentem Mundi & divisibilem per corpora substantiam. Qvemadmodum enim nos Apostolico sermoni habentes fidem, Principatus qvosdam ac Potestates, & Dominationes & alia ejusmodi sive majora sive minora, DEUM inter & nosmet ponimus, sic & sapientissimi qviqve Græcorum Unitatem eximiam qvandam statuerunt, postqve hanc entia, & viventia atqve intelligentia nonnulla, deinde supramundanas & intramundanas Mentes, & post has animam omnimodam, atqve deinceps animam universi, & deniqve particulares animas. Sic ordo & series animarum illis completur.

39. *Quot & quænam sint Animæ facultates?*

Animæ alia facultas est perceptrix, per qvam res percipit, alia passiva, qva vel congruenter naturæ suæ vel injucundo modo afficitur, alia activa, qva sponte fertur ad actiones. Harum facultatum aliæ sunt absolutæ & ad solam pertinent animam, aliæ etiam lucidis animæ insunt corporibus, aliæ pariter in spiritu materiali existunt, postremæ

χῆς καὶ αὐγοειδέσιν ἐποχοῦνται σώμασι, τινὲς δὲ πνεύματι ἐνύλῳ συνυφεστήκασιν, αἱ δὲ τελευταῖαι εἰς τὸ ὀστρεῶδες σῶμα ἀποτελευτῶσιν. ἡ δὲ φανταστικὴ δύναμις, πρὸς πάσας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς παραπέφυκε, καὶ οἷον ἐκμάττεται ταύτην, καὶ ταῖς μὲν κρείττοσι τὰς ὑποδεεστέρας ἀποτυποῖ, ταῖς δὲ ὑποδεεστέραις τὰς κρείττονας. ἀποτυπουμένη γὰρ τὰς νοερὰς δυνάμεις τῇ διανοίᾳ ταύτας ἐπισφραγίζεται, καὶ αὖθις ἀποματτομένη τὰ διανοήματα, τῷ νῷ ταῦτα ἐγκατατίθεται.

μ. Τί ἐστι φύσις;

Φύσις ἐστὶ δύναμις, ὀφθαλμοῖς μὲν ἀθέατος, νῷ δὲ θεωρητὴ, τοῖς σώμασιν ἐγκατεσπαρμένη παρὰ θεοῦ, ἀρχὴ κινήσεως καὶ ἠρεμίας. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ κινοῦσα τὰ φυσικὰ σώματα, καὶ αὖθις ἠρεμεῖν ποιοῦσα. Πάντα γὰρ τὰ σώματα, οἷον τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ ἐκ τούτων συγκείμενα, εἰ καὶ ὑπὸ θεοῦ καὶ τὴν κίνησιν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἔχει, ἀλλὰ προσεχῶς ὑπὸ φύσεως κινεῖται. Πολλὰ μὲν γάρ εἰσι τὰ κινοῦντα τὰ σώματα, πρῶτον ὁ Θεὸς, εἶτα ὁ νοῦς, εἶτα ἡ ψυχή. ἀλλὰ τελευταῖον ἡ φύσις, οἷον ὄργανόν ἐστι τοῦ Θεοῦ. τὸν μὲν γὰρ ἄνθρωπον καὶ τὰ ἄλογα ζῶα κινεῖ καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ἡ φύσις. τὰ δὲ σώματα καὶ τὰ ἁπλᾶ καὶ τὰ σύνθετα, μόνη ἡ φύσις κινεῖ, καὶ πάλιν ἵστησι τῆς κινήσεως.

μα. Τίς ἡ διαίρεσις τῶν κοινῶν ἐνεργειῶν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ σῶμα;

Τῶν ἐνεργειῶν αἱ μὲν ἄρχονται ἀπὸ ψυχῆς ὥσπερ αἱ κρείττους καὶ προέχουσαι. αἱ δὲ ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνεγείρονται, ὅταν διψῇ μὲν ἢ πεινῇ ἢ ῥιγῇ, ἤ τινος ἄλλου τοιούτου δέηται. ἡ ψυχὴ δὲ τὸ ἐντεῦθεν πορίζοι τὰ ἐλλείποντα τῷ σώματι. Πάλιν τοίνυν τὰ μὲν τοῦ σώματός ἐστι παθήματα δι᾽ αὐτὴν, ὥσπερ τὸ ἐρυθριᾶν. διότι ἡ ψυχὴ αἰσχρόν τι ἔκρινε. τὰ δὲ τῆς ψυχῆς διὰ τὸ σῶμα, ὥσπερ αἱ ἡδοναὶ καὶ αἱ λῦπαι διὰ τὴν τοῦ σώματος γένεσιν περὶ τὴν ψυχὴν διαβαίνουσιν. τὰ δὲ ἐπεὶ κοινωνεῖ ἐξ ἴσου, ὥσπερ δὴ καὶ τὸ φέρεσθαι κατὰ τόπον. τὸ μὲν γὰρ διαμείβειν τόπον ἴδιόν ἐστι σώματος. Τὸ δὲ κινεῖν κατὰ τὴν φορὰν, ψυχῆς ὑπάρχει ἐνέργεια.

μβ. Πότε ἡ ψυχὴ τῷ κυουμένῳ ἔνεστι σώματι;

Ὁ μὲν τὴν θεολογίαν μέγας Γρηγόριος ἀσαφής ἐστι περὶ τοῦτο τὸ μέρος, καὶ οὐκ ἂν ῥαδίως αὐτὸν εὕροις ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ προσκείμενον τῶν δοξῶν. ὁ δὲ Θεῖος Γρηγόριος ὁ Νυσσεὺς, καὶ ὁ πολὺς τὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν Μάξιμος οὔτε πρεσβυτέραν τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος, οὔτε μεταγενεστέραν τιθέασιν, ἀλλ᾽ ὁμοῦ τῇ καταβολῇ τοῦ σπέρματος ἐπιτηδείου πρὸς ὑποδοχὴν ψυ-

χῆς

pertingunt ad ipſam teſtam usqve craſſi corporis. Omnibus autem animæ facultatibus ſuperaddit, eſt facultas imaginatrix, qvæ veluti exprimit illas ac conſignat, & præſtantioribus deteriores & deterioribus præſtantiores delineat ac deſcribit. Intelligibiles enim facultates cum effingit, cogitationi illas imprimit, & viciſſim cum efformat cogitationes, imponit eas menti.

40. *Quid eſt Natura?*

Natura eſt facultas non oculorum conſpicienda acie, ſed mente contemplanda, corporibus inſeminata à Deo, motus qvietisqve principium. Natura qvippe eſt qvæ corpora naturalia movet, iterumque facit quieſcere. Corpora enim qvælibet, ut elementa & qvæ ex his compoſita ſunt, licet à Deo motum & quietem habent, tamen proxime à natura moventur. Plura enim ſunt quæ corpus movent, Deus primum, tum mens, deinde anima, denique Natura tanquam Dei inſtrumentum. Hominem etenim & brutas animantes anima & natura movet. Corpora tum ſimplicia tum compoſita à ſola moventur natura, qvæ iterum qvoqve motum eorundem ſiſtit.

41. *Quomodo diſtingvuntur communes operationes Animæ & Corporis?*

Operationum aliæ principium habent ab anima, ut potiores & præſtantiores: aliæ à corpore excitantur, qvando ſitit, vel eſurit aut friget, aut alia ejusmodi re indiget, unde anima ipſi deſiderata ſuppeditat. Viciſſim corpus paſſiones ſentit animæ cauſa, ut erubeſcit, qvando anima aliqvid turpe judicavit. Anima itidem afficitur propter corpus, itaq; voluptates ac dolores ex corporis conditione in animam penetrant. De aliis operationibus ex æqvo participant utraqve, ut qvando de loco in locum homo movetur. Nam mutare locum, corpori proprium eſt, ſed movere & impellere, animæ eſt operatio.

42. *Quando anima naſcenti corpori unitur?*

Magnus Theologus *Gregorius* hac in parte obſcurus eſt, nec facile eum deprehendas huic vel illi opinioni adhærere. At enim divinus *Gregorius Nyſſenus*, & *Maximus* inſignis ille Confeſſor ac Philoſophus animam nec antiqviorem corpore, nec poſt genitam ſtatuunt, ſed ſimul cum dejectione ſeminis ad animam ſuſcipiendam apti, eandem ſubſiſtere affirmant. Ethnicorum autem eximii poſt perfectum

χῆς τυγχάνοντος, ταύτην ὑφισάνουσι. τῶν δὲ ἑλλήνων οἱ πρόκριτοι, μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ φυσικοῦ ὀργάνου καὶ τὴν ἀποκύησιν τούτου, ἐνσπείρουσι ταύτην τῷ σώματι, πλὴν ὅτε μὲν ἔσωθεν ἢ κατερριζωμένον τὸ ἔμβρυον, τὴν φυσικὴν ψυχὴν τούτῳ διδόασιν, ἐξελθόντι δὲ τὴν λογικήν, καὶ προϊόντι τὴν νοεράν.

μγ. Πῶς ἑνοῦται τῷ σώματι ἡ ψυχή;

Εἰσκρίνεται τῷ σώματι ἡ ψυχὴ ὥσπερ ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου πάντα ἀθρόως ἐμπίμπλησι τοῦ φωτός. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἀθρόως ἐξάπτει τὸ σῶμα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ζωοποιεῖ, τοῦτο ἐπιτηδείως ἔχον πρὸς τὴν ἕνωσιν ταύτης. ὥσπερ οὖν αἱ νευραὶ αἱ συνηρμοσμέναι καὶ εἰ πόῤῥω τύχοιεν οὖσαι, συγκινοῦνται καὶ ὁ καλούμενος φθὰς δέχεται τοῦ πυρὸς τὴν δύναμιν τοῦ μεταξὺ ἀέρος μὴ πυρουμένου, οὕτω δὴ καὶ τὸ σῶμα ἀθρόως ἐλλάμπεται ὑπὸ τῆς ψυχῆς. καὶ οὐ δεῖ τῆς ἀμερίστου ζωῆς καὶ δυνάμεως διῃρημένας ἐπινοεῖν τὰς ἐλλάμψεις, ἢ τὰς μετοχάς. ἀπεικαστέον δὲ αὐτὴν τῇ τοῦ ὄντος μετοχῇ εἰς τὸ γινόμενον· ὥσπερ γὰρ τὸ ὂν ἀχρόνως τῷ γινομένῳ πάρεστιν, οὕτως καὶ αὐτὴ ἀχρόνως πάρεστι τῷ σώματι.

μδ. Περὶ ἀλόγου ψυχῆς.

Ἐν τέσσαρσι τούτοις παρ᾽ ἕλλησιν οἱ φιλοσοφίσαντες τὴν ἄλογον ψυχὴν ἀφορίζουσιν, ἐν τῇ ὀρεκτικῇ, καθ᾽ ἣν ἡδονῆς καὶ λύπης μετέχομεν. Ἐν τῇ δοξαστικῇ, ἥτις τοὺς μέσους λόγους καὶ μεταξὺ τῶν αἰσθητῶν εἰδῶν, καὶ τῶν αὔλων καὶ καθαρῶν λόγων ἀφώρισαι. ἐν τῇ αἰσθητικῇ. ἥτις πρὸς τὰ ἐκτὸς εἴδη ὡμοίωται, καὶ προαισθάνεται τὰ ἔξωθεν σωτήρια καὶ ὀλέθρια. ἐν τῇ φυσικῇ, ἥτις ἐστὶ κυρίως γενεσιουργὸς, καὶ συμπλέκεται προσεχῶς τοῖς σώμασι, γεννᾶται αὐτὰ καὶ αὔξει καὶ διοικεῖ καὶ κατευθύνει. ἐκ τούτων δὴ τῶν τεσσάρων τὴν ἄλογον ψυχὴν ἔνιοι τῶν φιλοσόφων οὐσιώσαντες ἐγκεντρίζουσιν οἷον τῇ λογικῇ ψυχῇ, καὶ τῷ σώματι συνεισάγουσι. τὴν δὲ ἄλογον οἰκονομεῖν τὰ σώματα ἐπιτρέπουσιν.

με. Τίς ἡ βούλησις καὶ τίς ὁ πρακτικὸς λογισμός.

Ἡ βούλησις περὶ τὸ λογιστικὸν μόριον ἐστὶ τῆς ψυχῆς. κινεῖ μὲν γὰρ τὴν ὄρεξιν πρὸς τὸ ἐφετὸν, ἐπεὶ δὲ ταῦτα οὐκ ἄνευ λογισμοῦ προαιρούμεθα, ἡ κατ᾽ αὐτὸ ἐνέργεια βουλευτικὴ ὁρμὴ ὠνομάσθη, ἑτέρα οὖσα τοῦ λογισμοῦ. πρακτικὸς δὲ ἐστὶ λογισμὸς, ἡ μετὰ τὴν ὄρεξιν τοῦ ἐφετοῦ μετὰ λογισμοῦ πρᾶξις

fectum naturale instrumentum sive corpus prognatumq;, animam illi ajunt ingenerari. Et qvamdiu uteri qvidem adhuc radicibus embryo adfixus hæret, naturalem illi animam tribuunt, egredienti autem rationalem, & procedente tempore intelligentem.

43. *Quomodo Anima unitur Corpori?*

Insinuat se corpori anima sicut sol oriens momento omnia luce complet: nam sic & anima corpus statim accendit ad vitam & vivificat, qvo ipso & illud indiget, ut cum ea uniri possit. Sicut porro nervi, longius etiam si absunt, una moventur, & sicut Naphtha quam vocant transilientis ignis vim concipit, medio aëre non inflammato, sic & corpus ab anima totum statim illuminatur, neqve oportet indivisibilis vitæ & facultatis divisas illuminationes vel participationes comminisci. Conferri autem hæc potest cum participatione * entis qvæ in re fluxa observatur. Qvemadmodum rei fluxæ enim ens adest sine tempore, sic & anima sine tempore adest corpori.

44. *De anima irrationabili.*

Quatuor hisce Græcorum Philosophi animam irrationabilem definiunt, *appetitu*, qvo voluptatis sumus ac doloris participes, *opinione* qvæ medias designat rationes inter species sensiles, & puras atqve à materia abstractas rationes: *sentiendi facultate*, qvæ externis speciebus assimilatur, ac præsentit externa, salutariane sint an exitiosa: *natura* deniqve, qvæ proprie est causa generationis & proxime corporibus adhæret, generatqve illa & facit ut crescant, gubernatq; ac dirigit. Hisce quatuor rebus nonnulli Philosophorum essentiam animæ irrationabilis consistere statuunt, ac veluti insititiam esse rationali animæ corporiqve simul inductam: huic qvoqve irrationabili animæ injungunt munus administrandi corporis.

45. *Quid voluntas & ratiocinium practicum?*

Voluntas ad ratiocinatoriam animæ partem pertinet, movet enim appetitum in rem desiderabilem, qvamqvia non sine ratiocinio deligimus, hæc actio impetus voluntatis appellatur, qui à ratiocinio ipso est diversus. Est autem ratiocinium practicum, post appetitum rei

* Intellige ut supra τὸ ὄντως ὄν, ens æternum ac stabile: cui opponitur τὸ γινόμενον quod fit & nascitur, ac mutationibus est obnoxium atqve adeo Platoni negatur esse verum ens.

τε καὶ ἐνέργεια. τοῦτο δέ σοι ἔσω, ὅτι ψυχῆς ἀπολυθείσης σώματος καὶ ἔτι παρούσης ἐν τῷ σώματι οὐχ᾽ αὐτοῦς ἐςι λογισμός. ἐπεὶ δὲ πᾶσι τοῖς κρείτ]οσιν ἀφομοιοῦται ἡ ψυχὴ Θεῷ, ἀρχαγγέλοις, ἀγγέλοις καὶ ταῖς λοιπαῖς δυνάμεσι, διὰ τοῦτο καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ, τὰ μὲν θεῖα, τὰ δὲ ἀνθρώπινα, τὰ δὲ ἐναντία, ἵνα μὴ τὰ ὀνόμα]α λέγω, μεταλαμβάνει γὰρ τὰς ἐνεργείας, πρὸς ἃ λαμβάνει καὶ τὴν ὁμοίωσιν.

μς. Περὶ προαιρέσεως καὶ προσοχῆς.

Μέσαι δυνάμεις εἰσὶ τῆς ψυχῆς προσοχὴ καὶ προαίρεσις. ἀλλ᾽ ἡ μὲν προαίρεσις ἡγεῖται τῶν πράξεων, ἔχει δὲ καὶ λόγον ἐν ᾧ κρίνει τὰ καλά. καὶ ὄρεξιν τὴν ἐφιεμένην τῶν οἰκείων καὶ ἀγαθῶν, καὶ τὴν ἀναπληροῦσαν ἀεὶ τὰ ἐλλείπον]α. ἀμφοτέρων οὖν τοῦ λόγου καὶ τῆς ὀρέξεως συνίσατ]αι ἡ προαίρεσις. προσοχὴ δὲ ἐςὶ καθ᾽ ἣν προσέχομεν τοῖς ἔργοις οἷς πράτ]ομεν, καὶ τοῖς λόγοις οἷς λέγομεν, αὕτη γάρ ποτε μὲν τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη ἀνασκοπεῖται τίνα τέ ἐςι καὶ πῶς ἔχει πρὸς ἄλληλα. ποτὲ δὲ αὖ τὸ ζῶον θεωρεῖ τί πράτ]ει καὶ πῆ παραβαίνει, καὶ τί ἐλλείπει. μέσα δέ εἰσι καὶ τὰ τῶν μαθημάτων ἀσκήματα. καὶ τὰ τῶν καθαρ]ικῶν ἀρετῶν ἐπιτηδεύματα. μέσα δὲ λέγονται ὡς μεταξὺ κείμενα τῶν νοερῶν λόγων καὶ τῶν δοξαςικῶν.

μζ. Πότερον ἡ ψυχὴ λύεται ἀπὸ τοῦ σώματος, ἢ τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ψυχῆς;

Ἐπὶ μὲν τοῦ φυσικοῦ θανάτου, τὸ σῶμα λύεται ἀπὸ τῆς ψυχῆς, ἐπὶ δὲ τοῦ νοητοῦ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τοῦ σώματος. ἡ μὲν γὰρ φύσις ἔδησε τὸ σῶμα ἐν τῇ ψυχῇ· εἰ μὲν γὰρ κατείχετο τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ψυχῆς, οὐ διαλέλυ]ο ἄν. ὅθεν ἐν τῷ θανάτῳ λύεται τὸ σῶμα ἀπὸ τῆς ψυχῆς. ἡ δὲ ψυχὴ ἔδησεν ἑαυτὴν τῷ σώματι διὰ τῶν παθῶν· ἡ οὖν ψυχὴ ἑαυτὴν λύει ἀπὸ τοῦ σώματος. καὶ ἡ μὲν ψυχὴ μέση ἐςὶ τῆς ἀμερίςου καὶ τῆς μεριςῆς οὐσίας. οὔτε γὰρ καθαρῶς ἐςιν ἀμέριςος ὁ νοῦς, οὔτε πάν]η ἀμερὴς, τὸ σῶμα δὲ πάντη μεριςόν. Καὶ αἱ ποιότητες καὶ τὰ ἔνυλα εἴδη περὶ τὸ σῶμα μεριςὰ, καὶ πάντα μὲν ἐν πᾶσιν. ἀλλ᾽ ὁ μὲν νοῦς νοερῶς ἔχει πάντα. ἡ δὲ ψυχὴ λογικῶς. τὸ δὲ φυτὸν σπερματικῶς, τὸ δὲ σῶμα τὰ εἴδωλα ἔχει τῶν ὄν]ων, ὁ δὲ Θεὸς ἀνεννοήτως καὶ ὑπερουσιώς.

μη. Περὶ ἀρετῶν.

Τρεῖς τάξεις εἰσὶ τῶν ἀρετῶν. αἱ μὲν γὰρ αὐτῶν κοσμοῦσι τὸν ἄνθρωπον ἢ τὴν τοῦ σώμα]ος ψυχὴν, αἱ δὲ καθαίρουσι τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, καὶ ἐπι-

rei desiderabilis cum ratione suscepta actio & operatio. Noris porro animæ corpore solutæ & corpori adhuc conjunctæ non unum idemque esse ratiocinium. Qvibusvis enim præstantioribus anima se assimilat, Deo, Archangelis, Angelis & cæteris Potentatibus, unde & opera ejus jam divina, jam humana, jam contraria, ut nominibus abstineam. Qvibus enim assimilat se, illorum & opera adscíscit atqve imitatur.

46. *De electione & attentione.*

Mediæ sunt animi facultates attentio & electio, sed electio actiones dirigit, utiturqve ratione qva qvid pulchrum sit judicat, & appetitu desiderante ea qvæ congruentia sibi sunt & bona, quæ vero deficiunt, semper studente supplere. Utroqve igitur electio constat, ratione & appetitu. Attentio autem est qva attendimus ad actiones qvas suscipimus, & ad verba qvæ loqvimur. Hæc qvandoqve animi mores speculatur, qvales sint & qvomodo inter se congruant: jam animale considerat, & quid illud agat, ubive peccet vel aliquid omittat. Cæterum medii generis etiam sunt Mathemathicæ exercitationes, & purgatoriarum virtutum studium, dicunturqve medii generis, qvia media hæc posita sunt inter intelligibiles & opinabiles rationes.

47. *Utrum corpus animâ, an anima corpore solvatur?*

Naturali morte corpus ab anima, sed morte intelligibili anima solvitur à corpore. Natura enim corpus animæ alligavit. Jam si corpus ab anima teneretur, non solveretur. Solvitur itaqve in morte ab anima corpus. At enim anima se alligavit corpori per affectus, anima igitur etiam seipsam à corpore solvit ac liberat. Et anima quidem media est inter essentiam impartibilem partibilemqve, neqve enim mens pure impartibilis, neqve partium omnino expers est, corpus autem omnino est partibile. Et qvalitates speciesqve materiales in corpore partibiles sunt qvævis in qvibuslibet. Sed mens qvæcunq; habet, habet intelligibili, anima rationabili ratione, planta vero seminaliter. Corpus entium umbram imaginemq; refert, DEUS vero supra omnem intellectum & essentiam est constitutus.

48. *De Virtutibus.*

Tres sunt ordines Virtutum. Aliæ exornant hominem sive animam corpori junctam. Aliæ purgant animam à corpore, & in seipsam

ἐπιστρέφουσι πρὸς ἑαυτήν, αἵτινες καὶ καθαρτικαὶ καλοῦνται. αἱ δὲ τελείως καθαρθεῖσαι τὴν ψυχὴν, ἀπασχολοῦσιν εἰς θεωρίαν τῶν νοητῶν, αἵτινες θεωρητικαὶ καὶ νοεραὶ ὀνομάζονται. Καὶ ἄλλη μὲν ἀρετὴ Θεοῦ, ἄλλη δὲ ἀγγέλου, ἄλλη δὲ ἀνθρώπου. ὡς γὰρ αἱ οὐσίαι αὐτῶν διάφοροι, οὕτω καὶ αἱ ἀρεταί. Καὶ ψυχὴ μὲν κυρίως ἡ λογική ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται, τὸ δὲ ὑπὲρ τὴν ψυχὴν, νοῦς. τὸ δὲ μετὰ τὴν λογικὴν ψυχὴν, ἄλογος ψυχὴ, καὶ εἴδωλον ψυχῆς. πάσαις δὲ ταῖς τῶν ἀγγέλων τάξεσιν. ἡ ἀρετὴ συμπρόεισιν, ἄνωθεν ἀπὸ τῶν σεραφεὶμ ἀρχομένη. ὁ γὰρ Θεὸς καὶ ἐπέκεινα ἀρετῆς καὶ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πάσης τελειότητος.

μθ. Περὶ ἀρετῶν.

Ἓξ εἰσὶν οἱ τῶν ἀρετῶν βαθμοί. ἔστι γὰρ ἡ μέν τις φυσικὴ ἀρετὴ, ἥτις καὶ ἐν θηρίοις εὑρίσκεται. ἡ δὲ ἠθικὴ, ἣν ἔνιοι καὶ τῶν ἀπαιδεύτων ἔχουσιν. ἡ δὲ πολιτικὴ ἡ μετὰ λόγου καὶ φρονήσεως κατορθουμένη. ἡ δὲ καθαρτικὴ, ἡ καθαίρουσα τὸν ἄνθωπον ἀπὸ παντὸς πάθους. ἡ δὲ θεωρητικὴ ἡ θεωροῦσα τὸν νοῦν. ἡ δὲ θεουργικὴ ἡ τὸ θειότατον ἡμῶν τῆς ψυχῆς ἀνεγείρουσα καὶ αὐτῷ ἐνίζουσα τῷ θεῷ, καὶ τὴν θείαν ἐνεργοῦσα μανίαν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἐπέκεινα τούτων ἕτεραι ἀρεταὶ, αἱ μὲν οἱονεὶ παραδείγματα τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, αἱ δὲ ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν. αἵτινες οὐ συμβεβηκότα εἰσὶν ὥσπερ ἐπισυμβεβήκασιν ἡμῖν αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ, ἀλλ' οὐσίαι νοεραὶ καὶ ὑπερούσιοι.

ν'. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Τρεῖς εἰσιν αἱ ἀρεταὶ αἱ τελειοῦσαι τὸν ἄνθρωπον, ὁσιότης, ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐνεργεῖν σπεύδουσα, οἷον ἡ ἀφοσιοῦσα τὴν τοῦ ἀνθρώπου ζωὴν τῷ Θεῷ. δεύτερον δικαιοσύνη ἡ τὴν πρόνοιαν τῶν καταδεεστέρων ποιοῦσα. Φρόνησις ἡ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς τὴν ζωὴν νοερὰν ἀπεργάζεσθαι βουλομένη. Καὶ γὰρ ἑνούμεθα κατὰ τὴν ὁσιότητα πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸ ἕν, προνοοῦμεν δὲ τῶν ἐλαττόνων κατὰ τὸ δίκαιον. γνῶσιν δὲ ἄῤῥητον ἔχομεν κατὰ τὴν φρόνησιν. ἡ μέντοι ἠθικὴ ἀρετὴ ἀπὸ φρονήσεως μὲν πρόεισιν, οὐ μέντοι μετὰ φρονήσεως ἐνεργεῖ, ἀλλὰ τριβῇ χρονίῳ ἐγγίνεται. διήκει δὲ ἡ τῆς ἀρετῆς θειότης διὰ πάντων τῶν ὄντων. ἔστι γὰρ καὶ ὑπερουράνιος ἀρετὴ καὶ οὐράνιος. καὶ ὑπερκόσμιος καὶ ἐγκόσμιος καὶ νοερὰ καὶ ψυχικὴ καὶ ἀγγελικὴ καὶ ἀνθρωπικὴ. ἔστι καὶ πηγὴ ἀρετῶν; ἧς τότε καταλαμβάνομεν, ὅταν τὴν μεριστὴν ἀφέντες νόησιν, τελειωτάτην σύμπασαν ἀρετὴν ἐνεργήσωμεν.

reverti docent, vocanturqve purgatoriæ. Aliæ perfecte purgatam animam trahunt ad contemplationem intelligibilium, & dicuntur theoreticæ atq; intellectuales. Alia porro virtus est Dei, Angeli alia, alia Hominis. Ut enim essentiæ sunt diversæ, ita etiam virtutes. Atqve anima proprie est diciturqve rationabilis, & qvod supra animam est, mens est atqve intellectus. Infra animam rationabilem est irrationabilis anima, animæq; imago sive idolum. Angelorum ordinibus qvibuscunq; ab Seraphim usqve descendendo Virtutes suæ congruunt. Deus etiam supra virtutem & bonum omne atqve perfectione omni est superior.

49. *De Virtutibus.*

Sex sunt Virtutum gradus. Nam datur Virtus *Physica*, qvalis & in bestiis reperitur. Tum *Ethica*, qvæ etiam est in hominibus nulla doctrina imbutis. Atqve *Politica*, qvæ ratione & prudentia utitur ad recte agendum. *Purgatoria*, qvæ ab affectibus omnibus hominem liberat. *Theoretica* qvæ mentem contemplatur, & *Theurgica* deniqve, qvæ id qvod in anima nostra divinum maxime est excitat, & Deo ipsi unit, divinumqve in anima furorem & enthusiasmum movet. Dantur etiam supra has aliæ sublimiores virtutes, qvæ sunt cæterarum istarum exempla, qvæqve omnem substantiam supergrediuntur, neqve sunt accidentia, uti accidit nobis cæteras virtutes adesse, verùm sunt intelligibiles & supersubstantiales essentiæ.

50. *De Virtutibus.*

Tres sunt virtutes qvæ hominem perficiunt, *Sanctitas* Deo operari studens, vitamqve hominis Numini consecrans. Altera *Justitia*, qvæ inferioribus prospicere satagit. Et tertia *Prudentia*, qvæ conatur respectu nostri ipsius vitam intelligenter instituere. Unimur igitur per sanctitatem DEO & UNI, per Justitiam illis qui inferioris conditionis sunt providemus, & per prudentiam cognitione non vulgari imbuimur. Aqve Ethica virtus qvidem à prudentia ptoficiscitur, neqve tamen per prudentiam operatur, sed comparatur per usum longo tempore. Cæterum tam divina est natura virtutis, ut per omnia entia pervadat. Datur enim virtus supracœlestis, cœlestisqve, supramundialis & mundana, Mentalis & Animæ, Angelica item atqve Humana. Datur etiam fons virtutum, qvem tunc asseqvemur, qvando cognitione partiali missa facta, perfectissimam virtutem actu & opere exprimemus.

να. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ἀριστοτέλης μὲν ὁ Φιλόσοφος τέσσαρας γενικὰς ἐξαριθμεῖ ἀρετάς. Φρόνησιν, δικαιοσύνην, ἀνδρείαν καὶ σωφροσύνην. Καὶ τὴν μὲν Φρόνησιν τάττει ὑπὸ τὴν διάνοιαν, τὰς δὲ λοιπὰς τρεῖς ὑπὸ τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς. καὶ οὔτε τὴν Φρόνησιν ἐν τῷ παθητικῷ μέρει κατατάττει, οὔτε τὰς τρεῖς ἀρετὰς ἐν τῇ διανοίᾳ τίθεται. Ὁ δὲ Πλάτων τέσσαρας τάξεις ἀρετῶν ποιεῖται, καὶ τὰς μὲν ὀνομάζει πολιτικάς, ὅσαι κοσμοῦσι τὸν ἐν τῷ βίῳ πολιτευόμενον ἄνθρωπον. τὰς δὲ καθαρτικάς, τὰς δὲ θεωρητικάς. μανικὴ δὲ ἀρετὴ λέγεται ἡ θεοφορουμένη καὶ ἐνθουσιῶσα, καὶ τὴν ψυχὴν περὶ τὸ θεῖον ἀναβακχεύουσα, καὶ οἷον ἐνθεασμοῦ πλήρης καὶ κορυβαντιάσεως γινομένη. ὁ μέντοι Θεὸς ἀρετῆς ἐστι μείζων. οὐ μόνον τῆς ὡς ἕξεως καὶ τῆς αὐτοφυοῦς, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐτοαρετῆς.

νβ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ὅτι οὐκ ἔστι μία καὶ ἡ αὐτὴ κατὰ ἀριθμὸν ἡ πρὸς τὸν θεὸν ὁμοίωσις, ἀλλὰ διάφορος. ὁμοιούμεθα γὰρ αὐτῷ κατὰ τὰς πολιτικὰς ἀρετάς, ἀλλ᾽ ἀμυδρότερον καὶ σκιωδέστερον. ὁμοιούμεθα τούτῳ καὶ κατὰ τὰς καθαρτικάς, ἀλλ᾽ ἐκτυπότερον. ὁμοιούμεθα δὲ καὶ κατὰ τὰς θεωρητικάς, ἀλλ᾽ ἔτι λαμπρότερον. ὁμοιούμεθα καὶ κατὰ τὰς θεουργικάς, αὕτη γοῦν ἐστιν ἡ τελειοτάτη ὁμοίωσις. Τὸ μὲν γὰρ καθαίρεσθαι τὰς ψυχὰς καὶ θεωρεῖν τὰ ὄντα οὐ πάνυ τι ὅμοιον τῷ Θεῷ, ἐκεῖνος γὰρ ὑπὲρ κάθαρσιν καὶ θεωρίαν ἐστί. τὸ δὲ δύνασθαι θεοποιεῖν ἄνθρωπον καὶ τῆς ὕλης ἐξάγειν, καὶ τῶν παθῶν ἀπαλλάττειν, ὥστε δύνασθαι καὶ αὐτὸν θεουργεῖν ἕτερον, τοῦτο ἐστιν ἡ τελειωτάτη ὁμοίωσις. ὁ ἐξάγων, γὰρ φησὶν ὁ Θεὸς ἐν εὐαγγελίοις, ἄξιον ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου ἔσαι. ὁρᾷς ὅπως ἐν τῇ θεουργίᾳ τὴν ἀληθεστάτην τέθεικεν ἐξομοίωσιν. ἀλλ᾽ ἡμεῖς ἀγαπῶμεν εἰ καὶ κοσμεῖν ἑαυτοὺς διὰ τῶν πολιτικῶν δυνάμεθα ἀρετῶν.

νγ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Πλάτων ὁ Φιλόσοφος πρῶτον μὲν διὰ τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς ἀνάγει τὸν ἄνθρωπον εἰς θεόν, ὡς καὶ ταύτης ἐξομοιοῦν δυναμένης τὸ Θεῖον κατὰ τὸ δυνατόν. ἀπὸ δὲ ταύτης ἀνάγει διὰ τῆς καθαρτικῆς ζωῆς εἰς τὴν θεωρίαν. ἐπειδὴ γάρ, φησιν, ὁ Θεὸς διττὴν ἔχει τὴν ἐνέργειαν, τὴν καθ᾽ ἣν ἐν θεωρίᾳ τῶν ὅλων

ἐστὶ

51. *Adhuc de Virtute.*

Atiſtoteles Philoſophus qvatuor generales numerat virtutes: Prudentiam, Juſtitiam, Fortitudinem & Temperantiam. Et prudentiam qvidem refert ad intellectum, cæteras vero tres ad paſſibilem effectibusqve obnoxiam animæ partem. Atqve ita nec prudentiam paſſibili parti tribuit, neqve cæteras tres virtutes in intellectu collocat. Plato autem qvatuor virtutum conſtituit ordines, è qvibus alias vocat politicas qvæ homini in vita verſanti poſſunt eſſe ornamento: purgatorias alias, aliasqve theoreticas. Furori autem proxima virtus â Platone dicitur qvæ Deo agitante eſt inſtincta enthuſiasmo, animamq; facit circa divina exardere & bacchari, tanqvam plena commotione divina & limphatæ ac fanaticæ inſtar. Deus porro Virtute major eſt, non modo illa qvæ eſt habitus, & qvalem natura fert hominum, ſed etiam ipſa æterna idea virtutis.

52. *Adhuc de Virtute.*

Non una eademqve numero eſt ratio qva Deo aſſimilamur, ſed diverſa ac multiplex. Aſſimilamur enim ipſi per virtutes politicas, ſed exilius atqve obſcurius: aſſimilamur eidem per purgatorias virtutes, ſed expreſſius aſſimilamur: per virtutes theoreticas etiamnum ſplendidius, aſſimilamur etiam per theurgicas, atqve hæc demum perfectiſſima eſt aſſimilatio. Purgare enim animas, & entia contemplari non omnino ſimile aliqvid Dei eſt, ipſe enim purgatione & contemplatione eſt ſuperior. At poſſe ex homine facere Deum, & à materia abſtrahere, affectuumq; reddere expertem, ut poſſit & ipſe alios Numine implere, hæc perfectiſſima eſt cum illo ſimilitudo. Ait enim Deus * in Evangeliis: *qui eduxerit dignum ex indigno, qvaſi os meum erit.* Vides qvomodo Theurgia ſive virtus alios Numine implendi veriſſimam ponit cum Deo ſimilitudinem. Cæterum nobis egregii videmur, ſi modo politicis nos exornare virtutibus poſſimus.

53. *Adhuc de Virtute.*

Philoſophus Plato primum per politicam virtutem hominem adducit ad Deum, qvod & illa qvodammodo poſſit divinam ſimilitudinem referre: ab hac per purgativam vitam perducit ad contemplationem. Siqvidem duplex, ut ait ille, actus in Deo eſt, unus qvatenus in con-

* Jeremiæ XV. 19. Καὶ ἐξαγάγῃς τίμιον (ἄξιον ϗ τίμιον Conſtitut. Apoſtol. H. 56.) ἀπὸ ἀναξίȣ, ὡς τὸ ϛόμα μȣ ἔσῃ.

ἐστὶ, πρὸ πάσης κτίσεως τοὺς λόγους αὐτῶν ἐπιστάμενος, τὴν δὲ, καθ' ἣν τῶν χειρόνων ποιεῖται τὴν πρόνοιαν. διὰ ταῦτα καὶ ὁ ἄνθρωπος μιμούμενος τὸν Θεὸν, ἐν μὲν ταῖς πολιτικαῖς ἀρεταῖς, ἐπιστρέφεται πρὸς τὰ τῆδε, καὶ κοσμεῖ τοὺς καταδεστέρους ταῖς μετριοπάθειαν φερούσαις ἀρεταῖς. Ἐν δὲ τῷ θεωρεῖν ἀναβὰς, ὁρᾷ τοὺς λόγους ἁπάντων τοὺς φυσικοὺς, τοὺς ψυχικοὺς, τοὺς νοεροὺς, τοὺς ὑπερφυεῖς, καὶ γίνεται ὄργανον τοῦ Θεοῦ, ὁμοῦ τε πρὸς ἐκεῖνον ὁρῶν, καὶ τῶν τῆδε ποιούμενος πρόνοιαν. πλὴν ἄλλως ἐνεργεῖ τὰς τοιαύτας ἀρετὰς ἐν σώματι οὖσα ψυχὴ, ἄλλως δὲ ἀπαλλαγεῖσα τοῦ σώματος.

κδ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ἡ μὲν οὐσία καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι ἀπὸ τοῦ νοῦ πᾶσιν ἐφήκει καὶ τοῦ ὄντος, ἡ δὲ διὰ τῶν ἀρετῶν τελειότης, ἀπὸ τοῦ θεοῦ παραγίνεται. ὥσπερ γὰρ ἐκ τοῦ πρώτως ὄντος τὸ ὂν, οὕτως ἐκ τοῦ πρώτως ἀγαθοῦ τὸ ἀγαθόν. μᾶλλον δὲ καὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ ἀρετὴ ἐκ τοῦ Θεοῦ. ἀλλ' ἡ μὲν οὐσία κατὰ τὴν αὐτοῦ πρόοδον, ἡ γὰρ οὐσία πᾶσιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πρόεισιν. ἡ δὲ τελειότης κατὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστροφήν. οὐ δύναται γὰρ τελειωθῆναι κατ' ἀρετὴν ἄνθρωπος, εἰ μὴ τὴν ἐπιστροφὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐνεργοίη. ὥσπερ γὰρ ὡς πρὸς παράδειγμα ζωγράφων οὐκ ἂν ἄλλως τὴν προκειμένην ἀρχιτυπίαν λάβοιεν τῷ μιμήματι, εἰ μὴ συνεχῶς πρὸς αὐτὴν ἐπιστρέφοι, οὕτω καὶ ὁ τὴν ἀρετὴν ἐν ἑαυτῷ σκιαγραφῶν ἢ καὶ περιχρωννὺς, οὐκ ἂν ἄλλως δυνηθείη ἐξομοιωθῆναι Θεῷ, εἰ μὴ πρὸς ἐκεῖνον διηνεκῶς ἐπιστρέφει, καὶ διὰ τοῦ ἐπιστημονικοῦ λόγου, καὶ τῆς τοῦ παραδείγματος θεωρίας, ἐν ἑαυτῷ ἐξακριβώσεται τὸ πρωτότυπον.

κέ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ὁ μὲν ἔχων τὴν θεουργικὴν ἀρετὴν θεοπάτωρ κατονομάζεται, ἐπειδὴ γὰρ θεοὺς τοὺς ἀνθρώπους οὗτος ἐργάζεται, διὰ ταῦτα Θεοπάτωρ καλεῖται. ὁ δὲ ἔχων τὴν θεωριτικὴν ἀρετὴν, θεῖος ὀνομάζεται. ὁ δὲ ἔχων τὴν καθαρτικὴν, δαιμόνιος, ὁ δὲ ἔχων τὴν πολιτικὴν, σπουδαῖος. Θεοπάτωρ δὲ καλεῖται ὁ θεουργὸς, καὶ διὰ τὸ τῆς ψυχῆς εἶναι πατὴρ, ὃν Θεὸν καλοῦμεν διὰ τὴν θεωρητικὴν ἀρετήν. Δεῖ οὖν τὸν ἀναγόμενον εἰς Θεοῦ ἐξομοίωσιν πρῶτα μὲν σπουδαῖον γενέσθαι, εἶτα δαιμονιον, εἶτα θεῖον, καὶ τέλος θεοπάτορα. ὁ μὲν οὖν δαιμόνιος καὶ ὁ σπουδαῖος μεταβληθείη ἂν καὶ εἰς κακίαν ποτέ. ἴσως δὲ καὶ ὁ θεῖος, ἤτοι ὁ θεωρητικός. ὁ δὲ θεουργὸς ἤτοι ὁ θεοπάτωρ ὁ τῆς θείας ὅλως ἐκστάσεως γεγονὼς, οὐκ ἂν ποτε μεταθείη πρὸς τὸ ἐναντίον εἶδος τῆς ἀρετῆς, ἔξω ἑαυτοῦ ὢν, καὶ Θεὸς ἀτεχνῶς γεγονώς.

templatione universas ante omnem rem creatam rationes omnium novit ac perspectas habet, & alter qvo prospicit inferioribus. Propterea & homo Deum imitatus politicis virtutibus res hujus vitæ curat, atqve per virtutes affectuum moderatrices opem fert inferioribus: Contemplatione autem ascendens omnium rationes perspicit sive naturales, sive animarum, sive mentales ac supernaturales, atqve sit instrumentum Dei, ad qvem simul aciem dirigit. Et rebus hujus vitæ prospiciens anima, aliter tamen virtutem hujusmodi exercet dum in corpore est, aliterqve qvando est corporis vinculis soluta.

54. *Adhuc de Virtutibus.*

Essentia, & ipsum hoc qvod sint, à Mente omnibus datum est, & ab ente: sed virtutum perfectio à Deo proficiscitur. Sicut enim ex principali Ente ens, sic ex principali bono est bonum. Vel potius & essentia & virtus ex Deo sunt, sed essentia ratione originis (essentia enim omnibus à Deo profluxit) perfectio autem in virtute, respectu conversionis ad Deum. Neqve enim perfici virtute homo poterit, nisi ad Deum convertere se instituat. Siqvidem & pictor exemplum expressurus nunquam imitatione archetypi asseqvitur, nisi ad illud assidue se converterit. Sic qvi virtutem in se ipso voluerit adumbrare, aut coloribus veluti describere, non aliter Deo assimilari poterit, qvam si ad eum continenter se convertat, & scientifica ratione contemplationeqve exempli in seipso accurate meditetur prototypum.

55. *Adhuc de Virtutibus.*

Theurgicam virtutem qvi habet *Pater divinus* appellatur, qvoniam enim ex hominibus facit Deos, illo venit nomine. Qvi contemplatoria pollet virtute, hunc *divinum* vocant, uti *dæmonium* qvi purgatoria, sed qvi politica est præditus, homo *probus* dicitur. Theurgo tribuitur patris divini nomen, qvoniam veluti generat animam ejusmodi qvam contemplatoriæ virtutis causa Deum appellamus. Oportet igitur qvi per assimilationem ad Deum adduci velit, primum hominem probum fieri, deinde dæmonium, tum divinum Patrem. Ac contingere potest aliqvando, ut dæmonius & probus homo ad malitiam & vitium deflectat. Forte & divinus sive Theoreticæ virtutis compos. At Theurgus sive pater divinus & totus extra se in Deo positus, nunqvam potest ad contrariam virtuti speciem dilabi, cum totus extra se & Deus qvodammodo factus sit.

56. *Ad*

νϛ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Τρία ταῦτα εἰσὶν ἐν ταῖς ψυχαῖς, δύναμις, πάθος, ἕξις. καὶ πάθος μέν ἐστιν, ἐπιθυμία, ὀργὴ, φόβος, φθόνος, θάρσος, χαρὰ, φιλία, μῖσος, πόθος, ζῆλος, ἔλεος. Δύναμις δὲ ἐστὶ καθ' ἣν παθητικοὶ τούτων γινόμεθα, οἷον καθ' ἣν δυνατοὶ ὀργισθῆναι ἢ λυπηθῆναι ἢ ἐλεῆσαι. Ἕξις δὲ καθ' ἣν πρὸς τὰ πάθη ἔχομεν καλῶς ἢ κακῶς. οἷον πρὸς τὸ ὀργισθῆναι εἰ μὲν σφοδρῶς ἢ ἀνειμένως, κακῶς ἔχομεν. ὁμοίως δὲ πρὸς τὰ ἄλλα. αἱ οὖν ἀρεταὶ οὔτε πάθη εἰσὶν, οὔτε δυνάμεις, ἀλλ' ἕξεις. οὐ γὰρ λεγόμεθα κατὰ τὰ πάθη σπουδαῖοι ἢ φαῦλοι. Κατὰ δὲ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, λεγόμεθα σπουδαῖοι καὶ φαῦλοι. Καὶ φοβούμεθα μὲν ἢ ὀργιζόμεθα ἀπροαιρέτως. αἱ δὲ ἀρεταὶ προαιρέσεις τινὲς, ἢ οὐκ ἄνευ προαιρέσεως. Καὶ κατὰ μὲν τὰ πάθη κινεῖσθαι λεγόμεθα, κατὰ δὲ τὰς κακίας καὶ τὰς ἀρετὰς οὐ κινεῖσθαι, ἀλλὰ διακεῖσθαί πως.

νζ. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Ὅτι ἡ μὲν ἀνδρεία μεσότης ἐστὶν, ὡς μὲν ὑπερβολῆς τοῦ θράσους, ὡς δὲ ἐλλείψεως τῆς δειλίας. Καὶ ἔστι περὶ φόβους καὶ θάῤῥη. τῆς δὲ σωφροσύνης, ὑπερβολὴ μὲν ἡ ἀκολασία, ἔλλειψις δὲ ἡ ἀναισθησία, λεγέσθω γὰρ οὕτως. Περὶ δόσιν χρημάτων καὶ λῆψιν, μεσότης μὲν ἡ ἐλευθεριότης, ὑπερβολὴ δὲ ἡ ἀσωτία, ἤτοι ἀφειδία τῆς χρήσεως, ἔλλειψις δὲ ἡ ἀνελευθερία ἤτοι φειδωλία. Περὶ δὲ χρημάτων, μεσότης μὲν ἡ μεγαλοπρέπεια, ὑπερβολὴ δὲ ἡ ἀπειροκαλία, ἔλλειψις δὲ ἡ μικροπρέπεια. περὶ δὲ ὄρεξιν τιμῆς, ὁ μὲν ὑπερβάλλων τοῖς ὀρέξεσι, φιλότιμος, ὁ δὲ ἐλλείπων ἀφιλότιμος, ὁ δὲ μέσος, ἀνώνυμος. πολλὰ γάρ ἐστι πράγματα ὄνομα κύριον μήπω ἐσχηκότα.

νη. Ἔτι περὶ ἀρετῶν.

Περὶ τὴν πραότητα μεσότητα οὖσαν, ἡ μὲν ὑπερβάλλουσα κακία, ὀργιλότης, ἡ δὲ ἐλλείπουσα ἀοργησία. περὶ δὲ τὸ ἀληθὲς, ὁ μὲν μέσος ἀληθὴς, καὶ ἡ μεσότης ἀλήθεια λεγέσθω, ἡ δὲ προσποίησις, ἡ μὲν ἐπὶ τὸ μεῖζον ἀλαζονία. καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν ἀλαζὼν, ἡ δὲ ἐπὶ τὸ ἔλαττον εἰρωνία. καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν εἴρων. ἐπεὶ δὲ δύο ἡδύτητες εἰσὶν, ἡ μὲν ἐν παιδιᾷ, ἡ δὲ ἐν τῷ βίῳ, ὁ μὲν ὡς δεῖ ἡδὺς ὢν, φίλος καὶ ἡ μεσότης φιλία. ὁ δὲ ὑπερβάλλων, κόλαξ, ὁ δὲ ἐλλείπων δύσερίς τις καὶ δύσκολος. τῆς δὲ ἐν παιδιᾷ ἡδύτητος ἡ μὲν μεσότης, εὐτραπελία. ἡ δὲ ὑπερβολὴ, βωμολοχία, ἡ δὲ ἔλλειψις ἀγροικία. καὶ ὁ μὲν αἰδήμων μέσος. ὁ δὲ ὑπερβάλλων ἀναίσχυντος. ὁ δὲ ἐλλείπων, καταπλὴξ ὁ πάντα αἰδούμενος.

56. *Adhuc de Virtutibus.*

Tria hæc animabus insunt, facultas, passio, habitus. Passiones qvidem sunt cupiditas, ira, metus, invidia, confidentia, gaudium, amor, odium, desiderium, æmulatio, misericordia. Facultas vero est qva passiones istas sentire possumus, irasci vel dolere vel misereri. Habitus deniqve, qvo bene vel male nos ad passiones gerimus, ut in ira si vehementius vel remissius justo irascimur, male agimus, atqve ita in cæteris. Virtutes itaqve nec passiones sunt nec facultates, sed habitus, non enim à passionibus dicimur boni vel pravi, sed à virtutibus ac vitiis ita nuncupamur. Ac timemur qvidem vel irascimur sine proposito, at virtutes ex proposito sunt, aut non sine proposito. A passionibus etiam moveri dicimur: A vitiis autem vel virtutibus non dicimur moveri, sed hoc vel alio modo comparati esse.

57. *Adhuc de Virtutibus.*

Fortitudo est mediocritas inter excessum audaciæ & defectum à timiditate, versaturqve circa timores ac fiduciam. *Temperantiæ* excessus est luxuria, defectus stupor, liceat enim hoc nomine illum appellare. Circa largitionem bonorum & acceptionem mediocritas est *Liberalitas*, excessus profusio, sive prodigalis abusus, defectus vero illiberalitas sive nimia parsimonia. In magnis opibus mediocritatem sectatur *Magnificentia*, excessus est in nimio splendore, defectus sordes. Circa honores petendos excedit ambitiosus, in defectu peccat honoris contemptor, mediocritas caret nomine, multæ enim res sunt quæ nomen proprium necdum obtinuerunt.

58. *Adhuc de Virtutibus.*

Circa *mansvetudinem* qvæ mediocritatem observat, excessus est iracundia, defectus lentitudo iræ expers: Circa verum mediocritatis observans est verax, & mediocritas dici potest *veracitas*, ejus autem simulatio per excessum est gloriatio, & qvi illam sectatur gloriosus: per defectum ironia, qviqve ea utitur, in oratione dissimulator. Cumqve duo svavitatis sint genera, alterum in jocis, alterum in vita, qvi ita ut par est in vita jucundum se exhibet, amicus dicitur, & mediocritas *amicitia*, qvi excedit adulator, qvi vero deficit morosus ac difficilis. Amœnitatis in jocis mediocritas est in *urbanitate*, excessus in scurrilitate, in rusticitate defectus. Mediocritatem itidem colit *pudens* homo, excedit impudens, deficit pavidus & qvi nunqvam non pudore commovetur,

νθ. Τίνι διαφέρει ἀρχὴ καὶ στοιχεῖον;

Ἡ μὲν ἀρχὴ οὐκ ἔχει τι πρότερον ἑαυτῆς, ὥσπερ ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος. τὸ δὲ στοιχεῖον σύνθετον ὂν καὶ συγκείμενον ἐξ ὕλης καὶ εἴδους, ἀρχὴν ἔχει τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος. ἔστι δὲ ἡ ὕλη πρᾶγμα ἀσώματον, ἄποιον, λόγῳ μόνῳ ἑρμηνευόμενον, αἰσθήσει δὲ μὴ ὑποκείμενον. αὕτη οὖν ἡ ὕλη ὑπὸ μορφῆς τινὸς καὶ σχήματος τυπουμένη· ὅπερ ἐστὶ τὸ εἶδος σωματοῦται. καὶ πρῶτον μὲν γίνεται στοιχεῖον ἢ αἰθὴρ, ἢ πῦρ ἢ ὕδωρ, ἢ ἀὴρ, ἢ γῆ. ἔπειτα τούτων τῶν στοιχείων συμπλακέντων ἀλλήλοις γίνεται σῶμα σύνθετον, ἢ ἔμψυχον ἢ ἄψυχον. καὶ ἡ μὲν ὕλη καὶ τὸ εἶδος ἀρχοειδέστερα τῶν στοιχείων εἰσὶ τὰ δὲ στοιχεῖα τῶν ἄλλων σωμάτων στοιχειωδέστερα, ἀρχὴν δὲ λέγομεν τὴν ὕλην, οὐχ ὅτι οὐκ ἔχει ἄλλο ὑπέρτερον ἑαυτῆς, ἀλλὰ ὅτι τὰ σώματα ὑπ' αὐτὴν ἀνάγεται προσεχῶς.

ξ. Περὶ τῶν ἀρχῶν, τί εἰσίν;

Ἀρχὴ τῶν ὄντων πρώτη μὲν καὶ ὑπεράρχιος ὁ Θεός. μετὰ δὲ Θεὸν πολλαὶ ἀρχαὶ τῶν φυσικῶν πραγμάτων εἰσί. Καὶ τῶν μὲν στοιχείων ἀρχαὶ ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος εἴρηται. τῶν δὲ συνθέτων σωμάτων αὐτὰ καὶ ἁπλᾶ στοιχεῖα. ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι τῶν φιλοσόφων διηρέθησαν. Καὶ τοῖς μὲν ἔδοξεν ἀρχὴ τὸ πῦρ, διὰ τὴν δύναμιν καὶ τὸ καταναλίσκειν πάντα εἰς αὐτό. τοῖς δὲ ὁ ἀὴρ, διὰ τὴν τῶν ζώων ἀναπνοήν. τοῖς δὲ τὸ ὕδωρ διὰ τὴν γόνιμον φύσιν. τισὶ δὲ τούτων καὶ ἡ γῆ ἀρχὴ ἔδοξε, διὰ τὸ πλείω τῶν ζώων ὑπὸ τῆς γῆς γεννᾶσθαι, καὶ εἰς αὐτὴν ἀναλύεσθαι. ἕτεροι δὲ αὐτὰ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα ἀρχὰς τῶν ὄντων ἀπεφήναντο. Πλάτων δὲ ἀρχὰς εἴρηκε τὸν Θεὸν, ὡς πατέρα καὶ ποιητὴν, τὴν ὕλην ὡς δεχομένην τὴν δημιουργίαν, καὶ τὴν ἰδέαν. ἰδέαν δὲ λέγει Πλάτων τὴν πρώτην ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἄρρητον ἐκείνην φαντασίαν καὶ ἀνατύπωσιν, καθ' ἣν τὸν κόσμον ἐδημιούργησεν.

ξα. Περὶ ὕλης.

Ὕλη ἐστὶ πρᾶγμα οἷον εἰπεῖν ἄυλον. αἰσθήσει μὲν ἀθεώρητον, διανοίᾳ δὲ μόνῃ ληπτόν. χεῖρον πάντων τῶν ὄντων, ἄμορφον, ἀνείδεον, ἀδιατύπωτον. οὐσία ἀνούσιος καὶ ὕπαρξις ἀνύπαρκτος. ἐὰν γὰρ ἀνέλης τυχὸν ἀπὸ τῶν σωμάτων τὰς ποσότητας, τὰς σχέσεις, τὰς ἕξεις, τὰς τροπὰς, τὰς κινήσεις, τὰς ἀλλοιώσεις, τὰς μεταβολὰς, πᾶν ἕτερον, ὅ,τι οὖν τὸ καταλειπόμενον ὕλη ἐστίν. ἐὰν

γὰρ

59. *Quomodo differunt principium atque elementum?*

Principium nihil habet ſeipſo prius, vt materia & forma: at elementum compoſitum ac coagmentatum eſt ex materia & forma, principiiqve loco habet materiam & formam. Eſt autem materia res incorporalis, expers qvalitatum, ſola ratione explicanda, ſenſibus autem minime obvia. Huic materiæ ſpecies qvædam atqve figura tanqvam forma ſua imprimitur, atqve ita fit corpus, & primo qvidem elementum, vel æther, vel ignis, vel aqva, vel aër, vel terra. Deinde coaleſcentibus hiſce elementis fit corpus compoſitum, ſive animatum ſive inanimatum. Ac materia & forma qvidem magis rationem principii habent qvam elementa, Elementa vero magis qvam alia corpora, cæterum materiam principii nomine nuncupamus, non qvod nihil habet prius ſupra ſe, ſed qvod corpora proxime ſub illa conſtituuntur.

60. *De principiis, quid ſint.*

Principium rerum primum & ſuper omnia principia poſitum eſt Deus, poſt Deum multa rerum naturalium ſunt principia. Ac elementorum principia materiam eſſe ac formam jam dictum eſt. Compoſitorum vero corporum principia ſunt ipſa ſimplicia elementa, de qvibus Philoſophi alii in diverſa abierunt. Nam qvibusdam ignis viſus eſt eſſe principium, propter efficaciam, & qvod omnia in illum conſumuntur. Aliis aër, qvoniam illum reſpirant animalia. Aliis aqva propter ſeminalem naturam. Nonnullis horum etiam terra principium viſa eſt, qvoniam plura animalia ex illa naſcuntur & in illam iterum reſolvuntur. Cæteri qvatuor iſta rerum eſſe principia ſtatuerunt. Plato principia eſſe docuit Deum, tamqvam patrem & auctorem: materiam ut qvæ creationis opus in ſe recipiat, & Ideam. Vocat autem Ideam primam conceptionem in Deo, & ineffabilem imaginationem atqve efformationem, ſecundum qvam mundum fecit ac condidit.

61. *De materia.*

Materia eſt res ut ita dicam immaterialis, qvæ ſenſu non comprehendi, ſed ſola cogitatione percipi poteſt. Omnium entium poſtremum, ſine forma, ſine ſpecie, ſine figura, eſſentia eſſentiæ expers & ſubſtantia ſine ſubſtantia. Si enim abſtrahas à corpore qvalitates, relationes, habitus, modos, motus, alterationes, mutationes, aliud quodcunqve,

γὰρ ἀνέλῃς ἀπὸ τοῦ πυρὸς τὴν θερμότητα καὶ τὴν ξηρότητα, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀέρος τὴν θερμότητα καὶ τὴν ὑγρότητα, καὶ ἀπὸ τοῦ ὕδατος τὴν ψυχρότητα καὶ τὴν ὑγρότητα, τὸ ἔσχατον τούτων ὑπολειφθὲν, ὕλη ἐστίν.

ξβ. Περὶ αἰτιῶν.

Αἰτίας ὁ μὲν Ἀριστοτέλης τέσσαρας δογματίζει. ὁ δὲ Πλάτων ἕξ. ἔστι δὲ αἰτία πρώτη μὲν ἡ ποιητική. ὥσπερ τῆς κλίνης πρῶτον αἴτιον ὁ κλινοποιὸς, ὡς ποιητὴς ταύτης. ὑλικὸν δὲ αἴτιον τῆς κλίνης τὸ ξύλον, ἄνευ γὰρ ὕλης οὐκ ἂν γένοιτο κλίνη. εἰδικὸν δὲ σχῆμα ταύτης καὶ ἡ ἰδέα. τελικὸν δὲ ἡ ἐν ταύτῃ τῶν ἀνθρώπων ἀνάπαυσις, διὰ ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν τὴν κλίνην ἐξεργαζόμεθα. Ὁ μὲν Ἀριστοτέλης τὰς τέσσαρας ταύτας αἰτίας οἶδεν. ὁ δὲ Πλάτων ἑτέρας δύο προστίθησι, τὴν ὀργανικὴν, οἷον τὸν πρίονα, ἢ τὸ τέρετρον, δι᾽ ὧν τὴν κλίνην ποιοῦμεν. Καὶ τὸ παραδειγματικὸν, τοῦτο δὲ διττόν ἐστιν, ἡ γὰρ ἔξωθεν ἔκκειται, καὶ πρὸς εἰκόνα πᾶς τεχνίτης ποιεῖ τὸ τεχνιτευόμενον, ἡ δὲ ἐν τῇ διανοίᾳ λαμβάνει τὴν ἀνατύπωσιν.

ξγ. Περὶ σχημάτων.

Σχῆμα ἐστι ποιότης τῶν μαθηματικῶν σωμάτων ἀποπεράτωσις. μαθηματικὸν δὲ σῶμα ἐστὶν ἅπαν τὸ ἐσχηματισμένον, οἷον τὸ στρογγύλον, τὸ τρίγωνον, τὸ τετράγωνον, τὸ πεντάγωνον, καὶ ὅσα τοιαῦτα. τὰ τοίνυν τέσσαρα στοιχεῖα περιφερῆ δογματίζουσι. Πλάτων δὲ καὶ περιφερῆ καὶ ἐν διαφόροις πλάττει σχήμασι. τὴν μὲν γὰρ γῆν διὰ τὸ εὐέδρασον καὶ τὸ βεβηκὸς αὐτῆς, κυβοειδῆ λέγει, ἑδραῖος γὰρ καὶ ὁ κύβος. τὸ δὲ πῦρ διὰ τὸ ἄνω φέρεσθαι καὶ εἰς ὀξὺ ἀπολήγειν ἀπὸ πλατείας βάσεως, πυραμοειδὲς τίθησι, καὶ τὰ πολλὰ ἑτέρως χρηματίζει. στρογγύλα δὲ αὖθις ταῦτα τίθεται διότι ὁ οὐρανὸς κυκλοφερόμενος περιτορνεύει τὴν τούτων ἐπιφάνειαν.

ξδ. Περὶ χρωμάτων.

Χρῶμα ἐστὶν ὁρατὴ ποιότης τῆς τῶν σωμάτων ἐπιφανείας. ὁ δέ γε Πλάτων καινόν τινα τρόπον διερμηνεύει περὶ χρωμάτων. λέγει δὲ ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων σωμάτων καὶ ἀπὸ ὁρώντων ὀμμάτων ἀπόρροιαί τινες πέμπονται, αἵτινες ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ διαστήματος γενόμεναι τὰς ἰδέας τῶν χρωμάτων ποιοῦσιν. οὐ πᾶσι δὲ φασὶν ὁμοίως τὰ αὐτὰ φαίνεσθαι χρώματα, ἀλλὰ πρὸς τὰς διαφόρους κράσεις τῶν ὁρώντων καὶ ὁρωμένων τὰς χρόας μεταχρώννυσθαι, τοῖς μὲν γὰρ ἰκτεριῶσιν, ὠχρὰ τὰ ὁρωμένα φαίνεται, τοῖς δὲ τὴν κόρην ξανθὴν ἔχουσι ξανθά. τοῖς

φλε-

qvod remanserit materia est. Ita si ab igne v. g. abstraxeris calorem & ariditatem, ab aëre calorem & humiditatem, ab aqva frigus & humiditatem, postremum qvod superest materia est.

62. *De causis.*

Causas Aristoteles qvatuor tradit, Plato sex. Prima est causa *efficiens*, ut lecti prima causa est qvi eum conficit, ejusqve est auctor. *Materialis* causa lecti est lignum, sine materia enim nullus lectus perfici potest. *Formalis* est lecti figura & idea. *Finalis* deniqve, ut homines in illo qvietem capiant, ob hanc qvippe causam lectum fabricamus. Hæ sunt qvatuor causæ qvas novit Aristoteles. Illis duas alias addit Plato, *instrumentalem* ut serram & terebrum, qvorum ope lectum componimus, & *exemplarem* qvæ duplex est, vel extrinsecus proposita, ad qvam artifex qvilibet facit artis suæ opus, vel qvæ ex mente & cogitatione conformationem accipit.

63. *De figuris.*

Figura est qvalitas qva mathematicorum corporum superficies describitur. Mathematicum corpus dicitur omne figura certa præditum, ut rotundum, triangulare, qvadratum, qvinqvangulare, similia. Qvatuor porro elementa rotundæ figuræ esse tradunt. Plato & rotunda facit & diversas alias figuras illis circumponit. Nam terram ob firmam & stabilem suam naturam ait referre figuram cubi, siqvidem & cubus firmus ac stabilis est. Ignem qvoniam sursum tendit & in acutum desinit ex latiore basi, ponit esse præditum figura pyramidali, variaqve alia eum in modum disputat. Sed & rotunda eadem elementa esse statuit, qvod cœlum circumrotatione sua superficiem ipsorum veluti detornat, rotundamqve efficit.

64. *De coloribus.*

Color est qvalitas visibilis in corporum superficie. At Plato novo modo colorum rationem explicat: ait enim ab objectis corporibus & ab oculis videntium effluvia qvædam emitti, qvæ in medio intervallo constituta species colorum efficiant. Neqve vero omnibus colores eodem modo apparere observatum est, sed pro diversis cernentium temperaturis etiam colores rerum, qvæ offerunt se oculis, diversi videntur, uti iis qvi morbo regio laborant, flava qvæ cernunt, apparent, his vero qvibus pupilla rubore infecta est, rubra, atqve iterum albi-

φλέγμα περὶ τοὺς ὑμένας τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουσιν ὑπόλευκα. καὶ ἄλλοις ἄλλως, κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν κράσεων.

ξε. Περὶ μίξεως καὶ κράσεως.

Ἡ μὲν μίξις ἕνωσίς ἐστι σωμάτων κατὰ παράθεσιν, ὡς ἐπὶ ἐλαίου καὶ ὕδατος. οὐ γὰρ δι᾽ ὅλου ταῦτα κίρναται, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἄκρας ἐπιφανείας αὐτῶν ἑνοῦται. Ἡ γὰρ κάτω ἐπιφάνεια τοῦ ἐλαίου μίγνυται τῇ ἄνω ἐπιφανείᾳ τοῦ ὕδατος. Κρᾶσις δὲ ἐστὶν ὅταν τὰ ἑνούμενα σώματα δι᾽ ἀλλήλων ἀνακραθῇ, ὡς ἐπὶ οἴνου καὶ ὕδατος. καὶ τὰ μὲν μιγνύμενα σώματα ἐκ μέρους μὲν ἑνοῦται, ἀσύγχυτα δὲ μένει. τὰ δὲ κεραννύμενα δι᾽ ἀλλήλων μὲν διήκει καὶ τέμνει, καὶ τέμνεται καὶ συγκέχυται. ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἕνωσις καὶ μίξις ἐστι διὰ τὸ ἀσύγχυτον, καὶ κρᾶσις διὰ τὸν τρόπον τῆς ἀντιδόσεως. ἔστιν οὖν αὐτῷ πρὸς τὸ πρόσλημμα, καὶ ἡ μίξις καινὴ, καὶ ἡ κρᾶσις παράδοξος.

ξϛ. Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς.

Γένεσις λέγεται ἡ ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι μεταβολή. Γένεσιν δέ τινες καὶ τὴν κίνησιν ὠνομήκασι, καθὸ φασιν ὑπὸ γένεσιν εἶναι τὸν κόσμον, τοῦτ᾽ ἔστιν, ὑπὸ κίνησιν. Φθορὰ δὲ ἐστὶν ἡ ἀπὸ τοῦ ὄντος εἰς τὸ μὴ εἶναι μεταβολή. Πᾶν οὖν τὸ ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι γενόμενον, καὶ ἀπὸ τοῦ γενέσθαι φθειρόμενον, ὑπὸ γένεσιν ἐστὶ καὶ φθορὰν. Κατὰ γοῦν τὸν ἡμέτερον λόγον καὶ τῷ κόσμῳ γένεσις ἕπεται, ἦν γάρ ὅτε οὐκ ἦν, καὶ ἔσται ὅτε οὐκ ἔσται. αὔξησις μὲν οὖν καὶ ἀλλοίωσις καὶ φορὰ καὶ ἡ ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετάβασις κινήσεις εἰσί. Γένεσις δὲ καὶ φθορὰ οὐκ εἰσὶ κινήσεις, ἀθρόως γὰρ τὸ γενόμενον γέγονε, καὶ τὸ φθαρὲν ἔφθαρται.

ξζ. Περὶ σωμάτων.

Σῶμα ἐστὶ τὸ πλάτος ἔχον καὶ μῆκος καὶ βάθος. καὶ ἔστι μῆκος μὲν λόγου χάριν, τὸ ἀπὸ κεφαλῆς εἰς πόδα. πλάτος δὲ τὸ ἀπὸ τῆς δεξιᾶς χειρὸς εἰς τὴν ἀριστερὰν, ἢ τὸ ἀνάπαλιν. βάθος δὲ τὸ ἀπὸ τῶν στέρνων ἐπὶ τὰ νῶτα, ἢ τὸ ἔμπαλιν. πᾶν δέ σῶμα ἢ βαρὺ ἢ κοῦφον ἐστί. Καὶ τὸ μὲν βαρὺ κάτω φέρεται, τὸ δὲ κοῦφον ἄνω φέρεται. τόποι δὲ τῶν σωμάτων τῶν μὲν κούφων, ὁ ἄνω τοῦ παντὸς τόπος. τῶν δὲ βαρέων ὁ κάτω. καὶ κουφότατον μὲν τὸ πῦρ, ὡς πᾶσιν ἐπιπολάζον. βαρύτατον δὲ γῆ, ὡς πᾶσι ὑποκείμενον. πάν δὲ σῶμα, ἐν μὲν τῷ οἰκείῳ τόπῳ ἑστὼς, οὔτε βαρὺ οὔτε κοῦφον, ὅτε δὲ ἀποστῇ τῶν οἰκείων τόπων, καὶ μέλλει πρὸς αὐτοὺς ἀπιέναι, τότε ἢ βαρύτητα ἔχει ἢ κουφότητα.

ξη.

cantia illis qvi album humorem membranis oculorum ſuffuſum habent, aliisqve pro diverſa temperatura aliter.

65. *De miſtione & permiſtione.*

Miſtio eſt unio corporum per conjunctionem, qvalis eſt olei & aqvæ. Neqve enim tota inter ſe ambo permiſcentur, ſed ſummis modo ſuperficiebus junguntur. Inferior enim olei ſuperficies miſcetur ſive unitur ſuperiori ſuperficiei aqvæ. At permiſtio eſt, qvando unita corpora tota ſic invicem permiſcentur, ut aqva & vinum. Itaqve miſta corpora ex parte qvidem uniuntur, inconfuſa tamen manent: permiſta autem penetrant invicem, ſcinduntqve ac ſcinduntur, & inter ſe confunduntur. Unio autem Dei cum noſtra natura & miſtio eſt, qvia ſine confuſione fit, & eſt permiſtio, propter idiomatum communicationem. Cœterum novum illud, cum aſſumta natura, genus miſtionis eſt, & mira ac ſingularis permiſtio.

66. *De generatione & corruptione.*

Generatio dicitur mutatio à non eſſe ad eſſe: & ſunt qvi generationem etiam motum appellant, qvo ſenſu mundum generationi hoc eſt motui ajunt eſſe obnoxium. Corruptio contrà eſt mutatio ab eſſe ad non eſſe. Qvicqvid igitur, cum non eſſet fit, & cum exiſtat corrumpitur, generationi & corruptioni dicitur ſubjacere. Ex noſtra adeo ſententia ad mundum etiam generatio pertinet, erat enim qvando non erat, & erit qvando non erit. Cæterum augmentatio qvidem ac mutatio & agitatio & de loco in locum translatio motus ſunt, generatio autem & corruptio non ſunt motus, continenter enim ac ſimul fit qvod fit, & corrumpitur qvod corrumpitur.

67. *De corporibus.*

Corpus eſt qvod habet latitudinem, longitudinem & profunditatem. Longitudo dicitur verbi gratia à capite ad pedes, latitudo à manu dextra ad ſiniſtram aut viciſſim, profunditas à pectore ad tergum aut vice verſa. Omne corpus grave aut leve eſt. Grave deorſum fertur, leve tendit ſurſum. Loca corporum, levium qvidem ſupremus omnium, gravium infimus. Ac leviſſimum eſt ignis, qvi fertur ſuper omnia corpora, terra graviſſimum, omnibus ſubjacens. At corpus omne in naturali ſuo conſtitutum loco nec grave nec leve eſt, qvando autem à naturali loco abeſt & ad eum tendit, tunc vel gravitate præditum eſt vel levitate.

68. *De*

ξη. Περὶ ἐλαχίστων.

Ἐλάχιστα φασὶν οἱ φιλόσοφοι σωμάτιά τινα ὧν οὐκ ἔστιν ἕτερα σμικρομερέστερα. καὶ ὑποτίθενται ἀμερῆ τινα ἤτοι σμικρομερῆ καὶ ἄογκα, ἤτοι σμικρομεγέθη, ἀρχὰς τῶν ὄντων. ἀρχὰς δὲ οὐ ποιητικὰς ἀλλ' ὑλικάς. λέγεται πάλιν ἐλάχιστον ἑτέρῳ λόγῳ, οἷον ἀριθμητικοὶ λέγουσιν, ἀριθμοὺς διπλασίους καὶ τριπλασίους καὶ ἑτέρους τοιούτους, οἷον διπλάσιος λόγου χάριν, ὁ ὀκτὼ τοῦ τέσσαρα, καὶ τῶν δύο ὁ τέσσαρα, καὶ τοῦ ἑνὸς ὁ δύο, τοῦ δὲ δύο πρὸς τὸ ἓν διπλασίου λόγου οὐκ ἔστι ὑποδεέστερος ἕτερος. ἐλάχιστος οὖν διπλάσιος, ὁ δύο πρὸς τὸ ἕν. καὶ ἐλάχιστος τριπλάσιος, ὁ τρία πρὸς τὸ ἕν. λέγεται ἐλάχιστον καὶ τὸ κατ' εὐτελισμὸν γενόμενον, ἀλλ' ἀκυρίως ἐλάχιστον κατὰ φιλοσόφους, τὸ βραχύτατον σωμάτιον ὀνομάζεται.

ξθ. Περὶ διαφορᾶς γνώσεως.

Πρώτη ἐστὶ καὶ ὑψηλοτέρα τῶν γνώσεων ἁπασῶν ἡ τῆς προνοίας, ἥτις ἐστὶν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. ὁ τοίνυν Θεὸς ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα καὶ ὑπὲρ αὐτὸν τὸν νοῦν ἔχων τὴν δύναμιν, καὶ κυρίως ἓν ὑπάρχων, αὐτῷ δὴ τῷ ἑνὶ μόνῳ προνοεῖν λέγεται πάντων. δευτέρα δὲ ἐστὶ γνῶσις ἡ νοερὰ αὐτοῦ τοῦ παντελῶς νοῦ ὁλικῶς τὰ πάντα νοοῦντος. τρίτη μετ' αὐτὴν γνῶσις ἡ τῆς λογικῆς ἡμῶν ψυχῆς, ἥτις διαιρεῖται εἰς δόξαν καὶ ἐπιστήμην. ἀλλ' ἡ μὲν δόξα τῶν κινουμένων ἐστὶ γνῶσις, ἤτοι τῶν μεταβαλλομένων. ἡ δὲ ἐπιστήμη, τῶν ἀκινήτων, οἷον, ψυχῆς καὶ νοῦ καὶ τῶν τοιούτων. τετάρτη γνῶσις καὶ τελευταία, ἡ τῆς ἀλόγου ψυχῆς, αἴσθησις καὶ ἡ φαντασία, μερικῶν πραγμάτων ἀντιλαμβανόμεναι.

ό. Πῶς οὐκ ἀεὶ μετέχομεν τοῦ Θεοῦ, ἀεὶ ἐνεργοῦντος αὐτοῦ;

Οὐ μετέχομεν ἀεὶ τοῦ Θεοῦ, εἰ καὶ ἀεὶ ἐνεργεῖ οὗτος, διὰ τὴν ἡμετέραν ἀνεπιτηδειότητα πρὸς τὴν μέθεξιν. ὥσπερ γὰρ τοῦ ἡλίου τὸ μεσημβρινὸν ἅπαντα καταλαμβάνοντος, οὐ πάντες εἰς αὐτὸν ἐνατενίζειν δύνανται, ἀλλ' οἱ ἐῤῥωμένον τὸν ὀφθαλμὸν ἔχοντες, οὕτως οὐδὲ τοῦ Θεοῦ πάντες μετέχειν δύνανται, κἂν ἐκεῖνος ὑπὲρ ἥλιον ἀεὶ τὸ νοητὸν φῶς ἐξαπλοῖ. ἀλλὰ μόνοι οἱ τὸ νοερὸν ὄμμα κεκαθαρμένον ἐν τῇ ψυχῇ φέροντες. Κάμνει δὲ πολλάκις καὶ αὐτὸς ὁ καθαρὸς νοῦς πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν θείων αὐγῶν, διότι οὐκ ἔστιν ἐλεύθερος οὐδὲ παντάπασιν ἄϋλος, ἀλλ' ἔνυλος καὶ σωματικός. Ἔσται δὲ, ὅτε μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀπόλυσιν καὶ τὴν ἐλπιζομένην ἀποκατάστασιν διηνεκῶς ἀτενίσει Θεῷ.

ἐάν

68. *De parvissimis corpusculis.*

Parvissima sive minima Philosophi vocant corpuscula qvædam qvibus nulla alia parviora reperiuntur, supponuntqve illa esse in nullas partes divisibilia, minutissima & mole destituta, atqve exilia: Principia corporum non efficientia sed materialia. Dicitur & alio sensu parvissimum sive minimum apud Arithmeticos, qvando de numeris duplicibus vel triplicibus aut aliis ejusmodi tractant, verbi gratia octo sunt duplum qvaternarii, qvatuor binarii, duo unarii. Non datur vero alius numerus duplus infra binarium, minimus igitur duplus est binarius respectu unitatis, uti ternarius est minimus triplus ad eandem unitatem. Dicitur & minimum qvod ad tenuitatem redactum est, sed peculiari ratione Philosophis parvissimum corpusculum ita nominatur.

69. *De variis generibus cognitionis.*

Prima & sublimior cognitionum omnium est providentia, qvæ est actio Dei. Deus siqvidem super omnia qvæ sunt & super ipsam mentem potentià pollens, & proprie unum existens, hoc ipso solo uno omnibus providet. Altera cognitio est intellectualis, qva mens suprema universe omnia intelligit. Tertia post hanc est cognitio in anima nostra, qvæ in opinionem & scientiam distingvitur. Ex his opinio est cognitio rerum mobilium mutabiliumqve. Scientia immobilium, ut animæ, mentis, atqve aliorum ejusmodi. Qvarta & postrema cognitio est irrationabilis animæ nostræ sensatio & phantasia, res particulares apprehendens.

70. *Quomodo semper operante Deo, non semper ejus reddimur participes.*

Qvamvis Deus semper operatur, illius tamen non semper participes reddimur propter nostram ineptitudinem ad eum recipiendum. Sicut enim Sole per meridiem luce omnia implente non omnes in eum intueri possunt, sed qvi firma oculorum acie gaudent, ita nec Dei participes fieri omnes qveunt, licet illi qvovis sole splendidiorem lucem intelligibilem exerit, sed tantum ille qvi intellectualem mentis oculum purgatum in anima sua gerunt. Sed & ipsa pura mens sæpius in percipiendo divino laborat splendore, qvoniam non omnino libera & immaterialis, sed materiæ & corpori est conjuncta. Erit autem, qvando post solutionem à corpore & speratam restitutionem, sine intermissione aciem in Deum intentam habebit.

οα. Εἰ ἔςι τι ἐν ἀγγέλοις κακόν.

Ὁ μὲν θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς τοῦ Χριςοῦ γενεθλίοις βούλεται μὲν ἀκινήτους εἶναι τοὺς ἀγγέλους πρὸς τὸ κακόν. Εἰδὼς δὲ τὸν διάβολον, ἄγγελον μὲν ὄντα, κακὸν δὲ γεγονότα, δυσκινήτους αὐτοὺς ἀποφαίνεται. οἱ δὲ σοφώτεροι τῶν ἑλλήνων ἐν προθύροις τοῦ Θεοῦ τοὺς ἀγγέλους ἑςῶτας οἰόμενοι, ἀμετόχους αὐτοὺς τοῦ κακοῦ φασί. τοὺς γὰρ ἀπαγγέλλοντας τὴν θείαν σιγὴν, καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐκφαίνοντας, πῶς ἂν φασὶν εἶναι κακούς; ἀφομοιοῦσι γὰρ τὸ ἀγγελικὸν φῦλον τῷ Θεῷ ἀφ' οὗ ἐξήρτηται, ἵνα διὰ τῆς ἀκραιφνοῦς ὁμοιότητος ἐκφαίνειν αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις τὴν ἰδιότητα δύνηται. ἀγγέλους δὲ τὰς μετὰ Θεὸν πάσας δυνάμεις κατονομάζουσιν.

οβ. Εἰ ἐν τόπῳ τὰ ἀσώματα;

Ἐναντία εἰσὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ ἀσώματον. εἰ οὖν τὸ σῶμα ἐν τόπῳ, τὸ ἀσώματον οὐκ ἐν τόπῳ. εἰ γὰρ τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐνάντιον, καὶ τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐνάντιον. οἷον εἰ τῷ σώματι τὸ εἶναι ἐν τόπῳ, ἐναντίῳ ὄντι τῷ ἀσωμάτῳ τὸ μὴ ἐν τόπῳ εἶναι. τὰ γὰρ κυρίως ἀσώματα, κρείττονα εἰσὶ τούτου, καὶ τοπικῶς οὐ πάρεισι τοῖς σώμασι, τῇ δὲ σχέσει πάρεισιν αὐτοῖς, οἷον τι λέγω, ἡ ψυχὴ μετὰ ἀπόλυσιν τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος, εἰ μὲν καθαρῶς ἀπαλλαγῇ καὶ ἀπαθῶς, οὐκ ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ σῶμα ὃ ἀπολέλοιπεν. εἰ δὲ ἐμπαθῶς, ἀγαπᾷ αὐτὸ καὶ διαλυθὲν, καὶ ἡ ἀγάπη σχέσις πρὸς αὐτὸ, καὶ ὑποςάσει μὲν ἡ οὐσία οὐ πάρεςι τὸ ἀσώματον τῷ σώματι, ῥέπει δὲ πρὸς αὐτὸ ὅταν βούλεται.

ογ. Εἰ καλὸν ἡ ὕλη.

Πλάτων ὁ φιλόσοφος ἐν μὲν τῷ Τιμαίῳ μητέρα καὶ τιθηνὸν τῆς τῶν καλῶν γενέσεως, καὶ συναιτίαν τῆς τοῦ κόσμου δημιουργίας αὐτὴν ἀποφαίνεται. Ἐν δὲ τοῖς τοῦ Ἐλεάτου ξένου λόγοις, αἰτίαν αὐτὴν λέγει τῆς τοῦ παντὸς ἀταξίας. Ἐν δὲ τῷ διαλόγῳ τῷ καλουμένῳ Φιλήβῳ, ἀπὸ Θεοῦ καὶ ταύτην παράγων, ἔνθεον αὐτὴν καὶ ἀγαθὸν διὰ τὴν ἀπὸ Θεοῦ γέννησιν ἀποφαίνεται. Πρόκλος δὲ ὁ φιλόσοφος οὔτε ἀγαθὸν αὐτὴν οἴεται οὔτε κακὸν, ὡς μὲν γὰρ ἔσχατον τῶν ὄντων καὶ πόρρω τοῦ ἀγαθοῦ, οὐκ ἀγαθὸν λέγει. ὡς δὲ αἰτίαν δημιουργικὴν, ἐν τοῖς ἀγαθοῖς ἀναγκαζόμενος τιθέναι, μέσην αὐτὴν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ τιθεὶς ἀναγκαῖον ἐπονομάζει. τὸ γὰρ ἐνδεὲς αὐτῆς τῶν ἀγαθῶν, συντελεῖν λέγει πρὸς τὴν τῶν αἰσθητῶν δημιουργίαν, ὅπερ ἀναγκαῖον ἐςί.

71. *Num quid in Angelis sit mali?*

Gregorius Theologus Oratione in CHRISTI nativitatem Angelos ad malum moveri posse negat. Non ignorans tamen Diabolum, Angelus cum esset, malum factum esse, difficulter saltem illos moveri posse innuit. At sapientiores Græcorum, Angelos Deo proximos ac veluti in foribus divinitatis constitutos arbitrantes, mali participes fieri posse inficiantur. Cum enim silentii Divini sint interpretes, bonitatisq; nuncii, qvomodo, inqviunt, mali esse possunt? Angelorum qvippe genus assimilant Deo, à qvo dependet, ut per puram similitudinem proprietatem ejus possit hominibus notam facere. Angelos porro vocant universas qvæ sub Deo sunt potestates.

72. *Num incorporalia sint in loco?*

Corpus & incorporale sibi opponuntur. Si igitut corpus in loco est, incorporale non est in loco. Si enim uni oppositorum erit unum è contrairis, alteri alterum erit. Itaqve si corpori qvod incorporali contrarium est competit esse in loco, incorporali competet non esse. Nam & qvæ proprie incorporalia sunt, præstantiora sunt, qvam ut sint in loco, neqve localiter corporibus sunt præsentia, sed relatione, uti anima post solutionem à corpore, si pura & affectibus libera discesserit, non habebit relationem ad corpus qvod reliqvit. Si vero affectum servaverit, amat id etiam solutum, & amoris relatione versus illud fertur, & substantia qvidem atqve essentiâ corpori incorporale non est præsens, affectu tamen qvando vult ad illud veluti prorepit.

73. *Num materia sit bona?*

Plato Philosophus in Timæo materiam velut matrem & nutricem generationis rerum pulchrarum, causamqve sociam creationis mundi prædicat. Sed ubi Eleates hospes loqvitur, ipsa causa esse dicitur inordinationis in universo. At in Philebo dialogo eam à Deo repetens, divinam & qvia à Deo prognata est bonam affirmat. Verum *Proclus* Philosophus neqve bonam illam putat neqve malam: qvatenus enim entium infimum sit, & à Bono principali longius remotum, haud eqvidem bonam esse: qvatenus vero causam demiurgicam necessario accensere bonis cogitur, mediam eam inter bonum malumqve ponit & appellat necessitatem. Defectum enim qvi in illa est bonitatis, conferre ait ad facienda sensilia, qvod ipsum necessitatis est.

οδ. Περὶ τῆς πρὸς τὸ Θεῖον τῶν ὄντων ἐπιστροφῆς.

Τῶν παρὰ Θεοῦ ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραχθέντων, τὰ μὲν ἐστι μόνον ὄντα, ὡς τὰ ἄψυχα σώματα, τὰ δὲ καὶ ὄντα καὶ ζῶντα, καὶ νοοῦντα, ὡς αἱ ψυχαὶ καὶ οἱ νόες. ἕκαστον οὖν πρὸς τὸν Θεὸν ἀφ' οὗ παρήχθη κατὰ τὴν ἰδίαν ὕπαρξιν ἐπιστρέφει. τὸ μὲν ζῶον καὶ οὐσιῶδες καὶ γνωστικόν. ἕκαστον γὰρ ὡς προῆλθεν, οὕτω καὶ ἐπέστραπται. τοῦτο δὲ τὸ φιλοσόφημα καὶ ὁ φιλόσοφος Πρόκλος ἐν τοῖς κεφαλαίοις αὐτοῦ τίθησι καὶ διευκρινεῖ. Καὶ πρὸ τούτου ὁ Ἀρειοπαγίτης Διονύσιος σαφέστερον τοῦτο διακριβοῖ, ὃς ἐστὶν ὁ λόγος τῶν πάνυ σπουδαζομένων, σαφέστατός τε καὶ ἀκριβέστατος ὤν.

οε. Περὶ χρόνου.

Ὁ χρόνος ἐπινοίας ἀνθρωπίνης ἐστὶ νόημα καὶ ὄνομα. Ἐπειδὴ γὰρ μὲν αἰώνια ἀεὶ ὄντα καὶ ἀκίνητά ἐστι, τὰ δὲ ὑπὸ κίνησιν ῥέοντα καὶ φθειρόμενα, αὐτὸ δὴ τὸ μέτρον τῆς κινήσεως χρόνον ὠνόμασαν οἱ φιλόσοφοι. οὐδὲ γὰρ αὐθύπαρκτον πρᾶγμα ὁ χρόνος ἐστὶν, οὐδὲ σῶμα φαινόμενον, οὐδὲ ἀσώματός τις ὑπόστασις, ὥσπερ ἡ φύσις καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς, ἀλλὰ πρᾶγμα ἐν ἐπινοίᾳ μόνῃ κείμενον. Ἡ τοίνυν ψυχὴ ἑνωθεῖσα τῷ κρείττονι, ἐν τῷ ἐσωτάτῳ αἰῶνι ἐστὶν. ἀφειμένη δὲ τοῦ αἰῶνος καὶ περί τι πρᾶγμα τῆς γενέσεως κινηθεῖσα, χώραν τῷ χρόνῳ δίδωσιν, οὐδὲν οὖν ἕτερον ἐστὶν ὁ χρόνος ἢ μέτρον κινήσεως.

ος. Περὶ κινήσεως.

Δυσκαταυνόητόν τι πρᾶγμα ἡ κίνησις. ἔστι δὲ εἶδος τι καὶ ἐνέργεια κινουμένου πράγματος, καθ' ὃν χρόνον κινεῖται. οἷον τι λέγω, ἔστι τι πρᾶγμα αὐξανόμενον, καὶ ἄλλο ἀλλοιούμενον, καὶ ἄλλο φερόμενον. καὶ τοῦ μὲν αὐξανομένου κίνησις ἡ αὔξησις, τοῦ δὲ φερομένου ἡ φορὰ, καὶ ὅλως τοῦ γενομένου ἡ γένεσις. Ἔστιν οὖν ἡ κίνησις, οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος, ἀλλὰ τὸ μεταξὺ τούτων. τῆς γὰρ οἰκοδομήσεως οὔτε ἡ ἀρχὴ κίνησις, οὔπω γὰρ κεκίνηται. οὔτε τὸ τέλος, πέπαυται γὰρ τὸ οἰκοδομηθέν. τὸ δὲ ἐν μέσῳ τούτων, οἷον ἡ οἰκοδόμησις, τοῦτο κίνησις ἐστίν. ὅπερ δὴ καὶ ἐνδελέχειαν Ἀριστοτέλης ὠνόμασεν.

οζ. Περὶ ἀνάγκης.

Ἀνάγκην ὀνομάζουσιν οἱ φιλόσοφοι δύναμίν τινα ἀναγκαστικὴν τοῦ ἀποτελέσματος. οἷον τι λέγω, ἡ ἀστρολογία τῶν ἄστρων σχημάτων ἐξήρτηται, καὶ

τῶν

74. *De entium reversione ad Deum.*

Rerum qvas Deus cum non essent fecit existere, alia sunt tantummodo entia, ut corpora inanimata, alia entia & viventia qvoq; & intelligentia, ut animæ ac mentes. Ad Deum igitur à qvo profecta sunt singula pro suæ ratione substantiæ iterum convertuntur, sive animal sit vivum, sive substantia tantummodo, sive præditum intellectu ac cognitione. Unumqvodqve enim uti processit ita etiam redit. Hanc philosophicam positionem *Proclus* qvoqve capitibus suis inseruit discussitqve, & ante eum *Dionysius Areopagita* dilucidius etiam & accuratius exposuit, singulari enim diligentia perspicuitate & cura hac de re est commentatus.

75. *De tempore.*

Tempus à cogitatione hominum concipitur & nomen accepit. Cum enim aliæ res sint æternæ, qvæ semper existant suntqve immobiles, aliæ sub motione constitutæ & fluxæ corruptibilesqve, mensurationem motionis philosophi tempus appellarunt. Neqve enim res per se subsistens tempus est, neqve corpus qvod sensibus percipi potest, neqve substantia incorporalis ut natura, anima, mens: sed aliqvid in sola positum cogitatione. Qvando igitur anima præstantiori jungitur, in ævo stabili constituta est, cum autem ævo veluti emissa, ad generationis conditionem movetur, locum in se facit tempori. Tempus igitur nihil aliud est qvam mensuratio motionis.

76. *De motu.*

Res difficilis explicatu motus. Est enim ratio qvædam, & rei qvæ movetur, actio eo tempore qvo movetur. Uti v. g. est aliqvid qvod crescit, qvod mutatur, qvod fertur sive agitatur. Atqve ille qvidem motus qvo crescit aliqvid, dicitur incrementum, motio rei agitatæ latio sive agitatio, & universe rei nascentis, generatio. Motus igitur nec principium est nec finis, sed medium inter utraqve. Ut in ædificatione nec principium est motio, nondum enim movetur, neqve finis, jam enim desiit ædificari, sed media in his, ædificatio nempe, motio est, qvam etiam endelechiam Aristoteles nuncupavit.

77. *De necessitate.*

Necessitatem Philosophi appellant potentiam coactam ad effectum, uti Astrologia omnia refert ad astrorum aspectus, altitudines,

τῶν ὑψωμάτων, καὶ τῶν φάσεων, καὶ τῶν οἰκοδεσποτῶν καὶ τῶν ἄλλων. ὅταν οὖν συνδράμῃ πάντα πρὸς τὸ γενέσθαι, καὶ μηδέν τι ἦν ἀντιπίπτον ἢ ἀντικείμενον, ἀνάγκην τοῦτο εἰρήκασιν, ὡς ἀπαραίτητόν τε καὶ ἀμετάθετον. τὸ δὲ ἐν μερικοῖς σημείοις τὴν δύναμιν ἔχον, τοῦτο ἐνδεχόμενον ἀπεφήναντο, ὡς δυνάμενον καὶ γενέσθαι καὶ μὴ γενέσθαι. κυρίως δὲ ἐνδεχόμενόν ἐστι, τὸ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν κείμενον καὶ τὴν ἐφ' ἑκάτερα ῥοπὴν ἴσην καὶ ὁμοίαν δεχόμενον.

οη. Περὶ εἱμαρμένης.

Τὴν εἱμαρμένην εἴ τις γνοίη σὺν ἀκριβείᾳ, καὶ ὅθεν καὶ ὁποῖα τὴν φύσιν, μερίδα πρὸς φιλοσοφίαν μεγίστην παρείληφε, παρὰ μὲν γὰρ τοῖς πολλοῖς, ἀτιμάζεται τοὔνομα. παρὰ δὲ τοῖς σοφωτέροις θαυμάζεται. ἔστι δὲ γενικῶς εἰπεῖν, ἡ φύσις τοῦ κόσμου ἡ κινοῦσα τὰ σώματα. κατὰ μέρος δὲ δευτέρα τις προνοίας ἔλλαμψις καὶ ἐπιστασία, οὐ κατ' εὐθεῖαν τὴν κίνησιν ἔχουσα, ὥσπερ ἡ κυρίως ἐστὶ πρόνοια, ἀλλὰ δεομένη καιροῦ καὶ τόπου εἰς ἀποτέλεσμα, ὅθεν καὶ εἱμαρμένη λέγεται ὡς εἰρομένη τις φύσις καὶ συμπεπλεγμένη διὰ πολλῶν. Τὰ μὲν οὖν ἀσώματα ὑπὸ πρόνοιάν ἐστι μόνην. Τὰ δὲ σώματα ὑπὸ πρόνοιαν καὶ εἱμαρμένην.

οθ. Περὶ τύχης καὶ αὐτομάτου.

Τὴν τύχην οὐχ, ὡς νομίζουσί τινες, οἱ ἀκριβέστεροι τῶν φιλοσόφων ἐδέξαντο οἷον ἄλογόν τινα φύσιν καὶ μὴ ἔχουσαν τάξιν, μηδὲ εἱρμὸν, ἀλλὰ παρακολούθημα ταύτην ἀόριστον ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν, καὶ ἕνεκά τινος γενομένην ὡρίσαντο. οἷον προελήλυθέ τις ἐκ τῆς οἰκίας λουσόμενος, αὕτη ἡ πρόοδος ἐκ προαιρέσεως καὶ ἕνεκά τινος πράγματος, τοῦτ' ἔστιν τοῦ λούσασθαι. εἶτα προερχόμενος ἔτυχε θησαυρῷ. τὴν οὖν αἰτίαν τῆς εὑρέσεως τοῦ θησαυροῦ τύχην ὠνόμασαν οἱ σοφοί. Τὸ μέντοιγε αὐτόματον καὶ ἐν τοῖς λογικοῖς καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις τιθέασιν. Ἐν μὲν τοῖς λογικοῖς, ὅταν μαχαιρίδιον ἀπό τινος κρατοῦντος ἐκπεπτωκὸς κατ' ὀρθὸν ἐμπαγείη τῇ γῇ. ἐν δὲ τοῖς ἀλόγοις, ὅταν τις ἵππος τὸν δεσπότην ἀποβαλὼν, ἀπὸ ταυτομάτου διασωθείη.

π. Περὶ αἰῶνος καὶ χρόνου.

Τῶν ὄντων τὰ μὲν καὶ τὴν οὐσίαν, καὶ τὴν ἐνέργειαν ἔχει αἰώνιον, οἷον ὁ νοῦς. τούτου γὰρ καὶ ἡ οὐσία ἀκίνητος, καὶ ἡ ἐνέργεια ἀμετάβατος. * ὁμοῦ γὰρ ἔχει ἐν αὐτῷ πάντα. τὸ δὲ σῶμα καὶ τὴν οὐσίαν ἔγχρονον ἔχει καὶ τὴν ἐνέργειαν. οἷον καὶ τὸ ἡμέτερον σῶμα καὶ τὴν οὐσίαν ἔγχρονον ἔχει, καὶ κατὰ μι-

* al. ἀμετάβλητος.

apparentias, dominum genituræ & similia. Si igitur omnia concurrant ut fiat aliqvid vel non fiat, nec sit qvicqvam adversans vel contrarium, hoc necessitatem appellarunt, utpote qvod evitari & mutari neqveat. Cujus vero particularia tantum signa se offerunt, ut fieri possit, hoc vocarunt contingens, veluti quod possit fieri & non possit. Proprie autem contingens est res sub arbitrio nostro posita, & æqvale ac par momentum ad alterutram partem secum habens.

78. *De fato.*

Fati rationes si qvis accurate intelligat, unde dependeat, qvæqve ejus sit natura, maximam Philosophiæ partem comprehendit, nam à vulgo qvidem contemnitur, at sapientiores hoc nomen suspiciunt & mirantur. Ut vero generatim dicam, fatum est natura mundi, qvæ movet corpora. Particulatim autem est reflexus qvidam radius providentiæ, curatioqve qvæ non directo motu utitur, uti proprie dicta providentia, sed tempore & loco ad effectum indiget, unde & nomen apud Græcos habet, diciturqve εἱμαρμένη qvasi εἰρομένη sive connexa qvædam natura & complicata ex pluribus. Incorporales igitur res sub sola sunt providentia, corpora autem sub providentia & fato.

79. *De fortuna & casu.*

Fortunam accuratiores Philosophi non acceperunt, ut qvibusdam persvasum est, pro re irrationabili sine ordine & nexu, sed statuerunt esse consecutionem indefinitam in rebus ex proposito & propter finem aliqvem susceptis. Verbi gratia exiit aliqvis à se lavandi causa, hoc ex proposito & propter aliqvem finem fecit, ut nempe in balneo lavaretur. At progressus incidit in thesaurum. Hujus inventionis causam, fortunam appellarunt sapientes. Casui vero tam in rationabilibus qvàm irrationabilibus locum esse affirmant. In rationabilibus qvidem, ut si homo cultellum tenens illum manibus excidere patiatur, illeqve rectus infigatur terræ. In irrationabilibus vero, ut si eqvus dominum excusserit, & hic casu qvodam illæsus abeat.

80. *De ævo ac tempore.*

Entia qvædam & substantiam & actum æternum habent, ut mens. Hujus enim & substantia nescia mutari & actus minime transitorius aut mutabilis est, simul enim in se omnia mens possidet. At corporis & substantia & operatio temporaria est. Sic v. g. nostrum corpus substantiam temporariam habet, paulatim enim augetur: & operationem,

κρὸν αὐξάνεται, καὶ τὴν ἐνέργειαν, ȣ̓ γὰρ ὁμȣ̃ ἐνεργεῖ πάντα. ἡ δὲ ψυχὴ κατὰ μὲν τὴν ȣ̓σίαν αἰώνιός ἐστιν, ȣ̓δὲ γὰρ κατὰ μικρὸν γεγένηται. κατὰ δὲ τὴν ἐνέργειαν χρόνȣ μετέχει. ȣ̓ γὰρ ὁμȣ̃ ἔχει πάντα τὰ νοήματα ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ᾽ ἀφ᾽ ἑτέρȣ μεταβαίνει εἰς ἕτερον. καὶ ὁ ȣ̓ρανὸς δὲ τοιȣ̃τός ἐστιν, καὶ αἰώνιος μὲν κατὰ τὴν ȣ̓σίαν, κατὰ δὲ τὴν κίνησιν ὑπὸ χρόνον καὶ αὐτὸς κείμενος.

πα. Περὶ τῶν πέντε αἰσθήσεων.

Ἡ ὅρασις γίνεται, ὅταν τὸ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν φῶς ἐκφερόμενον συναντήσῃ τῷ ἀπὸ τῶν σωμάτων συῤῥέοντι. ὅπερ ὁ Πλάτων ὀνομάζει, συναύγειαν. Ἀκȣ́ομεν δὲ τῷ κενῷ τῷ ἐντὸς τȣ̃ ὠτὸς, τȣ̃το γὰρ εἶναι τὸ διηχȣ̃ν κατὰ τὴν τȣ̃ πνεύματος ἐμβολήν. ὀσφραίνομεν δὲ τῷ ἡγεμονικῷ τῷ ὄντι ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, ἕλκοντι δὲ διὰ τῶν ἀναπνοῶν τὰς ὀσμάς. Γεύομεν δὲ τῇ ἀραιότητι τῆς γλώττης καὶ τῇ μαλακότητι, καὶ διὰ τὸ συνάπτειν τὰς ἀπὸ τȣ̃ σώματος εἰς αὐτὴν φλέβας τὴν φύσιν. ἡ δὲ φωνὴ, πνεῦμα ἐστὶ διὰ τȣ̃ στόματος, ἀπὸ διανοίας ἠγμένον. ἅπτομεν δὲ ὅλῳ τῷ σώματι, διότι ἀποπερατώσεις εἰσὶ, δι᾽ ὧν αἰσθάνομεν ὧν ἁπτόμεθα.

πβ. Εἰ ἀληθὲς τὸ καταβασκαίνεσθαί τινας ὑπὸ τῶν ὁρώντων.

Οὐ ψεῦδός ἐστι τὸ καταμαραίνεσθαί τινας καὶ καταβασκαίνεσθαι ὑπὸ τῆς τῶν ὁρώντων ὄψεως. πολυκίνητος γὰρ ἡ ὄψις ȣ̓̃σα μετὰ πνεύματος αὐτὴν ἀφιέντος. πυρώδη καὶ θαυματικήν τινα διασπείρει δύναμιν, ὥστε πολλὰ καὶ πάσχειν καὶ ποιεῖν δι᾽ αὐτῆς τὸν ἄνθρωπον. Καὶ τῶν ἐρωτικῶν ἃ δὴ μέγιστα καὶ σφοδρότατα παθήματα τῆς ψυχῆς ἐστὶν, ἀρχὴν ἡ ὄψις ἐνδίδωσιν, ὥστε ῥεῖν καὶ λείβεσθαι τὸν ἐρωτικὸν ὅταν ἐμβλέπῃ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ καλοῖς. τὸ γὰρ διὰ τῶν ὀμμάτων ἐκπίπτον, εἴτε φῶς εἴτε ῥεῦμα, τȣ̀ς ἐρῶντας ἐκτήκει καὶ ἀπόλλυσι, τοιαύτη γίνεται διάδοσις καὶ ἀνάπληξις ὑπὸ τῆς ὄψεως. αἱ γὰρ τῶν καλῶν ὄψεις, κἂν πάνυ πόῤῥωθεν ἀντιβλέπωσι, πῦρ ἐν ταῖς τῶν ἐρωτικῶν ψυχαῖς ἀνάπτȣσι. καὶ τὸ σῶμα δὲ τῶν ἐρωμένων καὶ ὁρωμένων βλάπτεται ἐν ταῖς τοιαύταις ἀποφοραῖς.

πγ. Πῶς αἱ συλλήψεις γίνονται.

Ἡ σύλληψις τῶν ζώων γίνεται, καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρώπων, ὅταν ἐπιτήδειος, καὶ ξηροτέρα συμμέτρως ἡ μήτρα γένηται πρὸς τὴν παραδοχὴν τȣ̃ σπέρ-

nem, non enim ſimul omnia agit. At anima ſubſtantiam qvidem habet æternam, neqve enim ſenſim nata eſt, operationem autem tempori ſubjectam, neqve enim ſimul omnia cogitat ſed ex una cogitatione deſcendit ad aliam. Tale etiam eſt cœlum, ſubſtantiâ nimirum æternum, ſed ratione motionis ſuæ tempori & ipſum ſubjectum.

81. *De quinque ſenſibus.*

Viſio fit, qvando ex oculis procedens lux occurrit lumini à corporibus viſis promananti, qvod Plato συνάυγειαν appellat, nos corradiationem ſive concurſum radiorum dicere poſſumus. Audimus per cavitatem vacuam, qvæ in aure eſt, irruente ſpiritu perſonantem. Olfacimus mente qvæ in cerebro reſidet & per ſpiracula odores adtrahit. Guſtamus raris & mollibus lingvæ partibus, qvandoqvidem & venas corporis natura ad illam adnexuit. Vox eſt ſpiritus per os mente auctore emiſſus. Tangimus toto corpore, qvippe cui ſuperficies & extrema ſunt, per qvæ ſentimus cum contingimur.

82. *Num verum ſit aliquos à videntibus faſcinari?*

Non eſt mendaciis adſcribendum qvosdam acie videntium contactos marcere & faſcinari. Viſio enim cum ſpiritu eam emittente mobilis valde eſt, & ignem mirificamqve ſpirat vim, ut multa homo per illam efficere nec minus affici ac pati poſſit. Et amor qvi affectus animi eſt maximus ac vehementiſſimus, initium capit à conſpectu, itaqve amantes fluunt velut ac liqveſiunt, qvando pulchros ac formoſos vident, nam qvæ per oculos incidit in eos lux ſive effuſio radiorum amantes perdit facitqve contabeſcere, tanta eſt ex viſu alteratio & perculſio. Nam formoſorum conſpectus etiamſi è longinqvo reſpiciunt, ignem in amantium animis accendunt. Sed & corpus amatorum conſpectorumqve per ejusmodi radiorum emiſſiones afficitur.

83. *Quando fœtus concipiatur?*

Conceptio animalium, & hominum maxime fit, qvando uterus eſt idoneus & temperate ſiccus ad recipiendum ſemen: menſibus ex univerſa maſſa partem puri ſangvinis attrahentibus. Confert etiam

σπέρματος τῶν καταμηνίων συνεπισπωμένων ἀπὸ παντὸς ὄγκου μέρος τι τοῦ καθαροῦ αἵματος. συμβάλλεται δὲ καὶ τὸ θῆλυ πρὸς τὴν κύησιν ἐξυγραινομένη τὴν μήτραν ἐν ταῖς μίξεσιν, ἡ δὲ ὑγρασία αὕτη, σπέρματος μὲν οὐκ ἔχει λόγον, οἷον δὲ ὕλη γίνεται τῇ καταβολῇ τῆς ἀνδρείας γονῆς. καὶ τοῦ μὲν τοῦ ἄρρενος σπέρμα εἰς τὰ στερεώτερα μέρη τοῦ σώματος ἐξαρκεῖ, οἷον ὀστᾶ, καὶ νεῦρα καὶ φλέβας καὶ ἀρτηρίας, καὶ τὰ τοιαῦτα. ἀπὸ δὲ τοῦ θήλεος, εἰς τὰ ὑγρότερα μέρη τοῦ σώματος, αἷμα φημὶ καὶ ἀμφοτέρας τὰς χολάς. ἢ μᾶλλον πάντα ἐξ ἀμφοτέρων, ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ ἄρρενος πλέον ἔχει, τὰ δὲ τοῦ θήλεος ἐπ' ἔλαττον.

πδ. Πόθεν γίνονται τῶν γονέων αἱ ὁμοιώσεις καὶ αἱ πρὸς τούτους ἀνομοιότητες.

Τὸ ἀποκρινόμενον σπέρμα, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, ἢ ἀπὸ τῆς γυναικός. τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς, λόγους ἔχει τῶν ἐν αὐτῷ ἠθῶν καὶ τρόπων καὶ τῆς μορφῆς, καὶ ἀπὸ μητρὸς δὲ ὡσαύτως. ὅταν οὖν ἄμφω τὰ σπέρματα συγκραθῇ, εἰ μὲν ἐπ' ἴσης, ἔχει τὸ γεννώμενον ἴσην καὶ πρὸς τὸ ἄρρεν καὶ πρὸς τὸ θῆλυ τὴν ὁμοιότητα. ὅταν δὲ τὸ ἄρρεν κατακρατήσῃ τοῦ θήλεος, τῷ ἄρρενι παρόμοια τὰ τικτόμενα ἀποτελεῖται, ὅταν δὲ τὸ θῆλυ τοῦ ἄρρενος, ἀπεικασμένα πρὸς τὴν μητέρα. ὅταν δὲ ἡ ἐν τῷ σπέρματι θερμασία ἐξατμισθῇ, οὐδενὶ τῶν τοκέων πλαττόμενον ὁμοιοῦται. πολλάκις δὲ καὶ τῆς γυναικὸς φαντασίας ἐν τῷ τίκτειν λαβούσης τοῦδε ἢ τῆσδε, πρὸς τὸ φαντασθὲν ἀπεικάζεται τὸ γεννώμενον.

πε. Πῶς οἱ ὄνειροι γίνονται;

Πολλαὶ τῶν ὀνείρων εἰσὶν αἰτίαι, οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν εἰσὶ θεόπνευστοι ἄνωθεν διὰ μέσου τοῦ νοῦ τῇ λογικῇ ψυχῇ ἡμῶν ἐγγινόμενοι, οἱ δὲ οἷον ἀπηχήματα εἰσὶ τῶν ἡμερινῶν πράξεων. οἱ δὲ ἀπὸ φανταστικῆς ἐντυποῦνται δυνάμεως, φανταζούσης ἡμῖν τοὺς ἡμερινοὺς ἔρωτας, ἢ ἄλλο τι πάθος ψυχῆς. Ἕτεροι δὲ ἀπὸ τῶν τεσσάρων χυμῶν ἀνεγείρονται, ὅθεν καὶ τὰ χρώματα τῶν ὁρωμένων, ὅμοια τοῖς τῶν χυμῶν ἔχουσι. οἱ δὲ τὰς αἰτίας ἡμῖν ἐκφαίνουσι τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, περὶ ἃ τὴν πραγματείαν ἔχομεν. φιλόσοφα οὖν τῷ φιλοσόφῳ τὰ ὀνείρατα, καὶ τῷ ῥήτορι τὰ ῥητορικὰ, καὶ τῷ γεωμέτρῃ τὰ γεωμετρικά. οὐ μία οὖν αἰτία τῶν ὀνειράτων, ἀλλὰ πολλαὶ, ὡς εἴρηται.

fœmina ad conceptionem, uterum in congreſſu humectando, qvi tamen humor non habet ſeminis rationem, ſed velut materiam præbet dejecto virili ſemini. Atqve ſemen viri firmioribus corporis partibus componendis inſumitur, ut oſſibus, nervis, venis, arteriis, & ſimilibus: Fœminæ autem debilioribus, ſangvini nimirum & utriqve bilis generi. Aut potius omnia hæc ex utrisqve ſeminibus conſtant, niſi qvod maſculum præpollet, fœmininum minus habet virtutis.

84. *Unde contingat ſimiles vel diſſimiles parentibus naſci liberos?*

Excretum ſemen vel à viro eſt, vel à fœmina. Illud viri in ſe habet rationes morum & indolis ac formæ viri, & hoc fœminæ ſimiliter. Qvando igitur utraqve permiſcentur, ſi qvidem æqvaliter, infans qvi naſcitur ex utriusqve parentis ſimilitudine æqvaliter participabit. Si autem fœminino ſemini prævaluerit maſculum, patri ſimilia naſcentur: ſi contrà maſculo fœmininum, matrem ſimilitudine referent. Qvod ſi calor qvi eſt in ſemine exſpiraverit, neutri parentum conformabitur qvod naſcitur. Sæpius etiam fœmina inter concipiendum hunc vel illam imaginante, infans ei qvod mater imaginata eſt aſſimilatur.

85. *Quomodo fiant ſomnia?*

Multæ ſunt cauſæ ſomniorum. Alia enim rationabili animæ noſtræ, mente mediante, immittuntur divinitus: Alia ſunt veluti echo qvædam ac reſonantia diurnarum actionum, alia à phantaſia efformantur, imaginante & offerente nobis diurnos amores, vel alium affectum animæ noſtræ. Alia à qvatuor humoribus ſive temperamentis excitantur, unde & colores humoribus illis ſimiles habent, qvæ in qviete videntur. Alia produnt cauſas habere in nobis artes qvas didicimus, vel negotia qvæ tractamus, unde Philoſopho philoſophica, Rhetori rhetorica, Geometriæ geometrica ſe offerunt inſomnia. Non una igitur ſomnionum cauſa eſt, ſed ut dixi varia ac multiplex.

πς. Περὶ ὑγείας καὶ νόσου καὶ γήρως.

Ὑγείας αἴτιον καὶ συνεκτικὸν, ἡ τῶν δυνάμεων ἰσονομία, θερμότητος, ψυχρότητος, ὑγρότητος, ξηρότητος. ὅταν δὲ τούτων ἓν καταδυναστεύσῃ τῶν ἄλλων, ἡ νόσος γίνεται. αἱ δὲ πλεῖσαι τῶν νόσων, δι' ἀνωμαλίαν τῶν ἐν τῷ σώματι σοιχείων γίνονται. Ἐπεισάγονται δὲ αἱ νόσοι τῷ σώματι, καὶ διὰ πλῆθους τροφῶν, καὶ δι' ἀπεψίας καὶ φθορᾶς. ἡ δὲ εὐταξία καὶ ἡ αὐτάρκεια ὑγείας περιποιητικά. μορφοῦται δὲ τὰ ζῶα ἐν γασρὶ ὄντα, ἀπὸ ἕκτης καὶ τριακοσῆς ἡμέρας, τελειοῦται δὲ τοῖς μορίοις ἀπὸ τῆς πεντεκοσῆς. Ἱπποκράτης δὲ ἐπὶ μὲν τῶν ἀῤῥένων, διὰ τὸ θερμότατα εἶναι, τὴν διάρθρωσιν γίνεσθαι ἀπὸ τῆς ἕκτης καὶ εἰκοσῆς, ἐπὶ δὲ τῶν θηλυκῶν ἐν διμήνῳ μὲν διαρθροῦσθαι, ἐν τετραμήνῳ δὲ τελειοῦσθαι λέγει.

πζ. Διὰ τί οἱ νησεύοντες διψῶσι μᾶλλον, ἢ πεινῶσιν;

Διψῶμεν μᾶλλον, ὅταν νησεύσωμεν, ἢ πεινῶμεν, διότι τὸ ἐν ἡμῖν θερμὸν πρῶτον μὲν καταβόσκεται τὸ ἐν σώματι περιοσεύει τροφῆς, εἶτα ἐπ' αὐτὴν βαδίζει τὴν σύμφυτον λιβάδα τῆς σαρκὸς ἡ ἐν ἡμῖν πύρωσις, τὸ νοτερὸν διώκουσα, καὶ τὸ δίυγρον. γενομένης οὖν ὥσπερ ἐν πηλῷ ξηρότητος, ποτοῦ μᾶλλον τὸ σῶμα δεῖσθαι πέφυκεν, ἄχρις οὗ πιόντων ἀναῤῥωσθὲν καὶ ἰσχύσαν τὸ θερμὸν ἐμβριθοῦς τροφῆς ὄρεξιν ἐργάσηται. τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν μάλισα δεῖται τροφῆς θερμὸν, ὥσπερ ἀμέλει βλέπομεν ἔξω μήτε ἀέρα μήτε ὕδωρ μήτε γῆν ἐφιέμενα τρέφεσθαι, μήτε ἀναλίσκοντα τὸ πλησιάζον, ἀλλὰ μόνον τὸ πῦρ. διὰ ταῦτα καὶ οἱ γέροντες ῥᾷσα νησείαν φέρουσιν. ἀμβλὺ γὰρ ἐν αὐτοῖς καὶ μικρὸν ἤδη τὸ θερμόν ἐσι. καὶ τὰ ἄναιμα δὲ τῶν ζώων τροφῆς ἥκισα προσδεῖται, δι' ἔνδειαν θερμότητος.

πή. Περὶ τῆς τοῦ οὐρανοῦ οὐσίας.

Πλάτων μὲν ὁ φιλόσοφος, ἀπὸ τῶν τεσσάρων σοιχείων πάντα πλάττων τὰ σύνθετα, σώματα ἀπὸ τῶν αὐτῶν συγκεῖσθαι καὶ τὸν οὐρανὸν ἀποφαίνεται. τοσοῦτον δέ, φησι, πρὸς τὰ ἄλλα τὴν διαφορὰν ἔχειν, ὅτι τὰ μὲν ἐπὶ γῆς σώματα ἀπὸ τῆς ἐσχάτης μερίδος τῶν σοιχείων εἶναι, τῆς οἷον παχυτέρας καὶ ὑλωδεσέρας, τὸν δὲ οὐρανὸν ἀπὸ τῆς αὐγοειδεσέρας αὐτῶν μοίρας οὐσιῶσθαι. Ἀρισοτέλης δὲ τὰ μὲν τέσσαρα σοιχεῖα κατ' εὐθεῖαν κινεῖσθαι λαβὼν, τὸν δὲ οὐρανὸν κύκλῳ φέρεσθαι, ἀπὸ τῆς διαφόρου κινήσεως διάφορον αὐτῷ καὶ τὴν οὐσίαν πρὸς τὰ σοιχεῖα δίδωσι. καὶ τόντε οὐρανὸν καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀσέρας καὶ μέχρι σελήνης αἰθέρα καλεῖ, καὶ πέμπτον σῶμα κατονομάζει.

86. *De sanitate, morbo & * senectute.*

Sanitatis causa & conservatrix est æqvalis temperatura caloris, frigoris, humiditatis & siccitatis, qvorum si unum cæteris prævaleat, morbus oritur. Plurimi certe morbi per anomaliam sive irregularitatem horum in corpore elementorum generantur. Inferuntur morbi etiam nimia repletione vel cruditate aut corruptione ciborum. At sanitatis conciliatrix est ordinata diæta & tranqvillus sorteqve sua contentus animus. Fœtus in utero formatur à die trigesima sexta, & membris perfectus esse incipit à qvinqvagesimâ. Qvanqvam Hippocrates in masculis, qvod calidiores sint, articulationem membrorum à vigesima sexta die fieri affirmat, fœminas autem intra secundum mensem articulari, intra qvartum perfici.

87. *Quare qui jejunarunt, sitiunt magis quam esuriunt?*

Sitimus magis qvando jejunamus qvam esurimus, qvoniam calidum qvod in nobis est, primo loco qvidem consumit qvod à cibis est reliqvi, deinde vis illa ignea in nobis convertit se ad ipsam naturalem corporis humiditatem, eamq; qværit ac depascit. Hinc veluti in luto seqvitur siccitas, & potu magis indigere corpus contingit, donec in bibentibus confirmatus atq; iterum vires recipiens calor appetitum validum cibi injiciat. Namq; calidum in nobis cibo maxime indiget, ut facile etiam extra nos observare possumus nec aërem nec aqvam nec terram alimento inhiare, nec propinqva consumere, sed solum ignem, qvare & senes facillime ferunt jejunium, siqvidem hebes jam & exiguus in illis calor est. Etiam animalibus sangvine destitutis, qvia calore non æqve abundant, cibo minus est opus.

88. *De Cœli substantia.*

Plato Philosophus ex qvatuor elementis omnia efformat composita corpora, atqve adeo cœlum qvoqve ex iisdem constare docet: tantum differre in eo, qvod corpora terrestria ex deterioribus ac veluti crassioribus & magis materialibus elementorum partibus composita sint, cœlum vero ex subtilioribus & lucidioribus substantiam acceperit. Aristoteles dum sumit, elementa qvatuor recto motu ferri, cœlumq; circulari, ex diversa motione etiam diversam à qvatuor elementis substantiam ejus concludit, cœlumq; & sidera ad lunam usq; ætherem & qvintum corpus appellat.

* Imo de tempore formationis fœtus in utero. Nam de senectute qvidem nihil in hoc capite traditur, nisi eo referas, qvod bonâ diætâ & tranqvillitate animi conservari integram valetudinem, atqve adeo senectutem feliciter attingi posse, vere ac prudenter monet.

πθ. Εἰς πόσους κύκλους διαιρεῖται ὁ οὐρανός.

Τὸν οὐρανὸν εἰς πολλοὺς κύκλους οἱ φιλόσοφοι διῃρήκασιν, ὧν πρῶτος ἐστὶν ὁ ἰσημερινὸς, ὁ μέσον αὐτὸν τέμνων καὶ διαιρῶν τὰ νότια καὶ τὰ βόρεια. ἐφεξῆς δὲ τούτου κατ' ἄμφω τὰ μέρη, κατὰ μὲν τὸ δεξιὸν, τὸν θερινὸν κύκλον καὶ τὸν ἀρκτικὸν τιθέασιν. Κατὰ δὲ τὸ ἀριστερὸν, τὸν νότιον καὶ τὸν ἀνταρκτικόν. ἕτερον αὖθις κύκλον πλάττουσι τὸν μεσημβρινὸν τὸν ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν εἰς δύσιν κείμενον, καὶ τέμνοντα μὲν τοὺς εἰρημένους πέντε κύκλους, ἐπίσης διαιροῦντα δὲ τὸ ἑῷον μέρος καὶ τὸ ἑσπέριον. ἕκτον προσονομάζουσι τὸν ὁρίζοντα, τὰ δύο ἡμισφαίρια διαστέλλοντα. ἕβδομον, τὸν ζωδιακὸν, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ θερινοῦ, καὶ τέμνοντα τὸν ἰσημερινὸν καὶ λήγοντα εἰς τὸν νότιον.

ϙ. Περὶ τοῦ φαινομένου ἐν τῷ οὐρανῷ γαλακτοειδοῦς κύκλου καὶ λεγομένου γαλαξίου.

Ὅπερ ἐστὶν ὁ κομήτης περὶ ἕνα ἀστέρα, τοῦτό ἐστι ὁ γαλαξίας περὶ ὅλον κύκλον. ἡ γὰρ αὐτὴ ὕλη γαλαξίου καὶ κομήτου, καὶ ἐπεὶ μέγιστος κύκλος ὁ γαλαξίας, γίνεται, πολλὴ ἐξ ἀνάγκης ἡ ἔξαψις συμβαίνει. ὁ δὲ κύκλος αὐτοῦ συμβάλλει κατά τε τὸν τοξότην καὶ τοὺς διδύμους, ἅπερ ἐκ διαμέτρου εἰσί. καὶ ἵνα τὸ σαφὲς ἔχῃ ὁ ἀναγινώσκων περί τε κομήτου καὶ γαλαξίου, γινωσκέτω, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν σελήνην σῶμα ἐστὶν, οὐ καθαρῶς μὲν πῦρ, ἀλλ' οἷον καπνῶδες καὶ δυνάμενον ὑπὸ κινήσεως ἐξαφθῆναι, ὅταν μὲν κινηθέν τι μέρος τοῦ ὑπεκκαύματος ἐξαφθῇ, καὶ ἐμπέσοι εἰς μερικὴν παχεῖαν ὕλην καὶ ἐπιστῇ, ποιεῖ κομήτην, ὅταν δὲ εἰς ὅλον κύκλον διενεχθῇ, ποιεῖ τὸν γαλαξίαν. Φαίνεται δὲ λευκὸς, διότι οἷον ἐξαφρίζεται ὑπὸ τῆς κινήσεως, τὸ ὑπέκκαυμα καὶ ὑπολευκαίνεται.

ϙα. Περὶ τῶν φαινομένων ἐν τῷ οὐρανῷ διαφόρων πυρίνων φασμάτων.

Ἐκφλογούμενον ὡς εἰρήκαμεν τὸ ὑπέκκαυμα, εἰ καὶ κατὰ μῆκος μόνον ἐξαφθῇ, καὶ ποιήσῃ ἀποσπινθηρισμοὺς, αἱ λεγόμεναι αἶγες γίνονται, μάλλοις γὰρ ἐκκρεμέσιν οἱ ἀποσπινθηρισμοὶ ἐοίκασιν. εἰ δὲ οὐ ποιήσῃ ἀποσπινθηρισμὸν τὸ κατὰ μῆκος ἐξαφθὲν, δαλὸς διὰ τὸ σχῆμα κατονομάζεται. οἱ δὲ φαινόμενοι πίπτοντες ἀστέρες, οὓς διάττοντας ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ, σπέρμα ἐστὶ πυρὸς, ἐξαφθείσης κατά τι μέρος τῆς καπνώδους ἀναθυμιάσεως, καὶ κατὰ διάδοσιν, πλαγίαν ποιησαμένης κίνησιν. λοξὴ δὲ γίνεται ἡ κίνησις δι' αἰτίαν ἑτέραν, ὅταν ὑποψύξεως ὠθούσης τὸ

σχῆμα

89. *In quot circulos cœlum dividatur?*

Cœlum variis circulis diſtinxerunt Philoſophi, qvorum primus eſt *æquator*, qvi medium illum in auſtralem & ſeptentrionalem partem dividit. Ab hoc deinceps ex utraqve parte ad dextram qvidem tropicum *æſtivum* & circulum *arcticum* collocant, ad ſiniſtram tropicum *auſtralem*, circulumqve *antarcticum*. Alium iterum effingunt circulum *Meridianum*, ab oriente ad occidentem usqve pertingentem. Atqve ſextum circulum qvinqve jam dictos ſecantem, matutinamqve ac veſpertinam partem æqvaliter dividentem *Horizontem* ſive *finitorem* appellant, qvo duo hemiſphæria diſtingvuntur. Septimum deniqve *Zodiacum* incipientem à tropico æſtivo, ſecantemqve æqvatorem, atqve in tropico auſtrali deſinentem.

90. *De circulo lacteo in cœlo, ſive Galaxia.*

Qvod cometa eſt in una ſtella, hoc galaxia eſt in toto circulo. Eadem enim cometæ & lactei circuli ſubſtantia, ac qvia maximus eſt circulus galaxias, neceſſe eſt magnam ibi contingere inflammationem. Attingit vero circulus iſte ſagittarium, geminosqve, qvi è diametro ſibi opponuntur. Atqve ut lectori, qvod de cometa & galaxia dixi, perſpicuum ſit, norit ſub luna eſſe corpus, non purum qvidem ignem, ſed veluti fumigans aliqvod aptumqve à motione flammam concipere. Qvando igitur pars agitata fomitis illius ſuccenditur, inciditqve in particularem materiam craſſam eamqve accendit, cometam facit. Qvando autem per totum infertur circulum, facit galaxiam, qvi candidus apparet, qvoniam à motione fomes ille veluti ſpumat, albicatqve.

91. *De viſis variis in cœlo apparentibus.*

Succenſus ut dixi fomes, qvando in longum modo flammam concipit, emittitqve igniculos, fiunt capræ qvas vocant, villis enim dependentibus illi igniculi non diſſimiles ſunt. Si vero in longum ſuccenſus nullas ſcintillationes emittat, à figura appellant trabem. At qvæ cadere videntur ſtellæ, (diſcurrentes Ariſtoteles vocat) ſemen in ſe ignis habent, ſuccenſo ex parte fuligineo vapore, & dum augetur, transverſam faciente motionem. Obliqvus autem motus

fit

σχῆμα γένηται. Ἐπειδὴ γὰρ πᾶν τὸ ἄνωθεν ἀκοντιζόμενον κάτω φέρεται, φύσει δὲ ἔχει τὸ πῦρ τὴν ἄνω φορὰν διώκειν, τῆς μὲν θλίψεως ἐπὶ τὰ κάτω βιαζομένης φέρεσθαι, τῆς δὲ φύσεως ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναγκαζούσης, οἷον μίξις τις γίνεται καὶ λοξὴ ἡ κίνησις.

ϙβ. Περὶ τῶν φαινομένων ἐν τῷ οὐρανῷ χρωμάτων αἱμάτωδων καὶ χασμάτων.

Φαίνονται αἱματώδη χρώματα δῆθεν ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅταν μέλαν νέφος εἰς τὰ πλάγια τοῦ λαμπροῦ τυγχάνῃ. Καὶ πάλιν ὅταν νέφος μελάγχρουν ὑποκάτω τοῦ λαμπροῦ συναχθείη. ἀλλ' εἰ μὲν εἰς τὰ πλάγια εἴη τὸ νέφος, τότε δὴ κατὰ διάκλασιν αὐγῶν γίνεται ἡ ὅρασις. χάσματα δὲ φαίνεται, ὅταν τὸ μέλαν νέφος καὶ τὸ λαμπρὸν ἐν τῷ αὐτῷ ὦσιν ἐπιπέδῳ, καὶ τὸ μὲν μέλαν ἔσω συνειστήκει, τὸ δὲ λαμπρὸν ἔξω. τηνικαῦτα δὲ ἡ ὄψις τοῦ μὲν λαμπροῦ μᾶλλον ἀντιλαμβανομένη, τοῦ δὲ μέλανος βραδύτερον, χάσμα δοκεῖ ὁρᾶν, ὅπερ παρὰ τὴν φαντασίαν τοῦ μέλανος χρώματος γίνεται.

ϙγ. Περὶ μεγέθους ἡλίου καὶ σελήνης καὶ γῆς.

Ὁ ἥλιος πρὸς τὴν γῆν κατὰ τὸν ἀστρονομικώτατον Ἀρίσταρχον, μείζονα λόγον ἔχει ἢ ὃν τὰ ἑξακισχίλια ὀκτακόσια πεντήκοντα ἐννέα. πρὸς τὰ ἑπτὰ καὶ εἴκοσι. ἡ δὲ διάμετρος αὐτοῦ πρὸς τῆς γῆς διάμετρον, μείζονα λόγον ἔχει, ἢ ὃν τὰ δεκαεννέα πρὸς τὰ τρία. Καὶ αὖθις ἡ τοῦ ἡλίου διάμετρος τῆς διαμέτρου τῆς σελήνης, μείζων ἐστὶν ἢ ὀκτωκαιδεκαπλασίων. καὶ πάλιν ὁ ἥλιος πρὸς τὴν σελήνην μείζονα λόγον ἔχει, ἢ ὃν τὰ ε ω λ β πρὸς ἕν. ταῦτα δὲ οὐχ ἁπλῶς οὕτως καὶ ἀναποδείκτως παρὰ τοῖς ἀστρολόγοις προτείνεται, ἀλλὰ μετὰ γεωμετρικῶν καὶ ἀναντιῤῥητικῶν ἀποδείξεων. περὶ ὧν οὐ καιρὸς νῦν λέγειν, ἀλλὰ σύ, θειότατε βασιλεῦ, τὰ προβλήματα ἀναποδείκτως τε ὡς δεξάμενος, τὰς ἀποδείξεις ὕστερον ἐπιζήτει με.

ϙδ. Περὶ ἐκλείψεως ἡλίου.

Οὐ κυρίως ἔκλειψις ἐπὶ τοῦ ἡλίου γίνεται. οὐ γὰρ ἐκλείπει ποτὲ τὸ ἡλιακὸν φῶς, ἀλλ' ἐπισκότησις. ἐπισκοτεῖται δὲ, ὅταν ἐν τοῖς ἐκλειπτικοῖς συνδέσμοις κατὰ κάθετον αὐτῷ ἡ σελήνη γένηται. ὑπὸ ταύτην γὰρ οἰκούντων ἡμῶν, ἐπισκιάζει τοῖς ὄμμασιν ἡμῶν τὸ ἡλιακὸν φῶς. πλὴν δώδεκα δακτύλοις τὸ σῶμα τῆς σελήνης διαμετροῦντες οἱ ἀστρονόμοι, ἔστι μὲν ὅτε τῷ ὅλῳ τῆς σελήνης σώματι τὰς ἡλιακὰς αὐγὰς ἀντιφράττουσιν, ἔστι δὲ ὅτε ἐλάττοσι τούτων. ὅτε μὲν γὰρ τὴν

ὕψη-

fit propter aliam cauſam, qvando nimirum refrigeratione trudente, obliqva figura redditur. Cum enim omne deſuper emiſſum inferiora petat, ignis vero naturâ habeat ut tendat ſurſum, preſſione cogente ad inferiora tendere, & natura viciſſim cogente ſurſum eniti, naſcitur mixta qvædam veluti & obliqva motio.

92. *De apparentibus in cœlo ſangvinolentis coloribus & hiatibus.*

Sangvinolenti colores in cœlo conſpiciuntur, qvando nubes nigra ad latus ſplendidæ nubis exſtiterit, nec minus qvando infra ſplendidam nubem nubes nigricans colligitur. Ac cum qvidem ad latus conſiſtit, tunc viſum illud contingit per refractionem radiorum. Hiatus vero ſive chaſmata apparent, qvando nigra ſplendidaqve nubes eadem ſuperficie cœli conſiſtunt, ita ut nigra interius ſtet, ſplendida exterius. Tunc qvippe viſus noſter ſplendidâ magis occupatus nigramq; tardius comprehendens, videtur ſibi hiatum videre, qvod per imaginationem à nigro colore objectam accidit.

93. *De magnitudine Solis, Lunæ & terræ.*

Sol ad terram ex Ariſtarchi rei Aſtronomicæ peritiſſimi ſententia majorem rationem habet, qvam ſexiesmille, octingenta & undeſexaginta ad ſeptem & viginti. Diameterq; ſolis ad terræ diametrum majorem habet rationem qvam undeviginti ad tria. Præterea diameter Solis diametro Lunæ major plusqvam duodeviginti vicibus. Et ſol ad lunam majorem habet rationem qvam qvinqvies mille, octingenta & triginta duo ad unum. Hæc non ſimpliciter ita & ſine demonſtratione apud Aſtrologos proponuntur ſed Geometricis & certiſſimis demonſtrationibus confirmata, de qvibus dicere non locus eſt in præſenti, itaqve Tibi Imperator diviniſſime, propoſitiones haſce jam ſine demonſtratione accipere ſatis fuerit, demonſtrationes autem alio tempore à me reqvires.

94. *De eclipſi Solis.*

Proprie nulla eſt ſolis eclipſis, neqve enim unqvam ſolis lumen obſcuratur, ſed modo nobis occultatur. Id vero accidit, qvando in nodis eclipticis luna perpendiculariter infra ſolem verſatur. Cum enim luna infra nos ſimus, illa oculis noſtris lumen ſolis occultat ac ſubducit. Cæterum Aſtronomi, corpus lunæ duodecim digitis menſurantes, interdum toti illius corpori, interdum paucioribus digitis radios ſolis inter-

ὑψηλοτέραν ἀψῖδα ἡ σελήνη φέρεται καὶ τὴν ἐγγίζουσαν τῷ ἡλίῳ, ὀλίγῳ μέρει δοκεῖ τοῦτον ἐπισκιάζειν, ὅταν δὲ κατώτερον δίεισιν, ἐπειδὴ εὐμεγέθης τηνικαῦτα τοῖς ὄμμασιν ἡμῶν ἐμπίπτει, ἅπαντα τὸν ἥλιον ἀντιφράττειν.

ϟε. Περὶ ἐκλείψεως σελήνης.

Ἐκλείπει ἡ σελήνη εἰς τὸ τῆς γῆς ἐμπίπτουσα σκίασμα, φωτιζομένη γὰρ ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἡ γῆ, σκιὰν ποιεῖ, ἀλλ' οὐ κυλινδρικὴν, οἷον τὸ τοῦ κίονος ἐστὶ σχῆμα, ἀλλὰ κωνοειδῆ. κῶνος δὲ ὁ στρόβιλος λέγεται, ὅστις ἀπὸ πλατείας βάσεως εἰς ὀξὺ ἀπολήγει. τοιαύτη δὲ ἡ τῆς γῆς ἐστὶ σκιά. διότι ὅταν τι σῶμα ὑπὸ ἰσομεγέθους φωτίζηται σώματος, κυλινδρικὴ γίνεται ἡ σκιά. ὅταν δὲ ὑπὸ μείζονος, κωνοειδής. μείζων οὖν ὁ ἥλιος τῆς γῆς ὢν, καὶ φωτίζων αὐτὴν, κωνικὴν ποιεῖ τὴν σκιάν. ὅταν οὖν εἰς τὸ τῆς γῆς σκίασμα ἡ σελήνη ἐμπέσῃ, ἀμαυρὰ ἡμῖν φαίνεται καὶ οἷον ἐκλείπουσα. καὶ ὅταν μὲν εἰς τὴν ῥίζαν ἐμπέσῃ τῆς σκιᾶς, τελείως ἐκλείπει. ὅταν δὲ εἰς τὴν κορυφὴν, ἀμυδροτέρα - - - διότι τῆς κωνοειδοῦς σκιᾶς ἡ μὲν βάσις πλατυτέρα, ἡ δὲ κορυφὴ βραχυτέρα.

ϟϛ. Εἰ θερμὸς ὁ ἥλιος.

Πλάτων μὲν ἅπαν τὸ αἰθέριον σῶμα ἐκ πυρὸς καὶ γῆς καὶ τῶν ἑτέρων δύο στοιχείων κατασκευάζων, εἰκότως ἂν εἴπῃ θερμὸν τὸν ἥλιον. Ἀριστοτέλης δὲ ἕτερον παρὰ τὰ στοιχεῖα τὸ τοιοῦτον σῶμα τιθεὶς, οὔτε θερμὸν λέγει τὸν ἥλιον, οὔτ' ἄλλην ποιότητα ἔχοντα. εἴποι δ' ἂν ἐρωτώμενος, πῶς μὴ θερμὸς ὢν θερμαίνει; ὅτι κινούμενος τὸ ὑπέκκαυμα ποιεῖ καὶ τὸν περίγειον ἀέρα, κἀντεῦθεν θερμότητος τῆς ὑποκειμένης καθίσταται αἴτιος. τοῦ δὲ ὑπεκκαύματος καὶ τὴν φύσιν καὶ τὸ ὄνομα, αὐτὸς πρῶτος ἐφεῦρε καὶ ὠνόμασεν. Ὑπέκκαυμα οὖν λέγει τὴν ἀναπεμπομένην ἀπὸ τῆς γῆς ἀναθυμίασιν θερμὴν καὶ ξηρὰν, καὶ οἷον καπνώδη. αὕτη οὖν ἡ καπνώδης ἀναθυμίασις μέχρι τῆς σελήνης ἀναγομένη διὰ κουφότητα, εἶτα κινουμένη κατὰ μέρος ἐξάπτει καὶ ὡς πῦρ φαίνεται, καὶ θερμαίνει τὴν ὑποκειμένην οὐσίαν. ὅτι δὲ ἡ κίνησις θερμότητα ποιεῖ, δηλοῦσι αἱ ἀκίδες τῶν βελῶν, τῇ γὰρ κινήσει λύουσι τὸν ἐπικείμενον αὐτοῖς μόλιβδον.

ϟζ. Τίς ἡ οὐσία τῶν ἀστέρων.

Πάντων τῶν ἀστέρων τῶν τε γε ἀπλανῶν καὶ πλανητῶν κατὰ μὲν Πλάτωνα μία οὐσία, ἡ διαυγεστέρα τῶν στοιχείων μερὶς, καὶ τὸ οἷον ἐξάφρισμα τούτων. κατὰ

δὲ

cipi obſervant. Qvando enim per ſuperiorem apſidem ſive partem circuli ſui Soli propiorem luna fertur, exigua parte eum obumbrare videtur, cum autem inferiorem tranſit, ſiqvidem tunc maxima noſtris oculis apparet luna, totum obſtruit ſolem.

95. *De eclipſi Lunæ.*

Deficit luna qvando in umbram terræ incidit. Terra enim à ſole illuminata umbram facit non cylindriformem, ſive qvalis eſt figura columnæ, ſed qvæ conum refert. Conus porro ſive trochus ex latiore baſi in acutum definit, talisqve terræ umbra eſt. Nam qvando ab æqvalis magnitudinis corpore alterum illuminatur, umbra prodit cylindrica, at ſi à majore, coniformis. Jam major utiq; eſt ſol tellure, igitur dum eam illuminat, conicam umbram efficit. Qvando igitur in terræ umbram incidit luna, obſcura fit ac veluti deficiens. Et qvando in radicem ſive inferiorem umbræ incidit partem, deficit tota: At qvando in partem ſupremam, tunc non tota obſcuratur, qvandoqvidem in coniformi umbra baſis latior, faſtigium anguſtius breviusq; eſt.

96. *Num Sol ſit calidus?*

Plato qvi omne cœleſte corpus ex igne, terra & duobus cæteris elementis componit, merito ſolem calidum affirmaverit. At Ariſtoteles aliud præter illa elementa corpus cœlo tribuens, nec calidum eſſe nec alia tali qvalitate præditum affirmat. Qvod ſi dixerit aliqvis, qvomodo igitur, ſi calidus non eſt, calefacit? Reſpondet, qvod dum movetur ſol excitat ὑπέκκαυμα ſive fuliginoſos vapores, aëremq; movet vicinum terræ, atqve inde caloris ſubjecti eſt auctor. Ὑπέκκαυμα veluti fomitem flammæ concipiendæ primus dixit & naturam ejus explicavit Ariſtoteles, intelligens per illam vapores ex terra prodeuntes calidos ſiccosqve ac veluti fuliginoſos, qvi ad lunam usqve propter levitatem ſuam feruntur, atqve moti & agitati ex parte ſuccenduntur, & ignis inſtar apparent ac ſubjectam ſubſtantiam calefaciunt. Qvod vero motus calorem generet, docent vel ſagittarum cuſpides, ſiqvidem motus celeritate plumbum illis impoſitum liqvefit.

97. *Qualis ſit aſtrorum ſubſtantia?*

Omnium ſiderum inerrantium, errantiumqve ſecundum Platonem una ſubſtantia eſt, pars nempe ſubtilior ſplendidiorqve qvatuor

 elemen-

δὲ Ἀριστοτέλην ἡ ἐπίνοια τοῦ πέμπτου σώματος. οὐ γὰρ ἐξονομάζει τὴν οὐσίαν αὐτῶν· ἀλλὰ τὸν πάντα οὐρανὸν, καὶ τοὺς ἀστέρας ἅπαντας διὰ τὴν διάφορον κίνησιν πρὸς τὰ στοιχεῖα τὰ τέσσαρα, πέμπτον σῶμα καλεῖ. τῶν δὲ συμπάντων ἀστέρων, ἑπτὰ μόνον εἰσὶν οἱ πλανῆται. Κυρίως δὲ πέντε, ὁ γὰρ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη οὐ πεπλάνηνται, ἀλλ' οἱ πέντε, διὰ τὸ δοκεῖν ἱστᾶσθαι, καὶ ὑποποδίζειν, πλανῆται ὠνομάσθησαν.

ϟη. Περὶ τῆς τῶν ἀστέρων φορᾶς καὶ κινήσεως.

Οἱ μὲν ἀπλανεῖς ἀστέρες ἅπαντες ἐστηριγμένοι ὄντες, ὥς Ἀριστοτέλης φησὶ, καὶ τῷ οὐρανῷ ἀμεταθέτως συγκινούμενοι, ἐπειδήπερ οὗτος ἐξ ἀνατολῶν εἰς δυσμὰς φέρεται, τὴν αὐτὴν καὶ οὗτοι τῷ οὐρανῷ κινοῦνται κίνησιν. οἱ δὲ πλανῆται διὰ τὴν ἀντίθετον ἀντέρεισιν καὶ ἰσόσαθμον ὑπὸ σοφῇ προνοίᾳ, ἵνα μὴ σύῤῥηξις ὑπὸ τῶν αὐτῶν καταδρόμων καὶ κυλισμάτων γένηται, κατὰ τὴν ἰδίαν καὶ φυσικὴν κίνησιν ἐκ δύσεως εἰς ἀνατολὴν φέρονται. κινοῦνται δὲ καὶ ἐξ ἀνατολῶν εἰς δύσιν, ἀλλὰ τῷ οὐρανῷ συμπεριφερόμενοι, ὅθεν ὁ ἥλιος κατὰ μὲν τὴν ἰδίαν κίνησιν, τέσσαρας ὥρας πληροῖ τοῦ ἐνιαυτοῦ, νῦν μὲν βόρειος, νῦν δὲ νότιος κινούμενος· καθὸ δὲ συγκινεῖται τῷ οὐρανῷ ἐξ ἀνατολῆς εἰς δύσιν, ἡμέρας καὶ νύκτας ποιεῖ.

ϟθ. Ποταπὰ τῶν ἀστέρων τὰ σχήματα.

Πολλῶν ὄντων σχημάτων, τριγώνων, τετραγωνικῶν, κυβικῶν, πυραμοειδῶν καὶ τῶν λοιπῶν εὐθυγραμμικῶν, κάλλιστόν ἐστι τὸ σφαιροειδές. ὁ τοίνυν οὐρανὸς καὶ σύμπαντες οἱ ἀστέρες τοῦ σφαιρικοῦ σχήματος ὄντα τυγχάνουσι. καὶ δῆλον ἀπὸ τῶν τῆς σελήνης φωτισμῶν. διὰ γὰρ τὸ κύρτωμα ταύτης οὐκ εὐθὺς ὅλη παρὰ τοῦ ἡλίου φωτίζεται, ἀλλὰ κατὰ τὸ βραχὺ τὴν αὔξησιν δέχεται τοῦ φωτός. Ἔδει γὰρ τὸ αἰθέριον σῶμα τῷ καλλίστῳ τῶν σχημάτων ἀποτορνεύεσθαι. νοῦ γὰρ μιμεῖται τὸ σχῆμα. ὥσπερ ὁ νοῦς ἐπιστρέφει πρὸς ἑαυτὸν, οὕτω δὴ καὶ τὸ αἰθέριον σῶμα συννεύει πρὸς ἑαυτὸ, ὑπὸ νοῦ κυβερνώμενον, καὶ πρὸς νοῦν ἐπιστρεφόμενον.

ρ΄. Περὶ τάξεως ἀστέρων.

Εἰς δύο μέρη τῶν ἀστέρων διῃρημένων, εἰς τὸ ἀπλανὲς καὶ τὸ πλανώμενον, οἱ μὲν ἀπλανεῖς τὴν ὑψηλοτέραν τάξιν τῶν πλανητῶν ἔχουσι, οὐκ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ αἰθερίου σώματος κείμενοι καὶ φερόμενοι, ἀλλ' οἱ μὲν ὑψηλότεροι αὐτῶν εἰσὶν, οἱ δέ ταπεινότεροι. οἱ δὲ ἑπτὰ πλανῆται, μετὰ ἀπλανεῖς τετάχαται, ὧν πρῶτος ἐστὶν ὁ τοῦ κρόνου λεγόμενος ἀστήρ. καὶ μετὰ τοῦτον ὁ τοῦ Διός, καὶ ὑπ' αὐτὸν, ὁ τοῦ

ἄρεος

elementorum,& illorum veluti despumatio. Aristoteles vero qvintum qvoddam corpus de illis cogitandum relinqvit, neqve enim nominat qvæ sit stellarum substantia, sed cœlum omne universaqve sidera, qvia diverso motu qvam elementa qvatuor prædita sunt, qvintum corpus appellat. Ex omnibus porro stellis septem tantummodo sunt planetæ sive errantes, vel proprie qvinqve tantummodo. Sol enim & luna non errant, at illi qvinqve qvia videntur jam stare jam retrogredi, errantes dicti sunt.

98. *De stellarum rotatione ac motu.*

Stellæ inerrantes universæ fixæ sunt, ut ait Aristoteles, & sine ulla transpositione una cum cœlo moventur, qvod cum ab oriente feratur versus occidentem, eadem & illæ cum cœlo motione circumferuntur. Planetæ vero propter contrarium & æqvalem renixum, à sapienti Providentia, ne ex consimili cursu & volutione conflictus esset, proprio & naturali motu feruntur ab occidente in orientem. Qvanqvam & ipsi ex oriente moventur in occidentem, sed una cum cœlo circumagitati: unde Sol propria motione qvatuor anni tempora implet, jam in septentrione jam in meridionali parte constitutus, prout vero movetur eodem motu cum cœlo ex oriente in occidentem, dies facit & noctes.

99. *Quales figuræ stellarum?*

Cum multiplices figuræ sint, ut triangulares, qvadrangulares, cubicæ, pyramidales aliæqve planiformes, pulcherrima est sphærica, itaqve cœlum & stellæ omnes sphærica figura præditæ sunt, qvod & ex lunæ illuminationibus perspicuum est, siqvidem illa ob gibbositatem suam non simul tota à sole, sed paulatim crescente lumine illustratur. Fas certe erat corpora ætheria in pulcherrimam figuram aptari, mentis figuræ æmula. Sicut enim mens in se reflectitur, sic & ætherium corpus à mente directum & ad mentem conversum in semet vergit.

100. *De ordine stellarum.*

Cum in duo genera stellæ dividantur, inerrantium errantiumqve, inerrantes planetis altiores sunt, non tamen ipsæ omnes in eadem cœli summitate constitutæ, sed aliæ aliis sublimiores. At septem planetæ sub inerrantibus locum sortitæ sunt primus qvidem Saturnus, post hunc Jupiter, inde Mars, hinc Sol, deinceps Venus, ac sub Venere Mercu-

ἄρης, εἶτα ὁ ἥλιος, μεθ' ὃν ἀφροδίτη, καὶ μετὰ ταύτην ἑρμῆς, καὶ τελευταῖον ἡ σελήνη. Μεθ' ἣν τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ὥσπερ εἰρήκαμεν. ὡρισμένοι δὲ τούτοις εἰσὶ καὶ οἱ χρόνοι τῶν κινήσεων, θαυμασίαν τὴν συμφωνίαν ἔχοντες.

ρα. Πόθεν φωτίζονται οἱ ἀστέρες;

Οὔτε τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων οὐδεὶς, οὐδὲ πάντες οἱ πλανῆται ἀλλ' ἡ σελήνη μόνη παρὰ τοῦ ἡλίου φωτίζεται. διὰ τοῦτο καὶ πεφωτισμένον ἀεὶ μέρος αὐτῆς πρὸς τὸν ἥλιον νένευκεν, οὐκ ἔστι δὲ ὅτι ἀφώτιστος παντάπασιν ἐστὶν ἡ σελήνη, ἀλλ' ἀεὶ ἐνδέδυται φῶς ἡμισέληνον. Ἐν μὲν οὖν ταῖς συνόδοις ἀφώτιστον μέν ἐστι τὸ πρὸς ἡμᾶς αὐτῆς κύρτωμα, πεφωτισμένον δὲ τὸ ἄνω φαλάκρωμα. Ἐν δὲ ταῖς πανσελήνοις τὸ μὲν νεῦον πρὸς ἡμᾶς ἡμισφαίριον αὐτῆς ὁλοφαές ἐστι. τὸ δ' ἄνω ἡμίτομον, φωτὸς ἄμοιρον. μεταξὺ δὲ τῆς συνόδου καὶ τῆς πανσελήνου κατὰ τὸ μέτρον τῆς πρὸς τὸν ἥλιον διαστάσεως μηνοειδὴς γίνεται, καὶ διχότομος, καὶ ἀμφίκυρτος. ἢ γὰρ ἔλαττον τοῦ ἡμίσεως φωτίζεται, ἢ κατὰ τὸ ἥμισυ, ἢ κατὰ τὸ πλέον.

ρβ. Περὶ ἐπισημασίας ἀστέρων, καὶ πῶς γίνεται χειμὼν καὶ θέρος;

Ἐπισημασία ἐστὶν, ὅταν ἐπιτέλλων ἀστὴρ καὶ συνανατέλλων τῷ ἡλίῳ ὥσπερ ὁ καλούμενος κύων καὶ ὠρίων, καὶ ὁ ἀρκτοῦρος, ἢ ἕτερός τις τῶν ἀπλανῶν, ἀλλοιώσῃ τὸν ἀέρα, κατὰ τοὺς τέσσαρας καιροὺς τοῦ ἔτους. τοῦτο γὰρ Μωυσῆς ὑπαινίττεται λέγων, ἔσονται εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς, καὶ εἰς ἐνιαυτούς. ἐπισημαίνεται γάρ τι ὁ ἀστὴρ τῶν περὶ τῶν ἀέρα παθῶν, ἑώαν ἐπιτολὴν ἢ ἑσπερίαν ποιούμενος. περὶ μέν τοι γε θέρους ἢ χειμῶνος καὶ τῶν λοιπῶν ὡρῶν ἰστέον, ὡς ὅταν μὲν ὁ ἥλιος βόρειος ἡμῖν γένηται, καὶ ὑπὲρ κεφαλῆς κινοῖτο, θέρος ποιεῖ. ὅταν δὲ πρὸς νότον ἀπελευθῇ, χειμῶνα ἐργάζεται. Καὶ ὅταν μὲν κατὰ τὸν κριὸν τὸ ζώδιον γένηται, ἰσημερίαν ποιεῖ. ὅταν δὲ κατ' ἀντικρὺ διαπορεύηται τῶν χηλῶν, μετοπώραν καὶ ἰσημερίαν αὖθις.

ργ. Πόσος ἑκάστῳ τῶν πλανητῶν ὁ χρόνος τῆς περιόδου;

Τοῖς πλανήταις πᾶσι κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ μεγέθους τῶν σφαιρῶν καὶ τοῦ μέτρου τῶν ἀποστάσεων χρόνους ὡρισμένους ἀφώρισεν ὁ Θεὸς, τῶν κινήσεων. καὶ ὁ μὲν Κρόνος ἅτε ὑψηλότερος τῶν ἄλλων, καὶ μείζονα κύκλον περιερχόμενος διὰ τριακονταετίας τὴν αὐτοῦ περίοδον ἐκπληροῖ. ὁ δὲ ζεὺς εὐθὺς μετ' αὐτὸν ὢν διὰ δωδεκαετίας. ὅ γε Ἄρης διὰ δύο καὶ ἡμίσεως ἐνιαυτῶν. Τῷ δὲ ἡλίῳ καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ καὶ τῷ Ἑρμῇ ἰσόδρομος ἡ περίοδος καὶ ἐνιαύσιος. ἡ δὲ σελήνη διὰ κθ' ἡμερῶν πρὸς τῇ ἡμισείᾳ ἀποκαθίσταται. εἰ δέ τις μουσικώτερον ἅπτοι τὸν τῶν τούτων ἀριθμὸν, τὴν τοῦ δημιουργοῦ σοφίαν θαυμάζεται, πῶς ἅπαντες οἱ τῶν συμφωνιῶν λόγοι ἐν τοῖς τοιούτοις ἐμφαίνονται, ὁ διὰ πασῶν, ὁ διὰ πέντε, καὶ διὰ τεσσάρων.

ρδ.

rius, & poſtrema Luna. Poſt illam ſeqvuntur qvatuor elementa de qvibus dixi. Definita porro ſingulis planetis tempora ſuæ cujusq; motionis, admirandum inter ſe concentum ſive ſymphoniam habent.

101. *Unde lumen habent ſtellæ?*

Neqve inerrantium ulla ſtellarum, neqve planetæ omnes ſed ſola luna à ſole illuminatur. Igitur & pars ejus lucida ſemper ſoli obverſa eſt, neqve unqvam tota caret luna lumine, ſed usqve qvaqve dimidia pars ejus lumine gaudet. Nam in conjunctione ſive novilunio gibbus nobis obverſus lucis eſt expers, at ſuperior ut ita dicam calvaria illuminata eſt. In plenilunio viciſſim hemiſphærium ad nos vergens totum eſt lucidum, ſuperius autem illud expers luminis. Inter novilunium vero ac plenilunium pro ratione qva à ſole diſtat, fit nobis vel corniculata, vel dimidiata vel decreſcens; aut enim minus qvam dimidium ejus illuminatur, aut dimidium, aut plus dimidio.

102. *De ſtellarum ſignificatione, & quomodo hiems & æſtas fiat?*

Significatio ſtellæ eſt, qvando oriens vel cum ſole exorta ut Canis vel Orion aut Arcturus aut alia qvædam fixarum, aërem qvatuor anni temporibus alterat. Nam & Moyſes hoc ſubinnuit cum ait: *Erant in ſigna, & in tempora, & in annos.* Stella ſiqvidem matutino vel veſpertino ortu ſuo aliqvam ex aëris affectionibus ſignificat. De æſtate vero & hieme atqve cæteris anni temporibus ſciendum eſt, qvod qvando ſol nobis eſt auſtralis, & ſuper capite noſtro fertur, facit æſtatem. Et qvando verſatur in ariete, æqvinoctium efficit. Qvando autem ex adverſo poſitus cancri chelas attigerit, autumnum, alterumqve affert æqvinoctium.

103. *Quanti temporis periodus ſingulis planetis ſit tributa?*

Singulis planetis DEus tempora definita ſtatuit motionum, ſecundum proportionem magnitudinis ſphærarum, & menſuræ qva diſtant. Saturnus igitur tanqvam cæteris ſublimior & majorem deſcribens circulum, triginta annorum ſpatio periodum ſuam explet & abſolvit. Jupiter ipſi proximus annis duodecim. Mars duobus & dimidio. Soli, Veneriqve ac Mercurio æqvalis periodus unius anni eſt conſtituta. Luna undeviginti diebus & dimidia. Qvod ſi qvis Muſicè numeros hoſce conſideraverit, ſapientiam Conditoris mirabitur, ſiqvidem omnes rationes harmonicas in illis obſervare licet, octavam, qvintam, qvartamqve.

104. De

ρδ. Περὶ κομήτου.

Ὁ κομήτης ἐν τῷ ὑπεκκαύματι γίνεται, ὅταν γὰρ ἐξαφθῇ τι μέρος τοῦ ὑπεκκαύματος διὰ τὴν κίνησιν, ὡς εἰρήκαμεν, καὶ ἡ μὲν λεπτὴ σύστασις εἴη, διατρέχει εὐθὺς τὸ ἐξαφθὲν κατὰ διάδοσιν, καὶ γίνεται ὁ καλούμενος διάττων ἀστήρ. εἰ δὲ παχυτέρα εὑρεθῇ ἡ ὕλη, κατέχεται ἐκεῖσε τὸ σπέρμα τοῦ ἐξαφθέντος πυρὸς, καὶ ποιεῖ τὸν κομήτην. Εἰσὶ δὲ τῶν κομήτων τὰ σχήματα διάφορα, διὰ τὴν διάφορον τῆς ὕλης ἔξαψιν. ἢ γὰρ κατὰ μῆκος μόνον ἐστὶν ἡ ἔξαψις, καὶ γίνεται ὁ καλούμενος δοκὸς. ἢ κατὰ μῆκος καὶ πλάτος, καὶ ἀποτελεῖται ὁ κυρίως καλούμενος κομήτης. ἢ ἐν βάθει ἔχει οἷον ἀποσπινθηρισμοὺς τινας, καὶ καλεῖται πωγωνίας. ἔστι δὲ ἕτερα ὀνόματα τῶν κομήτων περὶ ὧν ἐροῦμεν προϊόντες.

ρε. Περὶ ὑετοῦ καὶ χαλάζης, χιόνος, πάχνης καὶ δρόσου.

Κομῆται μὲν καὶ γαλαξίας, ἔτι δὲ δοκίδες καὶ διάττοντες, καὶ τ' ἄλλα τὰ εἰρημένα, ἐν τῇ καπνώδει γίνονται ἀναθυμιάσει. ὑετὸς δὲ καὶ χάλαζα καὶ χιὼν καὶ πάχνη καὶ δρόσος ἐν τῇ ἀτμώδει ἀναφορᾷ, ἥτις μετὰ τὴν καπνώδη διακέχυται ὑγρὰ τὴν φύσιν ἐκ τῆς γῆς, καὶ αὐτὴ ἀναφερομένη. αὕτη γὰρ ἡ ἀτμώδης ἀναθυμίασις ἡ ὑγρὰ καὶ θερμὴ, ἢ ἀλλοιοῦται καὶ μεταβάλλεται εἰς ὕδωρ, καὶ εἰ μὲν λαμπρότερον κατέλθοι, ὑετὸν ποιεῖ. εἰ δὲ κατὰ μέρος ἐνεχθῇ, ψεκάδα. ἢ πήγνυται μόνως καὶ ποιεῖ χιόνα, ἢ μεταβάλλεται πρότερον, εἶθ' οὕτως πήγνυται καὶ γίνεται χάλαζα. εἰ μὲν οὖν ἄνω κουφισθῇ ἡ ἀτμὶς, ταῦτα ποιεῖ. εἰ δὲ ἐν τῷ περιγείῳ στάιη ἀέρι ἢ πήγνυται, καὶ γίνεται ὁ παγετός. ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ... αἴτιον τούτων ἁπάντων τὴν ψύξιν λέγει.

ρς. Περὶ ἴριδος.

Ἡ ἶρις τὸ καλούμενον τόξον παρὰ τοῖς πολλοῖς, τῇ φύσει μὲν ἀνυπόστατόν ἐστι, καὶ φάντασμα τῆς ὁρώσης ὄψεως, ἀκτίνων ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν προσπιπτουσῶν, εἶτα δὴ ἀνακλωμένων, καὶ τὸ τοῦ τόξου σχῆμα ἐμφαινουσῶν. ἔστι δὲ ὡς ἀληθῶς τόξον ἄντικρυς κατὰ τὸ σχῆμα, οὐδέποτε γὰρ φαίνεται κυκλοτερὲς, ἀλλ' ἢ ἔλαττον ἢ πλέον ἡμικυκλίου. φαίνεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲν ἀπὸ τοῦ ἡλίου, σπανίως δὲ ἀπὸ τῆς σελήνης, καὶ μάλιστα μὲν ἡμέρας, σπανίως δὲ νυκτὸς, καὶ πλεῖστον μὲν ἐπὶ τὸν ὁρίζοντα, σπανίως δὲ περὶ τὸν μεσημβρινὸν κύκλον. πολλάκις δὲ ἐν ταυτῷ καὶ δύο φαίνονται ἴριδες. ἔστι δὲ πᾶσα ἶρις τρίχροος. ἡ μὲν γὰρ ἐντὸς αὐτῆς ζώνη φοινικὴ. ἡ δὲ δευτέρα πράσινος, ἡ δὲ τρίτη ἀλουργὸς, καὶ οἷον ὑποπόρφυρος. συνίσταται δὲ ἐπὶ ἀνωμάλοις καὶ ἀνομοιομερέσι νέφεσι.

ρζ.

104. *De Cometa.*

Cometa generatur ex fuliginosa materia, qvando enim pars hujus per motum, ut diximus, succenditur, & tenuior illa compages fuerit accensa, statim procurrit ulterius, fitq; stella cadens, sive qvam discurrentem appellant. Si vero materia fuerit crassior, semen ignis succensi ibi continetur, & cometam efficit. Sunt & variæ formæ cometarum propter diversimodam materiæ illius succensionem. Nam qvædam in longum modo fit, & vocant trabem, aut in longum & latum, unde proprie dictus cometa nascitur: aut in profundum habet qvasdam veluti descintillationes, & vocatur pogonias sive barbatus. Sunt & aliæ cometarum appellationes, qvas sermone procedente dicemus.

105. *De pluvia, grandine, nive, pruina & rore.*

Cometæ qvidem & circulus lacteus, trabesqve & stellæ cadentes aliaqve de qvibus jam dixi, ex fuliginosis vaporibus nascuntur. Pluvia autem grandoqve, & nix ac pruina & ros ex vaporibus exhalantibus fit natura humidis, effundentibus sese post fuliginosos illos, & ex terra ipsis etiam sursum ascendentibus. Hæ enim exhalationes vaporesq; humidi ac calidi aut in aqvam vertuntur & mutantur, qvæ si conspectior descendat facit pluviam, si minutatim demittatur, rorem: Aut modo concrescunt, faciuntqve nivem, aut in aqvam prius mutantur ac deinde congelascunt, unde grando nascitur. Hæc fiunt qvando levitate elati vapores altius ascenderunt, si vero in proximo terræ aëre subsistant, ibiqve congelent, generatur pruina. Cæterum Aristoteles horum omnium causam statuit esse frigus.

106. *De iride.*

Iris qvem vulgus arcum vocat, naturâ non subsistit, sed imaginatio est videntium, dum radii ab oculis in illam incidunt ac deinde refringuntur atqve ita arcus figuram referunt. Vere autem arcum repræsentat iris, nunqvam enim circulum sed semper semicirculo minorem majoremve. Ut plurimum à sole, rarius etiam à luna apparet, & de die freqventius, rarius noctu: sæpius prope horizontem, minus freqventer circa meridianum. Non raro simul duo conspiciuntur irides, estqve singulis color triplex. Interior Zona puniceum habet, altera viridem, tertia colorem croceum ac veluti subpurpureum, constatqve iris inæqvalibus & dissimilibus nubibus.

ρζ. Περὶ τῆς ἅλω.

Καὶ τὸ ὑπὸ τὴν σελήνην δὲ φαινόμενον οἷον ἁλώνιον, κατ' ἔμφασίν ἐστιν, ἀλλ' οὐ καθ' ὑπόστασιν, τὰ ἐναντία δὲ ἔχει τῆς ἴριδος. ἐπὶ μὲν γὰρ τὸ πλεῖστον κύκλος φαίνεται τέλειος. σπανιώτερον δὲ ἐλάττων κύκλου. καὶ περὶ μὲν τὴν σελήνην μάλιστα, ἔλαττον δὲ καὶ περὶ τὸν ἥλιον φαίνεται, καὶ νυκτὸς μὲν πλέον, ἔλαττον δὲ ἡμέρας. καὶ περὶ μὲν τὸν μεσημβρινὸν κύκλον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, σπανίως δὲ περὶ τὸν ὁρίζοντα. καὶ μία ἀεὶ καὶ μονόχροος, ἤτοι λευκή, καὶ συνίσταται ἐπὶ ὁμαλοῖς καὶ ὁμοιομερέσι νέφεσι. γίνεται δὲ καὶ αὕτη ἐξ ἀνακλάσεως τῆς ὄψεως. δεῖ δὲ τὸ ἔνοπτον, ἀφ' οὗ ἀνακλᾶται, εἶναι καὶ λεῖον καὶ διαφανὲς ἵνα ἐκεῖσε ἐμφαίνηται τὸ εἴδωλον τοῦ ὁρατοῦ. Ἔστι δὲ ἡ ἀπόδειξις καὶ τοῦ τῆς ἅλω κύκλου καὶ τοῦ τῆς ἴριδος σχήματος γεωμετρική, καὶ διὰ τοῦτο καὶ δυσπόριστος βασιλικῇ ἀκοῇ.

ρη. Περὶ ῥάβδων.

Αἱ φαινόμεναι οἷον ῥάβδοι κατὰ τὸν ἀέρα, οὔτε καταντικρὺ συνίστανται τοῦ λαμπροῦ, ὥσπερ ἡ ἶρις, οὔτε κατὰ κάθετον, ὥσπερ ἡ ἅλως. φαίνονται δὲ ἡμέρας μόνον, καὶ περὶ τὸν ἥλιον μόνον, καὶ περὶ τὸν ὁρίζοντα μάλιστα τὸν δυτικόν, ἔλαττον δὲ καὶ ἐν τῷ μεσημβρινῷ, καὶ ἐπὶ ἀνομάλων, καὶ ἀνομοιομερῶν νεφῶν, ὥσπερ καὶ ἡ ἶρις. εἰσὶ δὲ τρίχροοι, πολλὴ γὰρ συγκοινεία ταῖς ῥάβδοις καὶ τῇ ἴριδι πλὴν τοῦ σχήματος, ὅτι ἡ μὲν ἶρις ἀποτελμημένος κύκλος ἐστίν, αἱ δὲ ῥάβδοι καθ' εὐθυωρίαν τέτανται. γίνονται δὲ αὗται κατὰ ἀνάκλασιν προσπιπτούσης τῆς ὄψεως, ἀπὸ νέφους εἰς νέφος, κἀκεῖθεν ἀνακλωμένης πρὸς ἕτερον νέφος λευκόν. ὅταν δὲ λέγει Ἀριστοτέλης περὶ τῶν ῥάβδων, ὅτι ἐπ' αὐτῶν ἀνακλᾶται ἡ ὄψις πρὸς τὸν ἥλιον, γνῶθι ὅτι ἥλιον νῦν τὸ λευκὸν νέφος ἐκάλεσεν.

ρθ. Περὶ παρηλίων.

Πολλὴν κοινωνίαν ἔχουσιν οἱ παρήλιοι πρὸς τὰς ῥάβδους, καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἐκ πλαγίων τοῦ λαμπροῦ γίνονται. Καὶ ἡμέρας μόνον, περὶ τὸν ἥλιον μόνον, καὶ μάλιστα, περὶ τὸν ὁρίζοντα τὸν δυτικὸν ἢ τὸν μεσημβρινόν, πλὴν αἱ μὲν ῥάβδοι ἐπὶ ἀνωμάλων γίνονται νεφῶν, καὶ ἀνομοιομερῶν, ὥσπερ ἡ ἶρις. οἱ δὲ παρήλιοι ἐπὶ ὁμαλῶν καὶ ὁμοιομερῶν, ὥσπερ ἡ ἅλως. καὶ αἱ μὲν ῥάβδοι τρίχροοι κατὰ τὰ τῆς ἴριδος χρώματα, οἱ δὲ παρήλιοι μονόχροοι, καὶ λευκοὶ κατὰ τὸ χρῶμα τῆς ἅλω. περὶ δὲ τῶν παρηλίων ἐκεῖνο χρὴ εἰδέναι, ὅτι ἡ ἀνάκλασις ἀπὸ τοῦ νέφους γίνεται πρὸς τὸν ἥλιον, τοῦ νέφους πυκνοτέρου ὄντος καὶ στερεμνίου, παρὰ τὸ ἐν ταῖς ῥάβδοις, καὶ ὁμαλοῦ. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ λευκὸς φαίνεται ὁ παρήλιος. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ ὁμαλοῦ ἓν καὶ τοῦτο χρῶμα διασώζεται, καὶ ἀπὸ τοῦ πυκνοῦ ῥαδίως μᾶλλον καὶ συντόμως ἀνακλᾶται ἡ ὄψις.

εἰ.

107. *De halone.*

Etiam qvod in ſublunari regione apparet veluti halonium, tantum ita videtur, neqve ſubſtantiam habet propriam, cæterum multa illi ſunt iridis naturæ contraria. Freqventius enim conſpicitur ut circulus perfectus, haud ita ſæpe minor circulo, crebriusqve circa lunam qvàm circa ſolem, & de die minus freqventer qvàm de nocte, ſæpiſſimeqve circa meridianum, at prope horizontem rarenter: & unica ſemper uniusqve coloris, nimirum albicantis, ac conſiſtit ex nubibus æqvalibus & ſimilaribus. Oritur & halo ex viſionis refractione. Oportet vero id qvod viſum refringit eſſe læve ac pellucidum, ut ibi ſpecies viſibilis appareat. Cæterum halonis qvoq; circulus & iridis figura rationibus demonſtrantur Geometricis, qvas ægre admittunt Regiæ aures.

108. *De virgis.*

Qvæ in aëre apparent tanqvam virgæ, neqve luci adverſæ conſiſtunt inſtar iridis, neqve perpendiculariter exſtant ſub illa, ut halo, tantumqve conſpicuntur de die, & circa ſolem modo, & circa horizontem maxime occidentalem, rarius etiam in meridiano, fiuntqve ex inæqvalibus & diſſimilaribus nubibus perinde ut iris. Habent & ipſæ triplicem colorem, multa enim virgis & iridi communia ſunt, excepta figurâ, qvæ iridi eſt imperfectus circulus, cum virgæ ſint in rectam lineam conformatæ. Fiunt vero per refractionem, viſione ex una nube delabente in alteram, atqve inde refracta ad aliam nubem candicantem. Qvando itaqve Ariſtoteles de virgis loqvens, ait refringi viſionem in Sole, noris candicantem nubem iſto in loco nomine Solis intelligi.

109. *De parheliis.*

Multa ſunt parheliis communia cum virgis, nam & hi per transverſum à luce oriuntur, & de die ſolummodo, nec niſi circa ſolem, & maxime circa occidentalem horizontem vel meridianum. Cæterum virgæ in nubibus inæqvalibus ac diſſimilaribus generantur perinde ut irides, parhelii autem halonis in modum in æqvalibus ac ſimilaribus. Ac virgæ qvidem triplici colore ſunt ut halo. De illis vero ſciendum eſt, qvod tunc refractio à nube fit ad ſolem, cum nubes denſior eſt & ſolidior qvam in virgis, læviſqve & æqvalis, qvamobrem & albicante colore parhelius apparet, qvoniam ab lævitate illa unus idemqve color ſervatur, & à denſitate magis faciliusqve viſus refringitur.

ιέ. Περὶ ἀνέμων.

Ὁ ἄνεμος οὐκ ἔστιν ἀὴρ κινούμενος, ὡς Ἱπποκράτης ὁ Κῶος ἰατρὸς οἴεται, ἀλλ' ἐκ τῆς καπνώδους ἐστὶν ἀναθυμιάσεως. ἡ μὲν γὰρ τοῦ ἀέρος κίνησις ἔκλυτος ὑπάρχει καὶ χαλαρά, ἡ δὲ τοῦ ἀνέμου, τυραννικὴ καὶ βιαιοτάτη, ὡς δηλοῦσιν οἱ σεισμοὶ, οἱ κινοῦντες τὴν γῆν, οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐστὶν ὁ σεισμὸς, εἰ μὴ ὑπόγειος ἄνεμος. τεσσάρων δὲ ὄντων, ὡς συντόμως εἰπεῖν, καθολικῶν ἀνέμων, ἀπηλιώτης μὲν καὶ ζέφυρος οὐκ εἰσὶ σφοδρότατοι. βορρᾶς δὲ καὶ νότος τυραννικώτεροι. διότι ἐν μὲν τῷ βορείῳ καὶ νοτίῳ πόλῳ ἔνθεν ὁ βορρᾶς καὶ ὁ νότος πνεῖ, μὴ γινόμενος ὁ ἥλιος οὐ θερμαίνει τὰ ἐκεῖσε χωρία, ἀλλὰ μένει ψυχρά. ψυχρὰ δὲ ὄντα ἀεὶ ἔνικμά εἰσιν, ὥστε ὄμβρων πολλῶν γενομένων διὰ τὴν ψύξιν. εἶτα, τῆς γῆς διαβρόχου γενομένης, πολλὴ καπνώδη ἀναθυμίασις ἐκδίδοται, καὶ διὰ τοῦτο, σφοδροὶ ἄνεμοι γίνονται, ὁ βορρᾶς καὶ ὁ νότος. ἐν δὲ τοῖς ἀνατολικοῖς καὶ δυτικοῖς χωρίοις κινούμενος ὁ ἥλιος οὐκ ἐᾷ ψύξιν γίνεσθαι πολλὴν, ἔνθεν δὲ οὔτε πολὺς ὑετὸς γίνεται, οὔτε ἡ πολλὴ καπνώδης ἀναθυμίασις, ἅτε τῆς γῆς μὴ διαβρεχομένης, καὶ οὐ γίνονται διὰ τοῦτο ἄνεμοι σφοδροὶ ἐντεῦθεν. πλὴν ἐν μὲν τοῖς νοτίοις μέρεσι πλεῖον μὲν ἐστὶν ἡ γῆ, οὐκ ἔνικμος δὲ, ἐν τοῖς βορείοις ὀλίγη μὲν, ἀλλ' ἔνικμος. διὰ γὰρ τὴν ψύξιν ὄμβροι γίνονται, καὶ διὰ τὸ ἔνικμον τῆς γῆς πολλὴ γίνεται ἡ καπνώδης ἀναθυμίασις. ἀλλ' οὐ διὰ τὸ πλῆθος αὐτῆς. Ἔνθεν τοι καὶ οἱ σφοδροὶ ἄνεμοι ἀπὸ τῶν νοτίων εἰσὶ καὶ τῶν ἀρκτώων μερῶν, ὡς ἂν ἐκεῖ γινομένης πολλῆς καπνώδους ἀναθυμιάσεως. ἐν γὰρ τῇ ἀνατολῇ καὶ δύσει οὐ γίνονται σφοδροὶ, ἅτε τοῦ ἡλίου ἐκδαπανῶντος τὴν ἐκεῖσε γενομένην ἀναθυμίασιν, καὶ οὐκ ἐῶντος ὑποστῆναι. καλοῦνται δὲ οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἄρκτου βορέαι, οἱ δὲ ἀπὸ μεσημβρίας, νότοι. αἰτία δὲ ἐστὶ τῆς λοξῆς τοῦ ἀνέμου κινήσεως, ἡ τοῦ παντὸς κυκλοφορία, τὴν καπνώδη ἀναθυμίασιν κάτωθεν ἀνιοῦσαν πλανῶσα, καὶ τῇδε κἀκεῖσε μεταφέρουσα. γίνονται δὲ οἱ βόρειοι ἐτησίαι ἄνεμοι μετὰ ἡμέρας εἴκοσι τῆς θερινῆς τροπῆς, μετὰ τὴν τοῦ κυνάστρου ἐπιτολήν. τηνικαῦτα γὰρ τῆς χιόνος λυομένης, γίνονται αὖραι ψυχραὶ βόρειοι, αἵτινες ἐτησίαι λέγονται. εἰσὶ δὲ νότιοι ἐτησίαι ὡς ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸ πᾶν νότου, ἀλλ' ἡμῖν ἀνεπαίσθητοι. εἰσὶ δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ καθ' ἡμᾶς νότου ἐτήσιοι ἄνεμοι. οὗτοι δὲ μετὰ ἑβδομήκοντα ἡμέρας τῆς χειμερινῆς τροπῆς ἄρχονται πνεῖν, τοῦ ἡλίου ὄντος ἐν ἰχθύσι. καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἰσημερινῆς δύσεως, πνεῖ ὁ ζέφυρος, ἀπὸ δὲ τῆς ἀνατολικῆς ἰσημερίας πνεῖ ἀπηλιώτης. καὶ αὖθις ἀπὸ τοῦ ἀρκτικοῦ μὲν πόλου πνεῖ ὁ ἀπαρκτίας, ἀπὸ δὲ τοῦ νότου πνεῖ ὁ νότος. καὶ πάλιν ἀπὸ μὲν τῆς θερινῆς ἀνατολῆς πνεῖ ὁ καικίας, ἀπὸ δὲ τῆς χειμερινῆς δύσεως πνεῖ ὁ λίψ. καὶ ἀπὸ

μὲν

110. *De Ventis.*

Ventus non eſt agitatus aër, ut Hippocrates Cous Medicus ſibi perſvaſit, ſed ex vapore atqve exhalatione terræ oritur. Aëris qvippe motus langvidus eſt ac remiſſus, venti tyrannicus ac vehementiſſimus, ut demonſtrant terræ motus, qvi nihil aliud ſunt qvam ſubterranei venti. Cum vero, ut breviter dicam, qvatuor ſint venti Catholici ſive cardinales, ex his Subſolanus ac Zephyrus non adeo incitati ſunt, ſed violentiſſimi Boreas atqve Auſter. Qvoniam nimirum ad ſeptentrionalem atqve auſtralem polum ubi Boreas & Auſter ſpirant, ſol longius abſens illa non calefacit, ita ut frigida maneant: frigidaqve cum ſint, ſemper ſunt humida, imbribus plurimis propter frigiditatem ibi cadentibus. Hinc deinceps terra humectata multos emittit vapores exhalationesqve, unde venti vehementes naſcuntur boreas atqve auſter. At enim in orientalibus atqve occidentalibus partibus verſans ſol non patitur multum frigus fieri, unde nec multa pluvia, nec multi vapores atqve exhalationes ex terra qvippe non adeo humectata, hinc nec venti inde impetuoſi ſpirant. Cæterum in auſtralibus partibus plus qvidem terræ eſt ſed minus humida, at in ſeptentrionalibus non adeo multa eſt terra, ſed admodum humida. Sane à frigore imbres oriuntur, & à terræ humiditate non ab magnitudine multi vapores multæq; exhalationes. Hinc etiam vehementes venti ex auſtralibus & borealibus veniunt partibus, qvod ibi multi vapores ex terra exhalant. In oriente autem & occidente non ſunt venti tam immites, ſole nimirum vapores ibidem prodeuntes conſumente nec permittente ſubſiſtere. Porro ventos ab ſeptentrione flantes vocamus boreas, ab meridie notos ſive auſtros. Cauſa obliqvi ventorum motus eſt circumrotatio orbis terrarum, qvæ vapores deorſum tendentes divertit & huc atqve illuc transfert. Eteſiæ venti Septentrionales ſpirant poſt viginti dies ab æſtivo ſolſtitio, ortumqve caniculæ, tunc ſiqvidem ſolutis nivibus auræ frigidæ flant boreales, qvas eteſias appellant. Spirant & auſtrales eteſiæ ab auſtrali parte orbis terrarum, ſed eas nos percipere non poſſumus. Veniunt tamen & ex parte auſtrali nobis propiore eteſiæ venti, ſed qvæ poſt ſeptuageſimum à bruma ſive hiberno ſolſtitio incipiunt ſpirare, qvando ſol eſt in piſcibus. Ab occidente æqvinoctiali flat Zephyrus, ab oriente æqvinoctiali ſubſolanus: atqve à Septentrionibus ſive arctico polo Aparctias, à meridie Auſter. Ab oriente ſolſtitiali æſtivo Cæciam, à brumali occaſu Liba vocant. A brumali oriente

μὲν τῆς χειμερινῆς ἀνατολῆς ἔξεισιν ὁ εὖρος. ἀπὸ δὲ τῆς θερινῆς δύσεως πνεῖ ἀργέστης, ὃν ὁ Πτολεμαῖος ἰάπυγα προσαγορεύει. καὶ οὗτοι μὲν οἱ ὀκτὼ ἄνεμοι κατὰ διάμετρον ἀλλήλων εἰσίν. Ἕτερος δὲ ἄνεμος ἀπὸ τῆς μιᾶς τομῆς ἐστι τοῦ ἀρκτικοῦ πόλου, καὶ καλεῖται βορέας ἢ μέσης, μεταξὺ πνέων καικίου καὶ ἀπαρκτίου. ἄλλος δὲ ἀπὸ τῆς ἄλλης τομῆς τοῦ ἀρκτικοῦ, καὶ καλεῖται οὗτος θρασκίας, μεταξὺ ὢν ἀπαρκτίου καὶ ἰάπυγος. πάλιν δὲ ἀπὸ τῆς μιᾶς τομῆς τοῦ νοτίου πόλου πνεῖ ὁ εὐρόνοτος μεταξὺ ὢν εὔρου καὶ νότου. ἀπὸ δὲ τῆς ἑτέρας τομῆς ὁ λιβόνοτος, μεταξὺ ὢν λιβὸς καὶ νότου, ὃς καὶ Φοινικίας καλεῖται καὶ τὰ μὲν βόρεια πνεύματα, πολλὰ μὲν, οὐκ εὔτονα δὲ, διὰ τὸ ἀπὸ πολλῆς ὑγρότητος πνεῖν. Τάδε νότια ὀλίγα μὲν διὰ τὴν ἔνδειαν τῆς ὕλης, εὔτονα δὲ διὰ τὴν τῆς γῆς ξηρότητα. τούτων τῶν ἀνέμων ἐπινέφελοι μὲν καικίας καὶ βορέας, ἀπαρκτίας. ἀστραπαῖοι δὲ βορέας, ἀπαρκτίας, θρασκίας καὶ ἀργέστης. ἐκνεφίας δὲ ὁ βορρᾶς καὶ νεφελώδης μὲν μέσης καὶ ἀπαρκτίας, χαλαζώδης δὲ ἀπαρκτίας καὶ θρασκίας καὶ ἀργέστης, καυματώδης δὲ νότος καὶ ζέφυρος καὶ εὖρος. ὁ δὲ ζέφυρος [καθ' οὐσίαν μὲν ἐστὶ ψυχρὸς, καθὸ δὲ ἐν τῷ θέρει πνεῖ νοθευόμενος θερμαίνεται, ὁ δὲ βορέας διὰ τὸ πλῆθος τῆς ἀναθυμιάσεως ἀεὶ ἀποσοβεῖ τὰ νέφη, καὶ εὐδίαν ποιεῖ, πλὴν ὅταν μὴ ψυχρός. εἰ δὲ εἴη ψυχρὸς, παχύνει τὴν ἀτμίδα πρὶν ἢ ἀποσοβῆσαι τὸ νέφος καὶ ποιεῖ ὑετόν. καὶ οἱ μὲν κατ' ἀντικρὺς ἄνεμοι οὐ δύνανται ἅμα πνεῖν. ὁ δὲ καθ' ἡμᾶς νότος οὐκ ἀπὸ νότου τοῦ παντὸς πνεῖ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ θερινοῦ τροπικοῦ.

ρια΄. Περὶ τυφῶνος.

Ὁ τυφῶν ἄνεμός ἐστιν, ὃν ὁ μὲν Ὅμηρος θύελλαν ὀνομάζει, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀπὸ τοῦ παχὺ εἶναι τὸ πνεῦμα, καὶ οἷον τύπτον τὸ παρατυχὸν, τυφῶνα. αἰτία δὲ τούτου, ἀτμὶς παχεῖα ἄνωθεν ἀπὸ τῶν νεφῶν φερομένη κατ' εὐθὺ ἐπὶ τὸ κάταντες, ἢ κατὰ τῆς θαλάσσης, ἥτις προσπταίουσα τινὶ ἀντιτύπῳ ὀνόματι ἀναπάλλεται εἰς τοὐπίσω. ἐπειδὴ δὲ κωλύεται τὸ ἀντιπαλλόμενον αὐτοῦ μέρος εἰς τοὐπίσω ἀναπάλλεσθαι ὑπὸ τοῦ ὄπισθεν ἐπακολουθοῦντος αὐτοῦ μέρους, ἐπὶ τὰ πλάγια διακλᾶται, εἶτα κἀκεῖσε ἀντιτύπῳ συναντίσασα μέρει, πάλιν σκορπίζεται, καὶ γίνεται ἕλιξ, ἤτοι συστροφὴ τοῦ ἀνέμου, μετεωρίζουσα καὶ ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τῆς θαλάττης τὰ ἐπιτυχόντα σώματα. οὗτός ἐστιν ὁ ἄνεμος ὁ καλούμενος παρά τινων τυφῶν.

ριβ΄. Περὶ ἐκνεφίου.

Ἄνεμός ἐστι καὶ ὁ ἐκνεφίας σχεδὸν ὁ αὐτὸς τῷ τυφῶνι. πλὴν ὁ μὲν ἐκνεφίας οὐχ ὁρᾶται, ὁ δὲ τυφῶν ὁρᾶται, διὰ τὸ παχυμερεστέραν οὐσίαν συνεφέλκεσθαι

ſpirat Eurus ſive Vulturnus, ab occaſu ſolſtitiali æſtivo Argeſtes qvem Ptolemæus appellat Japyga. Atq; hi octo venti è diametro ſibi invicem opponuntur. Alius ventus eſt ab una ſectione poli arctici, & vocatur boreas ſive Meſes, ſpirans inter Cæciam Aparctiamqve. Alius ex altera poli arctici ſectione & vocatur Thraſcias, inter Aparctiam atqve Japygem. Alius ex ſectione una poli auſtralis flat Evronotus, medius inter Eurum atqve Auſtrum. Et alius deniqve ex ſectione poli auſtralis altera Libonotus, inter Auſtrum & Liba, dictus etiam Phœnicias. Atqve boreales qvidem venti freqventes ſunt, minus intenſi tamen, qvoniam à valde humidis ſpirant regionibus. Auſtrales minus freqventes propter defectum materiæ, intenſiores vero propter terrarum ex qvibus veniunt ſiccitatem. Ex his ventis nubiloſi eſſe ſolent Cæcias, Boreas & Aparctias: Fulgurales Boreas, Aparctias, Thraſcias & Argeſtes. Ex nube prorumpens (ecnephiam Græci appellant) eſt Boreas & nubes obducens Meſes atqve Aparctias. Grandinem affert Apactias, Thraſciasqve & Argeſtes: æſtum Auſter, Zephyrus atqve Eurus. Cæterum Zephyrus natura qvidem ſua frigidus eſt, qvatenus autem in æſtate ſpirat, aſcititium calorem obtinet: Boreas vero exhalationum multitudine nubes ſemper abſorbet, ac ſerenitatem inducit, niſi frigidus fuerit: ſi vero fuerit frigidus, vapores ſpiſſat indenſatq; anteqvam nubem ſummoveat, facitqve pluviam. Atq; contrarii qvidem venti ſpirare eodem tempore non poſſunt. Qvi porro apud nos flat auſter, non à polo auſtrali ſive auſtro orbis terrarum ſpirat, ſed ab æſtivo tropico.

111. *De Typhone.*

Typhon venti genus eſt qvod Homerus procellam vocat, Ariſtoteles typhonem, qvod denſus hic Spiritus τύπτει & verberat ac proſternit qvicqvid ei ſe obtulerit. Cauſſa ejus ſunt craſſiores vapores deſuper è nubib9 recta deorſum deſcendentes in terrā vel in mare, qvi in reſiſtentem qvandam incidentes materiam retro pelluntur. Qvandoqvidem vero repercuſſa horū pars propter ſuccedentes alios vapores reſurgere prohibetur, ad obliqva feruntur perfringuntq;, atq; etiam ibi occurrentibus qvæ renituntur aliis partibus, iterum diſperguntur faciuntq; helicem ſive verticem venti, qvi à terra & à mari in ſublime attolit qvæcunqve corpora apprehenderit. Hic eſt ventus qvem nonnulli typhonem appellant.

112. *De ecnephia.*

Ecnephias etiam venti genus eſt, parumqve à typhone diverſum. Sed non cernitur ecnephias, oculis autem ſentitur typho, utpote qvi craſſis-

φέλκεσθαι ἐκ τοῦ νέφους τὴν καπνώδη ἀναθυμίασιν. καὶ τὸν ἐκνεφίαν παύει ὑετός. τὸν δὲ τυφῶνα οὐχ ἱκανός ἐστι παῦσαι, ἀλλ' ὁ βορέας αὐτὸν κατασβέννυσιν. οὐδὲν δὲ ἕτερόν ἐστιν ἐκνεφίας, ἢ τυφῶν ἐπιτεταμένος, καὶ ὅσον μὲν κατὰ τὸ εἶδος ταυτόν ἐστιν ἐκνεφίας καὶ τυφῶν, κατὰ δὲ τὴν ἐπίτασιν ἢ ἄνεσιν διαφέρουσιν. ὁ μὲν γὰρ τυφῶν, ἐπιτεταμένος ἐστὶν ἐκνεφίας, ὁ δὲ ἐκνεφίας, ἀνειμένος τυφῶν. πολλάκις μὲν, οἱ μὲν ἀπὸ ψυχρῶν τόπων πνέοντες ἄνεμοι, νοθευόμενοι διὰ μέσου θερμῶν τόπων θερμοὶ καταπνέουσιν. οἱ δὲ ἀπὸ θερμῶν κεραννυμένοι ψυχρῷ διὰ μέσου ἀέρι, ψυχροὶ διαῤῥέουσιν.

ριγ. Περὶ κεραυνῶν.

Ὁ κεραυνὸς οὐκ ἔχει τὸ φλέγον, λεπτομερὴς γάρ ἐστιν ἡ οὐσία αὐτοῦ, ὅθεν ταχέως διερχόμενος τὰ σώματα διὰ τὴν λεπτότητα οὐ καταφλέγει αὐτά. ἔνθεν τοι καὶ κεραυνὸς ὠνόμασαι ἀπὸ τοῦ εὐκραὴς εἶναι καὶ μὴ φλέγειν. πάνυ γὰρ λεπτομερέστερος ὢν ὡς εἴρηται, ὀξύτατα τὸ σῶμα δίεισιν, ὥστε μήτε καίειν, μήτε μελαίνειν. ὅθεν καί τινες ἀργῆτα τοῦτον ὠνομάκασιν ἤτοι λαμπρόν. ἀργὸν τὸ λευκόν. εἰ γὰρ πῦρ ἐστι καὶ φύσει ἔχει τὸ καίειν, ἀλλ' ἡ λεπτότης καὶ ἡ ταχύτης τῆς διόδου μὴ ἐγχρονίζουσα τῷ σώματι ἄκαυστον τοῦτο ἐᾷ. πᾶν γὰρ τὸ καῖον, οὐ μόνον μεγέθους οἰκείου δεῖται πυρὸς τοῦ καῦσαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ καὶ ἐμβραδῦναι τῷ καυστῷ σώματι. παρὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν οὐ φλέγει ὁ κεραυνός.

ριδ. Περὶ πρηστῆρος.

Ὁ πρηστὴρ καταφλέγει, ὡς καὶ αὐτὸ δηλοῖ τοὔνομα. πρηστὴρ γὰρ ἀπὸ τοῦ πρήθειν ἢ ἐμπιπρᾶν ὠνόμασαι. φλέγει δὲ διὰ τὸ συνεπισπᾶσθαι μεθ' ἑαυτοῦ παχυμερεστέραν οὐσίαν ἐκ τοῦ νέφους καὶ ταύτην ἐμπυροῦν. τούτου δὲ πρηστῆρος καὶ προηγεῖται πνεῦμα, καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τοῦ, τὰ μέλλοντα ἐμπιπρᾶσθαι, πρῶτον πνεῦμα τοῦ πρηστῆρος θειῶδες ὂν πλήττει καὶ ῥήγνυσι, ὅθεν καὶ τὰ κεραυνωθέντα μένει διεστηκότα ἐπὶ χρόνον τινά. τοῦτο δὲ τὸ πνεῦμα οὐ προηγῆται μόνον, ἀλλὰ καὶ σύνεστι τῷ πρηστῆρι καὶ ἐπακολουθεῖ. σποράδην δὲ διαχεόμενον καὶ λεπτομερέστερον ὂν, βροντὰς ποιεῖ καὶ ἀστραπάς, καὶ ἐξαφθὲν μὴν ποιεῖ κεραυνὸν καὶ ἀστραπὴν καὶ πρηστῆρα. μὴ ἐξαφθὲν δὲ ἐκνεφίαν ἢ τυφῶνα. ταῦτα δὲ πάντα κατὰ ἐκπυρηνισμὸν γίνονται.

ριε. Πῶς συνέστηκεν ὁ κόσμος.

Τὴν σύστασιν ὁ κόσμος ἔλαβεν ἀπὸ τῆς φύσεως καὶ κινήσεως τῶν στοιχείων. ἐπειδὴ γὰρ τούτων τὰ μέν εἰσι κουφότατα, οἷον τὸ πῦρ καὶ ὁ ἀὴρ, τὰ δὲ

crassissimam materiam, vapores fuliginosos ex nube secum vehit. Ecnephiam sopit pluvia, sed typhoni compescendo impar est, qvi à boreali vento tollitur & extingvitur. Nihil aliud porro est ecnephias vehemens qvam typho; & typho remissus haud diversus est ab ecnephia. Sæpius & è frigidis oris per calida loca spirantes & alterati venti flant calidum, & ex calidis flantes in medio frigidæ permixti auræ frigidi affluunt.

113. *De fulminibus.*

Fulmen non solet incendere, substantiam enim habet subtilissimam, unde corpora celeriter transeundo propter subtilitatem ea non inflammat. Inde & Græcis dictus κεραυνὸς qvasi εὐκεραὴς qvod facile permeet, neqve adeo accendat. Subtilissimum enim cum sit ut dixi, celerrime corpus pervadit ut nec inflammet neqve nigrum faciat, unde & nonnulli vocant ἀργῆτα sive candens, ἀργὸν enim candidum significat. Qvanqvam enim fulmen ignis est, qvod naturâ urit, at subtilitas velocitasqve transitus non per momentum immorans corpori, illud relinqvit sine ustione. Qvicqvid enim urit, non modo magnitudine debita indiget ad urendum, sed etiam ut corpori urendo per aliqvod tempus immoretur. Ob hanc itaqve causam non inflammat nec urit fulmen.

114. *De prestere sive igneo turbine.*

Prester incendit & inflammat, ut nomine etiam ipso indicatur. Dictus enim prester Græcis est à vocabulo πρήθειν qvod accendere significat. Accendit autem, qvia ex nube secum vehit crassiorem materiam eamqve inflammat. Præcedit presterem ventus, qvod inde constat, siqvidem qvæ inflammari debent, prius à spiritu presteris sulfureo percelluntur rumpunturqve, unde & fulmine tacta per aliqvod tempus hiant. Nec tantum præcedit presterem ventus, sed comitatur etiam, & seqvitur. Latius ac passim diffusus & subtilior si fuerit, tonitru facit & fulgur: si inflammetur, efficit fulmen, & fulgur, presteremqve. Ex non inflammato fiunt ecnephias ac typho. Cæterum omnia hæc contingunt per violentam excussionem.

115. *Quomodo cœperit Mundus?*

Mundus subsistere cœpit à natura & motu elementorum. Horum enim cum qvædam levia sint ut ignis & aër, alia gravia, ut aqva

δὲ βαρύτατα, οἷον ὕδωρ καὶ γῆ, τὰ μὲν ὅσα βαρύτατα κάτω τοῦ παντὸς ὑπεκάθητο, τὰ δ' ὅσα μετέωρα, εἰς τὸ πῦρ ἐξεφέρετο. πᾶν δὲ ἀπὸ γῆς φερόμενον ἄνω ἐςί. διὰ ταύτην ȣ̓͂ν τὴν αἰτίαν οἷον περικεκλασμένος καὶ κυρτὸς ὁ κόσμος ἐςί. συνθλιβομένων δὲ τῶν σωμάτων ἀλλήλοις, ἡ τȣ͂ ὕδατος ἐγενήθη φύσις, ῥευςικῶς δὲ καὶ τȣ͂το φερόμενον ἐκοίλανε τȣ̀ς ὑποκειμένȣς τόπȣς, καὶ τȣ̀ς κοιλȣμένȣς τόπȣς θαλαττίȣς ἐποίησεν. Ἐκ μὴν ȣ̓͂ν τῶν ὑποκαθιζόντων σωμάτων ἐγενήθη ἡ γῆ. ἐκ δὲ τῶν μετεωριζομένων ὁ ȣ̓ρανὸς, πῦρ, ἀήρ.

ρις. Εἰ ἓν τὸ πᾶν;

Οὐ πολλοὶ κόσμοι σωματικοὶ, κατ' ἐνίȣς τῶν φιλοσόφων, εἰσίν. ἀλλ' εἷς τέλειος, καὶ ȣ̓δὲ κυρίως ἓν ὀνομάζεται. πῶς γὰρ ἓν ὁ κόσμος σύνθετος ὢν καὶ πολυμερὴς, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν μερῶν αὐτȣ͂ ἕνωσιν, τὴν τȣ͂ ἑνὸς ἔχει προσηγορίαν. Κυρίως γὰρ ἓν ὁ Θεός, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἁπλότητα. ὅσα δὲ μετὰ Θεὸν, ȣ̓ κυρίως ἕν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἕνωσιν καὶ μετοχὴν τȣ͂ ἑνὸς, ȣ̔́τω προσαγορεύεται. Καὶ γὰρ καὶ ὁ νȣ͂ς ἕν ἐςι καὶ πολλά. ὅσα γὰρ τὰ ὄντα, τοσαῦτα καὶ ὁ νȣ͂ς, ἐπεὶ καὶ παραδείγματα τȣ́των ἐν ἑαυτῷ περιέχει. πολλὰ καὶ ἡ ψυχὴ, διαιρετὴ γὰρ πολλῷ πλέον, τὰ ςοιχεῖα τε καὶ τὰ σώματα. ἀλλ' ἐπειδὴ ἑνώσεως ἀκριβȣ͂ς καὶ ὁ κόσμος κεκοινώνηκεν, ἓν διὰ τὴν ἕνωσιν ὀνομάζεται, καὶ διὰ τὴν τελειότητα τῶν ςοιχείων αὐτȣ͂ εἷς ἐςὶ καὶ μόνος, ἀλλ' ȣ̓ κόσμοι πολλοί.

ριζ. Περὶ κενȣ͂.

Τὸ κενὸν ȣ̓ πάντες, ἀλλ' ἔνιοι τῶν φιλοσόφων εἰσήνεγκάν τε τῷ λόγῳ καὶ ὠνομάκασιν. ἀποφαίνονται δὲ τȣ͂το παντὸς σώματος ἔρημον, οἷον τι χάος ἀόρατον. καὶ φασὶ τȣ͂το προϋποκεῖσθαι τȣ͂ κόσμȣ. εἶτα τῶν ςοιχείων γεγονότων καὶ τȣ͂ ȣ̓ρανȣ͂ τῇ κυκλοφορίᾳ τὰ σώματα πάντα συσφίγξαντος, κενὸν μὴν ἐντὸς μηδὲν ἀπολελεῖφθαι. τὸ δὲ ἐκτὸς τῆς ἔξω περιφερείας αὐτȣ͂ ὅλον κενὸν εἶναι, ἄπειρον ἐν ἀπείρῳ τόπῳ ἐμφανταζόμενον. τȣ͂τον δὲ τὸν λόγον Ἀριςοτέλης μὴν ἀπογινώσκει παντάπασι, καὶ ȣ̓δαμῶς τίθεται ȣ̓͂τε ἐκτὸς τȣ͂ κόσμȣ, ȣ̓͂τε ἐντός. Κλεομήδης δὲ ὁ φιλόσοφος, ἐντὸς μὴν τȣ͂ κόσμȣ ȣ̓ φησὶν εἶναι κενόν, ἐκτὸς δὲ καὶ πάνυ βιάζεται.

ριη. Περὶ τόπȣ.

Ὁ τόπος ὡς τὸ ὄνομα δηλοῖ, πρᾶγμα ἐςὶ δεκτικὸν σώματος, ἢ ἀσωμάτȣ φύσεως. ἐπεὶ ȣ̓͂ν ἡ ὕλη τὸ εἶδος δέχεται, τόπος λέγοιτο ἂν ἡ ὕλη

τȣ͂

& terra, graviora ad inferiores partes universi subsiderunt, levia ut ignis sursum sese extulerunt. Qvicqvid vero terræ imminet, sursum est. Propter hanc causam mundus circumqvaqve flexus est ac gibbosus. Attritis vero invicem corpusculis, aqvæ prodiit natura, qvæ fluxu suo subjecta loca excavavit, & spatia mari recipiendo fecit. Ex subsidentibus igitur corporibus terra facta est, ex levibus & sublimibus Cœlum, ignis, aër.

116. *Num unum sit hoc universum?*

Non multi sunt mundi corporales, ut qvibusdam Philosophis persvasum, sed unus perfectus, licet non proprie unum dicitur, qvomodo enim unum fuerit mundus ex tot & tam diversis compositus? verum propter partium ejus invicem unionem unum appellatur. Cæterum proprie unum est DEus, omni simplicitate sublimior, qvæcunqve vero infra DEum sunt, non proprie sunt unum, sed propter unionem & participationem ex uno, ita dicuntur. Nam & mens unum sunt & multa. Qvotqvot enim sunt res, tot etiam mens est, nam & exempla illorum in se continet. Etiam animæ, qvæ & multo magis dividua est, contingit multa esse, nec minus elementis ac corporibus. Qvandoqvidem igitur accuratæ unionis etiam mundus est particeps, propterea unum appellatur, & qvoniam perfectus est, unus & solus, nec multi sunt mundi.

117. *De Vacuo.*

Vacuum non omnes sed aliqvi in scriptis suis induxere atqve nominavere Philosophi, ajuntqve illud esse omni spoliatum corpore, veluti invisibile qvoddam chaos, & ante mundum fuisse statuunt, deinde elementis prodeuntibus & cœlo circumrotatione sua corpora omnia colligante ac constringente, vacuum qvidem intus relictum nullum fuisse, extra cœli vero ambitum omne vacuum esse, qvod infinitum in infinito spatio licet cogitare. Hanc sententiam omnino rejicit Aristoteles, & nusqvam admittit vacuum, neqve intra mundum neqve extra. At *Cleomedes* Philosophus intra mundum reperiri negat, extra vero illum dari vacuum, vehementer contendit.

118. *De loco.*

Locus secundum vocabuli vim est aliqvid, qvod corpus vel rem incorporalem potest complecti. Qvoniam igitur materia comple-

τοῦ εἴδους. ἀσώματον δὲ τὸ εἶδος. πάλιν, ἐπεὶ τὸ διάστημα ἔρημον ὂν καὶ κενὸν, σώματα δύναται δέξασθαι, τόπος σωμάτων εἴη ἂν τὸ διάστημα. κυρίως δὲ τόπος ἐστὶ τὸ ἔσχατον τοῦ περιέχοντος μέρος τὰ σώματα, οἷον, ὁ ἀὴρ περιέχει τὰ φυσικὰ σώματα, ἀλλ᾽ οὐ πᾶς ὁ ἀήρ. οὐ γὰρ ἢ ὁ ἐν τοῖς ὄρεσιν, ἢ ὁ πλησίον τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ τὸ ἔσχατον μέρος αὐτοῦ περιέχει ἡμᾶς, αὕτη οὖν ἡ τοῦ ἀέρος ἐπιφάνεια, τόπος ἐστὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων.

ριθ. Περὶ χώρας.

χώρα ἐστὶ κατὰ τοὺς ἀριθμητικοὺς, τὸ νοητὸν τῶν ἀριθμῶν διάστημα, οἷον τὸ μεταξὺ τοῦ ἑνὸς καὶ τῶν δύο, καὶ τοῦ τρία, καὶ τοῦ τέσσαρα, καὶ τοῦ ἐφεξῆς. ἐπεὶ γὰρ οὐ συνεχής ἐστιν ἡ τάξις τῶν ἀριθμῶν, διαστήματα χώρας ἐπωνομάκασι. χώραν πάλιν τινὲς τῶν φιλοσόφων εἰρήκασι τὴν μερικὴν τοῦ περιέχοντος τὸ σῶμα περιοχὴν, οἷον ὁ πίθος περιέχει τὸν οἶνον. ὑποκείσθω δὲ, ὁ οἶνος περὶ κοίλης, ἀλλ᾽ οὐχ ὅλον τὸ σῶμα τοῦ πίθου τὸν οἶνον ἐδέξατο, ἀλλὰ μόνη ἡ κοίλη αὐτοῦ περιφέρεια. τοῦτο γοῦν τὸ μέρος χώραν φασὶ τῶν φιλοσόφων τινές· οὐκ ἀπεικότως δὲ τοῦτο καὶ τόπον τις ὀνομάσειεν.

ρκ. Εἰ ἔμψυχος ὁ κόσμος.

Ὁ μὴν καθ᾽ ἡμᾶς λόγος, οὐδὲ ἀκριβῶς τ᾽ ὠσὶν ἔμψυχον εἶναι τὸν κόσμον προσίεται, προνοίᾳ μήντοιγε διοικούμενον. οἱ δὲ τελεώτεροι τῶν φιλοσόφων Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης, καὶ ὅσοι τούτοις ἐπηκολούθησαν, καὶ ἔμψυχον, καὶ ἔννουν σαφῶς ἀπεφήναντο. ἐγκεῖσθαι δὲ οὐ τὰς ψυχὰς ἔν τε τῷ οὐρανῷ καὶ ταῖς ὑποκειμέναις σφαίραις, ἀλλ᾽ ἀνάπαλιν τὰ σώματα τῶν θειοτέρων ἠρτῆσθαι διορίκασι. διακεῖσθαι μήντοι καὶ ὑπὸ φύσιν αὐτὰ νενομίκασιν, οὐκ ἀντικεῖσθαι μήντοιγε τὴν φύσιν οὔτε ταῖς ψυχαῖς τούτων, οὔτε ταῖς νοεραῖς διατάξεσιν. ἀλλ᾽ ὑπ᾽ αὐτῶν μάλιστα κατευθύνεσθαι. ἀλλ᾽ οὐδὲ δεσμεῖσθαι τὰς ψυχὰς, ἢ τοὺς νοῦς τοῖς τούτων ὠήθησαν σώμασιν. ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἐκείνων ἐξάπτεσθαι καὶ καταλάμπεσθαι.

ρκα. Εἰ ἀγέννητος ὁ κόσμος καὶ ἄφθαρτος.

Οὔτε ἀγέννητος παρ᾽ ἡμῖν ὁ κόσμος δοξάζεται, οὔτε ἄφθαρτος, γεγενῆσθαι τε γὰρ αὐτὸν παρὰ τῆς γραφῆς καὶ φθαρείσεσθαι μεμαθήκαμεν. Ἀριστοτέλης δὲ καὶ ἀγέννητον αὐτὸν καὶ ἄφθαρτον τίθεται. Πλάτων δὲ γεννᾷ μὴν αὐτὸν ἐν Τιμαίῳ, ἀποφαίνεται δὲ μηδὲ φθαρήσεσθαι τὸν ἅπαντα χρόνον. καὶ ἐπειδὴ ἀν-

ctitur formam, materia formæ qvæ res incorporalis est, possit dici locus. Sic spatium desertum ac vacuum, qvandoqvidem corpora recipere potest, non male locus corporum dicetur. Proprie vero locus est extremum qvod ambit corpora, ita aër ambit corpora naturalia, sed non aër qvicunqve, non enim ille qvi montibus sublimior & proximus cœlo est, sed inferior ejus pars nos ambit. Hæc igitur aëris superficies corporum nostrorum est locus.

119. *De spatio, quod Philosophi χώραν appellant.*

Arithmetici χώραν vocant intervallum intelligibile inter numeros, inter unum & duo, inter duo & tria, qvatuor atqve ita deinceps. Qvoniam enim non continuus est numerorum ordo sed discretus, intervalla inter numeros χώρας appellarunt. Sed & χώραν vocant Philosophorum aliqvi partem ac veluti regionem receptaculi corpus capientis, uti dolii qvod capit vinum. Si enim ponatur ventrem dolii tantummodo vino plenum, non qvidem totum dolii corpus sed tantum venter ejus circumferentiâ suâ vinum comprehendit, atqve hujusmodi partem Philosophi qvidam χώραν regionem vocant, qvam non absurde aliqvis etiam locum appellaverit.

120. *Num mundus sit animatus?*

Nostra Christianorum sententia ne summis qvidem auribus admittit animatum esse mundum, qvem Providentia gubernari novimus. At præstantissimi Philosophi Plato & Aristoteles, qviqve hos seqvuntur, & anima & mente præditum esse mundum aperte statuunt. Neqve animas inesse cœlo & infra positis sphæris, sed è contrario corpora ab illis tanqvam divinioribus dependere arbitrantur. Atqve naturæ qvidem etiam subjecta illa putant, sed naturam non adversari illorum animabus aut mentalibus legibus, sed ab illis maxime dirigi: neqve animas aut mentes ab corporibus illis suis existimarunt alligari, sed ab illis potius suspensa esse & illustrari corpora.

121. *Num Mundus ingenitus sit & incorruptibilis?*

Neqve ingenitus neqve incorruptibilis apud nos Christianos mundus esse docetur, qvem & factum esse & periturum è Scripturâ didicimus. Aristoteles vero & ingenitum illum & incorruptibilem ponit. Plato in Timæo tradit eum genitum esse, nullo autem tempore corrumpen-

ἀντίκειται αὐτῷ, ὅτι σύνθετος ὢν καὶ φθαρήσεται, πᾶν γὰρ τὸ σύνθετον καὶ διαλυτὸν, διασέλλεται λέγων, ὅτι ὅσον μὴν ἐπὶ τὴν φύσιν, φθαρτός ἐστι, σῶμα γὰρ οὐ χωρεῖ ἀϊδιότητα, ἀλλὰ τὸ ἄφθαρτον ἐπεισάκτως παρὰ τοῦ Θεοῦ κομίζεται. ὁ δέ γε Πρόκλος ἐν τοῖς ἐξηγητικοῖς τοῖς πρὸς Τίμαιον λόγοις, πειρᾶται δεικνύναι βιαιότερον, ὅτι μηδὲ γεννητὸν ὁ Πλάτων τὸν κόσμον οἴεται, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀποφαίνεται, κατὰ δὲ τὸ σύνθετον, ἐπινοίᾳ γεννητόν.

ρκβ. Εἰ τρέφεται ὁ κόσμος.

Οὐ πόῤῥω μοι εὐηθείας εἶναι δοκοῦσιν οἱ τρέφεσθαι τὸν κόσμον ὑπολαμβάνοντες, εἴτε οὐρανὸν μόνον κόσμον κατονομάζουσιν ὡς ὁ Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ, εἴτε μετὰ τοῦ αἰθέρος καὶ τὰ στοιχεῖα. εἰ γὰρ τελεώτατος ὁ κόσμος κατ' αὐτοὺς μάλιστα δὲ καὶ ἀΐδιος, πῶς ἂν δεηθείη τροφῆς; Τὸ γὰρ ἀτελὲς καὶ ἐνδεὲς τρέφεται. ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ πλῆρες καὶ ἀνενδεές. εἰ δὲ τὸ τρέφον προσθήκην τῷ τρεφομένῳ ποιεῖ καὶ αὔξησιν, αὐξηθείη ἂν καὶ κόσμος τρεφόμενος, ἀλλὰ καὶ φθίνοι κενούμενος. ὥστε μείζων ὁ κόσμος ἑαυτοῦ καὶ ἐλάττων γενέσθαι. Τοῦτο δὲ πρὸς τῷ ἀτόπῳ καὶ γελοῖον ἄντικρυς. εἰ οὖν οὔτε αὐξήσεως δεῖ τῷ κόσμῳ οὔτε κενώσεως, οὐ τροφῆς ἂν αὐτῷ δεήσοι ποτέ.

ρκγ. Περὶ τάξεως κόσμου.

Ἐνάντιοι πρὸς ἀλλήλους οἱ τῶν ἑλλήνων σοφοὶ τὰ μέρη τοῦ κοσμοῦ τιθέασι. τὸ δὲ ἀληθὲς, ὁ μὴν οὐρανὸς, ὡς μέγιστον σῶμα καὶ κυκλικὸν, καὶ τὰ στοιχεῖα χωρεῖν καὶ συνέχειν δυνάμενον ἐκτὸς τούτων ἐξοικοδόμηται. ὑπὸ δὲ τὴν κοίλην αὐτοῦ ἐπιφάνειαν, πρῶτα μὴν τὰ ἀπλανῆ τῶν ἄστρων τετάχαται, καὶ ὁ ζωδιακὸς κύκλος, εἶτα αἱ τῶν πλανωμένων ἄστρων σφαῖραι τε καὶ φοραί, ὧν ἡ σελήνη τὸ τελευταῖον, ὑπὸ δὲ ταύτην εὐθὺς τὸ ὑπέκκαυμα οἷον ἡ τοῦ πυρὸς δύναμις, εἶτα ὁ ἀὴρ, καὶ μετὰ τούτων τὸ στοιχεῖον τοῦ ὕδατος, τελευταῖον δὲ τὸ τῆς γῆς σῶμα τεθεμελίωται, καὶ πάντα μὴν ἐν πᾶσιν ἐστίν. ἕκαστον δὲ τῶν στοιχείων ὁλότητα τινὰ περιγεγραμμένην ἔχει καὶ πάντα ἀλλήλοις ἔγκειται.

ρκδ.

dum. Cui qvoniam objici poteſt, qvod cum ſit compoſitus etiam corrumpetur, qvicqvid enim compoſitum eſt etiam diſſolvi poteſt, excipit ille ac reſpondet, qvod naturæ ſuæ ratione utiqve ſit corruptibilis mundus, corpus enim nullum in ſe habere ſempiternitatem, ſed à DEO accepiſſe eſſeqve illi ſuperadditum ut ſit incorruptibilis. Proclus in commentariis ſive explanationibus ſuis in Timæum omni contentione ſtudet demonſtrare, qvod nec genitum Plato mundum ſenſerit, ſed tempore qvidem ingenitum eſſe putat, vel ut rectius dicam confirmare annititur, ſed qvatenus compoſitus eſt, genitum licet cogitare.

122. *Num Mundus nutriatur?*

Non longe mihi ab inſania videntur abeſſe qvi mundum nutriri exiſtimant, ſive cœlum tantummodo Mundi nomine appellant, ut in Timæo Plato, ſive una cum Cœlo etiam qvatuor elementa. Si enim ut ipſi ſentiunt perfectiſſimus eſt mundus maxime atqve æternus, qvi fieri poteſt ut cibo indigeat? Nutritur qvippe qvod imperfectum eſt & indigens, non vero plenum qvod eſt, & cui nulla re eſt opus. Nam ſi per nutrimentum ei qvi alitur additur aliqvid & incrementum accedit, creſcet etiam mundus ſi alitur, aut ſi alimento deſtituatur marceſcet. Erit itaqve major ſe ipſo aut minor mundus, qvod perſpicue abſurdum ac ridiculum. Qvare ſi nec incrementi nec evacuationis capax mundus eſt, neqve nutrimento unqvam indigebit.

123. *De Mundi ordine.*

Græcorum Philoſophi in collocandis Mundi partibus ſibi ipſis invicem adverſantur. Vera ſententia eſt qvod cœlum tanqvam maximum corpus & circulare, atqve elementa complecti ac continere aptum, extra illa ſtructum eſt. Sub hujus concava ſuperficie primum qvidem inerrantes ſtellæ ordinatæ ſunt, & Zodiacus circulus: deinceps planetarum orbes ac circuli, quorum infima eſt luna: infra hanc ſtatim ὑπέκκαυμα illud ſive fuliginoſa exhalatio flammam concipere apta, hinc aër, & deinceps aqvæ elementum, ac poſtremo loco terra fundata eſt. Sic omnia omnibus inſunt, & elementum qvodqve univerſitatem qvandam ſive totitatem ut ita dicam habet circumſcriptam, & omnia invicem ſunt ſuper impoſita.

124. *Quæ*

ρκδ. Τίς ἡ αἰτία τοῦτον κόσμον ὅλον ἐγκλιθῆναι.

Θαυμάζω τῶν Φιλοσόφων ἐνίων τὸν κόσμον μεταπεσεῖν, καὶ τὴν πρώτην οἰομένων δημιουργίαν ὥσπερ ἐξολιθεῖσαν τῆς οἰκείας τάξεως, καὶ τὸν μὲν Βόρειον πόλον μετεωρισθῆναι, ὑπόγειον δὲ γενέσθαι τὸν νότιον, καὶ τὴν ἰσημερινὴν ζώνην ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν μετεγκλιθῆναι. τοσοῦτον γὰρ ἠγνοήκασιν, ὅτι παρὰ τὴν διάφορον τῶν κλιμάτων θέσιν οἱ πόλοι νῦν μὲν ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος κύκλου ἑστήκασι, καὶ ἀμετάθετον τὸ πᾶν διατηροῦσι, τοῖς δὲ τὸ Βόρειον κλίμα λαχοῦσιν οἱ κεῖν, ὁ μὲν ἐκεῖσε πόλος μετέωρος φαίνεται, καὶ ἀειφανής, ὁ δὲ νότιος ὑπὸ τὴν γῆν κρύπτεται. οὐ μετεκλίθη γοῦν ὁ κόσμος ἐπ' οὐδὲν μέρος, ἀλλ' ἡ τῶν οἰκήσεων θέσις φαντάζει τὴν ἔγκλισιν.

ρκε. Πόθεν ἄν τις γνοίη ἑλληνικαῖς ἀποδείξεσι τὴν κόσμου συντέλειαν.

Περὶ τῆς τελευταίας ἡμέρας καὶ ὥρας, οὐδεὶς οἶδε κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου φωνήν, εἰ μὴ ὁ πατὴρ καὶ ὁ συναΐδιος ἐκείνῳ υἱός, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον. ἕλληνες δὲ βιάζονται καὶ ταύτην εἰδέναι διὰ κενῶν ἀποδείξεων. ὁ Κρόνος ποιεῖ τὴν μεγίστην ἀποκατάστασιν δι' ἐτῶν διακοσίων ἑξήκοντα καὶ πέντε. ὁ ζεὺς διὰ εἰκοσικαὶ ἑπτά. ἄρης δὲ διὰ διακοσίων ὀγδοήκοντα πρὸς τοῖς τέσσαρσιν. ὁ ἥλιος διὰ χιλίων τετρακοσίων ἑξήκοντα πρὸς τῷ ἑνί. ἀφροδίτη διὰ χιλίων ἑκατὸν πεντήκοντα πρὸς τῷ ἑνί, Ἑρμῆς διὰ τετρακοσίων ὀγδοήκοντα καὶ ὀκτώ. ἡ σελήνη δι' ἐτῶν εἴκοσι πέντε. ἡ δὲ κοσμικὴ ἀποκατάστασις γίνεται δι' ἐτῶν μυριάδων ἑκατὸν ἑβδομήκοντα καὶ πέντε πρὸς τρισχιλίοις διακοσίοις, καὶ τότε γίνεται σύνοδος πάντων τῶν ἀστέρων κατὰ τὴν τριακοστὴν μοῖραν τοῦ καρκίνου, ἢ τὴν πρώτην μοῖραν τοῦ λέοντος. καὶ τηνικαῦτα γίνεται ὁ παντελὴς τοῦ κόσμου κατακλυσμός. κατὰ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐλαχίστων ἐτῶν τῶν ἀστέρων, οἱ μερικοὶ κατακλυσμοὶ γίνονται. ἑκάστῳ γὰρ ἀστέρι πλανήτῃ μέγιστα καὶ μέσα καὶ ἐλάττονα ἔτη παράκειται.

ρκϛ. Τίνα δεξιὰ τοῦ κόσμου, καὶ τίνα ἀριστερά.

Τοῖς μὲν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δύσιν ὁρῶσιν, δεξιὰ τοῦ κόσμου μέρη τὰ βόρεια, ἀριστερὰ δὲ τὰ νότια. τοῖς δ' ἀπὸ τῆς δύσεως πρὸς τὴν ἀνατολὴν βλέπουσι, δεξιὰ μὲν τὰ νότια, ἀριστερὰ δὲ τὰ βόρεια. καὶ ἐμπρόσθια μὲν τοῦ οὐρανοῦ τὰ ἑσπέρια μέρη, ὅτι πρὸς ταῦτα φέρεται κινούμενος, ὀπίσθια δὲ τὰ ἑῷα, ἀπ'

ἐκεί-

124. *Quæ causa sit mundum hunc totum inclinari?*

Miror Philosophos qvosdam existimantes mundum loco suo excidisse, situmqve qvem primum à conditore acceperat perdidisse, polumqve adeo borealem in altiorem partem elatum, australem vero depressum infra terram, & æqvinoctialem zonam versus meridiem inclinatam esse. Usqve adeone ignorant qvod pro diverso climatum situ, poli jam supra horizontem versantur, nec in mundo qvicqvam ideo mutatur aut transponitur, qvodqve australe clima habitandum sortitis polus borealis semper conspicitur & capitibus eorum imminet, australis vero infra terram occultatur. Neutiqvam igitur Mundus in alteram partem inclinatus est, sed habitationum situs, inclinationem sibi imaginatur.

125. *Quomodo quis per Græcorum demonstrationem perspectum habere possit Mundi finem?*

De ultima die & hora, secundum dictum Evangelii, nemo novit nisi Pater, & conscius cum ipso Filius, & Spiritus è Patre procedens. At Græci etiam hanc scire vanis contendunt demonstrationibus. Saturni maxima periodus est annorum ducentorum sexaginta qvinqve. Jovis annis viginti & septem. Martis ducentis octoginta qvatuor. Solis mille qvadringentis uno & sexaginta. Veneris mille qvadringentis uno & qvinqvaginta. Mercurius qvadringentis octoginta & octo. Lunæ deniqve viginti qvinqve annis. Sed magna mundi periodus absolvitur annis millies septingenties ac qvinqvagies mille & termille ac ducentis, illo tempore omnium planetarum conjunctio fiet in trigesimo gradu cancri vel primo leonis, atqve tunc universali mundus obruetur diluvio. Post absolutas periodos minorum in planetis annorum, particulares accidunt eluviones, unicuiqve enim stellarum errantium maximi, medii & minores anni tributi sunt.

126. *Quænam mundi dextra sint, quænam sinistra?*

Ab oriente occasum versus spectantibus dextra mundi sunt septentrionalia, australia sinistra. Sed ab occidente spectantibus ad orientem, australia dextra sunt, sinistra septentrionalia: Facieiqve obversæ sunt occidentales Cœli partes, ad illas enim fertur siqvis procedat,

ἐκείνων γὰρ ὁρμᾶται. τίνα δὲ κάτω τοῦ οὐρανοῦ καὶ τίνα ἄνω, οἱ μὲν ἄλλοι τῶν Φιλοσόφων τὸ μὲν ὑπὲρ κεφαλὴν ἡμῶν ἡμισφαίριον ἄνω τιθέασι, τὸ δὲ ἀντίθετον κάτω. Ἀριστοτέλης δὲ νῦν μὲν ὅλον τὸν οὐρανὸν ἄνω τῆς γῆς ἀποφαίνεται, νῦν δὲ κάτω ἄνω· πλὴν μετὰ θαυμασίας καὶ λογιωτάτης ἀποδείξεως.

ρκζ. Περὶ μεταβολῆς τῶν τῆς γῆς μερῶν.

Μεταβάλλει τὰ μέρη τῆς γῆς κατὰ τὸ ξηρότερον καὶ ὑγρότερον. ἀπὸ μὲν ὑγροῦ ξηρότερα γινόμενα καὶ ἀπὸ ξηροῦ ὑγραινόμενα. συμβαίνει δὲ καὶ τὴν θάλατταν ἠπειροῦσθαι, καὶ τὴν ἤπειρον θαλαττοῦσθαι. καὶ ἐν μὲν τῷ μεγάλῳ χειμῶνι ἡ ἤπειρος θαλαττοῦται, ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ θέρει ἡ θάλασσα ἠπειροῦται· ἐμβάλλοντες γὰρ εἰς αὐτὴν τῷ ἐπιφέρειν τὴν ἰλὺν ἠϊόνας ποιοῦσι. Καὶ οὕτως ἀπογαιοῦται ὁ ποταμὸς ἐκεῖνος. μὴ εἰσβάλλοντες δὲ ποιοῦσι τὴν γῆν θαλαττοῦσθαι, ἀλλ' ἐνταῦθα ἠπειρουμένη ἡ θάλασσα, ὠθεῖται εἰς τὴν ἀντιπέραν ἤπειρον, καὶ θαλαττεῖ ταύτην, εἰ δὲ μὴ, παλινοστεῖ τὸ ὕδωρ αὖθις ἐπὶ τὸν οἰκεῖον τόπον, καὶ θαλαττοῦται πάλιν τὸ ἠπειρούμενον.

ρκη. Περὶ σεισμῶν.

Τὸν σεισμὸν ποιεῖ μὲν ὁ Θεὸς, ὥσπερ δὴ καὶ τ' ἄλλα σύμπαντα, κατὰ τὸ, ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν. προσεχὲς δὲ τούτου αἴτιον, τὸ ἀναπεμπόμενον ἀπὸ τῆς γῆς πνεῦμα. ὅταν εἴσω τύχοι ῥυὲν τὸ ἔξω ἀναθυμιούμενον, διὰ ταῦτα καὶ νηνεμίας γίνονται οἱ πλεῖστοι καὶ μέγιστοι τῶν σεισμῶν, κατακλείεται γὰρ τηνικαῦτα ὑπὸ γῆν τὸ αἴτιον τῶν σεισμῶν. γίνονται δὲ ἰσχυρότεροι τῶν σεισμῶν, ὅπου ἡ θάλασσα ῥοώδης καὶ ἡ χώρα σομφὴ καὶ ὕπαντρος. διὰ γὰρ τὴν στερεότητα τὸ πνεῦμα γινόμενον σφοδρὸν, μᾶλλον σείει τὴν γῆν. αἵ τε χῶραι ὅσαι σομφοὺς ἔχουσι τοὺς κάτω τόπους, πολὺ δεχόμεναι πνεῦμα σείονται μᾶλλον, ὅτι ἥλιος ἀχλυώδης καὶ ἀμαυρὸς τότε φαίνεται, ὑπονόησιν ἀρχομένου τοῦ πνεύματος εἰς τὴν γῆν καὶ διαλύοντος τὸν ἀέρα καὶ διακρίνοντος.

ρκθ. Περὶ τοῦ μεγάλου χειμῶνος.

Μέγας ἐστὶ χειμὼν ἡνίκα πάντες οἱ πλανῆται ἐν χειμερινῷ ζωδίῳ γίνονται ἐν ὑδροχόῳ ἐν ἰχθύσι· μέγα δὲ θέρος, ὅταν πάντες ἐν θερινῷ ζωδίῳ γένοιντο

post tergum vero sunt orientales,ab his enim recedit. Qvod si reqviras qvænam superiora sunt in cœlo, qvæ inferiora,alii qvidem Philosophi qvæ supra caput nostrum sunt superiora statuunt,qvæ his sunt opposita habent pro inferioribus. At Aristoteles jam totum cœlum ut superius respectu terræ considerat, jam qvod superius vocavit appellat inferius, ac vicissim, nec sine præclara & erudita demonstratione.

127. *De partium terræ mutatione.*

Partes terræ alterantur ratione siccitatis & humiditatis, cum ex humidis fiunt siccæ vel ex siccis humidæ. Contingit & ex mari fieri terram continentem, & terram mutari in mare. Nam & in magna hieme mari terra obruitur, & in magna æstate mare exsiccatur. Fluvii qvoqve in causa sunt ut mari nudetur terra, dum enim in illud influunt secumqve adducunt limum, littus augent,qva ratione etiam fluvius ejusmodi in terram abit.Sin vero non influant,faciunt terram mari obduci. Sed tum mare continenti cedens ad contrarium littus pellitur idqve obruit: qvod si non possit, recurrit iterum ad suum locum, & qvæ jam terra continens facta erat, illam iterum opplet & occupat.

128. *De terræ motibus.*

Terræ motûs ut omnium in natura Auctor est DEUS, secundum illud: * *Qui respicit in terram, facitque eam tremere.* Sed proxima causa est emissus ex terra ventus,qvando intus agitari contingit vapores exhalari solitos, qvamobrem & vehementissimi & maximi terræ motus sunt nullo vento spirante, hæc enim causa motus à terra includitur. Fiuntqve ibi concussiones graviores, ubi mare fluctuosum & terra plena cavernis est ac meatibus: Spiritus enim firmo loco inclusus fit vehementior magisqve terram qvatit, & regiones qvibus loca infra terram ita meatibus referta sunt, multum ventum capiunt, magisqve concutiunt terram qvando sol nubibus obseptus & obscurus est, nam spiritus ille subire extrinsecus terram iterum incipit, qvi aërem dissolvit ac serenum reddit.

129. *De magna hieme.*

Magna hiems est qvando omnes planetæ in hiberno erunt signo zodiaci, in aqvario vel piscibus. Magna sive magni anni æstas est,

* Psal. CIV. 32.

νοιντο, ἐν λέοντι μὴν γινόμενος, ποιεῖ θέρος, ἐν αἰγοκέρῳ δὲ χειμῶνα. ἔνθεν καὶ ἐνιαυτὸς ὠνόμασαι, διὰ τὸ εἰς τὸ αὐτὸ φέρειν τὸν ἥλιον, ἀπὸ γὰρ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ ἀποκαθίσαται ὁ φωσήρ. καὶ πάντες μὴν οὖν κατὰ κορυφὴν ἡμῶν γενόμενοι οἱ πλανῆται ποιοῦσι μέγα θέρος, ἀφισάμενοι δὲ ἐκ διαμέτρου ποιοῦσι μέγαν χειμῶνα. καὶ ἐν μὴν τῷ μεγάλῳ χειμῶνι θαλαττοῦται ἡ ἤπειρος, ἐν δὲ τῷ μεγάλῳ θέρει ἠπειροῦται ἡ θάλασσα.

ρλ. Διὰ τί ἁλμυρὸν τὸ τῆς θαλάττης ὕδωρ ἐστίν;

Ἁλμυρόν ἐστι τὸ θαλάττιον ὕδωρ, διότι ἡ καπνώδης ἀναθυμίασις ἄπεπτος οὖσα οὐσία παρεμπίπτουσα τῇ θαλάσσῃ ποιεῖ αὐτὴν ἁλμυρὰν καὶ βαρεῖαν. ἡ αὐτὴ δὲ ἀναθυμίασις ἀπόγειος γινομένη καὶ μιγνυμένη τοῖς θερινοῖς καὶ μετοπωρινοῖς ὑετοῖς ποιεῖ αὐτοὺς ἁλμυρούς. οἱ δὲ ποταμοὶ οὐ πάσχουσι τὴν ἁλμυρότητα διὰ τὴν ἄπαυστον αὐτῶν χρῆσιν. χρὴ γὰρ στάσεως, ἵνα γένηται ἡ κρᾶσις τῆς καπνώδους ἀναθυμιάσεως τοῖς ὑποκειμένοις ὕδασιν. αἴτιον δὲ τῆς ἁλμυρότητος καὶ ὁ ἥλιος. τῇ γὰρ οἰκείᾳ θερμότητι ἐξατμίζων τὴν θάλασσαν, καὶ τὸ γλυκύτερον αἴρων καὶ κουφίζων πρὸς τὸν ἀέρα, κάτω ἁλμυρότερον ἐᾷ καὶ βαρύτερον. ὅτε δὲ παχύτερόν ἐστι τὸ θαλάττιον ὕδωρ τῶν ποταμίων ὑδάτων, δῆλον αἰσθήσει. Εἰ μὴν γὰρ τοῖς ποταμοῖς οὐ δύναται πλεῖν βαρὺν ἔχοντα φόρτον πλοῖα, ἐν δὲ τῇ θαλάσσῃ βαστάζονται ἐλαφρῶς, διὰ τὴν αὐτῇ ὑποκειμένην παχύτητα.

ρλα. Τίς ἡ αἰτία τοῦ ἐν τῇ θαλάσσῃ γλυκὺ ὕδωρ εὑρίσκεσθαι.

Αἴτιον τοῦ εἶναι γλυκὺ ὕδωρ ἐν τῇ θαλάσσῃ τὸ ποταμοὺς ῥεῖν περὶ αὐτήν. ὁ γοῦν ἐπὶ Γάζαν πλοῦς ὕδωρ ἔχει γλυκὺ, διὰ τὸ τινὰ στόμια τοῦ Νείλου ἐκεῖσε ἐμβάλλειν. τῇ γὰρ ῥύμῃ καὶ τῇ ὁρμῇ ἐμβάλλειν ὁ ποταμὸς εἰς τὴν θάλασσαν, οἷον βρύα τινὰ ποιεῖ, καὶ παρέχει ὕδωρ γλυκύ. καὶ τοῦτο δέ σοι ἰστέον, ὅτι ὁ μὴν ποταμὸς ἀπὸ πάσης μεγάλης πηγῆς ῥεῖ, καὶ τὰ φρέατα δὲ ἀπὸ πηγῶν ἔχουσι τὴν ἀρχὴν, καὶ ὅπου μὴν ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς γῆς ἐκδίδοται τὰ ὕδατα, ὅπου δὲ ἀπὸ πηγῶν καὶ κρηνῶν ἐπιπολῆς. Καὶ ποταμοὶ μὴν καὶ κρῆναι ῥευστὰ ἔχουσιν ὕδατα, τὰ δὲ φρέατα, στάσιμα, οὐ γὰρ ἐκρέουσιν. ἔξωθεν δὲ θαλάσσης ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐρυθρὰν λέγει, διὰ τὸ μὴ ἔχειν πέρας. τόπος δὲ ἐστι περὶ τὸν ποταμὸν τὸν βαθύτατον, βαθὺς καλούμενος, ἔνθα ἀναδίδοται ὕδωρ γλυκύτατον μετὰ πολλοῦ πνεύματος.

qvando omnes convenient planetæ in signo æstivo. Sol qvidem in leone constitutus æstatem, in sagittario hiemen facit. Hinc & annus ἐνιαυτὸς Græcis, qvod solem ἐις τὸ ἀυτὸ in eundem locum referat, ab uno enim puncto in idem punctum sol redit. Omnes igitur planetæ supra nostrum verticem constituti magnam facient æstatem, è diametro autem à nobis remoti omnes magnam hiemen. Et in magna hieme terra mari obruetur, ut in magna æstate exsiccabitur mare.

130. *Quare maris aquæ salsæ sint?*

Aqva marina salsa est, qvoniam vapores fumosi tanqvam materia non satis cocta ac digesta mari incidentes eam salsam gravemqve reddunt. Similes exhalationes è terra factæ mixtæqve æstivis & autumnalibus pluviis, salsas eas reddunt. Fluvii autem salsedine non afficiuntur propter fluxum suum continuum. Stabilitate enim opus est, ut fumosæ illæ exhalationes subjectis aqvis misceantur. Salsedinis etiam causa est sol. Calore enim suo vapores è mari eliciens dulcioresqve partes elevans & attollens in auram, salsiores & graviores inferius relinqvit. Qvod vero marinæ aqvæ fluviatilibus crassiores sint, ad sensum ipsum patet, qvæ enim ob grave onus fluviis vehi non possunt naves, à mari propter illius densitatem facile portantur.

131. *Quæ causa sit quare in mari quoque dulces aquæ reperiantur?*

Causa ob qvam dulces etiam in mari aqvæ reperiuntur, sunt fluvii in illud defluentes. Sic in ora Gazæ vicina mare aqvas dulces habet, qvod Nili qvædam ostia non procul inde in illud se exonerant. Dum enim vehementia & impetu fluvius devolvitur in mare, scaturitiones veluti qvasdam fait, & aqvam reddit dulcem. Memineris etiam hoc, qvod ab omni magno fonte manat fluvius, & putei qvoqve fontibus ortum debent: atqve alicubi ex profundo terræ loco aqvæ scaturiunt: alibi vero è fontibus & scatebris in terræ summitate. Ac fluvii qvidem & scatebræ aqvas habent profluentes: putei vero stantes, neqve enim promanant. Cæterum Aristoteles mare Erythræum extra Oceanum ponit, qvoniam finibus ipsi non jungitur. Est & *locus* eidem dictus *profundus* supra * Mæotin paludem, ubi cum multo Spiritu aqva dulcissima propullulat.

(Xx) 3 132. *Quare*

* In Græco est, *circa fluvium profundissimum.* Sed præ obscuriore illa interpretatione posui *Mæotin paludem*, respicit enim Psellus hæc Aristotelis lib. de Mundo cap. 4. τὸ δὲ ὑπὲρ Κασπίων βαθὺν ἔχει τὸν ὑπὲρ τὴν Μαιῶτιν λίμνην τόπον.

ρλβ. Διὰ τί τὸ θαλάττιον ὕδωρ οὐ τρέφει τὰ δένδρα;

Οὐ τρέφει τὰ δένδρα τὸ θαλάττιον ὕδωρ, διότι οὐκ ἐνδύεται ταῖς ῥίζαις αὐτῶν. οὐδὲ ἀναφέρεται ταχέως εἰς τὸ στέλεχος καὶ τοὺς ἀκρέμονας διὰ τὸ παχὺ εἶναι, καὶ ὅτε ἐμβριθές ἐστι καὶ γεῶδες. τοῦτο δὲ ἀποδείκνυται ἀπὸ τοῦ μᾶλλον ἀνέχειν καὶ ὑπερείδειν τὰ πλοῖα, καὶ τοὺς κολυμβῶντας. εἰπὲ καὶ ἄλλην αἰτίαν, ὅτι ξηραντικόν ἐστι τοῦτο τὸ ὕδωρ. δεῖ δὲ τοῖς δένδροις οὐ ξηρότητος ἀλλ' ὑγρότητος. ὅτι δὲ ξηραίρει τὸ θαλάττιον ὕδωρ, φανερὸν καθέστηκεν ἀπὸ τοῦ βοηθεῖν πρὸς τὰς σήψεις, ἐξικμάζον ταῦτα καὶ ἀναξηραῖνον, καὶ τὰ σώματα δὲ τῶν λουσαμένων ἐν τῇ θαλάσσῃ ξηρὰν ἔχει καὶ τραχεῖαν τὴν ἐπιφάνειαν. εἰπὲ καὶ ἄλλην αἰτίαν ὅτι πολλῆς ἡ θάλασσα μετέχει τῆς λιπαρότητος, τὸ δὲ λιπαρὸν, ἐμπίπτον τοῖς πόροις τῶν δένδρων, οὐκ ἐᾷ ταῦτα καρπογονεῖν.

ρλγ. Διὰ τί τῆς θαλάττης ἐλαίῳ καταῤῥαινομένης γίνεται καταφάνεια καὶ γαλήνη;

Ὅτι τὴν θάλασσαν γεώδη καὶ ἀνώμαλον οὖσαν ἐξωθεῖ καὶ διαστέλλει τὸ ἔλαιον τῇ πυκνότητι, εἶτα ἀνατρεχούσης εἰς ἑαυτὴν καὶ συστελλομένης γίνονται πόροι τινὲς, καὶ κενὰ διαλείμματα, μεταξὺ διαύγειαν ταῖς ὄψεσι διδόντες καὶ καταφάνειαν. Καὶ τὸ πνεῦμα τῆς λειότητος ἀπολισθαῖνον οὐ ποιεῖ πληγὴν, οὐδὲ σάλον. ἢ ὅτι τὸ ἔλαιον ὁμαλώτατον καὶ λιπαρώτατον ὂν, ἐπιχεόμενον τῇ θαλάσσῃ, διασκίδνησι τὸν ἐν αὐτῇ ζοφερὸν ἀέρα καὶ λαμπρότερον ἀπεργάζεται. γαλήνην δὲ ἐμποιεῖ ἐπιπλέον ἄνωθεν, καὶ οὐκ ἐῶν κάτωθεν αὐτὴν ἀναβράττεσθαι. εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι πολλαὶ περὶ τούτων αἰτίαι, ἀλλ' αἵγε εἰρημέναι τῶν ἄλλων εἰσὶ ἀκριβέσεραι.

ρλδ. Τίς ἡ αἰτία δι' ἣν ὅταν εἰς τὴν θάλασσαν ἐμπέσῃ κεραυνὸς, ἅλες ἐξωθοῦσιν.

Πηγνύμενον τὸ θαλάσσιον ὕδωρ τὰς ἅλας ποιεῖ. πήγνυται δὲ τοῦ κεραυνοῦ ἐμπεσόντος ἐν τῇ θαλάσσῃ, καὶ τὸ γλυκὺ καὶ πότιμον ὕδωρ ἐξάγοντος. ὅθεν τὸ μὴν λεπτὸν καὶ πότιμον ὕδωρ, οὔθ' ὑπὸ ἡλίου καιόμενον πήγνυται, οὔθ' ὑπὸ κεραυνοῦ, τὸ δὲ ἁλμυρὸν ὑπ' ἀμφοτέρων τοῦτο πάσχει, καὶ μάλιστα ὑπὸ κεραυνοῦ. θειῶδες γὰρ ὂν τὸ κεραύνιον πῦρ ὅταν εἰς τὴν θάλασσαν ἐμπέσῃ, ἐξατμίζει μὴν καὶ ἀναξηραίνει τὸ πότιμον. πήγνυσι δὲ τὸ γεῶδες καὶ ἁλμυρὸν, ὅθεν ἄσηπτα μὴν οἱ κεραυνοὶ ποιοῦσι τὰ σώματα, ἄσηπτα δὲ οἱ ἅλες ἐκτηκομένης ὑπ' αὐτῶν τῆς ὑγρότητος. ταύτην

τὴν

132. *Quare aquâ marina arbores non alantur?*

Non alit aqva marina arbores, qvia se non facile insinuat radicibus, nec celeriter in truncum ramosq; assurgit, utpote crassior graviorq; ac terrestri natura: hoc enim inde demonstratur, qvod facilius qvam alia aqva fert sustinetqve naves & urinatores. Dices & aliam causam, qvod aqva marina exsiccat, cum arboribus non ariditate sed humore opus sit. Qvod vero siccandi vim habet aqva marina, manifestum est qvia juvat contra putrefactionem, qvoniam aridas res reddit siccasqve. Sed & corpora eorum qvi in mari laverunt siccam & asperam superficiem habent. Addes & tertiam causam, qvod aqva marina abundat pingvedine, at pingvedo poris arborum se insinuans fœcundas esse non permittit.

133. *Quare oleo in mare effuso perspicua ejus aqva fiat & tranquilla?*

Qvia marina aqva terreis & inæqvalibus constans particulis truditur, laxaturqve olei densitate, deinde recurrente illa ad suam naturam seseqve componente fiunt pori qvidam & vacua intervalla, qvæ oculis liqvidam illam faciunt ac perspicuam. Et spiritus lævi corpori allabens non turbat aqvã jactatve. Vel qvod oleum æqvabile maxime & pingve si aqvæ marinæ affundatur, caliginosum in illa aërem dispellit, & lucidiorem facit. Tranqvillitatem vero facit oleum, dum aqvæ marinæ supernatat, nec permittit ex inferiore loco illam exæstuare. Sunt & aliæ multæ harum rerum causæ, sed aliis accuratiores sunt qvas attuli.

134. *Quid sit causæ, quare si fulmine tangatur mare, sal emergat?*

Ex aqva marina coagulata fit sal. Coagulatur autem si fulmine tacta fuerit, idqve dulcem atqve potabilem aqvam subduxerit. Nam tenera qvidem ac potabilis aqva nec sole urente, nec fulmine incidente coagulatur: marina autem utroqve modo, maximeqve à fulmine. Ignis enim ejus sulfureus in mare delatus potabilem aqvam absumit atqve in vapores abigit, terream autem ac salinam coagulat, unde & corpora fulmine tacta incorruptibilia sunt, & salis ope à putredine conservantur, humore per illum exsiccato. Hanc

causam

τὴν αἰτίαν καὶ Ἀριστοτέλης ὁ Φιλόσοφος τίθησί τε καὶ ἀποδέχεται, καὶ οἱ κρείττονες τῶν φυσικῶν.

ρλε. Περὶ τῆς ἐν εὐβοίᾳ παλιῤῥοίας.

Τὸ πέλαγος τὸ Ἰωνικὸν ἐκ πολλῆς εὐρυχωρίας ἐν τῇ εὐβοίᾳ ςενέμενον, καὶ καθάπερ διὰ ςομίε τινὸς εἰς τὸν κρισαῖον κόλπον ἐκχεόμενον ἐμμίξεται πρὸς τὴν αἰγαίαν θάλατταν ἐπειγόμενον ὑπὸ τε τῆς πελοποννήσε ἰσθμε τῆς προσφορᾶς ἀνακόπτεται, προμηθείᾳ κρείττονι ὡς ἔοικεν ἐπικλῦσαι τὴν ἀντίθετον προβολῆ τε αὐχένος ἀποτειχιζόμενον, κἀκτέτε δὲ παλιῤῥοίας, ὡς τὸ εἰκὸς, γινομένης. καὶ περὶ τόνδε τὸν πορθμὸν πλέον ἢ κατὰ τὸν ἄλλον κόλπον θλιβομένε τε ἐπιῤῥέοντος ἐπὶ τῷ ἀνατρέχοντι πολλάκις ἐμπίπτον τὸν βρασμὸν ποιεῖ τὸ ὕδωρ, καὶ κῦμα φλεγμαῖνον ἐγείρει πρὸς τῆς ἀντιτυπίας εἰς κλύδωνα κορυφέμενον.

ρλς. Διὰ τί ὑπὸ τῶν ὑετίων ὑδάτων μᾶλλον ἢ τῶν ἐπιῤῥύτων τὰ δένδρα καὶ τὰ σπέρματα πέφυκε τρέφεσθαι;

Διότι τῇ πληγῇ διεςῶσι τὴν γῆν καὶ πορὲς ποιεσι καὶ διαδύονται εἰς τὴν ῥίζαν. ἢ ὅπερ ἀληθέςερον, πρόσφατόν ἐςι καὶ νέον ὕδωρ τὸ ὑόμενον, ἕωλον δὲ καὶ παλαιὸν τὸ λιμναῖον, ἢ ὅτι τὸ ἀερῶδες ὕδωρ πνεύματι μεμιγμένον ὂν, ὁδηγεῖται καὶ ἀναπέμπεται ταχέως εἰς τὸ φυτὸν ὑπὸ λεπτότητος, διὸ καὶ πομφόλογας ποιεῖ, διὰ τὴν τε ἀέρος ἀνάμιξιν, ἢ ὅτι τὸ ὄμβριον ὕδωρ γενόμενον ἐν ἀέρι καὶ πνεύματι καθαρὸν καὶ ἀμιγὲς κάτεισι. τὰ δὲ πηγαῖα καὶ τῇ γονῇ καὶ τοῖς τόποις ὁμοιέμενα δι' ὧν ἔξεισι, πολλῶν ἀναπίμπλανται ποιοτήτων. Πρόσθες καὶ ἄλλην αἰτίαν. εὔσηπτόν ἐςι τὸ ὑέτιον ὕδωρ, καὶ διὰ τετο καὶ εὔθρεπτον. πᾶν δὲ ὕδωρ τὸ ὅτως ἔχον, τρέφει τὸ ὑποκείμενον.

ρλζ. Διὰ τί τῶν ὀμβρίων ὑδάτων εὐαρδέςερα τοῖς σπέρμασι τὰ μετὰ βροντῶν καὶ ἀςραπῶν ὕδατα;

Πνευματώδη εἰσὶ διὰ τὴν τε ἀέρος ταραχὴν καὶ ἀνάμιξιν. τὸ δὲ πνεῦμα τὴν ὑγρότητα κινεν μᾶλλον ἀναπέμπει καὶ ἀναδίδωσιν. ἢ ὅτι βροντὰς μὴν καὶ ἀςραπὰς ποιεῖ τὸ θερμὸν ἐν τῷ ἀέρι πρὸς τὸ ψυχρὸν μαχόμενον. διὸ καὶ χειμῶνος ἐδαμῶς βρονταί. ἔαρος δὲ μάλιςα καὶ φθινοπώρε. ἡ δὲ θερμότης πίπλεσα τὸ ὑγρὸν προσφιλὲς ποιεῖ τοῖς βλαςάνεσι καὶ ὠφέλιμον. τὰ μήντοιγε ἐαρινὰ τῶν ὑδάτων ἀναγκαιότερα τοῖς σπέρμασι πρὸ τε θέρες. ὅθεν ἡ πλεῖςον ὑομένη τε ἔαρος χώρα, καθάπερ ἡ Σικελίᾳ πολλὲς καὶ ἀγαθὲς καρπὲς ἀναδίδωσιν.

ρλη.

causam Aristoteles Philosophus ponit probatqve,& præstantiores qviqve Physicorum.

135. *De Euripo sive æstu Euboico.*

Jonium mare ex amplissima latitudine ad Eubœam insulam angusto arctatum ferto, ac veluti per ostium qvoddam in Crissæum sinum se effundens miscetur mari Ægæo, Isthmumqve subit Peloponnesiacum, atqve adeo divina ut videtur providentia prohibetur ne ante se proruat & adversas terras ex angusto loco, qvo velut muris inclusum & exaggeratum est, obruat fluctibus. Atqve hæc verisimilis est æstus sive refluxus illius causa. Uti & apud istud fretum plus qvam in reliqvo sinu aqvæ arctantur, itaqve recurrentibus incidentes veluti effervescunt ac ebulliunt fluctusqve faciunt, qvi renitentibus undis allisi in æstum exaggerantur.

136. *Quare arbores & semina lætius incrementum capiant à pluvialibus quam fluentibus aquis?*

Qvoniam pluviales aqvæ dum cadunt diffindunt terram porosqvè & vias aperiunt, & in radicem se insinuant. Aut qvod verius, qvia recens & nova aqva est, cum illa ex lacubus sit vetus & à longo tempore. Vel quod pluvialis aqva aëreis referta particulis & spiritum admixtum habens pro subtilitate sua celeriter in plantam se immittit, unde & propter aërem intermixtum bullas excitat. Aut qvoniam pluvia aqva in aëre & spiritu prognata, pura & sincera descendit, fontana autem refert suas origines assimilaturqve locis per qvæ transit, atqve ita variis qvalitatibus repletur. Addes & aliam rationem. Pluvia aqva facile putescit atqve ita facile alteratur. Omnis autem aqva ita comparata nutrit subjectum in qvod incidit.

137. *Quare ex aquis pluviis illæ melius rigant quæ cum tonitru cadunt & fulgure?*

Nempe spiritu plenæ sunt, concusso & admixto aëre. Spiritus autem humorem magis movet impellitqve ac distribuit. Aut qvoniam calor frigori repugnans tonitrua facit & fulgura, qvare & hieme nulla tonitrua, sed vere maxime & autumno. Calor autem accedens humorem plantis oportunum reddit atqve utile. Atqve vernæ aqvæ seminibus ante æstatem maxime necessariæ sunt, unde regiones in qvibus veris tempore plurimum pluit, ut in Sicilia, multos & bonos ferunt fructus.

ρλη. Περί τινων λιμνῶν.

Η μὴν καλȣμένη παρὰ τοῖς πολλοῖς νεκρὰ θάλασσα ἡ ἐν παλαιςίνῃ, παχυτάτη ἔσα, ἁλμυροτάτη ἐςὶ πάντων ὑδάτων. καὶ πᾶν τὸ ἐμβαλλόμενον ἐν αὐτῇ σῶμα ἀναθεῖται ὑπὸ τȣ̃ ὕδατος, καὶ ȣ̓ γίνεται ὑποβρύχιον. πᾶν δὲ ὕδωρ ἁλμυρὸν θερμόν μὴν ἐςιν ἢ δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ· δυνάμει μὴν ὡς τὰ ἐν Τύρῳ, ἐνεργείᾳ δὲ ὡς ἐν Γαβάροις. καὶ ἐν ὀμβρικοῖς χώρα ἐςὶν ἰλυώδης, ἐν ᾗ κάλαμοι καὶ σχοῖνοι γίνονται πλεῖςοι, τȣ́των καίοντες οἱ τῆς χώρας καὶ ἀποτεφρȣ̃ντες, καὶ τὴν τέφραν εἰς ὕδωρ ἀφέψοντες τὸ ἐπιπαγὲν ἅλας εὑρίσκȣσι. καὶ ἡ σερβωνίτης δὲ λίμνη ἁλμυρά ἐςι. καὶ ὅσον ἂν ἐπιγείνεται ἡ τȣ̃ ὕδατος παχύτης, τοσȣ̃τον καὶ ἡ ἁλμυρότης, ὡς εἶναι τὸ παχύτατον ἁλμυρότατον. καὶ ἡ θάλασσα ȣ̓̃ν ἁλμυρά ἐςι, διότι παχεῖα, διὰ τὸ συμμεμίχθαι αὐτῇ τὴν καπνώδη ἀναθυμίασιν παχυτάτην ȣ̓̃σαν.

ρλθ. Περὶ ποταμῶν.

Ἀπὸ τȣ̃ παννασȣ̃ καλȣμένȣ ὄρȣς τȣ̃ ὄντος ἐν τῇ ἀσίᾳ ῥέȣσι ποταμοὶ ὁ βάκτρος καὶ ὁ χοάσπης καὶ ὁ Ἀράξης. ἐκ δὲ τȣ̃ Καυκάσȣ ὄρȣς ὁ φάσις, ἄλλοι τε πολλοὶ ῥέȣσι πολὺ καθὰ πλῆθος καὶ μέγεθος ὑπερβάλλοντες. ὁ δὲ Καύκασος μέγιςον ὄρος τῶν πρὸς τὴν ἕω τὴν θερινὴν καὶ πλήθει καὶ ὕψει. ἐκ δὲ τῆς πυρίνης, τȣ̃το δέ ἐςιν ὄρος πρὸς δυσμὴν τὴν ἰσημερινὴν, ἐν τῇ Κελτικῇ, ῥέȣσιν ὅτε Ἴςρος δι' ὅλης τῆς εὐρώπης εἰς τὸν εὔξεινον πόντον. ὑπ' αὐτὴν δὲ τὴν ἄρκτον ὑπὲρ τῆς ἐσχάτης Σκυθίας αἱ καλȣ́μεναι ῥίπται εἰσίν. αἱ δὲ ῥίπται, ὑπερμεγέθη καὶ ὑψηλότατα. περὶ δὲ τὴν λιβύην ἐκ τῶν αἰθιοπικῶν ὀρῶν, ὁ Αἰγὼν καὶ ὁ Νήσσις καὶ ὁ χρεμέτης. τȣ̃ δὲ Νείλȣ τὸ ῥεῦμα ἐκ τȣ̃ ἀργυρȣ̃ κάτεισιν ὄρȣς. καὶ ὁ μὴν Ἀχελῷος ἐκ πίνδȣ. ὁ δὲ Στρυμὼν καὶ ὁ Ἕβρος ἐκ τȣ̃ Σκόμβρȣ. ὄρη δὲ ταῦτα περὶ τὸν ἑλληνικὸν τόπον.

ρμ. Περὶ τῆς τȣ̃ Νείλȣ ἀναβάσεως.

Ὁ Νεῖλος τὰς μὲν ἀρχὰς τῆς ῥύσεως, ἐκ τῶν ἄκρων μὲν τῆς αἰθιοπίας, ἐσχάτων δὲ τῆς λιβύης λαμβάνει, καθὸ μέρος τὸ κλίμα τὸ ἀνατολικὸν ἀπολῆγον ἀρχὴν τῇ μεσημβρίᾳ δίδωσιν. αὔξεται δὲ κατὰ τὴν θερινὴν ὥραν, ȣ̓χ ὡς τινες ᾠήθησαν πρὸς τῶν ἐτησίων ἀνέμων ἄντικρυ πνεόντων ἀνακοπτόμενος, ἀλλ' αὐτῶν δὲ τȣ́των τῶν ἀνέμων κατὰ τροπὴν τὴν θερινὴν ἀπὸ τῶν ἀρκτώων ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν πᾶν νέφος ἐλαυνόντων καὶ ὠθȣ́ντων, ἕως ἐπὶ τὴν κεκαυμένην ζώνην συναύξωσι, καθ' ἣν τῆς πρόσω φορᾶς ἀνακόπτονται, καὶ τότε λάβρων ὑετῶν

ῥηγνυ-

138. *De Lacubus quibusdam.*

Mare qvod vulgo vocatur mortuum in Palæſtina craſſiſſimam omnium aqvarum vehit & ſalſiſſimam, ita ut qvicqvid in illam injiciatur ſupernatet nec ſubmergatur. Omnes porro aqvæ ſalſæ vel actu vel poteſtate calidæ ſunt, poteſtate qvidem ut Tyriæ, actu vero ut qvæ ſunt Gabaris. Et apud Ombricos regio eſt limoſa, in qva plurimus naſcitur juncus & calamus, qvem urentes regionis incolæ ac redigentes in cinerem, eumqve cum aqvis coqventes, ſalem concretum reperiunt. Sed & Sirbonis lacus ſalſus eſt, & qvantum aqvis ineſt craſſitiei tantum etiam ſalſedinis adeſſe ſolet, ita ut craſſiſſimæ qvæqve ſalſiſſimæ ſint. Itaqve & mare ſalſum eſt, utpate craſſum, qvoniam ipſi admiſcentur fuliginoſi & craſſiſſimi vapores.

139. *De fluviis.*

A monte Panaryo in Aſia oriuntur fluvii Bactrus, Choaſpes & Araxes. Ex Caucaſo monte Phaſis multiqve & magni fluvii alii. Eſt porro Caucaſus omnium montium verſus Orientem æſtivum & jugorum multitudine & altitudine maximus. Ex Pyrenæo * (eſt is mons in Celtica regione ad occidentem æqvinoctialem) naſcitur Iſter, qvi per totam Europam profluit in Euxinum pontum. In ipſo ſeptentrione ultra extremam Scythiam montes ſunt Riphæi, maximi altiſſimiqve. In Africa ex Æthiopicis montibus oriuntur fluvii Ægon, Neoſis & Chremetes. Nilus ex monte Argyro: Acheloi origines à Pindo, Strymonis & Hebri à Scombro ſunt, qvi montes ſunt in Græcia.

140. *De incremento Nili.*

Nilus originem habet ex ſummis Æthiopiæ & ultimis Africæ partibus, ubi clima Orientale deſinit, incipitqve meridies. Intumeſcit Nilus æſtivo tempore, non ut qvibusdam perſvaſum eſt qvod ab Eteſiis contra ſpirantibus aqvæ illius repellantur, cum hi ipſi venti potius circa tropicum æſtivum à ſeptemtrionali parte meridiem verſus omnes nubes contrahant & propellant, donec in Zona torrida cumulatæ cum ulterius progredi inhibentur, copioſis pluviis erumpentibus Nilus turget concitaturqve, nec alveo ſuo contineri ſe patitur. Tunc dulciſſimæ ad potum ſunt Nili aqvæ, utpote cœleſtibus aqvis auctæ

* Abnobam dixiſſet cum Tacito, Avieno, Plinio & aliis. Sed videtur hic in Græco aliqvid deſiderari.

ῥηγνυμένων, ἐργᾶται ὁ Νεῖλος καὶ ποταμὸς εἶναι οὐκ ἀνέχεται. διὸ πιεῖν τέ ἐστι γλυκύτατος, ἅτε ἐξ ὄμβρων οὐρανίων χορηγούμενος, καὶ θίγειν προσηνέστατος, οὐκ ἔτι μὴν θερμὸς ὡς ὅθεν ἤρξατο, ἔτι δὲ χλιαρὸς ὡς ἐκεῖθεν ἀρξάμενος.

ρμα. Διὰ τί μόνος ποταμῶν ὁ Νεῖλος αὔρας οὐκ ἀναδίδωσιν;

Μόνος ποταμῶν ὁ Νεῖλος αὔρας οὐκ ἀναδίδωσι, διότι τῶν νεφῶν ἀπὸ τῆς αἰθιοπίας παρὰ τῶν ἐτησίων ἀνέμων ἄχρι μεσημβρίαν ἐλαυνομένων, ἡ ἐμπεριεχομένη τούτου ἀτμὶς ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸν τόπον πυρώδους, ἅπασα ἐξικμάζεται, κἀντεῦθεν ὑετοῦ πολλοῦ καταφερομένου ὁ Νεῖλος τῆς οἰκείας ὄχθης ἐξανιστάμενος γεωργεῖ τὰς ἀρούρας, καὶ εἰκότως αὔρας οὐκ ἀναδίδοται, τῆς ἀτμίδος πάσης ἐκτακείσης διὰ θερμότητα. οὐ δὲ ἦν ὁ Νεῖλος αὐξόμενος ἀπὸ χιόνος τηκομένης, ὥς τινες τῶν φυσικῶν φιλοσόφων ᾠήθησαν. ὅθεν οὐδ' ἐστι αἰτία ἀληθεστέρα τῆς τοῦ ποταμοῦ ἀναβάσεως, καὶ τοῦ μὴ αὔρας ἐξ αὐτοῦ ἀναδίδοσθαι.

ρμβ. Περὶ τῶν μεγίστων βασιλειῶν.

Πρώτη τῶν διωνομασμένων βασιλειῶν ἡ τῶν ἀσσυρίων, μεθ' ἣν ἡ μηδική, ἐκείνην τε καθελοῦσα καὶ μείζονα δυναστείαν περιβαλλομένη. Πέρσαι δὲ μήδους καταγωνισάμενοι, τῆς μὴν Ἀσίας ὀλίγου δεῖν πάσης τελευτῶντες ἐκράτησαν, ἐπιχειρήσαντις δὲ καὶ τοῖς εὐρωπαίοις ἔθνεσιν οὐ πολλὰ ὑπηγάγοντο. χρόνῳ δὲ οὐ πολλῷ πλείονι διακοσίων ἐτῶν ἔμειναν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς. ἡ δὲ μακεδονικὴ δυναστεία τὴν Περσῶν ἀρχὴν καθελοῦσα ἄχρι δευτέρας ἢ τρίτης ἴσχυσε προελθεῖν γενεᾶς. ἡ δὲ ῥωμαίων πόλις ἁπάσης μὴν ἄρχει γῆς, ὅση μὴ ἀνέμβατός ἐστιν, ἀλλ' ὑπὸ ἀνθρώπων οἰκεῖται. Πάσης δὲ κρατεῖ θαλάττης, καὶ αὐτῆς τῆς ὠκεανίτιδος, καὶ ὅση πλεῖσθαι ἀδύνατος.

ρμγ. Περὶ χυμῶν.

Ἐν τῷ γένει ὄντων τῶν χυμῶν ἕνα μόνον τὸν ἁλμυρὸν ἐπ' οὐδενὸς καρποῦ ὁρῶμεν γινόμενον, τὸν μὴν γὰρ πικρὸν χυμὸν ἡ ἐλαία φέρει. Καὶ τὸν στρυφνὸν αἱ φοινικοβάλανοι, καὶ τὸν αὐστηρὸν αἱ ῥοαί. καὶ τὸν γλυκὺν τὸ μέλι καὶ τὸν ὀξὺν τῶν μήλων ἔνια. καὶ τὸν δριμὺν πολλὰ τῶν σπερμάτων καὶ τῶν ῥιζῶν ὁ δὲ ἁλμυρὸς χυμὸς ἀπ' οὐδενὸς γίνεται. διότι ἡ θάλασσα διηθουμένη διὰ φυτοῦ τὸ ἁλμυρὸν ἀποβάλλει, γεῶδες γὰρ καὶ παχυμερές ἐστι, καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν φυτῶν τὸ ἁλμυρὸν ὕδωρ καὶ θαλάττιον ἀλλοιούμενον, τὴν μὴν ἁλμυρότητα ἀπο-

auctæ & maxime ſalubres. Non amplius calidæ qvidem uti initio, ſed tamen adhuc ut ab tali initio, tepidæ.

141. *Quare ſolus è fluviis Nilus auras non emittat?*

Solus è fluviis Nilus auras non emittit, qvoniam in nubibus ab Æthiopia usqve per Eteſias meridiem verſus propulſis vapores omnes à caloribus illius loci abſumuntur, atqve exinde pluviis multis cadentibus Nilus ripas ſuas egreſſus agros fœcundat, nec mirum eſt qvod auras emittit nullas, vaporibus omnibus à calore jam conſumtis. Neqve vero, qvod Philoſophis qvibusdam perſvaſum eſt, à nivibus liqvefactis augetur & incrementum capit Nilus, neqve verior illa cauſa eſt aurarum nullarum à Nilo emitti ſolitarum, qvam incrementi.

142. *De Regnis maximis.*

Primum celebrium regnorum fuit Aſſyrium, inde Medicum qvod ſuperius illud evertit, & majus imperium ſibi comparavit. Perſæ inde Medos debellarunt, & Aſia propemodum tota ſubjugata, conati ſunt Europæas etiam nationes oppugnare, paucas tamen ſubegerunt, principatumqve tenuerunt non multo majore qvam ducentorum annorum ſpatio. Macedonum Imperium Perſas principatu dejecit, & ad ſecundam vel tertiam vix productum eſt generationem. Urbs Roma omni terræ, qva non inacceſſa eſt, & ab hominibus incolitur, imperat, & toti mari atqve oceano, etiam qva navigabilis eſſe deſinit.

143. *De Saporibus.*

Ex ſaporum variis generibus ſolum ſalſum in nullo fructu generari obſervamus, amarum enim oliva fert, adſtringentem * glans ungventaria, acerbum malum punicū, dulcem mel, acidum poma qvædam, mordicantem multa ſemina, multæqve radices. Salſus vero humor in nullo reperitur. Qvare & aqva marina qvando plantam ſubit alitqve, ſalſedinem relinqvit qvæ terreæ & craſſæ naturæ eſt, & in qvalibet planta aqvæ ſalſæ & marinæ naturam mutant, ſalſedinemqve deponunt & aliam indolem induunt. Qvatenus enim ſalſum craſ-

* Phœnicobalanum Græci recentiores ponunt pro myrobalano, cui fructus ϛυφὸς ſive ϛϱυφνὸς eſſe teſtatur Ariſtoteles lib. 1, de plantis. Vide Jo. Bodæum à Stapel ad Theophraſtum p. 97.

τίθεται, ἑτέραν δὲ μεταλαμβάνει ποιότητα. ἅτε γὰρ παχύτατον ὂν τὸ ἁλμυρὸν οὐ δύναται ἀπὸ τῶν ῥιζῶν εἰς τοὺς κλάδους μετεωρίζεσθαι, εἰ μὴ σὺν τῇ ἁλμυρότητι ἀποβαλῇ καὶ τὴν βαρύτητα.

ρμδ. Διατί παραβάλλουσιν ἅλας οἱ νομεῖς τοῖς θρέμμασιν;

Διότι τὴν ὄρεξιν ἡ δριμύτης ἐκκαλεῖται, καὶ τοὺς πόρους ἀνασομοῦσα, ὧδε ποιεῖ τῇ τροφῇ πρὸς ἀνάδοσιν. ἢ μᾶλλον ὑγιείας ἕνεκα τὸν ἅλα διδόασι τοῖς βοσκήμασι. νοσεῖ γὰρ τὰ θρέμματα πιαινόμενα, τὴν δὲ πιμελὴν τήκουσιν οἱ ἅλες καὶ διαχέουσιν· ἡ γὰρ κολλῶσα καὶ συνδέουσα τὸ δέρμα πιμελὴ, λεπτὴ καὶ ἀσθενὴς ὑπὸ δριμύτητος γίνεται, καὶ τὸ αἷμα δὲ τῶν τὸ ἅλας διαλειχόντων, λεπτύνεται. καὶ τὰ βοσκήματα δὲ γονιμώτερα καὶ πρόθυμα πρὸς τὰς συνουσιάς ἐντεῦθεν καθίσανται, καὶ αἱ κύνες δὲ ταχέως κύουσι, τάριχον ἐπεσθιοῦσαι. τὸ δὲ ἅλας θεῖον ὁ ποιητὴς * εἴρηκεν, ἐν οἷς λέγει. πάσσε δ' ἁλὸς θείου. διότι θείαν κέκτηται δύναμιν, τὰ νεκρὰ τῶν σωμάτων εὔσηπτα, ἄσηπτα ἐργαζόμενον.

ρμε. Διατί τὴν χροὰν ὁ Πολύπους ἐξαλλάττει αἷς ἂν πέτραις προσομιλήσῃ;

Δῆλόν ἐστι τὸ ζῶον καὶ ὅταν ἢ ψόφον τινὰ αἴσθηται, ἢ θηραθῆναι ὑποπτεύσῃ, τρέπεται ὑπὸ δηλείας καὶ μεταβάλλεται. ὁμοιοῦται δὲ ταῖς χροιαῖς τῶν πετρῶν, αἷς ἐγκάθηται· διότι ἀπὸ πάντων σωμάτων καὶ χαλκοῦ καὶ σιδήρου καὶ λίθου ἀπόῤῥοιαί τινες φέρονται. συμμέτρως οὖν οἱ πόροι τοῦ σώματος τῶν πολυπόδων πρὸς τὰ παρὰ τῶν σωμάτων πεμπόμενα ῥεύματα ἔχοντες, τήν τε χροὰν αὐτῶν ἴσχουσι, καὶ μεταβάλλουσι πρὸς αὐτήν. ὅταν οὖν δείσῃ περιτρεπόμενος ὁ πολύπους οἷον ἔσφιξε τὸ σῶμα καὶ συνέδησεν, ὥστε προσδέχεσθαι καὶ στέγειν ἐπιπολῆς τὰς τῶν ἐγγὺς ἀποῤῥοίας. Οὔτε δὲ ὁ πολύπους, οὔτε ὁ χαμαιλέων πρὸς τὸ λευκὸν ἀλλοιοῦται, διότι ἀσυμμέτρους ἔχουσι τοὺς πόρους πρὸς τὴν τοιαύτην χροιάν. πρὸς δὲ τὰς ἄλλας ἐπιτηδείως.

ρμς. Διατί τῆς ἄρκτου ἡ παλάμη τῆς χειρὸς φαγεῖν γλυκυτάτη;

Διότι πᾶν τὸ εὔπεπτον, ἥδιστον. εὔπεπτον δὲ τὸ θερμαινόμενον. θερμαίνεται δὲ τὸ μάλιστα γυμναζόμενον. καὶ γὰρ ὡς ποδὶ αὐτῇ χρῆται βαδίζουσα, καὶ ὡς χειρὶ ἀντιλαμβανομένη τοῦ προστυχόντος, ὅθεν καὶ τῶν πτηνῶν ζώων ἥδιστα καὶ εὔτροφα ἐστὶ τὰ κινητικώτατα μᾶλλον, ὁποῖα ἐστὶν αὐτοῖς τὰ πτερύγια. τούτοις γὰρ

* Iliad ί. 214.

craſſis valde conſtat particulis, non poteſt per radices in ramos attolli, niſi ſalſedinem gravitatemqve abjiciat.

144. *Quare paſtores pecoribus ſalem præbeant?*

Qvoniam acor appetitum excitat, porosqve aperit, qvod facit ad meliorem digeſtionem. Vel potius valetudinis cauſa dant ſalem pecoribus, qvæ pingvedine qvandoqve laborant, ſal autem abſumit & digerit. Pingvedo enim qvæ pellem conſtipaverat & adduxerat, ab acore illo tenuatur, & minuitur, & ſangvis pecudum ſalem lambere juſſarum redditur ſubtilior. Etiam ad generandum aptiores & congreſſûs appetentiores exinde fiunt pecudes, uti canes ſalſamento vorato libenter imprægnantur. Sed & Poëta * divinum ſalem appellat cum ait:

adſperſitque ſalem divinum - - -

divinam enim virtutem ſortitus eſt, qvod cadavera mortuorum à putredine, qvam paſſuræ erant, immunia conſervat.

145. *Quare polypus mutat colorem, prout ſaxis adhæſerit?*

Conſtat hoc animal ſi ſtrepitum aliqvem ſenſerit, aut peti ſe conjecerit, mutari præ timore & colorem alium induere. Aſſimilat autem ſe ſaxorum coloribus, qvibus adhæret. Nimirum ab omnibus corporibus ut ære, ferro, lapidibus, effluvia qvædam egrediuntur. Cum itaqve Polypi corpus poros effluviis à rebus illis emanantibus congruentes habeat, colores earum adſciſcit, ſuumqve iisdem permutat. Qvando igitur timet polypus, movet & convertit ſe, corpusqve veluti colligit ac conſtringit, ut adeo propinqvarum rerum effluvia in ſummitate facile excipiat contineatqve. Neqve vero polypus neqve chamæleon ad alba prope poſita mutatur, ineptos enim ad alborem poros habet, aliis vero coloribus congruentes.

146. *Quare planta pedis anterioris in urſo ſvaviſſima eſt in cibum?*

Qvicqvid probe coctum ac digeſtum, idem ſvave eſt. Bene coctum autem eſt qvod inprimis incaluit. Incaleſcit autem maxime qvod maxime agitatur & exercetur, ut pedis anterioris planta, qvâ urſus & incedit & tanqvam manu utitur, qva res oblatas arripit. Unde & volu-

γὰρ τὸν ἀέρα κινεῖ καὶ διαπερᾷ, τὰ δ' ἄλλα μέρη οὐχ' ὅμοια τούτοις πρὸς εὐτροφίαν ἔχουσι. διὰ τοῦτο καὶ τὰ γυμνάσια εὐεξίαν αὐτοῖς σώμασι δίδωσι κινοῦντα καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς χυμοὺς πέπτοντα καὶ ἀπολεπτύνοντα. οὐ μέχρι δὲ σωμάτων ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ψυχὰς τὰ ἐν τοῖς μαθήμασι γυμνάσια ὠφέλειαν ἐμποιεῖ. καὶ κίνησις δὲ μετεξετέρη κατὰ τὸν Ἱπποκράτην, κρατύνει τὸ σῶμα, ἀργίη δὲ τήκει.

ρμζ. Διατί δωριεῖς εὔχονται κακὴν χόρτου συγκομιδήν;

Κακῶς συγκομίζεται χόρτος βροχὴν ὅτι πλείστην δεχόμενος. χλωρὸς γὰρ θεριζόμενος σήπεται ταχὺ διάβροχος γεγονώς. ὑόμενος δὲ πρὸ τοῦ θέρους ὁ σῖτος βοηθεῖται πρὸς τὰ θερμὰ καὶ νότια πνεύματα. ταῦτα γὰρ οὐκ ἐᾷ πυκνωθῆναι συνεστάμενον τὸν καρπὸν ἐν τῷ στάχυϊ. ἀλλ' ἐξέστησε καὶ διαχέει τῇ θερμότητι τὴν πῆξιν ἂν μὴ βεβρεγμένης τῆς γῆς ἡ ὑγρότης παραῤῥεῖ ψύχουσα καὶ νοτίζουσα τὸν στάχυν. διότι οὖν ἡ κακὴ τοῦ χόρτου συγκομιδὴ διὰ τὴν βροχὴν γίνεται, σήπουσαν τοῦτον καὶ ἀφανίζουσαν, ὁ δὲ ὑετὸς ὠφέλιμός ἐστι τῷ σίτῳ πρὸ τοῦ θέρους γινόμενος, ἐξυγραίνει γὰρ αὐτὸν καὶ οὐκ ἐᾷ παρὰ τῶν θερμῶν πνευμάτων θερμαίνεσθαί τε καὶ φλέγεσθαι, διὰ ταῦτα εὔχονται τοῖς δωριοῖς κακὴν χόρτου συγκομιδήν.

ρμη. Διατί ἡ ἄρκτος οὐκ ἐσθίει τὰ δίκτυα ὅταν ἁλίσκεται;

Λύκοι μὲν καὶ ἄρνες καὶ τ' ἄλλα τῶν θηρίων διαμάσσεται τὰ δίκτυα, ὅταν ἐν τούτοις γένηται. ἡ δὲ ἄρκτος τοὺς ὀδόντας ἔχουσα εἴσω τοῦ χώματος ἥκιστα πρὸς τὰ λίνα ἐξικνεῖται. παραπέμπει γὰρ τὰ χείλη διὰ πάχος καὶ μέγεθος, ἢ μᾶλλον ἰσχύουσα ταῖς χερσὶ διασπᾷ τὸν βρόχον, καὶ ταῖς μὲν χερσὶ διασπᾷ τὸ λίνον, τῷ δὲ στόματι ἀμύνεται τοὺς διώκοντας. ἢ ὅτι αἱ περικυλινδήσεις μάλιστα βοηθοῦσι αὐτῇ πρὸς τὴν ἀποφυγὴν διασπῶσαι τὸ δίκτυον καὶ ῥηγνύουσαι, ὅθεν πολλάκις περικυλιομένη τοῖς βρόχοις διαιρεῖ τούτους καὶ τέμνει, εἶτα ῥαδίως ἐκκυβιστᾷ καὶ σώζεται. πολλῶν οὖν αὐτῇ ὄντων ἀμυντηρίων καὶ ἀφορμῶν εἰς διαφυγὴν, τοῖς μάλιστα ἰσχυροτέροις χρῆται, καὶ διολισθαίνει τοῦ βρόχου ὑφ' οὗ κατέχεται.

ρμθ. Διατί ἡ τευθὶς φαινομένη, σημεῖον χειμῶνός ἐστι.

Ἡ τευθὶς ἰχθύδιόν ἐστι λεῖον τὴν ἐπιφάνειαν τῆς σαρκὸς, ὅθεν καὶ μαλάκιον ὠνόμασαι. ψιλώτατον γὰρ ὂν καὶ μήτε ὀστρακῷ συγκαλυπτόμενον, μήτε δέρ-

& volucrium animalium ſvaviſſimæ & ad nutriendum aptiſſimæ partes ſunt qvas movent maxime, ut alæ, hiſce enim aërem movent ac trajiciunt, cætera autem membra non ſimiliter bene nutriunt. Similiter exercitationes corporis bonum ejus habitum promovent, utpote qvibus moventur, coqvuntur & tenuantur humores. Neq; corporibus tantum ſed animis etiam utilitatem afferunt exercitationes in diſciplinis & artibus. Atqve ſecundum Hippocratem motio qvandoqve interpoſita corpus confirmat, ignavia corrumpit.

147. *Quare Dorii malum graminis proventum exoptant?*

Graminis mala meſſis contingit plurimâ cadente pluvia. Cum enim viride illud pluvia permadens demetitur, facile corrumpitur. At pluviæ frumentum ante æſtatem rigantes illud juvant adverſus calidas auras & ab auſtro ſpirantes, qvæ non permittunt fructum in ariſta condenſari, ſed calore ſuo ſoliditatem ejus impediunt diſſipantqve, niſi terrâ irrigatâ humor ariſtam refrigerans atqve madefaciens acceſſerit. Qvandoqvidem igitur propter pluvias mala fit meſſis graminis, utpote qvod per illas puteſcit ac perditur, frumento autem eædem ante æſtatem cadentes conducunt, ſiqvidem illud humectant, nec permittunt illud à calidioribus ventis æſtu affici & uri, hinc Dorii malum graminis proventum exoptant.

148. *Quare urſa non arrodit retia quando capitur?*

Lupi & agni aliæqve beſtiæ arrodunt retia qvando illis conſtrictas ſe ſentiunt. Urſa vero dentes interius in faucibus habens minus illis valet adverſus linum, qvod labiis propter illorum craſſitiem & magnitudinem patitur excidere: aut vero qvoniam magis valet anterioribus pedibus, illis laqveos dirumpit, atqve adeo retia qvoqve, & ore defendit ſe adverſus perſeqventes: aut qvia volutationes urſam maxime juvant ut evadere poſſit, diſcindendo atqve disrumpendo rete, ſæpe enim cum eo ſe circumvolvens id laxat ac refringit, ac deinde facile proſilit atqve ſe tuetur. Itaqve cum multa habeat qvibus ſe poſſit defendere, multaqve ad effugiendum auxilia, robuſtiſſimis utitur, laqveumqve qvo tenetur ligatus, perrumpit.

149. *Quare loligo ſuper aqvis viſa ſignum ſit tempeſtatis?*

Loligo piſciculus eſt ſuperficie corporis lævis, unde & μαλάκιον à mollitie appellatur, nudus enim nec munitus teſta, nec cute indutus, nec

δέρματι περιεχόμενον μήτε λεπίδι σκεπόμενον, μετὰ τῶν μαλαχίων τετάχαται· γυμνὸν οὖν παντὶ καὶ ἀσκεπὲς ὂν προαισθάνεται δι' εὐπάθειαν τοῦ χειμῶνος, ὅθεν ἐξάλλεται φεύγουσα τὸ ψῦχος καὶ τὴν ἐν βάθει ταραχὴν τῆς θαλάσσης. Καὶ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὕδατος ἀνανήχεται. Ὅταν οὖν τὸ ἰχθύδιον τοῦτο θεάσωνται οἱ θαλαττουργοὶ τῇ θαλάσσῃ νηχόμενον, χειμῶνα τεκμαίρονται· ὥσπερ ὅταν ἴδωσι τὸν πολύποδα τῆς πέτρας περιεχόμενον, ἀνέμων σημειοῦνται φοράν. Ἐγκατέσπειρεν γὰρ ὁ Θεὸς τοῖς ζώοις δυνάμεις προγνωστικὰς, δι' ὧν τὰ σωτήρια διώκουσι καὶ τὰ λυπηρὰ διαφεύγουσι.

ρν. Διατί τὸν μὲν σῖτον ἐν πηλώδει φυτεύομεν γῇ, τὴν δὲ κριθὴν ἐν καταξήρῳ;

Ὁ σῖτος πικρὸς ὅτι καὶ ξυλώδης, χαύνη δὲ καὶ εὐδιάσπαστος ἡ κριθή. ὅθεν ἐκεῖνος μὲν μαλαττόμενος καὶ χυλούμενος ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ μάλιστα φύεται. Τῇ δὲ κριθῇ διὰ μανότητα σύμφορόν ἐστι τὸ ξηρότερον, ὅθεν πυροφόρος μὲν ἡ πίων καὶ βαθύγεως ἄρουρα, κριτοφόρος δὲ ἡ λεπτόγεως. Διότι τῶν σπερμάτων τὰ ἰσχυρὰ πλείονος τροφῆς δεῖται, τὰ δὲ ἀσθενῆ λεπτοτέρας καὶ ἐλαφρῆς. Ἀσθενέστερον δὲ ἡ κριθὴ καὶ μανότερον, ὅθεν οὐ φέρει τὴν πολλὴν τροφὴν καὶ βαρεῖαν. ἑκάστῳ γὰρ βλαστήματι καὶ ἑκάστῳ φυομένῳ χόρτῳ ἢ σπέρματι κατάλληλον χρὴ τὴν ὑποκειμένην παρασκευάζεσθαι γῆν, ὅπως ᾧ χαίρει ἕκαστον, τούτῳ τρεφόμενον αὔξηται. χαίρει δὲ τὰ μὲν τοῖς ξηροῖς, τὰ δὲ τοῖς ὑγροῖς, τὰ δὲ τοῖς θερμοῖς.

ρνα. Διατί ἡ ἄμπελος οἴνῳ ῥαινομένη μάλιστα τῷ ἐξ αὐτῆς, ἀναξηραίνεται;

Ὅτι ὁ ἄκρατος στυπτικὴν ἔχων φύσιν ἐνδύεται ταῖς ῥίζαις, καὶ τοὺς πόρους συναγαγὼν καὶ πυκνώσας οὐκ ἐᾷ διϊέναι τὸ ὕδωρ ὥστε τὸ φυτὸν εὐθαλεῖν καὶ βλαστάνειν. ῥᾷον δὲ ἡ ἄμπελος δέχεται τὸ ἐξ αὐτῆς ἀπιὸν, εἰς αὐτὴν ἐπανιόν. Εἰ γὰρ καὶ ἀναίσθητον τὸ φυτὸν, καὶ οὔτε ὁρμῇ οὔτε φαντασίᾳ διοικούμενον, ἀλλὰ φύσει πρὸς τὸν οἰκεῖον χυμὸν τρεπομένη, παρ' αὐτοῦ μᾶλλον ὑπομένει τὴν πύκνωσιν. Εἰσὶν οὖν ὡς ἀληθὲς τὰ πλείω τῶν φυσιολογουμένων δύσφραστα καὶ δυσείκαστα, καὶ δεῖ τὸ μὲν βάθος ἀπογινώσκειν τῆς διαγνώσεως, δέχεσθαι δὲ τὸ διδόμενον ἂν ἔχει τὸ πιθανόν. Τοῦτο καὶ Πλάτων ἐν Τιμαίῳ βοᾷ, ὡς ἐγώτε ὁ λέγων ὑμεῖς τε οἱ ἀκούοντες φύσιν ἀνθρωπίνην ἔχομεν.

ρνβ.

nec sqvama contectus mollibus accensetur. Nudus itaq; & minime tectus adeo cum sit, facile afficitur præsentitq; tempestatem, unde prosilit ut frigus & maris turbationem qvæ in fundo est effugiat, & in summa aqva pronatat. Qvando igitur hunc pisciculum nautæ vel piscatores mari supernatantem vident, tempestatem præsagiunt, uti ventorum imminentium signum est, si polypodem animadverterint petræ adhærentem. Inseminavit enim DEus animalibus facultatem ejusmodi prænotricem, cujus ope profutura proseqvuntur, & qvæ nocere possunt fugiunt.

150. *Quare frumentum in lutoso, hordeum in arido conserimus solo?*

Qvoniam frumenti planta amara ac surculosa est, hordei autem laxa & fungosa qvæqve facile corrumpitur, unde illud ab humido emollitum succoqve impletum optime crescit, hordeo autem qvia laxiore natura est, magis conducit terra siccior, unde & pingvis ac profundus ager bonum profert frumentum, tenuis hordeum. Semina robusta copiosiore nutrimento indigent, infirmiora tenuiore ac leviore. Est autem hordeum longe infirmius rariusqve, unde non fert nutrimentum grave ac multum. Cuivis enim plantæ herbæve nascenti ac semini congruentem terram subjicere atqve aptare oportet, ut qva qvodlibet gaudet, in hac alatur & adolescat, prout alia sicco, humido alia, alia calido delectantur solo.

151. *Quare vitis vino irrigata, maxime quod ipsa edidit, exarescat?*

Qvoniam merum vi sua styptica sive contrahente insinuat se radicibus, porosqve constipando ac condensando non sinit aqvam ut planta floreat crescatqve, penetrare. Facilius vero imbibit vitis vinum qvod ex ipsa profectum est, si illi iterum affundatur. Etsi enim sensu destituitur planta, ac nec appetitu nec phantasia movetur, tamen natura fertur ad succum sibi familiarem, & ab eo facilius constipatur. Cæterum nihil verius, qvam multa in physicis esse qvæ difficulter explicari & qvorum rationes conjecturis non facile attingi possunt, cujusmodi profundâ cognitione tantisper dilata, satis nobis esse debet si verisimile aliqvid afferatur. Idem aperte profitetur Plato in Timæo, atqve ideo nec ego, inqvit, qvi loqvor, nec vos qvi me auditis humani aliqvid à nobis alienum putare debemus.

ρνβ. Διατί τὰ ῥόδα μᾶλλον ἀνθεῖ δυσόδων τινῶν παραφυομένων αὐτοῖς;

Οὐ τὰ ῥόδα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴα καὶ πάντα ὅσα ἔχει ἡδεῖαν ἀποφορὰν, ὅταν σκόροδα καὶ κρόμμυα τούτοις παραφύεται, εὐωδέστερα γίνεται. Διότι πᾶν εἴτι δριμὺ ἢ δύσοδμον ἐν τούτοις ᾖ, ἐν τοῖς δριμυτέροις τῶν σπερμάτων φυσικῶς ἀπορρεῖ, καὶ γίνεται τὸ καταλιμπανόμενον εὐωδέστατον καὶ ὠσφραντικώτατον. Καὶ τὸ πήγανον δὲ ὑπὸ τῇ συκῇ φυτευόμενον δριμύτερον ἑαυτοῦ γίνεται, μεταλίθεται γὰρ εἰς φυτὸν τὸ ἐν τῇ συκῇ βαρύοσμον. Καὶ τῶν συκαῖς δὲ ἀγρίαις παραφυτευομένων συκῶν βελτίω τὰ σῦκα γίνονται. ὁλκῆς γὰρ ἑκάστῳ καὶ φορᾶς πρὸς τὰ σύμφυλα ἢ ὅμοια γινομένης, ὅσον ἐστὶν ἐν τῇ γλυκεία συκῇ δριμὺ, εἰς τὴν ἀγρίαν μεταβαίνει συκῆν, καὶ ἄμικτον τὴν τοῦ σύκου διαφυλάττει γλυκύτητα.

ρνγ. Διὰ τίνα αἰτίαν τὸ τῶν ἀγρίων συῶν δάκρυ ἡδὺ, τὸ δὲ τῶν ἐλάφων ἁλμυρόν;

Τοῦτο διὰ θερμότητα καὶ ψυχρότητα γίνεται. Ὁ μὲν γὰρ ἔλαφος ψυχρός, ὅθεν καὶ δειλὸς καὶ φεύγων ἀεὶ, διώκων δὲ οὐδέποτε. Ὁ δὲ χοῖρος θερμὸς, ἔνθεντοι τὸ μὲν θερμὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν συῶν ἐγκαθήμενον πέπτει τούτοις τὸ δάκρυον, καὶ γλυκὺ ἀπεργάζεται. Τὸ δὲ ψυχρὸν μεταβαλεῖν τοῦτο τοῖς ἐλάφοις μὴ ἐξισχύον, ἁλμυρὸν τοῦτο καὶ φαῦλον ἐᾷ. Οὐδὲν γὰρ τῶν πάντων ἀναίτιον, εἰ καὶ πολλὰ τὴν ἡμετέραν διαφεύγει κατάληψιν. δεῖ δὲ ἀεὶ μὴν τὰς ἀληθεστέρας διώκειν τῶν αἰτιῶν, ἀλλὰ ἢ ταῖς πιθανωτέραις ἀρκεῖσθαι, ἐπεὶ καὶ τοῦτο Πλάτων παρακελεύεται ἐν τῷ διαλόγῳ τῷ Φαίδονι, οὐ τὰ ἀνέλεγκτα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ δυσέλεγκτα προσδεχόμενος.

ρνδ. Διὰ τίνα αἰτίαν αἱ χάλικες καὶ μολιβδίδες ἐμβαλλόμεναι ψυχρότερον τὸ ὕδωρ ποιοῦσι;

Τοῦτο τὸ ζήτημα ἐν προβλήμασιν Ἀριστοτέλης ἐπιχειρήσας θεωρῆσαι οὐκ ἐπιλύσατο, ἔστι γὰρ ἐν τοῖς μάλιστα δυσθεωρήτοις. Εἰ γὰρ καὶ ὁ ἀὴρ παραψύχει τὸ ὕδωρ ἔξωθεν ἐμπίπτων, οὕτω δὲ μᾶλλον ἰσχύει πρὸς τοὺς λίθους καὶ τὰς μολιβδίδας ἀπερειδόμενος. στέγουσι γὰρ αὐτὸν τῇ πυκνότητι καὶ ἀνακυκλῶσι εἰς τὸ ὕδωρ, ὥστε δι' ὅλου ἰσχυρὰν γίνεσθαι τὴν περίψυξιν, καινὸν οὐδὲν ἐὰν τὰ τῶν χαλίκων λιθίδια καὶ αἱ μολιβδίδες ἐμβαλλόμεναι ψυχρὸν ποιοῦσι τὸ ὕδωρ.

Διὸ

152. *Quare rosæ lætius florent fœtentibus plantis juxta nascentibus?*

Non rosæ solum sed & lilia & qvæcunqve svavi odore præstant, juxta nascentibus allio & cepis fragrantiora fiunt. Siqvidem qvicqvid adhuc in illis supererat acre atqve ingratum, natura sua fertur ad illa acerrimi odoris semina, sic ut reliqvum deinde sit fragrantissimum amœnissimumqve. Sed & ruta sub fico plantata fit qvam prius erat acrior, nam qvod in fico erat graveolentius, in rutam transfertur. Etiam in ficis prope caprificos plantatis svaviores fici nascuntur, siqvidem homogenea ac similis generis qvæ sunt, per naturam feruntur ac trahuntut ad similia, qvicqvid itaqve in fico erat acre, in caprificum transit, atqve adeo sinceram ei servat dulcedinem.

153. *Quare aprorum lacrymæ dulces, cervorum sint salsæ?*

Hoc ex calore & frigiditate contingit. Cervus enim frigidæ naturæ est, unde & timidus semperqve fugiens, nec qvi unqvam alios perseqvitur. At aper calida temperatura, unde calor oculis ejus insidens lacrymas coqvit & dulces reddit, sed in cervis frigus cum mutare illarum naturam non possit, relinqvit salsas crudasqve. Nihil sane est in natura qvod causam suam non habeat, licet multa captum nostrum effugiant. Itaqve oportet veriorem causam semper inqvirere, tamen contentum esse etiam verisimilibus, qvod & Plato in Phædone facere jubet, non ea modo qvæ refelli nullo modo possunt amplectens, sed & qvæ difficulter possunt confutari.

154. *Quare silices & plumbi laminæ aquæ impositæ illum frigidiorem reddant?*

Hanc qvæstionem Aristoteles in problematis cum instituisset expendere, insolutam reliqvit, est enim ex difficillimis. Nimirum vero cum aër extrinsecus allabens aqvam reddit frigidam, id magis etiam efficere valet cum in lapides & plumbi laminas impingitur: densitate enim sua excipiunt illud atqve in aqvam iterum remittunt, ut per totam illam validius frigus pervadat, unde nihil mirum qvod silices plumbiqve laminæ aqvæ injectæ illam refrigerant. Similem ob causam hiemis tempore fluvii frigidiores sunt qvam mare, aër enim frigi-

Διὸ καὶ χειμῶνος οἱ ποταμοὶ ψυχρότεροι τῆς θαλάττης γίνονται, ἰσχύει γὰρ ἐν αὐτοῖς ὁ ψυχρὸς ἀὴρ ἀνακλώμενος, ἐν δὲ τῇ θαλάσσῃ διὰ βάθος ἐκλύεται πρὸς μηδὲν ἀντερείδων. ἄλλως τε καὶ ὁ μόλιβδος τῶν φύσει ψυχρῶν ἐστιν. ὅτε χάλικες τῇ πυκνότητι τὸ ψυχρὸν διὰ βάθος ποιοῦσιν.

ρνε. Διὰ τίνα αἰτίαν ἀχύροις καὶ ἱματίοις ἡ χιὼν διαφυλάττεται;

Θαυμαστὸν δοκεῖ εἰ τὰ θερμότατα ἄχυρα καὶ ἱμάτιον συνεκτικὰ τῶν ψυχροτάτων ἐστίν. οὐκ ἔχει δὲ οὕτως, ἀλλ' εἶ αὐτὸς παραλογιζόμενος. Οὐ γὰρ φύσει θερμὸν τὸ ἱμάτιον, καὶ γὰρ ὁ χιτὼν ψυχρὸς ἡμῖν προσπίπτει τὸ πρῶτον ἐνδυσαμένοις, εἶτα μέντοι θερμαίνει τῆς ἀφ' ἡμῶν θερμότητος ἐμπιπλάμενος, καὶ ἅμα περιστέλλων καὶ τὸν ἔξω ἀέρα τοῦ σώματος. Ὥσπερ οὖν ἡμᾶς θερμαινόμενον θερμαίνει τὸ ἱμάτιον, οὕτω ψυχόμενον τὴν χίονα περιψύχει. ψύχεται δὲ ὑπ' ἀφιείσης πνεῦμα λεπτὸν, τοῦτο γὰρ συνέχει τὴν πῆξιν αὐτῆς ἐγκατακεκλεισμένον. ἀπελθόντος δὲ τοῦ πνεύματος ὕδωρ οὖσα ῥεῖ καὶ διατήκεται καὶ ἀπανθεῖ τὸ λευκὸν, ὅπερ ἡ τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ ὑγρὸν ἀνάμιξις ἀφρώδης γενομένη παρεῖχε, καὶ τὸ ἄχυρον διὰ κουφότητα μαλακῶς περιπίπτον οὐ θρύπτει τὸν πάγον.

ρνς. Τί ἐστι βούλιμος;

Βούλιμος λέγεται ὁ μέγας λιμὸς, οἷον πούλιμός τις, τοῦτ' ἔστι πολὺς λιμός. βουλιμιῶσι δὲ οἱ διὰ χιόνος μάλιστα πολὺ βαδίζοντες. πάσχουσι δὲ τοῦτο καὶ ἵπποι καὶ ἡμίονοι, καὶ μάλιστα ὅταν ἰσχάδας καὶ μῆλα κομίζωσιν. ὃ δὲ θαυμασιώτατόν ἐστιν, οὐκ ἀνθρώπους μόνον ἀλλὰ καὶ κτήνη ἀναῤῥώννυσιν ἄρτος πάντων ἐδωδίμων μάλιστα, ὥστε κἂν ἐλάχιστον ἐὰν φάγωσιν, εὐθὺς ἵστανται καὶ βαδίζουσι, περιψύχεται γὰρ ἰσχυρῶς καὶ πυκνοῦται τὰ σώματα τῶν βαδιζόντων διὰ χιόνος, κἀντεῦθεν τὸ θερμὸν ἔσωθεν ἀντιπεριστάμενον ἀναλίσκει τὴν τροφὴν, εἶτα ἐπιλειπούσης αὐτῆς ὥσπερ τὸ πῦρ ἀπομαραίνεσθαι. Διὸ πεινῶσι σφόδρα οἱ τοῦτο παθόντες, καὶ βραχὺ παντελῶς ἐμφαγόντες εὐθὺς ἀναλάμπουσιν. Οἱ δὲ τὴν βουλιμίασιν πάθος ἐν στομάχῳ φασὶ διὰ συνδρομὴν θερμοῦ λειποψυχίαν ποιοῦν.

ρνζ.

dus in illis reflexus prævalet magis qvam in mari, ubi propter profunditatem nullum in solidum corpus incidit, sed dissolvitur. Alioqvi plumbum etiam natura frigidum est, & silices propter densitatem frigus in imo faciunt.

155. *Quare paleis & vestimentis injectis nix conservatur?*

Mirum videri possit qvod calidissimæ res ut palea & vestimentum frigidissimas conservant. Sed non ita se habet, verum ipse qvi ita judicas falleris. Neqve enim naturâ calidum est vestimentum, nam & tunicam primo nos cum eam induimus frigidam sentimus, deinde demum calefacit, impleta scilicet calore à corpore nostro procedente, & externum aërem ab illo arcens ac repellens. Qvemadmodum igitur calefacta vestis nos calefacit, sic frigefacta nives refrigerat. Frigefit autem emisso ab illis tenui spiritu, qvi dum à veste inclusus retinetur, eas integras ac compactas conservat. Hic enim si exspiret & evolaverit, nix in aqvas è qvibus constat liqvefacta diffluet, alboremqve suum veluti florem amittet, perinde ut evanescit ac perit spuma qvæ spiramine cum aqva permixto nata fuerat. Sed & palea, qvoniam perlevis est, molliter nivibus incumbens, consistens ejus gelu non dissolvit, sed integrum relinqvit.

156. *Quid sit bulimos?*

Bulimos vehemens fames est, qvasi πὔλιμος à πολὺς multus & λιμὸς qvod famem significat. Vehementius autem esuriunt qvi per nives freqventer iter faciunt, qvod & eqvi sentiunt & muli, maxime qvando caricas vel poma portant. Qvod vero mirandum maxime est, non homines modo sed & jumenta inter omnes cibos pane maxime confirmantur & vires recipiunt, ac si vel paululum ex eo comederint, erecti iterum stant & progrediuntur. Eorum porro qvi per nives iter faciunt, corpora vehementer afficiuntur frigore & constipantur, atqve inde calor intrinsecus resistens consumit nutrimentum, qvo absumto una cum calore illa deficiunt ac marcent. Sic itaqve affecti esuriunt vehementer, & vel paululum cibi si ceperint, iterum reficiuntur. Sunt & qvi acrem hanc famem passionem in stomacho esse ajunt, qvi ob calorem illi conjunctum facit, ut deliqvium animi homines patiantur.

157. Qua-

ρνζ. Τίς ἡ αἰτία δι' ἣν εὔθρυπτα γίνεται τὰ ἐν τῇ συκῇ κρεμαννύμενα κρέατα;

Τὸ φυτὸν ἡ συκῆ ἁπάντων ἐςὶ ὀπωδέςατον, θερμὸν ὂν πνεῦμα καὶ δριμὺ καὶ τμητικὸν ἀφίησι. καὶ τοῦτο θρύπτει καὶ πεπαίνει τὴν σάρκα τοῦ ὄρνιθος, ὅθεν τῶν ταύρων ὁ χαλεπώτατος συκῇ προσδεθεὶς ἡσυχίαν ἄγει καὶ ψαύσεως ἀνέχεται, καὶ ὅλος ἀφίησι τὸν θυμὸν ὥσπερ ἀπομαραινόμενος. Τοῦτο γοῦν τὸ πνεῦμα καὶ τοῖς θύμασιν ἢ ὅλως τοῖς κρέασι προσπίπτον διαιρεῖ τὴν σάρκα καὶ περιθρύπτει καὶ ψαφαρὰν ἀπεργάζεται, διὰ ταῦτα τοι καὶ πρὸς τῆς γλυκείας συκῆς ἕτερα σῦκα τὰ λεγόμενα ὄλυνθοι τὴν ἄχρηςον ὑγρότητα τοῦ φυτοῦ ἐν ἑαυτοῖς ἕλκοντα, τὴν χρηςοτέραν ἀφίησι. διὰ ταῦτα φησὶ καὶ ἡ γραφὴ, ἡ συκῆ ἐξήνεγκε τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς, τουτέςιν, ψυχὴ διὰ καθάρσεως ἅπαν τὸ ἄχρηςον ὥσπερ ὄλυνθον ἐξήνεγκεν καὶ ἀποκέχευσεν.

157. * *Quare carnes ex fico arbore suspensæ teneriores fiant?*

Ficus omnium fruticum arborumqve maxime succo abundat, itaqve spiritum ex se emittit calidum, acrem & incidendi vi præditum. Atqve hic subigit ac veluti percoqvit avis appensæ carnes, siqvidem ferocissimus etiam taurus fico alligatus mitior fit contingiqve se permittit, atqve omnino jam veluti langvidus factus omittit iram. Hujusmodi igitur spiritus carnibus victimarum vel qvibuscunqve aliis allabens illas permeat maceratqve & teneriores efficit. Itaqve etiam dulci è fico grossi crudæ, abundantem illius humiditatem ad se attrahunt atqve sic eam meliorem reddunt, qvo alludens S. Scriptura ait: ** *Ficus extulit grossos suos*, hoc est anima per purificationem omne inutile tanqvam grossum crudam à se emisit atq; effudit.

* Ita in MSto quo usus sum quæstiones hæ capitibus CLVII. distinguuntur, neque tamen pauciora argumenta continent quam codex Allatii divisus in capita CXCIII. ut ex titulis supra p. 51. adscriptis videbis. Itaque ne quis existimaret me minus integrum istud Pselli opusculum dare, in titulo capita CXCIII. memoravi, licet pro divisione quam in Lindenbrogiano apographo reperi, non plura sunt capita quam CLVII.

** Cantic. II. 13. Confer qvæ de caprifico supra cap. 152.

FINIS.

INDEX

INDEX

In

MICH. PSELLI QVÆSTIONES
nunc primum editas.

SCRIPTORES à PSELLO Allegati.

F I N I S.

LEONIS ALLATII
De
PSELLIS,
ET EORUM SCRIPTIS
Diatriba,

Ad Nobilissimum & eruditissimum VIRUM

JACOBUM GAFFARELLUM,

D. Ægidii Priorem.

Huic editioni ad Romanam Mascardi A. MDCXXXIV.
recusæ, accesserunt
notæ & supplementa quædam,
tum

MICHAELIS PSELLI

Διδασκαλία παντοδαπὴ

Sive

De omnivaria Doctrina

Capita & quæstiones ac responsiones CXCIII.

Ad MICHAELEM DUCAM Imp. CPol.

Ex Apographo Lindenbrogiano, qvod exstat Hamburgi
in Bibl. S. Johannis, Græce nunc primum editæ
& latinè versæ
à

JO. ALBERTO FABRICIO.

HAMBURGI,
Apud CHRISTIANUM LIEBEZEIT.

CLARISSIMO VIRO JOHANNI HUDSON,

Bibliothecæ Bodlejanæ Præfecto Humanissimo atqve intelligentissimo,

S. D.

JO. ALBERTUS FABRICIUS.

Vamvis suo jure tibi non deberetur præsens Allatii libellus, qvem beneficio Tuo primum inspicere mihi licuit, rarissime hactenus obvium & pridem etiam Lambecio tum alibi tum inter Cæsareos librorum thesauros incassum qvæsitum, merito igitur cum conceptissimis gratiis jam iterum ad Te à me ablegatum: tamen jampridem publicum aliqvod amoris & observantiæ in Te meæ pignus à me reqvirebat Tua in me singularis humanitas multis mihi cognita documentis, singularisq; alacritas ac promtitudo promovendi bonas literas qvas valde amo, Tu vero colis etiam atqve exornas pulcherrimis monumentis atq; editionibus præstantissimorum utraq; lingva Scriptorum, ut multiplicibus modis Tibi obstringas omnes qvotqvot ubiq; terrarum sunt studiorum alumnos, non illos tantum qvi Academiarum matrem Oxoniam adeunt, celebrium in ea Virorum atq; in his Tua & incomparabilis cui præes Gazæ fama acciti atq; illecti, qvi humanitatem Tuam licet omnes comuni ore prædicant, tamen simul fatentur prædicare se satis non posse. Accipe igitur hoc à me Allatii scriptum una cum addito à me auctario, Nomini consecratum Tuo, patereq; esse interpretem meæ in Te voluntatis cultusqve qvo Te & amicitiam Tuam ac virtutem proseqvor. DEus ter Opt. Max. faxit ut diu rem locupletes literariam, extinctisq; intra breve retro tempus nimis multis eheu Angliæ Tuæ literatæ luminibus, serus accensearis. Vale. Scripsi Hamburgi Idibus Decembr. Anni Christiani cIↃ IↃ CCXI.

Nobilissimo & Eruditissimo VIRO

JACOBO GAFFARELLO, D. Ægidii Priori

Leo Allatius S.

IATRIBA mea de Psellis, mihi inter mitiora studia aliud agenti, ac nihil ejusmodi cogitanti è calamo excidit. Eam publici juris facere vix unqvam in animum induxissem, nisi Tu, Eruditissime Gaffarelle, qvi innata ingenii præstantia, ac subtilitate, de rebus, qvæ ad literas spectant, non secus perfectè, atqve de cæteris æqvissimè semper pronuncias; qvi multiplici illa lingvarum, ac disciplinarum varietate, qvæ Te seculo nostro commendatissimum effecit, veluti lapis Lydius, uniuscujusqve æstimationem exploras; perqvàm idoneus atqve efficax svasor accessisses. Qvamobrem, cum isthæc mea Lucubratio Te jam, ut qvi ab illo tempore, qvo ipsam Romæ inter meas schedulas evoluisti, laudatorem habuerit; majorem etiamnum in modum desidero, ut & Te fautorem, mox ac Dominum nanciscatur; sperans plurimum inde nominis illi conciliatum iri, si Tu, qvi tot jam Libros feliciter edidisti: tot gravissimos Auctores ex instructisſima illa Scriptorum lingvæ sanctæ Bibliotheca, qvam ab ejus, qvæ Pici Mirandulani qvodnam fuerat, naufragio, immenso tibi sumptu comparasti, in lucem proferre, ac veluti è tenebris eruere satagis, hos qvoqve præstantes Viros, atqve universam Psellorum familiam qvam primus explico, ordinoqve, tuam in clientelam acceperis. An non vides Vir præstantissime, hoc meo conatu rem melius esse, qvàm ipse putaram? Dum enim de Psellis agitur, Simeoni Metaphrastæ prosperè omnia processere. Lætari siqvidem universi possunt, hominem de Historia Ecclesiastica tam benè promeritum misereqve à recentioribus acceptum, nunc primum dignitati, auctoritatiqve restitutum, in theatrum accedere. Nemo est, in qvem tam acriter, subdoleqve hominum ingenia luserint: in mille formas, eorum incuria, mutatus ille, Chamæleontis instar versicolor, prodiit. Hinc eum Religioni nomen dedisse, & inter religiosos cœtus, honoribus, ac dignitatibus decoratum autumant; qvem tamen nec fugisse nuptias, & negotiis civilibus, atqve aulicis adhæsisse, certò certius est. Sunt qvi eum & si mediæ ætatis Scriptorem, antiqvissimum nihilominus fecerint, sunt & qvi recentissimum: multi Virum sanè nobilem, & magnis opibus præditum, miserum, inopemqve atqve unum de trivio, &, si DEo placet, Ludimagistrum impudentissimè blaterant. Aliqvi ex pluribus, iisqve diversis, neqve unius fidei hominibus, unum nobis variis inductis formis, & membris undiqve collatis, in monstrum deformarunt; contrario à Zeuxide exemplo, qvi è Virginibus formosissimis, qvas ille delegerat, Helenæ simulacrum, egregium scilicet muliebris pulchritudinis opus, depinxerat. Nec minus alia sexcenta, qvæ qvamvis obiter in Diatriba attingam, qvia tamen longiorem sermonem exposcunt, singulari Tractatui à me destinantur. Diatribam itaqve hanc ad Te mitto, ea conditione, ut illam tuis notis, atqve Observationibus ipsis, qvas in perlustrandis omnibus Venetorum Bibliothecis, opimas, ut æstimandum est, collegisti, ornatiorem efficias; reddasqve etiam auctiorem. Nam ipse, dum aliò, atqve aliò peregrinator advolo; aduentantibus libris curiosa sedulitate obviam procedo, satisqve pertinaciter

naciter, qvidqvid in eis eſt, evolvens, ſingularia qvæqve memoriæ mando; tum demum domi, congeſta recolens, Pſelli librorum Catalogum, utut potui, efformavi. Non dubito, ſi uti memoriæ, ita ſcriptioni res commendaſſem, qvin plura, & tutiora referre potuiſſem. At non licuit. Male enim cum libris agi, & ſcelerate manes Auctorum torqveri ii exiſtimant, qvibus id negotii commiſſum eſt, ut libros oſtendant. Qvos ſi velis de ſententia monere, ut benignius cum Scriptoribus agant; neqve enim, ſi eorum copia fiat, miſerius vivent; tum ſermone, qvaſi fulmine tacti, hærent attoniti; mox repetito ſpiritu in iram converſi, angvis inſtar, in blandientis oculos ſeſe ejaculant, qvid non, ſi vires ſuppeterent, facturi? Theſauros illos Domino tantùm reſervari; cuſtodia, in pretio haberi; communicatione vileſcere: &, ut magis rideas, illud qvoqve mihi objectum, etiam ſi qvid Domini juſſerint, qvo poteſtas legendi, exſcribendiqve detur, ſe tamen non obtemperaturos. Miſeram ſcriptorum conditionem! deplorandum ejusmodi ſentientium, imò inſanientium ingenium! Viri illuſtres, ac liberales, qvi poſteriores fortunas ſuas omnes pro una libertate duxere, indignis modis devincti, in cuſtodiam mancipantur. Satisne illis erit, ſi tantum, exuto pulvere, à tineis, & blattis miſera ſub dominatione conſerventur? Eqvidem vitam inſuper cum libertate efflagitant; qvas non niſi communicatione ſui conſeqvi poſſunt. Et verò nec animantia, delectationis cauſa concluſa, illigataqve licet copioſiùs alantur, pluribusqve demulceantur blandimentis, qvàm ſi haberentur libera, facilè patiuntur ſeſe contineri; ſed vagos motus, ac ſolutos, qvas ſibi natura attribuit, reqvirunt. Utinam à magnificentiſſimarum Bibliothecarum Cuſtodibus, qvorum induſtria, vel occultiſſima qvæqve è loculis ducta, omnibus exponuntur, tandem aliqvando fanatici iſti ediſcerent. Sed cùm à magnanimis tantùm Viris ea opera ſtudioſis præſtetur, mirandum non eſt, ſi tam illiberaliter nobiſcum per ignavos nebulones agatur. An non vides, mi Gaffarelle, ut tibi auctorum ſanè innumerus cœtus, qvos è latebris, & ab Orci faucibus, ut liberi ſint, eduxiſti, plaudat, & gratuletur? Id etiam in meo Pſello præſtitum vellem. Verùm cum copia Codicum, unde hæc hauſi, longe ſit è manu, & fallax ſemper memoria, ex qva in hoc negotio laborandum fuit, non omnia, diſtinctè ſaltim, ſuggerere poterit; laborem ſuſpendere ſæpius in animo habui; & ſervaſſem utiqve hæc mihi; ſi tuis præceptis reluctandi vires non defuiſſent. Aſt, qvando hic fidem obſtringit meus in te amor, atqve obſervantia, resqve ipſa, ita cogit, habe, ſed tibi, *de Pſellis, eorumque Scriptis*, Diatribam. Cave ſis Rhenô tuô, in legitimis fœtibus ab adulterinis dijudicandis, iniqvior. Et, ut Epiſtolam cum Juliano concludam: Ἡμεῖς σοι καθάπερ Ἑρμῇ λογίῳ τοὺς ἡμετέρους λόγους ἐγχειρίζομεν. Κἂν μὲν ὑπομείνωσι τὴν ἀκοὴν τὴν σὴν, ἐπὶ σοὶ τὸ κρῖναι περὶ αὐτὴν, εἰ καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους εἰσὶ πλήσιμοι. εἰ δὲ μοὶ, ῥίψον ἐκεῖ καθάπερ Μυσῶν ἀλλοτρίους. ἢ ποταμῷ κλύσον ὡς νόθους. Vale; nosqve tuæ Bibliographiæ qvàm citiſſima editione bea

Imprimatur, ſi videbitur Reverendiſſ. P. Mag. Sac. Pal. Apoſt.

A. Torniellus Viceſg.

Leonis Allatii Diatriba de Pſellis, eorumqve Scriptis, demandante Reverendiſſ. P. Magiſtro Sac. Palatii Apoſtolici, à me perlecta, nihil habet, qvod morum ſanctitas, aut Fidei Catholicæ integritas averſetur: qvin, dum ad cultum ingeniorum, arcanam eruditionem ex intima antiqvitate depromit, æqvum cenſeo, ut qvam prophanæ, ac ſacræ Hiſtoriæ lucem affert, eandem conſeqvatur ipſa, præli beneficio. Die 26. Julii 1634.

Gaſpar de Simeonibus.

Imprimatur.

Fr. Antonius Cellius Magiſter, & Socius Reverendiſſ. P. Fr. Nicolai Riccardi, S. Pal. Apoſt. Mag. Ord. Præd.

SYLLABUS
PSELLORUM
De qvibus in hac Diattiba dissèrit Allatius;

I. Michaël Psellus sive τραυλὸς Imperator, ab A. C. 820. ad 829. sect. 1.

II. Michaël Psellus, Leonis Byz. Philosophi Præceptor, Photii discipulus, clarus circa A. C. 870. sect. 2-20.

III. Michaël Psellus, Michaëlis Ducæ Imp. Præceptor, clarus circa A. C. 1050. sect. 21-33. Ejus scripta edita sect. 34-52. & 78. inedita sect. 53-77.

Hujus etiam sunt capita illa de omnivaria doctrina, qvæ hîc primum cum Allatio edidi.

Michaël Ephesius à Psello diversus. sect. 31. forte ipse Michaël Ducas Imp. Pselli discipulus. sect. 32.

IV. Michaël Psellus Medicus sub Constantino Porphyrogenneta. sect. 71.

V. Michaël Psellus vir militaris sub Theodoro Lascari. sect. 79.

VI. Johannes Psellus. sect. 49. 56. 80.

VII. Constantinus Psellus. sect. 50. & 80.

LEONIS

LEONIS ALLATII DE LIBRIS ECCLESIASTICIS GRÆCORUM,

Dissertationes Duæ,

Quarum unâ, Divinorum Officiorum potiores usitatioresque Libri percensentur: alterâ Triodium, Pentecostarium & Paracletice examinantur.

Ad editionem Cramoisianam Paris. MDCXLIV.

additis notis, supplemento & Indice:

atque Elencho Alphabetico

MELODORUM GRÆCORUM,

recusæ cura

JO. ALBERTI FABRICII.

HAMBURGI,

Apud CHRISTIANUM LIEBEZEIT, MDCCXII.

VIRO
MAXIME REVERENDO
atque Celeberrimo

GEORGIO SERPILIO,

Ecclesiarum Ratisbonensium
Superintendenti meritissimo,
Pastori & Consistoriali Primario ac Scholarchæ,

S. D.

JO. ALBERTUS FABRICIUS.

QUas prælis iterum curavi subjici & supplemento quodam adauxi dissertationes Leonis Allatii de libris Ecclesiasticis Græcorum, ad Te potissimum deferre in animum induxi, Venerande Antistes, cultus mei & amoris & observantiæ publicum testimonium. Intellexi enim nec Te aspernari meum qualecunque studium in per-

ſequendis Græcorum ſcriptis, neque hoc cum maxime Tibi volumen exiſtimavi poſſe diſplicere, quo libri liturgici quibus preces & officia atque hymni Græcæ Eccleſiæ recenſentur, eorumque notitia traditur. Inprimis vero putavi haud ingratum Tibi fore elenchum Melodornm Græcorum, quem attextum his Allatianis diatribis à me vides. Quanquam enim rudis admodum ille eſt & vix inchoatus, tamen confido, poſt deperditum eheu Allatii, unius in editis pariter atque ineditis ſequioris Græciæ monumentis verſatiſſimi viri, quem de iſthoc argumento promiſit librum, haud improbaturum Te hosce, primos licet conatus meos in celebrandorum Græcæ Eccleſiæ Hymnopœorum ſtudio, quod circa vernaculas cantiones ſacras tantum Tibi debet. Equidem libenter profiteor ſicut aliis tuis ſcriptis quæ cum magna voluptate & fructu evolvi, ſic illis præcipue vehementer me eſſe delectatum, quibus hymnos Germanicos in Eccleſiis noſtris decantari ſolitos ſive per abſolutiſſimos indices promtis quærentium uſibus aptaſti, ſive collatis editionibus eluiſti varias & partim fœdas quæ paſſim illos inſederant mendas, ſive docto Theologicarum & Hiſtoricarum obſervationum apparatu veluti pul-

cherrima exornasti florum sparsione, sive de auctoribus eorum erudite nos edocuisti, sive denique à corruptionibus ac detorsionibus, quibus omni procul pudore contaminare nescio quis nuper ausus ipsos parum pie fuerat, liberasti atque asseruisti. Igitur quamvis multum abest in tanta Græcorum librorum hujus generis apud nos raritate ac penuria, quam tamen sublevatum iri aliqua spes est, neque exinde pendens meliora aliquando dandi defuerit voluntas: quamvis igitur adhuc multum abest, inquam, ut de Græcis Melodis tam luculenta afferre in medium, eorumque sacris carminibus tantum valeam lucis affundere, quam per Te, venerandorum & doctissimorum virorum B. D. *Jo. Benedicti Carpzovii*, B. D. *Georgii Gœzii*, D. *Georgii Henrici Gœzii*, B. *Wilhelmi Ernesti Tenzelii*, Cl. *Godfridi Ludovici* aliorumque, præcipue Rev. *Johannis Christophori Olearii* exemplo insistentem, in vernaculis nostris felici, impigro & laudatissimo studio factum est, audeo tamen vel primas hasce quas duxi in consimili genere lineas Tibi dedicare, unaque cum illis Allatianas dissertationes qualicunque à me annotationum auctario locupletatas. In illo cum brevitati maxime studuerim, hoc tamen mihi datum volui nego-

 tii,

tii,ut priorem diatribam,quæ tota Hiſtorica eſt,ſupplerem ex præſtantiſſimorum virorum monumentis Meurſii, Goari, Cangii, Suiceri, Cavei, Rayæi aliorumque, & meis obſervationibus: in altera vero elenctica eſſem brevior, & innuerem potius quam multis diſputarem, Allatium, quæ in libris illis Eccleſiaſticis tam ſevere ac prolixe reprehenderet, non adeo multa forte ſi ſecum habitare voluiſſet, habuiſſe. Quod ſupereſt ut quam diutiſſime doctrina ac virtute Tua præluceas Ratisbonæ Tuæ Tui merito amantiſſimæ, multisque præſtantiſſimis monumentis Tuis orbem literatum porro & Eccleſiam mactes, ex animo voveo. Hamburgi VIII. Cal. Aprilis Anni Chriſtiani MDCCXII.

LEONIS

LEONIS ALLATII

De Libris Eccleſiaſticis Græcorum, DISSERTATIO PRIMA,

Qua divinorum Officiorum potiores & uſitatiores libri percenſentur.

Ad Clariſſimum & eruditiſſimum Virum, GABRIELEM NAUDÆUM.

PETIS à me (CLARISSIME NAUDÆE) eorum librorum œconomiam tibi per litteras transmitti, qvorum in Eccleſiæ Græcæ ritibus celebrandis potiorem uſum fuiſſe exiſtimo. Nam qvemadmodum rectè ſubjungis, tanta eſt ipſorum non modò copia, ſed inter ſe diverſitas, ut cognoſci probè non poſſint, niſi ab homine, ut lingvæ, ſic rituum & librorum omnium iſtius gentis callentiſſimo. Et ſanè non poſſum ego qvi tibi devinctus ſum multis &
inſignibus modis, hoc officii tantillum, vel æqviſſimæ poſtula- 4
tioni tuæ, vel amicitiæ, qvæ mihi tecum anni ſunt fermè XIV. arctiſſima ſemper fuit, non concedere. Imò verò ſi Bibliothecæ Mazarineæ cui te præfectum eſſe nuper accepi, libros ipſoſmet inſeri deſideras, putasqve in illis perqvirendis opera mea tibi uten-

utendum esse, faciam omni studio, atqve diligentia ne qvicqvam à me postules qvod à viro tui amantissimo præstari possit. Atqve ut inde exordiar unde tu ad me scribendi occasionem desumpsisti:

Græcorum Ecclesiastici libri, plures nec unius generis sunt, in eamqve jam excreverunt molem, ut attentiùs introspicienti haud fieri posse videatur, ut per annum ab homine, id studiosius incumbente, nec aliis negotiis implicito recitentur, tantum abest, ut cantu etiam, & per intervalla temporum respirante, commodè accenseantur. Illius etenim gentis religio increbrescens unicuiqve de novo, dummodò Sanctorum res pertractantur, accessionem facere, & ingentia duplicare volumina permisit. Hinc maximam librorum copiam majorem fecit, & novis semper additis, molem in immensum adauxit.

I. Inter eos primus per me sit, qvi apud alios locum tenet postremum, *Typicum.* a) Typicum ipsum: *ἀναλαμβάνειν ἐπὶ χεῖρας τὸ παρὸν τυπικόν.* In eo, à primo die anni singulis diebus, qvid inter Missarum solemnia, qvid ad Vesperas, qvid ad Horas, qvid ad Matutinum, qvid deniqve ad reliqva divina Officia, sive dies illi feriales sunt, sive festi, recitandum, qvid psallendum, aut legendum sit, qvibus diebus jejunandum, qvibus & qvomodo solvendum jejunium, verbis clarissimis, ac facillima methodo præscribitur: variisqve est distinctum pro materiæ varietate capitibus. In edito præ aliis b) continentur, *Ordo recitandi officium per totum annum, ex præscripto sancti Sabæ, capitibus 59.* Seqvuntur, *Marci Hieromonachi de dubiis Typicis capita* C. Posteà *Nicolai Patriarchæ Constantinopolitani ad Anastasium Montis Sinæ Abbatem,*

tem,

a) Typicum hoc à Josaphato Hieromonacho circa A. 1584. emendatum, sæpius Græce vidit lucem, ut Venetiis apud Antonium Pinellum 1603. 1615. 1643. fol. De qvo præter Meursium, Allatium, Caveum, Suicerum, Cangium, Nicolaus Rayæus diss. præliminar. ad Tomum 2. Act. Sanctor. Junii p. LXXV. & Jacobus Goar ad Euchologium Græcorum p. 35.

b) Omisit Allatius diserte memorare nonnulla Typicis adjungi solita ut Menologium à Septembri mense per totum annum complectens *ἀκολουθίαν* sive ordinem Ecclesiasticæ Psalmodiæ & *συνάξεων* sive collectarum. Nec non *Πασχάλιον* qvale etiam Horologiis & aliis libris suis adjiciunt Græci.

tem, de Jeiuniis Græcorum Carmina c) *Politica.* Inde locum habent minutiora qvædam, *de* d) *Artziburio, de Feriis Monachorum, de Continentia & ingluvie, de quatuor* e) *Evangelistis, de triginta argenteis ex Maximo Monacho, de Fide, & aliis ad eam pertinentibus.* Finem occupant *Capita adhortativa ad virtutem.*

Nomen habet à τύπος, qvasi forma sit, ordinatio, præscriptio, norma, regula, institutio. Hinc & libro nomen τύπος fuit. Evchologium: Ἰστέον δὲ ὅτι ὁ τοιοῦτος τύπος γίνεται καὶ εἰς κοιμηθείσας γυναῖκας, κἂν τινες ἐγκατέσπειραν τῷ τύπῳ ἀκολουθίαν ἰδίως γυναικῶν, παίδων. καὶ τεθαύμακα, πῶς ἐπελάθοντο τοῦ τυπῶσαι καὶ εὐνούχων ἰδίως ἀκολουθίαν, ἢ βασιλέων. *Sciendum est, hanc eandem normam servari & in demortuas mulieres; licet quidam ordini intruserint officium proprium pro mulieribus, & pueris. Et subit admirari eos oblitos fuisse pro Eunuchis, atque Imperatoribus officium proprium ordinare.* Ab aliis dictus fuit διάταξις, ab aliis διατύπωσις; Latinis erit, *Ordo recitandi divini officii.*

Illius Auctor unus esse non potuit, cum pro varietate 6
temporum, & rerum, res etiam divina, & ordo recitandi officii immutatus sit: nec unus apud omnes semper invaluerit usus. Qvare singulæ Græcorum Ecclesiæ, & eæ potissimum qvæ Patriarchalibus infulis cohonestantur, peculiarem sibi modum in rebus divinis peragendis præscripserunt, qvod alio in loco nos fusè probasse meminimus. Cum deinceps barbarorum incursu res Ecclesiæ imminui cœpta est, & unà cum ipsa Ecclesia finem habere, reliqvis aliarum Ecclesiarum ritibus obmutescentibus, ille, qvi sancti Sabæ f) fuisse dicitur, uti melior, & rebus accommodatior,

c) Carmina sunt CCXXIV.

d) Scriptum illud de Artziburio auctorem habet Anastasium Cæsareæ Palæstinæ Episcopum, clarum sub extrema tempora Seculi XI. Porro per Artziburium, jejunium intelligitur Armeniorum, de quo multa invidiosa & in odium eorum excogitata Græci, ut videre licet apud Cangium in Ἀρτζιβούριον. Sed ex Clariss. Viri Jo. Joach. Schrœderi thesauro linguæ Armenæ p. 335. seq. cognosces Armena lingua *arradschavuèr* sonare *primum*, illoque vocabulo intelligi primos quinque dies magni jejunii à Dominica Septuagesimæ usqve ad Pascha. Marcus ille Hieromonachus non diversus fortassis ab eo cujus interrogata dissolvit Theodorus Balsamo.

e) Ex Pseudo Dorothei Synopsi.

f) Typicum Sabæ allegatur ab Eutychio T. 2. Annal. p. 247. 248. ubi illud Ecclesiæ typicum appellat. In MS. Vindob. τυπικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τῆς ἐν Ἱεροσο-

modatior, ideoqve plausibilior apud Græcos invaluit, qvo non tantùm qvi sancti Sabæ regulis nomina scripserunt, sed cæteri etiam aliorum ordinum sectatores, & sacerdotes in sæculo vitam agentes, & qvod maximum est, universá fere Græcia ad recitanda divina officia diriguntur. Idqve ut magis mireris, sæculo addicti homines, & mulieres abstinentias, & jejunia Monachis, & similis sortis hominibus à Patribus præscripta ita amplectuntur, atqve iis obligantur, ut ab iis vel minimum qvidem ungvem recedere piaculum sit. Qvare in tota Græcia ferè sæcularium hominum, ac Monachorum vitæ institutum, si uxores tantùm subtrahas, à qvibus Monachi ex præcepto abstinent, qvoad omnia unum idemqve est. Typici historiam, illiusqve pro tempore
7 mutationem prosecutus est Simeon Thessalonicensis Dialogo contra hæreses. Ejus verba, qvia inedita, libentiùs exscribo: Καὶ δέομαι ὑμῶν ἐν Χριστῷ συντηρεῖσθαι ταύτην τὴν τάξιν μέχρι παντὸς, καὶ ὡς παρακαταθήκην τινὰ θεῖον μένειν ἐν ἡμῖν τὴν παράδοσιν τῶν πατέρων. ἣν δὲ καὶ ἡμεῖς βουλόμενοι ἀσινῆ τηρεῖσθαι καὶ μένειν ὥσπερ ἥδυσμά τι, καὶ ἄρτυμα γλυκαῖνον συνηρμόσαμεν αὐτῇ καὶ τὰ τῶν κανόνων, ἵνα μή τις γογγυστὴς περὶ τὰ καλὰ, καὶ μὴ γνῶσιν ἔχων τῆς τάξεως, ἀκηδιαστὴς δὲ μᾶλλον καὶ ῥάθυμος ὢν προφάσεις εὕροι τινὰς, καὶ χωρήσῃ πρὸς τὴν ταύτης κατάλυσιν λέγων, ὡς οὐ τοὺς συνήθεις, καὶ παρὰ πάντων ᾀδομένους ἀκούομεν κανόνας. νῦν γὰρ καὶ οὗτοι συνήφθησαν, καὶ τοῖς προσέχουσι καίπερ θυμουμένοις εὐτακτοτέρα μᾶλλον καὶ ἡδυτέρα αὕτη τῶν ἐν ταῖς μοναῖς καὶ σχεδὸν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις ἡ τοῦ ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων τυπικοῦ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα τελεῖται τάξις. ὅτι δὴ καὶ παρὰ μόνου τινὸς δυνατόν ἐστι ταύτην γίνεσθαι. ἐπεὶ καὶ παρὰ μοναχῶν ἐξετέθη, καὶ μέχρις ᾀσμάτων πολλάκις ἐν κοινοβίοις ἐκτελεῖται. καὶ ἡ τοιαύτη δὲ διάταξις ἀναγκαιοτάτη, καὶ πατρική. καὶ γὰρ ὁ θεῖος πατὴρ ἡμῶν Σάββας ταύτην διετυπώσατο, παραλαβὼν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Εὐθυμίου, καὶ Θεοκτίστου. οὗτοι δέγε ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν; καὶ τοῦ ὁμολογητοῦ Χαρίτωνος περιειλήφασι. τὴν δὲ τοῦ ἱεροῦ Σάββα διατύπωσιν, ὡς ἐμάθομεν, κατα-

Ἱεροσολύμοις ἁγίας Λαύρας τῆς ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα. Αὕτη δὲ ἡ ἀκολουθία γίνεται καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἁγίων μονῶν. Obiit Sabas ille magnæ Lauræ Hierosol. Abbas A. C. 532. De illo Cyrillus Scythopol. apud Bollandum ad 20. Jan. & Cotelerium T. 3. monument. Fuit & Sabas Monachus circa A. C. 846. clarus scriptor vitæ S. Joannicii, memoratus Allatio de Synodo Photiana p. 541., alii itidem plures de quibus Bollandus T. 1. Januarii p. 936, 979.

καταφθαρέντος τοῦ τόπου ὑπὸ βαρβάρων ἀφανισθεῖσαν ὁ ἐν ἁγίοις πα-
τὴρ ἡμῶν Σωφρόνιος ὁ τῆς ἁγίας πόλεως πατριάρχης φιλοπονήσας ἐξέ-
θετο. καὶ μετ' αὐτὸν πάλιν ὁ θεῖος ἡμῶν, καὶ θεολογικὸς πατὴρ ὁ Δα-
μασκηνὸς Ἰωάννης ἀνανεώσατο, καὶ γράψας παρέδωκεν. *Deprecor vos*
in Christo, ut ordinem hunc in perpetuum conservetis, & veluti scintilla quæ-
dam divina traditio Patrum perseveret: quam cum & ipsi velimus ut 8
incorrupta conservetur, & veluti condimentum quod dulcedinem conciliat,
persistat, illi & canones subjunximus, ne quis circa bona murmurator,
& ordinis ignarus, quinimo piger ac segnis nonnullis adinventis prætex-
tibus illius destructionem machinetur; non solitos inquiens, & qui ab omni-
bus canuntur Canones audiri. Nunc enim & hi additi sunt. At his qui
attentius animum applicant, alacrioresque sunt, ordinatior, & suavior
eo, qui in Monasteriis, & aliis fere omnibus Ecclesiis fit, qui ex Hieroso-
lymitano Typico Monasterii sancti Sabæ ordo præscribitur, accedit, quod
scilicet ab uno eoque solo perfici potest. Quando & à Monachis dispositum
est, & absque cantu sæpissime in Cœnobiis absolvatur. Et hæc quidem Con-
stitutio, quam maxime necessaria, & Patribus convenientissima est.
Etenim sanctus Pater noster Saba eam præscripsit à sanctis Euthymio, & Theo-
ctisto acceptam: hi porro à majoribus, & homologeta Charitone desum-
pserunt. Sacri verò Sabæ constitutionem, ut audivimus, locis illis irru-
ptione Barbarorum vastatis, deperditam, sanctus pater noster Sophro-
nius sanctæ civitatis Patriarcha studio laboreque restituit; & post eum rursus
divinus, & rebus Theologicis pertractandis acerrimus Joannes Damascenus
renovavit, scriptoque demandatam tradidit. Hanc itaque sacra Mona-
steria, &c. Et in Responsis ad Quæstiones Gabrielis Pentapoli-
tani Metropolitæ: Καὶ οἱ πατέρες δὲ πάντες παραδεδώκασιν ὁ θεῖος τε
Σάββας, καὶ ὁ ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννης διὰ τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ τυπικοῦ.
Et Patres universi tradiderunt, & inter eos Sabas divinus, & Damascenus
Joannes per Hierosolymiticum Typicum. Et infra: Αἱ λοιπαὶ δὲ νηστεῖαι, 9
καὶ ἅπασαι μὲν κατὰ παράδοσιν ἀρχαίαν, ὡς ἡ συνήθεια μαρτυρεῖ, καὶ
ἀπ' ἀρχῆς διατάξεις, καὶ ὁ τῆς ἑνώσεως τόμος αὐτῶν μεμνημένος,
καὶ τὸ Ἱεροσολυμιτικὸν τυπικὸν, ὡς προέφημεν ὁ τὸν θειότατον Σάββαν,
καὶ μετ' αὐτοῦ τὸν Δαμασκοῦ θεολόγον συγγραφεῖς ἔχει καὶ νομοθέτας.
καὶ ὁ μὲν κατὰ τὴν τετάρτην οἰκουμενικὴν σύνοδον, ὁ δὲ μέσον τῆς ἕκτης
καὶ τῆς ἑβδόμης, ἄμφω τῆς ἐκκλησίας πατέρες τε καὶ διδάσκαλοι. οἱ
δύο δὲ τυπικὸν συντεθήκασιν, ὅτι τὸν παρὰ τοῦ θείου Σάββα τῇ ἐπιδρο-
μῇ τῶν ἐθνῶν ἀπολεσθὲν, ὁ μέγας Ἰωάννης ἐξ ἀρχῆς τοῦτο κατὰ τὴν ἄνω-

θεν τάξιν συνέθηκε, καὶ διετυπώσατο. *Ceterà vero omnia jejunia ab antiquis tradita sunt, ut usus testatur, veteresque Constitutiones, nec Unionis tomus tacuit, qui eorum meminit, & Typicum Hierosolymiticum, quod ut suprà diximus sanctissimum Sabam, & post eum Theologum Damascenum auctores, institutoresque agnoscis, quorum alter tempore quartæ Oecumenicæ Synodi, alter inter sextam & septimam vitam agebat, qui ambo Typicum composuêre: nam cùm à divino Saba compositum barbarorum incursione excidisset, magnus hic Joannes ab initio, illud ut antiquitùs erat conscripsit, ordinavitque.* Nec aliud nobis innuit Cyrillus Scythopolitanus in vìta sancti Theodosii g) Archimandritæ. Ὅθεν καὶ τῆς Κομανῶν αὐτὸς ἁγίας ἐκκλησίας ψάλτης χρησιμώτατος γέγονεν ἐκ παιδὸς καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα ἀκριβῶς ἐξεπαιδεύθη, καὶ ἐξέμαθε τότε ψαλτήριον καὶ τὰς λοιπὰς θείας γραφάς. Et infra. Αὐτὸς δὲ ὁ Θεοδόσιος γνοὺς καὶ τὸν τῆς ἀρχῆς κίνδυνον
10 ὑφορώμενος φυγὰς ᾤχετο, καὶ πρῶτον ἔρχεται εἰς τοὺς περὶ τὰ μετωπὰ τόπους, πρός τε τὸν μακαρίτην Μαρκιανὸν, καὶ πρὸς τὸν ἀββᾶν Λουκᾶν τὸν Μετοπηνὸν τῆς ἐρήμου κανόνας ὑπ' αὐτῶν ἐκμαθεῖν, οὓς τινας ἐν πρώτοις ὁ ἐν ἁγίοις Εὐθύμιος τὴν μοναχικὴν ἐπαίδευσεν ἀκρίβειαν. *Hinc & Comanorum Ecclesiæ Cantor ipse oppido utilis à puero factus est, & Ecclesiasticum ordinem accuratissime edoctus, & memoriæ mandavit Psalterii librum, & reliquas divinas scripturas.* Et, *ipse autem Theodosius cognoscens, & dominationis pericula cavens aufugit, primumque venit ad Metopæ loca ad beatum Marcianum Anachoretam, necnon ad Abbatem Lucam Metopenum, & Eremi regulas ab illis instruitur, quos inprimis sanctus Euthymius accuratum institutum Monachorum edocuit.* Non inelegantia sunt Joannis Euchaitarum Metropolitæ carmina in Typicum Lauræ:

Δέδοικα μήπως θεσπίσας ἄλλοις τάδε,
Αὐτὸς δὲ τούτων οὐδὲν ἐξειργασμένος,
Κατηγόρους εὕροιμι τοὺς ἐμοὺς νόμους.
Ἀλλ' ὁ κριτής μου, καὶ θεὸς, καὶ δεσπότης,
Μὴ τοῖς ἐμοῖς με, τοῖς δὲ σοῖς κρῖνον νόμοις,
Οὐ τοῖς δικαίοις. φεῦ γὰρ οἴχομαι τάλας.
Τοὺς συμπαθεῖς δὲ καὶ φιλανθρώπους λέγω.
Οἷς πρέπει καὶ σώζειν οἶδας, ὡς εὐεργέτης.

g) Hanc vitam latine dederunt Lipomannus, Surius & Ballandus ad XI. Januarii.

Varia

Varia pro varietate Ecclesiarum, & qvandoqve etiam ejus-
dem Ecclesiæ Typica fuisse, ut reliqva missa faciam, habeo ex
auctore sive compilatore ejuscemodi Typici. Ταῦτα πάντα πα-
τέρες καὶ ἀδελφοὶ, οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἐτέθησαν παρ' ἡμῖν, ὡς
ἄν τις οἰηθῇ, ἀλλὰ διαφόροις ἐντυχόντες τυπικοῖς τὴν πραγματείαν 11
τοῦ λόγου κ.τ.λ. *Hæc omnia, patres & fratres, non simpliciter, & ut casus se ob-
tulit à nobis apposita sunt, ut quispiam existimabit; sed variis Typicis con-
quisitis, rem ita*, &c. Et alibi sæpissime ab ipso commemoratur,
in alio Typico aliter rem ordinari. Qvæ Typica proprio nomine
κτητορικὰ h) appellabantur. Noto ex Scholio in sect. 2. tit. 6.
sacrorum Canonum Constantini Harmenopuli. Εἰ δέ τις καὶ
πλέον τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν κατὰ ἑορτὰς τούτων ἢ ἑκοντὶ, ἢ ἀπὸ κτητορι-
κοῦ τυπικοῦ συνωθούμενος νηστεύσῃ, οὐ καταισχυνθήσεται. *Quod
si quis etiam ultra dies illos septem in festis horum vel sponte sua, vel
municipali Typico compulsus jejunet, non confundetur.* Eadem habet
Theodorus Balsamon Responso 53. à qvo puto fuisse exscripta.
Κτητορικὰ Typica fuerint, qvæ in Bibliotheca Barberina manuscri-
pta habentur sub num. 75. & 76. Alterum civitatis Bovensis scri-
ptum à Georgio Constantinopolitano: alterum Monasterii Casu-
lorum ab Hierotheo Monacho exaratum, & tertium Byzantii Stu-
diorum, & alia alibi, ne singula recenseam. Posteriores itaqve
Ecclesiarum Præfecti pro arbitrio, & temporis necessitate multa
addiderunt, vel detraxerunt. Planeqve mea sententiâ titulo Ty-
pici ex antiqvissimo descripti, & ab Antonio Arcudio Romam
missi, & modo in eadem Bibliotheca conservati, stabilitur.
Ibi namqve sic titulus concipitur: Τυπικὸν σὺν Θεῷ τοῦ ὅλου χρόνου
ἔχων τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν ἁπασῶν τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν
τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ τῶν ἐπισήμων ἁγίων, καὶ ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ 12
κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἁγίων πατέρων τοῦ τε ἁγίου Σάββα, καὶ τοῦ Στου-
δίτου, καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ ἁγίου ὄρους. οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ μέρος τῆς
παραδόσεως τοῦ ὁσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Ἰωσὴφ τοῦ κτήτορος τῆς ἁγίας
μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου τῶν Κασούλων. *Typicum cum DEo totius anni,
continens Ecclesiasticam constitutionem omnium herilium festorum, & san-*

ctissimæ

h) Hujusmodi Typicum κτητορικὸν sive *fundatorium* complectens regulam Monasterii ab Irene Augusta, Alexii Comneni Imp. conjuge conditi, utraque lingua ediderunt Monachi Benedictini in Analectis Græcis Paris. 1692. 4. Vocabulum τυπικοῦ non uno sensu ibi occurrens observabis p. 128. 136. 212. 224. Vide & Clariss. Montfauconi Palæographiam Græcam p. 299. seq.

*ctiſſimæ Deiparæ, & celebrium ſanctorum, & totius anni ſecundum traditionem ſancti Sabæ, & Studitæ, & potiſſimam partem ſancti Montis. necnon partem traditionis ſanctiſſimi Patris noſtri Joſephi poſſeſſoris * ſancti Monaſterii divini Nicolai Caſulorum.* Sed utinam liceret nobis ex primis illis fontibus tanqvam integrioribus & purioribus, divino Chriſti ſervitio incumbere. Næ illis ſuperſeminata ab homine neqvam zizania dignoſceremus. Et hæc de Græcorum Typico.

An vero cum in eorum libris τυπικὰ, *Typica*, libros eosdem plures, nec unicum indigitant, & cum πρῶτα καὶ δεύτερα τυπικὰ *prima & ſecunda Typica*, libros eosdem plures primos, & ſecundos, & qvonam ſenſu? Neqvaqvam. Ea, cum videam alios confundere, ne res alicujus conſiderationis in occulto lateat, operæ me facturum pretium exiſtimo, ſi poſt Typici, eorum qvoqve expoſitionem ſubnectam. Typicorum duo ſunt genera, alterum qvod in matutinis precibus, dum vigiliæ, qvod eam noctem inſomnes traducant, peraguntur, recitari, aut cani ſolet.
B3 Vigiliæ nonniſi ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς, Feſtis nempe Chriſto Domino, & beatæ Virgini dicatis fiunt. Principes vero dies feſti ejusmodi apud eos modo plures, modo pauciores, pro temporum ratione fuere: nunc demum duodenario numero, ne nimius ſim, clauduntur, & ſunt *Annunciatio Virginis, Chriſti Nativitas, Hypapante*, i) *Baptiſmus Chriſti, Transfiguratio, Reſurrectio Lazari, feſtum Palmarum, Lignum Crucis, Reſurrectio, Aſcenſio, Spiritus Sancti adventus, & Deiparæ aſſumptio.* Licet hæc poſtrema non ſemper inter hos locum habuerit; modo tamen certum ſibi vindicat, nec ſine piaculo negligeretur. In his celebritatibus Typica dicuntur, qvæ nihil aliud ſunt qvam verſuum ex Pſalmis hinc inde congeſtorum, & ad ſolemnitatis arcana exponenda aptiorum Ecloga. Hinc fit non eadem in omnibus, ſed varia pro diverſitate ſolemnitatum concinnari. Eaqve aliis diebus Dominicis non recitantur, ſed loco eorum Pſalmus, qvi Græcis ἄμωμος, k) *Immaculatus* eſt. Si aliæ ſunt ſolemnitates, easqve, qvas illi Doxologumenas vocant, neqve Typica, neqve Amomus, ſed Polyeleos, l) eſtqve Pſalmus αἰνεῖτε τὸ ὄνομα κυρίου, *Laudate nomen*

* *fundatoris.*

i) Feſtum purificationis Mariæ, quando Simeon Chriſto in templo occurrit.

k) Pſalmus CXIX. (al. 118.) qui incipit: μακάριοι οἱ ἄμωμοι.

l) Pſalm. CXXXV. (al. 134.)

nomen Domini dicitur; & in fine cujuslibet versiculi adnectitur *Alleluja.* Polyeleus nomen habet ab eo, qvod eodem tempore Psalmus alius accinitur, ἐξομολογεῖσθε τὸν κύριον, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. *Confitemini Domino Dominum, quoniam in sæculum misericordia ejus.* Vel qvod tunc cereis, & luminibus lampadis in me- 14
dio Ecclesiæ ante Sancta Sanctorum appensæ, qvæ vocatur *Polyeleus*, Psalmus ille recitatur. Possem hîc de candelis seu lampadibus m) Græcorum, qvas sanè alii non intellexerunt, aliqvid referre. Sed qvid illud ad Typica? Primum itaqve Typicorum genus erit ex variis Psalmis versuum in solemnitatem collectio, qvæ in festis ut ita dicam *vigilatis* canitur. Alterum Typicorum genus est, qvod inter Missarum solemnia diebus etsi non omnibus, & sunt πρῶτα καὶ δεύτερα, *prima & secunda*; nec alia sunt, qvàm Psalmus CII. & CXLV. n) Qvando verò ea dicuntur, noto ex Typico Sabæ. Ἰστέον ὡς ἀπὸ τῆς νέας κυριακῆς ἕως τῶν ἁγίων πάντων ἀντίφωνα ψάλλει ἡ ἐκκλησία, καὶ οὐ τυπικά. ὁμοίως καὶ τῷ δωδεκαημέρῳ τῆς δεσποτικαῖς ἑορτῆς, καὶ εἰς τὰς μνήμας τῶν ἁγίων, ἃς ἑορτάζομεν τὰ ἀντίφωνα ψάλλομεν. τὰς δὲ λοιπὰς πάσας κυριακὰς τοῦ χρόνου ψάλλομεν τυπικά. *Advertendum est, à nova Dominica ad festum omnium Sanctorum Ecclesiam canere Antiphona, & non Typica: similiter & diebus duodecim, quos Dodecaemeron nuncupant: in festis Dominicis, in memoriis Sanctorum, quas celebramus, Antiphona canimus, reliquis verò diebus omnibus Dominicis Typica canuntur.* Antiphona * qvoqve ista cùm ab alio non explicentur, animadvertas velim, ea qvemadmodum de Typicis matutini diximus, esse puram putam ex variis Psalmis diversorum versuum, qvi magis solemnitatis mysterium exprimunt, Eclogam. Eamqve dividi in primum & secundum Antiphonum. In primo post singulos versus recitatur, 15
ταῖς πρεσβείαις τῆς θεοτόκου σῶτερ σῶσον ἡμᾶς. *Precibus Deiparæ Salvator salva nos.* In secundo pro solemnitatum diversitate versui adnectitur formula solemnitatem exprimens: ut in die Paschatis dicitur, σῶσον ἡμᾶς υἱὲ θεοῦ ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ψάλλοντάς σοι ἀλληλούια. *Salva nos Fili DEi, qui à mortuis resurrexisti, canentes tibi alleluja.* In Pentecostes, σῶσον ἡμᾶς υἱὲ θεοῦ παράκλητε ἀγαθὲ ψάλλοντάς σοι ἀλληλούια. *Salva nos Fili DEi Paraclete bone canentes tibi alleluja.*

m) De his videndus interim Cangius in utroque glossario, in κανδήλα & λαμπάς.
n) Confer Jacobum Goarum ad Euchologium Græcor. p. 124. & 186. & Meursii glossar. in τυπικά.
* Idem Goarus p. 123. Rayæus p. 32. seq. & 48. Meursius, & Cangius in ἀντίφωνα.

luja. Et ſic de allis terminatis verſiculis idem repetitur, in *Nunc & ſemper*, dicitur illud, *ὁ μονογενὴς ὑιὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων. Unigenitus Filius, & ſermo DEi immortalis exiſtens,* &c. Poſtmodum tertia ſtatio excipit, qvæ & tertium Antiphonum vocatur, verſiculi Pſalmorum cum Tropario proprio ſolemnitatis, cujus vicem, cùm Typica dicuntur, Beatitudines occupant, in qvarum poſtremis tertiæ, ſextæqve odæ Troparia, ſive Paracletices recitantur. His facillimè intelliges, qvæ ex D. Joannis Chryſoſtomi Liturgia, & ex Triodio adducit Meurſius in Lexico Græco-barbaro: apud qvem Triodii verba interpungenda ſunt, hoc modo, *καὶ ἀναγινώσκονται κατηχήσεις, εἰς τὴν λειτουργίαν, τυπικά. Et leguntur Catecheſes. in Liturgia, Typica,* ſubauditur, *canuntur.* Catecheſes namqve non in Liturgia, ſed in matutinis precibus legebantur.

Nec alius à Typico eſt liber Tacticus, o) qvi ſub hoc
16 nomine in plerisqve Græcorum Monaſteriis innoteſcit, in eo etenim nihil aliud eſt, qvàm ordo, & regula divinorum Officiorum, qvi à *τάξει* nomen habuit, ſicuti & apud Latinos ab ordine *Ordinarium* fit; præſcribit enim ſingulis diebus, qvid in rebus ſacris peragendis præſtandum ſit. Nonnemo, cùm opus non viderit, & vidiſſe videri volens mera ſibi fingit ſomnia, aitqve in eo ritus omnes, & ceremonias in adminiſtratione ſacramentorum à Græcis obſervari ſolitas contineri, ideoqve ad illud potiùs, qvàm ad Euchologium recurrendum eſſe. Viro non aliud dixerim, glaucomam ab oculis excutiat: & qvod non vidit, videat, tùm judicet, & ſententiam dicat, ſin minus fruſtra omnia fuerint, cùm ſomnia ſunt ex imaginatione confiſta, qvi rem vident aliter ſentiunt.

II. Secundum eſt *Liturgiarum*, p) in qvo Miſſarum celebrandarum ſeries habetur, non omnium, ſed trium ſolummodo, Joannis

o) Vide Cangium in *Τακτικά*.

p) *λειτουργικὸν* iſtud ſive *λειτουργίαι* tres SS. Baſilii & Chryſoſtomi atque tertia *τῶν προηγιασμένων* continentur in ſæpius vulgato Græcorum Euchologio, cum quo Jacobus Goarus eas verſione & notis illuſtravit, variasque lectiones ex variis quæ non parum inter ſe differunt editionibus ac Codd. MSS. ſubjunxit Pariſ. 1647. fol. Prodierunt & Græce Rom. 1601 4. Venet. 1626. 4. & Græce ac Latine cum *Herveti* verſione in Tomo ſecundo Auctarii Bibl. Patrum Morelliani Pariſ. 1624. additis Liturgiis quæ ferun-

Joannis Chrysostomi, Basilii Magni, illiusqve qvam ipsi vocant προηγιασμένων, *Præsanctificatorum.* Licet enim pleræqve apud eos Missæ fuerint, qvæ etiam ad hæc tempora pervenerunt, ut Jacobi, Clementis, Petri, Marci, nihilominus illæ omnes, post

(Bbb) 2 Basilia-

feruntur sub nominibus SS. *Jacobi*, *Marci*, *Petri* & *Gregorii* Papæ. Edideratque cum versione separatim excusa Morellus Paris. 1560. typis Regiis Liturgias Jacobi, Basilii & Chrysostomii. Præter illas tres Liturgias in Græcorum λειτεργικῷ obvias circumferuntur & aliæ, ut 1.) S. *Jacobi* nomine edita à Morello Græce & latine Paris. 1560. fol. atqve inde ab aliis, pro cujus γνησιότητι singularis Allatii diatriba legitur in ejus συμμίκτοις, quæ tamen doctis non satisfacit, licet verum est sub Jacobi ἀδελφοθέε nomine passim laudari à recentioribus Græcis, ferri etiam apud Syros atqve commentario illustratam à Syro scriptore Dionysio Bar Salibi Jacobita qvi A. 1171. obiit. Si vero Jacobum Apostolum atqve Præsulem Hierosol. ut volunt haberet auctorem, non ignota fuisset Cyrillo Hierosol. à qvo tradita liturgia Catechesi Mystagogica ult. ab illa Jacobi multum est diversa. 2) *S. Petri*, qvam Græce & lat. vulgavit Jo. à Sancto Andrea Paris. 1595. 8. typis Fed. Morelli. 3) *S. Marci* cum *Clemente Rom.* de ritu Missæ (ex libro VIII. Constitutt. Apostolic.) edita à G. Sirleto Cardinali Paris. 1583. 8. itidem Græce & latine qvam laudatus Montfauconus annotat Coptice extare MS. nomine *Cyrilli* Alex. Neq; dubitandum qvod si unqvam Jacobus, Petrus, Marcus aliqvid in hoc genere tradiderunt, id vehementer auctum ac mutatum ad nos pervenerit. Sed ob ea qvæ de antiqvis temporibus moreqve vetustiss. Christianorum sacram cœnam celebrandi tradit in Apologia Justinus Martyr, verisimilius videtur nullam ejusmodi formulam liturgicam tradidisse, sed verbis Institutionis CHRISTI fuisse contentos. De Missa *Gregorii* Theologi ac *Gregorii* Papæ jam feci mentionem. Plures Græce exstare haud memini.

Liturgiæ *S. Basilii* Codex mille amplius annorum extat in Bibl. Barberina, teste Clariss. Montfaucono in Diario Italico p. 210. Prodiit & Basilii liturgia Græce Venet 1601. 4. Cæterum lapsus est memoriâ Clariss. Caveus, qvi illam in omnibus Basilii editionibus reperiri scribit, nam in nulla qvod sciam legitur. At ex *veteri latina* versione edidit Jo. Cochleus in speculo antiqvæ devotionis circa Missam, Mogunt. 1549. p. 117. usus Codice Rincaviensis monasterii S. Johannis. Occurrit etiam ex veteri interpretatione inter Liturgias SS. Patrum à Claudio de Sainctes Theologo Paris. editus Antwerp. 1562. 8. pag. 34. Alia est qvam ex *Syriaca* lingva vertit & latine edidit Andreas Masius Antwerp. 1569. recusam in Bibl. Patrum & Criticorum sacrorum Anglorum supplemento Francofurtensi T. 2. p. 439. Alia itidem qvam ex *Arabicis* Codd. uno Josephi Scaligeri ad Velserum misso & altero reperto apud Gabrielem Negib Abbatem Ægyptium in comitatu Parsumi Archidiaconi, Patriarchæ Alex. ad Clementem VIII. legati Victorius Scialagh Accurensis, Maronita è monte Libano. Augustæ Vindel. A. 1604. 4. publicavit additis Liturgiis S. *Gregorii Theologi* & *Cyrilli* Alex. De Codice Copto Arabico Bibl. Regis Christianiss. in qvo duæ liturgiæ SS. *Basilii* & *Gregorii Theologi*, vide Montfauconi Palæographiam Græcam pag. 314.

Litur-

Basilianam, & Chrysostomianam neglectæ desitæ sunt, præter unam Jacobi, qvæ semel in anno in Hierosolymitana Ecclesia, ut mihi relatum est, dicitur.

Apud Græcos primus omnium Basilius, qvod historiis
17 traditum sit, prolixiorem Jacobi Missam, brevioribus finibus conclusit, qvam postmodum licet decurtatam, Chrysostomus nimis prolixam existimans, obtruncatis, qvæ sibi videbantur, breviorem, ad commodiorem populi usum effecit. Neqve ullus unqvam apud Græcos dubitavit Basilium & Chrysostomum Missas, qvæ nunc in Orientali Ecclesia celebrantur, conscripsisse. Proclus Patriarcha Constantinopolitanus de traditione divinæ Missæ, q) si tamen illius Procli tractatus ille est: Πολλοὶ μὲν τινες καὶ ἄλλοι τῶν τοῖς ἱεροῖς Ἀποστόλοις διαδεξαμένων θεῖοι ποιμένες καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας τὴν τῆς μυστικῆς λειτουργίας ἔκθεσιν ἐγγράφως καταλιπόντες τῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδώκασιν, ἐξ ὧν δὲ πρῶτοι οὗτοι, καὶ διαπρύσιοι τυγχάνουσιν, ὅ, τε μακάριος Κλήμης, ὁ τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων μαθητὴς καὶ διάδοχος, αὐτῷ τῶν ἱερῶν Ἀποστόλων ὑπαγορευσάντων, καὶ ὁ θεῖος Ἰάκωβος, ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν ἐκκλησίας τὸν κλῆρον λαχὼν, καὶ ταύτης πρῶτος ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ πρώτου καὶ μεγάλου ἀρχιερέως Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν κατασταθείς. ὁ δὲ μέγας Βασίλειος μετὰ ταῦτα τὸ ῥάθυμον καὶ κατωφερὲς τῶν ἀνθρώπων θεωρῶν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ τῆς λειτουργίας μῆκος ὀκνούντων, ταύτην οὐ περιττὴν καὶ μακρὰν εἶναι νομίζων, ἀλλὰ τὸ τῶν συνευχομένων τε καὶ ἀκροωμένων ῥάθυμον διὰ τὸ πολὺ τοῦ χρόνου παρανάλωμα ἐκκόπτων ἐπιτο-

Liturgia S. *Chrysostomi* cum versione, *Erasmi* nomen mentita, legitur Tomo qvarto Operum Chrysostomi edit. Græcolatinæ Ducæanæ. & Græce Tomo sexto in Savilianâ p. 983. Latine ex versione *Leonis Tusci*, facta CPoli circa A. C. 1180. ad Rainaldum de monte Catano, in Liturgiis Claudii Sanctii sive de Sainctes p. 49. Græce à Demetrio Duca in lucem edita plus simplici vice lucem vidit Romæ ac Venetiis.

De liturgia præsanctificatorum, qvæ licet *Gregorio* Papæ sive Dialogo tribuitur, tamen usus ejus à latinis qvibusdam & Latinizantibus Græcis improbatur, unde Joannes à Sancto Andrea, Claudius de Sainctes & Jacobus Pamelius eam in Liturgicis suis prætermiserunt, videnda peculiaris Allatii dissertatio libris ejus de consensu utriusqve Ecclesiæ subjecta p. 1541. seq. Diversa est *Gregorii* Papæ Missa qvæ latine cum interpretatione Græca Georgii Codini edita est à Federico Morello Græce & latine Paris. 1595. 8. atqve inde in Auctario Patrum Ducæano. Sed illa præsanctificatorum extat etiam una cum aliis latine ex versione Gilberti Genebrardi Tom. 27. Bibl. Patrum Lugd. p. 646.

q) p. 156. edit. Elmenhorstii.

ἐπιτομώτερων παρέδωκε λέγεσθαι. Et infrà, Διὸ καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος θεραπευτικῇ τινι μεθόδῳ χρώμενος ἐπιτομώτερον ταύτην ἐπαγγέλλει. μετ' οὐ πολὺ δὲ πάλιν ὁ ἡμέτερος πατὴρ, ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς Ἰωάννης τῆς προβάτων σωτηρίας οἷα ποιμὴν προθύμως κηδόμενος, εἴς τε τὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ῥαθυμίαν ἐφορῶν πρόρριζον πᾶσαν Σα- 18
τανικὴν πρόφασιν ἠβουλήθη ἀποσπάσασθαι. διὸ καὶ τὰ πολλὰ ἐπέτεμε καὶ συντομώτερον τελεῖσθαι διετάξατο. *Multi quidem & alii divinæ Ecclesiæ Pastores, & Doctores, qui sacris successerunt Apostolis, sacrosanctæ Missæ editionem scriptis demandantes tradiderunt Ecclesiæ, quorum primi, iique præclarissimi censentur, beatus nimirum Clemens summi illius Apostolorum principis discipulus & successor, qui sacris Apostolis ei dictantibus, illam edidit: & divus Jacobus, qui Hierosolymitanam Ecclesiam nactus est in sortem, ejusque primus à primo magnoque illo summo Pontifice Christo DEo nostro fuit constitutus Episcopus. Tum inde magnus Basilius hominum socordiam, & in deterius prolapsionem conspicatus, ac proinde longinquitate productæ Missæ pertæsos, non quod ipse supervacaneum quidquam vel nimis longiùs productum in ea fore arbitraretur, sed ut pariter tùm simul orantium, tùm audientium ignaviam ex longo illo temporis intervallo præcideret, breviorem recitandam tradidit.* Et infrà: *Quamobrem & divus Basilius medicâ quadam ratione usus, breviorem eam concisioremque reddidit. Haud verò multo pòst pater ille noster aureâ præditus linguâ Joannes de ovium salute, ut pastorem decet, strenuâ curâ sollicitus, naturæ humanæ socordiam ignaviamque respiciens, fibras omnes ac radices Satanici prætextus hujus voluit evellere; & idcircò multa præcidit, & concisiori pressiorique oratione sacrum conficiendum statuit.* Id qvoqve testati sunt Canon Trullanus 32. Leontius Byzantius constra Nestorium & Eutychetem
lib. 3. Gregorius Protosyncellus, Gennadius Scholarius, Hiere- 19
mias Patriarcha Constantinopolitanus, Bessarion, Marcus Ephesinus, & alii. Et eas qvæ nunc tùm in dicto libro, tùm in Evchologio, tùm alibi sub tantorum sanctorum nomine digeruntur Missæ, eorum esse nullus, qvod ipse sciam, dubitavit, r) præter unum Casaubonum exercitat. 14. num. 8. in Baronium. Et alius nescio qvis contendebat, Joannis Chrysostomi nomen primùm

r) Liturgiam à S. Basilio esse compositam non adeo negandum videtur, uti nec à S. Chrysostomo, sed interjecto tempore variis modis fuisse interpolatas ipsa exemplarium diversitas arguit. Confer Acta Sanctor. T. 2. Junii p. 843.

mùm additum esse à Leontio in Evchologio à se correcto & Venetiis edito anno 1564. qvod in ceteris Evchologiis tùm ante Leontii impressionem excusis, tùm à manuscriptis abesse, & videri à veritate alienum.

Falsum nihilominus est, inscriptionem illam additam fuisse à Leontio, & à manuscriptis abesse, cùm plurimi codices, illiqve antiqvissimi, non tantùm in Vaticana, sed in Barberina etiam Bibliotheca asservati illam agnoscant, & Leontius iste, qvisqvis ille fuerit, cùm illam in manuscriptis invenisset, nil mirum si illam edi curaverit. Qvi enim opera antiqvorum edunt, ea priùs ad manuscriptos codices referunt, & ad illorum normam corrigunt. Si dicat Missam à Chrysostomo editam ab hac esse diversam, temere id asseritur, codicibus pluribus manuscriptis, iisqve antiqvissimis reclamantibus, & Chrysostomo vindicantibus, licet qvemadmodum in aliis antiqvorum scriptis usuvenit, nonnullas variantes lectiones inveniri posse, qvod exscriptorum incuria
20 contingit, non negaverim: at illæ non tanti fuerint, ut propter eas nomen Chrysostomi expungamus.

In tertia Missa, qvam Græci τῶν προηγιασμένων vocant, tu *Præsanctificatorum* diceres, corpus Christi non conficitur, sed confectum anteà divinis laudibus decantatis absumitur. Illius auctorem faciunt pleriqve Græcorum *Gregorium* Romanum Pontificem, cui *Dialogus*, ob dialogos conscriptos cognomen fuit. Ipsi in Græcorum lectionibus, qvas illi συναξάρια vocant, appositum invenio, sic enim habetur 12. mensis Martii: Φασὶ δὲ ὅτι ἐπιτελεῖσθαι λειτουργίαν παρὰ Ῥωμαίοις ἐν ταῖς νηστίμοις ἡμέραις, οὗτός ἐστιν ὁ νομοθετήσας, ὅπερ κρατεῖται μέχρι τῆς σήμερον παρ' αὐτοῖς. *Ajunt autem ex hujus institutione factum, ut quadragesimali tempore apud Romanos Missæ sacrificium integrum peragatur, quod apud illos hodieque servatur.* Qvod adnotaverat etiam ante me Gregorius Protosyncellus in epistolam Marci Ephesini. Qvidqvid tamen sit, ea apud Græcos in maxima est consideratione, & non nunc primùm, sed à multo tempore, & ante Concilium ipsum Trullanum, in qvo illius mentio habetur Can. 52. ἐν πάσαις ταῖς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις παρεκτὸς σαββάτου καὶ κυριακῆς, καὶ τῆς ἁγίας τοῦ εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, γινέσθω ἡ τῶν προηγιασμένων ἱερὰ λειτουργία. *In omnibus sanctæ Quadragesimæ jejunii diebus præterquam*

terquam sabbato & Dominica, & sancto Annunciationis die fiat sacrum Præsanctificatorum. Etsi non displicet absqve nomine in Concilii Laodiceni Canone 49. ὅτι οὐ δεῖ τῇ τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ 21
μὴ ἐν σαββάτῳ καὶ κυριακῇ μόνον. *Non oportere in Quadragesima panem offerre, nisi sabbato, & die Dominico tantùm.* Namqve præter hos dies Græci in aliis, dummodò Annunciationis solemnitas non accesserit, si Missa celebranda est, non aliam qvàm hanc τῶν προηγιασμένων celebrant, in qva corpus Christi die Dominico in Missa confectum absumitur. Tum siqvidem qvilibet sacerdos venturæ hebdomadis dies, qvibus celebraturus est, digitis ipse suis numerat, inde tot particulas panis in oblatione abscindit, qvot Missas dicturus est, eas cum particula eo die absumenda consecrat, & consecratas sangvineqve Dominico intinctas, uti moris est, conservat in pyxide, ex qva postmodum celebraturus tempore opportuno, cochleari, aliis ibi ad alium usum relictis, haurit, & in disco reponit, & in altare majus advectam consumit. Qvadragesimæ etenim diebus, ut Canon Laodicenus præscribit, non licet ἄρτον προσφέρειν, *panem offerre*, sacramentum, corpus scilicet Christi sangvinemqve conficere. Qvod Justinus in Dialogo cum Tryphone dixerat ἄρτον ποιεῖν, *panem facere*, sed in iis præterqvam sabbato, & die Dominico, & ipso Annunciationis die Trullanus ait, *Præsanctificatorum* sacram Missam, seu Liturgiam faciendam. Typicon clarissimè omnia. Ἰστέον δὲ ὅτι ἐν ταῖς κυριακαῖς τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, καὶ ἐν ταῖς νηστείαις τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν ἡ τοῦ μεγάλου Βασιλείου λειτουργία τελεῖται, ὡσαύτως 22
καὶ ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ, ἡ δὲ προηγιασμένη κέκτηται τὴν ἰδίαν ἀκολουθίαν, ἐν τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ. τὰς δὲ λοιπὰς ἡμέρας τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου λειτουργία τελεῖται. *Sciendum est in diebus Dominicis magnæ Quadragesimæ, & in vigiliis herilium solemnitatum magni Basilii Liturgiam fieri, similiter & in commemoratione ipsius, Præsanctificatorum verò sacræ Quadragesimæ dies sibi vendicat, reliquis totius anni diebus Joannis Chrysostomi Liturgia fit.* Ordo qvoqve Monasterii Casulensis postqvam sacrorum jejuniorum dies præsanctificatis assignasset, de Missa Basilii ita definit: Ἰστέον ὅτι δεκάκις ψάλλεται ἡ τοῦ ἁγίου Βασιλείου λειτουργία τὸν ὅλον χρόνον, τῇ παραμονῇ τῶν χριστουγέννων, καὶ τῇ ἑορτῇ τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ τῇ παραμονῇ τῶν Φώτων, καὶ εἰς τὰς πέντε κυριακὰς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς,

ρακοστῆς,

ρακοστῆς, τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πέμπτῃ, καὶ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ. ἰδοὺ δέκα, καὶ γὰρ τῇ κυριακῇ τῶν βαΐων ὁ Χρυσόστομος λειτουργεῖται. Sciendum est decies cani S. Basilii Liturgiam per totum annum, vigiliâ Christi natalium, die eidem Basilio sacro, vigiliâ Luminum, quinque sanctæ Quadragesimæ Dominicis, sanctâ & magnâ feriâ V. & magno Sabbato, & sunt decies. Nam Dominicâ Palmarum Chrysostomi Liturgia dicitur.

Hæc licet clarissima, cùm non intellexisset nugacissimus Lucas Osiander, in suis ad Canones Conciliorum epicrisibus s) stolidissimè somniat, miraturqve in Laodiceno Canone 49. *Cur beneficium communionis ad certos dies restrinxerint, idque in Qua-*
23 *dragesima? putatque in casu necessitatis locum habuisse*, traditqve in civitatibus Evangelicis qvocumqve die septimanæ, idqve per totum annum petenti cœnam Dominicam celebrari. Qvasi communio in Ecclesia Græcorum superstitiosè ad certos dies, aut certum anni tempus alligetur, & non qvotidie indigentibus, & petentibus subministretur, idemqve sit corpus Christi conficere, & Missam celebrare, ac corpus Christi aliis impartiri. Sed qvid expectas ab homine ignaro, & eo, qvi, qvæ legit, non intelligat? Is ingenuè in Canonem Trullanum 52. fatetur: *Canonem totum non intelligere.* Et verum fatetur. Qvod verò postmodum subdit, ex ingenio suo malitiosè & neqviter innuit; *Nisi quod satis apparet eum de ceremoniis quibusdam ad veram pietatem nihil facientibus agere.* De non intellectis sententiam profert: & qvod pejus est, damnat, & contra pietatem esse asseverat, qvidqvid ex ingenio illius non est. Sed parum nobis curæ fuerit, si res Catholicæ Ecclesiæ antiqvitate, & probatâ consvetudine firmatas probat, aut improbat non intelligens Osiander.

Non desunt hujusce Missæ vestigia apud antiqvos, & potissimum Socratem lib. 5. Hist. cap. 22. Αὖθις δὲ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ τετράδι καὶ τῇ λεγομένῃ παρασκευῇ γραφαί τε ἀναγινώσκονται, καὶ οἱ διδάσκαλοι ταῦτα ἑρμηνεύουσι. πάντα δὲ τὰ τῆς συνάξεως γίνεται δίχα τῆς τῶν

s) Non potest à genio suo impetrare Allatius, ut hallucinationes aliorum, præcipue si ab Romanorum placitis dissentiant, sine convitio abire sinat. Igitur nihil hoc, opinor, fraudi fuerit præclari viri Lucæ Osiandri famæ meritisqve, cujus Epitome Historiæ Ecclesiasticæ Seculorum XVI. qvibus canones etiam celebriorum Conciliorum cum suis epicrisibus inseruit, opus fuit pro illis temporibus haud contemnendum.

τῶν μυστηρίων τελετῆς. *Rursus in Alexandria quarta feria, & ea, quæ*
dicitur, Parasceve, & leguntur Scripturæ, & Doctores eas interpretan-
tur, & omnia, quæ ad synaxim spectant, administrantur, præter my- 24
steriorum consecrationem. Theodorus Petræorum Episcopus in vita
S. Theodosii Archimandritæ: Τέσσαρας ἔνδον τοῦ μοναστηρίου κατα-
σκευάσας ἐκκλησίας, μίαν μὲν ἐν ᾗ τῇ ἑλληνίδι φωνῇ πατέρων πλῆ-
θος ἰδιάζοντως τὴν τῆς αἰνέσεως καθὼς γέγραπται θύειν τῷ θεῷ θυσίαν,
ἑτέραν δὲ ἔνθα κατὰ τὴν οἰκείαν γλῶσσαν γένους τῶν τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς
ἀποδίδωσιν. ἄλλην δὲ, καθ' ἣν Ἀρμένιοι τῆς ὑμνῳδίας διὰ παντὸς
ἐχόμενοι, ἰδίᾳ φωνῇ τῷ κοινῷ δεσπότῃ προσάγουσιν, ἑτέραν δὲ, ἐν ᾗ
οἱ ὑπὸ τοῦ μιαροῦ δαίμονος στρεβλούμενοι ἀδελφοὶ, ὧν φθάσαντες μνή-
μην πεποιήμεθα, τὴν εὐχαριστίαν ἅμα τοῖς διακονεῖν αὐτοῖς ἀφιερου-
μένοις τῷ σωτῆρι προσάγουσι Χριστῷ, τάχα που μόνον εἰς τοῦτο νήφον-
τες εἰς ὃ καὶ γεγόνασιν. οὕτω μὲν οὖν ἐν ταύταις ὁ ἱερὸς τῆς ψαλμῳδίας
ἐπιτελεῖται κανὼν, ἑπτάκις τῆς ἡμέρας, τὸ δὴ λεγόμενον, τὸν πάσης
κτίσεως αἰνούντων ποιητήν. εἰς δὲ τὴν τῆς ἁγίας κοινωνίας σύναξιν τὴν
τῆς λειτουργίας ἀκολουθίαν, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τῆς τῶν θείων εὐαγγελίων
ἀναγνώσεως ἐν τῇ οἰκείᾳ τούτων ἕκαστοι ἁγίᾳ ποιούμενοι ἐκκλησίᾳ, οὔ-
τως ἅπαντες πλὴν τῶν δαιμονούντων ἀδελφῶν κατὰ τὴν μεγάλην τῶν
ἑλληνιστῶν συναθροίζονται ἐκκλησίαν. κἀκεῖ τῶν θείων Χριστοῦ τοῦ
θεοῦ ἡμῶν μέτοχοι γίνονται μυστηρίων. *Cumque intra Monasterium qua-*
tuor exædificasset Ecclesias, unam in qua Græca dialecto multitudo Pa-
trum separatim sacrificium laudis, uti scriptum est, DEo sacrificaret:
alteram, in qua nativo sermone genus aliud hominum supremo DEo sup-
plicationes deferrent: tertiam in qua Armenii perpetuò divinis hymno-
rum cantibus addicti linguâ propriâ communi Domino laudes dicerent:
quartam, in qua qui ab impuro dæmone torquerentur fratres, quorum 25
paulò ante meminimus, gratias unà cum iis, qui eorum servitio desti-
narentur, Servatori Christo agerent, in hoc fortè solùm sani, in quod
& facti sunt. Hac itaque ratione in his sacra Psalmodiæ regula perage-
batur, cùm septies in die, quod dici solet, creaturæ universæ auctorem
collaudarent. In sacra verò communionis synaxi Missæ seriem ab initio
ad Evangeliorum sacrorum lectionem in propria lingua singuli, & Eccle-
sia complentes, tùm omnes, exceptis à dæmone vexatis fratribus, in
magnam Græcorum congregantur Ecclesiam, ubique divinorum Christi
DEi mysteriorum participes fiunt. Et Cyrillus Scythopolitanus in vi-
ta S. Sabæ: Τότε οὖν τοῖς Ἀρμενίοις μετέστησεν ἀπὸ τοῦ μικροῦ εὐκτηρίου

πρὸς τὸ ἐπιτελεῖν τὸν τῆς ψαλμῳδίας κανόνα τῇ τῶν Ἀρμενίων διαλέκτῳ εἰς τὴν θεόκτιστον ἐκκλησίαν, παρεγγυήσας αὐτοῖς τὸ μεγαλεῖον, καὶ τὴν λοιπὴν ἀκολουθίαν ἐν ταῖς συνάξεσιν Ἀρμενιστὶ καθ' ἑαυτοὺς λέγειν, καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας προσκομιδῆς ἔρχεσθαι μετὰ τῶν ἑλληνισταρίων, καὶ τῶν θείων μεταλαμβάνειν μυστηρίων. Eo itaque tempore Armenios à parvo oratorio in Ecclesiam à DEo exstructam transtulit, ut Psalmodiæ regulam Armeniorum dialecto exequerentur, imponens ipsis Megalion, & reliquam Officii seriem in synaxibus separatim Armenicâ linguâ peragerent, & tempore divinæ oblationis cum Hellenistis convenirent, & divina participarent mysteria. Præsanctificatorum qvoqve meminerunt Joannes Episcopus Citri, in Responsis, Manuel Patriarcha in Sancitis, & Nicephorus Patriarcha in Canonibus: *Νηστεύειν τοὺς*
26 *μοναχοὺς καὶ τοὺς ἱερεῖς τῇ τετράδι τῆς τυροφάγου, καὶ τῇ παρασκευῇ, καὶ μετὰ τὴν τῶν προηγιασμένων ἀπόλυσιν ἐσθίειν τυρὸν ὅπου ἂν εὑρεθῶσιν, ἀνατρέπει δὲ ὁ κανὼν οὗτος τὸ τοῦ Ἰακώβου δόγμα, καὶ τῶν τετραδιτῶν αἵρεσιν.* Vertit Leunclavius: *Oportet Monachos jejunare die Mercurii & Veneris Septuagesimæ, & ubicumque fuerint, caseum comedere, post Præsanctificatorum solutionem. Evertit hic Canon Jacobi dogma, & Tetraditarum hæresim.* Sed an *τυροφάγος* Septuagesima t) sit, dicemus alibi.

Diximus particulas consecratas sangvine Dominico intinctasqve conservari, idqve ex præscripto Euchologii, usuqve ferè totius Orientalis Ecclesiæ, qvæ hoc tempore non alio modo præparat. Morem improbat Arcudius libro 3. cap. 56. & rubricas in Euchologio, in qvibus id præcipitur, expungendas esse censet ex Concilii Bracarensis tertii Can. 1. ubi damnatur illa intinctio panis, & ex observatione ipsâ Græcorum, Epitome sacr. Can. Harmenopuli sect. 2. tit. 6. ubi videtur præcipi similem intinctionem neqvaqvam fieri debere. *Τὸ μὴ χρίειν τὰ προηγιασμένα διὰ τῆς λαβίδος ἐν τῷ δεσποτικῷ αἵματι, ἐν τῷ μέλλειν ταῦτα φυλάττειν, ἀκριβέστερόν φησιν ὁ μακάριος Ἰωάννης ὡς καὶ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ γινόμενον. Non esse inungenda Præsanctificata per cochlear sanguine Dominico, dum custodienda sunt, accuratiùs tradit beatus Joannes, veluti quod etiam in Ecclesia nostra majori fiat.* Addi potest Michaël Anchiali, qvi tradit similem intinctionem non
27 esse in usu in Ecclesia Græcorum. Argumentatur Arcudius: Nam vel

t) Qvinqvagesimæ potius est, ut docet Allatius hebdomad. Græcor. p. 1422. seq.

vel fit, ut habeatur ſangvis Domini, vel ut habeatur per modum potus. Si ut habeatur, fruſtra tingitur, cum in ſpecie panis non deſit ſangvis, ut dicunt Scholaſtici, per concomitantiam: unaqvæqve enim pars ſeparatim ſumpta effectum alterius cumulatiſſimè præſtat, & ſupplet: ſi verò ut habeatur per modum potus, fruſtra etiam intingitur, qvia ſangvis ille exſiccatur, & panis ille ſic tantus non bibitur, ſed editur, & cavendum eſſe ne Græci putent, ſpecies panis, vel ſpecies vini ſeorſim acceptas non eſſe perfectum corpus Chriſti, & ſacramentum. u) Nos tamen dicimus nullo modo Rubricam expungendam videri, ſed uſum antiquum illius Eccleſiæ jam per omnes Eccleſias diſſeminatum, cum improbari, neqve damnari poſſit, omninò retinendum. Qvamvis enim in Eccleſia Conſtantinopolitana aliqvando in uſu non fuerit, & concedamus lege etiam ſcriptâ, qvod nusqvam apparet, prohibitum eſſe, non inde colligitur etiam in aliis Græcorum Eccleſiis, & Patriarchalibus eodem decreto abrogatum fuiſſe, qvod ex univerſali illius Eccleſiæ uſu comprobatur. Nec argumentum Arcudii contrarium evincit; Illa enim commixtio ſangvinis, & carnis fit, non qvaſi priùs illa eſſent ſeparata, & tunc unirentur: nullus enim apud Græcos unqvam dubitavit vel aſſeruit, in hoſtia eſſe ſolum corpus, in calice ſolum ſanguinem, ſed omnes uno
ore fatentur, corpus ſimul eſſe cum ſangvine, & ſanguinem cum 28
corpore. Qvare illa commixtio fit non ſecundùm ſuas veras & reales eſſentias, ut ſcholaſtici loquuntur, ſed ſecundùm formas & ſpecies ſacramentales, ſub qvibus corpus & ſangvis Chriſti veraciter continentur. Qvia ergo ut Theologi adnotant, ſpecierum ſacramentalium fit commixtio, dicitur fieri commixtio rerum contentarum. Freqventer enim multa, qvæ ad ſpecies pertinent, uſus loqvendi tribuit contentis ſub ſpeciebus. Et hæc ſpecierum ſacramentalium commixtio neſcio qvâ ratione improbari poſſit in Eccleſia Græcorum, cùm tantoperè probetur in Eccleſia Latina, in qva etiam nemine improbante fit iſta commixtio in calice. Nihil enim differt, ſive corpus immittatur in ſangvinem, ſivè ſangvis infundatur in corpus, par enim eſt utrorumqve commixtio;

u) Sane non eſt inſtitutioni CHRISTI perfecte congruens.

Et qvemadmodum Latinus hostiam immittens calici, non dicitur propterea carnem ibi inesse negare, ita & Græcus sangvinem apponens corpori, non propterea dicendus erit corpus illud exangue asserere.

Si dicant id non debere fieri ob periculum, sangvis enim dum cochleari à calice asportatur in corpus, faciliter potest effundi, qvod in corpore in calicem immisso non potest accidere; Dicemus nullum ibi periculum esse, cùm non asportetur sangvis in cochleari, sed tantùm in sangvine cochlear madefiat, eoqve
29 madefacto, signum crucis in corpore formetur. An ideò à suis ritibus, & ceremoniis per tot annos confirmatis Ecclesia Græcorum summovenda est?

Illud etiam ipse observo ex præscriptis Patriarchæ Constantinopolitani ad Paulum Hypopsephium Callipolitanum missis, Præsanctificatorum Liturgiam non unam atqve eandem apud omnes fuisse, sed pro varietate Ecclesiarum, & temporum variam: in ea enim, qvam nos hodie habemus, sangvis Christi nullus conficitur, at qvam ipse explicat, conficiebatur: ideoqve Patriarcha asserebat, non esse opus, præsanctificato sangvine particulas panis præsanctificatas esse intinctas, qvod sangvis in ipsa Missa conficeretur, & calix absolveretur: bis enim idem haberetur. In particulis verò consecratis pro infirmis illa intinctio necessaria videbatur, qvod nullus ibi alius sangvis conficeretur. Verba qvia rara sunt, nec omnibus ita obvia esse possunt, exscribam. Περὶ δὲ τῆς τῶν προηγιασμένων ὑποτυπώσεως τοιάδε σοι ἀπαγγέλλουσι. τῇ τελευταίᾳ τῆς τυροφάγου κυριακῇ τελείας τελουμένης μυσταγωγίας, καὶ ἄρτων ἁγίων, οὐ κατὰ τὸ σύνηθες, ἀλλὰ πλειόνων ἑτοιμαζομένων. μετὰ δὲ τὴν μετάληψιν, καὶ οἱ τῆς μέχρι παρασκευῆς ἄρτοι φυλάττονται ἐν πυξίῳ ἀφωρισμένῳ τινὶ οὐ κατασταλαζομένου τιμίου αἵματος ἐν ἐκείνοις, διό περ ποτήριον καθεκάστην τῶν νηστίμων ἡμερῶν ἑτοιμάζεταί τε καὶ ἁγιάζεται προηγιασμένης ἐπιτελουμένης. εἰς ὃ καὶ ὁ προτέλειος ἄρτος ὑψούμενος καὶ κατακλώμενος ἐμβάλλεται. καὶ τίς ἡ χρεία αἷμα προσμιγῆναι ἅγιον τῷ θείῳ ἄρτῳ. ἡ γὰρ προηγιασμένη
30 ὑπὲρ τῆς τελειώσεως μόνον τοῦ ἁγίου γίνεται ποτηρίου. καὶ οὕτω καθεξῆς ἐν ταῖς πέντε τῆς ἑβδομάδος τελεῖται ἡμέραις, τῷ δὲ Σαββάτῳ τελεία τοῦ Χρυσοστόμου τελεῖται λειτουργία τῇ δὲ κυριακῇ τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὅτε καὶ ἄρτος πάλιν φυλάττεται. καὶ τοῦτο καθίσταται μέχρι καὶ αὐτῆς

τῆς

τῆς μεγάλης τετράδος, ἀφ' ἧς καὶ τὰ προηγιασμένα λήγουσι. τότε δὲ βάπτεται θεῖος ἄρτος ἐν αἵματι, ὅταν τις τῶν ἀναχωρητῶν ἐν ὄρεσι καταχρύπτεται, καὶ ἐκκλησίᾳ οὐ παραβάλλει διὰ τὸ εἰς ἀρετὴν σπουδαῖον αὐτοῦ, ἐθέλει δὲ συνεχέστερον τῶν ἁγιασμάτων μεταχεῖν διὰ τὸν ἐκεῖθεν ἁγιασμὸν τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος. τούτῳ ἐν πυξίῳ τινὶ καθαρῷ ὁ θεῖος κομιζόμενος ἄρτος ἐμβεβαμμένος ἐστὶ καὶ τῷ θείῳ αἵματι. ἢ πάλιν ἴσως διὰ τὸν τισιν ἐπισυμβαίνοντα θάνατον αὐτοῖς ὅλου τοῦ τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς καιροῦ φυλάττεται πολλάκις ἄρτος βεβαμμένος ἐν αἵματι, καὶ εἰ χρεία μεταλήψεως ἢ ἐν ἡμέρᾳ ἢ ἐν τῇ νυκτὶ τινὸς θνήσκοντος, ὅτε μὴ τελεῖται μυσταγωγία, ἐντίθεται μέρος ἄρτου ἐπὶ τοῦ ποτηρίου. κατασταλάζεται δὲ καί τι ὑγρὸν, ἵνα δυνηθείη ὁ θνήσκων μεταχεῖν. ἁγιάζεται γὰρ καὶ τὸ ἐμβαλλόμενον ὑγρὸν ἐκ τοῦ ἁγίου ἄρτου. ἐν ἄλλῳ καιρῷ, ὅτε τελείας λειτουργίας γενομένης φυλάττονται ἐν τῷ ἁγίῳ ποτηρίῳ καθεκάστην μερίδες ἁγιασμάτων διὰ τοὺς ἴσως ἁρπαζομένους ἐπιθανατίους, ὅτε οὐκ οἴδαμεν. εἰ δ' οὐ χρεία καταφθάσῃ τῶν φυλαττομένων διὰ τὸ μὴ τεθνάναι τινὰ, πρωΐας παρὰ παιδὸς καθαροῦ καὶ νηστίμου κατασπαταλᾶται. *De Præsanctificatorum modo hæc tibi committunt*, Patres scilicet. *Ultima Tyrophagi Dominica, Quinquagesimæ nempè, cùm Missa perfecta ac integra celebratur, & panes sacri, non uti moris est, sed plures præparantur, post communionem panes, qui ad Parascevem usque sufficere debent, in pyxide ad id muneris destinata asservantur, nullo in eos pretioso sangvine immisso, quòd calix singulis jejuniorum diebus prœpara-* 31
tur & consecratur, cùm Præsanctificatorum Missa celebratur, in quem & antè perfectus panis post elevationem in partes divisus immittitur. Veruntamen quæ necessitas fuerit sanguinem sanctum divino pani antè immisceri, cùm Præsanctificatorum Missa pro sancto calice tantùm conficiendo fiat, sicque servato ordine per quinque hebdomadis dies continuatur. Sabbato integra Chrysostomi Missa dicitur, die Dominico Basilii Magni, cùm & panes rursum consecrantur, & conservantur, & hoc continuatur ad feriam quartam magnæ hebdomadis, cùm Præsanctificata finiunt. Tunc autem divinus panis sanguine tingitur, cùm ex Anachoretis aliquis in montes se abdit, nec ad Ecclesiam accedit propter nimium erga virtutem studium, avetque sæpius sacrorum particeps fieri, ob eam quæ inde corporis & animæ consequitur sanctitatem. Panis divinus in pyxide munda huic delatus divino sanguine intinctus est, vel rursus fortè propter mortem advenientem panis ipse toto Quadragesimæ tempore conservatur sanguine tinctus, & cùm communione opus fuerit, sive interdiu,

 sive

ſive nocte, aliquo moriente, cum non ſit ſacrum, in calice pars panis injicitur, & humidum aliquid immittur, ut poſſit moriens aſſumere. Quod verò injicitur humidum à pane ſancto ſanctificatur. Alio verò tempore cùm ſacrum perfectum abſolvitur in ſacro calice ſingulis diebus ſanctificatorum particulæ conſervantur propter tùm, cùm minus expectamus, moribundos. Si verò depoſitorum opus non fuerit, manè à puero mundo jejuno-
32 *que abſumuntur.* An non pœnituiſſet ſimiles antiqvæ Eccleſiæ ritus ob minimum ſcriptionis tædium non recenſuiſſe? Alio itaqve tempore alius in Eccleſia etiam in Præſanctificatorum Miſſa celebranda invaluit. Nos iſta alibi * fuſiùs proſeqvemur.

Præſanctificatorum in jejunio Qvadrageſimali cauſas ex jam laudatis auctoribus ſibi qviſqve varias colligere poterit. Non illaudabilem eam tute tibi habeto, mi NAVDÆE, ex Joanne Phurne ſcriptore non inelegante nondum edito, ad Gregorium Antigonitem. Ἕτερον δὲ οὐ χεῖρον πρὸς τὴν τῶν λεγομένων ἀπόδειξιν ὁ τῆς προηγιασμένης, μυστικὸς λόγος, καὶ τοῖς πολλοῖς ἀδιάγνωστος. ἐπεὶ γὰρ κατὰ τοὺς αἰσθητοὺς πολέμους οἱ στρατιῶται διημερεύοντες ἐν τῇ μάχῃ μόλις πρὸς ἑσπέραν διακριθέντες ἕωλά τινα διατηροῦντες ἐν ταῖς σκηναῖς αὐτῶν ἐσθίουσι βρώματα, πρὸς τὸ μὴ πάντη τὰς αὐτῶν δυνάμεις ἐξασθενῆσαι, μελλόντων αὖθις γινομένης ἡμέρας τοῖς βαρβάροις συμπλέκεσθαι. βουθυτεῖν γὰρ ἐν τῷ πολέμῳ καὶ σφαγιάζειν ἀδύνατον, ὃ τοῖς πανηγυρίζουσιν ἴδιον. διὰ τοῦτο καὶ ἡμῖν τότε τὸ κοινὸν ἡμῶν σφάγιον ὁ μόσχος ὁ σιτευτὸς, οὗ τὰς σάρκας σιτούμενοι νευρούμεθα πρὸς τὰς κατὰ τῶν ἐναντίων μάχας, οὐ θύεται. ἐπεὶ δὲ πάλιν ἀναγκαῖον τὸ βρῶμα καὶ ἀπαραίτητον, πνευματικῷ γὰρ ὁπλίτῃ, πνευματικὴ τροφὴ σύστασις ἐκ τῶν προτεθυμένων, καὶ προηγιασμένων μερίδων τὸ ἐνδεὲν πρὸς ἑσπέραν ἀποπληροῦμεν. *Aliud quoque eſt ad rerum dictarum demonſtrationem non minoris momenti Miſſæ, quæ Præſanctificatorum dicitur myſtica ratio, nec omnibus cognita. Cùm enim in pugnis quæ ſub*
33 *ſenſu cadunt, milites in bello per totum diem ſeſe exercentes, vix tandem ad veſperam ab hoſtibus ſejuncti repoſitos quosdam in propriis tentoriis pridianos & frigidos cibos comedunt, ne vires eorum prorſus debilitentur, cùm rurſus adveniente ſole cum barbaris manus conſerere debeant: namque in bello boves ſacrificare mactareque non poſſunt, quod iis, qui ſplendidè dies feſtos agunt, proprium ſit. Propterea & tunc nobis quoque communis noſtra victima, vitulus ſaginatus, cujus carnes ipſi*

* Fecit hoc Allatius in diſſ. qvam ſupra laudavi, de Miſſa præſanctificatorum.

ipsi comedentes, robur adversus hostium impetus acquirimus, non mactatur. Cùm verò rursus cibus nobis necessarius sit, & inevitabilis: spirituali enim militi spirituale alimentum confirmatio est, ex Præsacrificatis particulis infirmitatem nostram serò roboramus.

Qvantùm porrò Præsanctificatorum Missa ab ea qvæ *sicca, & nautica* x) dicitur, differat, optimè qvisqve dijudicabit, si qvæ de ea Joannes Stephanus Durantus de Ritibus Ecclesiæ Catholicæ lib. 2. cap. 4. num. 8. refert, unà cum iis, qvæ in Præsanctificatorum peraguntur, conferat. Sanè in sicca neqve panis offertur, neqve oblatus absumitur: in Præsanctificatorum verò, licet non offeratur, absumitur tamen. Et hæc sunt qvæ in hoc Liturgiarum libello continentur.

III. Tertius εὐαγγέλιον, y) *Evangelium* dicitur, Codex nempe, in qvo descripta sunt Evangelia, qvæ primum locum dignitate & officio inter Lectiones Missarum occupant. Cedrenus Leonis primi anno qvinto: ἀνελθὼν εἰς τὸ κεράμιον μετὰ εὐαγγελίου, καὶ θυμιατοῦ, καὶ τὸν θεὸν δάκρυσιν ἐξιλεωσάμενος. *Cùm unà Evangelio & thuribulo adhibitis ad Ceramium ascendisset, Deumque lacrymis placasset.* Palladius ad Lausum in Evlogio: καὶ λαβὼν εὐαγγέλιον εἰς πίστιν τῶν ἀκουόντων τέθεικεν ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν. *Et accipiens Evangelium* 34

x) De Missa sicca & nautica sive inter navigandum usurpanda juvabit conferre Johannis Bonæ Cardinalis rerum Liturgicar. lib. 1. cap. 15. & trigam Exercitationum Historico Theologicarum Rev. Helmstadiensium Theologi Jo. Andreæ Schmidii, editam Jenæ 1692. 8. Qvemadmodum de Missa præsanctificatorum præter eundem Bonam & Svicerum Cangiumqve in προηγιασμένη, & πυξίον & p. 1238. seq. & ad Chronicon Paschale p. 611. consulendi Beveregius ad can. 52. Trull. Petavius ad Epiphan. p. 352. Hugo Menardus ad Gregorii M. Sacramentarium p. 75. Josephus Vicecomes, Edmundus Martene, Henricus Rixnerus & alii qvi de ritibus sacræ Evcharistiæ scripserunt.

y) *Editum est hoc* θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον (*hunc enim habet titulum*) *primùm ab Emanuele Glyzonio anno ni fallor* 1599. *postea cura Theophylacti Hieromonachi apud Jo. Petrum Pinellum* 1645. *Præmittitur præfatio sive Epistola dedicatoria ad sanctissimum doctissimumque Gabrielem Philadelphiæ Metropolitam, & ad Severum Monembasiæ Episcopum & D. Raphaëlis Patriarchæ* τοποτηρητὴν *data Julii* 24. *Vitæ quatuor Evangelistarum ex Sophronio Hieronymi interprete & Dorothei synopsi desumpta, cuilibet Evangelistæ suo loco præfixæ sunt.* Hæc præstantissimus Caveus in diss. de libris & officiis Ecclesiasticis Græcorum. Prodiit etiam Evangeliorum Codex ejusmodi Venetiis A. 1624. fol. qvæ editio exstat Romæ in Bibl. Barberina. De isto Græcorum Evangelio præter Allatium, Meursium, Svicerum, Cangium ac Caveum agit Wilh. Ernestus Tentzelius ὁ μακαρίτης in dissertatione de ritu lectionum sacrarum.

lium ad comprobanda ea quæ dixerat, posuit in medio Fratrum. Codinus cap. 10. καὶ μετ' αὐτὸν ἀνέρχονται οἱ δεσπόται, εἶτα ὁ ἀρχιδιάκονος μετὰ τοῦ εὐαγγελίου. *Post quem ascendunt Despotæ, deinde Archidiaconus cum Evangelio.* Et de eo suprà dixerat, εἰς τύπον γὰρ Χριστοῦ τὸ εὐαγγέλιον φέρεται. *Christi enim figuram gerens Evangelium progreditur.* Euchologium: ὅτε εἰσοδεύει μετὰ τοῦ εὐαγγελίου. *Tunc ingreditur cum Evangelio.* Nicephorus Blemmida in vita S. Pauli Latrensis, δοκιμάσας σπεύσατέ μοι τὸ εὐαγγέλιον. Et Gregorius Patriarcha in vita sancti Lazari Galesii, καὶ τῇ μονῇ εὐαγγέλιον ἱερὸν πρὸς δυοκαίδεκα χρυσίνους ἀφιερωσάμενος οἴκαδε ἀπηλλάττετο. *Evangelium*, codicem nempe Evangeliorum. Cùm verò qvatuor Evangelistarum tetrabiblos sit, τετραευάγγελλον, & τετραευαγγέλιον, & corruptiori nomine, τετραυάγγελον, qvasi diceres, *quatuor Evangelia*, nuncupatur. καὶ τὰς ἀναγνώσεις τοῦ τετραευαγγέλου καθὼς ἔχομεν ἔθος τῇ πρώτῃ ἑβδομάδι τῆς τεσσαρακοστῆς. Marcus Hieromonachus de dubiis typicis cap. 38. Τελεσθείσης δὲ ταύτης ψάλλονται αἱ ὧραι μετὰ τῆς στιχολογίας αὐτῶν, καὶ τῶν ἀναγνώσεων τοῦ τετραευαγγέλου. Typicum: Εὐτρεπισθέντος δὲ τοῦ ἀναλογίου μετὰ βλατίου, τεθέντος ἐν αὐτῷ τοῦ τετραευαγγελίου, καὶ πάντων ἱσταμένων ἀσκεπῶν γίνεται ἀνάγνωσις.

35 Et notanda est reverentia, qvâ audiri debent Evangelia, z) stantes enim curuiqve & aperto capite audiebant, sive ex institutione Anastasii, ut Anastasius in ejus vita, & Micrologus de Ecclesiasticis observationibus cap. 9. sive Siricii, ut Marianus Scotus in Chronico, sive Clementis, ut lib. 2. Constitut. Apostol. cap. 61. a) sive ex alia Apostolica traditione, aut veteri instituto, aut antiqva consvetudine, ut Isidorus Pelusiota lib. 1. epist. 136. & Sozomenus Hist. lib. 5. cap. 22. b) *Per totas Orientis Ecclesias quando Evangelium legendum est, accenduntur lumina, sole rutilante,* scribit Hieronymus adversus Vigilantium. Lumina accensa ferentes *Deputati* vocantur à Joanne Episcopo Citri in Responsis, Δεπουτάτοι δὲ μανδοφοροῦντες μετὰ λαμπάδων προπορεύονται, τοῦ τε ἁγίου εὐαγγε-

z) De cultu hoc ac reverentia Evangeliis eorumqve lectioni apud veteres Christianos testata adeundi Cotelerius ad Constitutt. Apost. II. 57. Jac. Gothofredus ad Philostorgium p. 117. Svicerus in thesauro pag. 1226. Jo. Andreas Schmidius in triga diss. Alteserra ad Anastasium de vitis Pontificum p. 36. & Blondellus in Turriano vapulante pag. 557.

a) Lege 57. b) Lege lib. 7. c. 19.

εὐαγγελίου, ὅτε ἀναφέρεται εἰς τὸν ἄμβωνα πρὸς ἀνάγνωσιν, καὶ τῶν ἁγίων δώρων, ἔντε τῇ εἰς τὴν ἁγίαν τράπεζαν εἰσόδῳ, καὶ ἐν τῇ εἰς τὴν πρόθεσιν ἐπανόδῳ αὐτῶν. *Deputati verò mandyis induti antecedunt cum lampadibus Evangelium, quando lectionis causa fertur ad suggestum: iidem munus idem obeunt in ingressu ad sacram mensam, quando sacra dona circumferuntur, & ad Prothesim referuntur.*

Differt à qvatuor Evangeliis, qvod illa continuatam historiæ seriem, non interruptam, neqve alterius verbis interturbatam contineat, hic liber ea omnia habet, sed in certas partes, & sectiones divisa, qvas illi τμήματα, μέρη, περικοπὰς, ἀναγνώσεις, Latini *Lectiones* indigitant, ad usum singulorum dierum & festivitatum, modò unius, modò alterius Evangelistæ textu, 36
qvandoqve etiam pluribus in locis, utut opus fuerit, interposito; non ita tamen, ut seriem Evangelicam prorsus interrumpant: exceptis enim solemnitatibus, qvæ peculiare sibi poscunt Evangelium, in reliqvis anni diebus ita dispertiuntur ut unius priùs Evangelistæ textum, in tmemata dividant, & diebus applicent, donec finiat, postmodum alterius continuent, donec omnia ad exitum perduxerint, & diebus Dominicis à scriptore Evangelii nomen imponant: dicunt enim ἡ πρώτη κυριακὴ τοῦ Ματθαίου. *Prima Dominica Matthæi, secunda Matthæi*, c) & sic de aliis. Id ut meliùs comprehendas, velim animadvertas d) Joannis Evangelii textum universum septem integris hebdomadibus legi, qvæ à magna Paschæ Dominica, tribus diebus exceptis, numerantur. Matthæi e) à feria secunda post Dominicam Pentecostes ad subseqventem Parasceven Exaltationis diem festum, absolvitur-

c) Confer Allatii diss. de hebdomadibus Græcor. §. 31. seq.

d) Ecce tibi verba Typici, è qvo hæc Allatius hausit: ἰστέον ὅτι τὸ ὕφος τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου ἀναγινώσκεται ἐν ὅλαις ἑβδομάσιν ἑπτὰ, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἁγίας Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, καὶ λῆγον ἄχρι τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, χωρὶς ἡμερῶν τριῶν.

e) Idem Typicum: Τὸ δὲ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκεται ἀπὸ τῆς δευτέρας τῆς μετὰ τὴν πεντηκοστὴν, ἤγουν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἄχρι τῆς μετὰ τὴν ὕψωσιν παρασκευῆς κυκλοῦν ἑβδομάσι ιζ, ὧν αἱ μεν ια ἔχουσι τὸ κατὰ Ματθαῖον ἀναγινωσκόμενον, ἀπὸ δὲ τῆς ιβ ἑβδομάδος ἀναγινώσκεται τὸ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον ἐν ταῖς πέντε ἡμέραις. ἐν δὲ τοῖς σάββασι καὶ ταῖς Κυριακαῖς πάλιν ὁ Ματθαῖος, ἄχρι τῶν ιζ ἑβδομάδων. Ἡ δὲ ιζ ἑβδομὰς οὐκ ἔχει διὰ τὸ σπανίως ἀναγινώσκεσθαι αὐτήν. Ἐι δὲ μέλλει ἀναγινώσκεσθαι, καὶ ἡ αὐτὴ ἑβδομὰς ἀναποδίζειν δεῖ ὄπισθεν, καὶ ἀναγινώσκειν ὅταν θέλει.

ſolviturqve hebdomadibus ſeptem & decem. Harum undecim ſingulis diebus Matthæi lectionem continuant, à duodecima qvinqve tantùm diebus Marci lectio aſſumitur, Sabbatis, & Dominicis Matthæi reſtituitur, usqve ad hebdomadem decimam & ſeptimam, dummodò hæc poſtrema inter tempus Paſchale occurrat, ſin minùs, non legitur. Lucæ f) Evangelium à feria ſecunda qvæ Dominicam poſt Exaltationem excipit, & integris
37 hebdomadibus duodecim continuatur, ab initio decimæ tertiæ Marci percurritur in reliqvis diebus, ſed Sabbatis & Dominicis Lucæ aſſumitur: Marci g) tandem inter Matthæi & Lucæ abſumitur, qvod verò ſupererit, Sabbatis & Dominicis Qvadrageſimæ abſolvitur. His tamen non obſtantibus, ut Evangeliorum in Sanctorum diebus feſtis recitari ſolitorum regulam qvandam Sacerdotibus darent, eamqve facilem, ac infallibilem poſt qvatuor Evangelia, eorumq; ſeriem, varia ex ingenio commenti ſunt. Hinc illis: Πίναξ τῶν εὐαγγελίων κατὰ περικοπὰς, ὡς εἴωθεν ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἔντε ταῖς ἑορταῖς τοῦ κυρίου, καὶ τῆς παρθένου, καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων. Et, Κανονάριον σὺν Θεῷ ἀρχόμενον ἀπὸ μηνὸς Σεπτεμβρίου μέχρι Αὐγούστου. μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εἰς τὸν Ἀπόστολον. Et, Ἐκλογάδιν τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν διά τε τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τὴν περικοπὴν ἑκάστου εὐαγγελιστοῦ, ἅμα δὲ τὴν τῶν κεφαλαίων παρασημείωσιν ἀκριβῶς διαγορεῦον. Et, Παρασημείωσις τῶν εὐαγγελικῶν περικοπῶν κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀναγινωσκομένων ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, μετὰ προσθήκης τῶν ἀρχιτελειῶν πρὸς ἐναργῆ καὶ σύντομον κατάληψιν τοῦ ζητουμένου. Et, Ἐκλογάριον τῶν ἁγίων εὐαγγελίων ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ τῶν καθημερινῶν κατὰ διαφόροις περικοπὰς, ὡς εἴωθεν ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἐκκλησίαις ἐν ταῖς ἑορταῖς τοῦ κυρίου, καὶ τῶν ἁγίων, καὶ αὗται αἱ περικοπαὶ κατὰ πλάτος. Et, Κανονάριον τῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ Εὐαγγελίου καθ' ὅλον τὸν ἐνιαυτὸν, ὃν δὴ τρόπον δεῖ ἀναγινώσκεσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. Et hæc in Bibliotheca Barberina manuſcripta omnibus

f) Τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον ἄρχεται ἀπὸ τῆς μετὰ τὴν ὕψωσιν δευτέρας ἄχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ ἀσώτου, (Septuageſ.) ἔχον ὁλοκλήρως τὰς ιβ ἑβδομάδας. Ἀπὸ δὲ τῆς δευτέρας τῆς ιγ ἑβδομάδος ἀναγινώσκεται ἐν ταῖς πέντε ἡμέραις τὸ κατὰ Μάρκον. Ἐν δὲ τοῖς σάββασι καὶ ταῖς κυριακαῖς πάλιν τὸ κατὰ Λουκᾶν.

g) Τὸ δὲ κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον ὅσον μὲν ἀναγινώσκεται ἀνὰ μεταξὺ τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ. Τὸ δὲ ἐπίλοιπον κατὰ τὴν μεγάλην τεσσαρακοστὴν ἐν ἑβδομάσι πέντε, ἤγουν ἐν πέντε σάββασι καὶ πέντε κυριακαῖς.

bus patent, qvibus multò plura addi possent ex aliis. Et nota ad unam rem significandam vocabulorum Græcobarbarorum copiam, πίναξ, κανονάριν, συναξάριν, ἐκλογάδιν, παρασημείωσις, ἐκλογάριον. Nec diversa sunt, qvæ in disponendis epistolis legi svetis h) usurparunt, immò etiam, si diis placet, multoties absurdiora. Nec ab re fuerit observare, qvæ in Meursium animadverterat Gretserus in Codinum lib. 3. cap. 7. *Meursius admodum anxie monet, ne quis, cùm audit, quatuor Evangelia lecta esse, suspicetur Tetrabiblon Evangeliorum, hoc est ipsos integros quatuor Evangeliorum commentarios lectos esse, quod nimis longum fuisset Itaque articulum* τὰ, *præpositum vocabulo* τέσσαρα *exulare jubet, sed si Græcorum Rituales libros diligentiùs inspexisset, aliter puto super hac re enunciasset. Ita enim Typicum Sabæ cap. 38. agens de hac magnæ hebdomadis feria secunda.* ἀναγινώσκεται δὲ τὸ τετραευαγγέλιον τῇ γ΄. καὶ τῇ δ΄. καὶ πληροῦται. Leguntur qvatuor Evangelia feriâ secundâ, tertiâ, qvartâ, & absolvuntur. *Ne autem suspiceris tantùm partem aliquam ex quatuor Evangeliis lectam esse, audi ejusdem Typici auctorem eodem loco:* Εἰδέναι δὲ χρὴ ὅτι τὸ κατὰ Ματθαῖον ἅγιον εὐαγγέλιον ὅλον ἀναγινώσκεται. ὁμοίως καὶ τὸ κατὰ Μάρκον, καὶ τὸ κατὰ Λουκᾶν. τὸ δὲ κατὰ Ἰωάννην ἀναγινώσκεται ἄχρι τῆς ἀρχῆς τῶν ἁγίων παθῶν. ἀναγινώσκεται δὲ οὕτως ἐν ταῖς τρισὶν ἡμέραις ἤγουν β΄. γ΄. καὶ δ΄. καὶ πληροῦνται ἐν ταῖς ὥραις. γίνεται δὲ τὸ κατὰ Λουκᾶν ἀναγνώσεις τρεῖς. τὰ δὲ ἄλλα ἀπὸ δευτέρου ὁμοῦ ἀναγνώσεις θ΄, καὶ ὥρας θ΄. καὶ πλέον οὐδέν. Scire oportet Evangelium S. Matthæi totum legi (Nota *totum*) similiter & S. Marci, & S. Lucæ. At Evangelium S. Joannis legitur usqve ad principium salutiferæ Passionis. Leguntur autem sic Evangelia tribus diebus, nempe feriâ secundâ, tertiâ, & qvartâ: & absolvuntur in horis. Evangelium S. Lucæ tribus lectionibus perficitur, reliqva similiter, ut simul fiant novem lectiones ad horam nonam, & nihil ampliùs. *Ex his jam Meursius non Codinum, sed sua emendare poterit, & si quid emendandum sit, potius expungam illud* τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ, *quia magnâ feriâ quintâ non legebatur* τὸ τετραευαγγέλιον, *quippe quod præcedente die, videlicet magnâ feriâ quarta jam absolutum erat, ut ex Typico Sabæ audivimus, nisi fortè in Palatio Constantinopolitano Tetrabibli lectio ad quintam ipsam feriam magnam extenderetur. Quamvis ipsum quoque Triodium Græcorum cum Typico Sabæ concinat, cujus hæc sunt verba:* Legitur

38

39

h) Vide infra p. 46. seq.

gitur etiam Tetraevangelium ſecundâ, tertiâ, & qvartâ feriâ, καὶ πληροῦται, & completur, ſeu terminatur.

At, ut video, rebus hiſce ſubactus, oppreſſusqve es, recreare paululum, & mentem refice carminibus, tùm Heroico, tùm Jambico pede currentibus, necdum editis, ex ipſis Barberinis, aliisqve codicibus in Evangelia modo jam dicto pro officiis Græcorum diſecta.

Η τετρὰς ὧδε τῶν μαθητῶν τοῦ λόγου
Εκχεῖ τὸ ῥεῦμα τῶν ἀειρρύτων λόγων.
Τοίνυν ὁ διψῶν μὴ κατώκνει τοῦ πίνειν
Ψυχὴν κατάρδων, καὶ ποτίζων τὰς φρένας·
Εὐαγγελιστῶν τοὺς θεοπνεύστους λόγους
Τομαῖς διαιρεθέντας εὐεπιτρόχοις,
Καὶ τῇδε βίβλῳ τεχνικῶς ἡρμοσμένους
Απας ἀκούων, καὶ τρυφῶν καθ' ἡμέραν
Εστῶσιν ὠσὶ τοὺς ὑπεκφωνουμένους
Ιωάννην θαύμαζε τῆς εὐβουλίας
Σπούδασμα πολλοῖς οὐ πρὶν ἐσπουδασμένοις,
Καὶ σπουδάσαντα συντόνως προθυμίαις
Καὶ καλλιεργήσαντα κόσμοις ποικίλοις
Τοῖς μὲν ξενίζει τοὺς ὁρῶντας ὡς ἔχει,
Τοῖς τοῦ θεοῦ δὲ ῥήμασι ψυχοτρόφοις
Εὐεργετεῖν ἅπαντας ἀκροωμένους.
Ενταῦθα τὴν θέλγουσαν εἰκότως λύραν
Κινῶν, τέλος γε συγκινεῖ καὶ τοὺς λίθους.
Οθεν πλάνος σίγησον Ορφέως λύρα
Πόνοις, Ιωάννης γὰρ ἥρμοσε ξένην,
Καθημεροῦσαν τὴν λιθότροπον φύσιν.

Εἰς Ματθαῖον.

Σελασφόροις λάμψεσιν τοῦ Παρακλήτου
Τὸν νοῦν ἐλλαμφθεὶς ὦ Ματθαῖε θεόπτα
Τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν ἀφράστῳ τρόπῳ
Κατήγγειλας ἄριστα τῇ χθονὶ πάσῃ.

Ἄλλο.

Ως μαργάρους δώδεκα Ματθαῖος λόγους
Πλοῦτον νοητὸν Χριστιανικῷ στίφει
Ον καὶ κρατοῦντες ἔνδον ἐν στέρνοις φίλοι
Κόσμον φύγωμεν, καὶ ματαίας φροντίδας,

Ἐκεῖνος

Εκεῖνος ὥσπερ τῶν τελωνῶν τὴν λύμην
Καὶ πρὸς χαρὰν δράμωμεν Χριστῷ ἐν τάχει.

Εἰς Μάρκον.

Οσσα περὶ Χριστοῖο θεηγόρος ἔθνεα Πέτρος
Κηρύσσων ἐδίδασκεν ἀπὸ στομάτων ἐριτίμων 41
Ενθάδε Μάρκος ἄγειρε, καὶ ἐν σελίδεσσιν ἔθηκε.
Τοὔνεκα καὶ μερόπεσσιν εὐάγγελος ἄλλος ἐδείχθη.

Ἄλλο.

Τὴν ἄφραστον γέννησιν τὴν πρὸ αἰώνων
Καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς σαρκικὴν παρουσίαν
Ο Μάρκος ὁ πάνσεπτος διατρανώσας
Τοῦ θεοῦ λόγου φευκτωρεῖ πᾶσαν κλίσιν.

Ἄλλο.

Λόγων ὁ Μάρκος τὴν ἀείρρυτον χύσιν
Εἰς πλῆθος ἐκκένωσον ἀντλήσας, ὅτι
Κόσμος παρηγῶ. ῥημάτων δίψος λάβοι.

Ἄλλο.

Μάρκος προβάλλει τοὺς θεηγόρους λόγους
Ελκει πλάνης τε, καὶ σκότους βροτῶν γένος
Πέμπειτε πρὸς φῶς τῆς ἀληθείας τάδε.
Τοίνυν δράμωμεν εὐσεβῶς πάντες φίλοι
Κόσμον λιπόντες τὸν μάταιον, καὶ πλάνον,
Πρὸς δεσπότην εὔσπλαγχνον εὐμενῆ λίαν.

Εἰς Λουκᾶν.

Λουκᾶς ἠπιόθυμος ἀκεστορίης ἐπιβήτωρ
Αθανάτου χριστοῖο γένος, καὶ θέσκελα ἔργα
Ατρεκέως κατέλεξε, καὶ ὡς θάνεν ἄμμε σαώσας,
Καὶ πάλιν ἐκ τύμβοιο θορὼν μερόπεσσιν ἐμίχθη.
Ενθεν δ' οὐρανίην ὑπὲρ ἄντυγα πατρὶ φαάνθη.

Ἄλλο.

Λουκᾶ πάρελθε, καὶ ξένον φράσον τρίβον
Τοῖς ἀσκόπως τρέχουσιν εἰς τρίβον πλάνης,

Λαοῖς δὲ δεῖξον ἐν σκότῳ καθημένοις,
Οἷον βλέπειν ἔδειξε φῶς Ἰωάννης.

Ἄλλο.

42 Σάλπιγξ μεγίστη τῶν λόγων Λουκᾶς πέλει
Σάλπιγξ σοβοῦσα τὴν πλάνην τῶν δαιμόνων
Καὶ πρὸς βίον λήγοντα μηδαμῶς γένος
Βροτῶν τρέχειν πείθουσα, καὶ ψυχῶν νόσον
Τοῖς φαρμάκοις λύουσα τῶν χρηστῶν λόγων.
Ἰατρὸς γὰρ σωμάτων, καὶ ψυχῶν μέγας.

Ἄλλο.

Τὸν συνάναρχον τῷ πατρὶ θεῷ λόγον
Ἐβρόντησας ἄριστα σεσαρκωμένον
Κηρύξας αὐτοῦ τὴν ἐν γῇ παρουσίαν
Ὦ Λουκᾶ μάκαρ, ἐκ θεόπαιδος κόρης.

Εἰς Ἰωάννην.

Αἴγλῃ τριφεγγεῖ τὸν νοῦν λελαμπρυσμένος
Ἤστραψας κόσμῳ βροντήσας ἀριδήλως
Τρανῶντε τὴν σάρκωσιν τοῦ θείου λόγου
Ὦ θεολόγε γόνε βροντῆς ἐνθέως.

Ἄλλο.

Βροντῆς γόνε βρόντησον ὑψόθεν μέγα.
Καὶ σήμανον πῶς ἡ προάρχιος φύσις
Θεὸς βροτός τε, καὶ θεὸς πάλιν μένει.
Δίδου δὲ λύσιν τῶν ὀφλημάτων βίου
Ἰωάννου κοσμοῦντι τήνδε τὴν βίβλον.

Ἄλλο.

Βροντὴ πέφυκεν ἡ θεηγόρος λύρα
Βροντῶσα, κηρύττουσα τῇ οἰκουμένῃ,
Ἰωάννης ἄρρητον οὐσίαν μόνην
Θείαν τριφεγγῆ, δημιουργὸν τῶν ὅλων
Ἔγνω γὰρ ὄντως, καὶ γράφει θείᾳ βίβλῳ,
Καὶ νοῦν δαδουχεῖ, καὶ καταυγάζει φρένας.

Hæc carmina, qvemadmodum & ea qvæ ſequuntur, 43
Joannes Argolus amicus noſter raptim in Latinam lingvam vertebat:

Verbum ſequentium hic ſacer quaternio
Fundet perennis cœlitùs fluens melos.
Quicumque ſitis, hauſtum ne dubita ſuggere.
Evangeliſtæ eloquia, quin cujuslibet
Bene inſtitutis diſtributa formulis,
Affabrè in iſto conditos libro ſonos
Captans diebus ſingulis cor exhilarans
Haud aure pronâ cœlitum ſermonibus,
Joannis admirare dein ſolertiam,
Perefficacem, & talibus nunquam priùs
Modis laborem, quo vir improbo utitur
Doctaque nitidos, quos parat comptus manu
Videntibus mirabiles, ſalubribus
Verbis juvans, levamen attentis ferens,
Ritè ille plectris ordinem teſtudinis
Movens, movetque ſaxa blandiens ſono.
Fallax ſile ergo vatis Oeagrii lyra,
Joannis ipſa verba poſſunt ſaxea
Mollire chordis namque cordis intima.

In Matthæum.

At tu beati cor nitore ſpiritus
Fulgens, DEi conſortio; domeſtice
Matthæe, carmen ſcribis tenui ſono
Evangelizans optimè mortalibus.

Aliud.

Ut uniones explicat duodecim,
Effata Chriſti divitias ſodalibus
Matthæus his potita, & has animo intimo 44
Plebi occultas mundana paſſibus citis
Vitemus, atque ſenta mundi inſanies
Ut publicanus ille perfidum malum,
Curramus inde ad gratiam Chriſti citò.

In Marcum.

De Christo quæcumque Petrus præco undique gentes
Edocuit verè aperiens sacraria linguæ
Collegit Marcus, mandavitque acta tabellis,
Hinc Christi eximius colitur nunc nuncius orbe.

Aliud.

Non exprimendum Numinis mysterium
Verbi, quod ante sæcla progenuit Pater,
Nobisque coram carneum Christi typum
Marcus revelans, inclytus, spectabilis,
Illustrat omnem carneam propaginem.

Aliud.

Marcus perennes semper eloquii sacri
Venas, aquasque fontis effundit jugis,
Ut orbis inde sitiat os sacram sitim.

Aliud.

Deiloquos effundit & Marcus sonos,
Mortale recta & semita ducit genus
Ad celsa veritatis; hinc itaque gradu
Nos ambulemus congruo, tenebras procul,
Mundo abstinentes, ejus & fallaciis
Summum ad parentem amabilem, & placidum nimis.

In Lucam.

At mitis Lucas medicinæ assessor, opisque
Herbarum, haud mortale genus miraculaque ipsa
45 *Christi enarravit, nosque ut moriens reparavit,*
Rursus ut ex tumulo, terras, hominesque revisit,
Et tandem ad Patrem rutilanti apparuit axe.

Aliud.

Accede Luca, & indica explicitam viam
Pedibus, tenebræ compede in caliginis

Quo

Quos alligant, ostende euntibus diem,
Lumenque profer, quale Joannes docet.

Aliud.

Lucas loquelæ est magna sacræ buccina,
Est buccina, hostis arma terrens dæmonis
Vitamque ad ipsam, non habentem terminum
Vocans genus mortale, morbos spirituum
Solvens medela vocis ætherei soni:
Animis medetur, nam & medetur corpori.

Aliud.

Ævo parentis comparem genitum DEi
Tubæ fragore carneum sacro intonans
Ejusque narrans corporis præsentiam
Beate Luca per parentem virginem.

In Ioannem.

Splendore ter splendente mentem fulgidus
Micuisti in orbe lucidè ex alto intonans
Humanitatem dum exprimis Verbi DEi
Theologe ô tonitrui, & æthereum genus.

Aliud.

O intona stirps fulguris cœlo grave
Atque indica, ante ut omnium primordia
Homo est DEus, summusque remanet ex homine
Iterùm DEus, solutionemque impetra
Vitæ scelestæ, deferens veniam mali 46
Joannis exornantis istas paginas.

Aliud.

Fulgur fuit, Deiloquens hic & lyra
Quæ obmurmurans præconio mortalibus

Substantiam ineffabilem, verè unicam,
Trinamque verè, mente quam novit, sonat
Sic in libello congerens sacro sacra
Et frangit umbras, pectoraque irradiat face.

Post Evangelium additur: Εὐαγγελιστάριον i) περιέχον τὴν τῶν εὐαγγελιστῶν διαδοχὴν, πόθεν ἄρχονται, καὶ ποῦ καταλήγουσιν, ἔτι δὲ καὶ κανόνια λέ. ἐν οἷς εὑρίσκεται ἀεί ποτε τὸ εὐαγγέλιον τῶν κυριακῶν τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ. ὁμοίως καὶ τὸ ἑωθινὸν, καὶ ποῖος ἦχος ψάλλεται ἐν ἑκάστῃ κυριακῇ, καὶ ἕτερα ἀναγκαῖα περὶ τοῦ εὑρεῖν τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου πάσχα, καὶ πασχάλιον διηνεκὲς συντεθὲν παρὰ Ἐμμανουήλου τοῦ Γλυτζωνίου. *Evangelistarium continens Evangelistarum continuationem, unde incipiant, & unde finiant. Prætereà canones trigintaquinque, in quibus semper invenitur Dominicarum totius anni Evangelium, similiter matutinum, & quis tonus canitur singulis Dominicis, & alia necessaria ad inveniendum diem sancti Paschatis, & Paschalium perpetuum compositum ab Emmanuele Glyzonio.* Assuuntur prætereà Canones Evangelici, Eusebii ad Carpianum.

IV. Qvartus liber est dignitate inferior, sacer tamen & venerabilis, neq; enim est περὶ τῶν κυριακῶν λογίων, sed περὶ τῶν ἀποστολικῶν κηρυγμάτων. Alii ἀπόστολον vocant, k) qvod potior majorqve illius pars ex Epistolis Apostoli Pauli concinnatur. Cy-
47 rillus Scythopolitanus in vita S. Sabæ, ἅμα δὲ καὶ καταπείγων αὐτὸν τό, τε ψαλτήριον διδάξαι με, καὶ τὸν ἀπόστολον. *Simulque eum compellens docere me Psalterium, & Apostolum.* Codinus cap. 6, τοὺς μὲν οὖν ψαλμοὺς τῶν ὡρῶν ἀναγινώσκει ὁ ἀρχιδιάκονος, τὴν προφητείαν, καὶ τὸν ἀπόστολον ὁ πρωταποστολάριος, τῶν δὲ εὐαγγελίων. *Psalmos horarum legit Archidiaconus, Prophetiam, & Apostolum Protapostolarius ex Evangeliis primum, &c.* Alii πραξαπόστολον nuncupant, qvod præter Epistolas Pauli, & alias canonicas, Actus etiam Apostolorum scriptos à D. Luca, & ante Epistolas contineat, non qvod

i) Evangelistarium pro Evangelio posuit Clariss. Montfauconus, ubi specimen affert ex Evangelistario MS. Græco Basilianorum ante octingentos annos scripto litteris uncialibus oblongis & erectis, p. 233. Palæographiæ Græce.

k) Prodiit Venetiis 1633. 1641. Vide Cangium & Caveum in Ἀπόστολος, Ἀποστολοευαγγέλιον, & πραξαπόστολος. Nic. Rayæi diss. præmissam Tomo 2. Act. Sanctor. Maji p. 42. Goarum ad Evchologium p. 921. qvi p. 904. seq. exhibet lectiones ex Apostolo & Evangeliis per festa totius anni.

qvod D. Lucæ sit liber de Actis Apostolorum. Typicum Sabæ: Μεταξὺ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν πραξαποστόλου, εὐλογοῦντος τοῦ ἱερέως. Et: Καὶ εὐθέως ἀνάγνωσιν εἰς τὸν πραξαπόστολον. Item: Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ πραξαποστόλου, εὐλογοῦντος τοῦ ἱερέως, ἀπερχόμεθα τοῦ ἑξαψάλμου. Triodium: Καὶ γὰρ ἀνάγνωσις εἰς τὸν πραξαπόστολον εἰς τὸν ὄρθρον.

Liber, qvemadmodum de Codice Evangelii diximus, ex Actibus Apostolorum, Epistolis Pauli, & Canonicis, nec non Apocalypsi compositus est. Textus in plures partes divisus, & diebus singulis, & festis diebus accommodatus, ita ut completo libro, ea qvoqve omnia terminentur, nihilqve in iis sit qvod in libro non habeatur, & qvandoqve etiam bis & ter, ut sese tulerit occasio, repetitum. Modum præscribit Typicum. Ἰστέον ὅτι ἀπὸ τῆς κυριακῆς τοῦ πάσχα μέχρι τῶν ἁγίων πάντων εἰς τὴν τοιαύτην ἀνάγνω-
σιν, λέγω δὴ τοῦ μεγάλου ἑσπερινοῦ, αἱ πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἀνα- 48
γινώσκονται μόναι. εἰς δὲ τὰς λοιπὰς κυριακὰς τοῦ ὅλου χρόνου αἱ ἑπτὰ καθολικαὶ, καὶ αἱ δεκατέσσαρες τοῦ ἁγίου Παύλου ἐπιστολαὶ, καὶ ἡ ἀποκάλυψις Ἰωάννου. *Scire debes à Dominica Paschatis usque ad Dominicam Sanctorum omnium pro lectione magni Vesperi Actus sanctorum Apostolorum tantummodò leguntur: in aliis reliquis Dominicis totius anni septem Catholicæ, & quatuordecim S. Pauli Epistolæ, & Joannis Apocalypsis.* Res etiam in libro contentas carmine Jambico expressit nescio qvis:

Η βίβλος ἥδε παράδεισος τυγχάνει
Ἐξ οὗ διδαχῶν βλαστάνει πηγὴ μία,
Οὐκ εἰς ποταμοὺς τέσσαρας ἁπλουμένη
Ἀλλὰ τὸ δὴ μέγιστον εἰς ἓξ ἀρτίους
Οἵ περ χθόνα μὲν οὐ ποτίζουσιν ὅλην
Ἀλλὰ ψυχὴν ἅπασαν ἄρδουσι ξένως.
Πηγὴ μὲν ὄντως ἡ γραφὴ πᾶσα πέλει
Τοῦ δελταρίου τοῦδε τοῦ θεοσδότου.
Ἐξὰς ποταμῶν ἓξ μαθηταὶ τοῦ λόγου
Καὶ πρῶτος αὐτῶν Λουκᾶς εὐφυῶς γράφει
Πράξεις ἀρίστους τῶν σοφῶν ἀποστόλων
Ὁ πάμμεγας δὲ Παῦλος Χριστοῦ τὸ στόμα.
Ἐπιστολὴν Ἰάκωβος μίαν πλέκει
Διπλᾶς ὁ Πέτρος ταύτας ὑφαίνει πάλιν

Ο θεολόγος βροντᾷ τρεῖς Ιωάννης
Καὶ μίαν αὖθις συντίθησιν Ιούδας.
Επτὰ τέλουσι καθολικαὶ ξύμπασαι.
Θεολογικὴ δ' ἀποκάλυψις πάλιν
Σφραγὶς πέφυκε τῆσδε τῆς βίβλου πάσης. *Liber iste hortus*
49 *est, ex quo doctrinarum erumpit fons unus, non in quatuor flumina extensus, sed quod omnium maximum est, in sex ingentes qui terram quidem non potant universam, sed quamlibet animam irrigant mirabiliter. Fons equidem universa scriptura existit libelli hujusce à DEo exhibiti. Sex flumina sunt Verbi discipuli, & primus inter eos Lucas aptissimè scribit actiones optimas sapientum Apostolorum. At ingens verò Paulus Christi os, Epistolam Jacobus unam nectit: binas Petrus has rursum orditur: Theologus tres fulminat Joannes, & unam rursus apponit Judas, quando Catholicæ universæ septem tantummodò sint. De rebus divinis tandem pertractans Apocalypsis sigillum hujus universi libri est.*

Epistolarum l) hujusmodi lectionem non esse Novatorum inventum, sed ab Apostolis ipsis ad nos transmissam ex Clement. Constit. lib. 2. cap. 57. Jacobo in Liturgia, Justino martyre Apolog. 2. & aliis colligitur. Itemqve qvantum fallantur illi, qvi lectiones Apostolicas ante Evangelium in celebratione Missarum constituisse Alexandrum Papam asseverant, cùm Jacobus, Clemens & Justinus Alexandrum præcesserint. Diximus suprà, cùm legeretur Evangelium, fideles stetisse: sed enim dum legitur Epistola, sedebant Episcopus & Ministri. Caussas petito ex Amalario Fortunato libro 3. de Ecclesiasticis Officiis cap. 10. Innocentio III. lib. 2. Mysteriorum Missæ cap. 35. & aliis.

Alio tempore de scripturis hisce disceptatum est, in eamqve
50 itum sententiam à plerisqve, non esse eorum auctorum, qvos præferunt. Dissidia sententiarum Christinus sive Christianus m) in Topographia Christiana lib. 7. sic expressit: Σιωπῶμεν δὲ ὅτι τὰς καθολικὰς ἀνέκαθεν ἡ ἐκκλησία ἀμφιβαλλομένας ἔχει, καὶ πάντες δὲ οἱ ὑπομνηματίσαντες τὰς θείας γραφὰς, οὔτε εἷς αὐτῶν λόγον

l) Confer Cotelerium ad Constitutionum Apost. lib. 2. c. 57. Jo. Baptistam Ferrarium, de sacris Concion. lib. 1. c. 15. & laudatam Tentzelii dissertationem de ritu lectionum sacrarum. Menardum ad Sacramentarium Gregorii M. p. 368. Thomam Milles ad Cyrillum Hierosol. p. 4. & 15.

m) Hic est qvem sub Cosmæ Indopleustæ nomine Clariss. Montfauconus edidit, p. 292.

γον ἐποιήσατο τῶν καθολικῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ κανονίσαντες τὰς ἐνδιαθήκους βίβλους τῆς θείας γραφῆς πάντες ὡς ἀμφιβαλλομένας αὐτὰς ἔθηκαν· λέγω δὴ Εἰρηναῖος ὁ Λουγδουνῶν ἐπίσκοπος ἀνὴρ ἐπίσημος καὶ λαμπροῦ βίου μετ' οὐ πολὺ τῶν ἀποστόλων γενόμενος, καὶ Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου, καὶ Ἀμφιλόχιος ἐπίσκοπος γενόμενος τοῦ Ἰκονίου, φίλος καὶ κοινωνικὸς τοῦ μακαρίου Βασιλείου, καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς πρὸς Σέλευκον αὐτῷ γραφεῖσιν ἰάμβοις ἀμφιβαλλομένας αὐτὰς ἐξεῖπεν. ὁμοίως καὶ Σευηριανὸς ὁ Γαβάλων εἰς τὸν κατὰ Ἰουδαίων λόγον αὐτοῦ αὐτὰς ἀπεκήρυξεν. οὐ γὰρ τῶν ἀποστόλων αὐτάς φασιν οἱ πλείους, ἀλλ' ἑτέρων τινῶν πρεσβυτέρων ἀφελεστέρων. ὅθεν ὁ Παμφίλου εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτοῦ ἱστορίαν λέγει, ὅτι ἐν Ἐφέσῳ δύο μνήματά εἰσιν· ἓν Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, καὶ ἓν ἕτερον Ἰωάννου πρεσβυτέρου τοῦ γράψαντος τὰς δύο ἐπιστολὰς τῶν καθολικῶν, τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην, ἔνθα προγέγραπται· ὁ πρεσβύτερος Γαΐῳ τῷ ἀγαπητῷ. εἰ μὴ γὰρ τὴν πρώτην Πέτρου, καὶ τὴν πρώτην Ἰωάννου οὐ λέγει αὐτὸς καὶ Εἰρηναῖος εἶναι τῶν ἀποστόλων. ἕτεροι δὲ οὔτε αὐτὰς λέγουσι τῶν ἀποστόλων εἶναι, ἀλλὰ τῶν πρεσβυτέρων. πρώτη γὰρ καὶ δευτέρα καὶ τρίτη Ἰωάννου γέγραπται, ὡς δῆλον ἑνὸς προσώπου εἶναι τὰς τρεῖς. ἕτεροι δὲ καὶ τὴν Ἰακώβου σὺν ταῖς ἄλλαις δυσὶ δέχονται. ἕτεροι πάσας δέχονται. παρὰ Σύροις δὲ εἰ μὴ τρεῖς μόναι αἱ προγεγραμμέναι οὐχ εὑρίσκονται· λέγω
δὴ ἡ Ἰακώβου, καὶ ἡ πρώτη Πέτρου, καὶ ἡ Ἰωάννου * τρίτη. § I
αἱ ἄλλαι γὰρ οὔτε κεῖνται παρ' αὐτοῖς. οὐ χρὴ οὖν τὸν τέλειον Χριστιανὸν ἐκ τῶν ἀμφιβαλλομένων ἐπιστηρίζεσθαι τῶν ἐνδιαθέτων καὶ κοινῶς ὡμολογουμένων γραφῶν, ἱκανῶς πάντα μηνυόντων περί τε τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς καὶ τῶν στοιχείων, καὶ παντὸς τοῦ δόγματος τῶν Χριστιανῶν. *Silemus multo abhinc tempore Ecclesiam Catholicas epistolas in dubium vertisse, eorum omnium qui in divinas litteras commentaria ediderunt, neminem in Catholicas animum applicuisse: sed eos etiam qui divinæ scripturæ libros in canonem redegerunt, omnes de iis tanquam dubiis sermonem habuisse. Irenæus nempe Lugdunensium Episcopus vir clarissimus & vitâ præclarâ, non multùm post Apostolorum tempus; Eusebiusque Pamphili, & Amphilochius Iconii Episcopus amicus sociusque beati Basilii, ipse quoque in Jambicis carminibus ad Seleucum tanquam dubiæ fidei rejicit. Similiter & Severianus Gabaliensis in sua adversus Judæos oratione eas proscripsit: neque enim eas Apostolorum esse plerique referunt, sed aliorum ignobiliorum Presbyterorum. Hinc Pamphili Eusebius in Historia sua Ecclesiastica tradit Ephesi duo monumenta cerni: unum Joannis Evange-*

* leg. πρώτη.

listæ, alterum Joannis Presbyteri, qui duas ex Catholicis epistolis, secundam scilicet & tertiam scripserit, in quibus præfigitur: Presbyter Gajo dilecto. Tantùm enim primam Petri & primam Joannis ipse atque Irenæus affirmant Apostolorum esse: alii verò neque eas Apostolorum esse asseverant, sed presbyterorum; quandoquidem prima & secunda & tertia Joannem præfert: ut manifestum inde sit, tres tantùm illas unius
52 *esse. Alii item & eam quæ Jacobi est cum reliquis duabus amplectuntur, alii omnes exosculantur. Apud Syros non nisi tres tantùm, quas prædiximus, inveniuntur, Jacobi scilicet, prima Petri, & Joannis tertia: reliquæ enim apud eos non habentur. Haud itaque operæ pretium fuerit perfectum Christianum ex iis quæ in dubium referuntur constabiliri, cùm canonicæ & ab omnibus in universum comprobatæ scripturæ satis abundanterque de cœlo & terra & elementis, & universo Christianorum dogmate omnia enunciant.* Et hæc qvidem hic auctor. Attamen hisce temporibus, tanta est vis veritatis, adeò fixum in Græcorum animis mansit, non Actus Apostolorum, & Epistolas Pauli tantùm, sed eas etiam qvas Catholicas vocant, & Apocalypsim ipsam veram & genuinam esse scripturam, & uti talem, ritu Ecclesiæ Romanæ publicè in Officiis per totam Græciam in Ecclesiis, qvemadmodum & alias divinas scripturas legunt.

Epistolis adnectitur Menologium, n) in qvo ab initio Septembris nomina Sanctorum singulis diebus recensentur, illisqve Epistola propria in Officiis recitanda subjungitur.

V. Subseqvitur liber qvintus non multùm dissimilis, eum ἀναγνώσεις seu ἀναγνώσματα vocant, *Lectiones.* o) Cùm enim in ea Ecclesia ex antiqva consvetudine non Testamentum novum tantùm, sed vetus in Ecclesia, dum divina officia peraguntur, recitatur, partes eas, seu segmina ex Testamenti veteris libris, anni
53 diebus variis pro dierum festorum solemnitate in unum volumen redegerunt, ut faciliùs & commodiùs præ manibus habeantur.

Librum

n) Hujusmodi Menologium sive commemorationem sacrarum solennitatum & præcipuorum sanctorum totius anni secundum duodecim menses subjici etiam Πραξαποςόλῳ qvi MS. exstat in Bibl. Vindobonensi, testatur Lambecius lib. V. pag. 287. Confer qvod exhibetur à Rev. Jo. Mich. Heineicco in egregio opere Germanico qvo Ecclesiam Græcam veterem ac recentem descripsit parte III. p. 187. seq.

o) Eadem fere ex Allatio Cangius, Caveus, Svicerus, atqve in diss. de ritu lectionum sacrarum Tentzelius. Hujusmodi ἀναγνώσεσι canonem qvartum in qvotidiano officio à Græcis interrumpi notat idem Allatius de Georgiis p. 417.

Librum usitato Ecclesiæ vocabulo ἀναγνώσεις, ut dixi, nuncuparunt. Id Latinis *lectio* est. Liber, qvod ipse sciam, ineditus est. Prostat tamen passim manuscriptus in monasteriis Græcorum, & in Italicis Bibliothecis, & potissimùm Vaticana & Barberina sub num. 16. & 17. Lectiones per totum annum ex Prophetis & Apostolis sanctum Hieronymum collegisse, nomenqve libro *Lectionis*, vel *Comiti sancti Hieronymi* p) imposuisse tradit Pamelius libro 3. Liturgicon, & meminerunt Micrologus de Observationibus Ecclesiasticis cap. 25. Honorius in Gemma Animæ lib. 1. cap. 88. Benno de qvibusdam rebus ad Officium Missæ pertinentibus cap. 2.

Liber diversus est ab aliis lectionibus prolixioribus, qvas iidem Græci inter Officia, non tamen ex divinis litteris desumptas, recitant; qvarum ubiqve freqvens mentio est, ut Expositiones Chrysostomi in vetus & novum Testamentum, Orationes Basilii, Gregorii Nazianzeni, Catecheses Studitæ & aliorum, necnon Ascetica Ephræmi Syri, Lausiaca, Paterica, q) & vitæ Sanctorum ex Simeone Metaphraste potissimùm, de qvibus alius erit dicendi locus.

VI. Sextus erit ψαλτήριον, *Psalterium*. Typicum cap. 4. καὶ σχολάζει τὸ ψαλτήριον ἀπὸ τῆς μεγάλης πέμπτης μέχρι τοῦ σαββάτου τοῦ ἀντιπάσχα. *Et cessat Psalterium à magna Feria quinta usque ad sabbatum Antipaschæ.* In vita Palæmonis Abbatis: ἦν δὲ τοῦ ἁγίου γέροντος ἡ λειτουργία τοιαύτη. ἐν μὲν τῇ νυκτὶ ἔψαλλεν ὅλον τὸ ψαλτήριον καὶ τὰς ᾠδὰς ἀθορύβως. *Erat verò sancti senis ministerium simile, nocte canebat totum Psalterium & Cantica sine ullo strepitu.* Epiphanius Monachus de locis Syriis: καὶ εἰς τὴν δυτικὴν πόρταν τῆς ἁγίας πόλεως ἐστιν ὁ πύργος ὁ Δαυιτικὸς, εἰς ὃν ἐκάθισεν ἐπὶ σποδοῦ, καὶ ἔγραψε τὸ ψαλτήριον. *Ad Occidentalem portam sanctæ Civitatis est turris Davidica, ubi consedit super cinere, & scripsit Psalterium.* Cyrillus Scythopolitanus in vita S. Sabæ: ἕως οὗ τὸ ψαλτήριον μάθωσι, 54
καὶ

p) Comitem sive Lectionarium illum S. Hieronymo tributum longe, qvam à Pamelio T. 2. Liturgicon vulgatus est, ampliorem edidit Steph. Baluzius post capitularia Regum Francorum Paris. 1677. fol. 1309. Præfationem vero ad Constantinum Episcopum CPolitanum, qvam primus in lucem proferre visus sibi est Dacherius, pridem ante illum Matthias Flacius publicaverat Magdeb. 1549. 8. post duo capita Polydori Virgilii de nomine & autoribus Missæ

q) Palladii Historia Lausiaca, Moschi Pratum, & alia hujusmodi Πατερικὰ sive libri Vitas Patrum complexi.

καὶ τὸν τῆς ψαλμῳδίας κανόνα, καὶ τὴν μοναχικὴν παιδεύθῶσιν ἀκρίβειαν. *Donec Pſalterium addiſcerent, & Pſalmodiæ regulam, & monaſticâ imbuerentur diſciplinâ.* Et: εἶπε πρὸς τὸν πατέρα· δίδαξον αὐτὸν τὸ ψαλτήριον, ὅτι χρήζω αὐτοῦ. *Doce ipſum Pſalterium, quoniam ipſius indigeo.* Et in vita S. Theodoſii: καὶ ἐξέμαθε τό, τε ψαλτήριον, καὶ τὰς λοιπὰς θείας γραφάς. *Et addidicit Pſalterium, & reliquas divinas ſcripturas.* Dicituretiam ψαλτήρ. Alexius Ariſtenus in Can. 2. Concilii Nicæni ſecundi: τὸν μέλλοντα εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς προάγεσθαι βαθμὸν δεῖ πάντως τὸν ψαλτῆρα γινώσκειν, καὶ ἑρμηνεύειν αὐτόν. *Promovendus in Epiſcopum omninò ſcire debet Pſalterium, illudque interpretari.* Nullus alius ſive in Miſſis, ſive in Matutinis precibus, ſive in aliis divinis officiis eo frequentior eſt, tamqvam qvi ſemper præ manibus ſit, licet ob aſſiduam illius recitationem ex memoria ferè omnia dicantur, ſuntqve meri Pſal-
55 mi Davidici, non alterato ordine, ſed uti in ſacris Biblis jacent, in certas tamen claſſes, plures vel pauciores Pſalmos, pro Pſalmorum longitudine, continentes, diſtincti, ſectiones Græci καθίσματα vocant, qvaſi diceres *ſeſſiones*: & viginti r) tantummodò numerant. Ut Pſalmi diſponantur, expreſſit Meurſius in Gloſſario. Cathiſmata ſingula in tres partes ſubdividunt, qvas hymno illo, *Gloria Patri, & Filio,* &c. terminant, aliter ac fit in Eccleſia Latina, qvæ dictum hymnum poſt omnes Pſalmos recitat. Cathiſma decimumſeptimum, ob prolixitatem Pſalmi, *Beati immaculati*, uno tantùm Pſalmo completur, qvem etiam in tria tmemata, & hymno jam dicto *Gloria Patri*, dividunt. Diviſiones Cathiſmatum στάσεις dicunt, *ſtationes* nempe: ſtantes enim recitant, vel qvod lectionem finientes ſtent, & qvaſi reſpirent. Ideò verò Cathiſmata vocata conjectat Balſamon, qvod Laodiceni Concilii decreto, in unoqvoqve Pſalmo interjecto ſpatio lectio fieret, ne dum Pſalmi uno contextu legerentur, laboris pertæſi homines qvi in Eccleſiam convenerant, neglectis officiis,

r) Κάθισμα I. à Pſalmo 1. ad 8. II. 9-16. III. 17-23. IV. 24-31. V. 32-36. VI. 37-45. VII. 46-54. VIII 55-63. IX. 64-69. X. 70-76. XI. 77-83. XII. 85-90. XIII. 91-100. XIV. 101-104. XV. 105-108. XVI. 109-117. XVII. 118. XVIII. 119-131. XIX. 132-142. XX. 143-150. Hæc jam notantur in antiqviſſimis Pſalterii Græci editionibus, ut Mediolenenſi A. 1481. & eam ſecuta Aldina ſine temporis nota in 4. in cujus præfatione Juſtinus Decadyus promittit editiones Triodii, Pentecoſtarii ac Paracletici.

ciis, ad alia animum adverterent. In Can. 17. ejusdem Concilii: Τῶν ψαλμῶν ἀναγινωσκομένων διὰ μιᾶς ὑφῆς κατὰ παλαιὰν παράδοσιν, καὶ τοῦ συναγομένου λαοῦ ἀποκναίοντος, κἀντεῦθεν ἀκηδιῶντος ἀπὸ τοῦ κόπου, καὶ ἐξερχομένου τῆς ἐκκλησίας. ὥρισαν οἱ πατέρες μὴ συναπτῶς ἐν ταῖς συνάξεσιν ἐκφωνεῖσθαι τοὺς ψαλμοὺς, ἀλλὰ διὰ μέσου γίνεσθαι καὶ ἀναγνώσεις ἐπὶ τῷ ἀναπαύεσθαι τὸν λαὸν πρὸς μικρὸν, καὶ πάλιν ψάλλειν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ εἰς καθίσματα διάφορα τὸ ἱερὸν 56
καταμερίσθη ψαλτήριον. χάρις οὖν τοῖς ἁγίοις πατράσι καὶ ὑπὲρ ταύτης τῆς κηδεμονίας. *Cùm Psalmi uno contextu ex antiqua traditione legerentur, & populus qui congregabatur & molestiâ afficeretur, & labore propterea confectus, nullam ejus curam gereret, & ab Ecclesia exiret, statuerunt Patres non esse psalmos in Ecclesiasticis congregationibus uno contextu dicendos, sed aliquo intercedente, lectionem esse faciendam, ut aliquantulum quiescat populus, & rursus canat. Propterea enim & in diversas sessiones sacrum distributum est Psalterium. Sunt ergo sanctis Patribus gratiæ agendæ pro hac eorum cura.* Qvod etiam sublatum qvoqve fuisse, ordine etiam rerum Ecclesiasticarum immutato, notat Zonaras in eundem Canonem: ἔθους ἦν καὶ τοῦτο παλαιοῦ, ὅπερ ἐσχόλασεν, εἰς ἄλλην κατάστασιν καὶ τάξιν ἐλθούσης τῆς ἐκκλησίας. *Fuit hoc quoque antiquæ consvetudinis, quæ quidem alio nunc rerum Ecclesiasticarum ordine instituto sublata est.* Sed qvomodo hæc immutatio facta sit, alius erit dicendi locus.

Illud hic qvoqve obiter animadvertendum est, Cathismata ista Psalmorum diversa esse, (licet non nemo confundat) à tropariis, qvæ Psalmi non sunt, & Cathismata pro materiæ diversitate nunc ἀναπαύσιμον, nunc ἀναστάσιμον, s) &c. nuncupantur, de qvibus nos alibi diximus.

Qvemadmodum igitur ex hoc Psalmorum corpore qvidam avulsi in peculiaremqve usum conversi nomen sibi diversum vindicarunt, typica dicta, t) ut supra notabamus, ita & alii ad alios atqve alios usus in Officiis Ecclesiasticis reducti, aliud atqve 57
aliud nomen induerunt, qvæ operæ pretium fuerit, qvia non ita

(Fff)

s) adde ex Meursio & Cangio ἀποστολικὸν, θεοτόκιον, κατανυκτικὸν, μαρτυρικὸν, τοῦ μηναίου & σταυρώσιμον. Tot enim enumerant genera canticorum sive τροπαρίων qvæ sedendo persolvuntur.

t) Psalm. 102. & 145. supra p. 14. Sic αἶνοι sive εἰς αἴνους dicuntur Psalmi 148. 149 150. Τρίψαλμος Psalm. 3. 6. 62.

ita obvia unicuiqve ſunt, adnumerare, uſumqve qvantum fieri poteſt, promere. Primus itaqve erit, qvi ab inchoandis Officiis nomen ſibi Procemii habuit, προοιμιακὸς dictus. Typicum cap. 1. εἶτα ἄρχεται ὁ ἐκκλησιάρχης, δεῦτε, προσκυνήσωμεν· καὶ ψάλλει τὸν προοιμιακὸν, τὸ, εὐλόγει ἡ ψυχή μου, ἡσύχῳ φωνῇ, καὶ ἠρεμαίᾳ. *Tum incipit Eccleſiarcha*, Venite adoremus, *& canit Procemiacum, nempe*, Benedic anima mea, *quietâ ac tranquillâ voce.* Et cap. 38. καὶ μετὰ τὸν προοιμιακὸν ψαλμόν. *Et poſt Procemiacum Pſalmum.* Erat autem, Benedic anima mea Domino, Domine DEus meus magnificatus es vehementer CIII. Potiſſimus verò illius uſus fuit in inchoandis Veſperis. Dicitur προοιμιακὸς, qvod vicem procemii gereret in Veſperis, vel qvod ab eo exordium haberent, vel ἀπὸ τῶν προοιμίων, *Procemiis*, ita enim precationes illæ vocabantur, qvæ in divinarum laudum Officiis primum locum occupabant. Zonaras in Can. 117. Africanum, αἱ μὲν γὰρ εὐχαὶ προλέγονται ἃς καὶ προοίμια εἶπον. *Initio enim aliquæ precationes adhibentur, quas* Procemia *appellavêre.* Secundus *Tripſalmus*, τρίψαλμος, à numero, qvo conſtabat Pſalmorum, dici ſolitus inter Horas, aliis atqve aliis Pſalmis, neqve ſemper iisdem, pro diverſitate argumenti conſutus. Typicum cap. 41. καὶ ψάλλομεν τὰς τρεῖς κατ᾽ αὐτὸ τριψάλμους· εἶτα τὰ τυπικὰ καὶ οἱ μα-
58 καρισμοί. *Et canimus tres horas ſingulas tribus tantummodò Pſalmis, tùm Typica, & Beatitudines.* Et cap. 38. συνάπτεται δὲ καὶ ἡ πρώτη ὥρα ἥτις ψάλλεται συνήθως τρίψαλμος. *Adnectitur verò, & prima hora, quæ ut moris eſt, tribus tantùm Pſalmis abſolvitur.* Tertius ἑξάψαλμος, *exapſalmus*, à numero Pſalmorum, qvibus componitur, dictus, ſive etiam ἑξάψαλμον. Philotheus de inſtitutione Diaconi: εὐθὺς ὁ ταχθεὶς μοναχὸς λέγει τὸν ἑξάψαλμον. *Statimque Monachus, cui id onus incumbit, recitat exapſalmum.* Pentecoſtarium: ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ σαββάτου τῆς διακαινησίμου ψάλλομεν τὸ κατὰ συνήθες ἑξάψαλμον. *Incipientes à ſabbato Diacæneſimi * canimus, ut moris eſt, exapſalmum.* Typicum: καὶ ψάλλουσιν ἀμφότεροι τὸν ἑξάψαλμον ἡσύχῳ φωνῇ καὶ ἀργῶς εἰς ἐπήκοον πάντων. *Et canunt utrique exapſalmum tranquillâ voce, ut omnes audiant.* Et, σημειωτέον δὲ ὅτι ἄδειαν οὐκ ἔχει τις βῆξαι, ἢ πτύσαι μέχρις ἂν τελεσθῇ ὁ ἑξάψαλμος. *Animadvertendum eſt, non licere cuiquam, aut tuſſire, aut ſpuere, donec finiatur exapſalmus.* Et, εἰς τὸν ὄρθρον συνήθως τὸν ἑξάψαλμον. *In*

* Dominica Qvaſimodogeniti.

In matutino, uti solet, exapsalmum. Canebantur ut plurimùm in Matutinis, erantqve III. XXXVII. LXII. LXXXVII. CII. CXLII. Dixi ut plurimum, cum etiam in Apodipnis dicerentur. Menæum: εἰς δὲ τὸ ἀπόδειπνον ψάλλομεν τὸ κατὰ συνήθης ἑξάψαλμον. *In Apodipno verò canimus consvetum exapsalmum.* Qvartus erit, τὰ πρὸς κύριον, ea, qvæ sunt ad Dominum. Triodium: τῇ δευτέρᾳ τῆς δευτέρας ἑβδομάδος εἰς τὸ λυχνικὸν μετὰ τὸν προοιμιακὸν Ψαλμὸν στιχολογοῦμεν τὰ πρὸς κύριον. *Feriâ secundâ secundæ hebdomadis in Lychnico* 59
post Proœmiacum Psalmum, recitamus ea quæ sunt ad Dominum. Et, τῇ τρίτῃ τῆς πέμπτης ἑβδομάδος ἑσπέρας στιχολογοῦμεν ἀντὶ τῶν πρὸς κύριον, τὸ ἐν ὀρδίνου κάθισμα τοῦ Ψαλτηρίου. *Feriâ tertiâ quintæ hebdomadis in Vesperis dicimus loco eorum, quæ ad Dominum sunt, Cathisma Psalterii, quod ordine suo recitandum est.* Et, τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας μετὰ τὸν προοιμιακὸν στιχολογοῦμεν ἀντὶ τῶν πρὸς κύριον, τὸ κάθισμα, ὅπερ ἀφείθη ἐν τῇ πρώτῃ ὥρᾳ. *Feriâ quintâ in Vesperis post Proœmiacum Psalmum recitamus loco eorum, quæ ad Dominum sunt, Cathisma quod relictum fuerit in prima hora.* Et, ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἀκολουθίας τῶν προηγιασμένων ψάλλομεν τὰ πρὸς τὸν κύριον. *In principio Officii Præsanctificatorum canimus ea, quæ ad Dominum sunt.* Typicon cap. 4: εἰς δὲ τὸ λυχνικὸν τὰ πρὸς κύριον μέχρι σαββάτου τῆς ἀποκρέου. In Lychnico ea qvæ ad Dominum sunt, usqve ad sabbatum Apocrei, & unico nomine, τὰ προσκύρια, τῶν προσκυρίων. Typic. cap. 39. καὶ στιχολογοῦμεν τὰ προσκύρια. Et cap. 38. μετὰ τὸν προοιμιακὸν Ψαλμὸν συνήθης στιχολογία τῶν προσκυρίων. *Post Proœmiacum Psalmum sveta recitatio Psalmorum, quæ ad Dominum sunt.* Et sunt Psalmi CXIX. CXX. CXXI. CXXII. CXXIII. CXXIV. CXXV. CXXVI. CXXVII. CXXVIII. CXXIX. CXXX. CXXXI. CXXXII. CXXXIII. nomen habent à primo qvi sic incipit, πρὸς κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα. *Ad Dominum cùm tribularer clamavi.* Nec alii sunt qvàm qvi Graduales u) apud Latinos dicuntur. Hæc qvamvis minutiora prætereunda non erant, ne qvis eorum ignoratione alia atqve alia in medium afferat, ut de 60
aliis factum est. Qvid sit Amomus, x) qvid Polyeleos y) jam diximus.

Psalterii autem recitandi per totum annum modum hunc Græcorum Ecclesia servat. A vigesima mensis Septembris

(Fff) 2 singu-

u) Cangius in ἀναβαθμοὶ, & πρὸς Κύριον.
x) Psal. 118. y) Psal. 134. supra p. 13.

ſingulis diebus tria Cathiſmata recitant, in Veſperis ea qvæ ſunt *ad Dominum.* Pſalmumqve cui Polyeleos nomen eſt, in pervigilio à Chriſti Nativitate ad decimamqvintam menſis Januarii, cùm ſolemnitati Epiphaniæ Dominicæ finis imponitur in Matutino, bina Cathiſmata, in Veſperis unum, adeo ut unaqvaqve hebdomadâ Pſalterium univerſum percurratur. A decima qvinta Januarii Cathiſma in matutino adjungimus, in Lychnico verò, ea qvæ *ad Dominum* ſunt, usqve ad Sabbatum Carnis-privii. Hebdomade verò Carnis-privii, ſubſeqventeqve, qvæ ab edendo caſeo Tyrene dici obtinuit, in Matutino duo, in Veſperis alterum, ut Fratres paululum qvieſcant. At ſex Qvadrageſimæ hebdomadibus ſingulis bis Pſalterium recitatur. Sanctâ hebdomade ſemel tantùm dicitur, finitqve Feriâ qvartâ: à Feria qvinta, usqve ad Sabbatum Antipaſchæ, qvæ eſt Dominica in Albis, ſilet. In pervigilio poſtmodum D. Thomæ, nova nempe Dominica, qvæ eſt in Albis, rurſus inchoatur illius lectio, non tantùm diebus Dominicis, ſed ſingulis etiam diebus; in Matutino ſcilicet, Cathiſmata bina, in Veſperis unum, usqve ad vigeſimam menſis Septembris.

61 In qvanto porrò veneratione Pſalmi Davidici in Eccleſia fuerint, & eorum continuus uſus, ſatis nobis expoſuit auctor Topographiæ Chriſtianæ lib. 7. Διὰ τοῦτο καὶ ἐμμελῶς καὶ μετὰ ῥυθμοῦ αὐτὰ ἐξεῖπεν, ἵνα εὐκατόχα, καὶ εὐμνημόνευτα τοῖς πᾶσιν ὡς τερπνὰ γένωνται. καὶ τοῦτο εὔδηλον ὡς ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ κόσμου ᾀδόμενα τὰ τοῦ Δαυὶδ εὑρήσομεν, καὶ σχεδὸν ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων μικρῶν τε καὶ μεγάλων διὰ στόματος φερόμενα, καὶ καθ' ἑκάστην ᾀδόμενα πλείω τῶν ἄλλων προφητῶν καὶ γραφῶν. *Propterea & modulata & rythmis concinnata illa voluit edere, ut eſſent ad captum prompta, & memoriâ facile ab omnibus ob eorum ſvavitatem comprehenderentur. Id quoque non eſt obſcurum, cùm per totum terrarum orbem in omnibus Eccleſiis Davidis Pſalmi decantentur, atque etiam in omnium ferè ore parvorum juxta ac magnorum circumferantur ac celebrentur, quotidie, menteque aſſiduè, & memoriâ revolvantur, & plusquam omnium aliorum Prophetarum ſcripta, & alia monumenta divina recolantur.* Philemon propterea Abbas cùm interrogaretur, qvamnam ob cauſſam Pſalmos univerſæ ſcripturæ præponeret, eorumqve lectione admodum delectaretur: Διατί πάτερ ὑπὲρ πᾶσαν τὴν γραφὴν τῷ

Ψαλτη-

Ψαλτηρίῳ κατεγλυκαίνῃ, καὶ διατί ψάλλων ἠρέμα ὡς πρός τινα διαλεγόμενος ὑποκρίνῃ τοὺς λόγους; Quare, ô Pater, super reliquam universam scripturam Psalterio delectaris, & quare quietè concinens ita verba imitaris ac si cum aliquo sermonem conferres? Respondit: ὁ δὲ πρὸς αὐτὸν ἔφη, λέγω σοι τέκνον, οὕτω προετύπωσεν ὁ θεὸς τὴν δύναμιν τῶν ψαλμῶν ἐν τῇ ταπεινῇ μου ψυχῇ, ὡς καθάπερ τῷ προφήτῃ 62
Δαβὶδ, καὶ χωρισθῆναι τῆς γλυκύτητος τῶν ἐν αὐτοῖς θεωρημάτων οὐ δύναμαι· πάσης γὰρ τῆς θείας γραφῆς εἰσὶ περιεκτικοί. *Et senex respondit: scias, fili, DEum in animo meo demisso vim Psalmorum impressisse, quemadmodum & Davidi, nec possum ab arcanorum dulcitudine, quæ in ipsis latent, me avellere, universam enim divinam scripturam in se continent.*

Cathisma vigesimum z) in eodem libro tum ex veteri tum ex novo Fœdere Cantica absolvunt, eas vocant ᾠδάς, & sunt binæ Moysis, altera, ex Exodi cap. 15. *altera*, ex Deuteronomii cap. 32. *tertia*, Annæ matris Samuelis ex Regum cap. 2. lib. 1. *quarta*, Abacuc Prophetæ cap. 3. *qninta*, Esaiæ Prophetæ cap. 25. a) *sexta*; Jonæ Prophetæ capite 2. *septima* & *octava*, trium puerorum ex cap. 3. Danielis: *nona*, beatæ Mariæ Virginis ex cap. 1. Lucæ. *decima*, Zachariæ sacerdotis ex eodem capite. *undecima*, b) Ezechiæ regis Judæ ex cap. 38. Esaiæ. *duodecima*, Manassis regis Judæ. *decima tertia* Simeonis senis ex cap. 2. Lucæ. Habeo penes me eorumdem Canticorum paraphrasim Græcam carmine Jambico à Joanne Geometra non infeliciter concinnatam. Libro solent præfigi carmina:

z) Post καθίσματα viginti subjicitur in Psalterio Græco Psalmus 151. ἰδιόγραφος h. e. privatus nec ejusdem cum prioribus auctoritatis, ac deinde succedunt cætera Cantica Allatio memorata, qvæ exstant & in νέῳ ἀνθολογίῳ Antonii Arcudii. Confer Nic. Rayæi diss. præliminarem ad Acta Sanctor. T. 2. Junii p. 18. seq.

a) Esaiæ XXVI. 9. seq.

b) Tres hæ postremæ Allatio memoratæ preces sive ᾠδαὶ in Psalterij editionibus plerisqve & in novo Anthologio omittuntur. Refert tamen illas etiam Clariss. Caveus, ex editione Psalterii Veneta apud Antonium Pinellum 1627. 8. Idem observat editioni Venetæ A. 1643. præmitti modum Psalterii in Ecclesia Græca recitandi per totum annum, subjiciqve duplex Lexicon, grammaticum alterum & etymologicum, alterum Historicum de personis & nominibus propriis qvorum in sacris hymnis mentio.

Σίγησον Ὀρφεῦ, ῥίψον Ἑρμῆ τὴν λύραν
Τρίπους ὁ Δελφοῖς δύων εἰς λήθην ἔτι,
Δαυὶδ γὰρ ἡμῖν πνεύματος κρούων λύραν
Τρανεῖ τὰ κρυπτὰ τῶν θείων μυστηρίων
Πληθὺν παλαιῶν ἱστορεῖ τεραστίων
63 Κινεῖ πρὸς ὕμνον τοῦ κτίσαντος τὴν κτίσιν
Σώζων ἅπαντας μυσταγωγεῖ, καὶ γράφει,
Ἁμαρτάνοντας εἰς ἐπιστροφὴν φέρει
Πολλοῖς σὺν ἄλλοις, καὶ κριτοῦ δηλῶν κρίσιν
Σμήχειν διδάσκει ψυχικὰς ἁμαρτάδας. Ea sic vertit Conradus Rittershusius notis in Moschum:

Orpheû sile, lyram abjice Mercuri tuam.
Oblivione Delphice Tripus mergitor.
Nobis Davides, spiritus lyram increpans
Mysteria in lucem abdita eruit DEi.
Antiqua narrat affatim miracula,
Movet, ut celebrent conditorem, condita.
Scribit, docetque quod saluti est omnibus.
Peccantium conversionem promovet,
Diem & supremi judicii extremum notat,
Mentisque labem abstergere impuram docet.

In manuscriptis etiam illa præponuntur:

Τοῦ πνεύματος τὰ θεῖα τόξα, καὶ βέλη
Τείνας ὁ Δαυὶδ ψαλμοκινήτῳ λύρᾳ
Ἅπασαν ὄντως προσβολὴν μὲν δαιμόνων
Κάλλει τιτρώσκει, καὶ διώκει, καὶ τρέπει
Πιστῶν δὲ πᾶσαν πρὸς θεὸν πτεροῖ φρένα,
Καὶ τῶν χαμερπῶν ἐξανιστᾷ φροντίδων
Πρὸς τὴν ἐν ἔργοις ψυχικὴν σωτηρίαν.

Nec non & illa:

Τέττιγξ προφητῶν, ἡ λύρα τοῦ πνεύματος
Ὁ γῆν ἅπασαν ἐμφορῶν μελῳδίαις
Ὦ πρᾳότης γνώρισμα τῆς ἐξουσίας.

Ex versione Joannis Argoli.

Arcus sacrati spiritus tela ardua
64 *Torquens sonante David odas pectine*

Omnes

Omnes phalanges impetusque dæmonum
Feritque, sequitur, vertit in fugam minans;
Mentes fidelium excitat somno gravi
Ad cœlum, humoque corde pronos erigit,
Animæ ad salutem vitæ ut operentur bonum.

Aliud.

Votum cicada numinis, lyra spiritus
Terrasque replens cœlicum cunctas melos
Clarum ô placiditas indicium potentiæ.

VII. Isto ordine septimus *Octoechus*, c) qvem diceres *Octotonum*, sive *octo tonos continentem librum.* Typicum: δεῖ γινώσκειν ὅτι πάσας τὰς κυριακὰς, ἐν αἷς ψάλλεται ἡ ὀκτώηχος. *Sciendum est omnibus Dominicis quibus canitur Octoechus.* Cum enim Græcorum musica proprios tonos, ipsi vocant ἤχοις, *sonos*, qvatuor habeat, primum, secundum, tertium, & qvartum; qvatuor item obliqvos, πλάγιον τοῦ πρώτου, *obliquum primi*, obliquum secundi, obliquum tertii, gravis aliis est, & obliquum qvarti. Canones omnes sive Troparia, & qvæcunq; aliæ cantiones, in hoc libro contentæ ita dispositæ sunt, ut qvæ primo tomo concinuntur omnia simul primum sibi locum occupent, qvæ secundo secundum, qvæ tertio tertium, & sic de singulis, donec ad obliquum qvarti perveniatur, qvi inter tonos ultimus ultimum qvoqve sibi locum vendicat, & cantiones eo modulatæ ac commensuratæ, ultimo qvoqve loco reponuntur. Continet tantùm Troparia & Canones qvi à primis Vesperis Dominicæ ad finem usqve Missæ ca- 65
nuntur. Et octo Dominicis pro tonorum numero finitur. Singuli toni tres habent Canones. Primum ἀναστάσιμον, qvi in Crucis & Resurrectionis Dominicæ: Secundum σταυροαναστάσιμον, qvi in Resurrectionis: Tertium in Mariæ Virginis laudibus celebrandis versantur, & hæc in Octoëchis antiqvis habebantur. In recentioribus modò additur pro singulis Tonis Canon, qvi in μεσονυκτίου

c) Est mihi ad manus editio Octoëchi Veneta A. 1543. 8. Præstantissimo Caveo memorantur Venetæ A. 1523. 1584. 1602. 1610. 1624. 8. MStum cum antiqvis notis Musicis & aliud cum amplo Jo. Zonaræ commentario servat Bibliotheca Cæsarea. Occurrit & MS. in Bibliotheca Regis Christianissimi. Vide & Cangium in ἦχος & Goarum ad Evcholog. p. 206. & 433.

τίϰ vel *μεσονυκτικοῦ*, mediæ ſcilicet noctis officio cani ſvevit, & qvod de Trinitate pertractat, *Triadicus* dicitur, & Canones hi dierum Dominicorum numerum non excedunt, cùm octo etiam illi ſint.

Hinc liqvet, qvàm facile labantur ij, qvi cùm in libro *Anthos* dicto legerint, τὸ μεσονυκτικὸν ψάλλεται, διατί εἶπεν ὁ Χριστός· Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ὅτι δὲν ἰξεύρετε ποίᾳ ὥρᾳ ἔρχεται ὁ Κύριος. καὶ πάλιν· ὅτι περὶ τὸ μεσονύκτιον κραυγὴ γέγονεν· ἰδοὺ ὁ νυμφίος ἔρχεται. *Officium mediæ noctis canitur, quod dixerit Christus: Vigilate & orate, quoniam neſcitis, quâ horâ veniet Dominus. Et iterum: Circa mediam noctem clamor factus eſt: Ecce ſponſus venit.* Et cum occurrat apud Philotheum in Diaconico, autumant eſſe hymnum, qvem mediâ nocte canebant, hymnus etenim officii pars eſt: Meſonycticum, officium completum, qvod ex Pſalmis, Hymnis, aliisqve precibus perficitur.

Errant prætereà, & maximum in modum errant, qvi ex
66 Rituali Græcorum hauriunt ἦχον eſſe Cantici nomen in Liturgia, & duo illorum fuiſſe genera, ἦχον βαρὺν, & ἦχον πλαγίου, & in exodio utriusqve Triadicum unum, atqve Theotocium. Nihil minus ἦχος, ut diximus, eſt tonus, ad qvem canebantur Cantica, nec in Liturgia ſolummodò, ſed in omnibus aliis Officiis, nihil enim in illis concinitur, qvod non ſub aliqvo Echo ſeu tono decantetur, & plura qvàm duo genera ſuprà memoravimus, & βαρὺς ipſe non eſt niſi πλάγιος, *obliquus*, ſed πλάγιος Tertii. Non aliud innuit Gennadius de igne Purgatorio cap. 3. qvin, ſicut eſt in Auctore, integer locus concipiatur. ὁμοίως καὶ εἰς τὸ παρακλητικὸν τῷ σαββάτῳ εἰς τὸν ὄρθρον τοῦ δευτέρου ἤχου εἰς τὴν ἑβδόμην ᾠδὴν τοῦ νεκρωσίμου κανόνος τὸ τρίτον τροπάριον λέγει. *Similiter & in Paracletico, Sabbato in Matutino ſecundi toni in ſeptima Ode Canonis, qui pro mortuis ſcriptus eſt, tertium Troparium dicit*, noſtram ſententiam firmat. Nam ſi eſt Troparion ſecundi toni, qvomodo tonus Canticum erit? ſi Sabbato in Matutinis dicitur, qvomodo in Liturgia? ſi eſt ſecundi Echi, ergo Echorum non tantùm duo genera ſunt, & ut res magis pateat, confer Gennadii iſta cum illis Cedreni in Theophilo. Ἐφιλοτιμεῖτο δὲ καὶ μελῳδὸς εἶναι. διὸ καὶ ὕμνους ποιῶν τινας, καὶ στιχηρὰ μελίζων, ᾄδεσθαι προετρέπετο. μεθ' ὧν καὶ τὸ τοῦ τετάρτου ἤχου, εὐλογεῖτε, ἐκ τοῦ

κτι

κατὰ τὴν ὀγδόην ᾠδὴν, ἄκουε κόρη, μεθαρμοσάμενος, ἕτερον παρασχὼν ἐν τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ εἰς ὑπήκοον ᾄδεσθαι διωρίσατο. Vertit
Xylander: *Impendit quoque cantilenis operam, hymnos quosdam & 67
carmina componens, ac canere ea eos jubens: de quibus est,* Benedicite *quarti toni, quod ex* Audi filia, *octavæ Odæ translatum à se atque concinnatum in Ecclesia DEi clarâ voce cani mandavit.* Cùm debuisset sic: *Ambibat quoque melodus esse, quapropter hymnos quosdam componens, & Troparia concinnans, alios adhortabatur ut canerent, inter ea locum habet Troparion quarti toni, quod incipit,* εὐλογεῖτε, Benedicite: *ad illius quod in octava Ode est, & incipit* ἄκουε κόρε, Audi filia, *formam concinnatum, in DEi Ecclesia, ut palam populo caneretur præcepit.* Hic etiam habetur Troparion qvarti Echi: ergo Echus diversus à Cantico. Troparion est qvarti Echi: ergo præter gravem & obliquum, est & aliud genus Echorum; & illud est qvartum: qvare tria alia præcessisse necesse fuerit. Scio in Liturgia Cantica qvoqve varia concini: sed qvid hoc ad Echum, qvo Cantica ipsa & canentium voces mensurantur?

Triadicorum Canonum, qvi pro tonorum numero sunt octo, auctor est Metrophanes Episcopus Smyrnæus: reliqva, præter nonnulla, qvæ Anatolii Patriarchæ Constantinopolitani, & Theodori Studitæ sunt, omnia à Joannis Damasceni calamo proficiscuntur. In postremis editionibus in fine adduntur Troparia ἑωθινὰ, *Matutina*, undecim Leonis Imperatoris, & tot alia *Exapostilaria* Constantini Porphyrogennetæ illius filii. Ex octo
tonis qvos Octoëchus continet, duo tantùm editi sunt Latinè à 68
Billio inter opera Damasceni. De Octoëcho, qvemadmodum & de aliis Damasceni libris, in opere nostro de libris Apocryphis, in Joanne Damasceno diximus.

VIII. Octavus sit παρακλητική, d) qvam παρακλητικὸν βιβλίον Gennadius, & aliqvando tantummodò παρακλητικὸν vocat.

d) *Prodiit Paracletice Venet.* 1610. *deinde opera Nicephori Paschalei ibid. apud Antonium Pinellum* 1625. *& curante Theophylacto Hieromonacho, ibid.* 1640. *hoc titulo:* παρακλητικὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ, περιέχουσα τὴν πρέπουσαν αὐτῇ ἀκολουθίαν. *Nihil fere aliud est quam Damasceni Octoëchus, à Græcis subsequentibus temporibus admodum auctus, unde & ὀκτώηχος νέα vocatur, & Josephum (Melodum) auctorem habuisse dicitur.* Hæc præstantissimus Caveus. Qvæ in hoc libro reprehendit Allatius, vide infra diss. 2. p. 283. seq. Ab hoc differunt qvi passim memorantur κανόνες παρακλητικοὶ hymni imploratorii v. g. ad B. Virginem, de qvibus Cangius.

cat. Differt ab aliis Græcorum libris Ecclesiasticis, qvòd in aliis certa sunt certis diebus decreta Officia, Canones, seu Troparia, qvæ recitari solent, qvibus finitis reponuntur, donec eadem tempora remeent, cum rursum ad recitandum suscipiuntur: ut Triodion, qvod Qvadragesimæ præcipuè Officia: Pentecostarium, qvod à die Resurrectionis ad Pentecostem: Menæa, qvæ singulis mensibus. Paracleticus tantùm semper præ manu est, & omnibus diebus aliqvid in eo invenitur qvod sive in Missa, sive in Vesperis, sive in Matutino, sive in aliis Officiis recitatur. Qvando enim in aliis Officiis propria desiderantur, qvæ ad complementum Officii pertineant, ad hunc lector remittitur. Dicitur, ut puto, παρακλητικὸς, *Paracleticus*, qvasi *Consolatorius*. Videntur enim omnia qvæ in eo sunt, eò maximè spectare, ut peccatorem consolentur, hortentur, & qvasi vi qvadam compellant, ut de commissis pœnitentiam agat, & DEum qvem peccando offenderat, pœnitentiâ ac precibus sibi propitium reddat.
69 Hinc modò Angelorum opem, modò Apostolorum, modò Martyrum, modò Confessorum, aliorumqve Sanctorum, prout diei cujus Officium recitatur, ratio exposcit. Unde etiam Paracleticus dici potuit, qvasi *Invocatorius*, vel *Imploratorius*. Dividitur in octo partes, qvos Græci ἤχους appellant. Uno nempe Echo Officia unius hebdomadis implentur, altero subseqventis, & sic de singulis, qvibus finitis, denuò ab initio exordiuntur: & sic perpetuo isto circulo materiam DEum laudandi perpetuam sibi & nunqvam deficientem suppeditant. Differt ab Octoëcho, qvod ille tantummodò, ut diximus, à primis Vesperis ad Missam Canones & Troparia continet, Paracleticè & illa, & multo plura, cum & subseqventes Vesperas, & aliorum dierum inter hebdomadem Officia integra exhibet. Ingens, sed apprimè necessarium, & defectus aliorum supplens volumen. Qvænam vero in eo continentur, brevibus exponit Joannes Nathanael epistolâ ad Metrophanem Patriarcham Constantinopolitanum libro præfixa, ne ipse ea referendo longior sim.

IX. No-

IX. Nonus est Τριῴδιον, *Triodium*, e) è Cantionum, sive Canonum ita dictorum, qvibus abundat, ratione, & modo, ita appellatus. Cæteri namqve Græcorum Canones, qvi in Officiis divinis in usu sunt, novem Odis seu Strophis constant. Atqvi in isto volumine continentur, tribus tantum conflantur: continetqve Officium in Ecclesiis eorum recitari solitum à Septuagesima, qvam illi vocant Dominicam Publicani & Pharisæi, ad 70
Sabbatum sanctum. Nicephorus Callistus in Synaxario: Κατὰ δὲ τὴν παροῦσαν ἡμέραν σὺν θεῷ καὶ τοῦ τριῳδίου ἀρχόμεθα, ὃ πολλοὶ μὲν τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων μουσουργῶν ἡμῶν πατέρων ἄριστα καὶ ὡς ἐχρῆν ὑπὸ τοῦ ἁγίου κινούμενοι πνεύματος ἐμελούργησαν. πρῶτον δὲ πάντων τοῦτ' ἐπενόησε, τὰς τρεῖς φημι τῶν ᾠδῶν, εἰς τύπον, οἶμαι, τῆς ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος ὁ μέγας ποιητὴς Κοσμᾶς, ἐν τῇ μεγάλῃ καὶ ἁγίᾳ τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἑβδομάδι, κατὰ τὴν ὀνομασίαν σχεδὸν ἑκάστης ἡμέρας διὰ τῶν ἀκροστιχίδων ἐπινοήσας τὰ μέλη. ἐξ οὗπερ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν πατέρων, καὶ μᾶλ-

e) Videndus de Triodio præter Cangium, Svicerum & Caveum Baronius ad A. C. 842. n. 27. Prodiit Venetiis A. 1620. fol. & Theophylacti Hieromonachi cura recognitum ibid. apud Pinellum A. 1644. hoc titulo: τριῴδιον ψυχωφελέστατον περιέχον τὴν πρέπουσαν ἐν τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ τεσσαρακοστῇ ἅπασαν ἀκολουθίαν. Synopsin Triodii & Pentecostarii à Nicephoro Callisto scriptam versibus Jambicis, subjectamq; carmininibus Cyri Theodori Prodromi, excusis Basil. apud Jo. Bebelium A 1536. qvia brevis est, hoc loco adscripsi: Τριῳδίου σύνοψις ἀκριβεστάτη. Ἐγὼ δὲ τριῴδιον ταῦτά σοι φέρω, παραβολὴν πρῶτιστα τοῦ Φαρισαίου, μεθ' ἣν ἀσώτου καὶ ψυχῶν μνείαν ὅλων, τὴν δευτέραν τε τοῦ λόγου παρουσίαν, τῆς τυροφάγου τὰς διφυεῖς ἐννάτας, μνείαν ἁπάντων τῆς ἐρήμου πατέρων. Ἔκπτωσιν Ἀδὰμ τῆς τροφῆς τοῦ χωρίου, τὸ θαῦμα τοῦ τήρωνος. Ὀρθοδοξίαν, σταυροῦ τε προσκύνησιν, κανόνα μέγαν τὸν ἀκάθιστον, καὶ ταφὴν τοῦ Λαζάρου, ἔγερσιν αὐτοῦ καὶ νίκης τὰ βάια. πάγκαλον αὖθις καὶ συκῆς ξηρᾶς τύπον, παραβολῆς ὕψωμα παρθένων δέκα, δάκρυα πόρνης, καὶ πολύτιμον μύρον, τὸ μυστικὸν δεῖπνον τε, νιπτῆρος βάθος, Χριστοῦ προσευχὴν καὶ προδοσίαν πάλιν, τὰ φρικτὰ πάθη τὴν σφαγὴν καὶ τὸ ξύλον, τὴν ἀποκαθήλωσιν, ἐν τάφῳ θέσιν, θρῆνον τ' ἐπιτάφιον, γυναικῶν μύρα. Χαρᾶς τὸ πάσχα, τὴν ἀνάστασιν λέγω, τὴν ψηλάφησιν τοῦ θωμᾶ, μυροφόρους, τὸν παράλυτον, πεντηκοστῆς τὴν μέσην, τὴν Σαμαρεῖτιν, τυφλὸν ὠμματωμένον, Χριστοῦ τε λῆψιν πρὸς πόλους ἀνωτάτω, καὶ πατέρων ἄθροισμα τῶν ἐν Νικαίᾳ, τὴν πεντηκοστὴν καὶ τοῦ πνεύματος χύσιν, πληθύντε πάντων ἁγίων τῶν ἐν βίῳ. Hunc Nicephorum Callistum & Philotheum Patriarcham CPol. nonnulla ex odio in Romanam Ecclesiam inseruisse qvæ in antiqvioribus Triodiorum exemplaribus non reperiantur, conqveritur Allatius de Synodo Photiana p. 528. & prolixius infra diss. 2. p. 113. seq.

λου τῶν ἄλλων Θεόδωρός τε καὶ Ἰωσὴφ οἱ Στουδῖται κατὰ ζῆλον ἐκείνου, κἀν ταῖς λοιπαῖς ἑβδομάσι τῆς ἁγίας μεγάλης τεσσαρακοστῆς συνταξάμενοι τῇ αὐτῶν μονῇ τῶν Στουδίου πρῶτον παραδεδώκασιν ἔτι μᾶλλον τὰς ᾠδὰς κατατάξαντες καὶ ῥυθμίσαντες. Et infrà: Καταχρηστικῶς δὲ τριῴδιον ὀνομάζεται. οὐ γὰρ ἀεὶ τριῴδια ἔχει. ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁλοτελεῖς κανόνας προβάλλεται. ἀλλ' οἶμαι ἀπὸ τοῦ πλεονάζοντος τὴν ἐπωνυμίαν λαβεῖν, ἢ διὰ τὰ τῆς μεγάλης ἑβδομάδος, ὡς εἴρηται, πρώτως γινόμενα. σκοπὸς μέντοι τοῖς ἁγίοις ἡμῶν πατράσι διὰ τῆς βίβλου τοῦ τριῳδίου παντὸς ἐν συντόμῳ τὸ πᾶν τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ θεοῦ εὐεργεσίας ἐξ ἀρχῆς ἀναμνῆσαι, καὶ εἰς ὑπόμνησιν πᾶσιν ἐνθεῖναι. &c. *Hoc vero die, ita DEo annuente, Triodion incipimus, quod multi ſanctorum & Deiferorum vatum noſtrorum Patrum optimè, & uti addecebat, à Spiritu ſancto moti modulati ſunt. Primus omnium illud, tres inquam Odas, in figuram, ut exiſtimo, ſanctæ &*
71 *vivificæ Trinitatis excogitavit magnus Poëta Coſmas, in magna ſanctaque Paſſionis Domini & DEi & Servatoris noſtri JEſu Chriſti hebdomade, appellatione ferè cujuslibet diei per acroſtichides cantus concinnans: ex quo & reliqui Patres, & inter eos præcipuè Theodorus & Joſephus Studitæ eum æmulati in aliis hebdomadibus ſanctæ magnæ Quadrageſimæ componentes proprio Studiorum monaſterio tradiderunt, Odas iſtas magis ac magis protrahentes & accommodantes.* Et paucis interjectis: *Triodion porrò impropriè dicitur, non enim ſemper Triodia habet, cùm integros etiam Canones proponat. Puto tamen nomen ex abundanti asſumpſiſſe, vel propter magnæ hebdomadis Canones ſic dictos. Scopus ſanctis noſtris Patribus fuit per univerſum Triodii volumen, quaſi in compendio, divinum erga nos beneficium ab ipſo principio recenſere, & in memoriam omnium inducere.*

Et ſanè Triodion magis latè patet, qvàm qvod acceperint nonnulli, qvi ex Gennadii verbis ambiguis cap. 4. Ἄδονται μὲν μελῳδιῶν καθ' ἡμέραν, καὶ μηνιαῖα, καὶ τριῴδια καὶ λόγοι. Et Menologio: Δεῖ εἰδέναι, ὅτι τὸ προεόρτιον τριῴδιον εἰς τὸ ἀπόδειπνον ψάλλεται. Canticum diviſum in tres partes, qvas Odas appellabant, Triodion eſſe exiſtimant, attamen ex verbis Ritualis Græcorum: Ψάλλομεν τῆς ὀκτωήχου ἀναστάσιμα τρία, καὶ ἀνατολικὰ τρία, καὶ τοῦ τριῳδίου ἰδιόμελα δύο. Et Evchologio: Εἶτα τὸ μαρτυρικὸν, τὰ τρία προσόμοια τοῦ τριῳδίου, καὶ τὰ τρία τοῦ μηναίου: non de Cantico, ſed de libro, in qvo ejuscemodi Cantica ſunt, intelligendum eſſe manifeſtò concluditur: cùm genus id Troparii, qvod

qvod Idiomelon & Prosomion vocant, Cantici ejuscemodi Troparion esse non possit, cum illa omnia ad alterius cantum hirmumqve accommodentur: & Idiomelon, præsertim vagum, & per se proprium cantus modum habens, qvi Triodion haud dici potest: qvia tamen in libro Triodio dicto legitur, Triodii Troparium fuerit. 72

Et animadvertendum est hîc obiter, qvemadmodum hymnus, sive cantus, sive malis Canon, qvi tribus Odis perficitur, Triodion dici svevit, ita & eum qvi duabus constat, διώδιον, *Diodion* dici, ἕτερον διώδιον. ὁ ἦχος αὐτὸς, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς τρίτη τε, & eum qvi qvatuor. τετραώδιον, *Tetraodion*, perperamqve correctum qvod hodie benè editur in Cedreno de Marco Monacho: ὁ σοφώτατος μοναχὸς Μάρκος, οἰκονόμος ὢν τῆς τοιαύτης μονῆς, ὁ τὸ τετραώδιον τοῦ μεγάλου σαββάτου ἀναπληρώσας τοῦ κυροῦ Κοσμᾶ, πολλὰ κατεδεήθη τοῦ βασιλέως. Xylander vertit: *Et quidem sapientissimus monachus Marcus ejus Monasterii dispensator, qui Tetraodion magni Sabbatì complevit, quod habet Cyri Cosmæ multis Imperatorum deprecatus est.* Cùm vertere debuisset: *Sapientissimus Monachus Marcus, illius Monasterii Oeconomus, qui in magnum Sabbatum Tetraodion domini Cosmæ complevit, multis Imperatorem deprecatus est.* Marcus etenim ille Cosmæ Melodi, non Patriarchæ, & qvi unà cum Damasceno vixerat, Tetraodion in magnum Sabbatum in absoluti Canonis formam, Odas addendo, qvæ illi deerant, redegit. Qvid hîc de Thomis ac Cosmis argutamur? Qvis 73
Cosmam, Majumensem Episcopum, præcipuum inter melodos, & hymnographos Græcos, dummodo Græcorum libros inspexerit, ignorat? Et futile est dicere Joannem Curopalatem sua ex Cedreno, qvi è Curopalata omnia hausit, exscripsisse. Ut se res habuit, habeo ex Gregorio, seu Georgio Metropolita Corinthi in expositione illius Canonis. Ποίημα Μάρκου μοναχοῦ ἄχρι τῆς πέμπτης ᾠδῆς, καὶ αὐτῆς φέρων ἀκροστιχίδα, καὶ σήμερον δέ. τῆς δὲ ἕκτης ἡ ἀκροστιχὶς, καὶ τῶν ἑξῆς ᾠδῶν, αἵτινές εἰσι Κοσμᾶ μοναχοῦ τετραώδιον συνέζευκται τῆς τοῦ τριῳδίου τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης παρασκευῆς, ἧστις ἐστὶ διὰ στίχου ἰαμβικοῦ, προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα, ᾗ παρενεῖρε τὰ ἑαυτοῦ ᾄσματα ὁ θεῖος οὗτος Μάρκος, καὶ σήμερον εἰρηκὼς, ἤγουν αἱ προηγιασμέναι τῆς ἁγίας, καὶ μεγάλης ἑβδομάδος ἡμέ-

ἡμέραι τοῖς θείοις ᾄσμασιν ἐνετιμήθησαν τοῦ ἀξιοτίμου καὶ σοφωτάτου Κοσμᾶ τοῦ μελῳδοῦ, καὶ σήμερον δὲ τὰς ἐλλειφθείσας ἐκείνῳ τέσσαρας ᾠδὰς, ἐγώ φησιν, ἀνεπλήρωσα. *Opus Marci Monachi usque ad quintam Odam ipsam, habens acrostichidem* καὶ σήμερον δὲ, *sextæ verò acrostichis, & subsequentium, quæ sunt Cosmæ Monachi Tetraodion, conjungitur cum ea, quæ est Triodii sanctæ & magnæ Parasceva, ea carmine Jambico sic concipitur:* προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα. *Ubi inseruit sua Cantica divinus hic Marcus, &* σήμερον *hodie dicens, Præsanctificatæ scilicet sanctæ & magnæ Hebdomadis dies divinis cantibus cohonestatæ sunt, sanctis hymnis & canticis veneratione digni, & sapientißimi Cosmæ Melodi; &*
74 *hodie verò relictas ab eo quatuor Odas ego, ait, complevi.* Nicephoro Callisto in Synaxariis: Ὥσπερ δὴ καὶ ὁ θεῖος Κοσμᾶς ἐν τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ τέθεικε τετρᾳῴδιον ἐκεῖσε πεποιηκὼς, κἂν ἐς ὕστερον ὁ σοφώτατος βασιλεὺς Λέων κελεύσας εἰς τέλειον κανόνα διὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἰδροῦντος τοῦ μοναχοῦ Μάρκου εἰργάσατο. *Quemadmodum & divinus Cosmas in magnum Sabbatum* τετρᾳῴδιον *composuit, licet postmodum sapientißimi Imperatoris Leonis mandato Marcus Monachus Episcopus Hidruntinus in perfectum Canonem terminaverit.* Nec alia fuerint qvæ ex Triodio & Typico afferri possent. Et omnium accuratissimè Theodorus Prodromus in Herilium festivitatum Canones, expositione in Canone Sabbati sancti: Ὁ παρὼν κανὼν ποίημα μέν ἐστιν ἄχρι καὶ πέμπτης αὐτῆς Μάρκου ἐπισκόπου Ἰδροῦντος, ἐκ δὲ ταύτης ἄχρις ἐννάτης τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Κοσμᾶ. ἀλλὰ πολὺ πρότερον ὡς ἐξ ἀγράφου ἔχομεν παραδόσεως, γυνή τις τῶν εὐπατριδῶν σοφὴ, καὶ παρθένος Κασία τοὔνομα τοῦ τε μέλους ἀρχηγὸς ἐχρημάτισε, καὶ τὸν κανόνα συνεπεράνατο. οἱ δὲ ὕστερον τὸ μέλος μὲν ἀγασάμενοι, ἀνάξιον δ᾽ ὅμως κρίναντες γυναικείοις συμμίξαι λόγοις τὰ τοῦ ἥρωος ἐκείνου Κοσμᾶ μουσουργήματα, τὸ μέλος παραδόντες τῷ Μάρκῳ, καὶ τοὺς εἱρμοὺς ἐγχειρήσαντες τὴν πλοκὴν τῶν τροπαρίων τούτῳ μόνῳ ἐπέτρεψαν. καὶ ἔοικεν ἀληθεύειν οὗτος ὁ λόγος, οὔτε γὰρ τοῖς τῶν εἱρμῶν στοιχείοις εἰς τὴν ἀκροστιχίδα χρᾶται ὁ Μάρκος, καίτοι συναιρομένοις αὐτῷ τὰ πολλὰ, αὐτίκα γὰρ τὸ, Κύματι θαλάσσης, τὸ κάππα. καὶ τὸ, σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων, τὸ σίγμα συντελοῦσιν αὐτῷ εἰς τὴν ἀκροστιχίδα, ἀλλὰ ταῦτα καταλιπὼν ὡς ἀλλότρια, καὶ οὐχ ἑαυτοῦ ποιήματα ὄντα, αὐτ᾽ ἐκείνων
75 ποιεῖται τροπάρια, ἀπὸ μὲν τοῦ κάππα ἀρχόμενον τὸ, κύριε θεέ μου, ἀπὸ δὲ τοῦ σίγμα, τὸ, σύμβολα τῆς ταφῆς σου. ἔκ τε οὖν τούτου δῆλον ὅτι τὸ μὴ τοῦ Μάρκου εἶναι τὸ μέλος καὶ τοὺς εἱρμοὺς, καὶ ἐξ ἐκείνου δὲ

οὐχ

οὐχ ἧττον τοῦ λέγειν ἐν τῷ εἱρμῷ τῆς πρώτης ᾠδῆς, ἀλλ' ἡμεῖς ὡς νεάνιδες τῷ κυρίῳ ᾄσωμεν. νεᾶνις γὰρ οὖσα δηλονότι καὶ ἡ μελοποιὸς, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐμφῆναι θέλουσα, ὅτι γυναικός ἐστι τὸ μελούργημα. ἐπεὶ δύο χορεῖαι ἦσαν ἐν τῇ ἐξόδῳ τὴν πρώτην ᾠδὴν ᾄδουσαι, μία μὲν ἀνδρῶν ἑτέρα δὲ γυναικῶν, αὐτὴ τὴν τῶν ἀνδρῶν παρωσαμένη, ὡς οὐκ ἀνὴρ, ὡς αἱ νεάνιδες, εἶπε, τῷ κυρίῳ ᾄσωμεν. ἀλλὰ ἤδη καὶ τὴν ἀκροστιχίδα τοῦ κανόνος ἐπισκεψώμεθα, διπλῆν τινα καὶ ταύτην οὖσαν, καὶ οὕτως εἰπεῖν, ἢ δικόρυφον ὡς ὁ παρνασὸς, ἢ διθύραμβον ὡς οἱ Διονύσου ὕμνοι, ἢ ὡς τὰ ἔντε χέρσῳ καὶ θαλάσσῃ ζῶντα τῶν ζώων ἀμφίβια. ἔστ' αὖ μὲν γὰρ τετραῴδιον ἔμελψε τὰ ἐπὶ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ μέλη, μέρος ἰάμβου ἦν ἡ ἀκροστιχὶς ἐκείνου λέγω ἰάμβου τοῦ, προσάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα. οὗ ἰάμβου τὸ ἥμισυ μὲν προείληφεν ἡ μεγάλη παρασκευὴ τὸ, προσάββατόν τε, τὸ δὲ λοιπὸν ἥμισυ τὸ, σάββατον μέλπω μέγα, ἐνταῦθα παρελήφθη. ἐπεὶ δὲ ἐδέησεν ἐκταθῆναι τὸ μέλος καὶ τὸ τετραῴδιον γενέσθαι κανόνα ὁλόκληρον, ἀναλόγως συνολοκληροῦται καὶ ἡ ἀκροστιχὶς, καὶ ἀντὶ μέρους ἰάμβου ὅλος ἴαμβος γίνεται. ὥστε πῇ ἔχει καὶ σήμερον δὲ σάββατον μέλπω μέγα. *Præsens Canon opus quidem est
ad quintam ipsam Odem Marci Episcopi Hidruntini, ab eaque usq; ad no-
nam magni Poëtæ Cosmæ, sed multò antè, ut ex non scripta traditione
discimus, mulier quædam nobilis casta, & virgo cui erat nomen Cassiæ,
ejusmodi modulationis prima fuit auctrix, & Canonem ipsum absolvit,
qui verò eam subsequuti sunt melos admirati, dignum nihilominùs judi-* 76
*cantes muliebribus sermonibus Herois illius Cosmæ cantiones conjungere,
melos tradentes Marco, & hirmos consignantes Tropariorum compositio-
nem, illi soli commiserunt. Et sanè traditio hæc non videtur à veritate
aberrare, neque enim hirmorum literis capitalibus in acrostichide Marcus
utitur, licet illi multum conferrent: statim enim illius,* κύματι θα-
λάσσης, unde majus Κ, necnon illius, σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων, te su-
per aquas. Σ. *quàm maximè illi in acrostichide conducunt, sed his ne-
glectis tanquam alienis nec propriis operibus loco eorum Troparia conscribit
à* Κ *quidem incipiens illud,* κύριε θεέ μου, Domine DEus meus, *ab*
Σ *verò illud,* σύμβολα τῆς ταφῆς σου, symbola tuæ sepulturæ. *Ex
hoc utroque manifestum est melos hirmosque Marci non esse, & eo etiam
æquè probè evincitur cùm dicat in primæ Odæ hirmo:* Sed nos tanqvam
juvenculæ Domino cantemus. *Juvencula enim cùm esset ipsa modu-
lationis artifex, & hoc idem ostendere volens Canticum illud mulieris
esse, cùm duæ essent Choreæ apud Exodum, primam Odem canentes, una
quidem ex masculis, altera ex feminis, ipsa masculorum spernens, ve-*

luti quæ mulier erat, tamquam juvenculæ dixit DEo canamus. Veruntamen & ipsam Canonis acrostichidem, duplicem illam quoque, & ut ita dicam, bicipitem veluti Parnassum, vel dithyrambum, ut sunt hymni in Bacchum, velut ea quæ & in mari, & in terra vivunt animalia amphibia consideramus. Donec enim Tetraodion erat, quod in sancto Sabbato concinitur melos, Jambi principium erat acrostichidis, illius nempe, qui
77 *incipiebat,* πρὸ σάββατόν τε σάββατον μέλπω μέγα, ante Sabbatum, Sabbatum cano magnum. *Cujus Jambi mediam quidem partem præripuit magna Parasceve, nempe* προσάββατόν τε, ante Sabbatum, *reliquum vero, nempe* σάββατον μέλπω μέγα, Sabbatum cano magnum, *hoc in loco relictum est. Attamen cùm opus esset melos elongari, & Tetraodion integri Canonis partes sustinere proportione quadam & acrostichis integratur, & Jambi mutili loco, Jambus integer succedit hunc in modum:* καὶ σήμερον ἢ σάββατον μέλπω μέγα. Et hodie verò Sabbatum cano magnum. Xylander notis in Cedrenum num. 235. nugatur suo more: *Tetraodion videtur hymnus quatuor partibus seu carminibus constans fuisse, sed quid illud Cyri Cosmæ sit, viderint alii.* Frustra itaqve hîc plura de Cosma congererem, res est satis aperta. Spondeo tamen me plura dicturnm, in eo, qvem præ manibus habeo tractatum, f) *de Melodis Græcorum.*

X. Triodion seqvitur πεντηκοστάριον, g) *Pentecostarium,* qvi erit decimus. Gennadius c. 4. ᾄδονται μετὰ μελῳδιῶν καθημέραν, καὶ μηνιαῖα, καὶ τριῴδια, καὶ λόγοι, καὶ μεταφράσεις, καὶ πεντηκοστάρια. καὶ στιχηρὰ, καὶ τροπάρια. Anthologium: ζήτει εἰς τὸ πεντηκοστάριον κυριακῇ ἕκτῃ μετὰ τὸ πάσχα. Continet Officium ab ipso die Paschatis usqve ad octavam Pentecostes, qvæ Dominica ab iis, omnium Sanctorum nuncupatur. Celebratur namqve in ea omnium Sanctorum memoria. Nomen libro inditum est à Pentecoste. Et sic Officium à Dominica Septuagesimæ ad
78 Octavam Pentecostes in Triodio, & Pentecostario continuatur, hoc-

f) Hunc librum etiam promittit infra pag. 81. & cum auctore intercidisse inprimis dolendum est.

g) Etiam in Pentecostario plura à recentioribus addita conqveritur Allatius infra diss. 2. p.229 seq. ubi editionem Venetam A. 1579. 4. perstringit. Vidit iterum lucem ibid. 1568. 4. & 1618. fol. Theophylacti Hieromonachi cura, & 1642. Ἀρχὴ σὺν Θεῷ ἁγίῳ τοῦ πεντηκοσταρίου ἀρχομένου ἀπὸ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης κυριακῆς τοῦ Πάσχα πρωῒ, καὶ καταλήγοντος μέχρι καὶ τῆς κυριακῆς τῶν ἁγίων πάντων.

hocqve in ipso titulo libri declaratur. ἀρχὴ σὺν θεῷ ἁγίῳ τοῦ πεντηκοσταρίου ἀρχομένου ἀπὸ τῆς ἁγίας, καὶ μεγάλης κυριακῆς τοῦ πάσχα πρωΐ, καὶ καταλήγοντος μέχρι καὶ τῆς κυριακῆς τῶν ἁγίων πάντων. *Principium DEi gratia Pentecostarii incipientis à sancta & magna Dominica Paschatis, & finientis in Dominica omnium Sanctorum.*

Legi etiam in Bibliotheca Barberina Josephi melodi Triodia à Paschate ad Pentecostem ipsam Cod. 118. adhuc inedita, digna tamen qvæ in commodum Ecclesiæ Catholicæ edantur. Ut hinc videas qvantum in compingendis similibus Canticis ingenia humana in omnes se formas vertendo luserint. Qvid prætereà in his duobus postremis libris dignum animadversione judicavimus, alibi scripsimus abundè, unde ea petenda sunt, ne bis eadem repetere cogamur.

XI. Undecimus sit duodecim voluminibus comprehensus, & qvi μηναῖον, vel μηνιαῖον dicitur. Typicum: ἰστέον ὅτι, εἰ ἑορτάζεται ὁ ἅγιος τοῦ μηναίου, καὶ δευτεροῦμεν τὰ ἐν τῷ μηναίῳ στιχηρὰ τοῦ ἁγίου. Menses singuli singula explent volumina, h) singulis diebus unius vel plurium Sanctorum Officium, qvorum

(Hhh) solem-

h) *Menæorum vastum opus excusum est Græcè Venetiis apud Pinellos, aliosque in fol. non uno & eodem tempore sed variis diversisque annis. Mensis* September *à quo annum suum Græci solent inchoare, prodiit cura Nicephori Paschalei Hieromonachi A.* 1628. *iterumque curante Theophylacto Tzanfuraro Hierodiacono A.* 1648. *hoc titulo:* Βιβλίον τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς περιέχον τὴν πρέπουσαν αὐτῷ ἅπασαν ἀκολουθίαν, *& sic in reliquis.*

September, October	*cura Nicephori*	A. 1628.	& *Theophylacti*	A. 1648.
November	———	1626	———	1649
December	———	1602	———	1628
Januarius	*cura Matthæi Galatiani, Cyprii Hieromonachi*	1603	———	1629
Februarius	*cura Nicephori*	1626	———	1643
Martius	*cura Theophanis Zenacii Hieromonachi*	1625	———	1645
Aprilis	———	1625	———	1638
Majus	*cura Nicephori*	1625	———	1642
Junius	———	1626	& *cura Theophanis Zenacii*	1645
Julius	———	1624	& *cura Theophylacti*	1642
Augustus	———	1625	———	1642

Huic Clariss. Cavei observationi adde qvod antiqvior etiam exstat Menæorum editio, qvam cum

ſolemnitas eo die celebratur, digeritur. Troparia ſcilicet in primis & ſecundis Veſperis, Miſſa, & Canones in Matutino, aliisqve divinis Officiis recitandis, inter qvos Synaxaria rerum nempe geſtarum ab illis Sanctis, qvorum dies agitur, ſuccincta narratio: aliorum item Sanctorum, licet eorum Officium peculiare
79 non habeatur, eaqve vel proſâ vel carmine commemoratio, ſic à menſe Menæa appellantur. Ea pleriqve in rebus Eccleſiaſticis minùs accurati cum Menologiis confundunt, qvæ omninò diverſa eſſe, ex his qvæ infrà dicemus manifeſtum erit. In Menæa correcta & dono data Eccleſiæ Euchaitarum, extant carmina Joannis Evchaitarum Metropolitæ:

Ὕμνων ὑπελθὼν ἡμερησίων βίβλος,
Πᾶσαν τε τούτων τὴν γραφὴν ἐπιξέσας,
Καὶ χεῖρα καὶ νοῦν, ὡς ἐνῆν καταρτίσας,
Δῶρον φίλον δίδωμι, καὶ μάλα πρέπον
Τῷ προστατοῦντι τοῦ τόπου στεφηφόρῳ,
Ὃς ἔνδον οἰκεῖ τῆσδε τῆς ἐκκλησίας,
Δι' οὗ τύχοιμι τῆς ἀκηράτου βίβλου,
Τῇ χειρὶ τοῦ πλάσαντος ἐγγεγραμμένος.

In eadem ejusdem.

Οὐ πολλὰ μὲν, κράτιστα πάντα δ' ἐνθάδε.
Οὐκ ἂν γὰρ εὕροις ἀλλαχοῦ τὰ βελτίω.
Ἐβουλόμην δὲ ταῦτα μὲν τύπους μένειν.
Ἀντιγράφων εἶναι δὲ τὴν ὑπουργίαν.

Εἰς

cum Caniſio ante A. 1602. communicavit Velſerus, è qvibus teſtatur ſe eluiſſe maculas in Menologio, qvod ab Andrea Schotto acceptum vulgavit ex latina verſione Gvil. Sirleti Cardinalis. Porro Menæa ſed latius ni fallor accepto Menæorum vocabulo pro qvocunqve opere qvod Græce Menſium ordine de ſanctis agit, *Mediolanenſia* MSS. in Bibl. Ambroſiana allegat Papebrochius in Actis Sanctor. ut T. 1. Junii p. 621. 726. &c. & alia *Taurinenſia* T. 7. Maji p. 237. De Sophronii Patriarchæ opera cum Joanne Damaſceno impenſa in reſtituendis Menæis adi eadem Acta Sanctor. ad diem XI. Martii, & qvæ de Menæis præter Svicerum, Cangiumqve Bollandus ad T. 1. Act. Sanctor. Februarii p. XXI. qvi nihil in illis hæretici nihil ſchiſmatici contineri profitetur prolegom. ad T. 1. Januar. p. LV. Duo Menæorum menſes commode poſſunt compingi uno Volumine in fol. Ex Menæis decerptum *Anthologium* Græcorum qvod cum præfatione Antonii Arcudii ad Clementem VIII, qvi illud approbavit, excuſum eſt Romæ A. 1598 4. Etiam Matthæi Raderi S. I. Viridarium Sanctorum editum Auguſtæ Vindel. 1604. 4. multas hiſtorias è Menæis verſas continet, voluitqve Raderus (ut Bollando etiam notatum p. LV. prolegom. ad Tomum I. Januarii) integra Menæa Græce ac latine in lucem emittere.

Εἰς τὰ διορθωθέντα βιβλία.

Καλὴν δεδωκὼς τοῖς βίβλοις ὑπουργίαν,
Αὐτὸς πονηρὰν ἀντιλαμβάνω χάριν.
Τῶν μὲν γὰρ ἤδη τὰς νόσους ἰασάμην.
Ἐγὼ δὲ συντέτηκα, καὶ κακῶς ἔχω.
Κόπων τὸ σῶμα συντριβεὶς ἀμετρίᾳ.
Ἀλλ' οἱ τρυφῶντες ἐν πόνοις ἀλλοτρίοις,
Καὶ ταῖς ἐμαῖς πλέοντες εὔδια ζάλαις,
Πρὸς κύριον μέμνησθε τοῦ κεκμηκότος.

Laudes perorans publicas voluminum,
Horum vetusto litteras mundans situ
Sensus, notasque, quoad potui, coordinans
Libens amicum, illustra, conducibile
Munus sodali detuli huic stephephoro
Qui in hoc fideli præsidet templo vigil;
Ut particeps hinc fiam ego haud æquabilis
Libri, creator ipse quem scripsit manu.

Aliud.

Quære ne multa, potissima illic omnia:
Nam nunquam in ullo reperies melius loco.
Verùm ista vellem de ordine haud moverier,
Tantum antigraphorum vim, esseque ministerium.

Aliud.

Pulchrum exhibens volumini negotium,
Malam inde & ipse gratiam capio miser.
Illius inhians quando valetudinem
Ego perinde me bene haud habeo, terens
Corpus labore, membra studio deprimens.
Sed cæterorum qui fruuntur commodo,
Sudoris, & tranquilla tempestatibus
Meis legendo navigant spatia freti,
Memores laborantis velim ad DEum mei.

Cùm verò in Menæis ejusmodi & aliis Græcorum libris in solemnitatibus Sanctorum, qvandoqve plures qvàm opus sit, Cano-

nes appositi sint, scias illud in ea Ecclesia observari, qvod habeo ex Typici cap. 7. Ἰστέον δὲ καὶ τοῦτο, ὡς εἴπερ ἔχει τὸ μηναῖον ἐν μνήμῃ ἁγίου τινὸς κανόνας διαφόρων ποιητῶν. εἰ μὲν ἐστὶ κανὼν ὁ τοῦ κῦρ Κοσμᾶ,
81 προκριτέος, εἰ δὲ τοῦ κῦρ Ἰωάννου καὶ ἑτέρων, τοῦ Ἰωάννου προκρίνεται. Εἰ δὲ τοῦ κῦρ Θεοφάνους καὶ ἑτέρων, ὁ τοῦ κῦρ Θεοφάνους προκρίνεται· προτιμητέος γὰρ ἐστι τῶν ἄλλων. εἰ δὲ τοῦ κῦρ Ἰωσὴφ, οὗτος τῶν λοιπῶν προτετίμηται ποιητῶν, τούτων δὲ μὴ ὄντων, οἱ τοῦ κῦρ Ἰωάννου· αὐτῶν δὲ μὴ ὄντων, ἡ τοῦ κῦρ Θεοφάνους. ἀπάντων δὲ τούτων οἱ τοῦ κῦρ Ἰωσὴφ τῶν λοιπῶν ἀπάντων προκρίνονται. *Hoc quoque sciendum est, si Menæum habet in memoriam alicujus sancti Canones variorum Poëtarum, si Canon aderit domini Cosmæ, eum aliis anteponendum, si domini Joannis & aliorum, eum, qui Joannis est, anteponi: si domini Theophanis & aliorum, domini Theophanis anteponi, ille enim ante alios honorandus est: si domini Josephi, eum reliquis Poëtis præponi. Si cæteri defuerint, domini Joannis, si hi quoque defuerint, domini Theophanis, si hi etiam, domini Josephi cæteris omnibus præponi.*

At qvinam fuére hi Canonum & Tropariorum, qvibus Græcorum libri, & Paracletice, Triodion, Pentecostarium, & Menæa potissimùm abundant, auctores? plures ac varii, recentiores & veteres, supremi infimiqve nominis, de qvibus cùm fusè nimis egerim in Tractatu meo *de Melodis Græcorum*, i) nunc satis fuerit nomina tantummodo, eaqve non omnia numerasse. Sunt verò Anthimus, Timocles, Methodius Patarensis, Cosmas, Joannes Damascenus, Georgius Siculus, Georgius Nicomediensis, Romanus, Germanus Patriarcha, Anatolius Patriarcha Constantinopolitanus, Theophanes, Andreas Cretensis, Jose-
82 phus Studita, Theodorus Studita, Stephanus Sabaïta, Theodorus Siceota, Clemens, Byzas sive Byzantius, Cyprianus Monachus, Simeon Magister & Logotheta, Leo Imperator, Constantinus Porphyrogenneta, Arsenius Monachus, Photius Patriarcha Constantinopolitanus, Marcus Monachus, Cassia, sive Cassiana, sive Icasia, Joannes Euchaita cognomento Mauropus, Nicephorus Callistus, Nilus Xanthopulus, Nicolaus, Philippus, Basilius Monachus, Leo Magister, Sergius Hagiopolita, Stephanus Hagiopolita, Andreas Pyrus, Ephrem Cariæ, Simeon Thaumastorita, Philotheus Patriarcha, Basilius Pegoriota,

i) Horum melodorum Catalogum qvibusdam nominibus auctum, ordine Alphabetico cum observationibus nonnullis dabo infra ad calcem harum dissertationum.

riota, Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus, Justinus Decadio, Joannes Archiepiscopus, Demetrius, Ignatius, Methodius Patriarcha, Christophorus Protoasecrita, Photius Monachus, Mauroleo, Procopius Chartophylax, Joannes Zonara, Euthymius Monachus, Hierotheus Monachus, Emmanuel Palæologus, Theophilus Imperator, Michaël Psellus, Theodosius Lascaris Imperator, David, Metrophanes, Emmanuel Phile, Athanasius, Nicetas Heracleensis, Paulus Amonius, Gabriel, Nicetas Stethatus, Joannes Stauracius, Theodorus Coetonita, Leo Peganius, Georgius Scyliza, Dorotheus Monachus, & alii, ne singulos recensendo tædio sim.

XII. Menologia k) non alia sunt (& erit duodecimus liber) qvàm qvæ Latinus *Martyrologia* vel *Calendaria* dixerit, nec aliud in illis habetur nisi vel Sanctorum vitæ qvolibet die per 85
totum annum summatim expositæ, vel qvorum vitæ non habentur commemoratio, nullaqve ibi aut officii ordinandi, aut recitandi series continetur. Verum est tamen sæpissimè Menologiorum horum partem, eamqve non minimam in Menæis inter Canones post Odam sextam esse digestam, ut sine alterius libri ope, qvi officium in Ecclesia aut domi recitat, habeat unde celebrandorum Sanctorum historiolas, & commemorationes legat. Hoc Menologium apud Græcos non unum est, sed pro opportunitate temporis variam qvoqve faciem induit: aliud qvippe est qvod nobis Latinè tantùm ex versione Cardinalis Sirleti, Canisius in antiqvis lectionibus l) repræsentavit: aliud m) qvod separatim hinc inde manuscriptum adhuc in Bibliothecis, &

k) Confer de his Bollandi prolegom. ad Tom. I. Januarii p. LIV. seq. Nam Rev. D. Zachariæ Grapii dissertationem, quam Rostochii A. 1697. edidit de Menæis & Menologiis Græcorum, non vidi.

l) Tomo II. Antiqvarum lect. p. 730-941. Ingolstad. 1602. 4. qvas nunc Roterodami cum observationibus suis recudi curat Vir Clarissimus Jacobus Basnage.

m) Hujusmodi Menologium MS. in Bibl. Cæsarea, Nessel, I. p. 347. Confer qvod Genebrardus latine præfixit Commentario in Psalmos. Et Menologium Metricum Græcum & latinum singulis versibus Hexametris, qvod cum alio Ruthenico iconibus expresso & observationibus suis illustrato Papebrochius præmisit Tomo I. Act. Sanctor. Maji. Idem memorat Menologium SlavoRussicum vetustissimæ impressionis, qvod ipsi reliqvit illustriss. Vir Jo. Gabriel Baro de Sparwenfeld, dictavitq; alterum verbotenus translatum è variis MSS. & excuso Moscuæ A. 7187. hoc est Anno Christiano 1679. Vide T. 1 Act. Sanctor Junii T. 1. p. 135. 758. & Menologium qvod exhibet Possevinus in Apparatu sacro, voce *Rutheni*.

Barberina potissimum, qvòd & antiqvissimum est, asservatur: qvæ nec omnia sibi invicem respondent: aliud qvod post divinas Horas, n) Evangelium, Apostolum, aliosqve libros legitur. Menologium ex Menæis Græcorum in vernaculam versum à Maximo Margunio o) Evangelium, Apostolum, aliosq; libros legitur. Menologium ex Menæis Græcorum erutum, & in lingvam Græcorum vernaculam versum à Maximo Margunio o) Cytherorum Episcopo edidit Antonius Pinellus Venetiis anno 1529. in 4to.

Baronius anno Domini 886. refert Basilium Macedonem Imperatorem Græcorum Menologium scribendum curasse & augendum, p) atqve etiam imaginibus exornasse, qvibus
84 singulorum Sanctorum exprimerentur certamina: cujus ipsum autographum credimus, & legimus concessum nobis à Paulo Sfondrato sanctæ Cæciliæ Cardinale nepote Gregorii Papæ XIV. Menologium hoc auro, gemmisqve pretiosius Constantinopoli ad Ludovicum Sfortiam satis munificè advectum, Ludovico vitâ functo, Joannes Baptista Francisci Sfondrati Cardinalis parens, avusqve Nicolai Sfondrati Cardinalis in arbitrio ac potestate habuit, qvemadmodum monumenta alia, maximæqve æstimationis scripturas ejusdem Ludovici, apud qvem Baptistæ auctoritas plurimùm pollebat, ut ex diversis legationibus, qvas ille ob gravissima negotia apud omnes ferè Principes Christianos, Innocentium nempe VIII. Carolum Galliæ, Ferdinandum & Elisabetham Hispaniarum, Ferdinandum Neapolis & Siciliæ Regem, & tandem Rempublicam Venetam, ubi & mortem obiit, colligere possu-

n) In Græco precationum libello qvi ὡρολόγιον inscribitur. In hujusmodi precum libellis exstat & Menologium à *Christophoro* Patricio & Proconsule Mytilenæo in epitomen redactum. Aliud item excusum Venetiis A. 1535. qvod latino Calendario permixtum cum Nicephori CPol. Chronologia edidit Antonius Contius Paris. 1573. 4.

o) Menologium Marguniauum latine vertere cœpit teste Bollando Matthæus Raderus S. I.

p) In Actis Sanctor. T. 2. Junii p. 808. rectius refertur ad A. C. 984. atqve eodem spectat qvod T. 1. Junii p. 274. dicitur scriptum ante annos septingentos. Basilius enim cujus jussu scriptum est illud Menologium non est Basilius Macedo sed Basilius II. junior Porphyrogenitus Romani II. filius, qvi præesse Imperio cœpit A. C. 975. Vide Cavei partem alteram Hist. literariæ ad A. C. 976. & Allatium infra p. 88.

possumus. Postmodum à Paulo Sfondrato Cardinali dono acceptum Paulus V. in Bibliothecam Vaticanam invexit, & præfixâ inscriptione significavit. PAULUS V. PONTIFEX MAXIMUS HUNC LIBRUM CONSTANTINOPOLI AD LUDOVICUM SFORTIAM MEDIOLANI DUCEM ALLATUM, DEINDE SERVATUM APUD SFONDRATORUM FAMILIAM A PAULO S. CÆCILIÆ CARDINALI SFONDRATO SIBI DONO DATUM, IN BIBLIOTHECAM VATICANAM INFERRI JUSSIT ANNO CIↃ IↃCXV. PONTIFICANUS XI. Liber 85
unam tantùm Menologii partem, q) qvando sex tantùm mensibus Septembre, Octobre, Novembre, Decembre, Januario, & Februario absolvitur, continet: altera qvibusnam caveis addicta lateat, incertum est, & utinam non communem sortem librorum passa, igne vel ferro, vel impiorum aut otiosorum hominum manibus, elementorum etiam injuria in luce esse desierit. Scriptus est in folio grandi pergameno affabrè perpolito, licet ætate jam vieta aliqvantulum subluride, formâ qvasi qvadratâ, characteribus elegantissimis, nusqvam pro illius atramenti facultate, qvod nigrum non tingit, nigricantibus. Capitales qvas vocant litteras auro efformantur, singularum pagellarum pars superior nomina Sanctorum illius diei repræsentat, alterius dimidia scripta compendio Sanctorum gesta, altera imaginibus coloribusqve non indiligenter, & pro eo tempore satis eleganter, sub oculos ponit. Picturam recentiores *miniaturam* vocant, neqve enim oleo, sed aqvâ gummiqve colores temperantur. Imagines non ab una manu promanant, ideoqve nec unius omnes conditionis, sed una alterâ concinnior, accuratior, & ad artem accommodatior excellit, & ne ἀδέσποτοι palarent, pictor qvilibet imagini à se depictæ in margine libri nomen expressit. Pictorum nomina sunt, Pantaleo, Michaël Blachernita,

q) Hanc partem latine ex versione Petri Arcudii edidit Ferdinandus Ughellus Italiæ sacræ Tomo VI p. 1048. seq. Rom. 1644 fol. Græce etiam altera pars Menologii hujus Basiliani sive sex postremi menses Martius, Aprilis, Majus, Junius, Julius & Augustus exstant MSti in antiqvissimo Codice monasterii Cryptæ ferratæ in Latio, ex qvo Synaxaria Martii, Aprilis & Maji ad calcem Tomi primi cujusqve horum mensium Græce dedere Henschenius & Papebrochius.

86 nita, Georgius, Simeon, Michaël parvus, Menas, Neſtor, Simeon Blachernita. Imagines ita diſponuntur, ut una alteri adverſæ non reſpondeat, ſed litteris & Sanctorum vitis, qvare nunc ſuperiorem partem paginæ, qvando alterius ſuperior pars ſcriptionem refert, nunc inferiorem, qvando alterius inferior deſcripta eſt. Qvando liber ſcriptus ſit, divinare non poſſumus, abhinc tamen annos 662. ſcriptum videntur indicare qvi operi præfiguntur Jambi. Hi verò ſunt:

Ενταῦθα νῦν σκόπησον ὀρθῶς ὁ βλέπων
Αριστον ἔργον ἐξ ἀρίστων πραγμάτων,
Εργον θεοῦ κάλλιστον ἐκπλῆττον φρένας.
Εργον τὸ τέρπον πᾶσαν εἰκότως κτίσιν,
Ανω γὰρ αὐτὸς ὡς θεὸς, καὶ δεσπότης
Αστρων χορείαις ζωγραφήσας τὸν πόλον,
Ον οἷα δέρριν ἐξέτεινε τῷ λόγῳ,
Κόσμον δαδουχεῖ πανσόφῳ προμηθείᾳ
Κάτω δ' ὁ τοῦτον εἰκονίζων τοῖς τρόποις.
Αναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας
Βασίλειος τὸ θρέμμα τῆς ἁλουργίδος,
Κράτιστος ἀμφοῖν, καὶ τροπαίοις, καὶ λόγοις;
Ως ἄλλον ὄντως οὐρανὸν τεύξας βίβλον,
Εκ δέρρεων τεθεῖσαν, ὡς ἔχει φύσις
Φέρουσαν ὡς φωστῆρας ὡραίους τύπους
Πρῶτον μὲν αὐτοῦ τοῦ θεανθρώπου λόγου
Επειτα μητρὸς τῆς τεκούσης ἀσπόρως,
Σοφῶν προφητῶν, μαρτύρων, ἀποστόλων,
Πάντων δικαίων, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων,
Τῶν ὀρθοδόξων πᾶσαν εὐφραίνει φρένα.
87 Τέρπει δὲ πᾶσαν τερπνότητι καὶ θέαν.
Αλλ' οὓς περ εἰκόνισεν ἐκ τῶν χρωμάτων,
Εὕροι βοηθοὺς πάντας ἐκ τῶν πραγμάτων,
Κράτους συνεργοὺς, συμμάχους ἐν ταῖς μάχαις,
Παθῶν λυτρωτὰς, φαρμακευτὰς τῶν νόσων,
Εν τῇ κρίσει πλέον δὲ πρὸς τὸν δεσπότην
Θερμοὺς μεσίτας προξένους καὶ τῆς ἄνω
Δόξης ἀφράστου, καὶ θεοῦ σκηπτουχίας.

Ex verſione Joannis Argoli.

Conſidera probè oculis hîc, ô qui aſpicis,
Ex rebus optimis, opus certè optimum. DEi,

DEi, inquam, opus pulcherrimum mentem impetens
Visu creata cuncta delectans meritò,
Ut namque suprà Rex Poli summi Artifex
Cœlum choreis condecorans clarum igneis,
Quod pellis instar vocis explicuit sono,
Mundum irradiat sapiente providentiâ,
Infraque ut ipsum moribus splendens paribus
Terræ plagas totius, & Rex purpuræ
Basilius, filiusque duplici potens
Fama triumphis scilicet, sermonibus,
Ut machinam polorum constituit librum,
Ex pellibus protensum in ipso, quæ gerit
Natura cuncta deferens sidera, æthera,
Pulchras colore, nobilesque imagines,
Primam beatique hominis, & Verbi inclyti,
Dein puellæ matris absque semine
Sanctos Prophetas, Martyres, Apostolos,
Cunctos beatos Angelos, Archangelos,
Unde credentes allicit mentes pias
Oblectat oblectamine haud oculos minùs. 88
Sed quos colore fecit atque imagine
Habeat opitulantes, in armis assectas,
Affectibusque vindices, morbo medicos,
In judicio medios precantes ad Dominum,
Et hospites salutis atque gloriæ
Ineffabiles, & imperî simul superi.

Et hoc est Menologium Baronio visum, nec abnuo; studio jussuqve Basilii Imperatoris descriptum, exornatumqve imaginibus, nisi aliunde edoctus fuero, non credam, qvemadmodum & Basilium hunc Macedonem fuisse, ex Jambis enim hic Basilius Porphyrogenneta asseritur, ἄναξ ὅλης γῆς ἥλιος τῆς πορφύρας Βασίλειος τὸ θρέμμα τῆς ἀλουργίδος: *Imperator terræ universæ sol purpuræ Basilius & alumnus.* Id de Macedone dici non potest, cùm neqve Porphyrogenneta fuerit, nec Imperatore patre natus sit, neqve adultus. Zonaras in Constantino Duca. τὴν μὲν βασιλείαν αὐτοῦ καταλέλοιπε τρισὶν υἱέσιν, οὓς αὐτῷ ἡ σύνευνος Εὐδοκία ἐγείνατο. τοὺς μὲν δύο τὸν Μιχαὴλ, καὶ τὸν Ἀνδρόνικον ἰδιοτεύοντι ἔτι, τὸν δὲ

Κωνςαντῖνον βασιλεύοντι, καὶ αὐτὴ Αὐγοῦςα ἀναῤῥηθείσῃ. ὅθεν ἦτος μόνος Πορφυρογέννητης ἦν· ἐν αὐτίκα καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τοῖς βασιλικοῖς παρασήμοις ἐκόσμησαν. *Imperium tribus filiis reliquit, quorum duos Michaëlem, & Andronicum Eudocia privato adhuc, Constantinum verò imperanti pepererat, cùm & ipsa Augusta appellata esset. Unde hic solus Porphyrogennitus fuit, ac statim præ cæteris imperii insignibus adornatus.*
89 Ex eo nempe Porphyrogenitorum nomen emersit, ut qvi imperante patre nascerentur, sive in thalamo Porphyræ dicto, sive purpura obvoluti, Porphyrogennetæ r) dicerentur. Herodianus histor. lib. 1. de Commodo Marci Imperatoris filio: ἔδωκε δὲ μετ' ἐκεῖνον ἐμὲ βασιλέα ἡ τύχη οὐκ ἐπείσακτον, ὥσπερ οἱ πρὸ ἐμοῦ, οὐδὲ προσκτήτῳ σεμνυνόμενον ἀρχῇ, ἀλλὰ μόνος τε ὑμῖν ἐγὼ ἐν τοῖς βασιλείοις ἀπεκυήθην, καὶ μὴ πειραθέντα με ἰδιωτικῶν σπαργάνων, ἅμα τῷ τῆς γαστρὸς προελθεῖν ἡ βασίλειος ὑπεδέξατο πορφύρα· ὁμοῦ δέ με εἶδεν ἄνθρωπον ἥλιος καὶ βασιλέα. *Nunc me post Marcum patrem vobis fortuna principem dedit, non quidem ascititium, quales ante me fuerunt, neque veluti acquisito imperio gloriantem, quippe unus ego vobis natus, educatusque in aula, non quidem privatis obvolutus fasciis: statim me ut ex alvo prodieram imperatoria purpura suscepit, simulque sol hominem me vidit & principem.* Et Themistius orat. 6. de Valentiniano Gratiani Imperatoris fratre. πρῶτος γὰρ δὴ πως τῆς εὐδαίμονος οἰκίας ἐσπαργανώθης ἐν ἁλουργίδι. *Primus autem tunc inclytæ domus purpureis obvolutus es fasciis.* Dicitur tamen de Basilio juniore, qvi circa annum Domini 977. cum Constantino Porphyrogenneta imperium tenuit.

XIII. Esto decimus-tertius ἀνθολόγιον, s) *Anthologium*, primo sui ortu tenue, nec magnæ æstimationis, sed novis additionibus

r) Πορφύρα pro domo sive οἰκίσκῳ in septo Imperialis palatii CPolitani, in qva Imperatrices pariebant, passim occurrit ut in Typico Irenes Augustæ p. 140. Hinc *Porphyrogenitus*, qvi natus est Patre jam Imperatore. De qvo plura Martinus Hanckius de scriptoribus Byz. p. 462. & Cangius ad Alexiadem p. 223. atqve in CPoli Christiana p. 120. & in utroqve glossario.

s) Prodiit Venetiis 1621. fol. & A. 1639. apud Jo. Petrum Pinellum, curante Theophylacto Tzanphurnaro, Hieromonacho. Cui editioni Paschalion annorum 50. ab A.C 1642. ad 1692. subjicitur. Deniq; Anthologion excusum est A. 1697. in Hungarowalachia, emendante ac recensente Panagiota, Monacho Sinopensi. Ἀνθολόγιον

nibus semper excrescens, hac postremâ pro correctorum libidine immensum factum est, adeo ut, ut ita dicam, in monstrum evaserit. Indicat titulus: ἀνθολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ περιέχον τινὰς καὶ ἑτέ- 90
ρας ἀναγκαίας ἀκολουθίας τε καὶ ἑρμηνείας οὐχ ὑπαρχούσας ἐν τοῖς προτυπωθεῖσιν ἀνθολογίοις. *Totius anni Anthologium continens & alia quædam necessaria officia, & interpretationes, quæ in prioribus Anthologiis desiderabantur.* Potissimùm tamen in eo continentur officia, qvæ per annum in Domini nostri JEsu Christi, Beatæ Virginis, & reliqvorum celebrium Sanctorum solemnitate decantantur. Seqvuntur officia qvæ *communia* dici solent in unum vel plures Prophetas, Apostolos, Martyres, Pontifices, Confessores, & alios. Tum demùm multa ex Paracletice hausta ingeruntur, & omnium postremum adnectitur Paschalium triginta duorum annorum. Liber, ut verum fatear, lucri causa excogitatus, ferè enim nihil in eo est, si recentiora qvædam addita excipias, qvæ eradi tanqvam noxia, operæ pretium fuerit, qvod non in Menæis, & Paracletice, aliisqve libris, & commodiùs & accuratiùs digestum sit. Plura in eo possemus animadvertere, sed cum non scribamus censuram, opportuniori in loco animadvertenda notabimus. Auctores melodi majori ex parte sunt ii ipsi, qvos suprà in Menæis recensuimus, ex qvibus, si tibi animus est, repetas.

XIV. Decimus-qvartus erit ὡρολόγιον, t) *Horologium*, qvòd Horas diurnas & Officia contineat: Latini *Diurnum* dicent.

(Iii) 2 Præ-

λόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ - - ἐτυπώθη ἐν τῇ περιφήμῳ καὶ περιφανεστάτῃ Οὐγκροβλαχίᾳ ἐπὶ τῆς ἐκλαμπροτάτης ἀρχῆς τοῦ εὐσεβεστάτου εὐδοξοτάτου τε καὶ μεγαλοπρεπεστάτου ἡγεμόνος καὶ αὐθέντος πάσης Οὐγκροβλαχίας, κυρίου κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασαράμπα Βοεβόδα. Confer Clariss. Montfauconi Diarium Italicum pag. 437. Aliud est Anthologium novum, pro iis qvi iter agentes vel ægrotantes aut alioqvi legitime impediti choro interesse neqveunt, ab Antonio Arcudio, Corcyrensi, Archipresbytero Soletano concinnatum jussu Julii Antonii Sanctorii Cardinalis, editumq; Romæ A. 1598. 4. De hoc Allatius infra p. 104. sq.

t) Prodiit Horologium Venet. 1535. 1601. 1623. 1646. 1652. &c. ὡρολόγιον σὺν Θεῷ ἁγίῳ, ἔχον ἅπασαν ἀκολουθίαν. Etiam Romæ A. 1677. excusum Horologium secundum vetustum Ordinem & Typicum monasterii Cryptæ Ferratæ, adjuncto Menologio. Sed Horologium istud complura habere qvæ sunt ritibus Latinorum magis qvàm Græcorum conformia, notat Nic. Rayæus diss. præliminar. ad Tom. 2. Act. Sanctor. Junii p XXVII. & LXXX. Exstat & ὡρολογιόπουλον sive parvum Horologium de qvo Allatius infra p. 104.

Præter Horas & Mesoria, & alia qvæ singulis officiis necessariò
dicuntur, ut Troparia, Psalmos, preces varias, habetur *Canon*
91 *compunctivus*, *Canones Paracletici in B. Virginem*, & *Angelum custodem*, & *deprecatorius in omnes Angelos & Sanctos*, *officium satis amplum sanctissimæ Communionis*, & *minutiora alia*, qvæ non est opus recensere. Demùm adnectuntur *Cyrilli Alexandrini* oratio de exitu animæ, & de secundo adventu, *Christophori Patritii Mitylenæi* Troparia, Prosomia dicta, totum Menologium complectentia, *Paschalium* u) annorum qvinqvaginta qvatuor, *Jonæ Gialeni* Selenodromium perpetuum, *Nicephori Paschalei* de jejuniis Græcorum tractatulus, lingvâ eorum vulgari.

XV. Decimus qvintus erunt *Synaxaria*, x) Vitæ Sanctorum & Martyrum in compendium redactæ, & succincta expositio solemnitatis de qva agitur. Anteqvam typis Menæa, aliiqve Græcorum libri Ecclesiastici editi omnibus paterent, similes discursus & Sanctorum vitæ peculiari libro dispositæ, peculiare qvoqve sibi volumen poscebant, ut etiam ad hæc tempora ex manuscriptis colligimus: postqvam verò omnibus communia facta sunt, synaxaria ejuscemodi unà cum libris, officiis inservientibus edita sunt. Dicuntur synaxaria à συνάγω, qvasi diceres colle-

u) Paschalio illi Græcorum intelligendo addendus Petavius in Uranologio lib. VIII. cap. 12.

x) In hoc diversa sunt Synaxaria à Menæis, qvod omissis cæteris partibus Officii ad Sanctos spectantis, solas eorum Synaxes sive festivitates indicent cum brevi unius cujusqve elogio, ut notatur in Actis Sanctor. T. 1. Junii p. 16. Celeberrimus inter Synaxariorum concinnatores est Nicephorus Callistus, licet & plura alia vetustiora in Bibliothecis manu exarata exstant, Cangio, Lambecio, Allatio & aliis memorata. Synaxarium Combefisianum qvod servatur Parisiis à Patribus Prædicatoribus strictioris observantiæ, laudant Acta Sanctor. T. 6. Maji p. 368. Mazarinianum T. 1. Junii p. 638. & alibi, Metricum Divionense qvod Collegio S. I. Divionesi comparavit Petrus Franciscus Chiffletius, T. 2. Junii p. 953. T. 1 p. 326. & passim aliis locis: Synaxarium Gabrielis Naudæi, T. 1. Maji p. 428. 747. Claramontanum Collegii S. I. Parif. qvod Ecclesiæ CPol. in usu fuisse videtur, T. 1. Junii p. 72. 169. &c. Nicephori Synaxaria à Matthæo Cigula Cyprio & à Maximo Margunio Cytherorum Episcopo in idioma Græcorum vulgare conversa prodiere A. 1607. 1637. 1648. 4. *συναξάρια ἤτοι βίοι ἁγίων ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γλώττης μεταφρασθέντα παρὰ Μαξίμου ταπεινοῦ Ἐπισκόπου Κυθήρων εἰς κοινὴν ὠφέλειαν.* Venetiis apud Antonium Pinellum. Synaxarium Ruthenorum diœcesis Kijoviensis, à Georgio Davide S. I. latine versum laudat Papebrochius T. 1. Junii p. 135.

collectiones', & contractiones. Res siqvidem latiùs patentes, & longâ narrationum serie prolixæ in angustiores terminos colliguntur & contrahuntur. Gennadius cap. 6. *τοῦτο ἐν τῷ συναξαρίῳ τοῦ ἁγίου Μαξίμου γέγραπται, καὶ ἀναγνώτω ὁ βουλόμενος*, & alibi sæpiùs. Meursius notat duplicia fuisse, & hæc qvidem Xanthopuli dici, illa Triodii, observatqve ex ipso Triodio, *περίλο-* 92
γος ἐν ἐπιτόμῳ τῶν συναξαρίων τοῦ Ξανθοπούλου εἰς τὰ τοῦ Τριωδίου συναξάρια. Id tamen falsum esse, nec observari posse ex Triodio à lingvam Græcam intelligente, ipsa Triodii verba, & synaxariorum prologus arguit, qvi ita concipitur: *Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου συναξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ Τριωδίου μίαν ἑκάστην αὐτῶν αἰτιολογοῦντα, πῶς ποτὲ κατ' ἀρχὰς γέγονε, καὶ δι' ἣν αἰτίαν οὕτω νῦν ἔχουσι, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἐπάχθησαν μετά τινων ἐπιστάσεων μερικῶν, ἀρχόμενα ἀπὸ τοῦ τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, καὶ καταλήγοντα μέχρι τῶν ἁγίων πάντων.* *Nicephori Callisti Xanthopuli in præcipuas Triodii festivitates synaxaria, quæ illarum causas reddunt, unde originem habuerunt, & quamnam ob causam hoc tempore ita se habeant, & à divinis Patribus sic disposita sint, cum nonnullis circumstantiis particularibus. Ordiuntur à Publicano & Pharisæo, finiunt in solemnitatem omnium Sanctorum.* Ergo synaxaria hæc Xanthopuli fuere ab eo solemnitatibus Triodii confecta, & Triodio locis suis inserta, qvæ à Publicani Dominica incipiunt, & finuint in Dominica omnium Sanctorum. Ergo synaxaria Triodii & Pentecostarii, non qvia diversa ab iis, qvæ Xanthopulus composuit, sed qvia Triodio & Pentecostario assuuntur, Xanthopuli sunt, & frustra alia in his duobus libris qværes. Sic item dicimus Troparia & Canones Triodii & Pentecostarii, qvia in Triodio & Pentecostario habeantur, licet eorum auctores alii atqve alii fuere. Non itaqve alia Xanthopuli synaxaria, alia Triodii, sed ea qvæ Triodii esse asseruntur, qvæ in Triodio leguntur, Xanthopuli erunt, qvia auctor eorum Xanthopulus fuit, qvi in illis pleraqve ex recentiorum Græcorum penu inspersit, digna animadversione Ecclesiastica, y) qvæ ipse singulari de hoc tractatu indicavi. Hoc idem confirmat Gennadius cap. 2. de Azymo, asseveratqve

 præte-

y) Prolixe in Nicephorum eo nomine invehitur Allatius infra diss. 2. Vide etiam lib. de Synodo Photiana p. 326. seq. 527. & contra Hottingerum p. 124. Lambecium lib. V. p. 282.

præterea ea in Constantinopolitana Ecclesia non legi. *ὡς αὖ δὲ Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου μνησθῶ, ἔπεισί μοι καὶ σφόδρα γελᾶν, ὃς ἐφιλοτιμήθη μὲν συγγράψαι τὰ ἐν τῷ τριῳδίῳ νῦν εὑρισκόμενα συναξάρια· τῇ ῥύμῃ δὲ τῆς κακίας τοῦ σχίσματος κινηθεὶς ἔγραψε καὶ περὶ τῆς προκειμένης ἡμῖν ὑποθέσεως μεγάλα καὶ θαυμαστά. ὅτι δὲ ταῦτα ἐν Κωνσταντινουπόλει οὐκ ἀνεγινώσκοντο, ἴσασι πάντες, καὶ οὐ δεῖ με περαιτέρω προβαίνειν. ἐν ταύτῃ μόνον τῇ πόλει τινὲς κατέταξαν ἐν τῷ τριῳδίῳ, ὡς εὑρίσκονται. Ut verò & Nicephori Callisti Xanthopuli mentionem faciam, sanè illud ridiculum mihi & apprimè videtur, quòd ille synaxaria, quæ nunc in Triodio sunt, componere ambitioso studio conatus est: verùm impetu perniciosi schismatis motus scripsit & de proposita hac materia ingentia & admirabilia. Ad synaxaria illa Byzantii legi non fuisse solita omnes norunt, nec oportet me ultra procedere. In hac tantùm civitate nonnulli in Triodio assuerunt, modo quo nunc videmus ea jacere.*

XVI. Decimus-sextus in ordine sit *πανηγυρικὸν*, *Panegyricus*,
94 qvi diversorum auctorum orationes laudativas, seu demonstrativas, si vis etiam exornativas in varias Christi Domini, & aliorum Sanctorum solemnitates. Qvemadmodum enim apud antiqvos in nundinis & conventibus publicis, ubi infinita hominum multitudo ludorum spectandorum causâ confluebat, simile genus orationum habebatur, sic & in diebus festis Sanctorum, concurrente universo populo ad eorum res gestas celebrandas, hæ orationes veterum sanctorum Patrum & scriptorum celebrium leguntur. Liber manuscriptus passim in Ecclesiis Græcorum reperitur, non idem tamen omnibus est, sed varius pro varietate Ecclesiarum, & collectoris pietate, nec uno tantùm volumine continetur, sunt qvibus duodecim voluminibus, iisqve satis ingentibus pro mensium numero disponuntur. Frustrà hîc scriptorum nomina numerarem, cùm omnes ij ad manus non sint, nec esse unqvam poterunt, necesseqve esset omnes qvi unqvam aliqvid in memoriam Sanctorum composuerunt, recensere. Recensebo tamen præcipuos, z) & qvi apud omnes maximo in honore sunt. Athanasius Episcopus Alexandrinus, Pantaleo Diaco-

z) Pleniorem Catalogum Panegyristarum Græcorum petere licebit ex Allatio lib. de Simeonibus, qvi notitiam eorum undiqvaqve ex Vaticana & aliis Bibliothecis non indiligenter collegit, cui in nova qvam paro editione plures etiam adjunxi.

Diaconus & Chartophylax magnæ Eccleſiæ, Ignatius Diaconus
magnæ Eccleſiæ, Baſilius Archiepiſcopus Seleuciæ, Joannes
Chryſoſtomus, Theodorus Studites, Baſilius Cæſarienſis, An-
tipater Boſtrorum Epiſcopus, Andreas Archiepiſcopus Cretæ,
Cyrillus Alexandrinus, Amphilochius Epiſcopus Iconienſis,
Cyrillus Hieroſolymitanus Epiſcopus, Gregorius Neocæſarien- 95
ſis, Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus, Leontius Byzan-
tius, Leontius Hieroſolymitanus, Conſtantinus Porphyrogen-
neta, Leo Imperator, Germanus Archiepiſcopus Conſtantino-
politanus, Georgius Nicomedienſis, Titus Boſtrorum Epiſco-
pus, Joannes Damaſcenus, Theodorus Daphnopates, Joſe-
phus Theſſalonicenſis, Procopius Diaconus & Chartophylax,
Alexander Monachus, Nicetas Philoſophus, Timotheus Hiero-
ſolymitanus, Ephræm Syrus, Gregorius Nyſſenus, Aſterius
Amaſeæ, Gregorius Nazianzenus, Coſmas Veſtitor, Sophro-
nius Patriarcha Hieroſolymitanus, Epiphanius Cypri, Simeon
Metaphraſtes, & plures alii.

XVII. Erit decimus-ſeptimus *Evchologium*, a) *εὐχολό-
γιον.* Preces enim apud Græcos *εὐχαὶ* ſunt, hinc à potiori præ-
ſtantioriqve parte libri, libro nomen inditum eſt. Auctor
opuſculi *περὶ θείας λειτουργίας καὶ ἱερέων. De ſacra Miſſa & Sacerdo-
tibus. τὸ δὲ εὐχολόγιον ὀφείλει κρατεῖν ὁ ἱερεὺς, καὶ μὴ μετὰ σπουδῆς καὶ
συγχύσεως λέγειν τὰς εὐχὰς, ἀλλὰ καθαρῷ στόματι. Evchologium ve-
rò habeat ſacerdos, & preces neque feſtinanter, neque confusè, ſed
clarâ voce recitet.* Continet poſt tres Chryſoſtomi, Baſilii & Præ-
ſanctificatorum Liturgias, de qvibus nos ſuprà in libro Liturgia-
rum diximus, Preces & ordinem Lychnici ſive Veſperi, ordi-
nem & ſeriem adminiſtrandorum Sacramentorum, preces va-
rias ad rerum variarum benedictiones, in mortuos varios ritus & 96
canti-

a) Evchologion allegatur in Anaſtaſii Sinaitæ (ſive is Nicænus potius eſt) qvæ-
ſtione CXLI. Excuſum eſt ſæpe numero Græce Venetiis ut 1544. 1550. 1570. 1600.
1602. 1629. 1638. 1642. qvibus à Clariſſ. Caveo memoratis editionibus addere lice-
bit Venetam A. 1622. 4. Ruſſice vertit Petrus Mogilas Metropolita Kijovienſis,
throniqve CPol. Exarchus, & in monaſterio Kijovienſi edidit A. 1646. Græce ad
varias editiones & MSS. Codices recenſitum, & latina verſione doctiſſimisqve no-
tis & obſervationibus illuſtratum vulgavit Jacobus Goar, Pariſ. 1645. fol. cujus edi-
tionem ex MS. Codice Cæſareo valde poſſe ſuppleri notat Lambecius lib. V. pag. 287.
Evchologion MS Cryptæ Ferratæ laudat Rich. Simon T. 3. Bibliothecæ Criticæ
Gallice editæ p. 226.

cantica, qvæ, Lector, per te in ipsa libri fronte inspicere poteris. Liber in ea Ecclesia non Sacerdotibus tantùm, sed Episcopis etiam maximè necessarius, editus cum manuscriptis, si pauca qvædam excipias, qvæ exscriptorum potiùs incuria irrepserunt, concordat. Manuscripta, ne ea apud Græcos in Græcia perqviramus, Romæ pleraqve apud doctissimos viros comperiuntur, antiqvissimæ & optimæ notæ, omnium tamen antiqvitatem superat Codex Barberinus in charta pergamena qvadratis litteris accuratissimè descriptus ante nongentos & plures annos, sententiâ virorum qvi in hisce rebus judicandis primi habentur, conscriptus. Manuscripti in eo differre videntur, qvod unus alio in rerum benedictionibus auctior aut amplior sit, in Sacramentis conferendis, si pauca qvæ essentiam rerum non respiciunt, demas, in omnibus similes sunt. Idqve mirum non est, cùm apud Græcos pro varietate Ecclesiarum varii qvoqve ritus inoleverint, fides una eaqve perpetua semper fuerit, cùm eorum Præsules benè sapere continuabant. De libro plura possem referre & examinare: verumtamen cùm sub censura atqve judicio acerrimorum virorum sudet, sententiam de eo veram & judicium infallibile expecto.

XVIII. Sunt alia qvædam, sed minoris momenti, & majorum librorum qvasi τεμάχια, & ἀποσπασμάτια, in qvibus ad
97 argumentum unum spectantia, simul unà omnia congeruntur, ne in illis conqvirendis Lectores defatigentur. Et sit Liber decimus-octavus, qvem illi *Diaconion* b) nuncupant, qvo omnia qvæ ad Diaconi munus obeundum reqviruntur in agenda re divina, & singulis Officiis uno veluti fasce continentur. De eo videtur intelligendus esse Joannes Evchaïtarum Episcopus, cùm ea carmina εἰς τὸ βιβλίον τῆς Διακονίας τοῦ τροπαιοφόρου c) scripsit:

Πιστὸς βασιλεὺς, εὐσεβὴς αὐτοκράτωρ,
Σεβαστὸς, ὀρθόδοξος ὁ μονομάχος,

Τὸ

b) Alioqvi Διακονικὸν denotat secretarium sive Sacristiam ut vulgo appellant, sive etiam locum in Ecclesia in qvo consistunt Diaconi, tum collectam à Diacono pronuntiandam.

c) Hic titulus abest in Joannis Mauropidis, Evchaitorum (ita enim potius qvàm Evchaitarum scribendum esse notat Lambecius) Metropolitæ circa A. C. 1050. clari carminibus in principalium festorum Historias vulgatis Etonæ per M. Bustum A. 1610. 4. pag. 51.

Τὸ πρὸς σὲ φίλτρον, οἷον ἐν ψυχῇ φέρων,
Εργοις ἔδειξε λαμπρὲ τροπαιοφόρε,
Απαντα ταῦτα τὴν ἀπαρτίσας χάριν.
Ων ἡ γραφὴ δείκνυσιν αὕτη τοὺς τύπους,
Εμοὶ πρὸ πάντων μαρτυροῦσα τὸν πόθον,
Επειτα ταῖς σαῖς πανσεβάσταις Αὐγούσταις.

Et illa in eundem.

Αλλων βασιλεὺς, σὸς δὲ πιστὸς οἰκέτης,
Ο τὸ κράτος σαῖς ἐκ θεοῦ λιταῖς ἔχων,
Αδελφὸν οὖν δίδωμι τοῖς ὑπηκόοις,
Χαίρων ἐμαυτὸν εἰς τὸ σοὶ δόξαν φέρειν,
Καὶ τὰς Αὐγούστας ὡς συνεργοὺς λαμβάνω,
Πρὸς τὴν ἴσην πρᾶξιν τε, καὶ λειτουργίαν.
Αλλ' ἀντίδος μέγιστε τροπαιοφόρε
Απασιν ἡμῖν τὴν ἄνω σκηπτουχίαν.

Qvorum ſententia fuerit ex verſione Argoli:

Princeps fidelis, Imperator & pius,
Auguſtus, orthodoxus en Monomachus
Erga te amorem, qualis eſt corde intimo
Mihi revelavit, tibi Stephephore 98
Cuncta hæc tui ipſe conferens in gratiam,
Scriptura quorum ecce ipſa locos indicat,
Tibi ante cunctos teſtificans cor debitum,
Tuisque magni Palatii inclitis nuribus.

Aliud.

Rex cæterorum, ſed tibi domeſticus,
Fidelis, ex te plurimum coram DEo
Potens, benignè ſubditis fratrem exbibeo
Me, cuncta promptus gloriæ hæc tribuens tuæ,
Et comminiſtras utique miniſterii,
Nurus capio totius Auguſtæ domus.
Sed redde contra, magne Trophæophore,
Nos axe latos ætheris dominarier.

XIX. Decimus-nonus ſit *εἱρμολόγιον*, *Hirmologium*, ſic dictus, qvòd hirmos contineat, *περιέχον πάντας τοὺς εἱρμοὺς τῆς ὀκτωήχου τῶν τε δεσποτικῶν, καὶ θεομητορικῶν, καὶ ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ*, *continens omnes Octoëchi hirmos herilium & Deiparæ ſolemnitatum, ac totius anni.* Evchologium: *ἀπερχομένου δὲ εἰς τὸν τάφον ψάλλουσιν οἱ ἱερεῖς τοὺς εἱρμοὺς τοῦ μεγάλου κανόνος.* *Abeunte in ſepulturam canunt ſacerdotes hirmos magni Canonis.* Cedrenus: *τῆς ἑβδόμης ᾠδῆς κατήρχετο τοῦ εἱρμοῦ τοῦ λέγοντος*, &c. *Septimæ Odæ incipiebat hirmum illius tenoris*, &c. Hirmus d) porrò eſt hymnus, ſive Troparium, à qvo reliqvorum Tropariorum, qvæ in ea Ode canerentur conſeqventia, & ſeries ducebatur. Idqve ita eſſe notarunt viri docti, e) ex Simeonis Theſſalonicenſis Archiepiſcopi,
99 lib. de templo, ſacerdote, & Myſtagogia. Addi poteſt Zonaras Comment. in Canones Anaſtaſimos Damaſceni in Procemio. *εἱρμὸς δὲ λέγεται ὡς ἀκολουθίαν τινὰ, καὶ τάξιν μέλους, καὶ ἁρμονίας διδοὺς τοῖς μετ' αὐτοῦ τροπαρίοις, πρὸς γὰρ τὸ τῶν εἱρμῶν μέλος κἀκεῖνα ῥυθμίζονται, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀναφερόμενα ἁρμόζονταί τε, καὶ ψάλλονται, καὶ τῇ ἁρμονίᾳ τοῦ μελῳδήματος ἐκείνου ἀκολουθοῦσιν, ἢ ὅτι συνείρει καὶ συμπλέκει ἑαυτῷ κατὰ τὸ μέλος εἱρμὸς τὸ τροπάριον.* *Hirmus appellatur, quòd ſeriem quandam, & connexionem, & ordinem cantus & conſonantiæ tribuat conſequentibus poſt ſe Troparüs. Nam ad cantum hirmorum conformantur, & attemperantur etiam Troparia, & decantantur non ſine relatione ad hirmos, quorum itidem melodiam & ſonum imitantur, vel inde hirmus nomen habet, quòd contrahat, & connectat ſibi in melodia & cantu Troparium.* Contendit non nemo f) hirmum in Eccleſia Latina *Tractum* dici. Eam tamen vocem inter Romanæ Eccleſiæ vocabula longè aliud ſignificare, qvàm hirmum, apud Græcos obſervavit, nec ſine ratione Gretſerus lib. 5. de Cruce: *Tractus* enim à trahendo dictus eſt, eo qvòd tractim cantetur. Nec qvæ poſtmodum ſubſequuntur ad illius Muſices normam concinuntur. Sed qvid hoc ad hirmum, qvi canon & regula eſt modulationis ſubſeqventium Tropariorum. Hirmos ejus-

d) Hirmologium ejusmodi prodiit Græce Venet. 1603. 1643. 8. De qvo vide ſis Caveum, Cangiumqve, & Nic. Rayæum diſſ. præliminar. ad T. 2. Junii p. XVII.

e) Meurſius in gloſſar.

f) Idem Meurſius loco laudato.

ejusmodi notis etiam musicalibus à Josaphate Cucuzele g) digestos habes in Bibliotheca Barberina, sub hoc titulo: εἱρμολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, καθὼς ψάλλεται εἰς τὸ ἅγιον ὄρος, ἐκαλλωπίσθη δὲ μικρὸν παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις εὐτελοῦς Ἰωάσαφ τοῦ νέου Κουκουζήλη. Hir- 101
mologium totius anni, ut cani svevit in monte sancto, id verò adornatum paululum est ab humili Hieromanacho Josaphato Cucuzele juniore. In editis Hirmologiis adduntur nonnulla alia, ex aliis libris Ecclesiasticis Græcorum decerpta, ad faciliorem divini Officii usum. Sed cùm in Hirmologio inter alia capita, illud qvoqve inseratur de exaltatione Panagiæ, operæ me pretium facturum existimo, si qvis sit Græcorum iste ritus g) paucis expediam, ut qvi tot nugas in medium proferunt, jam desinant ineptire. Anteqvam Monachi in mensam procedant (cui id onus incumbit, illi ἐφημέριον vocant) in disco sive scutella, (illi nuncupant παναγιάριον) ut legitur apud Codinum cap. 7. acceptum panem ad instar Crucis, in qvatuor dividit partes æqvales, ex angulo interiori panis abscindit frustum cultro circumiens, adeo ut ex una parte anguli acuminatus sit, ex altero circulari figura, trigonus imperfectus appareat, & sic excisum suo loco, unà cum reliqvo pane simul unito relinqvit, panem sic accommodatum aliâ parte disci cooperit. Ita enim discus ille comparatur cardine ex una parte cum superioris partis oculo colligatus, ut modo capsarum includatur, sin minus velo, & sic apponit in mensa, in qva solus Abbas, vel Proegumenus, qvi scilicet Abbatis, dum ille abest, locum tenet, & δίκαιον appellant, assidet. Finito prandio, & signo dato in Contio, ita ipsi vocant campanulam ex ære fabrefa- 100
ctam, omnes assurgunt, & conceptis precibus, discum illum cum pane, qvi Panagia est, Ephemerius sustollit. Postmodum, reserato Panagiario, & frusto illo è pane exciso converso, ut

g) Lambecius Lib. V. p. 273. memorat MS. seriem ordinationis universi Officii Ecclesiastici, constructam & notis antiqvis Musicis adornatam à Joanne Cucuzele. Βιβλίον σὺν Θεῷ ἁγίῳ περιέχον τὴν ἅπασαν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, συνταχθεῖσαν παρὰ τοῦ Μαΐστορος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κουκουζέλη. Incipit: Δεῦτε προσκυνήσωμεν κ. τ. λ. Necnon ejusdem Joannis Cucuzelis τέχνην ψαλτικὴν καὶ σημάδια ψαλτὰ μετὰ πάσης χειρονομίας καὶ συνθέσεως.

h) Copiosius hunc ritum illustrant Cangius in glossario Græco p. 1088. & Goarus ad Euchol og. p. 867.

mica nuda ſuperior ſit, præſentat Abbati, qvi extremis digitis miculam arripit, & ori impoſitam abſumit: deinde aliis monachis, ſervato ordine offertur, qvi eodem modo miculam ex Panagiario auferunt, & comedunt. Tum Abbas vinum calici infuſum bibit, qvem omnes ſequuntur, & gratiis DEo actis diſcedunt: & hic eſt modus exaltandi Panagiam, qvamvis alii alio qvoqve modo præparent. Hic tamen modus in monte ſancto uſitatiſſimus eſt. Morem hunc etiam Imperatores ſervaſſe in ſua menſa habeo ex Codino cap. 7. τὸ δέ γε παναγιάριον ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης λαβὼν, ἐπάνω τίθησι τῆς τραπέζης, καὶ ὑψῶν παναγίαν δίδωσι ταύτην τῷ δομεστίκῳ, ὁ δὲ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ, οὗτος δὲ τῷ βασιλεῖ, καὶ ἅμα τῷ παναγίαν λαβεῖν ἐν τῷ στόματι πάντες βοῶσι πολυχρόνιον· καὶ ὁ πικέρνης αὐτίκα τὸ τοῦ οἰνοχόου φέρει σκουτέλιον, κρατῶν καὶ μανδώλιον, ἐπεὶ προαπῆραν ὡς εἴρηται, τὸ μινσάλιον. *Porrò Præfectus menſæ acceptum Panagiarium menſæ imponit, & elevans Panagiam dat illam Domeſtico menſæ; ille magno Domeſtico, hic Imperatori, & quamprimum Panagiam ori inſerit, omnes accinunt,* ad multos annos, *& confeſtim Pincerna cellæ vinariæ ſcutellam affert cum maſili* *, *quia menſaria mappa jam antea ablata fuit, ut dictum eſt.* Id cum pleriqve
102 non intellexiſſent, in meras nugas verſi ſunt, qvas optimè exploſit Gretſerus in Codinum. In exaltatione itaqve Panagiæ, ut diximus, non unus ſervatur ab omnibus modus, nam ſeculares cum ſolemni convivio cives excipiunt, poſt menſam in dexteram adoleſcentuli, ex Clero tamen, paululum contractam, & volæ ſiniſtræ impoſitam panem præparant, & conceptis precibus, Sacerdos ibi aſtans primus micam accipit, poſteà aliis adoleſcens ſuggerit, qvod remanet, ipſe in manibus maxima cum veneratione conſumit.

XX. Pari ratione editus fuit & alius, qvi ſit vigeſimus liber ſub hoc titulo: σύνταγμα τινῶν ἀναγκαίων ἀκολουθιῶν καθεκάστην ἀνηκουσῶν τῷ ἱερεῖ συλλεγεισῶν ἐκ τοῦ εὐχολογίου. *Neceſſariorum quorumdam quotidianorum officiorum ad ſacerdotes pertinentium, & ex Evchologio deſumptorum Collectio* in 4to, & continentur: *Ordo ſervandus in Veſperis, Ordo in Matutino, Epiſtolæ & Evangelia in varias commemorationes Sanctorum, Ordo pro parva benedictione, Ordo communis invocationis, Ordo in ſponſalibus, Ordo in coronatione ſponſorum,* *Ordo*

* *mantili.*

Ordo in Bigamum. Preces in puerperam primo partûs die , Preces pro obsignando puero, octavo die post partum , Preces in puerperam quadragesimo die , Preces in puerperam cùm abortum fecit , Preces pro catechumeno faciendo , Ordo sacri Baptismatis.

XXI. Liber qvoqve musicalis sit vigesimus primus , in qvo varia Troparia, & Psalmi, & alia qvæ in Matutinis, & in aliis Officiis, & Liturgiis potissimum cantari solent in varia argumen- 103
ta, musicis notis. Ex iis qvædam vocantur κεκραγάρια, qvasi diceres *clamatoria* , & est Psalmus i) qvi incipit , *Domine clamavi , exaudi me ,* putoqve sic dicta , qvòd in primo versiculo bis verbi κράζω mentio fiat. Dicit enim , κύριε ἐκέκραξα πρὸς σὲ εἰσάκουσόν μου , πρόσχες τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου ἐν τῷ κεκραγέναι με πρὸς σὲ , *Domine clamavi ad te , exaudi me , attende voci orationis meæ , cùm clamavero ad te.* Qvamvis non me lateat eo nominis cantica qvoqve cum modulatione decantata inferri. Unde etiam κράκται Cantores sunt , non Lectores , nec de aliis Codinum cap. 18. intelligendum esse pro certo dicere audeo : οἵ τε πρωτοψάλται , καὶ οἱ ἀναγνῶσται , οὓς ἐξ ἔθους παλαιοῦ κράκτας ἐν ταῖς τοιαύταις ὀνομάζουσι πανηγύρεσι , καὶ τελεταῖς. ψάλλουσιν ᾄσματά τινα συντελοῦντα καὶ ἡρμοσμένα εἰς τὰ τοιαῦτα. *Quas occupant Protopsaltæ , Domestici , & Lectores , quos veteri more in ejusmodi panegyricis festis , & initiationibus* Clamatores *vocant , qui carmina quædam & cantica canunt huc facientia , & accommodata.* Eadem ferè habet Cantacuzenus Hist. lib. 1. cap. 41. Libri isti musicales non omnes iidem sunt , sed varia , pro libidine exscribentium , aut eorum qvi exscribi curant , continent , omnia tamen ad dierum festorum solemnitatem confecta. Vidi ipse plerosqve elegantissimè scriptos , in qvibus etiam auctorum nomina præfiguntur, de qvibus in observationibus Ecclesiasticis multa.

XXII. Nec deficit vigesimus secundus ὡρολογόπυλον, *Parvuum* nempe *Horologium* , à majori enim & satis amplo pro 104
(Kkk) 3 neces-

i) Psalmus CXLI. adde Lambec. V. p. 272.

k) De Horologio dictum supra p. 90. seq. Horologopulum sive Horologii Epitome minori forma prodiit Venet. 1642. συνοπτικὸν ὡρολόγιον MS. in Bibl. Regia memorat Cangius.

neceſſitate, minuſculum hoc, & ad portandum magis idoneum, extractum eſt. Continet, *poſtquam Chriſtianus è ſomno ſurrexerit, gratiarum actionem. Officium mediâ nocte, & Veſperis ſingulis diebus dici ſolitum. Novem Cantica. Primam, Tertiam, Sextam, & Nonam horas. Typica, Parvum Apodipnum, Exapoſtilaria, & Apolyticia totius Hebdomadis, Preces in menſa, Preces breviſſimas dicendas ſingulis diei horis, Menologium breviſſimum, Paſchalium annorum decem.*

XXIII. Addam his omnibus νέον ἀνθολόγιον, 1) *novum Florilegium*, qvi erit vigeſimus-tertius, ab Antonio Arcudio Romæ anno 1598. editum in 4to, cùm enim ipſe qvamvis pium, & accuratum, prolixum tamen atqve diffuſum divini celebrandi Officii conſideraſſet: ideoqve ob penuriam librorum, ſecumqve tot volumina deferendi moleſtiam, Presbyteri vel Monachi Græci, qvi dictum Officium recitare tenentur, munus ſuum non rectè obeant: ita jubente Julio Antonio Sanctorio Cardinali, Nationis Græcorum Protectore, & parente humaniſſimo, pro iter agentibus, & aliis, qvi qvamcunqve ob cauſam choro intereſſe non poſſent, & Græco ritu viverent, ex tot voluminibus divinum Græcorum Officium in Breviarium, ſeu compendium redegit. Qvemadmodum & Orientales Græci *Anthologium* habent, licet imperfectum, ut Arcudius ait, ediditqve. Qvid
105 verò in hoc Anthologio contineatur, habeto tibi ex ejusdem Arcudii verbis: *Complectitur autem hoc Breviarium rubricas generales, Pſalterium cum Canticis, juxta ſeptuaginta interpretes, ex nova veteris Teſtamenti recognitione, & editione. Horologium, Officium feriale, Officium* τῆς ἀναστασίμου ὀκτωήχου μετὰ τῶν ἕνδεκα ἑωθινῶν, εὐαγγελίων τε, καὶ ἐξαποστειλαρίων, ἀναστασίμων. *Pentecoſtarium, Officium Corporis Chriſti. Officium defunctorum,* στιχηρὰ, δόξας, καθίσματα, *atque lectiones Sanctorum communium, ſimplicium, ac propria eorum* συναξάρια, *ſeu geſta, quorum apud nos dies feſti celebrantur. Domini ſolemnitatum, ſanctiſſimæque DEi genitricis Mariæ, cæterorumque inſignium tum duplicium, tum ſemiduplicium feſtorum dierum Sanctorum integra per annum Officia. Simplicium verò feſtorum Canones, ſeu lectiones proprias, ob operis magnitudinem vitandam, non ponimus, ſed commu-*

1) Confer qvæ ſupra ad p. 89.

communes Sanctorum lectiones congruentes assignamus. Denique quidquid omnino in viginti illis voluminibus sparsim fuseque continebatur, id totum brevius collectum hoc libro uno præstringitur. Liber tamen tot laboribus, & annorum dispendio absolutus nullo plausu exceptus est. Monachi, qvi Tusculi Basilianam normam seqvi se profiterentur, eorumqve asseclæ, qvod meliora non habeant, cùm iter agunt, eo utuntur, & breviori incommodo se extricant. Et sanè si intra Sanctorum Patrum terminos se continuisset Arcudius, neqve plus sapere, qvàm ipse divinus Spiritus voluisset, Opus neqve inutile, neqve incommodum Orientalibus etiam Græcis fuisset. Verumtamen cùm vetera immutat, integra obtruncat, perfecta immiscet, & de suo addit incompta atqve insulsa, neqve cum Græcis ipsis communia, stomachum sapientibus movit, & opus alias laudabile, dehonestavit. 106

Hi sunt Græcorum Ecclesiastici Libri, m) mi Naudæe, qvos mihi imparato raptimqve scribenti, & aliis negotiis urgentioribus occupato, memoria suggessit. Fortè an alius qvispiam excidit? Credo. Nullo id tamen fuerit illius Ecclesiæ damno, qvæ præcipuos & alicujus considerationis numeratos jam habet. Si qvid omissum est, id parvi momenti, vel fuerit, vel in aliis, qvidqvid in eo continetur, insertum reperietur. Plura potuisse addi, qvi in Græcorum ritibus omnino jejunus non est, fatebitur. Hæc paucula tamen mihi visa sunt sufficere; & jam scis plures me abhinc annos in eosdem libros animadversiones composuisse, reservasseqve mihi multo plura peculiaribus capitibus opportuniùs absolvenda. Vale, mi Naudæe, vale, & tui obseqventissimum ama.

LEO-

m) Nomina aliorum inserta invenies Indici, qvem dissertationibus hisce subjeci.

109 # LEONIS ALLATII
In Libros Ecclesiasticos Græcorum, TRIODIUM, PENTECOSTARIUM, PARACLETICUM EXAMEN,
Ad VIRUM Clarissimum & Doctissimum
JOANNEM AUBERTUM.

JOANNI AUBERTO
VIRO CLARISSIMO, AC DOCTISSIMO,
LEO ALLATIUS.

VALE sit aliorum ingenium, non anxius exquiro (VIR CLARISSIME AUBERTE) meum certè est, cùm aliquid, quod arriserit, chartis mandavi, statim aliquem mihi conquirere ex hominum genere, qui non levi pede, & superficie tenus, sed pleno, & prudentia munito pectore sapiunt, non ut scripti causam suscipiat, & reprehensione digna tueatur, & si Diis placet, laudet; sed ut vulneribus medeatur, & si quæ sunt non à recta ratione dictata, corrigat, emendet, immutet, deleat, penitùs tollat. Neque enim fieri potest, ut omnia semper laudanda scribamus,
110 *reprehendenda nunquam. Homines sumus, ex ingenio humano scribimus, qui nunquam non labuntur, & errant. Id si nusquam alias, nunc mihi in negotio difficillimo peroptandum fuit: neque enim in levibus, & levi manu versamur, sed in intima Græcorum penetrantes adyta, & evisceratas ex eorum pectore, & scriptis sententias censoriâ virgulâ examinantes, & ad amussim judicio facto ponderantes ea, in quibus minus est; nec ad Ecclesiæ Catholicæ dogmata sustinentur, tanquam spuria, & adulterina pandimus, refellimus, & rejicimus, recta sana-*

que

que comprobamus. Tantæ cognitor causæ unus mihi obvius factus es, AUBERTE, cujus eam judicio dirimi, quam in partem cunque res ceciderit, facilè patiar. Nolo hîc illas animi dotes, quibus te DEus ornavit, & orbi Christiano inclarescere voluit, recensere: ne actum ipse agere, & rem gravem, atque eximiam, omnibusque patentem, elumbi hac meâ oratione imminuere videar; jubet id etiam modestia tua, quæ delatas sibi laudes amolitur, & quasi ex non opportunè suoque loco collocatis pudore afficitur, & me etiam similis ratio pudoris ab hac laude retardat. Sed sive taceam ipse, sive sileant alii, 111
nunquam Cyrillus Alexandrinus Episcopus adeò speciosâ veste per te domo elatus, & per omnium manus vagari jussus, conticescet; sed magnis clamoribus beneficium evulgabit. Ægrè reprimunt se Damascenus, Maximus Monachus, & alii, qui à te lumen, & splendorem expectant. Ad te itaque meum de tribus præcipuis Græcorum Libris Examen transmissum, lætus suscipito, atque quo polles ingenio dijudicato, male compta perpolito, errata corrigito, spuria obelisco notato, si nihil est quod arrideat, igne cremato: quidquid feceris, optimè factum fuerit: faustum, fortunatumque scriptioni accesserit quidquid à te deletum, aut immutatum fuerit, ne des aliquid amicitiæ: exosculabor sententiam, nec judicem alium appellabo. Mitto tibi nonnulla alia Damasceni scripta, è Bibliothecis Italicis eruta & Georgii Chioniadæ scholia improbo labore, atque invitis Musis exscripta, adeo in Archetypo erant omnia confusa, & avia, ut nisi Simonis Portii amicissimi mei intendens industria, & vigil cura advenisset, sanè de eo exscribendo desperassemus. Exscriptus ta- 112
men ille est, capita numerata, verba, quibus scholia applicanda erant, indicata, ut AUBERTO nostro majoribus studiis occupato, laborem levaremus: quidquid præterea sum, totus tuus sum. Vale.

113 # LEONIS ALLATII
DE TRIODIO.

IBRUM Græcorum Ecclesiasticum, in qvo Officium in Ecclesiis eorum recitari solitum à Septuagesima, qvam ipsi vocant Dominicam Publicani & Pharisæi, ad Sabbatum sanctum continetur, nomine Triodion, n) qvod cùm Canones & Hymni in solemnitates Domini nostri JEsu Christi, B. Mariæ Virginis, & aliorum Sanctorum novem habeant strophas, ut ita dicam, Odas nuncupatas, qvasi Cantiones liber hic Canones hujuscemodi, ut plurimùm, qvi ternas Odas non excedunt, complectitur. Hunc ego librum Triodion appellatum attentè legi, & in eo præter multa Typographorum errata fœdissima, qvæ librum ipsum non culpant, hæc prætereà adnotavi digna, qvæ expurgentur, tamqvam hæretica, & erronea.

Anteqvam autem illa enumerem, illud animadvertendum est, libri hujus plures & varios fuisse auctores, qvi pro tempore alia atqve alia addendo, librum neqve parvum per se, neqve exiguum, majorem etiam usqve ad fastidium fecére adeò, ut, si
114 modus non adhibeatur, & temeritas addentium non tantùm in isto libro, sed in aliis etiam, comprimatur, erit cùm nox & dies pro illis solùm recitandis, tantum abest ut cani possint, qvæ vix modò sufficiunt, satis non erunt. Qvare sacerdotes, qvi nostro hoc ævo lectione tam prolixâ defatigati, sæpè sæpiùs ab Officiis recitandis abstinent, vel pro libito omittentes, qvasi per saltus, qvæ sibi videntur, tantùm recitant, plausibiliori nomine impotentiam causati penitus omittent omnia. Eoqve præcipuè qvod apud eos ad hunc diem non convenit, qvæ qvisqve qvolibet die recitare teneatur.

Auctores libri, qvò propiùs aberant à Christo, & divinâ progenie, meliùs qvæ erant veritatis cernentes, optimè & sine ulla offensione divinas Sanctorum laudes, & Fidei dogmata decanta-

n) De hoc Triodio dictum supra p. 69. ut de Synaxariis p. 91.

cantarunt: ſeqviores affectibus propriis diſtracti, ſæpè etiam odio in Romanam Eccleſiam, multa qvæ à veritate aberrant, intruſerunt. Qvod ſanè manifeſtum eſt in hoc libro; nam antiqva ferè omnia plana ſunt, nihil in ſe continent, qvod pias aures offendat: recentia multis ſcatent erroribus, & ſubdolè ſæpius in Romanam Eccleſiam garriunt, multas etiam hæreſeon labes lectionibus inſpergunt. Qvibus abciſis, liber nitori ſuo priſtino reſtitutus, nullâ expurgatione indigebit.

Inter auctores recentiores, qvi librum novis ſcriptorum acceſſionibus fœdarunt, præcipui ſunt Nicephorus Calliſtus Xanthopulus, o) & Philotheus Patriarcha Conſtantinopoli- 115
tanus, Schiſmatici, & Hæretici.

Calliſtus, qvi eſt etiam auctor Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ à Lango editæ, in ſuis ſcriptis proceſſionem à Patre tantùm Spiritus ſancti pertinaciter defendit. Andronico Imperatori Eccleſiæ Romanæ hoſti infenſiſſimo, ob hanc contra Latinos hæreſim defenſam, blanditur, & in Latinorum ritus, & Eccleſiaſticas Cæremonias oblatrat.

Philotheus Palamæarum partium aſſertor multis contra Latinos invectus eſt: multum etiam pro Palama, illiusqve hæreſibus à plerisqve Græcis oppugnatis, & damnatis, defendendis, & ſcriptis, & operibus inſudavit. Tandem ipſum Palamam inter Sanctos retulit, & Officium in ejus laudem compoſuit, ut infra videbimus.

Errores à me in hoc libro notati potiſſimum in ſynaxariis, hoc eſt in lectionibus ſic dictis, qvòd in compendio ſparſa hinc inde recolligantur, & auditoribus pleno conventu proponantur, comperiuntur. Eorum collector fuit dictus Xanthopulus, ut ex nota qvaſi procemiali pag. 3. fac. 6. col. 1. in fine diſcimus. *Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου συναξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ Τριωδίου μίαν ἑκάστην αὐτῶν αἰτιολογοῦντα, πῶς ποτὲ κατ' ἀρχὰς γέγονε, καὶ δι' ἣν αἰτίαν οὕτω νῦν ἔχουσι, καὶ παρὰ τῶν ἁγίων, καὶ*

o) Antonius Poſſevinus lib. VI. Bibl. ſelectæ c. 2. inter cauſas diſſidii, qvod inter Eccleſiam Græcam & latinam adhuc foveri non deſinit, refert errores qvi ſpectant ad eorum rituale, in qvod qvadringentos abhinc annos acerba qvædam maledicta Nicephorus Xanthopulus in latinam Eccleſiam male affectus conjecerit. Philotheus Patriarcha CPolitanus fuit circa eadem fere tempora, eodem ſæculo XIV. De utroqve & Nicephoro & Philotheo dixi in Bibl. Græca ſuo loco.

θεοφόρων πατέρων ἐτάχθησαν μετά τινων ἐπιστάσεων μερικῶν. ἀρχόμεθα
116 *ἀπὸ τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου, καὶ καταλήγοντα μέχρι τῶν ἁγίων πάντων.* Id est, *Nicephori Callisti Xanthopuli in præcipuas Triodii festivitates synaxaria, quæ illarum causas reddunt, unde originem habuerunt, & quamnam ob causam hoc tempore ita se habeant, & à divinis Patribus sic dispositæ sint, cum nonnullis circumstantiis particularibus. Ordiuntur à Publicano, & Pharisæo, finiunt in solemnitatem omnium Sanctorum.*

I. Primus ergo error est, qvi pœnarum inferni aliqvando finem esse, & damnatorum redemptionem insinuat. Pag. enim 9.6.c.2.f. hortatur Christi fideles Christum exorare, ut animas fidelium mortuorum ab igne sempiterno liberet, *ἵνα τοῦ αἰωνίου πυρὸς αὐτὰς ῥύσηται, ut eas ab igne sempiterno liberet.* Et infra p. 10. b.c.2.m. *τῆς αἰωνίου λύτρωσαι κολάσεως, ab æterna libera pœna.* Et rursus, *καὶ σκώληκος ἀλήκτως κολάζοντος, à verme indesinenter puniente.* In his videntur Origenis errorem p) ab Ecclesia Græca etiam decreto synodali, atqve Oecumenico q) damnatum secuti, qvi finem aliqvando infernalibus pœnis statuebat. Et in nonnullis Orientalium Nationum r) à piis viris confectis, & cui id onus incumbit, traditis relationibus, ubi instituta ac mores, & fides illarum nationum exponuntur, inter alios earum errores, hunc qvoqve vidi adnotatum, eos tenere firmiter, pœnas inferni aliqvando finem habituras. Hinc faciliùs svadeor, sive id Origenistarum, sive aliorum fraude factum sit

p) De Origenis sententia confer Petavium III. 6. de Angelis, Gvil. Spencerum ad Origenem contra Celsum p. 47. seq. & illustris Huetii Origeniana p. 153. Si tamen recte calculos ponas, videbis Græcorum qvos h. l. perstringit Allatius sententiam ab Origenis opinione plurimum dissidere, nam Origenes sibi persvasit omnes pœnas atqve supplicia inferorum fore tantum temporalia & purgatoria: Græci vero non negant dæmones & impios homines in æternum esse puniendos, sed tantum aliqvos ex hominibus putant precibus aliorum, post temporaria supplicia inferorum flammis eripi, qvæ eorum doctrina ab Ecclesiæ Rom. placitis de purgatorio non differt nisi nomine, & qvod infernum appellant, qvod latini purgatorium. Vide Allatium libro de purgatorio & contra Hottingerum p. 152. atqve Richardi Simonis notas ad Gabrielem Philadelphiensem p. 254. seq.

q) In Synodo V. & diu post in Florentina.

r) Confer qvæ de Georgianis sive Iberianis idem Rich. Simon in Historia Critica dogmatum rituumqve Oriental. cap. V.

sit in Ecclesiam Græcam, præter Catholicorum mentem irrepsisse, & postea latenter fuisse propagatum. Adde Græcos illam 118
mordicus tueri sententiam, preces à sanctis viris, Deoqve gratis effusas, infidelibus, & æternis cruciatibus damnatis proficuas esse, qvibus & recreantur, & aliqvando etiam earum ope à pœnis liberantur. Exemploqve multorum, sed præcipuè Trajani, & Theophili Imperatorum, & Ethnici, qvem allocutus esse S. Macarius narratur in synaxario ejusdem diei pag. 11. b. c. 1. f. ὅτι δὲ ὠφελεῖ τὰς ψυχὰς τὰ ὑπὲρ αὐτῶν γινόμενα, δῆλον μὲν καὶ ἐξ ἄλλων πολλῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὸν ἅγιον Μακάριον ἱστορίας, ὃς ἀνδρὸς ἀσεβοῦς Ἕλληνος ξηρὸν κράνιον κατὰ τὴν ὁδὸν παριὼν εὑρηκὼς, ἤρετο εἴ τινά ποτε ἐν ᾅδῃ παραμυθίας αἴσθησιν ἔχουσι. τὸ δὲ ἀπεκρίνατο. πολλὴν αὐτοὺς ἔχειν ἄνεσιν, ἡνίκα ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εὔχῃ πάτερ εἰπών. ἦν γὰρ τοῦτο ποιῶν ὁ μέγας, καὶ δεόμενος τοῦ θεοῦ μαθεῖν ἐφιέμενος, εἰ ὠφέλειά τις τοῖς προκεκοιμημένοις ἐντεῦθεν ἐγίνετο. ἀλλὰ καὶ Γρηγόριος ὁ Διάλογος διὰ προσευχῆς τὸν βασιλέα Τραϊανὸν σέσωκεν, ἀκούσας παρὰ Θεοῦ, μὴ ἄλλο ἤποτε αὐτὸν ὑπὲρ ἀσεβοῦς δεηθῆναι. ναὶ μὴν καὶ τὸν θεοστυγῆ Θεόφιλον Θεοδώρα ἡ βασιλὶς διὰ τῶν ἁγίων καὶ ὁμολογητῶν ἀνδρῶν τῶν βασάνων ἐξήρπασε, καὶ διέσωσεν ὡς ἱστόρηται. Id est, *Res à sanctis pro animabus gestas, illis proficuas esse, multis aliis, sed præcipuè ex historia illa, quæ de sancto Macario narratur, perspicuum est. Hic siquidem infidelis hominis gentilis exsiccatam calvariam præteriens in itinere adinuentam interrogavit: si quam in inferno consolationem persentiscunt. Illa respondit summoperè eos recreari, cùm pro mortuis preces Pater effundis. Magnus enim ille id facere sueverat, DEumque exorabat, discere appetens, si quæ inde utilitas mortuis acce-* 117
deret. Sed & Gregorius Dialogus nuncupatus, mediis precibus Imperatorem Trajanum liberavit, monitus propterea à DEo, ne de cætero pro infideli deprecaretur. Quinimmo DEo exosum Theophilum Theodora Imperatrix, sanctorum Confessorum ope tormentis surripuit, servavitque, ut in historiis scriptum est. Glycas epist. 26. Καὶ τί λέγω περὶ ἀνδρῶν εὐσεβῶν ὅπουγε καὶ θανοῦσιν ἀσεβέσι ἤσιν, ὡς ὁ λόγος, ἤδη γνωρίσει σοι λύσιν ἀμπλακημάτων ἐπήνεγκε δικαίου εὐχή; ἀλλ' ὑπὲρ τοιούτων ἀπίστων δηλαδὴ, ἐὰν τὰ τοῦ κόσμου πένησι δώσεις, ὡς οἱ μαθηταὶ διαγορεύουσι τοῦ Χριστοῦ κατ' οὐδὲν ὠφελήσει αὐτούς. εἰ δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, τί χρὴ καὶ λέγειν περὶ τῆς ἰσχύος τῶν ἱερῶν εὐχῶν. ὁ γὰρ ποιῆσαι τὰ τοῦ κόσμου διδόμενα πένησιν οὐκ ἰσχύουσιν, τοῦτο εὐχὴ δικαίου παραδό-

ξως ἐποίησεν. ὁ γὰρ Διάλογος μέγας Γρηγόριος τοῦ θεοῦ δεηθεὶς ὑπὲρ συγχωρήσεως ἁμαρτιῶν Τραϊανοῦ βασιλέως τοῦ ἐν ἀσεβείᾳ τὸν βίον καταλύσαντος, οὐ διήμαρτε τῆς αἰτήσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ πρωτομάρτυς Θέκλα ὑπὲρ ἑλληνίδος τινὸς, ἡ Φαλκονίλλη τὸ ὄνομα, τοῦ θεοῦ δεηθεῖσα τῶν αἰωνίων αὐτὴν βασάνων, ἀπήλλαξεν. καὶ ὁ μέγας δὲ Μακάριος ἐντυχὼν καθ' ὁδὸν τῷ τοῦ ἀρχιερέως τῶν εἰδώλων ξηρανθέντι κρανίῳ, καὶ ἐρωτήσας αὐτὸ, περὶ ὧν ἐγλίχετο μαθεῖν, ἤκουσεν ἐξ αὐτοῦ, λόγον γὰρ ἀληθείας ἐνέπνευσεν αὐτῷ τηνικαῦτα ὁ θεὸς, ὡς ἡνίκα προσφέρεις τὰς θυσίας ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, τότε παραμυθίας μικρᾶς αἰσθανόμεθα. ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς Μαυρίκιος ἁμαρτίᾳ περιπεσὼν μείζονι τοῦ ἀφεθῆναι αὐτῷ, μυριοπληθῆ γὰρ στρατὸν μαχαίρᾳ παρέδωκε βαρβαρικῇ, εὐχαῖς ἀνδρῶν ὁσίων ἐξέφυγε τὴν αἰωνίζουσαν κόλασιν. *Et quid de hominibus*

119 *piis loquor, cùm & quibusdam demortuis impiis, ut oratio jam exponet, peccatorum solutionem apportarunt preces justi? Verumtamen si pro infidelibus omnia mundi pauperibus tradas, ut Christi discipuli dicunt, nullo illis emolumento fuerint. Et hæc si ita se habent, quid nobis de sacrarum precum viribus dicendum est? Quod enim res mundanæ pauperibus exhibitæ efficere non possunt, justi oratio admirabiliter perfecit. Magnus namque Gregorius cognomento Dialogus, effusis precibus ad DEum, pro remissione peccatorum Trajani Imperatoris, qui vitam in impietate finierat, à postulatis non cecidit. Sed & prima martyr Thecla pro gentili, cui Falconillæ nomen, supplicans, à sempiternis eam pœnis eripuit. Magnus item Macarius per viam in sacerdotum Idolorum principis exsiccatam calvariam incidens, & poscens ab ea quod libebat addiscere, audiit, verbum namque veritatis illi DEus inspiraverat. Cùm sacrificia pro mortuis offers, tunc nos pusillam consolationem persentiscimus. Imò & Mauricius Imperator, eùm in peccatum remissione gravius incidisset, innumeram enim exercitus multitudinem barbaris trucidandam exhibuit, precibus hominum sanctorum æternas pœnas aufugit.* Joannes Damascenus. s) Trajani historiæ, qvam miraculum germanum, & irrefutabile ab Oriente, & Occidente comprobatum vocat, & de Macarii cum Mortuo colloqvio, de Falconilla narrationem subdit, qvæ cùm esset gentilis, idolorum cultrix, profana, & Christi ministerio aliena, salvata nihilominus est à Protomarty-

120 re. De Trajani & Falconillæ ethnicæ salute, eadem cum Damasceno refert Auctor vitæ Cosmæ Melodi: Κύριε ὁ θεὸς, ὁ καὶ Τραϊα-

s) Joannes Damascenus sermone de precibus pro defunctis p. 420. seq.

Τραϊανὸν τὸν δυσεβῆ βασιλέα, καὶ κατὰ χριστιανῶν ἀμέτρως λυσσήσαντα ταῖς τοῦ σοῦ θεράποντος Γρηγορίου δεήσεσι τῆς γεέννης τοῦ πυρὸς λυτρωσάμενος, καὶ Φαλκονίλλαν τὴν ἑλληνίδα ταῖς τῆς πρωτομάρτυρος Θέκλης εὐχαῖς τῷ κλήρῳ τῶν σωζομένων συγκαταλέξας, αὐτὸς ἐπάκουσον καὶ ἡμῶν καὶ ταῖς τῶν ἐκλεκτῶν σου σκηναῖς τὸν τῶν σῶν οἰκετῶν γεννήτορα κατασκήνωσον. ἡ μὲν γὰρ μεγίστη ἡ πρωτομάρτυς Θέκλα. μέγας δὲ ὁ θεῖος Γρηγόριος, καὶ διὰ τοῦτο παρὰ σοι δεδυνημένοι τὰ μέγιστα. ἀλλά γε πρόσεστι καὶ ἡμῖν αἵ τε τοῦ τεθνηκότος ἀγαθουργίαι πρὸς αὐτισήκωσιν. καὶ προσέτι τὰ εὐγενῆ ταῦτα νεόφυτα, καὶ καλλίκαρπα, κἂν ἐκ φαύλης ῥίζης ἐβλάστησαν, ὡς τὸ ἐνδέον ἐκεῖθεν, ἔνθεν τὴν ἀναπλήρωσιν δέχεσθαι. *Domine, DEus, qui Trajanum regem impium, qui in Christianos immoderatè tanquam rabidus canis ſævierat, ſervi tui Gregorii precibus à gehenna ignis liberaſti, & Falconillam gentilem, Theclæ protomartyris ſupplicationibus ſorti juſtorum adnumeraſti, tu ipſe exaudi nos quoque, & in electorum tuorum tabernaculis ſervorum tuorum parentem colloca. Licet enim Thecla protomartyr maxima fuerit, magnus porrò & divinus Gregorius, ideoque maxima quoque ex te exculpſerunt, nihilominus ſuppetunt & nobis, quæ apponamus, & defuncti res probè geſtæ, & nobiles hi, recenterque nati, & fructicoſi, quamvis ex improba radice orti ſunt, ſurculi, quibus ſi quid fuerit, quod in nobis minus ſit, ſupplere poſſumus.* Et Nicolaus Athenienſis Metropolita in Officio ſancti Olei, qvod in demortuos canitur: Καὶ παράσχου συγγνώμην τῷ δούλῳ σου τῷ παροργήσαντί σε, ὡς σάρκα ἀνθρωπίνην 121
φοροῦντι καὶ ἀσθένειαν ἔχοντι, καὶ ὡς ἐπήκουσας τῇ θελήσει σου Θέκλῃ τῇ πρωτομάρτυρι, τῇ ἐπὶ μητρὶ αὐτῆς εἰδωλολάτριδι, καὶ οὐ παρεῖδες τὴν δέησιν αὐτῆς, ἀλλ' ὡς ὑπεράγαθος, καὶ εὐδιάλλακτος ἔδωκας αὐτῇ συγγνώμην. καὶ ὡς ἔλυσας τῆς μάστιγος Τραϊανὸν δι' ἐκτενοῦς ἐντεύξεως τοῦ δούλου σου Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου, ἐπάκουσον καὶ ἡμῶν δεομένων σου οὐκ ἐπὶ εἰδωλολάτριδι, ἀλλ' ἐπὶ τὸν πιστόν σου δοῦλον παροργίσαντά σε δι' ἀσθένειαν. *Et præbe veniam ſervo tuo, qui te in iracundiam commovit, tanquam qui carnem humanam fert, & imbecillitati ſubjicitur; & ut exaudiſti tuâ voluntate Theclam protomartyrem, pro matre gentili exorantem, & non contempſiſti preces illius, ſed ut ſuper omnia bonus, & facilè conciliabilis exhibuiſti illi veniam, & ut è ſupplicio liberaſti Trajanum, per extenſas preces ſervi tui Gregorii Dialogi, exaudi nos quoque ſupplicantes non pro gentili, ſed pro fideli ſervo tuo, qui ob imbecillitatem te in iracundiam concitavit.* De Trajano etiam Nicepho-

Nicephorus Blemida Tractatu, Qvalem deceat esse Imperatorem: Διὸ πολλοὶ τῶν πάλαι βασιλέων ἔργοις καὶ λόγοις ἐφιλοσόφησαν
περὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς. οὐκ ἔλαττον δὲ τῶν ἄλλων Τραϊανὸς ὁ βασιλεὺς
τὸν πατέρα Νερούαν διαδεξάμενος καλῶς καὶ αὐτὸν βασιλεύσαντα
ἐμιμεῖτο. τοσοῦτον γὰρ εἶχε τὸ ταπεινὸν, καὶ συμπαθὲς, καὶ εὐπρόσιτον,
ὡς καὶ παντὶ λυπουμένῳ συμπάσχειν, καὶ συναλγεῖν, καὶ
πρὸς τοὺς πταίοντας ἀνεξίκακον εἶναι, λέγων, ἁρμόζει τῷ βασιλεῖ
μιμεῖσθαι θεὸν, καὶ τῶν πλασμάτων τῶν δούλων ἀνέχεσθαι. διὰ τοῦτο
καὶ συγγνώμης ἠξιώθη παρὰ θεοῦ, οὐ μόνον τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλ-
122 λὰ καὶ τῆς ἀσεβείας αὐτοῦ τὸ μέγιστον καὶ παράδοξον ταῖς δεήσεσι
τοῦ θαυματουργοῦ Γρηγορίου, οὗ ὁ διάλογος. τῆς γὰρ φιλανθρωπίας,
καὶ συμπαθείας ἧς ἐκεῖνος πλουσίως μετεδίδου τοῖς πταίουσιν
ἔτυχε καὶ αὐτὸς ἐν τῷ τῆς ζωῆς τέλει παρὰ θεοῦ τοῦ ἀποδεχομένου
μὲν τὸ συμπαθὲς, καὶ φιλάνθρωπον, μισοῦντος δὲ τὸ ἀπηνὲς,
καὶ ἀπάνθρωπον, καὶ πρὸς τοὺς τὸ ὁμόφυλον ἀκαμπεῖς, καὶ
ἀσυμπαθεῖς κατ᾽ ἀξίαν κολάζοντος. ἔδειξε γὰρ ὅτι συνεργούσης εὐχῆς
δικαίου νικᾷ τὸ συμπαθὲς, καὶ αὐτὴν τὴν ἀσέβειαν. *Quapropter multi ex antiquis Imperatoribus verbo & opere de hac eadem virtute philosophati sunt. Inter eos non fuit postremus Trajanus Imperator, qui patrem Nervam excepit, probeque illius res gestas imitabatur: adeo enim erat animo demisso, misericordi, & facili, ut cum omnibus aflictis afflictaretur, ac condoleret, nec iis, qui malè se gesserant, irasceretur, illud habens in ore, proprium esse Imperatori DEum æmulari, & errores servorum sustinere: ideoque misericordiam à DEo consecutus est, non peccatorum tantùm, sed quod apprimè eximium est, & præter omnem expectationem, precibus miraculorum effectoris Gregorii cognomento Dialogi, propria salatis. Humanitatem enim, & misericordiam, quam ille abundè aliis ministrabat, ipse in vitæ exitu à DEo, qui misericordiam atque humanitatem exosculatur, efferatos atque immisericordes animos odit, & ad idem genus implacabiles, atque inexorabiles pro dignitate castigat, adeptus est, illudque omninò comprobavit justorum precibus concurrentibus, ipsam etiam impietatem à misericordia superari.* Macarii historiam è Palladii Lausiacis desumptam t) præter Nicephorum, Joannes Damascenus refert ibidem, & compro-

t) Qvanqvam in editionibus Palladii illud de Macario non exstat, tamen in Codice Colbertino reperit Cotelerius III. p. 563. monument. Græc. Vide eundem T. 1. p. 546. seq. ac de Falconilla Acta Theclæ in spicilegio Grabiano T. 1. p. 109.

probat. Et Joannes Hagioëlita in Encomio Macarii Ægyptii. 123
Οὗ τὰς προσευχὰς καὶ κρανίον Ἕλληνός τινος ἱερέως ἐν ἐρήμῳ κείμενον παραδόξως ἀνεκήρυξεν, καὶ ἐν τοῖς βασάνοις ἄνεσιν χαριζομένας ἐνέδειξεν, ὅταν ὑπὲρ αὐτῶν γίνοιντο. *Cujus preces & calvaria cujusdam gentilis sacerdotis in eremo projecta admirabiliter prædicavit, & iis, qui in tormentis erant cessationem suppeditantes, cùm pro illis funderentur, demonstravit.* Theophilum ab alterius vitæ suppliciis liberatum sanctorum precibus, præter Nicephorum, tradunt Zonaras Histor. tom. 3. in vita Michaëlis filii, Constantinus Manasses in Synopsi, Gennadius pro Concilio Florentino pag. 5. & alii. Trajani, Theodorus Metochita Histor. Rom. lib. 1. Gabriel Philadelphiensis pro Græcis contra Latinos different. 4. ex Joanne Damasceno. Qvæ si vera sunt, jam post hanc vitam in inferno redemptionem, ac salutem esse comprobant. Et licet pleriqve apud Latinos, qvibus historia de salute Trajani cordi est, ut similem errorem evitarent, multa commenti sint: hi qvidem Trajanum ad vitam revocatum à sancto Gregorio, & baptizatum, rursumqve vitâ functum abiisse in cœlum: Alii non revixisse corpus, sed clanculò animam à Gregorio baptizatam: Alii haud qvaqvam ab inferis liberatam, sed tantummodò pœnis alleviatam: Alii alia ridicula addidêre, ut de cranio illius cum vivida adhuc lingva reperto. Alii item scholasticè differentes, rem ita potuisse esse voluerunt, Trajanum, postqvam ex hac vita migravit, secundùm præsentem justitiam in Tartarum detrusum, secundùm autem superiores causas, qvibus præ- 124
videbatur ad vitam revocandus orationibus S. Gregorii, erat de illo aliter disponendum, qvare non finaliter fuit in inferno deputatus. Alii tamen saniori consilio, inter fabulas, & anilia nugamenta, u) totum hoc, qvod de Trajani salute refertur, rejecerunt. Licet, inqvam, res hæc ita pertractetur à Latinis, Græci tamen apertis velis, & sine ulla sui dicti emollitione, qvin etiam factum aliorum exemplis comprobantes, in eam

(Mmm) ive-

u) Plures è Romana Ecclesia scriptores qvi fabulam illam explodunt, laudavi in Bibliotheca latina, ubi de Plinii junioris Epistolis. Qvanqvam ex eadem qvoqve Ecclesia Romana non desunt qvi huic & similibus narrationibus libenter accommodarunt fidem, ut Alphonsus Ciacconus, cujus Apologia pro relatione de Trajano, inscribitur: *Historia verissima à multorum calumniis vindicata.*

iverunt ſententiam, animas æternis pœnis condemnatas, ſi ſanctorum preces intercedant, ſalvari poſſe, & ſanctorum precibus detrahere, qvi id negaret, qvaſi ipſæ nullius eſſent roboris apud DEum. Ideoqve neqve cauſas ſententiæ ſuæ qværunt, ſed admiratione perciti, omnia in miſericordiam DEi, & orationis vim deferunt. Joannes Damaſcenus dicto loco: Θαυμαστὸς εἶ δέσποτα, καὶ θαυμαστά σου τὰ ἔργα, καί σου τὴν ἄφατον εὐσπλαγχνίαν δοξάζομεν, ὅτι πάντοτε πρὸς τὸ φιλάνθρωπον νεύεις, καὶ τοῖς δούλοις σου τὰς ἀφορμὰς παρέχεις, τῆς τε φιλαδελφίας, καὶ τῆς πρός σε βεβαίας πίστεως καὶ ἐλπίδος, καὶ ἐδίδαξας ἡμᾶς διὰ τῶν σῶν θεραπόντων εὐεργεσίας ποιεῖν ὑπὲρ ἀλλήλων ἐξιλασμούς τε, καὶ ὁλοκαυτώσεις, ὕμνους, καὶ ψαλμῳδίας, καὶ προσευχὰς οὐκ εἰκῆ καὶ εἰς μάτην. σὺ γὰρ ἀπλανὴς καὶ εὐπάροχος, καὶ διδοὺς πᾶν ὁτιοῦν προσφέρουσιν εἰς δόξαν σου μυριοπλασίονα τὴν ἀντίδοσιν, καὶ οὐδὲν ὅλως ἐπὶ τῷ σῷ ὀνόματι γινομένων ἀνόνητον. Id eſt: *Mirabilis es Domine, & mira-*
125 *bilia ſunt opera tua: miſericordiam tuam ineffabilem rectè glorificamus: undequaque enim ad miſericordiam propenſus es, ſervisque tuis varias occaſiones ſalutis, fraternæ dilectionis, ſolidæque ſpei, ac fidei erga te præbes, docens per famulos tuos nos invicem mutuis beneficiis debere proſequi: qualia ſunt propitiationes & holocauſta, hymni, pſalmorum cantus, & preces. Neque id temerè fruſtrave. Nam cùm errare neſcias, ad largiendumque ſis facilis, & milleſariam retribuas pro omnibus, quæ in gloriam tuam offeruntur, quomodo inutile erit aliquid, quod in nomine tuo fuerit factum?* Et cùm ipſi fateantur, criminoſum eſſe pro infidelibus, & filiis perditionis aut orare, aut ſacrum offerre, ideoqve eundem D. Gregorium admonitum, ne de cætero ſimilia auderet, tanto viro non verentur, actionem tam indignam, qvæ neqve ex ignorantia, neqve ex impotentia animi potuit provenire, impingere; & volunt hominem in eadem ipſa actione, in qva pro idololatra orans in DEum delinqvebat, à DEo exauditum fuiſſe.

De Theophilo Baronius x) ex Gennadio Patriarcha in expoſitione pro Concilio Florentino ſeſſ. 5. tradit in ipſo fine vitæ ſui erroris pœnitentem, imaginem ſacram adoraſſe, ac poſt mortem in judicium raptum, precibus uxoris Theodoræ, Metho-

tho-

x) Baron. ad A. C. 842.

thodii Patriarchæ, & aliorum, miſericordiam à DEo conſecu-
tum eſſe: & fusè narrat idem Xanthopulus in Synaxario ſe-
cundæ jejuniorum Dominicæ pag. 72. 6. c. 1. m. refertqve Au- 126
ctor innominatus de conſtitutione * Dominicæ orthodoxæ.
Qvod ſi verum eſſet, nulli dubium eſt, ſanctorum preces ita
invaluiſſe, pœnitentiâ etiam Theophili confirmatas, ut à me-
ritis æternisqve ſuppliciis illum liberarent. Sed hoc ad rem pro-
poſitam nihil facit, cùm Græci dicant mortuis infidelibus im-
pœnitentibus, & in peccatis mortuis preces ſanctorum proficuas
eſſe, & manifeſtè colligitur ex Joanne Zonara in ejus vita. Ex-
pirans enim uxorem, & Canicleio Præfectum Theoctiſtum mul-
tum obteſtatus eſt, ne paterentur venerandas imagines reponi,
aut Joannem, qvi Iconomachorum hæreſim propugnabat, Ec-
cleſia pelli. Adde etiam Imperii æmuli Theophobi caput per
vim abciſum manibus propriis contrectaſſe, & qvaſi injurias ul-
ciſcentem, illius cruciatu, atqve ſupplicio paviſſe oculos, ani-
mumqve exſaturaſſe, & vindictæ ſitim verbis etiam illis, *neque
ego poſthac Theophilus, neque tu Theophobus eris*, propalaſſe, &
dum hæc diceret, expiraſſe. Hunc tamen Zonaras in vita Mi-
chaëlis filii, communibus precibus poſt mortem à tormentis li-
beratum narrat, illisqve fidem abrogare, nonniſi qvi interceſ-
ſiones ſanctorum apud DEum aliqvid poſſe ignorat. Ecce ejus
verba: Οὕτω φασὶ καὶ τὴν βασίλισσαν θερμότατα δεηθῆναι τοῦ τε πατρι-
άρχου καὶ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, καὶ μοναχῶν κοινὴν προσενεγκεῖν δέησιν
τῷ θεῷ, ὥστε σωτηρίας τυχεῖν τὸν βασιλέα, καὶ ξυνευνέτην αὐτῆς.
καὶ μέντοι θερμότατα δεηθῆναι αὐτοὺς τοῦ θεοῦ, καὶ τὸν μὴ παριδεῖν τὴν
αἴτησιν τῶν θεραπόντων αὐτοῦ, ἀλλ' ἀξιῶσαι συγγνώμης τὸν βασιλέα Θεό- 127
φιλον. ᾄδεται ταῦτα καὶ τοῖς ἀφορῶσι πρὸς τὸ φιλάνθρωπον τοῦ θεοῦ, καὶ
δέχεται, καὶ πιστεύεται. ἀπιστήσει δ' οὐδεὶς, ἢ ὅστις οὐ μέγα οἴεται δύνασθαι
τὰς τῶν ἁγίων ἐντεύξεις τὰς πρὸς τὸν θεὸν, οὐδ' ἀντιμετρεῖν οἶδε τὴν
τοῦ θεοῦ ἀγαθότητα πρὸς τὰ ἀνθρώπινα ἀγνοήματα. Id eſt: *Tum ajunt
Imperatricem inſtantiſſimè oraſſe Patriarcham, aliosque Pontifices, &
monachos, ut communibus precibus Imperatoris & conjugis ſui ſalutem à
DEo exorarent. Quod cum illi ferventibus animis feciſſent, DEum pre-
ces ſervorum ſuorum non eſſe aſpernatum, ſed ignoviſſe Imperatori Theo-
philo. Celebrantur hæc & ab eis, qui DEi humanitatem intuentur, &
recipiunt, & credunt. Neque verò quisquam eis fidem abrogaret, niſi
qui*

* 2. Qvadrageſimæ, qvâ reſtitutum imaginum cultum Græci celebrant. infra p. 144.

qui parùm posse intercessiones sanctorum apud DEum senserit, & DEi bonitatem cum humanis erratis componere ignorarit. Qvid plura? Paulus Monachus Monembasiæ Episcopus in Narrationibus tradit, matrem adulteram damnatam, à pœnis liberatam fuisse à filio precibus & orationibus. Et Glycas, sive Zonaras in epistolis, epist. 21. Εἰ γὰρ καὶ περί τινων ἁγίων ἔτι τῷ βίῳ περιόντων ἠκούσαμεν ὅτι δι' εὐχῶν αὐτῶν, καί τινας ἐν ἀσεβείᾳ τὴν ζωὴν καταλύσαντας αἰωνιζούσης κολάσεως ἠλευθερώθησαν, τί τὸ κωλῦον μὴ καὶ τὸν βίον ἀλλάξαντες καὶ τοῦ θεοῦ δῆθεν ἐγγύτερον γεγονότες τὰ αὐτὰ τοῖς προλαβοῦσι ποιεῖν, καὶ τὴν αὐτὴν ἔχειν ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν, ἵνα μὴ λέγω πολλῷ μείζονα διά γε τὴν τῆς σαρκὸς ταύτης ἀπόθεσιν; *Etenim si de nonnullis sanctis, cùm adhuc hanc vitam ducerent, intelleximus eos preci-*
128 *bus suis quosdam, qui in impietate perierant, à sempiterno supplicio liberasse, quid impediet, ne præsenti vitâ immutatâ, Deoque facti proximiores, præcessoribus eadem efficere, eandemque possidere facultatem, & efficaciam, ne dicam multo majorem, propter hujusce carnis depositionem?* Non dissimile est, qvod multorum sententia, famaqve ad sua usqve tempora producta, narrat Auctor vitæ sancti Cosmæ Melodi, de patre Joannis Damasceni, qvi Mahometanæ legi addictus, extra Ecclesiam mortem obiit. Is nihilominus Cosmæ Præceptoris, Cosmæ Melodi, & Joannis filiorum precibus, ab æternis suppliciis, qvibus infideles puniri sveverunt, liberatur, & inter beatos gloriæqve Christi participes collocatur. Nicephorus qvoqve Blemmidas in vita sancti Pauli Latrensis refert, Ignatium qvendam monachum, qvi nefario scelere vitam divinam atqve humanam polluerat; ideoqve derepente pessimè contrucidatum, & pœnis æternis, uti memorat, condemnatum, precibus Fratrum, & intercessione Pauli Latrensis, non multos post dies ab iisdem liberatum, & beatorum societati redditum. Et ne tandem hiscere audeant, in nonnullis eorum Evchologiis Venetiis editis, & præcipuè in edito apud Christophorum Zannetum 1553. cap. 96. pag. 214. habetur Officium sancti Olei, qvod in demortuos canitur à septem sacerdotibus, compositum à Nicolao Athenarum Metropolita. Qvisqvis tamen is Nicolaus sit, in eo Officio apertissimè preces illæ ab
129 illis sacerdotibus effunduntur, & reliqvæ cæremoniæ peraguntur ad liberandam demortui animam, non à gloria Paradisi,

tunc

tunc enim desiperent, non à pœnis Purgatorii, qvas illi nullas agnoscunt: ergo à pœnis inferni: & id se consecuturos illis supplicationibus Thrasones isti existimant. Precantur DEum, ut demortui animam liberet à sempiternis vinculis, & carcere: Ἀπόλυσον αὐτὸν τῶν αἰωνίων δεσμῶν· καὶ τῆς φυλακῆς, ὅτι σὲ αἰσθανόμεθα ὑπεράγαθον λυτρωτὴν αἰωνίων δεσμῶν τῶν ψυχῶν. Et orat. 4. Εὐχαριστοῦμέν σε ὑπεράγαθε, ὅτι τοὺς ἀνεβίμως ἁρπαγέντας, καὶ ἀμετανοήτως, καὶ τῷ ᾅδῃ κατεχομένους δι' ἐντεύξεων τῶν δούλων σου ἀνίεις τῶν δεσμῶν, καὶ λύτρωσαι τοῦ σκότους, καὶ ἀνάγεις τῆς φυλακῆς. διὸ καὶ ἡμεῖς οἱ εὐτελεῖς. *Gratias agimus tibi, super omnia bone, quòd ex improviso raptos, & nullâ pœnitentiâ actâ, & in inferno detentos, per supplicationes sanctorum tuorum, à vinculis solvis, & liberas à tenebris, & è carcere educis. Quapropter & nos viles*, &c. Orat. 5. affert exemplum de Trajani, & Falconillæ salute, defunctoqve similia deprecatur. Et Orat. penultimâ: Καὶ ἐλευθέρωσον αὐτὸν τῆς ζοφώδους καὶ σκοτεινοτάτης κολάσεως, καὶ τῶν πικρῶν τυράννων, καὶ κολαστῶν δαιμόνων. *Et libera eum à caliginoso, & obscurissimo tormento, & amaris, & punientibus dæmonibus.* Vincula & carcer sempiternus, qvi in inferno detinentur, nulla propriorum delictorum peracta pœnitentia, Trajani & Falconillæ exemplo libertatem deposcere, tenebricosissima tormenta, amari, punientesqve dæmones, Purgatorii ne ignis an infernalis indicia sunt? & tamen misericordes isti, & qvi tantundem de suis precibus confi- 130
dunt, DEum aliàs mitissimum exorant, ut peccatores similes, & ad similes pœnas condemnatos, è carcere, tenebrisqve perpetuis eductos, in gloriam beatorum deducat, ut immemor scilicet sui dicti, *in inferno nulla est redemptio*, redemptionem ibi esse facto demonstret. Id cùm Novatoribus hisce durum videretur, & clarissimè seqvi viderent, si semel pro uno vel altero DEi misericordis benignitate portæ inferi adaperirentur, etiam pro universis aliis fore futuris temporibus adaperiendas, qvod impium esset asserere, verba sancti Basilii orat. in Pentecosten impiè depravarunt, qvasi in eo esset, in inferno non omnes, sed unam tantùm partem confessuros Dominum. ὅτι οὐχ οἱ νεκροὶ αἰνέσουσί σε κύριε. οὐδὲ πάντες οἱ ἐν ᾅδου ἐξομολόγησιν παῤῥησιάσονται φέρειν σοι. *Non mortui laudabunt te Domine, neque omnes qui in inferno sunt audebunt confessionem offerre tibi.* Ibi enim legitur, οὐδὲ οἱ ἐν ᾅδῃ,

 abs-

absqve vocula *πάντες*, & legit etiam Glycas, sive Zonaras epist. 20. optimè ad rem, & ad sententiam. Mortui enim, & apud inferos, sub terra scilicet degentes non laudant, neqve confitentur Dominum, sed nos qvi vivimus eum laudamus, & pro eorum animis, effusis precibus exoramus, qvod & facit Ecclesia, & verissimum est. Absurda qvæ in hoc Officio continentur meditatiùs considerantes, postremi Evchologii correctores ab eodem
131 Evchologio eraserunt, ne malè sanis opinionibus legentium animos inficerent, audacter primi addentes qvod nefas fuerat legi, postremi cautiùs, ut noxia demerent, utriqve malè. Qvo enim nomine addunt vel demunt libris Ecclesiasticis qvidqvid ipsis libuerit, absqve Ecclesiæ auctoritate? qvod sanè qvemadmodum maximoperè dolendum est, ita esset, ne futuris temporibus similia paterentur, summâ curâ invigilandum.

De Macarii colloqvio cum mortuo satis dixero, si dicam illud è Palladii * Lausiacis profectum, in Ecclesia Græcorum propagatum fuisse, ideoq; merum figmentum esse judico, cùm hominem non integræ fidei habeat auctorem. Illum enim multa in illa historia ex voluntate commentum, dicteria in Hieronymum, Origenistarum, & Pelagianorum laudationes immensæ abundè arguunt. Et cùm ipse ab Evagrio Pontico Origenis erroribus fuerit imbutus, qvos & in Palæstina docere conatus est, qvid mirum si Origenistarum errorum semina, ubi commodè fieri potest, inspergat? Et damnatorum aliqvando restitutionem fore, Origenis error fuit, qvem ipse non illepidâ istâ narratiunculâ confirmare nititur, cùm afferat infideles æternis pœnis addictos, piorum precibus sublevari: ut hîc etiam perfectam aliqvando salutem habituros convincat.

Neqve formula illa apud Latinos in oratione, qvæ post Evangelium in Missa recitatur: *Libera Domine animas fidelium de-*
132 *functorum de pœnis inferni, & de profundo lacu, libera eas de ore leonis, ne absorbeat eas Tartarus, ne cadant in obscurum*, &c. eadem est cum istis Græcorum. Illa siqvidem de Purgatorii pœnis, à qvibus orat Ecclesia, ut qvi illic detineantur, liberentur; ut non detineantur videlicet diutiùs in illis, & qvasi à divina clementia destituti, à Tartaro absorberi videantur, commodè accipi potest. Pœnæ enim inferni pro pœnis Purgatorii sumi possunt,

* Non ideo ipse fuit hujus commenti auctor.

ſunt, cùm non minùs infernus, qvàm Purgatorium ſubterraneum qvid ſit. Niſi etiam dicere velimus pro illis animabus orari ſecundùm qvandam anticipationem, ſeu repræſentationem, ſtatum enim illarum animarum Eccleſia repræſentat in eo puncto, qvo à corpore exeunt, & ad judicium referuntur, tunc namqve orat pro illis, *ne abſorbeat eas Tartarus*, &c. ſicut etiam nunc, qvando Chriſti adventum repræſentat, intercedit, *Rorate cœli deſuper*, &c. At illæ Græcorum in hanc ſententiam trahi non posſunt, cùm pœnæ illæ æternæ ſint, & indeſinenter excrucient, qvo pœnæ Purgatorii à pœnis inferni differunt. Niſi omnes pœnas poſt hanc vitam etiam æternas purgatorias dicere velimus, qvi fuit error Origenis, ut refert Epiphanius epiſtolâ ad Joannem Hieroſolymitanum, omnibus impiis hominibus & dæmonibus etiam tandem ſalutem pollicentis; Et modus iſte loqvendi non niſi pœnas inferni nobis indicare, ex eodem auctore manifeſtum fit. Ipſe enim in ſeqventi Synaxario, ubi de judicio univerſali
pertractat, de damnatis, eorumqve pœnis verba faciens, dicit: 133
Καὶ πορεύσονται οἱ τῶν ἀγαθῶν ἐργάται αἰώνιον ζωὴν κομιζόμενοι. οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ αἰώνιον πάλιν τὴν βάσανον, καὶ οὐδέ ποτε τούτων παῦσις γενήσεται. p. 17. a. c. 1. m. *Et abibunt qui bona operati ſunt, ſempiternam vitam deferentes, peccatores vero ſempiternum rurſus tormentum, neque unquam horum finis erit.* Et infrà damnatorum pœnas ex Evangelio explicans: Αἱ βάσανοι μὲν τοι αἷς τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον παραδέδωκεν, αὗταί εἰσιν. καὶ ἐκεῖ ἔσαι ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται. καὶ βάλλετε αὐτὸν εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον. *Tormenta quidem, quibus ſacrum Evangelium eos tradidit, hæc ſunt: Ibi erit planctus, & ſtridor dentium: Vermis eorum non ceſſabit: Et ignis eorum non extinguetur. Et abjicite eum in tenebras exteriores.* Ergo ſi damnatorum pœnæ æternæ, & vermis indeſinenter puniens ſunt, & preces ideo effunduntur, ut ab hiſce pœnis liberentur, qvemadmodum & Trajanus infidelis, & Theophilus damnatus, & alii liberati ſunt: ergo de pœnis inferni, non de Purgatorii ſermo eſt.

Si dicant eos in Purgatorio fuiſſe, & ut ſe ab hoc defendant, Purgatorium nobis etiam nolentes concedant, ridiculi omnino ſunt. Qvis enim unqvam prohibuit, ne pro iis, qvi in Purgatorio ſunt, preces fundantur? Qvis pro precibus, ut illos liberaret, effuſis, caſtigatus fuit, & monitus ne poſthac ſimi-

similia auderet? At isti dicunt ita Gregorium admonitum. Ergo de pœnis inferni, non de Purgatorii * intelliguntq́, à qvibus orant, ut animæ liberentur. Ergo pœnarum illarum aliqvando finem futurum existimant: aliàs non orarent. Qvod inde
134 necessariò seqvi satis subodoratus est Auctor Græcus de Purgatorio igne, qvamvis malè postea inde concludat, ignem Purgatorium non esse concedendum, ne in errorem Origenis, pœnis æternis finem statuentis prolabamur. Εἰ δὴ νῦν ἐκ νέου καὶ πρόσκαιρον ὀνομάσωμεν πῦρ, δέος μὴ οὐκέθ' ὑποπτεύσαντες εἶναι οἱ πιστοὶ τὸ αἰώνιον, καὶ πᾶν ἤδη τοιοῦτο νομίσωσι πῦρ, κἀντεῦθεν τὰ Ὠριγένους νοσήσωσι, καὶ τὴν τῆς αἰωνίου κολάσεως μνήμην τῶν ψυχῶν ἀποικίζωσι τέλος κολάζεως θέμενοι. ὅθεν ὡς πολλὰ μὲν ἕψεται ἄτοπα, πολλὴν δὲ ἐπιδείξονται περὶ τὴν οἰκείαν πολιτείαν ἀμέλειαν, καὶ πολλὴν χορηγήσουσιν ὕλην τῇ αἰωνίῳ κολάσει, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. *Si verò nunc noviter temporarium etiam vocaverimus ignem: verendum est, ne fideles hunc existimantes æternum, etiam omnem jam talem esse ignem putent; atque hinc in Origenis errorem prolabantur, æternique supplicii memoriam animis suis excutiant, finem pœnæ statuentes. Ex quo multa quidem secutura absurda, cùm & magnam arrepturi sunt circa vitam suam rectè instituendam negligentiam, & magnam suppeditaturi æterno supplicio materiam, nemo ignorat.* Et Georgius Corcyrensis Metropolita syntagmat. contra Latinos de Purgatorio igne: Ἀλλ' ὦ θαυμάσιε ἔφην ἐγὼ, ὁ οὕτω φρονῶν καὶ οὕτω διδάσκων Ὠριγενειαστής μοι ἄντικρυς εἶναι δοκεῖς. Ὠριγένης γὰρ καὶ οἱ κατ' ἐκεῖνον τέλος κολάσεως ἐδογμάτισαν, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς δαίμονας μετὰ πολυετηρίδας τινὰς συγγνώμης τυ-
135 χεῖν ἀπαλλαγέντας τοῦ ἀτελευτήτως κολάζεσθαι. *Sed, ô admirande, ego inquam, qui ita sentis, & ita doces, Origenista planè mihi esse videris. Origenes quippe, & illius assecla pœnarum finem statuerunt, quemadmodum & ipsos dæmonas post multorum annorum curriculum veniam consecuturos, à sempiternis illis pœnis liberatos.* Inter præcipuos asseclas Origenis memorantur Palladius, Evagrius, Didymus, qvi 6. tom. Biblioth. Patrum colum. 648. docet apertè reparationem dæmonum cum Origene. Et alii, qvi cùm viderent Gregorium Nyssenum, doctrinâ singulari, eloqventiâ insigni, & sanctitate per omnium ora decantatâ, ut talis viri virtute, atqve doctrinâ sua tutarentur nugamenta, Origenicæ hæreseos perniciosa venena in scriptis illius malitiosè admiscuerunt. Horum tamen

* Vide tamen Allatium de consensu utriusqve Eccles. p. 663. & lib. de purgatorio.

tamen falsitatibus optimè providit Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, edito de hoc libro, qvo spuria ista additamenta, ex malè sanorum hominum fraudibus nata esse apertissimè ostendit, & tanti Patris scripta ab Origenis errore immunia planè demonstrat Photius in Biblioth. Imm. CCXXXIII.

Ideò cùm similis error in illa Ecclesia aliqvando à nonnullis receptus fuerit, & prudenti Patrum discussione damnatus, omnes illæ sententiarum formulæ, qvæ de tali errore incusari possunt tanqvam suspectæ, etiamsi in bonum sensum aliqvâ expositione trahi possunt, omninò abdicandæ sunt. Hæ verò, qvas nunc notamus, cùm sententia plana sit, & exemplis confirmentur, ne pœnis æternis finem aliqvando unà cum Origene sta- 136
tuere videamur, omninò tollendæ sunt.

II. Secundus error est, isqve bimembris de visione DEi beatorum, & damnatorum punitione in eodem Synaxario p. 12. a. c. 1. f. Auctor enim Græcorum & aliorum Hæreticorum errorem secutus, affirmat justorum animas in certo loco detineri, y) à peccatoribus separatas, ibiqve diem judicii expectare. Similiter damnatos, ut mercedem pro ratione operum accipiant. Ἰστέον δὲ ὡς νυνὶ ἔν τισιν ἀφωρισμένοις τόποις αἱ ψυχαὶ τῶν δικαίων διάγουσι. καὶ τῶν ἁμαρτωλῶν αὖθις ἀνὰ μέρος. οἱ μὲν τῇ ἐλπίδι χαίροντες, οἱ δὲ τῇ τῶν δεινῶν προσδοκίᾳ λυπούμενοι. οὐ γὰρ ἔλαβον οἱ ἅγιοι τὴν ἐπαγγελίαν τῶν ἀγαθῶν ἔτι, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος, τοῦ θεοῦ κρεῖττόν τι περὶ ἡμᾶς προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν. *Sciendum est nunc in quibusdam locis determinatis justorum animas degere, & peccatorum similiter separatim. Illi spe gaudent, hi tormentorum expectatione mœrent. Neque enim adhuc sancti bonorum promissionem acceperunt, ut divinus inquit Apostolus, DEo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.* Eandem sententiam secutus est Josephus Bryennius orat. 2. de futuro judicio, & sempi-

y) Hæc opinio qvam in Græcis qvibusdam Allatius reprehendit, atqve cum Hæreticis communem ait habere, multis etiam ex antiqvis Ecclesiæ Doctoribus Græcis & latinis probata fuit, ut disces ex Elmenhorstii notis ad Gennadium de dogmatibus Eccles. p. 177. seq. Lud. Capelli Operibus postumis p. 247 seq. & Thesibus Theologicis Gerh. Vossii p. 90. seq. Pleriqve tamen è Græcis aliter sentiunt, ut Allatius ipse infinitis testimoniis probavit libro contra Hottingerum p. 155. seq. & de Synodo Photiana p. 534. seq. atqve Epistola ad Boineburgium & notis ad Methodii Convivium Virginum.

sempiterna beatitudine. Αἱ μὲν τῶν οἰχομένων ψυχαὶ δύο τόπους ἔλαχον εἰς διαγωγήν· αἱ μὲν τῶν ἁγίων τοὺς οὐρανοὺς, αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν τὸ τῆς γῆς κέντρον τὸν ᾅδην δηλαδὴ, πλὴν αἱ μὲν τῶν ἁγίων ἐλευθερίᾳ τετίμηνται· ὅτι καὶ πάντα τὸν κόσμον καὶ τὴν Εδὲμ τῆς τρυφῆς,
137 τὸ χωρίον ἐνδιαίτημα ἔχουσιν. αἱ δὲ κατακριθεῖσαι εἰς ᾅδου μένειν ψυχαὶ ἐξελθεῖν ἐκεῖσε ἕως ἡμέρας τῆς κρίσεως καὶ φωτὸς, ἢ τινὸς ἀνέσεως ἀπολαῦσαι κωλύονται· οὐχ ὅτι πρὸ τοῦ κριθῆναι κολάζονται· οὔτε γὰρ οἱ ἅγιοι τῶν αἰωνίων ἐκείνων ἀγαθῶν ἀπολαύουσι πρὸ τῆς κρίσεως, οὔτε οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς ἀπεράντου κολάσεως ἐν μετουσίᾳ γίνονται. ἀλλ' ὅτι ἐν φυλακῇ κατεχόμεναι ζοφερᾷ φοβερωτέρους καὶ ὠμοὺς, καὶ ἀνελεήμονας ἐπιστάτας τοὺς δαίμονας ἔχουσιν· οἳ οὐκ ἐῶσι τοῦ δεσμωτηρίου παρακύψαι τινὰ, πῦρ πνέοντες, πῦρ βλέποντες νυκτὶ ἐοικότες τὰ πρόσωπα διὰ τὸ κατηφὲς καὶ μισάνθρωπον. *Defunctorum animæ duo ad degendum loca sortitæ sunt: sanctorum, cœlum, peccatorum, terræ centrum, infernum nempe. Sed sanctorum libertate gaudent, quod & orbem universum, & Edem voluptatis locum sedem habent: quæ verò ad infernum condemnatæ sunt animæ, eo egrediendi ad diem judicii, & luminis, vel refectionis alicujus participes fieri, probibentur. Etenim neque sancti sempiternis illis bonis ante judicium perfruuntur, neque peccatores tormentorum, quæ nullum finem habent, participes fiunt: verumtamen carcere tenebrosâ mancipatæ, difficiles, inhumanos, atque immisericordes custodes dæmones experiuntur, qui nulli extra carcerem caput efferre permittunt, ignem spirantes, ignem intuentes, facie nocti similes propter tristitiam atque inhumanitatem.* Error hic damnatus est in Concilio Florentino sessione ultima in Decreto Unionis Græcorum, & Latinorum, & in Concilio Tridentino, sessione 25. & disertis verbis ab Innocentio III. cap. Apostolicam, Extra. de Presbytero non ba-
138 ptizato. & Benedicto XII. in Extravag. qvæ incipit, *Benedictus DEus.* Et sanè si qvis auctorum loca, pro visione sanctorum beatifica post mortem, in unum colligere fascem voluerit, næ illæ ingens volumen conficeret; ferè enim nullus est, dummodo occasio se obtulerit, qvi visionem illam apertè, & sine involucris non fateatur. Nos omissis reliqvis, uno vel altero, eoqve non ita omnibus obvio contenti erimus. Auctor vitæ sancti Theodori Studitæ: Ἀλλὰ σὺ μὲν ὦ ἱερώτατε πάτερ οὕτω καὶ βιοὺς, καὶ μεταστὰς, νῦν ἐν οὐρανῷ κομίζεις τὰς ἀμοιβὰς, φωτὶ τῷ μεγάλῳ παρεστάμενος, καὶ ταῖς αὐγαῖς τῆς μακαρίας καὶ ἀρχικῆς Τριάδος ἐλλαμπό-

λαμπό-

λαμπόμενος τρανώτερόν τε καὶ καθαρώτερον, ὅλην νοῒ ὅλῳ τὴν αἴγλην δεχόμενος τῆς θεότητος, καὶ τῇ ἑνώσει ταύτης θεούμενος. *Tu verò sacratissime Pater, hac ratione vitâ defunctus, atque demortuus, nunc in cœlo fers præmia, lumini magno assidens, & fulgoribus beatæ & dominatricis Triadis clariùs, purgatiusque collustratus, totum totâ mente splendorem deitatis accipiens, & illius unione deificatus.* Auctor vitæ sancti Cosmæ Melodi: Η μὲν οὖν τοῦ ἁγίου πρόῤῥησις κατὰ καιρὸν εἰς ἔργον ἐκβέβηκε, καὶ πρὸς τὰς οὐρανίους μετέβη μονάς, ὁ τούτων τῷ ὄντι ἐπάξιος, καὶ προσετέθη τοῖς πατράσι καὶ διδασκάλοις, ὁ πατὴρ καὶ διδάσκαλος καὶ νῦν ἀμέσως παρεστὼς τῇ ἑνιαίᾳ Τριάδι ταῖς ἐκεῖθεν φρυκτωρίαις καθαρώτερον καταλάμπεται. *Et sancti quidem præsagitio tempore opportuno opere effectum habuit, gradumque fecit ad cœlestes mansiones, verè earum dignus, & appositus est Patribus & Magistris, Pater ipse & Magister, & nunc immediatè Triadi in unitate conspicuæ assistens, quibus inde effulgent splendoribus, purgatiùs illustratur.* Joannes Patriarcha Hiero- 139
solymitanus in vita sancti Joannis Damasceni: Καὶ νῦν οὐκ ἐν εἰκόνι τοῦτον ὁρᾷ, οὐκ ἐν ἐκτυπώματι προσκυνεῖ, ἀλλ' αὐτὸν ὀπτάνεται κατὰ πρόσωπον ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ βλέπων τὴν δόξαν τῆς μακαρίας Τριάδος. *Et nunc non in imagine illum intuetur, non in effigie adorat, sed ipsum facie ad faciem detecto capite conspicit, gloriam beatæ spectans Trinitatis.* Gregorius Patriarcha in vita sancti Lazari: Καὶ νῦν ἐστι Λάζαρος ἐν οὐρανοῖς χορεύων σὺν πᾶσι τοῖς ἁγίοις χορείαν τὴν ἀκατάπαυστον, τὴν δόξαν τοῦ κυρίου ἀκαλύπτῳ προσώπῳ ἐνοπτριζόμενος, καὶ ἵλεων πᾶσι κοινῇ τὸν δεσπότην ἐργαζόμενος. *Et nunc Lazarus in cœlis est, cum reliquis sanctis nunquam cessantem saltationem saltans, gloriam Domini aperto capite conspiciens, & omnibus simul Dominum propitium reddens.* Et ex schismate etiam ipso errorem hunc detestati sunt pleriqve, & tractatibus etiam editis oppugnarunt. Videsis Glycæ, sive Zonaræ epist. 20. & 21. Gabrielis Severi Philadelphiensis Episcopi cap. 5. inter ea, qvæ scripsit pro Græcis neotericis adversus Latinæ Ecclesiæ dogmata. Rideres, mi Auberte, aliqvorum ex Græcis, qvi nunc vivunt vesaniam; namqve cum hisce vel similibus auctoritatibus illis mutire necesse sit, qvid enim clarius, aut apertius dici potuit? ne videantur palàm obnoxii, respondent dicta Patrum encomia esse sic prolata ad extollendam, magnificandamqve sanctorum vitam & mortem, re tamen vera eos, qvod ipsi sentiunt, sensisse. Alii, illud *nunc,*

140 qvod in auctoritatibus habetur, non præsens tempus, sed futurum indicare: sicqve non qvam nunc sancti gloriam possident, sed qvam post judicium possessuri sunt, nobis verbis illis significare. O castos, ô divinos sanctorum Interpretes! qvi, qvod in corde sanctorum somniant, asserunt, qvod ex ore effluit, & scripto confirmatur, abjiciunt. Patres scilicet in tradendis nostræ fidei dogmatis aliud habuêre in ore, aliud in corde, & qvod magis mirêre, fanaticis ejuscemodi revelarunt, nam aliunde unde ipsi sciunt sanctorum aliam in corde fuisse sententiam, aliam scripto & ore professos. Deinde si *nunc* futurum tempus designat, ideoqve gloriam non qvæ nunc est, sed qvæ futura est, eaqve post judicium significare, seqvetur etiam reliqva omnia, qvæ Patres dictæ gloriæ adnectunt, non nunc præstari, sed explenda ea qvoqve post judicium. Ergo post judicium DEum pro nobis orabunt, nobis succurrent, venient ad nos vocati, miseris opem ferent, indigentibus præstò erunt, & sexcenta alia. At si post judicium nulli homines, nullum auxilium necessarium, necesse fuerit illa tunc effici, cùm opus fuerit, ac *nunc* opus sunt non post judicium sanctorum pro nobis intercessiones, ergo *nunc* qvoqve non post judicium DEum vident, Trinitati assistunt, &c. & tamen nugas prædicantibus non malè creditur. Argumentis & rationibus Græcorum abundè satis fit à D. Thoma, Bellarmino aliisqve.

141 III. Tertius error in Synaxario de extremo judicio p. 17. à col. 1. f. Qvi damnatorum pœnas non esse corporeas z) tradit, sed tantùm tenebras nescio qvas, & DEi privationem, & animarum propter conscientiæ stimulos consumptionem. Ἃ δὴ πάντα λαμπρῶς ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ δεχομένη οἴεται· τρυφὴν μὲν, καὶ βασιλείαν οὐρανῶν εἶναι τὴν μετὰ θεοῦ τῶν ἁγίων συνδιαγωγὴν, καὶ τὴν ἐσομένην ἐκείνοις ἔλλαμψιν διηνεκῆ καὶ ἀνάβασιν, βάσανον δὲ καὶ σκότος, καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν ἀπὸ θεοῦ μακρυσμὸν, καὶ τὴν τῶν ψυχῶν διὰ τοῦ συνειδότος δαπάνην, ὅπως δι' ἀμελείας καὶ τρυφῆς προσκαίρου τῆς

Θεϊκῆς

z) Hæc sententia non Origeni solum sed & Ambrosio, Augustino & aliis Ecclesiæ doctoribus olim placuisse videtur. Vide Benedictinorum notas ad Ambrosium T. 1. p. 1460. Sixtum Senensem lib. 5. Bibl. sanctæ annotat. 40. & Dionysium Petavium dogm. Theol. de Angelis III. 5. S. Ephræmo Syro tamen præter rem tribui istud dogma, adversus Eliam Dupinium disputavit Petitdidierius, qvem si placet vide.

θεϊκῆς ἐλλάμψεως ἐστερήθησαν. *Quæ omnia planè DEi Ecclesia suscipiens existimat delicias ac regnum cælorum unà cum DEo sanctorum consvetudinem, & futuram illis perpetuam illustrationem, atque ascensum esse. Tormenta verò, & tenebras, & similia à DEo elongationem, animarumque propter conscientiam consumptionem, quando negligenter luxus caduci causa divinâ illustratione privati sunt.* In contrarium est communis doctrina Ecclesiæ, & auctoritas B. Gregorii 4. Dialogorum, qvi sic ait, *Ignem gehennæ corporeum esse non ambigo, in quo certum est damnatorum corpora cruciari.*

IV. Qvartus error est in eodem Synaxario, de tempore secundi Domini adventus. Cùm enim dixisset illud Dominum abscondisse discipulis, tandem ita determinat, licet ex aliorum sententia, post septem annorum millia a) futurum, pag. 16. b. c. 1. f. Πότε μέντοι γενήσεται ἡ αὐτοῦ παρουσία οὐδεὶς οἶδε. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ κύριος τοῖς ἀποστόλοις ἀπέκρυψεν. τέως γε μὴν σημεῖά τινα ἐνέφηνε προηγήσασθαι, ἅ τινες τῶν ἁγίων καὶ πλατύτερον διεσάφησαν. λέγεται 142
δὲ ὅτι μετὰ τὴν τῶν ἑπτὰ χιλιάδων χρόνον παρέλευσιν ἔσται. *Quando verò illius adventus erit, nemo scit, hoc enim & Dominus Apostolis abscondit. Nihilominus signa nonnulla præcessura manifestavit, quæ plerique Sanctorum fusiùs exposuêre. Fama verò est post septem annorum millia exacta futurum.* Ubi dupliciter errat: Primò, tempus adventus determinat contra verba Domini. b) *De die autem illo,* &c. Et, c) *non est vestrum nosse tempora*, &c. Secundò, qvod falsum enunciavit, secundùm enim Græcorum computum Ecclesiasticum, qvi diversus omninò est à Latino, in ea tamen Ecclesia semper in usu, licet etiam non omnibus Græcis conformis sit,

a) Qvemadmodum DEUS sex diebus mundum condidit, ita sex millibus annorum (ut millenarii singuli singulis diebus respondeant) etiam consummandam mundi durationem, multi veteres tradiderunt, qva de re conferre juvabit Allatium in notis ad Eustathium Antiochenum p. 248. seq. atqve Menardum & Cotelerium ad Epistolam qvæ S. Barnabæ Apostolo tribuitur sect. 15. Postea alii judicium extremum differendum esse sibi persvaserunt usqve ad Sabbati sive septimi millenarii dimidium, qva de sententia illustris locus est Germani CPolitani ab eodem Cotelerio jam laudatus. Deniqve alii futurum CHRISTI adventum statuerunt sub jam dicti sabbati Mystici sive septimi millenarii finem, atqve hæc ipsa sententia est qvam hoc loco in Græcis Allatius carpit, qvæ tamen illi communis est cum aliis doctoribus latinæ etiam Ecclesiæ, ut dixi ad Philastrium.

b) Matth. XXIV. 36. Marc. XIII. 32.

c) Actor. I, 7.

sit, qvibusdam enim annis Græci singuli, qvi calculum annorum à principio mundi produxerunt, discordant, hi contractiorem chronologiam statuentes, jam tempus ab hoc auctore determinatum elapsum est. Annum enim 7615. vel 7162. vel secundùm communiorem opinionem 7139. d) percurrimus, & tamen Domini adventus, de qvo sermo est, nullus apparuit. Deceptum hunc auctorem eorum opinione puto, qvi sex annorum millibus mundi duraturi tempora finiebant, multorum etiam Patrum, ut videbatur, auctoritate firmata. Præscriptum enim tempus excesserat, qvare ipse experimento edoctus falsa qvæ de hac duratione dicta erant fuisse, non tamen melior factus, neqve aliorum erroribus prudentior, tempus in septem millia dilatavit.
143 Qvod etiam falsum esse decursu temporis comperimus. Loqvimur nunc de computo Græcorum, qvo Xanthopulus utebatur, & qvo nisus similia propinabat. Qvòd si Latinorum computum respiciamus, res aliter se habet. Consideratiùs itaqve Josephus Bryennius orat. 1. de futuro judicio, & sempiterna beatitudine: *Πότε μὲν ἔσται ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως, ὁ Χριστὸς, ἡ αὐτοσοφία ἐρωτηθεὶς ἀπεκρίνατο, οὕτως εἰπὼν, περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τοῦ οὐρανοῦ, οὐδὲ ὁ υἱὸς, εἰ μὴ ὁ πατὴρ μόνος, ὅπου τοίνυν οὐδὲ οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι ἴσασι περὶ ταύτης τὸ πότε αὐτῆς ἔσται ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως. εἰ γὰρ ἑκάστου τὸ τέλος ἄδηλον εἶναι ἡ πρόνοια ἔκρινεν ἐπὶ σκοπῷ σωτηρίῳ πολλῷ μᾶλλον τὴν τοῦ κόσμου συντέλειαν ἐπ᾽ ὠφελείᾳ κοινῇ τοῖς πᾶσιν ἀγνώριστον εἶναι πανσόφως αὐτὴ προώρισε. καθὼς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν τοῖς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν τοῖς περὶ συντελείας πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀγάπην λόγοις διεξοδικώτερον, καὶ σαφέστερον εἴρηται. Quando verò erit dies judicii? Christus ipsa sapientia interrogatus hoc modo respondit :* De die autem illa & hora nemo novit, neqve Angeli cœlorum, neq; Filius, nisi Pater solus. *Ubi itaque neque cœlestes Angeli sciunt de eo, quando dies judicii futurus est, etenim si singulorum finem ignotum esse providentia voluit pro cujuslibet salute, multo magis mundi consummationem occultam esse, ad communem omnium utilitatem prædeterminavit: quemadmodum nos de hac quæstione in nostris de Consummatione orationibus fusiùs clariusque ad vestram dilectionem egimus.*

V. Qvintus error ordine erit, qvem si multorum erro-
144 rum qvasi in unum congeriem dixeris, verum dices. Est enim veluti

d) Si anno Græcorum demas 5508. prodit annus CHRISTI 1631.

veluti fœcunda mater errorum multijuga ſobole fœdiſſimus. In
ſecunda namqve Qvadrageſimæ Dominica, qvam ex reſtituto
imaginum ſacratum cultu, & hæreticis profligatis ὀρθοδοξίας,
qvaſi *rectæ fidei* nominant; ubi veræ rectæqve fidei profeſſionem
emittunt, & ſingula religionis capita palàm & in aperto, voce al-
tâ confitentur, ſectarios, eorumqve hæreſes iteratis anathema-
tis damnant, neſcio qvâ ratione dæmon malus impiè ita omnia
confudit, ut hæreſeon potiùs proteſtatio, qvàm rectæ fidei di-
cenda ſit. Pro libidine enim ſanctiſſimos qvosqve viros, qvi fi-
dem vitâ & ſangvine tutati ſunt, iniqvo ſilentio involvunt, peſſi-
mos qvosqve & fidei hoſtes odio & adulatione, mirificis laudibus
extollunt. Ideoqve non immeritò conditionem modernorum
Græcorum, qvæ ſimilibus addicta in Eccleſia recitaret, deplora-
bat Georgius Trapezuntius ad Joannem Crebucleſium, de pro-
ceſſione Spiritus ſancti. Ἀλλ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος ἔξω γίνομαι
ἐμαυτοῦ τῷ πάθει νικώμενος. οὐαί μοι τῷ ἀθλίῳ, οὐαί μοι, ὅτι τὸ ἐμὸν
γένος τὸ ὀρθοδοξότατόν ποτε καὶ Χριστοῦ φίλον εἰς τοῦτο ἀσεβείας κατῆλθες,
ὥστε συνοδικῶς φρονῆσαι τὰ τοῦ Παλαμᾶ, καὶ κατ' ἔτος τῷ ἀναθέματι
παραπέμπειν Τριάδα καὶ τοὺς αὐτῆς. οὕτως ἐμάνης κατὰ τῆς ἀληθείας ὥσθ'
ἵν' ἀποφύγῃς τοὺς ἀλύτους τῆς ἀληθείας λόγους ἀποτολμῆσαι κηρύττειν ἀπεί-
ρους οὔσας τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, ἢ ἀκτίστους εἶναι, καὶ ἀπειράκις τῆς
οὐσίας διαφέρειν, καὶ πιστεύειν ἔξω Τριάδος εἶναί τι ἄκτιστον, καὶ τοὺς μὴ 145
οὕτω φρονοῦντας ἀποκηρύττειν τῆς ἐκκλησίας, ἤτοι τῆς παλαιᾶς Ῥώμης. ἐρώ-
τα καὶ μαθήσῃ. κροῦε, καὶ ἀνοιγήσεταί σοι. ἀκολούθει τοῖς σοῖς διδα-
σκάλοις, Ἀθανασίῳ τῷ πάνυ, Βασιλείῳ, Κυρίλλῳ, τῷ Νύσσης, καὶ
τοῖς λοιποῖς. παράπεμψον τῷ ἀναθέματι Παλαμᾶν, τὸν ἵνα φύγῃ τῆς
Ῥώμης δόξαν, ἤτοι τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν εἰς πολυθεΐαν, καὶ αὐτῆς τῆς ἑλ-
ληνικῆς πολλῷ χείρω εἰσβαλόντα πᾶσαν τὴν ἐκκλησίαν Γραικῶν. Τίς τραγῳδὸς
ἐκτραγῳδήσει, ὡς δεῖ, ταῦτα. Τίς ἀρκούντως ἀποκλαύσεται; ἐμοὶ δὲ, εἰ-
ρήσεται γὰρ τἀληθὲς, ὅταν τούτων μνησθῶ, ὥσπερ τινὶ φιλογόῳ γυναικὶ ὄνυ-
ξιν ἐπέρχεται ξύειν τὰς παρειὰς, καὶ τὴν κόμην ξαίνειν χερσὶ, δέρειν εἰς
τὴν κεφαλὴν, καὶ τύπτειν παλάμαις τὰ γόνατα ἐνθυμουμένῳ τὴν τοῦ γένους
ἀπώλειαν. ἀλλ' οὐ καιρὸς νῦν τῶν τοιούτων θρήνων. οἶδα γὰρ ὅτι καταγε-
λᾷς Γραικὸς τῇ δόξῃ ὡς ἀνοήτου. ἐγὼ δὲ ὥσπερ ἀληθῆ λέγω, οὕτω μου
ὁ Χριστὸς φείσαιτο ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. *Sed cùm huic dicendo acceſſerim
paſſione devictus extra me fio. Væ mihi miſero; Væ mihi, quòd gens
mea, quæ aliquando quam orthodoxam fidem ſequebatur, & Chriſti
amans in id impietatis proruiſti, ut ſynodicè ea, quæ Palamas, ſen-
tires,*

tires, & singulis annis anathemate devoveas, Triadem, illiusque cultores: adeò adversus veritatem insanisti, ut dummodò insolubiles veritatis rationes declinares, ausa fueris, infinitas DEi operationes prædicare, easque increatas, & infinitè ab essentia differre, credereque aliquid extra Triadem increatum, & eos qui aliter sentiunt ab Ecclesia exturbare, seu à veteri Roma. Quære & disces. Pulsa, & aperietur tibi: sequere tuos præceptores Athanasium magnum, Basilium, Cyrillum, Nyssenum, & reliquos. Dic anathema Palamæ, qui ut Romæ sententiam declinaret, seu potiùs veritatem in multos deos, & Gentilium ipsorum multò perniciosiores Græcorum universam Ecclesiam conjecit. Quis Tragœdus hæc uti addecet, tragœdia prosequetur? quis abundè deplorabit? mihi sanè, verum enim dicetur, dum hæc in mentem veniunt, veluti cuidam lacrymis deditæ mulieri subit unguibus laniare genas, & manibus comam evellere, capiti plagas appingere, & palmis pulsare genua gentis meæ exitium reminiscenti. Sed similium lacrymarum nunc tempus non est. Novi enim quod qui opinione Græcus es, irrides me veluti mente captum. At ego quemadmodum vera dico, ita mihi DEus parcat in die judicii. Ut meliùs verò hæc qvæ diximus innotescant, illa animadvertenda sunt.

146 Primum, Synodicum tomum, e) in qvo ista omnia continentur, impudentissimo mendacio septimæ Synodo generali appingunt, ut Synodi sanctissimæ nomine qvisqviliis, ac deliramentis suis fidem faciant. Nihil tale in ea Synodo reperitur. Qvî id enim fieri potuit, ut res post illam Synodum multis annorum centuriis gestas Synodus illa prævidens, ac determinens, has qvidem laudando, illas damnando publicaret. Qvare Philotheus Patriarcha, cujus superiùs meminimus, Synodicum hunc à se conscriptum, ut ego existimo, & ex serie Patriarcharum, qvos in eo commemorat, legenti facilè patet, ne auctoris damnati nomine scriptum vilesceret, sub specioso septimæ Synodi titulo editum in Ecclesiis Græcorum altâ voce recitari qvotannis instituit.

147 Secundum, verisimile esse, nonnulla præsertim qvæ in principio leguntur, cùm de Imaginum restitutione, aliisqve in septima Synodo pertractatis agant, ab eadem Synodo, multis immutatis,

e) Hic est qvem schismaticorum tomum Synodicum vocare solet Allatius, ut de Synodo Photiana p. 446. 450. &c.

mutatis, vel innovatis excerpta. Verùm reliqva alia post mentionem Nicephori, & Methodii Patriarcharum, ubi Ignatii & Photii memoriam facit, ad finem usqve Synodici, nulli dubium esse debet, ab eodem Philotheo ex ingenio fuisse adjuncta ad propriæ sententiæ pro defensione Gregorii Palamæ propugnationem, & aliorum oppugnationem.

Tertium, multas hæreses contineri in ea parte potissimum, ubi contra Joannem Italum, & Barlaamum, & Acyndinum insurgit, eosqve multiplici anathemate ferit, omnes è penu Gregorii Palamæ, ac similium prognatas, qvas cùm Demetrius Cydonius libro de hac re edito contra Palamam, & nuper * Græcè & Latinè edito, fusè proseqvatur, ne nimius sim, silentio prætereo.

Qvartum pag. 77. b. c. 1. m. Ignatium & Photium sanctissimos vocat Patriarchas, & orthodoxos, & infrà pag. 82. b. c. 1. Qvod etsi de Ignatio verum est, de Photio f) tamen nonnisi in Historia Ecclesiastica rudis, & schismatis fautor dicet. Malorum enim omnium, qvæ ad hæc tempora Græcorum Ecclesiam deturpant, prima origo & causa, ipse Photius fuit, qvi eam ab Ecclesia Latina veluti à matre filiam separavit, multisqve 148
pravis opinionibus imbuit. Et qvod omnium pessimum est, adeo in similibus obstinatam esse erudiit, ut malum adeò ingravescens non jam sentiat, & remedia in ejus salutem ab Ecclesia Latina exhibita respuat, & in tanto malo pertinaciter gaudeat.

Qvintum pag. 77. b. c. 1. m. Omnia scripta vel dicta tam contra Ignatium, qvàm ipsum Photium damnat. Ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Γερμανοῦ, Ταρασίου, Νικηφόρου, καὶ Μεθοδίου, Ἰγνατίου, Φωτίου, Στεφαίου, Ἀντωνίου, καὶ Νικολάου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. *Omnia contra sanctos Patriarchas Germanum, Nicephorum, Tarasium, & Methodium, Ignatium, Stephanum, Photium, Antonium, & Nicolaum sive scripta, sive dicta, anathema.* Ergo anathematizanda est octava Synodus generalis contra ipsum Photium, pro restitutione Ignatii celebrata. Ergo anathe-

* Edente Petro Arcudio. inter opuscula aurea Rom. 1630. 4.

f) Solenne est Allatio & aliis Ecclesiæ Romanæ asseclis in Photium, tantopere ab aliis laudatum, velut hostem convitia & maledicta congerere, ut patet ex ejus libris contra Creygtonum, contra Hottingerum, nec minus de Synodo Photiana, & de utriusqve Ecclesiæ consensu II. 4. seq. &c.

anathematizandæ epistolæ Adriani Papæ, Nicolai, Joannis, & aliorum Pontificum sanctissima scripta, qvæ Photii in Ignatium machinas, in Ecclesiam Romanam dolos, in optimos qvosqve insidias, & illius improbam & execrabilem vitam prædicant, vel eo solo nomine qvod contra Photium sint. Et ut plausibilior res videatur, etiam contra Ignatium scripta & dicta damnat, cùm unum ex iis veracem fuisse oporteat, alterum iniqvum, & alieni occupatorem. Et tamen scripta contra Ignatium ipsi recipiunt, cùm Pseudosynodos Photii, & latrocinalia conventi-
149 cula exosculentur, & inter alias Synodos connumerent: canonesqve ibi editos etiam prolixis commentariis cohonestent. Qvæ omnia ut honori Photii Græci consulerent, non nunc primò, sed ab eodemmet Photio, etiam dum viveret, post Ignatii obitum tentata fuisse ex iisdemmet Photii technis, & dolis comprobantur. Nam Joannes Pontifex, cùm ad Basilium Imperatorem, Clerum Constantinopolitanum, & ipsum Photium, etiam legatione missâ, de restitutione ejusdem scripsisset, mandavissetqve qvidqvid in ea legati cæteriqve servare debuissent, ipse Photius, legatis Pontificiis sive assentientibus, sive conniventibus, in Pseudosynodo, qvam pro sui restitutione congregavit, si modò vera sunt qvæ in ea narrantur, & non ex libidine Photii conficta, postqvam à se corruptas, qvibusdam additis & detractis, Joannis literas publicasset, illud summo studio conatus est conseqvi, ut acta octavæ Synodi contra se, auctoritate Concilii, & ipsius Pontificis damnata, de medio tollerentur, & sic tandem omnis eorum memoria sensim obscurata evanesceret. Primum in epistolam Joannis ad semet redditam illa perfidè inseruit: Τὴν δὲ γενομένην κατὰ τῆς σῆς εὐλαβείας σύνοδον ἐν τοῖς αὐτόθι ἠκυρώσαμεν, καὶ ἐξωστρακίσαμεν παντελῶς, καὶ ἀπεβαλόμεθα διά τε ἄλλα, καὶ ὅτι ὁ πρὸ ἡμῶν μακάριος Πάπας Ἀδριανὸς οὐχ ὑπέγραψεν ἐν αὐτῇ. *Quæ verò Synodus in urbe ista contra reverentiam vestram habita est, eam nos irritam fecimus, atque omninò abrogavimus, & rejecimus tum*
150 *ob alia, tum etiam quod qui fuit ante nos beatæ memoriæ Papa Adrianus, non subscripsit Synodo illi.* Et illa in Commonitorio Fratribus Paulo, & Eugenio Episcopis, etiam ab ipso Photio falsato, qvod legitur Synodi Photianæ act. 2. *Volumus præterea ut coram universa Synodo promulgetur, quod Synodus habita adversus prædictum Patriar-*

cham

cham Photium, tempore Adriani sanctissimi Papæ, tum Romæ, tum Constantinopoli, ex nunc habeatur nulla & irrita, & non numeretur cum alia sancta Synodo. Ibidem etiam variæ Patriarcharum epistolæ recitantur, qvarum ille scopus fuisse videtur, ut octavæ Synodi contra Photium acta damnarentur, & act. 3. à Patritiis etiam eadem Synodus destruitur. Sic item in alia Synodo Photiana, sed breviori illa qvidem, qvam meæ schedæ subministrarunt: illa ad fastidium usqve etiam in subscriptionibus Legatorum Apostolicorum, & Imperatoris, illiusqve filiorum repetuntur. Ἀλλὰ μὴν καὶ κατὰ τὸ τοῦ κομμονιτωρίου ῥητὸν ἀποβάλλομαι, καὶ ἀναθεματίζω τὴν κατ' αὐτοῦ συστᾶσαν σύνοδον ἐν τῇ Κωνσταντινουπολιτῶν ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ, ὡσαύτως καὶ ἅπαντα τὰ πραχθέντα κατ' αὐτοῦ ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ Ἀδριανοῦ Πάπα Ῥώμης κατὰ τὸ κεφάλαιον τοῦ κομμονιτωρίου καταργῶ, καὶ ἀναθεματίζω, καὶ ἀποβάλλομαι, καὶ ἐν ἀριθμῷ συνόδων οὐδαμῶς ταύτην καταψηφίζω. Verba sunt Petri Legati Pontificii: *Quinimmò & secundùm Commonitorii verba rejicio & anathematizo Synodum contra eum, Photium, celebratam in sacra Constantinopolitana Ecclesia, similiter & omnia contra ipsum temporibus piæ memoriæ Adriani Papæ Romani facta juxta Commonitorii clausulam, irrita facio, & anathematizo, & rejicio, & inter aliarum Synodorum numerum nullo modo illam constituo.* 151 Et: Πάντα τὰ κατ' αὐτοῦ συστάντα ἐν οἵῳ δήποτε τόπῳ, καὶ παρ' οἵου δήποτε προσώπου τῷ αὐτῷ καθυποβάλλων ἀναθέματι. *Omnia contra ipsum in quocunque loco, & à quacunque persona facta eidem subjiciens anathemati.* Καὶ ἀποβολῇ πάντων τῶν κατ' αὐτοῦ γραφέντων, ἢ λαληθέντων. *Et omnium contra eum aut dictorum, aut factorum ejectione.* Hæc licet falsa sint, & Photiana commenta, nec ab Ecclesia Romana unqvam recepta, ut infrà, cùm de excommunicatione Photii dicemus; similium tamen rerum principium, & illorum auctorem, necnon Synodici hujus originem, & summam Græcorum in suo Photio defendendo pervicaciam dilucidè satis habemus. Eorum posteà continuatus usus videri potest ex Tomo Unionis sub Constantino, & Romano Imperatoribus, in jure Græco-Romano lib. 2. & rursus posteà sub Basilio & Constantino Imperatoribus, Sisinnio Patriarchâ rem promovente renovato, ut refert Joannes Scylitza. Ὅστις καὶ τοὺς διακεκομμένους ἥνωσε διὰ τὴν τετραγαμίαν. *Is dissidium propter quartas nuptias dudum ortum distulit concordiâ factâ.*

 Sed

Sed qvæ Tomo ſubnectuntur acclamationes Synodales à Sergio Patriarcha, ex progenie Photii, ut conſangvinei honori conſuleret, additas fuiſſe veroſimile eſt: in qvibus ſic habetur: Ἰγνατίου, Φωτίου, Στεφάνου, καὶ Ἀντωνίου, Νικολάου, καὶ Εὐθυμίου,
152 Στεφάνου, Τρύφωνος, Θεοφυλάκτου, Πολυεύκτου, καὶ Ἀντωνίου, τῶν ὀρθοδόξων Πατριαρχῶν αἰωνία ἡ μνήμη. ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων Πατριαρχῶν Γερμανοῦ, Ταρασίου, Νικηφόρου καὶ Μεθοδίου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. *Ignatii, Photii, Stephani, Tryphonis, Theophylacti, Polyeucti, & Antonii, orthodoxorum Patriarcharum æterna ſit memoria. Univerſa quæ contra ſanctos Patriarchas Germanum, Taraſium, Nicephorum, & Methodium ſcripta vel dicta ſunt, anathema.* Sed etiam Marcus Epheſius in Concilio Florentino ſect. 6. teſtatus eſt. Καὶ αὕτη ἡ σύνοδος ἣν λέγει ἡ ἁγιωσύνη σου ἔχει πράξεις κατὰ τοῦ Φωτίου ἐν τῷ καιρῷ τοῦ πάπα Ἰωάννου, καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ. μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἄλλη σύνοδος, καὶ ἀνώρθωσε τὸν Φώτιον, καὶ ἠκύρωσε τὴν πρώτην σύνοδον ἥ τις ὀνομάσθη καὶ ὀγδόη σύνοδος ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πάπα Ἰωάννου, οὗ τινος πάπα Ἰωάννου αἱ ἐπιστολαὶ εὑρίσκονται ὑπὲρ τοῦ Φωτίου. Et: Ἀπὸ τότε γοῦν μέχρι τοῦ νῦν ἀναγινώσκεται ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὕτως. ἅπαντα τὰ κατὰ τῶν ἁγίων πατριαρχῶν Φωτίου καὶ Ἰγνατίου γραφέντα, ἢ λαληθέντα, ἀνάθεμα. *Nam Synodus hæc, de qua loquitur veſtra reverentia, continet acta adverſus Photium tempore Joannis Papæ & Adriani. Poſteà celebrata eſt altera Synodus, quæ Photium reſtituit, & priorem Synodum abrogavit. Hæc Synodus, quæ octava etiam eſt appellata, facta eſt ſub Joanne Papa; cujus Joannis inquam Papæ extant pro Photio epiſtolæ.* Et: *Itaque ex eo tempore ad hunc usque diem in magna Conſtantinopoleos Eccleſia ita legitur, omnibus,*
153 *quæ adverſus ſanctos Patriarchas Photium, & Ignatium ſcripta, vel dicta ſunt, anathema.*

Sextum pag. 82. a. c. 1. m. & infrà. Imperatores & vitâ & religione peſſimos, multis hæreſeon labibus commaculatos, & Latini nominis hoſtes acerrimos, vario ac iterato acclamationum, ac laudum genere ſublatos, pleno Eccleſiaſticorum, & ſecularium hominum conventu, qvaſi innoxios, & ab omni crimine liberos approbat. Inter eos, ut reliqvos reticeam, præcipui ſunt Conſtantinus Monomachus, Alexius Comnenus, uterqve Andronicus ſenior, & junior, qvibus ſanè in Eccleſiam Latinam crudeliora monſtra Græcia non tulit.

Septi-

Septimum hoc idem in Patriarchis Conſtantinopolitanis facit. Plurimis enim, qvi in Eccleſiam Latinam & ſcripto, & verbo invecti ſunt, acclamat, & orthodoxos ac ſanctos enunciat. pag. 82. b. col. 1. Inter eos, ne ſingulos recenſeam, ſunt Photius, Siſinnius, Michaël Cerularius, Michaaël Anchiali, Germanus, Joſephus, Athanaſius, Iſidorus, & omnium poſtremus Philotheus, qvem hujus Synodici auctorem eſſe puto. De qvo tanqvam melioris notæ homine illa habentur à ſeqvacibus addita, niſi novus Alcidamas ipſe ſibi g) illas laudes intexuit. *Φιλοθέου τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου ἁγιωτάτου, καὶ ἀοιδίμου πατριάρχου, τοῦ στερρῶς ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ καὶ τῶν ὀρθῶν αὐτῆς δογμάτων, καὶ λόγοις καὶ πράγμασι καὶ διαλέξεσι, καὶ διδασκαλίαις καὶ συγγράμμασιν ἀγωνισαμένου, αἰωνία ἡ μνήμη. Philothei beatæ memoriæ ſanctiſſimi & celeberrimi Patriarchæ, qui ſtrenuè pro Ec-* 154
cleſia Chriſti, & rectorum illius dogmatum, & verbis, & operibus, & diſputationibus, & doctrinis, & monumentis editis decertavit, ſempiterna memoria. Cùm tamen omnia hæc pro tuenda doctrina Palamæ, & Græcorum erroribus, contra Latinam Eccleſiam, qvam miris modis dilaceravit, tentaſſe audacter, ac pertinaciter abſolviſſe, ex hiſtoriis etiam Græcorum compertum ſit. Et ut perverſum auctoris hujus ingenium magis mireris, inter tot Patriarchas hîc commemoratos, præter Germanum, Nicephorum, Methodium, qvi ante Photium & ſchiſma illam Eccleſiam ſanctiſſimè rexerunt, nullum alium in tanta abundantia ſanctorum commemorat, poſt ſchiſma & Photium nullum ſilet, ſed omnes ad amuſſim unum poſt alium, inter qvos etiam apud Græcos nocentiſſimos deprædicat. Satis videlicet illi eſt, ſi ſchiſma propagarunt, in eo mortui ſunt, & in Romanam Eccleſiam oblatrarunt. Crimina alia etiam enormia, & ab hiſtoricis Græcis damnata, penes hunc Auctorem nulla ſunt. Et ſi poſt Photii mortem tres ad ſummum inter ſanctos relati ſunt, ut Stephanus, Antonius, Euthymius, nondum enim ardens ille ſpiritus tepuerat, tamen poſt illos rara avis, neſcio qvisnam ſit, qvi ſancti nomen meruerit. Conſideremus ergo, qvomodo Photius

g) Hoc nullo modo eſt credibile, cum de mortuo aperte ſcripta ſint. Parum qvoqve exploratum, licet audacter id tum h. l. tum ſupra p. 146. Allatius affirmat, qvod Philotheus cætera Synodici conſcripſerit, atqve ſeptimæ Synodo, cujus haud dubie multa continet, ſuppoſuerit.

orthodoxus esse potuit, illiusqve memoria laudabilis, qvi vivens propter hæresim & schisma à Pontificibus Romanis excommuni-
155 catus, nunqvam in gratiam etiam sui Joannis rediit, mortuus qvoqve à subseqventibus Pontificibus damnatus. Ne verba Pontificum recitando fastidio sim, satis nobis sit Auctor Appendicis ad Concilium octavum generale, ubi inter cætera: Μέχρι τῆς σήμερον τεσσαράκοντα πέντε ἔτη ἀναθεματίζεται Φώτιος προδήλως ἀπὸ τοῦ πάπα Λέοντος ἕως τοῦ Φορμόσου. ἕνδεκα γὰρ ἔτη ἀνεθεματίζετο κοσμικὸς ὤν, ὡς κοινωνὸς τῷ καθῃρημένῳ καὶ ἀναθεματισμένῳ Γρηγορίῳ τῷ Συρακούσης, καὶ ἄλλα λδ'. ἀφ' οὗ ἐγένετο ἀββᾶς. ὁ γὰρ πάπας Λέων καὶ ὁ Βενέδικτος, καὶ ὁ Νικόλαος τὸν Γρηγόριον ἀνεθεμάτιζον κατὰ πολλὰς τὰς ἀτόπους αἰτίας. ἐπεὶ δὲ ὁ Φώτιος παρὰ τοῦ καθῃρημένου ἐχειροτονήθη, καὶ δι' ἄλλα μὲν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ δέξασθαι παρὰ τοιούτου τὴν ἱερωσύνην ἀναθεματίζεται ὑπὸ τῶν ἐννέα προέδρων τῆς Ῥώμης, Λέοντος, Βενεδίκτου, Νικολάου, Ἀδριανοῦ, Ἰωάννου, Μαρίνου, Ἀδριανοῦ ἑτέρου, καὶ Φορμόσου. *Photius quadraginta quoque annis ad hodiernum usque diem palàm anathemate feritur à Leone Papa, usque ad Formosum. Nam annos undecim anathematizatur secularis, & laicus, tanquam qui cum Gregorio Syracusano exauctorato, anathematizatoque communicaret, & alios triginta quatuor, postquam sacris initiatus est. Etenim Leo Pontifex, & Benedictus, & Nicolaus Gregorium propter varias causas anathemate damnabunt. Ubi verò Photius à damnato consecratus est, cùm propter alia ipsius facinora, tum quòd sacris esset à Gregorio initiatus, anathematizatur à novem Romanis Pontificibus, Leone, Benedicto, Nicolao, Hadriano, Joanne, Marino, Hadriano altero, Stephano, & Formoso.* Sisinnii ad hæc tempora epistola
156 in Romanam Ecclesiam ad omnes Thronos Orientales, ex Photii penu deprompta legitur, nec eum resipuisse, vel cum Ecclesia Catholica communicasse aliqvis tradidit. Sergius ex progenie Photii, ejus secutus vestigia, ut Baronius h) refert, eò amplius obfuit, qvò diutiùs præfuit, propagato sedis tempore ultra vigesimum annum, & illius nomine invenitur alicubi scripta epistola. Et cùm Sisinnius & Sergius etiam monumentis editis, in Latinam Ecclesiam invecti sint, qvomodo dicta unitas ad Michaëlem Cerularium durasse, affirmandum est? & de Sisinnio qvidem adeò clarum est, ut probatione non indigeat.

De

h) Baron. ad A. C. 608. 5. & 639. 17.

De Sergio, qvod non ita manifestum est, ex eorundem Græcorum monumentis aperiam, i) qvi tradunt Sergium primum omnium nomen Romanorum Pontificum ex diptychis delevisse, eumqve postea secutos successores memoriam Romanorum Pontificum cum aliis Patriarchis, inter Missarum solemnia, uti fieri moris erat, non admisisse. Auctor libelli, *Quando Latini, aut quibus Auctoribus Spiritum sanctum à Filio quoque procedere dicere cœperunt, & azyma sacrificare*: Χριστοφόρος ὁ μετ' αὐτοὺς γενόμενος πάπας Ῥώμης, καὶ παρὰ Σεργίου, τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχοῦντος, ἀπαιτουμένου τὴν τοῦ ἁγίου συμβόλου ὁμολογίαν, πρῶτος ὁ τοιοῦτος πάπας Χριστοφόρος ἐν τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ τὸ πανάγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι λέγων ἀνεφάνη. Διὰ τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ Σεργίου πατριάρχου ὄντος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν λοιπῶν πατριαρχῶν ἀπὸ τῶν ἱερῶν διπτύχων ἐξεβλήθη. Et: μετὰ δὲ Σέργιον τὸν 157
προρρηθέντα πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ἀπὸ τῶν διπτύχων ἐκβαλόντα τὸν Χριστόφορον, γέγονε πατριάρχης ὁ Κερουλάριος. Et, ἂν δὲ τῆς ἀληθείαις τὰ πράγματα ἐξετάσεις, ἐξ ὅτου ὁ πατριάρχης Σέργιος Χριστόφορον τὸν πάπαν τῶν διπτύχων ἐξέωσε διὰ τὴν τοιαύτην καινοτομίαν τῆς αἱρέσεως, εὕροις ἂν μὴ εὐδοκιμήσασαν τὴν βασιλείαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ. *Christophorus post eos Papa Romanus fuit, cùm ab eo Sergius Patriarcha Constantinopolitanus sacri symboli professionem exigeret, primus omnium in sua confessione ex Patre & Filio sanctißimum Spiritum procedere dixisse inventus est. Propterea à Sergio Patriarcha, & aliis, à sacris Diptychis ejectus est.* Et: *Post Sergium jam dictum Patriarcham Constantinopolitanum, qui è Diptychis Christophorum ejecerat, in Patriarcham promotus est Cerularius.* Et: *Quòd si veritate ipsâ rem æstimabis, ex quo Patriarcha Sergius Christophorum Papam è Diptychis expunxit, propter similem de novo intentatam hæresim, invenies imperium Constantinopolitanum in expeditionibus militaribus splendorem ac gloriam assecutum non esse.* In qvibus verbis multa consideranda sunt: præter enim illud unum qvod narrat de Sergio, eum nempe memoriam Pontificis è Diptychis delevisse, qvod illi credimus, qvod ex Sergii schola sit, reliqva omnia falsa sunt: adeò Auctor iste non in Historiis Latinis tantùm, sed Græcis etiam cœcutiit; & planè infans fuit. Qvis enim nescit Christophorum Pontificem mortem obiisse annos propè octogin-

i) Confer Allatium de consensu utriusqve Ecclesiæ lib. 2. cap. 8.

158 octoginta sex, antequam Sergius Patriarchatum iniisset? Et qui nondum natus, quomodo à Pontifice fidei professionem exigere potuit? Et quomodo post Sergium hunc Patriarcha creatur Cerularius, cùm inter utrumque Eustathius Archipresbyter magnæ Ecclesiæ, & Alexius Studita Patriarchatum obtinuerint? Si Græcus Græca tam benè novit, quid de eo dicemus, quando Pontificum Romanorum seriem in ordinem redigit, ut sua probet? Confusè omnia, nec ad rem. Illud propemodum admiror, dicit, post deletam è Diptychis memoriam Pontificum, Imperii expeditiones omnes malè, infeliciterque evenisse. Et infortunium non vident? causam habent, fatentur, & sibi non provident. *Hoccine credibile est*, ut cum antiquo scriptore dicam, *aut memorabile, tanta vecordia innata cuiquam sit, ut malis gaudeat?* Ex his facilè colligi potest, quantum à veritate aberret Manuel Caleca lib. 4. contra Græcos, qui asserit Photium obiisse, cùm esset Ecclesiarum unitas, & dictam unitatem post illum, per decem & septem Patriarchas durasse. Quomodo enim in unitate Ecclesiæ mori dicendus est, qui per tot Pontifices etiam post mortem communione, atque unione fidelium privatur? Et cùm Sisinnius & Sergius etiam monumentis editis in Latinam Ecclesiam invecti sint, quomodo dicta unitas ad Cerularium durasse affirmandum est? Michaël Cerularius, & Leo Achridanus Bulgarorum Archiepiscopus, adversus Apostolicam Sedem fellis plenam
159 epistolam Joanni Tranensi in Apuliam misêre, cui talis titulus affixus erat, ut refert Baronius, k) in Codice, in quo erat transscripta. *Calumnia Episcoporum Michaëlis Constantinopolitani, & Leonis Achridani pervicaciter exhalantium pestiferas Memphites diversarum hæreseon adversus sanctam Romanam, & Apostolicam Sedem, imò contra Latinam, & Occidentalem Ecclesiam. Hæc quidem calumnia Græco sermone edita, & Joanni Tranensi Episcopo, in sugillationem omnium Latinorum directa, cùm fuisset Tranis exhibita fratri Humberto sanctæ Ecclesiæ Sylvæ Candidæ Episcopo, in Latinum est translata ejus studio, atque delata D. Leoni nono.* In ea Latinos accusat, & damnat, quòd præter instituta Christi Ecclesiæ in Azymis consecrarent, Sabbatum Quadragesimæ Judaïcè observarent, suffocata comederent, Alleluja in Quadragesima non psallerent, sed semel

k) Baron. ad A. C. 1053. 22.

mel in Paschate. Neqve scripto solùm in Romanam Ecclesiam istorum odium innotuit; factis atrocissimis Latinos ipsos, & Latini nominis fautores prosecuti sunt. Leo IX. epist 1. cap.29. ad eosdem scripta: *Vos enim alloquimur, qui sicut Dominus ait Pharisæis, tulistis clavem scientiæ, qui clauditis regnum cœlorum ante homines, nec ipsi intrastis, nec alios intrare permittitis, sed potiùs prohibetis, dum matris venerandam faciem conspuere quæritis, dum eam insequimini convitiis, & maledictis, dum agnos ejus ab ea segregare etiam anathemate & flagellis, ne vocem maternam agnoscant, & sequantur, contenditis. Ut enim fertur, omnes Latinorum Basilicas penes vos clausistis, Monachis monasteria & Abbatibus tulistis, donec vestris viverent* 160
institutis. Ecce in hac parte Romana Ecclesia quanto discretior & clementior vobis est? siquidem cùm intra & extra Romam plurima Græcorum reperiantur Monasteria, sive Ecclesiæ, nullum eorum adhuc perturbatur, vel prohibetur à paterna traditione, sive consuetudine; quin potiùs svadetur, & admonetur eam servare. Et epist. 7. ad Constantinum Monomachum Imperatorem Constantinopolitanum: *Sed noverit claritas tua super præsumptionibus ejus*, Michaelis Cerularii Patriarchæ, *multa & intolerabilia jamdudum pervenisse ad aures nostras, qualiter etiam apertâ persecutione in Latinam Ecclesiam exardescens anathematizare non timuit omnes, qui sacramenta attrectant ex Azymis: & quod Alexandrinum & Antiochenum Patriarchas antiquâ dignitate suâ privare contendens, contra fas & jus sibi subdere novâ ambitione appetit, & pleraque, quæ usurpare dicitur, sicut à nostris Nunciis diligenter cognoscere poteris.* Et epistolâ ad eundem Michaëlem: *Illud autem quis non stupescat, quòd post tot sanctos & orthodoxos Patres, per mille & viginti à Passione Salvatoris annos, novus calumniator Ecclesiæ Latinorum emersisti, anathematizans omnes, & publicam persecutionem excitans, quicumque participarent sacramentorum ex Azymis. Quam præsumptionem tuam, & fama nobis obtulit, & litterarum sub nomine tuo ad Appulos datarum textus manifestavit.* Hic cùm temerè adhuc in Latinos insurgeret, & perseveraret in stultitia obstinatus, inter Missarum solemnia, in templo sanctæ Sophiæ, chartam illius excommunicationis, propter multas dicti 161
Michaëlis, illiusqve fautorum hæreseos, super principale altare posuerunt, sub oculis omnium Papæ Leonis noni Apocrisiarii, indeqve mox egressi pulverem pedum excussere, & anathe-

mate dato cunctis, qvi deinceps communicarent ex manu Græci Romanum sacrificium vituperantis, alacres cœpere reverti, ex commemoratione ipsius Humberti tunc Apostolici Apocrisiarii. Excommunicatione contumax Cerularii ingenium in rabiem versum, in Latinam Ecclesiam literis hinc inde datis, atrocioribus calumniis plenis insaniit, qvibus alias Orientis Ecclesias suo præcipitio ipse à Romana Ecclesia avulsus, miseriores facit. Deinceps ab Isaacio Comneno depositus, exulans sine ulla Pontificis absolutione, sine ulla commissorum pœnitentia, tristem ac DEo exosam animam exhalavit. Id ut magis videas, habeto tibi monumentum dicti Michaëlis, 1) qvod in Legatorum excommunicationem publicavit, atqve excommunicationem ipsam ab Græco homine relatam, & statum illius Ecclesiæ non cuicumqve obvium, ex schedulis meis depromptum.

Σημείωμα περὶ τοῦ ῥιφέντος πιττακίου ἐν τῇ ἁγίᾳ τραπέζῃ παρὰ τῶν ἀπὸ Ῥώμης πρέσβεων κατὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυροῦ Μιχαὴλ, μηνὶ Ἰουνίῳ, Ἰνδικτ. ζ.

Προκαθημένου Μιχαὴλ τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τῶν κατηχουμενείων, συνεδριαζόντων αὐτῷ θεοφιλεστάτων μετροπολιτῶν Θεοφάνους Κυζίκου καὶ Συγκέλλου, Νικήτα Χαλ-
162 κηδόνος καὶ Συγκέλλου, Λαυρεντίου Δυῤῥαχίου καὶ Συγκέλλου, Ἀνθίμου Σίδης, Νικολάου Πισινουντος, Λέοντος Μύρων, Λέοντος Τραπεζουντος, Ἰωάννου Σμύρνης, Εὐσεβίου Ἀδριανουπόλεως, Κωνσταντίνου Μιτυλήνης, Νικολάου Χωνῶν, Ὑπατίου Ἰδρουντος, καὶ ἀρχιεπισκόπων Λέοντος Καραβιζύης, Γρηγορίου Μεσημβρίας παρισταμένων καὶ τῶν πατριαρχικῶν ἀρχόντων.

Οὐκ ἦν ἄρα, ὡς ἔοικε κόρος τῷ πονηρῷ τῶν κακῶν. διὰ τοῦτο γὰρ οὐ παύεται τοῖς εὐσεβέσιν ἐπιφυόμενος, καὶ καινόν τι κατὰ τῆς ἀληθείας ἀεὶ ἐφευρίσκειν ἐκμηχανώμενος. τοιγάρτοι καὶ μυρίαις μὲν τόσαις ἀπάταις πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ τοῦ δεσπότου παῤῥησίας τὸν ἄνθρωπον ὑπηγάγετο. μυρίαις δὲ καὶ μετὰ ταῦτα πλάναις καὶ δελεάσμασιν ὑποσκελίζειν, καὶ παρασύρειν τοὺς αὐτῷ πειθομένους οὐχ ὑφῆκεν ὅλως, οὐδὲ διέλιπεν. ἀλλὰ καὶ τούτων ἐκποδῶν γενομένων, καὶ εὐσεβοῦς καὶ βαθείας ἐλπίδος τοῖς εὐσεβεῖν ὑποτρεφομένης ἐθέλουσι, μήτ' ἂν καινοτέρων δυσσεβημάτων ἐφευρετὰς γενέσθαι ποτε, ἐν πᾶσιν εἰς κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ὁ πονηρὸς πειράσαι ἐσπούδασεν εἰς τοὐναντίον αὐτῷ τῶν μηχανημάτων περιτραπέντων. νῦν τινες

δυσσε-

1) Adde qvæ de hoc Michaële Allatius lib. 2. de consensu Ecclesiæ Occidental. & Oriental. cap. 9.

δυσσεβεῖς ἄνδρες καὶ ἀποτρόπαιοι, καὶ τί γὰρ οὐκ ἄν τις εὐσεβῶν τούτους ὀνομάσειεν, ἄνδρες ἐκ σκότοις ἀναδύντες, τῆς γὰρ ἑσπερίου μοίρας ὑπῆρχον γεννήματα, εἰς τὴν εὐσεβῆ ταύτην ἐλθόντες πόλιν καὶ θεοφύλακτον, ἀφ᾽ ἧς, ὥσπερ ἀπό τινος ὑψηλοῦ καὶ μετεώρου χωρίου αἱ τῆς ὀρθοδοξίας πηγαὶ ἀναδύονται, καὶ καθαρὰ τῆς εὐσεβείας τὰ νάματα ἐς τὰ τῆς οἰκουμένης διαῤῥέουσι πέρατα, καὶ ποταμῶν δίκην τὰς ἐν ἁπάσῃ τῇ ὑφ᾽ ἥλιον ψυχὰς, τοῖς εὐσεβέσι δόγμασι καταρδεύουσιν εἰς ταύτην ὥσπερ κεραυνὸς, ἢ σεισμὸς, ἢ χαλάζης πλῆθος. εἰ χρὴ δὲ μᾶλλον εἰπεῖν οἰκειότερον ὡς μονιὸς ἄγριος εἰσπηδήσαντες τὸν ὀρθὸν λόγον τῇ διαφορᾷ τῶν δογμάτων κα- 163
ταλυμήνασθαι ἐπεχείρησαν, ὡς καὶ γραφὴν ἀποθέσθαι ἐν τῇ μυστικῇ τῆς μεγάλης τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας τραπέζῃ, δι᾽ ἧς ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ τὴν ὀρθόδοξον τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν, καὶ πάντας τοὺς μὴ συνυπαγομένους τοῖς αὐτῶν δυσσεβήμασιν ὀρθοδόξους ἀναθέματι δι᾽ αὐτὸ τοῦτο, ὅτι εὐσεβεῖν καὶ τὸ ὀρθόδοξον πρεσβεύειν ἐθέλομεν, καθυπέβαλον. ἐγκαλέσαντες ἡμῖν ἄλλα τέ τινα, καὶ ὅτι τοὺς πώγωνας παραπλησίως ἐκείνοις ξυρᾶν, καὶ τὴν κατὰ φύσιν ἀνθρώπου μορφὴν παρὰ φύσιν ἐξαλλάσσειν οὐκ ἀνεχόμεθα. πρὸς δὲ καὶ ὅτι μὴ διακρινόμενοι ἀπὸ πρεσβυτέρων μεταλαμβάνειν γεγαμηκότων. πρὸς ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, καὶ ὅτι τὸ ἱερὸν, καὶ ἅγιον σύμβολον, ὃ πᾶσι τοῖς συνοδικοῖς καὶ οἰκουμενικοῖς ψηφίσμασιν ἄμαχον ἔχει τὴν ἰσχὺν, νόθοις λογισμοῖς καὶ παρεγγράπτοις λόγοις, καὶ θράσους ὑπερβολῇ μὴ κιβδηλεύειν ἐθέλομεν, μηδὲ παραπλησίως ἐκείνοις ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὢ τῶν τοῦ πονηροῦ μηχανημάτων, ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ πατρὸς φαμὲν ἐκπορεύεσθαι. μήτε τῇ γραφῇ προσέχειν ἐθέλοντες, ἢ οὐκ ἀκομαδαρώσετέ φησι τοὺς πώγωνας ἡμῶν, οὔτε μὴν ἐννοεῖν ὅλως βουλόμενοι ὅτι γυναιξὶν εὐπρεπὲς τοῦτο ὁ κτίσας ἐποίησε Θεὸς, ἀνδράσι δὲ ἀνάρμοστον ἐδικαίωσεν, ἀλλὰ καὶ τὸν τέταρτον τῆς ἐν Γάγγρᾳ συνόδου περὶ τῶν τὸν γάμον βδελυσσομένων φανερῶς ἀτιμάζοντες, ὅς φησιν, εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, ὡς μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔσω. κατ᾽ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ τὴν ἕκτην σύνοδον ἀθετοῦντες καὶ ἀτιμάζοντες, ἥ φησιν, ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου ἀξιοῦσθαι χειροτονίας καθομολογεῖν, ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνά-
πτονται γαμεταῖς, ἡμεῖς ἀρχαίοις ἐξακολουθοῦντες κανόσι τῆς ἀποστολικῆς 164
ἀκριβείας καὶ τάξεως τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια, ἀπὸ τοῦ νῦν ἐῤῥῶσθαι βουλόμεθα, μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς τὰς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας. ὥστε εἴ τις ἄξιος εὑρεθῇ πρὸς χειροτονίαν διακόνου, ἢ ὑποδιακόνου, οὗτος μηδαμῶς κωλυέσθω ἐπὶ τὸν τοιοῦτον βαθμὸν ἐπαναβιβάζεσθαι νομίμῳ συνοικῶν γαμετῇ. μήτε μὴν ἐν τῷ τῆς χειροτονίας καιρῷ ἀπαιτείσθω ὁμολογεῖν, ὡς ἀποστήσεται τῆς νομίμου πρὸς τὴν οἰκείαν γαμε-

τὴν ὁμιλίας, ἵνα μὴ ἐντεῦθεν, τὸν ἐκ θεοῦ νομοθετηθέντα καὶ εὐλογηθέντα τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ, γάμον καθυβρίζειν ἐκβιασθῶμεν. τῆς τοῦ εὐαγγελίου φωνῆς ἐκβοώσης, οὓς ὁ θεὸς ἔζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω, καὶ τοῦ ἀποστόλου διδάσκοντος, τίμιον τὸν γάμον ἐν πᾶσι, καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον. καὶ, δέδεσαι γυναικὶ, μὴ ζήτει λύσιν. εἴ τις οὖν τολμήσοι παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινούμενος τινὰ τῶν ἱερωμένων πρεσβυτέρων φαμὲν, ἢ διακόνων, ἢ ὑποδιακόνων ἀποστερεῖν τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναῖκα συναφείας καὶ κοινωνίας καθαιρείσθω. ὡσαύτως, καὶ εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβάλλοι, ἀφοριζέσθω. ἐπιμένων δὲ καθαιρείσθω. πρὸς ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις μηδὲ ἐννοεῖν ὅλως ἐθέλοντες ἐν οἷς τὸ πνεῦμα οὐκ ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ φασὶν ἐκπορεύεσθαι, ὅτι οὔτε ἀπὸ Εὐαγγελιστῶν τὴν φωνὴν ἔχουσι ταύτην, οὔτε ἀπὸ οἰκουμενικῆς συνόδου τὸ βλάσφημον τοῦτο κέκτηνται δόγμα. ὁ μὲν γὰρ κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν φησὶ, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται. οἱ δὲ τῆς καινῆς ταύτης δυσσεβείας πατέρες τὸ πνεῦμα φασὶν, ὃ παρὰ τοῦ
165 πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται. ἀλλὰ μηδὲ συνορῶντες πάλιν, ὡς εἰ ἐν ᾧ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα, ἡ ἰδιότης ἐπιγινώσκεται αὐτοῦ. ὡσαύτως καὶ εἰ ἐν ᾧ γεννᾶται ὁ υἱὸς, ἡ τοῦ υἱοῦ. ἐκπορεύεται δὲ ὡς ὁ αὐτῶν λῆρος καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ, πλείοσιν ἄρ᾽ ἰδιότησιν διαστέλλεται τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς, ἤπερ ὁ υἱός. κοινὸν μὲν γὰρ πνεύματι καὶ υἱῷ ἡ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πατρὸς πρόοδος, ἰδία δὲ τοῦ πνεύματος ἡ ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπόρευσις, οὐ μὴν καὶ ἡ ἐκ τοῦ υἱοῦ. εἰ δὲ πλείοσι διαφοραῖς διαστέλλεται τὸ πνεῦμα, ἤπερ ὁ υἱὸς, ἐγγυτέρω ἂν εἴη τῆς πατρικῆς οὐσίας ὁ υἱὸς, ἤπερ τὸ πνεῦμα. καὶ οὕτως ἡ Μακεδονίου πάλιν κατὰ τοῦ πνεύματος παρακύψειε τόλμα, τὸ ἐκείνων ὑποδυομένη δρᾶμα καὶ τὴν σκηνήν. χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων, οὐδὲ συνιέναι ὅλως ἐθέλουσιν, ὅτι εἰ πᾶν, ὅπερ μή ἐστι κοινὸν τῆς παντοκρατορικῆς, καὶ ὁμοουσίου Τριάδος, ἑνός ἐστι μόνου τῶν τριῶν. οὐκ ἔστι δὲ ἡ τοῦ πνεύματος προβολὴ κοινὸν τῶν τριῶν, ἑνὸς ἄρα ἐστὶ μόνου τῶν τριῶν. ἀλλ᾽ οἱ μὲν οὕτως ἡμῶν τε αὐτῶν, καὶ τῆς ὀρθοδόξου τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας κατηναιδεύσαντο. ἐφ᾽ ἑτέρας μὲν, ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πρὸς τὸν φιλευσεβέστατον ἡμῶν αὐτοκράτορα ἀφικόμενοι. ἄλλα δέ τινα κατὰ τοῦ ὀρθοδόξου τῆς ἐκκλησίας πληρώματος σκαιωρήσαντες. μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴν τὴν ἄφιξιν πεπλασμένην τὴν ἀρχὴν ποιησάμενοι, καὶ ἐκ τῆς Ῥώμης μὲν ἀφικέσθαι, καὶ παρὰ τοῦ πάπα ἀποσταλῆναι σκηψάμενοι, ταῖς δὲ ἀληθείαις, ταῖς παρὰ τοῦ ἀργυροῦ δολεραῖς ὑποθήκαις καὶ συμβουλαῖς, αὐτοί τε ἀφ᾽ ἑαυτῶν ἀφικόμενοι, καὶ μήτε παρὰ τοῦ πάπα ἀποσταλέντες. ἀλλὰ καὶ τὰ γράμματα, ἃ ὡς ἀπ᾽ ἐκείνου δῆθεν ἐπεφέροντο πλασάμενοι. τοῦτο γὰρ ἀπότε ἄλλων διεγνώσθη πολλῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ τὰς τῶν γραμμάτων σφραγίδας νενοθευμένας φανερῶς φωραθῆναι. αὐτὸ μὲν οὖν τὸ παρὰ τῶν δυσσεβῶν τούτων ἀποτεθὲν
166 ἔγγραφον καθ᾽ ἡμῶν, Ἰταλικοῖς γράμμασι γεγραμμένον, καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ

τῶν

τῶν ὑποδιακόνων τῆς δευτέρας ἑβδομάδος, παρ' αὐτῶν πρῶτον μὲν τῇ τραπέζῃ
τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ἐπιτεθέν. ὕστερον δὲ διὰ τὸ τοὺς ὑποδιακόνους
ἀπώσασθαι τοῦτο, καὶ τῆς θείας ἀποῤῥίψαι τραπέζης, καὶ προτείνασθαι μὲν τοῖς
θεῖσι λαβεῖν, ἐκείνους δὲ μὴ βουληθῆναι τοῦτο κατὰ τοῦ ἐδάφους ῥιφὲν, καὶ εἰς
χεῖρας πολλῶν ἐλθὸν, ἵνα μὴ δημοσιευθῇ τὰ ἐν αὐτῷ βλασφημούμενα ἡ
μετριότης ἡμῶν ἀνελάβετο. εἶτα τῶν τὴν Ἰταλίδα γλῶσσαν εἰς τὴν ἑλλάδα με-
ταβάλλειν εἰδότων προκαλεσαμένη τινὰς, ἤγουν τὸν Πρωτοσπαθάριον Κοσμᾶν,
τὸν Ῥωμαῖον τὸν πυρὸν, καὶ τὸν μοναχὸν Ἰωάννην τὸν Ἰσπανὸν μεταφράσαι τὸ
ἔγγραφον ἐπετρέψατο. καὶ τοῦ ἐγγράφου παρὰ τούτων μεταφρασθέντος εἶχεν
ἡ τούτου ὑφὴ αὐτοῖς ῥήμασιν οὑτωσί. Ὅς τις ἂν τῇ πίστει καὶ τῇ θυσίᾳ τῆς
ῥωμαϊκῆς καὶ ἀποστολικῆς καθέδρας ἀντιλέγοι, ἀνάθεμα ἔσω, καὶ μήτε
δεχέσθω ὀρθόδοξος, ἀλλὰ λεγέσθω προζυμίτης, καὶ νεὸς Ἀντίχριστος.
Οὔβερτος Θεοῦ χάριτι τῆς ἁγίας τῶν Ῥωμαίων ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, Πέτρος
τῶν Ἀμαλφηνῶν ἀρχιεπίσκοπος, Φερεδέριχος διάκονος καὶ σακελλάριος πᾶσι
τοῖς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τέκνοις. ἡ ἁγία Ῥωμαϊκὴ πρώτη καὶ ἀποστολικὴ
καθέδρα, πρὸς ἣν ἅτε δὴ πρὸς κεφαλὴν ἡ φροντὶς πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν ἰδι-
κῶς ἐφαρμόζει, τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης καὶ χρείας χάριν, πρὸς ταύτην τὴν
βασιλικὴν πόλιν ἡμᾶς ἀποκρισιαρίους αὐτῆς ποιῆσαι κατηξίωσεν. ἵνα καθὼς γέ-
γραπται κατέλθωμεν καὶ ἴδωμεν, εἰ ἄρα ἔργῳ πεπλήρωται ἡ βοὴ, ἣ ἀδιαστίκ-
τως ἐκ τηλικαύτης πόλεως ἀνέβαινε πρὸς τὰ ὦτα αὐτῆς. εἰ δὲ καὶ μὴ ἦν οὕτως,
γνῷ, ὅθεν γινωσκέτωσαν πρὸ μὲν πάντων οἱ δεδοξασμένοι αὐτοκράτορες, ὁ
κλῆρος, ἡ σύγκλητος, καὶ ὁ λαὸς ταύτης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πᾶσα
ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἡμᾶς ἐνταῦθα διεγνωκέναι, ὅθεν πλεῖστα χαιρόμεθα ἀγα-
θὸν καὶ μέγιστον, ὅθεν ἐλεεινῶς λυπούμεθα κακόν. καὶ γὰρ ὅσοι πρὸς τοὺς κίο- 167
νας τοῦ κράτους, καὶ τοὺς αὐτοῦ τετιμημένους, καὶ τοὺς πολίτας σοφοὺς χριστια-
νικώτατος καὶ ὀρθόδοξός ἐστιν ἡ πόλις. ὅσον δὲ πρὸς τὸν Μιχαὴλ τὸν κατα-
χρηστικῶς λεγόμενον πατριάρχην, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνοίας τοὺς συνεργοὺς, πλεῖ-
στα ζιζάνια τῶν αἱρέσεων κατεκάστην διασπείρεται ἐν μέσῳ αὐτῆς, ὅτι καθὼς οἱ
Σιμωνιακοὶ τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ πιπράσκουσι, καὶ ὡς Βαλέσιοι τοὺς παροίκους
αὐτῶν ἐξευνουχίζουσι, καὶ οὐ μόνον πρὸς Κληρικάτα, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἐπι-
σκοπάτα ἀνάγουσιν. ὡς οἱ Ἀρειανοὶ ἀναβαπτίζουσι τοὺς ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριά-
δος βεβαπτισμένους, καὶ μάλιστα τοὺς Λατίνους. ὡς οἱ Δονατισταὶ ἐπικοροῦσιν,
ὅτι ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας τῶν Γραικῶν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡ ἀληθινὴ
θυσία καὶ τὸ βάπτισμα ἐξ ὅλου τοῦ κόσμου ἀπολωλεκέναι. ὡς οἱ Νικολαΐται
τοὺς σαρκικοὺς γάμους παραχωροῦσι καὶ διεκδικοῦσι τοῖς τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου ὑπη-
ρέταις. ὡς οἱ Σεβηριανοὶ ἐπικατάρατον φασὶ τὸν νόμον τοῦ Μωσέως. ὡς οἱ
Πνευματομάχοι, ἢ Θεομάχοι, ἀπέκοψαν ἀπὸ τοῦ συμβόλου τοῦ ἁγίου πνεύ-
ματος τὴν ἐκπόρευσιν ἐκ τοῦ υἱοῦ. ὡς οἱ Ναζωρηνοὶ τὸν σαρκικὸν τῶν Ἰουδαίων
καθαρισμὸν ἐπὶ τοσοῦτον τηροῦσιν, ὥστε τὰ βρέφη τὰ θνησκόγενα πρὸ τῆς ὀγδόης
ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεως βαπτίζεσθαι ἀντιλέγειν, καὶ τὰς γυναῖκας, τὰς ἐν

τοῖς καταμηνίοις αὐτῶν, εἴτε ἐν τῇ γέννᾳ κινδυνευούσας κοινωνήσασθαι, εἴτε
ἀβάπτιστοί εἰσι βαπτίζεσθαι διακωλύειν, καὶ τὴν κόμην τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ πώ-
γωνος, ὡς οἱ Ναζωρηνοὶ τρέφοντες, τοὺς τὰς κόμας κείροντας, καὶ κατὰ
τὴν διάταξιν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας τοὺς πώγωνας ξυρίζοντας εἰς τὴν κοινωνίαν
οὐ καταδέχονται. ὑπὲρ ὧν πλανισμῶν καὶ ἑτέρων πλείστων ἔργων αὐτοῦ ὁ αὐτὸς
Μιχαὴλ γράμμασι τοῦ κυροῦ ἡμῶν Λέοντος τοῦ πάπα νουθετηθεὶς, πα......
168 κατεφρόνησεν. ἔπειτα ὑμῖν τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ τὰς ὑποθέσεις τῶν τηλικούτων
κακῶν λογικῶς ἀντιστῆναι λέγουσι, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν συντυχίαν παν-
τελῶς ἀπηρνήσατο. οὔτε τῷ ὑγιεῖ βουλεύματι τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ τῶν σοφῶν,
νουθετούντων κατασπάσασθαι αὐτὸν, οὐχ ὑπήκουσεν, καθὼς καὶ πρότερον τὰς
τῶν Λατίνων ἐκκλησίας ἠσφαλίσατο, καὶ αὐτοὺς ἀζυμίτας ἀποκαλῶν ῥήμασι καὶ
ἔργοις ἁπανταχῇ κατεδιώξατο ἐπιτοσοῦτον, ὥστε ἐν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ ἀναθεμα-
τίζειν τὴν ἀποστολικὴν καθέδραν, καθ' ἧς ἑαυτὸν ἔτι ὑπογράφει οἰκουμενικὸν πα-
τριάρχην. ὅθεν ἡμεῖς τῆς αὐτῆς ἁγίας καὶ πρώτης ἀποστολικῆς καθέδρας τὴν ἐξά-
κουστον βίαν καὶ ὕβριν οὐχ ὑποφέροντες, τήν τε καθολικὴν πίστιν καταδύεσθαι πο-
λυτρόπως ὑφορώμενοι προκρίσει τῆς ἁγίας καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, τοῦτε ἀποστολι-
κοῦ θρόνου, οὗ τινος τὴν ἀπόκρισιν διέπομεν, καὶ πάντων τῶν ὀρθοδόξων πα-
τέρων τῶν ἑπτὰ συνόδων, ἀπὸ πάσης τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῷ ἀναθέματι,
ὅπερ ὁ κύριος ἡμῶν ὁ εὐλαβέστατος πάπας τῷ αὐτῷ Μιχαὴλ, καὶ τοῖς αὐτῷ
ἑπομένοις ἐὰν μὴ πεισθῶσιν ἀπεφήνατο οὕτω καθυπογράφομεν. Μιχαὴλ ὁ κα-
ταχρηστικῶς πατριάρχης, ὁ νεόφυτος, καὶ μόνῳ ἀνθρωπίνῳ φόβῳ τὸ μοναχι-
κὸν σχῆμα δεξάμενος. νῦν δὲ ἐγκλήμασιν ἀνηκέστοις παρὰ πολλῶν διαπεφη-
μισμένος, καὶ μετ' αὐτοῦ Λέων ὁ τῆς Ἀχρίδας ἐπιλεγόμενος, καὶ ὁ σακελλάριος
τοῦ αὐτοῦ Μιχαὴλ ὁ Νικηφόρος, ὅστις τὴν τῶν Λατίνων θυσίαν προφανῶς
κατεπάτησε τοῖς ποσί. καὶ πάντες οἱ ἑπόμενοι αὐτοῖς ἐν τοῖς προκειμένοις πλα-
νίσμασι καὶ τολμήμασιν, ἔστωσαν ἀνάθεμα, Μαραναθὰ σὺν τοῖς Σιμωνιακοῖς,
Βαλεσίοις, Ἀρειανοῖς, Δονατισταῖς, Νικολαΐταις, Σεβηριανοῖς, Μανιχαίοις,
σὺν οἷς δογματίζουσι, καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅτι τὸ ἔνζυμον ἔμψυχον εἶναι, καὶ σὺν πᾶσι
τοῖς αἱρετικοῖς, μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ τοῦ διαβόλου, καὶ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ, ἐὰν μὴ πει-
169 σθῶσιν, ἀμήν. ἀμήν. ἀμήν. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ τῆς δυσσεβοῦς ταύτης καὶ ἀνοσίου
γραφῆς. ἡ δὲ μετριότης ἡμῶν τὴν τηλικαύτην κατὰ τῆς εὐσεβείας τόλμαν, καὶ
τὴν ἀναίδειαν μὴ ἀνασχομένη ἀνεπεξέλευστον μεῖναι καὶ ἀτιμώρητον τῷ κραταιῷ
καὶ ἁγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ τὰ περὶ τούτου κοινολογεῖται. καὶ ὃς, ἦσαν γὰρ οὗτοι ἀπό-
δημοι πρὸ μιᾶς καὶ μόνον ἡμέρας μετὰ τὸ περὶ τούτου ἀνενεχθῆναι τῷ κράτει αὐ-
τοῦ, τοὺς ὡς τὴν μεγαλόπολιν τούτους μεταστελουμένους ἐκπέμπει. καὶ θᾶττον
μεταπέμπονται, οὐ βούλονται δὲ τῇ ἡμετέρᾳ μετριότητι προσελθεῖν, ἢ τῇ ἱε-
ρᾷ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ εἰς ὄψιν ἐλθεῖν, καὶ ἀπόκρισίν τινα δοῦναι, περὶ ὧν ἀσε-
βῶν ἀπηρεύξατο. ἀλλ' ἀκολούθως μὲν τῷ παρ' αὐτῶν ἐκτεθέντι ἐγγράφῳ, καὶ
πλείω δὲ τῶν ἐν αὐτῷ γραφέντων κατὰ τῆς ἡμετέρας πίστεως ἔχειν εἰπεῖν δια-
τείνονται. αἱρεῖσθαι δὲ θανεῖν μᾶλλον, ἢ εἰς ὄψιν ἡμῖν καὶ τῇ συνόδῳ ἐλθεῖν.
ταῦτα γὰρ ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς δι' ἀποκρίσεως τοῦ περιβλέπτου

μαγί-

μαγίστρου, ϗ ἐπὶ τῶν δεήσεων, ϗ τοῦ θεοφιλεστάτου χαρτοφύλακος, ϗ τοῦ ὑπομνηματογράφου λέγειν τούτοις ἡμῖν ϗ τῇ συνόδῳ μεμήνυκεν. ἐπεὶ δὲ αὐτοὺς μὲν μὴ βουλομένους τῇ συνόδῳ ϗ ἡμῖν ἀπαντῆσαι, βιασθῆναι ὁ κραταιὸς ϗ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς διὰ τὸ δοκοῦν περικεῖσθαι τούτους τῆς πρεσβείας ὀφφίκιον οὐκ ηὐδόκησεν. ἀνεκδίκητον δὲ πάλιν τὴν τηλικαύτην κατὰ τῆς εὐσεβείας μεῖναι ἀναίδειαν ἀπρεπὲς ἦν, ϗ ἄλλως ἀνάξιον, ᾠκονόμησε θεραπείαν ἀρίστην τῷ πράγματι ϗ τίμιον, ϗ προσκυνητὸν, γράμμα πρὸς τὴν ἡμετέραν μετριότητα διὰ Στεφάνου τοῦ ὁσιωτάτου μοναχοῦ ϗ οἰκονόμου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ϗ Ἰωάννου μαγίστρου, καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων, ϗ Κώνσταντος βεστάρχου ϗ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων ἐξαπέστειλεν. ἔχει δὲ ἐπὶ λέξεως οὑτωσί. ἁγιώτατε δέσποτα περὶ τοῦ συμβάντος ἡ βασιλεία μου ἐρευνήσασα εὗρε τὴν ῥίζαν τοῦ κακοῦ γενομένην 170
ἀπὸ τῶν Ἑρμηνευτῶν καὶ τοῦ μέρους τοῦ ἀργύρου, καὶ τοὺς μὲν ἐθνικοὺς ὡς ξένους, ϗ παρ᾽ ἑτέρων ὑποβληθέντας τί ποιῆσαι οὐκ ἔχομεν. τοὺς δὲ αἰτίους τυφθέντας ἀπεστείλαμεν πρὸς τὴν ἁγιωσύνην σου, ὡς ἂν δι᾽ αὐτῶν παιδαγωγηθῶσι καὶ ἄλλοι τὸ μὴ φλυαρεῖν τοιαῦτα. τὸ δὲ χαρτίον μετὰ τὸ ἀναθεματισθῆναι καὶ τοὺς συμβουλευσαμένοις, καὶ τοὺς ἐκδεδωκότας, καὶ γράψαντας, καὶ μικρὰν εἴδησιν τῆς τούτων ποιήσεως ἔχοντας, καυθήτω ἐνώπιον πάντων. προσέταξε γὰρ ἡ βασιλεία μου, ἵνα καὶ τὸν Βεστάρχην τὸν γαμβρὸν τοῦ ἀργυροῦ, ϗ τὸν Βέστην τὸν ἐκείνου υἱὸν ἀποκλείσωσιν εἰς τὴν φυλακήν. ὡς ἂν διάγωσιν ἐν αὐτῇ κακοχούμενοι, καθὼς εἰσιν ἄξιοι ἕνεκα τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως. μηνὶ Ἰουλίῳ ἰνδικτιῶνος ζ΄. Ταῦτα μὲν ἡ βασιλικὴ ϗ θεία γραφή. Κατὰ γοῦν τὴν τοῦ φιλευσεβοῦς αὐτοκράτορος οἰκονομίαν, αὐτό τε τὸ ἀσεβὲς ἔγγραφον, ϗ οἱ τοῦτο ἐκθέμενοι, ϗ ἢ γνώμην εἰς τὴν τούτου ποίησιν δεδωκότες, ἢ αὐτοῖς τοῖς ποιήσασι συναράμενοι ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν πρὸς βασιλέως ἀπεσταλμένων, ἐν τῷ μεγάλῳ σεκρέτῳ ἀναθέματι ὑπεβλήθησαν· ἐκρίθη δὲ κατὰ τὴν τετάρτην ἡμέραν, ἥ τις ἐστὶ πρώτη μὲν τῆς ἐνεστώσης ἑβδομάδος, κδ΄. δὲ τοῦ παρόντος Ἰουλίου μηνὸς, καθ᾽ ἣν ϗ ἡ τῆς πέμπτης συνόδου ἔκθεσις ἀναγνωσθῆναι μέλλει κατὰ τὸ σύνηθες ἐπ᾽ ἀκροάσει τοῦ πλήθους ἀναθεματισθῆναι τὸ αὐτὸ ἀσεβὲς, καὶ αὖθις ἔγγραφον. πρὸς δὲ καὶ τοὺς τοῦτο ἐκθεμένους καὶ γράψαντας καὶ συναινεσίν τινα, ἢ βουλὴν εἰς τὴν τούτου ποίησιν δεδωκότας. τὸ δὲ πρωτότυπον τοῦ ῥιφέντος παρὰ τῶν δυσσεβῶν ἀνοσίου ἐγγράφου καὶ μιαροῦ κατεκαύθη. ἀλλ᾽ ἐν τῷ εὐαγεῖ τοῦ χαρτοφύλακος ἀπετέθη σεκρέτῳ εἰς ἔλεγχον διηνεκῆ τῶν τηλικαῦτα τοῦ θεοῦ ἡμῶν βλασφημησάντων, καὶ εἰς μονιμωτέραν καταγνωσιν. δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι κατὰ τὴν εἰκοστὴν ἡμέραν τοῦ ἐνεστῶτος μηνὸς, καθ᾽ ἣν ἀνεθεματίσθησαν οἱ κατὰ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως βλασφημήσαντες συμπαρῆσαν τοῖς σήμερον συνεδριάζουσιν ἡμῖν ἀρχιερεῦσι, καὶ οἱ ἐνδημοῦντες πάντες μητροπολῖται καὶ οἱ ἀρχιεπίσκοποι, ἤγουν Λέων ὁ Ἀθηνῶν καὶ σύγκελλος, Μιχαὴλ Συλαίου καὶ σύγκελλος, Νικόλαος Εὐχανείας, καὶ σύγκελλος, Δημήτριος Καρίας καὶ ἀρχιεπίσκοπος, Παῦλος Λήμνου, Λέων Κοτραδίας, Ἀντώνιος Ζικχίας. Quorum sententia ea fuerit; 171

Edi-

Edictum de projecto pittacio in sacra mensa à Legatis Romanis, contra sanctissimum Patriarcham Dominum Michaëlem. mense Junio, Indictione septimâ.

Præsidente Michaële sanctissimo Domino nostro, & Oecumenico Patriarchâ, à dextris Catechumenorum, & simul cum ipso considentibus DEi amantissimis Metropolitis Theophane Cyzici & Syncello, Niceta Chalcedonis & Syncello, Laurentio Dyrrhachii & Syncello, Antimo Sides, Nicolao Pisinuntis, Leone Myrorum, Leone Trapezuntis, Joanne Smyrnæ, Eusebio Adrianopolis, Constantino Mitylenes, Nicolao Chonarum, Hypatio Hidruntis, & Archiepiscopis Leone Carabyziæ, Gregorio Mesembriæ, assistentibus, & Patriarchalibus nobilibus.

Nequam ac improbo Dæmoni non sat fuit, ut videtur, malorum. Propterea namque nullum unquam finem fecit, in pios homines arrepens, & novum quid adversus veritatem semper excogitans. Quapropter innumeris ferè fraudibus ante Domini in carne adventum humanum genus illusit, innumeris verò postmodum erroribus, & illecebris supplantare, & dejicere eos, qui illi credebant, omninò non destitit, neque unquam
172 *cessavit. Verumtamen his quoque de medio sublatis, cùm pia magnaque spes esset in iis, qui pietatem amplectuntur, nunquam imposterum nova impietatis semina inventuros, in omnibus his contra rectam rationem improbus ille disseminare studuit, cum contra ac ipse speraverat, machinæ illius dissipatæ fuissent, nunc quidam homines impii, & quid non quicumque pietatem colit eos non nominaret, homines è tenebris erumpentes, cùm ex Hesperia ortum ducant, in pietatis cultricem hanc, & à DEo conservatam Urbem advenientes, ex qua tanquam ex alta & eminente specula orthodoxiæ fontes erumpunt, & pura pietatis fluenta in orbis terrarum fines perfluunt, & fluviorum instar animas, quæ sub sole degunt omnes piis dogmatibus irrigant, in hanc veluti fulgur, sive turbo, sive grandinis copia, sive, ut magis propriè rem indicemus, veluti sylvestris porcus irruentes, rectam rationem diversitate dogmatum prævertere conati sunt ita, ut & Scripturam in mystica magnæ DEi Ecclesiæ reponerent mensa, quâ nos, immò orthodoxam DEi Ecclesiam, omnesque, qui impiis eorum dogmatibus non abrepti sunt, orthodoxos, ob id idem, quod pii esse, & fidem orthodoxam dilatari præcupiunt, anathemate feriunt, incusantes nos in multis aliis, & prætereà quòd barbam æquè ac illi radere, & eam, quæ est secundùm naturam hominis figuram, immutare non sustinemus. Nec non quod non divisi à Presbyteris matri-*

matrimonio junctis, communionem suscipimus? Ad hæc, quòd sacrosanctum symbolum, quod omnibus Synodalibus, & Oecumenicis Decretis inconcussum atque inexpugnabile robur habet, spuriis cogitatis, & 173
*sermonibus adulterinis, & audaciæ excessu adulterare nolumus, nec ut illi, ex Patre, & Filio Spiritum sanctum, ô improbi Dæmonis machinas! sed ex Patre dicimus procedere, neque Scripturæ animum advertere volentes, quæ ne deglabretis, ait, * menta vestra, neque omninò animo voluere volentes, decorum id mulieribus creatorem DEum statuisse, quod indecorum esset hominibus, sed & quintum Gangrensis Synodi Canonem de iis, qui à nuptiis abhorrent, palam contemnentes, qui dicit:* Si qvis se dividit à Presbytero conjugato, qvasi non oporteat, postqvam ille sacrum fecerit, illius oblationis participem fieri, anathema sit. *Et in hoc etiam sextam Synodum rejicientes, & contemnentes, quæ ait Can. 13.* Qvoniam Romanæ Ecclesiæ pro Canone traditum esse cognovimus, ut qvi ad Diaconatum, vel Presbyteratum promovendi sunt, profiteantur, se non ampliùs suis uxoribus conjungendos, nos antiqvos Canones Apostolicæ perfectionis, ordinisq; servantes, hominum, qvi sunt in sacris, conjugia deinceps ex hoc temporis momento firma & stabilia esse volumus, neqvaqvam eorum cum uxoribus conjunctionem dissolventes, vel eos mutuâ, tempore convenienti, consvetudine privantes. Qvamobrem si qvis dignus inventus fuerit, qvi Hypodiaconus, vel Diaconus, vel Presbyter ordinetur, is ad talem gradum assumi neqvaqvam prohibeatur, si cum legitima uxore cohabitet. Sed neqve ordinationis tempore ab eo postuletur, ut profiteatur se à legitima cum uxore consvetudine ab- 174
stenturum: ne ex eo à DEo constitutas, & suâ præsentiâ benedictas nuptias injuria afficere cogamur, Evangelicâ voce m) exclamante, *Quæ DEus conjunxit, homo ne separet:* & Apostolo n) docente, *Honorabiles nuptias, & thorum immaculatum:* &, *Alligatus es uxori, ne quære solutionem.* o) Si qvis ergo præter Apostolicos Canones incitatus sit aliqvem eorum, qvi sunt in sacris, Presbyterorum inqvimus, vel Diaconorum, vel Hypodiaconorum, conjunctione cum legitima uxore, & consvetudine pri-

 vare,

* Levit. XIX. 27.
m) Matth. XIX. 6. Marc. X. 9.
n) Hebr. XIII. 4. o) 1. Cor. VII. 27.

vare, deponatur. Similiter & si qvis Presbyter vel Diaconus suam uxorem pietatis prætextu ejecerit, segregetur, & si perseveret, deponatur. *Præter hæc omnia nihil omninò sapientes, Spiritum non ex Patre, sed ex Filio quoque affirmant procedere; cùm vocem illam neque ab Evangelistis habeant, neq; blasphemum hoc dogma à Synodo Oecumenica hauserint. Dominus enim DEus noster* * *ait*, Spiritus veritatis, qvi à Patre procedit. *Verumtamen novæ hujusce impietatis parentes Spiritum inquiunt, qui à Patre & Filio procedit; non illud rursus attendentes, si in quo à Patre Spiritus procedit, proprietas illius cognoscitur, similiter & si in quo generatur Filius, Filii; & procedit, ut ipsi nugantur, & Spiritus à Filio, pluribus proprietatibus Spiritum à Patre discerni, quàm Filium. Commune enim Spiritui & Filio ex ipso Patre processus, propria verò Spiritus ex Patre processio, non verò à Filio. Quòd si pluribus differentiis Spiritus quàm Filius discernitur,*
175 *proximior erit paternæ substantiæ Filius, quàm Spiritus. Et sic rursus Macedonii in Spiritum conatus emergent, eorum drama, scenamque induens. Præter jam dicta neque illud capere omninò volunt, omne, quod commune non est omnium dominatricis, & consubstantialis Triadis, unius tantummodò ex tribus esse. Sed hi quidem hac ratione & contra nos, & orthodoxam DEi Ecclesiam impudenter sese gesserunt, ab altera quàm à vetere Roma ad piissimum nostrum Imperatorem accedentes, & alia quædam contra orthodoxum Ecclesiæ cœtum dolo malo machinati, immò verò & ipsum accessum ab initio mentiti, cùm comminiscerentur ex urbe Roma accedere, missosque esse à Papa, re autem ipsa fraudis plenis monitis, & consiliis Argyri, ipsi ex se advenerant, nullo modo à Papa missi. Sed & literas, quas ab eo scilicet deferebant, commenti sunt: quod ab aliis etiam multis agnitum est, sed eo potissimum, quod palam literarum sigilla adulterata esse deprehensa sunt. Scriptum autem ab impiis hisce contra nos repositum Italicis literis exaratum, & in præsentia Hypodiaconorum secundæ hebdomadis ab ipsis primùm altari DEi magnæ Ecclesiæ appositum, postmodum, quod Hypodiaconi illud semoverunt, & à sacra mensa abjecerunt, & illis qui apposuerant, ut denuò reciperent contenderunt, illi noluerunt. Illius in pavimentum dejecti, cùm jam in manus multorum pervenerit, ne blasphema promulgarentur, mediocritas nostra in se recepit: ideoque nonnullis advocatis, qui ex Italica lingua in Græcam convertere callent, Protospatharium duntaxat Cosmam,*

* Joh. XV, 26.

Cosmam, Romanum Pyrum, & Monachum Joannem Hispanum, scripturam illam in nostram linguam transvehere imposuit. Transversi 176
verò sententia his iisdem verbis ita se habebat : Qvicunqve fidei, & sacrificio Romanæ & Apostolicæ Sedis se opponit, anathema sit, nec dicatur Orthodoxus, sed Prozymita, & nouus Antichristus. Ubertus divinâ gratiâ sanctæ Romanæ Ecclesiæ Episcopus, Petrus Amalphitanorum Archiepiscopus, Federicus Diaconus, & Sacellarius, universis Catholicæ Ecclesiæ filiis. Sancta Romana prima & Apostolica Sedes, ad qvam, tanqvam ad caput, cura omnium Ecclesiarum specialiter adaptatur, Ecclesiasticæ pacis, ac necessitatis gratia ad hanc Regiam Urbem nos suos Apocrisiarios mittere constituit, ut, qvemadmodum scriptum est, descendamus, & videamus, si opere completa est vox, qvæ continuò ex ea Urbe ad aures illius ascendit, cognosceretqve, si res aliter se haberet. Hinc notum sit præ omnibus, gloriosis Imperatoribus, Clero, Senatui, Populoqve Constantinopolitano, universæqve Catholicæ Ecclesiæ, nos hîc agnovisse, qvod maximè lætamur, bonum, & maximum, qvod afflictim dolemus, malum. Nam qvod pertinet ad columnas Imperii, virosqve ab iisdem cohonestatos, & cives sapientes, maximè omnium Christiana, ac Orthodoxa Urbs est: qvod ad Michaëlem, qvi Patriarchatu abutitur, & illius insipientiæ socios, & consortes, in medio illius plurima hæreseon zizania qvotidie disseminantur. Qvemadmodum enim Simoniaci donum DEi vendunt: ut Valesii hospites suos castrant, & non solùm ad Clericatum, sed insuper ad Episcopa- 177
tum promovent: ut Ariani rebaptizant in nomine sanctæ Trinitatis baptizatos, & Latinos potissimum: ut Donatistæ decernunt, extra Græcorum Ecclesiam, Ecclesiam Christi, & verum sacrificium, & baptisma ex universo orbe periisse: ut Nicolaïtæ carnales nuptias concedunt, defenduntqve sacri altaris ministris: ut Severiani, maledictam legem Moysis pronuntiant: ut Pneumatomachi, aut Theomachi, Spiritus sancti ex Filio processionem ex Symbolo absciderunt: ut Nazareni, carnalem Judæorum munditien adeò servant, ut parvulos morientes ante octavum diem à nativitate baptizari contradicant; & mulieres, vel in menstruis, vel partu periclitantes, communicare, vel si

 bapti-

baptizatæ non fuerint, baptizari prohibent: & comam capitis, & barbam, veluti Nazareni nutrientes, eos qui comas tondent, & secundùm institutionem Romanæ Ecclesiæ barbas radunt, in communionem non recipiunt. De qvibus erroribus, & aliis pluribus operibus, ipse Michaël literis domini nostri Leonis Papæ admonitus, resipiscere neglexit. Postmodum nobis illius nunciis similium malorum argumenta rationabiliter opponentibus, præsentiam suam, atqve colloqvium penitus denegavit, neqve sacrum Imperatorum consilium, & sapientum eum cohortantium ad sanam mentem, audiit; qvemadmodum & antea Latinorum Ecclesias clausit, eosqve Azymitas nuncupans, ver-
178 bis & factis ubiqve persecutus est in tantum, ut in filiis suis anathematizaret Apostolicam Sedem, contra qvam se ipsum adhuc subscribit Oecumenicum Patriarcham. Qvare nos ejusdem sanctæ, & primæ Apostolicæ Sedis insignem injuriam, & vim non ferentes, & Catholicam fidem multis modis demergi posse suspicantes, præjudicatione sanctæ, & individuæ Trinitatis, & Throni Apostolici, cujus nos sumus Apocrisiarii, & omnium Orthodoxorum Patrum, & septem Synodorum, ex universa Catholica Ecclesia anathemati, qvod dominus noster piissimus Papa eidem Michaeli, & illius seqvacibus, si suaderi nolunt, decrevit, hunc in modum subscribimus. Michaël qvi Patriarchatu abutitur, Neophytus, & qvi tantùm humano timore monasticum habitum induit, nunc verò delictis incurabilibus apud multos diffamatus, & unà cum eo Leo, qvi Acridæ dicitur, & ejusdem Michaëlis Sacellarius Nicephorus, qvi Latinorum sacrificium in conspectu omnium pedibus conculcavit, cæteriqve omnes, qvi eos seqvuntur in jam dictis erroribus, & facinoribus sit, anathema, Maranatha; cum Simoniacis, Valesiis, Arianis, Donatistis, Nicolaitis, Severianis, Manichæis, cum qvibus dogmata statuunt, & aliis, qvi fermentatum, animatum esse dicunt, & cum omnibus Hæreticis, immò verò cum Diabolo & Angelis ejus, si resipiscere nolunt. Amen. Amen. Amen. *Et hæc quidem in impio illo scripto & detestando continebantur.*
179 *Mediocritas verò nostra tantam contra pietatem audaciam, & impudentiam haud sustinens sine examine & impunitam prætergredi, valido & sancto Imperatori nostro de hac re sermonem habuit. At ille, namque*

ante

ante unum tantùm diem ab urbe discesserant, postquam illi relatum fuerat, viros, qui eos in hanc magnam Urbem reducerent, mittit, evocantúrque citissimè, sed nolunt mediocritatem nostram convenire, aut in conspectu sanctæ & magnæ Synodi procedere, & responsum utcumque dare de his, quæ ipsi impiè enunciarunt, sed ut ipsi in scriptura ab ipsis exarata expresserant, & multo plura, quàm in eo scripta fuerant, contra nostram fidem habere sese contendunt, velléque se potiùs mortem oppetere, non tamen in conspectum nostrum, & Synodi venire. Hæc enim robustus & sanctus noster Imperator, per responsum spectabilis Magistri, & à supplicationibus, & DEi amantissimi Chartophylacis, & Commentariorum scriptoris, eos nobis & Synodo dicere renunciavit. Cùm verò iis nolentibus ad Synodum & nos accedere, vim inferri, validus & sanctus noster Imperator, propter legationis provinciam, quam præ se ferre videbantur, non probaret, rursumque tantam contra pietatem impudentiam innoxiam permanere haud decorum esset, & prorsus indignum, medicinam optimam rei præparavit, & pretiosum & venerandum scriptum ad nostram mediocritatem per Stephanum sanctissimum Monachum, & magnæ Ecclesiæ Oeconomum, & Joannem Magistrum, & à supplicationibus, & Constantem Vestarchem, & Philosophorum Hypatum transmisit, cujus tenor ille est: Sanctissime Domine, de eo, qvod acciderat, mea Regia Majestas perqvirens offendit, mali radicem 180
ortum habuisse ab Interpretibus. & sociis Argyri; & de alienigenis qvidem tanqvam peregrinis, & ab aliis suppositis aliqvid facere non possumus, mali verò auctores verberatos ad tuam Sanctitatem transmisimus, ut per eos instruerentur & alii, ne similia inposterum effutiant. Chartula hæc post anathema dictum & Consiliariis, & iis, qvi publicarunt, aut scripserunt, aut rem, ut gesta est, vel tenuiter callent, coram omnibus comburatur. Mea siqvidem Regia Majestas imperavit, ut & Vestarches Argyri gener, & Vestes illius filius in phylacam concludantur, ut ibi vitam degant, malis divexati, qvemadmodum sunt digni propter hanc causam. Mense Julio. Indict. 7. *Et hæc quidem regia & divina scriptura continebat. Secundùm itaque pietatis cultoris Imperatoris providentiam, ipsum impietatis scriptum, necnon qui illud exposuerunt, & vel ad illud faciendum adhortati sunt, vel auctoribus auxilium præstiterunt, in præsentia missorum ab Imperatore in magno secreto anathemate subacti sunt. Indicatum verò est quartâ*

die, quæ est prima currentis hebdomadis, vigesima-quartâ verò die præsentis mensis Julii, quâ & quintæ Synodi expositio pro more legenda est, audiente multitudine, anathemate feriendum esse rursum impium scriptum, necnon & qui illud ediderunt, & scripserunt, & consensum aliquem, aut consilium, ut illud fieret præstiterunt. Prototypum verò projecti ab impiis, impii execrandique scripti combustum non est, sed in
181 *sacro Chartophylacis secreto repositum, ad perpetuum eorum dedecus, & stabiliorem condemnationem, qui similia adversus DEum nostrum blasphemarunt. Sciendum præterea est quòd vigesimo die præsentis mensis, quo illi, qui adversus orthodoxam fidem blasphemarunt, anathemate icti sunt, aderant unà cum aliis Præsulibus, qui nobiscum considebant universi Metropolitæ, & Archiepiscopi, qui in urbe degebant; nempe Leo Athenarum & Syncellus, Michaël Sylæi & Syncellus. Nicolaus Evchaniæ & Syncellus, Demetrius Cariæ & Archiepiscopus, Paulus Lemni, Leo Cotradiæ, Antonius Zicchiæ.*

Vides adhuc Cerularii tempore, qvod pertinebat ad columnas Imperii, virosqve ab iisdem cohonestatos, & sapientes cives maximè omnium, Christianam & orthodoxam Constantinopolim fuisse, nec tantùm valuisse auctoritatem Patriarcharum, ut eos ab Ecclesiæ Romanæ gremio avelleret? Michaëlis item Anchiali p) qvi post Lucam Ecclesiæ Constantinopolitanæ præfuit, epistola, calumniis & conuiciis plena in Romanam Sedem circumfertur. Germanus q) qvi hîc post Patriarchas Constantinopolitanos acclamatur, non alius est, quàm qvi post exactos Constantinopoli Græcos, & Nicæam compulsos, ipse qvoqve Nicææ Patriarcham agebat. Hic asperrimè in Latinos, eorumqve consuetudines, & dogmata libris editis stilum strinxit. Vivebat sub Joanne Duca, illius adversus Latinos prælia, & fortiter gesta prædicat, ut palam fiet percurrenti Orationes sub ejus nomine editas à Gretsero tom. 2. de Cruce. Legi ipsius opusculum de
182 Processione Spiritus sancti, & alia contra Latinos. Sed qualis ipse in Latinos, & qvo odio eorum Ecclesiam persecutus fuerit, ne ex me id dicere aliquis suspicetur, fatebitur idem in epistola ad Patriarcham Latinorum Constantinopolitanum, qvi Græcos compellebat, ut inter Officia mentionem summi Pontificis facerent. Scribit enim inter alia: Εγὼ δὲ καὶ τοῖς ἐν Κωνσταντινου-

πόλει

p) Vide Allat. de consensu lib. 2. c. 12.

q) Idem lib. 2 c. 14. §. 3.

πᾶσι Γραικοῖς φθάσας ἀφορισμῷ καθυπέβαλον, μηδενὶ τῶν ἱερέων, τῶν διὰ χαύνωσιν ψυχῆς ὑποχαλασθέντων εἰς ὑποταγὴν, καὶ θέλημα τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, μηδὲ προσφορὰν δέχεσθαι ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν, μηδὲ συμψάλλειν αὐτοῖς, ὡς προδόταις τῶν θείων, καὶ ἱερῶν κανόνων, καὶ τῶν πατροπαραδότων ἐθῶν. *Ego verò & Græcos qui Constantinopoli degunt anathemate subegi, si à sacerdotibus, qui propter animi molliciem, in obedientiam, & nutus veteris Romæ transierunt, oblationem accipiant, unaque cum iis officiis adsint divinis, tanquam divinorum sacrorumque Canonum, & à majoribus traditarum consuetudinnm desertoribus, & proditoribus.* Josephus, r) qui Arsenio successit, præ eodem studio iniqvior fuit, dum Græcos in propria sententia pertinaciores effecit, & ad Latinorum dogma, & consuetudines profligandas, & retrahendas ab eorum animis, plurimum operæ & laboris contulerit. Colligo ex Pachymeræ Historiæ lib. 5. qvi Josephi conatus adversus Imperatorem Michaëlem Latinorum dogma promoventem, & Chartophylacem illud oppugnantem, prono studio non paucis proseqvitur. Qvid de Patriarcha Athanasio s) dicam, homine rusticis moribus, ef- 183
fero, diro, immansveto, atqve inexorabili, cujus etiam ab aliis mira recensita ludibrio habuit Pachymeres, & vitæ horridæ, incultæqve illius laudem apud alios partam non levibus dicteriis expugnat, opprimitqve, Histor. lib. 8. cap. 13. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἀκουσθὲν, ὡς ἐς πατριάρχην ἐκεῖνος ἐψήφιστο, πολλοί τινες ἐξανεδύοντες τῶν καθ' αὐτοὺς φωλεῶν. οἱ μὲν πολλάπλα τῶν ἀχαρίτων ἐκείνῳ προσεμαρτύρουν, καὶ τὸ πλέον εἰς αὐτονομίαν, καὶ ἀσπλαγχνίαν· ὅτι καὶ ἐξ ἐπιβουλῆς ἑνῷ τινὶ ἐπιθείη τῶν ὤτων τὴν στέρησιν δόξαντι ἀδίκῳ περὶ τὸν τῶν λαχάνων κῆπον τοῖς μοναχοῖς. οἱ δὲ καὶ ὡς θαυματουργὸν ὡμολόγουν. ὅτι τι ἐν μιᾷ λάχανα συνάξας, λύκον εὑρὼν ἐπιτήδειον ταῦτα, ἐφ' ᾧ οἱ τοῦ κόπου συναίροιτο, ἐπιτάξας ἀπάγειν πρὸς τὴν μονήν. ἦν δὲ ὁ λύκος ἄνθρωπος, εἰ καὶ παρελογίζοντο λέγοντες, ὡς ὕστερον ἔγνωστο. καὶ ὡς πεμφθέντος ἐκείνῳ παρά τινος ἀπὸ μελισσείου κηρίου, αὐτός τε φάγοι, καὶ γλυκανθείη τὸν φάρυγγα. ἐδέξατο δὲ τὸν γλυκασμὸν καὶ τῷ πέμψαντι. καὶ ὡς αὐτὸς ἐντεῦθεν ὁ πέμψας ἐξ ἐκείνου, καὶ ἐς ἡμέρας ἀνὰ στόμα τὴν γλυκύτητα περιφέροιτο, τῆς εὐχῆς ἐκείνου τόπον ἀποπληρωσάσης κατὰ στόμα τοῦ μέλιτος. ταῦτα ἐκεῖνοι μὲν ἔλεγον. *Sed ubi primum promulgatum est, Athanasium suffragio Synodi in Patriar-*

r) Allat. libro laudato p. 753.

s) circa A. C. 1290. atqve iterum ab A. 1301.

triarcham promotum fuisse, multi ex caveis erumpentes adversus eum, pleraque non admodum pergrata contestabantur; & potissimum animum alieno consilio subdi nescium, & immisericordem, quod ita eo imperante, asino aures ex pœna ablati sunt; quòd injustè se gessisset circa olera in Monachorum horto. Alii eum tanquam rerum admirandarum effectorem deprædicabant, quòd cùm aliquando olera in fascem collegis-
184 *set, obviam lupo occurrenti imponit, ut laboris compar, ad Monaste-*
rium, ita eo jubente, adveheret. Lupus verò hic homo erat, licet illi fallaci captione deciperent, ut posteà cognitum est. Sic etiam cùm ille ex oblato sibi mellis favo comedisset, dulcitudinem faucibus sensit, eam homini, qui miserat deprecatus. Hinc, qui miserat ad nonnullos dies dulcitudinem in ore circumtulit, prece illi in ore locum mellis supplente. Et hæc quidem illi dicebant. Joannes Patriarcha Constantinopolitanus epist. ad Synodum, multis eum criminibus reum facit: Ἰδοὺ καὶ αὐτὸς ἐστιν τὸ τοῦ ἀφορισμοῦ ἀπολύω, καὶ παντάπασι λελυμένον ἔχω αὐτόν. οὐ μέντοι τὴν ἀνάβασιν αὐτοῦ εὐδοκῶ. πῶς γὰρ ἂν αὐτὸν καὶ δέξωμαι ὡς ἀρχιερέα ἄνθρωπον κατηγορηθέντα καὶ ὑβρισθέντα, καὶ χείρονα, ἢ ἐγὼ μικροῦ δεῖν καὶ εἰς αὐτὴν εὐσέβειαν αὐτοῦ. ἄλλως τε καὶ παραιτησάμενον ἐκκλησιαστικῶς, καὶ κανονικῶς. ταῦτα λέγω πᾶσι, καὶ διαμαρτύρομαι. *Ecce & ipse eum,* Athanasium nempe, *ab excommunicatione omnimodè absolvo, absolutumque habeo; non ita tamen, ut ejus promotionem approbem. Quomodo enim, uti Præsulem excipiam, hominem in judicium vocatum, & contumeliis affectum, & me ipso pejorem, etiam in ea, quam ipse profitetur pietate: immò quum, ut Ecclesiastici moris est, & Canones poscunt, solio renunciarit. Hæc omnibus dico, & obtestor.* Sed hæc minutiora nonnemini videri poterant, nisi etiam in Ecclesiam Latinam factis dictisqve iniqvior assurrexisset. Pachymeres Hist. lib. 13. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἐς πλέον εὐσεβείας ἥκειν δοκῶν, στήλην μὲν ἐκείνην
185 πατριαρχῶν τῶν τριῶν Γερμανῶν τὴν ἐπὶ δεξιᾷ εἰσιόντι τῶν ὡραίων πυ-
λῶν ἱσταμένην, διὰ τὸν ὕστερον τὸν ἐξ Ὀρεστιάδος μετατεθέντα, ὅτι τῇ πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς εἰρήνῃ αὐτὸς ἐκεῖνος πρεσβεύσας συνήργησε, κατασπᾷ. *Quin immò, ut majoris pietatis speciem præ se ferret, columnam à tribus Patriarchis Germanis dictis, propè speciosas portas, dexterâ introeuntibus stantem, propter ultimum, qui ex Orestiade erat, translatum, quòd pro pace apud Italos legationem obiens, à divinis cessaverat, disjecit.* Et Auctor illius vitæ, qvisqus ille fuerit, Athanasio non

non simulata sedulitate conjunctus, tormenta qvoqve hunc Athanasium subiisse, pro asserendis Græcorum dogmatibus contra Latinam Ecclesiam narrat, licèt verbis sententiisqve inversis, ut eorundem errorum propugnator. Ὁ γὰρ ἀνίερος Βέκκος ὁ δαιμονιάρχης μᾶλλον, ἢ πατριάρχης κεχειροτόνηκεν ἡμιμόχθηρόν τινα, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὁλομόχθηρόν τινα ἀρχιερέα τοῦ Γάνους τῆς αὐτῆς, ὅ φασι κεραμείας ἔνζα πηλῷ πηλὸν καθαίρων ὁ ἀναιδής. ὃς παραγενόμενος πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον καὶ ψυχὴν, καὶ γνώμην ἄτρεπτον Ἀθανάσιον, ἠνάγκαζε τοῦτον συνθέσθαι τῇ ἀσεβείᾳ καὶ κοινωνῆσαι κἂν μέχρι καὶ τῶν ἐν τῇ παναγίᾳ λεγομένων εὐχῶν. ὁ δὲ ἀνθυπέφερε τὸν Ἀποστολικὸν κανόνα, τὸν λέγοντα, εἴ τις ἀκοινωνήτῳ κἂν ἐν οἴκῳ συνεύξηται, ἀφοριζέσθω. ταῦτ' εἶπε καὶ ὁ ἀνίερος ἐκεῖνος ἀρχιερεὺς θυμῷ ὑπερζέσας ἀνέθορε τῆς καθέδρας, καὶ Ἀθανασίου δραξάμενος ἀμφοτέραις τοῦ πώγωνος εἵλκεν ἀνηλεῶς ὁ ἐπίρρητος, καὶ πρὸς γῆν καταρράξας λακτίζειν ἤρξατο, καὶ συμπατεῖν ὁ ἀναιδὴς τὸν ἀοίδιμον. *Namque impius probanusque Veccus, Dæmonarcha potiùs quàm Patriarcha, semimalum quendam, immò totum malum Gani Præsidem ordinavit, ejusdem, ut ajunt, figlinæ virum, luto lutum expurgans, impudens, qui accedens ad hunc magnum animo, menteque inconcussum Athanasium eum, ut impietati manus daret, & precum saltem earum, quæ in Panagia fieri solent, particeps fieret, compellebat. At ipse referebat Apostolorum Canonem dicentem, Si quis ab Ecclesia separato etiam in domo unà simul comprecabitur, excommunicetur. Hæc dixit, & prophanus ille Antistes furore excandescens prosiliit è cathedra, ambabus manibus arripiens Athanasium inclementer ex barba trahebat detestandus, collisumque in terram pedibus conculcabat, ac comprimebat impudens gloriosum.* Neqve melior est Isidorus t) sub Joanne Cantacuzeno, qvi malis artibus Constantinopolitanam sedem occupavit, errores Palamæ per omnia sectatus: hinc æqvè ac Palamas malè etiam apud ipsos Græcos audiit, & variorum Patriarcharum anathemate ictus, sede Patriarchali summo cum dedecore pulsus est. Nicephorus Gregoras in Historia de Isidoro: Ὃς Μονεμβασίας μὲν ἐψήφιστο πρότερον. ἔπειτα διὰ τὸ τῆς τοῦ Παλαμᾶ καὶ αὐτὸν ἁλίσκεσθαι καινοφωνίας δι' ὃν δὴ καὶ πατριαρχεύοντα νῦν τὸ τῆς ἐκκλησίας ἐρράγη σύστημα, καὶ

186

t) Isidorum intellige cognomine Buchiram qvem per annos decem sedisse tradit Cantacuzenus p. 763. Idem auctor est eum in Patriarchatu obiisse, de qvo nihil certi legisse se ait Henricus Hilarius ad Philippi Cyprii Chronicon Ecclesiæ Græcæ p. 269.

πρῶτον μὲν τῶν ἐπισκόπων οἱ πλείους εἰς τὸ τῶν θείων ἀποστόλων ἀθροισθέντες τέμενος, δεύτερον δὲ ἐς τὴν τοῦ Στεφάνου τοῦ θείου πρωτομάρτυρος μονὴν, αὐτόν τε τὸν Ἰσίδωρον, καὶ ὅσοι ὁμόφρονες εἶεν, ἀναθέματι καθολικῷ καθυπέβαλλον, καὶ ἅμα τὴν ψῆφον ὑπογραφαῖς ἰδίαις κυρώσαντες, παῤῥησίᾳ σφίσιν ἐπεπόμφεισαν, ἐφ' οἷς ἀχθεσθέντες σφόδρα τὸν βασιλέως θυμὸν ὀξύνουσι κατ' αὐτῶν· κἀντεῦθεν τοῖς μὲν παραθεωρεῖσθαι
187 ξυνέβαινε, καὶ ἐξ ἐνδόξοις, ἀδόξοις καθίστασθαι, καὶ ἐξ εὐπόρων αὖ αἰφνίδιον ἀπόροις. τοῖς δ' ὑπερορίοις γίνεσθαι τῆς μεγάλης πόλεως, οἷς μὲν ἑκοῦσιν, οἷς δ' οὔ. ὅπως δ' αὖ τῶν πανταχῆ θαλάσσης τε καὶ γῆς ὀρθοδόξων ἐς Βυζάντιον συχνὰ ἐσεφοίτα γράμματα ζήλου θείου μεστὰ περιφανεῖ παραπεμπόντων ἀναθέματι Παλαμᾶν ὁμοῦ καὶ Ἰσίδωρον, καὶ ὅσοι ὁμόφρονες ἔκ τε Ἀντιοχέων φημὶ καὶ Ἀλεξανδρέων καὶ ἅμα Τραπεζουντίων ἐπισκόπων, καὶ πρεσβυτέρων ἔκ τε Κυπρίων ὁμοῦ καὶ Ῥοδίων ὀρθοδόξων περιοίκων, ἔκ τε Μυσῶν, καὶ Τριβαλλῶν, καὶ ὅσοι τοῖς τῶν θείων πατέρων ὅροις ἐμμένειν μακρῷ παρειλήφεσαν ἐθισμῷ, καὶ μηδέν τι νεώτερον δέχεσθαι παρ' οὐδενὸς τῶν ἁπάντων, κἂν ἀγγέλων τις ἐξ οὐρανῶν κομίζῃ, καὶ τὰ ἑξῆς. *Qui ad Monembasiæ Ecclesiam prius electus, postmodum quòd novis Palamæ erroribus irretiretur, depositus, sacrâ communione privatur: Per eundem Patriarcham factum Ecclesiæ cœtus abruptus est. Et primùm Episcoporum plurimi in divinorum Apostolorum templum, posteà in divi Stephani protomartyris Monasterium congregati, eundem Isidorum, & quotquot illi assentiebantur, universali anathemati subjecerunt: & simul omnes propriis subscriptionibus constabilitam ad eosdem miserunt, quibus illi nimium succensentes Imperatoris iram in Episcopos irritant. Hinc hi quidem neglectui habebantur, & ex gloriosis inglorii, & ex divitibus repentè inopes fiebant. Alii magnâ Urbe, hi coactè, illi libenter extorres acti sunt. Quomodo verò ex Orthodoxis, qui ubique erant terra marique frequentes literæ, zelique divini plenæ adveniebant, anathemati subjicientium Palamam simul atque Isidorum, eorumque asseclas ex Antiochia, & Alexandria, necnon Trapezunte Episcopo-*
188 *rum & Presbyterorum, necnon ex Cypro, & Rhodo, aliisque locis finitimis, Mysis item, atque Triballis, illisque omnibus, qui sanctorum Patrum statutis adhærere longo usu didicerant, & nihil recens à quoquam unquam recipere, licet id Angelus quispiam de cœlo afferret.* Plura contra Isidorum hunc Patriarcham in medium afferentur, cùm de Palamæ erroribus, illiusqve condemnatione u) in plena Synodo

u) Confer sis qvæ in Tomo primo Græciæ Orthodoxæ Allatii, ubi & ea qvæ in his dissertationib⁹ & opere de consensu utriusq; Ecclesiæ, de Palamæ caussa disseruit, repetuntur.

nodo facta agemus, nunc ista sufficiant, si primùm Ignatii Patriarchæ Theopolitani Tomum contra eundem, anteqvam Patriarchatum invasisset, rarum, nec omnibus obvium, exscribamus. Ἐλαλήθη περὶ τοῦ ὑποψηφίου τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Μονεμβασίας ἱερομονάχου Ἰσιδώρου, ὡς τινὰς τῶν τοῦ κλήρου τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας τετίμηκε προβιβασμοῖς ἐκκλησιαστικῶν ὀφφικίων. μνημονευόμενος δὲ καὶ ὡς εἴθισαι καὶ νενόμισαι μνημονεύεσθαι τοὺς ἀρχιερεῖς μετὰ τὴν χειροτονίαν, οὐδεμίαν ἐποιήσατο διόρθωσιν μετὰ τὸ γνωρίσαι τοῦτο, ἅμα τε ἐλαλήθη καὶ ὡς οὐδὲ πρὸς τὸ βασίλειον ὕψος καθαρὰν τρέφει τὴν εὔνοιαν, τῇ ἐπισυμβάσῃ ἀποστασίᾳ καὶ τυραννίδι τὸ πλέον προσκείμενος. κἀντεῦθεν οὐδὲ ἐκεῖθεν παραχωρεῖται πόλεως τοιαύτης καὶ χωρῶν τοσούτων ἐπιτροπίαν ἔχειν καὶ ἐπιστασίαν ἀρχιερατικήν. πρὸς τούτοις ἐλαλήθη, καὶ ὡς τὰ αὐτὰ φρονεῖ καὶ χαίρει τῷ Παλαμᾷ οὐ πειθομένῳ τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ ταῖς τῶν ἁγίων πατέρων στοιχοῦντι παραδόσεσιν, ἀλλὰ δὴ καὶ κακῶς ἐκλαμβάνοντι τινὰ τῶν τοῦ ἐκτεθέντος τόμου ἐπὶ τοῖς λαληθεῖσι μεταξὺ αὐτοῦ, καὶ τοῦ Βαρλαάμ, καὶ πρὸς τὸν οἰκεῖον μεταφέροντι σκοπὸν, παρὰ τὴν παράδοσιν καὶ κοινὴν ἔννοιαν τῶν δογμάτων τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ. ὅτε καὶ φρικώδους ἀφορισμοῦ ἐκφωνηθέντος διὰ τοῦ τοιούτου τόμου, ἐφ' ᾧ μήτε λέγειν τοῦ λοι- 189
ποῦ, μήτε γράφειν αὐτὸν τοιοῦτό τι. ἐντεῦθεν καὶ ταραχὴν ἐκποιεῖν τῇ τοῦ θεοῦ ἐκκλησίᾳ, αὐτὸς καὶ τοῦ τοσούτου βάρους ἀλογήσας τοῖς αὐτοῖς ἰδοὺ, καὶ πάλιν ἐπιχειρῶν. συμφρονῶν τοίνυν αὐτῷ ὁ ὑποψήφιος, ἐκωλύθη καὶ πρότερον τῆς ἱερουργίας. ἐπεὶ δὲ οὔτε ἀποσχοινισθῆναι αὐτοῦ προείλετο, οὔτε ὁμολογίαν δοῦναι, ὅς οὐ φρονεῖ τὰ τοῦ Παλαμᾶ. τούτων οὕτω λαληθέντων αὐτῷ, καὶ τοῦ ποιητέου ζητηθέντος, διεγνώσθη, καὶ ἀπεφάνθη συνοδικῶς, μηκέτι δεῖν τὸν οὕτως ἔχοντα, ἢ εἰς ἱερωσύνην, ἢ εἰς ἀρχιερωσύνην προσδεχθῆναι. ὁ γὰρ πρὸ τῆς εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην ἐντελεχείας τὰ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἀνήκοντα εἰργασμένοις, τοῖς τυραννοῦσι τε προσδιατιθέμενος καὶ τοὺς ταῖς οἰκείαις στοιχοῦντας δόξαις, καὶ μὴ ἑπομένους οἷς ἡ ἐκκλησία στοιχεῖ προσδεχόμενος. οὗτος ἐνδίκως, οὐδὲ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐπιβῆναι συγχωρηθήσεται. εἶχε καὶ διὰ γραμμάτων ἡμετέρων τῆς πατριαρχικῆς χειρὸς τῷ μηνὶ Νοεμβρίου. Ἰνδικτ. ιγ΄. Ἰγνάτιος ἐλέῳ θεοῦ πατριάρχης Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας, καὶ πάσης ἀνατολῆς. *Verba facta sunt de sanctissimæ Metropolitanæ Monembasiensis Ecclesiæ Hieromonacho Isidoro, eum scilicet nonnullos ex Clero ejusdem Ecclesiæ ad Ecclesiastica Officia promovisse: cùm verò ipsius commemoratio haberetur, quemadmodum haberi solet, & leges præscribunt, Præsulum commemoratio post ordinationem nullâ se correctione meliorem reddidit, postquam id*

id cognovit. Simul etiam dictum est, erga Imperialem sublimitatem puram ipsum non colere benevolentiam, rebellioni recenti, ac tyrannidi plurimum addictissimum. Hinc fit, nullam ipsi concedi curam, vel sollicitudinem Urbis hujuscemodi, & tot terrarum, neque munus Pontificium.
190 *Ulterius dictum est, eum eadem atque Palamas sentire, fovereque, qui rebellat Ecclesiæ, & sanctorum Patrum traditionibus non inhæret, immò pessimè nonnulla ex promulgato Tomo de disputatione inter ipsum & Barlaam accipit, & ad propriam sententiam attrahit, præter traditionem, & communem sensum Ecclesiæ Christi, cùm terribilis excommunicatio per hunc Tomum adversus eum prolata fuisset, ne inposterum loqueretur, neque simile aliquid scripto traderet. Ideoque turbas in Ecclesia DEi movet, & tali pondere neglecto, ipse eosdem conatus fovet, & rursus eadem audet. Cùm hoc itaque unà sentiens Hypopsephius prohibitus sit primùm ne sacra celebraret, cùm verò neque ab eo sejungi voluerit, neque professionem edere, quod sententias Palamæ non probat. His discussis, & quid opus factu esset inquirentibus nobis determinatum, ac plena Synodo constitutum est, hunc ita se habentem non esse, neque ad sacerdotium, neque ad Pontificatum admittendum, etenim qui ante Pontificatum, quæ ad Pontifices spectabant molitus est, & tyrannidem affectantibus se conjunxit, iisque qui proprias opiniones pertinaciter propugnant, adhæsit, & eos, qui ab Ecclesia discesserant, excepit, hic jure & meritò, neque ad Pontificatus solium pervenire permittetur. Manu Patriarchæ per literas cærulei coloris subscriptum erat, mense Novemb. Indict. 13. Ignatius miseratione divinâ Patriarcha Theopolitanus, magnæ Antiochiæ, & totius Orientis.* Qvare nescio qvâ ratione similium hominum adeò Romanæ Ecclesiæ infensorum ad extremum usqve spiritum, cum laude memoria esse possit, illaqve
191 æterna. Si isti orthodoxi sunt, si isti sancti, jam nemo in illa Ecclesia hæreticus erit, nemo improbus, neqve ipse Macedonius, neqve Arius, neqve Constantius, neqve Phocas, neqve alii, qvi Ecclesiam Catholicam minus hisce portentis ac falsariis vexarunt. Cùm eorum hæresis non ita in omnem Græcorum Ecclesiam, nec tamdiu grassata, sanctissimorum hominum ope extirpata radicitus evanuit: at horum sensim in illam Ecclesiam illapsa adeò invaluit, ut per omnes ferè illius filios diffusa sit, eosqve tot annorum spatio deturpatos ab Ecclesiæ Romanæ gremio abscidit, easqve radices egit, ut jam de salute prudentissimi qviqve desperent.

Octa-

Octavum pag. 81. b. c. 1. p. Gregorium Palamam, etiam judicio Græcorum, ob hæreses condemnatum, summis laudibus & acclamationibus proseqvitur, qvasi ille solus, plusquam cæteri omnes alii Patres in Ecclesiam contulerit. De qvo plura infrâ, x) cùm de ejus Officio dicemus. Hîc innuisse satis sit.

Nonum, qvod in fine pag. 82. b. c. 2. f. Corollarii loco ponit, ubi non bona, sed dira sibi, universæqve Ecclesiæ Græcorum à DEo precatur. Τούτων τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας μέχρι θανάτου ἄθλοις τε καὶ ἀγωνίσμασι καὶ διδασκαλίαις παιδαγωγεῖσθαί τε καὶ κρατύνεσθαι θεὸν ἐκλιπαροῦντες, καὶ μιμητὰς τῆς ἐνθέου αὐτῶν πολιτείας μέχρι τέλους ἀναδείκνυσθαι ἐκδυσωποῦντες ἀξιωθείημεν τῶν ἐξαιτουμένων οἰκτιρμοῖς καὶ χάριτι τοῦ μεγάλου, καὶ πρώτου ἀρχιερέως Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν, πρεσβείαις τῆς ὑπερενδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων, καὶ 192
πάντων τῶν ἁγίων. *Horum pro pietate ad mortem usque laboribus, certaminibus, & doctrinis institui, ac corroborari DEum deprecantes, & eorum divini instituti imitatores usque ad finem fieri exorantes, digni eorum quæ petimus, efficiamur, misericordia & gratia magni ac primi sacerdotum Pricipis Christi veri DEi nostri, precibus gloriosissimæ nostræ Deiparæ, & semper Virginis Mariæ, divinorum Angelorum, & omnium Sanctorum.* Benè nobiscum ageretur, si qvæ petimus DEus concederet. Miseram Græcorum nationem, qvæ talia sibi suorum magistrorum erroribus intercepta deprecatur. DEus avertat tale omen. Pessimorum hominum vitæ rationem rationis omnis expertem, & qvam execrabilem fuisse cognoscit, æmulari desiderat. Schismaticorum pro astruenda impietate, pro pietate certamina scriptaqve illorum nefanda, & contra veritatem, doctrinam patriam vocans inscia & demens, qvî enim id faceret, si mente polleret? juxta ea dirigi instruiqve exorat. Domine, Domine DEus, & pater misericordiarum, nesciunt qvid petunt: animam suam transtulerunt ad stultitiam, devitaverunt sapientiam. Non vident, qvid est utile filiis hominum, ne exaudias eos, vota eorum irrita, contra eorum desideria ex animis eorum similes doctrinæ vepres, & ab homine neqvam superseminata zizania evelle. Semina bona à lumini-

x) infra p. 194. seq.

bus illius Ecclesiæ jacta, & qvæ jam enatis spinis occupantur, ne
193 fructum ferant, & qvasi intermortua, & recentiorum doctrinis vitiata jam diu putredinem minantur, tui vivifici Spiritus halitu fove, conservaqve, ne intereant, tempestiveqve matura, ut aliqvis inde Græcorum animis usus esse possit. Qvòd si pertinax eorum studium in fovendis ac protegendis erroribus, bonitatem tuam & misericordiam arcet, meritis saltem Orientalis Ecclesiæ, tunc cùm fuit, tantoperè tibi dilectæ, hoc recentiores Græcorum filij habeant, ne exaudiantur. Damnis, quæ sibi imprecantur, pro tua clementia careant. Non occurras illis, neque in precibus, neque in optatis, neque in votis. Injustæ preces sunt, optata impia, vota sacrilega. Perniciosioribus præsentis tyrannidis injuriis affligentur, omnes ad internecionem cædantur, * dummodo Photio, illiusque asseclis, & euersoribus Ecclesiasticæ dignitatis non consentiant, non idem vitæ institutum sequantur. Sic prostratus oro, atque fracto animo supplex obsecro.

Plura in hoc Synodico notari poterant. Quia tamen omnia eò respiciunt, ut illius Ecclesiæ fautores contra Romanam Ecclesiam, tanquam viri probi, & orthodoxi omnibus Christi fidelibus, & laudandi, & imitandi proponantur, non est in illis recensendis diutiùs immorandum, eòque præcipuè quòd in hæc nouem capita omnia referri possunt. Quare cætera prosequamur.

VI. Sextus itaque error est, quem Philotheus Patriarcha
194 Constantinopolitanus, ut factionis suæ hominem y) laudando opinionibus quoque suis, ac hæresibus auctoritatem adderet, in Ecclesiam Græcorum intrusit. Ipse enim exemplo novo hominem hæreseon propugnatorem, proptereaqve accusatum etiam & condemnatum à plerisqve in Spiritum sanctum, ac Ecclesiam Latinam injurium, cùm scriptis editis contra Catholicos viros, illius ex Patre solo processionem defenderit, ut ex ejus ad Vecci inscriptiones confutationibus, qvibus abundè satisfecit Bessario Cardinalis, & aliis duabus Orationibus, qvas ipse ἀποδεικτικοὺς λόγους contra Latinos nuncupavit, Londini Græcè publicatis, manifestum est, inter Divos retulit, & ejus memoriam Officio de novo conscripto, qvod in Ecclesiis cani, qvemadmodum & in aliorum Sanctorum solemnitatibus voluit, celebravit. pag. 96. a. c.

* Votum calidum Zeli parum sobrii, parum humani.
y) Gregorium Palamam.

a. c. 1 m. & ss. Palamæ verò laudes ita prosecutus est, ut jam Nazianzenus, Nyssenus, Basilius, Chrysostomus, Athanasius, cæteraqve Ecclesiæ Græcæ culmina, qvibuscum tantum scelus committit, nihil sint, nihil in Ecclesiæ utilitatem egerint. Pag. enim 96. & infrà vocat eum θαυματουργὸν, *miraculorum effectorum*, θεολογίας σάλπιγγα, *Theologiæ tubam*, πυρίπνοον στόμα τῆς χάριτος, *ignem spirans os gratiæ*, πνεύματος δοχεῖον, *spiritus receptaculum*, στῦλον τῆς ἐκκλησίας ἀκράδαντον, *columnam Ecclesiæ inconcussam*, εὐσεβείας ὑπέρμαχον καὶ ἀσεβείας ἀντίπαλον, *pietatis propugnatorem*, *impietatis oppugnatorem*, πίστεως προστάτην, *fidei defensorem*, μέγαν καθηγεμόνα καὶ διδάσκαλον, *magnum ducem & magistrum*, λύραν παναρμόνιον πνεύματος, *spiritus lyram omni harmoniarum genere compactam*, πηγὴν βρύουσαν ἰαμάτων νάματα πιστοῖς, *fontem scaturientem sanitatum fluenta fidelibus*, ἐκκλησίας διδάσκαλον, *Ecclesiæ magistrum*, φωτὸς θείου κήρυκα, *luminis divini buccinatorem*, οὐρανομύστην τῆς Τριάδος, *cœlestem Triadis mystem*, φωστῆρα ὀρθοδοξίας, *rectæ fidei splendorem*. ἐκκλησίας στήριγμα καὶ διδάσκαλον, *Ecclesiæ fulcrum & magistrum*, κήρυκα τῆς χάριτος, *præconem gratiæ*, στῦλον τῆς πίστεως, *fidei columnam*, καύχημα καὶ στήριγμα μέγιστον τῶν ὀρθοδόξων, *gloriam & maximum orthodoxorum firmamentum*, θεολόγον δεύτερον, *Theologum secundum*, τῶν διδασκάλων ἀκρότητα, *Magistrorum apicem*, θεολόγων τὸ στόμα, *Theologorum os*. Et qvid non? omnia laudationis capita, qvæ aliis Patribus divisim ab aliis tribuuntur, in hunc solum Philotheus iste congessit. Et ne videtur etiam Divæ Virgini inferior, hymnum illi sacrum, & recitari solitum in officio Acathisti sic dicti, qvod nunqvam in eo sedeatur, ob reverentiam Deiparæ, cujus laudes pro beneficiis acceptis recitantur pag. 158. b. c. 1. f. inde avulsum, & paucis immutatis, per parodiam in hunc Palamam, non sine maxima temeritatis nota transvexit. Præterea in ejus Synaxario, ubi Palamæ vitam compendiosè exeqvitur, inter alia, dum ejus in hæresibus oppugnandis, ac fide Catholica propaganda studium narrat, nihil aliud, nisi illius in Romanam Ecclesiam machinas, in Latinos odia, pro asserendis Græcorum erroribus, ac illis confirmandis, evertendis Latinorum veritatibus, & præcipuè de processione Spiritus sancti ex Patre & Filio operam, etsi subdolè nomina & circunstantias taceat, proponit pag. 98. per totam.

195 and 196 (margin)

tam. Palamæ præterea, qvæ ipse in Latinos de Spiritus sancti processione effutiit, alias in Theologia hæreses & ineptias, easqve qvamplurimas ex ejus scriptis collectas latè proseqvitur libello de hac re edito Demetrius Cydonius. Qvare hîc plura referre supersedeo. Andreas etiam Colossensis Dialogo in Marci Ephesini epistolam, contra ritus Latinorum, nonnullas hujusce Palamæ in unum collegit pravas & à fide Catholica alienas sententias, qvas hîc transcribam, qvia liber non omnibus patet. *Prætereà cùm Patres tui te Ephesiis in Præsulem præficere vellent, non prius Pontificis dignitate ornaverunt, quàm jurejurando pollicitus fueris, ut quæ Gregorius Palama in sua editione, quam Tomon nominavit, edocet, indubitatâ fide susciperes, ac defensares. Ille autem inter cæteras blasphemas differentias, quas essentiæ divinæ, & suis energiis fabricavit, has etiam addidit, ut divina essentia creaturæ minimæ appropinquet, quod energia facit. Nam si divina Majestas, ut ait, creaturæ jungeretur, ipsam omninò absumeret. Energia verò proximè facta quoddam temperamentum facit, propterea & ipsam inhabitat, illuminat, docet, sanctificat, atque deïficat, quæ à divina essentia, ut ipse fingit, proficisci minimè possunt. Item energiam dicit, extremum hominis finem, hæreditatem Sanctorum, summamque felicitatem. Hæc à divina essentia*
197 *prorsus adimit. Solum deitatis nomen dicit ipsis esse commune. Si igitur illa summa Deitas ex se inter non entia numeratur: si omnem entitatem & excellentiam ab aliis accipit: si creaturæ inaccessibilis: si propinquare nobis sine nostro interitu nequeat: si non docet, nec illuminat, aut sanctificat, si finis non est, quem omnibus hominibus natura indixit: vana sunt igitur sacrificia, quæ illi offerimus, nil prosunt, nil lacrymæ, nullæ religiosæ observantiæ Christianis populis proficere possunt. Unde & aliam fidem quærere oportebit, & novam religionem videre. Quæ omnia etiam ipsos dæmones terrent, cùm ipsi illum DEum unum & solum credant, & contremiscant.* Qvomodo ergo hominem nefarium, impium, hæreticum, Turcicæ libidini expositum, infandaqve passum, si vera nobis narrat Gregoras, & ab universali Græcorum Ecclesia, etiam dum viveret, frustra conantibus Imperatoribus Constantinopolitanis, coactâ Synodo à Patriarchis Antiocheno Ignatio, & Constantinopolitano Joanne, non propter in Latinos dicta, sed quamplurimos alios in fide errores anathema-

themati, & excommunicationi ſubjectum, z) adeò pium nobis illius ſectatores proponunt. Tomum Ignatii in Palamam, qvia prolixior eſt, prætereo, breviorem Joannis hîc habeto: Τὸν Παλαμᾶν καὶ τοὺς ὁμόφρονας αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ ἀσεβῆ αὐτῶν δόγματα, οἰκειότερον δὲ εἰπεῖν παραληρήματα, τούς τε ἐκδικοῦντας, καὶ ἐκλαμβάνοντας, καὶ ἐκδεχομένους τὰ ἐν τῷ τόμῳ κατὰ τὴν αὐτῶν ἐξήγησιν, μᾶλλον δὲ φλυαρίαν, καὶ οὐ κατ' ἔννοιαν θεοπρεπῆ, καὶ ὀρθόδοξον, καὶ καθὼς οἱ τῆς ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι, οἷς καὶ ἡμεῖς ἑπόμενοι, καὶ ἀκολουθοῦντες τὰ τῶν 198
ἁγίων ῥητὰ ἐνεγράψαμεν ἐν τῷ τόμῳ, καὶ πάντας τοὺς δι' αὐτὸ τοῦτο, ἤγουν ὅτι μὴ παραδεχόμεθα τὰ τοιαῦτα αὐτῶν παραληρήματα, ὧν τὰ μὲν ἀπεστείλησαν ἡμῖν παρ' αὐτῶν, τὰ δὲ καὶ παρ' ἑτέρων ἐνεφανίσθησαν, τολμήσαντας ἀκανονίστως, καὶ ἀκρίτως ἀποκόψαι τὸ μνημόσυνόν μου, τῷ ἀπὸ τῆς ζωαρχικῆς, καὶ ἁγίας Τριάδος δεσμῷ καθυποβάλλομεν, καὶ τῷ ἀναθέματι παραπέμπομεν. ἡ ὑπογραφή. Ιωάννης ἐλέῳ θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ρώμης, καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης. *Palamam, & illius ſectatores, & omnia eorum impia dogmata, vel veriùs nugamenta, nec non defenſores, propugnatores, exceptoréſque eorum, quæ in Tomo digeruntur, ſecundùm eorum expoſitionem, immô vaniloquentiam, & non ſecundùm ſenſum divinum, & orthodoxum, & ut Eccleſiæ lumina, & Magiſtri, quorum nos veſtigiis inſiſtentes, & ſententias ſequentes, ſanctorum dicta in Tomo digeſſimus: & omnes propter hoc, quòd eorum nugamenta non acceptamus, quorum] partem ipſi nobis transmiſerunt, pars ab aliis nunciata eſt, qui auſi ſunt contra Canones, & ſine judicio commemorationem meam exſcindere, vivificæ, & divinæ Triadis vinculo ſubjicimus, & anathemate ferimus. Subſcriptio. Joannes miſeratione divinâ Archiepiſcopus Conſtantinopolitanus, novæ Romæ & Oecumenicus Patriarcha.* Et hæc ſatis videri poterunt ad eos ipſos refellendos, qvi adeò inuerecundè Palamam inter Sanctos collocant, & ejus laudes ab ejusdem notæ hominibus, ſummo faſtu mendacióqve conſcriptas, iu Eccleſia recitant. Cùm verò ejus hæreſes, qvòd illius, & ſectariorum libri præ manibus non ſint, non omnibus pateant, ne nos tali viro injuſtè hæreſes ap- 199
pingere videamur, earum partem, ex illius ævi ſcriptoribus nondum editis, nec ita in promptu, hîc apponemus. Nomina nondum reperi: acuti tamen ſunt, & argumentis ad probandum firmiſſimis adverſarium jugulant. Primus eſt: Διάλεξις τινὸς λογίου, καὶ φιλοσόφου ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν. Εἶδες τὴν ἀνταπόδοσιν τοῦ πολέμου, καὶ

z) De Conciliis habitis in controverſia Palamitica, tomisque adverſus Palamam editis adeundus eruditiſſimus Boivinus in notis ad Nicephoram Gregoram. P. 790.

τῶν ἀγώνων. εἶδες καὶ τὰς ὧδε γινομένας ἐμφάσεις ἐκ τῆς μακαρίας Τριάδος,
οὐκ ἐκ τῆς ἐνεργείας. αὕτη ἡ δόξα τῆς ἐκκλησίας. αὕτη ἡ πίστις τῶν ὀρθοδόξων.
τῶν ἀποστόλων τὸ κήρυγμα. τῶν πατέρων τὰ δόγματα. τῶν μαρτύρων τὰ
σφάγια. τῶν ὁσίων τὰ κατορθώματα. τῶν ἱερῶν ἡ εὐπρέπεια. τῶν διδα-
σκάλων ἡ θεολογία. κατέπεσε τῶν σῶν δογμάτων ὁ ὄροφος. συνετρίβη ἡ οἰ-
κία. ὁ θεμέλιος ἀνετράπη. ὁ φραγμὸς κατεκαύθη. ὡς χοῦς, ὡς κόνις
ὑπὸ λαίλαπος τὰ σὰ γέγονε καταφύγια. τὰ τείχη κατεχαλάσθησαν. αἱ
ἐπάλξεις ἠφανίσθησαν. εἰς τέλος ἀπώλοντο. τί λέγεις λοιπόν; πείθομεν τοῖς
λόγοις τούτοις, καὶ ταῖς ἐκ τῆς γραφῆς μαρτυρίαις; εἰ μὲν πείθομεν, τῷ
θεῷ χάρις τῷ τοὺς ἀπεγνωσμένους ἐκ πλάνης ἐπιστρέφοντι, καὶ μὴ βουλομένῳ
τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. εἰ δ' οὐ πείθομεν,
ὅρα λοιπὸν ἐν ὅσαις καὶ οἵαις ἐμπίπτεις αἱρέσεσιν ὁ ψυχῶν προστάτης, καὶ ἐκκλη-
σίας θεοῦ γενόμενος κρίμασιν, οἷς οἶδεν ἐκεῖνος ὁ ἀπόρρητος, κἂν καὶ μὴ
παρεδόθη σοι διὰ πολλὴν αὐτοῦ μακροθυμίαν ἡ ἐκκλησία, καὶ αἱ ψυχαί.
πᾶσαι μὲν οὖν αἱ αἱρέσεις παρὰ τῶν πατέρων τῶν ἁγίων θανατωθεῖσαι, καὶ
διαφθαρεῖσαι, ξηρὰ γεγόνασιν ὀστέα σαρκῶν, ἄνευ νεύρων, καὶ ἁρμονιῶν. σὺ
δὲ ταύτας ἀναγεννήσας, καὶ ἀναπλάσας, καὶ τὰ μάταια δόγματα, πνεῦμα,
200 σὰρξ, ἁρμονίαι, καὶ νεῦρα ταύταις γενόμενα ζῶν ἔμψυχον, καὶ κινούμενον
ἐδημιούργησας σῶμα, ψυχὴν ἔχον τὴν πολυθεΐαν, καὶ πῦρ πνέον κατὰ τῆς Χρι-
στοῦ ἐκκλησίας, ἧς θεμέλιος ὁ ἀρραγὴς Χριστοῦ Πέτρος καὶ μαθητὴς κορυ-
φαῖος. ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἐπιλησθήσεται ὁ πτωχός. πτωχοὶ γὰρ ἐγεννήθη-
μεν καὶ τῆς θείας χάριτος ἐπιδεεῖς, εἴπερ ποτὲ διὰ τὰς πολλὰς ἡμῶν ἁμαρ-
τίας. ἄκουσον οὖν α΄. ἐν τῷ λέγειν σε θεότητας ἀπείρους ἀπειράκις, κοινωνεῖς
πᾶσι τοῖς ἕλλησι. β΄. ἐν τῷ λέγειν σε δύο θεότητας, ὁρατὴν, καὶ ἀόρατον, κοι-
νωνεῖς τῷ Πλάτωνι τῷ λέγοντι δύο θεοὺς ῥητὸν, καὶ ἄρρητον, ὁρατὸν καὶ ἀόρα-
τον. γ΄. ἐν τῷ λέγειν σε δύο θεότητας μεθεκτὴν καὶ ἀμέθεκτον, κοινωνεῖς τοῖς
Μανιχαίοις, τοῖς λέγουσι δύο θεότητας ἀγαθὴν, καὶ πονηράν. δ΄. ἐν τῷ λέγειν
σε τέσσαρα εἶναι ἐπὶ τῆς θεότητος, πατέρα, υἱὸν, πνεῦμα, ἐνέργειαν, κοινω-
νεῖς τῷ Πυθαγόρᾳ τῷ λέγοντι καὶ δοξάζοντι θεὸν τὰ τέσσαρα, καὶ τὴν τετρακ-
τὴν παγὰν ἀεννάου φύσεως λέγοντι. ε΄. ἐν τῷ λέγειν σε τὸν ἄνθρωπον ἄκτιστον,
ἄναρχον, καὶ ἀτελεύτητον, κοινωνεῖς Ἀριστοτέλει τῷ λέγοντι τὸν κόσμον ἄναρχον
εἶναι, καὶ ἀτελεύτητον. ς΄. ἐν τῷ διαιρεῖν σε τὴν μίαν θεότητα εἰς ὑπερκειμένην,
καὶ ὑφειμένην, κοινωνεῖς Ἀρείῳ τῷ ἄφρονι, τῷ λέγοντι τὴν ὁμότιμον ἀρχὴν τῆς
μιᾶς καὶ ἰσότιμον θεότητος εἰς διαιρέσεις ὑπερκειμένας. ζ΄. ἐν τῷ λαμβάνειν σε
τὰς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας εἰς τὴν ἐνέργειαν τὴν ὑφειμένην θεότητα, καὶ τὸ πνεῦ-
μα ποιεῖν ἀνενέργητον ὡς κτίσμα, κοινωνεῖς τῷ πνευματομάχῳ Μακεδονίῳ τῷ
λέγοντι τὸ πανάγιον πνεῦμα κτίσμα ἀνενέργητον δοῦλον, ἰσοδύναμον τῷ πατρὶ,
καὶ τῷ υἱῷ. η΄. ἐν τῷ τὰ ἀνόμοια εἰσάγειν ἐν τῇ θεότητι τῇ ἁπλῇ καὶ μιᾷ, καὶ
ἑνιαίᾳ τὸ ἀόρατον καὶ ὁρατὸν τὸ ληπτὸν καὶ ἄληπτον τὸ μεθεκτὸν, καὶ ἀμέ-
201 θεκτον τὸ μεῖζον καὶ ἔλαττον κοινωνεῖς Εὐνομίῳ τῷ λέγοντι τὸν ἕνα τῆς Τριά-
δος Χριστὸν τὸν κύριον, ἀνόμοιον τῷ πατρί. θ΄. ἐν τῷ συναιρεῖν, καὶ συναλείφειν

τὰ τρία πρόσωπα τῆς θεότητος εἰς ἕν, καὶ λέγειν ἐξ αὐτῶν τὴν ἐνέργειαν, κοινωνεῖς τῷ Σαβελλίῳ, τῷ συναλείφοντι τὰ τρία πρόσωπα πατρὸς, υἱοῦ, καὶ πνεύματος εἰς ἓν πρόσωπον ἀσεβῶς. ι. ἐν τῷ λέγειν μείζονα καὶ ἐλάττονα θεότητα, πρώτην καὶ δευτέραν, κοινωνεῖς Ἀπολιναρίῳ τῷ καταριθμοῦντι τὴν ἀδιαίρετον, καὶ ἀσύγχυτον εἰς πρῶτον καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον πρόσωπον μεῖζον, ἔλαττον, καὶ ἔτι ἔλαττον. ια. ἐν τῷ ποιεῖν σε τὸν θεὸν σύνθετον, ἐξ ἐναντίων τινῶν ὁρατῶν, καὶ ἀοράτων, ληπτῶν καὶ ἀλήπτων, μεθεκτῶν, καὶ ἀμεθέκτων, μειζόνων καὶ ἐλαττόνων, κοινωνεῖς Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ, τῷ λέγοντι τὸν θεὸν σύνθετον. ιβ΄. ἐν τῷ λέγειν σε μὴ λαβεῖν τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ἐπὶ τῆς σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ τελείαν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς θεολογίας. ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ κοινωνεῖς τῷ Μάνεντι τῷ λέγοντι ἑαυτὸν παράκλητον. εἰ γὰρ Χριστοῦ σαρκωθέντος οὐκ ἐλάβομεν δι᾽ αὐτοῦ τελείαν τὴν γνῶσιν τῆς θεολογίας, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ σοῦ φαίνεται λοιπὸν τὸν ἕνα τῆς Τριάδος εἶναι σε τὸν παράκλητον, καὶ τὸ ἐλλεῖπον τῷ υἱῷ ἀναπληρῶσαι. ιγ΄. ἐν τῷ λέγειν τὸν ἄνθρωπον ἄκτιστον, κοινωνεῖς τοῖς Μονοθελήταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἄκτιστος ἡ σὰρξ τοῦ κυρίου, καὶ κατ᾽ ἀμφότερα ἄκτιστος καὶ τὸ αὐτὸ καὶ ἓν θέλημα. ιδ΄. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Μονοφυσίταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ κύριος ὡς ἄνθρωπος ἄκτιστος, καὶ θεὸς ἄκτιστος, καὶ κατ᾽ ἀμφότερα μιᾶς φύσεως τῆς ἀκτίστου. ιε΄. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Θεοπασχίταις. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ κύριος ὡς ἄνθρωπος καὶ μία φύσις, ἐν αὐτῷ ἡ ἄκτιστος, ἡ αὐτὴ φύσις ἡ ἄκτιστος ἔπαθεν ἐν τῷ σαυρῷ. ιϛ΄. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Ἀφθαρτοδοκήταις. εἰ γὰρ ἡ αὐτὴ φύσις καὶ μία ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡ ἄκτιστος καὶ ἄφθαρτος ἐπὶ τοῦ πάθους, καὶ τοῦ σαυροῦ. ιζ΄. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Εἰκονομάχοις. εἰ 202
γὰρ ἄκτιστος ὁ κύριος, ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἀπερίγραπτος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐν εἰκόνι δεῖ περιγράφεσθαι κατὰ σέ. ἀπὸ τούτου καταλύεις καὶ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων προσκύνησιν. ιη΄. ἐν τούτῳ κοινωνεῖς τοῖς Μασαλιανοῖς, τοῖς λέγουσιν ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς ὅλην τὴν τοῦ θεοῦ οὐσίαν. εἰ γὰρ ἄκτιστος ὁ ἄνθρωπος καὶ πάντα κατὰ χάριν γίνεται τῷ ἀκτίστῳ ἑπόμενα, καὶ τῇ θείᾳ φύσει, καὶ κατὰ σὰ γίνεται οὐσία θεοῦ. ιθ΄. ἐν τῷ λέγειν σε δύο αἴτια ἐπὶ τῆς θεότητος καὶ δύο ἀρχὰς, αἴτιον μὲν τὸν πατέρα υἱοῦ καὶ πνεύματος, καὶ ἀρχήν. τὰ τρία δὲ αἴτιον καὶ ἀρχὴν τῆς ἐνεργείας, κοινωνεῖς τοῖς Λατίνοις, τοῖς λέγουσιν ἐπὶ τῆς θεότητος δύο αἴτια, καὶ δύο ἀρχάς. ἓν μὲν αἴτιον υἱοῦ, καὶ πνεύματος τὸν πατέρα, ἀρχὴν, καὶ αἴτιον τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱόν. τοιαῦτα τοίνυν δογματίζων, καὶ παῤῥησίᾳ διδάσκων, ταράττεις τὴν τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν ὁ εἰρηνικὸς ἀρχιερεὺς, καὶ τοῦ εἰρηνικοῦ μαθητὴς, ἀλλ᾽ οὐκ εἰς τέλος ἀναμοχλεύσεις αὐτήν. πιστὸς γὰρ ὁ ἐπαγγειλάμενος, μηδὲ πύλαι ᾅδου κατισχύσειν αὐτῆς, μηδὲ τὰ τῶν αἱρετικῶν ἀπύλωτα σόματα. μὴ ὑψούσθωσαν ἐν ἑαυτοῖς οἱ παραπικραίνοντες τοῖς τῶν ἄλλων κακοῖς παιδευέσθωσαν, καὶ μὴ θανέτωσαν, ὁ θεολόγος φησίν. οὐδὲ γὰρ ἀνέξεται μὴ διακόψαι τὰς κεφαλὰς τῶν αἱρετικῶν ὄντων καὶ ταραττόντων τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, καὶ τὴν ἀθέαν δογματιζόντων, ἡ διακοπτομένη θεότης, καὶ διαιρουμένη κακῶς εἴς τε τὸ μεῖζον, καὶ ἔλαττον. τὸ ὁρατὸν καὶ ἀόρατον.

τὸ μεθεκτὸν, καὶ ἀμέθεκτον. εἰ γὰρ καὶ παρεδόθημεν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, παρεδόθημεν γὰρ ὡς καὶ ἐν ἄλλοις. ἀλλ' οὕτω οὐκ εἰς τέλος ἐγκαταλειφθήσεται ἡ νέα Σιὼν, ἡ νύμφη Χριστοῦ, ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία, ἡ τῷ αἵματι Ἰούτου φοινιχθεῖσα καὶ καθαρθεῖσα. ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἐγὼ παρέδωκά σε, καὶ ἐγὼ βοηθήσω σε. ἐν θυμῷ μικρῷ ἐπάταξά σε, καὶ ἐν ἐλέῳ
203 αἰωνίῳ δοξάσω σε. μεῖζον τὸ μέτρον τῆς φιλανθρωπίας ὑπὲρ τὸ μέτρον τῆς παιδαγωγίας. μέχρι γὰρ τίνος φησὶ, κληρονομήσητε τὸ ὄρος, τὸ ἅγιόν μου; μέχρι τίνος ἡ κιβωτὸς παρὰ τοῖς ἀλλοφύλοις. νυνὶ δὲ μικρὸν ἐντρύφησον τοῖς ἀλλοτρίοις, καὶ τοῦ βούλεσθαι ἀπόλαυσον. ἔτι ὃν τρόπον ἀπώσασθαί με ἐβουλεύσασθε, κἀγὼ ἀπώσομαι ὑμᾶς, λέγει κύριος παντοκράτωρ. Περὶ μὲν οὖν τῶν σῶν δογμάτων καὶ τῆς σῆς ἱεραρχίας οὕτω γινώσκω, καὶ οὕτως ἐλπίζω. μάλιστα δὲ καὶ καλῶς οἶδα, καὶ τεθάρρηκα, καὶ πεπίστευκα ταῖς τοῦ σωτῆρος ἐπαγγελίαις πιστούμενος. ἡμεῖς δὲ τῷ κηρύγματι τῶν ἀποστόλων, καὶ τοῖς δόγμασι τῶν πατέρων ἑπόμενοι, καὶ πάντων ἁγίων, οὐ θεολογοῦμεν, ἀλλ' ἀνασκευάζοντες τὰ βδελυρὰ δόγματα, κηρύττομεν καὶ λέγομεν οὕτως. πιστεύομεν εἰς πατέρα, υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τρεῖς ἰδιότητας, μίαν θεότητα. τρεῖς ὑποστάσεις, μίαν θεότητα. τρία πρόσωπα, μίαν θεότητα. μίαν οὐσίαν. μίαν φύσιν ἁπλῆν ἴσην. ἀδιαίρετον, ἀσύγχυτον ἑνιαίαν. τριάδα ἐν μονάδι, καὶ μονάδα ἐν τριάδι προσκυνουμένην, καὶ σεβομένην. ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ἀκολουθήσομεν· οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν τὴν φωνὴν τῶν ἀλλοτρίων ἀκολουθεῖν. οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν τὴν φωνὴν τῶν ἀλλοτρίων ἀκολουθεῖν. οὐδὲ γὰρ οἴδαμεν τὴν φωνὴν τῶν ἀλλοτρίων ἀκολουθεῖν, οὐδὲ σοὶ τῷ λῃστρικῶς ἀλλαχόθεν ἀναβαίνοντι, καὶ μὴ διὰ τῆς θύρας εἰς τὴν αὐλὴν εἰσερχομένῳ τῶν προβάτων. οὕτω δὲ προσκυνοῦντες, οὕτω δοξάζοντες, καὶ οὕτω σεβόμενοι τὴν μίαν ἐν τρισὶ προσώποις θεότητα, καὶ τὰς ἐπαγγελίας πιστὰς ἔχομεν, ὄψεσθαι ταύτην τελεώτερόν τε, καὶ καθαρώτερον, οὐκ ἐν αἰνίγμασι, πρόσωπον δὲ πρὸς πρόσωπον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἀθανάτῳ βασιλείᾳ, καὶ ἀπολαύσει τῶν δικαίων. ἧς ὄψεως γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, καὶ σὲ μετανοήσαντα, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς, καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ τῷ μόνῳ αἰτίῳ καὶ
204 τῷ παναγίῳ, καὶ ἀγαθῷ, καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, τῇ μιᾷ καὶ ἀδιαιρέτῳ θεότητι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν. *Disceptatio cujusdam viri eruditi, & Philosophi è sacris literis. Vidisti pugnæ ac certaminum remunerationem. Vidisti quæ hîc facta sunt ex beata Triade, non ex operatione demonstrationes. Hic est sensus Ecclesiæ, hæc rectè sentientium fides, Apostolorum prædicatio, Patrum dogmata, Martyrum cædes, Confessorum facinora, Sacerdotum decor, Præceptorum de DEo scientia. Cecidit tuorum dogmatum culmen, domus collisa, fundamentum eversum, sepes exusta, veluti cinis, & pulvis à turbine tua subterfugia dissipata, muri disjecti, propugnacula abolita, funditusque eversa sunt. Quid tu interim ais? num verbis hisce, & divinæ Scripturæ testi-*

moniis

*moniis suaderis? si suademus, DEo gratiæ habendæ sunt, qui desperatos
ab errore convertit, & non vult mortem peccatoris, sed ut convertatur,
& vivat; si non suaderis, tuum erit animo voluere, in quot, & quantas
hæreses incidas, qui animarum, & DEi Ecclesiæ vitam gerere institutus es,
judiciis, quæ ineffabilis ille novit, licèt propter illius nimiam tolerantiam,
Ecclesia, animæque tibi concreditæ non sint. Omnes itaque hæreses per
sanctos Patres morti traditæ, abolitæque, sicca ossa redditæ sunt, absque
carnibus, neruis, reliquáque compage, ecce tu ipse regeneratus, instauratis-
que stultis tuis dogmatibus, spiritum, carnem, atque compaginem imper-
tiens vivens, animatum, & se movens corpus effecisti: pro anima deorum
multitudinem habens, & ignem adversus DEi Ecclesiam spirans, cujus fun-
damentum est infragilis Christi Petrus, & Discipulorum apex, sed non ob-* 205
*liviscetur in finem pauperis, pauperes enim facti sumus, & divinæ gratiæ,
si usquam aliàs, propter nostra peccata, indigi. Audi itaque. 1. Cùm dicis
deitates infinitè infinitas, cum Gentilibus omnibus consociaris. 2. Cùm di-
cis, duas Deitates visibilem, & invisibilem, comprehensibilem, & incompre-
hensibilem DEum, in eadem cum Platone sententia es, qui asserit duos DEos,
fandum, nefandúmque, visibilem, & invisibilem. 3. Cùm dicis duas Dei-
tates, communicabilem, & incommunicabilem, in eadem cum Manichæis
opinione es, qui duas Deitates, bonam & malam adstruunt. 4. Cum in
Divinitate quatuor ponas, Patrem, Filium, Spiritum & operationem, cum
Pythagora sentis, qui quatuor DEum esse asseverat, enunciàtque quater-
nionem perennis naturæ fontem. 5. Cùm ais hominem increatum, & sine
principio & fine, Aristotelem præ te fers, qui mundum statuit sine prin-
cipio & fine. 6. Dum unam Deitatem in superiorem & inferiorem divi-
dis, cum insensato Ario affirmas compar, principium unius, æqualisque
Deitatis, in superius inferiúsque discerpis. 7. Cùm omnes Spiritus opera-
tiones, in operationem inferiorem, nempe Deitatem accipis, & Spiritum
operatione, æquè ac creaturam privas, non absimilis es Spiritus hosti Ma-
cedonio affirmanti, sanctissimum Spiritum sine operatione esse servum ejus-
dem cum Patre & Filio facultatis. 8. Cùm dissimilia in simplici, una, ac
sola Deitate introducis, visibile, & invisibile, comprehensibile, & incom-
prehensibile, communicabile, & incommunicabile, magis & minus, asseris
cum Eunomio unum Triadis Christum Dominum Patri inæqualem. 9. Cùm* 206
*contrahis, & decurtas in unam tres Divinitatis personas, ab eisque asseris
operationem, non alienus es à Sabellio, qui tres Patris, Filii, & Spiritus
sancti personas, in unam impiè coarctat. 10. Cùm majorem minorémque*

 Deita-

Deitatem, primam ac secundam profiteris, cum Apollinario es, qui incon-
fusam, atque incorruptibilem naturam, in primam, & secundam, & ter-
tiam personam, majorem, minorem, & adhuc minorem subdividit. 11. Cùm
DEum ex contrariis quibusdam visibilibus, & invisibilibus, comprehen-
sibilibus, & incomprehensibilibus, communicabilibus, & incommunicabili-
bus, superioribus, & inferioribus componis, cum Paulo Samosateno convenis,
DEum compositum adstruente. 12. Cùm ais DEi Ecclesiam in Christi In-
carnatione perfectam rerum Theologicarum cognitionem non habuisse,
sed nunc postmodùm tuâ ætate, cum Manete concordas, seipsum Paracle-
tum asserente: etenim si Christo incarnato per eum perfectè Theologica
non sumus assecuti, sed tuo hoc ævo, manifestum apparet unum Trinitatis
te esse, Paracletum scilicet, & quæ deerant Filio adimplesse. 13. Cùm ho-
minem increatum esse contendis, eadem quæ & Monothelitæ dicis, siqui-
dem, si homo increatus est, & caro Domini increata, & secundum utra-
que increatus, & eadem, & una voluntas. 14. In eo sanè concorditer con-
gruis cum Monophysitis: nam si homo increatus, & Dominus veluti ho-
mo increatus, & DEus increatus secundum utraque unius naturæ in-
creatæ. 15. In hoc ad sententiam Theopaschitarum accedis: nam si in-
creatus Dominus ut homo, & una natura in eo increata, ipsa natura in-
207 creata in Cruce passa est. 16. Es & in Aphthartodocitarum hæresi: ete-
nim si eadem natura, & una in Domino increata, & incorruptibilis in
Passione & Cruce. 17. Neque in eo differs ab Iconoclastis: nam si in-
creatus est Dominus, ut homo, & incircumscriptus, proptereáque per te
neque imagine exprimendus est, hoc venerandarum Imaginum cultum de-
struis. 18. Facis cum Massalianis in seipsis universam DEi essentiam ha-
bere clamitantibus: etenim si increatus est homo, & quæcumque divi-
nam naturam consequuntur, omnia per gratiam increato accedunt, fit &
per te essentia DEi. 19. Cùm in Deitate duas causas, & duo principia
astruas, causam quidem & principium Filii, & Spiritus Patrem, tria
verò causam & principium operationis, non abhorres à Latinis, in Divi-
nitate duas causas, & duo principia ponentibus, unam causam Filii, &
Spiritus Patrem, & aliam causam Spiritus Patrem, & Filium, causam &
principium, Patrem, causam & principium Patrem & Filium. Hæc ita-
que veluti dogmata astruens, & palàm edocens DEi Ecclesiam perturbas
pacificus Præsul, & Pacifici Auditor: verumtamen funditus non evertes.
Fide enim dignus est, qui promisit, neque portas inferi prævalituras ad-
versus eam, neque Hæreticorum ora effrænata. Ne exaltentur in semet-
ipsis,

ipsis, qui exasperant. Aliorum infortuniis discant, 'nec mortem subeant,
dictum est Gregorii Theologi, neque enim moras ponet ad abscindenda Hæ-
reticorum capita, Ecclesias DEi interturbantium, & unam Deitatem in
duas dividentium, abscissa Deitas, pessiméque divisa in majus, & minus,
visibile, & invisibile, communicabile, & incommunicabile. Licèt enim pro-
pter iniquitates nostras tradamur: namque quemadmodum rebus etiam 208
in aliis traditi sumus, nihilominus non ad finem usque nova Sion desere-
tur, CHristi sponsa, DEi Ecclesia, illius sanguine rubefacta, & expurgata.
Ecce enim, ait, ego tradidi te, & ego opem feram tibi: in parvo furore
percussi te, & in sempiterna misericordia glorificabo te. Incredibile est,
quanto punitionis mensuram anteeat humanitas. Modicum enim ait hæ-
reditabitis montem sanctum meum: modicum apud alienigenas arca:
nunc paululum in aliena insolentiùs te gere, & placita exple: quemad-
modum enim me ejicere conati estis, ita & ipse ejiciam vos, dicit Domi-
nus omnipotens. De tuis itaque dogmatibus, & summo occupato sacer-
dotio ita ipse sentio, & spes me tenet ita futurum. Quin immò apprimè
novi, & confido, & firmiter teneo, Salvatoris promissionibus indubiè con-
firmatus. Nos verò Apostolorum prædicationem, & dogmata Patrum,
Sanctorúmque omnium sequentes, non de DEo decernimus, sed execranda
dogmata refellentes, hunc in modum prædicamus, & profitemur. Credi-
mus in Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, tres proprietates, unam
Deitatem: tres Hypostates, unam Deitatem: tres personas, unam Dei-
tatem, unam essentiam, unam naturam, simplicem, æqualem, indivisam,
inconfusam, unicam, Trinitatem in unitate, & unitatem in Trinitate ado-
ratam, & cultam. Alieno verò non animum intendemus; neque enim
vocem alienorum sequi novimus; neque te, qui prædonum instar aliunde
intruderis, & non per portam in ovium caulam ingrederis. Sic porrò
adorantes, sic tenentes, & sic venerantes unicam intribus personis Deita- 209
tem, promissis certis constabilimur, eam nos perfectiùs, & puriùs visuros,
non in ænigmate, sed facie ad faciem, in illo immortali regno, & justo-
rum fruitione: cujus visionis utinam ipsi participes efficiamur, & te ali-
quando pœniteat, gratiâ, & misericordiâ, & humanitate Domini nostri
JEsu Christi, cui addecet omnis gloria, honor, & adoratio, cum ejusdem
sine principio Patri, soli causæ, & sanctissimo, & bono, & vivifico illius Spi-
ritu, uni & indivisæ Deitati, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.
Amen. Alter est: Ἡ μὲν παρὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν
ἁγίων μαθητῶν, καὶ ἀποστόλων αὐτοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν προφητῶν, καὶ τῶν θείων
συνό-

συνόδων, καὶ πάντων τῶν θεοφόρων πατέρων, καὶ διδασκάλων παραδοθεῖσα
πίστις ἡμῖν καὶ εὐσέβεια πᾶσιν ἐστὶ πρόδηλος καὶ φανερὰ τοῖς μετέχουσιν αὐτῆς.
πανταχοῦ γὰρ ὁμολογεῖται εἷς θεὸς τρισυπόστατος, καὶ ποιητὴς ὁρατῶν τε πάν-
των, καὶ ἀοράτων, ὡς ἐν τῷ ἁγίῳ τῆς πίστεως συμβόλῳ ὁμολογεῖται. πατὴρ,
υἱὸς, καὶ πνεῦμα ἅγιον, τρεῖς ὑποστάσεις, μία θεότης ἁπλῆ, ἀόρατος, ἀνεί-
δεος, ἀσχημάτιστος, ἀμέριστος, ἀδιαίρετος, πανταχοῦ τε παροῦσα καὶ τὰ
πάντα πληροῦσα καὶ πάντα ἐνεργοῦσα. οὐ μικρὸν ἐν ἐκείνῃ καὶ μέγα, οὐδὲ ἀνι-
σότης, καὶ ἀνομοιότης, ἀλλὰ πᾶσα ἰσότης, καὶ ὁμοιότης. αὕτη οὖν ἡ πίστις
τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς, καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας. διὰ μὲν τὸ τρισυ-
πόστατον τῆς θεότητος τὸ φρόνημα τῶν Ἰουδαίων κατέβαλεν· οἵτινες πιστεύουσι καὶ
ὁμολογοῦσι θεὸν, οὐ τρισυπόστατον δὲ, ἀλλὰ μονοπρόσωπον. διὰ δὲ τὸ μοναδι-
κὸν αὐτῆς καὶ ἀμέριστον τὴν τῶν ἑλλήνων πολυθεΐαν ἀπήλασε, καὶ τὴν Αρείου,
καὶ Εὐνομίου τῶν ἀθέων αἱρετικῶν κατατομὴν τῆς θεότητος, ὁ δὲ νῦν αἱρεσιάρ-
210 χης ὁ λεγόμενος Παλαμᾶς πάντα τὰ δόγματα τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας
καὶ πᾶσαν τὴν πίστιν ἡμῶν καταλύει τοῖς ἑαυτοῦ μιαροῖς καὶ ἀσεβεστάτοις δόγμασι καὶ
διδάγμασι, καὶ πάντων ἐστὶν αἱρετικῶν ἀσεβέστατος· ὡς ἀνεφάνη μὲν προδήλως ἐνταῦ-
θα πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, καὶ ἀπερρίφη πρὸ καιροῦ, ὡς μέλος σεσηπὸς, καὶ
ἀνίατον ὑπ' αὐτῆς. ἐξεκίνησε δὲ νῦν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· μᾶλλον δὲ ἵνα οἱ
δόκιμοι φανεροὶ γένωνται, ὥς φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος. μιᾶς γὰρ, ὡς εἴρη-
ται τρισυποστάτου θεότητος ὁμολογουμένης ἡμῖν ἁπλῆς τε καὶ ἀμερίστου, αὐτὸς
πολλὰς κηρύττει θεότητας μικρὰς καὶ μεγάλας, καὶ διαιρεῖ τὴν μίαν ταύτην εἰς τὰς
πολλάς. καὶ μίαν μὲν ὑπερκειμένην λέγει, τὰς δὲ ἄλλας ὑφειμένας, ἢ ὡς ἐλάττο-
νας ἐκείνης, ὥσπερ τὰ κτίσματα καὶ τὴν μὲν ὑπερκειμένην οὐσίαν λέγει τοῦ θεοῦ.
τὰς δὲ ὑφειμένας οὐσιώδεις ἐνεργείας, καὶ δυνάμεις αὐτῆς, καὶ χάριτας ἐνερ-
γουμένας, ἤγουν κτιστὰς, καὶ πάλιν ἀκτίστους. ὅπερ οὐ μόνον ἐστὶ πολύθεον, καὶ
ἑλληνικόν. διασπᾷ γὰρ τὴν μοναδικὴν θεότητα εἰς πολυθεΐαν. ἀλλ' ἔστι καὶ μωρὸν, καὶ
ἀνόητον παντελῶς. λέγει καὶ ὁρατὴν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν φυσικὴν μορφὴν
τοῦ θεοῦ, καὶ θεότητα, ἣν καὶ ὑφειμένην δογματίζει θεότητα, καὶ θεὸν δεύτε-
ρον καὶ μικρὸν μέχρις ἡμῶν καταβαίνοντα, καὶ ὁρώμενον ἡμῖν. ὅτι ὁ ὑπερκείμε-
νος φησὶν, ὑψηλός τε ἐστὶ, καὶ ἀθεώρητος. οὗτος δὲ ὁ ὑφειμένος θεὸς, καὶ ὁρώ-
μενος, καὶ ἄλλαι θεότητες ἰσοδύναμοι αὐτῷ, ἃς ὀνομάζει καὶ πνεύματα ἅγια,
καὶ ἄκτιστα. ἕτερα τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ ὑφειμένα αὐτῆς ἀπειράκις ἀπείρως,
ἤγουν ἀσυγκρίτως ἐλάττονα αὐτῆς, ὥσπερ τὰ κτίσματα. αὗται οὖν αἱ θεό-
τητες, καὶ ταῦτα τὰ πνεύματα, καὶ ἡ ὁρατὴ θεότης, φησὶν, ὅτι ἐν τοῖς κτίσμα-
σι θεϊκῶς ἐνεργοῦσιν. ἄλλη φωτίζει, καὶ ἄλλη καθαίρει, καὶ ἄλλη ζωογονεῖ, καὶ
ἄλλη φωτίζει, καὶ ἄλλη ἄλλως προνοεῖται τῶν ὄντων. καὶ ἑκάστη ἔργον ἔχει ἴδιον, καὶ
ἐνεργεῖ. ὥστε οὐ μόνον τὴν ἑλληνικὴν πολυθεΐαν εἰσάγει, ἀλλὰ καὶ τοῦ Αρείου, καὶ
211 Εὐνομίου, καὶ Μακεδονίου, καὶ τῶν Μασσαλιανῶν, καὶ Βογομίλων τὰ δόγματα
περιέχει. φανερῶς γὰρ ὁ σατανᾶς ἐσκότισεν αὐτοῦ τὴν διάνοιαν καὶ ἐφάντασεν αὐτοῦ
τὸν νοῦν, καὶ διεμέρισεν εἰς τὰς πολλὰς, ἃς βλέπει θεότητας, καὶ πολλὰ πνεύ-
ματα. καὶ τὸ φῶς ὃ βλέπει, σκότος ἐστὶ μετασχηματιζομένου πρὸς αὐτὸν τοῦ

σατα-

σατανᾶ εἰς ἄγγελον φωτὸς, ὥς φησιν ὁ ἀπόστολος, ϗ ἅπερ αὐτὸς βλέπει σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ λέγει εἶναι ὑφειμένα τοῦ θεοῦ ἀπειράκις ἀπείρως ὥσπερ τὰ κλίσματα, ταῦτα προσάπτει τῷ θεῷ ϗ λέγει οὐσιώδη ϗ φυσικὰ τοῦ θεοῦ. καὶ κελεύει ταῦτα ἡμῖν προσκυνεῖν ὡς ἀκτίστους θεοὺς, ϗ θεότητας, ϗ οὕτως οὐ μόνον εἰς πλῆθος ἀλλόκοτον, καὶ διάστασιν τοσαύτην διασπᾶ τὸ θεῖον τοῖς δόγμασιν, ἀλλὰ καὶ σύνθετον τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀμερὲς, καὶ ἄποιον, καὶ ἀνείδεον ποιεῖ ὥσπερ τὰ κλίσματα, ϗ ἐλάτρευσε τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ἐπέκεινα ϗ τῶν ἑλλήνων παραφρονήσας. οὐ γὰρ μόνον οὕτως ἠσέβησε τῷ πλήθει τῶν θεοτήτων, ϗ τῷ τῇ κτίσει ὁμοιῶσαι τὸ θεῖον, ϗ τὴν τῶν ἀγγέλων, ϗ τῶν ἁγίων οὐσίας, ϗ τῶν ψυχῶν χεῖρον δογματίσαι ϗ ὑφειμένον. ἡ μὲν γὰρ φύσις τῶν ἀγγέλων ἀόρατός ἐστι, ϗ αἱ ψυχαί. ὁ δὲ Παλαμᾶς ὁρατὸν εἶδος λέγει τὸν θεὸν φυσικὸν αὐτοῦ, ϗ οὐσιῶδες ἔχειν. τὸ δὲ ἀόρατον τοῦ ὁρατοῦ κρεῖττον ἐστὶ πάντων ϗ τιμιώτερον. οὐ μόνον τοίνυν οὕτως εἰς τὸ θεῖον ἠσέβησεν, ἀλλὰ ϗ ἑαυτὸν ἄκτιστον θεὸν, ϗ ἄναρχον ἐδογμάτισεν εἶναι. λέγει γὰρ ὅτι οἱ μετέχοντες ἄνθρωποι τῆς ὑφειμένης θεότητος, ἥτις αὐτοὺς θεοποιεῖ, ϗ ὁρῶντες τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸν ὑφειμένον θεὸν σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, οὗτοι γίνονται θεοὶ ἄκτιστοι ϗ ἄναρχοι. τοῦτο δὲ οὐκ ἔλαττόν ἐστι τοῦ τολμηθέντος πάλαι τῷ διαβόλῳ. ὅτε εἶπε, θήσω τὸν θρόνον μου ἐπὶ τῶν νεφελῶν, ϗ ἔσομαι ὅμοιος τῷ ὑψίστῳ. ἀδύνατον γὰρ μείζονα ῥηθῆναι ἀσέβειαν, ἢ ὅτι ἄνθρωπος θεὸς ἄκτιστος, καὶ ἄναρχος γίνεται. ϗ τοῦτο ἐστὶν, 212
ὃ πάλαι προεῖπεν ὁ κύριος, ἐλεύσονται ψευδόχριστοι, καὶ ψευδοπροφῆται, ϗ δώσουσι σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ. καὶ ἐὰν ἡμῖν εἴπωσιν, ἰδοὺ ὧδε ὁ Χριστὸς, ἢ ἰδοὺ ἐκεῖ, μὴ πιστεύσητε αὐτοῖς. λέγουσιν οὖν ϗ οὗτοι οὐ τοῦτο μόνον. ἀλλ᾽ ὅτι γυμνὴ θεότης ἐστὶ παρ᾽ αὐτοῖς, ὁρωμένη σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ αὐτοὶ θεοί εἰσιν ἄκτιστοι. τοῦτο δὲ ὁ θεῖος Παῦλος ἔφη περὶ τοῦ Αντιχρίστου, ὅτε ἀποκαλυφθήσεται ὁ ἄνομος ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πᾶν σέβασμα, ϗ καθεδεῖται ἐν τῷ ναῷ λέγων ἑαυτὸν θεόν. τί γὰρ πλέον κομπάσει, ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος. καὶ τί απονοηθήσεται εἰς τὸ ὕψος τοῦ θεοῦ, καὶ βλασφημήσει μεῖζον τοῦ λέγειν, ὅ, τι ἐστὶ θεὸς ἄκτιστος ϗ ἄναρχος, ὅπερ νῦν ὁ Παλαμᾶς ἐδογμάτισε, ϗ παῤῥησίᾳ διδάσκει. ὥστε ἢ οὗτός ἐστιν ὁ σατανᾶς, ἢ πρόδρομος αὐτοῦ ἐστιν. ἐπειδὴ ϗ τέλος ἐστὶ τῶν αἰώνων. ὡς οἶμαι ἐγγὺς ἤδη τοῦ παντός ἐστιν ἡ ἀλλοίωσις. ϗ μακάριος ὃς τηρήσει τὰς τοῦ Χριστοῦ παραγγελίας, ϗ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ϗ τὰ δόγματα τῶν πατέρων τῆς εὐσεβείας ἀκέραια, καὶ φυλάξεται ἀπὸ τῆς πλάνης τῶν Παλαμιτῶν, ὡς ἀπὸ πυρὸς ϗ ὄφεως. ὅτι αὕτη ἐστὶ τὸ ἔσχατον τῆς ἐκκλησίας κακὸν, ϗ πάντων τῶν προγεγονότων τὸ ἀθεώτατον. ϗ τοῦτο ἐστὶν, οἶμαι, ὅπερ πλανήσει ϗ τοὺς ἐκλεκτοὺς, ὡς ἀκούομεν τοῦ κυρίου προειρηκότος. καλὸν οὖν ἀρτίως ὑπομιμνήσκεσθαι πάντα τὸν βουλόμενον ζῆν εὐσεβῶς, ϗ ἀνάλωτον εἶναι ταύτῃ τῇ ὀλεθριωτάτῃ πλάνῃ τῶν ἀποστολικῶν λογίων, ποίων τούτων; κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ἡμῖν παρ᾽ ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. τὰς βεβήλους κενοφωνίας περιΐστασο, ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας, ϗ ὁ λόγος αὐτῶν, ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει. διδαχαῖς ποικίλαις ϗ ξέναις μὴ παραφέ-

ραφέ-

ραφέρεσθε, καὶ ἔσαι φησὶ καιρὸς, ὅτε τῆς ὑγιαινούσης διδασκαλίας οὐκ ἀνέξον-
213 ται ἄνθρωποι, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους κνηθόμενοι τὴν ἀκοήν. καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας τὴν ἀκοὴν ἀποστρέψουσιν, ἐπὶ δὲ τοὺς μύθους ἐκτραπήσονται, καὶ ἔσονται ἐν ἡμῖν ψευδοδιδάσκαλοι, ὡς καὶ πάλαι ψευδοπροφῆται ἐγένοντο, οἵτινες ἐπεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας, δι' οὓς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται, καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύσονται. ὧν τὸ κρίμα ἔκπαλαι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν οὐ νυστάζει. στήκετε οὖν ἐν τῇ πίστει καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς παρελάβετε, καὶ ἐπαγωνίζεσθε τῇ ἅπαξ παραδοθείσῃ πίστει τοῖς ἁγίοις. Τοιαῦτα καὶ ὅσα τοιαῦτα δεῖ προτίθεσθαι ἐκ τῶν ἁγίων γραφῶν, μάλιστα ἐν τῷ παρόντι καιρῷ πρὸς ἀποτροπὴν τῆς ἐπελθούσης πλάνης. πάντα γὰρ εἰς νουθεσίαν ἡμῶν ἐγράφη, ὡς γέγραπται, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν. ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθοποιῷ, καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, τῇ μιᾷ θεότητι, καὶ δόξα, καὶ βασιλεία εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A Domino nostro JEsu Christo, & sanctis Discipulis, & Apostolis illius, nec non sacris Prophetis, divinisque Synodis, & omnibus deiferis Patribus, & Magistris nobis tradita fides, & pietas omnibus eam possidentibus manifesta est, & aperta. Ubique enim omnes profitentur DEum unum in tribus personis, visibilium omnium, & invisibilium factorem, quemadmodum in sacro fidei symbolo astruitur. Pater, Filius, & Spiritus sanctus, tres Hypostases, una Deitas, simplex, invisibilis, informis, nullam figuram recipiens, individua, indivisa, ubique præsens, omnia explens, & omnia efficiens: in ea neque magnum est, neque parvum, inæqualitas & dissimilitudo nulla, sed æqua omnia, & similia. Hæc itaque sanctæ
214 *DEi Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ fides, per tres Deitatis Hypostases Judæorum opinationes convellit, qui credunt, fatentúrque DEum, at non in tribus Hypostasibus, sed una: per unitatem ipsius individuam, plurium Gentilium numina profligat: necnon Arii, Eunomiique impiorum Hæreticorum Deitatis concisionem. Recens verò Hæresiarcha nomine Palamas, universa sanctæ DEi Ecclesiæ dogmata, & fidem nostram universam, suis execrandis, ac impiissimis dogmatibus, & doctrinis confundit, Hæreticorum omnium nequissimus. Qui palam hîc in Ecclesia DEi comparens, paulò antè tamquam membrum marcidum, & medicinam non admittens, ab eadem ejectus est. Commovit autem ipse multa propter peccata nostra, quinimmò, ut probati manifesti fiant, quemadmodum divinus ait Apostolus. Nam cùm unam ipsi Deitatem in tribus Hypostasibus confiteamur simplicem, atque indivisam, ille multas Deitates palam prædicat parvas, & magnas, & hanc unam in multas discerpit, & unam qui-*

quidem superiorem, reliquas inferiores, sive ea minores, sicuti creaturas facit, & superiorem essentiam DEi appellat, inferiores essentiales operationes, & facultates illius, & charismata, quæ operatur, creata nempe, & rursus increata, quod non tantùm Gentilium est, & multos DEos inducit: unicam enim Deitatem in multos DEos concidit, sed etiam vanitatis plenum est, & à mente, consilióque plane deductum. Ait corporeorum oculorum obtutui subjici naturalem DEi formam, & Deitatem, quam inferiorem Deitatem enunciat, & DEum secundum, & parvum, ad nos usque pervenientem, & nobis visibilem. Quod superior, inquit, excelsus est, nec visui patet. Hic verò inferior DEus, qui videtur, & 215
*aliæ Deitates, æqualis cum eo facultatis, quas nuncupat, & Spiritus sanctos, & increata alia sanctæ Triadis, eáque inferiora infinitè infinita, hoc est absque ulla comparatione ad ea, quemadmodum & reliquæ creaturæ desciscentia. Has itaque Deitates, & hos Spiritus, & visibilem Deitatem, ait, in creaturis æquè atque ipsum DEum operari, aliam illuminare, aliam expurgare, aliam vivificare, aliam alio modo rerum curam gerere, & unamquamq; proprium opus sibi vindicare, & operari: ut non tantùm Gentilium plurima numina introducat, sed & Arii, & Eunomii, & Macedonii, & Massalianorum, & Bogomilorum decreta stabiliat. Planè enim Satanas menti illius tenebras offudit, & variis imaginibus obsedit, & in multas, quas intuetur Deitates, & plures spiritus dispartitus est. Et lumen, quod ipse videt, tenebræ sunt, cùm Satanas apud ipsum in angelum lucis transformatur, ut ait Apostolus. Et quæ ipse conspicit corporeis oculis, fatetúrque esse DEO inferiora infinitè infinities, quemadmodum & creaturæ DEi tribuit, vocátque essentialia, & naturalia DEi, præcipitque nobis, ut ea veneremur, tamquam DEos increatos, & Deitates: & sic non tantùm in immanem multitudinem, & prodigiosam partitionem Numen dictis suis discerpit, verùm etiam simplex, indivisum, sequale, * atq; informe, compositum, ut sunt aliæ creaturæ, facit. Et cultum exhibuit creaturæ, & non Creatori, multò immaniùs, quàm Gentiles ipsi, insaniens. Neque enim eò impietatis adacti sunt Numinum multitudine, ut DEum creaturæ assimilarent, & Angelorum, Sanctorum, atque animarum essentiâ inferiorem, peiorémque statuerent. Nam-* 216
que natura Angelorum perspici non valet, quemadmodum neque animæ. Palamas verò ait, DEum speciem habere visibilem, naturalem ipsi, & essentialem. Invisibile porrò multò est visibili melius, ac præstabilius. Neque hac ratione solùm in DEum impius fuit, sed & seipsum DEum increa-

* Qualitatis expers.

increatum, & absque principio esse decrevit: nam asserit, inferioris Deitatis homines participes, quæ eos deificat, cernentes lumen illud DEum inferiorem oculis corporeis, fieri DEos increatos, & sine principio. Hoc autem non longè abest ab eo, quod aliquando Diabolus ausit, cùm dixit, Ponam sedem meam super nubes, & ero similis Altissimo. Sanè hac impietate nulla potest excogitari atrocior, quàm cùm se homo DEum increatum, & sine principio fieri jactat. Et id est quod olim Dominus prædixerat, Venient Pseudochristi, & Pseudoprophetæ, & dabunt signa & prodigia in populo: & si vobis dixerint, ecce hîc Christus est, vel ecce ibi, ne credatis illis. Hi itaque tantùm non hoc dicunt, verùm Deitatem esse apud ipsos corporeis oculis visam, seque ipsos esse DEos increatos. Hoc verò Paulus de Antichristo enunciavit. Cùm revelabitur exlex, seipsum super omnem cultum extollens, & sedebit in Templo, dicens se ipsum DEum. Quid enim magis jactabit, cùm ille venerit? & quid in sublimitatem DEi insaniet, & blasphemabit atrociùs, quàm cùm se dicit DEum increatum, & sine principio? quod nunc Palamas affirmavit, & coram omnibus docuit. Quare aut hic Satanas est, aut præcur-
217 *sor illius, cùm jam & finis seculi, &, ut ipse opinor, immutatio universi propè sit, & beatus, qui mandata Christi, & illius discipulorum, & Patrum decreta sarta tecta servabit, & ab errore Palamitarum, ut ab igne, & colubro intacta tuebitur, quod hæc sit pessima Ecclesiæ noxa, & omnium qui unquam antea fuerint, error impiissimus. Idque est, ut reor, quod in errorem inducet etiam electos, sicuti à Domino prædicente audimus. Optimum itaque nunc fuerit, ut quicunque piè vitam agere avet ab errore isto perniciosissimo immunem, Apostolicorum verborum memor sit. Quorum? Licèt Angelus de cœlo evangelizaverit vobis præter id quod accepistis, anathema sit. Prophanas, novásque voces contundito, in ingentiorem enim impietatem excrescent, & sermo ipsorum, ut gangræna pascuum habebit: doctrinis variis, & peregrinis ne perperam moveamini. Et erit, ait, tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt homines, sed secundùm propria desideria, sibi ipsis coacervabunt magistros, prurientes auribus, & à veritate quidem aures avertent, ad fabulas verò convertentur, & erunt inter vos Pseudomagistri, quemadmodum & olim Pseudoprophetæ fuerunt, qui introducent sectas perditionis, per quos via veritatis blasphemabitur, & in avara fraudatione fictis sermonibus de vobis negotiabuntur, quibus judicium jam olim non cessat, & perditio eorum non cor mutabit. Permanete itaque in fide, & tenete traditio-*

nes, quas accepistis, & certate pro semel concredita fide Sanctis. Hæc & similia proponenda sunt è sacris literis, præsertim hoc tempore, ad desævientem errorem propellendum. Omnia ad instructionem nostram scripta sunt, ut traditum est in Christo JEsu Domino nostro, cui gloria, & pote- 218
stas cum Patre ipsius sine principio, & sanctissimo, & munifico, vivificóque Spiritu, uni Deitati & gloria, & regnum in secula seculorum. Amen. Et hæc de Palamæ erroribus, hæresibúsqve nunc satis sint: reliqvas alio loco opportuniùs afferemus. Philotheum verò Patriarcham, qvi ita in Palamæ laudes effusus est, Palamæ in omnibus hæreses, qvasi hæreditario jure secutum esse, non minus eo in Latinos odio infectum satis probant libri ejus qvindecim, qvos adversus Nicephorum Gregoram, Palamæ adversarium conscripsit. Hic Patriarchatum rexit anno Domini 1362. sub Joanne Palæologo, annos triginta circiter post Palamam, cùm ipse dicat Palamam sub Andronico ex Palæologis qvarto floruisse. pag. 98. a. c. 1. f. Τοῦ θειοτάτου τοίνυν βασιλέως τοῦ Ἀνδρονίκου τῆς εὐσεβείας προασπίζοντος τοῦ τῶν Παλαιολόγων τετάρτου, σύνοδος ἱερὰ συγκροτεῖται, καὶ τοῦ Βαρλαὰμ παραγεγονότος, καὶ τῶν αὐτοῦ προβεβλημένων κακοδόξων δογμάτων, καὶ κατὰ τῶν εὐσεβῶν κατηγορημάτων πνεύματος θείου πλησθεὶς ὁ μέγας Γρηγόριος, καὶ δύναμιν ἄμαχον περιβαλλόμενος ἄνωθεν τὸ κατὰ θεοῦ ἀνοιχθὲν ἐκεῖνο στόμα ἐφίμωσε, &c. *Divinissimo itaque Imperatore Andronico, pietatem propugnante, qui erat quartus è Palæologis, sacra Synodus convocatur. In eam cùm accessisset Barlaamus, illius malè sentientis enormibus dogmatibus, necnon contra pios viros accusationibus propositis, divino Spiritu repletus magnus Gregorius, & robore cœlitus sibi concesso inexpugnabili circumvallatus, os illud contra DEum adapertum obduxit, &c.* Vide etiam qvæ de Palama habet 219
Gregoras lib. 11. cap. 13. Histor. Rom.

VII. Septimus error est de Azymis, qvi uti & alii Græci recentiores, Christum non in Azymo, sed fermentato corpus suum Apostolis tradidisse affirmat, pag 200. a. c 1. f. Εἶτα βραχύ τι διαλιπὼν λαβὼν τὸν ἄρτον λέγει, λάβετε. φάγετε. καὶ τὸ ποτήριον ὁμοίως, πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες εἰπὼν, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου τὸ τῆς καινῆς διαθήκης. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. πλὴν καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιῶν ἤσθιε καὶ ἔπινε μετ᾽ αὐτῶν. ὅρα δὲ ὅτι ἄρτον λέγει τὸ σῶμα αὐτοῦ, οὐ μὴν ἄζυμον. αἰσχυνέσθωσαν οὖν οἱ τῇ θυσίᾳ ἄζυμον προσφέροντες. *Deinceps paulo pòst assumpto pane dicit: Accipite & man-*

ducate, & calicem similiter, Bibite ex hoc omnes, dicens, Hic est sanguis meus novi Testamenti, hoc facite in meam commemorationem. Id etsi ipse faceret, comedebat tamen, & bibebat cum ipsis. Nota panem vocare corpus suum, non item azymum. Confundantur itaque qui in sacrificio azymum offerunt. Idem inuere videtur pag. 207. a. c. 1. p. ubi ait, Christum uno die ante Pascha Judæorum Pascha celebrasse. In qvibus tria consideranda sunt, qvæ contra Latinæ Ecclesiæ decreta a) dicuntur. Primum, Christum in celebratione Paschatis non expectasse diem statutum, b) sed uno die anticipasse. Secundum, in fermentato consecrasse. Tertium, illúdqve impudentissimum, consecrationem in azymo tanqvam malam rejici, c) reprehendíqve eos, qvi simili modo consecrant. Rationibus & argumentis Græcorum, qvæ circa hoc addu-
220 cuntur, sapientissimi viri & Græci & Latini responderunt, demonstrarúntqve ea, qvæ pro confirmanda tali sententia in medium afferuntur, qvibus respondere debeant. Sufficit hîc errorem digito demonstrasse. Aliqvorum tamen impudentiam non prætermittam, qvi ut in hoc negotio, cùm reliqvis omnibus se cernerent destitutos, habere viderentur aliqvid, qvod Latinis opponerent, inter alias reliqvias, qvæ in sacrario Palatii Constantinopolitani erant, Panis qvoqve particulam ex eo ipso, qvem tradens discipulis Dominus dixit, *Accipite & manducate,* &c. conservatam fuisse narrant, qvam ubi vidissent Latini, eandem cum pane fermentato, argumenti ejusdem evidentiâ convictos obmutuisse. Georgius Corcyr. de Commun. Tractatu. Ὥσπερ καὶ ὁ ῥηθεὶς ἱερὸς Βενέδικτος, ὃς τοῦ πάπα Ῥώμης Ιννοκεντίου τοῦ τρίτου ἐπιτηρητὴς ὢν ποτὲ, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει σταλεὶς διά τινων πραγμάτων τῶν ἀναμεταξὺ Γραικῶν καὶ Λατίνων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰσφελσ-σάντων

a) Tamen Latinam etiam Ecclesiam ante sæculum IX. fermentato in Eucharistia usam docuit Jac. Sirmondus disquisit. de azymo & Joannes Bona rerum Liturgicarum lib. 1. cap. 23. atqve pro illa sententia Jo. Launojus singularem librum composuerat, qvem ab ejus obitu una cum aliis illius schedis subreptum ajunt.

b) Hanc sententiam defendunt etiam è Romana Ecclesia viri doctissimi, ut Ismaël Bullialdus, Dionysius Petavius aliiqve. Petavium vide XII. 16. doctrin. temporum & ad Epiphan. p. 184. seq.

c) Hoc recte in Græcis reprehendit Allatius. Confer ejus Hottingerum cap. IX. qvi alibi observat Pontifices Romanos Græcis fermenti usum permittere, ex statutis Leonis X. & Clementis VII.

σάντων, οἷς καὶ συνέβη περί τε ἐνζύμου καὶ ἀζύμου ἄρτου λόγος γενέσθαι. οὗπερ ἐγὼ ἑρμηνεὺς ὡς ἔφθην εἰπὼν ἐχρημάτιζον. ἀλλ᾽ ὁ ῥηθεὶς Καρδινάριος οὐδὲ πρὸς βραχύ τι ἀποκρίνεσθαι περὶ τοῦ τοιούτου ζητήματος ἠβουλήθη, καίτοι λόγιος ὢν, καὶ τῇ θείᾳ ἐντεθραμμένος γραφῇ, ἀλλ᾽ οὐδὲ τῆς ἔξω σοφίας ἄμοιρος ἦν, εἰ μὴ καὶ ταῖς τῆς διαλεκτικῆς ἀποδείξεσιν ἑτοιμότατος. πλὴν ἐν τούτῳ, μή μοι ἔλεγε γένοιτο κατὰ τῆς θείας μυσταγωγίας γλῶσσαν κινῆσαι, ὥστε τὸ μὲν ψέγειν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, τὸ δὲ ἐπαινεῖν, &c. Et post pauca: Πρὸς ὃ οἱ Γραικοὶ ἀπεκρίνοντο. Περὶ δὲ τούτου οὐδεμία ἀπάρτι ἀμφιβολία ἐστίν. ὑμεῖς γὰρ, αὐτοί φασιν
οἴδατε, οἷος ἦν ὁ ὑπὸ Χριστοῦ τοῖς μαθηταῖς διαδοθεὶς ἄρτος κἂν 228
τε ἄζυμος κἂν τε ἔνζυμος, ὡς ἀπὸ τοῦ νῦν τὸ βέβαιον ἔχοντες. ὁ γὰρ προειδὼς πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, καὶ πάντα πρυτανεύων, καὶ καινοποιῶν ἐπὶ τὸ νεάζον, ὡς βούλεται, ἀπεκάλυψε πᾶσι τουτὶ τὸ μέγα μυστήριον, καὶ τόδε εἶπον, ὅτι κρατηθείσης ὑπὸ τῶν Φραγγῶν τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων καὶ πάντας τοὺς θησαυροὺς οὐ μόνον τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν Κοινολαϊτῶν· ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν οἴκων κυρίου, καθώς ποτε Ναβουχοδονόσορ καὶ Ναβουζαρδὰν ὁ αὐτοῦ ἀρχιμάγειρος τοὺς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐξερευνησάντων, καὶ ἐν τῷ σκευοφυλακείῳ τοῦ μεγάλου παλατίου λῃστρικῶς εἰσφρησάντων ἐν οἷς τὰ ἅγια ἀπέκειντο, ἤγουν τὰ τίμια ξύλα, ὁ ἀκάνθινος στέφανος, τὰ τοῦ σωτῆρος σανδάλια, ὁ ἧλος, καὶ σπάργανα, ἅπερ καὶ ἡμεῖς ὕστερον αὐτόψει ἐθεασάμεθα, ἄλλα δὲ πλεῖστα εὗρον, ὢ τῆς εὐσπλαγχνίας σου δέσποτα, κἀκεῖνον τὸν ἄρτον, ὃν ταῖς ἀχράντοις χερσὶν ὁ Χριστός μου τοῖς μαθηταῖς ἐν τῷ δείπνῳ διένειμε· καὶ τοῦτον ἐν σκεύει τινὶ χρυσίνῳ, καὶ διὰ μαργάρων καὶ λίθων κεκοσμημένῳ τιμίων. ἐπὶ ᾧ καὶ ἐπιγραφὴ τὰ ἐντὸς διεσήμαινε διὰ γραμμάτων ἑλληνικῶν οὑτωσὶ λέγουσα. ἐνθάδε κεῖται ὁ θεῖος ἄρτος, ὃν ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ δείπνου διένειμεν εἰπὼν, λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. οἱ τοῦτον δὲ εὑρόντες ὑπῆρχον ὁ Ἀλβετανίας ἐπίσκοπος καὶ ὁ τῆς Βεθλεὲμ ὑποψήφιος, καὶ ἄλλοι τινὲς, οἳ καὶ κατακρύψαι τοῦτον ἠβούλοντο. ἀλλ᾽ ὁ ἀψευδὴς θεὸς, ὁ δικαίως ἀλήθειαν τὴν ὑὸν αὐτοῦ ἐκ τῆς γῆς ἀνατείλας, καὶ τοῦτον ἀριδείκετον καθιστᾷ, ἐξ οὗ καὶ τὸ ἀμφίβολον διελύθη. *Quemadmodum & prædictus sacer Benedictus, qui Papæ Romani Innocentii tertii erat Locumtenens, missusque Byzantium ob nonnulla negotia, quæ inter Græcos & Latinos in Ecclesiam irrepserant, quibus*
aliquando accidit, ut de azymo & fermentato pane in sermonem venirent, 222
cujus ipse, ut jam dixeram, eram interpres. Sed dictus Cardinalis neque per breve spatium de hac quæstione respondere voluit, licet eruditione polleret,

polleret, & divinis literis innutritus; sed nec externæ sapientiæ expers erat, imò in Dialecticis demonstrationibus acutissimus. In hac tamen quæstione absit, inquiebat, ut contra divina mysteria linguam moveam, ita ut partim incruento sacrificio detraham, partim laudi sim, &c. Et post pauca: *Ad quod Græci responderunt. De hoc nunc nullum dubium est. Vos enim ipsi, inquiunt, vidistis qualis fuerit à Christo discipulis panis traditus, sive ille azymus, sive fermentatus fuerit, tamquam nunc certò id sciatis. Qui enim novit omnia antequam fiant, & omnia gubernat, & pro libito renovat, ingens hoc mysterium omnibus revelavit. Et subdiderunt. Devictâ à Francis reginâ urbium, thesaurisque omnibus, non tantùm in regia, & reliquo populo, sed & in ædibus Domini, ut quondam Nabuchodonosor & Nabuzardan ejusdem Archicocus Hierosolymitanos exhauserant, conquisitis, in magni Palatii sacrarium irruentes, prædonum more, in quo sancta erant reposita, veneranda scilicet ligna, ex spinis corona, Salvatoris sandalia, clavus, fasciæ, quæ & nos postmodum nostris hisce oculis vidimus, multa quidem ibi invenerunt: ô tolerantiam tuam Domine! & inter ea, eum ipsum panem, quem immaculatis manibus Christus meus discipulis in cœna distribuit, in vase quodam aureo, margaritis, & lapidibus pretiosis onusto. In eo inscriptio quod intus erat, litteris Græcis significabat hoc*
223 *modo: Hîc jacet divinus panis, quem Christus discipulis tempore cœnæ distribuit, dicens. Accipite, manducate, hoc est corpus meum. Qui verò eum invenerant fuerunt Albetanensis Episcopus, & Bethlemi Hypopsephius, & alii quidam, qui eum abscondere voluerunt, sed DEus qui non mentitur, & ex terra Filium suum veritatem oriri faciens, illum manifestissimè omnibus demonstrat, indeque dubium omne dissolutum est.* Sed hujusce narrationis fides sit apud auctorem, ἐγὼ γὰρ οὐ ταχυπειθής. Vellem dilucidiùs exposuisset, qvibusnam oculis post tot annorum centurias, panem illum, ut verosimile est, exsiccatum, contractum, colore immutatum, & nisi literæ indicassent panem materiam illam esse cognovisset, fermentatum ab azymo secrevit? ex qvonam postmodum habuit, Christum ultra tunc discipulis panem dispensandum, alium etiam qvi superesset consecrasse: ut scilicet eo post tot annos Latinos aliter sentientes convinceret? sed qvid fuerit ineptire, si hoc non est? Verba Evangelii clarissima habeo, & nugas qværo?

VIII. Octa-

VIII. Octavus error est pag. 209. a. c. 1. p. & pag. 215. b. c. 1. p. ubi in Passione Christi Deiparam adeò in planctu, affectibusqve immoderatam d) facit, ut doloris impatiens, more vilium mulierularum, genas ungvibus dilaniatas fœdaverit, capillos laceraverit, & pectus percutiens lacrymabiliter voces extulerit. Qvæ omnia tantæ mulieris fortitudine indigna sunt. Passio namqve Christi prudenter & decorè deflenda est. Et
qvamvis, ut vaticinatus fuerat Symeon, Mariæ animam dolo- 224
ris gladius in morte Filii pertransierit, e) non ita tamen dolore illo obcæcari debuit, ut indecora ageret, & impatienter lugeret. Qvod etiam in aliis mulieribus à Christo reprehensum scimus, f) *Filiæ Hierusalem nolite flere super me*, &c. Dolorem Virginis in ærumnis, & in eo moderatum ac temperatum animum elegantissimè expressit Michaël Psellus Orat. de Passione Domini. Ἡ δέ γε τοῦ λόγου μήτηρ ἐκεῖνο τὸ ἔμψυχον ἀρετῶν ἄγαλμα, ἀλγεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ φύσιν, ἐκτέτηκε δὲ ἀθρόον, καὶ ἐν ῥισὶν αὐτῇ ἡ πνοὴ, καὶ τὴν ψυχὴν μὲν ταύτην μικροῦ δεῖν ἀπολέλοιπεν. ἡ δὲ οὐδ᾽ ἐν τοῖς πάθεσιν τὸ σεμνὸν ἀπηρνήσατο. ἀλλ᾽ ἀσθμαίνει μὲν, ἀδρανὲς δὲ, καὶ στενάζει μὲν βύθιον καὶ δυσήκοον, ἕστηκε δ᾽ ὅμως ἀκριβῶς συστείλασα ἑαυτὴν, καὶ πρὸς τὸ βάθος συννεύουσα τῆς ψυχῆς καὶ οὔτε ἀνανεύει πρὸς τὸν υἱὸν, οὔτε τὴν ὄψιν μετέστραπται. τὸ μὲν γὰρ ἐπωδύνως ἔχει· τὸ δὲ ὅρμημά ἐστι συνανεύσεως. ἔοικε δέ τι καὶ συλλογίζεσθαι κρυφίως καὶ λανθανόντως. ἐς ἀπορρήτους γὰρ αὐτῇ ἐννοίας τὰ ὄμματα ἵσταται ἀνελιττούσης ἔνδοθεν τῆς ψυχῆς. ὧν μὲν πρῶτα τετύχηκεν οἵοις δὲ νῦν περιαντλεῖται κακοῖς· καὶ ὥσπερ συμβάλλει ἄμφω πρὸς ἄλληλα, καὶ νικᾷ τοῖς βελτίοσιν. ὅμως δὲ μὴ θαυμάζειν τὴν νέκρωσιν, ἢ ὅπως μὴ δὲ τοῦτο ἀπηξίωσεν αὐτῇ ὁ υἱός. *Verumtamen Verbi mater, animatum illud virtutum exemplar, indolet quidem suprà quàm dici potest, simulque eodem eodem tempore contabuit, spiritus ipse in naribus vagatur, & tantùm non vitam deposuit, retinet tamen gravitatem in ærumnis, anhelat illa, sed remisse: suspirat, sed intimè, & ita ut auribus non au-*
diatur. Stat nihilominùs concinnè se ipsam componens, & in intima 225
animæ mentem dirigens, neque ad filium aspectum erigit, neque oculos aliò avertit: illud enim ingentem dolorem, hoc factum non approbare indicat. Videtur etiam inter se nescio quid occultè latenterq; meditari, oculi siquidem illius

d) Facile apparet Allatium rigidi censoris more conqvirere & erroribus adscribere, qvæ si voluisset facile excusare vel similibus exemplis Ecclesiæ Romanæ celebratissimorum scriptorum tueri potuisset.

e) Luc. II, 35. f) Luc. XXIII, 28.

illius in cogitationes, quæ verbis explicari non possunt, desiguntur, cùm anima intus examinet, quæ priùs possederit, & quibus nunc malis divexatur, & utraq; simul veluti in examine librat, & melioribus vincit. Attamen mortem admiratione non prosequi, aut quanam ratione, Filius illi non denegavit. Hi sunt errores, qvos in Triodio deprehendi.

Est præterea locus pag. 12. a. c. 2. p. de biothanatis, sive violentâ morte peremptis ambiguus, & perplexus. Loqvitur enim de divina scientia, & prædeterminatione, & DEi providentia de rebus particularibus nimis confusè, qvæ si rectè exponantur, g) admitti posse, & Catholica videri non dubito. Ut jacent, dubia sunt, & nescio qvid fidei absonum primâ facie sonant. Illa ego sicuti non condemno, ita nec laudo. Verba Græca exscripsi, & Latinis verbis, ut potui, fideliter expressi, ut aliorum etiam judicio examinentur. Χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι οὐχ οἱ τοῖς κρημνοῖς περιπίπτοντες καὶ πυρὶ καὶ θαλάσσῃ, καὶ τοὺς λεγομένοις θαναλικοῖς ἐκτριβόμενοι, καὶ κρύει, καὶ λιμῷ κατὰ κέλευσιν θεοῦ τοῦτο πάσχουσι. ταῦτα γάρ εἰσι θεοῦ κρίματα, ὧν τὰ μὲν γίνονται κατὰ εὐδοκίαν, τὰ δὲ κατὰ παραχώρησιν. ἄλλα δὲ καὶ δι᾽ εἴδησιν, καὶ δι᾽ ἀπειλὴν, καὶ σωφρονισμὸν ἑτέρων γίνονται. καὶ τῷ μὲν προγνωστικῷ λόγῳ οἶδε πάντα καὶ γινώσκει, καὶ τῷ θελή-
226 ματι αὐτοῦ γίνονται, ὡς δὴ καὶ ἐπὶ τῶν στρουθίων λέγει τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον. οὐ μὴν δὲ ὁρίζει καὶ οὕτω γίνεσθαι, πλὴν τινῶν ἅμα τῷ παραχθῆναι τυχὸν τὸν μὲν πνιγῆναι, τὸν δὲ θανεῖν. καὶ τὸν μὲν γέροντα, τὸν δὲ νήπιον. ἀλλ᾽ ἅπαξ ὥρισε τὸν καθολικὸν, καὶ ἀνθρώπινον χρόνον καὶ τοὺς τοσούτους τῶν θανόντων τρόπους. ἐντὸς οὖν τῶν τοσούτων χρόνων οἱ διάφοροι τρόποι τῶν θανάτων ἐπάγονται, οὐ μὲν ἐξ ἀρχῆς ὁρίζοντος τοῦ θεοῦ, γινώσκοντος μέν τοι. πρὸς δὲ τὴν πολιτείαν ἑνὸς ἑκάστου ἡ βουλὴ τοῦ θεοῦ τόν τε χρόνον καὶ τὸν τρόπον τοῦ θανάτου αὐτοῦ σχεδιάζει. εἰ δὲ προορισμὸν ζωῆς λέγει ὁ μέγας Βασίλειος· ἀλλὰ τὸ, γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, αἰνίττεται. λέγει γὰρ ὁ Απόστολος Κορινθίοις γράφων· διότι ἀναξίως μεταλαμβάνετε, διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄῤῥωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοὶ, ἤτοι ἀποθνήσκουσι πολλοί. καὶ ὁ Δαυὶδ, μὴ ἀναγάγῃς με ἡμίσει ἡμερῶν μου. καὶ παλαιστὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου. καὶ ὁ Σολομῶν, υἱὲ τίμα τὸν πατέρα σου, ὅπως ἔσῃ πολυχρόνιος. καὶ πάλιν, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ καιρῷ. καὶ ἐν τῷ Ἰὼβ πρὸς τὸν Ελιφὰζ ὁ θεὸς λέγει, ἐξωλόθρευσα ἂν ὑμᾶς, εἰ μὴ διὰ Ἰὼβ τὸν θεράποντά μου, ὥστε δείκνυται οὐχ ὅρον εἶναι ζωῆς. εἰ δέ τις τοῦτο ὅρον μοι νόει θεοῦ τὴν θέλησιν αὐτοῦ. ᾧ γὰρ βούλεται προστίθησιν, ἐλαττοῖ δὲ ἕτερον, πάντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομῶν. καὶ ὅτε θελήσει ὁ θεὸς οἰκονομεῖ τόν τε τρόπον, καὶ χρόνον. ὅρος οὖν ἑκάστου ζωῆς ἐστὶν, ὡς ὁ μέγας φησὶν Ἀθανάσιος, ἡ θέλησις, καὶ ἡ βουλὴ τοῦ θεοῦ. τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ τῷ βάθει τῶν κριμάτων σου Χριστὲ θεραπεύσῃς. καὶ τὸ τοῦ μεγάλου Βασιλείου,

g) Qvidni igitur hoc facere malumus, qvàm nodum in scirpo qværere?

λείου, θάνατοι, λέγοντος, ἐπάγονται, τῶν ὅρων τῆς ζωῆς πληρωθέντων, ὅρους δὲ ζωῆς τὸ θέλημα λέγομεν τοῦ θεοῦ. εἰ γὰρ ὅρος ἐστὶ ζωῆς, τίνος χάριν δεόμεθα θεοῦ καὶ ἰατρῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν παίδων εὐχόμεθα;
Oportet autem scire, quod non omnes qui præcipitiis concidunt, sive igne, 227
*& mari, & aliis lethiferis vitam finiunt, & frigore, & peste, secundum jussum DEi id patiuntur. Hæc enim sunt DEi judicia, quorum nonnulla secundùm beneplacitum accidunt, alia secundùm permissionem, alia propter scientiam, & comminationem, & correctionem aliorum fiunt. Et præcognoscitivâ quidem ratione omnia cognoscit, & scit, & voluntate ipsius fiunt, quemadmodum & de passeribus * sacrum dicit Evangelium. Non verò determinat ea sic fieri, exceptis aliquibus: exempli gratiâ, si succedat ut hic suffocetur, ille moriatur, & hic senex, ille infans, sed semel determinavit universum, ac humanum vitæ tempus, & tam varia mortis genera. In tot itaque annorum spatiis diversa mortis genera inferuntur, non ab initio DEo determinante, sed cognoscente. Ad institutum verò vitæ uniuscujusque voluntas DEi, & tempus, & mortis illius genus ex tempore statuit. Verùm si magnus Basilius* h) *prædeterminationem vitæ dicit, illud nobis:* i) Terra es, & in terram reverteris, *innuit. Ait siquidem Apostolus Corinthiis scribens:* k) Propterea qvod indignè communicetis inter vos multi infirmi sunt, & imbecilles, & dormiunt multi: *quasi diceret, moriuntur multi. Et David:* l) Ne revoces me in dimidio dierum meorum: *Et,* m) mensurabiles posuisti dies meos. *Et Solomon,* n) Fili honora Patrem tuum, ut sis longævus. *Et rursus,* e) ut ne moriaris in non tempore. *Et apud Job DEus dicit ad Eliphaz:* p) Consumpsissem vos, nisi per Job servum meum. *Hinc demonstratur nullum esse terminum vitæ. Si quis porrò dicit terminum, DEi puta illius voluntatem: quemadmodum enim vult, addit, & minuit alteri, omnia in utilitatem* 228
disponens, & cùm DEus voluerit, & modum, & tempus disponit. Terminus itaque vitæ uniuscujusque est, ut magnus inquit Athanasius, q) *voluntas & placitum DEi. Hac ratione, & profunditate judiciorum tuorum Domine, illud magni Basilii conciliabis, dicentis, Mortes inferuntur, terminis vitæ completis, terminos verò vitæ, voluntatem DEI dicimus.*

Etenim si terminus vitæ est, cujus gratia DEum exoramus, precésque pro filiis effundimus, & medicorum indigemus?

EJUS-

* Matth X 29. XII. 6.
h) Adde qvæ de loco S. Basilii Gennadius Epistola de prædestinatione, qvam Hœschelius edidit. i) Gen. III. 19. k) 1. Cor. XI. 30. l) Psal. CII. 25. m) Psal. XXXIX. 6. n) Sir. III. Exod XX. 12. o) Ecclesiastæ VII. 18. p) Job. XLII. 8. q) Locus est qvæst. 113. ad Antiochum.

229 # EJUSDEM
DE PENTECOSTARIO.

PENTECOSTARII, qvemadmodum de Triodio suprà * diximus, varii fuêre auctores, antiqvi & recentiores. Antiqvi suâ vetustate, & modestiâ venerandi: recentiores ex schismate, audacia, atqve omnia attentandi libidine, contemnendi. Ut Nicephorus Callistus Synaxariorum auctor, & Officii in D. Virginem vivificæ fontis, & Nicolaus Malaxus Archipresbyter Nauplii, qvi multa Troparia de suo addidit, & horas in vigilia Pentecostes consarcinavit, veteraqve antiqvorum Patrum monumenta novis suis deliramentis inspersit. Qvare liber iste æqvè ac Triodion Censoris virgulâ examinandus est. Digna autem consideratione, & emendatione in Pentecostario Venetiis apud Jacobum Leoncinum 1579. in qvarto edito.

Primùm multa de novo ab ultimis Correctoribus in hac editione, sicuti etiam in aliis fuisse addita, nec ipsi negant. Monent etenim in principio libri. Τὸ παρὸν βιβλίον τετύπωται Ἐνετίῃσιν ἔργοις Ἰακώβου τοῦ Λεογκίνου, ὅπερ περιέχει πλεῖστα τροπάρια, ἰδιόμε-
230 λα, κανόνας τε, καὶ συναξάρια, ἃ συλλεχθέντα νῦν ἐκ πολλῶν καὶ καλῶν βιβλίων οὐκ ἦσαν ἐν τοῖς ἄλλοις τοῖς προτυπωθεῖσι παρὰ τῶν ἄλλων Πεντηκοσταρίοις. *Hic liber typis vulgatus est Venetiis apud Jacobum Leoncinum, continetque plurima Troparia, Idiomela, Canones, & Synaxaria, quæ nunc collecta sunt ex multis ac bonis libris: & aliis Pentecostariis anteà editis, non inerant.* Et pag. 17. a. m. τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας τῆς διακαινισίμου ψάλλομεν τὴν παροῦσαν ἀκολουθίαν τὴν γεγονυῖαν παρὰ κυρίου Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου εἰς τὴν ὑπεραγίαν καὶ κυρίαν δέσποιναν θεοτόκον, τὴν ζωοδόχον πηγήν. οὐ γὰρ εὕρομεν ἀπὸ τυπικοῦ, τὴν τοιαύτην ἀκολουθίαν. ἀλλ' ἐτέθη δι' ἀγάπην τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου. *Feria quinta in Vesperis Diacænesimi cantamus præsens Officium, factum à Domino Nicephoro Xanthopulo in sanctissimam, & Dominam Virginem vivificæ fontis. Neque enim similè*

* Supra p. 113. seq. De Pentecostario dixerat p. 77.

simile Officium à Typico invenimus ordinatum, sed pro affectu in Beatissimam Virginem edidimus. Et pag.202.a.m. Ἀκολουθία τῶν μεγάλων ὡρῶν τῆς παραμονῆς τῆς ἁγίας Πεντηκοστῆς, ποιηθεῖσα ὑπὸ Νικολάου ἱερέως τοῦ Μαλαξοῦ πρωτοπαπᾶ Ναυπλίου. *Officium magnarum horarum vigiliæ sanctæ Pentecostes, compositum à Nicolao sacerdote Malaxo Archipresbytero Nauplii.* Et alibi sæpiùs. A Correctoribus ipsis, ac similium librorum editoribus petere possumus, qvanam auctoritate tantum facinus audent, & temeratas manas in intemeratos Ecclesiæ ritus imponunt? Homines vilissimi sunt, nullâ scientiarum laude, nullâ auctoritate, nullâ dignitate conspicui, qvi ex arbitrio Officia Ecclesiæ moderantur, addunt, subtrahunt mutant, de novo 231
consarcinant, qvidqvid illis videtur. An universæ Orientali Ecclesiæ legem ipsi dare? compellerene possunt, ut compicta ab illis nugamenta inter rerum sacrarum cæremonias, non domi tantum, sed in sacris conuentibus, & Ecclesiis legantur, recitentur, & cantionum sacrarum etiam modulis in obsequiosi populi aures intrudantur? Vetant id leges, rejiciunt Canones, & integerrimus Ecclesiasticæ disciplinæ ordo prohibet. Libri in Ecclesia legendi, nonnisi approbati, aliasque recepti in Ecclesia esse debent. Preces nonnisi Synodorum calculo comprobatæ. Joannes Zonara in Canonem 18. Concilii Laodiceni. Ὁ εἰκοστὸς τρίτος τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου κανὼν διατάττεται ἐν ταῖς ἱκεσίαις, τὰς κεκυρωμένας παρὰ τῆς συνόδου εὐχὰς παρὰ πάντων λέγεσθαι, καὶ μὴ νέας ἄλλας. τοῦτο οὖν ἔοικε καὶ ὁ παρὼν κανὼν διατάττεσθαι, τὸ μὴ τὸν βουλόμενον δηλαδὴ εὐχὰς ἰδίας συντιθέναι, καὶ ταύτας λέγειν ἐν ταῖς συνάξεσιν, ἀλλὰ τὰς αὐτὰς εὐχὰς, ἤγουν τὰς ἤδη παραδιδομένας γίνεσθαι ἐν πάσῃ συνάξει. *Ut in supplicationibus probatæ tantummodo per Synodum precationes, rejectis aliis novis, ab omnibus adhibeantur, Carthaginensis Synodi vigesimo tertio Canone constitutum est. Idem hoc quoque Canone decretum videtur, ac ne cui scilicet pro arbitrio formulas precum contexere, easque in publicis conventibus recitare liceat, sed easdem, hoc est diuturnâ consuetudine usurpatas in quocumque conventu omnes retineant, definitum.* Et in Canonem 117. Carthaginensem. Τὰς οὖν κεκυρωμένας ἐν τῇ συνόδῳ λέγεσθαι ὥρισεν ἡ σύνοδος, ὁποῖαι ἂν εἶεν, καὶ ὡς ἂν καλοῖντο, καὶ μὴ ἑτέρας προσφέ- 232
ρεσθαι, ἀλλὰ τὰς παρὰ τῶν συνετωτέρων συναχθείσας εὐχὰς λέγεσθαι. Et, ἐν πᾶσιν οὖν τοῖς εἰρημένοις ἐκείνας ὥρισε λέγεσθαι τὰς ἤδη κυρωθείσας εὐχὰς, καὶ μὴ νέας παρά τινων εἰσαγομένας κατὰ τῆς πίστεως. ἀλλ' οὐκ ἐδο-

232 κίμασαν οἱ πατέρες, ἀμφίβολά εἰσι. Φόβος δὲ ὑποτρέχει ἐν τοῖς τοιούτοις μή ποτε καὶ ἀσεβῆ ὦσί τινα, καὶ κατὰ τῆς πίστεως. διὸ καὶ ἀποβάλλεται τὰ νέα ἡ σύνοδος. *Preces igitur in Synodo confirmatæ, & à sapientioribus collectæ, quæcumque demùm illæ forent, & quocumque nomine vocarentur, eas omnibus aliis rejectis, adhiberi Synodus statuit.* Et: *His ergo locis omnibus preces jam à Synodo confirmatæ adhiberi, novas autem, quæ ab aliquibus contra fidem invehuntur, repudiari omninò jubet. Quæ enim Patrum judicio non sunt probata, dubia sunt, proindeque ne aliquid à pietate, fideque alienum contineant, metuendum. Idcircò nova omnia Synodus abrogavit.* Theodorus Balsamo in dictum Canonem Laodicenum: Καὶ οὗτος ὁ κανὼν διορθωτικός ἐστι παλαιοῦ τινος ἔθους ἀτάκτου. Φαίνεται γὰρ ὥς τινες ἐξ ὑπεροψίας εὐχὰς συντιθέμενοι εἰς τὰς ἑσπερινὰς ὑμνῳδίας ἀνεγίνωσκον αὐτάς. καὶ αἰτιώμενοι ἔλεγον μηδὲν τι ἀπεικὸς ποιεῖν, μηδὲ παραλύειν τὰς παρὰ τῶν πατέρων δεδομένας εὐχάς. ἐκεῖναι μὲν γὰρ εἰς τὰς ἐννάτας ἐτυπώθησαν γίνεσθαι. αἱ δὲ παρ' αὐτῶν γεγονυῖαι εἰς τὰς ἑσπερινὰς ὑμνῳδίας ἐκφωνοῦνται. Φασὶν οὖν οἱ πατέρες ἀρκεῖν τὰς παραδεδομένας εὐχὰς καὶ ἐν ταῖς ἐννάταις, καὶ ἐν ταῖς ἑσπέραις, καὶ ἐν πάσαις ἁπλῶς ταῖς συνάξεσι, καὶ μὴ ἔχειν ἄδειαν τὸν βουλόμενον εὐχὰς συντιθέναι. *Hic quoque Canon veterem inordinatum morem corrigit. Quidam enim propter arrogantiam, ut videtur, in vespertinos hymnos preces componentes, eas lege-*
233 *bant, & cùm reprehendebantur, se nihil absurdum, alienumve facere, nec à Patribus datas orationes dissolvere dicebant. Illæ enim in nonis fieri jussæ sunt, quæ autem ab ipsis factæ sunt, in vespertinis hymnis proferuntur. Dicunt ergo Patres sufficere preces, quæ sunt traditæ, & in nonis, & in vesperis, & in omnibus, ut semel dicam, congregationibus, nec licere ei qui velit preces componere* Et in Canonem Carthaginensem: Ὡς ἔοικε, τινὲς ἐπίσκοποι ἐπεχείρουν λέγειν εὐχὰς ἀσυνήθεις, ἢ κατὰ τὰ προοίμια τῶν θείων δοξολογιῶν, ἤγουν εἰς τὰς εὐχὰς, ἢ κατὰ τὰς παραθέσεις, ἤγουν ἐν τῷ μέσῳ, ἢ κατὰ καιρὸν τῶν χειροτονιῶν. κωλύοντες οὖν τοῦτο οἱ πατέρες φασὶ μόνας ἐκείνας τὰς εὐχὰς λέγεσθαι τὰς προκεκυρωμένας, ἤτοι τὰς συνήθεις. *Ut est verisimile, quidam Episcopi aggrediebantur dicere precationes inusitatas, vel in initiis glorificationum, vel in commendationibus, seu in medio, vel etiam tempore manuum impositionis. Hoc ergo vetantes Patres, dicunt eas solas debere dici precationes, quæ priùs constitutæ sunt, seu quæ sunt consuetæ.*

Hoc

Hoc in Ecclesia Constantinopolitana adeo invaluit, ut diversis edictis Synodalibus contra eos, qvi similia auderent, & pœnis gravissimis cautum sit. Idem Balsamom ibidem. Ἐν γὰρ τῇ συνόδῳ τῆς βασιλευούσης ταύτης τῶν πόλεων, διάφορα γεγόνασι σημειώματα, ἀφορισμῷ, ἀλειτουργησίας καθυποβάλλοντα τοὺς ἐν τοῖς μνημοσύνοις τῶν ἀποιχομένων εὐγενῶν καὶ μεγιστάνων ἱερουργοῦντας ἀρχιερεῖς καὶ λέγοντας ἐπαινετηρίους εὐχὰς μετὰ Ιαμβείων, ἢ καὶ λογοειδῶς. πολλοὶ γὰρ ἐφωράθησαν ταῦτα ποιοῦντες. ὡσαύτως ἀφωρίσθησαν διὰ συνοδικοῦ σημειώματος καὶ οἱ ἀναγνῶσται, οἱ 234 κατὰ τὰ αὐτὰ μνημόσυνα μουσικὰ λέγοντες, καὶ ὀργανικὰ μινυρίσματα, καὶ ποιοῦντες τὸν ἐπιτάφιον ἐπιγάμιον. *In Synodo autem hujus reginæ urbium diversa fuerunt edicta, significantia eos sacrorum celebrandorum, suspensioni esse obnoxios Antistites, qui in nobilium & procerum defunctorum memoriis sacrificant, & dicunt laudatorias preces cum Jambis, vel etiam solutâ oratione. Multi enim hæc facere deprehensi sunt. Similiter & Synodali edicto excommunicati sunt Lectores quoque, qui in eisdem memoriis musica & organica cantica cantillant & pro epitaphio, epithalamium celebrant.* Cum enim qvæ in Ecclesia recitantur proponantur Christi fidelibus, tamqvam res probatissimæ, non cujuscunqve voluntati fræna laxanda sunt, sed licentia similia audentium, integerrimo plurimotum in spiritu sancto congregatorum judicio compescenda. Tunc enim non solum res in illis contentæ, sed verba etiam examinata, tutam audientibus exhibebunt doctrinam. Refert namqve idem Balsamon in 63 Canonem Trullanum, Nicolaum Muzalonem, cum vitam sanctæ Parasceves, qvæ in Callicratiæ vico colebatur, à qvodam vicano ineptè, ac indoctè, indigneqve compositam invenisset, eam igni mandari jussisse, & aliis vitæ illius scribendæ negotium demandasse. Doceant ergo recentiores isti qvonam Synodali decreto id agant. Qvod si docere non possunt, cum non habeant, cessent simplicibus imponere, cessent innocuis fidelibus fucum facere, cessent propria & spuria inter vera, & tot jam annis comprobata Sanctorum 235 scripta, & preces Ecclesiasticas inserere. Servent sibi dicta Patrum à maculis innoxia, servent posteris, nihil detrahant, nihil addant, nihil immutent in rebus Ecclesiasticis, sine ipsius Ecclesiæ consensu.

II. Hinc

II. Hinc etiam factum est, & est secundum, qvod debet animadverti in hoc libro, ut licet in Ecclesia Græcorum sæpissime etiam decretis Synodalibus pseudœpigrapha, & apocrypha omnia sub gravissimis pœnis fuerint summota ex Lectionibus, & Officiis divinis, rursus ab hisce Novatoribus multorum offensâ introducta fuerint, ut videmus pag. 75. 6. m. in Synaxario de Nicodemi Evangelio. Λέγεται μέντοι ὡς καὶ Νικόδημος ἔτος λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν συντάγματι διεσάφησε πρῶτος πάντων, ὡς τῆς συναγωγῆς ὢν, καὶ ἀκριβέστερον, καὶ τὰς βουλὰς τῶν Ιουδαίων, καὶ λόγους, καὶ ἁπλῶς τὰ πάντα εἰδώς. *Fama est etiam Nicodemum hunc passionis & resurrectionis Christi res gestas minutatim commentario primum omnium tradidisse, tanquam qui è synagoga esset, ideoque accuratius Judæorum consilia, sermones, & uno verbo omnia pernosceret.* Evangelium hoc ab aliis dictum Nicodemi, tanqvam fictitium, & apocryphum semper rejecit Catholica Ecclesia. Nec magis probatæ fidei sunt, qvæ seqvuntur de Maria Magdalena pag. 58. a. p. Η τις μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ εἰς Ρώμην παραγενομένη, ὡς λόγος, καινῷ θανάτῳ τὸν Πιλάτον, καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς παραδίδωσι, τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν πρὸς τὸν Καίσαρα

236 Τιβέριον, ἀνενέγκασα. *Quæ post ascensionem Christi Romam perveniens, ut fertur, in causa fuit, ut novo mortis genere Pilatus ac summi sacerdotes enecarentur; quæ Christo contigerant, omnibus Cæsari Tiberio renunciatis.* Audi qvid de hujuscemodi libris scribat Joannes Zonaras in 60. Apostolorum Canonem. Πολλὰ δὲ βιβλία παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐνοθεύθησαν εἰς βλάβην τῶν ἁπλουστέρων, ὥσπερ καὶ αἱ διὰ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος γραφεῖσαι τοῖς ἐπισκόποις ἀποστολικαὶ διαταγαί· αἳ διὰ τοῦτο καὶ συνοδικῶς ἀπεβλήθησαν, τινὰ δὲ καὶ δι' ὅλου παρ' ἐκείνων συντέθειται ψευδεῖς ἐπιγραφὰς ἔχοντα, ὡς παρὰ πατέρων ἁγίων συγγεγραμμένα. τὰ δὲ καὶ ἀπόκρυφα καλούμενα. ταῦτα τοίνυν ἀπόβλητα εἶναι κελεύει ὁ κανὼν, καὶ εἰς ἀνάγνωσιν μὴ προστίθεσθαι. εἰ δέ τις δημοσίᾳ ταῦτα προάγει, καὶ ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγινώσκειν πειρᾶται, τοῦτον ἱερωμένον ὄντα καθαιρέσεως ἄξιοῖ. *Ab impiis & scelestis hominibus suppositi libri multi fuerunt in perniciem, captionemque simpliciorum. Veluti sunt Episcopis per sanctum Clementem scriptæ Apostolicæ ordinationes, quæ propterea Synodicè rejectæ sunt. Ab aliis quoque sunt omninò quædam composita falsas inscriptiones habentia, perinde ac si forent à sanctis Patribus conscripta. Sunt & quædam nuncupata apocry-*

apocrypha. Canon censet igitur hæc esse rejicienda, nec ad lectionem proponenda. Quod si quis hæc publicè profert, in Ecclesiaque legere conatur, hunc etiam consecratum ministrum, dignum depositione censet.

III. Tertium est, qvod primum in primo Synaxario occurrit, & die Paschatis legitur de descensu Christi ad inferos, & animarum ibi degentium liberatione pag. 4. 6. p. Ἐν ταύτῃ πά- 237
λιν ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς τῇ μήτρᾳ τῆς παρθένου ἐνῴκησεν, καὶ νῦν τὸ ἀνθρώπινον σύμπαν τῶν τοῦ ᾅδου ἁρπάσας πυθμένων εἰς οὐρανοὺς ἀνεβίβασε, καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα ἤγαγε τῆς ἀφθαρσίας. πλὴν καταβὰς εἰς ᾅδην οὐ πάντας ἀνέστησεν, ἀλλ' ὅσοι πιστεῦσαι αὐτῷ ᾑρετίσαντο. τὰς δὲ ψυχὰς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων βιαίως κρατουμένας παρὰ τοῦ ᾅδου ἠλευθέρωσε, καὶ πᾶσι δέδωκε πρὸς οὐρανοὺς ἀνιέναι. *Hac rursum de cœlo descendens in utero Virginis habitavit, & nunc genus humanum omne ab infernis cavernis arreptum in cœlos aduexit, & ad pristinam incorruptibilitatis dignitatem traduxit. Veruntamen ad infernum descendens, non omnes vitæ restituit, sed eos, qui illi credere voluerunt. Animas vero Sanctorum, qui ab orbe condito fuerunt, ab inferorum Domino violenter custodia mancipatas, liberavit, omnibusque facultatem fecit, ut remearent ad cœlos.* Descendit Christus, qvod & verissimum est, ad inferos, hoc est in inferiores terræ partes, in terræ viscera, cor, & ventrem: qvemadmodum enim cor, venter, & viscera in medio animalis sunt, ita & infernus in medio terræ r) esse perhibetur. Tertullianus in lib. de Anima: *Nobis*, inqvit, *inferi non nuda cavositas, nec subdivalis aliqua mundi sentina creduntur, sed infossa terræ, & in alto vastitas, & in ipsis visceribus ejus abstrusa profunditas.* Qvare audiendus non est Josephus Bryennius oratione de extremo judicio, & sempiterna beatitudine. Quum enim qvæsisset ποῖος ἐστὶν ὁ τόπος τῆς κολάσεως, *qualis sit locus punitionis*, respondet, ὅτι
τόπος τῆς κολάσεως, οὔτε ὁ ᾅδης ἐστὶν, οὐδὲ τὸ τοῦ παντὸς τοῦδε κόσμου μέ- 238
ρος.

r) Fuit hæc sane Veterum sententia, è qvibus Hieronymus in Ephes. IV. *Infernum sub terra esse jam nemo ambigit.* Illam opinionem profluxisse credibile est ex hypothesi de systemate Mundi, qvale proponit Cosmas Indoplevstes, secundum qvam cœlum suprema pars, ἔσχατα γαίης pars infima universi. Vide si placet Jacobi Vindeti librum eruditum de vita functorum statu.

ρος. ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνάστρου σφαίρας ἐκτὸς ἔσται ἡ γέεννα, καὶ μαρτυρεῖ ὁ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς λέγων ῥητῶς οὑτωσί· καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ αὐτὴ ἔσται ἡ γέεννα· τί σοι τούτου μέλει; τὸ γὰρ ζητούμενον δεῖξαι ὅτι ἐστὶν, οὐ ποῦ τεταμίευται, καὶ ἐν ποίῳ χωρίῳ. ἀλλ' ἐν ποίῳ τόπῳ ἔσται φησὶν, ἔξω που ἔγωγε οἶμαι τοῦ κόσμου τούτου παντός. καθάπερ γὰρ τῶν βασιλείων τὰ δεσμωτήρια, καὶ τὰ μέταλλα πόῤῥω διέστηκεν· οὕτω δὴ καὶ τῆς οἰκουμένης ταύτης ἔξω που ἔσται ἡ γέεννα. μὴ τοίνυν ζητῶμεν, ποῦ ἐστιν αὐτη, ἀλλὰ πῶς αὐτὴν φύγωμεν. *Punitionis locus neque est infernus, neque hujusce orbis universi pars, sed etiam extra sphæram, quæ stellis nullis collustratur, geenna erit; suoque probat testimonio aureâ linguâ præditus Joannes in expositione epistolæ ad Romanos, hæc verbatim referens: & quonam in loco hæc erit geenna? quid hoc ad te? Nos enim quærimus ostendere eam esse, non quonam in loco conservetur. Sed quonam erit in loco? ait, extra hunc orbem universum alicubi ipse reor esse, quemadmodum à regiis carceres, atque metalla longè absunt, pari ratione extra hunc mundum habitatum alicubi erit geenna. Ne itaque quæramus, ubinam illa sit, sed rationem, quâ illam fugiamus.* Sententiam Bryennii parum nobis curæ fuerit redarguere. Non is est, qvi solo suo dicto auctoritatem faciat. Ipse dixit, tenuit, non nego: qvid tum? Ego illi non credo, & cùm aliter cum Ecclesia sentiam, verba ejus etiam nullâ adductâ ratione detestor, & fucum, qvem ipse verbis Chrysostomi fecit, veritatis colore
239 suffundam. Sententia namqve Chrysostomi est, parum referre ut qvis sciat, qvonam in loco geenna jaceat, satis sit, si illi constet esse: tum enim dabit operam, ut pœnas effugiat, & benè agat. Movemur enim atqve afficimur à pœnis, qvæ verè & reipsâ sunt, & puniunt. Nihil meliores reddunt, sive sub terra, sive sub aëre, vel extra hoc universum fuerint. Qvare concludit, qværendum esse non ubinam geenna illa sit, sed modum, qvo illam evitemus. Ne tamen etiam huic qvæstioni non respondisse videretur, respondit geennæ locum esse extra hunc locum universi, qvi habitatur ab hominibus, sed longè ab illis abesse, & verum dicit, est enim in infimis terræ partibus, & in corde ipso, & ventre terræ, nempe in recessu infimo, & interno, & in inferioribus abyssis, in qvibus nulla hominum habitatio est, & in hunc infernum Christum sua anima descendisse fatemur.

Qvam-

Qvamvis itaqve in ea Ecclesia nullus unqvam fuerit, qvi de descensu animæ Christi ad inferos dubitarit, attamen rem apertam per se, & Sanctorum sententiis comprobatam, dictis nescio qvibus veluti caligine obduxerunt, ut nonnulla hinc ab Ecclesiæ dogmate diversa, non solùm nata, sed novis aliorum assertionibus propagata, in eorundem libris legantur, sicuti in verbis jam dictis videmus, qvæ si accuratius examinentur, multa nobis præter sanctorum mentem obtrudunt.

Primum est, *Humanum genus omne* s) *ab inferni cavernis*
ereptum à Christo in cœlos fuisse asportatum. Illud enim notant ver- 240
ba illa, τὸ ἀνθρώπινον σύμπαν, & sæpiùs etiam hoc idem in eodem libro, licet aliis verbis, & mutatâ dicendi formulâ repetitur. Nam pag. 148. a. m. in Canone Josephi scriptum est: ὡς ἔβλεψέ σε λόγε ὁ ᾅδης κάτω μετὰ ψυχῆς ἐστέναξε, καὶ πάντας τοὺς νεκροὺς φόβῳ ἀπέλυσεν, ἐπιγνόντας τὸ κράτος τῆς ἐξουσίας σου. *Ut vidit te, Verbum, infernus inferiùs cum anima suspiravit, & omnes mortuos timore relaxavit, qui agnoverunt potentiam tuæ auctoritatis*, & p. 82. b. p. καὶ γενόμενος ἐν νεκροῖς ὁ θεὸς τοὺς ἀπ᾽ αἰῶνος νεκροὺς ἐγείρεις. *Et perveniens ad mortuos DEus mortuos à seculo exsuscitas*, & p. 121. a. m. καὶ ἀνίστων το νεκροὶ οἱ ἀπ᾽ αἰῶνος. *Et resurgebant qui à seculo erant mortui*, & pag. 122. a. m. πύλας χαλκᾶς συνέτριψας βασιλεῦ οὐράνιε, καὶ ἀφεῖλες δεσμίους ἀπ᾽ αἰῶνος ἐκεῖσε χρηματίζοντας. *Portas æreas confregisti, Rex cœlestis, & abstulisti vinctos qui à sæculo ibi morabantur*, & pag. 134. b. m. καὶ κατελθὼν ἐν τῷ ᾅδῃ τοὺς ἀπ᾽ αἰώνων δεσμίους ἠλευθέρωσας. *Et descendens ad infernum vinctos à seculis liberasti.* & pag. 140. b. m. & 153. a. f. & 156. a. m. κύριε νεκρὸς προσηγορεύθης ὁ νεκρώσας τὸν θάνατον, ἐν μνήματι ἐτέθης ὁ κενώσας τὰ μνήματα. *Domine mortuus vocatus es, qui mortem mortificasti; in sepulchro positus, qui sepulchra evacuasti*, & pag. 147. b. m. ὁ ᾅδης κάτω σε ἰδὼν ἐστέναξε, καὶ ἀπεδίδου σπουδαίως τοὺς νεκροὺς, τοὺς ἐκ τοῦ αἰῶνος ἐκεῖσε φρουρουμένους, &, τελῶν τεράστια Χριστὲ ἐξαίσια ἐθελουσίως ὑψώθης ἐν

s) Eorum puta, qui CHRISTO apud inferos prædicanti fidem habuerunt. Ita enim hæc limitari ab auctore Pentecostarii Allatius ipse p. 243. non diffitetur. Qvo pacto nihil dicit qvod non multi veteres, multi è Romana Ecclesia dixerunt, qvorum doctrina de limbo Patrum qvem vocant, ab hoc Græcorum dogmate non differt nisi diversitate vocabulorum. Multus tamen est in illo exagitando Allatius non modo hic, sed & infra p. 320. seq.

σωρῷ καὶ νεκροῖς συνήφθης, ὁ νεκρώσας τὸν ᾅδην καὶ πάντας ἐν ἀνδρείᾳ ἀπελύσας δεσμίους. *Infernus inferiùs cùm te vidisset suspiravit, & 241 seriò restituebat mortuos, qui à seculo ibi custodiebantur.* Et: *Patrans miracula Christe eximia, voluntariè exaltatus es in Cruce, & inter mortuos annumeratus, qui mortem destruxeras, & omnes in virtute dissolvisti devinctos,* & pag. 129. a. m. μετὰ ψυχῆς καταβὰς εἰς μέρη κατώτερα τοῦ ᾅδου ἐξῆξας ἐν ἀνδρείᾳ δεσμίους ἅπαντας, οὓς ἐκ τοῦ αἰῶνος θάνατος εἶχεν πικρὸς τύραννος. *Cum anima descendens in partes inferiores inferni eduxisti in virtute devinctos universos, quos à seculo mors possidebat crudelis tyrannus,* & p. 122. a. f. καὶ ἡ γῆ ἐσαλεύθη, καὶ ἐτρόμαξεν ὁ παγγέλαστος ᾅδης καὶ πάντας δεσμίους ἀπέλυσε. *Et terra mota est, & intremuit maximè omnium deridendus infernus, & omnes devinctos liberavit,* & p. 175. a. p. καὶ ἀνέστη τριήμερος σκυλεύσας τὸν θάνατον, καὶ συναναστήσας πάντας τοὺς φθαρέντας. *Et tertio die resurrexisti, morte deprædatâ, & resurgere fecisti omnes mortuos,* pag. 158. b. m. ἐτέθης ἐν μνήματι ὡς ἑκουσίως γενόμενος νεκρὸς, καὶ τὰ βασίλεια τοῦ ᾅδου βασιλεῦ ἀθάνατε ἅπαντα ἐκένωσας, νεκροὺς τῇ ἀναστάσει ἐγείρας τῇ σῇ. *Positus es in monumento, tamquam qui voluntariè mortuus factus es, & regias inferni, Rex immortalis, omnes evacuasti, mortuos tuâ resurrectione exsuscitans.* pag. 159. a. m. ἔθεντο ἄπνουν σε νεκρὸν Χριστὲ ἐν μνήματι τὸν πᾶσι νεκροῖς ἐμπνέοντα τὴν ζωήν. ἀνέστης δὲ κύριε πάντα κενώσας λόγε τὰ μνήματα θεϊκῇ σου δυναστείᾳ. *Posuerunt te exanimem mortuum Christe in sepulchro, qui omnibus mortuis vitam inspiras. Resurrexisti verò Domine, omnia evacuans Verbum sepulchra tuâ divinâ facultate,* pag. 198. b. m. μακαρία ἡ κοιλία σου πανάμωμε γέγονεν· τὸ γὰρ τὴν κοιλίαν ᾅδου παρα-
242 δόξως κενώσαντα ἀνερμηνεύτως χωρῆσαι κατηξίωσαι. *Beatus venter tuus, immaculatissima, factus est. Ventrem enim inferni præter opinionem hominum evacuantem inenarrabiliter capere dignata es.* pag. 267. b. p. καὶ διὰ θανάτου τὸν ᾅδην πλούτου κενούμενον, &, ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος πάντας συνανέστησας τοὺς ἐν ᾅδῃ νεκρούς. *Et per mortem infernum opibus evacuatum, &, Resurgens è sepulchro omnes exsuscitasti, qui in inferno erant, mortuos.* pag. 271. a. m. τῇ θείᾳ καθόδῳ σου φωτὸς ἐπλήσθη τὰ καταχθόνια, καὶ τὸ σκότος ἠλάθη τὸ πρὶν διῶκον, ὅθεν ἀνέστησαν οἱ ἀπ' αἰῶνος δεσμῶται. *Divino descensu tuo, lumine impleta sunt inferiora terræ, & tenebræ, quæ anteà persequebantur, expulsæ sunt. Hinc resurrexerunt qui à seculo vinculis obstringebatur.* pag. 191. b. m. ᾅδου πύλας, καὶ μοχλοὺς συντρίψας λόγε, πάντας τοὺς ἐν ᾅδῃ ἀνέστησας κύριε. *Inferni portis, & vectibus confractis, omnes qui in inferno erant resurgere fecisti Domine.*

Mor-

Mortuos ergo omnes ab orbe ipso condito in sepulchris, & intimis terræ recessibus, & in inferioribus abyssis, morte ac vinculis damnatos descensu suo Christus, ut isti ajunt, liberavit, compotesqve sui fecit. Qvod omnino falsum est, & Catholicis auribus inauditum, sive enim de animarum liberatione sermo est, & hoc est falsum. Nullus enim ad hæc tempora animas, qvæ æternis suppliciis addictæ continuis vexabantur angustiis, vel qvæ qvod aquâ baptismali renatæ non fuerint, visione DEi arcebantur, vel qvæ qvod non fecissent satis pro delictis peccati pœnis atrocissimis redimebant, omnes à Christo liberatas fuisse
fassus est, sive de corporum resurrectione, qvæ tantoperè in 143
sententiis adductis videtur inculcari, & hoc etiam falsum est. Nullus enim similem corporum resurrectionem somniavit, & historiæ Evangelicæ adversatur Matthæi 27. qvi multa Sanctorum corpora, non autem omnia, & præcipuè damnatorum, resurrexisse narrat. Qvæ post resurrectionem exierant è monumentis, & venerunt in civitatem sanctam, *Et monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierunt, surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem, & apparverunt multis.*

Hoc cum auctori Synaxarii non recte, neqve ad normam Catholicæ veritatis prolatum videretur, se ipsum qvodammodo corrigens, & amplam ac vagam, & nullis terminis circumscriptam sententiam in strictiorem, ac modestiorem dicendi formam restringens, subdit, *Verumtamen ad infernum descendens non omnes vitæ restituit, sed eos, qui illi credere voluerunt.* Quibus verbis eorum nobis dictum intrudit, qvi dixerunt animam Christi post mortem separatam à corpore in interiora terræ, atqve loca illa, qvibus animæ mortuorum detinebantur, commigrasse, ibiqve omnibus etiam damnatis mysteria nostræ fidei prædicasse, illisque ad se conversis à pœnis illis liberatis, beatitudinem contulisse; eos verò qvi illi non crediderunt, æternis suppliciis condemnatos neglexisse.

Prædicatio hæc Christi hac ratione exposita non solum 244
Xanthopulo, sed aliis etiam Patribus t) tribuenda videtur, qvo-

t) Videndus omnino Cotelerius in notis ad Hermæ Pastorem III. 16. & Jo. Ernestus Grabe ad Irenæum IV. 45.

qvorum auctoritate plausibilior fit. Namqve Clemens Alexan-
drinus libro 6. Stromatum. * Διόπερ ὁ κύριος εὐηγγελίσατο καὶ
τοῖς ἐν ᾅδου. φησὶ γοῦν ἡ γραφή. λέγει ὁ ᾅδης τῇ ἀπωλείᾳ, εἶδος μὲν
αὐτοῦ οὐκ εἴδομεν, φωνὴν δὲ αὐτοῦ ἠκούσαμεν, οὐχ ὁ τόπος δήπου
φωνὴν λαβὼν εἶπεν τὰ προειρημένα, ἀλλ' οἱ ἐν ᾅδου καταταγέντες,
καὶ εἰς ἀπώλειαν ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες, καθάπερ ἔκ τινος νεὼς εἰς θά-
λασσαν ἑκόντες ἀπορρίψαντες. αὐτοὶ τοίνυν εἰσὶν οἱ ἐπακούσαντες τῆς θείας
δυνάμεώς τε καὶ φωνῆς. ἐπεὶ τίς ἂν εὐφρονῶν ἐν μιᾷ καταδίκῃ, καὶ
τὰς τῶν δικαίων, καὶ τὰς τῶν ἁμαρτωλῶν ὑπολάβοι εἶναι ψυχὰς
ἀδικίαν τῆς προνοίας καταχέων. τί δ' οὐχὶ δηλοῦσιν εὐηγγελίσθαι τὸν
κύριον τοῖς τε ἀπολωλόσιν ἐν τῷ κατακλυσμῷ, μᾶλλον δὲ πεπεδημένοις,
καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ τε καὶ φρουρᾷ συνεχομένοις. Et: ἐναργεῖ δὲ οἶμαι
καὶ ὁ σωτὴρ, ἐπεὶ τὸ σώζειν ἔργον αὐτοῦ, ὅπερ οὖν καὶ πεποίηκεν τοὺς εἰς
αὐτὸν πιστεῦσαι βεβουλημένους διὰ τοῦ κηρύγματος, ὅποι ποτ' ἔτυχον
γεγονότες, ἑλκύσας εἰς σωτηρίαν. εἰ γ' οὖν ὁ κύριος δι' οὐδὲν ἕτερον εἰς
ᾅδου κατῆλθεν, ἢ διὰ τὸ εὐαγγελίσασθαι, ὥσπερ κατῆλθεν, ἤτοι πάντας
εὐαγγελίσασθαι, ἢ μόνους Ἑβραίους. εἰ μὲν οὖν πάντας, σωθήσονται πάντες
οἱ πιστεύσαντες, κἂν ἐξ ἐθνῶν ὄντες τύχωσιν, ἐξομολογησάμενοι ἤδη ἐκεῖ.
ἐπεὶ σωτήριαι καὶ παιδευτικαὶ αἱ κολάσεις τοῦ θεοῦ εἰς ἐπιστροφὴν ἄγου-
σαι, καὶ τὴν μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ μᾶλλον, ἢ τὸν θάνατον αἱρού-
μεναι. καὶ ταῦτα καθαρώτερον διορᾶν δυναμένων τῶν σωμάτων ἀπηλλα-
γμένων ψυχῶν, κἂν πάθεσιν ἐπισκοτῶνται, διὰ τὸ μηκέτι ἐπιπρο-
245 σθεῖσθαι σαρκίῳ. *Quamobrem prædicavit Dominus iis quoque, qui
erant apud inferos. Dicit quidem certè scriptura. Dicit infernus perditioni. Eius quidem speciem non videmus, ejus autem vocem audivimus. Non locus utique voce accepta dicit ea, quæ prius dicta sunt, sed ii qui sunt collocati apud inferos, & seipsos tradiderunt ad exitium, tanquam ex naue aliqua se suâ sponte in mare projicientes. Ipsi ergo sunt, qui divinam audierunt virtutem, & vocem. Nam quis sanæ mentis, & justorum & peccatorum animas esse existimaverit in una condemnatione, injustitiæ maculam infundens providentiæ? Quid verò? an non significant, Dominum annunciasse Evangelium & iis, qui perierunt in diluvio, vel potiùs vincti fuerant, & iis, qui in præsidio continebantur, & custodia?* Et: *Operatur autem, ut existimo, Servator, quandoquidem ejus est opus servare, & saluum facere, quod quidem certè facit, ut qui eos, qui in ipsum voluerint credere per prædicatio-*

* p. 637. edit. Paris.

dicationem, ubicunque essent, traxerit ad salutem. Si ergo Dominus nulla alia de causa descendit ad inferos, quàm ut annunciaret Evangelium, sicut descendit; aut descendit, ut annunciaret omnibus, aut solis Hebræis. Atque si omnibus quidem, salvi erunt omnes, qui crediderint, etiamsi sint ex Gentibus, cùm jam illic confessi fuerint. Sunt enim salutares, & quæ erudiunt, DEi castigationes adducentes ad conversionem, & potiùs pœnitentiam eligentes, quàm mortem, idque cùm possint animæ purius perspicere, quæ sunt liberæ à corporibus, etiamsi obscurentur vitiis, & perturbationibus, eo quòd non se ampliùs eis opponat, & eas impediat caruncula. Nec solum Christum in terræ latebris mortuis gentibus, qvæ dum vixerunt 246
fidem non habuerunt, sed etiam Apostolos ipsos, ex Hermetis, seu Pastoris sententia, in easdem descendentes infidelibus fidem annunciasse, non solùm hîc docet, sed stromate etiam secundo, * ex qvo tanqvam ex fonte recentiores Græci sua hausisse videntur.

Dubitasse videtur etiam Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Paschate sub finem. *Sic in infernum descendit, simul descende, ea quoque mysteria cognosce, quæ Christus illic designavit: quod duplicis descensus consilium, quæ ratio fuerit: utrum omnes sine ulla exceptione adventu suo saluos fecerit, an illic quoque eos duntaxat qui crediderunt.* Nec longè abit Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus epistolâ ad Leonem Pontif. Romanum. Joannes Damascen. de fide orthodoxa lib. 3. cap. 29. Κάτεισιν εἰς ᾅδην ψυχὴ τεθεωμένη, ἵνα ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ δικαιοσύνης ἀνέτειλεν ἥλιος· οὕτω καὶ τοῖς ὑπὸ γῆν ἐν σκότει καὶ σκιᾷ καθημένοις ἐπιλάμψῃ τὸ φῶς. ἵν' ὥσπερ τοῖς ἐν γῇ εὐηγγελίσατο εἰρήνην, αἰχμαλώτοις ἄφεσιν, καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. καὶ τοῖς μὲν πιστεύσασι γέγονεν αἴτιος σωτηρίας αἰωνίου, τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος· οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδου, ἵν' αὐτῷ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. καὶ οὕτω τοὺς ἀπ' αἰώνων λύσας πεπεδημένους αὖθις ἐκ νεκρῶν ἀνεφοίτησεν, ὁδοποιήσας ἡμῖν τὴν ἀνάστασιν. *Ob id porrò deificata Christi anima ad inferos descendit, ut quemadmodum iis, qui in terra versabantur, justitiæ sol ortus erat, ita etiam iis, qui infra terram in tenebris & umbra sedebant, illuceret. Et quemadmodum his, qui in terra erant,* 247
pacem, captivis remissionem, cœcis visum evangelizaverat, atque iis

* p. 379.

iis quidem qui fidem ipsi adhibuerant, æternæ salutis auctor extiterat, eorum autem, qui contumaces & incredulos sese præbuerant, infidelitatem coarguerat: sic etiam iis, qui in inferno erant: ut ipsi omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & inferorum. Atque hoc pacto iis, qui ab omni ævo compedibus adstricti tenebantur, solutis, ipse rursus à morte ad vitam rediit, viam nempe ad resurrectionem nobis muniens. Ut enim comparatio robur habeat, illud necessariò seqvi debet, pari ratione Christum, & viventibus, & mortuis pacem denunciasse, ne mortui in agnoscendo Christo, illiqve genu flectendo minus haberent. Qvinam autem fuerint, qvi Christo crediderunt ex infidelibus, ideoqve sempiternis cruciatibus damnati, idemmet pluribus exponit sermone de defunctis. Illi scilicet, qvi vitæ spatium purè egerant, procul à luxu, & venere, nec ullius sceleris sibi conscii fuêre, fidem tamen non habuerunt. Qvi vero vitiis, ac peccatis commaculati vitæ finem fecerant, illi nullâ ratione neqve crediderunt, neqve salui facti sunt. En ejus verba: Προειρήκαμεν, ὡς αἱ ἀπειλαὶ μὲν φρικώδεις τοῦ παντεπόπτου, νικᾷ δὲ ταύτας ἡ ἄφατος τούτου φιλανθρωπία. καὶ γὰρ μετὰ τὸ φάναι τὸν ὑποφήτην ταῦτα, γέγονε πάντως ἐν τῷ ᾅδῃ ἐξομολόγησις. ἐκείνων λέγω τῶν ἐν τῇ σωτηρίῳ τοῦ δεσπότου καθόδῳ. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔσωσε πάντας ὁ ζωοδότης, ἀλλ' ὡς εἴρηται κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας, τινὲς γοῦν φασὶ τοὺς προπεπιστευκότας, οἵτινές εἰσι πατέρες καὶ προφῆται, βασιλεῖς καὶ τοπάρχαι.

248 Καί τινες ἄλλοι τοῦ λαοῦ τῶν Ἑβραίων
Εὐαρίθμητοι, καὶ πρόδηλοι τοῖς πᾶσιν.
Ἡμεῖς δὲ πρὸς ταῦτα ἀντεροῦμεν τοῖς δοξάζουσιν ὧδε, ὡς οὔτε δῶρον, οὔτε
θαυμαστὸν καὶ παράδοξον τοῦτο
Τοῦ σῶσαι Χριστὸν τοὺς προπεπιστευκότας
Ἐπεὶ κριτὴς δίκαιος ὑπάρχει μόνος.
Καὶ πᾶς ὁ τούτῳ πιστεύσας οὐκ ὀλεῖται.
Ἔδει τοιγαροῦν τούτους σωθῆναι πάντας,
Καὶ τῶν τοῦ ᾅδου δεσμῶν ἀπαλλαγῆναι
Τῇ καταβάσει τοῦ θεοῦ καὶ δεσπότου.
Ὃ καὶ γέγονε τῇ τούτου προμηθείᾳ
Οἵ δέγε χάριν φιλανθρωπίας μόνης
Σωθέντες ὑπάρχουσιν, ὡς οἶμαι, πάντες

Ὅσοι

Ὅσοι τὸν βίον καθαρώτατον εἶχον
Καὶ πᾶσαν πρᾶξιν ἀρίστην ἐπετέλουν,
Ἰσχνῶς βιοῦντες ἐγκρατῶς καὶ σωφρόνως.
Τὴν δέ γε πίστιν ἀκραιφνῆ τε καὶ θείαν
Οὐ κατέλαβον μὴ γυμνασθέντες ὅλως,
Ἀλλ' ἀδίδακτοι μείναντες τὸ παράπαν,
Τούτους ὁ πάντων ταμίας, ὁ δεσπότης
Εἵλκυσεν, ἐζώγρησε δικτύοις θείοις,
Καὶ τούτους ὑπέκλινε πιστεῦσαι τούτῳ.
Λάμψας ἐπ' αὐτοὺς τὰς θεϊκὰς ἀκτῖνας,
Καὶ δείξας αὐτοῖς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας.
Οὐ γὰρ ἠνέσχετο ὁ συμπαθὴς τῇ φύσει,
Εἰς κενὸν τούτων τοὺς κόπους γεγενῆσθαι. Et inferius:
Οἱ δέ γε βίον αἰσχρὸν βεβιωκότες,
Καὶ μηδὲν ὅλως τῶν χρηστῶν πεπραχότες,
Σπόρον, ἢ καρπὸν μηδόλως κεκτημένοι,
Ἀλλὰ καὶ βίῳ, καὶ λόγῳ τε καὶ πίστει
Εἰς ἅπαν ὑπάρχοντες κατεσφαλμένοι. 249
Οὔτε τῆς βροχῆς γὰρ θείας οὐρανόθεν
Χυθείσης αὐτοῖς ἐβλάστησε καθόλου.
Οὐ γὰρ, ὡς ἔφθην εἰπὼν, ἔβαλον σπόρον.
Οὔτε λάμψαντος τοῦ τῆς δόξης ἡλίου
Ἐπεπαύθησαν ὡς ἄκαρπον καθόλου.
Τούτους οὐκ ὀνίνησι Χριστὸς εἰς ἅπαν
Οὐ συνήγειρεν, ὡς οἶμαι, πεπτωκότας,
Ὡς ἀναξίους παντελῶς σωτηρίας·
Οὔτε μὴν ἐπίστευσαν αὐτῷ δοκεῖ μου·
Ἐπήρωσε γὰρ αὐτῶν τὰς διανοίας,
Καὶ τοὺς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας

Ἡ τοῦ σκότους ἔπαρσις, ὁ πρῶτος δράκων. *Superius jam à nobis dictum est, minas quidem illius omnium rerum inspectoris, graves atque horrendas esse: verùm eas ab ipsius humanitate, quam nulla oratio assequi potest, superari. Siquidem postquam hæc Propheta loquutus est, fuit profectò quibusdam in inferno confessionis locus, iis videlicet, qui in salutari Domini descensu fidem amplexi sunt. Neque enim ille vitæ Auctor omnibus sine exceptione salutem attulit, sed illa demum,*

mum, qui illic quoque, uti dictum est, ipsius fidem amplexi sunt. Ac nonnulli quidem per eos, qui antè crediderunt, Patres, & Prophetas, & Judices, & Reges, ac Principes intelligunt, aliosque nonnullos Hebraici populi, qui facilè recenseri possunt, omnibusque noti, ac perspicui sunt. Nos verò adversus eos, qui ita sentiunt, ad hunc modum disseremus. Nec beneficii loco ducendum, nec novum ac mirum hoc censendum est, iis nimirum, qui crediderunt, salutem à Christo
250 *allatam esse. Quippe cùm solus ipse judex æquitate præstet, nec periturus sit quisquis ipsius verbis fidem adhibuerit: Quocirca eos omnes salutem consequi, atque ad DEi ac Domini descensum inferni vinculis solvi necesse erat. Id quod etiam ipsius providentia contigit. At verò cuncti illi, meâ quidem sententiâ, solâ ipsius benignitate, ac misericordiâ, salutem acceperunt, qui etiamsi alioqui vitæ puritate excelluissent, atque optimis quibusque actionibus perfuncti fuissent, tenuiterque ac temperanter, & castè vixissent, tamen puram ac divinam fidem haudquaquam perceperant, ut qui nulla omninò disciplina, aut cujusquam magisterio eruditi excultique fuissent. Hos quippe ille omnium moderator ac Dominus retibus divinis inclusos sublimè traxit, eisque cùm divinorum radiorum splendorem injecisset, ac veritatis lumen ostendisset, ita eorum animos inflexit, ut in eum crederent. Neque enim ille naturâ misericors tot labores frustra, atque incassum ab ipsis susceptos fuisse sustinebat.* Et infrà: *Contrà qui turpiter, ac scelerate vixerunt, nihilque omninò, quod cum virtute conjunctum esset, egerunt, nec semen ullum aut fructum habuerunt: verùm & vitâ, & sermone, & fide prorsus aberrarunt, nec pluvia divina cœlitùs in eos fusa ullum germen ediderunt; neque enim, ut jam à me dictum est, sementem ullam fecerunt, nec, ut prorsus steriles illucente gloriæ sole maturverunt; his profectò nullo modo Christus profuit, nec lapsos, ut opinor, secum excitavit, ut qui salute penitus indigni essent. Quin ne in ipsum quidem eos credidisse existimo. Primus etenim ille ex superbia in tenebras*
251 *lapsus draco, quem à prima ætate coluerunt, mentes eorum, ac spirituales cordis oculos cœcavit.* Damascenum seqvitur Philippus Solitarius in Dioptra lib. 2. cap. 11. & 12.

Si dicas: Cùm Christus clarè pronuntiet, *Qui non est natus ex aqua & Spiritu sancto, non intrabit in regnum cælorum*: qvomodo fieri potest, ut qvi ante adventum ejus fuerunt justi non baptizati, tamen in id ingressi sint? non illepidè respondet

Theo-

Theodorus Abucaras opusc. 13. * Mortuos omnes ante Christi passionem in elementa resolutos, sanguine & aqva, qvæ ex latere ejus fluxere, baptizatos fuisse, cùm omnia elementa illa aspergine sanctificata fuerint, non ideò tamen omnes à Christo extractos fuisse ab inferis, sed eos tantùm qui in eum crediderunt. En verba:

Ὁ Χριστὸς ὑπὲρ ἐκείνων ἐβαπτίσθη, ὥσπερ καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων. ἐγὼ γάρ φησιν ἐμαυτὸν ἁγιάζω ὑπὲρ αὐτῶν. πλὴν ἀλλὰ καὶ σωματικῶς ἐβαπτίσθησαν. Β. καὶ πῶς τοῦτο δυνατόν; Α. οὐκ οἶσθα ὅτι οὐ πάντη οἱ ἀποθνήσκοντες ἀπόλλυνται, ἀλλ' ἐν τοῖς στοιχείοις ἀναλύονται, ἐξ ὧν καὶ συνετέθησαν. Β. οὕτως ἔχει. Α. γέγραπται δὲ ὅτι κεντηθεὶς τῇ λόγχῃ τὴν πλευρὰν ἔρρευσεν αἷμα καὶ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ. Β. ναὶ οὕτως γέγραπται. Α. οὐκοῦν ἀναλυθέντος ἐν τοῖς στοιχείοις ἐκείνου τοῦ ὕδατος ἡγίασε τὰ πάντα, καὶ ἐβάπτισε τοὺς μεμερισμένους καὶ ἀναλυθέντας εἰς τὰ στοιχεῖα. Β. τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ οἱ ἄπιστοι, καὶ πάντες ἁπλῶς ἐβαπτίσθησαν οἱ προαποθανόντες. Α. οὐχὶ, ἀλλὰ μόνα τὰ σώματα τῶν πιστῶν, ὧν αἱ ψυχαὶ ἐν τῷ ᾅδῃ, κατελθόντος ἐκεῖσε τοῦ Χριστοῦ, ἤγουν τῆς ἁγίας αὐτοῦ ψυχῆς, ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἀγωγὸς, ἢ ῥύαξ ὕδατος δένδρα πολλὰ παραπεπηγότα καὶ παραπεφυτευμένα ἔχων, τὰ μὲν παντελῶς νεκρὰ καὶ ξηρὰ, τὰ δὲ 252
ἔτι ζῶντα. τί δοκεῖ σοι; πάντα τὰ δένδρα, ὧν ἅπτεται τὸ ὕδωρ, ὠφελοῦνται, καὶ ἀνιμῶνται τὴν ποιότητα, καὶ τὴν ζωὴν, ἢ μόνα τὰ δεκτικὴν ἔχοντα δύναμιν ἤτοι ἑλκτικήν. τὰ γὰρ τελέως ξηρὰ οὐδὲν παρὰ τοῦ ὕδατος ὠφελοῦνται. οὕτως οὐδὲν ὠφελήθησαν οἱ ἄπιστοι ἐκ τῆς τοῦ ὕδατος ἐκείνου εἰς τὰ στοιχεῖα ἀναλύσεως.

Christus pro illis baptizatus est, quemadmodum etiam pro illis mortuus est. Ego enim, *inquit*, pro illis sanctifico me ipsum *Cæterum illi corporibus suis baptizati sunt. B. Quomodo id fieri potuit? A. Nescis eos, qui moriuntur, non penitus intercidere, sed in elementa, ex quibus compositi sunt, resolvi. B. Sic est. A. Scriptum est, latere ejus lanceâ aperto, sanguinem & aquam ex latere ejus fluxisse B. Sic sanè scriptum est. A. Illa igitur aqua resoluta in elementa Christus omnia sanctificavit, baptizavitque divisos, & resolutos in elementa. B. Hac ratione infideles etiam, & denique omnes baptizati sunt, qui anteà fuerant mortui. A. Minimè, sed sola corpora fidelium, quorum animæ, cùm descendit ad infernum Christus, hoc est sancta ejus anima, in eum crediderunt. Sicut enim si quis aquæductus, aut riuus multas arbores habeat juxta consitas, alias quidem omninò extinctas, & aridas, alias verò adhuc viventes, & virides, quid tibi videtur, an omnes arbores, quas aqua tangit, utilitatem capiunt, & pinguedinem,*

* De hac Abucaræ sententia exstat erudita diatriba Doctoris qvondam mei D. Tho. Ittigii τοῦ μακαρίτου, edita Lipsiæ 1698.

nem, ac vitam hauriunt; an illæ solæ quæ vim habent recipiendi, & eliciendi? Quæ enim ex toto siccæ sunt, nihil eis prodest aqua, sic infidelibus nihil profuit aqua illa, quæ in elementa abiit.

253 Oecumenius in primam Petri cap. 3. Gregorii Nazianzeni dictum explanans, eos, ait, Christum salvasse, qvi animo ita compositi erant, ut fidei propositæ præbuissent assensum. Προκειμένου λοιπὸν πῶς ἀποθανὼν ὠφέλησε τοὺς προκεκοιμημένους, ἅμα δὲ καὶ ζητήσεως πολλῆς οὔσης, εἰ ἐπὶ σωτηρίᾳ πάντων ἀνθρώπων ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ κυρίου, ποίας ἔτυχον σωτηρίας οἱ προθανόντες. λύει ἀμφότερα δι' ἑνὸς, καὶ φησὶν, ὅτι ὁ τοῦ κυρίου θάνατος ἀμφότερα ταῦτα εἰργάσατο, ἐλπίδα ἀναστάσεως διὰ τοῦ ἀναστῆναι αὐτὸν, καὶ σωτηρίαν πάλιν τῶν προκεκοιμημένων. οἱ γὰρ ἔργοις ἀγαθοῖς τὸν ἑαυτῶν, καὶ τὸν τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνον περιανθίσαντες βίον, ὡς εἰ καὶ τότε τῷ κόσμῳ ἐπεδήμησε Χριστὸς μὴ ἂν ἀπολειφθῆναι τοῦ ζωοποιοῦντος αὐτοὺς κηρύγματος, οὗτοι καὶ τότε διὰ τῆς εἰς ᾅδου τοῦ κυρίου καθόδου τῆς σωτηρίας ἔτυχον, ὡς καὶ Γρηγορίῳ τῷ θείῳ δοκεῖ. Φησὶ γὰρ οὗτος, ἁπλῶς σώζει πάντας Χριστὸς ἐπιφανεὶς, δηλονότι ἐν τῷ ᾅδῃ, ἢ κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας. διὰ γὰρ τοῦ πιστεύσαντας σημαίνει τοὺς οὕτω παρεσκευακότας ἑαυτοὺς, ὡς εἰ καὶ τότε παρεγένετο, πιστεύσαντας. καὶ οὐ μέμψεως τοῦτο. οὐ γὰρ ἀποκληρωτικῶς ἡ σωτηρία, ἐπεὶ καὶ τοῖς ζῶσι πᾶσι γενόμενος οὐ πάντας σώζει, εἰ μὴ μόνον τοὺς πιστεύσαντας. *Cùm enim hucusque progessus oratione fuisset, & restaret adhuc in dubio, quo pacto eos qui anteà dormierant moriendo juverit: non parvaque relinqueretur quæstio, si in salutem omnium hominum humanitas à Domino sumpta est, quam salutem fuerint consecuti, qui mortui antea sunt: utraque unâ hac ratione dissoluit. Domini mortem, inquiens, utraque hæc effecisse, & spem resurrectionis, propterea quod ipse sur-*
254 *rexit, & salutem item eorum, qui mortui antea fuerant. Qui enim quo tempore vivebant, bonis operibus vitam ita exornarunt suam, ut si tunc quoque in mundo versatus fuisset Christus, vivificans præconium non repudiassent: ii tunc ex descensu Domini ad inferos salutem adepti sunt. Quemadmodum Gregorio etiam divino placet. Inquit enim, salvosne fecit omnes absolutè, & in universum Christus, ubi scilicet ad inferos supervenit? An etiam illîc eos, qui credituri erant? Dum enim inquit eos, qui credituri erant, eos significat, qui sese ita præstiterunt, ut si tunc etiam accessisset Christus, fuissent credituri. Neque id reprehendendum videtur. Non enim sortito exhibetur salus. Nam cùm inter viventes etiam versaretur, non omnes salvos fecit, sed eos tantùm qui crediderunt.*

Simi-

Similia habet Joannes Zonaras, sive Glycas epist. 10.
Καὶ μή μοι λέγε ὡς ἀνεύθυνοι λοιπὸν οἱ πρὸ τοῦ Χριστοῦ πάντες εἰσίν. εἰ γὰρ
προλαβὼν ἐνηνθρώπησεν, οὐκ ἂν οὕτως ἐξ ἀγνοίας ἀπώλοντο οἱ ἐν ἀπιστίᾳ τὴν
ζωὴν καταλύσαντες, τοιοῦτόν τι λέγε μηδέν. ὅσοι καὶ γὰρ ὡς ὁ Δαμασκη-
νὸς Ἰωάννης φησὶ, βίον ἀσκητικώτατον ἔζων, εἰ καὶ λανθανόντως περὶ τὴν
πίστιν ἀπεπλανήθησαν, ψυχῆς τε τοσοῦτον ἦσαν εὐπειθοῦς καὶ εὐγνώμονος,
ὡς ἰδόντες καὶ ἀκούσαντες ἑτοίμως πιστεῦσαι, ἐκεῖνοι, πίστευε, οὐκ ἀπώ-
λοντο. οὐδὲ γὰρ ὁ φύσει ἀγαθὸς θεὸς τὴν ἀγαθήν τε αὐτῶν προαίρεσιν, καὶ
τὸ τῶν καμάτων ἄπειρον εἰς κενὸν ἀποβῆναι ἠνέσχετο. ἐνθέν τοι καὶ πρὸς
τὸν ᾅδην νόμῳ φύσεως κατιόντος αὐτοῦ, κἀκεῖσε κηρύξαντος, καὶ προσε-
δέξαντο οὗτοι τὸ κήρυγμα, καὶ ἐπίστευσαν. οἱ δέ γε ἀμβλυωπίαν, καὶ πο-
νηρίαν ἐκ πονηρίας νοσοῦντες, οὐ μόνον ἐπεντρανίσαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλὰ
καὶ τέλεον ἀπετυφλώθησαν, τοῦ νοητοῦ ἡλίου, ὡς ἔφαμεν, ἐκεῖσε ἀστρά- 255
ψαντος. αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ ἐν θεολογίᾳ διαπρέψας μέγας Γρηγόριος ὑπεμ-
φαίνων ἔλεγεν. ἆρα πάντας ἔσωσεν ἐν ᾅδῃ ὁ κύριος ἐπιφανεὶς, ἢ κἀκεῖ
τοὺς πιστεύσαντας; οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος ἔν τινι
τῶν αὐτοῦ λόγων, οὗ ἡ ἀρχὴ, τί τοῦτο; σιγὴ πολλὴ, καὶ τάδε κατὰ ῥῆμα διέξεισι.
τί οὖν πάντας ἁπλῶς σώζει ἐπιφανεὶς ἐν ᾅδῃ θεός; οὔ. ἀλλὰ κἀκεῖ τοὺς πιστεύ-
σαντας. τίνες δὲ οἱ πιστεύσαντες, ἢ πάντως οἱ ἐν ἀσεβείᾳ μὲν τὴν ζωὴν καταλύσαν-
τες, πιστεῦσαι δὲ ὅμως ἑτοίμως ἔχοντες; καὶ τούτου ἕνεκα μὴ ἀμφίβαλλε.
ἔχεις γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων καὶ αὐτὸν τὸν κορυφαῖον Πέτρον, οὕτω περὶ τού-
του λέγοντα, καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξε ἀπειθήσασί
ποτε. ἐντεῦθεν οὖν καὶ ὁ μέγας ὁρμώμενος Κύριλλος ἔλεγεν. ὥσπερ οὖν
τοῖς ἐν σαρκὶ μετὰ σαρκὸς συνανεστράφη ὁ θεὸς, οὕτω καὶ ταῖς ἐν ᾅδου ψυ-
χαῖς διεκήρυξεν, ἴδιον ἔχων φόρημα τὴν ἑνωθεῖσαν αὐτῷ ψυχήν. οὐχ ἧττον
δὲ τὰ περὶ τούτου καὶ ὁ θειότατος διείληφε Δαμασκηνὸς λέγων. ὥσπερ τοὺς
ἐν γῇ εὐηγγελίσατο εἰρήνην, καὶ τοῖς μὲν πιστεύσασιν σωτηρίας γέγονεν αἴτιος,
τοῖς δὲ ἀπειθήσασιν ἀπιστίας ἔλεγχος. οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδου. οὐκοῦν ἐμμε-
θόδως τὰ πάντα οἰκονομῶν, ὡς μήτε τοὺς πονηροὺς οἷαν δή τινα ἔχειν
πρόφασιν, λέγοντας, εἰ ᾔδειμεν, ἐπιστεύσαμεν ἄν, κηρύττει καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ᾅδῃ,
ὡς εἴρηται, παραπλησίως τοῖς ἄνω. κἀντεῦθεν ἐπισπᾶται τοὺς ἐπιτηδείως
ἔχοντας ἕλκεσθαι, καὶ οἷά τις λαμπρὸς ἀριστεὺς, σὺν αὐτοῖς ἐκεῖθεν
ἐπάνεισιν. εἰ γὰρ καὶ πᾶσι κοινῶς ἐχαρίσατο ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν τὴν
τελευταίαν ἐκείνην ἀνάστασιν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πάντες αὐτῷ συνῆλθον ἐξ ᾅδου
ἀνερχομένῳ. μόνοι δὲ οἱ πιστεύσαντες, ὡς ὁ θεολόγος Γρηγόριος φησίν.
*At ne idcirco mihi dixeris, omnes, qui ante Christum fuerunt, culpâ
vacare. Si enim anticipato hoc tempore homo factus fuisset, non ita
ex ignorantia periissent, qui expertes fidei ex hac vita decesserunt.* 256

Nihil tale dixeris, quotquot enim, ut Joannes Damascenus ait, vitam laboriosissimam in exercitio pietatis duxerunt, etiamsi imprudentes circa fidem aberrarunt, quique animo erant adeo obediente & grato, ut si vidissent, atque audissent, prompti paratique ad credendum fuissent, illi, crede, non perierunt. Neque enim DEus, qui naturâ bonus est, bonam eorum electionem, & immensos illorum labores cum tempore ipso permisisset præterlabi. Idcircò cùm etiam in infernum ipse descendisset, ibique prædicasset, & amplexi sunt hi prædicationem, & crediderunt. Qui verò cæcutientes ex malitia laborant, non solùm manifestè obtueri non potuerunt, verùm etiam tandem excæcati sunt, intellectuali illo sole, uti diximus, illic coruscante. Hoc ipsum excellens ille in rebus divinis Gregorius Magnus subindicans dixit: *Fortè an Dominus, quum in inferno apparuit, omnes servavit, vel tantummodo, qui fidem illi adhibuerunt.* Nec ista solùm, sed & magnus Epiphanius in oratione quæ incipit, τί τοῦτο; σιγὴ πολλή, hæc ad verbum enunciat: *Quid igitur? Omnes penitus salvat apparens in inferno DEus? Non. Sed ibidem etiam eos tantùm, qui crediderunt. At quinam illi sunt qui crediderunt? Fortè an illi qui in impietate vitam finierunt, ad credendum tamen erant parati. Atque hac de causa ne dubita. Habes enim præ aliis etiam ipsum Principem Apostolorum Petrum ita de hoc dicentem: Et his, qui in carcere erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli*
257 *fuerunt aliquando.* Hinc itaque etiam magnus ille Cyrillus impulsus dixit: *Quemadmodum itaque cum iis, qui in carne erant, cum carne versatus est DEus, ita etiam animabus in inferno prædicavit, proprium habens gestamen, unitam sibi animam.* Neque verò secius de his statuit divinissimus Damascenus dicens: *Quemadmodum iis, qui in terra erant annunciavit pacem, atque iis quidem qui crediderunt salutis auctor extitit, inobedientes verò, incredulitatis arguit: ita etiam iis, qui sunt in inferno. Optimo itaque ordine omnia dispensans, ita ut neque bonis per ignorantiam bonitas ipsorum pereat, neque mali ullam omninò excusationem habeant dicentes, si scivissemus, credidissemus utique, prædicat etiam in inferno, ut diximus. Similiter atque iis, qui in terris degunt, atque hinc extrahit, qui apti sunt, beneque comparati ad trahendum, & veluti illustris quidam princeps cum eis illinc ascendit. Tametsi enim omnibus communiter largitus est suscitatus è mortuis extremam illam resurrectionem, non tamen etiam omnes cum ipso venerunt ex inferno redeunte, soli verò qui crediderunt, ut inquit Gregorius Theologus.*

Maxi-

Maximus etiam Planudes eandem opinionem secutus est orat. in sepulturam Domini, & in planctum sepulchralem sanctissimæ Deiparæ, ubi inter alia: Εἰ γὰρ ἑνὸς ἁμαρτωλοῦ μετανοίᾳ προσιόντος, ἡδονὴν μεγάλην ἡδόμενοι, ἵνα οὐκ ἂν ἔλαβον εὐθυμίαν τῶν ψυχῶν, ὥσπερ ἐξ ἀφ' ἑτέρας ἅμα, καὶ σφοδρῷ τάχει ὀπίσω ἑαυτῶν ποιουμένων τὸν ἅδην, καὶ νῦν δὴ συγχαίρουσι συνούσαις αὐτοῖς καὶ ταῖς ψυχαῖς. τοῦ γὰρ ἅδου κενωθέντος, γέμει μὲν πνευμάτων προφητικῶν οὐρανὸς, γέμει δὲ καὶ δικαίων, γέμει πατριαρχῶν, &c. 258
Si uno peccatore per pœnitentiam propè adveniente, lætitiâ ingenti exultent, quonam non sese immersissent gaudio, animabus tanquam ex alia regione immoderatâ celeritate, derelictis inferis concomitantibus, quare & nunc unà cum illis simul commorantibus, & animabus reliquis collætentur. Etenim vacuis inferis factis, Propheticis spiritibus cœlum repletur, repletur justis, repletur Patriarchis, &c. Et: Πολλὰ τὰ κατὰ τὴν ἐν σαρκὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πρὸς ἡμᾶς ἄφιξιν προβάντα μυστήρια, καὶ πάντα πᾶσαν ὑπερβαίνοντα δύναμιν λόγον. ἓν δὲ οἷον καὶ μέγιστον τὸ τελούμενον σήμερον. τοῦτο δέ ἐστι νέκρωσις ἅδου, θανάτος θάνατος, ἐλευθερία ψυχῶν, καὶ πρὸς οὐρανοὺς ἠνεωγμένη τοῖς βουλομένοις ὁδός. πρὸς ὃ καὶ τἆλλα φέρεται πάντα. *Multa in Servatoris nostri in carne ad nos adventu mysteria facititata sunt, & omnia omnem verborum superant facultatem. Unum illud potissimum, ac maximum, quod hodie fit. Id autem est mortificatio inferni, mortis interitus, animarum liberatio, & apertum ad cœlos volentibus iter. Ad hoc cætera referuntur omnia.* Si volentibus iter patebat, non ergo tantùm justis & fidelibus: si inferi exinaniti exhauriuntur, frustra hinc justos à peccatoribus discernes. Et infrà idem inculcat, dum qvæstionem illam solvere conatur, qvamnam ob caussam diutiùs super terram, qvàm infra terram Servator, salutem evangelizaverit, & cujus gratiâ tempus utrumqve ternario commensuraverit, hoc annorum, dierum alterum.

Nonnulli de hac Christi prædicatione modo, qvo diximus, adeò confidenter locuti sunt, ut ex damnatis etiam unum nominarint Platonem, qvi illius beneficio, & in Christum crediderit, Christumqve secutus, unà cum aliis inter beatorum cœtus fuerit collocatus. Nicetas in orationem Nazianzeni: 259
Ἔσωσε δὲ Χριστὸς εἰς ἅδην κατιὼν οὐ πάντας, ἀλλὰ μόνους τοὺς πιστεύσαντας. ὁ δὲ Χρυσόστομος ἰσχυρίζεται, ὅτι οὐδένα ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ἅδῃ σέσωκε, μὴ

ἄξιον

ἄξιον σωτηρίας ὄντα, ὅτε ἀπέθανε. κἂν ἴσως οἱ πιστεύσαντες τότε ἄξιοι ἔδοξαν τῆς σωτηρίας. οἷόν τι καὶ περὶ Πλάτωνος τοῦ ἕλληνος ἐν τοῖς τῶν πατέρων φέρεται διηγήμασιν. ὕβρεσι γὰρ ἐκεῖνος ἀποθανὼν πάλαι ὑπὸ τοῦ τῶν χριστιανῶν ὡς ἄθεος καὶ πονηρὸς ἐβάλλετο. ὄναρ δὲ ἐπιστὰς τῷ ὑβρίζοντι, ᾐτιᾶτο τὸν ἄνδρα, ὡς μάτην αὐτὸν ὑβρίζοντα. ἐγώ φησιν, ἁμαρτωλὸς μὲν εἶναι οὐκ ἂν ἀρνηθείην. τοῦ Χριστοῦ δὲ εἰς ᾅδην καταιόντος, οὐδεὶς πρόγε ἐμοῦ ἐπίστευσε. τοιοῦτον τὸ περὶ τοῦ Πλάτωνος διήγημα. εἰ δὲ χρὴ πιστεύειν ἢ μὴ, τοῖς ἀκροαταῖς κρίνειν παρίημι. *Enimverò Christus in infernum descendens non omnes, verùm eos solos, qui crediderunt, salvos fecit. Chrysostomus ipse affirmat, neminem in inferno à Christo salutem accepisse, nisi qui salute dignus esset, cùm ex hac vita discessisset. Ac fortasse qui tum crediderunt, salute digni habiti sunt. Cujusmodi quiddam de ethnico Platone in Patrum historiis circumfertur. Nam cùm diù antè vita functus à quodam Christiano maledictis, conviciisque ut sceleratus & impius laceratus esset, noctu ad convitiatorem suum venit, hominemque accusavit, ut frustra ipsum maledictis insectantem. Ego enim, inquit, me peccatorem esse haud-*
260 *quaquam inficias ivero: verùm cùm Christus in infernum descendit, nemo ante me ad fidem accessit. Hoc de Platone commemoratur, quod credendum sit, necne, auditoribus judicandum relinquo.* Et Anastasius Sinaïta in Odego qvæst. 3. * Μηδαμῶς ἀναθεματίσῃς ἄνθρωπον πρὸ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ τελευτήσαντα, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ πρὸς ἅπαξ καὶ μόνον ἐγένετο τὸ Χριστοῦ κήρυγμα. προλαβὼν γὰρ Ἰωάννης ὁ πρόδρομος ἐκήρυξε κᾀκεῖσε τὸν Χριστόν. καὶ ἄκουσον τοῦ ἁγίου Πέτρου λέγοντος περὶ Χριστοῦ, ὅτι πορευθείς, φησιν, ἐκήρυξε καὶ τοῖς ἐν ᾅδῃ πνεύμασι τοῖς ποτὲ ἀπειθήσασι. καὶ νῦν φέρεται εἰς ἀρχαίας παραδόσεις, ὅτι τις σχολαστικὸς πολλὰ κατηράσατο Πλάτωνα τὸν φιλόσοφον, φαίνεται οὖν αὐτῷ καθ' ὕπνους ὁ Πλάτων λέγων· ἄνθρωπε, παῦσον τοῦ καταρᾶσθαί με, σεαυτὸν γὰρ βλάπτεις. ὅτι μὲν ἄνθρωπος ἁμαρτωλὸς γέγονα οὐκ ἀρνοῦμαι, πλὴν κατελθόντος τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ ᾅδῃ, ὄντως οὐδεὶς ἐπίστευσε πρὸ ἐμοῦ εἰς αὐτόν. ταῦτα δὲ ἀκούων μὴ νομίσῃς εἶναι πάντοτε ἐν τῷ ᾅδῃ μετάνοιαν. ἅπαξ γὰρ καὶ μόνον οὕτω γέγονεν, ὅτι Χριστὸς ἐν τοῖς καταχθονίοις κατελήλυθε τοὺς ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένους ἐπισκέψασθαι. *Nequaquam diris devovebis hominem, qui ante Christi adventum defunctus est, nam apud inferos prædicatio Salvatoris pervenit, primum quidem Joanne Præcursore Christum illic annunciante, deinde ipso Christo prædicante. De quo audi quid S. Petrus dicat: In quo & his, qui in carce-*

* Hæc non leguntur in Hodego Anastasii Sinaitæ, sed in qvæstionibus & responsionibus qvas sub Sinaitæ nomine editas alii rectius tribuunt juniori Anastasio Nicæno qvæst. CXI.

*carcere erant spiritibus veniens prædicavit, qui increduli fuerant aliquan-
do. Fertur antiqua traditio de Scholastico quodam, qui multa probra
in Platonem Pholosophum jaciebat, cui secundùm quietem apparvit Pla-
to, eumque sic affatus est: Heus tu desine à maledictis in me vibran-
dis, ne quid tibi mali accersas. Peccator fui, non nego. Cæterùm* 261
*quando Christus ad inferos descendit, ante omnes alios ego in illum credi-
di. Hæc cùm audis, ne censeas in inferno semper dari pœnitentiæ lo-
cum; semel id accidit, quando redemptor noster ad loca subterranea
descendit, ut omnes, qui à condito mundo obierant, inviseret.* Et
ne illis deesset sacræ Scripturæ auctoritas, ex epist. 1. Petri
cap. 3. verba illa adducunt: Οτι καὶ Χριστὸς ἅπαξ περὶ ἁμαρ-
τιῶν ἔπαθε δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων. ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ θεῷ, θα-
νατωθεὶς μὲν σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι, ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυ-
λακῇ πνεύμασι πορευθεὶς ἐκήρυξεν ἀπειθήσασί ποτε, ὅτε ἀπεξεδέχετο
ἡ τοῦ θεοῦ μακροθυμία ἐν ἡμέραις Νῶε κατασκευαζομένης κιβωτοῦ.
*Quia & Christus semel pro peccatis passus est, justus pro injustis, ut nos
offerret DEo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu, in
quo & his, qui in custodia erant spiritibus profectus prædicavit, incre-
dulis aliquando, quando expectabat DEi longanimitas in diebus Noë,
dum fabricaretur arca.* His similia Justinus Martyr Dialogo cum
Tryphone, Isaiæ tribuit, & Jeremiæ Irenæus lib. 4. cap. 39.
qvæ apud eos nusqvam leguntur. *Commemoratus est Dominus san-
ctus Israël mortuorum suorum, qui dormierant in terra sepultionis, &
descendit ad eos evangelizare salutem, quæ est ab eo, ut salvaret eos.*

Zonaras, Planudes Xanthopulo favent, viri ejusdem
cum Xanthopulo farinæ. Non ii tamen sunt, qvi eum & semet-
ipsos, qvando hæretica proferunt, ab hæreseos nota possent
vindicare. Immò dum in eodem asserendo conveniunt, Xan- 262
thopuli nobis mens clariùs innotescit. Nec invertendo senten-
tiam, hæreseos notam subterfugiet. Quare ejus verba examine-
mus. Eum de infidelibus, & ad pœnas sempiternas damnatis
verba facere, ipsemet aperit, qvi sanctorum ac justorum ani-
mas, qvas aliâ ratione vult fuisse salvas, ab animabus hujusce-
modi prædicatione liberatis discernit, ac dividit. *Veruntamen
ad infernum descendens non omnes vitæ restituit, sed qui illi credere*

volverunt. Animas verò Sanctorum, qui ab orbe condito fuerunt, ab inferorum domino violenter custodia mancipatas liberavit. Diversi ergo sunt qvibus prædicatur, à Sanctis qvi conclusi in carcere liberantur, ergo non possunt esse, nisi peccatores usqve ad vitæ exitum, & pœnis æternis condemnati. De iis qvi in Purgatorio erant intelligi non potest. Qvi enim Xanthopulus Purgatorium concedet? Qvod si concederet, dum ait ex illis non omnes ad salutem protractos, de Purgatorio sermo esse non potest. Sive enim Christus descensu illo suo Purgatorii omnes animas à pœnis, idqve cum sufficiente compensatione, & solutione pœnæ pro culpa, aut etiam liberalitate Christi, sive non omnes, sed aliqvas liberaverit, id certum, firmumqve est, animas in Purgatorio detentas tandem aliqvando post purgata scelera, ad beatitudinem traduci. At qvibus prædicavit Christus, pleræqve in illis iisdem pœnis, in qvibus erant ante prædicationem permanserunt, sine spe ulla salutis. Ergo non est sermo de animis Purgatorii.

263 Qvare sive dicant, omnes damnatos per illam Christi prædicationem, sive aliqvos esse salvatos, error est, & hæresis manifesta, damnata à D. Augustino lib. de Hæresibus cap. 79. & Philastrio cap. 47. Qvam etiam in Marcione Irenæus, & Epiphanius damnarunt, qvi descensu Christi ad inferos omnes impios salvatos regnum DEi percepisse, justos verò ac sanctos non fuisse ab illo liberatos, cùm nolvissent ipsi credere, asserebat. Et Gregorius Papa tanqvam hæreticum in Georgio Presbytero, & Theodoro Diacono Ecclesiæ Constantinopolitanæ condemnavit, confirmatqve suam sententiam Augustini & Philastrii auctoritate lib. 6. epist. 15. *Præterea post discessum vestrum dilectissimis filiis meis Diaconis narrantibus agnovi, quod dilectio vestra dixisset, Omnipotentem Dominum Salvatorem nostrum Jesum Christum ad inferos descendentem, omnes qui illic confiterentur eum DEum, salvasse, atque à pœnis debitis liberasse. De qua re volo, ut fraternitas vestra longè aliter sentiat. Descendens quippe ad inferos solos illos per suam gratiam liberavit, qui eum & venturum esse crediderant, & præcepta ejus vivendo tenuerant. Constat autem quia post Incarnationem Domini nul-*

lus

lus etiam ex his salvari potest, qui fidem illius tenent, & vitam fidei non habent: quia scriptum est, Confitentur se nosse DEum, factis autem negant. Et Joannes ait, Qui dicit quia novit eum, & mandata ejus non custodit, mendax est. Jacobus quoque frater Domini scribit dicens, Fides sine operibus mortua est. Si ergo fideles nunc sine bonis operibus non salvantur, & infideles ac reprobi sine bona actione Domino ad inferos descendente salvati sunt; melior illorum sors fuit, qui Incarnationem Domini minimè viderunt, quàm horum, qui post Incarnationis ejus mysterium nati sunt. Quod quantæ fatuitatis sit dicere, vel sentire, ipse Dominus testatur discipulis dicens, Multi Reges & Prophetæ cupierunt videre quæ vos videtis, & non viderunt. Sed ne dilectionem vestram in mea disputatione immorer, quid de hac hæresi Philaster in libro, quem de hæresibus scripsit, dixerit, cognoscat, cujus hæc verba sunt: Sunt Hæretici qui dicunt, Dominum in infernum descendisse, & omnibus post mortem suam etiam ibidem se nunciasse, ut confitentes ibidem salvarentur: cùm hoc sit contrarium dicenti Prophetæ David: In inferno autem quis confitebitur tibi? & Apostolus, Quotquot sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. Cujus verbis beatus quoque Augustinus in eo libro concordat, quem de hæresibus scripsit. Hæc itaque omnia pertractantes, nihil aliud teneatis, nisi quod vera fides per Catholicam Ecclesiam docet: quia descendens ad inferos Dominus illos solummodò ab inferni claustris eripuit, quos viventes in carne per suam gratiam in fide & bona operatione servavit. Quod enim per Evangelium dicit: Cùm exaltatus fuero à terra omnia traham ad me ipsum: omnia videlicet electa. Nam trahi ad DEum post mortem non potuit, qui se à DEo malè vivendo separavit. 264

Si Græci dicant, Augustinum & Philastrium esse auctores Latinos. Nolo ab ipsis qværere qvanam ratione apud ipsos Latinum nomen exosum est adeò, ut auctoritate, qvam præ se habet in confirmandis fidei dogmatibus, solum modò qvod contra eos sit, carere debeat. Latini veritatem non à Latinis tantùm, sed à Græcis ipsis, sicubi eam esse odorentur, sedulò & alacriter expiscantur. Illud negare non poterunt, Georgium Presbyterum, & Theodorum Diaconum, qvi de descensu Christi ad inferos ea tunc affirmabant, qvæ nunc Xanthopulus, Zonaras, Oecumenius, Planudes, aliiqve nonnulli dictitant, 265

Græcos fuisse, Ecclesiæ Constantinopolitanæ alumnos, Gregorio Romano Pontifici ad eorum dicta refellenda, & ingenia convincenda satis fuisse auctoritatem & Philastrii, & Augustini. Eruntne recentiores isti Græci antiqvis illis sapientiores, prudentiores, in rebus fidei addiscendis accuratiores? nollem essent pervicaciores.

Dixerant in Triodio, ut nos ibi u) abundè probavimus, damnatos piorum precibus, animasqve æternis suppliciis addictas sublevari, qvandoqve etiam liberari, ut potioribus argumentis rem comprobarent, hæc de novo nobis obiiciunt, contenduntqve, Christum eorum plurimos, qvi scilicet in eum crediderunt, liberasse. Qvod utiqve hæreticum est, cùm universalis totius Ecclesiæ consensus ille sit, sanctorum Patrum, & Scripturæ sacræ testimoniis confirmatus, pœnas damnatorum esse æternas, & in inferno nullam esse redemptionem.

Si dicant ex speciali privilegio, & Christi arbitrio illos fuisse liberatos; doceant de privilegio. Sanè proposita illis prædicatio, libera, sed effectu tantùm valida, si ipsi credidissent, non speciale privilegium, sed legem ordinariam arguit. Ut ergo pœnas inferni aliqvando finem habituras fidelibus inculcarent, præter tot alias machinas commentum etiam de prædicatione Christi superinduxerunt.

266 Sed benè est, qvando illius Ecclesiæ lumina, ac primi Patres, qvibus ipsi potiùs animum, qvàm istis tantùm schismati firmando intentis, advertere debent, piorum tantùm animas ac sanctorum, descensu illo Christi à miseriis illis, fas est enim statum illum nullâ DEi visione pellucidum, ita nuncupare, fuisse liberatas affirment. Et cùm hic non sit hujus controversiæ examinandæ locus, sed tantùm istius libri errores indagandi, ac manifestandi, in illis afferendis paucis me expediam. Cyrillus Hierosolymitanus catechef. 4. illuminatorum, & catechef. 14. Epiphanius hæref. 69. contra Arianos, Joannes Chrysostomus orat.

u) Supra p. 116. seq.

orat. 5. de Resurrectione, & demonstratione adversus Gentiles, qvòd Christus sit DEus, Synesius hymno 9. Philo Carpathius in illud Cantici, *apprehendam te.* Joannes Cassianus de canonico divinarum orationum, & psalmorum modo lib. 3. cap. 3. Nicetas in orationem dictam Nazianzeni. Et qvod magis mirêre, ipse etiam Nicephorus Histor. Eccles. lib. 1. cap. 31. Ὁ γὰρ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης Χριστὸς μετὰ ψυχῆς μόνης διαιρεθείσης τῷ θανάτῳ τοῦ σώματος ἐπιφανεὶς ταῖς ἐν ᾅδου τῶν δικαίων ψυχαῖς τῆς πρὸς 267
τὸν παράδεισον ὁδοιπορίας ὁδηγὸς ἐχρημάτιζε, φωτὸς ἀρχηγὸς, καὶ ἡγεμὼν αὐτοῖς τῆς ὁδοῦ, ὥσπερ δὴ καὶ τῷ λῃστῇ γεγονώς. *Ipse enim justitiæ sol Christus anima sola per mortem à corpore segregata apud inferos justorum animis præsto fuit, & dux itineris ad paradisum ferentis præiit lucis princeps, viæque ductor eis perinde atque latroni factus.* Ejusdem etiam commatis Nilus Monachus ad Philippum sacerdotem, de Trinitate & incarnatione Tractatu: Καὶ σώματι προσβαλὼν ὁ θάνατος ἀνθρωπίνῳ δυνάμει θεότητος καταῤῥήσσεται, καὶ ἀνάγονται ἐκεῖθεν αἱ ἀπ' αἰῶνος τῶν δικαίων πεπεδημέναι ψυχαί. ἀπὸ γὰρ Ἀδὰμ μέχρι καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας πᾶσαι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων δικαίων τε καὶ ἀδίκων ἐκεῖσε κατείχοντο δίκας τῆς παρακοῆς ἐκτινόμεναι. ἐλθὼν δὲ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ᾅδῃ οὐ πάντας ἁπλῶς τοὺς κρατουμένους ὑπ' αὐτοῦ ἀνεσώσατο, ἀλλ' ὅσοι θεὸν αὐτὸν ᾔδεισαν, καὶ ἐπεπιστεύκεισαν, καὶ ἀνωμολόγησαν. *Et cùm corpori humano mors incidisset, deitatis potentia disrumpitur, & educuntur ex eo loco, quæ à sæculo justorum animæ vinctæ erant. Ab Adamo enim usque ad præsentiam Christi, omnes hominum sive justorum, sive impiorum animæ inibi detinebantur, inobedientiæ pœnas persolventes. Veniens verò Christus ad inferos, non omnes penitus ab eo detentos liberavit, sed eos tantùm qui ipsum noverant, & in eum crediderant, eumque confessi sunt.*

Auctoritatibus pro Synaxarii Auctoris sententia, facili negotio occurrere possumus. Clementis Alexandrini ad confirmanda Ecclesiæ dogmata, si præter aliorum Sanctorum men- 268
tem, & Ecclesiæ decreta loqvatur, auctoritas nulla est, scatet enim ubiqve erroribus, & præcipuè in hoc loco, ubi de prædicatione Christi in inferno sermonem instituit, Hydræ Origenicæ nasciturae seminarium qvoddam est. Illius contra Ecclesiæ

 dogma-

dogmata conatus ab antiqvis scriptoribus damnati sunt, & nunc in dies à recentioribus refelluntur. Si cum Ecclesia loqvitur, ob antiqvitatem venerabilis est, & suo testimonio non ingratus accedit. Anne hoc, qvod de Christi apud inferos prædicatione disseminavit, Origeni cujus ipse doctor extitit, causa errandi fuerit, cùm in eo qvasi in matre, de damnatorum aliqvando salute hæresis contineatur.

Damasceni in libro de fide orthodoxa ea sententia fuit, non minùs viventibus, qvàm mortuis Christi Incarnationem beneficam fuisse, nec minus illis illuxisse; qvin etiam sua prædicatione non minùs liberalem advenisse: suâ namqve præsentiâ illis spiritibus prædicavit, hoc est eorum fidem indicavit, vitæqve anteactæ probitatem dignis celebravit laudibus, qvibus posteà vitam beatam impertivit, infidelium contumaciam arguit. Nec aliam fuisse Damasceni sententiam satis abundè docent, qvæ ipse orat. de Transfiguratione Domini edisserit: ibi enim omnia, qvæ per descensum Christi ad inferos effecta sunt, enumerans, de damnatis ne verbum qvidem faciens, tantùm justorum & san-
269 ctorum animas commemorat. Εἰ ἐν ὄρει Θαβὼρ μεμενήκατε, οὐκ ἂν εἰς πέρας ἡ πρὸς σὲ ἐπαγγελία ἐκβέβηκεν, οὐ γὰρ ἂν κλειδοῦχος τῆς βασιλείας γεγένησο. οὐκ ἂν λῃστῇ ἠνέῳκτο ὁ παράδεισος, οὐκ ἂν ἡ γαῦρος τυραννὶς τοῦ θανάτου κατήργητο, οὐκ ἂν εἰς προνομὴν τὰ τοῦ ᾅδου βασίλεια δέδωτο. οὐκ ἂν Ἀδὰμ ἀνασέσωστο, οὐκ ἂν ἡ Εὔα ἀπολελύτρωτο, οὐκ ἂν πατριάρχαι, καὶ προφῆται, καὶ δίκαιοι τῶν ᾅδου μυχῶν ἀνεσώθησαν, οὐκ ἂν ἡ φύσις τὴν ἀφθαρσίαν περιβέβλητο. *Si in monte Thabor mansissetis, nequaquam, ô Petre, pollicitatio tibi facta exitum nacta fuisset, non enim regni claviger extitisses: non latroni paradisus patuisset: non superba atque insolens tyrannis deleta fuisset: non Adamus saluti restitutus, non Eva redempta, non Patriarchæ, ac Prophetæ, & justi ex imis inferni recessibus erepti fuissent, non denique humana natura incorruptibilitatem induisset.* In exacta hac rerum enumeratione, nusqvam rei, qvæ tanti interesset, oblitus, tam grande DEI beneficium in genus humanum, & peccatores siluisset.

Majo-

Majorem difficultatem habet, qvod ipse scripsit in sermone de defunctis. Nihilominùs ibi etiam palam fatetur, se non assertivè, sed probabiliter loqvi. Ἴδε ποῦ φέρων ὁ λόγος ἀνήγαγεν ἡμᾶς λῦσαι σὺν Θεῷ, καὶ διευκρινῆσαι πρᾶγμα, μικροῦ δεῖν κεκαλυμμένον· οὐκ ἀποφαντικῶς διὰ τὸ ἀνάξιον, ἀλλὰ συλλογιστικῶς διὰ τὸ φιλάδελφον. *En quò nos oratio provexerit, ut rem penè occultam, & opertam juvante DEo explicaremus, atque id non veluti quandam sententiam pronunciantes, neque enim id patitur nostra indignitas, sed rationibus atque conjecturis, ut chari-* 270 *tas postulat, utentes.* Et suæ dissertationi veram aliorum tanqvam digniorem, ut ego existimo, præposuit. Οὐ γὰρ ἁπλῶς ἔσωσε πάντας ὁ ζωοδότης, ἀλλ᾽ ὡς εἴρηται κἀκεῖ τοὺς πιστεύσαντας. Τινὲς γοῦν φασὶ τοὺς προπεπιστευκότας, οἵ τινες εἰσὶ πατέρες καὶ προφῆται, βασιλεῖς καὶ ὕπαρχαι, καί τινες ἄλλοι ἐκ λαοῦ τῶν Ἑβραίων, εὐαρίθμητοι καὶ πρόδηλοι τοῖς πᾶσιν. *Neque enim ille vitæ Auctor omnibus sine exceptione salutem attulit, sed illis demùm, qui illic quoque, uti dictum est, ipsius fidem amplexi sunt. At nonnulli quidem eos, qui antè crediderunt, intelligunt, Patres nempe, & Prophetas, & Reges, ac Principes, aliosque nonnullos Hebraïci populi, qui facilè recenseri possunt, omnibusque noti ac conspicui sunt.* Potuit ergo Damascenus in conventu doctissimorum hominum plures sententias licet adversas in medium proferre, qvas ipsis postea examinandas relinqveret, & cùm propositum illius non parùm prædicatio Christi adjuvaret, διὰ τὸ φιλάδελφον, charitate scilicet in fratres, ut ipse opinabatur, exposuit.

Verùm enimverò sermo ille nescio qvid mihi semper suboluit, & ut verum fatear, nunqvam x) Damasceni fœtum legitimum existimavi, sed ut aliàs sæpè contingit, à nebulonibus, ut gratiam, ac pondus orationi tanti Patris nomine adderent, Damasceno fuisse appictum. Qvod dummodò è Damasceni operibus erro non es, facillimo negotio persentisces.

Levis

x) Eadem aliorum virorum doctorum est de hoc sermone sententia. Vide censuras Rob. Coci pag. 427. seq. & Damascenum nuper editum à doctiss. Viro Michaele Leqvien.

* pag. 119. seq.

271 Levis eſt inprimis, ac nugax hic auctor, qvi de graviſſimis rebus agens, qvaſi per ſaturam ludens carmine, & proſa nullo dicendi fine, orationem omnem infarcit. Dictio illi, ac modus, ſi rectè conſideres, vilis, & è trivio, hiulca, languida, affectata, puerilis, & à Damaſcenica mirum qvantum diverſa, qvæ licèt oratoriis floſculis, & accurata exponendi formâ non luxuriet, fluit tamen inoffenſa, ſuâ facilitate decora, concentu gravis, ſententiarum pondere clara, ſevera, æqvalis, divina. Verſus Damaſceni cùm aliàs elegantiſſimi ſint, ſelectis ſemper verbis nitidi, qvantitate ſyllabarum ſemper commodi, erroribus ſemper innoxii, hi qvi in iſto ſermone leguntur, ſi numerum tantùm ſyllabarum demas, ſemper incompti, ac ruſtici in ipſa tanta deformitate conformes. Ad hoc probandum nullum argumentum erit validius ipſâ lectione, lege, ſi potes, ſine faſtidio, per te tantùm nullo alio duce me vera fateri cognoſces. Præterà omnes illæ hiſtoriæ qvæ ab eo adducuntur, ex anilibus confabulationibus deſcriptæ ſunt, de qvibus nos ſuperiùs * nonnulla diximus: at qvomodo Damaſcenus hujus orationis auctor eſſe poterit, qvi ſecundo de fide orthodoxa cap. 4. ſcribit. Διὸ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς δαίμοσιν αὐτοῦ ἡτοίμασαι τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, καὶ ἡ κόλασις ἡ αἰώνιος, καὶ τοῖς ἑπομένοις αὐτῷ. χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἡ ἔκπτωσις. μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον. *Ob idque diabolo, ipſiusque dæmonibus, isque qui ducem ipſum ſequun-*
272 *tur, nunquam extinguendus ignis, ſuppliciumque ſempiternum paratum eſt. Illud etiam ſcire non alienum fuerit, quod hominibus mors eſt, hoc Angelis lapſum extitiſſe. Poſt lapſum enim præcluſa eſt jam illis omnis reſipiſcendi facultas, quemadmodum & hominibus, poſtquam ex hac vita migarunt*, cùm hic ſæpius inculcetur poſt mortem in inferno eſſe ἐξομολόγησιν, confeſſionem, μετάνοιαν, pœnitentiam. Planè tamen nullum eſt, qvod aliqvi dixerunt hanc orationem non eſſe Damaſceni, cum Damaſcenus ſit antiqvior Gregorio Papâ primo, ad cujus preces ſalus Trajano defertur, cùm ex Joanne Patriarcha Hieroſolymitano, qvi ejus vitam deſcripſit, manifeſtum ſit, Damaſcenum ſub Leone Iſauro Iconomacho floruiſſe, ſub Gregorio ſecundo,

cundo. Auctoritas ergo hujus orationis, cùm Damasceni non sit, non tanti fieri debet.

Oecumenii item, & Zonaræ, & Maximi Planudæ auctoritas tantùm Xanthopuli sententiam exponunt, qvi de hac re cùm malè senserit, malè etiam sensisse Xanthopulum ejusdem farinæ hominem necesse est. Et expositio Oecumenii insulsissima est. DEus enim non ex eo qvod qvisqve facturus est, sed ex eo, qvod re ipsa fecerit sententiam fert. Et profectò divinæ liberalitatis beneficium nullum esset, si ex eo qvod aliqvis acturus erat, judicandus est.

Nicetas qvid senserit, clarum est: cùm ipse dicat sanctorum animas ac piorum tantùm fuisse liberatas, probétqve testimonio Chrysostomi. Ἐσωσε δὲ Χριστὸς εἰς ἅδην καλιὼν οὐ πάντας, ἀλλὰ μόνους τοὺς πιστεύσαντας, ὁ δὲ Χρυσόστομος ἰσχυρίζεται, ὅτι οὐδένα ὁ Χριστὸς ἐν τῷ ᾅδῃ σέσωκεν, μὴ ἄξιον σωτηρίας ὄντα, ὅτε ἀπέθανεν. *Enimverò Christus in infernum descendens non omnes, verùm eos solos qui crediderunt salvos fecit. Chrysostomus ipse affirmat, neminem in inferno à Christo salutem accepisse, nisi qui salute dignus esset, cùm ex hac vita discessisset.* Et ad fabellam illam de Platonis salute minimè animum advertit. 273

Gregorii Nazianzeni verba dubia sanè, nullo modo sententiam dubiam faciunt. Neqve enim ipse dubitavit num Christus apud inferos omnes absqve ulla exceptione salvos fecerit, an eos dumtaxat, qvi crediderunt: sed solùm qvid in eo mysterio inqvirendum, meditandumqve esset, proposuit. Planè namqve ipse sciebat neminem absqve fide DEo placere potuisse. Nec aliam fuisse Nazianzeni mentem colligi etiam potest ex Georgii commentario in eundem locum. Οὕτω, scribit, καὶ εἰς ᾅδου κατερχομένῳ τῷ λόγῳ συγκάτεισιν, οὐκ ἐπὶ κακῷ δῆλον, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἐρευνῆσαι, καὶ μαθεῖν τὸ μυστήριον τῆς εἰς τὸν ᾅδην τοῦ θεοῦ συγκαταβάσεως, καὶ τῶν ἐκεῖσε γινομένων τε, καὶ ἐπιτελουμένων τὸν ὑπερφυᾶ διδαχθῆναι λόγον. *Et cùm ad inferos descendenti verbo unà descendit, neque ad ma-*

lum, ut patet, sed ut disquirat, conspiciatque DEi in infernum descensus arcana, & eorum quæ ibi peraguntur, atque perficiuntur, supernaturalem rationem edoceatur.

274 Anastasio Antiocheno satisfaciam, si dicam, qvæstiones illas, * qvæ sub ejus nomine circumferuntur, non omnes esse Anastasio adscribendas. Opus etenim inordinatum, ac varium lectores ipsi pro arbitrio, aliis additis, aliis detruncatis, immutarunt, & dum legerent, qvidqvid notatu dignum occurrebat in margine, vel alibi ascripsere. Exscriptores deinde additamenta illa notha, ac si legitima essent, dum exscribunt, in textum referunt, & Auctoris sanè maximi opus eruditum, ac verâ sapientiâ plenum, invertunt. Exempli loco illud tantùm sit; cùm Anastasius ab aliis sanctis Patribus plura acceperit, aliiqve Patres posteriores ab Anastasio, vel ab aliis, ex qvibus etiam Anastasius sua mutuati fuissent, lector memoriæ adjuvandæ gratiâ adnotavit sententiam illam esse & Maximi Monachi, & Joannis Climacis, sive etiam Nicephori Constantinopolitani. Exscriptor deinde nomina illa, qvasi ab Anastasio, vel à qvæstionum auctore indicata fuissent, in copia apposuit. Et Turrianus gravissimus vir se vidisse exemplar Messanense tradit, in qvo qvædam ex illis nominibus non legebantur. Qvod dicimus de nominibus, de sententia, & rebus ipsis dicendum est. Neqve melius habitæ sunt hæ Anastasii qvæstiones, ac illæ, qvæ sub Athanasii nomine ad Antiochum, & Justini Martyris ad orthodoxos. Qvare fabulosa de salute Platonis, & prædicatione Christi, qvæ inter eas leguntur, non convincunt, ea fuisse
275 ab Anastasio scripta, vel dictata. Nec dubito ab sciolis qvibusdam sancto fuisse annexa, cùm nec inter se conveniant, neqve cum aliis ab eodem patre aliis in locis expositis.

Locus

* Qvæstiones & responsiones XCIII. primum latinè sub Anastasii Nicæni nomine edidit Gentianus Hervetus, ex cujus interpretatione leguntur in antiqvis Bibliothecis Patrum. Deinde qvæstiones CLIV. Græce & latine vulgavit Jac. Gretserus Ingolstad. 1617. 4. sub nomine Anastasii Sinaitæ, Patriarchæ Antiocheni qvi A. C. 599. diem obiit. Ex Gretseri versione recusæ sunt in Bibliotheca Patrum novissima Lugdunensi Tomo IX. Sed novâ confusione animadversiones Interpretis verbis Græci scriptoris permixtæ sunt.

Locus omnium difficillimus est D. Petri, y) in qvo exponendo multi insudarunt, an Doctoris mentem sint assecuti, in dubio est. Ne varias aliorum hîc expositiones aggeram, eam solùm in medium adducam, qvæ verba illa de descensu Christi ad inferos interpretatur, qvæ & sanior esse videtur, & communior. Ait namqve D. Petrus, Christum suâ morte, cùm ad inferiores partes terræ pervenisset, spiritibus, justis videlicèt, qvi ibi in sinu Abrahæ detinebantur, prædicasse, manifestasse videlicet suam Incarnationem, & qvanam ratione illorum redemptionis, ac restitutionis in integrum causa fuisset, idqve præconis ad morem clarè, & sonore intonuisse justis omnibus, & maximè iis qvi pervicaces & obstinati cùm Noë arca appararetur, sed DEi longanimitate, ac patientiâ in bonam frugem conversi, commissorum delictorum pœnitentiâ peractâ in sinum Abrahæ delati similem Christi descensum anxiè expectabant, qvo illis beata vita impertiretur. Scio variè ab aliis locum hunc explicari, hæc tamen sententia mihi verbis conformior, & textui Scripturæ aptior videtur. Non ait ergo Petrus Christum in inferno omnibus ibidem contentis se ipsum manifestasse, sed sanctis & justis tantùm. Qvinam autem isti fuerint, non adeò dignosci facilè possunt, 276
cùm in tanta malorum illuvie hominum animis refractariis, qvando & DEi tolerantia, ac summa humanitas indignata excidium omnibus sine ulla spe salutis minitaretur, inventi sint aliqvi, qvi errorem agnoscentes, & ex animo detestantes, ac pœnitentiam agentes iram DEi averterint, & misericordiam consecuti non in corporibus, ac facultatibus, qvæ veluti causas tanti mali ingentes aqvarum voragines absorpserant, in sinu Abrahæ recepti fuerint. Ne damnemus ergo tempora, licèt infelicissima, ne homines omnes unâ lance dimetiamur, ac reprobemus. Novit enim Dominus ex peccatoribus suscitare semen Abrahæ, genus electum, pium, sanctum. Qvod si tempore dilvuii factum est in tanta rerum omnium angustia, multò magis aliis etiam temporibus,

(Aaaa) 2 cùm

y) 1. Petr. III. 19. ad qvem locum præter interpretes confer si placet Petavium XIII. 18. dogm. Theol. de incarnatione. & D. Tho. Ittigi τȣ̃ μακαρίτȣ diss. de Evangelio mortuis annunciato.

cùm non ita crassatur iniqvitas, fiet. Videat ergo Xanthopulus num benè intellexerit Petrum, qvi non sanctis, sed damnatis scribit Christum prædicasse, & ex illis omnes, qvi crediderant, liberasse.

Illa præterà Synaxarii verba consideranda sunt. Sanctorum animas, ait, ab inferorum domino violenter custodiâ mancipatas liberavit, τὰς δὲ ψυχὰς τῶν ἀπ' αἰῶνος ἁγίων βιαίως κρατουμένας παρὰ τῷ ἅδου ἠλευθέρωσε. Error fuit Origenis, & aliorum ab Eustathio Antiocheno reprobatus, qvo asserebatur, non tantùm damnatorum, sed justorum etiam animas
277 in inferno sub potestate dæmonis z) fuisse. Vide qvæ nos tractatu nostro de de Engastrimytho cap. 7. & 12. pro Catholica veritate tuenda adduximus. At dum in Beatis illis, qvi in summa mentis tranqvillitate qviescebant, nullis doloribus, nullis angustiis obnoxii, perfectam beatitudinem, qvæ in visione DEi erat, expectantes, vim ab inferorum domino asseris, injusti dæmonis in illas facultatem, & dominium, illudqve violentum insinuas. Hoc est non in sinu Abrahæ, sed in crudelissimi animarem hostis ergastulo commorari, & Origenis errorum perpetuis tenebris damnatum, nunc demum in lucem ab orco evocare.

IV. Qvartum in libro animadvertendum est, ex verbulo malè edito ingentem Divæ Virgini injuriam appingi. Qvod nisi viderem sæpiùs repetitum, semperqve eodem cum errore prolatum, veluti correctorum oscitantiâ intrusum negligerem. Carmen est Joannis Damasceni, sive Joannis Ardæ in Pentecostem ad ipsam Virginem pag. 172. a. f. χαίροις ἄνασσα μητροπαρθένων κλέος. *Salve Regina, Matri-virginum gloria.* Eodem modo legitur & pag. 190. a. m. pag. 134. a. p. pag. 250. b. m. & qvotiescunqve carmen illud repetitur, semper Virgo, *Matri-virginum* gloria est. Typographi in uno vel alte-

z) Atqvi in verbis Synaxarii animæ justorum non dicuntur detentæ à dæmone, sed tantum παρὰ τῷ ᾅδῃ, hoc est in loco & statu à perfecta beatitate & visione beata DEI sejuncto, limbum Patrum Ecclesia Latina appellat.

altero loco errare potuerunt. Cùm verò ubiqve ita legatur, errorem in verbis inesse dicendum est: eoqve præcipuè qvòd in aliis etiam editionibus ita habeatur, ut in editione Spinelliana anni 1600. Unam inter mulieres *Matri-virginem* 278
novi Divam Virginem, præqve ea sola nulla alia est, illa enim sola Christum peperit, & Virgo & Mater nobis innotuit. Titus Bostrensis: Ηπίςησε καὶ αὐτὴ οὐχ ὑπεβλήθη δὲ τῷ τῆς ἀπιςίας ἐπιτιμίῳ καθὰ καὶ Ζαχαρίας, διότι ὁ μὲν εἶχε πολλὰ παραδείγματα τῆς ἐν γήρᾳ παιδοποιίας τὴν Σάῤῥαν Ῥεβέκκαν, τὴν Ῥαχὴλ, τὴν Ανναν, ἡ δὲ παρθένος οὐδὲ ἕν. οὐδεμία γὰρ παρθένος ἕως αὐτῆς ἄνευ ἀνδρὸς συνέλαβε καὶ τέτοκεν. λέγει πῶς ἔςαι τοῦτο οὐχ ὡς ἀπίςως ἀντιλέγουσα, ἀλλ' ὡς ζοφὴ ζητοῦσα τὸν τρόπον τοῦ λεγομένου πράγματος. ἐπεὶ οὐδέποτε γέγονε τὸ παρθένον τεκεῖν. ὅθεν οὐκ ἐπιτιμᾶται, ἀλλὰ διδάσκεται τὸν τρόπον τοῦ παραδόξου τοκετοῦ. Et: οὐκ οἶδεν ἡ φύσις ἃ λέγεις. ὅθεν καὶ συγγινώσκει ὁ ἄγγελος. οὐδὲ γὰρ γέγονε πρότερόν τι τοιοῦτον, οὐδὲ μετὰ ταῦτα γενήσεται. λέγω δὴ τὸ παρθένον τεκεῖν. Et ille alius: εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ, οὐδεμία γὰρ τῆς τοσαύτης χάριτος κοινωνὸς, οὔτε γέγονεν, οὔτε γενέσθαι δύναται. ἓν γὰρ τὸ θεῖον κύημα, καὶ μία γεννήσασα. *Nec ipsa quidem credidit; attamen incredulitatis pœnas non subiit, quemadmodum Zacharias, hic etenim multa in senecta parturitionis habebat exempla, Sarram, Rebeccam, Rachel, Annam: Virgo verò nullum penitus, nulla quippe ante eam virgo sine viro concepit, & peperit. Dicit, quomodo erunt hæc, non quòd fidem non præbens, sese opponens: sed veluti prudens, modum de re, quæ agebatur, inquirens. Quandoquidem nunquam id evenit, ut virgo pareret. Quare non reprehenditur, sed modum partus admirabilis edocetur.* Et: *Quæ tu asseris, natura non novit, hinc Angelus condonat, neque enim anteà simile quidpiam factum est, nec posterum* 279
in tempus futurum fiet, Virginem, inquam parere. Et alius in Lucam, Benedicta tu in mulieribus. *Nemo enim tantæ gratiæ particeps facta est, nec fieri potest. Divinus siquidem partus unus est, & quæ generavit, una.* Græci etiam in Paracletice canunt: ὢ θαύματος καινοῦ πάντων τῶν πάλαι θαυμάτων, τίς γὰρ ἔγνω μητέρα ἄνευ ἀνδρὸς τετοκυῖαν; *O admirandum novum vetera omnia mirabilia exuperans, quis enim novit matrem, quæ sine viro generavit?* Et:

ποία μήτηρ ἠκούσθη παρθένος; ποία δὲ παρθένος μήτηρ ἐγνωρίσθη, πάντα τὰ σὰ θεοτόκε παράδοξα. Quæ mater audita est virgo, quæ verò virgo mater agnita est? Omnia tua, Deipara, admirabilia. Et: *τῶν γηγενῶν τίς ἤκουσε τοιοῦτον, ἢ τίς ἑώρακέ ποτε, παρθένος ἐν γαστρὶ εὑρέθη ἔχουσα, καὶ ἀνωδύνως τὸ βρέφος ἀποτεκοῦσα. τοιοῦτόν σου τὸ θαῦμα. Quis mortalium simile audivit? aut quis unquam conspexit? Virgo inventa est in utero habens, eademque sine dolore filium peperit, tale est tuum miraculum.* Et: *φοβερὸν τὸ μυστήριον, καὶ τὸ θαῦμα παράδοξον, πῶς ἡ παρθένος τὸν κτίστην τῶν ἁπάντων ἐβάστασε, καὶ μετὰ τόκον, πάλιν σῶα καὶ παρθένος διέμεινε. Terribile mysterium, & miraculum admirandum, quomodo Virgo creatorem omnium gestavit, & post partum rursus integra & virgo permansit.* Et: *τοῦ θείου τόκου σου ἁγνὴ πᾶσαν φύσεως τάξιν ὑπερβαίνει τὸ θαῦμα, θεὸν γὰρ ὑπερφυῶς συνέλαβες ἐν γαστρὶ, καὶ τεκοῦσα μένεις ἀεὶ παρθένος. Divini partus tui, ô pura, omnem naturæ ordinem miraculum superat, DEum enim supra naturam concepisti in utero, & postquam generasti permanet semper virgo.* Qvid plura? *δέσποινα ἐν μήτρᾳ τὸν νομοδότην*
280 *καὶ βασιλέα Χριστὸν συλλαβοῦσα μητροπάρθενε. Domina in utero legum datorem, & Regem Christum concipiens sola mater, & virgo.* Et: *ἐκ σοῦ γὰρ ἐσαρκώθη ὁ λυτρωτὴς τοῦ κόσμου, μόνη γὰρ ὑπάρχεις μήτηρ, καὶ παρθένος. Ex te enim carnem assumpsit Servator mundi, sola etenim es mater & virgo.* Et: *σὺ γὰρ μόνη γέγονας ἐν γυναιξὶ, καὶ μήτηρ, καὶ παρθένος, καὶ σὺ μόνη πάναγνε ἐγαλούχησας υἱὸν ζωοδότην. Tu enim sola inter mulieres facta es & mater, & virgo, & tu solâ, ô purissima, lactasti filium vitæ datorem.* Et: *ὢ θαῦμα τῶν ἁπάντων θαυμάτων καινότερον, ὅτι παρθένος ἐν μήτρᾳ, τὸν τὰ σύμπαντα περιέποντα ἀπειράνδρως συλλαβοῦσα οὐκ ἐστενοχώρησεν. O miraculum miraculorum omnium novissimum, quod virgo in utero omnia continentem sine commercio viri concipiens non angustiavit.* Qvare omninò Joannes scripserat, *χαίροις ἄνασσα μητροπάρθενον κλέος. Salve Regina Matri-virginalis gloria.* Ipsa enim sola audit Matri-virgo, & à Græcis sæpissimè alibi dicitur *μητροπάρθενε.* Et in editionibus Aldina, Basiliensi, Parisiensi *μητροπάρθενον, Matri-virginalis* legitur. Eandem lectionem agnoscit Gregorius Metropolita Corinthi, & Eustathius Thessalonicensis, qvi ea carmina exposuerunt. Necnon Marcus Eugenius in Paraphrasi, *χαίροις ὦ δέσποινα κλέος καὶ ἄκουσμα μητροπάρθενον.* Undenam ergo in libris Græcorum tantus error irrepsit?

V. Qvin-

V. Qvintum est de processione Spiritus sancti. Licèt enim de illa Græci sæpissimè sermonem instituunt in hoc libello, nunqvam tamen hæresim nobis apertè ingerunt, dicunt namqve Spiritum sanctum à Patre procedere, an à Filio procedat, silent. 281 Qvod dum non negant, expresse in ea locutione damnandi non sunt. Vera enim dicunt, & abstrahentium non est mendacium. Item, ut notant viri doctissimi, qvod singulariter uni divinæ personæ tribuitur, id etiam convenire alteri intelligitur, nisi sit illud, qvod ab altera persona distinguitur. Pater verò non distinguitur à Filio per hoc, qvod ab eo procedit Spiritus sanctus, non enim eâ ratione opponitur Filio relativè, & ita subintelligenda sunt eorum omnium loca, qvi Spiritum sanctum, à Patre, nullâ factâ mentione Filii, procedere asserunt, præsertim si diversis verbis enuncient eodem in loco, vel alibi, Filium habere omnia, qvæ Pater habet, præter ἀγεννησίαν, *innascibilitatem.* Verùm processionem Spiritus legentibus ita proponere à Patre, ut ab ea Filius excludatur, & solus Pater esse dicatur principium Spiritus, aperta hæresis est, & condemnata in Concilio Florentino. Habetur tamen in Synaxario Feriæ secundæ post diem Pentecostes, p. 248. b. f. ἁπλῶς ἴσα ἔχει ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς πλὴν τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως, παρὰ μόνου τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον. *Simpliciter quæcumque habet Pater, & Filius, præter paternitatem, & filiationem à solo Patre procedens.* Dicent verbum illud, *solo*, in Spinelliana, & aliis editionibus non haberi. Et de hoc sanè dolendum est; qvo jure homines temerarii tantùm audeant, ut præter Ecclesiæ Græcæ morem, & Auctorum sententiam, 282 non leviuscula & puerilia, sed hæreses in Conciliis damnatas ad fallendum Christianorum animos, appingant. Si in Autographo Xanthopuli scriptum esse contendant, qvod verisimile est, cùm ipse illius opinionis fuerit acerrimus assertor, qvanam ergo ratione Spinelliani correctores omiserunt? sed sive sit in Autographo, sive secus, cùm in editis habeatur, & hæreticum sit, omnino expungi debet.

EJUS-

EJUSDEM
DE PARACLETICE.

283 NEqve fortunatius accidit Paracleticæ, qvi est tertius liber examinandus. Namqve cum liber esset exiguus sub Octoëchi a) nomine à Joanne Damasceno compositus, subsecutorum Græcorum nimis onerosa pietas plurimis additis, librum in molem, qva est, succrescere fecit, & novam Octoëchum compellavit. Forte etiam à Josepho Melodo compilata est. Habeo ex Acrostichide sabbati octavi Tomi, τῆς ὀκτωήχȣ τῆς νέας θεῖον τέλος, πόνοι δὲ Ἰωσήφ. *Octoëchi novæ divinus finis, labores vero Josephi.* Dicitur præter alias causas παρακλητικὴ, qvod tota sit in DEo, sanctisqve exorandis, divinoqve sibi auxilio, variis supplicationibus, & Christi, & Virginis, & aliorum Sanctorum intercessionibus impetrando.

Multi multa in ea reprehenderint, sed imperite; & satis calumniose. Non omnia hic referemus, uno, vel altero rediscusso, nostrum in eam subjiciemus examen; paginæ respondent Paracleticæ, correctæ à Nicephoro Paschaleo, editæqve Venetiis apud Antonium Pinellum anno 1625.

284 I. Primùm fuerit locus ex pag. 43. b. 1. f. in qvo partus Virginis λοχεία vocatu. κάμινος ποτὲ μὴ φλέξασα τȣ̀ς παῖδας τὴν σὴν λοχείαν προεικόνιζεν παρθένε. *Caminus aliquando, quæ pueros non exussit, tuum, Virgo, partum præfigurabat.* Et p. 50. a. 1. m. μέγα καὶ φρικτὸν ὑπάρχει θεομῆτορ τῆς σῆς λοχείας τὸ μυστήριον. *Magnum & horribile est, DEi mater, tui partus arcanum.* Pag. 84. b. 2. f. νόμȣ διετράνωσαν εἰκόνες τὴν σὴν φρικτὴν λοχείαν θεονύμφευτε. *Legis manifestarunt imagines tuum horribilem partum, DEo desponsata.* Qvomodo enim λοχεία, qvæ universam puerperii ægrotationem, & molestiam, ut sunt sangvinis proluvies, secundæ, dolores, debilitates,

a) Confer quæ de Octoëcho & Paracletice dicta sunt supra p. 64. 68. seq.

bilitates, aliáque parturientium inquinamenta Virgini apponemus, à quibus illius diviniſſimum partum fuiſſe alienum teſtantur Patres b) Hieronymus adverſus Helvidium in 2. quæſt. Cyprianus ſive quivis alius vetuſtus Author, ſermone de Nativitate Domini, Fulgentius ſermone 2. in Nativitate Domini, Leo Papa ſermone 2. in Nativitate, Zeno Epiſcopus Veronenſis ſerm. 3. Epiphanius lib. 3. contra hæreſes in fine. Vocem ſic interpretatur Zonaras in Can. 79. Trullanum: λοχεία δέ ἐστιν ἡ μετ' ὠδίνων τοῦ βρέφους ἀπότεξις, καὶ ἡ τῶν αἱμάτων ἀκόλουθος ῥύσις, ὧν μὴ πειραθῆναι τὴν θεοτόκον πιστεύομεν. *Eſt verò puerperium emiſſio fœtus, quam doloris ſenſus, & profluvium ſanguinis comitantur, quibus quidem malis nullatenus obnoxiam fuiſſe Deiparam credimus.* A Zonara ſua exſcripſit Matthæus Blaſtarius in Nomocan. lit. k. cap. 8. ideóque canon Trullanus ἀλόχευτον τόκον nuncupavit Virginis partum. 285
Quare coctam ſimilam ſibi invicem ſolitam impertiri, honoris ſcilicet, prætextu ſecundinarum impollutæ Virginis, fidelibus prohibuit. Videſis eumdem Canonem, & in eum Zonaram, Balſamonem, Blaſtarium: à quibus non longè abeſt Alexius Ariſtenus: οὐκ ἔστι τοῦτο τιμὴ τῇ παρθένῳ, τῇ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τὸν ἀχώρητον τεκούσῃ λόγον σαρκὶ ἐκ τῶν κοινῶν τε, καὶ καθ' ἡμῶν τὰ κατὰ τὸν ἄφραστον αὐτῆς τόκον ὁρίζειν ὑπογράφειν. διὰ τοῦτο εἴτις μετὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν γεννήσεως, σεμίδαλιν εὑρίσκεται ἕψων, καὶ ταύτην παρέχων τισὶ προφάσει τιμῆς δῆθεν λοχιῶν τῆς ἀχράντου παρθενομήτορος· εἰ μὲν κληρικός ἐστι καθαιρεθήσεται· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφορισθήσεται· ἀλόχευτον γὰρ ὁμολογοῦμεν τὸν ἐκ τῆς παρθένου θεῖον τόκον, ὡς καὶ ἀσπόρως συστάντα. *Non eſt honor hic Virginis, quæ ſupra omnem rationem, & intellectum, verbum quod nullus locus capere poterat, in carne peperit, & ex communibus, & nobis accidentibus, incnarrabilem illius partum determinare, ac circumſcribere. Quapropter qui poſt diem ſanctæ Chriſti veri Dei noſtri nativitatis ſimilam coxerit, & cùm altari exhibuerit,* c) *quaſi honorem deferens ſecundinis impollutæ Virginis Matris, ſi Clericus eſt, deponatur: ſi laïcus, excommunicetur. Abſque enim ullis ſecundinis divinum ex Virgine partum, ut qui ſine ſemine fuit, confitemur.* Proclus Patriarcha Conſtantinopolitanus oratione de Incarnatione, ὠδῖνα ἀλόχευτον, *ſine puerperio puerum.*

b) Adde Petav. XIV. 6. dogm. Theol. de incarnatione, & Suicerum in λοχεία.
c) Hinc fortaſſe dicti *Semidalitæ*, de quibus Damaſcenus hæreſi 86.

286 rum. Et quod magis est Paracletica ipsa pag. 124. a. I. m. *τίς μὴ μακαρίσει σε παναγία παρθένε; τίς μὴ ἀναμνήσει σου τὸν ἀλόχευτον τόκον; Quis non beatam te dicet, sanctissima Virgo? quis non laudibus extollet tuum sine puerperio partum?* Et hæc quamvis sana, non tamen ea sunt, quæ in pejorem partem rapere verba Paracletices faciant. Licèt enim in Virgineo partu nullum sanguinis profluvium, nulla secundarum eruptio, nulla tunicarum ruptio, nullus dolor, nulla molestia, nullum inquinamentum; non ideò tamen negare possumus verè, ac propriè λοχείαν ejus partum dici, cùm λοχεία nihil aliud sit, quàm partus ipse, vel actus pariendi, quemadmodum & λόχευμα, qui naturaliter, & in aliis mulieribus non potest sine similibus inquinamentis, atque immunditiis fieri: in Virgine verò aliter factum est, cùm præter naturam gigneret. Et quemadmodum λοχεία reliquis mulieribus omnia jam dicta incommoda affert, ita & partus. Quare si propter ea in Virgine λοχεία neganda est, propter hæc eadem & partus, & fœtus, & gignere ipsum, & parturire neganda sunt; nusquam enim id accidit sine sanguinis profluvio, & reliquis recensitis: at cùm in Virgine nihil immundum, neque molestum cùm pareret, evenerit, ideò partus illius partus dicitur, licèt immaculatus, & à purgamentis omnibus alienissimus. Jubet porrò Canon Trullanus partum similem dici ἀλόχευτον, non quòd ἄνευ λοχείας factus est, verè enim Virgo peperit, sed ut morem illum de coquenda similà

287 malè introductum ex animo fidelium evelleret. Sic Concilium Ephesinum prohibuit, ne Virgo diceretur Christipara, ut hæresim Nestorii condemnaret, cùm verè illa Christipara sit, verè enim Christum genuit: non ideò tamen negamus illam genuisse Deum. Ideò ne plura hîc referam, λοχείαν istam ferè utplurimùm cum annexo aliquo, quod eam ab humanis aliis partibus separat, profert, ut in exemplis allatis vidimus. Et pag. 117. b. I. p. *ποῦ μοι τὰ εὐαγγέλια, βοῶσα σὺν δάκρυσι; ποῦ ὁ τὸ χαῖρέ μοι λέξας; ποῦ ἡ λοχεία ἡ ἄφραστος; ποῦ Πέτρος ὁ φίλος; Ubi sunt mihi boni nuncii, cum lacrymis inclamans? ubi qui mihi dixit Ave? ubi partus quem verbis assequi non possumus? ubi Petrus amicus?* Nec alio modo verba Procli intelligenda sunt. Non placet? Habeant qui obviis quibuscumque nullo prævio examine offenduntur, λοχείαν, λοχεύω, unde etiam ἄλοχος, uxor & conjux, primâ sui origine à

λέχος,

λέχ☉, quod eſt lectum deduci. Rectè itaque Proclus & alii vocant ἀλόχευτον τόκον, hoc eſt partum lectum non expertum, hoc eſt ſine ſemine viri, qui ſcilicet parentem nullum hominum agnoſcit. Hîc non nemo adnotavit ἄλοχ☉ γυνὴ, γαμετὴ κατ' ἐπίτασιν τοῦ ᾶ, οἱονεὶ ὁμόλεχός τις οὖσα, & apud Platonem, virginem quæ nondum peperit, quaſi ἑτέρου λέχους ἄπειρον. Virgo enim ſola eſt, quæ filium peperit ἀπειρόγαμ☉, ἀπειρόζυγ☉, ἀπείρανδρ☉, πεῖραν ἀνδρὸς μὴ δεξαμένη, quæ nullo cum viro conſuevit cubilibus, quæ non ex concubitu gravida facta eſt, quæ cum homi- 288
ne rem non habuit, quæ corpus cum corpore non aluit, quæ non dedit operam in lecto. Annon rectè hujusce partus, qui verè ἀλοχεία eſt, & dicitur, ἀλόχευτ☉ etiam ob ſui admirabilitatem dicetur? ſanè Procli illud ὠδὶν ἀλόχευτ☉ cautiùs emolliendum erat: quomodo enim vexationem & dolores ipſos partus ἀλόχευτον vocat? An dolor ſine dolore eſſe poteſt? an vexatio partus ſine moleſtia? & tamen fatetur dolorem, qui tamen ſit ἀλόχευτ☉, *ſine cura puerperii*, ut explicant, quod pejus fuiſſet, Virginem in partus moleſtia & ægritudine ſine ulla cura puerperii derelictam. Et ὠδῖνα illud vertere *puerum* * ex ingenio eſt. Scio Proclum orat. in S. Paſcha vocaſſe τόκον ἀνώδυνον, parturam partus doloribus minimè obnoxiam. Sed hoc quid ad ὠδῖνα; Mens itaque divini Patris ea eſt ὠδὶν, partitudo nempe, ſive enixus, nullo animi, vel corporis in Virgine tantùm cruciatu fuit ἀλόχευτ☉, quod Methodius Patarenſis oratione elegantiſſimâ in Hypapante dixit, τόκον ἀμόλυντον, καὶ καθαρσίων ἀνεύθυνον, *partùm impollutum, & purgamentis minimè obnoxium.* λοχείαν ὑπερφυῆ, *puerperium ſupernaturale.* ἄσπορον, *ſine ſemine.* ἀγεώργητον καρπὸν, *fructum ſine ulla cultura.* Et Virginem, τὴν ἀφθόρως ἐγκυμονήσασαν, καὶ ἀφράστως ἀποκυήσασαν, *quæ ſine corruptione conceperat, & ineffabiliter pepererat.* μητέρα ὑπὲρ φύσιν καὶ τόκον ὑπὲρ λόγον, καὶ λόχον ἀπειρόγαμον, *Matrem ſupra naturam, & fœtum ſupra omnem rationem, & puerperam nuptiarum expertem.* γαστέρα οὔτε προδιανοιγεῖσα, οὔτε προενσπερματισθεῖ- 289
σα, *uterum neque priùs apertum, neque anteà ſemine conſperſum.* Nec longè eſt Iſidorus Peluſiota Catenâ Græcâ in Lucam: τὸ σπέρμα τῆς γυναικὸς, ὃ ἐχθραίνειν τῷ ὄφει προστάττει θεὸς, ὁ κύριος ἡμῶν

 ἐστιν

* Leg. *partum*.

ἐστὶν Ἰησοῦς· αὐτὸς γὰρ σπέρμα γυναικὸς μόνος γέγονεν μὴ σπερματισάσης, καὶ τῆς ἁγνείας μὴ μειωθείσης. *Semen mulieris, quod odio proſequi ſerpenti Deus imperat, Dominus noſter eſt Jeſus. Ipſe enim ſemen mulieris ſolus factus eſt, cum illa ſemen non emiſerit, neque caſtitas imminuta fuerit.* Non itaque partus Virginis malè λοχεία dicetur, ſi ut fuit, intelligatur, neque propter eam vocem Paracletice condemnanda, cùm quid ipſa eo nomine velit, pap. 183. a. 1. m. φυγοῦσαν τὰς ὠδῖνας τὰς μητρικὰς τῷ καιρῷ τῆς λοχείας. *Quæ effugerat dolores maternos tempore puerperii:* & pluribus aliis in locis, ad faſtidium apertiſſimè indicet, & nimis moroſi videntur, qui propter ſimilia verba eam convellunt.

II. Alterum fuerit in hoc libro plurima Virgini tradi, quæ nullâ ratione ad eam pertinent, nec etiam ſi velit ex ſe efficere poterit. Inter alia pag. 155. b. 2. f. Θεοτόκε ἡ βεβαία προστασία, καὶ ἐλπὶς χριστιανῶν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ φρικτῇ προσίθι μοι ἐπταικότι πολλὰ, καὶ ῥῦσαι με τῆς γεέννης τῆς φοβερᾶς, προβάτοις με δεξιοῖς ἀριθμήσασα. *Deipara ſtabilis protectio, & ſpes Chriſtianorum in die horrendo adiuva me, qui in multis lapſus ſum, & libera me à terribili geenna, inter oves me dexteras collocans.* Verum eſt, beatam Virginem unicam Chriſtia-
290 norum ſpem, Chriſtanis opem ſemper, dum vivunt adiutabilem, ferre. Sed quis neſcit poſt hanc vitam, & potiſſimum in die illo tremendo, cùm jam omnes ſive boni, ſive mali pro merito ſua habent, nullam illi, quod nec etiam Chriſtus ſibi reſervavit, facultatem eſſe, vel à geenna liberandi, vel quos ſiniſtra ſibi ſurripuit, inter dexteros collocandi? Ingens eſt potentia Virginis, ſed non eſt ea, quæ Filii ſui potentiam excedat. Pag. 180. b. 1. p. σπλαγχνίσθητι παρθένε ἐφ᾽ ἡμᾶς, καὶ πταισμάτων δώρησαι τὴν ἄφεσιν τοῖς προσκυνοῦσιν αὐτοῦ τὰ παθήματα. *Miſerere noſtri Virgo, & delictorum concede remiſſionem iis, qui adorant illius paſſionem.* Remittere peccata ſolius Dei eſt, vel cui ipſe facultatem conceſſit. Quanam ergo ratione Virgo remittere peccata dicetur?

Verumtamen nimis apertè iſtiuſmodi homines calumnioſè ſe gerunt. Senſus ſiquidem Græcorum in inuocanda Virgine ex eadam Paracletice innumeris in locis patet, qui eam aſſiduè exorant, ut ſuâ ipſa interceſſione apud Filium ſimilia aliáque impetret. Rogant ergo, ut ipſa remittat, & liberet à geenna, ut ſcilicet intercedat apud Filium, ut ipſi à geenna liberentur, & peccatorum

torum remissionem consequantur. Evolvantur singulæ paginæ, non aliam Græcorum in talibus exorandis esse mentem, cùm manifestò intercessio Virginis ubique interponatur.

III. Quibusdam etiam illud non benè olet, pag. 77. a. 1. p.
ἐν τάφῳ σωματικῶς, ἐν ᾅδῃ δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς Θεός. ἐν παραδείσῳ δὲ 291
μετὰ λῃστοῦ, καὶ ἐν θρόνῳ ὑπῆρχες Χριστὲ μετὰ πατρὸς καὶ πνεύμα-
τος πάντα πληρῶν ὁ ἀπερίγραπτος, sonant. *In monumento cum corpore, in inferno verò cum anima, ut Deus; in paradiso cum latrone, & in throno eras Christe cum Patre, & Spiritu omnia complens, qui es incircumscriptus.* Videntur enim hæresim Apollinarii, & Seueri sapere.

Dicimus verba hæc non esse recentioris alicujus, & ex fæce hominum nati, sed sancti, & in Ecclesia Catholica Scriptoris probatissimi, de quo nulla unquam similium hæresum vel levis suspicio fuit: Joannis, inquam, Damasceni, qui Troparium illud inter alia multa confecit, nec in isto loco tantùm, sed alibi etiam sæpissimè canitur, ut videre est in Octoëcho, Ode 1. quarti toni; & Diaconus ante Missam post oblationem, sacram mensam incensans hæc eadem recitat. Quòd si fides aliqua adhibenda est rumori publico, ac famæ, quam refert Auctor vitæ sancti Cosmæ Melodi, Troparium hoc non ipso Damasceno meditante, sed Spiritu divino dictante compositum fuit. Καὶ κατηχηθέντες πρεπόντως τοῦ
θείου κατηξιοῦντο βαπτίσματος. τί ἔτι; πέρας εἶχε τὰ τῆς ἡμέρας.
ἐφίστατο νύξ· στρωμναὶ συνήθεις εἶχον αὐτοὺς, καὶ ὁ ὕπνος ἠρέμα τοῖς
ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἐπενήχετο, καὶ νεανίαν ὁρῶσιν ἡλιακῆς ἀκτῖνος
μᾶλλον ἀστράπτοντα, ὃς καὶ ὀνομαστὶ προσκαλεσάμενος τούτους δυσὶ
καλλίστοις πυξίοις ἐδεξιώσατο, κατ' οὐδὲν οἶμαι, τῶν Μωσαϊκῶν ἐκείνων
ἀτιμοτέροις πλακῶν. πλὴν ὅσον αἱ μὲν ὕπαρ, τὰ δὲ ὄναρ τούτοις ἐδί- 292
δοντο. εἰ δὲ καὶ χειρὶ μὲν ἐκεῖναι δεσποτικῇ, τὰ δὲ ὑπηρέτιδι, ἀλλ' ὁ δοτὴρ
ἀμφοῖν ὁ αὐτός. κἂν τὰς μὲν αὐτοπροσώπως, τὰ δὲ δι' ἀγγέλου θείου πα-
ρείχετο. ἔδοξεν οὖν ἀναπτυχθῆναι ταῦτα. καὶ μέντοι, καὶ ἀνεπτύσσοντο καὶ ὁ
μὲν μέγας Κοσμᾶς τὸ, ἡ τὸ ἄσχετον κρατοῦσα, καὶ ὑπερῷον ἐν αἰθέρι
ὕδωρ ἐγγεγραμμένον ἐφεύρηκεν. ὁ δέγε θεῖος Ἰωάννης, τὸ, ἐν τάφῳ
σωματικῶς, ἐν ᾅδῃ δὲ μετὰ ψυχῆς ὡς θεός. τούτων οὕτω γεγενημένων,
ὁ μὲν φανεὶς νεανίας ἐγένετο ἀφανής. οἱ δὲ ἀναστάντε, εὐωδίας τε πλή-
ρη τὴν οἰκίαν καταλαμβάνουσι, καὶ χαρᾶς ὅτι πλείστης ὑποπλησθέν-
τες, καὶ τὸν διδάσκαλον μετακαλεσάμενοι διηγοῦνται τὰ ὁραθέντα,

τὴν μορφὴν ἀναζωγραφοῦσι τοῦ νεανίου, τὸ τῶν πυξίων περικαλλὲς ἀπαγγέλλουσι τὸ τῶν ἐγγεγραμμένων θυμοτερπὲς καταλέγουσι. καὶ οἱ μὲν διηγοῦνται, ὁ δὲ ἀούων θαυμάζει. ἀλλ' οὕτω μὲν ταῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα. *Et cùm uti par erat, de rebus divinis instructi essent, sacro lavacro abluti sunt. Quid tum? Dies ille finierat, nox aduenerat, & uti moris erat, cubitum eunt, somnùsque tranquillè in oculis eorum innatabat. Tum juvenem conspiciunt radiis solaribus splendidiorem, qui ex nomine eos compellatos, duabus pulcherrimis tabellis cohonestavit, Mosaïcis illis lapideis nihilo inferioribus, licèt illæ vigilanti, hæ dormientibus, manu illæ herili, seruili hæ porrigerentur; sed ambarum exhibitor unus idèmque fuit: licèt has præsens ipse, alias per divinum Angelum exhiberet. Visum est, ut illa legerentur, & legebantur utique. Et magnus quidem Cosmas* ἡ τὸ ἄσχετον κρατοῦσα, *quæ illum qua comprehendi non poterat, detinens sublimem in aëre aquam inscriptum invenit: At divinus Joannes, illud* ἐν τάφῳ σωματικῶς, *in sepulchro cum corpore,*
293 *apud inferos verò cum anima, ut Deus. Hæc ubi sic evenêre, juvenis ille visus illicò evanuit, ipsi somno experrecti, domum odore plenam deprehendunt, & gaudio quammaximo repleti, aduocato magistro visa enarrant, formam juvenis veluti in pictura exprimunt, tabellarum pulchritudinem prosequntur; & hi sanè enunciant, ille audiens in admirationem rapitur. Et hæc quidem hac ratione evenêre.* Quis non horreret ista verba Damascenum, quem Patrem? aut divinum nuncium, de hæresi reum fieri, & ea præcipuè, quam ipse non ἐν παρέργῳ, & quasi aliud agens, pluribus in locis oppugnavit, & cum eo tot alios sapientissimos Patres, d) qui eandem sententiam iisdem cum verbis expressère: turbarèque Catholicæ Ecclesiæ id idem ipsissimis verbis contra recentiorum hæreticorum deliria asserentis doctrinam? Annon inter Catholicos certum, probatùmque est, post mortem, Christum non totum θεάνθρωπον, ut Christophorus Pelargus contendit, non virtute suâ tantùm, & effectu redemptionis, ut Bullingerus, & Zuinglius; sed cum anima, corpore interim in monumento per triduum quiescente, inferni latebras, ac profunda, non sepulturam, aut sepulchrum, ut Bucerus ac Beza somniant, non ut damnatorum pœnas exsolueret, divinæ ultionis severitatem sentiret, & angores, & cruciatus omnibus peccatoribus debitos sustineret, ut Calvinus; sed ut animas justo-

d) Apud Petav. X. 8. dogm. Theol. de incarnatione.

justorum ad illud usque tempus ibidem detentas, non Sodomitarum, & aliorum impiorum, ut Marcionitæ insaniunt, liberaret; 294
quod nonnisi ut Deus peragere potuit, penetrasse; indèque rediens reassumpto post triduum corpore, non apud inferos corpore & animâ relictis, ut Christolytæ asserebant, præscripto tempore in cœlum ascendisse? Christus enim ut Deus, & nulli loco obnoxius uno eodèmque tempore, ut Damascenus cecinit, omnia complebat, eràtque in monumento cum corpore, in inferno cum anima, in paradiso cum latrone, & in throno cum Patre, & Spiritu; quod nescio quam vel Apollinaris, vel Severi hæresim sapere possit.

Apollinarius namque, ut Gregorius Nazianzenus ad Nectarium, Nemesius de natura humana, Theodoretus lib. 4. Hæret. Fabul. Theodorus Raithi Presbyter de divina Incarnatione, Nicetas ad orationem Nazianzeni de S. Baptismo, Helias Cretensis in ejusdem epistolam ad Cledonium, Macarius Hieromonachus in Nomocanone cap. 6. & alii narrant, Dominum carnem animâ vitali præditam assumpsisse dicebat, mentem humanam non admisisse. Neque enim carni illi, quæ Verbo divino gubernabatur, humanâ mente opus fuisse. In cujus sententiam verba Damasceni, neque per vim, etiamsi omnia immisceas, trahere poteris. Licèt enim particulam ὡς θεὸς, *ut Deus*, ad animam, quæ in infernum descendit, conjungat, nunquam tamen evincas verbis illis asseri, Verbum divinum, vel Deum illi animæ mentis 295
loco fuisse: & id asserere summæ ineptiæ, quod nec in lingua Græca tyrones facerent, est. Rythmus enim, & Troparii harmonia, ut eo loco potiùs quàm alio verbum illud exprimeretur, postulavit; secus enim in aliis membris, neque incomptè adaptaretur.

Eòque præcipuè quòd hæc eadem sententia in aliis etiam Patribus habeatur, ex quibus aliqua, ut meliùs Damasceni sententia intelligatur, excerpamus. Athanasius de Incarnatione Christi: *In Christi quoque morte idipsum patet, corpore non ultra sepulchrum delato, animâ ad inferos penetrante locis ingenti intervallo discriminatis. Sepulchro quidem id quod corporeum erat, quia ibi corpus aderat, recipere; inferno verò id quod incorporeum fuit. Quâ ratione igitur factum est, ut cùm Dominus adesset incorporaliter, pro homine à morte*

te sit agnitus? Epiphan. hæresi 69. contra Arianos. *Omnia suscepit, quo in carne condemnaret peccatum, & in cruce dissolueret maledictionem, & in monimentum sepulchri detraheret corruptionem, & in infernum descendens cum anima in deitate stimulum mortis confringeret, & pactum erga infernum destrueret. Volebat Deitas omnia perficere, quæ ad Passionis mysterium pertinent, & cum anima descendere ad inferna, ad operandum salutem eorum, qui illic prædormierunt, sanctorum, inquam, Patriarcharum.* Theophilus Alexandrinus epist. 1. Paschali: *Non credibile est, quòd ad inferos caro ejus descenderit, vel pruden-*
296 *tia, carnis, quæ appellata sit anima inferis apparuerit: sed quòd corpus ejus positum in sepulchro sit, & ipse nec de corpore, & sapientia carnis, sed de vera naturæ nostræ anima dixerit, Non relinques animam meam.* Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus epist. ad Leonem Papam: *Credo corpus suum sepulturæ contraditum incorruptum conservasse, nullo quidem modo ab arcana illa, inexplicabilique unione divulsum, etsi illud tridui illo intervallo animâ fuerit spoliatum. Cum qua anima & ipse quoque ad inferos descendit, úsque qui in carne erant spiritibus, quemadmodum Apostolorum coryphæus divinus Petrus exponit, resurrectionem prædicavit, & redemptionem impertivit.* Cyrillus Alexandrinus de recta in Deum fide ad Theodosium Imperatorem. *Christi anima, quæ cum illo conjuncta copulatáque fuerat, non suâ, sed divinâ virtute, potentiáque nixa ad inferos descendit, spiritibúsque ibidem captivis sese exhibuit. Etenim iis, qui vinculis istic constricti detinebantur, exite, ait: cæteris verò, qui tenebris operiebantur, revelamini.* Titus Bostrensis ad cap. 23. Lucæ: *Quomodo hæc Dei, & Domini nostri promissio latroni facta nimirum,* Hodie mecum eris in Paradiso, *expleta est? Quòd Christus Dominus noster suâ divinitate impleret omnia, & in cruce erat secundùm carnem, & in cælo secundùm divinitatem. De cruce rursum depositus, & in inferno erat secundùm animam, & suæ nihilominùs divinitatis virtute latronem in Paradisum inferebat.*

Et ne plura congeram, Damascenus ipse orat. de
297 Sabbato sancto eadem repetit, αὐτὸς ὡς θεὸς ἐν οὐρανῷ σὺν πατρὶ προσκυνούμενος καὶ τῷ πνεύματι, καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος σωματικῶς ἐν μνημείῳ κείμενος, καὶ ψυχικῶς ἐν τοῖς ᾅδου μοχλοῖς αὐλιζόμενος, καὶ λῃστῇ εἰσιτητὸν ποιῶν τὸν παράδεισον συμπαρούσης ἀπανταχῇ τῆς ἀπεριγράπτου θεότητος, &c. *Idem in cælo ut Deus cum Patre & Spiritu sancto simul adoratur; idem ut homo secundùm corpus in mo-*

monumento jacet; secundùm animam verò inferorum inter claustra versatur, & Latroni in paradisum aditum aperit, incircumscripta ubique cum comitante divinitate, quæ spatiis ullis circumscribi nequit. Quæ non aliud sunt, quàm quod ipse de fide orthod. lib. 3. c. 29. dixit ψυχήν τε θεωμένην, & ipsa Paracletice pag. 77. b. 1. p. animam deificatam, deitati conjunctam, divinitati unitam, ut Christi Domini imperium, & illius in animis justorum è carcere eruendis facultatem ostenderet, ad inferos descendisse. Tantum ergo abest, ut verba ista Apollinaris aut Severi hæresim sapiant, ut sine errore, hæresísque suspicione immutari haud valeant.

Patres etiam Latini id idem comprobant. Augustinus tractatu 3. in Joannem: *Secundùm id quod homo erat, anima ejus ipso die futura fuerat in inferno, caro in sepulchro: secundùm autem id quòd Deus ubique, & in paradiso.* Vide eundem epist. 57. 77. & 99. Vigilius lib. 2. contra Eutychem: *Caro ipso die non fuit in paradiso, nec in inferno, sed exanimis jacuit in sepulchro: anima per illud triduum in inferno, non in sepuchro.* Fulgentius ad Trasimundum regem cap. 298
31. *In hoc divinitas Christi virtutem suæ impassibilitatis ostendit, quæ ubique semper, atque ineffabiliter præsens, & secundùm animam suam in inferno sine doloribus fuit, & secundùm carnem suam in sepulchro sine corruptione jacuit.* Et cap. 34. *Humanitas vera Filii Dei, nec tota in sepulcho fuit, nec tota in inferno: sed in sepulchro secundùm veram carnem Christus mortuus jacuit; sed secundùm animam ad infernum Christus descendit, secundùm eandem animam ab inferno ad carnem rediit: secundùm divinitatem verò suam, quæ nec loco tenetur, nec fine concluditur, totus fuit in sepulchro cum carne: totus in inferno cum anima, ac per hoc plenus ubique fuit Christus.* Eadem habent Victorinus de Sacramentis lib. 2. cap. 11. Bernardus super Cantica serm. 75. & alii.

IV. Addi potest quod habetur pag. 50. b. 1. f. τρόμῳ τῷ φρικτῷ καὶ φοβερῷ θρόνῳ σου Χριστὲ παρεστῶτες, οἱ ἀπ' αἰῶνος νεκροὶ ψῆφον ἀναμένουσι δικαιοσύνης σου, καὶ τὴν θείαν ἐκδέχονται δικαιοκρισίαν· τό τε οὖν ἀνάπαυσον σῶτερ τοὺς δούλους σου. *Cum tremore horrendo, ac terribili throno tuo Christe assistentes, qui à sæculo sunt mortui, sententiam expectant justitiæ, & divinum accipunt, ac justum judicium. Tunc itaque in requiem servos tuos Salvator accipito.* Videtur namque errorem Græcorum comprobare, qui tradunt defunctorum animas ad diem usque judicii e) suarum actionum præmia ex-

c) De hoc dogmate supra p. 136. sq.

expectare. Detinentur, ajunt, in tertio loco, licèt separatim peccatorum, ac justorum animæ; sed quòd sententia in eos in extre-
299 mo judicio dicenda à Servatore nostro, nondum lata est, neque justos visione beatâ frui, neque impios tormentis infernalibus vexari, ideóque expectare diem judicii. Quare cùm id teneant Græci, etiamsi in Tropario manifestè non exprimatur, ad majorem cautelam expungendum omninò esset.

Sed alia est Troparii sententia, quod nec verbum quidem de defunctorum præmio, aut pœna facit, sed tantùm diem nobis judicii, & Judicis thronum ante oculos ponit, ante quem omnes ab orbe condito defuncti, sive illi pœnis addicti, sive gloriâ beati, sententiam, quæ justa omninò erit, illam ultimam Judicis expectant, ut perfectâ animæ cum corpore beatitate, si boni fuerint, perfruantur; si mali, ad pœnas intrudantur æternas, cum corpore & anima sempiternis temporibus cruciandi. Rogat itaque ut tunc temporis fidelibus ac servis suis Seruator requiem elargiatur. Dices frustra id peti, cùm beatitatem jam possideant, & securè se gloriam conseruaturos cum corpore sciant: quis enim quærit quod possidet? Responsio in promptu est, ex Bessarione de Eucharistiæ sacramento, Deo deditos homines *totos rei amatæ inhærentes zelo quodam & timore, ne id quod desiderant, non assequantur, sæpius eadem ex vero, ac penè incredibili mentis desiderio petere, nec ignorare quidem se jam, quod quærebant adeptos, sed insatiabili quodam amore iterum at-*
300 *que iterum eadem repetere.* Quod variis sacræ Scripturæ locis evidentissimè probat.

V. Illud quoque similis sortis hominibus non arriserit, ipsèque vidi auctores nescio quos Arabes, vel eo solo condemnatos: id ubi ad me refertur, & schedas meas curiosiùs evolvo, tantum abfuit, ut improbarim, ut aliorum etiam Sanctorum dictis confirmatum, verum id esse enunciarim. Pag. 27. b. 2. m. ὁ γὰρ Εμμανουὴλ φύσεως μὲν πύλας ἤνοιξεν ὡς φιλάνθρωπος, παρθενίας δὲ κλεῖθρα οὐ διέῤῥηξεν ὡς θεὸς, ἀλλ᾽ ὕτως ἐκ μήτρας προῆλθεν, ὡς δι᾽ ἀκοῆς εἰσῆλθεν. *Emmanuel enim naturæ portas ut hominum diligens aperuit, virginitatis verò claustra, ut Deus non dirupit; sed sic è vulva exiliit, ut per aurem ingressus est.* Novum siquidem est per aurem Christum intromissum, & conceptionem illius per aurem f) factam fuisse.

f) Quando nimirum verba Angeli audivit Maria. ἅμα τε τῷ ἀσπασμῷ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, inquit Anastasius Sinaita serm. 1. in annunciat. B. Virginis.

fuiſſe. Quamvis enim Chriſti omnia gtandia ſint, & miraculoſa, & in quibus conſiderandis ingenia humana hæreant, cùm Angelica obſtùpeſcant, at non immutavit naturæ hnmanæ leges, neque ordinem alteravit. Quare veroſimilius videtur ingreſſum ſibi præparaſſe, unde exitum habuit, intemeratis ſemper ſalvis virginitatis clauſtris; nec aditus ille in exitu perfectiſſimus, in ingreſſu imperfectior fuiſſet, & quod naſcens non dedignatur, non potuit ingrediens eodem loco non habere; & naturalis humiditas dum non officit exeunti, neque officere poterat ſeſe intro injicienti, cùm nec auris ipſa ſemper purgatiſſima ſit, ſed ſæpius capitis inquinamentis ſordeſcat.

Ego dixerim modum iſtum conceptionis multò digniorem 301
& pro conditione tanti myſterii ſublimiorem, ſi per digniorem corporis partem, atque excellentiorem efficiatur. Neque nativitatis & conceptionis eadem eſt ratio. Qui naſcitur Deus eſt, & homo, corporis craſſitie obvolutus, unde neceſſe fuerit more aliorum hominum, ne novis ſemper miraculis rem agere cogamur, naſci, nempe exitum ſibi parare, unde & alii homines, modo tamen ab illis diverſo; illi mole ſuâ, & in foras proruptione tunicas rumpunt, & virginitatis clauſtra, jam antea patentia ruptàque magis aperiunt, Chriſtus illis non læſis erumpit, & mater ſe parturiſſe cognoſcit, cùm partus moleſtias, atque incommoda nulla ſenſerit. At concipiendus antequam in uterum introeat, ubi conceptio fieri debet, Deus purus eſt, potentia infinita, ſpiritus, nullâ corporeâ mole obductus, quare per omnes ſibi partes Virginis ingreſſum parare poterat ad uterum. Qualis verò ea pars fuerit, ignotum nobis eſt. Patres aliquot, & inter eos Paracletice aurem tradíderunt. Et ne tam abſurdus in poſterum videatur, habeant ſibi Patres, qui eadem formulâ uſi ſunt. Orat. in Annunciationem Deiparæ, ſive illius auctor ſit Chryſoſtomus, ut Lipomano & aliis, ſive Gregorius Thaumaturgus, ut Gerardo Voſſio placet, cujus initium, *πάλιν χαρᾶς εὐαγγέλια· ὁ τοῖς Σεραφὶμ ἀθεώρητος, ὁ πάσαις ταῖς οὐρανίαις δυνάμεσιν ἀκατανόητος, ἰδικὴν συντυχίαν ἐπαγγέλλεται κόρῃ, αὐτοπρόσωπον παρουσίαν μηνύει, μᾶλλον δὲ εἴσοδον δι' ἀκοῆς ὑπισχνεῖται, καὶ ὁ τὴν Εὔαν καταδικάσας τὴν αὐτῆς θυγατέρα, τοσοῦτον δοξάζειν ἐπείγεται· λέγει γὰρ ἑτοίμασαί μοι τῆς ἀκοῆς τὰς εἰσόδους.* *Quem Seraphim intueri nequeunt, quem cunctæ virtutes cæleſtes*

comprehendere intellectu non valent, is suum promitit congressum puellæ, suæque ipsius personæ aduentum denunciat, imò verò ingressum per auditum pollicetur. Et qui Evam condemnavit, ejus filiam tantoperè glorificare contendit, ait enim, paret mihi auditus ingressum. Cyrus Episcopus Cotyæi in Phrygia apud Nicephorum Callistum lib. 14. cap. 46. & Chronicon Alexandrinum pro concione dixit, ἀδελφοὶ ἡ γέννησις τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ιησοῦ Χριστοῦ σιωπῇ τιμάσθω, ὅτι ἀκοῇ μόνον συνελήφθη ἐν τῇ ἁγίᾳ παρθένῳ. λόγος γὰρ ἦν αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. *Fratres, Natalis Domini nostri Jesu Christi silentio colatur, quia auditu tantùm in sancta Virgine conceptus est, erat enim Verbum ipsi gloria in sæcula. Amen.* Proclus Patriarcha Constantinopolitanus de incarnatione Domini: ὅτε ἡ μὲν ἁγία παρθένος τὴν γαστέρα ἐπεῖχε, ὁ δὲ λόγος διὰ ἀκοῆς εἰσεπήδα, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸν ναὸν ἐζωοπλάστει. *Quando sancta quidem Virgo suum commodavit uterum, Verbum per aurem est illapsum, & Spiritus sanctus vivum efformavit templum.* Augustinus in Appendice de diversis sermon. 22. 10. de tempore in Natale Domini: *Sancta credidit, sancta concepit, sanctior efficitur post partum. Illic fuit paranympha credulitas, Deus per Angelum loquebatur, & Virgo per aurem*
303 *imprægnabatur.* Fulgentius, vel Severinus apud Augustinum in Appendice de diversis serm. 24. qui est de Natali Domini, & fuit 15. de tempore: *Angelus sermonem ejecit, & Christum Virgo concepit. ô conjunctio sine sordibus facta, ubi maritus sermo est, & uxor auricula.* Felix Papa Romanus ad Petrum Antiochenum: ὁ γὰρ τοῦ πατρὸς ἐνυπόστατος, καὶ θεὸς λόγος διὰ ἀκοῆς εἰσπηδήσας τῆς ἁγίας παρθένου μυστικῶς τὴν κυοφορίαν εἰργάσατο. *Patris enim intimum substantiale Verbum ac Deus per sanctæ Virginis aures illapsum, conceptionem ineffabiliter operatum est.*

VI. Nec minoris momenti fuerit, quod de Præcursore non uno in loco narrat, eum scilicet post mortem in infernis Christum prædicasse, nunciasséque prope jam esse salutem, ac vitam. Pag. 12. a. 1. νεκροῖς τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐλευσομένην ἐκήρυξας πρόδρομε. *Defunctis vitam nostram futuram prædicasti Præcursor.* Ibidem b. 2. f. νεκροὶ εὐηγγελίσθησαν τὸ φῶς, τὸ ἐκ φωτὸς λάμψαν ἐπὶ γῆς φωτί σου μακάριε. *Mortuis annunciatum est lumen, quod ex lumine super terram innotuerat lumine tuo beate.* Et pag. 59. b. 1. p. τὴν ζωὴν τοῖς ἐν ᾅδῃ πνεύματι θείῳ ἐγγίζουσαν προμηνύσας προφῆτα τὴν ἐμὴν ζώω-

ζώωσον νενεκρωμένην ψυχήν. *Qui vitam iis, qui apud inferos erant
divino spiritu, jam proximam denunciasti, meam vivifica demortuam ani-
mam.* Nec alienus est ab hac sententia Nicephorus Callistus Hist.
Eccl. lib. 1. cap. 19. ἐπεὶ δ᾽ ἐχρῆν, ὥσπερ τοῖς ἐν σώμασι τὴν ἔνσωμον
Χριστοῦ παρουσίαν ἐκήρυξαν, ἵν᾽ ἐντελὲς ᾖ τὸ ἔργον αὐτῷ, κἂν τῷ ᾅδῃ
γενέσθαι, κἀκεῖσε δεῖ προαναγγεῖλαι ταῖς ἐκεῖ καθειργμέναις ψυχαῖς 304
τὴν διὰ πίστεως ὅσον ἤδη ἐσομένην σωτηρίαν, καὶ ἀπολύτρωσιν. Et in-
frà cap. 21. ὁ μὲν οὖν Ἰωάννης οὕτω καὶ τοῖς ἐν ᾅδου πρόδρομος ἴετο,
καὶ τοῖς ἐκεῖσε τὴν παρουσίαν κηρύξων Χριστοῦ. *Quandoquidem verò
decebat, quemadmodum iis, qui in corporibus versantes vivunt, corpora-
lem Christi præsentiam prædicaverat, quo ei opus munúsque tale omni ex
parte perfectum constaret: ut ad inferos quoque mearet, & ibi etiam ani-
mabus conclusis jamjam per fidem advenientem salutem, & liberationem
annunciaret.* Et, *Itaque Joannes etiam iis, qui apud inferos erant, Præ-
cursor advenit, præsentiam ibi quoque Christi annuncians.* Et ante eum
Anastasius Sinaïta in Odego quæst. 111. μηδαμῶς ἀναθεματίσῃς ἄν-
θρωπον πρὸ τῆς ἐπιδημίας Χριστοῦ τελευτήσαντα, καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ πρὸς
ἅπαξ καὶ μόνον ἐγένετο τὸ Χριστοῦ κήρυγμα. προλαβὼν γὰρ Ἰωάννης ὁ
πρόδρομος ἐκήρυξε κἀκεῖσε τὸν Χριστόν. *Nequaquam diris devovebis
hominem qui ante Christi adventum defunctus est; nam apud inferos præ-
dicatio semel, nec ultrà pervenit: præoccupans enim Joannes Præcursor Chri-
stum illic prædicavit.* Vides ergo Joannem non in terra solummo-
dò Christi, sed apud inferos etiam Præcursorem? quidam ne id
sine divinarum litterarum auctoritate affirmare viderentur, ver-
ba illa Lucæ, *Tu es qui venturus est?* ita exponebant: Tu es qui in
infernum venturus es, ad illos, qui in tenebris sunt, liberandos,
ut illis tanquam qui ante te mortem oppetiturus sum, prænunci-
em, an alium expectamus: Horum sententiam refert, & rejicit
Author Catenæ Græcæ in Lucam, in illa verba: τινές φασιν ὅτι 305
ἐπειδὴ ἔμελλεν ὁ Ἰωάννης πρὸ τοῦ τιμίου σταυροῦ τὸν ἐκ τοῦ Ἡρώδου θάνατον
ὑπομένειν, ὡς προάγγελος ἐρωτᾷ εἰ αὐτὸς ἥξει κἀκεῖ λυτρωσάμενος
τοὺς ἐν ᾅδῃ, καὶ τὸ χωρίον τοῦτο οὕτως ἐξηγήσαντο. σὺ εἶ ὁ εἰς ᾅδου μέλ-
λων ἔρχεσθαι, ἵνα ἐλευθερώσῃς τοὺς ἐν σκότῳ, ὅπως κηρύξω τοῦτο τοῖς
ἐν ᾅδου ὡς προτελευτῶν σου, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν. ἀποβλητὸς δὲ παν-
τελῶς ἡ τοιαύτη δόξα. ἤδει μὲν γὰρ ὁ Ἰωάννης τὴν εἰς ᾅδου κάθοδον τοῦ
Χριστοῦ. πλὴν οὐδαμοῦ ἡ θεόπνευστος γραφὴ τοῦτο ἡμῖν παρέδωκεν, ὅτι
καὶ τοῖς ἐν ᾅδῃ πνεύμασι προκατήγγειλεν ὁ θεσπέσιος Βαπτιστὴς τοῦ σω-

τῆρος τὴν ἄφιξιν. *Quidam ajunt, cùm Joannes ante pretioſam crucem mortem ab Herode ſuſtinere deberet, veluti prænuncius interrogat: ſi ipſe eò venturus eſt, eos qui in inferno erant, liberaturus, & locum hunc ita interpretati ſunt. Tu es qui ad inferos venturus es, eos, qui in tenebris degunt, liberaturus, ut iis id prænunciem, tanquam qui ante te mortem obibo, an alium expectamus. Sed hæc opinio omninò rejicienda eſt. Joannes enim ad inferos Chriſti deſcenſum ſat noverat; & potiſſimum cum nusquam ullo in loco divinitus inſpirata Scriptura nobis tradiderit iis qui apud inferos detinebantur ſpiritibus divinum Baptiſtam Servatoris adventum prænunciaſſe.* Non nego Chriſti deſcenſum ad in-
306 feros sciviſſe Baptiſtam. Quare ergo quærit à Chriſto? ob illam eandem rationem, quâ quærit ſcire id quod ipſe Catenæ auctor, vel alii loci interpretes dicunt. Namque quamvis id quod quærebat aliud, ita ipſis aſſerentibus ſit: id tamen optimè callebat Joannes. Quare ergo id quærit à Chriſto? reſponſum ſuum ipſi habeant pro hac ſententia. Quid porrò refert, ſi de hac prædicatione inferna nihil Scriptura tradiderit? Quot ſunt, quæ ipſi credimus, & certò tenemus, de quibus nulla in Scriptura mentio habetur? An omnia Scriptura debuit ſcribere? Impugnator opinionem debebat arguere, ſi quid in ea erat, quod contra Scripturam foret; tunc namque prævaleret Scriptura. Propter illius ſolum ſilentium dicta aliorum rejicienda non ſunt, de Joanne præcipuè, cùm id quoque de aliis affirmatum ſciamus. Photius Patriarcha Conſtantinopolitanus in Amphilochiis cap. 156. de Simeone Juſto apud Lucam: αὐτίκα δὲ μάλα τῆς σωτηρίας ἐφεστώσης καταλιπεῖν μὲν ἐπόθει τὸ σαρκίον. εὐαγγελίσασθαι δὲ καὶ τὴν ἐν ᾅδου σωτηρίαν, καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν. *Sed cùm jam quamcitiſſimè ſalus immineret, deſerere carnem exoptabat, & iis qui apud inferos erant, ſalutem & redemptionem renunciare.*

VII. De Cruce illud quoque conſiderandum eſt, ait crucem Domini ex cupreſſo, pinu, & cedro g) compactam fuiſſe. Pag. 41. a. 1. m. ὡράθης ὑψούμενος ἐν κυπαρίσσῳ δέσποτα, καὶ τῇ πεύκῃ, καὶ κέδρῳ δι᾽ ἀγαθότητα. *Viſus es exaltatus Domine in cupreſſo, & pinu, & cedro propter bonitatem.* Pag. 62. a. 1. f. ἐν κυπα-

ρίσσ-

g) Opinio hæc invaluit ex accommodatione loci Eſaiæ LX. 13. *& gloria Libani ad te veniet in cypariſſo & pinu, & cedro ſimul, & glorificetur locus ſanctus meus.*

κυπαρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ὑψώθη ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ. *In cupresso & pi-
nu, & cedro exaltatus est agnus Dei.* Pag. 69. b. 2. p. κέδρῳ ἀνυψώθης,
πεύκῃ τε καὶ κυπαρίσσῳ δέσποτα. *Cedro exaltatus es, & pinu, & cu-
presso Domine.* Pag. 158. a. 1. m. ἡ ἐκκλησία βοᾷ σοι Χριστὲ ὁ θεὸς ἐν 307
πεύκῃ, καὶ κέδρῳ, καὶ κυπαρίσσῳ προσκυνοῦσα σε. *Ecclesia clamat ad
te Christe Deus in pinu, & cedro, & cupresso adorans te.* Hæc non
placebunt tradentibus nihil certò constare, ex quo ligno crux Do-
mini confecta fuerit, licèt alios habeant auctores, Bedam in col-
lectaneis, Joannem Chrysostomum de veneratione crucis, Ale-
xandrum Monachum, Anastasium Sinaïtam, Joannem Cantacu-
zenum, quorum dicta refert Gretserus, & examinat lib. 1. de cru-
ce cap. 5. His adde Nicolaum Metropolitam Corcyrensem: ἐν
σοί με σώζει προσπαγεὶς ὁ δεσπότης τῷ πευκοκέδρῳ, καὶ κυπαρισσο-
ξύλῳ. *In te me salvat affixus Dominus ex pinu, cedro, & cupresso lig-
no.* Et Michaëlem Psellum in expositione illius dicti, *Pulchra formo-
sum.* κάλλη ἦ τῶν ὀρέων ὁ σταυρὸς πέφυκεν. εἰ γὰρ ὡς ὁ τῆς ἱστορίας λόγος
ἔχει ἐκ πεύκης, καὶ κέδρου, καὶ κυπαρίττου συμπέπηκται. κάλλη δὲ
ταῦτα εἰσὶ τῶν φυομένων ἐν ὄρεσι, τοῦτο μὲν φύλλοις κομῶντα πυκνοῖς.
τοῦτο δὲ ἐπὶ πολὺ τοῦ ἀέρος ἀνατεινόμενα, διὰ ταῦτα κάλλη τῶν ὀρέων
τὸ νικοποιὸν ὅπλον ὠνόμασται. *Pulchritudines verò montium crux est,
siquidem, ut historiis narratur ex pinu, cedro, & cupresso compacta est,
quæ eorum, quæ nascuntur in montibus, pulchritudines sunt, tum quod fre-
quentibus foliis vernant, tum quod in multum aëris se extendunt. Pro-
pterea pulchritudines montium armatura victoriam afferens nomen ha-
buit.* In tanta antiquitate, & rerum ignoratione traditio recepta,
testimonióque Patrum confirmata à scripturis non dissonans, licèt
nonnullis improbabilis videatur, non ideò tamen rejicienda est, 398
cùm potuerit esse, & fortè fuit; eóque potissimum, cùm ex altera
parte sciamus multa falsa esse probabiliora veris. Quod verò in
tot Patribus non improbatur, non video cur in Paracletica im-
probari debeat, expungíque.

VIII. Et hæc quidem quemadmodum & nonnulla alia, qui
morosè aliorum studia respuunt. Sunt tamen in hoc eodem libro,
quæ sine gravi censura præteriri non possunt, immò expungi de-
bent, partim cum jam recensitis libris communia, partim singu-
laria: utraque nos examinabimus. Communia cum aliis sunt;
Primum, Christum Dominum descensu suo ad inferos, om-
nes

nes h) quotquot ab orbe condito, & Adamo ipso fuerunt homines, à pœnis illis, & potestate dæmonis liberasse, hinc verbulo aliquando σκυλεῦσαι τὸν ἅδην, *spoliare*, *prædari*, omnia súsque déque ponere, quemadmodum in direptione urbium fit, ejúsque dominium in se transferre sæpissimè utitur. Pag. 4. a. 2. f. τὸν ἅδην ἐσκύλευσε Χριστὸς, ὡς μόνος κραταιὸς καὶ δυνατός. *Infernum spoliavit Christus, tanquam solus fortis & potens.* aliquando κενῶσαι, *exinanire*, *evacuare*, ita omnia arripere, ut in eo, in quo priùs fuerant, nihil modò reliquum sit. Pag. 31. a. 1. p. ἔρημος ἅδης καὶ ἄπορος διὰ θανάτου γέγονεν ἑνὸς, ὃν πολὺν γὰρ πλοῦτον ἐθησαύρισεν εἷς ὑπὲρ πάντων ἡμῶν ὁ Χριστὸς ἐκένωσεν. *Desertum infernum atque inops propter mortem unius factum est: quas enim multas divitias sibi congesserat, unus*
309 *pro nobis omnibus Christus exhausit.* pag. 78. a. 2. m. ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, καὶ ἅδου κενώσας πρὶν τὸν πολυάνθρωπον πλοῦτον. *Qui resurrexisti à mortuis, & inferni ante divitias, quæ ex multorum hominum numero constabant, evacuasti.* Aliquando τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας, τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς, πάντας τοὺς ἀπ' αἰῶνος δεσμίους, τοὺς ἀπ' αἰῶνος ψυχάς. *Omnes nempe qui à sæculo mortui sunt, & apud inferos vinculis addicebantur.* Pag. 4. a. 2. m. σὺ συνήγειρας τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας. *Tu collegisti eos, qui à sæculo mortui fuerant.* Et infrà: καὶ φθαρέντας συνήγειρε πάντας. *Et corruptos omnes collegit.* Pag. 75. a. 1. f. καὶ κατελθὼν ἐν τῷ ἅδῃ τοὺς ἀπ' αἰώνων δεσμίους ἠλευθέρωσας. *Et descendens ad inferos, qui à sæculis vinculis obstricti erant, liberasti.* Pag. 77. a. 2. m. καὶ πύλας ἀνεπέτασας ἅδου ταῖς ἀπ' αἰώνων ψυχαῖς. *Et fores aperuisti inferorum animabus, quæ à sæculis ibi detinebantur.* Pag. 79. a. 2. f. καὶ λογισθεὶς ἐν τοῖς νεκροῖς, τὸν ἐκεῖσε τύραννον ἔδησας, ῥυσάμενος ἅπαντας ἐκ δεσμῶν τοῦ ἅδου τῇ ἀναστάσει σου. *Et reputatus mortuus, tyrannum apud eos ligasti, liberans omnes ex vinculis inferni tuâ resurrectione.* Pag. 101. a. 1. f. κάτω τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς ἐξανέστησας. *Infernè eos, qui à sæculo mortui erant exsuscitasti.* Pag. 102. a. 2. p. ὡς κατῆλθεν ὁ σωτὴρ πρὸς τοὺς δεσμίους, ὡς θνητὸς, συνανέστησαν αὐτῷ οἱ ἀπ' αἰῶνος θανέντες. *Ut descendit Ser-*

h) Ex illis ipsis quæ supra p. 243. sq. disputavit Allatius, repetitque paullo inferius p. 320. sq. perspicue apparet Græcos hoc non de aliis velle intellectum quam iis qui in vita innocenter vixissent & Christo apud inferos prædicanti fidem habuissent, vel ea fuissent conditione quâ latinæ Ecclesiæ doctores ajunt extitisse pios & sanctos V. T. quos in limbo Patrum collocant. Ab hoc de limbo Patrum placito illud Græcorum dogma solis vocabulis discrepat.

Servator ad vinctos, resurrexerunt cum eo qui à sæculo erant mortui.
Pag. 104. a. 1. f. καὶ συνήγειρας τοὺς ἀπ' αἰῶνος θανέντας. *Et defun-*
ctos à sæculo collegisti. Pag. 127. b. 2. p. καὶ εἰς ᾅδην φοιτήσας ὅλον συν-
ήγειρας κείμενον Χριστὲ ἐν σαπρείᾳ τὸν ἄνθρωπον. *Et ad inferos* 310
abiens universum collegisti jacens Christe in putredine genus humanum.
Pag. 128. b. 1. f. ᾅδου πύλας καὶ μοχλοὺς συντρίψας ζωοδότα, ἀνέ-
στησας ἅπαντας. *Inferni portas & vectes conterens, vitæ largitor, exsu-*
scitasti omnes. Pag. 151. a. 2. f. καὶ συνήγειρας νεκροὺς τοὺς ἀπ' αἰῶνος
ἐν σκότει καθεύδοντας. *Et congregasti mortuos, qui à sæculo in tenebris*
dormiebant. Pag. 173. a. 2. f. ὅθεν ἀνέστησαν οἱ ἀπ' αἰῶνος δεσμῶται
κραυγάζοντες. *Propterea surrexerunt qui à sæculo vinculis compedieban-*
tur, clamantes. Pag. 194. a. 2. m. λέλυται ᾅδης ὁ πικρὸς καταλύσαν-
τος αὐτὸν σοῦ φιλάνθρωπε, καὶ ἀναστήσαντος τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖ
καθεύδοντας. *Dissolutum est infernum amarum, cùm tu humane eum*
destruxisses, & liberasses eos, qui ibi à sæculo dormiebant. Pag. 136. a. 2.
m. ἐδέσμει χεῖρας σου λαὸς παράνομος, καὶ δεσμῶται ἀλύτων σῶτερ
δεσμῶν πάντες ἀπελύοντο. *Vinciebat manus tuas populus iniquus &*
vinculis colligati indissolubilibus, Servator, omnes solvebantur.

Et quod magis mirandum est, sunt Patres, qui id idem
apertissimè enunciant. Joannes Chrysostomus orat. in Cœme-
terii appellationem, & in Crucem Domini: οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς
ἐποίησε τὸν λῄσταρχον καὶ τὸν δεσμοφύλακα τὸν διάβολον ὁμοῦ καὶ τὸν
θάνατον διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δήσας, καὶ τὸν πλοῦτον πάντα, τῶν ἀν-
θρώπων λέγω τὸ γένος, μετήγαγεν εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ βασιλικά. οὕτω
καὶ Παῦλος δηλοῖ λέγων. *Sic & Christus fecit, principem illum præ-*
donum, & carceris custodem diabolum simul & mortem, cùm per propri-
am mortem vinxisset, omnes divitias, humanum, inquam, genus transtu-
lit in æraria regia. Hoc & Paulus indicat, cùm ait. Proclus Pa- 311
triarcha Constantinopolitanus orat. de Passione Domini: σήμερον
οἱ ἐξ αἰῶνος ἠλευθερώθησαν δοῦλοι. *Hodie ii, qui à sæculo fuerant ser-*
vi in libertatem vindicati sunt. Et infrà: ὢ κάθοδος ἐν ᾅδου τῶν ἐξ
αἰῶνος νεκρωθέντων ἀνόδου γέφυρα πρὸς ἀναβίωσιν. *ô ad inferos de-*
scensum iis, qui à sæculo mortui erant ascensionis pontem ad redivivam
vitam. Et infrà: ὡς θάνατον καταργῆσαι, καὶ τὸν ᾅδην σκυλεῦσαι,
καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς ζωοποιῆσαι. *Ut mortem destruat, spoliet*
infernum, & mortuos à sæculo vivificet. Theodorus Studita orat.
Catechet. in Dominicam Paschæ: κατήργησε τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ θα-

νάτῳ τὸν θάνατον, καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ ᾅδῃ τῶν δεσμῶν ἀπελύθησαν, ἠνέῳξε τὸν παράδεισον, καὶ πᾶσιν αὐτὸν εἰσητὸν ἀπειργάσατο. *Vivificâ suâ morte mortem destruxit, & omnes qui in inferno erant à vinculis liberati sunt, aperuit paradisum, & omnibus in illum aditum aperuit.* Et infrà: οἱ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνατρέχουσιν οἱ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐλευθερoῦνται τῶν δεσμῶν τοῦ διαβόλου. Et, οὗτος καὶ νῦν ἀπολλυμένους ἔσωσε, νεκρωθέντας ἐζώωσε, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀφείλετ'. *Qui è terra sunt in cœlum cursitant, qui in inferno, à diaboli vinculis liberantur.* Et, *Hic & eos, qui nunc malè perduntur salvavit, demortuos in vitam vindicavit, & à diaboli tyrannide exemit.* Josephus Bryennius orat. de Domini crucifixione: ἐτάφη ἵνα ἀναστήσῃ, εἰς ᾅδου κατῆλθεν ὁ μόνος ἐλεύθερος ἐν νεκροῖς, ἵνα λύσῃ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖσε κατεχομένους. *Sepultus est, ut resurgeret, in infernum descendit solus inter mortuos liber, ut solveret eos, qui à sæculo ibidem detinebantur.*

312 Infernum itaque spoliavit, extractísque iis, qui inibi commorabantur exhausit, extractis, inquam, omnibus hominibus, mortuis omnibus, cunctísque à sæculo, genere humano universo, Adamo cum subsecuto ab eodem genere universam diaboli regiam inanem, desertámque reliquit; quod absurdissimum est, & à Christiana pietate abhorrens: Christus enim non omnes, sed minimam demortuorum partem, eámque sanctorum eduxit.

Si dicant ex Chrysostomo orat. in Cœmeterii appellationem, & Crucem Domini, resurrectionem hîc non propriè, sed metaphoricè sumi, pro somno atque sopore videlicet, Nam ante Christi adventum mors nomen mortis habebat, & infernus vocabatur, at postquam Christus pro mundi vita mortem subiit, non ampliùs vocatur mors, mors, sed somnus & dormitio. Dormitionem appellari testantur illa Domini verba, *Lazarus amicus noster dormit*: non enim dixit, mortuus est, quamvis revera mortuus esset; Respondebimus hoc in loco non agi de Historia, non de sententia Tropologica; & Paracletice manifestò insinuat, omnes quotquot fuerunt homines à condito orbe demortui, ad resurrectionem revocatos. Quod dictum absurdum omnibus modis est, & Catholicis auribus inauditum.

313 Patribus, qui id idem videntur asserere, cùm de hac re tractatum non scribam, nolo respondere. Patres multa dixêre, i) & mo-

i) Vera atque ingenua de Patrum scriptis & anctoritate confessio.

& monumentis editis fassi sunt, quæ cum recta Ecclesiæ norma non conveniunt: illa tamen legi permittuntur, quòd nullum incommodum afferant. Non enim sacra Scriptura sunt, quæ omninò est infallibilis, & sempiternæ veritatis, in quo à dictis Patribus differt. Ea licèt permittantur in Patribus, in Ecclesiasticis libris ingerenda non sunt, cùm quidquid in Ecclesia legitur, palámque omnibus proponitur, quasi dictis ipsis Sanctorum majorem præ se ferat auctoritatem, magis afficiat, animúmque ad sui obsequium trahat, ideóque prohibetur, ne auribus aliorum ingeratur, quod extra Ecclesiam permitteretur. Multa porrò esse in Patribus, quæ minùs ab Ecclesia probantur, ex Græcorum Magistris recentioribus, quando cum iis sermonem habeam, probabo. Georgius Corcyrensis Metropolita: προφασίζονται δὲ ὅτι Ἀμβρόσιος οὕτως εἴρηκεν ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις. ἔτι δὲ Αὐγουστῖνος καὶ Ἱερώνυμος, ὑπὲρ ὧν ἀπολογητέον, ὡς ἢ νενοθεύκασι τὰς τούτων συγγραφάς τινες, ἢ κατ' οἰκονομίαν ἴσως εἰρήκασιν, ἢ καὶ ὁ μέγας ἐχρήσατο Βασίλειος παρ' ἑαυτῷ φυλάττων ἄχρι τινὸς ἀπόρρητον τοῦ παναγίου πνεύματος τὴν θεολογίαν, ἢ καὶ τῆς ἀκριβείας ὡς ἄνθρωποι παρεσύρησαν. ὃ πολλοὶ πεπόνθασι τῶν μεγάλων ἔν τισιν, ὡς Ἀλεξανδρείας Διονύσιος, καὶ Μεθόδιος ὁ Πατάρων, καὶ Κλήμης ὁ Στρωματεὺς, καὶ Πιέριος, καὶ Πάμφιλος, καὶ Θεόγνωστος, καὶ Εἰρηναῖος, καὶ Ἱππόλυτος ὁ αὐτοῦ μαθητής. τινὰς γὰρ αὐτῶν ῥήσεις οὐκ ἀποδεχόμεθα, καί τοι τ' ἄλλα σφόδρα θαυμάζοντες. *Causam addunt, Ambrosium in tractationibus de eo ita locutum fuisse, item Augustinum & Hieronymum, pro quibus re-* 314 *spondendum est; vel eorum monumenta à quibusdam falsata fuisse, vel ita tempore ferente, & datâ operâ locutos, quod & magnus usurpavit Basilius apud semetipsum ad tempus præscriptum, occultam sancti Spiritus Theologiam conservans. Vel etiam ab exquisita illa doctrinæ norma, uti homines recessisse; quod multi quidem, iique ex magnis, in quibusdam perpessi sunt, ut Alexandreus Dionysius, Methodius Patareus, Clemens Stromateus, Pierius, Pamphilus, Theognostus, Irenæus, & Hippolytus ejus discipulus: quasdam enim eorundem sententias non recipimus, licèt reliqua ipsorum magna in admiratione habeamus.* Vide si vis Georgium Scholarium de processione Spiritus sancti contra Latinos cap. 10. Barlaamum Monachum de Purgatorio, & Joannem Beccum orat. 2. partim apologeticâ, partim contradictoriâ de nonnullis dictis sacræ Scripturæ malè expositis. Non sequitur itaque, Nonnulli

Patres dixerunt, ergo verum est, ergo probari debet, & in Eccle-
sia tanquam verum Christi fidelibus, ut illi assensum præbeant,
proponi. Quinimò si falsum in Ecclesia recitatur, licèt aliqui
Patres illud ipsum asserant, dictis dictorum Patrum non obstanti-
bus reprobandum, expungendúmque est. Præter enim divinam
Scripturam, & communem consensum Ecclesiæ, nemo alius in-
fallibilitatem sibi vindicat. Aurea sunt Nicetæ Byzantini Philo-
sophi verba tractatu Apologetico pro Synodo Chalcedonensi con-
315 tra Principem Armeniæ: *πλέω ὅσω διατιθετοῦντες τὴν σὴν εὔκλειαν,
καὶ ἐν τούτοις τὰ νῦν λεγόμενα. οὐχ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε δεῖ σε μαρτυ-
ρίας πατέρων περὶ πίστεως καὶ δογμάτων ἀναλέγεσθαι. ἐπεὶ καὶ τοὺς
θείους πατέρας ἐγκλήματι περιγράψειας, καὶ σε ἀσινῆ εἰς τὸν τῆς πί-
στεως λόγον οὐ διατηρήσειας. πολλὰ γὰρ τοῖς πατράσι πρὸς κατάχρη-
σιν, ἤτοι κατὰ μεταφορὰν ἢ ὁμωνυμίαν, ἢ ἀντιστροφὴν, ἢ ἄλλως πῶς
ἐστιν εὑρεῖν λέγοντας, καὶ οὐ μόνον τουτὶ, ἀλλὰ καὶ αἱ θεῖαι γραφαὶ καὶ
ἡ συνήθεια οὕτως τὰ ὀνόματα μεταχειρίζεται, καὶ θέα μοι καὶ αὐτὸν
τὸν μακάριον Κύριλλον τὰς ὑποστάσεις ἀντὶ τῶν φύσεων, καὶ τὰς φύ-
σεις ἀντὶ τῶν ὑποστάσεων ἐκλαμβάνοντα. οἷον φημί· εἴ τις διαιρεῖ τὰς
ὑποστάσεις. καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει, ἀσύγχυτοι μεμενήκασιν αἱ φύ-
σεις, ἤγουν ὑποστάσεις. ὅ, τε μέγας Ἀθανάσιος καὶ πρόσωπα ἐπὶ
Χριστοῦ δύο διϊσχυρίζεται. εἰ μή τις οὕτω εἴποι, ὅτι καταχρηστικῶς τοῖς
πατράσιν ἐῤῥήθη, αὐτούς τε τούτους αἱρετικοὺς ἀποφήσεις, καὶ ἐκ τῶνδε
τῶν λόγων ἀναλεγόμενος χρήσεις, ἑαυτόν τε καὶ ἄλλους μεγάλως βλά-
ψειεν. ἀλλὰ χρὴ τὰς τοιαύτας χρήσεις, εἴ τις βούλοιτο ἐκ τῶν θείων
πατέρων ἀναλέγεσθαι, οἷον νομοθετοῦντας περί τινων πραγμάτων, καὶ
ὁροθετοῦντας εὑρισκομένους, καὶ τὴν οἰκείαν γνώμην ἀνακαλύπτοντας.
οἷον ἐστὶ τὸ περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως ὄνομα παρὰ Βασιλείου οὐ πάνυ
λαβὼν διάκρισιν ταύτην ἔχοντα τὴν διαφορὰν πρὸς ἄλληλα, ἣν ἔχει
τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον, ἢ καὶ αὐτοὺς καταχρησαμένους ἐν ἄλλοις
ὅτι πλείστοις αὐτῶν συγγράμμασι διασαφοῦντας κυρίως, ὅπερ ἀλλα-
χόσε κατεχρήσαντο. ἢ καὶ ἐν οἷς σύμφωνοι οἱ πλεῖστοι τῶν πατέρων γε-
γόνασιν, ἢ καὶ συνοδικῶς ἐκυρώθη. ἀλλὰ μὴ τῷ ἐξοδικῷ λόγῳ, ᾧ πολ-
λάκις ἄν τις κατὰ τὴν ἑρμήνειαν, καὶ ἀμελέστεροι διακείμενοι κατα-
316 χρήσοιτο λέξεσιν ὑπὸ ὑμετέρων νοημάτων πρὸς οὕτω ἀγόμενος, ἢ καὶ
μὴ πρόχειρον ἔχων τὴν ἐπιτηδειότητα, ἢ καί τισι τῶν ἑτεροδόξων ἀντικα-
θιστάμενος, καὶ κατ' ἄλλας δὲ προφάσεις τῆς τῶν ὀνομάτων ἀκριβείας
μὴ φροντίσοι, οὐ δεῖ ἐκ τῶν τοιούτων χρήσεις ἀναλέγεσθαι; ἀλλ' ὡς ἀνό-*
πιν

πιν ἔφαμθν. Tuæ itaque prospicientes gloriæ in his quoque nunc dicimus, haud opus esse te temerè, & ut sese occasio tulerit, de fide, & dogmatibus Patrum testimonia colligere; tunc enim & divinos Patres probro afficies, nec te inculpatum in fidei ratione conservaveris. Multa siquidem apud Patres vel abusu, vel metaphora, vel æquivocatione, vel è contrario, vel alio quopiam modo dicta esse reperies: neque id tantummodò, verum & divinæ litteræ, & usus sic nomina usurpat. Et videtis ipsum etiam beatum Cyrillum hypostases pro naturis, & naturas pro hypostasibus usurpantem, & rursum is idem dicit, inconfusæ permanserunt naturæ, hypostases videlicet. Et magnus Athanasius & personas duas in Christo esse contendit. Et nisi quis dixerit, Patres similia per abusionem dixisse, næ ille hos eosdem hæreticos enunciabit, & ex hujuscemodi tractatibus sententias legens sibimetipsi, aliisque maximo erit nocumento. Verumtamen opus est, similes sententias, si cui in animo est, ex divinis Patribus colligere, ab iis, dum de rebus tanquam legem ferentes, aut definientes, vel propriam sententiam enunciantes verba faciunt, eligere, ut fuerit naturæ & hypostaseos nomen, à magno Basilio determinatum, ea inter sese differentia discerni, quâ commune & singulare secernitur; vel dum iidem ipsi rem abutentes, in aliis tamen iisque plurimis scriptis exponunt, quod alibi abusi sunt; 317
vel ab iis, in quibus plures ex Patribus concordant, vel tandem per Synodum aliquam determinatum est; sed non ex exotericis sermonibus, in quibus sæpius quispiam, dum res interpretatur segniter se gerens dictionibus abutitur, à nostra intelligentia ad id adactus; vel quod promptam non habuerit habilitatem, vel quod, dum se adversariis opponit, aliis etiam ex causis de exacta verborum discussione minus cogitarit. Non itaque ex his sententiæ seligendæ sunt, sed ex illis quæ suprà diximus. Quomodo verò Patres legendi sunt absque offensione, vide Evlogium Episcopum Alexandrinum apud Photium tmem. 225.

Secundum est, omnes homines, k) qui in monumentis erant ad

k) Hoc iterum non de omnibus omnino hominibus, sed omnibus quorum animæ ex inferis à CHRISTO liberatæ erant, intelligere possunt Græci. Aperta autem

ad vitam vindicasse. Pag. 1. b. 2. f. καὶ τὸν θάνατον νεκρώσας ζωὴν ἡμῖν ἐδωρήσατο πεπτωκότα τὸν Ἀδὰμ παγγενῆ ἀναστήσας. *Et mortem interimens vitam nobis elargitus est, lapsum Adamum cum toto genere humano exsuscitans.* Pag. 6. a. 2. m, πύλας ἅδου συντρίψαντα καὶ τοὺς ἀπ' αἰῶνος ἐκ τάφου ἐγείραντα. *Qui portas inferni contrivit, & à sæculo homines ex sepultura exsuscitavit.* Pag. 55. a. 2. p. ἐκένωσε τοὺς τάφους ὁ λυτρωτὴς, ἐσκύλευσε τὸν ᾅδην. *Exhausit sepulchra liberator, spoliavit infernum.* Pag. 70. b. 2. m. ἀνέστης συνεγείρας τοὺς ἐν τοῖς μνημείοις κατοικοῦντας ἀπ' αἰῶνος. *Resurrexisti simul congregans eos, qui in sepulturis habitabant à sæculo.* Pag. 77. b. 1. p. ἡ τεθεωμένη σου ψυχὴ τὰς ἀπ' αἰῶνος συνανέστησε ψυχάς. *Deificata tua anima animas à sæculo secum unà exsuscitavit.* Pag. 78. b. 1. m. ὁ συγκαταβάς μοι μέχρις
318 ᾅδου, καὶ πᾶσιν ὁδοποιήσας τὴν ἀνάστασιν. *Qui unà mecum ad infernum usque descendisti, omnibusque viam ad resurrectionem aperuisti.* Pag. 74. a. 1. f. καὶ γὰρ τοῦ θανάτου καταργήσας τὴν ἰσχὺν τοῖς τεθνεῶσι πᾶσιν ἀφθαρσίαν παρέσχες. *Namque mortis robore prostrato, demortuis omnibus incorruptibilitatem elargitus es.* Pag. 101. a. 1. f. ἐν μνήματι ἐτέθης ὁ κενώσας τὰ μνήματα. *In sepulchro positus es, qui sepulchra exhausisti.* Pag. 102. b. 1. f. ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος πάντας συνανέστησας τοὺς ἐν ᾅδῃ νεκρούς. *Resurgens è monumento omnes unà tecum resurgere fecisti, qui in inferno erant, mortui.* In his etiam vides συναγείρειν, κενοῦν, ἀπ' αἰῶνος νεκροὺς, & ne dubium cuipiam sit de mente Auctoris, in plerisque additum πάντας, *omnes.* Habemus ergo quotquot ab orbe condito mortales ante Christi adventum vitâ fuerant defuncti, ab ipso Servatore nostro cùm ad inferos penetrasset, in vitam revocatos: corpora scilicet ex monumentis, animas ex infernis. Quòd si de animis nullus haberetur sermo, qui tamen habetur, adhuc necessariò illas in vitam revocatas fatendum esset, ne corpora alienis animabus, vivere de novo productis dicere cogeremur. Tot itaque sepulchra apud omnium gentium nationes, tot polyandria, tot urnæ, tot denique ossuaria in ipso Christi descensu ad inferos, ossibus spoliata, vacua, desertáque plorabant: & nullus tunc mortalium cinis in matre terra requiescebat, quo an dici possit absurdius, admirabilius? Quidam dicent de sanctis & justis id tantùm dici, quod & ve-

sepulchra Domino resurgente & multa mortuorum sanctorum corpora surrexisse, diserte testatur S. Matthæus XXVII. 51. sq.

& veriſſimum eſt, docétque ipſa Paracletice. Pag. 77. b. 2. p. λυ- 319
θέντα φιλάνθρωπε σοῦ τὸν ναὸν τοῦ σώματος, τάφος μερισάμενος καὶ ᾅδης ἄκοντες ἄμφω δίκας εἰσπράττονται. ὁ μὲν τῶν ἁγίων σου ψυχὰς, σώματα δὲ ἕτερος συνεκπέμπων ἀθάνατε. *Solutum hominum amans templum tui corporis cùm ſibi ſepulchrum, & infernus diſpartiti eſſent, inuiti ambo pœnas perſoluunt, hic quidem ſanctorum tuorum animas, alterum corpora unà ſimul emittens, immortalis.* Et pag. 112. b. 1. f. ψυχαὶ τῶν δικαίων σε ἐπὶ ξύλου πάλαι τὴν ψυχὴν παραδόντα δέσποτα, ὡς ᾔσθοντο αἰωνίων λόγε δεσμῶν ἀπελύοντο. *Animæ juſtorum cùm te in ligno pridem animam reddidiſſe Domine perſenſiſſent, à ſempiternis Domine vinculis ſolvebantur.* Sed hæc certè non ſatisfaciunt; qui enim dicit omnes, nullum excludit, & omnes ab his dici, teſtimonia ipſa convincunt. Cùm videam verò cautiores ingenio neſcio quid muſſitare, *omnes* non ſemper univerſos in eo genere, ſed aliquando partem inferre, & neſcio quæ Scripturæ loca conſarcinant: diſcant ex ipſa Paracletice, omnes inibi poſitum, nullum excludere, cùm apertiſſimè aſſerat, præter juſtos, de quibus nullum dubium eſt, peccatores etiam & impios vitæ reſtitutos. Nota verba pag. 103. a. 1. f. σοῦ τοῦ παντουργοῦ τῇ καταβάσει ὁ ᾅδης Χριστὲ καταγέλαστος γεγωνὼς ἤμεσε πάντας τοὺς πάλαι τῇ πλάνῃ νεκρωθέντας σὲ ὑπερυψοῦντας εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. *Tui creatoris omnium deſcenſu, infernus Chriſte ludibrio factus evomuit omnes quotquot antiquitus in errore demortui ſunt, te exaltantes in omnia ſæcula.* Qui τῇ πλάνῃ
νεκροῦται in errore immoritur, juſtus non eſt, ſed Dei inimicus vi- 320
tam ponit, & nonniſi impius & peccator habetur æternis ſuppliciis condemnatus, at hos omnes πάντας, infernus evomuit, ergo omnes tunc juſtos, & impios omnes evomuit. Genus ipſe tertium nullum agnoſco; ſi in tanta Chriſti munificentia, & liberalitate, dicamus etiam miſericordia, pueros in limbo, vel alios in Purgatorio excludant, næ iſti Dei immenſam humanitatem imminuant, qui peccatores peſſimos & pœnis dignos liberat, pueros, & bonos, dignos quorum miſereatur, in pœnis relinquit: Manet ergo certiſſimum dictis ejuſcemodi genus humanum univerſum ab Adamo ipſo per Chriſti ad inferos deſcenſum fuiſſe in vitam vindicatum, ſed ſepulchra cadaveribus, & infernum animabus ſpoliatum, novam ſibi ſtipem ad ſublevandam inopiam à morte ipſa petiiſſe; ſed quis ſimilia in Eccleſia, ſi ex Eccleſia fuerit, faſſus eſt unquam?

Ter-

Tertium eſt, Chriſtum deſcenſu ſuo illo ad inferos l) mor-
tuis omnibus remiſſionem prædicaſſe, dediſſe iis, qui credide-
runt, denegaſſe incredulis. Pag. 5. b. 2. p. τῷ σταυρῷ σου τὴν εἰ-
ρήνην εὐαγγελισάμενος, καὶ κηρύξας αἰχμαλώτοις σωτήρ μου τὴν ἄφεσιν τὸν
κρατοῦντα ᾔσχυνας Χριστὲ γυμνὸν, ἠπορημένον δείξας τῇ θείᾳ ἐγέρσει
σου. *Cruce tuâ pacem annuncians, & prædicans captivis ſervator meus
remiſſionem, dominantem confudiſti Chriſte, nudum, & inopem oſtendes*
321 *divinâ tuâ reſurrectione. Captivos* intelligit vinculis in inferno addi-
ctos, quos alibi δεσμώτας vocat. *Dominantem* infernas poteſtates.
Sed ne pro *captivis* peccatores, & *dominante* κοσμοκράτορα, & præ-
dicationem Chriſti in hac vita, non poſt mortem intelligas,
quamvis noſtræ ſententiæ loca alia ex aliis libris adducta ſtabili-
ant, habeto tibi & alium locum ex pag. 127. a. 2. m. ὅτι τὸν ᾅδην
ἔδησας ἀθάνατε ὡς θεὸς παντοδύναμος καὶ νεκροὺς συνανέστησας, καὶ
πύλας τοῦ θανάτου συνέτριψας καὶ κράτος τοῦ ᾅδου καθεῖλες ὡς θεός.
διὸ οἱ γηγενεῖς δοξολογοῦμέν σε πόθῳ τὸν ἀναστάντα καὶ καθελόντα ἐχθροῦ
τὸ κράτος τοῦ πανόλους καὶ πάντας ἀναστήσαντα, τοὺς ἐπὶ σοὶ πιστεύσαντας.
*Quòd infernum ligaſti immortalis ut Deus omnipotens, & mortuos reſur-
gere feciſti, & portas mortis contriviſti, & poteſtatem inferni enervaſti ut
Deus. Propterea terrigenæ gloriam tibi cum deſiderio dicimus, qui re-
ſurrexiſti, & oppugnaſti hoſtis vim perditiſſimi, & omnes in vitam redu-
xiſti, qui in te crediderunt.*

Et cùm videam hujusce erroris de ſalute damnatorum ſe-
mina non in hoc libro tantùm, quem modò dijudico, ſed in Trio-
dio, Pentecoſtario, ac aliis Græcorum libris Eccleſiaſticis ſæpiùs
ſpargi, non abs re erit, ut cenſeo, rem hanc altiùs, accuratiùsque
examinare, ut unde error irrepſerit, undéque propagatus tan-
tùm Græcorum libros infecerit dignoſcentes, malo medicinam
non incommodam afferamus. Quæſitum diutiùs eſt etiam ab
ipſis Eccleſiæ incunabilis, an fides tantùm in Chriſtum vel per
Chriſtum ſalutem animis pareret, adeo ut qui, licèt laudabili vitæ
322 inſtituto, integra ſcilicet vita, ſcelerísque puri vixiſſent, in Chri-
ſtum tamen non credidiſſent, æternis ſuppliciis damnarentur.
Omnes in eo convenêre fontem ſalutis Chriſtum eſſe, ab eo tan-
tummodò expectandam: oleum, ſi in aliis perquiratur, perdi. Ne-
que in hac re fuit inter Catholicos dubitatio. Primus Marcion,
ut

l) Confer quæ ſupra p. 239. ſqq. 308. ſq.

ut lib. 1. cap. 29. refert Irenæus, fundamentis dogmatum inversis,
debitam salutem per Christum viris justis surripuit, quam injustis
non est veritus elargiri. Nam docuit Cainum, Nembrotum,
Sodomitas, Ægyptios, ac alios moribus immanissimis descensu
Christi ad inferos salutem consecutos, cùm ibi remanserint Abe-
lus, Enochus, Abrahamus, ac cæteri Prophetæ & Patriarchæ, &
ne sine ratione, rationis ipse expers loqui videretur, addebat, ju-
stos cùm alibi sæpiùs Deum illos tentantem vidissent; tunc etiam
tentare eum suspicatos, admonitionibus Christi non credidisse,
ideóque apud inferos destitutos. Sed ridicula hæc. Nemo enim
absque fide salutem habuit. Nonnemo m) in contrariam sen-
tentiam trahere conatus est Clementem Alexandrinum, Chryso-
stomum, Justinum Martyrem, & Euthymium, tanquam qui vi-
derentur asserere, Philosophiam gentibus, vel solam Dei cognitio-
nem ante Christi adventum ad salutem suffecisse, & simili ratione
Judæis Prophetas, & gentibus probatissimos quosque concessisse,
ut eorum ope uterque salutem consequi posset; eósque qui ita vi- 323
xerint non minùs Christianos esse, quàm alios sic dictos post Chri-
sti adventum, ideóque multos ex illis salutem consecutos. Sed
optimè illi satisfactum fuit à Catholicis, rectáque horum Patrum
sententia aliis eorum dictis, falsa explosa, communita est. Hinc
ab iis repetendis abstineo. Quid hîc hæreticorum recentiorum
nugas aggeram, qui in vita æterna, & Herculem, & Theseum, &
Numam, & Camillum, & Catones, & Scipiones, & Socratem, &
Virgilium; Et quos non cœlo locant? Ex Catholicis cum istis in-
saniit Ludovicus Vives n) meritò à Theologis Lovaniensibus no-
tatus. Vide si placet Rosueidum in lege Talionis tab. 1. & in Anti-
capello cap. 1. Julium Bullengerum Diatriba in cap. 1. exercit. 1.
Casaubonianæ in Baronium, Gerardum Joannis Vossium Histor.
Pelagianæ lib. 3. parte 3. thesi 11. Franciscum Fevardentium, &
alios, qui robustè admodum hasce Hæreticorum næniolas refel-
lerunt, tantósque Patres ab Hæreticorum calumniis vindicatunt.
De Theophilo, Falconilla, Trajano, & aliis, quid sentiam ipse
jam o) dixi; licèt non inficiar plerosque esse, qui Trajani histori-

m) Isaacus Casaubonus Exerc. 1. ad Baron. cui adde si placet Montacutii Analecta Exerc. 1.

n) Ad Augustin. de Civitate DEI XVIII. 47.

o) Supra p. 124.

am approbent, quorum non minimam partem in unum collegit Alphonsus Ciacconus Apologiâ de hac re editâ, & Franciscus de Mendoza lib. 2. de floribus sacris, problem. 6. in quo dubitat an B. Virgo suo patrocinio aliquem aliquando ab inferis eripuerit, & multa notatu digna assumit.

324 Ridicula quoque est eorum sententia, qui tradunt Judam, cùm sciret Christi in inferos adventum, & inde omnium salutem futuram, suspendio Christi mortem prævertisse, ut inde postmodum adventu Christi salvus educeretur. Sententiam refert, & refutat Glycas sive Zonaras epist. 56. πλὴν οὐχ οὕτως ἐπὶ τὴν ἀγχόνην ἐλήλυθε, καθά τινες ὑπειλήφασιν, ὥστε προλαβεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ εἰς ἅδην κατελθεῖν ἐπὶ τῷ τυχεῖν ἐκεῖσε παρ' αὐτοῦ συγχωρήσεως. τοῦτο γὰρ οὐκ ἄν ποτέ τις καταδέξαιτο λογισμοῦ κύριος ὤν. ὁ γὰρ πωρωθεὶς ἐπὶ τοσοῦτον τὴν διάνοιαν, ὁ παντάπασι τὴν ἑαυτοῦ ἀπογνοὺς σωτηρίαν, πῶς, ἢ ποίῳ τρόπῳ καθ' ἑαυτὸν τοιαῦτα συνέστρεφε; πῶς ἐμελέτα κατελθεῖν τε εἰς ἅδην, κἀκεῖσε θεῖναι μετάνοιαν; ἄλλοτε πόθεν ἐκεῖνος ἤκουσεν, ἢ τίνος εἰπόντος τοῦτο μεμάθηκεν, ὅτι πρὸς ἅδην κατελθὼν ὁ Χριστὸς, κήρυγμα μετανοίας, καὶ τοῖς ἐκεῖσε κηρύξειε; καὶ ταῦτα τοῦ προφήτου Δαυὶδ καθεκάστην ἀκούων λέγοντος· ἐν δὲ τῷ ἅδῃ τίς ἐξομολογήσεταί σοι; πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις ὁσιώτατε ἄνερ, καί τι περὶ τοῦ Ἰούδα φησὶν ὁ χρονογράφος ἐκεῖνος Γεώργιος ὁ Κεδρηνὸς εἰδέναι βούλομαί σε διειδησιν. λέγει γὰρ πολλὰ παρακαλούμενος ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ὁ Ἰούδας, ὥστε προσελθεῖν καὶ βαλεῖν μετάνοιαν, οὐκ ἠθέλησεν. ἐφ' ᾧ καὶ ἀκούσας ὅτι ἀνελήφθη ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοσοῦτον ὠγκώθη, ὥστε καὶ μέσον λακίσαι. καὶ περὶ μὲν τῆς ματαιολογίας ταύτης οὕτως. ὅτι δὲ τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ὁ ἄθλιος ἀπογνοὺς, οὐ μὴν ἐν ἅδῃ σωτηρίας ἐλπίζων τυχεῖν τῷ δι' ἀγχόνης τέλος ἐχρήσατο, καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἀριδήλως τοῦτο δεδήλωκεν ἐν τοῖς πρὸς Ἀντίοχον κεφαλαίοις οὕτως εἰπὼν, οὐδὲν χεῖρον ἀπογνώσεως, ἧς συσχεθεὶς ὁ Ἰούδας ἀπήγξατο.

325 *Sed tamen non hac ratione ad laqueum venit, ut quidam existimarunt, ut anteverteret Christum, & ad inferos descendens ab eo sibi eo in loco veniam impetraret. Id enim nemo unquam admiserit, dummodo consilii compos sit. Qui etenim tantundem cognitione obduratus est, & modis omnibus de propria salute desperarit, quomodo, aut quanam ratione in sese similia resolvebat? quomodo meditabatur ad inferos descendere, ibique pœnitentiam agere? insuper undenam ille audiit, aut quo id referente edidicit, descensu suo ad inferos Christum pœnitentiam illis, qui ibi erant præ-*

prædicaturum, eóque potiſſimum ſi audiat quotidie Prophetam dicentem, in inferno autem quis confitebitur tibi? *Præter jam dicta, ô ſacratiſſime vir, quid de Juda Georgius Cedrenus Chronographus referat ſcire te, ut id quoque non te lateat, cupio; tradit enim, multis ſollicitatus ab Apoſtolis Judas ut accederet, factique ſui eum pœniteret, noluit, ideóque audiens Chriſtum aſſumptum fuiſſe, in tantam molem excrevit, ut medius rumperetur. Et hæc quidem de hujus ſententiæ inanitate. Eum porrò de propria ſalute deſperantem, non apud inferos de ſalute ſperantem laqueo vitæ finem quæſiſſe, magnus Athanaſius manifeſtò docuit in quæſtionibus ad Antiochum illis verbis: Nihil eſt deſperatione deterius, quâ correptus Judas ſeſe in laqueum induit.* Ammonius quoque Presbyter ſatis antiquus auctor narrat Chriſti deſcenſu ad inferos animas omnes, & ipſius Judæ à vinculis fuiſſe ſolutas, non tamen omnes cum Chriſto aſcendiſſe, ſed tantummodò illas quæ crediderunt. Idem Glycas: ἐπιβεβαιοῖ δὲ ταῦτα καὶ ὁ πρεσβύτερος Ἀμμώνιος λέγων, ὅτι τοῦ 326
Χριστοῦ κατελθόντος εἰς ᾅδην αἱ ψυχαὶ πᾶσαι καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Ἰούδα τῶν δεσμῶν ἀπελύθησαν. οὐκέτι δὲ καὶ πᾶσαι τῷ Χριστῷ συνανήλθοσαν, μόναι δὲ αἱ πιστεύσασαι. Tantámne fuiſſe vim & efficaciam adventus Chriſti ad inferos, ut ſolâ ſui præſentiâ damnatorum vincula, ſi tamen in locum damnatorum acceſſit, fuerint diſſoluta? & poterant jam liberi, niſi inertes eſſe voluiſſent, Chriſtum ſequi, & conari aliquid de ſua liberatione? Quis enim præſente Chriſto, & vincula ſolvente, ne unà cum eo commearent, impediſſet? id ſanè non tentaſſent in fugam verſi dæmones. Perfidia eos detinuit, & pertinacia in malo, ſed ſplendor Chriſti, & poteſtas, quemadmodum vincula, & tenebras, ita malum animum, & pervicax ingenium emolliiſſet. Si Judas Chriſtum expectabat ad beneficium à Chriſto accipiendum paratus, credens tanto miraculo, ideóque vitam ſibi eripuit, jam redivivus Apoſtolus, ſuo throno, cùm omnes judicio divino palam ſubjicientur, ſedebit. Sed nugæ.

Andreas Cretenſis Virginis animam, referente, nec improbante Glycâ epiſtolâ 42. poſt mortem ad inferos deſcendiſſe tradit. εἰ δὲ καὶ εἰς ᾅδην λέγει, τὴν μακαρίαν αὐτῆς ψυχὴν κατελθεῖν ὁ θειότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης, ἅτε τὰ ἐκεῖσε παρὰ Χριστοῦ τελεσθέντα μυηθησομένην μυστήρια. πῶς τε νενίκηκε, καὶ ὅπως τοὺς μοχλοὺς ἐκείνους συντρίψας ἐγείρεται, μὴ θαύμαζε τούτου ἕνεκεν, μηδὲ ξένον τὸ πρᾶγμα ἡγοῦ, ἀμήχανον εἶναι λέγων καὶ ταῖς τοῦ κυρίου παρα-

327 πεθεῖναι χερσὶ, καὶ εἰς ᾅδην αὐτὴν κατελθεῖν. ὃν γὰρ τρόπον ὁ κύριος εἰς χεῖρας σου πάτερ παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου ἔλεγε, εἰς ᾅδην δὲ ὅμως τηνικαῦτα κατήρχετο, οὕτω δὴ καὶ τὰ κατὰ τὴν παρθένον διανοεῖσθαί σε ἄξιον. *Et si in infernum quoque beatam illius animam descendisse tradat divinissimus Andreas Cretensis, ut scilicet mysteria à Christo ibi peracta addisceret, & quomodo devicerit, & quanam ratione vectibus illis fractis resurrexit. Ne hoc tibi admirationem concitet, neque rem esse peregrinam existima, fieri non posse, inquiens, eam in manibus Domini deponere, & in infernum descendere. Quemadmodum enim Dominus, In manus tuas Pater commendo spiritum meum, dicebat, nihilominus in inferna tunc descendebat, eodem modo & res Virginis dijudicandæ sunt.*

Nec Virginis tantùm, sed & reliquorum hominum animas post mortem in infernum descendere ex eodem Andrea idem Glycas enunciat & probat. Eâ tamen differentiâ, quòd justis ad contemplanda Christi mysteria etiam in illa regione patrata, loco transitus ad cœlestia concedatur; impiis tanquam sedes, in qua remanent æternis suppliciis cruciandi. ὕστερον δὲ τοῦ κυρίου κατάγε τὸν τοῦ πάθους καιρὸν εἰπόντος· πάτερ εἰς χεῖρας σου παρατίθημι τὸ πνεῦμα μου, ταῖς μὲν τῶν δικαίων τηνικαῦτα ψυχαῖς, ἡ πρὸς τὰ ἄνω πορεία κεχάρισται, οὐδὲ γὰρ δωρεὰν ὁ Χριστὸς ὑπὲρ αὐτῶν ἀπέθανεν, αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν ψυχαὶ καθάπερ καὶ πρότερον τοῖς κάτω ἐναπομένουσι, καὶ δῆλον ἐξ ὧν ἐν τῷ εἰς τὴν κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου λόγῳ αὐτοῦ διέξεισιν ὁ θειότατος Ἀνδρέας ὁ Κρήτης. λέγει γὰρ οὑτωσί,
328 καὶ νῦν μὲν ἁπάντων ἀνθρώπων, καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαὶ τὸν ἀμειδῆ τῶν ᾅδου τόπον ἐπέρχονται, οὐ κατέχονται δέ. πλὴν ὅσαι τῇ κατὰ τὸν βίον ῥαστώνῃ τὸν δι' ἁμαρτίας θάνατον ἑαυταῖς ἐπεσπάσαντο· ὥστε διελεύσονται μὲν αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ διὰ τῶν τοῦ ᾅδου πυλῶν. οὐ γάρ ἐστι μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον. οὐ μὴν δὲ καὶ κατασχεθήσονται καθὰ καὶ πρώην, ὅτε σὺν τῷ θανάτῳ ἐβασίλευεν ἡ ἁμαρτία. διελεύσονται δὲ ὥστε μυηθῆναι τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐκεῖσε παρὰ τοῦ κυρίου τελεσθέντα μυστήρια, πῶς τε νενίκηκεν, καὶ ὅπως τοὺς μοχλοὺς ἐκείνους συντρίψας ἐγήγερται. αὐτὸ τοῦτο καὶ ὁ θεολόγος ὑπεμφαίνων Γρηγόριος ἐν τῷ εἰς τὸ Πάσχα λόγῳ αὐτοῦ καὶ τάδε φησίν. ἂν εἰς ᾅδου κατίῃ, συγκάτελθε. γνῶθι καὶ τὰ ἐκεῖσε τοῦ Χριστοῦ μυστήρια, καὶ τίς ἡ οἰκονομία τῆς διπλῆς καταβάσεως. *Cùm postmodum tempore Passionis Dominus dixisset, Pater in manus tuas commendo spiritum meum, justo-*

rum tunc animabus ad superiora aditus datus est, neque enim gratis pro illis Christus mortem oppetiit; peccatorum autem animæ, quemadmodum & priùs in locis infernis remanent. Idque manifestum est ex his, quæ tractat in oratione de dormitione sanctissimæ Deiparæ divinissimus Andreas Cretensis. Et nunc quidem ait, omnium hominum, & ipsorum quoque justorum animæ tristem inferorum locum pertranseunt: nec detinentur, nisi tantùm eæ, quæ viventes luxu ac deliciis, mortem, quæ per peccatum advenit, in semet attraxerunt. Quapropter pertransibunt quidem per inferorum portas justorum animæ. Neque enim est discipulus super magistrum, sed non detinebuntur quemadmodum anteà, cùm unà cum morte peccatum dominatum obtinebat. Pertransibunt verò ut mysteria ibi supra naturam à Domino perfecta addiscant: quomodo vicit, & quomodo vecti- 329
bus illis confractis resurrexit. Id idem & Theologus Gregorius in oratione de Pascha innuens ait, Si ille in inferna descendit, descende tu quoque, & Christi mysteria eo in loco apprehende, & quænam fuerit dispositio duplicis descensus. Eadem videtur repetere idem Andreas orat. de vita humana, ac de dormientibus.

Neque minùs observandum est, quando jam de descensu Christi ad inferos sermo est, Nicephorum Callistum Histor. Eccles. lib. I. cap. 31. Christum in inferno tantùm apparuisse, & instar fulguris patratis omnibus, quæ de eo narrantur, eodem horæ momento rediisse: idque etiam tenuisse Chrysostomum refert. ὁ γὰρ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης Χριστὸς μετὰ ψυχῆς μόνης διαιρεθείσης τῷ θανάτῳ τοῦ σώματος ἐπιφανεὶς ταῖς ἐν ᾅδου τῶν δικαίων ψυχαῖς τῆς πρὸς τὸν παράδεισον ὁδοιπορίας ὁδηγὸς ἐχρημάτιζε. φωτὸς ἀρχηγὸς καὶ ἡγεμὼν αὐτοῖς τῆς ὁδοῦ, ὥσπερ δὴ καὶ τῷ λῃστῇ γεγονώς. καὶ γὰρ αὐθήμερον, μᾶλλον ἢ αὐθωρὸν τοῦ ᾅδου ἀνέθορεν, ὥστε ἴσοι καὶ τῷ χρυσῷ τὴν γλῶτταν μάλιστα διηκρίβωται. οὐ γάρ πως ἦν τῶν εὐλόγων, καὶ τὴν ἐκείνου ψυχὴν τῷ ᾅδῃ κατέχεσθαι μηδέν τι τῆς πατρῴας ἐπαγομένην ἀρᾶς. ἀθρόον δὲ καὶ οἷον φάναι ἀστραπῆς τάχει τούς γε ἀξίους διὰ τοῦ φωτὸς τῆς ὑπεραστραπτούσης θεότητος καταυγάσαι, καὶ τῶν ζοφερῶν ἐκείνων καὶ ἀνηλίων κευθμώνων ἀπείρῳ δυναστείᾳ ἐξαγαγὼν, ἅτε δὴ συντρίψας τοὺς ἐκεῖ πρωτοστάτας τοῦ σκότους, καὶ ἀρχηγοὺς τῶν κακῶν, ταῖς τῆς θεαρχίας αὐγαῖς, καὶ τῇ στρατιᾷ τῶν ἀγγελικῶν παρατάξεων, ἀχρόνως, ἀκόπως, καὶ τὸ ὅλον φάναι θεοπρεπῶς πρὸς τὰς ἱερὰς, καὶ φωτὶ ἀπλέτῳ καταλαμπομένας τοῦ παραδείσου ἀκαριαίᾳ ῥο- 330
πῇ μετάγει σκηνάς. *Ipse enim justitiæ sol Christus animâ solâ per mortem*

à corpore ſegregatâ apud inferos juſtorum animis præſto fuit: & dux itineris ad Paradiſum ferentis præiit, lucis princeps, viæque ductor eis perinde atque latroni factus. Eadem namque die, ac potius eadem horâ ab inferis rediit, ut quidem cùm alii nonnulli, tum is cui aurea lingua nomen indidit, in primis hæc accuratiùs certiúſque expoſuêre. Nec enim rationi conſonum erat, animam ejus apud inferos retineri, qui nihil prorſus à primi parentis maledictione, & exitio ſecum attuliſſet. Subitò verò, & ut ita dicam fulgetri celeritate dignos, atque idoneos luce ſummè coruſcantis Deitatis illuſtrans, ac immenſa potentia, ex caliginoſis illis, ſoléque carentibus latebris reducens: & principibus ibi tenebrarum, ducibúſque malorum divinæ poteſtatis ſplendore, & Angelicarum cohortium militiâ, quaſi obtritis nullo tempore, & labore nullo, atque, ut ſemel dicam, eo, qui ſolum Deum decet modo in momento uno ad ſacra immenſáque luce relucentia paradiſi tabernacula traduxit. Animam ſcilicet Chriſti, quæ nihil à primi parentis maledictione attraxit, indecorum, abſonúmque videbatur apud inferos diutiùs retineri. Verum eſt, ſi ad pœnas & anguſtias, eáque nolens retineretur; ſed cùm ibi eſſet veluti rerum aliarum, ita & inferorum Dominus, ſuàmque majeſtatem pellendo dæmones, ſervando ſibi complacitos oſtenderet volens & libens, abſurdè nimis, & contra Evangelii verba tempus tri-
331 duanæ moræ decantatur: quod licèt in anguſtiora ſpatia ad horas præter propter XXXVI. redigendo contraxerit, non ita tamen coarctavit, ut in morulam comminueret. Verè enim tribus diebus, & tribus noctibus manſit in ſepulchro corpus, & conſequenter anima in inferno. Quod optimè à Leone Papa ſermone I. de Reſurrectione exprimitur. *Tam velox incorruptæ carnis vivificatio fuit, ut major ibi eſſet ſoporis ſimilitudo, quàm mortis, quoniam Deitas, quæ ab utraque ſuſcepti hominis ſubſtantia non receſſit, quod poteſtate diviſit, poteſtate conjunxit. Ne turbatos diſcipulorum animos longa mœſtitudo cruciaret, denunciatam tridui moram tam mirâ celeritate breviavit, ut dum ad integrum ſecundum diem pars primi noviſſime, & pars prima tertii concurrit, & aliquantum temporis ſpatio deciderit, & nihil de dierum numero deperiret.* Nec aliud nobis innuit Gregorius de Reſurrectione Chriſti: *Quæ cùm ita ſe habeant, conſtat nobis præfinitum tridui ſpatium à veſpera poſt quintam uſque ad veſperam ſabbati, tempus reſurrectionis ita dimetientibus, ut interjecta nox connumeretur, quæ Paraſcevem in dies duos, & noctem unam partitur. Decebat enim, ut in ejus imperio, qui ſæ-*

ſulis

culis dominatur, novâ ratione spatia temporis accommodarentur ad rerum utilitatem, non autem res necessariò, statutis temporum terminis extenderentur, & divina potentia celeriùs, bona nobis ad exitum perducente, termini temporis ita contraherentur, ut non pauciores tamen, quàm tres dies & totidem noctes contineret. Hunc enim numerum mystica & arcana ratio 332
continebat, nec solita dierum & noctium spatia celerem divinæ virtutis actionem retardarent. Qui enim & ponendæ, & rursus sumendæ animæ cùm vellet, habebat potestatem, poterat etiam tanquam sæculorum auctor efficere, ut actionibus suis tempus inserviret, non autem tempori actiones. Nec longè est ab hac sententia idem Nicephorus in Synaxario Paschatis; pòstquam enim varias de triduana in sepulchro mora expositiones attulisset, subdit: εἰ δ᾽ εἰς τὴν τρίτην ἐπαγγειλάμενος εὐεργετήσας ἡμᾶς ὁ σωτὴρ συντομώτερον διεπράξατο τὴν εὐεργεσίαν, καὶ οὕτω χάρις αὐτῷ. *Quòd si cùm pollicitus fuisset in diem tertium, de nobis Servator benè merens in breviora tempora beneficium contraxit, gratiæ sint ipsi.* Et Christum apud inferos resurrectioni justorum tribus diebus, & tribus noctibus operam dedisse fatetur Proclus Patriarcha Constantinopolitanus orat. de S. Paschate, quæ incipit, νικάτω καὶ λόγων. οὐδέποτε τρισὶ νυχθημέροις φύσις εἰς ἀνάστασιν ἐλοχεύθη. *Nunquam tribus diebus, & tribus noctibus natura ad resurrectionem concepta, ac generata est.* Hoc est, tum primùm à Christo triduano illo spatio naturam humanam ad resurrectionem evocatam, qui est genuinus auctoris sensus, non quem expressit Interpres. Andreas item Cretensis orat. de vita humana, & de dormientibus: εἰ οὖν καὶ αὐτὸς εἵλετο κύριος ὢν τοῦ παντὸς τὴν εἰς ᾅδου κατάβασιν ἐπιδείξασθαι, καὶ τὸν ἀμειδῆ τοῦ ᾅδου χῶρον τὸν ἀφεγγῆ λέγω, καὶ σκοτεινὸν νυκτοτριήμερον διελήλυθε· τί ξένον; *Si itaque ac ipse elegit, licèt Dominus esset universi ad inferos descensum palàm in se recipere, & luctuosa in-* 333
ferni loca, obscura, inquam, & tenebrosa, tribus diebus, & tribus noctibus pertransiit, quid mirum?

Græcos tamen posteriores in sententiam illam, quæ dicit omnes, vel plurimos à Christo ab inferis liberatos, & alios etiam posteà Sanctorum precibus adjutos, quæ mitior esse videtur, ut eò unde egressa est, revertatur oratio, fuisse propensiores, nulla alia potior causa fuit, quàm *Purgatorium.* p) Cùm enim communi Pa-

p) Equidem fatendum est Græcos qui ita sentiunt, ut ex inferis redemtionem ac liberationem admittant, plumbeis argumentis pugnare adversus Latinorum purga-

Patrum ſententiâ viderent ſuffragia pro mortuis, & neceſſaria eſſe in Eccleſia, neque fruſtrà à Chriſtianis fieri, quando ea in emolumentum animarum vertantur, quas à pœnis liberant, & hoc negare, eſſet univerſa ſanctorum Patrum monumenta de medio tollere: ne cogerentur ex una parte Purgatorium fateri, à quo animæ piis operibus extrahuntur, in pernicioſiorem ſententiam verſi ſunt, ut dicerent illas animas illis operibus, non à purgatoriis pœnis, ſed inferni liberari, quo quid dici poteſt immanius? quid à Patrum & Conciliorum doctrina magis alienum? Ne Purgatorium fateri compellaris, cruciatus omnes æternos, & æternitati ſuppares tollis, & inextinctum illum ignem temerè ſatis, & contra Eccleſiæ decreta extinguis, eodémque momento errorem Origenis de reparatione dæmonum renovas, & à faucibus orci, in quibus tandiu damnatus inhæſerat, inter vivos reſtitutis; & dum-
334 modo in aſſerendo Purgatorio cum Latinis non convenias, nihil tibi curæ eſt, ſi cum Origene, & illius aſſeclis condemneris. Si votis Eccleſiæ, ſi Chriſtianorum in defunctos officiis tantumdem amans animum dediſti, ut ſummè doleas, ſi concepto per te lucro defraudentur, ne ad æviternas inferorum pœnas transferas, habes in quæ melius tutiúsque exerceas, purgatoriis dede cruciatibus. Sic tibi, defunctis, univerſæque Eccleſiæ benè conſules, ſin minus, operam ludis. Non verba do, non fingo fallacias. Græci ipſi ſuis ſcriptis dicto meo fidem faciant: ſitque primus Gabriel Philadelphienſis. Is ut Purgatorium neget adverſus Eccleſiam Romanam cap. 4. etiamnum Dei miſericordia animas peccatorum ob preces pro illis à piis hominibus effuſas à pœnis inferni liberari dicere non veretur. ὅτι ἐπειδὴ καὶ δὲν ἔγινε μέχρι τοῦ νῦν ἡ τελεία ἀπόφασις, καὶ καθόλου κατὰ τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ ᾅδης εὑρίσκεται ἀνοικτὸς, καὶ ἡ ἄπειρος εὐσπλαγχνία τοῦ θεοῦ ἑτοίμη πρὸς τὸ ἐλεῆσαι, διὰ τοῦτο αἱ ψυχαὶ οὐ μόνον λαμβάνουσιν ἄφεσιν, καὶ παράκλησιν διὰ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς θεὸν γινομένας εὐχὰς, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἐλευθερίαν καὶ λύτρωσιν τῆς κολάσεως. *Cùm ad hæc usque tempora ſententia poſtrema atque univerſalis in peccatores lata non eſt, infernus invenitur reſeratus, & finita Dei miſericordia ad miſerendum parata. Quapropter animæ non tantùm ob effuſas pro illis ad Deum preces remiſſionem accipiunt,*

torium, quod ipſimet aliis verbis vel admittunt vel admittere coguntur. Adde ſi placet quæ ſupra p. 116.

*cipiunt, & consolationem, sed absolutam libertatem, & liberationem à pœ-
nis.* Secundus sit Georgius Coresius, qui recentiorum Hæretico-
rum labe infectus, loca à sanctis Patribus in infernis terræ parti- 335
bus pro detentorum vario ordine, varia ac diversa constituta, in
unum tantummodo locum, angustè admodum coarctans ac con-
fundens, infernum scilicet, ab eo non animorum solùm libera-
tionem asseverans, verba illa Scripturæ, *in inferno non esse pœniten-
tiam*, ita exponit de purgatorio igne. ὅμως καὶ αὕτη ἡ ἔνστασις εὔλυ-
τός ἐστιν ἐξ ὧν ἀνωτέρω ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης ἐθεολόγει τὴν ῥῆσιν περὶ
τῶν παντελῶς κατακεκριμένων κατανοεῖσθαι. εἶτ' ἐπιστῆσαι χρὴ μὴ φά-
ναι τὸν προφήτην ἐν τῷ ᾅδῃ μὴ εἶναι λύτρωσιν, ἀλλὰ μετάνοιαν. ἐπεί-
τοιγε οὐδὲ οἱ τῶν ἐξ ᾅδου δεσμῶν λυτρούμενοι οἰκείᾳ μετανοίᾳ, ἀλλ' εὐ-
χαῖς τῶν ζώντων ἐκεῖθεν ἐξέρχονται. *Nihilominus hæc objectio solui fa-
cilè potest ex iis, quæ suprà Joannes Damascenus in Theologicis asseverabat,
dictum de iis, qui modis omnibus damnati sunt, esse intelligendum, vel
etiam respondendum est, non dixisse Prophetam in inferno non esse liberatio-
nem, sed pœnitentiam; quandoquidem qui ex inferni vinculis liberantur,
non propriâ pœnitentia, sed viventium precibus inde exeunt.* Quasi qui
modò salvantur opinione Coresii peccatores, in peccatis quibus
immortui sunt, licèt obstinati, & duri, viventium precibus libe-
rentur, & peccatores absque ulla pœnitudine salutem consequan-
tur. Peccatores, qui salvandi sunt, si peccatores ulli unquam
æternis pœnis addicti salvari possint, priùs pœniteant, oportet,
Deum, quem oderunt, redament, sícque reconciliati Servatori
suo piorum precibus pœnas illas evitabunt. Tu illis pœnitenti- 336
am negas, libertatem astruis, & ridiculum est, quod asseris non
propriâ pœnitentiâ liberari, erit scilicet aliena pœnitentia, quâ
ipsi libertatem consequuntur, eáque fuerit preces viventium.
Quis unquam similia audiit? Preces viventium condemnato-
rum ad pœnas infernales pœnitentiam esse: & similis sortis homi-
nes nugari sese non cognoscunt? & dummodo Purgatorium ele-
vent, omnes suas machinas, & commenta prosperè sibi cessisse
autumant? Sanè Damascenum, cui expositionem suam referunt,
non intelligunt: apud quem impœnitentia tollit redemptionem,
& ubi pœnitentia locum non habet, multò minùs redemptio. En
verba lib. 2. de Fide orthodoxa cap. 4. διὸ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς δαί-
μοσιν αὐτοῦ ἡτοίμασται τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, καὶ ἡ κόλασις ἡ αἰώνιος, καὶ

τοῖς ἑπομένοις αὐτῷ. χρὴ δὲ γινώσκειν, ὅτι ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἡ ἔκπτωσις, μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον. *Quapropter diabolo, & dæmonibus ejus præparatus est ignis inextinguibilis, & supplicium æternum, & iis, qui eum sequuntur. Sciendum autem est, quod hominibus mors est, id idem Angelis esse lapsum; namque post lapsum non est illis pœnitentiæ locus, quemadmodum neque hominibus post mortem.* Angelis supplicium æternum est, & ignis inextinguibilis, quoniam post lapsum non est illis pœnitentiæ locus, quemadmodum neque hominibus post mortem. Lapsi itaque Angeli, & homines
337 mortui pœnitentia non ducuntur, & quod Angelis post lapsum, id hominibus evenit post mortem. Argumentare ergo; si Angeli post lapsum, qui pœnitere non possunt, æternis affliguntur suppliciis, id quoque hominibus post mortem eveniet, cùm nec ipsi pœnitere possunt; vel si homines licèt pœnitere non possunt, misericordiâ tamen Dei redemptionem consequuntur, Angeli quoque id idem misericordiâ Dei habebunt, & sic aliquando dæmones à suppliciis æternis liberabuntur, non pœnitentiâ propriâ, sed misericordiâ Dei. Annon qui Catholicus videri cupis, Origenistam agis? quare ubi pœnitentia non est, neque erit ulla status mutatio, sed peccatores condemnati ad pœnas æternas, æternis quoque temporibus punientur, quando id æternum quoque significet. Nulli dubium est apud sacras literas, & divinos scriptores sæpissimè æternum non pro infinito temporis spatio, sed pro longo aliquo, aut magno tempore sumi. Augustinus tomo 4. quæst. 31. super Genesim, & tomo 5. lib. 16. de Civitate Dei cap. 26. & tomo 6. contra Priscillianistas, & Origenistas cap. 5. &. 6. in eadem sententia est, probátque Exodi 21. *Serviet in perpetuum*, id est, usque ad annum Iubilæi. Genes. 17. *Dabo tibi terram Canaan in possessionem æternam*, id est, longissimæ durationis, & ibidem, *Eritque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum*: & tamen circumcisio, de qua sermo est, adveniente Christo, veluti umbra adveniente luce disparuit.
338 Ne plura hîc congeram, Vide Joannem Ferdinandum tomo 1. Thesauri. 55. verbo *æternitas*. Sed quid id fuerit ad pœnas æternas inferni, quæ ideò æternæ dicuntur, quia nullo unquam tempore finient, unà cum ipso Deo sempiternè duraturæ? quòd si æternum per te in pœnis damnatorum sic accipitur,

pitur, ut non perpetuum ſit, ſed ſaltem diuturnum, undenam habebimus beatorum gloriam, cujus perpetuitas non alio, quàm hoc eodem vocabulo indicatur, ſemper eſſe duraturam, nec aliquando unquam finem habituram? Græcis eſt *αἰώνιος μακαριότης, αἰώνια ἀγαθὰ, αἰώνιος τρυφὴ, αἰώνιος βασιλεία, αἰώνια τερπνὰ, αἰώνιος ζωὴ, αἰώνιος ἀντίδοσις, αἰώνιαι σκηναὶ, αἰώνιος τιμὴ, αἰώνιος κατάπαυσις, αἰωνίζουσα δόξα, διαιωνίζον φῶς, ἀΐδιος εὐφροσύνη, ἀτελεύτητος ζωὴ*, & ſexcenta alia: nec occurrit vox alia, quæ magis æternitatem, & ſine ullis limitibus durationem indicet, quare ſi inferno Origenicè tempora, non verò Catholicè decurtas, & in anguſtiſſimos terminos coarctas, quid vetat id idem tibi: & de æterna beatitate ſtultiſſimè, & quam maximè animabus pernicioſè aſſerere. Ipſe qui Catholicus ſum, quemadmodum beatorum gloriam nunquam deſituram firmiter teneo, ita & pœnas inferni iisdem cum gloria æternitatibus commenſurari firmiter credo. Et cùm manifeſtò poſtmodum mihi compertum ſit precibus Eccleſiæ, & fidelium animas ab inferis, namque à ſuppliciis, & pœnis quibus addicuntur, ita Deo miſerente per fidelium ſuffragia adjuvantur, liberari, & ad æterna gaudia perduci, 339
firmiter aſſero eas non à pœnis inferni, ſed à pœnis Purgatorii, quarum oppreſſione expurgatæ, atque incendio emaculatæ ſunt, vindicari.

Tertius ſit Joſephus Bryennius orat. I. de Judicio. *Σὺ δέ μοι σκόπει δύο στάσεως τόπους, τὸν ἐκ δεξιῶν, καὶ τὸν ἐξ εὐωνύμων· οὐχὶ καὶ μέσον ἐν τούτοις, ὥς τινες οἴονται, καὶ δύο τάγματα μόνα τὸ τῶν δικαίων, καὶ τὸ τῶν ἁμαρτωλῶν, καὶ δύο κληρονομίας· τοῖς μὲν τὴν αἰώνιον ζωὴν, τοῖς δὲ τὴν ἀτελεύτητον κόλασιν, ἀλλ' οὐχὶ σὺν ταύταις καὶ τρίτην τινὰ, καθάπερ ἄρα οὐδὲ μέση τις ἀγέλη προβάτων, καὶ ἐρίφων ἢ ἐνταῦθα γινώσκεται εἶναι, ἢ ἐκεῖ παρὰ τῷ τοῦ Χριστοῦ θρόνῳ ἑστάναι πιστεύεται. Tu porrò duo ſtationis loca contemplare, alterum à dextris, alterum à ſiniſtris, & nullum inter hos medium, ut quidam opinantur, & duos ordines tantummodo juſtorum, & peccatorum, & duas hæreditates, aliis quidem vitam æternam, aliis ſine ullo fine cruciatus, & nullam cum hiſce aliam tertiam, quemadmodum nullus intermedius grex inter oves & agnos, vel hìc dignoſcitur eſſe, vel ibi apud judicis thronum aſſiſtere creditur.* Obſcurè nimis, atque perplexè, qui præſentem rerum ſtatum cum futuro confundit. Nullus enim in extremo illo judicio alium

um ab his duobus statum agnoscit. Tunc enim justis, inter quos etiam illi, qui purgatoriis pœnis expurgati sunt, locum habent, omnia dextera sunt, at peccatoribus sinistra; ante tamen illud tempus cùm non omnes vel Paradisi gloriam, vel pœnas inferni demereantur, tertius locus assignandus est, in quo maculis abje-
340 ctis, dignos se beatitudine faciant; quod negasse Briennium ex oratione ipsius secunda de eodem judicio apertè colligitur, cùm enim dubium proposuisset, *quonam in loco nunc temporis sanctorum animæ degant*, respondet: Αἱ μέντοι τῶν οἰχομένων ψυχαὶ δύο τόπους ἔλαχον εἰς διαγωγήν. αἱ μὲν τῶν ἁγίων τοὺς οὐρανούς· αἱ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν, τὸ τῆς γῆς κέντρον, τὸν ἅδην δηλαδή. πλὴν αἱ μὲν τῶν ἁγίων ἐλευθερίᾳ τετίμηνται, ὅτι καὶ πάντα τὸν κόσμον, καὶ τὴν Εδὲμ τῆς τρυφῆς τὸ χωρίον ἐνδιαίτημα ἔχουσιν. αἱ δὲ κατακριθεῖσαι εἰς ἅδου μένειν ψυχαὶ, ἐξελθεῖν ἐκεῖσε ἕως ἡμέρας τῆς κρίσεως καὶ φωτὸς, ἤ τινος ἀνέσεως ἀπολαῦσαι κωλύονται· οὐχ ὅτι πρὸ τοῦ κριθῆναι κολάζονται. οὔτε γὰρ οἱ ἅγιοι τῶν ἁγίων ἐκείνων ἀγαθῶν ἀπολαύουσι πρὸ τῆς κρίσεως, οὔτε οἱ ἁμαρτωλοὶ τῆς ἀπεράντου κολάσεως ἐν μετουσίᾳ γίνονται· ἀλλ' ὅτι ἐν φυλακῇ κατεχόμεναι ζοφερᾷ, φοβεροὺς καὶ ὠμοὺς, καὶ ἀνελεήμονας ἐπιστάτας τοὺς δαίμονας ἔχουσιν, οἳ οὐκ ἐῶσι τοῦ δεσμωτηρίου προκύψαι ἵνα, πῦρ βλέποντες, πῦρ πνέοντες, νυκτὶ ἐοικότες τὰ πρόσωπα διὰ τὸ κατηφὲς καὶ μισάνθρωπον. *Demortuorum animis duo loca, in quibus degunt, assignata sunt, sanctorum quidem cœlum, peccatoribus terræ centrum, infernus scilicet. Differunt tamen in hoc, quòd animæ sanctorum libertate potiuntur, quando & mundum universum, & Edem delieiarum, loca pro sede habent. At quæ in inferno permanere animæ condemnatæ sunt, inde egredi ad judicii diem & luminis, vel alterius consolationis participes fieri præpediuntur, non quòd antequam in judicium adducantur pœnas subeant, nam neque sancti ante judicium æternis illis bonis perfruuntur, neque*
341 *peccatores indesinentibus cruciatibus addicuntur, sed quòd in obscura custodia mancipati, crudeles, efferatos, ac immisericordes præsides dæmones experiuntur, qui nulli è phylaca emergere permittunt, ignem intuentes, ignem spirantes, facie nocti non absimiles, quod triste possident ingenium, atque inhumanum.* Ut de visione præsente beatorum, quod auctor insanit, nihil dicam, vide sis lector, in quot, homo aliàs prudens ac sapiens, scopulos ut semel arreptum errorem defendat, impingat. Frustra itaque tot Ecclesiæ preces, suffragia, sacrificia, tot fidelium pro mortuis eleemosynæ, expensæ, & rectè facta impenduntur:

tur: frustra Deum exoramus, ut animas à pœnis & cruciatibus, quæ nulla sunt liberet; nisi velimus dicere etiam post judicium pro mortuis peccatoribus, quando pœnis subjicientur, orandum esse, & preces, quas modò effundimus, post judicii tempus in usu futuras, quod nemo dixerit. Sed vide, ut se effundat, & ab hostibus ipsis etiam invitis veritas extorqueatur. Cùm enim dubium, *si adfutura fuerit nonnemini ex eorum, qui amaram illam sententiam acceperunt, vel cruciatibus traditi sunt, intercessio ab aliquo, adeo ut vel Domini decretum effugiat, vel justè impactam illi pœnam evitet*, exponendum proposuisset, in eadem oratione respondet, ὅτι καὶ μεσιτεία τις ἔσται τότε καὶ ἀγγέλων δεηθησομένων ὑπέρ τινων καὶ ἁγίων, καὶ τῆς τοῦ κόσμου κυρίας οὐχ ἥκιστα. πλὴν οὐχ ὑπὲρ πάντων ἁπλῶς, οὐδὲ ὑπέρ τινος ἐν ἁμαρτίαις θανόντος. οὐμένουν. ἀπέκλεισε γὰρ ὁ θεὸς τοῖς τοιούτοις καθάπαξ τὸ ἑαυτοῦ ἔλεος. διὸ καὶ ἀπεφήνατο κατ' αὐτῶν οὑτωσί. ἐὰν στῇ Νῶε, καὶ Ἰὼβ, καὶ Δανιὴλ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τὰς 342
θυγατέρας, οὐ μὴ ἐξέλωνται, ἀλλ' ὑπὲρ μόνων ἐκείνων ἱκετεύσουσι πάντες, ὑπὲρ ὧν ἔσονται αἱ πρεσβεῖαι δεκταὶ, ἤγουν τῶν ἐν μετανοίᾳ μὲν φθασάντων μεταλλάξαι τὸν βίον, οὔπω δὲ τὰς τῶν ἁμαρτημάτων κηλίδας δυνηθέντων τελείως ἐκπλῦναι. ναὶ καὶ ἔτι τῆς κρίσεως ἱσταμένης. μετὰ δὲ τὸ λυθῆναι τὸ θέατρον, καὶ ἕκαστον ἐπαχθῆναι εἰς τὸν ἀποτεταγμένον αὐτῷ τῆς κολάσεως τόπον, μεσιτεία οὐκ ἔστιν. οὐδ' οὐ μὴ γένηται. ὅμως ἡ μεσιτεία αὕτη. οὐ τότε μόνον ἔσται, ἀλλὰ καὶ νῦν γίνεται, ὅτι καὶ ζῶντες μεσιτείας ποιούμεθα. ἐξαιρέτως μὲν τὴν τοῦ κυρίου μητέρα, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἁγίων πολλοὺς ναοῖς, ἀναθήμασι, παρακλήσεσι, καὶ εἰκόσι, καὶ ἱεραῖς τελεταῖς εἰς τὸ γενέσθαι μεσίτας ἡμῶν αὐτοὺς ἐφελκόμενοι. *Itercessionem eo tempore futuram, cùm Angeli pro aliquibus supplicabunt, & sancti, multóque magis ipsa mundi domina: non pro omnibus tamen indistinctè, neque pro aliquo, qui in peccatis demortuus est, nullo modo, observavit enim Deus hisce prorsus suam misericordiam, proptereáque in eos hunc in modum decrevit: si steterit Noë, Job, & Daniel filios eorum, & filias non eripient. Sed pro illis solis omnes deprecabuntur, pro quibus supplicationes accipientur, pro iis nempe, qui dum delictorum pœniteret, vitam finire contigit, nec peccatorum maculas perfectè expurgare potuerunt. Ita est adhuc durante judicio; postquam enim theatrum dissolutum, & unusquisque in locum sibi destinatum cruciatuum abactus fuerit, nulla intercessio erit, neque unquam futura sit. Nihilominus intercessio hæc, non tum solùm erit, sed nunc quoque fit; cùm viven-*

ventes interceſſores nobis comparamus, præcipuè inter alios Matrem Domi-
343 *ni, poſtmodum Angelorum choros, & ex ſanctis plerosque, templis, votis, ſupplicationibus, imaginibus, & ſacroſanctis ſacrificiis compellentes quodammodo, ut pro nobis intercedant.* Ut reliqua hujus nugamenta prætercam, jam ex ipſo habeo preces ſanctorum non fieri pro ſanctis, neque pro demortuis in peccatis, ſed tantùm pro illis, qui, & nota verba, *τῶν ἐν μετανοίᾳ μὲν φθασάντων μεταλλάξαι τὸν βίον, οὔπω δὲ τὰς τῶν ἁμαρτημάτων κηλῖδας δυνηθέντων τελείως ἐκπλῦναι. dum pœnitentiam agunt, vitæque finem poſuêre, ideóque delictorum ſordes perfectè non potuerunt expurgare.* Sed quid erit Purgatorium, dic ſodes Brienni, ſi hoc non erit?

Si dicant, ut inferni pœnis finem imponant, Chriſtum, deſcenſu ſuo ad inferos, multos ad minus, ſi non omnes ex pœnis inferni, & vinculis liberaſſe, qui juſti eſſe non potuerunt, cùm juſti ante adventum Domini in inferno ipſo nullis tormentis afflictabantur, cùm in ſinu Abrahæ eſſent: ergo qui à dictis pœnis vindicati ſunt, fuêre peccatores, & impii, qui ob delicta ibi puniebantur. Quid abſurdum itaque fuerit Chriſtum, quod triduano illo tempore geſſit, ſubſecutis etiam temporibus pro ſua miſericordia, & fidelium ſupplicationibus operari, multóſque ex pœnis inferni ſolutos, ad beatorum vitam reducere? Nullum eſt poſt Chriſti mortem oraculum, quod pœnas inferni perpetuò duraturas fateatur, & nos ipſi in genus humanum adeò immites id affirmabimus? en Patrum vota. Epiphanius in Panario adverſus hære-
344 ſim 46. ait Chriſtum deſcendiſſe ad inferos, ut iis, qui olim ipſum cognoverunt, & ab ipſius deitate non aberraverunt, verùm propter errores in inferno detenti ſunt, indulgentiam largiretur. Joannes Chryſoſt. homil. in S. Paſcha. Reſurrectione Domini extingui geennæ ignem, & vermem nunquam dormientem deſinere, infernum turbare, lugere diabolum, qui apud inferos erant, à vinculis diaboli liberari. Hieronymus in cap. 3. Danielis ſcribit, Dominum noſtrum ad fornacem deſcendiſſe inferni, in quo clauſæ peccatorum, & juſtorum animæ tenebantur, ut absque exuſtione, & noxa ſui, eos, qui tenebantur concluſi mortis vinculis liberaret. Et in cap. 9. Zachariæ tradit eos, qui in peccatis Adam, ſeu ut quidam volunt, erroris inſoliti, & mortis vinculis tenebantur, reſurrexiſſe cum Chriſto. Euſebius Emiſſenus, ſive

ve quisquis est auctor illarum homiliarum dicit, Christum confestim soluisse stridorem lugentium, & catenarum disrupta cecidisse vincula damnatorum. Ambros. lib. de mysterio Paschæ cap. 4. tradit expertem peccati Christum, qui ad tartari ima descenderet, seras inferni, januásque confringentem, vinctas peccato animas, mortis dominatione destructâ, è diaboli faucibus revocasse ad vitam. Augustinus lib. 12. de Genesi ad literam cap. 33. ait non immeritò credi Christi animam venisse usque ad ea loca, in quibus peccatores cruciabantur, ut eos solueret à tormentis, quos esse solvendos occulta nobis sua justitia judicabat. Joannes Damasce- 345
nus orat. de Sabbato sancto, Christus improborum istorum prædam, eos nempe, qui ab initio sæculorum mortem obierant, velut hæreditatem adeptum esse, quicumque peccati jugo detenti fuerant, liberantem. Qui in inferno propter errores detinentur, qui mortis vinculis liberantur, vel tenentur lugentes inter catenarum vincula, animæ vinctæ peccato, & qui è diaboli faucibus revocantur ad vitam peccatores cruciati, & damnati ipsi non pœnis temporariis, sed æternis addicuntur, eos tamen à Patribus per Christum dici liberatos jam vidimus; & hanc esse Ecclesiæ sententiam ex Augustino habemus, dum dicit, *non immmeritò credi*, & nobis tam absonum fuerit hac ætate dicere Christum aliquos ex perpetuis inferni pœnis liberare?

Possumus dicere Patres sic locutos infernum non in particulari, sed in generali significatione accepisse; prædicationem Evangelii non ad eam annunciationem retulisse, quæ fit, cùm quis ex infideli fidelis, & ex scelerato bonus evadit, sed ad peractæ redemptionis, & instantis liberationis, futuræque resurrectionis nunciationem: alios etiam intellexisse damnatis ipso opere prædicatam esse liberationem non ipsorum, sed eorum, qui hîc Deo adhæserant.

Nos tamen qui cum Græcis agimus, & sanctorum Patrum dicta veneramur, non tantùm ea, quæ modò allata sunt, sed etiam alia, quæ multa in hoc argumentum afferri possunt, libenter 346
amplectimur, & exosculamur. Utinam Græci etiam ipsi prudenter intelligant! Quare verum est, quod Patres tradunt, Christum descensu suo ad inferos multos proptet peccata cruciatibus, ac tormentis addictos, & ad pœnas condemnatos in libertatem

resti-

restituisse, & ab illis pœnis, ac cruciatibus exsolvisse. Verum est, negari non potest. Hic est sensus Ecclesiæ, non dicam Græcæ solùm, sed universalis: qui secus dixerit, aut intellexerit, impius est, infidelis est, hæreticus est. Ergo Christus præter eos, qui erant in sinu Abrahæ, & justorum appellatione gaudebant, alios quoque præter eos, qui justi non erant, sed peccatorum vinculis illigabantur, è pœnis & cruciatibus, quando jam justi in pœnis & cruciatibus non erant, liberavit. Jam dixi, quid plura? conclude sodes, & animum ad prudentiam, & sapientiam flectito. Origenis fuit error, universalis Ecclesiæ calculo damnatus, pœnas inferni finem aliquando habituras, ergo qui id dixerit Origenista & hæreticus fuerit. Cave tu qui Catholicus es, ne tot Patres, & sacrosanctæ Ecclesiæ lumina, imò etiam ipsam Ecclesiam universalem, quæ hanc Origenis hæresim oppugnat, in hæresim trahas. Cave dicas aliquos è pœnis inferni liberatos, ne pœnis inferni æquè, atque Origenes finem imponas: & tamen ais liberati sunt, sic est; sed cùm non sint à pœnis inferni, unde fuerint? certè ex alio loco, qui nec infernus fuerit, nec sinus Abrahæ, quo
347 itaque? Dicito tu, ut vis, impone nomen loco quodcumque placet, dum ibi mihi non æternas, sed temporarias pœnas asseras, dum enim liberantur aliquando, non æternæ fuerint. Ego cum Ecclesia Catholica nullum magis idoneum nomen, quam Purgatorii in loco explicando novi. Et ecce quomodo ex testimoniis Patrum, quibus pœnarum inferni finis asserebatur, Purgatorii pœnas, etiam nolentibus adversariis exsculpsimus. Vertant se quocumque volunt, caveant tamen, ne dum cum Catholicis sentire fugiunt, Origenem sequantur.

Quartum est, beatam Virginem in doloribus pro Passione Domini nullum tenuisse modum, sed aliarum muliercularum instar, cruciatibus internis oppressam, q) voces altiùs extulisse, genas dilaniasse, corpus in varias formas, atque indecoras torsisse, quæ de beata illa Virgine, quæ arcana Dei optimè tenebat, & voluntatem Patris æquè ac Filius executioni demandatam optabat

q) Idem in Triodio reprehenderat Allatius supra p. 223. sq. Sane B Simeon. S. Virgini prædixit quod animam ejus transiturus esset gladius Luc. II. 35. quo loco per gladium S. Cyrillus intelligit tristitiam & vehementem passionis impetum πρὸς λογισμοὺς ἐκτόπους καταλέμνουσαν τῆς γυναικὸς τὸν νοῦν, ad Joh. XIX. 25.

bat, dici, indecora videntur, & sunt. Potiora, non omnia colligam. Pag. 21. b. 1. m. τιτρώσκομαι δεινῶς καὶ δονοῦμαι τὰ σπλάγχνα, ἡ πανάμωμος ἐν στεναγμοῖς ἀνεβόα. *Horribiliter vulneror, & interiora concutior, immaculatissima in ejulatibus inclamabat.* Ibid. 2. p. τὰς ὄψεις διεσπάραττε καὶ θρηνοῦσα ἐφθέγγετο. *Genas dilaniabat, & ejulans dicebat.* Pag. 70. b. 1. m. δακρύων προχοὰς κενοῦσα ἡ πανάμωμος ἐστέναζεν, ἐθρήνει βοῶσα ἐκ βαθέων ψυχῆς. *Lacrymarum fontes evacuans immaculatissima, suspirabat, lugebat, clamans ex profundis animæ.* Pag. 86. b. 2. m. θρήνοις ἐκόπτετο δεινοῖς καὶ ἀτενίζουσα ἔλεγεν ἐκπληττομένη. *Ejulatibus dilacerabatur immodicis, & conspiciens dicebat obstupefacta.* 348
Pag. 38. b. 2. f. θρηνωδοῦσα ἠλάλαζες, καὶ ἔκραζες. *Ejulans ululabas, & vociferabaris.* Pag. 39. a. 1. p. πόνους ὑπομείνασα πολλοὺς, ἐστένες δακρύουσα, καὶ ἀλαλάζουσα. *Cùm dolores multos sustineres suspirabas illacrymans, & ululans.* Pag. 68. b. 2. p. ἠλάλαζε βοῶσα ἐν ὀδύνῃ. *Ululabat clamans cum dolore.* Pag. 94. b. 2. m. ἀλαλαγμῷ ὀδύρετο, καὶ ἀνεκραύγαζεν. *Ululatu deplorabat, vocémque extollebat.* Pag. 117. b. 2. p. θρῆνον ἐκίνει γοερὸν, καὶ κατετρύχετο. *Ejulatum movebat lacrymabilem, & macerabatur.* Pag. 159. a. 1. m. ἐβόα θρήνοις ἑαυτὴν συνταράσσουσα. *inclamabat ejulatibus semetipsam conturbans.* Pag. 182. b. 2. p. ὀδυνηρῶς στενάζουσα, μητρικῶς ἀλαλάζουσα, καὶ τὴν ἐκ τῶν σπλάγχνων συνοχὴν μὴ φέρουσα σταυρῷ ἐνητένιζες. *Dolenter suspirans, maternè ululans, & interiorem anxietatem, & angustiam non ferens, in crucem oculos figebas.* Pag. 183. a. 2. f. κατεξαίνετο τὰς ὄψεις καὶ ἐβόα ἐν κλαυθμῷ. *Dilaniabat genas, & clamabat in ejulatu.* Pag. 188. a. 2. m. ὃν ὁρῶσα νεκρούμενον δακρύων ἔρρει κρουνοὺς τὰς ὄψεις καταξαίνουσα. *Quem intuita jam animam exhalantem lacrymarum fontes emittebat, genas lacerans.* Hæc equidem ex decore mulieris gravis, & in affectibus moderatæ non sunt. Georgius Nicomediensis orat. in illa Evangelii, *Maria autem stabat juxta crucem*, &c. dolores omnes Virginis & cruciatus intimos cordis in Passione Domini singulos per ordinem enarrans, atque explicans, nullum tamen actum à gravitate tantæ mulieris alienum inducit: ἀλλὰ σκόπει μοι πάλιν, inquit, τὴν 349
μητέρα παριστάμενην, καὶ διακαρτεροῦσαν, καὶ πρὸς ἅπαντα παρεικημένην. τῷ τε γὰρ πάθει κοσμίως, καὶ οὐκ ἀγεννῶς προσωμίλει καὶ τῇ χρείᾳ χερσὶν οἰκείαις καθυπούργει. οὕτω τοὺς μὲν ἀνελκομένους ἥλους κόλποις ὑπεδέχετο, τὰ δὲ ἀπολυόμενα μέλη περιπτυσσομένη κατεφίλει, καὶ ἀγκάλαις ἀποτιθεῖσα μόνη τῇ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καταβάσει διακονεῖν προσθυμεῖ-

θυμεῖτο. ἐπεὶ δὲ κατηνέχθη, καὶ πρὸς τὴν γῆν τὸ πανάγιον ἀνεκλίθη σῶμα, τούτῳ περιχυθεῖσα, καὶ ὅλῳ περιπεσοῦσα· αὐτὸ μὲν θερμοτάτοις κατέλουε δάκρυσι, πρᾳεία δὲ φωνῇ καὶ συμπαθεστάτοις προσεφθέγγετο ῥήμασιν. Sed considera mihi rursus matrem astantem, & tolerantem, & ad omnia se vertentem. Affectui namque decora, & non molliter sese dediderat, & operi manibus propriis inserviebat, sic extractos clauos ulnis excipiebat, & soluta Christi membra circumplexa suaviabatur, & brachiis imponens, sola, ex cruce depositioni operam suam insumere concupiebat. Ubi verò depositum, & in terram sacrosanctum illud corpus reclinatum est, illi circumfusa, & totum amplexata, illud equidem lacrymis calidissimis irrigabat, miti verò voce, & perquàm commiserantibus verbis alloquebatur. Sic quoque docti viri adnotarunt, neque verè, neque pro dignitate tantæ matris B. Virginem pingi sub cruce humi collapsam viribus, sensúque destitutam, & dolore motam, sicut ignobile vulgus mulierum, neque enim ideò suam matrem Christus sub cruce in conspectu orbis adesse voluit, ut videret à mœrore victam, & humi stratam, sed exemplum fortitudinis, & invictæ mentis inconcussam soliditatem proposuit, in quam martyres quoque in-
350 tuerentur; quippe quæ cum summo dolore, summam moderationem, & constantiam retinuit. Quare sacræ literæ eam non jacuisse tradunt, sed stetisse: non cessisse nempe dolori, sed æquo ac virili animo pertulisse calamitatem, non fractam procubuisse, sed impavidam, atque inconcussam stetisse. Vide Joannem Molanum lib. de Beat. cap. 76. & 77. Cajetanum opusculo de spasmo B. Mariæ Virginis, Opusculorum tom. 2. Gretserum de Cruce lib. 2. cap. 4.

Et hæc quidem communia cum aliis libris sunt. Propria, quæ ipse animadverterim tantùm unum de creatione Angelorum, r) quos ante hunc mundum aspectabilem creatos vult. Pag. 57. b. 2. f. *ἀΰλους καὶ νοερούς τοὺς ἀγγέλους προϋπέστησας τῶν ὁρωμένων ἁπάντων*

r) Laudat Jo. Philoponus lib. I. in Hexaëm. c. 14. sententiam Theodoriti qu. IV. in Genesin, qui negat lædi pietatem, si quis ante cœlum & terram angelos conditos sibi persuadeat, modo credat à DEO creatos. Similiter S. Augustinus XI. 32 de Civ. DEI. *Proinde ut volet unusquoque accipiat, quod ita profundum est, ut ad exercitationem legentium à fidei regula non aberrantes plures possit generare sententias, dum tamen angelos sanctos in sublimibus cœli sedibus, non quidem DEO coæternos, sed tamen de sua sempiterna & vera felicitate securos & certos esse nemo ambigat.*

των σοὶ κράζοντας. *Immateriales, & intellectuales Angelos ante res omnes visibiles produxisti, tibi clamantes.* & pag. 79. b. 2. m. ἀγαθότητος πέλαγος ἀναφαίνειν βουλόμενος, ἀγαθὸς ὢν ἄναρχε πρῶτον ἔκτισας παντοδυνάμῳ σου νεύματι, καὶ θείῳ προστάγματι τῶν ἀγγέλων τοὺς χοροὺς καὶ δυνάμεων τάγματα. *Bonitatis pelagus ostendere volens, cùm esses bonus tu, qui sine principio es, primum quidem creasti omnipotenti tuo nutu, & divino jussu Angelorum choros, & Virtutum ordines.*

Non me latet plures, eósque maximæ auctoritatis Patres, s) in eam ivisse sententiam, Angelos ante hunc mundum conditos fuisse. Origenem homil. 1. in Genesim, & tract. 9. in Matthæum, & homil. 4. in Esaiam, & in lib. περὶ ἀρχῶν. Basilium Magnum homil. 1. in Exam. Gregorium Nazianzenum orat. in Natalem Domini, & carmine Jambico 15. Hilarium lib. 12. de 351
Trinitate, & lib. contra Auxentium Arianum. Hieronymum in epist. ad Titum capite 1. suum secutum magistrum Gregorium Nazianzenum. Ambrosium in Exameron cap. 5. & præfat. in Psalm. Joannem Chrysostomum lib. 1. de Providentia. Joannem Cassianum collat. 8. cap. 7. ex Abbate Sereno. Andream Cretensem orat. de vita humana, & dormientibus. Maximum in Centuriis Theologicis, quem refert & sequitur Joannes Cyparissiottus decade 8. rerum Theologic. cap. 3. & 4. Joannem Damascenum de fide Orthodoxa libro 2. capite 3. Isidorum lib. 1. de summo bono cap. 12. Bedam lib. separat. quæstionum quæst. 9. Macarium Chrysocephalum Philadelphiensem Episcopum orat. 1. in cœlestes Virtutes; & plures alios. t) Attamen sententia hæc à pluribus fuit improbata, Acacio Cæsariensi, Diodoro Tarsensi, Theodoreto Cyrensi, & in Concilio Lateranensi, sub Innocentio III. damnata. Quid autem de creatione ista Angelorum ante mundum aspectabilem statuendum sit, vide Sixtum in Bibliotheca, & alios Scholasticos.

FINIS.

s) Confer Petavium lib. 1. de angelis cap. 15. Vossium lib. 1. de Idololatria cap. 7. & Elmenhorstium ad Gennadium de dogmat. Eccles. c. 10.

t) Idem sentire observavi Hermam visione 3. cap. 4. Æneam Gazæum p. 56. Rufinum Palæstinum lib. 1. de fide c. 18. T. 1. Opp. Sirmondi p. 284. Cæsarium quæst. 61. Procopium Gazæum in Octateuchum p. 6. quod opus præclarum utinam tandem è scriniis suis, in quibus jam diu delitescit, Græce cum versione sua & notis eruditis in lucem proferat optimus ac πολυμαθέστατος amicus noster D. Godfridus Olearius.

MELODI GRÆCORUM.

De quibus liber Allatii, supra p. 77. & 81. promissus intercidit.

ALexius Metropolita Nicænus, auctor Canonis in S. Demetrium Martyrem, Lambec. V. p. 283.

Anatolius Patriarcha CPol. circa A. C. 450. cujus nonnulla leguntur in Octoecho.

Andreas Monachus, Cretensis circa A. C. 630. auctor magni Canonis sive ἁγιοπολιτικῦ ςιχηρῦ de quo Acta sanctor. 2. Aprilis, Cangius Glossar. Græco p. 583.

Andreas Pyrrhus.

Angelus Canone in S. Parasceven laudatur ab Allatio p. 194. contra Hotting.

Anthimus Patriarcha CPol. circa A. 535.

Arsenius Monachus.

Athanasius cujus canones in SS. Martyres Theodoros & in S. Joannicium memorat Allatius de Synodo Phot. p 543.

Athanasii τῦ Κατζύκη in Jo. Damascenum. Cangius in μεγαλυνάρια.

Athenogenes Martyr, de cujus hymno dixi lib. V. Bibl. Græcæ p. 195. seq.

Babylas Monachus.

Bartholomæi Melodi Canon in Theodorum Martyrem laudatur ab Allatio p. 543. de Synodo Phot.

Basilius Monachus.

Basilius Pegoriota.

Byzas sive *Byzantius*, Monachus.

Cassia sive *Cassiana* sive *Icasia*, virgo, in confiniis octavi & noni seculi clara. Vide Allatium supra p. 74. seq. & Nic. Rayæi S. I. diss. præliminarem ad Acta Sanctor. Tomo 2. Junii p. XXI.

Christophorus Proto a secretis.

Clemens Alex. de cujus hymno dixi lib. V. Bibl. Græcæ p. 104.

Constantinus Porphyrogenneta Leonis Imp. filius, cujus exapostilaria leguntur in Octoecho.

Cosmas Majumensis Episcopus de quo Allatius p. 73. 74. Cangius in τετραώδιον.

Cyprianus Monachus.

DA-

DAVID Rex ac Propheta, divinorum Pſalmorum auctor & modulator ſuaviſſimus.

Demetrius.

Dorotheus Monachus.

Emmanuel Palæolaurita.

Emmanuel Phile, de quo in Bibl. Græca ſuo loco.

Emmanuel Peloponneſius Rhetor, cujus diſſ. de Cantico in B. Virginem quod incipit Θεαρχίῳ νεύματι, memoratur Lambecio V. p. 294.

Ephræm Cariæ, Monachus, a Mylaſſæ in Caria Epiſcopo hujus nominis diverſus. vide Nic. Rayæi diſſ. prælimminarem ad Acta Stor. Junii T. 2. p. LXVIII.

Euſtathius Theſſalonicenſis ſcripſit expoſitionem hymnorum Joannis Damaſceni.

Euthymius Monachus.

Gabriel cujus canonem in S. Nicolaum laudat Allatius p. 179. contra Hottingerum.

Georgius ſive *Gregorius* Metropolita Corinthi qui ſcripſit expoſitionem Canonum & Tropariorum Allat. p. 73. 280. de libris Eccleſ. & de Georgiis p. 419. Lambec. lib. V. p. 278.

Georgius Nicomedienſis.

Georgius Rammata, cujus troparia in S. Nicolaum laudat Allatius p. 178. contra Hottingerum.

Georgius Siculus.

Germanus Patriarca CPol. hic primus eſt inter Melodos quorum dimidiatæ icones exſtant in fronte Triodii excuſi Venet. 1601. Conſpiciuntur autem ibi ſub CHRISTI imagine οἱ τὰ μέλη πλέξαντες ἐνθέων ὕμνων, hoc ordine: 1. Germanus Patriarcha CPol. ſub Leone Armeno Sec. IX. ejectus. 2. Sophronius Patriarcha Hieroſol. 3. Philotheus Patriarcha CPol. ab A. 1362. 4. Andreas Cretenſis (ut volunt) Archi Epiſcopus. 5. Joannes Euchaitorum Metropolita. 6. Georgius Nicomediæ Archi Epiſcopus. 7. Methodius. 8. Cyprianus. 9. Anatolius Epiſcopus. 10. Leo Deſpotes ſive Imp. 11. Leo Magiſter. 12. Baſilius Pigeriotes ſive Pegoriotes. 13. Juſtinus. 14. Sergius. Sequuntur Monachi: 15. Jo. Damaſcenus. 16. Coſmas (poſtea Majumæ Episcopus): 17. Joſephus Hymnographus. 18. Theophanes cognomine Graptus. 19. Byzas, ſive Byzantius. 20. Stephanus Hagiopolites. 21. Geor-

gius Siceliotes. 22. Simeon. 23. Philotheus. 24. Arsenius. 25. Babylas. 26. Ephraim Cariæ. 27. Andreas Pyrrhus seu Rufus. 28. Theodorus Studites. 29. Cassia virgo. Confer. Rayæum p. XXI.

Hierotheus Monachus.

S. Ignatio Antiocheno Episcopo ac Martyri antiphonarium in Ecclesia usum in acceptis quidam referunt, ut dixi lib. V. p. 41.

Ignatium Hymnodum Canone in S. Joannem Climacum laudat Allatius de Synodo Phot. p. 437. & contra Hotting. p. 195.

Joannes Archi Episcopus.

Joannes Cucuzeles. Vide Lambecium lib. V. p. 273.

Joannes Arda Damascenus.

Joannes Geometra.

Joannes Grassus, Nectarii Abbatis Casulensis discipulus.

Joannes cognomenta *Mauropus*, Monachus primum deinde Archi Episcopus & Metropolita Euchaitorum clarus sub Imp. Constantino Monomacho circa A. C. 1050. Vide Lambecium lib. V. p. 29. seq. Ejus carmina Jambica in principalium festorum Historias vulgata per M. Bustum, Etonæ 1610. 4.

Joannes Stauracius.

Joannes Zonaras, Monachus qui illustravit etiam Canones sive Cantica Joannis Damasceni.

Josaphatus Cucuzelus, Allatius supra p. 99. seq.

Josephus Studita, Siculus patria, qui senio confectus A. C. 883. obiit. De eo Joannes Diaconus CPol. cognomine Eugenius in illius Vita, Acta Sanctor. 3. April. & T. 2. Junii p. 788. Ab hoc distingui video *Josephum Melodum* auctorem novæ Octoechi sive Paracletices. Vide supra p. 283. Ejus triodia MSS. in Bibl. Barberina. Allatius p. 78. Canones XLVIII. Lambec. lib. V. p. 274. Hippolytus Marraccius Lucensus Rom. 1662. 8. edidiit Josephi Hymnographi Mariale, latine cum notis.

Isidori Canon in S. Demetrium laudatur ab Allatio p. 543. de Synodo (Phot.

Justinianus Imp. Nic. Alemanus ad Hist. arcanam Procopii p. 88: *De Musica Justiniani peritia Theophanes profert Græcum troparium i. e. hymnum quem de CHRISTI divinitate & œconomia ad Ecclesiasticos modulos concinnavit, hodieque Græci canunt inter Missarum solennia.*

Justinus Decadio, idem qui Græcam præfationem præmisit Psalterio Græco Aldino antiquissimæ edit. in 4.

S. Justini Martyris ψάλτης Eusebio IV. 18. Hist. memoratus pridem intercidit.

Leo

Leo Sapiens Imperator, cujus τροπάρια ἑωθινὰ undecim leguntur in Octoecho. Odarium catanycticum memorat Lambecius. V. p. 295.

Leo Magister.

Leo Peganius.

Marcus Eugenius Paraphrasin hymnorum Joannis Damasceni concinnavit. laudatur ab Allatio p. 280.

Marcus Monachus & inde Episcopus Hidruntinus, Leonis Imp. ætate clarus Allat. p. 72. 73. 74. Videndum idemne Hieromonachus Marcus qui scripsit de dubiis typicis. Lambec. V. p. 285.

Marci Archi Ep. Ephesini qui concilio Ferrariensi A. C. 1438. interfuit, Cantica duo in S. Trinitatem & Canonis octo in B. Virginem memorat Lambecius V. p. 284. ejus expositio ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας edita ad calcem operum Simeonis Thessalonicensis. A. 1683. Jassii in Moldavia.

Mauroleo.

Mauropus, supra, *Joannes Mauropus.*

Methodius Patriarcha CPol.

Metrophanes Episcopus Smyrnæus. Allat. p. 67.

Michaël Psellus, Imp. Michaëlis Ducæ præceptor circa A. C. 1050. clarus de quo abunde Allatius libro de Psellis.

Nectarius Abbas Casulensis.

Nicephorus Callistus Xanthopulus de quo dixi in Bibl. Græca suo loco. Hîc Catalogum brevem Hymnographorum, quem versibus jambicis concinnavit, apponum:

Οἱ τὰ μέλη πλέξαντες ὕμνων ἐνθέων.
Ἡ λύρα τοῦ Πνεύματος ΚΟΣΜΑΣ ὁ ξένος,
Ὀρφεὺς νεαρὸς ἡ ΔΑΜΑΣΚόθεν χάρις,
Καὶ ΘΕΟΔΩΡΟΣ, ἸΩΣΗΦ οἱ Στουδῖται,
Ὄργανα τὰ κράτιστα τῆς μουσουργίας,
Ξενήτε σειρὴν ἸΩΣΗΦ ὑμνογράφος
Μέλος παναρμόνιον ΑΝΔΡΕΑΣ ἔκροτεις
Καὶ ΘΕΟΦΑΝΗΣ ἡ μελιχρὰ κιννύρα
ΓΕΩΡΓΙΟΣ, ΛΕΩΝ τε, ΜΑΡΚΩΝ, (leg. Μάρκος) ΚΑΣΙΑ.

Nicetas Heracleota.

Nicetas Stecharius.

Nicolaus Malaxus Nauplii Archipresbyter, qui pentecostario non pauca addidit. Vide Allatium p. 229.

Nilus Rossanensis circa A. C. 980. vide Allatium de Nilis p. 37. seq.

Nilus Xanthopulus, postremis imperii Græcorum temporibus clarus, de quo idem Allatius de Nilis diatribâ p. 59.

Paulus Ammonius.

Philippus cujus canonem in S. Josaphatum laudat Allatius p. 180. contra Hottingerum.

Philotheus Patriarcha CPol. plurimorum Canticorum auctor, sæculo XIV. clarus, de quo suo loco.

Photius Monachus.

Photius Patriarcha CPol.

ejus στιχηρὸν in Methodium CPol. ex Octoëcho T. 2. Act. Sanctor. Junii p. 969. F.

Procopius Chartophylax.

Pyrrhus, supra *Andreas Pyrrhus*.

Romanus Diaconus Emesenus, circa A. C. 500. clarus, quam plurimorum contaciorum sive parvorum hymnorum auctor celeberrimus. Joannis Canonem in Romanum Melodum laudat Allatius p. 543. de Synodo Phot.

Sergius Hagiopolita.

Simeon Monachus.

Sophronius Patriarcha Hierosol. cujus troparia in vigilia Natalis CHRISTI & Horologium magnæ Parasceves memorat Lambecius lib. V. p. 270.

Stephanus Hagiopolita, Monachus.

Stephanus Sabaita.

Theodoritus. Vide Lambecium lib. V. p. 268.

Theodorus Cœtonita cujus Canonem in Johannem Euchaitorum Episcopum laudat Allatius contra Hottinger. p. 180.

Theodorus Ducas Lascaris. Vide Cangium in παρακλητικὴ & Raynaudum T. 7. p. 368.

Theodorus Prodromus ὁ τῶν ἱερῶν κανόνων πρῶτος σαφηνιστὴς Nicephoro Blemmidæ λόγῳ I. de process. Spiritus S. laudatus. Ejus ἐξήγησις in Canones Cosmæ ac Joannis Damasceni MS. in Bibl. Vaticana & Cæsarea Lambec. lib. V. p. 276. 277. Allegatur ab Allatio p. 74.

Theodorus Studita, cujus nonnulla leguntur in Octoëcho. Theodori Monachi Canonem Catanycticum ad CHRISTUM servatorem memorat Lambecius lib. V. p. 268.

INDEX.
IN LEONIS ALLATII
Diſſertationes de Libris Eccleſiaſticis Græcorum.

Plura ejusdem argumenti, in ſupplementi vicem ſuccincte exponens.

Pag. ad marginum numeros in libro Allatiano reſpiciunt.

Δια-

Καλεν-

FINIS.

